B. IOANNIS DUNS SCOTI

COMMENTARIA OXONIENSIA

B. IOANNIS DUNS SCOTI

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

ORDINIS FRATRUM MINORUM

COMMENTARIA OXONIENSIA

AD IV. LIBROS MAGISTRI SENTENTIARUM

NOVIS CURIS EDIDIT

P. MARIANUS FERNANDEZ GARCIA O. F. M.

PROV. S. IACOBI IN HISPANIA ALUMNUS

S. CONGREGATIONIS DE RELIGIOSIS CONSULTOR.

Tom. II. — In II. Lib. Sententiarum.

In doctrinis glorificate Dominum.
Isai. XXIV, 15.

AD CLARAS AQUAS (Quaracchi)

prope Florentiam

EX TYPOGRAPHIA COLLEGII S. BONAVENTURAE

1914.

Proprietas litteraria

CENSURA EX PARTE ORDINIS

Nos infrascripti, de mandato Reverendissimi Patris Ministri Generalis, hoc examinavimus volumen II. Libri *Oxoniensium* Beati Ioannis Duns Scoti, Doctoris Subtilis ac Mariani, cura et opere R. P. Mariani Fernandez García iterum editi, atque non tantum declaramus nobis constare de fidelitate et authenticitate textus, sed insuper editorem laudandum existimamus, eo quod litteram Magistri ita disposuerit ut simul maxime commendari debeat Lectoribus, studentibus iisque concionatoribus qui e fonte scotistico sua argumenta pro instructione et aedificatione populi desumere cupiunt. Quapropter vehementer optamus ut quamprimum totius Operis incoepti editio compleatur. Coeterum, ad fidem et mores quod attinet, planum est nihil nisi catholicum in hoc volumine contineri, quippe quod Doctoris Subtilis integerrimam doctrinam verbotenus exhibet.

Romae, 1 Nov. 1913.

Fr. Seraphinus Belmond, *Sacrae Theol. Lect. Glis.*
Fr. M. Albertus O'Neill, *Sacrae Theol. Lect. Glis.*

APPROBATIO ORDINIS

Fr. PACIFICUS MONZA

TOTIUS ORDINIS FRATRUM MINORUM MINISTER GENERALIS

ET HUMILIS IN DOMINO SERVUS.

DECRETUM.

Cum nova editio Libri II. *Commentariorum Oxoniensium* nostri B. Doctoris Ioannis Duns Scoti ad Magistrum Sententiarum, curis R. P. Mariani Fernandez García, Nostrae Provinciae S. Iacobi in Hispania alumni et S. Congr. de Religiosis Consultoris adornata, a duobus Patribus examinatoribus recognita fuerit, nihilque in ea contra fidem bonosve mores inveniatur, facultatem libenter facimus ut publici iuris fiat, servatis aliis servandis, eiusque frequentem lectionem Fratribus Studentibus cunctisque Patribus enixe commendamus.

Datum Romae, ad S. Antonii, die VIII Nov., Doctori Subtili in Ordine nostro sacra, anni 1913.

Fr. Pacificus, *Min. Glis.*

IMPRIMATUR:

Fr. Albertus Lepidi O. P., *S. P. Ap. Mag.*

IMPRIMATUR:

Franciscus Faberi, *Vic. Urbis Adsessor.*

Nihil obstat.

Can. Frid. Lapini, *censor. eccl.*

IMPRIMATUR:

Florentiae, 7 Ianuarii 1914.

A. Can. Cassulo, *Vic. Gen.*

LIBER SECUNDUS SENTENTIARUM

DISTINCTIO PRIMA.

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Unum esse rerum principium ostendit, non plura, ut quidam putaverunt. — « *Creationem* rerum insinuans Scriptura, Deum esse *Creatorem* initiumque temporis atque omnium visibilium vel invisibilium creaturarum, in primordio sui (1) ostendit » (2) dicens: *In principio creavit Deus coelum et terram.* « His etenim verbis Moyses, Spiritus Dei afflatus, in uno principio a Deo Creatore mundum factum refert » (3), elidens errorem quorumdam, plura sine principio fuisse principia opinantium. « Plato namque *tria* initia existimavit, *Deum* scilicet et *exemplar* et *materiam,* et ipsam increatam sine principio, et Deum quasi artificem, non creatorem (4) ». *Creator* enim est qui *de nihilo aliquid facit.*

Et *creare* proprie est de nihilo aliquid facere; *facere* vero non modo de nihilo aliquid operari, sed etiam de *materia.* Unde et homo vel Angelus dicitur aliqua facere, sed non creare, vocaturque *factor* sive artifex, sed non *creator;* hoc enim nomen soli Deo proprie congruit, qui et de nihilo quaedam et de aliquo aliqua facit. Ipse est ergo creator et opifex et factor; sed *creatoris* nomen sibi proprie retinuit, alia vero etiam creaturis communicavit. — In Scriptura tamen saepe *creator* accipitur tamquam *factor,* et *creare* sicut *facere,* sine distinctione significationis.

Quod haec verba, scilicet agere *et* facere, *et huiusmodi, non dicuntur de Deo secundum eam rationem qua dicuntur de creaturis.* — Verumtamen sciendum est, haec verba, scilicet *creare, facere, agere,*

(1) *Gen.* c. I, v. 1. (2) Beda, *I. Hexaëm.* in initio.
(3) Strab. *Prothem. in Gloss.*
(4) *Ib.* — Cfr. etiam S. Ambros. *I. Hexaëm.* c. 1. et 2.

et alia huiusmodi, de Deo non posse dici secundum eam rationem qua dicuntur de creaturis. Quippe cum dicimus eum aliquid facere, non aliquem in operando *motum* illi inesse intelligimus, vel aliquam in laborando *passionem,* sicut nobis solet accidere, sed eius sempiternae voluntatis *novum* aliquem significamus *effectum,* id est aeterna eius voluntate aliquid noviter existere. Cum ergo aliquid dicitur facere, tale est ac si dicatur, iuxta eius voluntatem vel per eius voluntatem aliquid *noviter* contingere vel *esse,* ut *in ipso* nihil novi contingat, sed novum aliquid, sicut in eius aeterna voluntate fuerat, fiat sine aliqua motione vel sui mutatione. Nos vero operando *mutari* dicimur, quia movemur; non enim sine motu aliquid facimus. Deus ergo aliquid agere vel facere dicitur, quia causa est rerum noviter existentium, dum eius voluntate res novae esse incipiunt, quae ante non erant, absque ipsius agitatione; ut *actus* proprie dici non queat, cum videlicet actus omnis in *motu* consistat, in Deo autem motus nullus est. Sicut ergo ex calore solis aliqua fieri contingit, nulla tamen in ipso vel in eius calore facta motione vel mutatione, ita ex Dei voluntate *nova* habent *esse* sine mutatione Auctoris, qui est unum et solum et omnium principium.

Aristoteles vero duo dixit principia, scilicet *materiam* et *speciem,* et tertium *operatorium* dictum; mundum quoque semper esse et fuisse.

Quod catholicum est docet. — Horum ergo et similium errorem Spiritus Sanctus evacuans, veritatisque disciplinam tradens, Deum in principio temporum mundum creasse, et ante tempora aeternaliter extitisse significat, ipsius aeternitatem et omnipotentiam commendans; cui *voluisse facere* est, quia, ut praediximus, ex eius voluntate et bonitate res novae existunt. — « Credamus igitur, rerum creatarum, coelestium vel terrestrium, visibilium vel invisibilium causam non esse nisi bonitatem Creatoris, qui est Deus unus et verus. Cuius tanta est bonitas, ut summe bonus beatitudinis suae, qua aeternaliter beatus est, alios velit esse participes; quam videt et communicari posse et minui omnino non posse. Illud igitur bonum, quod ipse erat et quo beatus erat, sola bonitate, non necessitate, aliis communicari voluit, quia summe Boni erat *prodesse velle,* et Omnipotentissimi *nocere non posse* » (1).

Quare rationalis creatura facta sit? — « Et quia non valet eius beatitudinis particeps existere aliquis nisi per *intelligentiam,* quae quanto magis intelligitur, tanto plenius habetur, fecit Deus *rationalem* creaturam, quae summum bonum intelligeret, et intelligendo ama-

---

(1) Hugo a S. Victore. *I. De Sacram.* p. II. c. 4.

ret, et amando possideret, ac possidendo frueretur. Eamque hoc modo distinxit, ut pars in sui puritate permaneret, nec corpori uniretur, scilicet Angeli, pars corpori iungeretur, scilicet animae. Distincta est itaque rationalis creatura in incorpoream et corpoream; et incorporea quidem *Angelus*, corporea vero *homo* vocatur, ex anima rationali et carne subsistens. — Conditio ergo rationalis creaturae primam causam habuit Dei bonitatem » (1).

Quare creatus sit homo vel Angelus? — « Ideoque si quaeratur, *quare* creatus sit homo vel Angelus?, brevi sermone responderi potest: *propter bonitatem* eius. Unde Augustinus in *lib. De Doctrina Christiana* (2): Quia bonus est Deus, sumus; et in quantum sumus, boni sumus ».

Ad quid creata sit rationalis creatura? — « Et si quaeritur, *ad quid* creata sit rationalis creatura?, respondetur: ad *laudandum Deum*, ad *serviendum ei*, ad *fruendum eo;* in quibus proficit ipsa, non Deus, Deus enim, perfectus et summa bonitate plenus, nec augeri potest nec minui. Quod ergo rationalis creatura facta est a Deo, referendum est ad Creatoris bonitatem et ad creaturae utilitatem (3) ».

Brevissima responsio cum quaeritur, quare vel ad quid facta sit rationalis creatura? — « Cum ergo quaeritur, *quare* vel *ad quid* facta sit rationalis creatura?: brevissime responderi potest: propter *Dei bonitatem*, et suam *utilitatem*. Utile nempe ipsi est servire Deo et frui eo. Factus ergo Angelus sive homo *propter Deum* dicitur esse: non quia creator Deus et summe beatus alterutrius indiguerit officio, qui *bonorum nostrorum non eget* (4), sed ut serviret ei ac frueretur eo, cui servire regnare est; in hoc enim proficit serviens, non ille cui servitur » (5).

Sicut factus est homo ut serviret Deo, sic mundus ut serviret homini. — « Et sicut factus est homo propter Deum, id est ut ei serviret, ita *mundus* factus est *propter hominem*, scilicet ut ei serviret. Positus est ergo homo in *medio*, ut et ei serviretur et ipse serviret, ut acciperet utrinque, et reflueret totum ad bonum hominis, et quod accepit obsequium, et quod impendit. Ita enim voluit Deus sibi ab homine serviri, ut ea servitute non Deus, sed homo serviens iuvaretur; et voluit ut mundus serviret homini, et exinde similiter iuvaretur homo. Totum igitur bonum hominis erat, et quod factum est propter ipsum, et propter quod factus est ipse. *Omnia* enim, ut ait Apostolus (6), *nostra sunt,* scilicet superiora et aequalia et inferiora.

---

(1) Id. ib.: *De Diligendo Deo* (inter Opera S. August.).
(2) Lib. I. c. 32.
(3) Lib. cit. *De Dilig. Deo.*
(4) *Ps.* XV. v. 2.
(5) Lib. cit. *De Dilig. Deo.*
(6) *I. Cor.* c. III. v. 22: *Rom.* c. VIII. v. 32.

Superiora quidem nostra sunt ad perfruendum, ut Deus-Trinitas *aequalia* ad convivendum, scilicet Angeli, qui, etsi modo nobis superiores sint, in futuro erunt aequales; qui et modo nostri sunt, quia ad usum nobis sunt, sicut res dominorum dicuntur esse famulorum, non dominio, sed quia sunt ad usum eorum; ipsique Angeli in quibusdam Scripturae locis (1) nobis servire dicuntur, dum propter nos in ministerium mittuntur ».

Quomodo dicitur aliquando in Scriptura: homo factus est propter reparationem angelici casus? — De homine quoque in Scriptura interdum reperitur, quod factus sit propter *reparationem angelicae ruinae.* Quod non ita est intelligendum, quasi non fuisset homo factus, si non peccasset Angelus; sed quia inter alias causas, scilicet praecipuas, haec etiam nonnulla causa extitit. Nostra igitur sunt superiora et aequalia; nostra etiam sunt *inferiora,* quia ad serviendum nobis facta.

Quare ita sit homo institutus, ut anima sit unita corpori? — Solet etiam quaeri, cum maioris dignitatis videretur esse anima, si absque corpore permansisset, *cur unita sit corpori?* — Ad quod primo dici potest: quia *Deus voluit,* et voluntati eius causa quaerenda non est. — Secundo autem dici potest, quod ideo Deus voluit eam corpori uniri, ut in humana ostenderet conditione novum *exemplum beatae unionis* quae est inter Deum et spiritum, in qua diligitur *ex toto corde* (2), et videtur *facie ad faciem* (3). Putaret enim creatura, se non posse uniri Creatori suo tanta propinquitate, ut eum tota mente diligeret et cognosceret, nisi videret spiritum, qui est excellentissima creatura, tam infimae, id est carni, quae de terra est, in tanta dilectione uniri, ut non valeat arctari ad hoc, ut velit eam relinquere, sicut Apostolus ostendit dicens (4): *Nolumus corpore expoliari, sed supervestiri;* per quod ostenditur spiritum creatum Spiritui increato ineffabili amore uniri. « Pro *exemplo* ergo *futurae societatis,* quae inter Deum et spiritum rationalem in glorificatione eiusdem perficienda erat, animam corporeis indumentis et terrenis mansionibus copulavit, luteamque materiam fecit ad vitae sensum vegetare, ut sciret homo, quia si potuit Deus tam disparem naturam *corporis* et *animae* in foederationem unam et in amicitiam tantam coniungere, nequaquam ei impossibile futurum, rationalis creaturae humilitatem, licet longe inferiorem, ad suae gloriae participationem sublimare. Quia ergo pro exemplo rationalis spiritus in parte usque ad consortium terreni corporis humiliatus est, ne forte in hoc nimis depressus videretur, addi-

(1) *Hebr.* c. I. v. 14.
(2) *Matth.* c. XXII. v. 37.
(3) *I. Cor.* c. XIII. v. 12.
(4) *II. Cor.* c. V. v. 4.

dit Dei providentia, ut postmodum cum eodem corpore glorificato ad consortium illorum qui in sua permanserunt puritate sublimaretur, ut quod minus ex dispensatione Creatoris sui acceperat conditus, postmodum per gratiam eiusdem acciperet glorificatus. Sic ergo conditor noster Deus rationales spiritus varia sorte pro arbitrio voluntatis suae disponens, illis, quos in sua puritate reliquerat, sursum in coelo mansionem, illis vero, quos corporibus terrenis sociaverat, deorsum in terra habitationem constituit; utrisque regulam imponens obedientiae, quatenus et illi ab eo ubi erant non caderent, et isti ab eo ubi erant, ad id ubi non erant, ascenderent. Fecit itaque Deus hominem ex duplici substantia, corpus de terra componens, animam vero de *nihilo* faciens (1) ». — Ideo etiam unitae sunt animae corporibus, ut in eis Deo famulantes *maiorem mereantur coronam.*

Post sacramentum Trinitatis, de creatura tripartita agendum est, et prius de digniori, id est angelica — Ex praemissis apparet *rationalem* creaturam in *angelicam* et *humanam* fuisse distinctam, quarum altera tota est spiritualis, id est angelica; altera ex parte spiritualis et ex parte corporalis, id est humana. — Cum itaque de his tractandum sit, scilicet de *spirituali* et *corporali* creatura, et de *rationali* et *non rationali,* primo de rationali et spirituali, id est de *Angelis,* agendum videtur, ut a contuitu Creatoris ad cognitionem creaturae dignioris ratio nostra intendat; deinde ad considerationem *corporeae* tam illius quae est rationalis, quam illius quae non est rationalis, descendat, ut Trinitatis increatae sacramentum *tripartitae creaturae* eique concretorum atque contingentium sequatur documentum.

---

(1) S. August. Lib. *De Spiritu et Anima*, c. 14.

B. IOANNIS DUNS SCOTI

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE I. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIONES

---

1. (1) — Libri II. obiectum. — Circa *creationem,* in hoc *secundo,* ut dictum est in lectione, tractat Magister de Deo quantum ad *causalitatem* eius *primariam,* et hoc specialiter circa causalitatem *triplicis causae,* quam habet respectu creaturae.

QUAESTIO I.

2. — Proponitur quaestio. — Quaero *primo* circa hoc: *Utrum prima causalitas respectu omnium causabilium de necessitate sit in tribus personis?*

3. — Intellectus quaestionis. — Et intelligo respectu omnium causabilium, in *quocumque esse,* et hoc *de necessitate,* ita quod non possit esse nisi in tribus personis.

4. — Argumenta principalia (1). — Quod non: — *a)* Richard. *De Trinit.* l. III. c. 16: *Si tantum esset una persona, adhuc esset in ea plenitudo potentiae et sapientiae;* ergo posset producere omne possibile.

b) Item, *actio est suppositi;* igitur plurium suppositorum plures actiones; igitur trium personarum non potest esse *una* actio; igitur nec una potentia activa, vel * *una* * *causalitas* respectu omnium causabilium; quia *cuius est potentia eius est actus:* I. *De Somno et Vigilia.*

c) Praeterea, *sicut se habet principium operationis ad principium, ita operatio ad operationem.* Haec propositio patet in potentia sensitiva, intellectiva et volitiva et acti-

---

(1) Solvuntur ad n. 21.

bus earum. Sed principium creationis est aliquid *essentiale,* quia commune tribus: et tale est prius aliquo modo notionali sive *personali;* igitur et actio actione.

5. (2) — **Contra**: — *a)* Personae divinae plus conveniunt quam *substantia* et *virtus* in creatura: sed ista non possunt separari in operatione; ergo nec illae (1).

b) Item, bonitas Dei praesupponitur bonitati creaturae; ergo productioni productio.

6. — **Henrici sententia.** — * Hic dicitur ab Henrico, *Quodlibet.* VI. q. 2., quae in forma talis est * (2).

---

(1) Vid. explicationem n. 22.

(2) Ita ed. Ven. 1490, quae sat obscuram sententiae Henrici expositionem pro *Scoti textu* nobis dat, quam Mauritius in sua edit. 1506 uti *additionem* reportavit. Aliae editiones, ex. gr. 1478, 1481 et 1497, simpliciter habent: « Hic dicitur ab Henrico, *Quodlib.* VI. q. 2., *vide ibi* ». Apud Mauritium vero, uti *additionem,* aliam eiusdem Henrici sententiae habemus expositionem, quae apud Waddingum in *Scoti textum* transiit, supra relatis verbis ita modificatis: « Hic dicit Henricus, *Quodlib.* VI. q. 2, tria per ordinem ». — Quae, pro lectoris commodo, uti apud Mauritium et Waddingum habentur, hic subnectimus: « Hic dicit Henricus *Quodlibet.* VI. q. 2. tria per ordinem: — *a*) *Primum* est, quod licet tota notitia quae est in Filio sit realiter in Patre, quia nihil cognoscit Filius quod non cognoscat Pater, et amor qui est in Spiritu Sancto sit in Patre et Filio, quia nihil amat Spiritus Sanctus quod non ament Pater et Filius, tamen notitia quae est in Filio ut in Filio habet quamdam rationem specialem, quam non habet ut est in Patre: similiter amor qui est in Spiritu Sancto ut in Spiritu Sancto habet quamdam rationem specialem, quam non habet ut in Patre et Filio. Notitia enim ut in Patre tantum habet rationem *notitiae simplicis;* in Filio autem habet rationem *notitiae dispositivae.* Filius autem in Divinis nihil aliud est quam ars vel notitia *declarativa* eorum quae Pater cognoscit in *simplici intelligentia,* et *dispositiva* et *ordinativa* eorum quae *producenda* sunt et modorum operandi. Amor etiam in Patre et Filio habet rationem amoris *simplicis complacentiae;* sed in Spiritu Sancto habet rationem *affectativi* et quasi impulsivi ad opus. — Haec autem distinctio notitiae et amoris in Divinis potest accipi secundum proportionem duplicis notitiae et amoris quae percipiuntur in nobis. Nam artifex primo intuetur simpliciter et *simplici intuitu* formam operis: secundo *ordinat* et *disponit* de faciendo et modo faciendi; et haec est notitia *dispositiva,* quae concipitur ex priori. Similiter ex parte voluntatis, quando offertur artifici forma operis, *complacet* sibi primo simpliciter in ea: secundo *afficitur* ex complacentia ad productionem eius; et ex tali affectione dicitur amor *affectativus,* qui oritur ex primo. — Sic imaginandum est, secundum illum, in Divinis, scilicet quod in Patre est quasi notitia *simplex,* non dispositiva, de productione rei et modo producendi; sed in Filio est notitia habens rationem

7. (5) — Impugnatur — *Contra* istud: — *a*) Primo videtur sequi quod *Pater formaliter non creat;* nihil enim formaliter agit quod non est in actu secundum illud quod est proxima ratio agendi: Pater autem non est formaliter in actu *Verbo* vel *Spiritu Sancto:* secundum autem istam positionem Verbum et Spiritus Sanctus sunt *proxima* ratio agendi et causandi, sicut intellectio et volitio sunt *remotae* rationes causandi; igitur Pater non causat formaliter et proxime.

---

huius notitiae *dispositivae.* Similiter in Patre et Filio est amor *simplicis complacentiae* in rebus intellectis; sed in Spiritu Sancto est amor habens rationem *affectativam* et inclinativam ad opus.

« *Secundum* quod dicit opinio ista est quod ad hoc quod *producatur effectus* non sufficit *notitia simplex* ex parte intellectus, sed requiritur notitia *dispositiva;* nec etiam sufficit *volitio simplex* ex parte voluntatis, sed requiritur amor vel volitio *affectativa.*

« Ex quo sequitur *tertium,* scilicet quod productio *extrinseca* creaturarum praesupponit in essentia divina istas personas ut quasdam rationes formales essentiae, per quas creaturae immediate producuntur, et praesupponit productiones sicut per quas istae rationes formales acquiruntur.

(3) « Unde haec est *conclusio* huius opinionis: quod productio *extrinseca* creaturarum praesupponit *intrinsecam,* sicut *causam,* per quam habet formalem principium productivum immediate. Sicut enim expresse vult Doctor iste, *quaestione praenotata,* sine Verbo et Amore productis actus essentiales notitiae et amoris in Divinis non essent perfecti et sufficientes ad producendum; perficiuntur autem per Verbum et Amorem productum; et ideo isti duo termini producti, scilicet Verbum et Amor, perficientes actus essentiales intelligendi et volendi in tribus personis, sunt immediatae rationes formales et immediata principia producendi creaturas.

Pro ista opinione videtur idem Doctor ibidem innuere *tres* rationes:

Prima talis: illud quod producitur per cognitionem simplicis notitiae et amorem simplicis complacentiae, sicut per immediata principia producendi, producitur *necessario* necessitate naturalis determinationis ad producendum et modum producendi. Hoc patet, quia talis notitia et amor modo *naturali* se habent ad suum effectum producendum, et ad unum determinatum modum producendi, non minus quam calor ad calefaciendum. Unde et Philosophi, qui non posuerunt in Deo talem notitiam et talem amorem, posuerunt mundum procedere *necessario* a Deo necessitate naturalis determinationis ad producendum et ad unum modum producendi tantum, ita quod non posset non producere, nec alio modo producere quam produxit, ut patet per Avicennam IX. *Metaph.* Ergo ad hoc quod Deus produxerit mundum *non de necessitate,* oportet quod ipsum produxerit tamquam per immediata principia, non per cognitionem simplicis notitiae et amorem simplicis complacentiae, sed per notitiam *dispositivam* seu consiliativam de producendo et modo producendi et per volitionem *ele-*

Et *si dicas* quod *omnes* creant, quia omnes habent unum Verbum in intellectu suo communi, quo Verbo perficitur intellectus essentialis, licet istud Verbum sit a Patre solo dicente vice omnium, et omnes habent unum Amorem in voluntate communi, licet ille Amor spiretur a Patre et Filio simul vice omnium trium, *contra* istud sic arguo: quaero, quomodo Pater habet istam notitiam genitam? Non *formaliter*, secundum August. *VII. De Trin.* c. 1, quia, secundum eum ibidem, Pater non est sapiens sapientia genita; sed habet sicut *correlativum*,

---

ctivam et *libere* inclinativam in opus, quasi per actus supervenientes prioribus actibus praedictis: sed talis notitia dispositiva et talis amor affectativus sunt Verbum et Spiritus Sanctus in Divinis; ergo mundus producitur per Verbum et Amorem productum, sicut per immediata principia producendi ipsum.

(4) « *Secunda* ratio talis est: sicut se habet forma naturalis ad producendum effectum suum naturaliter, sic forma intellectualis et volitio concomitans ipsam ad producendum effectum intelligibiliter et artificialiter: sed forma naturalis non est immediatum principium operis, secundum quod est perfectio eius in quo est, sed solum in quantum induit respectum ad opus: sed sapientia intellectualis essentialis et amor essentialis non induit istum respectum nisi ut sunt in Verbo et Amore producto; igitur Verbum et amor productus in quocumque artifice sunt immediatum principium operandi artificialiter. — Ubi advertendum, secundum istum Doctorem, quod sapientia intellectualis ut *essentialis* est quasi forma naturalis agentis secundum quod est perfectio eius in quo est: sed ipsa sapientia ut induit rationem *Verbi* est quasi ipsa forma naturalis ut habens respectum et ordinem ad effectum. Unde, secundum ipsum, Verbum ex ipsa ratione Verbi habet respectum et ordinem ad ipsas res creandas, quod non habet sapientia *essentialis* in quantum huiusmodi.

« *Tertia* ratio talis est: sapientia *speculativa* et amor sibi correspondens non sunt immediatum principium operandi; sed solum sapientia *practica* et amor sibi correspondens, ut patet in artifice rationali; quia notitia universalis, qua considerat operabile in universali et secundum principia sua communia, non est sibi ratio operandi, sed notitia quaedam particularis accepta de universali: sed sapientia in Divinis ut est *essentialis* perfectio est solum *speculativa,* habens ut sic ideas speculativas et rationes cognoscendi tantum; Sapientia vero *personalis,* quae Verbum est, non est tantum speculativa ad cognoscendum, sed *practica,* continens in se ideas ut sunt principia operandi; ergo Verbum et Amor sibi correspondens sunt immediatum principium operandi et producendi in Divinis. — *Confirmatur* haec ratio per illud I. *ad Cor.* c. I. v. 24.: *Praedicamus Christum Dei virtutem et Dei sapientiam: Virtus* autem habet rationem *scientiae practicae.* Secundum hoc etiam dicitur Verbum *potentia operativa* Patris, in quantum scilicet habet rationem *scientiae practicae* ».

scilicet ut producens habet productum: sed sic habens non est in actu formaliter eo quod habet; ergo nec formaliter agit actione illa respectu cuius habitum, sive illud quod habetur non est formalis ratio agendi.

b) Videtur etiam ultra sequi quod *Filius* et *Spiritus Sanctus non creent;* quia communiter *formalis ratio* agendi non agit illa actione respectu cuius dicitur formalis ratio agendi.

Et si *dicatur* quod Filius creat, et Spiritus Sanctus creat, * *contra* *, neutra tamen persona videtur *proxime* creare, quia neutra est in actu per alteram formaliter: et omne agens proxime per intellectum et voluntatem est in actu tam notitia quam volitione necessariis ad talem actum.

(6) *c)* Praeterea *secundo,* quaero, quid intelligis per sapientiam *dispositivam* vel disponentem et amorem *affectantem?* Aut enim ista sunt *appropriata* Verbo et Spiritui Sancto, aut sunt *propria.* Si *appropriata,* ergo secundum veritatem sunt *communia* tribus; et ita duae personae non sunt proximae rationes formales creandi. Si sunt *propria,* cum dicunt *respectum rationis* ad creaturas, quia, secundum ipsum, dispositio dicit respectum rationis ad disposita; ergo aliquis *respectus rationis* est *proprius* alicui personae divinae: quod est improbatum *dist.* 18, I. lib. [n. 854] de *Dono,* et *dist.* 27. I. [n. 973] de *Verbo.*

d) Praeterea, quod dicit de ideis *practicis,* quod non sunt in Patre, sed in Verbo, ac si una persona non sufficeret ad productionem, videtur esse contra August. *XV. De Trin.* c. 14: *Ideo Verbum hoc vere veritas est, quia quidquid est in ea scientia de qua genitum est, et in ipso est; quod autem in ea non est, nec in ipso est.* Et paulo post: *Novit omnia Deus Pater in seipso, novit et in Filio: * sed in seipso tamquam seipsum, in Filio tamquam Verbum suum *.* Et post: *Omnia quae sunt in eorum scientia unusquisque eorum simul videt.* Ex quibus et aliis verbis ibidem positis videtur velle manifeste quod nihil actualius est in Verbo quam in intellectu Patris, et per consequens non est ibi distinctius quam in intelligentia Patris.

e) Praeterea, quod dicitur ibi, Verbum esse ad *perficiendum intellectionem essentialem,* videtur falsum; quia illud quod est ratio agendi alicui actione non manente in agente

non perficitur illa actione, sicut calidum in quantum calidum non percitur calefactione, quae recipitur in passo: sed, secundum istum, *intellectio essentialis* est ratio gignendi Verbum, et ista gignitio non est actio formaliter immanens ipsi Patri, quia terminus gignitionis non est formaliter Patris; ergo intellectio essentialis, quae est ratio gignendi Verbum, secundum eum, *non perficitur Verbo producto.*

(7) *f)* Quod etiam dicit de notitia *universali,* quod sit *speculativa,* improbatum et supra in *Prooemio* [I. n. 120 seqq.] de *scientia Theologica,* utrum sit *speculativa* vel *practica;* quia conclusiones practicae resolvuntur in principia practica, et non in principia speculativa, sicut conclusiones speculativae in principia speculativa, et non in principia practica.

g) Quod etiam dicit, quod ideo posuerunt Philosophi Deum *necessario* producere aliud a se, quia negaverunt in eo Sapientiam procedentem *dispositivam* vel disponentem, et Amorem *affectantem* esse productum, non videtur verum; quia volitio *essentialis,* sive ut in tribus, sive ut in Filio, sive ut in Patre, non est *necessario* alterius a se, * ut creaturae *; nihil enim aliud a se vult voluntas divina necessario, etiamsi per impossibile non esset principium productivum *ad intra;* quia tunc necessario dependeret ad creaturam: quod est inconveniens maximum.

8. (8) — Quaestionis divisio. — Ad *solutionem quaestionis* tria sunt videnda: *Primo,* quod prima causalitas respectu creaturarum est necessario in tribus personis divinis, et hoc respectu earum ut causatarum quantum ad verum esse, sive quantum ad esse simpliciter. — *Secundo,* propter illud quod additum est in *quaestione* de causabilibus secundum *quodcumque esse,* videndum est de causalitate respectu omnium causabilium quantum ad esse *secundum quid,* ut esse *cognitum* vel esse *volitum.* — *Tertio,* propter illud quod additur in *quaestione,* scilicet quod non possit *aliter esse quam in tribus,* videndum est si per impossibile poneretur una persona absoluta, utrum posset esse in ea perfecta causalitas respectu omnium causabilium.

9. — Ostenditur causalitatem respectu omnium creaturarum necessario esse in tribus divinis personis. — Quantum ad PRIMUM

dico quod illa causalitas perfecta *necessario est in tribus.* — Quod probatur tripliciter:

a) Primo, quia principium duarum productionum, *necessariae* videlicet et *contingentis,* necessario est prius principium necessariae quam contingentis; non enim potest effectus necessarius praesupponere contingentem, * licet e converso * (*a*): sed aliquid in Divinis est principium productionis intrinsecae, quae est *necessaria,* et aliquid est principium productionis extrinsecae, quae est *contingens;* igitur prius necessario est in Deo aliquod principium productionis *necessariae* et *ad intra* quam in eo sit aliquod principium productionis *contingentis* et *ad extra.* In illo autem priori, completa productione *ad intra,* communicatur tribus personis omnis foecunditas quae eis non repugnat; et per consequens communicatur eis illud quod est *principium productivum* * communicationis * (*b*) *ad extra;* igitur in illo instanti, in quo est proximum principium in Deo ad producendum aliud contingens *ad extra,* illud communicabitur tribus.

(9) *b)* Item, *prius naturaliter* est *primum* obiectum praesens potentiae respicienti tale obiectum ut primum quam *secundarium* obiectum sit praesens; et hoc maxime verum est quando *solum primum* obiectum ex natura rei et *ex se* est obiectum, et *secundarium* obiectum non *ex se* est illius potentiae, sed fit *per actum istius potentiae* in tali esse, hoc modo: primum obiectum intellectus divini et voluntatis divinae est *sola essentia divina,* et omnia alia sunt tantum secundaria obiecta et producta aliquo modo in tali esse obiecti per *actum intellectus divini;* prius igitur naturaliter est essentia divina praesens intellectui suo ut primum obiectum quam aliquid aliud: sed *intellectus* divinus habens essentiam * divinam * obiectum sibi praesens non tantum est potentia *operativa* circa illud, sed etiam potentia *productiva* notitiae adaequatae illi intellectui ut principio productivo et illi essentiae cuius est ut obiecti; igitur tunc est productiva Verbi infiniti, et per consequens Verbi geniti in natura divina. — Similiter *voluntas* habens essentiam illam actu intellectam ut obiectum sibi praesens non tantum est potentia *operativa,* qua

(*a*) Wadd. sed bene e contra.

(*b*) Wadd. causationis.

scilicet formaliter habens eam amet ipsum obiectum, sed etiam potentia *productiva* Amoris adaequati infiniti, et per consequens personae spiratae in natura divina. — *Prius* ergo *naturaliter* quam intellectus et voluntas divina habeant vel respiciant aliquod aliud obiectum secundarium habetur completa ratio productionis personarum divinarum intrinsecarum; et per consequens illae personae prius producuntur quam aliquod aliud obiectum *praesentetur;* et per consequens multo magis prius quam aliquod aliud obiectum *causetur.*

(10) *c)* Praeterea tertio, habitudo naturae ad *suppositum* prior est habitudine eius ad *actum secundum*, quia *agere* praesupponit *esse:* et habitudo naturae ad suppositum est *essentialis* et *in quid:* illa autem habitudo quae est naturae ad agere non videtur ita essentialis; natura igitur divina prius habet esse in illis personis quam sit principium productionis *extrinsecae.*

10. — Praedictorum ratio assignatur. — *Secundo* quantum ad istum *articulum* videndum est quae sit *ratio* huius.

(11) Dico quod ratio huius non est, sicut positio prima innuebat, scilicet quod Verbum et Spiritus Sanctus sint rationes *formales proxime* creandi, vel quod aliquo modo *compleant* causalitatem Patris; immo eadem causalitas et aeque perfecta est in Patre sicut in tribus. Ista ergo primitas talis est in tribus personis respectu creaturae, qualis est dicta *dist.* 12. I. lib. [n. 745] in Patre et Filio respectu Spiritus Sancti. Non enim hoc ponitur ibi, quasi *imperfectior* foecunditas sit in una persona quam in duabus, sed quia *prius communicatur* foecunditas illa Filio * quae sibi non repugnat * quam Spiritus Sanctus spiretur; et tunc in illo instanti originis quo Pater producit * Filium, secunda foecunditas qua producitur Spiritus Sanctus est in Patre et in Filio * (*a*); ex hoc sequitur quod tunc producitur Spiritus Sanctus a duobus, in quibus est illa una foecunditas. Ita hic prius naturaliter communicatur natura divina tribus suppositis divinis, secundum rationes istas prius positas, quam creatura possit immediate produci; et ideo in illo primo instanti, in quo creatura est immediate producibilis, *causalitas* illa *una* est in *tribus personis* respectu creaturarum producendarum. — Et haec est sententia

(*a*) Wadd. . . . quo Pater producit Spiritum Sanctum, illa foecunditas qua producitur. . .

August. V. *De Trin. capit. 14.*, quod sicut Pater et Filius ad Spiritum Sanctum sunt unum principium, sic omnes tres sunt *unum principium* creaturae ad ipsam producendam.

11. ([12]) — **Absurda quae sequerentur ex sententia Henrici.** — Quantum ad SECUNDUM *articulum* principalem [n. 8], videtur quod si in intellectu Patris sint ideae *practicae,* sicut est argutum contra opinionem primam [n. 7 *d*], ergo Verbum est genitum de *creatura* ut est idea in intellectu Patris. Quod etiam *confirmatur* per August. *XV. De Trinit.* c. 14: Natum est de omnibus his quae sunt in scientia Patris (1).

Sed *contra* istud arguitur: — *a)* Quia tunc Spiritus Sanctus non spiratur tantum ut amor *essentiae divinae,* sed ut amor omnis amabilis intellecti; et ita ex vi productionis suae esset amor *creaturae* sicut essentiae divinae; vel ergo Deus necessario amaret creaturas, vel Spiritus Sanctus non necessario produceretur: quorum utrumque est falsum.

b) Item, non tantum Pater novit creaturas formaliter, sed etiam novit Filium formaliter; igitur si de *omnibus* ut *notis* Patri gignitur Verbum, et de *Verbo* ut *noto* Patri gignitur Verbum, et ita Verbum gignitur de Verbo.

c) Item, nulla relatio *realis* alicuius personae divinae videtur esse ad aliquid aliud *extra* ipsam, ut ad *creaturam,* ex *dist.* 30. I. [n. 1025]: sed geniti ad illud de quo gignitur, si est distinctum realiter, est relatio realis; ergo Verbum non est genitum de *lapide* ut noto Patri.

12. ([13]) — **Ordo naturae et originis in Divinis.** — Quantum ad hoc igitur dico sic: quod *duo ordines* possunt intelligi in Divinis, scilicet ordo *naturae* et ordo *originis;* qui sunt alterius rationis; et in *quocumque gradu* unius ordinis potest *totus alius ordo* assignari. — *Exemplum* * primo * in creatura, ubi est ordo *naturae,* ordo *originis* et ordo *durationis,* qui sunt alterius et alterius rationis; et totus unus ordo potest assignari in uno gradu alterius ordinis. Accipiatur enim unum instans *durationis;* in illo instanti possunt assignari omnia ordinata secundum *originem* et *naturam,* * sicut in sole et radio, quia in *eodem instanti temporis* est sol *prius natura* et radius *posterius natura* *. Accipiatur etiam unum instans *na-*

(1) D. Augustini littera: *est de his omnibus quae sunt in seipso.*

turae; in eo possunt assignari omnia ordinata secundum *originem.* — Simpliciter tamen in Divinis ordo *naturae* primus est, ita quod simpliciter procedendo in primo instanti naturae debet assignari totus primus ordo *originis;* et si in secundo instanti naturae assignetur ordo originis, non est primus ordo originis, sed secundus. — Quod intelligo sic: ordo *naturae* accipitur comparando obiecta ad intellectum et voluntatem divinam; quia comparando *essentiam suam* ad intellectum et voluntatem eius, quae est *primum obiectum* intellectus sui et voluntatis suae, est *primum instans* naturae: et comparando *alia obiecta,* quae sunt *secundaria,* ad intellectum et voluntatem divinam, quae non sunt *ex se* obiecta, sed producta per intellectum et voluntatem in esse obiecti, est *secundum instans* naturae.

13. — **In primo instanti naturae originantur divinae personae** (1). — In *primo* igitur *instanti naturae,* stando in illo, habetur persona perfecta habens memoriam perfectam essentiae divinae, id est habens intellectum, cui essentia divina est praesens in ratione obiecti actu intelligibilis; et ista persona ista memoria essentiae divinae potest formaliter operari et formaliter producere, sicut dictum est in I. lib. [n. 313*b*], et prius aliquo modo intelligitur ista persona *operari* ista memoria quam *producere;* et in illo priori intelligitur ista persona in se perfecta et vere beata in actu intellectus, intelligendo essentiam divinam sicut obiectum suum. Eadem etiam persona *producendo* ista memoria producit notitiam adaequatam huic obiecto; et cum hoc obiectum sit infinitum, producit personam formaliter infinitam per se subsistentem. Illi autem personae communicatur voluntas ut *actus primus,* non habens adhuc terminum adaequatum productum; ista una voluntate persona prima et secunda *operantur* circa essentiam divinam tamquam obiectum, amando eam infinite, et tunc sunt in se perfectae et vere beatae in essentia divina. Praeter hoc autem, ista eadem voluntate una in eis istae personae *producunt* amorem adaequatum huic obiecto cognito sub ratione amabilis, et ita producunt amorem infinitum, et ita spirant personam divinam, quia nihil est formaliter infinitum nisi quod per identitatem est Deus.

---

(1) Cfr. I. d. 2. qq. IV. — VII. n. 313*b*.; d. 5. q. 2. n. 566.

(14) Stando igitur praecise(a) in *primo instanti naturae*, comparando essentiam divinam ad intellectum et voluntatem, habetur *totus ordo originis* primus, quia scilicet duae personae perfectae *originantur*, et tota perfectio divinarum personarum *ad intra* in intellectu divino et voluntate habetur in *primo instanti naturae* ut sunt potentiae operativae *circa illam essentiam*; quia tota perfectio simpliciter cuiuslibet personae est in intelligendo et volendo essentiam divinam, quia in intelligendo et volendo eam sunt beatae formaliter (b). — Hoc ergo quantum ad *primum instans naturae*.

14. — **In secundo instanti naturae producuntur alia a Deo in esse cognito.** — Sequitur *secundum instans naturae*, in quo comparatur intellectus et voluntas divina ad aliud obiectum *secundarium*; et quia in illo instanti obiectum illud non est *ex se* actu intelligibile, sed fit actu intelligibile *per intellectum*, ideo non habet esse in *memoria* divina ut memoria est, sed producitur actu *intelligentiae* in tali esse obiecti: sicut in nobis intentiones secundae producuntur per intellectum, et non sunt in memoria ut memoria est. Et sive *etiam* poneretur quod haberent esse per memoriam, sive quod producerentur per intelligentiam in esse *cognito*, saltem *prius natura* quam habeant esse in memoria vel in intelligentia tam memoria quam intelligentia est in tribus personis; et ita in quantum memoria vel intelligentia est in istis tribus personis erit ratio producendi ista in esse.

15. (15) — **Ergo Verbum divinum non producitur de creaturis ut in memoria Patris.** — Non igitur Verbum prima productione producitur de *lapide* ut est in memoria Patris; quia vel lapis non habet esse in memoria Patris ut memoria est *principium producendi* Verbum, vel si habet esse in memoria, non tamen *prius naturaliter quam ipsa intelligatur in tribus*.

16. — **Ergo causalitas omnium causabilium, etiam in esse cognito, necessario est in tribus personis divinis.** — Et ita potest probari quod prima causalitas respectu causabilium in esse cognito necessario sit in tribus personis, sicut fuit probatum in *secunda ratione* ad *primum articulum* [n. 9 *b*], quae aeque valet ad *istum articulum*.

(a) Ed. Ven. praecipue.

(b) Ed. Ven. addit: et perfectio complere in isto instanti.

17. (16) — **Praedicta magis explicantur.** — In *secundo* tamen *instanti naturae* potest assignari quidam *ordo originis;* quia *prius origine* Pater intelligit lapidem quam Filius; quia Pater intelligit *a se,* Filius non a se, sed hoc habet *a Patre,* et Spiritus Sanctus * habet hoc * *a Patre et Filio.*

Sed iste secundus ordo originis non est *originatio simpliciter,* qua scilicet personae divinae producuntur in esse naturae divinae simpliciter, sed est quasi originatio *secundum quid,* sive consequens personas iam productas.

Exemplum huius in creaturis: si sit origo Socratis a Platone *per se* secundum humanitatem, ordo originis in istis *in habendo humanitatem* est primus ordo originis *simpliciter;* ordo autem eorum in habendo *risibilitatem* est alius ordo originis quasi *secundum quid;* quia sicut in primo instanti naturae Socrates habet humanitatem a Platone, ita in secundo habet risibilitatem ab eo; et si prius naturaliter ambo haberent humanitatem quam risibilitas produceretur, ambo causarent simul risibilitatem; et tamen quod hoc causarent unus haberet ab alio.

(17) Ita dico in proposito, quod Verbum esse notitiam infinitam genitam est ipsum esse infinitam notitiam *infinitae essentiae,* et hoc est per originationem ipsius a Patre in *primo instanti naturae;* sed Verbum esse notitiam *lapidis* vel habere notitiam lapidis a Patre gignente, hoc est quasi originare Verbum *secundum quid,* sive secundum aliquid adveniens Verbo enti simpliciter. Hoc enim non est ipsum gigni simpliciter sub ratione personae divinae, quia nec sub ratione notitiae simpliciter infinitae et formaliter infinitae essentiae ut obiecti *per se;* licet enim concomitanter notitia illa infinita, quae est infinitae essentiae ut obiecti *per se,* sit notitia lapidis, quatenus tamen est lapidis non habet a lapide formaliter infinitatem.

Et sicut dictum est de producto in esse *intellecto,* consimiliter dici potest de esse *volito.*

18. (18) — **Solvuntur difficultates.** — *a)* Et *si arguatur* contra istud, quia Pater *prius origine* producit lapidem in esse cognito quam Filius illum producat; igitur vel Filius non producit illum, vel idem bis producitur, vel saltem produceretur postquam intelligitur esse productum, praeintelligitur enim in illo priori originis esse productum a Patre; *respondeo:* Pa-

ter producit lapidem prius origine quam Filius, hoc est *a se*, et Filius non a se; et tamen Filius *eadem productione* producit lapidem et in *eodem instanti naturae;* et tamen in eodem *instanti naturae* possunt assignari omnes gradus *ordinis originis.* Et ideo non sequitur quod sit bis productus, nisi *prius naturaliter* et in *priori instanti naturae* produceretur a Patre quam a Filio: quod non est verum; nam in illo instanti naturae in quo Pater producit lapidem in tali esse Filius habet eamdem naturam, et per consequens omnem foecunditatem productivam quae sibi non repugnat, et ita virtutem producendi lapidem, et ante illud instans ordine naturae non praeintelligitur lapis productus in esse cognito * prius a Patre quam a Filio *.

b) Et *si dicas:* saltem *prius origine* praeintelligitur productus a Patre quam a Filio; igitur non potest produci a posteriori origine; igitur nec a Filio, quia Filius non potest producere Filium, quia ante originem vis generativa ut in Patre habet terminum *adequatum* sibi; *respondeo* et dico quod non est ita in originatione *secundum quid* sicut in originatione *simpliciter;* originatio enim *simpliciter* ponit originatum in *esse simpliciter,* et ideo quod in esse reali praecedit originationem simpliciter praecedit et originatum simpliciter, et ideo non potest esse ab ipso originato; et inde est quod Verbum non potest producere aliud Verbum. Sed in originatione *secundum quid* originans non producit originatum in aliquo esse simpliciter; et ideo potest stare cum hoc quod productio eius praecedat sic aliquod originatum, quod tamen *simpliciter* non praecedat illud originatum.

(19) *c)* Sed *hoc non videtur sufficere;* quia semper videtur dubium quomodo Verbum potest producere lapidem in esse cognito, et quomodo lapis possit produci a Verbo, cum prius origine producatur a Patre in tali esse, et tamen Verbum non potest producere Verbum, igitur nec lapidem in esse cognito, si ista sit ratio ibi, quare Verbum non potest producere Verbum, quae ponitur communiter, scilicet quia praeintelligitur iam terminus *adaequatus* illius virtutis vel vis generativae ut in Patre. — *Respondeo:* ista propositio, *omnis potentia praehabens origine terminum adaequatum antequam sit in alio non est illi principium producendi,* non est vera nisi adda-

tur quod habens illud principium communicatum non possit esse *realiter ante terminum* illum, vel nisi addatur quod ab illo habente illud principium ille terminus non est *secundo producibilis*. Ita est in *productione simpliciter*, quod Verbum habens memoriam eamdem cum Patre non potest esse *prius realiter* quam Verbum simpliciter sit productum, nec etiam est aliquod verbum *producibile* a Verbo habente memoriam illam. Non sic autem est in productione creaturarum in esse *intelligibili*.

d) Sed ista responsio destruit positionem quamdam quae ponitur a multis *dist.* 7. I. lib., quae ponit quod Filius non potest *generare;* non enim illa est tota ratio, quia scilicet memoria ut in Patre habet terminum *adaequatum;* sed oportet addere quod habet terminum adaequatum illi principio *non producibilem ab eo* cui communicatur tale principium; quia si esset producibile ab eo cui communicatur tale principium, tunc communicaretur ei tale principium in ratione principii ad producendum, et ita eo posset producere.

Quaerendo autem ultra, quare Verbo habenti eamdem memoriam cum Patre non communicatur ipsa memoria in ratione principii productivi, videtur quod oporteat probare per aliud quam per terminum *adaequatum* rationi illius principii ut in Patre (1).

19. (20) — Si per impossibile esset una tantum persona absoluta, esset in ea perfecta causalitas respectu omnium causabilium. — Quantum ad TERTIUM *articulum* [n. 8], intelligendum est quod in creaturis si comparetur causa ad duos effectus ordinatos, essentialior est eius comparatio ad effectum utrumque quam unius effectus ad alterum; propter enim dependentiam eorum ad causam eamdem ordinate dependent ad invicem, et non e converso propter dependentiam unius ad alterum dependent ordinate ad causam eamdem. Igitur si per impossibile destruatur ibi ordo effectuum inter se ordinatorum, non propter hoc adhuc est negandus ordo et dependentia utriusque ad causam; quia propter minus impossibile non est concedendum maius impossibile, nec propter minus necessarium est negandum maius necessarium. — *Exemplum:* si ponatur ignem habere istos duos effectus

(1) Cfr. *Quodlib.* q. 2. per totam.

ordinatos, scilicet *calefacere* et *ignire*, si essentialius se habeat ignis ad utrumque quam ignire ad calefacere, quamvis ignire praesupponat calefacere, si ponatur per impossibile ignem non posse calefacere, non propter hoc negandum est ipsum posse ignire. Et ideo obligans seipsum ad tenendum antecedens non est obligatus ad tenendum consequens; non enim teneret ista consequentia: *si ignis non possit calefacere, igitur nec ignire,* nisi per hanc propositionem affirmativam intellectam, *potens ignire potest calefacere,* quae destruitur expositione, ubi ponitur perfecta ratio ipsius ignis; nam posse ignire potest stare cum opposito eius quod est calefacere; et ita illud quod est immediatius igni quam sit calefacere, quod est ignire, potest stare cum opposito eius quod est calefacere, quia cum non calefacere ponitur stare ignire; et ita illa positio destruit * ibi * talem consequentiam, quia destruit illam propositionem per quam tenet talis consequentia.

(21) Ita ad propositum applicando dici potest quod aliquid est in Deo principium productionis *intrinsecae,* et aliquid in eo est principium productionis *extrinsecae,* ita quod istae productiones ordinatae sunt ad *idem principium;* et quodammodo magis necessarius est ordo utriusque productionis ad causam quam alterius ad alteram. Si igitur per impossibile ponatur aliquod principium non esse principium productionis prioris, quod ponitur ponendo unam personam esse absolutam et negando productionem intrinsecam, non propter hoc videtur esse negandum illud principium * esse principium * productionis extrinsecae; quia adhuc hoc posito habetur tota ratio principii productionis extrinsecae, et tantummodo negatur ille ordo productionis ad productionem, qui non stat, sed destruitur per positum.

Et ideo si arguatur: ista persona non potest producere *intra;* igitur nec *extra;* neganda esset consequentia ab obligato ad antecedens; non enim illa consequentia tenet nisi per hanc propositionem, *potentia ad aliquid producendum extra praesupponit productionem intra,* quae destruitur per hypothesim. Et ideo videtur quod causalitas perfecta *ex sui ratione,* in quantum scilicet dicit comparationem ad productum extra vel ad productionem extrinsecam, non requirat habitudinem ad *productionem intrinsecam,* licet idem fundamentum necessa-

rio sit ratio et causa utriusque productionis intrinsecae et extrinsecae, et prius intrinsecae quam extrinsecae.

Ex hoc videtur quod Philosophi non posuerunt habitudinem in eis; licet enim viderent necessariam habitudinem creationis vel productionis extrinsecae ad efficiens vel producens, non tamen viderunt necessariam habitudinem creationis vel productionis extrinsecae ad *productionem intrinsecam;* et ideo licet negarent illam productionem intrinsecam, concederent tamen illam productionem extrinsecam.

20. (22) — **Solutio quaestionis.** — Ad *quaestionem* igitur principalem [nn. 2-3] patet quod * *de* * *necessitate causalitas* perfecta *respectu causabilium* extra *est in tribus,* et hoc respectu omnium causabilium in *quocumque esse* causabili, sive *simpliciter* sive *secundum quid,* ita quod non posset non esse in tribus. — Tamen si per impossibile esset una persona absoluta, consequenter esset dicendum quod in illa persona absoluta simpliciter esset talis causalitas perfecta; et ita causalitas perfecta *ex ratione istius termini* non videtur necessario includere quod ipsa sit in tribus, sicut nec ex ratione istius termini includit rationem productionis *ad intra,* licet illa in re necessario praesupponatur sibi: sicut nec posse *ignire* ex ratione sui necessario includit posse *calefacere,* licet in re praesupponatur.

21. (23) — **Solvuntur argumenta principalia.** — Ad *argumenta principalia.* — Ad *Richard.* [n. 4 *a*] patet quod concludit pro *tertio articulo* quaestionis [n. 19].

b) Ad *secundum* [n. 4 *b*] dictum est in simili *dist.* 12 I. lib. [n. 752], ubi dictum est quomodo Pater et Filius sunt unum principium Spiritus Sancti; et melius quoad propositum *dist.* 4. I. lib., [n. 532], ubi dictum est de veritate huius, *Deus est Pater et Filius et Spiritus Sanctus,* et tactum est supra, *dist.* 20. I. lib. de *Potentia,* quomodo est eadem in tribus personis.

c) Ad *tertium* [n. 4 *c*] dico quod licet aliquod *essentiale* sit principium productionis alicuius *ad extra,* non tamen est principium statim applicabile ad actum nisi ut intelligitur in tribus, quia sicut dictum est *dist.* 12. I. [n. 746 *a*], illud quod est principium activum ordinatorum non intelligitur esse in potentia proxima ad actum remotum, nisi ut est sub actu priori:

sicut anima nunquam intelligitur esse in potentia proxima ad actum volendi, nisi ut est actu intelligens, quia quando est in potentia proxima volendi aliquid actu intelligit illud, quia *nihil est volitum nisi cognitum*. Et ita licet quodlibet *essentiale* ad se praecedat aliquo modo *notionale*, tamen non oportet omne essentiale sub omni respectu ad extra posse praecedere quodcumque notionale.

22. — Explicantur rationes propositae n. 5. — *a)* Ad *primum* argumentum *in oppositum* [n. 5 *a*] dico quod personae divinae necessario conveniunt in omni operatione *ad extra* plus quam *substantia* et *virtus*, quia personae divinae unam operationem habent, qua sunt simpliciter *unus operator*. Tamen si per impossibile illa virtus esset in una persona absoluta, nihil perfectionis deesset sibi, quin perfecte posset producere omne producibile.

b) Ad *secundum* [n. 5 *b*] dico quod procedit *de facto*, quod productio praesupponit productionem; non tamen ut *formaliter* causam suam, sub ratione qua est productio, sed quia principium immediatius comparatur ad unam productionem quam ad aliam.

QUAESTIO II.

23. (1) — **Proponitur quaestio.** — *Secundo* quaero: *Utrum Deus possit aliquid creare?*

24. — **Argumenta principalia** (1). — Videtur quod non: — *a)* Quia si aliquid producitur quod non prius producebatur, hoc est quia aliquid *aliter se habet* nunc quam prius: istud in proposito non potest poni *passum*, quia non praefuit; igitur oportet *agens* aliter se habere nunc quam prius, et per consequens *mutari:* sed primum Agens non potest mutari; igitur, etc.

Si dicatur quod agens *sine sui mutatione* potest producere novum effectum, *contra:* quia agens dat esse ideo productum vel passum recipit esse, et non e converso quia productum recipit esse ideo producens dat esse; igitur in agente oportet naturaliter praecedere aliquam *habitudinem novam* ad productum, et non e converso; igitur et *mutationem:* quae non est ponenda in Deo; igitur nec *creatio.*

b) Item, causa semper aeque determinata ad agendum aeque videtur agere semper et effectum producere; quia non videtur ratio quare nunc debeat aliquid producere, et non alias, si fuit alias ita determinata ad agendum sicut modo: sed si *creatur* aliquid nunc, aliter aliquo modo se habet nunc quam prius, et per maiorem determinationem causae ad ipsum nunc quam prius; ergo causa illa aliquando est magis determinata ad producendum effectum quam * alias * (*a*), et sic non aeque semper, et per consequens *mutata.*

(*a*) Wadd. aliter.

(1) Solvuntur ad n. 34.

(2) *c)* Praeterea, II. *De Generatione: Idem manens idem semper natum est facere idem;* ergo non erit aliqua variatio in effectu, nisi prius naturaliter ponatur in causa.

d) Praeterea, si nulla ponatur mutatio ex parte causae, ut modo dicatur magis approximata vel minus approximata quam alias, nec possit esse aliquod impedimentum ex parte eius, non videtur ratio quare nunc agit, et prius non egit.

Et *si dicas* quod *voluntarie* agit, et ideo potest agere quando vult, *contra* hoc: non videtur ratio quare voluntarium agens aliquando agat, et non alias, nisi quia *expectat* maiorem opportunitatem agendi tunc quam alias: hoc autem assignari non potest in primo Movente respectu sui effectus; ergo nec quia voluntarie agit potest agere quando vult.

25. — **Oppositum**: *Gen.* c. I. v. 1: *In principio creavit Deus coelum et terram.*

26. (3) — **Quid sit creatio et quo sensu eam Philosophi admittant** (1). — *Respondeo: creare* est aliquid *de nihilo* producere in effectum. — *De* autem, licet possit multipliciter sumi, sicut patet per Ansel. *Monol.* c. 8, uno tamen modo accipitur ut notat *ordinem.* — Tamen ut notat ordinem adhuc est multipliciter dictum: quia potest notare ordinem *naturae,* vel *durationis.* — Si primo modo, concedunt Philosophi Deum posse creare, et aliquid de nihilo producere, ut patet per Avicen. *VI. Metaph.* cap. 2.: quaere litteram eius. * *Causatum* quantum est *ex se* est ei ut non sit; quantum vero ad *suam causam* est ei ut sit. Quod autem est ei *de se* apud intellectum *prius* est *non duratione* eo quod est ei *ex alio;* et hoc apud sapientes vocatur *creatio* * (2). — Et intelligo istud de *prioritate naturae* sic: *prius natura* potest aliquid dici *positive,* quia ipsum inest alicui, et prior est entitas eius quam illa quae dicitur *posterius natura* inesse illi: sicut est de *animali* et *rationali* in homine, de *substantia* et *accidente* in composito *per accidens,* de *materia* et *forma* respectu compositi *per se.* — Alio modo *prius natura* dicitur esse unum alio quasi *privative,* quod scilicet non inest ei cui dicitur primo convenire, sed *inesset* ei *nisi per aliud impediretur:* sicut si dicatur in materia *prius naturaliter* esse *privatio* quam *forma:* non qui-

(1) Cfr. I. n. 253

(2) Haec est littera Avicen. [vid. I. n. 685 *j*].

dem quod ista duo sint simul in materia, ita quod privatio prius insit quam forma; sed privatio pro tanto potest dici *prior natura* et prius natura in materia quam forma, quia privatio semper *inesset* materiae *nisi ab aliquo agente reciperet formam,* ita quod ad habendum privationem sufficit sola materia cum negatione vel privatione causae extrinsecae; ad habendum autem formam requiritur causa extrinseca. Nec tamen privatio est de ratione materiae, sicut nec forma, nec ambo sunt simul in materia.

Ita intelligo in proposito, quod creatura non habet ex se *non esse,* nec ex se *esse,* nec quod simul sint in ea *esse* et *non esse,* quasi simul sint *esse* et *non esse;* nec aliquo modo habet *non esse* quando *est;* sed quantum est *ex se* haberet *non esse,* nisi causa extrinseca suum *non esse* impediret dando sibi *esse;* quia ex *sola ratione creaturae* non haberet *esse,* circumscripta omni causa extrinseca dante *esse,* quia nullo modo haberet *esse* nisi per causam extrinsecam produceretur in *esse:* ita quod magis proprie dicendum est creaturam *non habere* esse ex se formaliter (quam *habere non esse* ex se formaliter (*a*)), quia formaliter prout ex se affirmatur: nec habet * sic * esse ex se, nec non esse.

27. — Aliorum probatio infirmatur. — *a)* Pro ista opinione sic intellecta *arguitur:* agens perfectius minus praesupponit in agendo quam agens imperfectius: sicut natura minus praesupponit in agendo quam ars, quia natura praesupponit ens in potentia, et ars ens in actu: sed Deus est agens perfectius quam natura vel ars; igitur minus praesupponit quam natura * vel * ars in sua actione, et ita minus quam ens in potentia, quod est praesuppositum a natura, et ita *nihil,* et per consequens potest *creare.*

b) Istam rationem adducunt aliqui ad *secundum membrum,* prout *de* notat ordinem *durationis.* — Sed ibi *omnino non valet;* quia etsi Deus nihil praesupponat in producendo de quo producat, non tamen sequitur quod possit producere novum * effectum * (*b*), sicut nec de natura et arte sequitur ex virtute argumenti quod quia natura non praesupponit in actione sua ens in actu, igitur potest producere aliquid omnino novum

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(*b*) Wadd. novum sic.

secundum esse in actu; non sequitur. — Sed nec ad istud *primum membrum* valet, quia secundum Philosophos, quaecumque intelligentia est agens superior * vel simplicior * (quam agens (*a*)) naturale, et tamen non conceditur * communiter ab eis ad posse creare * (*b*), licet Avicenna concedat quod Intelligentia possit *creare,* sive aliquid *de nihilo* producere.

28. (4) — **Probatio Doctoris.** — Ideo aliter arguo ad istud membrum sic: Deus potest *immediate* aliquid causare et efficere; igitur potest *creare* et aliquid *de nihilo* facere. — *Antecedens* est manifestum; quia Deus est primum efficiens, ex 2. *dist.* I. lib. [n. 221 seqq.]; (igitur potest aliquid *immediate* facere; immo (*a*)) si nihil potest *immediate* facere, tunc nec etiam *mediate* potest facere aliquid, quia est primum efficiens, et ita nullum effectum producet. — *Consequentiam* probo sic: quia si potest efficere aliquid, igitur illud non habet esse *ex se necessarium* formaliter, et * ita * habet esse *a causa;* igitur habet esse post non esse, secundum intellectum *istius membri.* — Immediate etiam producit, nullo alio praesupposito; quia si aliquid aliud praesupponeretur, illud aliud esset effectum ab eo, sicut patet ex *dist.* 8. I; igitur istud non esset immediate effectum ab eo. — Habemus igitur a primo antecedente ad istud consequens, quod producit aliquid *ordine naturae* de *non esse* ad *esse,* et nullo praesupposito; secundum ergo istum intellectum *creat.* — Ista ratio videtur innui ab Avicen. *VI. Metaph.* c. 2, ubi prius; quaere eam ibi.

29. (5) — **Exponitur sententia Philosophorum negantium creationem in tempore.** — De *secundo* membro prout *de* notat ordinem *durationis,* negatur communiter *creatio* a Philosophis; quia dicunt Deum *necessario* producere quicquid *immediate* producit et nullo praesupposito; quod autem *mediate* producit producit aliquo praesupposito de quo producit, quia tunc producit per causas secundas; et ita nec mediatum nec immediatum effectum *contingenter* producit *de nihilo,* sic accipiendo *de.*

30. — **Impugnatur.** — *a)* Sed *contra* istud probatum est *dist.* 8. I. lib. [n. 689 seqq.], et tactum est *dist.* 39. eiusdem [n. 1126], quod Deus causat omnia quae sunt ad extra *contin-*

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(*b*) Wadd. non conceditur consequenter ab eis, licet....

genter; et ex hoc sequitur quod non *necessario,* et per consequens nec *sempiternum,* quia Philos. *IX. Metaph.* videtur concedere omne *necessarium* esse *sempiternum;* idem etiam videtur innuere I. *De Coel. et Mund.* contra Platonem, qui concessit aliquid *sempiternum* esse, et tamen *possibile* non esse.

b) Sed *instabis* huic rationi, quod non oportet ubi est *contingentia* in effectu, quod ibi inferatur *possibilitas* ad *novitatem;* Deus enim contingenter vult A, ex *dist.* 8. lib. [n. 689 seqq.], et tamen non potest *de novo* non velle A, quia tunc esset mutabilis. — *Respondeo: novitas* potest esse in productione divina propter *novitatem producti,* licet non sit novitas in ipso *producente,* quia in productione prima novitas est ex parte producti, sicut patebit respondendo ad *primum argumentum principale* [n. 34 *a*]. Sed circa *velle* non potest esse novitas vel mutatio ex parte *voliti,* nisi esset aliqua novitas ex parte *actus volendi;* quia actus volendi idem et eodem modo se habens non potest esse alicuius *noviter voliti;* volitum enim non habet esse volitum nisi per actum volendi, et ita non est novum in esse volito, nisi per novum actum volendi. — Sic igitur videtur aliqualiter sequi quod si Deus possit aliquid *contingenter* causare, potest etiam contingenter causare aliquid *novum;* quia non est ratio quare non possit causare non sempiternum, *contingenter,* sicut potest contingenter causare sempiternum, ex quo non causat *necessario;* quod enim oporteret causatum esse sempiternum, videtur sequi ex necessitate causationis, vel ex immutabilitate ipsius causantis: quorum neutrum infert sempiternitatem; igitur possibilis est novitas inferri.

c) Arguitur etiam ad istud membrum: quia si aliquid sit *novum,* quaero, a *qua causa* sit novum? Sit illa causa A. Tunc arguo: aut A *eodem modo* se habens produxit hoc novum, aut *aliter. Si eodem modo* * se habens *, habetur propositum, quia ab eadem causa non mutata potest esse aliquis effectus novus. Si ab A *aliter* se habente, quaero, a *quo movente aliter* se habuit ad hunc novum effectum producendum? Non est processus in infinitum; ergo stabitur tandem quod aliquid erit novum a causa uniformiter se habente.

d) Et *confirmatur* ratio, quia si potest esse a primo Movente haec *pars* motus nova, quae nunquam praefuit, quare non potest ita aliquid *totum* esse novum, cuius nihil unquam

praefuit? — *Sed ista ratio* cum sua *confirmatione* contra Philosophos *parum valet* et leviter solveretur ab eis.

e) Conclusio tamen vera est, quod ab aliquo agente non mutato potest esse productum quod *omnino* sit *novum.*

31. (6) — **Exponitur sententia tenens creationem praesupponere quoddam esse essentiae, ideoque non esse simpliciter de nihilo.** — In isto tamen *membro secundo,* scilicet intelligendo *de* prout dicit ordinem *durationis,* distingui potest de *nihilo,* quod potest accipi pro *nihilo omnimodo,* vel pro *nihilo* secundum *esse existentiae, aliquo* tamen secundum esse *essentiae.* — Et ponitur *ab aliquibus: — a)* quod licet Deus possit creare de nihilo *secundo* modo, non tamen *primo* modo; quia non potest aliquid producere quod non est ex parte sui *possibile,* secundum Avicen. II. *Metaph.: nihil* autem non est possibile ex parte sui, quia non est ratio aliqua quare unum *nihil,* * puta chimaera *, non esset possibile, et aliud *nihil* esset possibile.

b) Confirmatur ista ratio: quia in omni creatura est compositio ex *actu* et *potentia,* et ubicumque ista sunt praecedit ordine naturae possibilitas vel potentialitas; igitur *potentialitas* in quacumque re creata sic praecedit naturaliter et est prior natura *actualitate;* et tunc ista potentialitas non est *nihil,* sed est alicuius entis secundum aliquod *esse:* * sed non secundum * esse *existentiae;* igitur secundum esse *quidditativum.* — Et hoc ponitur secundum illum modum qui recitatus est *dist.* 43. I. [n. 1170]; ibi enim ponitur quod per *potentiam activam* Dei ad se producitur primo res in esse *possibili passive* ad se, et tunc ultra potest produci in esse *existentiae,* non tamen nisi prius natura fuerit producta in esse *quidditativo,* et in esse *possibili passive.* [Vid. I. n. 1078].

32. — **Impugnatur.** — *a) Contra* illud est argumentum ibi *dist.* 43. [n. 1172]; quia non producitur res aliqua in esse *possibili* per *omnipotentiam,* sed per *intellectum,* quo producitur in esse *intelligibili;* et quando est in esse intelligibili non repugnat sibi esse, nec est ex se formaliter necessarium; igitur est *possibile.*

b) Similiter, sicut argutum est *dist.* 36. I. [n. 1079] contra illud esse *essentiae:* si illud esse esset verum esse, productio in illo esse vere esset *creatio,* quia ad aliquid esse simpliciter de nihilo; igitur illa productio est simpliciter alia a

productione rei in esse possibili; quia si res non sit possibilis antequam sit in esse essentiae, et producitur in isto esse, igitur aliquid producitur in aliquo esse aliqua productione, quod non est possibile ex parte sui.

33. (7) — Sententia Doctoris. — Quantum ad *istum articulum* dico quod de *nihilo*, id est non de aliquo secundum esse *existentiae*, potest Deus creare, et per consequens de *nihilo*, id est non de aliquo secundum esse *essentiae;* quia, ut probatum est *dist.* 36. lib. I. [n. 1083], nunquam esse *essentiae* separatur *realiter* ab esse *existentiae.* — Tamen non potest aliquid creari, id est produci ad esse *simpliciter de nihilo*, id est nullo modo ente, nec *simpliciter*, nec *secundum quid;* nihil enim creatur quod non prius habuit esse *intellectum* vel volitum; et in esse intellecto fuit *possibile* formaliter, sicut dictum est in *prima ratione contra illam positionem* [n. 32 *a*], et tunc fuit quasi in potentia propinqua ut posset esse obiectum omnipotentiae et poni in esse simpliciter. — Potest tamen aliquid *produci*, licet non *creari* de *simpliciter nihilo*, id est non aliquo secundum esse *essentiae*, nec secundum esse *existentiae*, nec secundum aliquod esse *secundum quid* * *simpliciter* *; quia creatura producitur in esse *intelligibili*, non de aliquo esse, nec *simpliciter*, nec *secundum quid*, nec *possibili* ex parte sui in isto esse; istud tamen *produci* non est *creari*, quia non terminatur ad esse *simpliciter*, sed *secundum quid.*

34. (8) — Solvuntur argumenta principalia. — *a)* Ad *primum argumentum principale* [n. 24 *a*] dico quod * prima * Causa potest primo et *immediate* aliquem effectum novum producere *absque omni novitate in ipsa.* Quod patet per *exemplum:* si ponatur Sol semper esse in se aeque luminosus, et creetur aliquod medium perspicuum approximatum, de novo illuminabit illud, ita quod nihil novum erit in Sole, ad hoc quod ab ipso sit nova illuminatio; et si posset ex se ponere medium perspicuum * in esse *, et sub lumine, sicut causat in ipso lumen, ita poneret in esse hoc totum, scilicet medium illuminatum, sine aliqua novitate in seipso.

Et *si dicas:* hoc non posset si esset agens *naturale* et uniformiter se habens, quia tunc semper uniformiter produceret; igitur *exemplum* non valet ad propositum ostendendum; *respondeo:* verum est quod istud exemplum quoad hoc valuit,

quod non oportet propter *novitatem effectus* ponere *novitatem* in *causa;* tamen non valuit quoad hoc, quod effectus possit esse novus a causa *naturaliter* agente et *totali,* quia tale agens semper uniformiter ageret, si tale esset respectu effectus; agens autem *liberum* potest eadem volitione antiqua effectum novum producere, pro * illo tunc pro quo * vult effectum novum esse; non enim est necesse si *sempiternaliter* vult, et non potest de novo velle, igitur vult *pro sempiterno:* sicut non est necessarium in me quod si *nunc* volo aliquid, quod *pro nunc* velim illud; sed possum velle illud esse *pro cras,* et eadem volitione stante, sine omni mutatione a parte voluntatis meae, possum illud novum causare cras, pro quo volo illud.

Et *quando arguitur* contra istud per illam rationem, quod oportet *habitudinem novam* aliquam naturaliter praecedere in producente ad productum, et non e contrario, *dico,* sicut dictum est *dist.* 35. I. [n. 1072 *b*] et alias frequenter, quod ad absolutum in causa immediate sequitur absolutum in effectu, et in effectu primo consequitur respectus ad causam, et tunc si aliquis est respectus causae ad effectum, ille respectus ad effectum est ultimus, et aliquando nullus. — *Cum* igitur *dicis* quod quia causa dat esse ideo effectus recipit esse, et non e contrario, *dico* quod si intendas per ly *quia* reduplicationem *relationis* in *causa* vel aliquam *realitatem novam* in *causa,* sive relativam sive absolutam, propositio est falsa; si autem intelligas reduplicare *actum primum* causae qui praecedit naturaliter causatum, illo modo propositio est vera; absolutum enim in causa praecedit naturaliter causatum.

Et *si dicas* quod non tantum quia est *absolutum* causat, quia tale est, scilicet absolutum, quando non causat, *dico* quod in illo instanti in quo causat adhuc causat ut *prius naturaliter* ipsa causatione; et * tunc * ut sic nihil intelligitur nisi *absolutum,* a quo ponitur ipsum causatum in esse; et ideo nihil potest accipi causa huius quod est *causati,* nisi illud sit prius, nec respectu huius instantis, nec respectu alterius. Fallit autem imaginatio, quia semper videtur quod causa sit *indeterminata* usque ad illud instans quando causat, et tunc quod aliqua *relatio determinans* ipsam ad effectum primo requiratur a parte eius: quod falsum est; illud enim *idem* absolutum

quod in causa praecessit tam *natura* quam *duratione* ipsum effectum productum vel causatum est etiam in ea in illo instanti *prius naturaliter* quam causet, et secundum illud *absolutum* secundum quod prius fuit *causativum*, est nunc *causans*, et non secundum aliquid *additum*, neque absolutum, neque respectivum.

(9) *b)* Ad *secundum* [n. 24 *b*] patet per idem; quia causa aeque determinata ad producendum aliquod productum, quantum est ex parte sui, potest quandoque producere, et quandoque non producere; quia sicut in *naturalibus* causam determinari ex parte sui est ipsam habere *formam* qua causet, ita in *liberis* causam esse determinatam est ipsam habere *volitionem* respectu volibilis; et sicut ibi forma haberi potest antequam effectus causetur, si tunc est impedimentum extra vel absentia passi, ita quoque hic potest volitio haberi antequam volibile habeatur, et prius *natura* et *duratione*.

c) Ad *tertium* [n. 24 *c*] de Philosopho II. *De Generat.*, dico quod Philosophus intelligit de agente *naturali*, sicut patet per eum ibi.

d) Ad *quartum* [n. 24 *d*] dico, sicut dictum est *dist.* 8. I. [n. 697 *e*] *indisciplinati est quaerere omnium demonstrationem*, secundum Philos. *IV. Metaph.*; principiorum enim demonstrationis non est demonstratio; et eodem modo in contingentibus; alioquin esset processus in infinitum in contingentibus, quia contingentia non sequuntur ex necessariis. — Et ideo ista voluntas Dei, qua vult hoc et producit pro nunc, est immediata prima causa, cuius non est aliqua alia causa quaerenda; sicut enim non est ratio quare voluit naturam humanam in hoc individuo esse, et esse possibile et contingens, ita non est ratio quare hoc voluit nunc, et non tunc esse; sed tantum quia *voluit* hoc esse, ideo bonum fuit illud esse; et quaerere huius propositionis, licet contingentis, immediate causam, est quaerere causam sive rationem cuius non est ratio quaerenda.

(10) Et *cum dicit* de *expectare*, verum est quod ipsa voluntas quae habet bonitatem ex *ipso volibili* ipsa, si est recta, vult volitum statim esse, nisi sit aliqua ratio propter quam velit aliquid aliud esse (*a*), et tunc *expectet* illud aliud esse tempore

---

(*a*) Ed. Ven. mendose: vult Magister illud alias esse.

opportuniori; sed voluntatem quae nullam habet bonitatem ex volito, sed e converso, nec rationem habet quare nunc vult aliquid, sicut nec absolute rationem habet quare hoc velit, non oportet aliam opportunitatem in volito expectare. [I. n. 697].

35. — Solvuntur rationes alterius sententiae. — *a)* Quod *arguebatur* pro *secunda positione* [n. 31 *a*] de esse *essentiae,* patet responsio per dicta prius [n. 33]; concedo enim quod omne creabile prius erat *possibile* creari ex parte sui; sed ista possibilitas non fundatur in aliquo *esse simpliciter,* sed in *esse cognito,* ita quod esse cognitum concomitatur possibilitas ad esse simpliciter; licet formaliter esse *cognitum* non sit esse *possibile,* quia esse cognitum est esse in *actu,* licet *secundum quid;* esse *possibile* est esse in *potentia* ad esse simpliciter, et non in actu; nec tamen esse in potentia est esse simpliciter, sed est fallacia *secundum quid* et *simpliciter:* sicut nec *futurum* esse est esse simpliciter, nec esse *praeteritum* est esse simpliciter; sicut enim praeterisse in esse simpliciter non infert esse simpliciter, sic nec futurum esse in esse simpliciter (infert esse simpliciter (*a*)); igitur nec multo magis *posse* esse simpliciter infert esse simpliciter; quia *posse esse* videtur esse remotius ab esse simpliciter quam *fore.*

b) Per idem ad *aliam rationem* de compositione ex *actu* et *potentia* [n. 31 *b*]; licet enim concedatur potentiam, scilicet obiectivam praecedere actum, non tamen ipsa est in aliquo actu reali, licet sit in aliquo esse cognito, secundum quod conceditur esse cognitum, non tamen est formaliter esse cognitum.

Ista tamen ratio non valet, quia compositio non est ex potentia obiectiva et actu terminante, sed alio modo est ipsa compositio, sicut dictum est *dist.* 8. I. lib.

(*a*) Deest in Ed. Ven.

QUAESTIO III.

36. — **Proponitur quaestio.** — Tertio quaeritur: *Utrum possibile sit Deum producere aliquid aliud a se sine principio durationis* (1)?

37. (I) — **Argumenta principalia** (2). — Videtur quod sic: — *a)* Philosophus *I. Physic.* probat quod materia est ingenita et incorruptibilis, alioquin esset processus in infinitum in materiis; igitur materia vel non fuit producta, vel fuit producta *sine principio:* et hoc est propositum; vel si non, saltem aliqua forma fuit in ea producta *sine principio,* quia materia nunquam fuit sine forma; igitur, etc.

b) Praeterea, tempus, secundum Philosoph., *VIII. Physic.* et *XII. Metaph.*, est sine principio; quod probari videtur ex hoc, quia si non, igitur *prius* potuit fuisse tempus quam fuit, vel prius esse quam esset: sed *ante* est differentia temporis; igitur ante tempus fuit tempus.

c) Tertio sic: secundum Philosoph. *I. De Generat.*, *Generatio unius est corruptio alterius;* igitur nunquam fuit aliqua *prima* generatio; et per consequens *sine principio* sunt aliqua generabilia.

d) Item, causa non agens per motum et non impedibilis potest habere effectum *sibi coaevum,* sicut apparet in creaturis; igitur, etc.

38. — **Contra** (3): — *a)* August. *ad Felicianum* assignat definitionem *creaturae,* et dicit quod creatura est ex eo quod

(1) Doctor aliorum refert sententias et argumenta, nihil ipse ex se resolvens.

(2) Solvuntur ad n. 45.

(3) Cfr. n. 46.

omnipotentis Dei voluntate ex *non esse* ad esse producta est eius *substantia:* sed si de ratione creaturae est produci ex non ente, igitur impossibile est eam produci *sine principio.*

b) Praeterea, qua ratione Deus potuisset produxisse *unum* sine principio, et aliud, et ita essent producta *actu infinita* in *multitudine;* potuisset etiam aggregasse omnes lapides qui postea fuissent, et ita *infinitum mole* fecisse: sed tam *infinitas* in *numero* quam in *mole* improbatur *III. Physic.*

39. (2) — **Rationes pro sententia tenente Deum potuisse producere aliquid aliud a se sine principio** (1). — Hic *dicitur* quod *Deus potuit producere aliquid aliud a se sine principio.* — *a)* Quia ipsum non potuisse hoc fecisse, scilicet produxisse aliquid *sine principio,* non potest demonstrari nec per medium *extrinsecum,* nec per medium *intrinsecum.* Non per medium *extrinsecum,* quia illud est *voluntas Dei,* cuius non potest sciri nec haberi ratio quare magis vult hoc esse *cum principio* quam *sine principio.* Nec per medium *intrinsecum,* scilicet per *quod quid est* ipsius factibilis, quia *quod quid* est abstrahit ab *hic* et *nunc;* ergo non est ratio demonstrandi *hic* et *nunc.*

b) Item, quodlibet aliud a Deo factum esse *ex tempore,* est articulus *fidei;* ergo ad hoc non expedit fieri *demonstrationes,* nec propter fideles, nec propter infideles; immo videtur periculosum: quantum ad *fideles* quidem, quia sic evacuaretur meritum fidei, ut videtur: nec quantum ad *infideles,* quia tunc possent nos arguere quod talia crederemus propter *demonstrationes,* et sic tenerent nos esse *sine fide,* et si viderentur eis esse *sophistica,* sicut quibusdam fidelibus videntur, * posset dubitare infidelis * (*a*) quod propter talia crederemus.

(3) *c)* Praeterea tertio, August. *VI. De Trin.* c. 1, dicit quod si ignis esset aeternus, splendor ab eo causatus sibi esset coaeternus. — Et ex hoc arguitur efficaciter pro ista opinione, ut videtur: quia consequentia Augustini est naturalis, alioquin non valeret contra Arrium ad probandum *coaeternitatem* Filii cum Patre: non autem potest tenere nisi ex perfecta ratione *causae* et *causati;* igitur sicut ibi infertur ex perfecta causa *naturaliter* agente *coaeternitatis* necessitas, ita ex perfecta causa

(1) Cfr. n. 42.

(*a*) Wadd. possent deridere infideles.

voluntarie causante potest inferri *possibilis coaevitas* effectus limitati ad causam illimitatam; quia non videtur esse differentia inter agens *naturale* et *liberum*, nisi in *contingenter* et *naturaliter* agere; non est autem differentia in *posse* agere et *non posse* agere, quia quidquid potest naturale agens agere, et liberum, et non differunt nisi in *modo* causandi.

Et illud argumentum potest multipliciter replicari: quia nulla conditio *perfectionis* in secunda causa reperitur, quacumque positione facta, quae conditio perfectionis non sit in prima causa ut causa: sed perfectionis est in aliqua causa secunda habere effectum sibi coaevum, et ex hoc si esset aeternus vel coaeternus effectus suae causae, perfectio esset in causa; igitur, etc.

Aliter etiam deducitur, et est quasi idem: quia *modus* causandi non formaliter variat ipsum causatum, secundum Ambros., *De Incarnatione Verbi:* sed si Deus *naturaliter* causaret, *necessario* causaret, et posset causare effectum sibi coaevum et coaeternum; igitur si modo *voluntarie* causaret, licet *non necessario* causet, poterit tamen causare effectum * limitatum * sibi coaevum.

Et *si dicatur* Augustinum intelligere de splendore *immanente* igni, qui non est formaliter *causatus* ab eo, *contra* hoc est littera sua quae dicit: *Splendor ab eo genitus atque diffusus.* Eamdem etiam sententiam dicit August. *Super Ioan.*, homil. 26, de *virgulto* et *imagine eius in aqua;* certum est autem quod imago * talis * si esset, esset causata et genita a virgulto.

(4) *d)* Praeterea quarto, quicquid non repugnat *limitationi* non repugnat creaturae, si est aliqua entitas: sed quantacumque *duratio* non repugnat limitationi * creaturae *, quia ens non est perfectius * quia * durat (*a*) per decem annos quam * quia * durat per unam diem; igitur videtur quod infinita duratio non poneret maiorem perfectionem in creatura quam minor, et per consequens non ponit repugnantiam eam semper fuisse sine principio.

e) Item, creatura ita tendit in *non esse,* quantum est ex se, si semper esset, sicut si non semper esset, et hoc quia est

---

(*a*) Wadd. quia non est perfectius quod durat.....

ex nihilo: sed absque contradictione potest aliqua creatura semper tendere in *non esse,* et tamen semper esse, sicut patet de angelo et anima; igitur absque contradictione potest semper fuisse, et tamen *quantum est ex se* habuisse *non esse.*

40. — **Adducuntur auctoritates pro eadem sententia** (1). — *a)* Item, August., *X. De Civit.* c. 31, dicit quod si pes ab aeterno vel ex aeternitate fuisset in pulvere, semper ei subesset vestigium: quod tamen vestigium a calcante esse factum nemo dubitaret, nec alterum *altero prius* esset, quamvis alterum *ab altero* factum esset.

(5) *b)* Item, ibidem, lib. XI. cap. 4: *Modo quodam vix intelligibili* Philosophi dixerunt mundum esse factum, et tamen non habere principium durationis (2); igitur ille modus si est *vix* intelligibilis, est *intelligibilis,* et ita non includit contradictionem aliquid semper fuisse et *sine principio.*

c) Confirmatur etiam, quia non videtur probabile quod tam praeclari *Philosophi,* et tam diligenter veritatem inquirentes, et tam perspicaciter rationem terminorum concipientes, non vidissent contradictionem inclusam, si fuisset inclusa in terminis.

d) Et *confirmatur* etiam secundum Philosophos, quod non sit *contradictio:* quia non solum Naturalis considerat *quatuor causas,* sed etiam Metaphysicus, sub priori tamen et communiori ratione; *efficiens* ergo in plus est quam *movens* vel mutans, et per consequens potest dare esse *sine motu;* Primum igitur efficiens potest dare esse absque hoc quod det esse per motum vel mutationem, et ita absque hoc quod det esse * post non esse vel esse * novum post non esse.

41. (6) — **Rationes pro opinione tenente aliud a Deo fuisse sine principio includere contradictionem** (3). — *Contra istam positionem* arguitur, quod *includat contradictionem aliud a Deo fuisse sine principio:* — *a)* Quia de omni producto aliquando verum est vel aliquando erit verum dicere quod *producitur;* quia de Filio Dei in aeternitate producto vere potest dici quod

(1) Cfr. n. 43.

(2) *Qui autem a Deo quidem factum fatentur, non tamen eum volunt temporis habere, sed suae creationis initium, ut modo quodam vix intelligibili semper sit factus...*

(3) Cf. n. 44.

producitur in aeternitate; creatura igitur aut *semper* producitur quando est, aut *aliquando* producitur et non semper * est *. — Si *secundo* modo, in illo instanti in quo sic producitur *primo* capit esse * post non esse, et * patet propositum, quia quod primo capit esse habet principium. — Si *primo* modo, igitur creatura est in *continuo fieri:* quod videtur inconveniens, quia tunc non esset *permanens.*

Videtur etiam quod tunc non differret *creari* a *conservari:* quod improbatur dupliciter: *primo* quia *creari* est produci de *non esse* ad esse; conservari autem est ipsius *praehabiti esse,* et ita creari non est conservari: secundo quia agens particulare generat, et non conservat; igitur ubi ambo concurrunt in eodem, aliud est unum, et aliud est alterum.

Et *additur* huic rationi, quia creatura habet esse *acquisitum,* et per consequens esse *post non esse,* alias * haberet esse sine acquisitione, sicut Filius Dei * (*a*).

b) Secundo arguitur: *omne quod est quando est necesse est esse: I. Perihermen.* Igitur nihil potest non esse nisi quia *potentia praecedit* esse eius, per quam potest impediri eius esse: sed si aliquid fuit *ab aeterno* a Deo, nulla potentia praecessit esse eius a Deo; ergo non potuit non esse a Deo.

Instat sibi, quia praedestinatus potest salvari, et non salvari; ergo a simili de facto ab aeterno possibile est ipsum fuisse, et non fuisse. — *Respondet* quod praedestinatio respicit rem extra pro *certo nunc,* pro quo scilicet res potest non esse, et ita non praedestinari, quia praedestinatio correspondet naturae rei: sed dare esse alicui *ab aeterno* respicit potentiam pro *infinita aeternitate,* in qua nulla est potentia ad oppositum, et ita nec in actu * creandi * (*b*). — *Confirmatur,* quia in *perpetuis* non differt *esse* a *posse: IX. Phys.* et *III. Metaph.* c. pen.; igitur nullum sempiternum est *in potentia.*

c) Praeterea tertio arguit idem alibi sic: quaelibet species *aeque* est in *potentia* ut sic comparando ad Deum ut dantem esse; igitur sicut Sol potuit fuisse ab aeterno, ita et *asinus,* et hic perfectus, potens generare; et ab illo possent fuisse omnes asini alii generati qui sunt vel fuerunt usque ad

(*a*) Wadd. alias esset Deus.
(*b*) Wadd essendi.

hunc diem modo geniti. Et tunc quaero, utrum omnes fuissent tunc *finiti*, aut *infiniti*? Si *finiti*, igitur totum tempus ab illo usque ad istum fuisset *finitum*. Si *infiniti*, igitur positis extremis potuissent media fuisse *infinita actu*: quod est inconveniens.

d) Praeterea quarto arguit sic: creatura ab aeterno possibilis est *esse* et possibilis est *non esse*; si ergo ponatur in esse, habet illud esse *acquisitum*; ergo duratione *non esse* suum praecessit suum *esse* novum vel acquisitum. — Vel format eam sicut solvendo formatur et ponitur prolixe nimis in *Quolibet*. VIII. q. 9.

e) Item arguitur pro ista opinione, quod sequitur fuisse *infinitas animas* intellectivas, si potuisset mundus fuisse sine principio.

f) Praeterea, contra rationem *infiniti* in *quantitate* est ipsum posse *excedi*, vel esse *totaliter acceptum*, sicut patet ex definitione eius *III. Physic.*, *infinitum* est *cuius quantitatem accipientibus semper est aliquid ultra sumere* (*a*): sed si mundus potuisset fuisse ab aeterno et *sine principio*, *infinita duratio* fuisset *accepta*; igitur nihil fuisset ulterius accipiendum.

Non valet responsio illa quae dicit quod fuissent infinita *in potentia* * quantum ad significationem (*b*) intellectus, et semper in *accipiendo* esse, et non in *accepto* esse * (*c*), quia significatio (*b*) intellectus nihil facit ad hoc quod infinitum sit acceptum actu, quia impossibile est infinitum futurum aliquando fuisse acceptum, licet nullus intellectus fuisset qui signaret partes illius temporis infiniti.

(8) *g)* Item arguitur quod *pars* esset maior *toto*. Quia sit meridies huius diei A, et meridies crastinae diei sit B. Si ex utraque parte A * tempus * potuit esse tempus infinitum, pari ratione de praeterito respectu B ad futurum respectu B; ergo quocumque praeteritum ad B est maius eo futurum ad B, quod est aequale praeterito ad B, est maius (quia sunt aequa-

---

(*a*) Ita Philosophus iuxta Doctoris expositionem in *Physic.* III: *Exposit.* text. 61 n. 30. Ed. Ven. habet: *cuius nihil est accipere ultra.*

(*b*) Alias: signationem.... signatio.

(*c*) Wadd.... infinita in potentia, et semper in accipiendo quantum ad significationem intellectus, et non in accepto esse, quia signatio....

lia (a)): sed praeterito ad A est maius praeteritum ad B, sicut totum parte; ergo futurum ad B, quod est aequale praeterito ad B, est maius praeterito ad A: sed futurum ad A est aequale praeterito ad A; igitur futurum ad B esset maius futuro ad A; et ita pars maior toto.

h) Aliae rationes possunt multae adduci, aliquae sunt sophisticae, et aliae multae fiunt saepe.

42. (9) — Respondetur ad rationes primae opinionis. — Tenentes istam positionem, potissime quia ponunt eamdem impossibilitatem esse ex parte speciei cuiuscumque, et cum in aliqua specie, sicut in successivis, omne quod est *acceptum* videtur esse *finitum*, licet totum sit infinitum in accipiendo partem post partem, *respondent ad rationes primae opinionis:*

a) Ad *primam* [n. 39 *a*]: licet non posset sciri naturaliter *voluntas Dei*, an sit respectu *huius*, tamen naturaliter potest sciri quod ipsa non est alicuius quod non est ex se *volibile*, et ideo omne illud includit contradictionem, et per consequens incompossibilitatem: voluntas autem divina non est eius cuius non est ratio. Sed tunc oportet ponere non volibilitatem ex parte obiecti, sicut * incompossibilitatem *, ex *dist.* 43 I. [n. 1174].

Et tunc *cum arguitur*, quod *quod quid est* non est medium demonstrandi *hic* et *nunc*, *dicitur* quod etsi illud verum sit, tamen creatura potest esse medium demonstrandi *inceptionem* existentiae eius. — *Contra* hoc, quia medium illud per quod demonstrabitur inceptio existentiae non potest esse *quod quid est*, secundum istos; igitur *existentia;* et tunc videtur illa ratio dupliciter peccare: primo secundum *fallaciam consequentis*, quia *existentia* in *minori* non infert existentiam *actualem:* secundo quia praemissa in qua applicatur existentia ad lapidem erit *contingens*, et ita demonstratio illa non erit ratio multum probabilis, sed sophistica.

Ad *argumentum* tamen potest responderi quod licet *quod quid est* contingenter se habet ad existentiam actualem vel non actualem, et ideo non sit medium demonstrandi *existentiam absolute*, nec aliquam conditionem existentiae absolutam, alicui tamen *quod quid est* potest *repugnare* aliqua conditio existen-

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.

tiae; et ideo potest esse medium demonstrandi, ita quod existentia sub tali conditione potest demonstrari per *quod quid est* ipsius: sicut *quidditas lapidis,* licet in se non includat *existere,* tamen sibi *repugnat* ex se esse *increatum,* et ideo ex ratione huius *quidditatis* potest concludi quod non habet esse *increatum,* nec *sempiternum.* — Ita dicendum est in proposito, secundum istam positionem, quod lapidi repugnat *existere sempiternum,* et ideo ex *quidditate* lapidis potest demonstrari quod non habeat esse *sempiternum;* et ideo ex hoc ultra, non *absolute* quod habeat esse *novum,* sed *si est* quod habet esse *novum:* quod est propositum. — Aliter etiam peccat ratio, ut videtur, secundum *fallaciam consequentis;* non enim sequitur: oppositum huius *non potest demonstrari;* igitur istud est *possibile;* sed est *fallacia consequentis;* nam prima impossibilia sunt impossibilia ex terminis, sicut opposita eorum, scilicet prima necessaria, sunt necessaria ex terminis, licet eorum opposita non possint *demonstrari,* quia sunt *prima vera.* Sed oporteret ad istud antecedens, *oppositum non potest demonstrari,* addere quod oppositum non est *necessarium primum,* sive notum ex terminis; et forte illud negaretur ab aliquibus in proposito, licet illa necessitas oppositi ex terminis latens sit, et non evidens cuicumque intellectui confuse concipienti terminos.

(10) *b)* Ad *secundum* [n. 39 *b*] dici potest quod si sint *rationes* aliquae *necessariae* pro *creditis,* non est periculosum eas adducere, nec propter *fideles,* nec propter *infideles.* Non quantum ad *fideles,* non enim doctores catholici inquirentes veritatem creditorum per rationes, et nitentes intelligere illud quod crediderunt, per hoc intendebant destruere *meritum fidei,* immo Augustinus et Anselmus crediderunt meritorie laborare ut intelligerent quod crediderunt, secundum illud Isaiae c. VII. v. 9, secundum aliam translationem: *Nisi credideritis, non intelligetis* (1); credentes enim inquirebant, ut intelligerent ea quae crediderunt per rationes. Si autem demonstrationes, si quae possent haberi, evacuant fidem vel non, de hoc in *lib.* III de materia * incarnationis * fidei (2). — Nec periculosum est quantum ad *infideles,* si rationes *necessariae* possent haberi; et si non pos-

(1) Vulgata habet: *Si non credideritis, non permanebitis.*
(2) D. 24.

sunt haberi rationes necessariae ad probandum esse *factum*, scilicet articulum fidei, si tamen haberentur ad probandum *possibilitatem* facti, etiam utile esset eas adducere contra infidelem; quia per hoc aliqualiter persuaderetur, ne resisteret talibus creditis sicut impossibilibus. — Adducere tamen * *sophistica* * pro *demonstrationibus* periculosum esset contra infideles, quia ex hoc exponeretur fides derisioni; et ita etiam est in omni materia alia etiam indifferenti, ut in geometricis, si sophismata tamquam demonstrationes proponerentur; melius est enim ignorantem se scire ignorare quam propter sophismata opinari se scire. Illi autem qui dicunt partem oppositam dicunt se non adducere * sophistica *, sed *rationes necessarias* et veras demonstrationes, et ideo nullum praeiudicium facere fidei, nec respectu fidelium, nec respectu infidelium, sed magis confirmare eam huiusmodi rationibus.

(11) *c)* Ad *tertium* [n. 39 *c*] dico quod licet dicatur ibi multipliciter a diversis, respondeo tamen breviter: quod in eadem consequentia possunt esse multae rationes, propter quas illatio sit necessaria, et ita multi loci sumpti ex multis rationibus talis consequentis in ipso antecedente; et ideo ubicumque aliqua illarum rationum, sive aliquis illorum locorum inveniri potest, similis illatio inveniri potest et inferri. *Exemplum: homo* currit; ergo *animal* currit, sequitur bene per locum a *specie*, et non solum hoc, sed etiam per locum communiorem, quia per locum a *parte subiectiva;* et non tantum ubicumque est illatio *speciei* ad *genus* est bona consequentia, sed et ubicumque est argumentum a *parte subiectiva* ad *totum* est bona consequentia. Et posset poni aliud exemplum, ubi plures rationes inferendi concurrunt; sed istud sufficit ad propositum. — Ita dico quod sequitur: ignis est in hoc nunc non impeditus; igitur lux est: locus est a causa naturaliter causante non impedita; et non solum hoc, sed etiam a ratione quadam communiore in antecedente potest ista consequentia tenere, scilicet a ratione *producentis naturaliter*, et non impediti; non enim tantum causa causans naturaliter non impedita habet causatum sibi coaevum, *II. Physic.*, sed etiam producens naturaliter habet productum sibi coaevum, sicut est manifestum per similem rationem. Ubicumque igitur est similis ratio inferendi, non tantum secundum illam rationem generalem, sed etiam specialem

erit consequentia necessaria et naturalis. — Et ita dico quod *exemplum* bene est ad propositum, quod si ignem esse ab aeterno inferat *splendorem* diffusum esse *ab aeterno*, per rationem *producentis naturaliter*, licet antecedens hoc fuerit impossibile et incompossibile, et consequens similiter, consequentia tamen est necessaria et bona. Igitur ubicumque est illa ratio illationis erit consequentia bona et necessaria, quomodocumque sit de antecedente et consequente. Sed ita est hic de Patre et Filio; quia Pater est producens naturaliter respectu Filii; igitur ibi erit similis consequentia bona et necessaria. (12) Per hoc patet ad *confirmationem* illius rationis, quod nulla *perfectio* tollitur a prima Causa quae potest esse in secunda; posse autem habere causatum simpliciter necessarium non est perfectionis in causa secunda; immo hoc nulli causae secundae convenit, ut dictum est *dist. 2.* I. Libri [n. 242 (1)], licet aliqua causa secunda hoc habeat *secundum quid; simpliciter* enim *necessario causare* includit contradictionem; et ideo hoc nulli causae secundae convenit. Nec ex hoc tamquam ex impossibili inferendo quodlibet ex parte ignis arguit Augustinus, sed ex ratione communiori arguit Augustinus, scilicet ex ratione *producentis*, quod non includit contradictionem; et hoc sufficit ad rationem suam.

Per idem patet ad illam *aliam rationem:* quod diversus *modus* causandi non variat causatum formaliter; verum est de diversis modis causandi qui possunt esse causae in aliqua causatione; sed si unus modus in causando sit possibilis, et alius impossibilis, secundum modum possibilem causatum erit tale, et secundum modum impossibilem causatum erit aliud: sicut ex impossibili sequitur impossibile; naturali tamen consequentia. Ita dico quod naturali consequentia sequitur quod si *naturaliter* causaret, quod *necessario* causaret et *coaeterne;* sed iste modus causandi includit contradictionem ad ipsum causare. Alius autem modus causandi, scilicet *libere,* compossibilis est causae, et ideo non tollit compossibilitatem in antecedente et consequente.

d) Ad *quartum* [n. 39 *d*] diceret aliquis pro ista via, quod *sempiternum* esse includit aliquam *illimitationem,* quia

---

(1) Cfr. etiam d 8. q. 5.

includit *adaequari Deo* secundum aliquid, scilicet secundum *illimitationem durationis*, quod non posset esse sine illimitatione *entitatis*, quia non posset sibi adaequari in aliquo uno sine alio. — *Sed hoc nihil est*, quia etiam coexistens Deo hodie non propter hoc aequatur aeternitati, cui coexistit hodie; quia etiam aeternitas ut coexistens huic diei est *infinita* et *independens*, et creatura ut hodie coexistens aeternitati est *finita* et *dependens*, et ideo non coaequatur sibi. Oporteret igitur dicere quod sempiternum esse aliquam *illimitationem* dicit in creatura unde repugnet sibi: sed unde sit illa illimitatio et repugnantia, quilibet ostenderet per illam rationem fundamentalem quam pro se poneret.

(13) *e)* Ad *quintum* [n. 39 *e*] respondetur ducendo ad oppositum; quia sicut creatura non potest *actualiter tendere* in *non esse*, et tamen *semper fore*, ita non potest *actualiter fuisse post non esse*, et tamen *semper fuisse*. De ratione autem *creaturae*, secundum istam positionem, non tantum est habuisse *non esse* ante *esse aptitudinaliter*, sed etiam *actualiter* ante *essse* habuisse *non esse*.

43. — Explicantur auctoritates adductae pro prima opinione. — *a)* Ad *auctoritates* dico quod auctoritas *August.* X. *De Civit. Dei* [n. 40 *a*] non est secundum intellectum *suum* ibi posita, sed ponit eam secundum intellectum *Philosophorum;* unde praemisit ibi de Philosophis; sic enim *inquiunt: si pes esset in pulvere ab aeterno*, etc. Unde secundum veritatem, pedem semper fuisse et causasse vestigium in pulvere includit contradictionem, quia vestigium *causatur* per impressionem pedis in pulvere per *motum localem;* et ita motum aliquem talem fuisse sine principio, qui de ratione sua est inter opposita, contradictio est.

(14) *b)* Ad *illud* de *vix intelligibili* [n. 40 *b*] dico quod *contradictoria* possunt apprehendi ab intellectu, et etiam simul apprehenduntur, alioquin nullo modo intellectus diceret ea esse contradictoria, sicut generaliter patet ex argumento Philosophi, *II. De Anima*, ubi probat de sensu communi et aliis sensibus particularibus quod nullus sensus nec intellectus comparat extrema, nisi apprehendat utrumque; sed sic apprehendi est *vix intelligi* (*a*), quia non est intelligi (*a*) cum assensu, quomodo

(*a*) Ed. Ven. intelligibile.

dicimus nos intelligere quod credimus esse verum, et *non intelligere* quod non credimus esse verum, licet tamen *apprehendamus* illud. — Vel *aliter* potest dici quod si accipiatur *intelligibile* pro eo cui intellectus potest assentire, et dicatur modus istorum Philosophorum fuisse *vix* sic *intelligibilis*, potest exponi quod in suo *universali* modus ille fuit intelligibilis, non autem in *se* et in *particulari;* intelligibilis enim erat cum assensu in ratione producentis, et non in ratione causantis, et intelligere causans in ratione producentis est intelligere causans imperfecte etiam in universali, sicut intelligere hominem in ratione animalis est intelligere hominem imperfecte. — Vel *tertio modo* potest dici, et forte ad mentem eius, quod *contradictoria latentia*, quamdiu non percipitur contradictio evidens in eis, possunt aliquo modo *apprehendi* ab intellectu, non tamen certitudinaliter, et ita contradictio ista si est, tamen latuit, et potuit ab eix *vix intelligi*.

([16]) *c)* Ad *illud* [n. 40 *c*] quod additur de *Philosophis* potest dici quod multas *contradictiones latentes* concesserunt, sicut negaverunt communiter esse aliquod primum principium *contingenter* causans, sed dixerunt primam Causam (*a*) esse *necessario* causantem; et tamen dixerunt *contingentiam* esse in entibus et aliqua contingenter fieri: sed *contradictionem* includit aliquid *contingenter* fieri in entibus, et primam Causam *necessario* causare, sicut deductum est *dist. 8* I. [n. 696] et *dist. 2* [n. 245], *39* eiusdem [n. 1118], et aliquantulum in *quaest. praecedente* [n. 30].

d) Ad *illud* quod additur de *quatuor causis* [n. 40 *d*], quae considerantur a Metaphysico, potest dici quod probat abstractionem *secundum intellectum* efficientis a movente et mutante; non autem omne abstractum secundum considerationem intellectus oportet posse separari secundum *esse* ab eo a quo potest fieri abstractio secundum intellectum; et ideo ex hoc non sequitur quod in re sit aliquod *efficiens* quod non est *movens* vel *mutans*.

44. ([16]) — **Respondetur ad rationes alterius opinionis.** — Tenentes *primam opinionem* [n. 39], potissime propter hoc quod non invenitur *contradictio* in istis terminis, *aliud a Deo* et

---

(*a*) Ed. Ven. causantem primum.

esse *sempiternum:* et secundo propter hoc quod rationes quae videntur probare contradictionem sunt *speciales,* et ideo si de aliquo speciali probent contradictionem, non probant hoc de *omni alio a Deo:* et tertio quia quaedam rationes fiunt de *praeterito,* quae videntur similiter posse fieri de *futuro* sicut de praeterito, cum tamen nulli negent possibilitatem *futuri sine fine,* aut possent fieri de *successione* sicut de *permanentia,* isti *respondent ad rationes* contra istam opinionem quae probant *contradictionem:*

a) Ad *primam* [n. 41 *a*] dicunt quod creatura aliqua potuit *semper producta* fuisse: puta Angelus, cuius esse est in aevo.

Et *si dicas* quod illa creatura aliquando *fit,* concederent quod illa fit in *instanti aevi.* * Et tunc ultra, omne quod fit quando fit necesse est fieri *. — Et *cum infertur* quod tunc esset *successivum,* non sequitur; quia Filius Dei *semper generatur,* et tamen non est aliquid successivum, sed *summe permanens,* quia idem instans in quo generatur semper manet; ita dicerent isti quod idem *nunc* manet, in quo Angelus * manet et * accipit esse, et ita non est successio; successiva enim semper * aliam et * aliam partem accipiunt * secundum * (*a*) esse.

Ad *aliam probationem* de *conservari* et *creari* patebit in *quaestione* de *aevo* (1).

Ad illud *additum* de esse *acquisito* concedunt quod habet esse acquisitum, quia non habet esse quod ex se sit formaliter necessarium; tamen non videtur necessarium quod sit acquisitum *post non esse;* quia acquisitio sicut et receptio videtur sufficienter stare si *ex se* non habeat illud quod dicitur acquirere, sive sit *novum* sive *antiquum.*

(17) *b)* Ad *secundam* rationem [n. 41 *b*] de Philosopho I. *Perihermenias, omne quod est,* etc. patet responsio *dist.* 39. I. [n. 1124], ubi est adducta ista *instantia* ad probandum quod nihil contingenter est in illo instanti pro quo est, quoniam oppositum tunc posset inesse. Ex hoc patet quod *assumptum* est falsum, immo in illo istanti * et pro illo instanti * in quo et pro quo est contingenter est, sicut ibi deductum est et de-

(*a*) Wadd. sui esse.

(1) Infra, d. 2. q. 1.

terminatum. Et idem dico de *causa*, quod causa non causat in quantum praecedit effectum *duratione*, sed est causa in quantum praecedit effectum *natura*. Si igitur omnis causa pro illo istanti pro quo causat necessario causat, et nulla contingenter, omnis causa in quantum causat necessario causat, et nulla contingenter.

c) Ad *tertium* [n. 41 *c*] posset negari * *assumptum* *, in quacumque specie * esse * similis impossibilitas ad aeternitatem et sempiternitatem, quia non apparet contradictio ex parte cuiuscumque speciei, et ideo nec similis possibilitas. — Vel si concedatur de *asino* quod potuit fuisse productus ab aeterno, et potuit generare, et per consequens ab ipso potuissent fuisse omnes asini geniti usque ad istum, et cum quaeris, utrum fuissent *finiti* vel *infiniti*, negatur quod sint *infiniti*, immo *finiti*. — Et *cum infers*, igitur tota duratio a productione illius asini usque ad istum fuisset *finita*, negatur consequentia; ille enim etsi productus fuisset ab infinito, non tamen potuit generasse ab infinito; quia *generatio* necessario includit in creaturis quod sit mutatio inter terminos oppositos, scilicet *privationem* et *formam*, et quicquid est inter opposita sibi succedentia non potest esse *sempiternum*.

(18) Et *si dicas* quod tunc oportuit ipsum per tempus infinitum quievisse ad generandum, cum tamen fuisset perfectus et potens generare, quod videtur inconveniens, * *responsio* *: asinus non fuisset factus perfectior ab aeterno ad generandum quam Deus ad * causandum *, et tamen, per te, oportuisset Deum quievisse a * causando * per infinitum quasi imaginatum, ita quod contradictio esset ipsum aliquid creasse, quin infinitum quasi praeteritum imaginatum praecessisset; et tamen in creatione eius, scilicet in dando totum esse ei, * scilicet * quod habet in se esse, non videtur ita necessario includi *novitas* sicut in generatione, quae est a privatione ad formam. Non igitur est inconveniens, si oportuit asinum generasse, quod quievisset per infinitum imaginatum a parte ante ab illa actione * vel causatione * quae necessario includit quod sit *nova*, cum ponas Deum necessario quievisse ab illa actione, quam non ostendis includere formaliter *novitatem*.

d) Ad *quartum* [n. 41 *d*] dico quod tota deductio de potentiis illis videtur esse superflua, et multipliciter peccare; et

tamen loquendo de potentia sicut ipse procedit in argumentando in fine, concludendum esset, secundum eum, quod potentia ad *non esse* necessario praecedit potentiam ad *esse;* et si argumentum suum valet de potentiis contrariis, secundum quod accipitur a Philosopho *I. De Coelo et Mundo,* debet intelligi de potentiis incompossibilibus actibus suis, et tunc si potentia ad *non esse* necessario praecedat potentiam ad *esse,* tunc *esse* necessario praecedit *non esse;* quia potentia ad *non esse* nunquam est secundum esse intellectum nisi in eodem praecesserit *esse.*

Ubi sciendum est quod loquendo *proprie* de *potentia,* scilicet *ante actum,* subiectum immediatorum oppositorum nunquam est in potentiis oppositis simul, quia tunc careret utroque actu simul, et ita non essent opposita immediata circa illud subiectum. Et de * istis * verum est quod *potentia* ad unum non est sine *actu* alterius: non quod ille actus sit receptivus illius potentiae, immo subiectum tantum recipit illam potentiam, sicut et eius actum; si enim actus A prior sit potentia ad B, quia ratio receptivi, igitur ipso B, quia in eodem est prius natura potentia actu, *IX. Metaph.;* B autem pari ratione prius est potentia ad A, et * ita ipso A, et ita * idem prius et posterius eodem; sed * potentiam * ad unum necessario concomitatur alterius actus, propter immediationem actuum ad unum.

Ad propositum dico quod non fuit ab aeterno sub potentia ad *esse* et sub potentia ad *non esse.* — Sub qua tamen prius * est? *. Dico quod sub potentia ad *esse* secundum veritatem quam (*a*) sub *non esse,* et ita non sub potentia ad illud. Si autem fuisset ab aeterno, fuisset semper sub potentia ad *non esse,* et nunquam sub potentia ad *esse,* sed sub *actu.*

Si autem non loquaris de potentia ante actum, sed quasi *subiectiva,* et assumas ibi creaturam (*b*) non esse sic in potentia ad *esse,* nisi sub *non esse,* falsum est, et supra improbatum. (19) Omittendo igitur de *potentiis,* argumentum breviter videtur stare in hoc: opposita quae insunt eidem ordine *naturae* non possunt eidem inesse simul ordine *durationis,* quia prius duratione inest quod prius natura inest. *Esse* igitur et *non*

(*a*) Ed. Ven. quia.
(*b*) Ed. Ven. essentiam.

esse, cum insint ordine naturae lapidi, non possunt simul inesse eidem * lapidi * *duratione,* nec indifferenter se invicem praecedere; sed necessario *non esse* praecedit duratione ipsum *esse,* et ita non potuit semper fuisse. — Quod autem *non esse* prius natura insit quam *esse,* hoc probatur: quia *non esse* competit lapidi *ex se;* aliud, scilicet *esse,* non competit sibi ex se, sed *ex alio.*

Hic dico quod duo opposita non insunt ordine naturae eidem quasi *positive,* loquendo de ordine naturae sicut est de *animali* et *rationali, substantia* et *accidente,* sed quasi *privative,* scilicet quod alterum inesset nisi impediretur; qui modus expositus est in *quaest. praeced.* [n. 26] exponendo opinionem Avicennae. Et hoc modo non oportet illud quod prius *natura* convenit alicui prius *duratione* convenire sibi. Potest enim illud quod non habet esse aliquod ex se praeveniri a causa positiva dante sibi aliquid quod istud non habet ex se, et ita prius *duràtione* haberet oppositum quam istud * quod habet ex se *. — Ita responsio patet in aliis. Probaret enim argumentum quod Deus non posset creare materiam sub forma, quia materia *prius natura* est *privata* quam *informata,* quia *ex se* habet quod sit *privata,* * et * *ex alio* quod sit *informata;* igitur non posset in materia esse forma nisi duratione praecessisset materia informis. Sed hoc non concludit, quia materia non est ex se *positive* privata, sed *privative* tantum; quia non ex se habet formam, sed ab alio, ut generante vel creante; et ipsa sola, sine alia causa positiva, sufficit ad hoc quod ipsa sit privata; esset igitur semper privata nisi esset aliqua causa positiva impediens eius privationem continuam; et tamen quia causa positiva potest a principio impedire ipsius * essentiae * materiae privationem dando sibi esse, ne semper sit privata, ideo non oportet ex tali prioritate *naturae* necessario concludere prioritatem *durationis.*

(20) *e)* Ad *aliud* de *infinitis animabus* [n. 41 *e*] respondeo: quicquid non potest fieri a Deo in *uno die,* quia includit *contradictionem,* hoc non posset fieri in *infinito praeterito,* si fuisset, propter eamdem rationem; in ista enim die sunt infinita instantia, imo in una hora unius diei, in quorum quolibet posset creare animam sicut in uno die totius temporis infiniti, si esset; non enim oportet eum quiescere a die in diem, ut creet

unam animam post aliam; et ita si in infinitis instantibus huius diei non potest creare infinitas animas, quia hoc non est factibile, nec in infinitis diebus totius praeteriti posset infinitas animas creasse.

Et *si dicas* instantia huius diei non fuisse *in actu* sicut sunt infiniti dies praeteriti, *hoc non sufficit;* quia sicut instantia infinita infinitorum dierum, in quibus creasset, fuissent in potentia, per te, sicut indivisibile est in continuo, et non in actu, quia nullum illorum fuisset in actu terminus illius temporis, ita est etiam de infinitis instantibus huius diei; igitur aequalem infinitatem videntur habere instantia unius diei, vel huius horae, cum infinitis instantibus infinitorum dierum; et ita videtur sequi propositum. — Concederent tamen aliqui Philosophi non esse impossibile infinitatem esse in accidentaliter ordinatis, sicut patet per Avicen. *VI. Metaph.* c. de *Causis* (1).

f) Ad *aliud* de *transitu infiniti* [n. 41 *f)* videtur improbare sempiternitatem *successivorum;* sed secundum tenentes istam opinionem non est similis ratio impossibilitatis in successivis et in *permanentibus,* quia permanentia quaecumque, licet secundum *motus* suos possint mensurari *tempore,* tamen secundum *esse substantiale* ponuntur mensurari *aevo;* et ideo ponens *permanens* esse *sine principio* non videtur ponere aliquod *infinitum* esse *acceptum.* — Istam rationem de *infinito successivo* confirmat illa imaginatio de *linea conversa;* quia si aliqua linea esset quasi protensa in infinitum incipiens ab hoc puncto A, non esset possibile quod esset *pertransita;* igitur videtur quod esset e contrario, imaginando lineam quasi sic acceptam in praeteritum, non videtur possibile quod sit accepta usque ad A.

g) Ad *ultimum* argumentum [n. 41 *g*] dici potest quod *aequale, maius* et *minus* non conveniunt quantitati molis nisi finitae; quia prius dividitur *quantum* per *finitum* et *infinitum* quam sibi conveniat *aequale* vel *inaequale.* De ratione enim quantitatis maioris est *excedere* et minoris *excedi* et aequalis *commensurari:* quae omnia videntur concludere *finitatem;* et ideo negaretur infinitum esse *aequale* infinito, quia aequale et inaequale, et maius et minus sunt differentiae quantitatis *finitae,* et non infinitae.

(1) Cf. L. I. n. 227.

45. (21) — Solvuntur argumenta principalia. — *a)* Ad *primum argumentum principale* [n. 37 *a*] concedo quod materia est *ingenita* et *incorruptibilis;* non tamen ex hoc sequitur quod sit *sempiterna,* quia non habet materiam unde fiat; est tamen *producta tota;* quae productio non est *generatio,* quia generatio et corruptio sunt compositorum, non simplicium.

b) Ad aliud de *sempiternitate temporis* [n. 37 *b*] dico quod non valet; quia alias concludit movens non posse (sine novitate, seu mutatione (*a*)) mutare, et responsum est ad illud in *quaest. praec.* [n. 34]. — Et quod arguitur de *ante,* dico quod non concludit nisi de *ante imaginato* vel privato: sicut aeternitas est *ante* * tempus et ante instans temporis *, quod nihil est: sicut extra universum nihil est ibi, vel negatur *extra,* vel non affirmatur nisi *imaginatum extra.*

c) Ad *illud* I. *De Generatione* [n. 37 *c*], quamvis ista sit aliquo modo probabilis, *corruptio unius est generatio alterius,* quod pro tanto verum est, quia nullum agens naturale *per se intendit* corrumpere aliquid, sed *per accidens* corrumpit illud quod est incompossibile generato, quod per se intendit, tamen ex illo non sequitur *perpetuitas* generationis; quia ultima corruptio potest concomitari ultimam generationem: puta quando omnia mixta resolventur in elementa; et tunc erit status tam generationis quam corruptionis, licet illa ultima corruptio non sit *annihilatio,* quia est ad materiam, * quae non est *nihil* *. — Philosophus tamen supponit cum ista propositione unam aliam propositionem, scilicet quod tale *generabile* est *iterum corruptibile,* et eius generatio alterius sit corruptio, quod non est verum. Sed arguendo in *praeteritis* oportet accipere istam, *generatio unius est corruptio alterius;* et ista non est ita vera ex per se intentione agentis naturalis sicut illa praecedens; accidit enim quod generans corrumpat propter incompossibilitatem termini corrumpendi cum termino quem intendit, quia non potest producere formam quam intendit, nisi in materia praeexistente, et illa materia praeexistens communiter est sub forma incompossibili formae quam intendit. Et ideo oportet ipsum corrumpere compositum praeexistens, ut generet illud quod intendit. — Et dato quod ex hoc sequeretur quod nulla esset generatio nisi

(*a*) Deest in Ed. Ven.

quando producitur totum, non oportet quod pars eius praeexistat sub forma incompossibili; et ideo talem productionem alicuius entis non oportet esse destructionem alicuius alterius entis, sed tantum destructionem *nihili*, sive *non entis* praecise; et tunc non oportet illam primam productionem praecessisse aliam, quia terminus *a quo* huius productionis non fuit terminus *ad quem* alterius productionis, quia nihil * in illa * (*a*) productione producebatur.

(22) *d)* Ad illud *quartum argumentum* de *successione* propter *motum* [n. 37 *d*], quando dicitur quod agens non causans per motum, et non impedibilis, potest habere effectum *sibi coaevum*, diceretur quod ubi agens et effectus possunt habere essentiam *unigeneam*, vera est *maior* illa; sed ubi non possunt esse unigenea, sed prioritas *naturae* in causa de necessitate requirit prioritatem *durationis* eius respectu effectus, ibi *maior* est falsa: sic est in proposito.

46. — **Explicantur argumenta in oppositum.** — *a)* Ad *primum in oppositum* [n. 38 *a*] dico quod vel illa non est *definitio* creaturae, sed *descriptio* quaedam concessa ab Arrio, contra quem arguit August., quia dicit Filium Dei aliquando *non fuisse*, et tunc sufficit Augustino accipere istam definitionem vel descriptionem contra eum ut concessam, et ex negatione huius descriptionis a Filio Dei concessae ab eo concludere contra eum quod non sit *creatura:* vel si est definitio creaturae *proprie* loquendo de *creatura* in quantum creatura, non tamen propter hoc est definitio *cuiuslibet alterius a Deo,* puta Angeli vel hominis, quia diceretur quod huic quod est *esse creaturam* accidit haec definitio: * sicut si aliqua poneretur definitio *incipientis,* tunc arguendo sic: omne incipiens est creatum: sed de facto omne aliud a Deo est incipiens * (*b*); ergo omne aliud a Deo est *creatura;* non sequitur, sed est *fallacia accidentis* propter extraneitatem medii respectu tertii *in quantum comparatur ad primum;* non enim quicquid repugnat accidenti repugnat subiecto cui *accidit* tale accidens.

b) Ad *aliud* [n. 38 *b*] de *infinito in multitudine* et *magnitudine* responsum est prius in responsione de *infinitate actuali animarum* [n. 44 *e*].

(*a*) Wadd. nulla.

(*b*) Wadd. Sed si illa poneretur definitio *incipientis* et de facto ita esset omne aliud a Deo, tunc arguendo sic: omne aliud a Deo est incipiens; ergo....

QUAESTIONES IV ET V. (1)

47. — **Proponitur questio IV** (2):
Utrum creatio Angeli sit idem Angelo?

48. (1) — **Argumenta principalia** (3). — Et arguitur primo quod non: — *a)* Quia secundum Avicen. *V. Metaph.*, *equinitas est tantum equinitas*, nec una nec plures; igitur pari ratione Angelus tantum est Angelus, et non est *idem sibi realiter* aliquis *respectus*.

b) Praeterea, creatio Angeli non est nisi in primo instanti naturae, quando Angelus accipit esse: sed Angelus manet post primum instans: et nihil manet sine eo quod est *idem sibi realiter;* igitur, etc.

c) Item, si ita esset, Deus non posset Angelum annihilatum *eumdem* numero reparare: *consequens* est falsum; igitur et *antecedens*. — *Probatio consequentiae:* quia non potest eamdem creationem reparare, ut videtur, quia nec eumdem motum numero, secundum aliquos, quia *interruptio* prohiberet illum esse eumdem numero.

d) Praeterea, ignis genitus est causaliter ab alio igne generante, et per consequens habet naturam ab ipso: et tamen creatio non est in igne genito causaliter ab igne generante; igitur, etc. — *Minor probatur,* quia tunc ignis genitus haberet ab igne generante quod esset creatura, quia a quocumque agente est creatio in igne, ab illo ignis creatur: *consequens* videtur esse falsum, quia ipsum esse creaturam tantum dicit respectum ad Creatorem.

---

(1) Quas Waddingus sub *una* quaest. IV complectitur.

(2) Solvitur ad n. 70.

(3) Solvuntur ad n. 71.

(2) *e)* Item, *mutatio* differt a termino *ad quem:* creatio est mutatio; igitur, etc. — *Probatur maior*: tum quia mutatio praecedit terminum: tum quia mutatio est in genere passionis, quia et motus, secundum Commen. *V. Physic.:* terminus autem intrinsecus est eiusdem generis cum terminato, sicut punctus circuli * cum circulo *: forma autem ad quam est mutatio vel motus non est de genere passionis, ex *V. Physic.* — *Probatio minoris:* tum quia nova relatio non advenit alicui sine mutatione alterius extremi: per creationem est nova relatio creaturae ad Deum, quia aliquid novum dicitur de Creatore, et non nisi propter novam relationem in eo ad quod dicitur; confirmatur per August. *V. De Trinit.* c. ult.: *Ea quae sunt relativa ad Deum cum mutatione eius de quo dicuntur existunt* (1): tum quia in omni genere est aliquid unum quod est mensura omnium aliorum quae sunt in illo genere, ex *X. Metaph.*: primum autem in genere *mutationum* non videtur posse poni *generatio,* quia non est ratio mutabilitatis in omnibus mutabilibus, quia non omnia mutabilia sunt genita: similiter non est maxima oppositio inter terminos *generationis,* qui sunt *privatio* et *forma;* sed maior oppositio est inter terminos *creationis,* qui sunt contradictorii, ut *ens* et *nihil;* igitur *creatio* est *prima mutatio.*

49. — **Oppositum**: Quia si est *alia,* aut ergo *Creator:* quod non convenit, quia creatio est nova; aut *medium* inter Creatorem et creaturam: quod non convenit, quia non est medium; aut *posterius* re creata: quod non convenit, quia est quasi via ad esse creaturae; igitur * est *idem* *, etc.

50. (3) — **Proponitur quaestio V** (2). — Et quia haec quaestio dependet a quadam alia, scilicet de *identitate relationis* ad suum *fundamentum,* et * hoc * specialiter loquendo de relatione quae est *creaturae* ad *Deum,* ideo quaero *quinto:*

Utrum relatio creaturae ad Deum sit eadem fundamento?

---

(1) D. August. verba: *Quomodo igitur obtinebimus nihil secundum accidens dici Deum, nisi quia ipsius naturae nihil accidit quo mutetur, ut ea sint accidentia relativa quae cum aliqua mutatione rerum de quibus dicuntur accidunt?*

(2) Solvitur ad n. 64.

51. — **Argumenta principalia** (1). — Quod non: — *a)* Si omnia alia a Deo habent relationem ad ipsum, igitur omnia alia essent *ad aliquid,* non tantum accidentaliter, sed etiam *per identitatem: consequens* videtur impossibile; quia illud infert Philosophus *IV. Metaph.* ex dictis dicentium omnia *apparentia* esse vera.

b) Praeterea, praedicamenta sunt *primo diversa,* ex *V.* et *X. Metaph.*, et simpliciter *diversa entia,* quia ens secundum se dividitur in illa (*a*); ergo nihil unius praedicamenti est idem ens alicui alterius praedicamenti; ergo nulla *relatio* est *eadem* alicui *absoluto.*

52. — **Oppositum**: Non minus dependet quodlibet creatum ad Deum quam quodcumque causatum ad aliud * causans * (*b*), quia dependentia ad Primum videtur esse essentialissima: sed *totum* habet *relationem* ad partes *eamdem sibi,* quia non potest esse totum, et non esse ex partibus; ergo pari ratione ad Causam primam, licet extrinsecam, habebit *dependentiam eamdem sibi;* licet enim causa extrinseca non componat rem, sicut facit causa intrinseca, perfectius tamen causat rem quam causa intrinseca; componere enim * rem * includit imperfectionem, scilicet potentialitatem.

53. (4) — **Exponitur sententia tenens relationem esse eamdem fundamento** (2). — Hic *dicitur* quod *omnis relatio est eadem fundamento.* — Pro ista opinione arguitur multipliciter: — *a) Primo* quia *relatio* transfertur ad Deum secundum *propriam rationem* relationis; et ideo in Divinis dicuntur manere duo praedicamenta proprie, scilicet *substantia* et *relatio:* sed si de ratione *relationis* esset quod esset *alia res* a fundamento, igitur in Deo est *res* et *res,* et ita *compositio:* quod est contra simplicitatem divinam. — Et ex hoc medio arguitur generaliter, scilicet ex *simplicitate* divina; non enim est compositius *album simile* quam *album* tantum, et per consequens relatio similitudinis non addit *aliam rem* a fundamento; * ergo nec est *alia res* *.

b) Secundo hoc idem arguitur per viam *mutationis:* quia si esset *alia res* a fundamento, igitur cuicumque fun-

(*a*) Ed Ven. addit: hoc mediate. (*b*) Wadd. causatum.

(1) Solvuntur ad n. 68.

(2) Cuius argumenta solvuntur ad n. 59.

damento ipsa adveniret de novo, ipsum *mutaretur* realiter: hoc videntur negare multae auctoritates Philos. *V. Physic.*, ubi negat in *ad aliquid* esse motum vel mutationem: * secundum etiam Boetium, *I. De Trinit.* c. 11, qui dicit: *Non igitur dici potest per praedicationem relativam quicquam rei de qua dicitur secundum se addere vel minuere vel mutare, quae tota non in eo quod est esse consistit, sed in eo quod est in comparatione aliquo modo se habere.* Commentator enim Boetii dicit super istud, quod praedicata negativa et relativa nullam compositionem faciunt. Anselmus etiam, *Monolog.* 3 dicit: *Constat namque quod homini post annum istum nascituro, nec maior, nec minor, aequalis sui* (?), *nec dissimilis; omnes autem has relationes namque cum natus fuerit sine omni mei mutatione habere potero et amittere, secundum quod crescet, vel per qualitates diversas mutabitur* (*a*) *.

c) Tertio arguitur ex hoc: si relatio esset *alia res* a fundamento, ergo *similitudo* haberet suum *proprium inesse* aliud ab inesse *albedinis:* quod videtur inconveniens prima facie, quia tunc relatio fundata super substantiam, si qua esset, esset accidentalis propter suam *propriam accidentalitatem:* quod videtur esse contra Simplicium, *Super Praedicamenta*, ubi dicit quod Philosophus prius tractat de *quantitate* et *qualitate* quam de *relatione*, quia relatio fundatur in istis immediate, * et non fundatur in *substantia* immediate *, et hoc loquendo de relatione *accidentali;* igitur relatio fundata super substantiam non habet ex se *propriam accidentalitatem.* — *Probatur* etiam idem illatum prius esse inconveniens, quia tunc genus *relationis* non esset *simplex*, sed quasi *compositum* ex *in.* et *ad:* quod videtur inconveniens, quia primus conceptus cuiuslibet generis primi debet esse *simplex* omnino, ut videtur; ergo, etc.

d) Quarto, si esset ita quod esset *alia res* a fundamento, esset tunc *processus in infinitum* in relationibus; nam si ista relatio sit alia res a fundamento, pari ratione et illa *alietas*, quae est quaedam *relatio*, est alia res a fundamento (*b*): et sic erit processus in infinitum in relationibus: et hoc est inconveniens.

(*a*) Wadd. et antiquiores editiones habent tantum: « Boetii, *III. De Trinit.* Anselmi etiam *Monol.* 3., quaere eum ibi ».

(*b*) Ed. Ven. addit: et ita (?) alietas alia a suo fundamento.

e) Quinto, relatio non habet *distinctionem* in species suas nisi penes *fundamenta;* non enim differt dominium a paternitate penes hoc quod est esse *ad,* sed penes *fundamentum;* nec relationes illae *disquiparantiae* distinguuntur vel sunt eaedem cum relationibus *aequiparantiae,* nisi propter unitatem et difformitatem in fundamentis: sed si relatio esset alia res a fundamento, haberet ex se formaliter distinctionem in suas species; igitur, etc.

54. (5) — Praefata sententia impugnatur ratione. — *Contra istam opinionem* arguo sic: — *a) Primo,* nihil est *idem realiter* A sine quo A potest esse realiter, sine contradictione: sed multae sunt relationes sine quibus fundamenta possunt esse, sine contradictione; ergo multae sunt relationes quae non sunt *realiter eaedem* cum fundamento.

Probatio maioris: quia quod idem ens realiter sit realiter et non sit realiter videtur esse oppositum primi principii, ex quo * primo * principio videtur statim concludi *diversitas* entium; quia si de aliquibus duobus dicantur contradictoria, eodem modo quo dicuntur de eis videntur esse *non idem,* et ita si contradictoria, *esse* et *non esse,* dicantur de eis, videntur esse *non idem* in *esse,* sive non idem ens. — *Confirmatur* istud, quia si illa *maior* negetur, non videtur relinqui unde possit *distinctio* entium probari; diceretur enim a protervo non tantum quod in uno supposito plures naturae, ut *substantia* et *accidentia,* sunt *eadem,* sed quod *Socrates* et *Plato,* vel *Socrates* et *lapis* vel *album,* non *differunt realiter.* — Et *si arguatur* contra eum quod Socrates potest esse *Socrates,* non existente *lapide,* et per hoc concludatur distinctio unius ab alio, vel Socrates potest esse *Socrates,* et non esse *albus,* et per hoc concludatur distinctio *subiecti* et *accidentis,* negabitur *consequentia,* quia protervus negabit tibi propositionem cui inniteris et cui innituntur istae consequentiae, quam propositionem etiam tu negas. — Hanc etiam propositionem, *illa sunt distincta realiter quorum unum potest manere sine altero,* negaret protervus. Negata vero ista, perit tota doctrina Philosophi *VII. Topicor.*, qua docet quod propositio vel problema *faciliter* destruitur per contradictionem inventam, sed * difficiliter construitur *: si autem negetur propositio ista, non videtur posse destrui, quia si non destrui-

tur per contradictionem, nec per aliquam aliam oppositionem, aut saltem non *faciliter;* et facillime videtur posse sustineri, quia nullus locus secundum eum vel ab eo assignatus videtur efficax ad destruendum aliquid, si iste locus destruatur.

(6) In ista etiam via Philosophi fundatur illa via de *motu* sive *mutatione,* ad probandum *distinctionem,* qua utitur Philosophus ad probandum *materiam* esse *aliam rem* a *forma,* quia manet *eadem* sub *oppositis formis.* — Qua etiam utitur Philosophus *IV. Physic.* ad probandum *locum* esse *aliud* a *locato,* quia *idem locus* manet cum *diversis locatis.*

Minor etiam apparet in omnibus relationibus quarum fundamenta possunt esse sine terminis, sicut est in omnibus relationibus *aequiparantiae,* sicut sunt *simile, aequale* et huiusmodi; si enim hoc album sit, et aliud album non sit, hoc album est sine similitudine; et si aliud album fiat, in hoc albo est similitudo; potest igitur esse * sine isto et cum isto * (*a*). — Similiter est in multis relationibus *disquiparantiae;* si enim iste sit homo, et nullus alius subsit potestati suae, est sine *dominatione* et potest esse dominus servorum accessione, sicut dicit Boetius; et ita est de multis aliis, de quibus omnibus non oportet exempla adducere.

(7) *Confirmatur* etiam ista ratio quantum ad se *totam,* quia istae *confirmationes* tactae valent pro *maiori* et *minori;* si enim relatio nihil aliud sit realiter a fundamento, quod tamen manet *sine ea,* videtur negari *Incarnatio* et *separatio accidentium* a *subiecto* in Eucharistia; videtur etiam negari omnis *compositio* in entibus, et omnis *causalitas* causarum secundarum.

Probatio *primi inconvenientis:* si *idem realiter naturae humanae* sit *unio eius ad Verbum,* igitur si Verbum nunquam assumpsisset naturam illam, et fecisset illam absolutam eamdem, ipsa aeque realiter fuisset unita Verbo sicut modo est unita Verbo, quia tota realitas fuisset tunc (*b*) quae modo; si etiam deponeret illam naturam, manente tamen ipsa eadem in se, maneret illa natura realiter unita Verbo, et ita realiter sicut nunc est unita, quia salvaretur tota realitas naturae tunc sicut modo.

(*a*) Wadd. sine ista et cum ista.

(*b*) Ed. Ven. addit: assumpta.

Secundum etiam de *Eucharistia* probatur: quia si manet eadem quantitas quae prius erat panis, et nihil aliud est inhaerentia eius panis quam *realiter ipsamet quantitas*, igitur illa unitur realiter pani, vel eum informat nunc sicut prius.

Tertium probatur: quia si A et B *componant* AB, et istarum partium unio ad invicem nihil aliud sit realiter nisi ista absoluta, A et B, ergo separatis realiter A et B, manet tota realitas illa quae est ipsorum A et B unitorum, et tunc A et B separata manent realiter unita, et ita manet compositum, separatis partibus componentibus, et ita compositum non erit compositum, quia quod manet compositum, separatis partibus componentibus, non est compositum ex eis; nihil enim esset tunc nisi *unum aggregatione*, sicut Philosophus videtur deducere * *VIII.* * *Metaph.* (1).

Probatur etiam *quartum:* quia quidquid *causatur* a diversis causis secundis praeexigit in eis debitam proportionem et approximationem, ad hoc quod causetur ab eis: sed si ista approximatio et proportio nihil sint nisi *ipsamet absoluta,* igitur ista sunt realiter ita causativa huius effectus quando non sunt approximata, et ita ipsa approximata nihil possunt causare realiter, quod non possunt causare etiam non approximata; nulla enim realitate alia posita, non potest aliqua res causari, quae prius non potuit causari. Et ita potuit fuisse argutum in *tertio* inconvenienti de (*a*) partibus *componentibus;* quia si A et B separata non componant AB, igitur nec ipsa unita, quia eadem res sicut absque omni realitate alia non potest aliquid causare modo quod prius non potuit, ita nec eaedem res absque omni realitate possunt aliquid componere, quod prius non potuerunt componere; igitur, etc.

(8) *b)* Praeterea *secundo* arguo sic contra praedictam opinionem: nihil *finitum* continet secundum perfectam continentiam formalem * vel * virtualem *opposita formaliter;* quia quantumcumque concedatur in Deo perfectissima continentia omnium perfectionum secundum *identitatem* quae sunt in eo, non tamen potest continere *opposita formaliter absoluta* in se, licet in se possit habere talia opposita *virtualiter,* et *relativa formaliter;* sed ex hoc concluditur *infinitas* fundamenti:

(*a*) Ed. Ven. membro ex.

(1) Text. 6–VII. text. 60.

sed *aequalitas* et *inaequalitas* sunt *opposita formaliter,* et *similitudo* et *dissimilitudo* similiter, saltem ad idem correlativum: ista autem possunt perfecte fundari in eodem fundamento successive; igitur idem fundamentum neutrum istorum continet * *formaliter* * (*a*) et secundum *perfectam identitatem,* quia qua ratione non ambo, eadem ratione nec alterum.

c) Praeterea *tertio* arguitur: idem non continet *plura eiusdem rationis* secundum perfectam identitatem *eadem* sibi: sed *plures relationes* eiusdem rationis sunt in eodem fundamento, sicut plures *similitudines* fundantur in eadem *albedine;* * ergo, etc. * — *Maior* apparet inductive in omnibus quae continent plura *per identitatem,* quia unum continens continet *unum* tantum *eiusdem rationis.*

d) Item *quarto* sic: continens aliquid *per identitatem* si est perfectius, concludit etiam contentum in eo esse perfectius per identitatem: sicut anima perfectior habet perfectiorem intellectum, et secundum ponentes eamdem esse formam intellectivam et sensitivam corporeitatis et substantiae, intellectiva perfectiorem sensitivam includit quam sit sensitiva in brutis: non autem semper fundamentum perfectius continet in se perfectiorem relationem, quia non omne *albius* est *similius,* ut manifestum est ad sensum; igitur, etc.

(9) *e)* Praeterea *quinto,* contenta in aliquibus *per identitatem* non minus differunt in continentibus magis distinctis: sed relationes fundatae in duobus generibus minus differunt quam duae relationes fundatae in re eiusdem generis, immo in eadem specie specialissima; quia *aequalitas,* quae fundatur super *quantitatem* et *similitudo* fundata super *qualitatem* minus differunt, quia *unius modi,* quam *similitudo* et *relatio* potentiae activae, quae possunt fundari super eumdem calorem, quia *alterius modi;* igitur, etc.

f) Sexto, relatio *rationis* est alia *res rationis* a suo fundamento; ergo relatio *realis* erit alia *res realis* a suo fundamento. — *Consequentia probatur:* quia sicut *relatio rationis* est *modus obiecti* in primo actu intellectus, et tamen non est *in se nihil* in genere intelligibilium, sed est in se aliquid *vere intelligibile,* licet non ita primum vel aeque primum sicut il-

---

(*a*) Wadd. virtualiter.

lud cuius est modus, et ita non intelligitur nisi in actu reflexo, et ideo non ita perfecte sicut illud cuius est modus, ita etiam *relatio realis,* licet sit *modus sui fundamenti,* et non aeque primo cum eo, nec aeque perfectum cum eo, tamen *in se* est *res aliqua,* quia quod in se nihil est nullius est modus realis; non enim est aliquod nomen generalius quam *ens* vel *res,* secundum Avicen. I. *Metaph.* c. 5, et ideo cui non convenit esse *ens* vel *res,* ei non convenit aliquod esse reale.

55. (10) — Impugnatur etiam auctoritate. — Praeterea, probatur conclusio ista, ad quam adductae sunt *rationes.* per *auctoritates.* — *a)* Et primo per August. *V. De Trin.* cap. 4: *In rebus creatis atque mutabilibus quod non secundum substantiam dicitur, restat ut secundum accidens dicatur;* ubi expresse vult quod *relatio* sit *accidens* in creatura; et licet sit dubium si hoc habeat intelligi de relatione quae est *creaturae* ad *Deum,* tamen verum est de illa relatione quae amitti potest manente fundamento, et secundum veritatem, et secundum suam intentionem.

b) Item, per Ambros. *I. De Trin.* c. 5: *Si prius erat Deus, et postea Pater, generationis accessione mutatus est: avertat Deus hanc dementiam a fidelium mentibus;* ergo per solam accessionem relationis realis fieret mutatio in persona divina, secundum ipsum: quod non esset nisi esset illa relatio aliqua res alia a fundamento, quia fundamentum praeexistit.

c) Item, Hilar. *XII. De Trin.* * c. 8 * dicit: *Nasci quod erat iam non tantum nasci est, sed seipsum demonstrare nascendo;* et loquitur de nativitate Filii Dei; igitur relationem novam dicit *nasci.*

d) Item, Philosophus in *Praedicamentis: Ad aliquid sunt quaecumque hoc ipsum quod sunt ad aliud sunt;* et per hanc rationem excluduntur *substantiae,* quae licet sint aliorum, non tamen sunt *ad aliquid;* igitur accipitur *hoc ipsum quod sunt* non pro esse in *intellectu,* sed pro esse in *re,* scilicet quod relationes in re hoc ipsum quod sunt aliorum sunt: fundamentum autem non est *ad aliud* hoc ipsum quod est; igitur est aliud esse huius, et aliud esse illius; ergo, etc.

e) Item Simplicius, ibidem, *Super Praedicamenta,* ex intentione declarat *relationem* ad aliud esse.

f) Item, Philosophus *XII. Metaph.* c. 2, * et Commentator, com. 19 *, vult quod sicut principiata sunt alia, ita et principia; et exemplificat specialiter de distinctione *relationis* ad alia, et principiorum relationis ad principia aliorum.

g) Item, Avicen. *III. Metaph. c. de Relatione*, videtur velle ex intentione quod relatio habeat certitudinem propriam, et in principio capitis vult quod secundum suam certitudinem habeat proprium inesse, propriam accidentalitatem.

56. (11) — **Impugatur sententia tenens relationem esse tantum ens rationis.** — Et quia posset proterviri de relationibus, concedendo eas non esse *easdem realiter* fundamento, non tamen esse *alias realitates*, negando eas esse aliquas *res*, dicendo relationem *tantum* esse in *actu intellectus* comparantis, *contra hoc* arguitur: *primo* quia hoc destruit *unitatem* universi: *secundo* quia destruit omnem *compositionem* in universo, substantialem et accidentalem: *tertio* quia destruit omnem *causalitatem* causarum secundarum: *quarto* quia *realitatem* scientiarum mathematicarum destruit.

a) Primum probatur faciliter, quod scilicet destruat *unitatem universi:* quia secundum Philosophum, *XII. Metaph.*, unitas universi est in ordine partium ad se invicem et ad Primum: sicut unitas exercitus est in ordine partium exercitus inter se et ad ducem. Et ex hoc contra negantes relationem esse *rem extra actum intellectus* potest dici verbum Philosophi *XII. Metaph.*, quod tales qui sic dicunt *inconnexam* faciunt universi substantiam.

b) Secundum probatur: quia nihil est *compositum* sine unione partium componentium, ita quod, partibus separatis, non manet compositum: nihil autem *reale* dependet ab eo quod est tantum *ratio*, et praecipue quod est tantum ratio causata per actum intellectus *nostri*, et saltem *reale* tale quod non est *artificiale;* igitur nullum totum compositum erit *reale* naturale, si necessario ad suum esse requirat relationem, quae relatio nihil est nisi *ens rationis*.

(12) *c) Tertium* probatur: quia *causatio* effectus *realis* non requirit ens *rationis* in causa, et non possunt causae secundae causare nisi proportionatae et approximatae [I. n. 555]; igitur si ista approximatio est tantum *ens rationis*, non poterunt * secundae causae * sub ista approximatione causare aliquid *reale*,

quod sine ista approximatione non possunt causare: et si ista approximatio quae est *relatio* nulla res est, per te, igitur causae secundae nihil confert ad posse causare.

d) Quartum probatur: quia omnes conclusiones *mathematicae* demonstrant *relationes* de substantiis. Quod apparet primo ex auctoritate Philos. *XIII. Metaph.* c. 1 in fine: *Boni autem maxima species et ordo et commensuratio et determinatum, quae maxime ostendunt mathematicae scientiae; quia illa ars est in proportione et mensuris aliquorum ad invicem.* — *Secundo,* patet hoc per experientiam discurrendo per conclusiones mathematicas, in quibus omnibus communiter praedicatum est aliqua passio *relativa:* sicut patet incipiendo a prima conclusione Geometriae, ubi ostenditur aequalitas laterum de triangulo, vel de linea recta hoc praedicatum posse esse basim vel latus trianguli aequilateri; et ita in omnibus aliis, puta quod triangulus habet tres angulos aequales duobus rectis, passio demonstrata de tribus angulis trianguli est ista, scilicet aequalitas duobus rectis; et ita est in aliis.

57. (13) — **Solvuntur instantiae.** — *a)* Quod *si adhuc protervíatur,* quod licet relationes non sint *formaliter entia rationis,* sed aliquid *extra intellectum,* et non *idem fundamento,* non tamen sunt *alia res* a fundamento, sed tantum sunt *modi proprii* rei, *ista instantia* videtur tantum contendere de nomine *modi* et *rei.* Licet enim *modus* * *rei* * non sit ita *res* sicut illa cuius est modus, non tamen *nulla res* est, sicut nec *nullum ens,* quia tunc *nihil* esset. Dicit enim B. August. *I. De Doct. christ.* c. 1, quod *signum* secundum quod tantum est signum *est res aliqua* et modus signati; et hoc probat, quia omnino quod *nulla res* est *nihil* est. Et ita *relatio* cadit sub divisione *entis secundum se,* secundum Philosophum, *V. Metaph.;* nec omnia in quae dividitur *ens secundum se* sunt aeque perfecta entia; immo *qualitas* (*a*) respectu *substantiae* potest dici *modus,* et tamen in se est *vera res.* Ita *relatio* licet sit *modus,* adhuc tamen est imperfectior modus qualitate (*a*), si sit extra intellectum, et non modus intrinsecus fundamenti, sicut est *infinitas* in Deo et omnium essentialium quae sunt in eo, sicut dictum est *dist. 8.* I. lib. [nn. 348 *b*, 676 et 1042 *a*],

---

(*a*) Ed. Ven. quantitas.... quantitate.

sequitur quod talis modus alius a re ex natura rei sit *res alia* a fundamento, accipiendo *rem* generalissime, ut dividitur in *decem genera.*

(14) *b)* Et *si dicas* quod genus *relationis* est res, non propter *modum* illum qui est *habitudo ad aliud,* sed propter *rem cui* convenit esse ad aliud, *hoc non est verum;* quia omne ens *ad se* consideratum sub ratione absoluta potest pertinere essentialiter ad aliquod genus *absolutum,* si est per se unum; nullus enim *modus concipiendi* cum quo stare potest unitas per se conceptus, qui conceptus sit absolutus, tollit quin illud conceptum pertineat ad genus absolutum, quia illud sic conceptum includit aliquid absolutum dictum de se in *quid,* et aliquid in *quale,* per quod distinguitur ab aliis conceptibus absolutis, ut genus et differentia extra intellectum: omnis talis est *respectus* sive *habitudo* sive *relatio,* sive qualitercumque nominetur, quia ista sunt synonima, et ille respectus potest per se concipi ut *per se unum* habens aliquod praedicatum quidditativum dictum de eo *in quid,* et est aliquid *extra animam,* ut probatum est [n. 56], distinctum ab illo in quo fundatur, ut probatur in *1. artic.* [n. 54]; ergo potest habere quilibet istorum respectuum genus proprium, ut respectus sunt, non includendo essentialiter fundamenta, et ita realitas eorum quae sunt in isto genere non est praecise talis propter fundamentum, formaliter loquendo, quia fundamentum * formaliter * est extra *per se rationem* istorum ut habent completam rationem *entis* in genere *reali.*

58. — **Corollarium.** — Sic igitur, declarata *realitate* relationis in *secundo artic.* [n. 56] et etiam eius *distinctione reali* a fundamento in *primo artic.* [n. 54], et hoc quantum ad illas relationes de quibus concludunt rationes ibi adductae, videtur sufficienter improbata *prima opinio* [n. 53], secundum quemcumque intellectum ponatur intelligi.

59. (15) — **Solvuntur argumenta supra adducta pro indistinctione relationis.** — *a)* Ad *primum* alterius opinionis [n. 53 *a*] dico quod nihil alicuius *generis* dicitur de Deo, sicut dictum est *dist. 8.* I. [q. 3.]; et sicut *absoluta,* ita *relationes* quae formaliter dicuntur de Deo non sunt alicuius *generis,* sed *transcendentia* * omnia genera *, et * sunt * passiones *entis* in communi; quia quicquid convenit *enti* in quantum est in-

differens ad *finitum* et *infinitum* convenit ei prius quam dividatur in genera, et ita est *transcendens.* — Ad illud, quod non est compositius *album simile* quam *album* tantum, quamvis illud posset faciliter exponi, faciendo vim in vocabulo, dicendo *compositio* est *simul positio*, tamen non curando de vocabulo, dicendum est consequenter quod *album simile* est compositius quam *album* tantum, quia habet in se *actum* et *potentiam, distincta realiter.* — Hoc etiam debet concedere ille pro cuius opinione fit istud argumentum; concedit enim ipse nusquam esse differentiam *intentionis* sine *compositione*, et quod *relatio* differt a *fundamento* in creaturis differentia *intentionis:* concedit etiam in Divinis personam esse *quasi compositam*, et essentiam esse quasi *potentiam*, et relationem quasi *actum:* sed ubi ista sunt quasi actus et quasi potentia, ibi est *quasi compositio;* igitur ubi est actus et potentia, ibi est vere compositio; non tamen est compositio ex duabus *entitatibus absolutis*, quia altera entitas non est absoluta entitas (1).

b) Ad *secundum* de *mutatione* [n. 53 *b*] respondet Simplicius, *Super Praedicam.*, quod sicut relatio non est forma *ad se*, sed *ad alterum*, ita ille cui advenit non *mutatur ad se*, sed *ad aliud.* — Et si tunc *mutari* dicatur solum illud quod aliter se habet *ad se* nunc quam prius, tunc non est *mutatio* in *ad aliquid.* Si vero *mutari* sit commune ad aliter se habere *ad se* et *ad alterum*, tunc *mutatio* est in *ad aliquid*, sicut vult Simplicius; quia secundum *relationem* se habet aliquid *aliter ad alterum.* — Philosophus tamen, quia ponit quod non est possibile aliquid aliter se habere *ad alterum*, nisi aliter se habeat *ad se*, ideo dicit quod in *ad aliquid* non est *motus.* Unde solum ostendit in quibus praedicamentis est *per se primo* motus, et in quibus non. Item Philosophus ibi ostendit quod in *substantia* non est *motus:* et tamen ibi est *mutatio;* ergo ex intentione Philosophi non potest habere nisi quod in *ad aliquid* non sit *motus;* cum quo tamen stat quod ibi sit *mutatio.* — Et *confirmatur ista responsio* per auctoritatem Ambrosii supra [n. 55 *b*] adductam, qui relationem concedit esse *aliam rem* a fundamento, et esse *mutationem* ad illam.

---

(1) Cf. Lib. I. d. 5. q. 2. n. 551.

(16) *c)* Ad *tertium* de *inesse* [n. 53 *c*] concedo quod relatio habet *proprium* suum *inesse,* sicut dicit Avicen. III. *Metaph.*, et tamen non sequitur *compositio* istius generis ex aliquibus essentialiter inclusis; quia etiam *quantitas* habet suum *inesse,* quod non est de ratione sui generis formaliter, et tamen non est *composita* compositione respiciente naturam generis. Hoc autem ideo est quia passio *inest* rei cuius est, et non est de per se intellectu illius: quod tamen magis videtur esse verum de *passione* quam de *relatione.* — *Cum* ergo *arguitur* quod relatio fundata super substantiam haberet *propriam accidentalitatem*, quia proprium *inesse, respondeo:* si aliqua sit talis relatio, et de ipsa concludant rationes supradictae in *primo articulo,* concedo conclusionem: utraque pars *antecedentis* videtur esse vera de *identitate specifica* individui ad aliud individuum in specie, sive de *similitudine essentiali* secundum formam specificam.

d) Ad *quartum* de *processu in infinitum* [n. 53 *d*] dico quod non sequitur; quia relatio *seipsa* refertur ad fundamentum, non enim potest esse absque fundamento, nec absque se, sine contradictione; ipsa enim existente et fundamento simul, ambo sunt extrema illius relationis, * scilicet *alietatis* *, quae est eius ad fundamentum; ergo ipsa non est, absque contradictione, sine relatione eius ad fundamentum, et ita, sine contradictione, non potest esse sine fundamento, et ita relatio illa qua ad fundamentum refertur erit *eadem* sibi. Et hoc magis patebit in proxima solutione *sequentis quaest.* [n. 65].

e) Ad *quintum* de *distinctione* [n. 53 *e*] dico quod relatio habet suam distinctionem in suas species, sicut aliud genus habet distinctionem in species suas; et tamen illa non *innotescit* nisi per *fundamenta,* propter modicam entitatem suam, quam habet in fundamentis suis; ita etiam et in aliis accidentibus quae habent maiorem entitatem et realitatem; * et * quod aliquando distinctio sit per extrinseca, * et cognoscitur ex distinctione extrinseca; in eis est tamen formalis intrinseca * (*a*); sed non innotescit nisi per extrinsecam.

(*a*) Ita edd. Ven. 1478, 1481, 1490 et 1497; sed apud Mauritium (1505) et Wadd.:.... sit per extrinseca, et per illam cognoscitur distinctio intrinseca, quae est in eis, est tamen....

60. (17) — Exponitur sententia tenens relationes creaturae ad Deum esse easdem fundamento. — Hoc ergo viso de relationibus in *communi*, videndum est de relationibus in speciali *creaturae ad Deum*. — Et est una opinio quae dicit illam relationem esse *eamdem fundamento;* et hoc ita quod *fundamentum* nihil est nisi quaedam *relatio ad Deum*, quia licet creatura *in se* sit *ens*, in *respectu* tamen ad Deum dicitur *non ens*, secundum Anselm.; sic etiam licet *in se* sit ens *absolutum*, tamen *respectu Dei* non est nisi quidam *respectus*. — Cum ista videtur concordare illud quod dicitur quod *relatio* sit *ratitudo* sui fundamenti, quod improbatum est *dist.* 3. I. *quaest.* de *Vestigio* [n. 436 seqq.].

61. — Impugnatur. — *a) Contra istam opinionem* est August. VII. *De Trinit.* cap. 2: *Omne quod relative dicitur est aliquid, excepto relativo.* Et in principio 3: *Quod nihil est ad se non est quod ad alterum dicatur. Fundamentum* ergo *relationis* est *aliqua entitas* formaliter, non includens illam relationem formaliter; quia si formaliter includeret eam, non esset formaliter relatio *ad aliud*, sed *ad se*, quia fundamentum suum est formaliter *ad se*, cum quo ponitur *formaliter idem*. — Nec posset esse fundamentum *primum* relationis; * adhuc * (*a*) enim esset quaerere de illa relatione prima in qua poneretur. — Non est ergo praecise aliqua relatio *fundamentum* alicuius relationis. — Quod etiam apparet in relationibus divinis, ubi est *maxima identitas* in fundamento, et tamen *fundamentum* non est *formaliter relatio*, quia tunc non esset perfectio formaliter infinita.

(18) *b)* Praeterea, definitio indicat *totam* quidditatem rei, si est perfecta: sed definitio *lapidis* non includit essentialiter vel formaliter *respectum* ad aliud; quia tunc non esset definitio lapidis ut est in genere *absoluto;* et ita non esset definitio lapidis ut est in genere substantiae vel ut species substantiae; ergo in *essentia* lapidis non includitur formaliter aliquis *respectus*.

c) Tertio sic: secundum istam opinionem creaturae non magis distinguuntur a Deo quam relationes in Divinis inter se; quia omnes relationes oppositae sunt aeque distinctae, et spe-

---

(*a*) Wadd. ad hoc.

cialiter quae pertinent ad eumdem modum relativorum; relationes autem divinae quae sunt relationes *originis* pertinent ad *secundum modum* relativorum, ad quem etiam videntur pertinere illae relationes quae sunt in Deo ratione causae *efficientis* ad creaturam; igitur si creatura *tantum* sit *relatio*, et relatio opposita in Deo, sicut filiatio, est relatio subsistens opposita relationi Patris, aequalis erit distinctio hinc et inde. — Et *confirmatur* ratio, quia tunc *suppositum* creatum non esset nisi *relatio* quaedam *subsistens*, et sic difficilius esset concipere modum existendi personae creatae quam increatae.

Et *si dicas* quod creaturae differunt in *natura* absoluta in se, non sic divinae personae, *hoc videtur destruere positum*, quia tunc creatura habebit essentiam *absolutam*, quae non *tantum* erit *relatio*. — Videtur etiam sequi ulterius quod minus differat creatura a Deo quam una persona divina ab alia persona divina, quia in personis divinis est relatio realis et *mutua;* sed inter creaturam et Deum non est *mutua* relatio realis; ergo, etc.

d) ([19]) Quarto ad principale arguitur sic: quae *distinguuntur* formaliter non sunt *idem* formaliter et praecise; quia distinguerentur formaliter, et non distinguerentur formaliter, quia nihil essent nisi illud * indistinctum * (*a*) formaliter: sed *relatio* creaturae ad Deum non distinguitur formaliter nec specie in diversis creaturis; igitur vel creaturae non differunt specie, vel creatura non erit praecise illa *relatio*. — *Probatio minoris:* illis relationibus omnibus in creaturis correspondet idem extremum ex parte Dei: relationibus autem *alterius* rationis non correspondet terminus *eiusdem* rationis.

e) Quinto sic: in creatura est *triplex* relatio ad Deum; igitur qua ratione ipsa nihil erit nisi una relatio, pari ratione nihil erit nisi alia relatio; igitur non potest *praecise* esse *aliqua una* istarum. Nec potest esse *omnes* istae; quia omnes istae differunt formaliter inter se, et tunc quaelibet una essentia haberet distinctionem formalem a seipsa. — Vel sic: *una* natura formaliter et specifice non est *plura* specifice: sed quaelibet natura habet *tres* relationes respectu Dei specie differentes; quod patet, quia e converso in Deo ad creaturam sunt tres relationes secundum *rationem;* igitur, etc.

(*a*) Wadd., contra editiones 1478, 1481, 1490, 1497 et 1505, distinctum.

62. (20). — Exponitur sententia tenens relationem Angeli ad Deum differre realiter ab essentia Angeli(1). — *Aliter ponitur* quod ista relatio Angeli ad Deum *differt realiter* ab essentia Angeli. — Quod *confirmatur* per August. V. *De Trinit.* cap. 5, ubi dicit quod *in creaturis quicquid non secundum substantiam dicitur, restat ut secundum accidens dicatur;* et * arguit * quod in creaturis *relatio* sit *accidens.* Quod etiam expresse vult in eodem lib. V. cap. 16. dicens: *Illa sunt accidentia relativa quae cum aliqua mutatione rerum de quibus dicuntur accidunt.* Et vult ex hoc relationem creaturae ad Deum esse *accidens;* non autem eam qua relative dicitur Deus ad creaturam; et hoc expressius ibidem in fine: *Quod ergo temporaliter Deus dici incipit Deus, ut quod antea non dicebatur, manifestum est relative dici; non tamen secundum accidens Dei, quod ei aliquid acciderit, sed plane secundum accidens eius ad quod dici aliquid Deus incipit relative.*

63. — Impugnatur. — *Contra istud:* — *a)* Substantia est prior accidente tripliciter, secundum Philosophum., VII. *Metaph.*, scilicet *cognitione, definitione* et *tempore.* — Et hoc quod est esse *prius tempore* intelligitur sic: quod nulla est contradictio ex parte substantiae quin prior posset esse duratione omni *accidente.* — Ergo non est contradictio quod lapis esset prior duratione omni dependentia ad Deum; et per consequens non est contradictio lapidem non dependere ad Deum: quod videtur absurdum.

b) Praeterea, August. aut accipit ibi *accidens* communiter pro *quolibet mutabili,* et tunc *substantia* quaelibet creata erit *accidens,* quia est mutabilis: aut accipit ibi *accidens* pro mutabili, id est *amissibili,* scilicet quod potest, *alio manente,* scilicet substantia, *amitti,* et hoc * manente eo quod est prius vel * (*a*) duratione vel natura. Si hoc modo, igitur relatio creaturae ad Deum non est *accidens,* quia non potest creatura manere, nec duratione, nec natura, sine ista.

Et hoc modo videtur ipse loqui *cap.* 5. quomodo sunt aliqua accidentia *inseparabilia,* quia etsi corvus manens non possit amittere *nigredinem,* tamen potest amittere *plumas*

(*a*) Wadd. et hoc manifeste est posterius duratione.

(1) Cuius argumenta solvuntur ad n. 69.

et alia quaedam. Haec quidem non tantum est *mutatio,* quia si sic, ipsa amissio plumae esset mutatio, sed est *amissio,* quia sicut pluma est prior natura nigredine, ita etiam posset esse posterius natura nigredine, hoc est non primo corrumpi corruptione nigredinis.

64. (21) — **Quaestionis V. solutio.** — Ad *quaestionem* istam [n. 50] igitur dico quod *relatio ad Deum* communis omni creaturae est *idem realiter fundamento;* non tamen *idem formaliter,* nec *praecise* idem, sive non idem *identitate adaequata,* ita quod *fundamentum* sit *tantum relatio formaliter.*

65. — **Probatur primo relationem creaturae ad Deum esse idem realiter suo fundamento.** — *a) Proponitur prima ratio.* — *Primum* probatur per *duas rationes:* quia illud quod *proprie* dicitur *inesse alicui,* * et * sine quo illud non potest esse, sine contradictione, est *idem sibi realiter:* relatio autem ad Deum *proprie inest lapidi,* et sine ea non potest esse lapis, sine contradictione; ergo illa relatio est *eadem realiter* lapidi. — *Probatio maioris:* quia sicut contradictio dicta de aliquibus est via concludendi *distinctionem,* ita impossibilitas recipiendi praedicationem contradictoriorum * participantium * (*a*) ad esse est via concludendi *identitatem* in esse, et hoc ubi non est dependentia essentialis, quae requirit distinctionem manifestam. Quod *declaro* sic: quia impossibilitas quod A sit sine B aut est propter identitatem B ad A, aut est propter prioritatem aut simultatem in natura; ergo si B non sit prius naturaliter quam A, nec necessario simul natura, et A non potest esse absque B, sequitur quod A sit *idem* B. Si autem sit aliud et posterius eo, non est verisimile quod non possit esse sine eo naturaliter, absque contradictione. Sed quod inest alicui proprie sicut *relatio* inest *fundamento,* hoc est, ita * sibi * inest quod si esset aliud, esset posterius eo natura, tale nec est prius natura, nec simul cum eo cui inest; ergo si necessario requiritur ad esse * eius *, ita quod illud aliud non potest esse sine eo, necessario est *idem realiter* sibi. Ita est in proposito. — *Minor* est manifesta, quia sicut incompossibile est lapidem esse sine Deo, ita incompossibile est lapidem esse sine *dependentia eius* ad Deum; nam si posset esse sine dependentia illa,

---

(*a*) Wadd. pertinentium.

posset esse sine *termino* illius dependentiae; non enim est incompossibilitas essendi absque termino, nisi propter ipsam dependentiam: non est autem aliquid non necessarium simpliciter ratio simpliciter necessarii; ergo, etc.

(22) *b) Solvitur instantia.* — *Contra rationem* istam *insto:* quia tunc quaelibet relatio quae inest essentiae divinae per actum intellectus divini esset *eadem* illi essentiae. *Probatio:* quia incompossibile est illi essentiae esse sine ea; si enim talis relatio posset esse nova, ergo intellectus divinus posset mutari, quod est incompossibile: sed ponere talem eamdem illi est ponere inconveniens, quia tunc esset *realis:* quicquid enim est *idem rei* est *reale:* illa autem relatio non est realis, ex *dist.* 30 I [n. 1031]; ergo, etc. — *Respondeo:* incompossibilitas separationis potest esse ex ratione ipsius a quo aliquid est inseparabile, et potest esse ab aliquo extrinseco. — *Exemplum* huius *secundi:* quia secundum Philosophum contradictio est coelum esse sine motu: non quidem ex causa *intrinseca* in coelo, quia est receptivum motus, et indifferens ad quietem sicut ad motum, sed ex causa *extrinseca* movente. Non tamen sequitur quod coelum *sit motus* suus, licet non posset esse sine eo. Modo dico quod incompossibilitas essendi lapidem absque dependentia eius ad Deum est ex *ratione lapidis praecise;* ex qua etiam est ratio incompossibilitatis essendi lapidem sine termino dependentiae * illius *; quicquid enim est ratio requirendi terminum dependentiae est ratio habendi dependentiam illam. — Sed in ista *instantia* adducta non est necessitas simpliciter inhaerentiae talis relationis, nec incompossibilitas oppositi *ex natura rei* ex parte essentiae divinae, quasi incompossibile sit eam esse nisi exigat terminum *ad quem,* quem impossibile est non esse; sed tantum est incompossibilitas ex causa *extrinseca,* scilicet in intellectu divino simpliciter *necessario* agente, et ideo incompossibilitas est ex parte eius *noviter* agere.

66. (23) — Idem probatur secundo. — *a) Proponitur secunda ratio.* — *Secunda ratio* principalis ad *primum membrum solutionis* [n. 64] est ista: quod uniformiter dicitur de omni alio a Deo (*a*) nulli dicto ad Deum (*b*) *accidit:* sed talis

(*a*) Ed. Ven. addit: a termino.
(*b*) Ed. Ven.: ad talem terminum.

relatio communis omni creaturae uniformiter dicitur de omni alio a Deo ad ipsum Deum; ergo nulli *accidit,* et ita est *idem fundamento.* — *Probatio maioris:* quia si alicui accideret, pari ratione et alteri: ut puta, si relatio effectus ad causam accideret lapidi, et per consequens esset res alia a lapide, pari ratione ipsa haberet relationem ad Deum ut effectus ad causam, et tunc accideret sibi alia relatio effectus, et ita esset alia relatio, et sic in infinitum.

(24) *b) Solvitur instantia.* — *Contra* istam *rationem insto:* quia non videtur inconveniens procedere in infinitum in relationibus; dictum est enim in I. Libr. [n. 861 seqq.] quod relatio fundatur supra relationem sicut proportionalitas (*a*) supra proportionem. Ex hoc arguitur: Socrates est idem Platoni; ergo illa identitas Socratis est eadem identitati Platonis, et pari ratione illa identitas est eadem identitati, et prima identitas erat alia ab identitate fundamenti, quia fundamentum poterat esse sine ea; ergo pari ratione quaelibet identitas erit alia ab identitate illius cuius est, et ita erunt infinitae relationes reales. Et ita potest argui de proportionalitatibus et similitudinibus. — *Ad istud respondeo* quod status est in secundo. — Quod ut intelligatur, accipiantur prima fundamenta Socratis et Platonis, inter quae est identitas mutua; et dicatur illa in Socrate A et illa in Platone B; identitas autem A ad B dicatur C, et illa identitas e contrario in B dicatur D. Dico tunc quod A differt a Socrate, quia Socrates potest esse sine A, quia potest esse sine eius termino, et ipsa non potest esse sine termino. A tamen non differt a C, sed C est idem sibi, quia A non potest esse sine B, cum sint simul natura, et per consequens contradictio est A esse nisi tam fundamentum eius (quod es C (*b*)) quam etiam terminus eius * sint *: sed fundamento et termino ipsius C existentibus, necessario erit C; ergo contradictio est A esse sine C, et C inest formaliter A, quia A dicitur idem ipsa eadem identitate quae est C; ergo C est idem ipsi A, et per consequens ibi erit status.

Et *si quaeras,* qua identitate est C idem ipsi A? *Dico* quod ipso A; quia illa identitas non est nisi *rationis,* quia simpliciter eiusdem ad se. Eodem modo est status in similitudi-

(*a*) Ed. Ven. proportionabilitas.

(*b*) Deest in ed. Ven.

nibus proportionalitatum; quia una proportionalitas est similis alteri similitudine essentiali; duo etiam individua eiusdem speciei dicuntur similia in forma specifica; et ita sicut est status in identitate * A * specifica in secundo, * et * non in primo, ita et in similitudine proportionalitatum.

67. (25) — **Probatur relationem creaturae ad Deum non esse eamdem formaliter et praecise suo fundamento.** — *a)* Secundum * articulum *, scilicet quod *relatio non sit eadem formaliter fundamento* [n. 64], suppono manifestum ex intellectu eius quod dicitur *formaliter idem;* quia per se ratio *respectus* non includit *formaliter* rationem *absoluti*, nec *absolutum* per se includit *formalem* rationem *respectus.* — Similiter quod ibi additur, quod fundamentum non sit *praecise* ipsa relatio, hoc probatur contra * illam * opinionem [nn. 53 et 60]. — Et tunc intelligo qualiter possit esse vera identitas, et non *praecisa* hoc modo: quando in creaturis aliquid continet per identitatem sive unitive (*a*) plura non est hoc ex perfectione illius *contenti*, sed ex perfectione *continentis:* sicut si anima intellectiva, secundum aliquos, contineat animam vegetativam et formam substantiae, non est hoc ex perfectione formae *substantiae,* quia ipsa non continet omnes formas alias, sed ex perfectione *animae intellectivae.* Similiter si hoc (*b*) ens contineat quamlibet passionem entis, ut veritatem et bonitatem et unitatem, non est tamen ista continentia ex perfectione *contenti,* sed ex perfectione *continentis.* Quemadmodum et in Divinis, quod relatio sit *eadem* fundamento, non est ex *perfectione relationis,* quasi ipsa contineat essentiam per identitatem, sed ex *infinitate formali essentiae,* propter quam ipsa habet in se relationem *per identitatem* (1).

b) In omnibus istis, et maxime in creaturis, continens non est * *formaliter* (*c*) * contentum; sed est ita perfecta entitas in se sicut esset contentum, si contentum esset extra se vel sibi additum; imo perfectior entitas est, quia ex perfectione sua continet omnem aliam entitatem. Unde anima intellectiva non tantum est forma substantialis, quia tunc non esset per-

(*a*) Ed. Ven. unitatem.

(*b*) Ed. Ven. quodlibet.

(*c*) Wadd. praecise.

(1) Cf. Lib. I. nn. 325 seqq. et d. 8. q. 4 per tot.

fecta, sed est ita perfecta illa ultima entitas quae est ibi sicut si praesupponeret aliam entitatem a se.

c) Ita dico in proposito, quod *fundamentum* non est *tantum relatio* quam continet *per identitatem,* sed est ita absolutum sicut si relatio esset sibi addita vel omnino nullam haberet relationem; quia non est hoc ex imperfectione sua, sed ex perfectione, vel * simplici vel aliquali * (*a*); quia continet illam relationem *per identitatem;* ita quod ipsa continentia quasi praevenit ipsam *accidentalitatem* relationis, ne ipsa possit esse accidens, quia ipsa perfecte continetur in substantia, quae tamen relatio si non sic contineretur * quantum est * ex se, non haberet forte quod esset per identitatem substantia.

68. (26) — Solvuntur argumenta principalia quaestionis V. — Ad *argumenta principalia* huius quaestionis. — *a)* Ad *primum* de IV. *Metaph.* [n. 51 *a*] dicitur quod infert omnia esse *ad aliquid,* ut ad *opinionem* et *sensum.* — *Sed contra: consequens* debet differre ab *antecedente* improbato. — Ideo *dico* quod inconveniens est omnia esse *ad aliquid,* ita quod ipsorum *esse* sit *formaliter ad aliud* esse, sicut dicit illa opinio quae dicit omnia *apparentia* esse vera; quae etiam dicit quod ipsum *esse* rei est *formaliter* in *apparere.* Nec sic concedo omnia esse *ad aliquid,* ita quod eorum *esse* sit *formaliter ad aliud;* imo ipsorum esse est *formaliter ad se,* licet *per identitatem* contineant esse illorum quae sunt *ad aliud* (*b*), [vid. L. I. n. 439].

b) Ad *secundum* [n. 51 *b*]: etsi negari posset de *relativis* vel eorum quae sunt in *diversis generibus,* quia tunc dicerentur esse *primo diversa,* quantum scilicet ad *rationes formales* eorum, ita quod nullum illorum *formaliter* includit alterum nec aliquid alterius, licet *per identitatem* in existendo unum contineat alterum, potest tamen dici consequenter ad alias [n. 59 *a*] dicta, quod huiusmodi relatio est *transcendens;* quia quod convenit enti antequam descendat ad *genera* est transcendens: sed quod convenit *omni enti* convenit enti antequam in genera descendat; ergo quod est tale est transcendens,

(*a*) Wadd. simpliciter vel aliqualiter.

(*b*) Ed. Ven. addit: Alia responsio infert omnia esse *ad aliquid* ut ad *opinionem* et *sensum.*

et non alicuius generis determinati, sicut sunt huiusmodi relationes; ergo.

69. — Solvuntur argumenta sententiae tenentis relationem Angeli ad Deum differre realiter ab essentia Angeli. — Ad *auctoritatem* August. pro *ultima* opinione [n. 62] concedo quod *relationes* in *creaturis* sunt *accidentia*, loquendo de relationibus creaturarum ad illa ad quae *non dependent essentialiter;* ad quaecumque autem *essentialiter dependet* A, ipsa dependentia eius essentialis non est sibi *accidens,* hoc est non est *aliud realiter.* — Et tunc illud primum quod adducitur * de cap., 5 *, quod *in rebus creatis illud quod non secundum substantiam dicitur, restat* etc., exponendum est *secundum accidens* dici, quod non *per se* praedicatur *in quid,* et cum hoc est etiam *mutabile,* non tamen manente fundamento, sed per *mutationem fundamenti.* Et *prima conditio* deficit in praedicamentis essentialibus, vel potius in substantialibus dictis de creaturis: *secunda conditio* deficit in relationibus divinis; sed ambae concurrentes sufficiunt. Et ita potest exponi ultima auctoritas de 16 cap., quia illa sunt accidentia in his ad quae dicitur Deus, hoc est sunt simpliciter *mutabilia,* non tamen *amissibilia,* et sunt *dicta accidentaliter,* hoc est non * naturaliter vel * *essentialiter* de substantiis; et una conditio deficit in relationibus divinis.

70. (27) — Solvitur quaestio IV. — Ad *primam quaestionem* de *creatione* [n. 47] dico quod creatio non tantum videtur importare relationem ad Deum in ratione *causae efficientis,* sed etiam respectum ad *non esse* praecedens, et hoc ordine *durationis,* ut accipitur *proprie creatio.* Sed iste ordo potest intelligi vel ad *non esse immediate* praecedens, vel *indistincte.* — Et *primo modo* tantum dicitur res creari in *primo instanti.* Et *secundo modo* potest dici res *semper* creari (*a*) dum manet. — Si loquamur de *prima* relatione, scilicet ad *causam efficientem,* patet solutio ex *quaest. praec* [n. 64]. — Si de *secunda* relatione, videtur quod illa non sit *eadem* fundamento, quod sequitur ex illo *secundo* modo, prout tantum convenit rei in *primo instanti,* si idem respectus ad *non esse* maneat tantum in illo instanti, absolutum autem manet post illud in-

(*a*) Ed. Ven.: *esse creatura.*

stans, et manenti non manens non est *idem* realiter. — Sed de ordine illo ad *non esse indistincte accepto* videtur *idem*, nisi probari possit contradictio, quod illa essentia posset esse absque respectu ad *non esse* duratione praecedens; quod si probetur hoc in *tertia quaestione quaesita*, quod contradictio sit lapidem esse sine respectu ad *non esse* praecedens *duratione*, tunc posset dici consequenter quod iste respectus non differt a fundamento; nisi diceretur quod iste respectus non est dependentia ad aliquid, ad quod habens illum essentialiter dependeat; non est autem generaliter dictum in *praeced. quaestione* quod *omnis* respectus est *idem realiter* cum suo fundamento, sed omnis respectus *dependentiae* ad aliquid, sine quo dependens non potest esse, *idem* est dependenti. Si autem non sit contradictio lapidem esse sine tali ordine ad *non esse*, tunc planum est illum ordinem *non esse idem* fundamento. — Sic ergo vel, secundum unam opinionem, creatio secundum utrumque respectum quem dicit est idem fundamento, vel saltem quantum ad primum respectum, licet non quantum ad secundum.

71. [28] — Solvuntur argumenta principalia quaestionis IV. — *a)* Secundum *primam opinionem* potest responderi ad *primum* argumentum [n. 48 *a*] quod auctoritas loquitur de his *praecise* quae *per se* includuntur in quidditate rei *unde quidditas* est; unde excludit *unum* et *multa*, *actum* et *potentiam*, quia nullum tale est de *per se intellectu quidditatis*. Et ita concedo quod nulla relatio sit *idem formaliter* fundamento, etsi *realiter* et *per identitatem* quandoque contineatur in eo, ut est in proposito.

b) Ad *secundum* [n. 48 *b*] patet quod ille respectus ad Deum non tantum manet in primo instanti, sed *semper* dum manet res, sicut dicetur in *2. q. 2. dist. huius Libri*.

c) Ad *tertium* [n. 48 *c*]: etsi non sit verum Deum non posse reparare eumdem motum, de quo in IV (1) dicetur, tamen si hoc concedatur, conceditur propter *interruptionem*, quae secundum eos prohibet *identitatem* motus reparati et destructi; sed hoc non concludit in proposito nisi quod creatio non posset reparari eadem in quantum dicit ordinem *immediatum* ad *non esse*, non autem in quantum dicit *respectum* ad *causam*.

(1) Cf. d. 43. q. 1.

Unde idem respectus potest reparari; quia eadem maternitas fuit in Matre Christi ad ipsum post resurrectionem quae ante fuit.

d) Ad *quartum* [n. 48 *d*] concedi potest quod *creatio passiva* inest igni ab igne generante, illa scilicet creatio qua omne aliud a Deo dicitur *creari*, sive *creetur*, sive *generetur*. Nec sequitur: si inest ab igne generante, ergo est ad ignem generantem ut ad *terminum;* nam similitudo inest huic albo et illi albo a generante ipsa, et tamen non oportet illam similitudinem esse ad generans sicut ad *terminum*.

(29) *e)* Ad *quintum* [n. 48 *e*], cum arguitur de *mutatione*, ubi videtur esse difficultas de *maiori* et *minori;* dico quod in mutatione naturali, ubi est materia et forma, et agens et compositum ex materia et forma, sunt respectus multi, puta: respectus agentis ad compositum productum, et e converso respectus compositi producti ad agens; respectus materiae ad formam, et e converso; et utriusque respectus ad totum, et e converso; et respectus compositi et formae praesentis ad oppositum praecedens. Et non solum ista *absoluta*, scilicet compositum et formam praecesserunt sua opposita, sed etiam illos *respectus* materiae ad formam, et e converso, et formae ad compositum, et e converso, praecesserunt opposita sua. Et ideo potest esse *respectus* omnium istorum respectuum ad *opposita* sua. Nec hoc tantum, sed etiam omnes isti respectus sunt ab *agente*, et ideo potest esse respectus istorum respectuum ad *agens*. Ita quod de istis multis respectibus, accipiendo illos qui sunt ad propositum, *materia* habet respectum ad *formam* sicut *perfectibile* et illud quod perficitur ad *perfectionem*. Et ista *coaeva* sunt existentiae compositi. Iste etiam respectus est ab *agente* effective inducente formam et perficiente materiam hac perfectione formali, ita quod in respectu isto qui est materiae ad formam ut receptivi ad perfectionem, sive ut perfectibilis ad perfectionem, fundatur respectus *passivi* ad *agens*. Iste etiam respectus succedit suo *opposito*, quia materia non prius fuit formata. — Istos tres respectus videtur dicere *mutatio passiva*, scilicet respectum *materiae* ad *formam*, ut receptivi ad perfectionem, sive ut perfectibilis ad perfectionem, et respectum *passivi* sive *producti* ad *agens* sive *producens*, et respectum *posterioris* ad

oppositum praecedens. — Duo autem istorum respectuum, scilicet *primus* et *tertius,* videntur universaliter concurrere ad *mutationem absolute,* non comparando eam ad agens; et isti exprimuntur per illam rationem *mutationis* qua dicitur aliquid mutari, quia aliquid *aliter se habet nunc quam prius,* si *habere* exprimat respectum materiae ad formam, sive perfectibilis ad perfectionem, secundum quam sic se habet, hoc est, quod actuatur illa perfectione, sed *aliter quam prius.* — Ecce alius respectus fundatus in alio respectu *materiae* ad *formam,* sive perfectibilis ad perfectionem. Et si addatur quod *mutari* est aliquid aliter se habere nunc quam prius *ab aliquo mutante,* ecce *tertius* respectus.

(30) Ad propositum ergo potest dici quod *mutatio* accepta *proprie* non est *eadem formae;* quia mutatio tunc (*a*) maneret manente forma; nec est eadem *respectu materiae* ad *formam,* nec e converso, quia tunc semper maneret dum manet compositum. — Sed est *ordo* materiae ad formam ut novus, id est immediatus ad talem ordinem; et neuter istorum ordinum est *dependentia essentialis* ad aliquid ad quod dependeat habens illum ordinem; et ideo neuter est *idem absoluto.* — Sic ergo conceditur *maior* huius rationis.

Et ad *minorem* dico quod *creatio* est productio *totius creati* in esse, non praesupposita aliqua parte eius, ita quod licet creatum habeat duas partes, quarum altera naturaliter posset praecedere alteram et eam recipere ut suam perfectionem, tamen ut *totum* creatur non videtur primus terminus creationis esse *pars* aliqua, sed *totale esse.* Aut saltem si loquamur de Angelo creato, ibi (*b*) nihil est *potentiale* recipiens aliquod *actuale,* sub cuius opposito praefuerit; et tunc si dicatur *mutatio* habitudo potentialis ad actuale novum, ita quod *potentiale* praefuerit in se, et tamen *sine* illo *actu,* patet quod nulla creatio est *mutatio,* quia nullum *potentiale* praeexistebat. — Si autem *mutatio* dicatur *nova actuatio* ipsius potentialis, ita quod illud potentiale non praefuit sub * illo * actu, nec tamen oportet quod *in se* praefuerit, nec sic creatio Angeli est *mutatio,* quia nullum *potentiale* est in eo. Tamen sic posset dici quod *creatio ignis* est *mutatio,* si ignis

(*a*) Ed. Ven. *semper.*
(*b*) Ed. Ven. ubi.

crearetur, quia in eo est *potentiale* et actuaretur per formam et *aliter se haberet nunc quam prius:* non quod prius fuerat, sed quod non sic se habuerit prius sicut modo. — Et videtur quod in definitione *mutationis* illud, *aliter se habere nunc quam prius*, non oporteat quod accipiatur *positive,* quia planum est quod non refertur ad subiectum, sed ad terminum *a quo:* terminus autem *a quo* mutationis proprie non est aliquid *positivum*, sed *privatio*, secundum Philosophum, V. *Physic.* — Dico tunc quod vel nulla creatio est *mutatio,* si oporteat semper *potentiale* in *se* praefuisse et noviter actuari à forma recepta, quia nullius creati potentiale praefuit, vel saltem *creatio simplicis* non est *mutatio,* si sufficiat potentiale non fuisse sub illo actu in quo nunc est, et ita noviter fuisse sub actu per mutationem. — Sed quomodocumque sit, ratione illius ordinis immediati ad *non esse,* propter quem concessum est *mutationem* differre a *forma,* concessum est etiam * sic * creationem non esse *eamdem realiter* fundamento, quia ille ordo immediatus ad *non esse* non est idem, si non maneat *nisi* in primo instanti, sicut propter illum eumdem ordinem non manet creatio nisi in primo instanti cum forma.

QUAESTIO VI (1).

72. (1) — Proponitur quaestio. — *Sexto* et *ultimo* circa hanc *distinctionem,* ubi Magister tractat de creatura *mere spirituali* et creatura *composita* ex *corporali* et *spirituali,* quaeritur:

Utrum Angelus et anima differant specie?

73. — Argumenta principalia (2). — Quod non: — *a)* Primo, quia si *essentiae* differunt specie, ergo et *potentiae,* quae fundantur in eis; et si potentiae, ergo et *operationes;* et ulterius, ergo et *obiecta,* ex II. *De Anima: consequens* est falsum, quia *idem* est *obiectum* intellectus Angeli et animae (*a*).

b) Secundo sic: August. *De Lib. Arb. 3: Angelus et anima sunt natura pares, sed officio impares:* sed paritas naturae non est in differentibus specie, etc.

c) Tertio, quia si sint alterius speciei, una secundum se totam erit nobilior altera, et per consequens quodlibet individuum nobilioris erit nobilius quolibet individuo ignobilioris; et ita vel quilibet Angelus erit perfectior qualibet anima, vel e converso. Et tunc ulterius, cum capacitas sequatur naturam, vel erit capacitas maior cuiuslibet Angeli capacitate cuiuslibet animae, vel e converso. Et cum beatitudo requirat totam capacitatem naturae (*b*) satiari, sequitur quod maior perfectio necessario est in quolibet Angelo, ad hoc quod sit beatus, quam sit in qualibet anima, vel e converso: quorum utrumque

---

(*a*) Ed. Ven. mei.

(*b*) Ed. Ven. addit: animae.

(1) Waddingo V, quia IV et V praecedentes ab invicem non disiunxit.

(2) Solvuntur ad n. 81.

est falsum, quia Angelus et anima se habent sicut excedentia et excessa in beatitudine.

74. — Contra: Quanto forma creata est *nobilior,* tanto distinguitur in plures *gradus nobilitatis:* sicut sunt plures formae mixti quam elementares, et plures formae animati quam inanimati, et forte plura animalia differentia specie quam plantae; igitur plura erunt differentia specie in natura intellectiva quam non intellectiva: hoc non potest esse nisi Angelus et anima differant specie; igitur, etc.

75. (2) — Solutio quaestionis. — *Conclusio* istius *quaestionis* est certa, scilicet quod Angelus et anima *differant specie;* quia formae eiusdem rationis habent eamdem rationem perficiendi et non perficiendi: sed anima naturaliter est *perfectiva* corporis organici ut forma: Angelus autem naturaliter est *non* * *perfectivus* * (*a*) alicuius materiae; igitur, etc.

76. — Prima sententia circa rationem primam distinctionis specificae animae humanae ab Angelo. — Sed quae sit *prima ratio* huius distinctionis specificae, dicitur ab aliquibus quod *unibilitas* ad materiam et *non unibilitas* ad materiam.

77. — Impugnatur. — *Contra:* forma est finis materiae, ex II. *Phys.*, et ideo distinctio materiae est propter distinctionem formae, et non e converso. Unde membra cervi differunt a membris leonis, quia anima differt ab anima. Igitur non erit prima distinctio specifica huius et illius per *materiam* et *non materiam,* sed prior erit distinctio ipsorum *actuum in se.* — Quod *confirmatur* manifeste; quia enim haec natura est *talis* et illa non, ideo haec non est illa. Igitur ista ratio *perficiendi* et *non perficiendi* non erit *prima ratio distinctiva.*

78. — Sententia altera. — *Aliter dicitur* quod *gradus intelligendi* maior vel minor in Angelo et anima est *principium distinctivum* unius ab alio. — Quod *confirmatur* per *simile:* quia anima sensitiva non videtur distingui in brutis, nisi secundum *diversos gradus sentiendi;* et tamen ibi est differentia *specifica;* igitur ita potest esse hic penes *diversos modos intelligendi,* perfectiorem et imperfectiorem. — Quis autem sit iste *distinctus modus intelligendi,* ponitur quod Angelus in-

---

(*a*) Wadd. perfectio.

telligit *sine discursu*, et anima intelligit *cum discursu*, loquendo de intellectu naturali. Et isti modi sunt distincti specie et sunt intellectualitatis alterius et alterius speciei.

79. (3) — Impugnatur. — *Contra:* — *a)* Anima non *discurrit* circa *principia*, sed circa *conclusiones;* ergo si cognoscere sic et sic est *alterius speciei*, et ideo requirat intellectualitatem alterius speciei, erunt duae intellectualitates alterius speciei in una anima: una in quantum intelligit principia, et alia in quantum intelligit conclusiones.

b) Praeterea, anima beata in obiecto beatifico non discurrit circa *illud:* discurrit autem circa *obiectum cognitum naturaliter;* igitur esset alia intellectualitas specie beati in quantum intelligit *Deum*, et in quantum intelligit *aliquid naturaliter*.

c) Item tertio, si intellectualitas Angeli et animae differunt specie, igitur illa quae dependent essentialiter ab ista et illa differunt specie: sed ab istis dependet essentialiter *visio beatifica* Angeli et animae, licet enim Angelus non sit *tota causa* visionis suae, nec anima suae, tamen utraque visio *essentialiter dependet* ab *intellectualitate naturae cuius est;* igitur ista visio beatifica et illa *differunt specie:* quod est falsum, quia omnes species diversae habent ordinem determinatum secundum *perfectius* et *imperfectius*, ita quod quodlibet individuum perfectioris speciei excedit quodlibet individuum imperfectioris; et tunc sequeretur quod vel quaelibet beatitudo cuiuslibet Angeli excederet quamlibet beatitudinem cuiuslibet animae, vel e converso: quorum utrumque est falsum, quia se habent sicut excedentia et excessa in beatitudine.

d) Item quaeritur, quid intelligitur per hoc quod dicitur Angelum non intelligere *discurrendo?* Aut quod Angelus *non habet potentiam* qua, cognitis principiis, possit cognoscere conclusiones, si illae non essent sibi prius notae actu vel habitu; et hoc tunc non videtur esse *perfectionis* in intellectu creato, immo hoc videtur esse imperfectionis in intellectu creato, quia perfectio in intellectu nostro est supplens imperfectionem, quod possit ex quibusdam cognitis virtualiter includentibus alia illorum aliorum cognitionem acquirere: aut intelligitur quod ideo non potest discurrere, quia omnes conclusiones sunt sibi *actualiter notae* a principio, et ita non potest eas cogno-

scere discurrendo; sed hoc est falsum, quia non omnia a principio actu et distincte cognoscit et intelligit: aut ideo quia omnia sibi sunt *nota habitualiter* a principio, et ideo non potest habitualem notitiam illorum acquirere ex principiis; et hoc non ponit *differentiam essentialem* intellectualitatis Angeli a nobis, quia sic esset in anima mea, quia si omnes conclusiones essent sibi notae a principio, Deo imprimente simul notitiam principiorum et conclusionum, ipsa non posset discurrere: non propter impotentiam naturae, sed quia iam praehabet cognitionem, et non potest acquirere de novo id quod praehabet. Hoc modo anima Christi non discurrebat, sed ipsa novit habitualiter omnia principia et conclusiones in principio (*a*): et tamen ipsa non fuit natura angelica.

80. (4) — **Sententia Doctoris.** — *Dico* tunc ad *quaestionem:* — *a)* Quod quicquid est potens agere est aliquod ens habens *actum primum;* et prior est sibi *secundum naturam* ratio actus primi *secundum se* quam in *comparatione* ad *actum secundum* cuius potest esse principium, ita quod licet illud *quo* tale ens est *principium actus secundi* non sit aliud a *natura sua,* non tamen prima entitas sua est natura sua ut est principium talis actus secundi, sed natura sua ut *in se est haec.* Et ita *prima distinctio* entis non est per naturam suam in quantum est *principium* talis *operationis,* sed per naturam suam ut *haec natura,* licet *per identitatem* ipsa sit principium talis actus secundi.

b) Ita dico in proposito, quod licet natura angelica sit *principium intelligendi* et *volendi,* et anima similiter, ita quod istae potentiae nihil dicunt essentiae animae *additum,* tamen primum hic et ibi est haec natura et illa natura *ad se.* — Et ista distinctio prima est, ad quam sequitur illa distinctio *principiorum operandi,* sive eiusdem actus, sive operationum aliarum; quia enim est *haec natura,* ideo est principium *talis operationis,* et non e converso. — *Exemplum* huius est: Sol habet virtutem generandi multa mixta inferius. Et si quaeras *primam rationem* distinctionis *solis* a *planta,* non est prima ratio distinctionis unius ab alio per *potentiam generandi* plantam ex parte Solis, quia si illa po-

---

(*a*) Wadd. in principiis a principio.

tentia communicaretur alii, non propter hoc illud esset Sol, nec distingueretur a planta * sicut * (a) Sol distinguitur. Prima ergo ratio distinguendi est quia forma Solis est talis forma et forma plantae est talis, et ad hanc sequitur quod ista forma potest esse principium talium operationum, et alia non.

(5) *c)* Ita dico in proposito, quod quia Angelus est *talis natura ad se*, et anima *talis natura ad se*, ideo *primo distinguuntur specie*, non quidem sicut *duae species*, sed sicut *species* et *pars speciei;* quia anima non est proprie species, sed pars speciei; et tamen ipsa est prima ratio distinguendi suam speciem, cuius pars est, ab Angelo; et ideo prima ratio distinctionis specificae ex parte speciei suae est in ipsa.

e) Potest etiam addi, licet non sit necessarium pro solutione *quaestionis*, quod intellectualitas *Angeli* in quantum intellectualitas *non differt specie* ab intellectualitate *animae* in quantum intellectualitas, hoc est, quod licet iste *actus primus* et ille differant specie, ut considerantur absolute in se, non tamen secundum illam perfectionem quam virtualiter continent, secundum quam sunt *principia actuum secundorum*. Quod videtur per hoc quod sunt circa obiecta *eiusdem rationis* et ad obiecta *eiusdem rationis*. — *Simile* huius est, quia si anima *bovis* et *aquilae* differunt specie, non tamen propter hoc *vis visiva* hic et ibi, in quantum talis perfectio et talis, differunt specie.

d) Istud autem est bene possibile, quod *continentia* aliqua differunt specie, et tamen *contenta* non differunt specie, sicut passiones entis continentur per identitatem in entibus quantumcumque distinctis, et tamen illae passiones in eis non distinguuntur specie; *unitas* enim *lapidis*, quae non est realiter aliud a lapide, et *unitas hominis*, quae est realiter eadem homini, non ita distinguuntur formaliter *specie* sicut *homo* et *lapis*, immo haec unitas et illa tantum videntur differre *numero*.

e) Hoc etiam declaratur per aliud: quia sicut in eodem possunt contineri per *identitatem* illa quorum est *distinctio formalis* quasi specifica, sicut in *eadem anima* includuntur perfectiones *intellectivae* et *sensitivae*, quae ita sunt *distin-*

(a) Wadd. ea distinctione qua....

ctae formaliter sicut si essent duae res, ita et e converso potest aliquid indistinctum formaliter contineri in distinctis. — Et si hoc est verum, tunc planum est quod *Angelus* et *anima* sic non distinguuntur specie *primo* per talem et talem *intellectualitatem*, immo nec primo nec non primo, quia talis intellectualitas in eis non distinguitur specie. — Aut si istud non est verum, sed relinquatur istud modo sicut dubium, saltem primum dictum videtur satis clarum, scilicet quod per istud non est *prima distinctio* eorum.

81. (6) — Solvuntur argumenta principalia. — *a)* Ad *primum argumentum principale* [n. 73 *a*] potest concedi quod *essentiae* Angeli et animae possunt differre specie, et tamen non *potentiae*, si illud dictum ultimum in *solutione* sit verum; et tunc illud argumentum non procedit. — *Vel potest dici* quod potentiae differentes specie ex parte *fundamenti*, non tamen ex parte *obiecti*, possunt habere *actus differentes specie*, in quantum illi actus dependent a *fundamento* illius potentiae, licet isti sint *eiusdem speciei* in quantum dependent ab *obiectis*. Et tunc concederetur quod intellectio Angeli et hominis de *eodem intelligibili* ex parte *obiecti* est *eadem specie*; ex parte autem *fundamenti*, in quantum fundamentum est potentiae ratio agendi, sunt *alia specie*. Et tunc oporteret concedere quod *operationes* simpliciter *differunt specie*, quia illa identitas *secundum quid* (*a*) ex parte obiecti *simpliciter* non est identitas in specie, sed alia diversitas *simpliciter* est *diversitas*, et *identitas secundum quid*, quaecumque enim differentia sufficit ad destinguendum, sed non quaecumque identitas sufficit ad perfectam identitatem aliquorum. Et tunc videtur sequi illud inconveniens quod illatum est [n. 79 *c*] contra *secundam* opinionem de actibus *beatificis*; nisi forte diceretur quod *tota causa* actus beatifici est *obiectum*, et quod potentiae se habeant ibi respectu illius actus ut tantum *receptivae* et *passivae*, et receptiva non distinguunt formas receptas in specie, sicut patet de *albedine* in *lapide* et in *ligno*.

b) Ad *secundum* [n. 73 *b*] et ad omnes auctoritates consimiles patet per istam auctoritatem August. *anima sola veritate prima formatur:* propter hoc quidem nihil superius

---

(*a*) Ed. Ven. secundum se.

est anima; verum enim est in ratione *obiecti* in quo quiescit, et quoad hoc par est ipsa anima Angelo, quia nulla natura intellectualis potest quietari nisi in *obiecto infinito* (1); et ita intelligenda est illa auctoritas et omnes similes.

c) Ad *tertium* [n. 73 c] concedi potest quod quodlibet individuum unius excedit quodlibet individuum alterius; sed quod sit illud, non oportet explicare ante III Librum (2), comparando animam Christi ad naturam angelicam. Et concedendum est totum argumentum usque ad illud, quod *tota capacitas naturae saciatur in beatitudine;* illa enim propositio non est vera loquendo de capacitate *mere naturali; praecise* enim satiatur secundum proportionem ad *merita* communiter loquendo, et in hoc satiatur sufficienter appetitus *deliberativus.* Qualiter autem stare potest *perfecta beatitudo* ex sola tali satietate, etiam si appetitus naturalis possit esse ad ulteriorem perfectionem non habitam, poterit tractari alias in materia de *beatitudine* (3).

(1) Cf. Lib. I. d. 1. qq. 1 et 5: d. 2. qq. 1 et 2. n. 225.
(2) Dist. 13.
(3) Lib. IV. dd. 49 et 50.

DISTINCTIO SECUNDA.

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Quae consideranda sunt de angelica natura. — De *angelica* itaque natura haec primo consideranda sunt: *quando* creata fuerit, et *ubi,* et *qualis* facta sit, dum primum conderetur: deinde qualis *effecta* aversione quorumdam et conversione quorumdam. De *excellentia* quoque et *ordinibus* et *donorum differentia,* et de *officiis* ac *nominibus* aliisque pluribus aliqua dicenda sunt.

Quando facti sunt Angeli prius dicit, in quo videntur sibi obviare auctoritates. — Quaedam auctoritates innuere videntur quod *ante omnem creaturam* creati sunt Angeli. Unde illud: *Primo omnium creata est sapientia* (1), quod intelligitur de *angelica natura,* quae in Scriptura saepe *vita, sapientia* et *lux* dicitur. Nam sapientia illa quae *Deus* est creata non est; Filius enim sapientia Patris est genita, non facta, nec creata; et tota Trinitas una sapientia est, quae nec facta, nec creata est, nec genita vel procedens. — De *angelica* ergo *vita* illud accipiendum est, de qua dicit Scriptura, *quando* facta est, scilicet *primo omnium.* Sed rursum alia Scriptura (2) dicit: *In principio creavit Deus coelum et terram.* Et in Propheta (3): *Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt coeli.* Et videtur contrarietas quaedam oriri ex assertionibus istis. Nam si *primo omnium creata est sapienta,* omnia post ipsam facta videntur, et ita post ipsam facta videntur coelum et terra, et ipsa facta ante coelum et terram. Item, si *in principio* creavit Deus coelum et terram, nihil factum est *ante* coelum et terram; nec ipsa sapientia facta est *ante* coelum et terram. Cum igitur haec contraria videantur, nec in divina Scriptura fas sit sentire aliquid esse contrarietatis, requiramus intelligentiam veritatis.

Quid tenendum sit docet, praemissas auctoritates determinando. — Videtur itaque hoc esse tenendum, quod *simul* creata est spiritualis creatura, id est angelica, et corporalis, secundum quod potest accipi illud Salomonis (4): *Qui vivit in aeternum creavit omnia simul,* id est spiritualem et corporalem naturam; et ita non prius *tempore* creati sunt Angeli quam illa corporalis materia quatuor elementorum. Et tamen *primo omnium* creata est sapientia, quia etsi non tempore, praecedit tamen *dignitate.* — Quod autem *simul* creata fuerit spiri-

(1) *Eccli.* c. I. v. 4.
(2) *Gen.* c. I. v. 1.
(3) *Ps.* CI. v. 26.
(4) *Eccli.* c. XVIII. v. 1.

tualis corporalisque creatura, Augustinus, *Super Genesim* (1), aperte ostendit dicens, per *coelum* et *terram* spiritualem corporalemque creaturam intelligi. Et haec creata sunt in *principio,* scilicet temporis, vel in principio, quia *primo* facta sunt.

Quod nihil factum est ante coelum et terram, nec etiam tempus, cum tempore enim creata sunt, sed non ex tempore. — Ante ea enim nihil factum est; nec etiam *tempus* factum est ante spiritualem, scilicet angelicam naturam, et ante corporalem, scilicet materiam illam quatuor elementorum confusam; illa enim *cum* tempore creata sunt, nec *ex* tempore, nec *in* tempore; sicut nec tempus *in tempore* creatum est, quia non fuit *tempus* antequam esset coelum et terra. Unde Augustinus in *libr. De Trinit.* (2) dicit quod Deus fuit *Dominus* antequam esset tempus, et non *in tempore* coepit esse Dominus, quia fuit Dominus temporis, quando coepit esse tempus; nec utique *tempus* coepit esse *in tempore,* quia non erat tempus antequam inciperet tempus.

Quod simul cum tempore et cum mundo coepit corporalis et spiritualis creatura. — *Simul* ergo *cum tempore* facta est corporalis et spiritualis creatura, et *simul cum mundo;* nec fuit ante angelica creatura quam mundus; quia, ut ait Augustinus (3): « Nulla creatura est ante saecula, sed a saeculis cum quibus coepit ». — Hieronymus tamen, *Super epistolam ad Titum* (4), aliud videtur sentire dicens: « Sex millia necdum nostri temporis implentur annorum, et quantas prius aeternitates, quanta tempora, quantas saeculorum origines fuisse arbitrandum est, in quibus Angeli, Throni, Dominationes, caeterique Ordines servierunt Deo, absque temporum vicibus atque mensuris, et Deo iubente, subsisterunt ». His verbis quidam adhaerentes dixerunt, cum mundo coepisse *tempus saeculare,* sed ante mundum extitisse *tempus aeternum* sine mutabilitate; et in eo immutabiliter et intemporaliter adstruunt Angelos, Deo iubente, substitisse eique servisse. — Nos autem quod prius dictum est, pro captu intelligentiae nostrae magis approbamus, salva tamen reverentia secretorum, in quibus nihil temere asserendum est; et illud Hieronymum dixisse non ita sentiendo, sed *aliorum opinionem referendo* arbitramur.

Ubi Angeli mox creati fuerint, in empyreo scilicet, quod statim factum repletum est Angelis. — Iam est ostensum *quando* creata fuerit angelica natura. Nunc autem attendendum est *ubi* facta fuerit. — Testimoniis quarumdam auctoritatum evidenter monstratur Angelos ante casum fuisse in *coelo,* et inde corruisse quosdam propter superbiam, alios vero, qui non peccaverunt, illic perstitisse. Unde Dominus in Evangelio (5) ait: *Videbam Satanam tamquam fulgur de coelo ca-*

(1) *Sup. Gen. ad lit.* lib. I. c. 1: *De Civit Dei,* lib. XI. c. 33.
(2) Lib. V. c. 16.
(3) *De Gen. ad lit.* l. V. c. 19.
(4) Ad c. I. v. 3.
(5) *Luc.* c. X. v. 18.

dentem. Nec appellatur hic *coelum* firmamentum, quod secunda die factum est, sed coelum splendidum, quod dicitur *empyreum,* id est *igneum,* a *splendore,* non a calore; quod statim factum Angelis est repletum, quod est supra firmamentum. Et illud *empyreum* quidam expositorum sacrae Scripturae nomine *coeli* intelligi volunt, ubi Scriptura (1) dicit: *In principio creavit Deus coelum et terram.* « *Coelum,* inquit Strabus, non visibile firmamentum hic appellat, sed *empyreum,* id est, igneum vel *intellectuale,* quod non ab ardore, sed a splendore dicitur, quod statim factum repletum est Angelis. Unde Iob (2): *Ubi eras cum me laudarent astra matutina?* etc. ». — De hoc quoque Beda ita ait: « Hoc superius coelum, quod a volubilitate mundi secretum est, mox ut creatum est, sanctis Angelis impletum est, quos in principio cum coelo et terra conditos testatur Dominus dicens: *Ubi eras cum me laudarent astra matutina, et iubilarent omnes filii Dei? Astra matutina* et *filios Dei* eosdem *Angelos* vocat. Coelum enim in quo posita sunt luminaria, non in principio, sed secunda die factum est ». — Ex his liquet quod in *empyreo* omnes Angeli fuerunt ante quorumdam ruinam, simulque creati sunt Angeli cum coelo empyreo et cum informi materia omnium corporalium.

Quod simul creata est visibilium rerum materia et invisibilium natura, et utraque informis secundum aliquid, formata secundum aliquid. — Simul ergo *visibilium* rerum materia et *invisibilium* natura condita est, et utraque *informis* fuit secundum aliquid, et *formata* secundum aliquid. Sicut enim corporalium materia confusa et permixta, quae secundum Graecos dicta est *chaos,* in illo exordio conditionis primariae et formam *confusionis* habuit, et non habuit formam *distinctionis* et *discretionis,* donec postea formaretur atque distinctas reciperet species, ita spiritualis et angelica natura in sua conditione secundum *naturae* habitum formata fuit, et tamen illam, quam postea per amorem et conversionem a Creatore suo acceptura erat, formam non habuit, sed erat informis sine illa. Unde Augustinus (3), multipliciter exponens praemissa verba Genesis, per *coelum* dicit intelligi informem naturam vitae spiritualis, sicut in se potest existere non conversa ad Creatorem, in quo *formatur:* per *terram* corporalem materiam sine omni qualitate, quae apparet in materia formata.

Quomodo dicat Lucifer secundum Isaiam: Ascendam in coelum, et ero similis Altissimo, *cum esset in coelo?* — Hic quaeri solet, si in coelo empyreo fuerunt Angeli quam statim facti sunt, quomodo, ut legitur in Isaia (4), dicit Lucifer: *Ascendam in coelum et exaltabo solium meum, et ero similis Altissimo?* — Sed ibi *caelum* vocat *Dei celsitudinem,* cui parificari volebat, et est tale: *Ascendam in coelum,* id est, ad *aequalitatem Dei.*

---

(1) *Gen.* c. I. v. 1. (2) Cap. XXXVIII v. 7.
(3) *De Gen. ad lit.* lib. I. c. 10. — *Confes.* lib. XII. c. 9.
(4) Cap. XIV. v. 13.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE II. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIONES

QUAESTIO I.

82. (1) — Proponitur quaestio. — Circa *distinctionem secundam*, ubi agit Magister de *loco* creationis Angeli et *tempore* quando creabatur, quaero *primo* de duobus: *primo* de *mensura durationis* existentiae Angelorum, et *secundo* de *loco* Angelorum. — Quantum ad *primum* quaero:

Utrum in existentia actuali Angeli sit aliqua successio formaliter? (1)

83. — Argumenta principalia (2). — Quod non: — *a)* Quia quantitas non potest recipi in non quanto; ergo nec *successio*, quae quantitas est, potest recipi in existentia Angeli, quae *indivisibilis* est. — *Confirmatur* ratio, quia quantitas *permanens* non potest recipi in indivisibili; igitur nec quantitas *successiva*.

b) Praeterea, *prius* et *posterius* in ratione *numeri* possunt integrare rationem *temporis;* ubicumque autem est *successio*, ibi est *prius* et *posterius*, et ibi potest inveniri ratio *numeri* et *mensurae;* igitur si in existentia actuali Angeli esset *successio* formaliter, ipsa mensuraretur *tempore*.

c) Praeterea, August. *LXXXIII Quaest.* q. 72: Aevum *est stabile, tempus autem mutabile.* — Item Dionysius, *De Divin. Nomin.* cap. 5 et 10: *Haec cum ibi videntur, ibi dicuntur esse.*

84. (2) — Contra (3): — *a)* Nôn necesse est Deum creare unum Angelum quando creat alium Angelum; igitur potest

---

(1) Qua in quaestione Doctor nihil resolutive concludit, licet ex contextu propendere videatur in sententiam negantem, tunc communiorem.

(2) Quae directe nullibi solvuntur.

(3) Cfr. n. 95.

aliquis Angelus esse, alio non existente, et potest Angelus alius creari, ita quod ille sit, alio existente; igitur ille qui fuit, isto non existente, et est cum isto nunc existente, videtur esse prior isto, et esse eius ut non cum isto videtur praecedere esse eius ut cum isto.

b) Praeterea, Angelus potest annihilari, circumscripto tempore. Quaero, in quo *nunc?* Non in nunc *temporis,* quia illud non est: nec in nunc *aeternitatis* formaliter; nec in nunc *aevi,* quia *nunc* illud manet *unum* et *idem,* per te; igitur in eodem *erit* et *non erit:* quae sunt contradictoria.

c) Item, aliquis Angelus potest * creari * et potest annihilari, et iterum reparari: sed esse *reparatum* non est ita unum cum esse *creato* sicut si nulla interruptio fuisset, alioquin ita unum esset aliquod interruptum sicut non interruptum: quod est falsum; igitur in alio *nunc* erit istud esse Angeli *reparatum,* et in alio *nunc prius* erat *creatum.* Et si hoc, igitur si mansisset sine interruptione, fuisset in *alio nunc* quam modo. — *Probatio* huius *consequentiae:* tanta mora fuisset quiescentis quanta quietis, et per consequens tanta mora non tendentis, potentis tamen tendere, quanta esset si actu tenderet.

85. (3) — Proponitur cum suis rationibus sententia tenens in existentia Angeli esse successionem formaliter (1). — Hic *dicitur* quod *in existentia actuali Angeli est successio formaliter.* — Et dicitur (2) quod in *aevo* est ponere *prius* et *posterius,* et est ponere aliquam *successionem,* aliam tamen successionem quam in *tempore;* in tempore enim est successio *cum variatione,* et prius et posterius *cum veteratione* et *innovatione;* in *aevo* vero est prius et posterius quod dicit *durationis extensionem,* quod tamen *nullam* dicit *variationem,* nec *innovationem.*

Quod si forte quaeratur, quomodo potest esse prius et posterius *sine novitate* circa *esse?* Dicendum quod sicut videmus quod aliter egreditur *rivulus* a *fonte,* aliter *radius* a *Sole,* sic in proposito videtur; nam rivulus sic egreditur a fonte quod

(1) Cfr. nn. 89 seqq.

(2) Quae sequuntur, usque ad « Pro ista opinione », desumpta sunt ad litteram e S. Bonaventura (*Sent.* II. d. 2. p. 1. q. 3); desiderantur in editionibus Venetis 1478, 1481 et 1497; apud Mauritium (1506) et Waddingum habentur ad instar *additionis;* Ed. Ven. 1490 in Scoti *textum* ea recepit.

nova aqua semper exit, non eadem; radius a Sole continue egreditur, non quia semper novum aliquid emittatur, sed quia quod emissum est *continuatur*. Unde Solis influentia non est aliud quam continuatio dati, supposito quod Sol stet, quia motus Solis est causa variationis radii. — Similiter in *motu*, et in *esse* rei *mobilis* aliqua proprietas habita *amittitur*, vel non habita *acquiritur*. Sed in esse rei *aeviternae* quod primo datum est per continuam Dei influentiam *continuatur;* nulla enim aevi creatura est omnis actus, id est *purus actus*, nec aliqua eius virtus; unde continue indiget divina virtute cooperante. Ideo etsi *esse totum* habeat, tamen *continuationem* esse non habet *totam simul*. Et ideo est ibi *successio* sine aliqua innovatione circa esse vel proprietatem absolutam. Tamen ibi est vera *continuatio*, respectu cuius creatura habet esse quodammodo in potentia, ac per hoc habet *successionem*. Solus ergo Deus, qui est actus purus, est actus infinitus, et totum esse et possessionem esse simul habet.

(4) Pro ista opinione arguitur quadrupliciter: — *a) Primo* ex parte *conservationis*. Et fundatur ratio super auctoritatem August. *Super Genes. ad litteram*, lib. VIII, c. 19, ubi vult quod sicut aer respectu Solis non *est factus* lucidus, sed *fit* lucidus, alioquin absente Sole remaneret aer lucidus, ita se habet creatura respectu Dei. Idem etiam vult *IV. Super Genes. ad litteram* * c. 14 *, quod Deus non ita se habet respectu creaturae sicut aedificator respectu domus. — Ex isto arguitur sic: si creatura respectu Dei non est facta in esse ab ipso Deo, sed est quasi *in fieri* formaliter, ergo formaliter *semper* ponitur in esse a Deo, et ita sicut continue manet, ita *continue* est *creatio* eius a Deo.

Confirmatur istud, quia *conservare* non est tantum non destruere, sed est aliqua actio Dei *positiva;* alioquin diceretur conservare lumen qui non claudit fenestram. Similiter tunc *annihilare* esset actio *positiva:* quod falsum est, quia annihilare est *non agere;* igitur conservare est *agere*. — Quod etiam apparet ex hoc, quia nulla creatura est in esse suo independens, quia nec actus purus; igitur continue in essendo dependet a causa, et non tantum a causa quae dedit esse, et modo non dat, quia *conservare* tunc nihil esset nisi prius egisse, et modo non destruere.

(5) Si concedantur omnia ista, quod Deus conservando agat *positive* aliquid circa creaturam, tamen non actione aliqua *continua*, quia nulla est ibi forma, secundum quam possit assignari continuatio actionis; nec etiam alia et alia actione, sed semper eadem, *contra:* hac actione non habetur formaliter et ultimate illud esse quod potest non haberi posita hac actione. — *Hanc probo,* quia causa causans hac causatione est causa ultimate applicata ad producendum effectum in esse; igitur si cum hac causatione possit stare effectum non esse, non videtur quod hac causatione habeatur esse * formaliter * ultimate, sed hac causatione posita, qua Angelus producebatur in esse, potest Angelus non habere esse cras; igitur non habet illud esse formaliter et ultimate illa causatione: et habet sic esse; igitur *alia causatione.*

Si dicas quod non habet esse cum coexistentia in tempore crastino ex prima factione, sed ad hoc requiritur illud futurum existere, et illo futuro existente, tunc illa ratio futuri est ratio coexistendi in Angelo, *contra:* ita est in aeternitate, quod non habet coexistentiam cum tempore in quantum coexistentia est, sed solum ex hoc quod tempus est coexistens ei; et ideo si haec est causa, non differunt *aevum* et *aeternitas.* (6) Similiter, non tantum posita creatione futura Angelus potest non habere esse cum futuro, sed potest non habere fundamentum illius coexistentiae, scilicet esse absolutum; ergo illud esse absolutum non habet ex tali coexistentia.

b) Item *secundo:* si esse eius est simplex et *immutabile,* ergo sicut Deus non potest facere Angelum non fuisse, ita nec non fore. — Item, in eo qui habet *totum esse simul* idem est *fuisse* et *esse* et *futurum* esse: sed quod *fuit* impossibile est cogitari non fuisse, si intelligatur fuisse; ergo si in *aeviterno* idem est *fuisse* et *fore,* * igitur * impossibile est cogitare non fore: hoc solius Dei est proprium (*a*).

Confirmatur ratio, quia in aeternitate non sunt *contradictoria* vera de voluntate divina, neque etiam volitio divina est respectu contradictoriorum ut contradictoria sunt: sed Deus in aeternitate potuit velle creare Angelum unum, et eumdem annihilare; igitur voluit ipsum esse, et voluit ipsum non esse,

(*a*) In Ed. Ven. haec ratio priori praeponitur.

vel non voluit eum esse, et voluit eum esse; igitur(*a*) oportet hic invenire aliquas conditiones ex parte esse et non esse, ut non sint contradictoria: sed ista quae tollerent contradictionem non videntur posse assignari nisi diversa *nunc,* puta, quod voluit ipsum esse pro A, et non voluit ipsum esse pro B; igitur impossibile fuit Deum velle creare Angelum unum, et annihilare eumdem, nisi vellet hoc et illud pro *diversis nunc:* sed potuit velle hoc et illud absque respectu ad tempus; ergo necesse est * potuisse * ex parte Angeli intelligi aliud et aliud *nunc* absque respectu ad tempus: ista alietas non potest esse nisi ipsorum *nunc aevi;* igitur, etc.

(7) *c)* * *Tertia* via arguit de * *infinitate:* quia cum Angelus durabit in infinitum cum toto tempore futuro, si nunc habet *totam* suam *durationem* quam habebit semper, igitur nunc formaliter habet *durationem infinitam.* — Hoc *confirmatur,* quia illud *nunc,* quod est ex se tale quod potest *coexistere infinito,* est formaliter infinitum: sicut si Angelus nunc haberet in se unde posset coexistere omni loco, esset *infinitus* secundum *locum.*

Et *si dicatur* quod hoc non est verum, nisi habeat *ex se* unde possit sic coexistere, *contra:* licet non habeat *ex se* unde sic sit coexistens, et ideo *effective* ex se non habeat infinitatem, tamen sicut *formaliter* habet unde sic coexistat, ita videtur *formaliter infinitum,* sicut si haberet unde esset praesens * omni * loco actuali et potentiali, licet *effective* a Deo esset *immensus,* licet non *a se* effective, et licet immensitas sua non aequaretur immensitati divinae secundum *intensionem,* tamen aequaretur secundum *extensionem,* ita quod nusquam posset Deus esse per suam immensitatem nisi ubi posset esse Angelus.

Et *confirmatur* ista ratio, quia *negatio negationis est affirmatio positionis;* igitur negationes infinitarum negationum ponunt infinitas positiones, vel unam formaliter [virtualiter?] infinitam: sed Angelus habens istam existentiam simplicem habet ex ipsa negationes infinitarum negationum, scilicet *non esse* cum infinitis instantibus temporis; igitur habet ex ipsa infinitas positiones, vel unam positionem virtualiter infinitam.

(*a*) Ed Ven. sed.

(8) *d)* * *Quarta* via est * ex *ordine* eorum quae *possunt esse in aevo;* potuit enim Angelus fuisse creatus non peccator, sed innocens, et potuit postea peccare et non peccare, circumscripto omni tempore; igitur iste Angelus prius fuisset innocens quam peccator; ergo *prius* et *posterius* sunt in *esse* eius.

Similiter potuit unus Angelus prius creari, et postea statim annihilari, et postea alius creari; ille primus nunquam fuit illo secundo existente; ergo nec in eodem nunc cum illo; igitur est *prius* unus, et alius *posterius;* quia si fuerunt, et non simul, igitur unus *post* alium; igitur si unus *alius* extitisset *cum illis ambobus,* fuisset in *esse* eius *prius* et *posterius,* sicut esse unius istorum est prius quam esse alterius.

86. (9) — **Praefata sententia auctoritate firmatur** (1). — Pro ista * positione * sunt auctoritates: — *a)* Beati August. XI. *Confession.* * c. 14 *: Nunc temporis *si semper staret, et* non flueret vel *in praeteritum non transsiret, non esset tempus, sed aeternitas;* et videtur ibi loqui de vera aeternitate Dei, exponendo illud Psal. (2): *Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient;* * igitur similiter de *nunc aevi* *. — Praeterea, idem IV. *Super Genes.* c. 12: *Pater meus usque modo operatur,* etc. * *Quod* * *autem ait: Usque modo, continuationem operis significat.* Hoc probat subdens: *Aliter enim posset intelligi si diceret: et nunc operatur, ubi non esset necesse ut operis continuationem acciperemus; aliter autem cogit intelligi cum ait: Usque nunc, ex illo scilicet quo cuncta cum conderet operatus est* vel condidit ex nihilo. Haec ille.

b) Praeterea, Boetius, *De Trinit.: Quamvis secundum Philosophos de corporibus coelestibus et spiritibus possit dici quod sunt semper, magna tamen est differentia in semper esse: in Deo enim tantum praesens est non currens; nunc autem fluens facit sempiternitatem, id est aevum.*

c) Praeterea, Damasc. lib. I. c. 25: *Saeculum dicitur quod semper protenditur cum aeternis velut spatium.*

d) Item, Gregor., XXVII. *Moral.*, super illud Iob. (3): *Numerus dierum,* etc., de Angelis ait: *In eis initium cernimus cum mentem retro revocamus: Deus non recipit ex quo, nec quousque.*

(1) Cfr. n. 94. (2) *Ps.* CI. v. 28.
(3) Cap. XXXVI. v. 26.

e) Praeterea, Ansel. *Prosol. 24 : Hoc quoque modo transis omnia etiam aeterna, quia tua et illorum aeternitas tota tibi praesens est cum illa nondum habeant de sua aeternitate quod venturum est, sicut iam non habent quod praeteritum est.*

f) Item, Hieron. *ad Marcellum,* * et est in glossa Exod. 5 cap. Et Isidorus l. *VII. Ethimol.* *: *Solus Deus non novit fuisse, nec futurum esse.*

87. (10) — Proponitur sententia negans successionem in duratione Angeli (1). — *Contra istam positionem* arguitur quod includat *contradictionem:* — *a)* Quia ubi est *successio,* ibi est *prius* et *posterius,* quae non sunt simul, sed adveniente posteriori prius decidit, et per consequens prius veterascit et posterius novum est.

b) Sed si intelligatur *successionem* esse in mensura, absque hoc quod *innovatio* sit in mensurato, contra hoc arguitur, quia secundum Philos. *IV. Physic., prius et posterius sunt in tempore propter prius et posterius in motu, ita quod si non esset aliud et aliud in motu, non esset prius et posterius in tempore;* igitur a simili, si non sit aliqua existentia nova in aeviterno, nec aliqua novitas in aevo; et sic si non sit prius et posterius in mensurato, non erit aliqua distinctio inter prius et posterius in mensura. — Hoc etiam *confirmatur* per Philos. *X. Metaph.;* quia, secundum eum, mensura debet esse unigenea mensurato, et ita si mensura sit divisibilis, et mensuratum. Quod etiam probatur per hoc, quia indivisibile in quantum indivisibile non potest mensurari divisibili.

c) Praeterea, *nunc aevi* si desinit, et non semper manet idem, hoc non potest esse propter defectum *subiecti,* quia, per te, subiectum manet *idem;* nec potest poni per aliquam causam *corrumpentem,* quia non videtur assignari posse causa corrumpens; igitur non *deficit;* aliter est de *nunc temporis,* quia ipsius subiectum proximum * vel mensuratum proximum * deficit, scilicet *mutatio.*

(11) *d)* Praeterea, si est hic aliqua innovatio et inveteratio manens circa idem, ergo illud proprie mutatur, quia illud aliter se habet nunc quam prius: mutationis autem mensura est nunc

---

(1) Cfr. n. 90.

temporis; ergo aeviternum, in quantum ponitur mensurari nunc aevi, mensurabitur nunc temporis.

e) Pro hac positione est auctoritas August. *De Civit.* lib. II. c. 2. Quaere.

f) Hanc conclusionem negativam tenendo * dupliciter * ponitur differentia *aevi* ad *tempus* et *aeternitatem* (1).

88. (12) — Impugnatur. — *Contra istum modum* ponendi arguo: — *a)* Videtur enim contradicere sibi ipsi; quia si in *aeviterno* non est *successio,* sequitur quod esse quod habet in praesenti *nunc* habeat in sequenti *nunc,* * et sic de aliis, et sic habet esse *interminatum,* quod est contra eum, imo * esse Angeli quantum est ex se habet *terminari,* sicut dicit expresse, et ponit quod *aevum* potest in quolibet instanti, quantum est ex se, *deficere;* igitur si istud aeviternum habeat formaliter esse cum isto *nunc,* hoc non potest esse secundum illud *idem esse,* quia illud esse habuit terminari cum illo nunc, secundum illos; igitur oportet quod vel *alio esse* sit cum isto nunc secundo, vel *eodem iterum* posito.

b) Praeterea, * quod * dicit *impossibilia* esse quae inferuntur et illa non sequi ex hoc quod *aevum* ponitur *indivisibile,* sed ex *negatione temporis,* quae negatio est incompossibilis cum *positione aevi,* et propter illam incompossibilitatem sequitur impossibile de *aeviterno,* hoc non videtur rationabile, quia secundum ipsum quidquid est *prius natura,* quantum est ex se, potest esse *prius duratione,* hoc est ex parte sui sibi non repugnat esse prius duratione, quin absque contradi-

(1) In editionibus Venetis 1478, 1481, 1490 et 1497 sequitur statim « Contra istum modum... Mauritius autem (Ven. 1506) sequentem habet *additionem,* ab Waddingo quoque reproductam:

« *Aevum* differt dupliciter ut *medium* ab *aeternitate* et *tempore* ut *extremis: primo* quia aeternitas permanens mensurat *sine possibilitate permutationis;* tempus vero est mensura *motus;* aevum sic mensurat permanens ut *mutabilitatem non abigat.* — *Secundo,* quia aeternitas mensurat *indeficiens* et *indefectibile;* tempus vero *defectibile* et *deficiens:* aevum vero medians *indeficiens* sic mensurat, ut tamen *defectibile* sit, id est potens deficere: *primo* quia aeternitas mensurat rem non mutationi subiectam, nec ad mutationem habentem potentiam; aevum vero et tempus opposito modo: *secundo,* aeternitas indeficiens et indefectibilis; aevum defectibile, licet non deficiatur; tempus vero defectibile et deficiens: *tertio,* aeternitas est permanens, et similiter aevum; tempus vero successivum tamquam mensura motus secundum prius et posterius in partibus mobilis, ex IV. *Physic.* ».

ctione, quantum est ex parte sui, * possit * esse *sine posteriore,* respectu cuius dicitur esse *prius natura;* et * ita * ipso posito, et posteriore non posito, nulla contradictio est ex parte prioris naturaliter, nec alicuius quod pertinet ad ipsum in quantum prius est: sed aeviternum et mensura eius propria sunt *naturaliter priora* omni respectu ad tempus, sicut fundamentum est prius relatione; igitur ex tali hypothesi non sequitur * aliqua * incompossibilitas ex parte *aeviterni,* in quantum aeviternum est.

(13) *Exemplum* huius est, quia licet necessario ad subiectum sequatur propria passio, tamen quia subiectum est *prius natura* passione, non est contradictio ex parte subiecti, quod subiectum sit *prius duratione* sua propria passione, quantum est ex parte subiecti. Et si hoc ponatur, nulla incompossibilitas sequitur ex parte subiecti in se * eodem * modo quo est prius passione. Contradictio igitur si aliqua sequatur, hoc est per locum extrinsecum, ex habitudine scilicet causae ad effectum. — Ita igitur, si est necessaria habitudo *aevi* ad tempus tamquam *prioris natura* ad *posterius natura,* propter negationem posterioris ponendo prius, non sequeretur aliqua contradictio ex parte prioris secundum se; nec ex parte alicuius alterius quod convenit priori secundum se. — Ista autem illata, scilicet Angelum non posse esse priorem alio Angelo, vel non posse esse post suum non esse, sunt incompossibilia per se ex parte aeviterni, in quantum aeviternum est; igitur, etc.

c) Et quod probat etiam illam necessitatem concomitantiae *temporis* ad *aevum* propter ordinem *perfectioris* ad *imperfectius,* non videtur sufficere; hoc enim non concluderet de continentia quasi *quantitativa,* sed *quidditativa:* sicut quidditas superior continet inferiorem: sed cum tali continentia stat quod superior potest esse *sine inferiori,* et quod sibi conveniat esse quod est proprium sibi *absque inferiori,* aut saltem non conveniat sibi in *respectu* ad inferius. — Ita igitur in proposito dicendum est quod nihil proprium *aevo* conveniet praecise sibi in ordine ad *tempus.*

89. (14) — Prima sententia amplius explicatur. — Qui vult tenere *primam* opinionem [n. 85], quae videtur probabilis et habere pro se rationes probabiles, potest dicere secundum intentionem ponentis, quod *aevum* proprie est *quantitas,* et per

consequens habet propriam *divisibilitatem:* non autem permanentem; igitur *successivam:* tale est indivisibile succedens indivisibili, sicut aliud alii; et ita *nunc aevi,* quantum est ex se, *raptim transit,* et esse aeviterni ut positum est in * illo * *nunc,* ex vi istius positionis, praecise habet esse in isto *nunc,* et statim *non esse,* isto *nunc* transacto, nisi eadem causa alia causatione poneret idem esse in alio *nunc;* et ita * conservat * positive causando non *aliud esse,* sicut est in successivo, sed *idem esse* infinities: ita quod prima causatio dicitur *creatio,* quia sequitur *immediate* non esse ordine *durationis;* quaelibet autem causatio sequens sequitur ad non esse in subiecto *mediate* ordine *durationis,* et non esse *immediate* ordine *naturae,* quod non esse * tunc (*a*) * inesset, nisi causa conservans daret esse: * et sequitur esse secundo positum ordine *durationis* esse prius positum (*b*) *, et per hoc est continuatio et conservatio eiusdem esse.

Exemplum huius est, quia si Angelus habeat aliquam quantitatem virtualem, per quam potest esse praesens definitive alicui loco, ita per eam est praesens huic loco, quod non potest esse praesens simul alii loco, nec absolute (*c*) potest esse praesens alii loco, nisi aliqua mutatione facta circa ipsam per respectum ad alium locum: vel quod ipsa fiat maior formaliter, vel quod ipsa transferatur de loco ad locum, vel quod per potentiam divinam sit in alio loco, non derelinquendo istum. Ita est in proposito, qnod illud esse quod habet Angelus unica * creatione (*d*) * limitatum est ad hoc *nunc,* et nullo facto novo circa ipsum non potest vi huius * creationis (*d*) * esse ultra hoc *nunc;* sed Deus dans ei quantitatem durativam perpetuam, et hoc una * creatione (*d*) * continua, vel infinitis * creationibus (*d*) * eiusdem esse, dat ei semper (*e*) uniformiter quo *extendatur toti tempori.*

90. (15) — Solvuntur argumenta facta contra primam sententiam. — Ad *argumenta* contra illam positionem. — *a)* Ad

(*a*) Wadd. tempore.

(*b*) Wadd. sed ipsum esse secundo positum sequitur ordine durationis esse primo positum.

(*c*) Ed. Ven. absente.

(*d*) Wadd. causatione... causationis.. causationibus.

(*e*) Wadd. addit: vim coexistendi.

primum [n. 87 *a*], quod probat *contradictionem* sequi ex ea, *respondeo* quod in illa *duratione* sive *mora* essendi, quae est praecise *successiva,* est innovatio, et pars eius una recedit, et alia succedit, et generaliter una pars succedit alteri; non tamen est innovatio aliqua in illa *existentia* cuius est illa mora: sicut si poneretur caro non habens partem et partem sub eadem quantitate permanente, tunc esset ibi alietas partium in ipsa extensione formaliter, quae quantitas est, absque extensione vel diversitate partium eius cui accidit talis extensio.

b) Et *cum probatur* [n. 87 *b*] non esse distinctionem in mensura, per Philos. *IV. Physic.*, nisi fuerit distinctio in mensurato, *dico* quod bene sequitur si partes *temporis* sunt *aliae,* quod partes *motus* sint *aliae,* sicut ab effectu ad causam; sed non est necesse quod in quibuscumque partes durationis sunt aliae, quod aliqua distinctio partium priorum sit causa huius distinctionis; quia illa distinctio, quae alicui est secunda, potest in alio esse prima. — *Exemplum* huius est: ignis calefacit et desiccat propter accidentia distincta * determinate * ordinata in igne, ita quod distinctio *actionum* est ibi secunda, praesupponens aliam distinctionem priorem, scilicet distinctionem *accidentium* activorum: sed ex hoc non sequitur quod ubicumque est distinctio actionum, quod ipsa sit *secunda;* quia si in Sole continerentur virtualiter illa accidentia distincta ignis, tunc prima distinctio ibi esset *actionum,* quae tamen fuit secunda respectu ignis. Sic dicendum est in proposito.

(16) *c)* Ad *aliud* argumentum [n. 87 *c*] dico quod *nunc* potest *deficere,* quia *ex se* habet tantum *raptim transire,* licet *subiectum* eius *maneat idem,* nec aliquod agens corrumpat ipsum. Et quod *nunc temporis* deficiat deficiente suo proprio subiecto accidit sibi quod subiectum eius proximum deficiat, quia si illud maneret idem, sicut est in quiescente, tunc posset dici quod illud idem agens, per quod est aliud *nunc* succedens isti, producendo aliud *nunc* incompossibile isti, destruit istud (*a*), non *ex se primo,* sed *ex consequenti.*

Et si *quaeras* tunc, in quo deficiat istud *nunc:* aut in se, aut in alio, sicut arguit Philos. *IV. Physic.*, *dico* quod *deficere* sicut et *desinere* potest exponi dupliciter: uno modo

---

(*a*) Ed. Ven. illud.

per positionem praesentis et negationem futuri: vel per positionem praeteriti et negationem praesentis. Primo modo debet exponi in * indivisibilibus * (*a*), et in his quae habent ultimum sui esse, illa enim non habent *primum* sui *non esse,* et tunc desinunt cum sunt. Et hoc modo *nunc* desinit * esse * in se, quia *nunc* est, et post hoc non erit. Et si quaeras *primum* sui *non esse,* nullum est, sicut nec alicuius habentis ultimum esse.

91. (17) — **Alia eiusdem primae sententiae expositio.** — Alio modo posset conclusio sustineri, licet non ad intentionem ponentis illam positionem principalem: quod tota existentia Angeli manet secundum quod *absoluta* est, habens tamen novum et novum *respectum* ad ipsam causam, ita quod ipsa tota ut sub uno respectu ad causam suam *causantem* succedit sibi ipsi ut sub alio respectu ad *conservantem.* — Et ista via forte esset facilior ad tenendum *successionem* quam prior quae ponit *quantitatem,* licet esset ex alia parte multum difficile sustinere quomodo esset ibi vera *successio* absque omni distinctione in absoluto quocumque, sive in fundamento, sive in termino.

92. (18) — **Impugnatur conclusio primae sententiae.** — Sed *contra conclusionem* dictae opinionis in se, sive *primo* [n. 89] sive *secundo* modo [n. 91] sustineatur, arguo sic: — *a)* Aut *nunc aevi,* quod ponitur aliud et aliud absolutum secundum *primum* modum sustinendi opinionem, est *idem* existentiae actuali, aut *aliud.* — Si *idem,* patet quod sicut existentia actualis manet eadem, ita et *nunc* aevi. — Si *aliud, contra:* sicut ipsa existentia potest infinities poni in esse, ita videtur quod illud idem *nunc* absolutum aliud ab ea potest frequenter poni in esse; et ita potest conservari idem *nunc aevi* sicut eadem existentia.

b) Si dicatur quod si ponatur in esse frequenter, ponitur in *diversis nunc, contra:* illud *nunc* absolutum aliud ab esse existentiae, si potest frequenter poni in esse in alio et alio *nunc,* adhuc eadem erit ratio quod in quolibet poterit conservari, et tunc erit processus in infinitum, vel status erit in hoc, quod sicut existentia conservatur eadem, ita quodcumque absolutum in Angelo potest conservari idem.

(*a*) Wadd. divisibilibus.

c) Similiter in *sequenti quaest.* probabitur quod non est in Angelo * aliquod aliud *absolutum* * ab *existentia* eius, et ita non poterit esse *identitas* in existentia et *successio* in aliquo alio absoluto sui. Et sive sic sive sic, non videtur posse esse *novus respectus* sine novitate fundamenti vel termini; nam respectus consequens extrema, ita quod uno vel altero posito sequitur respectus ex natura extremorum, non potest esse *novus*, ut videtur, sine novitate in altero extremo: nihil autem, per te, est novum in fundamento huius respectus, nec in termino, ut patet: similiter iste respectus est idem fundamento, ut patet ex *quaest. praecedenti;* igitur non potest iste respectus esse alius, fundamento existente eodem.

d) Potest ergo dici quod nulla est necessitas ponendi aliquid novum, sive aliquam *successionem* in aliquo Angelo, quod scilicet sit in eo *formaliter;* quia quidquid est ibi potest manere idem, sicut existentia manet eadem, et per consequens quilibet respectus consequens absolutum.

93. ([19]) — **Solvuntur argumenta sententiae tenentis in existentia Angeli esse successionem formaliter.** — Ad *argumenta* pro *prima opinione.* — *a)* Ad *primum* [n. 85 *a*] dico quod utraque via salvat dictum Augustini; nam sicut *prima* via dicit creaturam semper essentialiter aeque dependere a Deo, ita quod sit quasi una *continua* * *creatio* (*a*) *, vel infinitae * *creationes* (*a*) * sint (*b*) *conservatio* rei, ac per hoc semper ita actualiter causat rem sicut in primo instanti causavit, licet ista causatio ut consideratur in primo instanti dicatur *creatio,* in aliis *conservatio,* ita secunda positio [n. 87] non videns rationem *continuationis* in hac * *creatione* (*a*) *, quia nullam formam continuatam, nec videns tantam rationem *distinctionis,* quia non videns illam distinctionem nec in creante, nec in creato quantum ad *terminum formalem,* dicit quod *una* actio semper manens respectu creaturae est *creatio,* in quantum intelligitur coexistere primo *nunc temporis,* * quod (*c*) * *nunc* temporis *praecessit non esse* illius creati; et illa eadem actio manens dicitur *conservatio,* in quantum *coexistit* aliis partibus temporis non immediate sequentibus *non esse,* sed *esse prae-*

(*a*) Wadd. causatio... causationes... causatione.
(*b*) Edd. 1478 et 1490: sicut.
(*c*) Wadd. quia.

habitum cum illis partibus temporis, et ita illa actio est quasi continuatio esse praehabiti, non comparando ad *esse*, ubi non est prius, nec posterius, sed comparando ad *partes temporis* quibus coexistit.

Sed praeter intentionem Augustini ratio ibi adducta videtur habere difficultatem, scilicet quod *alia causatione* res habeat esse cum uno *nunc*, et cum alio, quia illud non habetur completive aliqua causatione, cuius oppositum videtur stare posita tali causatione.

(20) *Respondeo* igitur quod ista propositio est distinguenda secundum *compositionem* et *divisionem;* quia in sensu *compositionis* est vera; quia illud non habetur aliqua causatione completive, cuius oppositum stat stante tali causatione, ita quod ista sint simul; sed in sensu *divisionis* est falsa, quia ipsa res * poterit * non esse, licet posita fuerit causatio qua res habet suum esse ultimate. Ita etiam licet posita sit creatio Angeli, potest tamen *divisim* hac posita stare quod Angelus non sit, licet non *coniunctim.*

Et per hoc patet ad simile argumentum, quod non possunt simul stare quod Angelus *creetur* et *annihiletur,* * sed bene possunt simul stare quod conservetur et postmodum annihiletur *; ergo non est idem *creari* et *conservari,* quia quando conservatur potest annihilari, non autem quando creatur. — *Respondeo:* sicut non stant simul in sensu *compositionis* Angelum conservari et annihilari, ita nec creari et * annihilari * (*a*) stant simul in sensu *compositionis;* sed in sensu *divisionis* stat circa Angelum esse quandoque creationem sive conservationem, et tamen quod quandoque *possit non esse,* et sic possit esse annihilatio, sicut dictum est in materia de *praedestinatione* et *praescientia* Dei (1), quod in sensu *divisionis* est in potentia ad unum oppositum, manente alio, non tamen quod sit potentia ad illud oppositum (simul esse cum (*b*)) alio opposito manente.

(21) *b)* Ad *secundum* [n. 85 *b*] dicitur quod non est aliud ex parte Angeli ipsum *esse, fuisse* et *fore;* tamen aliam *habitudinem* ipsius esse ad *tempus* notant ista, quia, sicut dictum

---

(*a*) Wadd. conservari.
(*b*) Deest in Ed. Ven.

(1) Cfr. Lib. I. dd. 39 et 40.

est *dist.* 9. 1. [n. 704] de *generari* et *genitum esse,* per quae consignificatur *nunc aeternitatis* in quantum coexistens diversis partibus temporis, ita dicerent etiam isti de *nunc aevi,* quod idem potest esse et coexistere omnibus partibus temporis.

Et *cum dicitur* in argumento: non potest facere Angelum non fuisse, *negatur* ista, ut est nota *rei* significatae per *fuisse,* quia illa res significata per fuisse est *illud idem esse* quod nunc habet Angelus.

Et *si dicatur:* praeteritum non potest non fuisse, *negatur minor,* quia hoc non est praeteritum *in se.* — *Exemplum* huius est: si Filius Dei, cum hoc quod generatur in aeternitate, acciperet aliam naturam, secundum quam dependeret a Patre per impossibile, tunc diceretur idem in eo esse *generari* et *genitum esse,* et illud esse Filii posset absolute *non esse,* et in quantum istud esse quasi *immediate* sequeretur suum non esse diceretur *generari,* et in quantum quasi *mediate* sequeretur suum non esse ut coexistens aliis partibus temporis diceretur *genitum esse.* Et ita *conservatio* et *productio* sive *creatio* differunt *sola actione intellectus,* et potest conservatum non esse quando conservatur, et quando producitur in sensu *divisionis.*

Et *si arguatur:* praeteritum non potest non coextitisse isti; ergo istud non potest non fuisse; videtur esse fallacia *figurae dictionis* commutando *quando* in *quid.*

(22) Ad *confirmationem* illius *secundae rationis* de *contradictoriis* volitis in aeternitate potest dici quod licet Deus voluit me sedere pro A, et non sedere pro B, tamen prius naturaliter volita sunt ab eo *ipsa obiecta* quam ipsa *nunc mensurantia;* et in illo priori oportet quaerere non contradictionem istorum volitorum; alioquin per ipsa *nunc* posteriora eis adiecta non videtur posse tolli illa contradictio respectu huius. Ita hic, si vellet Angelum *esse* pro *hoc nunc,* et *non esse* pro *hoc nunc,* primo quaerenda est possibilitas, quomodo vellet Angelum *esse,* et *non esse.* Dico tunc quod si *nunc* ponatur in quocumque aeviterno tamquam proprium sibi, Deus vult ipsum esse in illo nunc *positive,* et vult ipsum non esse *negative,* volendo *illud nunc* non esse. Et tunc si aliud aeviternum sit, in cuius *nunc* fiant ambo ista, hoc accidit ipsi *nunc,* nam illud *nunc* illius aeviterni non est propria mensura eorum;

sicut nec aeternitas, in qua aeternitate possunt esse contradictoria, quae succedunt sibi in omnibus mensuris. Aut si non ponatur in aliquo aeviterno aliquod *nunc* aliud ab existentia actuali ipsius Angeli, sicut dicetur in *quaest. seq.*, tunc vult istum esse cum aeternitate, et vult ipsum non esse cum aeternitate secundum *omnem praesentialitatem* aeternitatis: nec non esse cum tota aeternitate hoc modo, quia tunc esset contradictio. Non est autem contradictio comparando ista ad aeternitatem non secundum *totam* rationem praesentiae suae infinitae.

(23) *c)* Ad *tertium* [n. 85 c] dico quod ad hoc quod ex *coexistentia* alicuius quanti virtualis cum alio quanto proprie, scilicet *molis*, debet concludi *infinitas* quanti virtualis, oportet illud *necessario* coexistere *omnibus partibus* quanti alterius. Probo, quia quantum aliud non esset infinitum nisi haberet (necessario(*a*)) omnes partes possibiles: sicut tempus * si simul esset, non * esset actu infinitum, nisi haberet necessario omnes partes eius sibi possibiles simul; ergo nihil concluditur esse infinitum virtualiter ex coexistentia eius cum toto tempore, nisi necessario coexistat cum omnibus partibus temporis: tale autem non est *aevum*. — Dico tunc quod licet formaliter habeat unde *possit coexistere* infinitis partibus temporis, non sequitur propter hoc quod sit *in se infinitum*, quia non habet formaliter unde *necessario* sic coexistat.

Ad aliud *simile* de *immensitate* dico quod ibi non est simile, quia ibi * illud quod *(*b*) posset esse praesens omni loco esset in eo simul, et non per aliquam conservationem causae extrinsecae. In proposito autem * *nunc* per se non * habet(*c*) unde coexistat partibus temporis, sed (*d*) nihil haberet per quod coexisteret, nisi idem causaretur quasi continue ab aliqua causa extrinseca, licet non alia causatione; ita quod simile huius magis esset de isto, si causaretur continue coexistentia eius cum alio et alio loco. Et si hoc posset eadem causatione, nunquam tamen ut simul coexistens haberet infinitam praesentiam loco, et ita illud nunquam esset immensum. Ita in proposito.

Contra: finitum non potest coexistere simul toti infinito,

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(*b*) Wadd. illud per quod.

(*c*) Wadd. et antiquiores editiones: In proposito autem habet...

(*d*) Ed. Ven. quia.

ita quod in se totum habeat unde possit ei coexistere; ergo quod sic coexistit est infinitum. — *Respondeo: antecedens* negatur de illo infinito quod est in successione, et de illo finito formaliter habente quod semper eadem actione habet, ita quod non sine tali actione.

(24) *d)* Ad *quartum* [n. 85 *d*] conceditur quod unum aevum succedit alteri aevo, et existentia aeviterni succedit suo opposito, et unum est post alterum; sed ex hoc non concluditur aliqua *successio* in aliqua una existentia aeviterni alicuius.

Et per hoc patet ad omnia alia argumenta, quod illi duo Angeli, de quibus conceditur *prius* et *posterius*, quod unus manet post alium, si tamen *tertius* coexisteret ambobus, in *esse* illius tertii *nullum* est *prius* et *posterius:* sicut si dies hodiernus et crastinus coexisterent aeternitati, non propter hoc est *prius* et *posterius* in *aeternitate.*

Similiter conceditur quod prius est *existentia* (*a*) Angeli quam ipsius *culpa,* ita quod ipsa existentia sub innocentia esset cum opposito illius existentiae, et ex illa secunda existentia sequeretur oppositum sui et oppositum primi; non tamen existentia Angeli in sua *natura* haberet aliquam *successionem,* nec ut sub innocentia existens, nec ut existens sub culpa, sed tantum esset successio in *actibus,* hoc est, quod existentia unius actus est post alterius existentiam, sine tamen (*b*) diversitate alterius in se.

94. — **Explicantur auctoritates adductae pro eadem sententia.** — *Auctoritates* adductas [n. 86] pro illa opinione concedo, quia nulla creatura est a Prima Causa independens, sed semper dependens a causa, non tamen dependentia continua, nec alia et alia, sed *eadem.* Et propter istam eamdem potest quaelibet creatura habere esse cum una parte temporis, et non cum alia, et pro tanto potest quasi cadere sub tempore, hoc est, ut coexistat uni parti temporis, et non alteri, et ita dicatur *fuisse,* non *fore,* et ita non *aeternum.*

95. (25) — **Solvuntur argumenta principalia** (1). — Ad *ar-*

(*a*) Ed. Ven. natura.

(*b*) Ed. Ven. et antiquiores: sive cum.

(1) Praeter morem, *argumenta principalia* hic dicit Doctor *rationes fundamentales* sub verbo Contra n. 84 positas in favorem sententiae propugnantis successionem in existentia actuali Angeli, ex quo colligere licet eum sententiae contrariae n. 87 favere.

gumenta principalia. — *a)* Ad *primum* [n. 84 *a*] conceditur quod unus Angelus creatur prius alio; sed non propter hoc sequitur quod in *esse* Angeli prius creati sit *prius* et *posterius.*

b) Ad *secundum* [n. 84 *b*] similiter potest dici quod Angelus potest annihilari in *eodem nunc* negative, si habet *nunc,* id est quod suum *nunc* deficiat secum; si autem suum *nunc* non differat a sua existentia, tunc potest annihilari cum aeternitate, et esse cum aeternitate, sed non cum *tota ratione* praesentialitatis aeternitatis.

c) Ad *ultimum* [n. 84 *c*] dico quod esse *reparati* sequitur non esse *annihilati,* et illud non esse praecessit non esse *creabilis;* et ita idem esse sequitur seipsum idem esse mediante non esse interrumpente. * Non tamen * sequitur ex hoc aliqua *continuatio* in ipso esse, si non fuisset annihilatum, quia modo non est successio in aliquo *uno,* sed unius *oppositi* ad alterum.

Contra: ergo ita simul est existentia interrupta cum seipsa reparata sicut non interrupta. — *Respondeo:* si non esset ibi successio oppositi ad oppositum, quod oppositum ibi mediat inter *hoc esse* et * *esse* (*a*) * sequeretur quod esset tanta simultas sicut si oppositum non interveniret. Nunc autem oppositum quasi mediat inter esse creatum et ipsum esse reparatum. Et hoc oppositum est aliquod medium, vel aliquam habitudinem habet ad utrumque extremum, et ideo non sunt ita simul sicut si *non esse* non intervenisset: si tamen modo sit idem nunc reparatum vel * eadem existentia si * nullum requirit *nunc* vere idem, et in eodem est existentia reparata et creata, sine omni successione in illo in se, licet ipsum ut in esse positum succedit sibi ipsi ut prius positum in esse, ita fuisset in eodem *nunc* si non fuisset interruptum et absque omni successione utroque modo.

(*a*) Wadd. cum editionibus 1478 et 1506 *se;* ed. 1497 *esse reparatum.*

QUAESTIO II.

96. (¹) — **Proponitur quaestio.** — *Secundo* quaero: *Utrum in Angelo actualiter existente necesse sit ponere aliquid mensurans eius existentiam vel durationem existentiae eius, realiter aliud ab ipsa existentia?*

97. — **Argumenta principalia** (1). — Quod sic: — *a) Tempus* differt a *motu* per hoc quod mensurat ipsum, sicut probat Philos. IV. *Physic.*, per hoc quod tempus non est velox nec tardum, motus autem dicitur velox et tardus, et per alias rationes; ergo a simili *aevum* est aliquid *aliud* ab *existentia aeviterna* mensurans ipsum.

b) Secundo sic: quantitas *permanens* et *successiva* sunt eiusdem generis; ergo utrumque est aliquid aliud a suo subiecto, maxime si illud pertineat ad genus *substantiae;* ergo sicut quantitas permanens est aliud ab eo cuius est mensura, ita et quantitas successiva.

98. — **Contra**: de illo alio, si sit, quaero, *quo durat* in esse? — Si *seipso,* ergo pari ratione ipsa existentia poterit seipsa durare formaliter, quia istud aliud non erit perfectius ipsa actuali existentia eius, cum sit quasi passio eius. — Si autem *alio a se* absoluto durat in esse, erit processus in infinitum in mensuratis et mensuris.

99. (²) — **Aliorum sententiae.** — *a) Respondeo:* patet enim quod *prima opinio* in *praec. quaest.* [n. 85] debuit concedere partem *affirmativam;* quia aevum vere potest habere rationem *mensurae,* et esse *quantitatem* proprie, et ita *differre* ab *existentia* Angeli, quae non est in se formaliter quanta, sed indivisibilis: similiter in illa existentia succedunt sibi in-

---

(1) Solvuntur ad n. 106.

vicem *nunc aevi* alia et alia; ergo utrumque *differt* ab ipsa existentia Angeli sicut quoddam *absolutum*, secundum illam positionem, quia sunt indivisibilia de genere *quantitatis*.

b) Similiter aliqui tenentes *secundam opinionem* in *praec. quaest.* [n. 87], scilicet de *indivisibilitate* aevi, dicunt ipsum *aevum* pertinere ad genus *quantitatis*, non sicut divisibile, sed *indivisibile* in genere illo, ita quod ex multis indivisibilibus eiusdem speciei, mensurantibus scilicet existentias plurium aeviternorum eiusdem speciei, potest componi *quantitas discreta*, quae sit numerus et mensura in *aeviternis*, sicut numerus in corporalibus est ex indivisibilibus unitatibus discretis in eis. — Pro hoc adducunt rationes. Quaere.

100. (3) — Impugnantur. — *a) Contra* istud arguitur, sicut prius argutum est in *quaest.* 5. 1. *dist.* huius II. in *solutione principali* [n. 64 seqq.]: illud quod si est distinctum ab aliquo, esset posterius eo naturaliter, necessario est idem illi, si incompossibile est illud aliud esse sine eo. Igitur si impossibile est esse Angelum sine aliquo extrinseco, quod sit *mensura* actualis existentiae eius, cum illud si esset aliud esset posterius naturaliter ipsa actuali existentia Angeli, sequitur quod non est *aliud* ab *existentia* eius: aut si est aliud, et per consequens posterius, poterit actualis existentia absque contradictione esse sine eo, et ita non est necessarium ponere illud.

b) Confirmatur ratio ista, et illa similiter, de qua fit mentio in 5 *quaest. dist.* I. huius II.: quia *distinctio* aliquorum, quorum unum proprie inest alteri, non concluditur nisi vel ex *separatione actuali*, vel *potentiali*, vel nisi sint talia quae sic se habeant ad invicem sicut aliqua alia quorum unum est *separabile* ab alio. Hoc *tertium* addo, quia, secundum Philos. *VII. Metaph.* cap. *de partibus definitionis*, parabola Socratis minoris vel iunioris multos seduxit a veritate dicentis quod si non est *circulus* nisi in *aere*, non propter hoc esset aes in definitione * eius *, et a simili inferentis quod non oportet *carnes* esse in definitione *hominis*, licet homo non sit sine carnibus. Dato, inquam, quod esset incompossibilis *separatio* istorum ab invicem, si tamen ista sic se habeant ad invicem sicut aliqua alia quorum est possibilis separatio, concluditur ista esse *distincta:* puta si ex ratione propria circuli et trianguli, carnis et ligni, concluditur circulum sic se habere

ad lignum sicut triangulum ad carnem, et probatur *separabilitas* ex una parte, concluditur *distinctio* ex alia. Et dato quod sit inseparabilitas ab una parte, hoc non est ex propria ratione; sed ex aliquo *extrinseco.*

c) Accipio ergo quod nihil potest concludi esse *distinctum* ab alio, nisi vel propter *separationem actualem,* vel *potentialem,* vel propter *proportionem* istorum ad aliqua alia quorum alterum est ab altero *separabile.* Sed in proposito nullum istorum contingit; non enim, per te, est hic aliqua *separatio actualis,* vel *potentialis,* nec ista se habent ad invicem sicut aliqua *distincta* * et * *separabilia* (*a*), quia nihil distinctum ab alio realiter, sine quo non potest esse sine contradictione, est prius eo, sed vel est posterius eo naturaliter, vel simul natura cum eo: istud autem quod ponitur aliud ab Angelo, si esset, esset *posterius* naturaliter; igitur, etc.

101. (4) — **Instantia.** — *Instatur* contra istud sic: quia *nunc* secundum *substantiam* se habet ad *substantiam mobilis* sicut istud quod ponitur *mensura* durationis *existentiae* Angelorum se habet ad illam *existentiam;* quia sicut ista existentia manet eadem mensurata hoc indivisibili, ita ponitur ex alia parte de *nunc* et de *substantia* mobilis: et tamen ex illa parte invenitur *distinctio* inter substantiam mobilis et substantiam ipsius *nunc;* igitur et hic. — Quod autem debeat poni aliquod tale *nunc* mensurans mobile, *idem* secundum *substantiam,* videtur esse intentionis Philos. *IV. Physic.*, ubi videtur quasi solvere quaestionem quam movet de *nunc,* utrum sit *idem* in *toto tempore,* dicendo quod est *unum* et *idem* secundum *substantiam,* differens secundum *esse.*

102. — **Solvitur.** — Istam *instantiam* excludendo — *a)* Primo ostendo quod illud quod supponit de *nunc* secundum *substantiam* sit falsum et contra intentionem Philosophi; quia Philosophus probat quod *nunc* sequitur illud quod *fertur* per hoc, quia eo quod *fertur* cognoscimus *prius* et *posterius* in *motu,* et ipso *nunc* cognoscimus *prius* et *posterius* in *tempore:* sed haec non sunt vera de mobili secundum *substantiam,* sed secundum quod est sub *mutatione alia* et *alia;* quia

---

(*a*) Ed. 1478 et 1497; *separabilia;* editiones vero 1490, 1506 et Waddingiana: *inseparabilia.*

si accipiatur mobile secundum substantiam absolute, non cognoscitur eo *prius* et *posterius* in *motu;* igitur nec per *idem nunc* secundum *substantiam* cognoscimus *prius* et *posterius* in *tempore,* sed per *aliud* et *aliud.* Similiter Philosophus in *tertia proprietate* de *nunc* dicit quod non est sine *tempore,* nec e contrario, quia *motus* non est sine *mobili,* nec e contrario; et sicut motus ad mobile ita numerus motus vel unitas motus ad numerum sive unitatem mobilis: falsum est autem quod *mobile* secundum *substantiam* suam non possit esse sine *motu;* sed praecise verum est de mobili ut est *sub mutatione;* si igitur sit alterum mobile in toto motu, ergo et *nunc* sibi correspondens.

b) Praeterea, quomodo posset ipsum *nunc* indivisibile fluere secundum diversa esse, quae necessario essent indivisibilia, quin totus fluxus eius componeretur ex indivisibilibus? Probat enim Philosophus ex intentione *VI. Physic.* quod *indivisibile* non potest *moveri,* quia tunc motus eius componeretur ex indivisibilibus, quia prius pertransiret minus vel sibi aequale quam maius; ergo *tempus* est compositum ex *indivisibilibus:* quod est contra Philosophum.

c) Ad hoc etiam sunt duae rationes Philosophi, quarum *una* est talis: illa dicuntur *simul* quae sunt in *eodem indivisibili;* igitur si est instans *idem* secundum substantiam, *omnia* sunt aeque praesentia et *simul,* et quae nunc, et quae in millesimo anno, *IV. Physic.*

(5) *d) Alia* ratio est, quia cuiuslibet continui sunt duo termini distincti. — Quam rationem sic declaro: quia *nunc* secundum *substantiam,* si est *ipsa substantia* mobilis, non est nisi contendere de verbis. Si autem est *aliud ab ipsa,* puta aliquod *indivisibile* de genere *quantitatis,* quaero, cuius sit *continui terminus,* vel cuius *discreti pars?* Quia omne *indivisibile* * quod est per se * de genere *quantitatis* vel est *terminus continui* vel *pars discreti.* — Si ponatur *pars discreti,* ergo ponitur *tempus discretum,* quod Philosophus non concessit. — Si ponatur *terminus continui,* ergo oportet quod sit *aliud* et *aliud* secundum substantiam, secundum quod terminat *aliam* et *aliam partem* continui, scilicet temporis, quia impossibile est *idem* secundum substantiam esse per se *terminum* alicuius quantitatis et eiusdem *principium.*

Et *si dicas* quod terminat secundum *diversa esse, contra:* cum ista accidunt illi *nunc eidem* secundum substantiam, quia, per te, illud manet *idem* sub *diversis esse,* et per consequens ista *accidunt* sibi, et omne indivisibile de genere quantitatis vel *per se* terminat quantitatem, vel est pars discreti, sequitur quod istud *nunc* non sit *indivisibile per se* de genere *quantitatis.*

Praeterea, ista * duo * *esse* quaero, cuius *generis* sunt? Si sint *indivisibilia* de genere *quantitatis,* igitur *sufficiunt* ad terminandum proprium continuum absque illo *nunc* secundum *substantiam:* quod est inconveniens, quia nullum indivisibile *per se* terminat, nisi ratione qua est terminus huius divisibilis. — Si autem sunt alterius generis, puta *qualitatis,* igitur *qualitas* erit *per se* ratio terminandi continuum in genere *quantitatis.*

(6) *e)* Item, hoc argumentum facit Commen. *IV. Physic.*: *instans* est finis et terminus alicuius *finiti:* sed omne finitum habet *duos terminos* et *duos fines;* igitur et *duo instantia.*

f) Et praeterea, quomodo non *mutaretur* ipsum *nunc* secundum *substantiam,* si mutatur secundum diversa *esse?* Et tunc oportet eius et suorum *esse* quaerere mensuram, et sic in infinitum.

g) Praeterea, aut istud *nunc* secundum *substantiam idem* est in *quolibet* mobili, aut praecise in *uno:* non in *quolibet,* quia * tunc * unum accidens numero esset in diversis subiectis. — Nec in *uno* mobili praecise: patet ex se.

h) Ad *Philosophum* |n. 101| dico quod non intelligit *nunc* manere *idem* secundum *substantiam,* quia oppositum sequitur ex dictis eius; sed quodcumque unum *nunc* consideratum *secundum se* est idem, et hoc dicitur esse *idem* secundum *substantiam;* consideratum autem in ordine ad *tempus praeteritum* et *futurum,* cum sit *terminus* praeteriti et *principium* futuri, dicitur *distinctum* secundum *esse.*

Et ad hoc declarandum est illud *simile* de *mobili,* quod manet *idem:* non quidem mobile ut absolute *precedit mutationem,* quia hoc modo *nunc* non est mensura eius, nec aliquid pertinens ad tempus; sed mobile ut est sub *una mutatione* est *idem* secundum *substantiam,* hoc est secundum esse illius mutationis consideratae *secundum se;* et est *aliud* secundum

esse, hoc est ut sub illa mutatione *terminat praeteritum* et *initiat futurum;* et secundum hoc dicitur *alibi* et *alibi* esse, non quidem *actu,* sed in uno *ubi medio* inter extrema, in quantum illud *terminat* motum secundum *prius ubi,* et *inchoat* motum secundum *posterius ubi;* dicitur *alibi* et *alibi,* quia *mutari* est * aliquid * *utriusque* extremi. Unde Philos. VI. *Physic.* vult quod quamvis aliquid unum sit in *uno medio,* tamen illud est *aliud* secundum *extremum utrumque.*

(7) *i)* Sed quomodo ex hoc solvitur illa quaestio Philosophi quam movet *IV. Physic.*, utrum *idem nunc* secundum *substantiam* maneat in *toto tempore,* vel non? — Dico quod quaestionem illam, *utrum tempus sit,* nunquam solvit expresse; sed aliqua dicit ex quibus potest colligi eius solutio. Ita et in isto * nunc *. Si enim quodcumque unum *mobile* praecise habeat *identitatem* secundum *substantiam,* hoc est ad se, et *distinctionem* secundum *esse,* hoc est secundum ordinem ad aliam et ad aliam partem motus, et eodem modo de *instanti* respectu *partium temporis,* et non est tanta identitas instantis in toto tempore quanta est unius instantis respectu *substantiae* mobilis; igitur *instans* in toto tempore est *aliud* et *aliud* secundum *substantiam.*

k) Dico tunc ad *instantiam:* si aliquod *nunc* similiter se habet ad substantiam mobilis sicut *aevum* ad substantiam Angeli, illud *nunc* non est *aliud* et *aliud* ab ipsa *substantia,* nec est aliquod *indivisibile* in genere *quantitatis.* — Et si fingatur aliquod *nunc* de genere *quantitatis* mensurare *mobile* secundum *substantiam,* nihil tale est in Angelo actualiter existente, sicut prius probatum est.

103. (8) — Instantia altera. — *a) Proponitur.* — Sed *contra istud* arguitur sic: mobile potest considerari tripliciter: vel ut est *sub medio* mutationum, id est inter terminos mutationum, vel *sub terminis* mutationum, vel ut est *prius motu* et mutatione, possibile tamen recipere ista. — *Primo* modo correspondent sibi diversa *nunc* secundum *esse: secundo* modo correspondet sibi *tempus medium* inter illa *nunc;* igitur *tertio* modo correspondebit sibi aliqua *propria mensura:* sed hoc non est nisi *nunc* secundum *substantiam;* igitur, etc.

b) Solvitur. — *Respondeo:* si oportet *tempus* differre a *motu,* et per consequens *instans* a *mutatione,* non est similis

ratio quod ponatur aliquid *differens* ab existentia ipsius Angeli uniformi, quod sit *mensura* eius, * sicut ex alia parte de motu et mensuratione respectu suarum mensurarum *; nam si *tempus* differt a *motu,* hoc ideo est quia partes eiusdem proportionis alicuius motus non necessario sunt aequales in numero et quantitate partium eiusdem proportionis temporis: nulla autem quantitas est eadem alteri quantitati, nisi partes eiusdem proportionis et quantitatis in ea sint *aequales* partibus eiusdem proportionis in reliqua, et hoc aequales tam in *numero* quam in *magnitudine.* Loquendo autem de *quantitate* quae est in *motu,* quam habet ex parte *magnitudinis* sive *formae* secundum quam est motus, possunt aliquae partes *motus,* puta decem partes integrantes totum motum, esse cum decem partibus *temporis;* sed non sunt *eaedem* eis, quia cum eisdem partibus temporis possunt esse plures partes motus aequales prioribus partibus motus, vel tot inaequales; quia si dupla virtus movet idem mobile, et per consequens duplo velocius, nulla pars erit in motu tardiori quae non erit in motu velociori, loquendo de partibus quas habet in *magnitudine* vel de partibus quas habet secundum *formam* qua est; quia movens mobile motu velociori non facit *simul* pertransire aliquas partes magnitudinis, sed praecise *alteram post alteram;* ergo tot partes sunt in motu velociori et tantae, loquendo de ista quantitate, quot et quantae sunt in motu tardiori: non potest autem *idem tempus* et habens easdem partes esse cum *isto* motu et cum *illo* motu; ergo illae partes temporis non erunt *eaedem,* nec partibus istius motus, nec illius, quia non in eadem proportione se habentes ad totum, * et * nec sunt aequales istis partibus totius.

(9) Si hoc est verum, ex hoc concluderetur quod indivisibile unius quantitatis non est indivisibile alterius quantitatis; sed ex hoc non sequitur quod in aliquo *permanente* habente semper esse uniforme oporteat ponere aliquid *aliud* a *se* pro *mensura,* quia ibi non tenet ratio de illis magnitudinibus, nec partibus earum.

Est ergo fallacia *consequentis* a *maiori affirmative:* si *mutatio* et *motus* habeant mensuras alias a se, igitur et ipsa *substantia,* quae prior est motu et mutatione, habet mensuram *aliam a se;* minus enim videtur esse distinctio sive *non iden-*

titas in permanente quam in fluxu sive in motu et eius mensura. — Si tamen placeat dare aliquam aliam mensuram illi mobili secundum quod est in se prius motu et mutatione, illa mensura erit *aevum*, sicut patebit in *quaestione* de *mensura operationum Angeli* (1).

Et *si quaeras* aliam mensuram eius, in quantum est *in se* et in quantum est *susceptivum motus* et mutationis, *dico* quod non est *aliud;* quia *subiectum* secundum illud quod est *in se* est *susceptivum* suae *propriae passionis;* et similiter si qua sit mensura, *eadem* est. Unde non est alia mensura superficiei in quantum *superficies* est et in quantum *susceptiva* est *albedinis* et *nigredinis*. — Ita dico quod si substantia primi mobilis, vel cuiuscumque alterius mensuretur *aevo*, non est *alia mensura* eius in quantum est *prius* motu *naturaliter* et mutatione, et in quantum est *receptivum* motus et mutationis.

Et *si dicatur* quod in quantum quiescens est habebit aliam mensuram quam aevum, *hoc falsum* est, sicut patebit ibi.

104. (10) — **Mensurae definitio et distinctio.** — Ad *secundam partem quaestionis* [n. 96], qua quaeritur, an debeat poni in *Angelo existente aliquid mensurans eius existentiam?*, dico quod *mensurare* est *quantitatem ignotam certificare per quantitatem magis notam. Certificatio* autem aliquando potest fieri per quantitatem existentem in *re*, vel *imaginatione:* sicut *artifex* expertus per aliquam quantitatem quam habet in sua imaginatione mensurat quantitatem quamcumque sibi occurrentem. — *Aliquando* autem potest fieri per quantitatem aliquam *existentem in re*, et hoc tripliciter: vel *excedentem;* et tunc certificatur intellectus de quantitate minore per accessum eius ad quantitatem maiorem vel recessum ab ea; et hoc modo mensura ponitur in *quidditatibus* rerum; et mensura est *perfectior* ipso mensurato, quae dicitur esse *notior* naturaliter ipso mensurato: sicut *albedo* ponitur mensura in genere *colorum*, et *Deus* dicitur prima mensura omnium quae sunt in *quocumque genere* (a). — *Alio modo* mensuratur per quantitatem *excessam;* quia quantitas nota minor est et pars quantitatis maioris, quae magis ignota est; et tunc illa quantitas minor

(1) Cfr. q. 4.

(a) Ed. Ven. in genere aliquo.

per sui replicationem mensurat ipsum totum quantum maius; et hoc modo minor motus potest esse mensura maioris motus ex natura rei. — *Tertio modo* mensuratur quantitas ignota per aliam quantitatem notam et distinctam et *aequalem* sibi; et hoc fit per applicationem sive superpositionem. Et quia illud quod est mensura *ex natura rei* debet esse notius naturaliter ipso mensurato, ideo in isto *modo,* scilicet *tertio,* unum aequalium non est mensura aliorum, nisi illa *aequalitas* nota fuerit ex natura rei. Et hoc modo *tempus,* si est alia quantitas a motu et notior eo, potest esse mensura *motus* ex natura rei. — *Alicui* tamen *intellectui* potest illud esse mensura quod *ex natura rei* non est mensura: puta si alicui sit nota quantitas *ulnae,* et quantitas *panni* ignota, potest tunc quantitas ulnae esse mensura quantitatis panni, licet ex natura rei neutra quantitas habeat maiorem certitudinem alia.

105. (11) — **Demonstratur in actuali existentia Angeli non esse aliquam mensuram intrinsecam distinctam ab ipsomet mensurato.** — Ad propositum igitur applicando, dico quod in *actuali existentia Angeli* non oportet quaerere aliquam mensuram *intrinsecam aliam a natura rei* ipsius mensuratae; quia, sicut probatum est iam nihil est ibi *aliud realiter* a natura rei mensuratae: *mensura* autem ex natura rei *aliud* est a *mensurato.* — Et patet quod si ponitur in Angelo aliqua mensura * quae est ex natura rei *, non poneretur in eo nisi hoc *tertio modo* [n. 104]; nec enim est *excedens,* nec *excessa,* sed *aequalis.* — Nec illa existentia videtur posse esse mensura *sui ipsius,* sicut in aliis; *quantitas* enim ut *distincte cognita* potest esse mensura *sui ipsius* secundum partes suas *confuse cognitas;* non ita est hic, cum ista existentia sit *indivisibilis,* in qua non possunt concipi partes *confuse* (*a*), quia non habet in se partes.

Simpliciter ergo non est necesse in Angelo existente ponere aliquid *aliud* ab actuali eius existentia, quod sit mensura illius existentiae actualis. — Et si *non est pluralitas ponenda sine necessitate,* et hic non sit necessitas, non videtur hic esse ponenda pluralitas. — Non solum autem non est necessarium ponere aliquid *absolutum* pro mensura, sed nec *relationem*

(*a*) Ed. Ven. non potens concipere partes confuse in se.

aliquam; quia non est necesse hic aliam relationem aliquam ponere quam illam quae est ad *causam efficientem* vel *conservantem,* et illa non est *aliud* a fundamento, ex. *quaest.* 5. *1. dist.* huius II.

106. — **Solvuntur argumenta principalia.** — *a)* Ad *primum principale* [n. 97 *a*] patet quod *consequentia* non valet de *tempore* et *motu* comparando ad *existentiam* Angeli. Et ratio prius [n. 103 *b*] dicta est respondendo ad unum argumentum; quia illud quod concludit differentiam *motus* et *temporis* non concludit hic esse aliquid distinctum et aliud ab existentia actuali Angeli, ideo nec mensura (*a*).

b) Ad *secundum* [n. 97 *b*] patet quod non conceditur aliquid esse in actuali existentia Angeli quod sit proprie *quantitas,* nec indivisibile de genere quantitatis; quia sola existentia videtur posse nosci, absque omni alio addito.

(*a*) Ed. Ven. mensuratur.

QUAESTIO III.

107. ([1]) — **Proponitur quaestio.** — *Tertio* quaero: *Utrum omnium aeviternorum sit unum aevum?*

108. — **Argumenta principalia** (1). — Quod non: — *a)* Primo, quia tunc illud esset in uno subiecto, quo destructo vel mutato, *mutarentur* omnia alia aeviterna: quod videtur inconveniens.

b) Et similiter, destructis aliis, videtur illud *mutari*, quia non esset in eo aevum respectu aliorum.

109. — **Contra** (2): *Unum* est *tempus* omnium temporalium, IV. *Physic.; ergo unum aevum* omnium aeviternorum.

110. — **Aliorum sententia.** — Hic *dicitur* quod tot sunt *aeva* quot *aeviterna*, ita quod in quolibet aeviterno est aliquod indivisibile proprium pertinens ad genus quantitatis, et ex multis talibus potest constitui unus numerus, sicut recitatum est prius [n. 99 *b*].

111. ([2]) — **Impugnatur.** — Sed ista positio ponere videtur pluralitatem sine necessitate. — Ideo videtur dicendum *contra eam*, sicut in *praec. quaest.* dictum est, quia aut *aevum* vocatur *actualis existentia* Angeli aeviterni, et hoc modo quot sunt Angeli tot sunt aeva: aut dicitur aliquid *intrinsecum* Angelo (*a*) actualiter existenti, mensurans ipsam existentiam, et hoc modo aevum nihil est, sicut probatum est in *praec. quaest.*: aut aevum dicitur aliquid *extrinsecum* aliud ab actuali existentia aeviterni, quod tamen extrinsecum ex natura sui natum est mensurare actualem existentiam ipsius aeviterni.

112. — **Triplex sententia exponitur.** — Et tunc potest poni *tripliciter:*

a) Quia vel potest *negari* omne *tale extrinsecum* ex natura sui natum mensurare actualem existentiam ipsius aeviterni,

---

(1) Solvuntur ad n. 116.

(2) Cf. n. 117.

(*a*) Ed. Ven. alicui.

ponendo omnia aeviterna habere existentiam aeque invariabilem, quia licet una existentia sit perfectior alia, et per hoc posset eam mensurare tali mensuratione *quidditativa,* sicut loquitur Philos. X. *Metaph.*, quod *primum in omni genere,* etc.; tamen mensuratione *durativa,* quae aliquo modo * reducitur * ad genus *quantitatis,* non videtur una existentia invariabilis esse invariabilior alia, quia cuilibet omnino repugnat successio partium in ipsa. Et tunc diceretur quod cum aevum ponatur mensura alicuius in quantum durans est invariabiliter, et illud sic extrinsecum oporteret esse notius ex natura rei secundum rationem invariabilitatis, et cum non sit talis differentia inter existentias aeviternorum, nihil sic erit aevum.

(3) *b)* Vel *alio modo* potest dici quod quaelibet existentia *superior* est simplicior qualibet existentia inferiori, et *nata certificare* de ipsa existentia *inferiori* ex natura rei, et pro tanto quaelibet existentia * uniformis superioris * posset dici *aevum* respectu inferioris; et tunc tot sunt aeva quot aeviterna, excepto hoc, quod in ultimo aeviterno non est aevum, quia existentia eius nullam aliam existentiam invariabilem mensurat. Et similiter existentia supremi Angeli est tantum aevum respectu aliorum inferiorum, quia existentia eius invariabiliter mensurat omnes alios, et non habet aevum aliquod isto modo, quia nullam aliam existentiam habet superiorem se.

c) Vel potest dici *tertio modo* quod si *aevum* non dicatur quaecumque existentia simplicior alia et notior, nata certificare de ea, sed illa *simplicissima,* quae ex ratione sua formali et in se est certissima, et primo nota nata certificare de aliis, hoc modo potest concedi tantum *unum aevum,* scilicet existentia primi Angeli, respectu omnium aliorum aeviternorum.

113. — **Conclusio.** — Quaecumque autem istarum viarum ponatur, saltem non est in aliquo aeviterno suum aevum, nec in ultimo aeviterno est aliquod aevum, nec primum sive supremum aeviternum, in quo est primum aevum, mensuratur aliquo aevo, quia nihil tale habet in se, ex *quaest. praeced.;* nec in alio ex natura rei nata est certificari, quia quaelibet alia est minus certa.

114. (4) — **Instantia.** — *Contra istud* primo arguitur, quia tunc sequeretur, si ita est, quod primus motus non mensurabitur *tempore*, sicut nec primum aeviternum mensuratur

aevo; videtur enim similis comparatio hinc et inde. — Conceditur *consequens* propter istam rationem, quia secundum Philos. IV. *Physic.*, *Omne quod est in tempore exceditur a tempore et corrumpitur et tabescit in tempore, et ideo necessaria et impossibilia non sunt in tempore.* Primus igitur motus, qui non corrumpitur in tempore, nec exceditur ab eo, non est in tempore, nec mensuratur tempore.

115. — **Solvitur.** — Sed ista ratio non valet, quia aliquid esse in tempore est sicut aliquid esse in *numero:* non est autem de ratione * entis * existentis in *numero* quod excedatur a numero, immo si accipiatur primum numeratum, hoc est adaequatum numeratum, illud adaequatur ipsi numero; sed de ratione numerati * primi * est quod pars eius excedatur a numero, quia ipsum * totum * est maius sua parte, et ipsum totum est adaequatum numero; igitur pars eius exceditur a numero. — Ita dico de ente in *tempore,* quod ex quo omne tale ens est de necessitate *variabile* secundum aliud et aliud esse, necesse est secundum aliquid sui, puta secundum aliquam dispositionem (*a*) quam habet ex parte temporis, quod excedatur a tempore, quia aliter se habebit in alia parte temporis; et ideo *impossibilia* et *necessaria* non sunt in tempore, quia non est alia et alia dispositio in eis, ut possint excedi a tempore, vel aliter se habere. — Primus autem motus, licet secundum *se totum* non excedatur a tempore, tamen exceditur a tempore secundum *quamlibet* eius *partem.* Et hoc sufficit ad hoc, ut vere dicatur *mensurari tempore.* Et videtur inconveniens quod tempus, cum sit mensura uniformis, non habeat aliquod primum mensuratum uniforme: tale videtur primus motus.

Tunc ad *argumentum:* nego *consequentiam,* quia non est similis ratio hic et ibi. Similiter etiam primus motus mensuratur tempore, hoc est, quia vel * A * motus ponitur *aliud* a tempore propter illam rationem quae superius posita est de IV. *Physic.*, vel ponendo tempus esse *idem* motui, potest ille motus *mensurare se,* non quidem *primo*, sed *secundum partem*, quae nota est nata mensurare totum, sicut dicit Philos. IV. *Physic.*, tempus mensurat ipsum motum in determinando quemdam motum, qui postea mensurabit totum

(*a*) Ed. Ven. distinctionem temporis; et ideo tempore...

motum, sicut longitudinem cubitus in determinando aliquam magnitudinem, quae metietur totum. Neutra tamen ratio potest esse in proposito; quia non est aliquid in aeviterno primo aliud ab existentia sua, nec ipsa existentia sua est quanta, ut mensurare possit seipsam secundum aliquam partem notam sibi.

116. (5) — **Solvuntur argumenta principalia.** — *a)* Ad *primum* argumentum [n. 108 *a*] dico quod, destructo primo, non sequitur alia *mutari,* nisi secundum quamdam *relationem* in eis: puta quia tunc non erunt mensurata a primo, sicut prius fuerant mensurata. Nec est inconveniens ponere talem mutationem in aliquo, quod prius habuit *relationem,* et modo non.

b) Similiter quod infertur [n. 108 *b*] quod illud *mutabitur,* destructis aliis, dico quod non sequitur; quia prius ad illa alia non habuit relationem *realem,* sed tantum *rationis,* quia non se habuit ad illa sicut mensura *dependens* ad mensurata, sed sicut *excedens;* et ideo, destructis aliis, non *mutabitur absolute,* nec secundum aliquam relationem *realem,* quia nulla relatio realis prius fuit in eo ad illa.

117. — **Explicatur ratio fundamentalis.** — Ad *argumentum in oppositum* [n. 109] potest dici quod loquendo de *aevo* prout dicit aliquid *extrinsecum* aliud ab existentia Angeli mensurata, *prima* opinio [n. 112 *a*] sola negat *unum aevum* illo modo; *secunda* [ib. *b*] autem et *tertia* [ib. *c*] concedunt *unum aevum,* licet secunda non concedat unum aevum tantum.

Et tunc *si arguas* quod *tantum* est *unum tempus* omnium temporalium; ergo debet esse *tantum unum aevum* omnium aeviternorum, *consequentia* non valet; quia non omnis *motus* superior habet rationem mensurae ex natura rei respectu inferioris, nec habet conditiones mensurae ex natura rei, sicut habet quaelibet existentia superior respectu inferioris, loquendo de existentiis invariabilibus Angelorum; et ideo non est similis ratio hic et ibi, scilicet quod sicut ibi tantum est unum tempus omnium temporalium, quod ita sit hic tantum unum aevum omnium aeviternorum.

QUAESTIO IV.

118. (1) — **Proponitur quaestio.** — *Quarto* et *ultimo* quaero quantum ad istam materiam:

Utrum operatio Angeli mensuretur aevo?

119. — **Argumenta principalia** (1). — Quod non: — *a)* Per Auctorem *De Causis,* propos. penult.: Inter rem cuius substantia et actio mensuratur *tempore* (*a*) et rem cuius substantia et actio mensuratur *aeternitate* est res media, cuius *substantia* mensuratur *aeternitate* vel *aevo,* et *actio* mensuratur *tempore:* Angelus est huiusmodi; ergo, etc.

b) Praeterea. VIII. *Physic.: Nihil generatur ut statim non sit;* ergo omnis operatio Angeli durat per tempus, et per consequens praecise non est in instanti: si autem esset in *aevo,* cum non sit sempiterna, esset praecise in aliquo *instanti;* ergo, etc.

120. — **Oppositum**: Operatio Angeli non mensuratur *tempore,* nec *aeternitate;* igitur *aevo.* — *Consequentia* probatur, quia non ponuntur plures mensurae in mora essendi. — *Antecedens* probatur: et patet de *aeternitate;* de *tempore* probatur, quia Angelus posset habere operationem, non existente motu coeli: sed motu coeli non existente, non est tempus; ergo, etc.

121. (2) — **Aliorum sententia.** — *a) Proponitur.* — Hic *dicitur* quod operatio Angeli *intrinseca* mensuratur *tempore discreto;* quod ponitur sic: *mensura* quae est durationis rei est modus quo res mensuratur, et ipsa *proportionatur mensurato,* sicut mensura permanentis est permanens et fluentis est fluens; igitur talem proportionem oportet invenire inter

---

(*a*) Ed. Ven. aevo.

(1) Solvuntur ad n. 129.

cognitiones vel *operationes intrinsecas* Angeli et *mensuras* eorum: istae autem cognitiones sunt *transeuntes*, quia Angelus non omnino habet unam intellectionem sibi possibilem, sed multas, quae fluunt et transeunt ordine quodam, ita quod una post aliam; et tamen *absque connexione*, ita quod Angelus non habet unam cognitionem connexe post aliam, vel ex alia, quia non discurrit: *absque* etiam *successione*, quia nulla istarum operationum est in continua acquisitione et deperditione, sed dum est est tota simul et indivisibilis; ergo correspondebit eis mensura proportionalis habens partes transeuntes ordinatas et indivisibiles: tale est tempus *discretum;* igitur, etc.

Et *confirmatur* ista ratio per August. *Super Genes. ad litteram,* ubi vult quod Deus movet creaturam spiritualem per *tempus;* * corporalem per locum et tempus *.

b) Quid sit tempus discretum. — Si autem *quaeritur*, quid sit illud *discretum tempus?* — *Dicitur* quod est vere quantitas, et *quantitas discreta,* distincta specie a *continua.* Nec est species discretae quae est *numerus* (aut *oratio* (*a*)); quia partes *huius temporis* non permanent; *numeri* quidem partes permanent, ita quod si non permaneant, hoc accidit numero; pars autem *orationis* necessario non permanet, et tamen non continuatur cum alia parte. *Convenit* ergo *tempus discretum* cum *oratione* per hoc quod pars eius non permanet; sed *differt* ab *oratione,* quia quaelibet pars orationis vocalis continuatur cum vocali, vel consonantis cum consonante, et potest esse in tempore nostro vere et mensurari ab aliqua parte temporis, licet non necessario continuetur alii parti. Nulla autem cognitio Angeli potest in se mensurari tempore, quia indivisibile est, nec potest continuari cum alia.

(3) *c) De mente Aristotelis.* — Sed si *quaeritur*, quare istam quantitatem *discretam* non ponit Aristoteles inter species *quantitatis?* — *Respondetur* quod posuit Intelligentias esse quosdam deos, et ideo non posuit aliquam mensuram correspondentem operationi tali eorum * non * simul totam.

d) Differentia temporis discreti a tempore nostro. — Si *quaeratur*, quomodo se habet istud tempus *discretum* ad tempus *nostrum?* — *Dicitur* quod *nunc* temporis discreti neces-

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.

sario coexistit alicui parti temporis nostri, et per consequens omnibus partibus quae sunt simul cum illo instanti; si enim Angelus cum aliquo instanti nostro habeat primo aliquam cognitionem, non statim in proximo instanti habebit aliam, sed in tempore sequenti habet aliam cognitionem, et in ultimo instanti illius temporis sequentis potest habere aliam cognitionem continue cum tempore nostro.

Et *additur* quod instans istud non habet aliquam proportionem ad instantem nostrum; quia idem *nunc* illius temporis discreti potest coexistere cum quantocumque nostro tempore maiori vel minori, secundum quod Angelus potest continuare eamdem intellectionem indivisibilem cum maiori vel minori parte temporis nostri, absque alia nova intellectione.

122. (4) — **Impugnatur conclusio praefatae sententiae.** — Contra *conclusionem* huius positionis arguo *primo* sic: — *a)* Quae habent uniformem modum manendi, dum manent, habent *mensuram eiusdem rationis* in * mensurando * *(a)*, licet una diutius maneat quam altera: sed ista *cognitio* Angeli dum manet habet modum manendi eumdem cum *existentia* Angeli, licet non habeat tantam durationem sicut existentia eius habet; igitur habet mensuram eiusdem rationis cum illa existentia, et ita mensuratur *aevo* sua *operatio*, et non *tempore*. — *Maior* probatur: quia formali rationi existentiae Angeli secundum uniformitatem vel difformitatem * eorumdem * correspondet propria ratio mensurae, secundum istos, distinguendo tres modos *mensurae* rerum, secundum *triplex esse* rerum. Et ita patet *maior*. — Patet etiam *minor;* quia volunt quod *mensura media* correspondeat illi quod habet moram *indivisibilem*, et tamen *defectibilem*, ita quod potest ex se non esse, et illam mensuram ponunt *aevum*. Nunc autem, sicut Angeli *existentia* est indivisibilis, et tamen defectibilis, ita et *cognitio* eius, secundum istos.

Si dicatur quod cognitio non semper erit, et existentia eius semper erit, et ita non est simile de existentia eius et cognitione, *istud non videtur valere*, quia etiam si Angelus foret statim annihilandus, non propter hoc non mensuraretur *aevo* dum manet.

(*a*) Wadd. manendo.

Si etiam *dicatur* quod in *potestate eius* est habere cognitionem istam, vel non habere: sic non est de actuali existentia eius; *nec hoc videtur valere;* quia sicut aliquando non fore non variat existentiae mensuram, dum manet, ita multo magis illa causa, per quam potest ista potentialitas reduci ad actum, puta per creatam vel increatam, non variabit *formalem rationem mensurae* existentiae eius vel moram eius in existendo.

(5) *b)* Praeterea *secundo:* omnes concedunt actum beatificum Angeli mensurari *aevo,* * et * patet per August. *De Fide ad Petrum,* 18: ille autem actus necessario includit vel praesupponit actum *naturalem,* et hoc ponendo Angelum habere aliquam productionem in actu suo beatifico, licet non possit ex se in totalem productionem actus beatifici: impossibile autem est *aeviternum* necessario includere vel praesupponere aliquid *posterius* aeviterno, quod scilicet mensuratur *mensura posteriori* aevo; igitur ille actus *naturalis* qui includitur in actu beatifico non potest esse *temporalis.*

123. — **Impugnatur etiam aliorum modus ponendi.** — Contra *modum ponendi:* — *a)* Videtur concedere magnam *multitudinem temporum* sine necessitate. Sequitur enim quod quilibet Angelus habeat suum tempus discretum; quia unus potest continuare cognitionem suam cum *die* nostro, et Angelus alius potest suam continuare cum *dimidio* die, tertius cum *hora;* et ita unus Angelus habebit *quatuor instantia* sui temporis discreti, dum alius habet *unum instans.* Imo sequitur quod in quolibet Angelo erunt *duo tempora discreta;* quia quilibet poterit continuare *intellectionem* suam, non continuando *volitionem,* et ita habebit *duo instantia* intellectionis, et tantum unum instans volitionis.

b) Praeterea, *aeva,* secundum istum, in diversis aeviternis sunt *alterius rationis,* si existentiae actuales aeviternorum sunt alterius rationis, et in Angelis diversarum specierum ponit *aeva diversarum specierum;* igitur similiter *intellectionum alterius speciei* erunt *nunc temporis* discreti *alterius speciei.*

(6) Ex hoc arguo sic: nulla *una quantitas* componitur ex pluribus omnino *diversarum rationum;* quia licet *senarius* possit componi ex *binariis* et *ternariis,* quod tamen negat

Philos. V. *Metaph.* * cap. de *Quali,* quia * *sex sunt tantum semel sex,* et Avicen. III. *Metaph.,* tamen nulla quantitas composita ex pluribus, quantumcumque distinctarum rationum, potest esse *eadem* quantitas: puta quod senarium posset esse ex denariis et binariis et quibuscumque. Sed dum fluit dies nostra posset Angelus intelligere quaecumque intelligibilia naturalia *distinctarum rationum,* puta lapidem, lignum, ferrum, aquam et quodcumque aliud post quodcumque aliud; ergo et tempus suum componeretur ex instantibus *diversarum rationum* correspondentibus illis intellectionibus diversarum specierum. Posset etiam non cogitare ista vel intelligere, sed alia plura, vel tot aliarum specierum. Posset etiam per consequens tempus suum correspondens isti diei esse compositum ex omnibus aliis partibus, et in nulla determinata positione se habentibus ad istud tempus; ergo, etc.

(7) *c)* Praeterea, quod ponitur [n. 121 *d*] *unum nunc* illius temporis necessario coexistere pluribus instantibus nostri temporis, videtur esse fuga, et propter hoc poni videtur, ne concedatur tempus nostrum esse *discretum;* quia si instantia illius temporis praecise coexisterent instantibus, temporis nostri, tunc sequeretur quod sicut illud tempus est discretum, ita et nostrum tempus esset discretum; et hoc fugiendo videtur poni istud sine ratione: quod oporteret unum instans illius temporis coexistere multis partibus nostri temporis. — Quod autem hoc non sit necessarium, probo: quia quotcumque intelligibilia possum ego intelligere in aliquo tempore, tot intelligibilia vel plura potest Angelus intelligere in eodem tempore distincte; quia in intellectu creato, qui non potest omnia simul intelligere, videtur esse perfectionis posse multa intelligere sine aliqua mora, nam hoc magis * inest * ingeniosioribus: sed intellectus humanus potest habere intellectionem aliquam in aliquo uno instanti, et post statim potest habere aliam, et sic multas in aliquo tempore dato; igitur non est necesse intellectum Angeli si intelligat A cum aliquo instanti nostro, sistere in intellectione ipsius A per aliquod tempus et per instantia illius temporis, in quorum aliquo posset intellectus meus habere aliam intellectionem. Si enim dicatur quod intellectus meus post instans non potest intelligere immediate, sed oportet quod per tempus maneat in illa cognitione, alio-

quin non esset dare primum instans illius cognitionis sequentis; si enim poneretur intellectionem illam indifferenter mensurari *tempore* et *instanti*, non concluderet argumentum, tunc enim sicut non est medium inter instans et tempus, ita nec inter intellectionem meam, quae est in instanti, et illam quae est in tempore immediate habito; et tunc secundae intellectionis non est dare primum: sed inconveniens videtur quod similes intellectiones non habeant praecise similes mensuras.

Si autem *intellectio* Angeli mensuretur *aevo*, sicut postea [n. 124] dicetur, tunc etiam posset esse aliqua cum uno instanti, et aliqua cum tempore habito, et illa secunda habet primum sui esse sicut et prior, quia illa secunda habet mensuram indivisibilem sicut et prima habet; sed tamen nihil temporis nostri (primum (*a*)) coexistit illi secundae intellectioni. Et hoc modo est de intellectionibus Angeli; quia si aliquid intelligat cum * tempore * (*b*) nostro, non oportet illam intellectionem manere per tempus habitum. Sed si statim habeat aliam intellectionem, illa coexistit tempori habito instanti (*c*) cum quo fuit prior intellectio; et tunc nihil erit temporis nostri primum coexistens illi secundae intellectioni.

(8) *d)* Praeterea, videtur quod iste deberet dicere * similiter consequenter quod intellectiones * (*d*) nostrae mensurentur tempore *discreto;* quia intellectiones nostrae videntur esse *totae simul,* secundum Philos. X. *Ethic.*, cum sint *perfectae* et *transeuntes* et *ordine* quodam se habentes.

Et *si dicatur*, sicut ipse videtur dicere, quod habent *connexionem*, quia intelligimus discurrendo, discendo (*e*) hoc ex hoc, Angelus non sic, *contra:* hoc non facit *per se* continuationem vel *non per se* continuationem intellectionis ad intellectionem; non enim magis successive acquiritur cognitio * rei *, vel intellectio conclusionis ex hoc, quia pars acquiritur post partem et cognitio conclusionis acquiritur post (et per (*a*)) cognitionem principii, quam si ista cognitio, videlicet conclusionis, habere-

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.
(*b*) Wadd. instanti.
(*c*) Wadd. post instans.
(*d*) Wadd. consequenter quod similiter intellectiones.
(*e*) Ed. Ven. dicendo.

tur praecise post cognitionem principii et sine ea. — Similiter possumus habere intellectiones distinctas succedentes sibi absque discursu, et si illae sint * totae * (*a*) simul, igitur illae essent * non * continuatae quasi in tempore discreto: quod est contra Philos. in *De Memor. et Reminisc.*, quia intelligimus cum *continuo* et *tempore.*

e) Praeterea, quod dicitur [n. 121 *b*] de differentia *numeri* et *orationis* et *huius temporis*, quia partes *numeri* manent, et partes *orationis* possunt esse in se continuae, sed partes *temporis istius* nec manent, nec possunt esse in se continuae, omnes istae differentiae videntur esse *materiales*, et non *formaliter* distinguere rationem quantitatis *discretae* in quantum discreta est; accidit enim quantitati habenti partes non copulatas ad terminum communem, * sive * illae simul maneant, sive fluant, sive quaelibet in se sit indivisibilis, sive non.

124. (9) — **Conclusio Doctoris.** — Concedo conclusionem duarum *primarum rationum* [n. 123 *a, b*], quod *intellectiones* Angeli mensurantur *aevo;* et breviter quaecumque *existentia actualis invariabilis*, hoc est cui repugnat ut secundum ipsam sit variatio sive fluxus vel acquisitio partis post partem, nec enim perpetuitas aliquorum vel corruptio vel annihilatio aliquorum variat *mensuram* formaliter, dummodo existentia sit eiusdem rationis dum manet.

125. — **Obiectio.** — Sed *contra hoc*, quia tunc videtur quod omnia *permanentia* mensurantur *aevo;* nihil enim est permanens cuius existentia non maneat *eadem* dum manet, et hoc absque successione proprie dicta, quae sit acquisitio vel perditio partis post partem. — *Consequens* videtur esse inconveniens propter duo:

a) Primo, quia secundum Philos. IV. *Physic. quies* mensuratur *tempore;* igitur illa circa quae natus est esse motus * et quae quiescunt *, quando non sunt in motu, mensurantur *tempore*, sicut si essent in motu:

b) Secundo, quia omnium *generabilium* et *corruptibilium* generationes et corruptiones mensurantur *instanti temporis:* cuius autem *primum* esse mensuratur *nunc temporis* eius esse *habitum* mensuratur *tempore;* ergo omnium istorum esse habitum post generationem mensuratur *tempore.*

(*a*) Wadd. notae.

126. — Solvitur. — *a)* Ad *primum* dico quod in entibus ista se habent secundum quemdam ordinem: primo *fluxus* formae: secundo *forma* secundum quam *est actualiter* fluxus: et tertio forma secundum quam *potest esse* fluxus partis post partem: et quarto *permanens*, in quo non est natus esse fluxus partium, tamen necessario habet formam consequentem, in qua natus est esse fluxus: quinto illud in quo *nec potest esse* fluxus, nec in *aliquo antecedente* ipsum naturaliter.

Primum essentialiter mensuratur *tempore*, quia contra rationem eius formalem est *permanentia*, vel quod aliqua pars eius maneat eadem, sed ratio eius requirit partem eius succedere parti. — *Quintum* omnino *invariabiliter* manet idem dum manet, et ideo *nullo modo* mensuratur *tempore*, nec secundum totum nec secundum partem eius, nec etiam mensuratur tempore *per accidens*. — *Quartum* non mensuratur tempore *per se*, nec secundum ipsum est proprie *quies*, quia non est natum moveri; quiescit tamen *per accidens*, quia quies est secundum aliquam formam necessario consequentem ipsum. — *Secundum* et *tertium* est eadem forma, licet secundum diversam dispositionem accepta; et secundum illam uno modo acceptam est actu *motus*, et secundum alium modum acceptam est actu *quies*.

(10) De ista *forma* potest dici quod licet non habeat esse *actu variatum*, * quia * (*a*) est quies secundum ipsam, habet tamen esse *variabile*, et ideo nunquam mensuratur *aevo*, quamquam non sit actu variatum, quia *aevum* requirit in suo mensurato esse *invariabile*, cui repugnat successio partis post partem.

Si tamen *dicatur* omne esse *non variatum* mensurari *aevo, tunc potest concedi* quod ista forma, quando secundum eam non est *actu motus*, potest dici mensurari *aevo*. — Sed ista pars videtur minus probabilis quam prima, quia ipsa actualiter nunc existens videtur habere *instans temporis* pro mensura, non autem *nunc aevi;* quod tamen oporteret ponere ponendo ipsum in quantum est actualiter sub motu mensurari *nunc temporis*, et ut est actualiter sub quiete mensurari *nunc aevi*.

Quando ergo infertur [n. 125] quod omnia *permanentia* mensurantur *nunc aevi* vel *aevo*, patet quod non sequitur se-

---

(*a*) Wadd. quando.

cundum unam viam, sed sola illa quae sunt *vere permanentia,* scilicet *invariabilia* dum manent in actu. — Et tunc improbatio prima *consequentis* de *quiete* [ib. *a*] non valet; quia *quies* non est secundum aliquam talem formam, sed secundum illam praecise secundum quam naturaliter est *motus.*

Si tamen aliquis vellet concedere calorem in quantum habet esse *non variatum* mensurari *aevo,* potest dici quod *quies* eius mensuratur *tempore,* et tamen *calor* cui inest mensuratur *aevo,* quia quies non est nisi privatio alicuius successionis partis post partem, secundum quod vult Philos. V. *Physic.*, ubi tractat de contrarietate motus et quietis, quod *quies* est *privatio motus,* et alibi; ista autem privatio praesupponit actualem existentiam illius formae in qua est ista privatio, ita quod ipsa non est prima ratio existentiae actualis. Licet ergo * haec * *privatio* mensuretur sic *tempore,* non tamen sequitur propter hoc quod *existentia* talis formae mensuretur *tempore,* * sicut calor *, sed magis alia mensura priore. (11) Et *si dicas,* quomodo potest ista *privatio,* ut distinguitur contra *actualem existentiam,* mensurari *tempore?* — *Dico* quod sicut vacuum, si esset, mensuraretur eadem magnitudine qua plenum; si enim esset ista domus vacua, maior distantia esset mei ad unum parietem quam ad alium, sicut natum est esse maius plenum inter me et illum parietem quam inter me et alium; tunc enim diceretur vacuum esse tantum quantum corpus illud, si vacuum non esset, esset interceptum in vacuo, et quantum natum esset esse plenum; ita in proposito tanta privatio est successionis in partibus formae, quanta nata est esse per motum in eadem forma; haec enim mensuratio est quietis, non positive, sed privative per motum, * scilicet * qui tunc posset inesse quando ista privatio inest, sicut in aliis privatio semper mensuratur suo habitu; tantum enim malum est caecitas in oculo apto nato ad videndum in determinato tempore quantum bonum est visio.

Hoc modo licet Aristot. dicat quod *quies* non mensuretur nisi *per accidens,* potest dici hoc modo quod mensuratur *per se,* eo modo scilicet quo privatio mensuratur per se; quia hoc convenit privationi *per se* quod convenit ei in quantum est *talis natura*: hoc autem quod ipsa sit *tanta* vel *tanta* convenit ei in quantum est tanti vel tanti *positivi.* Etsi igitur con-

cederetur *calorem* in quantum quiescentem, sive *quietem caloris,* mensurari tempore, non tamen oportet quod *existentia caloris actualis* mensuretur tempore, quae praecedit naturaliter istam rationem quietis; illa enim secundum se non habet habitudinem ad tempus in quantum talis, nec actualem, nec aptitudinalem.

Si tamen conceditur secundum illam aliam viam omnem (*a*) talem formam dum manet habere existentiam variabilem, et existentiam non tantum variatam, sed etiam *variabilem* mensurari tempore, tunc omnino est ponendum illa entia non mensurari *aevo* secundum quorum formas potest esse *motus.* Sed bene concedendum est substantias generabiles et corruptibiles *per se* mensurari *aevo,* licet *per accidens,* hoc est secundum quantitatem naturalem consequentem eas, mensurentur *tempore.*

(12) *b)* Et tunc ad *secundam instantiam,* quae est de *generabilibus* et *corruptibilibus,* dicendum quod accipiendo istarum substantiarum mutationem secundum quod loquitur Philosophus de ea, illa est indivisibilis, * quia non habetur per motum, sed mutatio est * necessario concomitans indivisibile terminans motum; ita quod (cum dicitur (*b*)) *mutari* est *aliter se habere nunc quam prius, aliter se habere nunc* accipitur pro *indivisibili;* sed *quam prius* accipitur pro *divisibili.* Primum igitur esse formae *per se terminans fluxum per se primo* mensuratur *instanti,* et ad illud proprie est mutatio; sed ad primum esse formae quod *non* est *per se terminans fluxum* non est proprie mutatio et primo, sed quasi secundario, in quantum illud primum esse concomitatur mutationem proprie dictam.

Concedo igitur quod primum esse substantiae generabilis, in quantum concomitatur mutationem proprie dictam, mensuratur *instanti.* Sed non sequitur ultra: ergo *esse* habitum post illud instans mensuratur *tempore;* quia in primo instanti comparatur illud esse ad causam *particularem* generantem a qua est, et post illud instans non habet dependentiam ad illam particularem causam *generantem,* sed tantum ad *Primam* Causam *conservantem,* et tunc habet habitudinem uniformem ad illam

(*a*) Ed. Ven. communem.
(*b*) Deest in Ed. Ven.

causam conservantem, sicut esse Angeli, quia conservatur in identitate perfecta absque varietate.

127. (13) — **Solvitur difficultas.** — Et ex hoc patet ad argumentum quod posset fieri de *successione* in *aevo;* quia si est successio, ergo *innovatio* et per consequens *mutatio.* Et ulterius mutatio mensuratur instanti *temporis;* ergo *aeviternum* est *temporale,* quia quicquid mensuratur tempore vel instanti temporis est temporale. — *Respondeo* quod non omnis forma secundum quam est innovatio vel variatio mensuratur *tempore* vel *instanti temporis,* sed solum illa secundum quam mutabile *aliter se habuit* successive quam nunc se habet indivisibiliter, hoc est cuius termino *ad quem* divisibiliter habito necessario praesupponitur terminus *a quo* indivisibiliter et in termino habitus, et hoc vel secundum quem fuit motus mensuratus tempore, vel ut necessario concomitans motum mensuratum tempore.

128. — **Corollarium.** — Per hoc etiam patet quod Deus posset creare aliquid *sine omni tempore,* dato etiam quod creatio vel annihilatio diceretur esse *mutatio,* quoad hoc quod est ibi successio formae post negationem eius, quia non est mutatio eo modo quo Philosophus loquitur de *mutatione,* quia non est indivisibile necessario terminans fluxum sui oppositi, nec ut primo fluentis, nec ut necessario concomitantis motum mensuratum tempore.

129. (14) — **Solvuntur argumenta principalia.** — *a)* Ad *primum argumentum principale* [n. 119 *a*] dico quod doctrina *De Causis* tradita est secundum doctrinam Avicen. erroneam, ac si intelligeret ille auctor Intelligentias esse deos quosdam, et earum operationes mensurari *nunc temporis:* non quidem *intrinsecam* operationem, quia * ad * hoc non poneret potentialitatem, nec successionem, sed *extrinsecam* circa corpus esse * vere * in momento *temporis;* et ideo auctoritas illa non est habenda sicut auctoritas, quia tradita est per radicem erroneam.

b) Ad *secundum* [n. 119 *b*] potest concedi quod intellectio Angeli non *raptim* est, sed durat cum aliquo tempore nostro; et tamen non propter hoc sequitur quod sit in *tempore;* potest enim quod est in *aevo* durare cum nostro tempore. — Vel potest dici quod aliqua intellectio potest inesse Angelo prae-

cise cum instanti temporis nostri, et post illud instans potest habere aliam intellectionem immediate.

Et *quando dicis:* natura nihil producit ut statim non sit, *verum* est quod natura non intendit hoc statim non esse quod producit, nec etiam natura per generationem aliquid producit, quin inter generationem et corruptionem, quae sunt in instantibus temporis continui, sit tempus medium. Et ideo generatio et corruptio non possunt continuari sibi invicem perpetuo secundum intentionem Philosophi *ibi;* tamen non est inconveniens aliquid esse non in tempore continuo, et statim non esse, sicut apparet de *mutatione* et *instanti,* quae non habent esse nisi raptim, et statim non sunt.

130. — Solvitur argumentum aliorum. — Ad aliud quod adducitur pro *prima opinione* [n. 121 *a*] secundum August., *Deus movet per tempus,* potest dici quod accipit ibi *tempus* pro omni eo quod potest habere esse post non esse, sicut expositae sunt auctoritates in *1. quaest.* de *aevo* [n. 94]. Et hoc modo quodlibet aliud a Deo est temporale; et illud potest dici *moveri per tempus* quod habet aliquid succedens alteri, ut esse post non esse, licet succedens vel illud cui succedit non sit proprie temporale, quia *non esse* vel *nihil* nullam habet mensuram. — Ita dicendum est in proposito.

QUAESTIONES V. ET VI.

131. — **Proponitur quaestio V.** — *Quinto* circa *secundam partem* huius *distinctionis*, in qua tractat Magister *ubi* fuerint Angeli creati, quaeritur de *loco* Angeli. — Ubi quaero circa hoc:

Utrum Angelus sit in loco?

132. — **Argumenta principalia** (1). — Videtur primo quod non: — *a)* Boetius, *De Hebdomad.*: *Communis animi conceptio est, incorporalia non esse in loco.*

b) Secundo sic: August. *LXXXIII. QQ.* q. 20, videtur probare ex intentione quod Deus non est in loco per hoc medium, quod non est *còrpus*: praemissa est vera de Angelo; ergo et conclusio. — Item *Super Genes.* dicit de Deo quod movet creaturam corporalem per locum et tempus, spiritualem per tempus tantum; ergo negat a spirituali motionem per locum, et ita negat eam esse in loco.

c) Tertio, Aristot. IV *Physic.*: *Locus est ultimum corporis continentis immobile primum,* etc.: sed nullum corpus continet Angelum; quia continens est actualius contento: nullum autem corpus est actualius Angelo; ergo, etc.

d) Quarto sic: omne locatum habet *situm:* sed situs non convenit nisi *quanto.* — Quod patet, quia *positio* uno modo est differentia *quantitatis,* et illo modo non convenit nisi quantitati: alio modo ut est *praedicamentum* est passio fundata in quantitate*;* ergo nullo modo convenit Angelo; ergo nec locus.

133. — **Contra** hoc est Magister in *littera* et *dist.* 37. I. [Lib. I. pag. 1188], et adducit ad hoc auctoritates. — Similiter Damasc. (*a*) c. 13 et 16 et 20.

(*a*) Ed Ven.... et adducit auctoritatem Damasceni... Quam tamen auctoritatem frustra apud Magistrum citatis locis quaereres.

(1) Solvuntur ad n. 143.

134. ([1]) — **Proponitur quaestio VI.** (1). — *Sexto,* iuxta hoc quaero sine argumentis:

Utrum Angelus requirat determinatum locum, ita quod nec in maiori, nec in minori possit esse, sed praecise in tanto loco? — Et * includit hoc *: *Utrum possit esse in loco punctuali?* — Et *utrum in quantumcumque magno loco et quantumcumque parvo?*

135. — **Prima sententia.** — Ad *primam quaestionem* dicitur quod Angelus est in loco per *operationem praecise.* — Ad quod probandum adducitur Damasc. c. 13: *Incorporea,* inquit, *natura ubi adest et operatur, non corporaliter, sed spiritualiter continetur.* Et infra eod. c.: *Intelligentia dicitur circumscribi, ubi adest intellectualiter et operatur.* Et c. 16: *Intellectualiter adesse et operari, ubi utique missi fuerint.* Ita quod semper videtur cum *esse* Angeli *in loco* adiungere *operari,* quasi hoc sit Angelum *esse* in loco, ipsum *operari* in loco.

136. — **Impugnatur.** — *Contra hoc* est quia istud videtur esse damnatum, sicut quidam articulus damnatus ab Episcopo Parisiensi et excommunicatus. — Quod si dicatur quod excommunicatio non *transeat mare* vel dioecesim, si tamen fuit articulus condemnatus sicut articulus haereticus, ubique est condemnatus sicut *haereticus,* non auctoritate dioecesani tantum, sed etiam *auctoritate Papae: Extra de haer. c. Ad abolendam* (*a*). Vel saltem sententia est *suspecta,* quando in aliqua Universitate solemniter est damnata.

137. ([2]) — **Sententia altera.** — *Alii* autem nolentes verbo suspecto uti, Angelum videlicet esse in loco per *operationem,* dicunt ipsum esse in loco per *applicationem* eius ad locum.

138. — **Impugnatur.** — Sed isti videntur *idem* sub alio vocabulo occultare. Non enim videtur *applicatio* posse intel-

(1) Solvitur ad. n. 142 *c*, et 144.

(*a*) Ed. Ven. addit:.... « abolendam, et in cañ. di. et 15. c. ultimo: Si montanus, ubi dicitur quod omnes haerexes q̄si epi [quasi Episcopi?] eorumque discipuli docuerunt vel conscripserunt non solum reputanda [sic], verum etiam ab omni ecclesia romana ad q̄ [quam?] cum suis auctoritatibus auctorum sequacibus sub anathematis indissolubili vinculo in aeternum confitentur esse damnatum, vel saltem »... Quam sententiam, certe corruptam, nec citato loco nec alibi invenire potuimus.

ligi aliquid esse nisi sit actus *primus*, vel actus *secundus*: non actus *primus*, patet; nec actus *secundus*, quia si intelligitur actus secundus, ergo *operatio*: et non *immanens*, ut intellectio vel volitio, quia operatio eius immanens ita abstrahit a *loco* sicut *essentia* Angeli; igitur *applicatio* est *operatio transiens* in corpus, et ita erit in loco per *operationem* eius circa corpus in loco.

139. (3) — **Demonstratur Angelum non esse in loco praecise per operationem.** — *Contra conclusionem* huius opinionis arguitur: — *a*) Primo quod sic ponens *contradicat sibi ipsi*; quia in *quaest.* illa, *an Deus sit ubique* * sive *in omnibus rebus*? *, probat quod sic, per hoc quia, secundum Philos. VII. *Physic.*, *movens est simul cum moto* * et *efficiens cum effectu* *: et Deus est primum efficiens, et ideo potens movere omne mobile. Ex hoc concludit quod est in *omnibus* et *praesens omnibus*. — Quaero, quid intendit per hoc concludere? Aut esse praesentem omnibus, hoc est *moventem*; et tunc est *petitio principii*, quia idem est *praemissa* et *conclusio*; et nihil ad propositum, quia ibi intendit concludere *immensitatem* Dei, secundum quam Deus est praesens omnibus. Aut intendit concludere illam praesentiam quae competit Deo in quantum est *immensus*; et tunc ex *operatione* alicubi, secundum ipsum, sequitur *praesentia* illa quae pertinet ad immensitatem divinam, quae est Dei in quantum Dei, ita quod *prius naturaliter* erit praesens in quantum *immensus* quam in quantum *operans*, et hoc concluditur ex hoc quod est in omnibus per *operationem* sicut *ex posteriori*. — Igitur a simili in proposito, *prius naturaliter* est Angelus praesens alicui loco secundum *essentiam* quam sit praesens secundum suam *operationem*.

Confirmatur ratio, quia minus videtur de Deo, quod oporteat ipsum esse praesentem ei in quod *agat* per praesentiam sive per *essentiam* quam Angelus; quia illud quod est illimitatae potentiae videtur posse agere in quantumcumque distans; sed illud quod est determinatae et limitatae virtutis requirit determinatam approximationem passi, ad hoc quod agat in ipsum, nullum enim videtur agens virtutis limitatae et determinatae, cuius actio non possit impediri per nimiam distantiam ad passum; et ita magis videtur necessario ponere Angelum esse praesentem ad hoc quod agat (*a*).

(*a*) Ed. Ven. addit: quam e converso.

Confirmatur etiam, quia si *actio* aliqua est in corpore ab Angelo, quaero, quomodo se habet actio ista ad virtutem illam a qua procedit, aut *mediate*, aut *immediate?* — Si est *immediata* illi a qua procedit, igitur *immediate* est Angelus in tali corpore vel iuxta tale corpus. — Si *mediata*, igitur est ab illa virtute per aliud medium, et de illo medio fiat eadem quaestio; et tunc oportebit stare ad hoc quod illud quod *primo* est a tali virtute *immediatum* est tali virtuti, et per consequens illi cuius est talis virtus, et ita e converso * operabitur *quia* * erit *praesens* ibi.

(4) *b)* Praeterea secundo, sequitur quod Angelus aliquando, immo frequenter, *nusquam* sit; nihil enim operatur in coelo empyreo, quia illud non est mutabile, nec mobile; igitur *nusquam* Angelus est in coelo empyreo: * ibi autem * est ut plurimum. — Item, si transeat de coelo ad terram, potest operari in locis extremis, nihil agendo in omnibus locis intermediis, quia potest esse aliquis Angelus qui non est motor alicuius orbis intermedii; igitur nec ille tunc erit in coelo, nec in terra, nec in medio.

c) Praeterea tertio, si Angelus est in loco per *operationem*, ergo ibi *primo* est ubi *primo operatur:* sed primo operatur in *toto coelo*, totum enim coelum est primo proportionatum virtuti Angeli, ita quod totum primo movet, et ita proportionatum secundum Philos. II. *De Coelo et Mundo*, quod si adderetur una stella, moveretur cum poena et labore: et tamen non est primo in toto coelo; ergo, etc.

Si dicas quod primo movet aliquam unam partem, et ibi est, et per motum illius partis movet aliam partem, quasi impellendo vel trahendo, *contra* hoc: licet Philosophus imaginetur illum rusticum habere pedes et caput in polis et brachia protensa et extensa ad Orientem et Occidentem, secundum veritatem tamen si primum coelum ponatur mobile, et non quiescens, nullus punctus est in coelo magis oriens quam alius, sed quilibet punctus est oriens successive; nullus etiam punctus est magis capax motus quam alius, secundum veritatem, et ideo non est in coelo ex natura rei dextrum et sinistrum, sicut in animali; pars enim dextra quae est in animali magis capax est virtutis animae quam pars sinistra. In nulla parte potest poni Angelus *primo* ex hoc quod *primo* illam partem *moveat.*

Hoc etiam *confirmatur*, quia si esset in aliqua parte quasi quiescens *per se*, motus tamen *per accidens*, sicut nauta in navi, ita quod semper circunferretur cum illo motu, videretur inconveniens talem motum attribuere Angelo moventi orbem. Nec etiam potest poni quasi per se quiescens, et quod iuxta illum sit quasi fluens pars et pars ipsius coeli, et quod partem magis illi praesentem semper primo moveat: non enim est assignare in quo quiescat ille Angelus, cum continue moveat partem praesentem, et existendo in aliquo, in quantum est motum, non erit quiescens in eo, ut videtur.

(5) *d)* Praeterea, illud quod est ratio Angelo existendi in loco est in eo *formaliter*, alioquin Angelus nullo modo erit *formaliter* in loco: *operatio* autem transiens in corpus non est *formaliter* in Angelo; ergo, etc.

e) Praeterea, illa operatio est *commensurative* in loco per accidens; igitur si per eam Angelus est in loco, et nullo alio modo, est ibi *commensurative*.

f) Praeterea, Damasc., cui maxime innituntur [n. 135], *non est pro eis:* tum quia omnes auctoritates communiter semper copulant ad *esse* et *operari*, ubi esset superfluitas nisi *aliud* esset *formaliter* Angelum *esse* in loco quam ipsum *operari* in loco. Dicit enim in prima auctoritate: *ubi adest et operatur*, et in secunda auctoritate dicitur Angelum *esse* in loco propter *adesse intellectualiter* et *operari;* et in tertia *intellectualiter adesse* et *operari*, *ubi utique fuerunt missi.* Similiter idem Damasc. cap. 20 dicit quod *coelum est continentia visibilium et invisibilium creaturarum, et infra ipsum Angelorum virtutes includuntur.* Ita igitur, secundum ipsum, sunt modo Angeli in coelo, * quia * (*a*) *includuntur* intra coelum : non sic autem includebantur in *principio suae creationis;* quia ipse cap. 17 videtur assentire Gregorio Theologo, quod conditi fuerunt *ante corporalem creaturam;* tunc enim non erant in *loco* sicut modo sunt, quia modo *continentur* in loco, tunc autem non continebantur; et tamen tunc potuerunt *intelligere* creaturam corporalem, secundum August., *Super Genes.*, quia prius habuerunt cognitionem *matutinam* quam *vespertinam*, et potuerunt intelligere obiectum ex parte obiecti sub

(*a*) Wadd. quod.

eadem ratione qua modo intelligunt illud; ergo per *solam intellectionem* obiecti non ponit eos Damascenus esse praesentes obiecto.

140. (6) — Sex (*a*) proprietates loci corporum recensentur. — Ad *quaestionem* igitur istam solvendam *primo* videndum est de *loco corporis*. Cuilibet enim corpori, praeter ultimum, cuius non est aliud extra continens, sex conveniunt: — *a*) *primo* esse in *loco: — b) secundo* esse in loco *actuali: — c) tertio* esse in loco *determinato*, quia *aequali: — d) quarto* esse in loco *commensurative: — e) quinto* esse in loco *determinate hoc vel illo: — f) sexto* esse in loco *naturaliter* vel *violenter*. — *Quatuor prima* conveniunt corpori in quantum *quantum*, vel in quantum corpus: *quintum* convenit sibi *ab agente: ultimum* convenit sibi in quantum est corpus *naturale;* licet enim nullum *quantum* existat nisi ipsum sit *quale*, tamen existens *prius naturaliter* est *quantum* quam *quale;* et secundum hoc *prius naturaliter* est *mathematicum* quam *quale*, hoc est tale quale primo consideratur a mathematico *per se* et *primo*. Et hoc intelligit Philos. IV. *Physic.* c. de *Vacuo*, ubi vult quod si corpus cubum ponatur in aere vel aqua, licet nullam habeat passionem naturalem tantum, tamen facit distare (latera corporis continentis (*b*)) quantum est ipsum corpus ibi positum, ita quod quantum est ipsum corpus tantum facit distare, et hoc non convenit sibi in quantum est *naturale* tantum, sed in quantum est *quantum* praecise, et ita *mathematicum*.

141. (7) — Quae per ordinem exponuntur. — *Exponendo* autem ista *per ordinem*, dico: — *a)* Quod omne corpus tale aliud a primo, *primo* est in *loco*, hoc est in *continente praecise*, etiam immobili. Hoc enim intelligitur per illam definitionem Philosophi, quam ponit IV. *Physic.*, de *loco*, scilicet: *locus est ultimum corporis continentis immobile primum*, etc.; *divisibile* enim secundum illam dimensionem secundum quam

(*a*) Ed. Ven. *quinque*, quia esse in *loco* et esse in loco *actuali* sub *primo* exprimit, quamvis non congruenter ad *expositionem* inferius positam. Ideo retinenda lectio Waddingi, a qua Ed. Veneta differt etiam in decursu huius *quaestionis* ubicumque occurrunt verba *primo, secundo*, etc. relate ad hanc divisionem.

(*b*) Deest in Ed. Ven.

est divisibile non potest immediate esse applicatum alicui ut continens ipsum; sed praecisum continens alicuius est *indivisibile*. Nihil autem *indivisibile* de genere quantitatis *per se* existit, sed in aliquo *divisibili;* et ideo sequitur illud *praecisum continens* esse *ultimum* alicuius divisibilis continentis. Ista autem *ultimitas* non est de ratione *loci* sicut est de ratione continentis (*a*) *praecise;* quia si potest indivisibile *per se esse,* et nullius divisibilis ultimum, illud indivisibile vere manens per se posset esse *praecisum continens.*

Ultra autem istam *continentiam praecisam* addit locus *immobilitatem,* qua distinguitur a *vase,* secundum Philos. IV. *Physic.* Quam *immobilitatem* * nisi * sunt diversi diversimode salvare per respectum ad *polos* et ad *centrum.* — Sed breviter dico quod si *subiectum* non maneat idem, nullum *accidens* absolutum vel respectivum manet idem, secundum Philos., et ideo cum manifestum sit omnem substantiam quae continet hoc corpus posse moveri localiter, et non manere idem numero, patet omne accidens absolutum et respectivum, quod est in continente istud corpus, manere non posse *idem numero;* et ideo nec *locum,* sive locus ponatur esse aliquid absolutum in tali corpore, sive respectivum.

Et *si dicatur* quod est ultimum totius universi, et licet ut est *ultimum continentis* varietur, tamen ut est *ultimum universi* non variatur, *nec hoc salvat;* quia non est ultimum *totius* universi nisi quia primo est ultimum alicuius *partis* eius; et ideo si est aliud et aliud ut est alterius et alterius partis, non est *idem* ut est totius universi; licet enim in aliquo toto sint multae partes, tamen quod competit sibi per unam partem primo praecise, et post aliam praecise non est *idem numero.*

(8) Dico igitur quod locus habet *immobilitatem* oppositam *motui locali omnino,* et *incorruptibilitatem* secundum *aequivalentiam* per comparationem ad motum localem. — *Primum* patet, quia si est aliquo modo *mobile localiter,* quantumcumque accipiatur *per accidens,* posset dici esse in loco *per accidens,* et ei assignari alius et alius locus: sicut licet *similitudo* moveatur quasi accidentaliter per accidens, quia scilicet

(*a*) Ed Ven.. non est de ratione *loci,* sed est de ratione *quantitatis* praecise.

in quarto vel in quinto gradu, quia primo *corpus*, et per hoc *superficies*, et per hoc *albedo*, et per hoc *similitudo*, tamen superficies vel albedo vel similitudo vere est quando movetur in toto corpore in *alio* et *alio* loco. Similiter tunc aliquid *quiescens* posset *moveri localiter;* nam quod habet alium et alium locum successive localiter movetur: fixum autem posset habere alium et alium locum continentem, si *moveretur* locus *per accidens*.

Secundum probo, quia licet locus corrumpatur, moto eius subiecto localiter, ita quod, moto *aere* localiter, non manet in eo eadem ratio *loci* quae prius, sicut patet ex iam probato, nec eadem ratio loci potest manere in *aqua succedente*, quia idem accidens numero non potest manere in duobus subiectis, tamen illa ratio loci *succedens*, quae est *alia* a ratione *praecedenti* secundum veritatem, est *eadem* praecedenti *per aequivalentiam* quantum ad motum localem; nam ita incompossibile est localem motum esse ab hoc loco in hunc locum, sicut si esset omnino idem locus numero.

(9) Nullus autem idem motus localis potest esse ab uno *ubi* ad aliud *ubi*, quae duo *ubi* non correspondent duobus locis differentibus specie, propter spatium interceptum, quia habentibus alium respectum, non tantum numero, sed etiam specie ad totum universum, ex hoc illi respectus qui sunt tantum * duo * numero alii videntur unus numero, quia ita sunt indistincti respectu motus localis sicut si tantum esset unus respectus.

Exemplum huius patet aliqualiter in nominibus significativis: quia haec vox *homo*, quotiescumque prolata, dicitur *una* vox numero, et * distinguitur * ab hac voce *lapis* numero, cum tamen non possit eadem vox numero bis proferri, ita quod quot sunt prolationes tot sunt voces distinctae numero; et haec vox *homo* et haec vox *lapis* non tantum numero, sed etiam *specie* distinguuntur; tamen quia ad *finem vocis*, scilicet ad exprimendum conceptum, per aequivalentiam sunt idem numero *homo* et *homo*, *lapis* et *lapis*, quotiescumque prolata, ideo dicuntur esse *una vox* numero respectu illius *finis*.

Sic dico in proposito, quod locus est *immobilis per se* et *per accidens* localiter; est tamen *corruptibilis*, moto subiecto localiter, quia tunc amplius non manet in eo illa relatio; et

tamen non est corruptibilis *in se* et secundum aequivalentiam; quia necessario succedit illi corpori in quo fuit *ista* ratio loci aliud corpus in quo est *alia* ratio loci *numero* a praecedenti, et tamen *eadem* praecedenti secundum *aequivalentiam* per comparationem ad motum localem.

(10) Sed nunquid omne corpus aliud a primo corpore *necessario* est *in loco* quia *quantum?* — Philosophus diceret quod sic; quia diceret non posse esse aliquod corpus aliud a corpore coelesti, quin sit in sphaera activorum et passivorum, et diceret illud necessario contineri sub aliquo praecise continente.

Tamen *oppositum videtur verum* secundum catholicos; quia Deus posset facere lapidem, non existente aliquo alio corpore locante, et lapidem existentem separatum ab (*a*) omni alio corpore; quia posset illum facere extra universum; et utroque modo esset non in loco, et tamen esset *idem* secundum *omne absolutum in se.* Per nihil igitur absolutum in se *necessario* requirit esse *in loco;* sed tantum habet necessario potentiam passivam qua *possit* esse *in loco*, et hoc, posito loco in existentia actuali, et posita praesentia eius respectu alicuius corporis locantis.

b) De *secundo* dico quod, supposito *primo,* corpus quantum est in loco *in actu,* quia in praeciso continente actualiter; non enim potest esse in loco, quin istud ultimum quod est proximum continens faciat illud esse actu, quia facit latera corporis continentis distare; secus est de *parte* in toto, quae non facit superficiem in potentia continentem ipsam esse in actu, et ideo non est pars in toto sicut locatum in loco: IV. *Physic.*

c) De *tertio* dico quod propter eamdem quantitatem necessario exigit corpus locum sibi *aequalem.*

d) Et propter hoc idem est in loco *commensurative,* ita quod pars superficiei contenti correspondet parti superficiei continentis, et totum toti.

e) Quintum competit corpori ex *determinato* loco locante * ipsum *.

f) *Sextum* competit sibi in quantum est corpus *naturale,* ex hoc scilicet quod in quantum habet formam substantialem

---

(*a*) Ed. Ven. absque.

determinatam et qualitates determinatas natum est ab aliquo locante *conservari* et *salvari*, et ab aliquo *corrumpi*; et quando continetur ab ultimo illius quod natum est ipsum salvare dicitur esse in loco *naturali*, licet *naturalitas* multum accidat rationi *loci*. Pro tanto igitur est in loco *naturali*, quia est in *locante naturaliter*, id est in ultimo alicuius continentis quod natum est *salvare* contentum.

142. (II) — **Explicatur quae proprietates loci corporum congruant loco Angelorum.** — Ad propositum igitur ista applicando, de Angelo dico: — *a)* Quod Angelus *non necessario* est in *loco* (*a*) [n. 140 *a*]; quia multo magis posset fieri Angelus sine creatione creaturae corporalis, vel facta creatura corporali, posset fieri et esse extra omnem creaturam corporalem. — Et tamen in Angelo est *potentia passiva* qua *posset* esse in loco. Et ista potentia vel fundatur immediate in eius *substantia*, qua *posset esse in loco*, vel in ipsa in quantum est *natura limitata actualiter existens*, vel in aliquo *extrinseco* ipsi Angelo, quidquid sit illud. Et ideo non oportet quaerere aliquam *intrinsecam* rationem essendi Angelum in loco *necessario*, quia ibi nulla est, sed tantummodo est in ipso *potentialitas passiva* qua potest esse in loco, quia *non repugnat* sibi.

b) Supposito igitur isto *primo*, non oportet quod sit in loco *in actu* [n. 140 *b*]; quia non oportet quod sit in aliquo continente indivisibili * tamquam in termino divisibilis actualiter existentis (*b*) *; non enim facit latera continentis distare, et ideo non facit superficiem continentem *in actu*.

c) De *tertio* [n. 140 *c*] est dubium, et de hoc mota est *secunda quaestio* [n. 134]. — Conceditur tamen communiter quod non potest esse in loco *quantumcumque magno*, quia hoc est proprium Dei; et ex hoc videtur non posse esse in loco *quantumcumque parvo*, ex *35. primi* Euclidis, ubi vult * Euclides ostendere demonstrative quare cum *ubi* quod quodlibet locabile habeat *determinatum* locum, et * quod quidquid potest esse in uno aequalium, et in reliquo, si sibi figuratio non repugnat.

(*a*) Ed. Ven. addit: tribus primis modis.

(*b*) Wadd. indivisibili actualiter existente.

(12) Ex hoc arguo sic: quidquid potest esse in uno aequali potest esse in altero, si sibi non repugnat figuratio aliqua, secundum quam unum distinguitur ab alio: sed Angelo nulla figuratio loci in quo est repugnat; igitur si potest esse in uno aequali, et in altero, et per consequens si potest esse in quadrato quantumcumque parvo vel stricto, quod oportet ponere dicendo quod non repugnat sibi esse in quantocumque loco, sequitur quod non repugnat sibi esse in loco quantumcumque longo, quia quadrangulus est aequalis isti quadrato parvo, in quo potest esse. — Istud *declaratur* per *oppositum* in *corpore naturali:* ideo enim aqua, quae potest esse in quadrato, non potest esse in quadrangulo quantumcumque longo, quia non potest esse in loco quantumcumque stricto, et ideo non potest quantumcumque protendi secundum magnitudinem; non enim potest protendi secundum longitudinem, nisi constringatur secundum latitudinem, et si non potest in infinitum constringi secundum latitudinem, non potest in infinitum protendi secundum longitudinem. — Oppositum est in proposito: si enim Angelus non determinet quantumcumque locum in minus, tunc poterit esse in loco quantumcumque strictiori, etc.

Praeterea, si *quantitas* aliqua *virtutis* (*a*) est in Angelo, secundum quam potest esse in aliquo loco proportionabiliter secundum ultimum potentiae suae, puta * iste (*b*) * tantum et * ille (*b*) * tantum, posset tamen secundum ultimum potentiae suae facere se in minori loco isto quantumcumque sibi adaequato, hoc autem *posse* est alicuius virtutis activae in eo, quia in potestate sua est ut posset uti ea ad effectum sibi adaequatum, vel non, igitur *magis posse* habere istam quantitatem in potestate sua est perfectius, quia maiorem habet virtutem activam, et ita est potens uti illa virtute activa in infinitum ad essendum in minori et minori (*c*) loco quam sit ille locus sibi adaequatus; igitur habet *potentiam infinitam: consequens* est inconveniens; igitur et *antecedens.* Sicut igitur si posset in infinitum esse in maiori et maiori loco, concluderetur infinitas virtutis suae, ita concluderetur infinitas virtutis suae si posset esse in infinitum in minori et minori * loco *.

(*a*) Ed. Ven. aliqua virtus.
(*b*) Wadd. isto.... illo.
(*c*) Ed. Ven. maiori.

(13) Si tamen posset esse in *puncto*, vel non [n. 134], non videtur ratio necessaria nec ad unam partem, nec ad aliam; quia licet Angelus sit *indivisibilis*, non habet tamen indivisibilitatem *limitatam* sicut punctus, et ideo *non oportet* ipsum esse in *puncto* sicut in *loco*. — *Nec* forte *repugnat* sibi esse in puncto sicut in loco; quia nullum inconveniens videtur ex hoc inferri; quia si ex esse in puncto sicut in loco hoc inferatur, quod non posset moveri localiter, nisi spatium esset ex punctis, non sequitur; posset enim immediate ex loco *punctuali* ferre se in *continuum*, cuius continui *punctus* est terminus.

De isto igitur articulo videtur concludendum quod habet locum *determinatum*, *indeterminate* tamen, hoc modo: quia aliquis locus est quo *maiorem* non posset habere, et aliquis quo non posset habere *minorem*, loquendo de loco *continuo*, licet forte posset esse in *puncto*.

(14) Utrum autem determinatum locum requirat et *determinate*, ita quod habens tantam virtutem si est praesens loco, de necessitate est praesens *tanto* loco, nec in potestate sua est quod sit praesens *maiori* et *minori* loco, sicut est de corporibus, quia quodlibet est necessario in loco sibi *aequali*, anima etiam intellectiva necessario est in loco totius corporis animati, ita quod non est in potestate eius esse in loco maiori vel minori, *hoc* * ideo * *dubium est*, quia nec videtur posse faciliter probari una pars, nec alia. Quod * enim * inconveniens est si *quantitas* sua *virtualis*, per quam potest esse praesens alicui loco * sua virtute *, sit naturalis ratio essendi in *tanto* loco suo modo, sicut *quantitas corporis* est naturalis ratio essendi in *tanto* loco suo modo, ita quod licet in potestate mea sit me esse in *hoc* loco vel in *illo* loco, non tamen est in potestate mea esse in *tanto* loco vel in *tanto*: quia iste effectus est naturaliter consequens *quantitatem* quae non subest potestati meae; * et * sicut nec *in se* * quantitas est in potestate mea *, ita nec quantum ad istum effectum, esse scilicet in *tanto* loco vel *tanto*. * Nullum * ergo videtur sequi inconveniens si ita poneretur in Angelis. — Vel si ponatur quod quantitas eorum habeat aliquem locum *adaequatum*, quo maiorem non posset habere secundum conditiones suae virtutis et essentiae, licet tamen ipsa subsit voluntati Angeli, ut possit non semper habere illum locum, sed maiorem vel minorem, non sequitur inconveniens.

(15) *d)* De *quarto* patet quod non est in loco *commensurative,* quia non habet partem et partem cum partibus loci.

e) De *quinto* dico quod est in *hoc* loco vel *illo*, quia non est *ubique.* — Et huius ratio quaerenda est. Dico igitur quod si aliquid posset esse secundum se in potentia passiva determinate ad aliquod *genus* physicum, et non est determinate in potentia passiva ad aliquam *speciem* illius generis, tunc ab eodem reducitur illud ad actum illius generis et speciei: sicut si *superficies* unde superficies sit ex se determinata ad *colorem,* et non sit ex se determinata ad *albedinem* vel *nigredinem*, tamen ab eodem agente reducitur ad actum *coloris* et *alicuius* coloris, quia non est *colorata* nisi quia *sic* colorata. Ita dico hic quod licet Angelus sit in potentia ad *ubi* in communi, et non ex se determinatus ad *hoc* ubi vel *illud*, tamen ab eodem agente reducitur ad hoc, ut sit actualiter in *loco*, et in *hoc* loco vel *illo.* Illud autem quo primo potest esse in loco est a Deo producente ipsum super creaturam corporalem continentem; sed ex tunc potest reducere seipsum ad actum istum, sicut patebit in *quaestione* de *motu Angeli* [infra q. 10].

(16) De *sexto* dico quod non est in aliquo loco *naturaliter*, quia tunc esset in aliquo loco *violenter;* tunc etiam aliquod corpus haberet naturalem aptitudinem ad ipsum *conservandum* in loco, et aliquod corpus ad ipsum *corrumpendum.*

Et *confirmatur* ratio per Avicen. IX. *Metaph.*, ubi vult quod motus coeli non est *naturalis*, quia tunc terminaretur ad quietem naturalem, et motus ab illa quiete esset *violentus.* Et ita est in proposito, et hoc accipiendo *naturalitatem* proprie, sicut illud dicitur moveri *naturaliter* quod *inclinatur* naturaliter ad motum.

Ex isto patet quod illa *potentia passiva* quae est in Angelo ad essendum *in loco* non est *naturalis*, nec *violenta*, sed *neutra;* quia nec istud passum inclinatur ex se naturaliter ad istam formam, nec ad oppositum, sed *neutro modo* se habet ad ista: sicut *superficies* ad *albedinem* et *nigredinem* indifferenter se habet.

143. — Solvuntur argumenta principalia quaest. V. — Ad *argumenta.* — *a)* Omnes auctoritates [n. 132 *a*, *b*] quae negant Angelum esse *in loco* sunt exponendae, quod verum dicunt

ipsum non esse in loco *circumscriptive*. Circumscriptio autem includit * aliquid * esse in loco * in * *actu* et *aequali*, et *commensurative* iuxta *secundam, tertiam* et *quartam* conditiones locati, quae non conveniunt Angelo [n. 140 et 142].

(17) *c)* Ad *illud Philosophi* [n. 132 c] potest concedi quod superficies aliqua corporis *continet* Angelum; non tamen ex hoc sequitur quod sit *agens* influens vel continens respectu eius, quia continentia *loci* est alterius rationis a continentia *formae* vel *speciei;* talis enim continentia nihil aliud est hic nisi contentum esse intra hanc superficiem continentem, et nihil eius esse extra; et hoc verum est in quocumque contento *definitive*, quia nihil eius est extra locum ambientem.

d) Ad *illud* de *situ* [n. 132 *d*], sive ut accipitur pro differentia *quantitatis*, sive ut est *praedicamentum*, si illud praedicamentum praesupponat quantitatem, neutro modo *maior* est vera, quia non oportet omne ens in loco habere *situm* altero illorum modorum, nisi sit in loco *circumscriptive*.

144. — Solutio quaest. VI. — Ad *secundam quaest.* [n. 134] patet ex dictis in *3. artic.*, scilicet de *loco determinato* [n. 142 *c*].

QUAESTIO VII.

145. — Proponitur quaestio. — * *Septimo* quaero * : *Utrum unus Angelus possit esse simul in pluribus locis?*

146. (I) — Argumenta principalia (1). — Quod non: — *a)* Quia tunc *distaret a se,* sicut locus distat a loco. — *Consequentia* probatur ex opposito *consequentis,* quia illa quae *sunt simul alicui tertio sunt simul inter se.*

b) Item, Angelus est natura omnino *limitata;* igitur secundum quodlibet quod potest inesse sibi; igitur secundum locum; ergo non potest simul esse in pluribus locis.

c) Praeterea, duo *ubi* sunt formaliter *contraria,* quia inter ea potest esse distantia localis, et per consequens *motus:* et motus est inter duo *contraria,* vel a contrario in medium; et in *praeced. quaest.* [n. 141 *a*] dictum est quod omnia distincta *ubi* differunt specie, et quae differunt specie sub eodem genere sunt *contraria,* et contraria non possunt simul inesse eidem, quia maxime distant, sicut nec contradictoria; ergo, etc.

d) Item, si sic, tunc posset simul *quiescere* et *moveri,* quia quiescere secundum unum *ubi* et moveri secundum aliud: sed quiescere et moveri inferunt *quiescere* et *non quiescere,* quae sunt incompossibilia in eodem; igitur, etc.

e) Praeterea, aut posset moveri simul ad illa duo *ubi,* aut ab uno *ubi* moveri ad aliud, et tamen manere in illo primo *ubi* et acquirere secundum cum hoc. — Non *primo modo,* quia duo motus eiusdem speciei non possunt inesse eidem, III. *Physic.*, neque multo magis duo motus contrarii. — Nec *secundo modo,* quia termini motus sunt incompossibiles, et ideo mobile acquirendo terminum *ad quem,* necessario amittit terminum *a quo;* igitur, etc.

---

(1) Solvuntur ad n. 149.

147. — Contra: — *a)* Angelus potest esse in aliquo loco *toto*, puta *pedali*. Faciat igitur se in *extremis* huius loci, non exhibendo se praesentem *medio*, quia non est ibi ut *forma*, nec aliquo modo alio qui videatur necessario requirere praesentiam *toti* (*a*); igitur erit in duobus locis non continuis.

b) Praeterea, *corpus* potest esse in duobus locis simul; ergo multo magis *spiritus*. — *Antecedens* declarabitur in IV., in materia de *Eucharistia*.

148. (2) — Solutio quaestionis. — *a)* In ista *quaestione* Damasc. dicit c. 33 et c. 16, quod de *facto* non est simul in duobus locis; quia, secundum eum, cum sunt in coelo non sunt in terra, nec e converso. Hoc est *de facto*.

b) De *possibilitate* tamen eorum *naturali* videtur probabile quod non potest unus simul esse in duobus locis, quorum uterque sibi sit *adaequatus* secundum ultimum potentiae suae: puta si secundum ultimum potentiae suae posset esse in loco unius *miliaris*, non posset virtute propria esse in duobus locis talibus, quia tunc iste locus non videretur sibi esse *adaequatus* secundum virtutem suam naturalem.

c) Sed utrum in duobus locis *discontinuis* posset esse, quorum nec unus, nec alius est sibi *adaequatus*, dubium est, nec videtur ratio necessaria pro, nec contra.

d) Sed quod in duobus locis, sive adaequatis sive non, posset esse per *potentiam divinam*, certum puto, quia nullam *contradictionem* includit, ut dicetur in IV., in materia de *Eucharistia* (1).

149. — Solvuntur argumenta principalia. — Et ideo ad *argumenta* ad primam partem, quae videntur probare non tantum impossibilitatem de *potentia Angeli naturali* loquendo, verum etiam *impossibilitatem simpliciter*, quia *contradictionem*, respondendum est:

a) Ad *primum* [n. 146 *a*] dico quod non sequitur, sicut nec e converso, quando illud tertium ad quod comparantur extrema est *illimitatum* secundum illud secundum quod extrema comparantur ad ipsum: sicut patet de *anima* in manu

---

(1) Dist. 10. q. 2: *Utrum idem corpus possit esse localiter simul in diversis locis?*

(*a*) Wadd. totius; Ed. Ven. 1490: acquirere praesentiam totam toti; aliae editiones uti supra in textu.

dextra et *sinistra,* quae anima non *distat a se,* et tamen manus distat a manu. Ita *Deus* non *distat a se,* et tamen distant inter se illa quae cum illo sunt *hic* et *Romae.* Quodcumque autem ponitur idem in duobus *ubi,* quacumque virtute sit in eis, est aliquo modo *illimitatum* ad illa. Et ideo neutra *consequentia* valet.

b) Ad *secundum* [n. 146 *b*] dico quod ex se *limitatus* est ad *naturam* et proprietates *naturales;* sed ad passionem *accidentalem,* sive ad *respectum* qualem dicit *ubi,* vel saltem non est sine respectu, non oportet ipsum esse limitatum ad unum *adaequatum* omnino, ita quod impossibile sit ipsum habere duo talia; licet forte *virtute naturali* sit limitatus ad unum adaequatum.

c) Ad *tertium* [n. 146 *c*] quaerere * rationem, quia istud potest inveniri in IV. *d. 10. q. 2.* in solutione primi argumenti. *

(3) *d)* Ad *quartum* [n. 146 *d*] dico quod sicut *moveri* est *aliter se habere nunc quam prius,* ita *quiescere* est *nunc se habere sicut prius:* non est autem inconveniens respectu * *huius* * *ubi* aliquid se habere nunc ut prius, et respectu *alterius ubi* aliter se habere nunc quam prius, et ita non est inconveniens quod *hic* possit *quiescere* et *ibi moveri.* — Et ex hoc concedo absolute quod *quiescit simul* et *movetur,* quia praedicata affirmativa simpliciter sumpta sequuntur ex seipsis sumptis cum determinatione *non diminuente.* — Et cum infertur ulterius: igitur *quiescit* et *non quiescit,* ibi est *ignorantia elenchi* et fallacia *secundum quid* et *simpliciter;* nam *quiescere* non infert non moveri *absolute,* sed tantum *cum* illa *determinatione* cum qua accipiebatur quiescere prout antecedebat ad quiescere simpliciter; et ideo non sequitur nisi quod hoc movetur in *hoc ubi* et non movetur in *illo ubi,* quae non sunt contradictoria. — *Exemplum* huius est: hoc est duplum ad A et dimidium ad B; igitur est *duplum* et *dimidium;* sed non sequitur: ergo est *duplum* et *non duplum;* non enim sequitur ex primis antecedentibus nisi cum ista *determinatione,* quod est duplum ad A et non duplum ad B; et ex illis non sequitur ulterius: ergo *duplum* et *non duplum,* sed est ibi *ignorantia elenchi.* Ita quod in omnibus talibus in quibus *contrahuntur* praedicata inferunt affirmativas, in quibus eadem praedicata * formaliter * simpliciter includuntur;

sed non inferunt negativas, in quibus praedicata inferuntur simpliciter subiectis non convenire propter causas dictas.

(4) *e)* Ad *ultimum* [n. 146 *e*] dico quod utroque modo est possibile. — Et *cum improbatur* primus modus, *dico* quod non est incompossibilitas *motuum* nisi propter incompossibilitatem *formarum*, secundum quas sunt motus. Et ideo si duo *ubi* non sunt formaliter incompossibilia, nec ut habent esse in motu, nec ut habent esse in fluxu, nec duo *motus* ad duo *ubi* in eodem simul erunt incompossibiles. Est autem dictum Philosophi III. *Physic.* verum de motibus secundum formas incompossibiles, quales sunt forte formae *absolutae*, sed non * *respectivae* * eiusdem speciei. Et de hoc alias. — Et *cum improbatur* secundus modus, *dico* quod sicut *generatio* et *corruptio* sunt duo motus distincti et habent proprios terminos distinctos, licet frequenter concurrant, et tunc sunt quatuor termini, duo scilicet *a quibus*, una privatio et una forma, et duo termini *ad quos*, scilicet una privatio et una forma, ita in motibus est *recessus* a termino *a quo* et *accessus* ad terminum *ad quem;* et tamen sicut *generatio*, absque contradictione, potest esse sine *corruptione*, vel e converso, quia non sunt eadem mutatio, ita potest esse *motus* vel mutatio, in quantum est *accessus* ad terminum *ad quem* absque alio motu qui est *recessus* a termino *a quo*. — Et tunc *cum dicitur* * adhuc *: termini motus sunt incompossibiles, *verum est* de proximis terminis *eiusdem* motus, sed non est verum de terminis qui possunt esse quorumcumque motuum differentium.

QUAESTIO VIII.

150. (1) — **Proponitur quaestio.** — *Octavo* quaero: *Utrum duo Angeli possint simul esse in eodem loco?*

151. — **Argumenta principalia** (1). — Quod non: — *a)* Quia duae causae *totales* non possunt esse simul respectu eiusdem effectus: Angelus autem existens in loco est totalis causa respectu *operationis* in tali loco, propter quam dicitur *esse ibi;* igitur non potest esse causa cum eo alius Angelus propter aliquam operationem ibi exercitam.

b) Alia ratio ponitur ab aliis: quia quae habent *eumdem* modum essendi *in* non possunt esse simul. — Quod declaratur de duobus *corporibus gloriosis,* quae non possunt naturaliter simul esse in eodem loco, licet corpus gloriosum possit simul esse cum *non glorioso:* ita de duobus *diis* si essent pares, neuter posset esse cum alio, secundum Damasc. cap. 5; et tamen Deus potest esse simul cum creatura propter *alium* modum *essendi* eorum *in* loco. Cum igitur Angeli habeant *eumdem* modum *essendi in* loco, non poterunt simul esse in eodem loco.

152. (2) — **Solutio quaestionis.** — *a)* In ista *quaestione* non est veritas ita clara et certa *de facto,* sicut est in *praeced. quaest.;* quia Richard. IV. *De Trinit.* videtur arguere daemones non habere corpora, per hoc quod legio fuit in corpore unius obsessi, * *Marc.* V. et XV. [sic] scilicet *; non enim potuisset legio fuisse in aliquo, si habuissent corpora: ideo videtur arguere quod si habuissent corpora, fuissent corpora eorum simul in eodem loco; igitur modo quando non habent corpora, videtur dicendum quod *simul* fuerunt absque corporibus.

---

(1) Solvuntur ad n. 153

b) Si etiam unus Angelus movens coelum sit in meridie, et alius bonus Angelus missus de coelo ad terram debeat transire per illum locum, non videtur necessitas quod non transeat quasi per lineam rectam, vel quod alius cedat sibi.

c) Si etiam omnes Angeli fuissent creati ante creaturam corporalem, sicut videtur verum, secundum Damasc. c. 17 et 21, non videtur facile assignare quomodo tunc non fuissent simul; et si tunc non fuisset inconveniens eos esse simul, nec modo.

Quicquid autem sit de facto et de possibili, de potentia dico *naturali* eorum, de possibili tamen respectu potentiae *divinae* non videtur esse impossibile quin per ipsam possent esse simul.

153. ([3]) — Solvuntur argumenta principalia. — Et tunc ad *argumenta prima,* quae videntur probare oppositum, respondendum est:

a) Ad *primum* [n. 151 *a*] dico quod falsum supponit, scilicet quod Angelus non sit in loco *nisi per operationem,* quod improbatum est in 1. *quaèst.* huius materiae [n. 139]. — Si etiam illud suppositum admitteretur, posset unus Angelus operari circa illud una operatione et alius alia operatione, et *uterque,* secundum illos, posset poni per suam operationem in loco, videlicet illius corporis ubi operarentur, et sic esse simul: quod est oppositum conclusionis argumenti. — Et *si dicas* quod non possunt operari nisi *corporaliter* movendo, *nec hoc iuvat,* quia sicut Angelus movet *libere,* ita potest movere *secundum ultimum potentiae* suae vel *citra ultimum potentiae* suae. Et si movet *citra ultimum potentiae* suae, alius potest movere illud mobile secum: sicut apparet in homine, qui secundum ultimum potentiae suae potens portare *quatuor* lapides, potest citra terminum potentiae suae tantum portare *duos,* ita quod potentia sua motiva non habet actum suum nisi circa duos, et tunc potest habere * alium * cooperantem portantem secum idem. Cum ergo Angelus sit substantia agens *libere,* potest aliud movere secum.

b) Ad *secundum* [n. 151 *b*] dico quod illa *maior,* quae est famosa in multis materiis, non est rationabilis; nam *esse in* nullam habitudinem essentialem dicit necessario ad illud *in quo* est; *esse* autem *ab* dicit dependentiam essentialem ad illud *a quo* est aliquod. Quae igitur rationabilitas, quod plura

possunt esse *ab eodem* et eodem modo, et non possunt plura esse *in eodem*, eodem modo *essendi in?* Quare enim plus repugnat *respectus accidentalis* unius rationis quam *dependentia essentialis* unius rationis? Similiter, habent temporalia eumdem respectum ad tempus sicut locata ad locum; ex hoc ergo videtur sequi quod non possunt plura temporalia esse in eodem tempore: quod videtur absurdum. — Quod autem *adducitur* de duobus *corporibus gloriosis* et de duobus *diis*, si simul essent, *si verum esset*, oporteret aliunde probare quam ex ratione eius quod est esse *in loco* eodem modo *essendi in;* quia ex hoc non videtur esse repugnantia aliqua *simultatis*.

QUAESTIO IX.

154. (1) — Proponitur quaestio. — * *Nono* quaero *: *Utrum Angelus possit moveri de loco ad locum motu continuo?*

Articulus I.

PROPONUNTUR ARGUMENTA PRINCIPALIA.

§ 1. — *I. Argumentum principale* (1).

155. — Negatur in genere, Angelum posse moveri. — *Primo* arguitur quod non possit *moveri;* quia *motus* est *actus entis in potentia secundum quod in potentia,* ex III. *Pysic.*: *ubi* autem vel locus non est *actus* Angeli nec *perfectio,* quia omnis perfectio videtur esse nobilior perfectibili aliquo modo: non sic autem *ubi* respectu naturae angelicae.

§ 2. — *II. Argumentum principale* (2).

156. (2) — Divisio. — *Secundo,* quod non possit moveri motu *continuo* arguitur; et primo in *communi,* quod *nullum successivum* sit *continuum;* et hoc *duplici via* probatur: prima ex hoc quod omne tale componitur ex *indivisibilibus:* secunda quia componitur ex *minimis.*

157. — Arguitur nullum successivum ese continuum, quia componitur ex indivisibilibus (3). — *Primam consequentiam* probat Philos. VI. *Physic.*, quia *indivisibile* non potest *con-*

(1) Vid. solutionem ad n. 166.
(2) Solvitur Art. III. § 2.
(3) Vid. n. 167 seqq.

tinuari indivisibili, cum non habeat ultimum. — *Antecedens* illud, scilicet quod *successivum* componatur ex *indivisibilibus,* probo dupliciter:

a) Primo quia *dividitur* in *indivisibilia;* igitur componitur ex eis. — *Probatio* huius *antecedentis: possibile* est ipsum *dividi* in illa *omnia* in quae est *divisibile.* Subiectum videtur includere praedicatum huius propositionis. — Et ex hoc videtur ulterius possibile ipsum *esse divisum* in *omnibus* in quibus ipsum possibile est *dividi.* Ista *consequentia* probatur per illud VI. *Physic.,* * *quod impossibile est fieri imposbile est factum esse* *, et III. *Metaph.* et II. *De Gener.* dicit Philosophus idem. — Ulterius ista de *possibili* ponatur in *esse,* et sequetur: igitur est *actu divisum* in illa omnia in quae possibile est ipsum dividi; et ex hoc sequitur quod est divisum in *indivisibilia;* quia si non, non est divisum in *omnibus* in quibus posset dividi, quia adhuc posset ulterius dividi in partes illorum *divisibilium* (1).

b) Secundo probo idem: quia successivi *nihil est actu* nisi *indivisibile;* quia si aliquid eius esset *divisibile* actu, simul esset *successivum* et *non* esset *successivum.* Illo igitur indivisibili non existente actu, sed raptim transeunte, quaero, quid succedit sibi? Si aliquod *indivisibile* succedit sibi in continuo, habetur propositum, quod indivisibile sit *immediatum* indivisibili, et sic *continuum* erit compositum ex *indivisibilibus.* — Si non succedit sibi aliud *indivisibile,* igitur tunc non erit *actu;* nam indivisibile eius non est actu, et sicut assumptum est, *successivum* non est in *actu* nisi quia aliquod *indivisibile* eius est; igitur, etc. (2).

158. (3) — Arguitur nullum successivum esse continuum, quia componitur ex minimis. — *Secunda via* est, quia componitur ex minimis; igitur non est continuum. — *Consequentia* probatur, quia *minimum* simpliciter, quo scilicet nihil est minus ipso, non habet *partem* ex qua sit, quia tunc illa esset minor eo; igitur est omnino *non quantum,* quia omne quantum habet partem minorem se: sed *non quantum* non potest *continuari* non quanto; ergo *minimum* non potest *continuari.* — *Antecedens probatur* et *auctoritatibus* et *ratione.*

---

(1) Vid. solutionem ad n. 179-183.

(2) Vid. solutionem ad n. 185-189.

159. — Arguitur auctoritate Philosophi, successiva componi ex minimis (1). — *a) Primo* auctoritate *Philosophi*, I. *Physic.*, ubi rationes suae videntur contra Anaxagoram inniti isti principio: quod est accipere *minimum naturale*, ut minimam carnem vel minimum ignem: sed secundum ipsum, VI. *Physic.*, eiusdem rationis est ipsum motum et magnitudinem et tempus *componi* ex indivisibilibus et *dividi* in eis; igitur oportebit ponere minimum motum et minimum tempus, sicut permanens minimum.

b) Idem videtur haberi a Philos. II. *De Anima*, ubi vult quod omnium *natura* constantium *determinata* est ratio magnitudinis et augmenti: non solum autem *permanentia* sunt *naturalia* (a), sed etiam *successiva;* igitur habent *determinatam* parvitatem et magnitudinem.

c) Patet idem etiam per Philos. in *De Sensu et Sensato*, in illa *prima dubitatione*, ubi videtur velle quod *passiones* naturales non sunt divisibiles *in infinitum.* — Et hoc videtur probare, quia tunc sensus videretur posse intendi in infinitum, quia ad percipiendum *minimum* indivisibile requiritur acutior sensus in infinitum.

160. — Idipsum arguitur ratione (2). — *Ratione* autem probatur *secundo* idem *antecedens:* — *a)* Ex hoc quod est dare *primam* partem *motus*, igitur et *minimam.* — *Consequentia patet,* quia si quaelibet pars haberet minorem partem se, haberet etiam aliquid sui prius aliquo sui *in infinitum.* — *Antecedens* istud de *primitate,* scilicet quod contingat dare *primam partem motus,* ostenditur auctoritatibus Philos. I. *Physic.* et VIII, ubi dicit Philosophus: *Non enim si partibile in infinitum est quod alteratur, propter hoc et alteratio, sed velox fit, sicut multotiens densatio;* ubi habet Commentator *subito,* et exponit, hoc est in *instanti,* et non in *tempore.*

Et quasi *obiicit contra se,* quia videtur hoc repugnare illi quod dicitur in VI, scilicet quod ante omne *moveri* * praecedit * *mutatum esse,* et ante omne *mutatum esse* * est * *mo-*

(a) Ed. Ven.: Non autem permanentia naturalia sunt solum.

(1) Vid. solutionem ad n. 190.

(2) Vid. solutionem ad n. 191.

veri. Et *respondet* solvendo, quod illud ibi intelligitur de motu in quantum *continuus* est et *divisibilis;* istud autem intelligitur hic de motu in quantum est *generatus,* sive *productus ad actum.*

(4) Ad istam intentionem videtur Philosophus praemisisse quoddam *exemplum* de *guttis:* quod non est necesse, si multae guttae aliquam partem amoverent de lapide penetrando lapidem, quod etiam *quaelibet* gutta aliquid amoveat et quod semper pars amoveatur ante partem, sed aliquando *totum simul* amovetur. Quando igitur dicit: tot guttae amovent de lapide tantum in aliquo tempore; pars autem illarum in nullo tempore tantum amovet, *exemplificat:* sicut multi trahunt navem, nullus autem per se etiam (*a*) in multo tempore traheret eam. Videtur ergo innuere quod post aliquas guttas, tandem *tota pars* lapidis *simul* amoveatur. Et ita est in *alteratione,* quod non semper pars sequitur partem, sed quandoque alteratio *tota simul* fit.

b) Expressius hoc dicit in *secunda dubitatione De Sensu et Sensato,* ubi vult quod non oportet quod similiter sit in *alteratione* et *latione;* contingit enim aliquid *simul totum alterari,* et non dimidium prius, velut aquam simul totam coagulari; attamen si fuerit multum quod calefit aut coagulatur, habitum ab habito * fit vel * patitur: primum autem ab ipso faciente transmutari et *simul alterari* et *subito* est necesse.

c) Idem probatur per *rationem:* quia inter *contradictoria* non est medium; igitur inter *non esse* formae inducendae per motum et *esse* ipsius non est medium: *non esse* autem ipsius fuit in *ultimo instanti* formae praecedentis; igitur inter istud instans et illud quod mensurat *esse* formae succedentis non est medium: sed si nullum esset *primum,* inter *esse* formae inducendae per motum et *non esse* ipsius esset medium; ergo ibi est dare *primum,* et * non esset *minimum* illud primum * in se nisi esset indivisibile. — Ex ista *primitate* probata concluditur quod illud *primum* sit *minima* pars; non enim potest istud * esse primum nisi indivisibile * (*b*); quia Philos. VI. *Physic.* ostendit quod non contingit accipere primam mutationem in motu.

(*a*) Wadd. ergo.

(*b*) Wadding. primum esse indivisibile.

§ 3. — *III. Argumentum principale* (1).

161. (5) — Arguitur Angelum non posse moveri, quia indivisibilis. — *Tertio* principaliter arguitur quod Angelus non posset moveri, quia est *indivisibilis.* — Probat enim Philos. VI. *Physic. cap. 2 et penultimo,* quod nullum *indivisibile* potest *moveri.* Hoc probat ex intentione. Et illam rationem quam facit c. 2 replicat capitulo * ultimo *; quia omne quod movetur partim est in termino *a quo* et partim in termino *ad quem;* quando enim *totaliter* est in termino *a quo* non movetur, sed quiescit; quando autem est in termino *ad quem* totaliter motum est: *indivisibile* (*a*) autem non potest esse in uno termino partim et partim in alio, quia non habet partem et partem; igitur, etc.

b) Secunda ratio sua est *cap. penult.:* quia omne quod movetur *prius pertransit* spatium sibi *aequale* vel *minus* quam *maius:* sed *indivisibile* non potest prius pertransire minus se; igitur pertransit prius aequale quam maius se, et pertranseundo semper spatium sibi aequale pertransibit (*b*) totum continuum supra quod movetur; igitur illud componeretur ex indivisibilibus aequalibus indivisibili moto: *consequens* est falsum; ergo et *antecedens.*

c) Tertia ratio sua videtur esse, quia omnis motus est in tempore, sicut prius probavit in eodem VI. *Physic.*, et *omni tempore erit accipere minus tempus,* in quo minori potest minus mobile moveri; igitur omni mobili potest accipi minus mobile in infinitum, et ita nullum indivisibile est mobile.

§ 4. — *IV. Argumentum principale* (2).

162. (6) — Arguitur Angelum non posse moveri localiter continue, quia non habet resistentiam (3). — *Quarto* principaliter arguitur: *a)* Quod non possit moveri localiter *continue,* quia non habet *resistentiam;* quia, sicut dicit Commentator

---

(*a*) Ed. Ven. igitur quando movetur indivisibile non potest esse.

(*b*) Ed. Ven. addit: in.

(1) Solvitur Art. III. § 3.

(2) Solvitur Art. III § 4.

(3) Vid. solut. ad n. 196.

super IV. *Physic.*, cap. de *Vacuo,* * com. 22, dicit quod * successio in motu est ex resistentia mobilis ad motorem, vel medii ad mobile, vel medii ad motorem: nulla istarum resistentiarum est in proposito; non enim Angelus resistit medio, nec e converso, nec sibi ipsi ut motori.

b) Et *confirmatur* ratio, quia, secundum ipsum, *grave* in *vacuo* moveretur in non tempore, quia ibi nulla esset *resistentia* quae posset causare *successionem* in motu. Non autem magis resistit Angelus sibi vel medio quam grave vacuo, vel vacuum gravi, si poneretur; igitur, etc.

163. — Idipsum arguitur rationibus Philosophi (1). — Item per rationem Philosophi ibi; arguit enim sic: — *a) Quae est proportio medii* ad *medium* in *subtilitate* et *densitate, eadem* est proportio *motus* ad *motum* in *velocitate* et *tarditate:* sed nulla est proportio *vacui* ad *plenum* in subtilitate; igitur nec motus ad motum (*a*) in velocitate et tarditate: sed omnis motus possibilis ad omnem motum possibilem potest esse aliqua proportio in velocitate; igitur nullus motus est possibilis in *vacuo,* sed aliquis est possibilis in *pleno.*

(7) Sicut ipse arguit ex parte *medii,* ita potest argui in proposito; nam, caeteris paribus, quae est proportio motus ad motum (*a*) in *velocitate,* eadem est proportio Angeli ad corpus in *subtilitate:* sed nulla est proportio Angeli ad corpus in subtilitate; igitur, etc., sicut in ratione sua.

b) Alia ratio sua est ibi: quia si in *vacuo* fiat *motus,* accipiatur aliud corpus *plenum* subtile in tanta proportione excedere aliud corpus in subtilitate in quanta tempus motus vacui minus est quam tempus motus pleni; per illud medium plenum subtilius erit motus * in *tempore aequali* * (*b*) motui in vacuo: quod habet pro impossibili.

Ita potest in proposito argui ex parte mobilium; si enim Angelus quantumcumque velocius moveatur quam corpus, accipiatur aliquod corpus subtilius quam corpus illud datum, in tanta proportione in quanta tempus motus Angeli minus est tempore motus corporis dati; illud corpus in tali proportione subtilius in aequali tempore movebitur cum Angelo.

(*a*) Ed. Ven. mobilis ad mobile.

(*b*) Wadd. motus aequalis motui.

(1) Vid. solut. ad n. 197.

164. — Ad oppositum videtur esse Damasc. cap. 33 et 26., ubi vult quod non sunt simul in coelo, et in terra et frequenter mittuntur in terram, ut apparet per Scripturam.

Articulus II.

SOLVITUR QUAESTIO.

165. ([8]) — **Ostenditur Angelos posse moveri de loco ad locum moto continuo.** — Ad *quaestionem* dico: — *a)* Quod sic: quia omne receptivum formarum alicuius generis, quod non est ex se *determinatum* ad aliquam unam illarum formarum, nec est *illimitatum* ad illas, potest moveri sive mutari ab una illarum formarum ad aliam. Ista propositio patet per se, quia subiectum includit praedicatum. Sed Angelus est receptivus alicuius *ubi* definitive, licet non circumscriptive, sicut patet prius in 1ª *quaest.* de *locatione* Angeli [n. 143]; nec est illimitatus ad omnia *ubi*, quia non est immensus; ergo potest mutari ab uno *ubi* ad aliud.

b) Et quod *continue* patet; quia inter duo *ubi* sunt infinita *ubi* media; quod probatur ex continuo motu corporis per omnia illa *ubi:* per omnia autem illa potest Angelus transire, ita quod in nullo illorum *ubi* sit nisi indivisibiliter; et per consequens non potest omnia illa pertransire, nisi *continue* moveatur.

c) Hoc etiam *confirmatur;* quia anima beata aequabitur Angelis, iuxta promissum Salvatoris, *Matth.* c. XXII. v. 30: *Erunt sicut Angeli:* anima autem beata movetur, immo anima * beatissima quae est Christi * movebatur localiter, quia descendit ad inferos, sicut dicit articulus fidei.

d) Patet etiam ex Scriptura, quod Angeli mittantur quandoque cum corpore assumpto. Et si tunc cum corpore movebantur, videtur quod tunc fuerit aliqua motio passiva ipsorum, alia formaliter ab ipsa motione passiva ipsius corporis, quia non erant formaliter aliquid ipsius corporis.

e) Similiter credibile est quod frequenter missi sint sine corpore, sicut de illo misso ad Ioseph, de conceptu Beatae Mariae dubitantem.

Articulus III.

SOLVUNTUR ARGUMENTA PRINCIPALIA.

§ 1. — *Solvitur I. Argumentum principale.*

166. (9) — **Ostenditur locum posse aliqualiter esse perfectionem Angeli.** — Ad *argumenta quaest.* [n. 155] dico quod non est inconveniens omne causatum, quantumcumque sit perfectum, dummodo tamen non habeat in essentia sua omnem perfectionem, esse capax vel potentiale respectu alicuius perfectionis, licet illa absolute minor sit sua natura: sicut Angelus habet intellectionem, quae est perfectio potentiae intellectivae, et tamen intellectio est simpliciter ignobilior (sive imperfectior (*a*)) natura angelica. Et ita potest concedi de *ubi* vel praesentia corporali cum Angelo, quod sit aliqua perfectio Angeli, sicut aliquis actus dicitur perfectio, sed longe ignobilior illa natura cui inest.

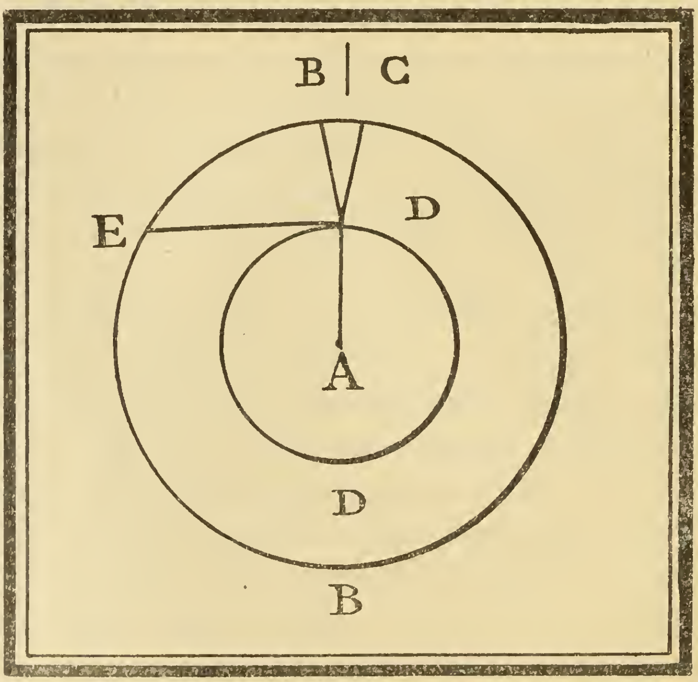
§ 2. — *Solvitur II. Argumentum principale.*

167. — **Per Philosophum probatur successivum non componi ex indivisibilibus.** — Ad *secundum* [n. 156] nego illud quod assumitur, scilicet *nullum successivum est continuum.* — *Antecedens* etiam quod assumitur [n. 157] ad eius probationem, scilicet quod componatur ex *indivisibilibus*, nego et eius falsitatem probo: — *a)* Per rationem Philos. VI. *Physic.*, de proportione *sesquialtera*, quae plus convincit adversarium, licet forte aliquae rationes eius magis sint a *causa*, quia supponit quod in quacumque proportione possit motus accipi velocior omni motu dato, et per consequens motu aliquo dato mensurato tribus instantibus erit accipere motum in duplo velociorem, qui mensuratur vel mensurabitur instanti cum dimidio.
(10) *b)* Istud etiam de *successivo* probo per continuitatem permanentis: quia permanens est continuum; igitur et successivum. — *Consequentiam* probo, quia si in motu indivisibilia

(*a*) Deest in Ed. Ven.

sint invicem immediata, quaero de mobili et ipsis *ubi* quae habet in ipsis instantibus immediatis: si inter ultimum unius *ubi* et alterius nihil sit medium, igitur ultimum unius immediatum est ultimo alterius. — Si inter illa duo *ubi* sit aliquid medium, quaero de ultimo ipsius mobilis, quando est in ipso medio? — Non in altero instanti, quia nec in illis duobus indivisibilibus; est igitur in medio aliquo inter illa duo instantia; ergo illa duo instantia non erant immediata. — Et istam *consequentiam* declarat Philos. VI. *Physic.*, quod scilicet eiusdem rationis est motum et magnitudinem et tempus componi ex indivisibilibus. — *Antecedens* probari potest manifestius de *permanentibus* quam de *successivis* per rationes Philos. VI. *Physic.*, quia magis est evidens et manifestum quod indivisibilia permanentia non faciant maius quam de indivisibilibus sibi invicem succedentibus.

168. — Exponitur prima probatio geometrica ad idem. — Tamen efficacius probatur *antecedens* illud per duas probationes geometricas, * sicut patet in praesenti figura *.

Quarum prima est ista: super centrum quodlibet, quantumlibet occupando spatium, contingit circulum designare, secundum illam *petitionem secundam primi Euclidis*. Super centrum igitur aliquod datum, quod dicatur A, describantur duo circuli: maior, qui dicatur B, et minor, qui dicatur D. Si circumferentia maioris componatur ex punctis, duo puncta immediata sibi signentur, quae sunt B et C; ducatur linea recta ab A ad B et linea recta ab A ad C, * quia * secundum illam

primam petitionem primi Euclidis, *a puncto ad punctum* contingit *lineam rectam ducere*, etc. Istae lineae rectae ductae transibunt per circumferentiam minoris circuli. Quaero, aut secabunt eam in eodem puncto, aut in alio. Si in alio, igitur tot puncta erunt in minori circulo sicut in maiori: sed impossibile est duo inaequalia componi ex partibus aequalibus in magnitudine et in multitudine; punctus enim non excedit punctum in magnitudine: et puncta in circumferentia circuli minoris sunt tot quot in circumferentia circuli maioris; ergo minor circumferentia est aequalis maiori, et per consequens pars est aequalis toti.

Si autem duae rectae lineae A B et A C secent minorem circumferentiam in eodem puncto, sit ille * punctus * D; super lineam A B erigatur linea recta secans scilicet eam in puncto D, quae sit D E, quae sit etiam contingens respectu minoris circuli, ex *decimoquinto tertii* Euclidis. Ista cum linea A B * et similiter cum linea A C * constituit duos rectos Angulos vel aequales duobus rectis, (ex *decimotertio primi* Euclidis (*a*)); igitur * si * angulus A D E et etiam angulus B D E valent duos rectos, pari ratione angulus A D E et angulus C D E valent duos rectos: sed quicumque duo anguli recti sunt aequales quibuscumque duobus rectis, ex *tertia petitione primi* Euclidis; igitur dempto communi, scilicet A D E, residua erunt aequalia; igitur angulus B D E erit aequalis angulo C D E, et ita pars erit aequalis toti.

169. (¹¹) — Obiectio. — *a) Proponitur.* — Ad istud *diceret adversarius* quod D B et D C non includunt aliquem angulum, quia tunc posset illi angulo basis subprotendi a puncto B ad punctum C, quod est oppositum positi, quia B C ponuntur puncta immediata; quando ergo accipitur quod angulus C D E est totalis ad angulum B D E, negatur, quia angulo B D E nihil additur in angulo C D E, quia inter B et C in concursu eorum in D non est angulus.

b) Solvitur. — *Ista responsio*, licet videatur absurda, negando angulum ubi duae lineae concurrunt, quae expanduntur super superficiem et applicantur non directe, et in hoc contradicat definitioni anguli *primo* Eucludis; negando etiam a B

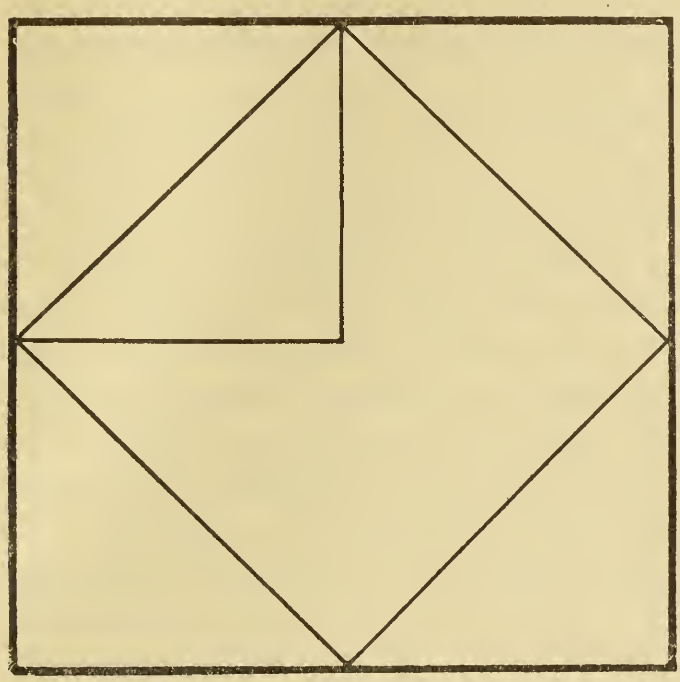
(*a*) Deest in Ed. Ven.

in C lineam posse duci neget *primam petitionem primi* Euclidis, tamen quia haec non reputarentur inconvenientia, quia sequuntur ad propositum, *contra responsionem aliter arguo:* angulus C D E includit totum angulum B D E, et addit saltem punctum, licet protervias quod non addit angulum; et punctus, per te, est pars; igitur angulus C D E addit super angulum B D E *partem* aliquam; igitur est *totum* ad illud. — *Assumptum* patet, quia si angulus dicatur spatium interceptum inter lineas, non includendo lineas, tunc punctus primus lineae B D extra circumferentiam minorem nihil erit anguli B D E, et est aliquid anguli C D E. — Si autem angulus, ultra spatium inclusum, includit lineam includentem, et tunc primus punctus lineae D C extra circunferentiam minorem nihil erit anguli B D E, et est aliquid anguli C D E, et ita utroque modo angulus C D E addit punctum super angulum B D E.
(12) Nec potest aliquo modo obviari demonstrationi principali, quasi in illa circumferentia non incipiant lineae dividi a se, sed alibi propinquius centro vel remotius; quia ubicumque hoc posueris, ibi describam circumferentiam minorem.

Istam *secundam partem,* scilicet quod minor circumferentia non secetur in uno eodem puncto, si secetur a duabus lineis, non oporteret probare, nisi propter proterviam adversarii; quia satis est manifestum quod eadem linea, si protrahatur in continuum et directum, nunquam terminabitur ex eadem parte ad duo puncta. Et si istud manifestum verum conceditur, statim ex deductione in *prima parte* patet propositum.

170. (13) — Secunda probatio geometrica. — *Secunda probatio* est ex *quinta* et *septima decimi* Euclidis. Dicit enim illa *quinta* quod omnium quantitatum commensurabilium proportio est ad invicem sicut alicuius numeri ad aliquem numerum, et per consequens, sicut vult *septima,* si lineae aliquae sint commensurabiles, quadrata illarum se habebunt ad invicem sicut unus numerus quadratus ad aliquem alium quadratum: quadratum autem diametri non se habet ad quadratum costae sicut numerus aliquis quadratus ad alium numerum quadratum; igitur nec linea illa quae erat diameter quadrati commensurabilis erit costae istius quadrati. — *Minor* huius patet ex *penult. primi,* quod quadratum diametri est duplum ad

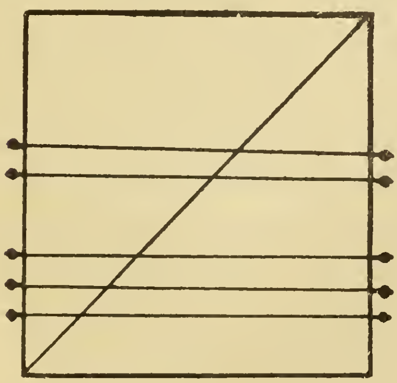
quadratum costae, pro eo quod est aequale quadratis duarum costarum, * sicut patet in hac figura *.

Nullus autem numerus quadratus est duplus ad alium numerum quadratum, sicut patet discurrendo per omnes quadratos ex quibuscumque radicibus in se ductis.

Ex hoc patet ista conclusio, quod *diameter est assymmeter costae,* id est *incommensurabilis.*

Si autem lineae * istae * componerentur ex punctis, non essent incommensurabiles, haberent enim se puncta unius ad puncta alterius in aliqua proportione numerali. Nec solum sequeretur quod non essent incommensurabiles lineae, sed etiam quod essent aequales: quod est plane contra sensum. — *Probatio* huius *consequentiae:* accipiantur duo puncta immediata in costa, et alia duo opposita in alia costa, et ab istis ad illa ducantur duae lineae rectae aeque distantes ipsi costae (*a*); istae secabunt diametrum, * sicut patet in hac figura *.

Quaero, aut in punctis immediatis, aut mediatis? Si in immediatis, igitur non plura puncta in diametro sunt quam in costa; igitur non est diameter maior costa. Si in punctis mediatis, accipio punctum medium inter illa duo puncta mediata diametri, a quo trahatur linea in continuum et directum; illud cadet extra utramque lineam istam, ex datis; et ab illo puncto duco aeque distantem utri-

(*a*) Ed. Ven. basi.

que lineae datae, ex *trigesimaprima primi.* Ista aeque distans ducatur in continuum et directum. Ex *secunda parte primae petitionis primi* secabit costam, et in neutro puncto eius dato, sed inter utrumque, alioquin concurreret cum illa cum qua ponitur aeque distans, quod est contra definitionem *aeque distantium,* quae est ultima definitio posita in *primo;* igitur inter illa duo puncta quae ponebantur *immediata* in costa est punctus medius. Sequitur hoc ex hoc quod dicebatur, inter duo puncta diametri esse punctum medium; igitur ex opposito consequentis sequitur oppositum antecedentis; igitur inter duo puncta prima in diametro non est punctum medium. Immo generaliter totus *decimus* Euclidis destruit illam compositionem lineae ex punctis; quia nulla esset omnino linea *irrationalis* sive *surda,* cum tamen principaliter tractet ibi de *irrationabilibus,* sicut patet ibi de multis speciebus irrationalis lineae quas assignat.

171. (14) — **Ostenditur successivum non componi ex minimis.** — Ex eodem etiam apparet improbatio alterius *antecedentis* de partibus *minimis* [nn. 158 seqq.]: quia aut illud *minimum* posset praecise terminare lineam indivisibilem simpliciter, aut posset intercipi inter terminos duarum linearum. — Si *primo modo,* minimum ponitur simpliciter punctus indivisibilis, et tunc est idem ponere isto modo minimum et simpliciter *indivisibile* pro *parte.* — Si *secundo modo,* ducantur igitur duae lineae protractae a centro ad terminos talis minimi in circumferentia maiore, ita quod includant praecise tale minimum in illa circumferentia; tunc quaero, aut includunt aliquod minimum in circumferentia minore, aut praecise nihil includunt, sed omnino habent idem indivisibile continuans. — Si *primo modo,* igitur erunt tot minima in minori circulo quot sunt in maiori; erunt igitur *aequales.* — Si *secundo modo,* sequitur quod circumferentia minor secabitur in uno puncto a duabus rectis lineis exeuntibus ab eodem puncto: quod est improbatum in *primo membro* [n. 168], imo sequitur absurdius, scilicet quod lineae illae in circumferentia maiori includant illud minimum; et ducatur a termino unius ad terminum alterius linea recta secundum *primam petitionem primi,* et tunc illa erit basis trianguli duorum laterum, et per consequens poterit dividi in duo aequalia, ex *decima primi,* et ita non erat *minimum* quod datum est esse minimum: imo ulterius ducatur

aliqua linea aeque distans illi basi trianguli, illa erit minor illa base *ex vigesima prima primi*, et ita erit aliquid minus minimo. Similiter ista positio, sive uno modo, sive alio modo, si tamen intelligatur tale quid quod non habet partem et partem in toto, concludit commensurabilitatem diametri ad costam, imo aequalitatem, sicut deductum est prius [n. 168] contra *primam opinionem*.

172. (15) — **Exponitur sententia tenens dari minimum secundum formam, non secundum materiam.** — Ad *ista argumenta respondetur* quod non concludunt contra *minimum* secundum *formam;* et ita ponitur *minimum* secundum *formam,* non autem secundum *materiam.* Et habetur ista distinctio a Philos. I. *De Generat.* c. de *Augmentatione,* ubi vult quod pars secundum *speciem* quaelibet augeatur, et non secundum *materiam.*

Istud dictum *tripliciter* intelligi potest: — *a)* Vel quod pars secundum *speciem* dicatur pars secundum *formam,* pars autem secundum *materiam* dicatur pars quanti in quantum *quanta* est, quia quantitas consequitur materiam. — Et tunc redit in quoddam antiquum dictum, scilicet quod quanta secundum quod *quanta* sunt *divisibilia* in *infinitum,* non autem secundum quod *naturalia.*

b) Vel potest intelligi pars secundum *speciem* quae potest *per se* esse in *actu,* et pars secundum *materiam* dicatur pars secundum *potentiam,* videlicet pars ut existit in *toto.* — Et tunc redit in idem cum alio dicto antiquo, quod est dare minimum quod potest *per se* existere, non autem est minimum *in toto,* quo non est *minus* existens in eo in potentia.

c) Aut potest intelligi tertio modo discordando ab istis duobus dictis antiquis, quod sit in aliquo ut minima *pars formae* sive totius in quantum habet formam, et non minima *pars* aliqua *materiae* aut totius secundum materiam. — Et tunc videtur manifeste falsum; quia nulla pars materiae in toto est sine forma in actu, nec etiam sine forma eiusdem rationis in totis homogeneis; imo ibi sicut totum dividitur in partes homogeneas, ita materia *per accidens* et forma *per accidens* dividitur in partes suas homogeneas, et eo modo quo est minimum totius est minimum utriusque partis, et e converso.

173. (16) — **Impugnatur primo auctoritate.** — Omittendo igitur istum *tertium* intellectum, illos alios duos intellectus

excludendo, ostendo quod *non impediunt probationes* praecedentes.

a) Primo quidem hic arguo contra *primam* viam *auctoritate* Comment. super III. *Physic.* super illud: *Et videmus Platonem, comment.* 61; quaere eum ibi.

b) Secundo Aristot., *De Sensu et Sensato*, in *dubitatione* illa *prima*, ubi allegatur in *oppositum* [n. 159 *c*]; ibi enim licet dubitationem illam obscure solvat, hoc tamen certum dicit, quod qualitates sensibiles sunt *determinatae* secundum species. Quod probat, quia ubi extrema sunt posita necesse est media esse finita: in omni autem genere qualitatum sensibilium extrema sunt posita, quia contraria. Sed de quacumque una qualitate singulari, utrum ipsa habeat *terminabilitatem* in se, videtur dicere quod non; quia existunt cum *continuitate,* ideo habent aliud in *actu,* aliud in *potentia,* sicut continuum, hoc est sicut continuum unum est per se in actu, et plura in potentia, in quae per se est divisibile, ita qualitas sensibilis ut existens in continuo est una in actu et plures in potentia, licet *per accidens;* et tunc reducta potentialitate quanti *per se* ad actum, reducitur etiam potentialitas passionis *per accidens* ad actum, ita quod nunquam *quantitas* per divisionem dividitur in *quanta mathematica,* quia sicut ipse arguebat ad quaestionem, quod *naturale* non componitur ex partibus *mathematicis,* sed naturalibus, ita etiam in tales partes dividitur. — Qualiter autem non faciat ad propositum, patebit respondendo [n. 190 *b*].

174. (17) — **Impugnatur secundo ratione.** — Istud etiam ad quod adductae sunt *auctoritates* Comment. et Aristot. probatur per *rationes:* — *a)* Quia quando aliqua passio convenit alicui praecise secundum aliquam rationem, cuicumque convenit aequaliter secundum illam rationem, eidem convenit *simpliciter* aequaliter: sicut *videre* natum est praecise competere animali secundum *oculos,* et non secundum *manus:* cuicumque aequaliter convenit secundum oculos, ei *simpliciter* aequaliter convenit, licet non conveniat ei secundum manus: sed *dividi* in partes integrales eiusdem rationis extensas nulli convenit nisi per *quantitatem* formaliter, nec maximo naturali magis quam minimo; igitur cum minimo conveniat secundum istam rationem, ita *simpliciter* conveniet minimo sicut maximo.

b) Quod *si dicatur* quod forma minimi prohibet istud quod competeret * sibi * ex *quantitate,* quantum est ex parte quantitatis, *contra,* si (*a*) per se consequentia aliqua sunt incompossibilia, et illa ad quae consequuntur illa sunt incompossibilia, et multo magis si illa quae sunt de essentiali ratione aliquorum sunt incompossibilia, et ipsa erunt: sed *divisibilitas* in tales partes vel essentialiter consequitur quantitatem, vel est de per se ratione eius, sicut Philosophus assignat rationem eius talem V. *Metaph.;* igitur cuicumque formae ponitur istud incompossibile, ei est quantitas incompossibilis, et ita simpliciter non erit illud divisibile in quantum quantum, quia simpliciter non est quantum.

c) Hoc etiam probatur, quia non est intelligibile aliquid esse *quantum,* quin sit *ex partibus;* nec quod sit *ex partibus,* quin *pars* sit *minor toto;* et ita non est intelligibile quod aliquid sit quantum *indivisibile,* ita quod non sit aliquid in eo *minus* eo inexistens. Nec etiam potest poni aliqua caro simpliciter indivisibilis in tota carne, quia sicut punctus separatus non faceret quantum separatum, ita nec caro punctualis, si esset cum alia, faceret aliquid maius, nec continuum, nec contiguum. Unde ita improbant rationes Philos. VI. *Physic.* indivisibilitatem partis alicuius rei *naturalis,* sicut alicuius partis *quanti* in quantum quantum.

175. ([18]) — Corollarium. — Dico igitur quod ista responsio de *naturali* secundum quod *quantum* et secundum quod *naturale* si potest habere aliquam veritatem, debet intelligi affirmando et negando *rationem formalem divisibilitatis;* ita quod illa responsio quae dicit quod dividitur in quantum *quantum* dicit quod dividitur per rationem *quantitatis* tamquam per *rationem formalem* divisionis (*b*), et illa quae dicit quod non dividitur in quantum *naturale* negat *naturalitatem* esse *rationem formalem* huius divisionis: sicut si diceretur quod animal in quantum habet *oculos* videt, non in quantum habet *manus.*

Iste intellectus verus est; sed ex hoc non sequitur quod *simpliciter* ei non conveniat quod convenit ei secundum *quantitatem;* non enim per *naturalitatem* concurrentem im-

(*a*) Ed. Ven. addit: alicui. — (*b*) Ed. Ven. habet tantum: dicit quod dividitur in quantum *naturale,* et illa quae....

peditur illud quod convenit naturaliter quantitati, sicut nec per manus concurrentes in animali tollitur illud quod convenit ei simpliciter secundum oculos. Ita igitur absolute est omne naturale divisibile in semper divisibilia in infinitum, sicut si illa quantitas quae est cum forma naturali esset per se sine omni forma naturali. — Et ita omnes rationes quae procedunt de quantitate absolute secundum rationem *quantitatis* concludunt de ea ut est in *naturalibus,* quia *divisibilitas* est passio *naturalis* eius, et ex consequenti dicitur de naturali cuius est haec passio.

176. (19) — Impugnatur iterum ratione quoad secundum intellectum. — *Secunda responsio* [n. 172 *b*]: — *a)* non videtur excludere rationes praedictas, quin totum non esset compositum ex *indivisibilibus* vel ex *minimis* partibus in toto; tamen videtur posse poni minimum in *motu,* pro eo quod (*a*) pars motus per se est antequam sit aliquid ulterius totius, et illa pars formae secundum quam est motus praecedit omnes alias partes illius formae, non tantum *natura,* sed etiam *duratione;* et ita tunc videtur esse *per se,* et non *in toto.* Si igitur sit minimum in naturalibus quod possit *per se* esse, videtur esse minima *pars formae,* quae potest induci per *motum,* et ita minimus motus.

b) Sed *contra* istam *responsionem* arguo: quia sicut essentiale est *quanto* posse dirvidi in partes, ita est ei essentiale quod singulum eorum in quae dividitur possit esse *hoc aliquid;* igitur nulli eorum repugnat *per se* esse.

c) Confirmatur ratio et ista consequentia: *tum* quia partes illae sunt eiusdem rationis quantum ad formam et materiam cum toto; igitur possunt habere *per se* existentiam, sicut et totum potest: *tum* quia si essent *per se,* essent individua eiusdem speciei, cuius totum est individuum: absurdum autem videtur quod aliquid habeat in se naturam illam unde sit individuum, vel posset esse individuum alicuius speciei, ita quod simpliciter non repugnat sibi posse esse *individuum* illius, * et sibi * (*b*) repugnet posse esse *simpliciter,* et hoc saltem de illis quae non sunt *accidentia;* loquimur enim modo de *substantiis* homogeneis, quae non inhaerent essentialiter: *tum* etiam quia partes sunt naturaliter priores toto; igitur non re-

---

(*a*) Ed. Ven. addit: sicut. — (*b*) Wadd. etsi.

pugnat eis contradictorie posse esse priores *duratione* ipso toto, sicut quia repugnat ipsi toti esse prius natura hoc modo, ideo sibi repugnat (*a*) contradictorie ex parte sui esse prius duratione.

d) Videtur ergo quoad hoc dicendum quod sicut forma naturalis non tollit a toto naturali quin ita sit totum semper divisibile per quantitatem sicut quantitas esset, si sola esset, ita etiam non tollit quin quodlibet divisum posset *per se* esse quantum ex se est et ex parte sui, sicut posset quaelibet pars quantitativa in quam divideretur quantum.

177. (2[o]) — **Solvitur instantia.** — Et *si dicas* quod statim converteretur in continens, *ista responsio non videtur esse ad intellectum quaestionis:* quaerimus enim minimum potens *per se* esse ex ratione *intrinseca,* hoc est cui per aliquod *intrinsecum* repugnat contradictorie *minus* eo *per se* esse: nulla autem ratio huius impossibitatis intrinseca assignatur, si totum corrumpatur. Circumscribamus enim omne corruptivum, et quod aqua sola sit in universo: quaecumque aqua data dividatur, quia hoc est possibile, ut probatum est contra *primam responsionem* [n. 174]: ista in quae fit divisio non erunt *nihila,* quia hoc est contra rationem divisionis; nec erunt *non aqua* ex sola ratione divisionis, quia tunc aqua componeretur ex *non aquis;* non etiam repugnabit formae aquae ista *parvitas,* quae iam est in *actu,* quia ita parva praefuit, licet in *toto;* nec per ipsam divisionem corrumpitur aqua, quia circumscriptum est omne corruptivum, ex hypothesi. Non videtur igitur aliqua ratio *intrinseca* quare *naturali* repugnet quin semper quocumque per se existente possit aliquid minus eo *per se* existere; licet ratio *extrinseca* forte impeditiva talis per se existentiae assignetur *contrarietas* corrumpentis.

178. — **Impugnatur adhuc quoad utrumque intellectum.** — Arguo etiam *contra utramque responsionem* simul [n. 172 *a, b*]: — *a)* quia neutra salvat *minimum* in *motu,* propter quod improbandum tacta est aliqualiter praecedens deductio; licet enim medium in motu locali non posset cedere mobili, nisi esset *naturale,* tamen si per impossibile medium *mathematicum* posset cedere mobili mathematico, vere esset successio in motu tali propter divisibilitatem medii; prius enim pertransiret mo-

---

(*a*) Ed. Ven. addit: eis.

bile priorem partem spatii quam posteriorem. Etiam modo, sicut *per accidens* est in locato ex parte locati, in quantum locatum est, quod habeat qualitates *naturales*, sicut patet per Philos. IV. *Physic.* de *cubo*, et *per accidens* ex parte loci, in quantum locus est, quod habeat qualitatem *naturalem*, ex *q. 1* de *loco*, quia licet naturalitas conveniat locanti, tamen *per accidens* convenit loco, ita etiam licet necessario, tamen omnino *per accidens* convenit motui secundum locum sive motui secundum *ubi*, quod est in * loco * (*a*) *per se*, in quantum respicit per se locum, quod qualitas *naturalis* sit in ipso motu, vel quod sit in illo secundum quod est motus, sive in magnitudine super quam fit motus per se; igitur ratio *successionis* est *quantitas* vel in magnitudine vel in mobili vel in utroque.

b) Ex hoc destruitur *prima responsio* [n. 172 *a*], quod non faciat pro *minimo motu;* quia ex quo, secundum eam, non est accipere in eo *minimum* secundum quod *quantum*, et *successio* est in *motu* locali per se ex ratione alicuius in quantum *quantum*, sequitur quod in *motu* locali nullo modo posset esse *minimum;* et ita nec in aliis motibus, quia * licet * non ita immediate concedatur de *alteratione*, si ponatur motus vel successio secundum *formam*, tamen sequitur per locum a *maiori* negative; nullus enim motus velocior est *latione*, et ita nullus potest habere partes *indivisibiles*, si iste necessario habeat partes divisibiles.

(21) *c)* Ex eodem etiam destruitur *secunda responsio* [n. 160 *b*], quod non faciat pro minimo *motu*, quia in *magnitudine* super quam est motus non est accipere *minimam* partem * inesistentem *; igitur nec minimum transitum super illam magnitudinem, quia illo minimo transitu oporteret pertransire minimam partem magnitudinis.

d) Secunda etiam *responsio* quantum ad *minimum motum* destruitur etiam per alia: primo, quia quando movens est praesens et vincens super motum non potest poni illa ratio *extrinseca* [n. 177], propter quam negatur tale minimum posse *per se* esse, scilicet praesentia *corruptivi*, quia praesentia moventis et producentis tale minimum tunc vincit omne contrarium corruptivum.

(*a*) Wadd. locato.

Similiter quodcumque datum minimum in successivis posse esse in fluendo, hoc est minimum ibi simpliciter esse in toto; quia pars successivi non habet aliud esse in toto quam unam partem fluere ante aliam partem, quae partes fluentes integrant totum; sicut igitur in toto permanente, hoc est, partem esse in toto, est partem permanentem esse continuam alteri parti permanenti in toto, ita (*a*) in successivo partem esse in toto est partem fluentem continuari alteri parti fluenti.

179. (22) — **Solvitur ratio prima adducta ad probandum successivum dividi in indivisibilia.** — Sic igitur improbatis illis duabus deductionibus *antecedentibus*, respondendum est ad *probationes* adductas pro eis.

Ad *primam* [n. 157 *a*] dicitur quod licet possibile sit continuum *posse dividi* secundum *omne* signum, non tamen est possibile *divisum esse*, quia ista divisio est in potentia et in *fieri*, et nunquam potest esse tota in *facto esse*. — Et tunc ad illas *probationes* adductas in *oppositum* conceditur de quacumque *una* potentia ad *unam* factionem, non tamen de *infinitis* actionibus, cum quarum una reducta ad actum necessario stat alia (*b*) non reducta ad actum. Ita est in proposito, quod sunt infinitae potentiae ad infinita *dividi*, cum quarum una reducta ad actum necessario stat alia non reducta ad actum, et ideo licet concedatur possibilitas ad *dividi*, non tamen ad *divisum esse*.

Confirmatur ista responsio per Averr., super III. *Physic.* * *com.* 60 *, ubi assignat rationem illius probationis Philosophi, *quantam contingit magnitudinem esse in potentia, tantam contingit esse actu;* non sic in *numeris*, propter hoc quod omnes illae potentiae quae sunt ad partes magnitudinis sunt potentiae eiusdem potentialitatis et eiusdem rationis: non sic in numeris.

180. — **Instantia.** — *Contra* istud: sequitur, per te, continuum *potest dividi* secundum A; igitur possibile est ipsum *esse divisum* secundum A, et ita de B et C et quocumque alio singulari, et hoc determinato vel indeterminato, quia nulla una divisio potest esse quae non potest esse completa; igitur omnes singulares *antecedentis* inferunt omnes singulares *consequentis;* igitur *antecedens* infert *consequens:* * si *

(*a*) Ed. Ven. addit: hic. — (*b*) Ed. Ven. addit: ratio.

potest dividi in infinitum; ergo possibile est divisionem *esse iam factam* in actu in infinita. — Quod *si dicis* singularia consequentis repugnare, non autem singularia antecedentis, *contra:* ex compossibilibus nunquam sequuntur incompossibilia: sed ex singularibus illis sequuntur illa; patet inductive; igitur, etc.

181. (23) — Aliorum solutio. — Sed *respondetur:* — *a)* Quod ista propositio, *possibile est continuum dividi secundum quodlibet signum,* posset distingui secundum *compositionem* et *divisionem,* ut esset sensus *compositionis* iste: quod haec propositio est possibilis, *possibile est continuum dividi secundum quodlibet signum;* sensus autem *divisionis* est, quod *in continuo est dividi posse ad quodcumque signum.* Primus sensus est verus; secundus falsus.

b) Vel potest distingui secundum quod *signum* potest distribuere *divisive* vel *collective* * accipi *.

c) Posset etiam distingui, quod *possibile* posset praecedere *signum* vel subsequi: et si praecederet, esset propositio falsa, quia notaretur esse una * propositio et pro uno instanti esse distributionem subiecti actu * (*a*) ad attributionem praedicati. Si sequeretur, esset vera, quia notaretur potentia multiplicari ad multiplicationem subiecti.

182. — Infirmatur. — Istae responsiones non videntur multum *logicae:* — *Tertia* non, quia modus *compositionis,* puta *possibilitas,* non videtur posse distribui ad plures possibilitates sive impossibilitates pro pluribus instantibus possibilibus vel impossibilibus seu (*b*) incompossibilibus, et non notaretur praedicatum uniri subiecto pro aliquo *uno* instanti. — Nec *secunda* responsio aliquid valet, quia illa non habet locum nisi accepto hoc signo *omnis* in plurali, sicut ibi: *omnes Apostoli Dei sunt duodecim.* — Nec responsio *prima* videtur valere, quia necesse est * quod * accipiendo extrema pro eodem tempore vel pro alio, quod *possibilitas* dicat modum *compositionis* unientis extrema.

183. (24) — Solutio Doctoris. — Omittendo longas et prolixas evasiones illarum improbationum, dico quod ista propositio signat unionem praedicati cum subiecto *possibiliter* pro

(*a*) Wadd. notaretur esse una potentia ad attributionem....
(*b*) Ed. Ven. pro pluribus instantibus impossibilibus....

aliquo *uno nunc*, licet illud nunc sit indeterminatum; et tunc illa expositio (*a*) esset vera, si talis ampliatio compositionis (*b*) possit fieri virtute *possibilitatis;* non enim potest fieri ampliatio ad *plura nunc*, ut non notetur possibilitas compositionis pro aliquo *uno nunc*, sive extrema accipiantur pro *eodem* nunc, sive pro *alio*, puta si *sedens* accipiatur pro *uno* instanti et *stans* pro *alio*. In omni sensu oportet quod *possibilitas* modificet ipsam *compositionem* iungentem extrema pro aliquo *uno nunc*, tamen *indeterminato*. — Ita in proposito, notatur *dividi* uniri *continuo* secundum signum et pro quolibet eius, et hoc pro aliquo *nunc indeterminato:* hoc autem est impossibile, quia quandocumque unitur sibi praedicatum pro *aliquo* vel aliquibus singularibus, necessario sibi repugnat pro *aliis;* necesse est enim, sicut dicit *prima* responsio [n. 179], quod cum reductione potentiae non tantum ad *factum esse*, sed ad *fieri* stet alia potentia non reducta, nec ad actum *facti esse*, nec etiam *fieri*, quia necesse est divisione existente in *fieri* vel in *facto esse* secundum A, aliquid continuum terminari per A, et ita *potentiam* quae est in illa parte continui non reduci ad *actum*.

184. — Solvuntur instantiae. — *a)* Sed *si arguas:* quaelibet singularis est vera; igitur et universalis; *posset dici* quod singulares sunt verae, non tamen *compossibiles*, et utrumque requiritur ad possibilitatem *universalis*.

b) Contra, simul haec est vera, *continuum potest dividi secundum* A *et secundum* B *et* C, et sic de quolibet alio singulari simul. — Et *si dicas* quod singulares sunt compossibiles accipiendo *potentiam*, sed non *actum* terminantem potentiam pro *eodem*, puta est *simul possibile* continuum dividi secundum A et secundum B et C, non tamen possibile est *simul dividi* secundum A et B et C, etc., *arguo* quod non oportet accipere possibilitatem dividendi (*c*) pro *eodem nunc*, ad hoc ut universalis sit vera, quia singulares absolute enunciantes praedicatum de singularibus sufficienter enumeratis inferunt universale absolute enuncians idem praedicatum: sed si tales singulares sunt verae omnes in se et absolutae, igitur et universales.

(*a*) Ed. Ven. proportio. — (*b*) Ed. Ven. propositionis. — (*c*) Ed. Ven. dividi.

Respondeo quod singulares propositiones de *possibili* absolute sumptae non inferunt formaliter universalem de possibili, sed est fallacia *figurae dictionis* a pluribus determinatis ad unum; possunt enim singulares ex vi sermonis unire praedicatum subiecto pro *aliquo nunc;* universalis autem unit praedicatum subiecto pro *quolibet* eius universaliter, et ideo procedit ex forma significandi a pluribus determinatis ad unum. Ista est ratio quare a praemissa de possibili *ut nunc* et alia de possibili pro *alio nunc* non sequitur conclusio de possibili *simpliciter* et *absolute,* quia praemissae illae non significant *ex forma* sua extrema uniri ipsi medio, et sic non sequitur unio extremorum inter se, nec etiam est possibilis pro aliquo eodem.

(25) *c) Et si quaeras,* qualiter sint accipiendae singulares de *possibili,* ut sufficienter inferant universalem? *Dico* quod oportet eas accipi in compositione *specificata* pro *eodem nunc indeterminato:* puta possibile est dividi secundum A pro *aliquo nunc,* et possibile est dividi secundum B pro *eodem,* et secundum C pro *eodem nunc,* et sic de singulis; et tunc sequitur universalis, et aliter non.

d) Et *si arguas,* quod istae singulares sunt alterius universalis, puta istius, *possibile est continuum dividi secundum quodlibet signum secundum unum nunc,* quae formaliter differt ab illa alia, *respondeo* quod differunt secundum *vocem,* quia hoc quod ista exprimit hic, alia ex consignificatione verbi demonstrat extrema uniri.

e) Et *si dicas* quod etiam hoc modo *specificando* praedicatum pro *aliquo nunc* determinato vel indeterminato, nulla singularis repugnat alii, ut *possibile est dividi secundum * A * pro eodem nunc* non repugnat isti, *possibile est dividi secundum * B * pro eodem nunc,* et ita de C, et * ita * de quolibet alio singulari; quia si aliqua repugnaret, aut esset illa quae reciperet punctum immediatum, aut mediatum: non illa quae acciperet *mediatum,* quia divisio secundum unum signum non impedit divisionem secundum aliud signum mediatum: nec ista quae *immediatum,* quia nullum est immediatum; igitur singulares ut inducunt universalem istam *ut nunc* sunt verae et *compossibiles; respondeo:* dico quod cuilibet singulari acceptae vel acceptibili nulla singularis determinata accepta vel accepti-

bilis repugnat indeterminata compositione pro *eodem nunc;* tamen cuicumque acceptae repugnant infinitae indeterminatae. (26) Et ratio illius repugnantiae est assignata prius * realis * [n. 179] ex impossibilitate reductionis omnium potentiarum simul ad actum. — Huius simile non habetur faciliter in aliis; bene enim potest poni *exemplum* ubi quaelibet singularis est possibilis, et tamen universalis non est possibilis, quia aliqua una singularis alicui uni singulari est incompossibilis: sicut *possibile est omnem colorem tibi inesse;* haec est impossibilis, quia aliqua una determinata singularis alteri determinatae repugnat: sicut te esse *album* repugnat isti, te esse *nigrum.* Tamen ponamus quod iste non potest portare *decem* lapides, sed *novem* tantum, et sint illi lapides decem aequales, ista propositio, *possibile est omnem lapidem portari ab isto*, falsa est: et non quia aliqua singularis determinata sit alicui alteri determinatae incompossibilis, sed aliquibus determinatis est aliqua indeterminata incompossibilis; quaecumque enim novem singularia sunt compossibilia, et *decimum* indeterminate est incompossibile eis.

Isto modo debet intelligi responsio Averr. super I. *De Generatione,* qui dicit quod facta divisione in uno puncto, prohibetur fieri divisio in alio puncto: non quidem in aliquo alio *determinato,* signato vel signabili, sed in aliquo *indeterminato.*

Et tunc respondetur ad argumentum factum contra me prius de *mediato* et *immediato,* quod etiam fit contra eum. Dico quod non est dandum divisionem fieri in aliquo *immediato,* sed in aliquo *mediato;* non tamen determinato, sive signato sive signabili, sed *indeterminato;* quia quodcumque determinatum mediatum accipiatur, posset divisio stare secundum illud signum simul cum divisione secundum istud significatum; repugnabit tamen divisioni isti divisio secundum aliud significatum (*a*) mediatum, secundum aliquid scilicet quod non est in continuo determinato ad hoc indivisibile.

f) Sed si quaeras de ista propositione, *possibile est continuum dividi secundum quodcumque signum, ista potest concedi,* quia hoc signum *quodcumque* non tantum est *distributivum,* sed etiam *partitivum;* ita quod ad veritatem univer-

(*a*) Ed. Ven. signum.

salis cuius subiectum distribuitur per *quodcumque* sufficit * singillata * attributio praedicati cuicumque singulari; ita quod non omni singulari simul, sed cuicumque indifferenter, et non oportet quod aliis. — *Omnis* autem non sic significat, sed significat subiectum *simul* accipi pro quolibet respectu praedicati. — De hoc autem signo *quilibet* est dubium utrum significet idem cum eo quod est *omnis*, vel cum eo quod est *quicumque*. Et quodcumque horum ponatur, dicendum est de illo sicut de illo cui aequivalet. — Cum tamen de intellectu constat, non est vis facienda in nomine.

185. ([27]) — **Exponitur sententia negans indivisibile esse quid positivum.** — Ad *secundam probationem* illius *antecedentis* [n. 157 *b*] dicitur quod *indivisibile* nihil est nisi *carentia continui;* ita quod nihil formaliter est *instans* nisi *carentia successionis continuae,* et ita *punctus* est *carentia longitudinis* et nihil *positivum* dicit. Et tunc neganda esset illa propositio, quod *successivum* praecise habeat esse, quia suum *indivisibile* sit; immo praecise habet esse * suum * successivum, quia pars eius fluit, et * nunquam * quia indivisibile eius sit aliquid *positive.* — Pro ista positione videntur multa facere:

a) Primo quia posita sola ratione *continui,* circumscripto omni absoluto, videtur esse terminatum, si non sit infinitum (*a*). — Nec videtur quod possit Deus separare *finitatem* a linea, nec per consequens *punctum:* quod non videtur esse probabile, si punctus esset alia essentia absoluta a linea.

b) Similiter si essent duae essentiae *absolutae,* non videtur possibile quomodo fieret aliquod *unum* ex eis, nisi unum alteri *accideret;* non enim sunt unum secundum *identitatem* perfectam, quia ponuntur duae essentiae absolutae; nec unum *tertium compositum* ex eis, quia neutrum respectu alterius est *actus* aut *potentia.*

c) Similiter indivisibile haberet esse et non esse absque generatione et corruptione; quia si * est tantum in potentia *, in medio lineae continuae est tantum unus punctus, ipsa autem divisa sunt duo puncta in actu; igitur est ibi aliquis punctus qui non praefuit ibi, et sine generatione, quia non videtur probabile quod dividens (*b*) generaverit ibi aliquam essentiam

(*a*) Ed. Ven. licet non sit absolutum. — (*b*) Ed. Ven. generans.

absolutam. Similiter de figura incisionis, videtur per Auctorem *Sex Principiorum,* quod non sit aliquid *positive* dictum; et tamen ibi est superficies in actu, quae prius non fuit in actu.

186. (28) — Impugnatur. — Sed *contra istud:* — *a)* Tunc sequitur quod *generatio substantiae,* quae non est per se terminus continui, nihil erit, vel saltem in nihilo, quia non est eius aliqua mensura positiva; et ita est de illuminatione et de omnibus mutationibus subiectis quae non sunt per se termini * motus. Et licet posset evadi de mutationibus quae sunt termini * motuum et fiunt in instanti, sicut nihil in nihilo vel privatio continuitatis in privatione continuitatis, tamen de istis videtur absurdum, quia non sunt per se termini continuitatis alicuius continui, quia nihil sunt continui, nec positive, nec privative.

b) Praeterea, secundum Philos. I. *Poster.*, ratio *lineae* est ex *punctis,* hoc est in ratione essentiali lineae cadit punctus; quae ratio dicitur de linea *primo modo dicendi per se:* nulla autem *privatio* pertinet per se ad rationem essentialem *positivi;* igitur, etc.

c) Praeterea, ex eodem sequitur quod si *punctus* tantum est *privatio*, quod etiam *linea* tantum erit *privatio,* et superficies (*a*) et corpus; semper enim terminatum definitur per terminans, et *positivum* non includit essentialiter *privationem.*

d) Similiter sequitur idem propter aliud: quia tunc *linea* tantum erit *carentia latitudinis,* et *superficies* tantum *carentia profunditatis,* et tunc non erit nisi unica dimensio, quae ponetur *corpus,* cum tamen illa dimensio quae dicitur *profunditas* posset alio respectu dici *latitudo,* istae enim tres dimensiones distinguuntur secundum imaginationem trium linearum se intersecantium in eodem puncto.

e) Ex hoc infertur ulterius inconveniens: quod si superficies est tantum privatio profunditatis, quomodo erit punctus nisi *privatio privationis?* Nihil enim videtur privare privationem, nisi formaliter *positivum.*

f) Praeterea, secundum *superficiem* insunt multae qualitates corporales et sensibiles, ut videtur; ergo non est tantum *privatio.* — *Antecedens* probatur de coloribus et figuris, quorum utrumque est per se visibile et per consequens *positivum;*

(*a*) Ed. Ven. addit: profundidatis.

figura etiam propriissime sequitur speciem sicut determinativa organizationis corporis humani, et ideo videtur accidens manifestativum speciei (*a*): non autem videtur probabile entitatem positivam talis consequentis speciem naturaliter et manifestantis eam includere essentialiter vel pro subiecto habere immediate *privationem*.

187. — **Solvitur instantia**. — Si autem *dicatur* quod *indivisibile* per quod successivum habet esse est tantum in *potentia*, *hoc nihil iuvat*, quia eodem modo quo habet esse in toto, quando cedit, quaero, quid sibi succedat? Si aliud *indivisibile*, stat argumentum. Si non, tunc successivum non erit.

188. (29) — **Solvitur ratio altera adducta ad probandum successivum dividi in indivisibilia**. — *Respondeo ad argumentum* [n. 157 *b*] quod, eo cedente, succedit pars continua fluens, et non *indivisibile* immediate, nec aliquid immediate, nisi sicut continuum est immediatum indivisibili.

189. — **Solvitur obiectio**. — Et *si obiicis:* ergo non semper habet *tempus* esse uniformiter et aequaliter, quia quando illud instans positivum est *tempus* est, quia suum indivisibile est; illo autem transacto immediate non est, quia aliquid eius indivisibile non est; *respondeo:* sicut linea non uniformiter habet esse ubique, prout *ubique* distribuit pro *partibus* lineae et *indivisibilibus* lineae, quia in istis, scilicet partibus, habet esse ut in *ultimis*, et in illis, scilicet in punctis, ut in *terminis*, et tamen ubique est uniformiter secundum quod *ubique* distribuit praecise pro istis vel praecise pro illis, ita est in proposito, si semper distribuit praecise pro indivisibilibus vel praecise pro partibus, tunc uniformiter habet esse, sed si pro utrisque simul, non habet esse uniformiter.

190. (30) — **Solvuntur auctoritates Philosophi adductae ad probandum successivum componi ex minimis**. — Ad *probationes* alterius *antecedentis*, de *partibus minimis*, respondeo: — *a)* Ad *primam* [n. 159 *a*] dico quod Philosophus contra Anaxagoram satis habet si per ablationem a toto minoretur totum, ita quod non semper possit de eo aequale abstrahi. Oportebit enim Anaxagoram dicere, sicut imponit sibi Philosophus, quod facta segregatione a carne cuiuscumque generabilis de carne,

(*a*) Ed. Ven. figura etiam propriissime sequitur superficiem, et ideo videtur accidens manifestum superficiei.

adhuc remaneret caro tanta ut ex ea posset ulterius segregari seu generari quodcumque generabile; et hoc est impossibile, quia quantumcumque caro potest in infinitum dividi et minorari, saltem non remaneret tanta ut posset ex ea quodcumque generabile generari, quia generabile quodcumque requirit quantitatem determinatam illius ex quo generatur, maxime si generatio sit tantum segregatio vel motus localis seu lationis, quod imponitur Anaxagorae; et ultra quantitatem illam omnem ex qua generatur minueretur (*a*) caro per continuam segregationem aliorum ex ipsa. Non ergo propter intentionem Philosophi ibi oportet ponere *minimum* in naturalibus, etiam separatum per se existens, nec in toto.

b) Ad *aliud* Philos. *De Sensu et Sensato* [n. 159 *c*] dico quod passiones sunt divisibiles quantumcumque, ita quod nunquam *quantum* posset dividi nisi divisa passione sensibili, et tamen non dividitur in infinitum in quantum sensibilis, id est in quantum est perceptibilis a sensu, sicut ipse vult ibi, quod pars quantumcumque minima potest esse sensibilis virtute, licet non *actione,* hoc est, quod ipsa in toto potest cooperari aliis partibus ad sensum immutandum, et * tamen * licet posset fieri divisio in eam, etiam per se existentem, non tamen immutaret sensum.

Et tunc patet ad argumentum eius quod adducitur in oppositum, quod *sensus crescit in infinitum, si *apponatur*, etc.,* verum est, si sensibile in quantum *actu perceptibile* a sensu potest dividi in infinitum; non autem sequitur si illud quod est sensibile potest dividi in infinitum.

(31) *c)* Ad *aliud* de II. *De Anima* [n. 159 *b*] patet quod loquitur de quantitate naturali *augmentabilis* et *diminuibilis*, quod concedo, quia illa quantitas cuicumque naturali perfecto est *determinata* in maius et minus, loquendo de illa quantitate in qua naturaliter producitur, aut saltem in minus in animatis, loquendo de illa quantitate ad quam procedit diminutio. Philosophus tamen non loquitur ibi nisi de termino magnitudinis et augmenti; et ideo praecise in illo loco intendit Philosophus quod quantitas perfecta cuiuslibet rei naturalis est determinata in maius; ex quo habet propositum suum quod

---

(*a*) Ed. Ven. immutaretur.

intendit probare, scilicet quod ignis non est principium augmentans in aliqua generatione vel in aliqua specie; oportet enim principale agens in aliqua specie esse determinatum ad quantitatem perfectam illius speciei, ut illam solam producat, et non ultra illam: ignis autem non est determinatus ad quantitatem determinatam in aliqua specie, quia quantum est ex se produceret maius * quantumcumque * (*a*), quia crescit in infinitum, si apponantur combustibilia in infinitum.

191. — **Solvuntur rationes adductae ad probandum successivum componi ex minimis.** — *a)* Et *cum probatur* [n. 160 *a*] illud *antecedens* de *minimo* per hoc quod convenit accipere *primum* in *motu*, posset *consequentia* negari; quia illi qui dixerunt *primum* in *motu* dixerunt mutationem primam esse partem motus (*b*). Tamen nego *primum* utroque modo, et primum motum et mutationem primam; quia Philos. VI. *Physic.* ex intentione ostendit oppositum, scilicet quod omne *moveri* praecedit *mutatum esse* in infinitum, et e contrario. — Et *persuadetur* hoc sic: quia si ignis causaret aliquid *primum* in motu, pari ratione posset causare *aequale* illi simul cum eo *immediatum*, et ita aut necesse esset fingere quod inter primum causatum simul et secundum aequale illi oporteret quiescere agens, et ita *motus* componeretur ex *motibus* et *quietibus* intermediis, aut oporteret agens post primum inductum inducere totum habitum successive: quod videtur valde irrationabile, quia cum sit aequalis virtutis et aeque approximatum passo, sicut potest aliquem gradum simul causatum primum simul inducere, ita, illo inducto, potest inducere ipsum totum simul, et ita componeretur totus motus immediate ex mutationibus immediatis vel ex mutationibus sive motibus et quietibus intermediis.

Est ergo iste processus: sit forma sub esse quieto et sub aliqua immutatione (*c*), corrumpenda per motum: puta in alteratione * quae incipit * sub calore in esse quieto; huius, inquam, immutationis (*c*) est accipere *ultimum*, scilicet immutationem terminative; quia mobile se habet nunc indivisibiliter sicut prius divisibiliter, et hoc est immutari (*c*), sicut

(*a*) Wadd. quantum.
(*b*) Ed. Ven. mutationem esse illam partem motus.
(*c*) Ed. Ven. mutatione... mutationis... mutari.

mutari est *aliter se habere* nunc indivisibiliter quam prius divisibiliter; ideo autem est sub forma eadem sub qua quievit in instanti immutationis, quia tunc agens quod debet ipsum movere nihil egit prius, nec nunc agit circa ipsum, ab illo instanti incipit movere illud mobile, et hoc successive, vel propter partes mobilis, quia nulla pars mobilis est aeque propinqua agenti, sed pars propinquior altera parte in infinitum, et solus punctus mobilis est se toto immediatus agenti, et ille non est mobilis, sive propter partes formae secundum quas debet esse motus, quarum quaelibet ante aliam est inducibilis a movente praesente, quia ratio extrinseca propter quam *minimum* non posset esse per se in naturalibus est praesentia corrumpentis; haec autem tollitur propter praesentiam corrumpentis; hoc autem tollitur propter praesentiam agentis corrumpentis omne corruptivum sui effectus. Ab illo ergo instanti immutationis (*a*) continue remittitur calor qui infuit, et acquiritur frigus; non enim verisimile est quod sit solus motus remissionis usque ad aliquod instans, et tunc primo inducatur aliquid frigoris; vel enim calor remittendus haberet ultimum sui *inesse (*b*)*, si in isto dicto instanti maneret calor et in tempore sequenti induceretur primo frigus*, quod negat Philos. VIII. *Physic.*, vel si non, saltem frigus immediate sequens ipsum haberet primum sui esse, et tunc esset prima mutatio motus infrigidationis: quod est ita inconveniens sicut de prima remissione motus caloris. Inconveniens etiam videtur quod agens remittat calorem nisi causando in ipso aliquid incompossibile sibi secundum aliquem gradum, et secundum quod illud causat in maiori vel minori gradu corrumpit gradum et gradum ipsius existentis.

(32) Hoc etiam vult Philos. manifeste VI. *Physic.*, quod omne quod movetur habet aliquid *utriusque* extremi. Et videtur manifestum ad sensum, quod aquae successive calefaciendae aliquid caloris inest, manente adhuc frigiditate hac * aquae * et non adhuc * secundum se * totaliter corrupta. Concurrunt ergo *simul* ab instanti immutationis (*a*) motus remissionis caloris et motus intensionis frigoris, quorum neutrius est aliquid *primum* (*c*), et in aliquo instanti in quo per mutationem subi-

(*a*) Ed. Ven. mutationis.

(*b*) Wadd. esse. — (*c*) Ed. Ven. in primo.

tam inducitur aliquis gradus frigoris omnino incompossibilis calori, in illo primo calor non est, et usque ad illum calor fuit, ita quod calor nullum ultimum habet sui esse, sed habet ultimum in esse quieto * primo modo accepto *, et frigus nullum primum (*a*) habet sui esse simpliciter, licet habeat primum in esse quieto, quod scilicet accipit per immutationem (*b*), licet illud non sit quies.

Cum ergo probatur *primum* per Philos. VIII. *Physic.* [n. 160 *a*], dico quod intentio Philosophi est ista, scilicet probare quod *non omnia semper moventur;* et contra eos qui dicunt omnia semper moveri dicit quod manifeste convincuntur, si consideremus illos motus ex quibus movebantur; moti enim erant ad hoc ponendum ex augmentatione et diminutione animatorum, quam videbant fieri perceptibiliter in aliquo magno tempore, puta in anno, et tamen in nulla parte eius. Ex hoc concludebant quod illa fiebant in toto tempore et in nulla parte temporis * partialiter * (*c*); quibus Aristoteles obviat quod bene potest tale mobile quiescere per aliquod tempus, et in parvo aliquo tempore moveri illo motu, ita quod non oportet moveri semper ipsum illo motu. — Et probat hoc per *exemplum* de guttis cadentibus cavantibus lapidem, quae in aliquo certo tempore et numero cadunt, et nihil auferunt de lapide; tandem tamen una cadens, puta centesima, aufert in virtute omnium aliarum aliquam partem lapidis, quae tota *simul* aufertur, et non pars ante partem. Non intendit ergo Philosophus ibi quod ablatio partis lapidis sit in *instanti* vel *tota simul;* nam ista ablatio * lapidis * est motus localis (*d*), qui nullo modo posset fieri nisi pars mobilis prius pertranseat spatium quam totum mobile; sed ista una pars lapidis quae aufertur per ultimam guttam in virtute omnium praecedentium, licet successive auferatur, tamen ablatio eius non est successiva correspondens toti successioni casus guttarum; non enim quot erant guttae cadentes, tot erant partes ablationis huius partis a lapide, sed tota ista parva pars per ultimam guttam

---

(*a*) Ed. Ven. ultimum.

(*b*) Ed. Ven. mutatione.

(*c*) Wadd. temporis perceptibiliter, licet in qualibet parte temporis imperceptibiliter, quibus.

(*d*) Ed. Ven. addit: et iste motus est localis.

aufertur, licet successive. Negat ergo Philosophus successionem huic correspondentem, scilicet toti successioni casus guttarum, ac per hoc ille lapis motus non movebatur semper, licet quando movebatur per ultimam guttam, tunc successive movebatur. Et secundum istam intentionem subdit postea de *alteratione,* quod non est necesse quod propter hoc sit tota alteratio infinita; frequenter enim ubi habet littera nostra *velox,* illa Commentatoris habet *subito* (*a*), et exponit Commentator *subito,* id est in *instanti,* et non in tempore inferendo.

(33) Quae expositio est litterae contraria. Quod patet ex translatione sua in multis locis; quia in IV. *Physic.*, ubi translatio nostra habet *repente,* sua translatio habet *subito.* Et notificatur ibi quod illud dicitur fieri *subito* quod fit in *tempore imperceptibili,* et ita exponit ipse ibi. Igitur exponere *velox* vel *subito* per *instans* est exponere *tempus* per *instans.*

Sed intentio Philosophi est ista: quod non oportet * quod * sicut alterabile est divisibile in infinitum, quod ita tempus infinitum correspondeat alterationi alterabilis, sive semper dum alterabile est quod pars eius post partem continue alteretur, sicut posset esse successio ex ratione partium alterabilis; sed frequenter alteratio est *velox* sive *subito,* id est quiescente prius usque tunc illo alterabili, et tunc non sunt simul, nec secundum primam mutationem, nec secundum primam partem motus, sed successive. Et hoc est quod subdit statim ratio apposita a Philosopho ad eamdem conclusionem, quod quando quis sanatur sanatio eius est in *tempore,* et non in *termino* temporis. Et tamen mobile non semper movetur illo motu, quia iste motus finitus est inter duo contraria. Quomodo ergo acciperet ipse in *ratione praecedenti* alterationem fieri in *instanti,* ad hoc ut probaret *non omnia esse in motu,* et in *secunda ratione* accipit oppositum, scilicet quod sanatio non est in *termino* temporis, sed in *tempore,* et tamen non semper est motus, quia est inter contraria, et ideo, acquisito illo contrario, cessabit motus?

Subdit ergo Philosophus quod *dicere omnia continue moveri multum in manifestis ambigere est;* ubi *continue* accipitur pro *semper,* quia illud membrum quintum divisionis

(*a*) Ed. Ven. addit: pro *velox* in nostra translatione.

quinti membri improbat per omnia ista. Et adhuc ponitur ibi ulterior expositio, quia lapis manet durus; ergo non alteratur. Non ergo ex aliquo verbo quod hic dicitur negat totam sententiam suam in VI. *Physic.* Et dato quod hic esset aliquod verbum quod expresse hoc videretur sonare, licet nullum sit nisi ex falso intellectu sumptum, magis tamen esset exponendum secundum illud quod hic dicitur, quam totum istud quod est hic principale alibi retractare, propter aliqua quae dicuntur alibi, non ita principaliter, nec ex intentione sicut hic.

(34) *b)* Ad *aliud De Sensu et Sensato* [n. 160 *b*] dicetur in argumento ultimo *ultimae quaest.* huius *dist.*

c) Ad rationem de *contradictoriis* [n. 160 *c*] *dicitur* quod illa sunt *contradictoria* quae sunt accepta pro *eodem tempore* et secundum alias conditiones requisitas; et illa non sunt contradictoria quae non sunt accepta pro eodem tempore. Quod probatur per definitionem *contradictionis* positam I. *Elenchor.* Et ideo *non esse* caloris, ut praecessit in ultimo instanti immutationis, et *esse* caloris susceptum in tempore habito, non sunt *contradictoria* respectu caloris.

Contra: esse caloris et *non esse* absolute sumpta, non prout intelliguntur in eodem instanti, sunt incompossibilia simpliciter, ita quod quia sunt incompossibilia simpliciter, ideo non possunt esse in eodem instanti, et non e converso. Et ratio incompossibilitatis pro eodem instanti non est alia nisi quia ipsa formaliter sunt opposita: nulla alia oppositione formaliter quam contradictoria; igitur; etc.

Confirmatur hoc per simile in aliis: quia contrarium contrario succedens vere est ei contrarium, licet non * sint * simul in eodem instanti. Similiter forma ut est terminus *ad quem* privationis vere opponitur sibi privative (ut est terminus *a quo* (*a*)). Et est * iste * motus inter opposita formaliter. Unde Philos. I. *Physic.* c. 25, vult quod omnis motus sit inter *contraria* opposita, vel *privativa,* vel *media* inter haec; et tamen ista ut sunt termini transmutationis nunquam simul sunt.

Posset etiam argui quod creationis termini non essent contradictorii, quia *non esse* quod praecedit *esse* creati non potest ei esse *contradictorium,* nec *privativum,* nec *medium*

(*a*) Deest in Ed. Ven.

inter haec, quia in nullo susceptivo est, et si (*a*) non esset contradictorium ei, creatio ergo non esset inter contradictoria vel contraria: quod videtur absurdum.

Quod autem adducitur de *definitione contradictionis* est aequivocatio; quia alio modo contradictio est in *complexis* et alio modo est in *incomplexis: complexa* non sunt contradictoria nisi accipiantur pro *eodem instanti,* pro quo oportet illa ambo enuntiare praedicatum de subiecto: *incomplexa* autem absolute sumpta, non determinando ad aliquod instans, sunt contradictoria. De contradictione *prima* loquitur Philos. in * I. * *Periherm.*, de *secunda* vero in *Praedicamentis.*

(35) *Aliter respondeo* ad argumentum [n. 160 *c*], quod *immediatum* potest accipi dupliciter: *uno modo* inter quod secundum se totum et aliud non est medium: *alio modo* quod secundum se totum est cum altero statim vel post alterum. — *Primo modo* continuum est immediatum suo termino, quia inter indivisibile (*b*) terminans et divisibile terminatum nihil cadit medium: *secundo modo* indivisibili terminanti continuum nihil est immediatum; nihil enim secundum se totum statim sequitur illud indivisibile; sed pars illius totius quod est immediatum totum *primo modo* sequitur indivisibile secundum partem ante partem in infinitum.

Ad propositum ergo dico quod sicut mensurae istae se habent, ita et mensurata, scilicet quod quando unum contradictorium mensuratur indivisibili, et aliud mensuratur divisibili. Et tunc *minor* est falsa; nullum enim est medium inter contradictorium, secundum quod est in tota mensura sua, et contradictorium aliud, sicut nec inter totam mensuram eius et mensuram alterius. Contradictorium tamen quod mensuratur * indivisibili * (*c*) non est alicui immediatum, ita quod secundum aliquid esse sui, videlicet prout est * in * mensura sua, statim reliquum contradictorium sequatur. Ita dico in proposito, quod *non esse* fuit in indivisibili; *esse* autem formae inductae per motum est in toto tempore habito; et ideo nullum est medium inter illa; et tamen quod sequitur in tempore non est immediatum secundo modo praeexistenti in instanti.

(*a*) Ed. Ven. et sic.

(*b*) Ed. Ven. divisibile.

(*c*) Wadd. divisibili.

§ 3. — *Solvitur III. Argumentum principale.*

192. (36) — Quod Angelus sit indivisibilis non obstat quominus possit moveri. — Ad *tertium argumentum* principale *quaestionis:* quando dicitur [n. 161 *a*] quod Angelus non possit moveri, quia est *indivisibilis*, quamvis potest faciliter responderi quod Angelus *occupat* locum *divisibilem*, et ideo respectu loci se habet ac si esset *divisibilis*, aut si occupat locum punctualem, et ita ut punctualiter existens non potest continue moveri, ut semper habeat esse punctuale, tamen quia non videtur ratio quare negatur *indivisibile moveri*, etiamsi esset indivisibile quantitatis per se existens, ideo potest concedi quod Angelus habens *ubi punctuale* potest continue moveri ut in puncto semper existens.

193. — Ostenditur indivisibile posse moveri. — Et istud quod assumptum est de *indivisibili* probatur multipliciter:

a) Prima probatio. — Primo, quia sphaera super planum mota describit in plano lineam, et tamen non tangit nisi in puncto; ergo illud punctum pertransit totam lineam; et tamen non propter hoc tota linea illa quae sic pertransitur a puncto componitur ex punctis; ergo a simili, nec hoc sequeretur si ille punctus esset *per se*.

b) Solvuntur instantiae. — *Hic respondetur* multipliciter: primo, quod non est sphaericum in natura, sed tantum in intellectu vel imaginatione. — *Sed hoc nihil est*, quia coelum simpliciter est sphaericum; et tamen, dato quod non esset aliquod sphaericum in natura, adhuc non esset contradictio ex parte sphaerae et plani, quod hoc super illud moveatur, ut sphaera super planum; esset autem contradictio si ex motu indivisibilis super aliquid sequeretur ipsum esse indivisibile vel componi ex indivisibilibus.

Aliter dicitur quod naturalis sphaera tangit planum in *linea*, non in *puncto*. — *Sed hoc videtur impossibile*, quia quod applicatur lineae circulari, ita quod eam totam tangit, necessario est circulare, quia quaelibet pars lineae circularis est circularis, sicut linea recta est in qualibet parte recta; nam rectae lineae (*a*) nulla pars est circularis vel curva.

(*a*) Ed. Ven. Rectae autem lineae.

Aliter dicitur quod quia punctus ille *per accidens* movetur, ideo non oportet quod commensuret sibi spatium super quod movetur: sphaera autem *per se* movetur et etiam est divisibilis. — *Sed contra istud,* quia quamvis pars in toto moveatur *per accidens,* tamen semper est in spatio sibi aequali, et pertranseundo illa describit totum spatium; immo si albedo, quae magis movetur *per accidens,* moto quanto, quam aliquid quod est pars vel terminus quanti, secundum quantitatem suam quam habet *per accidens* comparetur ad spatium, adhuc eius quantitas accidentalis commensuraretur spatio. Unde non videtur quod quantum ad *commensurationem* aliquid auferat moveri *per accidens* aliter quam *per se* moveri. — Item linea ista supposita non commensuratur sphaerae, quia tunc esset corpus sphaericum; sed commensuratur alicui moto super ipsam; ergo tantum puncto moto super eam.

Si etiam ponatur sphaeram esse in vacuo, et solam lineam esse plenam, et per impossibile sphaera posset moveri in vacuo, et iste punctus super lineam plenam, illa linea plena non describeretur nisi praecise ex puncto illo, et ita sequitur propositum ex istis.

c) Secunda probatio. — Praeterea, accipiatur corpus cubum, et moveatur prima superficies eius: vel semper est in aliquo sibi aequali, et ita in superficie: vel correspondet sibi aliquid in magnitudine supposita, puta linea, et sic semper pertranseundo prius aliquid magnitudinis quam aliud pertransit totam magnitudinem; ergo tota magnitudo supposita componitur ex linea, si ratio illorum valeat.

d) Tertia probatio. — Praeterea, signetur punctus primus in linea, super quam alia linea movetur; iste punctus in linea supposita describit totam lineam motam; quia sicut semper quicumque punctus lineae motae est continue in alio et alio puncto lineae suppositae, ita est e converso quicumque punctus lineae suppositae supponitur alii et alii puncto lineae motae; et tamen cum omnibus istis stat continuitas motus.

(37) *e) Corollarium.* — Potest ergo concedi, cum non videatur nisi fuga dicere de moveri *per accidens* (*a*), quod *indivisibile* posset *per se moveri,* si per se esset, et tamen *continue.* Nec

(*a*) Ed. Ven. differentia de moto *per accidens.*

ex hoc sequeretur magnitudinem pertransitam esse compositam ex *indivisibilibus.*

194. — **Solvuntur rationes Philosophi adductae ad probandum Angelum non posse moveri, quia indivisibilis.** — Propter tamen intentionem Aristotelis, qui allegabatur [n. 161], oportet intelligere: — *a)* Quod in *motu* locali est *successio* ex duplici causa: videlicet ex divisibilitate *mobilis*, et ex divisibilitate *spatii;* quarum utraque causa, si esset per se et praecisa, esset sufficiens ratio *successionis.* Nam quodlibet mobile prius pertransit unam partem spatii quam aliam, et ita esset successio ex parte *spatii*, comparando idem mobile ad diversas partes eius. Quodcumque etiam idem in spatio prius pertransit mobile secundum primam partem sui mobilis * in spatio * quam secundum secundam, et ita esset successio ex parte *mobilis,* comparando ad quodcumque idem in spatio. — Ita etiam posset assignari in motu *augmentationis.*

b) Negat igitur Philosophus, et bene, quod *indivisibile,* quantum est *ex se,* possit *moveri* vel *movere,* ita quod *ex eius parte* possit accipi *continuitas motus*, ita quod sit mobile habens *in se* rationem completam mobilis continui, quia non habet in se quod *continue* moveatur. Non tamen est illud cui *repugnat* continue moveri vel movere, accipiendo *ab alio* continuitatem motus.

Et istud concludunt rationes suae, et non plus, sicut patet discurrendo per rationes eius omnes:

c) Cum enim primo accipitur [n. 161 *a*] quod omne quod movetur partim est in termino *a quo* et partim in termino *ad quem*, verum est, si sit tale mobile ex cuius *ratione* sit successio motus; tale enim mobile est * semper * secundum partem et partem sui in termino * alio et alio; sed tamen (*a*) * non ita solum, sed secundum idem sui est partim in termino uno, et partim in alio, hoc est in aliquo medio, non quiescendo, sed in quantum est aliquid utriusque, hoc est in quantum est per quod tendit ab uno in alterum, hoc est dictu, quod est sub mutatione et sub aliquo subiacente mutationi, et sic continuat partes motus.

(38) *d) Cum* autem *accipitur indivisibile* non potest esse partim in uno termino, et partim in alio, quia non habet *partes,*

(*a*) Wadd. in termino, et . . .

verum est de *prima partibilitate*, et ideo concludendo quod sic non est *mobile*, concedo: falsum autem est de *secunda partibilitate*.

e) Ad *aliud* cum dicitur [n. 161 *b*] quod *prius pertransit* omne mobile *aequale* vel *minus* quam pertransit *maius*, *respondeo* et dico quod *pertransiri* potest accipi pro transitione * *divisibili* * (*a*) vel * *indivisibili* * (*a*). Si * *indivisibili* * (*a*), falsa est propositio, si intelligatur quod ante omne pertransire *maius* universaliter pertranseat indivisibile *aequale;* tunc enim oporteret concedere quod esset dare primam mutationem in motu locali; quod etiam nec ipsi *perversores* Aristotelis, non *expositores*, dicentes ipsum retractare quod dicit in VI. *Physic.*, possunt rationabiliter dicere quod in VIII. contradicat sibiipsi. Non ergo oportet quod omnem * pertransitionem * successivam, quae est maior ipso mobili, praecedat pertransitio indivisibilis. — Si autem intelligatur de pertransitione * *divisibili* * (*a*), tunc potest intelligi non de toto ratione *totius*, sed ratione *partis*, et hoc non comparando partem ad *ubi* sibi aequale, et totum ad *ubi* sibi aequale, quia *continuum* est cuius motus est unus et indivisibilis, ex V. *Metaph.*, et ita similiter pertransit pars spatium sibi correspondens, et totum mobile spatium totum sibi correspondens; sed intelligendo respectu alicuius *certi* et *determinati puncti* in spatio, prius pertransit totum ratione partis alicuius illud punctum, et in hoc quod pertransit illud pertransit aliquid *minus* se, loquendo de *ubi* alio a suo primo *ubi* totali, quam sic pertranseat *aequale* vel *maius*, et hoc est *per accidens*, in quantum mobile potest habere *ubi* minus suo totali * scilicet * *ubi*. — Sed si loquamur de *ubi* maiori et minori et aequali, secundum quae attenditur immediate *continuitas motus*, quorum infinita sunt aliquid primi *ubi*, simpliciter prius pertransit *maius* se quam *aequale* sibi.

(39) Ad propositum igitur, salvando illud quod est de *per se* ratione *motus continui*, non oportet salvare illud quod *non est de per se* ratione eius.

f) Et *si obiicis* quod, quicquid sit de ratione Aristotelis in se, semper iste punctus est in spatio sibi aequali, et sic per-

---

(*a*) Wadd. divisibilis . . . indivisibilis.

transit totum, ergo commensurat * sibi * totam lineam suppositam, et ita illa linea supposita erit composita ex *punctis, dico* quod *semper,* id est, in quolibet *indivisibili* est in spatio sibi aequali; non autem *semper,* id est, in quacumque parte temporis.

Idem argui potest de superficie prima corporis *cubi,* quia licet in quolibet *nunc temporis* supponatur praecise lineae super quam movetur, tamen in tempore medio inter duo instantia fluit super medium continuum inter illa extrema.

g) Ad *ultimam* rationem [n. 161 *c*] bene concedo quod *omni tempore dato contingit accipere minus tempus;* sed ex hoc non sequitur in illo minori tempore posse moveri minus mobile, nisi loquendo de mobili continuo, quod erat ex parte sui causa continuitatis motus.

§ 4. — *Solvitur IV. Argumentum principale.*

195. (10) — **Explicatur unde sit possibilitas et necessitas successionis in motu.** — Ad *quartum* argumentum principale [n. 162] de *causa successionis* in motu, dico quod licet posset fieri contentio et altercatio de intentione * Aristot. vel * Averrois, et in quo contradicit Avempace, sicut apparet IV. *Physic.* c. de *Vacuo,* * breviter tamen dico: — *a)* Quod * causa successionis * motus * in quolibet motu est *resistentia mobilis* ad *motorem:* non quidem talis quod movens non possit vincere mobile, tunc enim non moveret ipsum, sed nec etiam talis quod mobile reinclinetur ad oppositum, quia sic est praecise in motu violento; sed talis resistentia quod mobile semper est sub aliquo cui non potest immediate succedere terminus intentus a movente.

b) Et ista resistentia mobilis ad motorem est propter defectum virtutis moventis, et cum hoc propter resistentiam medii ad movens et mobile; per quod *medium* potest intelligi omne illud quod necessario praecedit inductionem termini intenti. Sed tale medium non est necessario *medium* nisi virtuti *limitatae;* si enim esset virtus *infinita,* posset statim ponere mobile in termino *ad quem,* ita quod nec propter formam oppositam termino *a quo,* quam mobile iam haberet, nec propter media naturaliter ordinata inter illam formam quam habet

mobile et terminum *ad quem*, esset necessitas quod tale movens prius moveret per talia media quam induceret terminum.

c) Possibilitas igitur *successionis* est ex resistentia * mobilis ad motorem, quae est ex resistere * medii ad mobile et ad motorem, ita quod hic est una resistentia; mobile enim, in quantum habet talem formam, inter quam et terminum nata sunt esse talia media, potest continue moveri per illa ad terminum; et per ista media quae resistunt mobili ut possit non statim esse in termino potest intelligi *divisibilitas partium mobilis*, vel *divisibilitas formae*, secundum quam est motus, vel utraque simul. — *Necessitas* tamen *successionis* nunquam est ex hac resistentia, sed praecise comparando istam ad *agens*, cui mobile resistit propter istam resistentiam medii ad ipsum, ita quod sicut erat possibilitas ex sola resistentia medii ad mobile, ita virtus illa limitata non possit tollere istam resistentiam, et ideo resistit illa resistentia agenti, ne statim inducat terminum.

196. (41) — Ostenditur in Angeli actione sufficientem inveniri posse resistentiam ad successionem in motu habendam. — *a)* Tunc ad illa quae adducuntur ad oppositum [n. 162 *a*], quod scilicet Angeli *ad se* nulla est *resistentia*, dico quod ex quo agit non ex *infinitate* virtutis activae, quando est in coelo, inter quod *ubi* et suum *ubi* in terra nata sunt esse multa media, quae etiam *virtuti suae motivae* sunt *media*, ita quod nec virtus sua motiva potest omnia media facere simul et terminum, nec etiam potest statim terminum facere, nisi prius faciendo illa media, et ideo est hic *resistentia* tota quae requiritur ad *successionem* in *motu*.

b) Et *cum arguitur* [n. 162 *b*] de * ipso * dicto ipsius Averrois de *gravi* si ponatur in *vacuo*, quod descenderet subito propter defectum *resistentiae* a parte medii, *dico* quod si vacuum poneretur, grave non moveretur in ipso, secundum Philosophum, quia vacuum non posset cedere gravi, et dimensiones separatae non possent esse simul; tamen si poneretur vacuum posse cedere, et esse spatium, et non quod latera pleni essent simul, quia tunc non esset vacuum, dico tunc quod motus gravis esset *successive* in vacuo, quia prior pars vacui prius cederet (*a*), et totum grave prius transiret hanc

(*a*) Ed. Ven. primo esset.

partem spatii quam illam, et sicut dictum fuit prius in precedenti argumento (a) et modo, per se *successio* est in motu locali ex spatio in quantum *quanto*.

197. (42) — **Explicantur auctoritates Philosophi adductae ad probandum Angelum non posse moveri localiter continue, quia non habet resistentiam.** — Ad *argumenta Philosophi* in quantum inducuntur ad propositum dico: — *a)* Quod illa propositio [n. 163 *a*], quae est *proportio medii ad medium*, etc., vera est, *caeteris paribus;* et ideo sequitur *motum* non esse in vacuo; aut saltem vera est contra eos qui posuerunt *vacuum* esse totam causam motus sive *successionis* in motu.

Sed ad propositum arguendo hic similiter de *mobilibus* sicut ibi de *spatiis,* ista propositio negari potest: quae est proportio mobilis ad mobile in *subtilitate,* eadem est proportio motus ad motum in *velocitate.*

Et *si accipias,* quae est proportio huius sub ratione qua *mobile* est, et alterius sub ratione qua *mobile, concedo;* sed tunc *minor* est falsa; Angelus enim *mobilis* est *continue,* in quantum habet *quantitatem virtualem,* secundum quam potest coexsistere loco quanto; sicut corpus per quantitatem suam formalem potest coexsistere loco quanto.

b) Similiter quod Philosophus infert in *secunda ratione* sua [n. 163 *b*], quod motus fit in aequali tempore per *vacuum* et *plenum,* si inferatur hic aliquid illi simile, scilicet quod in *aequali* tempore moveretur Angelus et corpus, non est impossibile; ibi autem est impossibilitas ex ratione *mediorum,* secundum quod videtur ratio eius procedere.

Sed dato quod rationes Philosophi non multum concludant ad propositum, quia non ita se habent hic *mobilia* sicut ibi *spatia,* valent tamen rationes suae simpliciter, ita quod sua prima ratio [n. 163 *a*] est *ostensiva,* et reliqua [ib. *b*] ducens *ad impossibile.*

(43) *Respondeo* igitur quod si vacuum posset cedere, et motus posset esse in eo, quod ex *divisibilitate spatii* motus haberet divisibilitatem et *successionem,* sicut modo ex divisibilitate *spatii* pleni motus habet per se successionem essentialem. — Sed ultra istam successionem potest addi *velocitas* vel *tarditas*

(a) Ed. Ven. in primo articulo.

ratione conditionis *accidentalis* ipsius medii in quantum est promotivum vel impeditivum ipsius motus, sive ratione *subtilitatis* per quam promovet, aut saltem non impedit, aut ratione *densitatis* oppositae. Tunc igitur fieret motus *successivus* in vacuo, et esset proportionabilis motui in pleno, et hoc loquendo de successione *essentiali*, non de velocitate et tarditate superaddita; quia omnino nullam velocitatem aut tarditatem superadditam haberet mobile in vacuo, haberet autem aliquam in pleno: sed *nihil* ad *aliquid* non est proportio praecise; ergo habet Philosophus ex hoc contra adversarium dicentem *motum* esse in *vacuo,* quod nullus motus habens aliquam velocitatem vel tarditatem accidentalem superadditam essentiali potest esse in vacuo; et ideo negat Philosophus talem accidentalem successionem posse esse in motu; et hoc non est inconveniens, si poneret praecise esse motum in vacuo; sed esset si cum hoc poneret vacuum esse medium promotivum in motu, vel medium necessarium in motu, ex parte cuius sumeretur velocitas vel tarditas motus.

Eodem etiam modo illud quod infert in *secunda ratione* [n. 163 *b*] non est impossibile adversario dicenti praecise motum esse in vacuo, quia medium plenum potest aequari medio vacuo, in quantum est ratio vel causa *successionis essentialis* in motu; et si aliquod plenum acciperetur in tali proportione, in quali accipit Philosophus ad motum datum, illud esset omnino neutrum, nullam qualitatem accidentalem dans, nec medium plenum, nec medium vacuum.

Quid ergo habet Philosophus contra adversarium ex illa ratione? Dico quod habet tantum quod *vacuum* nullam qualitatem accidentalem habet ultra successionem essentialem; quia si sic, potest aliquod medium plenum dari aequale, et tunc per medium plenum et vacuum fieret motus in tanto tempore quantum tempus corresponderet illi conditioni accidentali motus: quod est impossibile, quia secundum hoc media essent improportionabilia.

QUAESTIO X.

198. ([1]) — Proponitur quaestio. — *Decimo* quaero: *Utrum Angelus possit movere se?*

199. — Argumenta principalia (1). — Quod non: — *a)* Quia nihil idem potest *simul* esse in *potentia* et in *actu* secundum idem: *movens* autem secundum quod movens est in *actu*, et *motum* secundum quod motum est in *potentia;* ergo nihil movet se.

Confirmatur ratio per hoc, quod aliqua dividentia *ens*, ut *substantia* et *quantitas*, sunt incompossibilia in aliquo uno eodem; ergo pari ratione *actus* et *potentia* in quolibet uno sunt *incompossibilia.* * Contra [Quod?] probatur, quia si dividentia remotiora ab ente sunt incompossibilia, multo magis immediata *.

b) Item, omne quod movet se dividitur in duo, quorum alterum est *primo movens*, alterum *primo motum*, ex VIII. *Physic.* Et probatur ex *prima conclusione* VII., quod *nihil movet se primo*, quia tunc quiesceret ad quietem partis, et non quiesceret ad quietem eius. Quae probatio tenet de corpore moto. Et ex hoc sequitur quod in quocumque corpore movente se requiratur talis distinctio; eadem enim videtur incompossibilitas quod idem non corpus moveat se primo, sicut quod idem corpus moveat se primo. Sed Angelus non dividitur in *duo*, quorum alterum sit *primo movens* * et * alterum *primo motum;* ergo, etc.

200. — Contra: Angelus potest *moveri localiter*, ex *praeced. quaest.*: et non *a corpore* effective, ut videtur; nec *tantum miraculose* a Deo; ergo movetur a *seipso.*

201. ([2]) — Ostenditur Angelum posse a seipso moveri localiter. — *Concedo* quod potest *a se * ipso * localiter moveri;* quia cuicumque inest potentia *passiva* ad aliquid acquirendum vel habendum per motum non est imperfectionis in eo quod

(1) Solvuntur ad n. 207.

habeat potentiam *activam* per quam possit illud acquirere, sed perfectionis est, etc. — Quod apparet, quia *animatis* data est potentia *activa* respectu quantitatis perfectae, ad quam sunt in potentia * *passiva* * quando generantur. Patet etiam in *gravibus* et *levibus*, ubi est potentia *activa* ad illud *ubi*, cuius sunt *receptiva* naturaliter. — Similiter animalia habent potentiam *activam* respectu *sensationis*, ad quam sunt in potentia *passiva*; *totalem* tamen habere non possunt, sicut declaratum est *dist.* 3. I. [n. 499 et 505], quia potentia non potest habere omnia obiecta. — Igitur cum Angelo insit potentia ad *ubi* quod potest acquirere per motum, non est imperfectionis in eo, si habeat potentiam *activam* respectu eiusdem, (imo videtur esse imperfectionis in eo, si non habeat potentiam activam respectu eiusdem (*a*)), ex quo non repugnat aliis entibus minus perfectis habere talem potentiam activam.

202. — Obiectio. (1) — Et *si dicatur* quod hoc tantum convenientibus *imperfectioribus*, ut *animalibus* secundum *partem*, quia possunt dividi in duo, scilicet * in * *movens* et *motum*; et quod assumptum est de *gravibus* et *levibus* falsum est et contra intentionem *Philos.* VIII. *Physic.*, ubi videtur specialiter contra hoc facere quatuor rationes: *primo* per hoc quod grave non est *animal: secundo* per hoc quod non potest *sistere se: tertio* quia non potest movere se *motibus diversis: quarto* quia est *continuum*, id est eiusdem dispositionis in parte et in toto, et tale non potest movere se; et solvendo quaestionem dicit, quod scilicet tantum habent *naturalia* principium *patiendi* respectu motus, et non *faciendi*; *primo ostendo oppositum* per *auctoritates: secundo* per *rationes.*

203. (3) — Ostenditur auctoritate gravia et levia habere potentiam activam ad motum localem. — *a) Auctoritas* prima est Philos., VIII. *Physic.*, ubi solvens dubitationem de *gravibus* et *levibus*, dicit quod quia *potentia* dicitur multipliciter, propter hoc non est manifestum *a quo* movetur grave. Distinguit autem *potentiam* ad actum *primum* et ad actum *secundum*, ut patet de potentia ad *scientiam* et * ad * *considerationem*. Et applicando ad propositum dicit quod ignis est in potentia *essentiali* ut fiat frigidus, prout scilicet aqua generatur ex eo; cum autem genita fuerit aqua est in pótentia

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(1 Solvitur directe ad n. 205.

accidentali ad agendum, id est ad infrigidandum, nisi impediatur. Ita etiam dicit ipse de *gravi* et *levi;* leve enim fit ex gravi, ut ex aqua aer; cum autem est iam leve operabitur mox, nisi prohibeatur; actus autem levis est *alicubi esse* et *sursum;* prohibetur autem cum *in contrario loco fit* (*a*). — Unde nihil valet exponere quod cum sit in actu leve est actu leve, ita quod levis est * actu ascendere, quia tunc idem est dicere * quod actu leve est, et dicere quod quia leve est, actu ascendit, quod nihil aliud est nisi *causaliter* dictum. Dicit enim quod mox operabitur *nisi prohibeatur;* quod non potest intelligi de actu levis *primo*, quia actus levis non potest prohiberi vel impediri dum est actualiter talis. Similiter dicit quod prohibetur cum *est in contrario loco;* non autem est non leve (*actu primo* (*b*)) quia est in contrario loco. Ergo intendit de *actu secundo,* scilicet quod *actus* eius est * *esse* * *alicubi,* id est quod actus eius, qui est *sursum* (sive *sursumitas* (*b*)) sit *operatio* eius. Sicut ergo ignis habens calorem in actu *primo* vere et *effective* se habet ad calefactionem, quae est *operatio* eius *secunda,* ita et ignis actu exsistens *levis effective* se habet ad *esse sursum,* sive ad *operationem secundam,* quae est *ferri sursum.*

(4) *b)* Idem etiam IV. *Physic.*, c. de *Vacuo,* dicit quod *densum* et *rarum* concomitantur duae contrarietates, videlicet *grave* et *leve, durum* et *molle;* et loquens de contrarietate gravis et levis, dicit quod secundum hanc contrarietatem erunt *activa* motus: secundum autem (*c*) durum et molle *passiva;* igitur, etc.

c) Et *si obiicias* * quod * ista non est intentio sua, quamvis sic sonent verba, quia II. *De Generat.*, enumerans qualitates *activas,* excludit *grave* et *leve* a qualitatibus vere *activis* et *passivis, respondeo:* dico quod contradiceret sibi ipsi in VIII. *Physic.* per illud II. *De Generat.*, nisi alio modo intelligeret hic et ibi. Nam in VIII. *Physic.*, sicut pro istis allegatum est, dicit quod * *naturalia* * habent principium non *agendi,* sed *patiendi;* in II. autem *De Generat.* dicit quod grave et leve nec sunt *activa,* nec *passiva;* et probatio sua patet ibi. Aliter igitur loquitur ipse de *actione* in VIII. *Physic.* et aliter in II.

(*a*) Ed. Ven. cum inest ei contrarium.

(*b*) Deest in Ed. Ven.

(*c*) Ed. Ven. addit: actum.

De Generat., ubi occurrit sermo de *actione* et *passione:* et aliter in I. *De Generat.* et aliter in II. *De Generat.*, * et aliter ibi ubi occurrit sermo de generatione *. Sicut enim in lib. *Physic.* loquitur de *motu* in *generali* et universali, in lib. autem *De Generat.* de *motu* ad *formam*, ita in III. *Physic.* loquitur de *actione* et *passione* in *communi* et in universali, et ita verum est quod dicit * in * VIII. *Physic.*, quod habent principium *patiendi,* * scilicet * respectu motus *localis:* in lib. autem *De Generatione* loquitur de *actione* * univoca * ad *formam,* ubi agens et patiens sunt contraria, quod utique verum est de actione *univoca* eorum quae sunt in principio dissimilia et contraria, et in fine sunt similia (*a*). Similiter in actione *aequivoca* simile est agens producto secundum formam similitudine *aequivoca,* sicut ipse concedit ibi in I. *De Generat.* aliquod agens non communicare cum passo, sicut nec medicinam cum corpore sanato. Hoc autem modo negat in II. *De Generat.* gravia et levia non solum esse principia *agendi* vel faciendi, sed etiam *patiendi;* et hoc expresse sonat ratio sua, quia ista non sunt principia agendi *alia,* nec patiendi *ab aliis:* et ideo * dicit quod * non sunt principia *producendi* aliquid secundum *formam* * *substantialem* * aliquam, de qua productione loquitur ibi, nec principia *patiendi* ab aliquo agente correspondente tali actioni; sunt tamen principia *activa* aliquo modo respectu *motus localis* ad *ubi,* et aliquo modo *passiva* respectu eiusdem; quorum utrumque expressit ipse in VIII. *Physic.*, quod *passiva* in hoc quod naturalia habent in se principium patiendi, * et * *activa* in hoc quod dicit operationem *levis* esse alicubi sicuti *scientis considerare.*

(5) *d)* Ad hoc etiam potest adduci auctoritas Comment. III. *De Coelo et Mundo,* com. 28. *In simplicibus,* inquit, *idem est secundum speciem* (*b*) *motor et motum, sed differunt secundum modum:* lapis enim movet se in quantum gravis in actu, et movetur in quantum est * in * potentia inferius. Invenitur enim uno modo in actu, alio modo in potentia. Et causa huius est haec, quia componitur ex *materia* et *forma.* Sed de

(*a*) Ed. Ven... actione univoca in quae agunt et patiuntur, in principio sunt dissimilia et contraria et in fine similia, quae sunt in principio aequivoca et in fine sunt univoca.

(*b*) Ed. Ven. rationem.

hoc videtur varie loqui; quia in com. 28 illius III. *De Coelo et Mundo* et VIII. *Physic.* videtur velle quod moveat se *per accidens* pellendo medium, sicut nauta movet se movendo navem in qua exsistit. Et ideo auctoritatibus eius non est multum innitendum.

204. — **Idipsum ostenditur ratione.** — Ad istam conclusionem sunt *rationes.* — *a)* Prima talis: omnis effectus quando in actu causatur habet causam in *actu.* Hoc patet per Aristot. II. *Physic.* et V. *Metaph.* cap. de *Causa: efficiens in actu et causatum in actu simul sunt et non sunt.* Patet etiam, si nulla esset auctoritas, per rationem manifestam; quia quod non est, quando non est non producit aliquid ad esse. Igitur quando descensus gravis est in actu, tunc aliquid est causans in actu. — Non autem tunc est in actu a *removente* prohibens, neque per consequens ab *impellente* ipsum grave *fertur* deorsum, quia pellens non (*a*) *per se* movet deorsum, quia in hoc est quasi removens prohibens, et tale movens, secundum Philos. VIII. *Physic.*, est quasi movens *per accidens,* et praeter movens *per accidens* oportet dare movens *per se* efficiens, quia omne *per accidens* habet reduci ad *per se.* — Nec istud potest esse *centrum* trahens; quia si per impossibile nullum grave esset in centro, sed tota terra amota ab eo et remanente centro sub sola ratione *centri* ut prius, adhuc grave naturaliter tenderet ad centrum. — Quid ergo attrahit? Nunquid *ubi mathematicum?* Constat quod non, quia non est forma *activa.* — Nec etiam *influentia coeli,* quia hoc videtur esse fuga, recurrere ad agens universale, quia est negare effectus particulares et causas particulares. Influentia etiam coeli, quantum est de se, *uniformis* est in toto medio; quare ergo unam partem in toto medio moveret sursum, et aliam deorsum, nisi poneretur agens *particulare* determinans? — Nec istud actu movens, quando actu movet, potest poni actu *grave motum;* quia nihil movet se univoce ad illud quod * iam * habet, et praeter hoc motus est quid extrinsecum gravi. — Nec *generans* * grave *, quia tunc potest non esse. — Ergo oportet dare quod sit aliquid *intrinsecum* ipsi gravi, vel ipsummet *grave* per aliquid *intrinsecum.*

(*b*) Quia igitur oportet dare aliquid *intrinsecum, dicitur* quod *generans* manet in *virtute* in *gravi,* et per hoc *movet*

(*a*) Ed Ven. neque pellens...

ipsum grave. — *Contra* istud: non manet in *virtute* nisi sicut causa in suo effectu, et quod sic manet non est ens *in se*, sed tantum quia manet in suo effectu. Et tunc virtus illa respectu motus pertinet ad genus causae efficientis. Si *generans* dicatur *efficere*, et nihil efficit nisi secundum quod est in *actu*, necesse est igitur quod efficiens efficiat *actu*, quia illud quod est efficiens in *virtute* tantum non efficit (*a*). Et ita sequitur adhuc propositum.

b) Praeterea, illud quod non movet aliud nisi prius naturaliter ab alio motum ab *eodem* habet quod *moveat* et quod *sit motum:* sed grave cui alligatum est leve, cuius levitas non excedit gravitatem eius, movet illud leve trahendo illud secum ad centrum, et non movet nisi quia motum; ergo prius naturaliter est motum quam moveat, et ab eodem movetur a quo habet quod moveat illud sibi obligatum: movet autem illud non per aliud quam per gravitatem suam; igitur et *seipsum.*

Posset *confirmari* ista ratio, quia quando aliquid habet potentiam activam respectu alicuius formae potest eam causare in quocumque passo proportionato et approximato: sed grave habet potentiam activam respectu *ubi deorsum*, sicut habet respectu illius quod trahit secum, et ipsummet quando est extra illum locum est receptivum illius formae, carens ea, et est proportionatum et approximatum sibi * ipsi *; ergo potest istam formam causare in *seipso.*

Hoc etiam poterit satis patere si consideretur quod *quies* requirit causam *actualiter* causantem * et exsistentem *, sicut et *motus;* tunc enim oportet dare causam coaeve causantem quietem naturaliter gravis cum ipso gravi: nulla autem * est talis * causa coaeve causans quietem istam in gravi nisi *grave;* * ergo grave se habet *effective* ad quietem *, et per consequens movetur ad illam quietem a se ipso (*b*), quia ista duo sunt ab eadem causa.

(7) *c)* Praeterea, grave impeditum a motu removet prohibens, si gravitas eius vincit virtutem illius impedientis vel resistentis: puta si superponatur (*c*) alicui continuo, et gravitas eius

(*a*) Ed. Ven. necesse est quod sic moveat: sed illud quod est *efficiens* solum *virtute* non sic movet.

(*b*) Ed. Ven. et per consequens grave causat motum ad quietem.

(*c*) Ed. Ven. supponatur.

superet rationem continuitatis, frangit illud, et sic solvendo continuitatem eius solvit impedimentum descensus eius: huius autem fractionis, cum sit motus violentus, oportet ponere exsistentem causam extrinsecam: et non videtur rationabile fingere aliam causam quam *ipsummet* grave: non autem frangit illud nisi quia intendit facere *se* in centro; igitur ab eodem principio activo habet se facere in centro, a quo habet illud impediens removere.

Hoc etiam *declarari* potest aliter; quia gravius movetur velocius, et tamen ab eodem, videlicet generante, posset generari aliquid gravius et etiam aliquid minus grave, et possent ista duo esse in eadem distantia ad centrum et in eadem influentia coeli; igitur difformitas motuum in istis est ab aliquibus *intrinsecis*.

d) Item, motus naturalis intenditur in fine, secundum Philos. I. *De Coelo et Mundo;* cuius difficile esset assignare causam, si effectivum istius motus esset praecise aliquid *extrinsecum.*

205. (8) — Solvitur directe obiectio supra proposita. — *Respondeo* tunc ad *Philosophum* qui adducitur [n. 202] in contrarium: — *a)* Et quod sit pro me * ostendo *: sicut adduxi [n. 203], quod *grave* se movet *effective*, sicut *sciens* movet se effective ad actum *speculandi*. Et intelligo sic: sicut habens formam aliquam quae nata est esse principium alicuius actionis *univocae* potest per illam formam agere in receptivum approximatum et proportionatum, ita etiam habens formam quae nata est esse principium actionis *aequivocae* potest per ipsam (*a*) agere *aequivoce* in passum approximatum, et si ipsummet sit *receptivum* illius actionis vel effectus aequivoci, et carens eo, ex quo est maxime approximatum et proportionatum sibi ipsi, non solum poterit (causare effectum illum in alio (*b*)) immo summe *causabit* istum *effectum* in seipso. — Ita in proposito, *lapis* exsistens *sursum* est in potentia ad *ubi deorsum:* gravitas autem respectu istius *ubi* est principium activum *aequivocum,* sicut universaliter respectu *ubi* non oportet quaerere nisi principium aequivocum; non enim movens movet mobile ad aliquod *ubi* quia *formaliter* movens

---

(*a*) Ed. Ven. seipsum.

(*b*) Deest in Ed. Ven.

est in actu secundum illud *ubi,* sed tantum quia *virtualiter;* quia igitur ipsummet grave *receptivum* est * respectu * ipsius effectus aequivoci, et caret eo, causat in seipso primo istum effectum, et in nullo alio, nisi prius causando in se; ita quod *causare* istud est *operatio* gravis, sicut dicit Philosophus, ut calidi calefacere: sed quod causet hoc *in se* accidit ei; accidit enim sibi in quantum est *activum* respectu huius causationis vel respectu huius causabilis, quod ipsummet sit *receptivum* eiusdem effectus. Istud posset intelligi * universaliter *, si grave manens sursum posset propellere aliud * a se * ad centrum; tunc enim non dubitaret aliquis quomodo grave esset principium descensus in altero; nec modo minus est causa *activa* respectu descensus sui ipsius.

(9) *b)* Tamen propter unum verbum Philosophi addo ultra quod motus iste non est *naturalis* in se ex hoc quod habet principium *activum* in se, sed solum ex hoc quod mobile habet principium *intrinsecum passivum* naturaliter inclinans ad motum. Quod patet per definitionem *naturae,* II. *Physic.*, quia est *principium motus eius in quo est primo per se et non per accidens;* nihil enim est principium *naturaliter* movendi alicui, nisi in quantum est *per se* et *primo* in eo quod movetur: non est autem *per se* et *primo* in aliquo quod movetur, nisi in quantum est *passivum;* ergo non est aliquid *natura* vel principium *naturale* alicuius nisi quia est principium *passivum* in moto. Hoc etiam patet, quia ideo aliquid movetur *naturaliter,* quia movetur sicut aptum natum est ipsum moveri. Ita est in proposito, ita quod (*a*) licet hic, sicut et in multis aliis, principium activum sit principium movendi, non tamen propter illud principium *activum* movetur *naturaliter*, sed propter principium *passivum,* propter quod sic movetur. Et hoc est quod subdit Philosophus, postquam dixit quod *actus levis* est *esse alicubi* * ad * *sursum;* tamen dicit ipse: *quaeritur, quare moventur in ipsorum loca?* Et respondet: *causa autem est, quia apta nata sunt ibi esse.* Et signanter dicit in *ipsorum loca*, hoc est *naturaliter* moventur in loca illa, quia apta nata sunt ibi esse, id est habent *naturalem inclinationem* ad illud *ubi.* Et hoc modo postea subdit quod

---

(*a*) Ed. Ven. quia.

habent principium tantum *patiendi* et non *faciendi*, scilicet respectu motus in quantum *naturalis* est. Et ita ibi in solutione istius dubitationis de motu gravium, quasi intercalariter loquitur de principio *effectivo* huius motus et de principio *naturali* huius motus, quod tantum *passivum* est.

([10]) *c) Rationes* etiam eius non concludunt contra me; nam *primae tres* [n. 202], quae habent unam vim, ostendunt grave non movere *sicut agens per cognitionem* movet se, non enim animal posset *sistere se* citra ultimum terminum intentum, nec etiam posset movere se *diversis motibus* (*a*), nisi ageret per cognitionem; et ex hoc satis sequitur propositum Philosophi, quod ista non sunt *prima* moventia; nam primum movens movet *per cognitionem*, quia sapientis est dirigere, sicut ostensum est de Deo supra *dist. 2* I. [n. 245] de cognitione Dei.

Quarta ratio sua de *continuo* non concludit praecise in quantum *quantum*, sed de continuo, hoc est, quod est *eiusdem dispositionis* in *omni parte*. Probat enim quod grave non movet se *effective*, quia non est pars una in actu quae potest facere aliam in actu secundum eamdem qualitatem; quomodo ipse dicit in *De Sensu et Sensato*. Et concedo quod hoc modo pars gravis exsistens in actu non causat motum in alia parte, sed totum grave est in actu secundum actum *primum* et causat in se actum *secundum*.

206. ([11]) — Solvitur instantia. — *Sed* * si * *obiicies:* quomodo Philosophus si concedat grave sic moveri *effective* a se, licet non per *cognitionem*, nec etiam quod *naturalitas* eius sit ab eo in quantum habet principium *activum*, quomodo habebit principale propositum suum, quod ista necessario moventur *ab alio*, quod ipse intendit principaliter probare? — *Dico* quod satis habet hoc ex distinctione *potentiae* [n. 203]; ista enim non reducuntur seipsa de potentia *secunda* ad actum *secundum*, nisi prius reducta fuerint de potentia *prima* ad actum *primum*, vel saltem possent reduci ad actum primum; quod dico pro *totis elementis*, quae tota, secundum ipsum, sunt ingenerabilia et incorruptibilia, et tamen quia sunt *eiusdem rationis* cum partibus suis, non repugnat eis reduci de potentia *prima* ad actum *primum*, sicut partes eorum reducuntur. Sequitur

(*a*) Ed. Ven. hoc est dirigere.

ergo quod omne grave et leve, licet moveat *se effective* de potentia *secunda* ad actum *secundum*, tamen mobile est vel movetur ab aliquo alio *extrinseco* a potentia *prima* ad actum *primum;* non enim oportet quod si omne quod movetur ab alio quod in omni motu moveatur ab alio. Et sufficit Philosopho primum; quia per hoc devenietur ad aliquod aliud ab omnibus istis; quod nec in uno motu nec in quocumque poterit moveri ab alio, sed est omnino movens *immobile.*

Similiter etiam potest dici quod in isto motu etsi moveantur a se effective, non tamen moventur a se sicut a *primis* moventibus, ex quo non movent se per *cognitionem*, sequitur quod praesupponant aliquid sic movens per cognitionem, et ita licet moveant se *effective*, non tamen sic quin moveantur ab alio, licet non sicut a causa *proxima.*

207. (12) — Solvuntur argumenta principalia. — *a)* Ad *primum* argumentum principale [199 *a*] dictum est *dist. 3.* I. q. 6. [n. 501] quomodo potest aliquid *agere in se*, et responsum est ibi ad illud argumentum.

Quod autem additur pro *confirmatione*, quod quaedam dividentia *ens* sunt *incompossibilia* in quocumque, igitur et ista, concedo de istis ut sunt *opposita:* opposita autem sunt prout dicunt *modos* cuiuslibet entis, prout scilicet *idem* est ens in *potentia* antequam actu sit et ens in *actu* quando iam est; et isto modo nulli eidem conveniunt nec formaliter, nec etiam denominative, quod scilicet *idem* dicatur ens denominatum simul ab aliquo in aliquo *actu* et ab eodem in *potentia.* Ut tamen *actus* accipitur pro *principio activo* et *potentia* pro *principio passivo*, quae cadunt infra essentiam cuiuslibet definibilis vel definiti, sic non sunt *opposita*, nec sic dividunt *ens*, nec repugnant alicui eidem.

b) Ad *secundum* argumentum [n. 199 *b*] dico primo ad *auctoritatem* illam VIII. *Physic.*, quod scilicet omne movens per *cognitionem * organice ** dividitur in duo, quorum unum est *primo movens* et aliud est *primo motum.* Et ratio huius est quia potentia motiva talis moventis est potentia *organica*, ita quod illa requirit non tantum distinctionem inter *corpus* et *animam*, sicut inter *movens* et *motum*, sed forte in ipso corpore in quo * est * virtus organica requirit *partem* corporis *moventem* distinctam a *parte mota.* Non est autem ita necesse

de movente se *non organice,* quia totum est *uniforme* quantum ad actum *primum* et totum in *potentia* quantum ad actum *secundum.*

(13) Sed ad *probationem* illius propositionis quae accipitur ex principio VII. *Physic.*, ubi probatur quod *nihil movet se primo*, dico quod hoc quod dicit *primo* dupliciter potest accipi: — *Uno modo* potest dici idem quod est *secundum totum,* et opponitur ei quod est *secundum partem;* et hoc modo accipit Philosophus *moveri primo* in V. *Physic.*, ubi distinguit quod aliquid movetur secundum *accidens,* aliquid secundum *partem* et aliquid *primo* (*a*). Et similiter in VI., ubi dicit quod quidquid movetur in aliquo tempore *primo* movetur in quolibet illius temporis; et alibi frequenter. — *Alio modo* hoc quod est *primo* dicit *causalitatem praecisam,* quomodo accipitur in I. *Poster.* in definitione *universalis.*

Dico tunc quod ratio Aristot. in *principio* VII. bene probat quod nullum corpus movetur a se *primo* hac *duplici primitate simul;* quia si movetur a se *primo,* id est *secundum se totum,* igitur motus inest *cuilibet parti* eius. *Consequentia* tenet per hoc quod totum in quantum *movens* est *homogeneum* et *moveri* est passio *homogenea:* passio autem homogenea non inest *toti primo* hac primitate, nisi insit *cuilibet parti* eius; sequitur igitur quod si totum movetur *primo* hoc modo, quod si pars quiescit, totum quiescit. — Accipiendo autem aliam primitatem *causalitatis praecisae,* si totum movetur a se *primo,* non removetur hoc praedicatum, quod est, *moveri ab ipso* propter hoc quod removetur ab aliquo quod *non est ipsum;* nec removetur ab ipso propter id quod removetur ab aliquo quod *est aliquod eius;* si enim triangulus habet tres *primo* hac primitate, non solum non removetur ab eo habere tres, si removeretur a quadrangulo, qui nihil est eius (*b*); imo etiam non removetur ab eo propter hoc quod removetur a parte trianguli, puta ab hoc angulo vel illo. Igitur et *moveri* non removebitur a toto cui *primo* inest hac primitate, etiamsi removeatur a parte eius, quae *pars* non est *ipsum;* et ideo si totum movetur hac primitate *primo,* non quiescit ad quietem partis. Prius autem illatum est hoc de

(*a*) Ed. Ven. secundum totum.

(*b*) Ed. Ven. qui quadrangulus est aliud eius.

illo (*a*) quod * si * movetur *primo* altera primitate, * quod * quiescit ad quietem partis. — Impossibile igitur est totum moveri *primo utraque* primitate *simul,* et includit contradictionem, * et sic * (*b*) contradictio sequitur; tamen *altera* primitate *praecise* potest aliquod totum *moveri a se primo.*

(14) In proposito autem dico quod *grave movetur a se primo,* quia secundum *quamlibet* partem et movet et movetur, et *cuilibet parti* competit, licet *non primo,* sed in quantum est in toto, et *movere* et *moveri.*

Sed nunquid convenit gravi primo moveri *deorsum* primitate *secundo modo* dicta? — Dico quod possumus loqui de *moveri deorsum* in *communi,* vel de *hoc* moveri quod convenit *huic* toti gravi, vel de *parte* huius moveri quod convenit * parti *huius* * gravis. Et dico quod sicut totum grave et pars gravis sunt homogenea in gravitate, ita moveri *totale,* quod est passio totalis *totius,* et moveri *partiale,* quod est passio *partis,* sunt moveri eiusdem rationis; et sicut moveri deorsum naturaliter in *communi* inest *primo* primitate *causalitatis praecisae* gravi in *communi,* ita *hoc* moveri *totale* inest *huic* gravi totali simili primitate, et hoc moveri *partiale,* quod est pars huius moveri totalis, inest *parti huius* gravis simili primitate. Non ergo hoc totum homogeneum *grave* movetur *a se primo,* ita quod *moveri* ut est *commune* sibi et cuilibet parti eius insit sibi *primo* secundum hanc primitatem, quia tunc non removeretur a toto, etsi removeretur a parte. Hoc autem est falsum propter aliam primitatem necessario concurrentem cum ista, si ista ponuntur in subiecto homogeneo respectu passionis homogeneae. Tamen grave, etiam hac primitate *causalitatis* videlicet *praecisae,* movetur hac motione; et verum est quod haec motio totalis non removeretur a totali gravi propter hoc quod removeretur haec motio totalis a quocumque * quod non est hoc grave: verum est autem quod pars huius totius gravis non movetur hac motione totali * nec * tamen * propter hoc removetur haec motio totalis ab hoc gravi totali.

208. (15) — Solvitur obiectio. — Sed *obiicies* quod saltem removetur a *toto* gravi motio *totalis,* si a *parte* eius remo-

(*a*) Ed. Ven. illatum est veri quod.

(*b*) Wadd. sicut.

veatur motio *partialis;* ergo motio totalis non inest toti *primo* causalitate praecisa vel primitate *causalitatis praecisae;* quia si sic inesset, nullo modo removeretur ab ipso propter remotionem alicuius alterius praedicati ab eo quod non est ipsum.

Respondeo et dico quod hoc totale grave in quantum est tale homogeneum est ex partibus similibus, et partes istae sunt priores aliquo modo ipso toto, ita quod, destructis istis in ratione partium, non manet totum. Ita dico quod non est inconveniens quod eis insint suae passiones ut motiones partiales, et quodammodo prius quam motio totalis conveniat ipsi toti, quia motio totalis componitur ex partium motionibus partialibus, sicut totum grave ex partibus gravis. Et tunc nego hanc propositionem assumptam, *quod convenit alicui primo,* id est *secundum causalitatem praecisam,* non removetur eo quia *aliquid quod non est illud praedicatum removetur ab aliquo quod non est ipsum subiectum;* haec enim propositio est falsa universaliter, ubi subiectum habet subiectum prius et passio passionem priorem; tunc enim ad remotionem prioris passionis a priori subiecto sequitur passionem posteriorem removeri a posteriori subiecto.

Praecise ergo probat ratio Aristot. [n. 199 *b*] quod totum non movetur *a se primo,* hoc est quod *moveri* quod est passio homogenea non inest toti homogeneo *primo,* hoc est secundum *causalitatem praecisam,* in quantum illa passio accipitur ut *homogenea,* hoc est ut eiusdem rationis *toti* quanto et *parti* quanti; quia sic non removeretur a toto, licet removeretur a parte, quod falsum est propter primitatem totalitatis, quae infertur hic ex ratione causalitatis praecisae. Tamen non probat quin totum potest moveri a se *primo,* loquendo de illa motione *totali,* cuius partes sunt motiones *partium* et de primitate *causalitatis praecisae.* Et cum hoc stat quod moveatur primo alia primitate, scilicet *totalitatis,* accipiendo *moveri* in *communi,* prout scilicet convenit *toti* et *cuilibet parti* totius; ita quod alio * et alio * modo oportet accipere praedicatum quod debet inesse toti hac primitate et illa.

QUAESTIO XI.

209. — Proponitur quaestio. — *Utrum Angelus possit moveri in instanti?*

210. (1) — Argumentum principale (1). — Quod non; quia tunc maior virtus potest moveri in minori quam in instanti. — *Probatio consequentiae:* ita enim arguit Philos. VI. *Physic.*, quod si maior virtus movet in tempore, et *maxima* virtus movet in *instanti*.

211. — Contra: Aliqui motus ab aliquibus corporibus moventibus sunt in instanti, ut illuminatio medii; igitur et motus Angeli multo fortius potest esse in instanti, quia maior est virtus moventis et minor resistentia medii.

212. (2) — Aliorum sententiae. — Hic dicitur: — *a)* Quod Angelus potest moveri in instanti, sed non temporis *continui*, sed *discreti*. Quod probatur. Quaere in Thoma.

b) Alius Doctor dicit de isto tempore *discreto*. Quaere.

213. — Impugnatur prima sententia. — *Contra primam* positionem arguo: — *a)* Videtur enim *contradicere sibi ipsi;* videtur enim Angelum ponere esse in loco per *operationem* [n. 135]; et si intelligat de operatione *transeunte* in corpus, illa operatio erit in tempore *communi*, vel in instanti temporis communis; si autem intelligat de operatione *immanente,* scilicet intellectione et volitione, illa, patet ex dictis prius in materia de *aevo* [n. 121 seqq.], nec est in tempore nostro communi, nec in alio, sed in *aevo*, secundum eum; igitur, etc.

b) Praeterea, ratio sua non videtur concludere; quia tunc sequeretur quod in ultimo instanti prolationis verborum in consecratione esset ibi vera forma panis quae praefuit in toto tempore illius prolationis. Similiter cum aer quievit in esse te-

(1) Solvitur ad n. 218.

nebroso per totum tempus, sequeretur quod in ultimo instanti illuminationis illius aeris tenebrosi aer esset tenebrosus, et ita sequeretur quod illuminatio non fieret in *instanti*.

Et *si dicas* quod ista illuminatio est terminus motus localis, quo sol fit praesens medio, *contra:* ponatur sol creatus de novo et medium praeexsistens. Modo etiam, licet cum *ubi* terminante motum localem concurrat illuminatio medii a sole sic * facto * praesente, tamen ista illuminatio non est per se terminus motus localis, sed aliquod *ubi* acquisitum ipsi soli; nec etiam potest per hoc evadi quin aer quieverit sub esse tenebroso usque ad hoc instans.

(3) *c)* Praetera, si oportet Angelum in quocumque tempore quiescentem in ultimo instanti illius temporis immutatum esse in eodem *ubi*, igitur nunquam mutatur, nec in tempore *continuo*, nec in tempore *discreto*. — *Probatio consequentiae:* accipio aliquam partem temporis, cum qua quiescit, et per consequens cum ultimo illius immutatus est. — Si etiam in aliquo instanti temporis *discreti* debeat moveri localiter, quaero, aut illud est immediatum instans nostro instanti terminanti tempus quietis, aut mediatum. — Si *mediatum*, ergo inter instans nostrum, in quo fuit Angelus immutatus, et hoc instans est tempus medium, in quo etiam quiesceret Angelus; ergo et in illo et cum illo ultimo instanti illius temporis immutatus erit, et ita in illo instanti mediato in quo ponebatur mutari non mutatur. — Si autem est instans *immediatum*, quaero, quid correspondet ei in tempore nostro? Si *instans*, igitur instans in tempore nostro est immediatum instanti; igitur tempus nostrum est discretum. — Si *tempus*, igitur in illo instanti non mutatur Angelus instantanee, quia illud instans, per te, coexsistit parti temporis nostri, in qua vel cum qua potest continue moveri vel quiescere.

214. (4). — Impugnatur sententia altera. — Propter istud argumentum forte ponit *secunda positio* [n. 212 *b*] quod inter duo instantia temporis discreti cadit quasi *quies media* ipsius Angeli cum parte media temporis nostri.

Sed *contra* illam *secundam positionem:* — *a)* Probatum est supra [*quaest.* 4] quod non est necesse operationem Angeli durare cum instantibus temporis nostri; igitur nec illa duratio erit ratio quietis in termino transitus subiti. Quare etiam ne-

cesse erit ponere Angelum post transitum subitum *quiescere,* non videtur aliqua ratio, sed tantum fuga, ne ponatur tempus nostrum *discretum,* ex hoc quod ponitur talis transitus eius in discreto tempore (*a*).

b) Praeterea, quod ponit quod in tali *nunc* potest mutari, ita quod simul habeat *plura ubi aequalia,* inter quae non erit ordo nisi tantum naturae vel imaginatione, non autem duratione, videtur impossibile quod Angelus *virtute sua naturali* habeat in uno instanti temporis nostri et sui *plura ubi* sibi *aequalia,* et hoc declarat *exemplum* de *gravi,* quod ipsi adducunt ad oppositum. Si enim vacuum posset cedere corpori ibi posito, et ita esse motus in vacuo, non esset intelligibile quod grave esset in *pluribus ubi* sibi *aequalibus,* sed prius in uno *ubi* quam in alio *ubi,* et prius in priori *ubi* quam in posteriori, et prius duratione una pars gravis esset in spatio quam alia pars.

c) Quod etiam ipse adducit de *corpore,* quod pertransit *infinita ubi* in tempore finito, propter hoc quod non est nisi in *potentia* in illis *ubi,* bene concludit quod tempus Angeli bene potest esse ex partibus finitis eiusdem quantitatis, et tamen in illo tempore potest pertransire spatium infinitum; sed non concludit quod in *uno instanti* possit pertransire tantum spatium, immo concludit oppositum; corpus enim ita pertransit totum spatium in aliquo tempore, quod in alia et alia parte temporis pertransit aliam et aliam partem spatii.

215. (5) — **Ostenditur non esse necessarium quod Angelus in instanti temporis discreti moveatur.** — *Dico* ergo ad *quaestionem* quod quia pluralitas non est ponenda sine necessitate, et non est necessitas quare debeat poni tempus *discretum* mensurans motum Angeli, nam quicquid salvatur per illud tempus discretum salvabitur etiam per tempus *continuum* in communi, sicut enim oportet eos dicere quod si transeat in instanti, non potest immediate habere alium transitum instantaneum, ita potest poni si transeat instantanee in instanti temporis continui, ita quod licet post illud instans possit habere motum continuum in tempore habito, non tamen potest habere transitum instantaneum immediatum; non ergo est incon-

(*a*) Ed Ven. transitus discretus in tempore. — Ed. 1478 transitus eius discretum tempus.

veniens ponere Angelum in quantum participat conditionem corporalem, id est quae potest esse eiusdem rationis aliquo modo in ipso et etiam in corpore, quod etiam participet mensuram corporis aliquo modo: in quantum autem movetur localiter participat *ubi*, quod est conditio et passio corporalis, aliquo modo eiusdem rationis in ipso et in corpore; ergo etiam potest mensurari mensura primi corporis moti.

216. — Solvitur obiectio. — Et *si obiicias* quod potest moveri, stante coelo; ergo non oportet motum eius esse in *corpore; respondeo:* ita, stante coelo, poterit Petrus post resurrectionem ambulare, et tamen ista ambulatio non fingetur esse in tempore quodam *alio a communi* tempore nostro *continuo.* Similiter etiam, non existente primo motu coeli, mensuratur quidem quies ipsius motus coeli *potentialiter*, sicut dictum est prius tempore illo quo motus primus mensuraretur, si esset positive et actualiter, et in illo tempore *potentiali* potest mensurari motus alius tunc actualiter exsistens, ita quod non est necesse mensuratum a motu primi coeli dependere in esse vel essentia a motu illo: sicut fuit motus sub tempore Iosue (1), stante coelo; quia mensuratio ista quanti per quantum, ut aequalis per aequale, non est per aliquid a quo mensuratum essentialiter dependeat, sicut est in mensuris quidditativis, sed tantum sufficit quod motus iste quando est possit distincte cognosci secundum quantitatem suam ex cognitione distincta temporis, et hoc vel *actualis* vel *potentialis*. Et ita dico quod quando iste motus coeli non erit, poterit tamen alius motus mensurari per tempus huius motus primi coeli, in quantum scilicet motus ille posset fieri cum tanta parte quietis, cum quanta pars motus posset esse.

217. (6) — Solutio quaestionis. — Hoc ergo supposito, quod non est necesse ponere pro motu Angeli aliam mensuram a tempore *communi*, cum quaeritur, utrum possit mutare vel moveri in *instanti, dico* quod dupliciter potest intelligi mutatio et potest dici *duplex mutatio:* una includens *totam realitatem* motus: alia praecise includens *realitatem termini* motus. — *Exemplum* huius est: quod istud mutatur ab A *ubi* usque ad B *ubi*, potest intelligi dupliciter: vel quod simul habeat *omnia ubi* intermedia, sicut haberet si praecise move-

(1) *Ios.* c. X. v. 13.

retur successive: vel quod illa mutatione praecise haberet *ultimum ubi*, sicut haberet si illa mutatio esset ultimus terminus motus. — *Primo modo*, contradicendo *secundae opinioni* [n. 212 *b*], non video qualiter Angelus *virtute naturali* potest mutari vel moveri in *instanti;* quia non videtur quod virtute sua naturali potest habere *plura ubi* sibi *aequalia;* * et ideo non videtur virtute naturali sua posse moveri vel mutari in *istanti* *. — *Secundo modo* non videtur inconveniens quin posset mutari in *instanti;* quia quod terminus motus non statim inducatur, hoc est ex imperfectione virtutis ipsius moventis, quae imperfectio non est attribuenda Angelo, nisi aliqua necessitas appareret, quia dignificanda est natura quantum apparentia permittunt.

218. (7) — Solvitur argumentum principale. — Ad *argumentum in oppositum* [n. 210] dico quod illa *consequentia* Philosophi tenet ex hoc quod in *antecedente* includitur mensuram esse *divisibilèm* per hoc quod ponitur in eo: in quacumque autem mensura divisibili potest aliqua virtus aliquid facere, maior potest facere in minori. Sed in isto antecedente, *Angelus mutatur in indivisibili,* non includitur esse *divisibile.* Haec igitur consequentia: movetur in *instanti;* igitur aliquid (potest moveri (*a*)) in *minori,* tenet non tantum ex propositionibus veris et ex natura rei, sed ex aliqua falsa quae includitur in illo antecedente; est enim ista vera ex natura rei: *quidquid causat aliqua virtus in mensura divisibili, maior virtus potest hoc causare in mensura minori:* sed *minor* quae erit ibi sumenda sub illa *maiori* vera non est vera ex natura rei, sed tantum ex *hypothesi* ista, videlicet quod *motus est in instanti.* Si autem dicatur Angelum mutari in *instanti,* et per hoc debeat inferri quod aliqua virtus debeat ipsum mutare in *minori* quam in instanti, *minor* quae ibi erit sumenda sub *maiori* ista vera non erit vera ex natura rei, nec ex hypothesi; et ideo *consequentia* non * valebit *. — Et ex hoc patet quod multae consequentiae enthymematicae tenent non praecise virtute alicuius *verae* subintellectae, sed quandoque virtute alicuius *falsae* subintellectae, dum tamen includatur in *antecedente.*

(*a*) Deest in Ed. Ven.

QUAESTIO XII.

219. (1) — Proponitur quaestio. — * *Ultimo* quaero: * *Utrum Angelus possit moveri ab extremo in extremum non transeundo per medium?*

220. — Argumenta principalia (1). — Quod sic: — *a)* Quia aut Angelus est in loco per *operationem*, secundum aliquos [n. 135], et videtur planum quod potest operari in extremo, non operando in medio: aut saltem *imperio voluntatis* movet se, licet per aliquam aliam potentiam executivam, et potest *velle* esse in *extremo*, non volendo esse in *medio*, sicut potest *intelligere* extremum, non intelligendo medium.

b) Praeterea, Corpus Christi prius exsistens in coelo empyreo, nunc est in altari, et non transit medium; igitur hoc poterit Angelus, cum corpus magis videatur sequi leges loci quam spiritus.

221. — Contra: Nulla pars temporis potest transire a futuro in praeteritum nisi per praesens: sed ita videtur essentialis ordo inter partes loci sicut inter partes temporis; ergo non potest localiter pertransiri ab extremo ad extremum nisi per medium.

222. (2) — Aliorum et Doctoris solutio. — Hic *dicunt quidam* quod *extrema* possunt intelligi aut duo *ubi distantia*, inter quae est aliquod medium, quod *nihil est* extremorum: aut duo *immediata*, inter quae sunt media, quorum tamen quodlibet *est aliquid* extremorum.

a) Loquendo de mediis *secundo modo* et de motu *continuo* Angeli, dico quod non potest transire *continue* ab uno extremo in extremum, * loquendo de sic *extremis* *, *nisi pertranseundo per tale medium*, quod est aliquid utriusque ex-

(1) Solvuntur ad n. 224.

tremi; quia tale medium est ratio *continuitatis* inter extrema transita, * V. *Physic.* *, sicut apparet ex definitione *medii*, X. *Metaph.*

b) Similiter etiam videtur esse loquendo de motu *continuo* et de medio *alio modo* dicto; quia si movetur *continue*, non est *totaliter* in altero termino; ergo partim in uno et partim in alio, vel in medio inter ambo; non enim potest dici, ut videtur, quod sit in parte unius extremi et in parte alterius, et tamen quod omnino non sit in tali medio inter talia extrema; quia tunc esset in duobus locis *discontinuis*, et nullo modo in loco medio: quod non videtur sibi posse competere *virtute naturali*.

c) Si autem loquamur de motu *indivisibili*, dico quod in tali motu potest pertransire ab extremo in extremum *immediatum, non transeundo per medium* quod *est aliquid* utriusque extremi: immo necesse est hoc, quia si transiret per tale medium, *continue* transiret et non *instantanee*.

d) Sed de extremis *distantibus* habentibus medium *distinctum ab extremis* est dubitatio. — Patet quidem ex *quaest. praec.* quod non potest se facere in extremo distante mutatitione includente *totam realitatem motus*.

(3) *e)* Sed nunquid potest facere se in extremo distante mutatione praecise includente *realitatem termini* motus, ita quod in aliquo toto tempore sit in A *ubi*, et in instanti illius temporis praecise sit in B *ubi*, ita quod B *ubi* sit distans ab A *ubi* per aliquod medium, in quo medio nunquam fuerit, nec in tempore, nec in instanti? — *Videtur probabiliter quod non;* quia ordo praefixus a superiori agente videtur esse necessarius cuicumque agenti inferiori, quando habet actionem praecise circa talia ordinata. — *Exemplum:* ordo formarum naturalium succedentium sibi in generatione naturali determinatus est ab instituente naturam; et ideo respectu cuiuscumque agentis naturalis est necessarius, ita quod nullum agens naturale potest facere *immediate* acetum ex vino. — Ergo cum a Deo sit praefixus ordo partium principalium universi cuilibet agenti creato et virtuti creatae, videtur iste ordo esse necessarius quando debet agere circa ista quorum est talis ordo. Igitur Angelus quando movet se per corpora quorum est talis ordo non potest absque omni ordine de quocumque

ubi facere se in quodcumque *ubi immediate;* tunc enim nulla distantia (*a*) videretur impedire actionem eius.

223. — Solvitur obiectio. — *Et si obiicias* quod ista ratio concludit contra illud membrum de mediis quae *sunt aliquid* extremorum, *dico* quod non; quia * ibi * pertranseundo ab uno *ubi* immediate ad aliud *ubi* in instanti, habet omnia ista *ubi* ordine quodam *naturae*, inter quae est ordo *potentialis* ex natura rei; sed non oportet quod habeat ea ordine *durationis.* Si autem transiret a distanti in distans absque ordine omnimodo, tunc nec ordine *naturae* nec *durationis* haberet illa quorum est ordo naturalis, circa quae tamen operatur praesupponens necessario ordinem eorum.

224. — Solvuntur argumenta principalia. — *a)* Ad *primum argumentum* [n. 220 *a*] dico quod malus Angelus potest *inordinate* velle; nec oportet quod possit illud quod sic vult. Bonus tamen *ordinate* vult, * et ita si vult * statim esse in aliquo *ubi*, non tamen vult quod *potentia propria* sit ibi, quia hoc esset *inordinate* velle, si talis potentia sibi non conveniat; sed vult quod *potentia Dei* statim sit ibi; et verisimile est quod Deus condescendat voluntati eius, si talis sit ut faciat eum in tali *ubi;* nunquam autem *potentia propria* potest alicubi esse, nisi eo modo quo convenit suae potentiae.

b) Ad *secundum* [n. 220 *b*] dico quod Corpus Christi potentia *infinita* fit praesens in altari, de quo in IV. lib. * *dist.* 10 *; ista autem potentia quodcumque medium inter extrema potest habere pro non medio et ordinem pro non ordine, quia est supra illum ordinem, praefigens illum et non habens illum pro praefixo; non sic virtus Angeli *limitata.*

225. (1) — Solvitur quaedam auctoritas Philosophi adducta quaest. IX. — Ex isto apparet ad illud *De Sensu et Sensato* quod praetermissum fuit in *quaest.* 1. de * *locatione* * Angeli [n. 160 *b* et 191 *b*]. Non enim est inconveniens aliquam alterationem *totam* esse *simul*, quando scilicet agens respicit totum passum tamquam terminum indivisibilem et formam secundum ultimum gradum secundum quem ipsam totam inducit tamquam indivisibilem; tunc mutatione indivisibili inducitur forma perfecte in passo divisibili. Sed secundum talem formam

---

(*a*) Ed. Ven. addit: vel distincta.

non est motus, sed tantum mutatio una, vel forte plures habitae aut ordine *durationis* aut *naturae,* sicut ipse dicit ibi, quod si magnum fuerit habitum ab habito patitur. — Quod potest intelligi dupliciter: *uno modo* quod pars posterior a parte priori prius naturaliter perfecta perficitur naturaliter posterius, ita quod sit tantum ordo *naturae* inter mutationem prioris partis et posterioris. — *Alio modo* quod sit ordo *durationis,* puta quod pars posterior movetur successive a parte priore, et tamen pars prior mutata est praecise ab ipso agente extrinseco. — Iste secundus modus videtur improbabilior, nisi poneretur partem priorem transmutatam esse * imperfectiorem * (*a*) tranmutante ipsam, et ita non potest subito transmutare, sicut ipsa transmutatur subito ab agente extrinseco. Dicit ergo ibi Philosophus quod non est ita in multiplicatione *soni* sicut in * *luce* * (*b*), quia multiplicatio soni (*c*) quae fit cum motu locali necessario est successiva; non sic illa multiplicatio * lucis * (*b*). Et ita non repugnat *simultas* ratione *alterationis,* sicut ratione *loci mutationis,* et hoc comparando ad virtutem naturalem. Sed tamen nunquam est * nec * in alterationibus quae sunt motus prima mutatio, sicut nec in loci mutationibus, quia ubi est mutatio instantanea, ibi non est mutatio initians motum, nec etiam universaliter ibi motus sequitur, si est dare immutationem quae est terminus quietis praecedentis; ubi autem quietem sequitur mutatio immediate propter perfectionem virtutis ipsius agentis, ibi non est immutatio terminans quietem praecedentem.

(*a*) Wadd. perfectiorem.
(*b*) Wadd. lumine.... luminis.
(*c*) Ed. Ven. addit: quae cum quanto vel continuo.

DISTINCTIO TERTIA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Quales facti fuerint Angeli, et quod quatuor eis attributa sunt in ipso initio suae conditionis. — Ecce ostensum est *ubi* Angeli fuerint mox ut creati sunt. Nunc consequens est investigare *quales* facti fuerint in ipso primordio suae conditionis. — Et *quatuor* quidem Angelis videntur esse attributa in initio subsistentiae suae, scilicet: *essentia simplex,* id est indivisibilis et immaterialis: et *discretio personalis,* et per rationem naturaliter insitam *intelligentia, memoria* et *voluntas* sive dilectio, *liberum* quoque *arbitrium,* id est libera inclinandae voluntatis sive ad bonum sive ad malum facultas; poterant enim per liberum arbitrium, sine violentia et coactione, ad utrumlibet propria voluntate deflecti.

An omnes Angeli fuerint aequales in tribus, scilicet in sapientia, in essentia, in libertate arbitrii? — Hic considerandum est, utrum in sua *substantia* spirituali et *sapientia* rationali et *libertate* arbitrii, quae omnibus inerant, omnes *aequales* fuerint: ut sit prima consideratio de *substantia,* secunda de *forma,* tertia de *potestate.* — Persona quippe *substantia* est, sapientia *forma,* arbitrium *potestas.* — Et ad *substantiam* quidem pertinet naturae *subtilitas,* ad *formam* vero intelligentiae *perspicacitas* et ad *potestatem* voluntatis rationalis *habilitas.*

Illae igitur essentiae rationales, quae personae erant, et spiritus erant, naturaque simplices et vita immortales, differentem *essentiae tenuitatem,* et differentem *sapientiae perspicacitatem,* atque differentem *arbitrii habilitatem* recte habuisse intelliguntur: sicut in corporibus nonnulla differentia est secundum *essentiam* ac *formam* et *pondus ;* quaedam enim aliis meliorem ac digniorem essentiam et formam habent, et alia aliis leviora atque agiliora sunt. Ad hunc ergo modum credendum est illas spirituales naturas, convenientes suae puritati et excellentiae, et in *essentia,* et in *forma,* et in *facultate* differentias accepisse in exordio suae conditionis, quibus alii inferiores, alii superiores, Dei sapientia constituerentur, aliis maiora, aliis minora dona praestantis: ut qui tunc per naturalia bona aliis excellebant, ipsi etiam post per munera gratiae eisdem praeessent. Qui enim *natura* magis

subtiles, et *sapientia* amplius perspicaces creati sunt, hi etiam maioribus *gratiae* muneribus praediti sunt et dignitate excellentiores aliis constituti. Qui vero *natura* minus subtiles et *sapientia* minus perspicaces conditi sunt, minora *gratiae* dona habuerunt inferioresque constituti sunt sapientia Dei aequo moderamine cuncta ordinantis. In ipsa *facultate arbitrii* differentia animadvertenda est secundum differentem naturae virtutem et differentem cognitionis et intelligentiae vim. Et sicut differens vigor et subtilitas naturae infirmitatem non adducit, minorque cognitio sapientiae ignorantiam non ingerit, sic libertas inferior nullam arbitrio necessitatis voluntatem imponit.

Quae communia et aequalia habuerunt Angeli. — Et sicut in praedictis Angeli *differebant,* ita et quaedam *communia* et *aequalia* habebant: quod *spiritus* erant, quod *indissolubiles* et *immortales* erant, commune omnibus et aequale erat; in subtilitate vero *essentiae* et intelligentia *sapientiae* et libertate *voluntatis* differentes erant. Has discretiones intelligibiles invisibilium naturarum, ille solus comprehendere potuit et ponderare qui cuncta fecit *in pondere, numero et mensura* (1).

An boni vel mali, iusti vel iniusti creati sint Angeli, et an aliqua mora fuerit inter creationem et lapsum? — Illud quoque investigatione dignum videtur, quod etiam a pluribus quaeri solet, utrum boni vel mali, iusti vel iniusti *creati sint* Angeli, et an *aliqua mora* fuerit inter creationem et lapsum, vel sine mora in ipso creationis exordio ceciderint.

Opinio quorumdam dicentium Angelos in malitia creatos, et sine omni mora ruisse. — Putaverunt enim quidam Angelos qui ceciderunt *creatos* esse *malos,* et non libero arbitrio in malitiam declinasse, sed etiam in malitia a Deo factos esse, nec *aliquam* fuisse *moram* inter creationem et lapsum, sed ab initio apostatasse; alios vero *creatos* fuisse *plene beatos.* Qui opinionem suam muniunt auctoritate Augustini, *Super Genesim* (2), ita dicentis: « Non frustra putari potest, ab initio temporis diabolum cecidisse, nec cum sanctis Angelis pacatum aliquando vixisse et beatum, sed mox apostatasse; unde Dominus ait (3): *Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit,* ut intelligamus, quia *in veritate non stetit* ex quo creatus est, qui staret si stare voluisset ». Idem in eodem (4): « Non frustra, inquit, putandum est, ab ipso initio temporis vel conditionis suae diabolum cecidisse, et nunquam in veritate stetisse. Unde quidam in hanc malitiam libero arbitrio non esse inflexum, sed in hac, quamvis a Deo, putant esse crea-

(1) *Sap.* c. XI. v. 21.
(2) Lib. XI. c. 16.
(3) *Ioan.* c. VIII. c. 44
(4) Cap. 19 et 20.

tum, secundum illud beati Iob (1): *Hoc est,* inquit, *initium figmenti Dei, quod fecit Deus, ut illudatur ei ab Angelis eius;* et Propheta ait (2): *Draco iste, quem formasti ad illudendum ei:* tamquam primo factus sit malus et invidus et diabolus, non voluntate depravatus». — His aliisque testimoniis utuntur qui dicunt Angelos qui ceciderunt *creatos* fuisse *malos* et *sine mora* corruisse. Eos vero qui perstiterunt *perfectos* et *beatos* fuisse *creatos,* astruunt auctoritate Augustini, qui *Super Genesim* (3) dicit per *coelum* significari creaturam spiritualem, quae ab exordio quo facta est, et perfecta et beata est semper.

Aliorum sententia probabilis, qui dicunt omnes Angelos creatos esse bonos, et aliquam morulam fuisse inter creationem et lapsum. — Aliis autem videtur *omnes* Angelos *creatos* esse *bonos,* et in ipso creationis primordio *bonos* exstitisse, id est sine vitio, *iustosque* fuisse, id est virtutum exercitium habentes; nondum enim praediti erant virtutibus, quae stantibus appositae fuerunt in confirmatione per gratiam, aliis per liberum arbitrium superbientibus et ideo cadentibus. *Aliquam* etiam fuisse *morulam* aiunt inter *creationem* et *lapsum* ac *confirmationem*; et in illa brevitate temporis *omnes boni* erant; non quidem per *usum liberi arbitrii,* sed per *creationis beneficium.* Et tales erant qui stare poterant, id est non cadere, per bona creationis, et cadere per liberum arbitrium; poterant enim peccare et non peccare: sed non poterant *proficere* ad meritum vitae, nisi *gratia superadderetur,* quae addita est quibusdam in confirmatione. Et ad hoc confirmandum utuntur *testimonio* Augustini, qui *Super Genesim* (4) dicit Angelicam naturam primo *informiter* creatam et *coelum* dictam, postea *formatam* et *lucem* appellatam, quando ad Creatorem est conversa, perfecta dilectione ei inhaerens. Unde prius dictum est (5): *In principio creavit Deus coelum et terram,* et postea subditum (6): *Dixit Deus: Fiat lux, et facta est lux;* quia in primo agitur de creatione spiritualis naturae *informis,* postea de *formatione* eiusdem. — *Ratio* quoque obviat illis qui dicunt Angelos [non?] creatos fuisse malos; non enim potuit Creator optimus auctor mali esse; et ideo totum bonum erat, quod ex ipso illis erat, et totum bonum erat, quoniam ex ipso totum erat. Hoc modo probatur quod boni erant omnes Angeli quando primo facti sunt, sed ea bonitate quam natura incipiens acceperat.

Probationem Augustini contra illos inducit, qui dicunt Angelos factos malos. Verba etiam Iob determinat, quae illi pro se inducebant. — Ideoque Augustinus exterminans opinionem eorum qui Angelos *creatos* fuisse *malos* putant, *auctoritate* et *ratione* probat *bonos*

---

(1) Cap. XL. v. 14 iuxta LXX.
(2) *Ps.* CIII. v. 26.
(3) Lib. I. c. 1.
(4) Lib. I. c. 1.
(5) *Gen.* c. I. v. 1.
(6) *Ib.* v. 3.

fuisse *creatos,* et verba praemissa beati Iob, quae illi pro se inducebant. quomodo sint intelligenda aperit ita dicens *Super Genesim* (1): « Omnia, inquit, fecit Deus valde bona; naturam igitur Angelorum bonam fecit. Et quia iniustum est, ut nullo merito hoc in aliquo quod creavit Deus damnet, non naturam, sed *voluntatem malam* puniendam esse credendum est; nec eius *naturam* significatam esse cum dicitur: *Hoc est initium figmenti Dei,* etc., sed *corpus aereum,* quod tali voluntati aptavit Deus, vel *ipsam ordinationem* Dei, in qua eum invitum etiam fecit utilem bonis, vel ipsius Angeli *facturam;* quia etsi praesciret Deus voluntate malum futurum, fecit tamen eum, providens quanta de illo sua bonitate esset facturus. *Figmentum* ergo *Dei* dicitur, quia cum sciret Deus eum voluntate malum futurum ut bonis noceret, creavit tamen illum ut de illo bonis prodesset. Hoc autem fecit *ut illudatur ei;* illuditur enim ei cum Sanctis proficit tentatio eius; sicut et mali homines, quos Deus, malos futuros praevidens, creavit tamen ad Sanctorum utilitatem, illuduntur, cum praestatur Sanctis eorum tentatione profectus. Sed ipse est *initium,* quia praecedit antiquitate et principatu malitiae. Haec autem illusio fit Angelis malis et hominibus malis per Angelos sanctos, quia subdit eis Angelos malos et homines malos, ut non quantum nituntur, sed quantum sinuntur possint nocere ». — Ecce aperte ostendit qualiter praedicta verba Iob intelligenda sint, et Angelicam naturam *bonam creatam* asseruit.

Quomodo intelligenda sint verba praemissa Domini disserit, evidententer tradens Angelos esse creatos bonos, et post creationem cecidisse. — Deinde, qualiter verba Domini quae supra posuit accipienda sint, Augustinus aperit, ubi etiam sua quae praedixit verba determinat, evidenter docens Angelos *bonos* fuisse *creatos* et post creationem, interposita *aliqua morula,* cecidisse, ita inquiens (2): « Quod putatur diabolus nunquam beatam vitam duxisse, sed *ab initio cecidisse,* non sic accipiendum est, ut malus a bono Deo creatus esse putetur, quia ab initio non cecidisse diceretur; non enim *cecidit,* si talis, id est, malus, factus est; a quo enim caderet? Factus ergo prius, statim a veritate se avertit, propria potestate delectatus, beataeque vitae dulcedinem non gustavit, quam acceptam non fastidivit, sed nolendo accipere amisit. Sui ergo casus praescius esse non potuit, quia sapientia fructus est pietatis. Continuo autem ut factus est cecidit, non ab eo quod accepit, sed ab eo quod accepisset, si Deo subdi voluisset ». — Ecce hic aperte declarat Angelos *bonos* esse *creatos* et post creationem cecidisse. — Et fuit ibi *aliqua morula,* licet brevissima. Quod Origines confirmat, *Super Ezechielem* (3) dicens: « Serpens

(1) Lib. XI. cc. 21-22. (2) *Ib.* c. 23. (3) Homil. I.

hostis contrarius veritati, non tamen a principio, neque statim super pectus et ventrem suum ambulavit; sicut Adam et Eva non statim peccaverunt, ita et serpens aliquando fuit non serpens, cum in Paradiso deliciarum moraretur; Deus enim malitiam non fecit ». — Ecce aperte dicit post creationem, interposita morula, cecidisse. — Ideoque illa verba sic accipienda videntur: *Homicida erat ab initio,* vel *mendax,* id est, *statim post initium,* quando sibi aequalitatem Dei promisit et *seipsum occidit,* qui *homo* dicitur in Evangelio (1). Nec *in veritate stetit,* quia in ea non fuit, sed *ab initio* temporis, id est *statim post initium* temporis, apostatavit. — Potest etiam sic accipi illud, *ab initio homicida fuit,* vel *mendax,* id est, *ex quo homo fuit conditus,* quem per invidiam in mortem praecipitavit et *fallaciter* seduxit. — Ex praedictis ergo liquet Angelos *omnes bonos* esse *creatos,* et post creationem quosdam cecidisse a bono, quod habuissent, si perstitissent.

Quod triplex fuit sapientia in Angelis ante casum vel confirmationem. — Hic inquiri solet, *quam sapientiam* habuerunt ante casum vel confirmationem? — Erat in eis triplex naturalis cognitio, qua sciebant quod *facti* erant, et *a quo* facti erant, et *cum quo* facti erant, et habebant aliquam *boni* et *mali* notitiam, intelligentes quid appetendum vel respuendum illis foret.

An aliquam habuerint Dei dilectionem vel sui invicem? — Solet etiam quaeri, utrum aliquam Dei vel sui invicem *dilectionem* habuerint? — Ad quod dici potest quod *naturalem dilectionem* habebant, ut memoriam, intellectum et ingenium, qua Deum et se aliquatenus diligebant, per quam tamen non merebantur.

(1) *Matth.* XIII. v. 28.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE III. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIONES

---

226. (1) — Distinctionis III. obiectum et divisio. — Circa *distinctionem tertiam* quaero *primo* de *distinctione personali* in Angelis. — Et ad videndum de ista distinctione in eis, primo quaerendum est de *distinctione individuali* in *substantiis materialibus*. De qua sicut diversi diversimode dicunt, ita consequenter dicunt de *pluralitate individuorum* in *eadem specie* angelica, et etiam de *implurificabilitate*. — Et ut videatur de diversis opinionibus distincte quae quaeruntur de *distinctione* vel *indistinctione* substantiae materialis, quaero singillatim de diversis modis ponendi.

QUAESTIO I.

227. — Proponitur quaestio. — *Primo:*

Utrum materialis substantia ex se sive ex natura sua sit individua vel singularis?

228. — Argumentum principale (1). — Videtur quod sic: Philos. VII. *Metaph.*, contra Platonem, probat quod substantia cuiuscumque rei est *propria* illi cuius est, et non inest alii; igitur substantia materialis ex *natura * sua **, circumscripto omni alio, est propria ei cui inest, ita quod ex natura sua non potest inesse alii; ergo *ex natura sua* est *individua*.

229. — Contra: — *a)* Quidquid inest alicui ex natura sua per se inest ei in quocumque; igitur si natura lapidis *de se* est *haec*, in quocumque est lapidis natura, ista natura esset *hic* lapis: *consequens* est inconveniens, loquendo de singularitate *determinata*, de qua est quaestio.

---

(1) Solvitur ad n. 239.

b) Praeterea, cui de se convenit unum oppositum, ei de se repugnat aliud oppositum; igitur si natura *de se* sit *una* numero, ex se repugnat ei *multitudo* numeralis.

230. — **Exponitur sententia tenens naturam esse ex se singularem.** — Hic *dicitur* quod sicut *natura* ex se formaliter est natura, ita *ex se* est *singularis,* ita quod non oportet quaerere aliam causam *singularitatis* a causa *naturae,* quasi natura prius *tempore* vel *natura* sit *natura* antequam sit *singularis,* et tunc per aliquid adveniens contrahatur ut fiat singularis.

Quod probatur per *simile:* quia sicut natura habet *ex se* verum esse extra animam, non autem habet esse *in anima* nisi *ab alio,* id est ab ipsamet anima (et ratio est, quia esse *verum* convenit ei *simpliciter,* esse autem *in anima* est esse eius *secundum quid*), ita *universalitas* non convenit rei nisi secundum quod habet esse *secundum quid,* scilicet *in anima; singularitas* autem convenit rei secundum *verum* esse, et ita *ex se* et *simpliciter.* Est ergo quaerenda causa, quare natura est *universalis,* et dandus est *intellectus* pro causa; non autem quaerenda est aliqua causa, quare natura est *singularis* alia a *natura rei,* medians inter ipsam et singularitatem eius: sed quae sunt causae *unitatis* (*a*) rei sunt et causae *singularitatis* rei; igitur, etc.

231. (2) — **Impugnatur primo.** — Contra istud arguitur sic: obiectum in quantum obiectum est prius naturaliter ipso actu; et in illo priori, per te, obiectum est *de se singulare,* quia hoc semper convenit naturae non acceptae *secundum quid,* sive secundum esse quod habet *in anima;* igitur intellectus intelligens illud obiectum sub ratione *universalis* intelligit ipsum sub ratione opposita suae rationi; nam (*b*) ut praecedit actum determinatur *ex se* ad oppositum illius rationis; * non igitur in quantum obiectum est, ut scilicet praecederet actum, determinatur *ex se* ad actum illius rationis, scilicet *universalis* *.

232. — **Impugnatur secundo.** — Praeterea, cuiuscumque unitas *realis* propria et sufficiens est minor unitate *numerali,* illud non est *de se* unum unitate numerali, sive non est de se *hoc:* sed naturae lapidis exsistentis in *isto* lapide unitas propria *realis,* sive sufficiens est minor unitate *numerali;* ergo, etc.

(*a*) Ed. Ven. universitatis.

(*b*) Ed. Ven. hoc autem est natura.

Maior de se patet, quia nihil est de se unum unitate maiori unitate sibi sufficiente; nam si propria unitas quae debetur alicui de se sit minor unitate numerali, unitas *numeralis* non convenit sibi *ex natura * sua ** et secundum se, aliter praecise *ex natura sua* haberet *maiorem* et *minorem* unitatem, quae circa idem et secundum idem sunt opposita, quia cum unitate minori, sine contradictione, stare potest multitudo opposita maiori unitati, quae multitudo non potest stare cum unitate maiori, quia sibi repugnat; igitur, etc.

Probatio *minoris;* quia si nulla est unitas *realis* naturae minor *singularitate*, sed omnis unitas alia ab unitate singularis est unitas *rationis* tantum, igitur nulla erit unitas *realis minor* unitate *numerali: consequens* est falsum: quod probabo quinque vel sex viis; ergo, etc.

233. (3) — **Ostenditur multipliciter aliquam esse unitatem realem minorem unitate numerali.** — *a) Prima* via est talis: secundum Philos. X. *Metaph.*, *in omni genere est unum primum, quod est metrum et mensura omnium quae sunt illius generis;* ista *unitas* *primi mensurantis * est *realis*, quia Philosophus probat quod *uni* convenit prima ratio mensurae; et declarat per ordinem quomodo illud est *unum* cui convenit ratio mensurandi in omni genere: ista autem unitas est alicuius in quantum * est * *primum* in genere; ergo est *realis*, quia mensurata sunt realia et *realiter* mensurata: ens autem *reale* non potest realiter mensurari ab ente *rationis;* igitur unitas illius primi est *realis*. Ista autem unitas non est unitas singularis vel *numeralis* * simpliciter *, quia nullum est *singulare* in *genere* quod sit mensura *omnium* illorum quae sunt in illo genere; nam, secundum Philos. III. *Metaph.*, *in individuis eiusdem speciei non est hoc prius, illud posterius;* quod *prius*, licet Comment. exponat de priori *constituente posterius*, tamen nihil ad B [n. 232], quia Philos. intendit ibi assignare rationem quare Plato posuit rationem *speciei* separatam, et non *generis*, quia in speciebus est ordo essentialis, propter quod posterius potest reduci ad prius. Et ideo, secundum eum, non oportet ponere ideam *generis*, per cuius participationem species sunt illud quod sunt, sed ideam *speciei*, ad quam omnes aliae reducuntur. Sed in *individuis*, secundum Platonem et secundum Philosophum recitantem, non

est talis ordo; igitur etc. Est ergo intentio Philosophi ibi, in quo concordat cum Platone, quod in *individuis* eiusdem speciei non est ordo essentialis; nullum ergo *individuum* est per se mensura eorum quae sunt in specie sua; igitur nec unitas individualis, nec *numeralis*.

b) Praeterea *secundo* probo quod idem *consequens* est falsum: quia secundum Philos. VII. *Physic.*, in *specie atoma* fit comparatio, quia est *una* natura; non autem in *genere*, quia genus non habet talem unitatem. Ista vero unitas non est unitas *rationis*, quia conceptus *generis* est ita unus apud *intellectum* sicut conceptus *speciei*, alioquin nullus conceptus diceretur *in quid* de multis speciebus, et ita nullus conceptus esset genus, si (*a*) tot essent conceptus dicti de speciebus, quot sunt conceptus specierum, quia tunc in singulis praedicationibus idem praedicaretur de se. Similiter *unitas conceptus* vel *non conceptus* nihil ad intentionem Philosophi * ibi *, scilicet ad *comparationem*, vel non. Ergo Philosophus intendit naturam specificam ibi esse *unam* unitate naturae *specificae*, non autem intendit ipsam sic esse unam unitate *numerali*, quia in unitate numerali non fit *comparatio*; igitur, etc.

(4) *c)* Item *tertio*, secundum Philos., V. *Metaph. cap.* de *Ad aliquid*, *idem*, *simile* et *aequale* fundantur supra *unum*, ita quod licet *similitudo* habeat pro fundamento rem de genere *qualitatis*, relatio tamen non est *realis*, nisi habeat fundamentum reale et rationem proximam fundandi realem; ergo *unitas* quae requiritur in fundamento similitudinis relationis est *realis:* non autem est *numeralis*, quia nihil unum et idem est simile et aequale sibi ipsi.

d) Praeterea *quarto*, unius oppositionis realis sunt duo extrema realia: *contrarietas* est oppositio *realis;* quod patet, quia realiter unum destruit et corrumpit aliud, circumscripto omni opere intellectus, et non nisi quia sunt contraria; igitur utrumque primum extremum istius oppositionis realis, ut est extremum, est *unum* aliqua unitate *reali:* non autem unitate *numerali*, quia tunc praecise *hoc* album esset primum contrarium *huic* nigro, vel praecise aliud album: quod est inconveniens, quia tunc essent tot contrarietates primae quot individua contraria; igitur, etc.

(*a*) Ed. Ven. sed.

e) Praeterea *quinto*, unius actionis sensus est unum obiectum secundum aliquam unitatem *realem:* sed non *numeralem;* ergo est aliqua alia unitas *realis* quam unitas *numeralis.* — Probatio *minoris:* quia potentia cognoscens obietum sic, in quantum scilicet *hac unitate unum*, cognoscit ipsum in quantum distinctum a quolibet quod non est hac unitate unum: sed sensus non cognoscit obiectum in quantum est distinctum a quolibet quod non est unum ista unitate numerali; quod patet, quia nullus sensus distinguit hunc radium Solis differre numeraliter ab illo radio, cum tamen sint diversi per motum Solis, si circumscribantur omnia sensibilia communia, puta diversitas loci vel situs; et si ponerentur duo quanta simul omnino per potentiam divinam, quae essent omnino similia et aequalia in albedine et quantitate, visus non distingueret ibi esse *duo alba;* si tamen cognosceret alterum istorum, in quantum est *unum* unitate *numerali*, cognosceret ipsum in quantum *distinctum numeraliter* a quolibet alio.

(5) *Posset etiam* iuxta hoc *argui* de primo obiecto sensus, quod est unum in se aliqua unitate *reali;* quia sicut obiectum huius potentiae in quantum obiectum praecedit intellectum, ita etiam secundum *unitatem* suam realem praecedit omnem actum intellectus. — *Sed ista ratio non ita concludit* sicut praecedens; posset enim poni aliquod primum obiectum ut est adaequatum potentiae esse aliquod commune abstractum ab omnibus obiectis particularibus, et ita non habere *unitatem* nisi *communitatis* ad ista plura obiecta particularia; sed de uno obiecto unius actus sentiendi non videtur vere posse negari quin necessario haberet unitatem *realem*, et *minorem* unitate *numerali.*

f) Item *sexto*, quia si omnis unitas *realis* est *numeralis*, ergo omnis *diversitas realis* est *numeralis*: sed *consequens* est falsum, quia omnis diversitas numeralis in quantum numeralis est *aequalis*, et ita omnia essent *aeque distincta*, et tunc sequitur quod non plus potest intellectus abstrahere a Socrate et *Platone* aliquod commune quam a Socrate et *linea*, et esset quodlibet universale purum figmentum.

(6) *Prima consequentia* probatur dupliciter: *Primo*, * quia * *unum* et *multa, idem* et *diversum* sunt opposita, X. *Metaph.:* toties autem dicitur unum oppositum quoties et reliquum, ex

I. Topic.; ergo *cuilibet unitati* correspondet sua *propria diversitas.* — Praeterea *secundo*, quia cuiuslibet diversitatis utrumque extremum est *in se unum;* et eodem modo quo est unum in se, eodem modo videtur *diversum* a reliquo extremo, ita quod unitas extremi unius potest per se esse ratio diversitatis alterius extremi. — *Confirmatur*, quia si tantum est in hac re unitas realis numeralis, *quaecumque entitas* (*a*) est in re, illa est ex se *una numero;* ergo istud et illud secundum omnem entitatem in eis sunt *primo diversa*, et (*b*) in nullo aliquo modo convenientia. — *Confirmatur* etiam per hoc, quia diversitas *numeralis* est *hoc* singulare non esse *illud* singulare, supposita tamen entitate utriusque extremi: sed talis unitas est necessario alterius extremi.

g) Item *septimo*, nullo exsistente intellectu, ignis causaret ignem, et corrumperet aquam, et esset aliqua unitas *realis* generantis ad genitum secundum formam, propter quam generatio esset univoca; intellectus enim considerans non *facit* generationem esse univocam, sed *cognoscit* eam esse univocam.

234. (7) — **Ostenditur substantiam materialem ex natura sua non esse individuam.** — Ad *quaestionem* igitur concedo conclusionem istarum rationum, et dico quod *substantia materialis ex natura sua non est de se haec;* quia tunc, sicut deducit *prima* ratio [n. 231], non posset intellectus intelligere ipsam sub opposito, nisi intelligeret obiectum suum sub ratione intelligendi repugnanti rationi talis obiecti; sicut etiam deducit *secunda* ratio [n. 232-233] cum suis probationis omnibus, aliqua est unitas in re *realis*, absque omni operatione *intellectus*, *minor* unitate *numerali* sive unitate propria singularis, quae unitas est *naturae* secundum se; et secundum istam unitatem propriam naturae, ut natura est, natura est *indifferens* ad unitatem *singularem;* non ergo *de se* est sic *una* unitate illa, scilicet unitate singularitatis.

235. — **Explicatur qualiter possit intelligi naturam esse de se indifferentem ad unitatem singularem.** — *a)* Qualiter autem potest hoc intelligi, potest aequaliter videri per dictum Avicennae, V. *Metaph.*, ubi vult quod *equinitas sit tantum equinitas, nec ex se una, nec plures, nec universalis, nec par-*

(*a*) Ed. Ven. unitas. — (*b*) Ed. Ven. addit: quia diversa sunt.

ticularis. Intellige, non est ex se una unitate numerali; nec plures, pluralitate opposita illi unitati; nec universalis actu, eo modo quo aliquid est universale factum ab intellectu, non ut obiectum intellectus; nec est particularis de se; licet enim nunquam sit realiter sine aliquo istorum, non tamen est *de se* aliquod istorum, sed est *prius naturaliter* omnibus istis. Et secundum istam prioritatem naturalem est *quod quid est* et per se obiectum intellectus, et per se ut sic consideratur a Metaphysico, et exprimitur per definitionem; et propositiones *per se* (*a*) *primo modo* sunt verae ratione *quidditatis* sic acceptae, quia nihil dicitur de quidditate *per se primo modo,* nisi quod includitur in ea essentialiter in quantum ipsa abstrahitur ab omnibus istis, quae sunt posteriora ipsa naturaliter.

b) Non solum autem ipsa natura est de se indifferens ad esse in intellectu et in particulari, ac per hoc ad esse universale et singulare, sed et ipsa habens esse in intellectu non habet *primo ex se* universalitatem; licet enim ipsa intelligatur sub universalitate ut sub *modo intelligendi* ipsam, tamen *universalitas* non est pars *conceptus* eius primi, quia non conceptus *metaphysici,* sed *logici.* Logicus enim considerat secundas intentiones applicatas primis, secundum ipsum Avicennam. Prima ergo intellectio est naturae ut ei non cointelligitur aliquis modus, neque qui est eius in intellectu, neque qui est eius extra intellectum, licet illius intellecti modus *intelligendi* sit *universalitas,* sed non modus * *intellecti* (*b*), id est rei intellectae. *

c) Et sicut secundum illud esse non est natura *de se* universalis, sed quasi universalitas accidit illi naturae secundum primam rationem eius, secundum quam est obiectum, ita etiam in re extra, ubi natura est cum singularitate, non est natura illa *de se* * determinata * ad singularitatem, sed est prior naturaliter illa ratione contrahente ipsam ad singularitatem illam; et in quantum est prior naturaliter ipso contrahente, non repugnat sibi esse sine illo contrahente.

d) Et sicut obiectum in intellectu secundum illam entitatem eius et universalitatem habet vere esse intelligibile, ita etiam in rerum natura secundum illam entitatem habet verum

---

(*a*) Wadd. verae. — (*b*) Wadd. intellectus.

esse extra animam reale; et secundum illam entitatem habet *unitatem* sibi proportionabilem, quae est indifferens ad singularitatem, ita quod non repugnat illi unitati de se quod cum quacumque unitate singularitatis ponatur.

236. — **Corollarium.** — Hoc ergo modo intelligo naturam habere unitatem *realem* minorem unitate *numerali;* et licet non habeat eam *de se,* ita quod sit intra rationem naturae, quia *equinitas est tantum equinitas,* secundum Avicen. V. *Metaph.*, tamen illa unitas est *passio propria* naturae secundum suam entitatem primam, et per consequens nec est ex se *haec* intranee, nec secundum entitatem propriam necessario inclusam in ipsa natura secundum primam entitatem suam.

237. (8) — **Obiectiones.** — Sed contra istud videntur esse duae *obiectiones:* — *a)* Una, quia videtur ponere *universale* esse aliquid *reale in re:* quod est contra Comment. I. *De Anima, com.* 8., qui dicit quod *intellectus facit universalitatem in rebus,* ita quod non exsistit nisi per ipsum, et sic est ens tantum *rationis.* — Probatio *consequentiae:* nam *ista* natura, secundum quod est ens in *isto* lapide, prior tamen naturaliter singularitate lapidis, est, ex dictis, *indifferens* ad *hoc* singulare et ad *illud.*

b) Praeterea, Damascenus, *cap. 8. Oportet,* inquit, *scire quod aliud est rem considerare, et aliud ratione et cogitatione; igitur in omnibus creaturis hypostasum quidem divisio re consideratur; communitas autem et copulatio intellectu consideratur. Intelligimus enim intellectu, quoniam Petrus et Paulus unius sunt naturae, et communem habent naturam, neque enim hae hypostases in se invicem sunt; seorsum enim unaquaeque et secundum partem, id est, secundum se ipsum separata.* Et post: *In increata vero et supersubstantiali et incomprehensibili Trinitate est e converso; illic enim commune quidem et unum re consideratur, cognitione vero est divisum.*

238. — **Solvuntur.** — *a)* Ad *primum* dico quod *universale in actu* est illud quod *aliquam* *unitatem* habet *indifferentem,* secundum quam ipsum idem est in *potentia proxima* ut dicatur de *quolibet* supposito; quia I. *Poster.*: *Universale est quod est unum in multis et de multis.* Nihil enim secundum quamlibet unitatem *in re* est tale, quod secundum ipsam unitatem

praecisam sit in potentia proxima ad quodlibet suppositum, ut dicatur de quolibet supposito praedicatione dicente *hoc est hoc;* quia licet alicui exsistenti in re non repugnet esse in alia singularitate ab illa in qua est, non tamen illud vere dici potest de quolibet inferiori, quod quodlibet *est ipsum*, hoc est enim solum possibile de obiecto eodem indifferenti *actu considerato ab intellectu;* quod quidem ut intellectum habet unitatem etiam numeralem obiecti (*a*), secundum quam ipsum idem est praedicabile de omni singulari, dicendo quod *hoc est hoc.* (9) Ex hoc apparet improbatio illius dicti, quod intellectus agens facit universalitatem in rebus, per hoc quod *denudat* ipsum *quod quid est* in phantasmate exsistens; nam ubicumque est, antequam in intellectu possibili habeat esse obiective, sive in re sive in phantasmate, sive habeat esse certum, sive deductum per rationem, et si sit non per aliquod lumen, sed semper sit talis natura ex se, cui non repugnet esse in alio; non tamen est tale cui potentia proxima conveniat dici de *quolibet,* sed tantum est in potentia proxima ut est in intellectu possibili(*b*); est ergo in re commune quod non est de se *hoc*, et per consequens ei de se non repugnat esse *non hoc.* Sed tale commune non est universale in actu, quia deficit ei illa * indifferentia *, secundum quam completive universale est universale, secundum quam scilicet ipsum idem aliqua identitate est praedicabile de quolibet individuo, ita quod quodlibet sit ipsum.

b) Ad *secundam instantiam* de Damasceno dico quod eo modo quo in Divinis *commune* est *unum reale,* eodem modo *commune* in creaturis non est *unum reale;* ibi enim commune est singulare et individuum, quia ipsa natura divina *de se* est *haec.* *Et* eodem modo manifestum est quod nullum *universale* in creaturis est *realiter unum;* hoc enim ponendo esset ponere quod aliqua natura creata non divisa praedicaretur de multis individuis praedicatione dicente *hoc est hoc,* sicut dicitur *Pater est Deus* et *Filius* est *idem Deus.* Tamen in creaturis est aliquod commune unum unitate *reali* minori unitate *numerali;* et illud quidem commune non est ita com-

(*a*) Ed. Ven. hoc est enim possibile quod obiecto eodem numero actu considerato ab intellectu, quod quidem solum ut intellectum habet unitatem numeralem obiecti.

(*b*) Ed. Ven. sed tantum est potentia proxima in intellectu possibili.

mune quod sit *praedicabile* de multis, licet sit ita commune quod non repugnet sibi esse in alio quam in eo in quo est.

Dupliciter igitur patet quomodo auctoritas non est contra me: primo quia loquitur de *unitate singularitatis* in Divinis; et hoc modo non solum universale creatum non est unum, sed nec commune in creaturis: secundo quia loquitur de communi *praedicabili,* non praecise de communi quod determinatum est de facto, licet non repugnet sibi esse in alio, quale commune praecise potest poni in creatura realiter.

239. (10) — Solvitur argumentum principale. — Et per hoc patet ad *illud* [n. 228] *argumentum principale;* quia Philosophus improbat illam fictionem quam imponit Platoni, quod scilicet non possit *hic homo* per se exsistens, qui ponitur *idea,* per se esse *universale* omni homini; quia omnis substantia per se exsistens est propria ei cuius est, hoc est, vel ex seipsa, vel est propria per aliquod contrahens facta propria, quo contrahente posito, non potest inesse alteri, licet non repugnet ei *ex se* inesse alii. — Ista etiam glossa vera est, loquendo de *substantia* secundum quod sumitur pro *natura;* et tunc sequitur quod *idea* non erit substantia Socratis, quia nec natura Socratis, quia nec ex se propria, nec appropriata Socrati, ut sit tantum in eo, sed etiam in alio secundum ipsum. Si autem accipiatur *substantia* pro *substantia prima,* tunc verum est quod quaelibet substantia est ex se propria illi cuius est; et tunc multo magis sequitur quod illa idea quae ponitur substantia per se exsistens isto modo non possit esse substantia Socratis vel Platonis. — Sed primum membrum ad propositum sufficit.

240. — Solvitur argumentum prioris opinionis. — Ad *confirmationem* opinionis [n. 230] patet; quia non ita se habet *communitas* et *singularitas* ad naturam sicut *esse* in *intellectu* et *esse verum* extra animam, quia communitas convenit naturae *extra intellectum,* et similiter singularitas; et communitas convenit *ex se* naturae, singularitas autem convenit naturae per aliquid in re contrahens ipsam; sed universalitas non convenit rei ex se. — Et ideo concedo quod quaerenda est causa *universalitatis,* non tamen quaerenda est causa communitatis alia ab ipsa *natura;* et posita communitate in ipsa natura secundum propriam entitatem et unitatem, necessario oportet quaerere causam *singularitatis,* quae superaddit aliquid illi naturae cuius est.

QUAESTIO II.

241. — Proponitur quaestio. — * *Secundo* quaerendum est *: *Utrum substantia materialis per aliquid positivum intrinsecum sit de se individua?*

242. (1) — Argumentum principale (1). — Quod non; quia *unum* non dicit nisi privationem divisionis in se et privationem identitatis ad aliud; igitur cum singularitas vel *individuatio* non dicat nisi duplicem *negationem*, non oportet eius causam *positivam* quaerere, sed sufficit *negatio*. — *Prima propositio* probatur, quia si *unum* diceret rationem *positivam*, * non diceret *eamdem* * (*a*) quam dicit *ens*, tunc enim esset nugatio dicendo *ens unum;* nec *aliam* rationem dicit, quia tunc in quocumque ente esset entitas addita entitati: quod est inconveniens.

243. — Contra: *Prima* substantia per se generatur, VII. *Metaph.*, et per se operatur, I. *Metaph.*, et ex hoc distinguitur a *secunda*, cui neutrum convenit (*per se primo* (*b*)); ergo ista conveniunt primae substantiae per illud quod addit supra secundam substantiam: non autem conveniunt ista alicui formaliter per negationem; ergo prima substantia non addit tantum *negationem* supra secundam.

244. — Exponitur sententia tenens substantiam materialem non esse individuam per aliquod positivum. — Hic *dicitur* quod *non individuatur per aliquod positivum;* quia illud esset materia vel forma, vel aliquid consequens materiam vel formam; et hoc vel est absolutum vel respectivum. — Non per *materiam*, ut post ostendetur (2). — Nec per *formam;* quia quaeram de forma, per quid individuatur? quia nec *ex se ipsa*, sicut nec natura, de qua dictum est supra [n. 234]; quaeram ergo per quid, et ulterius de illo alio, et sic in infinitum. — — Nec potest dari aliquid *consequens absolutum*, quia quaeram

(*a*) Wadd. non diceret nisi eamdem. — (*b*) Deest in Ed. Ven.

(1) Solvitur ad n. 248.

(2) Quaest. 5.

de illo eodem modo. — Nec per *respectivum*, quia respectus praesupponit fundamentum, et sic non individuat ipsum. — Ergo *negatio* est ratio. Unde ponit Henricus *duplicem negationem* esse. Vide *in Quodlib. 5, quaest. 8.*

245. (²) — Intellectus quaestionis. — *Contra ista:* primo expono *intellectum quaestionum* motarum de ista materia: — *a)* Non enim quaero, quo natura est *singularis* vel *individua*, si ista significent *intentionem secundam;* quia tunc intentione secunda *formaliter* esset natura singularis, et *effective* ab intellectu causante illam intentionem secundam, * conferente (*a*) scilicet *hanc* naturam ad *naturam* *, sicut subiicibile ad praedicabile.

b) Nec etiam quaeritur de *unitate numerali reali*, quo (*b*) formaliter natura est sic una; nam unitate numerali reali est res formaliter una, sive illa unitas convertatur cum ente, sive sit de genere quantitatis, sive dicat privationem, sive positionem.

c) Sed quia in entibus est aliquid *indivisibile* in partes *subiectivas*, hoc est, cui formaliter repugnat dividi in plura quorum quodlibet sit ipsum, quaeritur non quo *formaliter* illud sibi repugnat, quia sic repugnantia formaliter repugnat, sed quo ut *fundamento proximo* et *intrinseco* ista repugnantia insit isti.

d) Est ergo intellectus quaestionis de hac materia, quid sit in *hoc* lapide per quod sicut per *fundamentum proximum* simpliciter repugnat sibi dividi in plura, quorum quodlibet *sit ipsum*, qualis divisio est propria toti universali in suas partes subiectivas.

246. — Ostenditur individuum non constitui formaliter per negationem vel privationem. — Hoc modo intelligendo, probo quod *non sit aliquod individuum formaliter per negationem vel privationem*, sicut videtur ista positio ponere. — *a)* Primo quia nihil simpliciter repugnat alicui enti per solam *privationem* in eo, sed per aliquid *positivum* in eo; igitur *dividi in partes subiectivas* non repugnat lapidi, in eo quod est quoddam ens, per aliquas *negationes*. — *Probatio antecedentis:* quia quantumcumque *negatio* tollat potentiam proximam ad agere et pati, ut per hoc idem ens in quo est negatio careat potentia proxima ad aliquid, non tamen ponit *formalem repugnantiam* illius entis ad aliquid; quia per possibile vel impossibile circumscriptis illis negationibus cum

(*a*) Wadd. intentionem secundam conferentem, scilicet hanc naturam.
(*b*) Wadd. qua.

non sint, staret tale cum opposito illarum negationum, et ita cum illo cui dicitur repugnare per se: quod est impossibile: — *Exemplum* huius: si substantia intelligatur *non quanta*, non est divisibilis, hoc est non possibilis dividi potentia propinqua; *non* tamen *repugnat* sibi dividi, quia tunc repugnaret sibi recipere quantitatem, per quam formaliter posset dividi. Stante igitur natura substantiae corporeae, non repugnat sibi quod sit divisibilis. — Similiter si *non habere visum* tollat potentiam proximam ad videndum, non tamen facit *repugnantiam* ad videre, quia potest stare eadem natura positiva in qua fuit haec negatio, et potest sibi inesse oppositum illius negationis, sine repugnantia ex parte naturae.

(3) Ita potest argui in proposito: cum iste ponat naturam *ex se* non esse *unam* et *individuam*, nunquam tamen per aliquam *negationem* positam in natura repugnabit sibi formaliter dividi, et ita nunquam erit aliquod ens positivum in rebus quod erit complete *individuum*.

Et si aliquo modo *instetur* primae propositioni huius rationis, *saltem assumo istam propositionem:* nulla imperfectio repugnat alicui * formaliter * nisi propter aliquid *positivum* in eo, * quia * (a) nulla imperfectio repugnat alicui nisi propter aliquam perfectionem, quae est aliquid positivum et entitas positiva: sed dividi est quaedam imperfectio, et ideo non potest competere naturae divinae; ergo, etc.

b) Item, *negatione* non constituitur aliquid formaliter in entitate perfectiori quam sit illa entitas praesupposita negationi, alioquin negatio esset formaliter entitas positiva: sed prima substantia, per Philos. in *Praedicamentis*, est maxime substantia, et etiam magis substantia quam secunda; ergo non formaliter constituitur in entitate primae substantiae per *negationem*, in quantum distinguitur a secunda.

c) Item, de *singulari* per se primo praedicatur illud cuius est singulare: sed de aliquo ente accepto sub *negatione* non praedicatur per se aliqua entitas ratione *totius* subiecti, quia totum non est per se unum; si ratione *partis*, tunc non est praedicatio superioris de inferiori, sed eiusdem de se.

(4) *d)* Praeterea, licet ista positio videatur esse *falsa* in se, propter argumenta iam facta, si intelligat *individuum* consti-

---

(a) Wadd. ita quod.

tui in entitate et unitate singularitatis per *negationem*, tamen videtur omnino *superflua*, et non respondere ad quaestionem; quia ipsa posita, adhuc remanet eadem quaestio; nam de *duplici negatione* quam ponit quaero, * quae est ratio * quare negatio ista convenit illi? Si istam duplicem negationem dicit esse *per se* sicut per se causam (*a*), dat causam suipsius. — Si non dat causam huius, non respondetur ad quaestionem; quaeritur enim illud per quod repugnat oppositum istarum negationum, et per consequens per quid insunt istae negationes. Similiter quaero, unde *negatio* sit *haec*, cum sit eiusdem rationis in isto et in illo? Nam sicut in Socrate est duplex negatio opposita illi quae est in Platone, ita in Platone est negatio * duplex eiusdem rationis * (*b*). Unde ergo Socrates est singularis hac singularitate propria et determinata, et non singularitate Platonis? Non potest dici nisi dicatur unde negatio sit *haec* negatio, et hoc non potest esse nisi per aliquid *positivum*.

247. — Corollarium. — Concedo igitur conclusionem istarum rationum: quod necesse est per aliquod *positivum* intrinsecum huic lapidi, tamquam per rationem propriam, repugnare sibi dividi in partes subiectivas: et illud *positivum* erit quod dicitur esse per se *causa individuationis;* * quia * (*c*) per *individuationem* intelligo istam indivisibilitatem sive repugnantiam ad divisibilitatem.

248. — Solvitur argumentum principale. — Ad *argumentum ad oppositum* [n. 242], licet *assumptum* sit falsum, de quo forte alias, tamen si verum esset quod *unum* significaret formaliter illam duplicem negationem, non sequitur quod non habeat aliquam causam *positivam* per quam insit ei illa duplex negatio; nam et *unitas specifica* pari ratione significaret duplicem negationem, et tamen nullus negat entitatem *positivam* esse rationem unitatis specificae, a qua entitate positiva sumitur ratio differentiae specificae.

Et istud est bonum argumentum pro solutione *quaestionis* et pro *opinione*; quia cum in qualibet unitate minore unitate numerali sit dare entitatem *positivam*, quae sit ratio per se illius unitatis et illius repugnantiae ad multitudinem oppositam, maxime vel aequaliter erit hoc dare in unitate perfectissima, quae est unitas *numeralis*.

(*a*) Ed. Ven. sicut per causam sui.

(*b*) Wadd. negatio duplicis rationis. — (*c*) Wadd. et.

QUAESTIO III.

249. ([1]) — Proponitur quaestio. — *Tertio* quaero sine argumentis:

An substantia materialis per actualem exsistentiam sit individua vel ratio individuandi aliquid aliud?

250. — Exponitur sententia tenens substantiam materialem per actualem exsistentiam esse individuam. — Dicitur quod sic; quia ex VII. *Metaph.* actus determinat et distinguit; ergo ultima distinctio est per ultimum actum: ultimus autem actus est individuorum secundum esse *exsistentiae,* quia quodlibet aliud ab ipso intelligitur in potentia ad ipsum.

251. — Impugnatur. — *Contra istud:* — *a)* Primo quia quod non est *ex se* distinctum, nec determinatum non potest esse *primum* distinguens vel determinans aliud: sed esse *exsistentiae* eo modo quo distinguitur ab esse *essentiae* non est *ex se* distinctum, nec determinatum; non enim esse exsistentiae habet proprias differentias, alias a differentiis esse essentiae, quia tunc oporteret ponere propriam coordinationem exsistentiarum, aliam a coordinatione essentiarum; sed praecise determinatur ex determinatione alterius; igitur non determinat aliquid aliud.

b) Ex hoc potest argui aliter: quia illud quod praesupponit coordinationem et distinctionem alterius non est ratio distinguendi ipsum vel determinandi ipsum: sed exsistentia ut determinata et distincta praesupponit ordinem et distinctionem essentiarum; igitur, etc.

([2]) *Et si dicatur* quod praesupponit distinctionem et determinationem omnem aliam ab illa quae est ad individua, sed istam quae est quasi per individuum causat, igitur, etc.; *contra:* in coordinatione praedicamentali sunt omnia quae per se pertinent ad illam coordinationem, circumscripto quocumque

quod nihil est illius coordinationis; quia, secundum Philos. I. *Poster.*, status est in quolibet praedicamento, et in sursum et in deorsum; igitur sicut invenitur supremum in genere, praecise considerando illud sub ratione essentiae, et * ita * inveniuntur genera intermedia et species et differentiae, ita invenitur etiam infimum, id est, singulare absque omni exsistentia actuali; quod patet evidenter, quia *hic homo* non plus includit formaliter existentiam actualem quam *homo.*

c) Praeterea, eadem quaestio est de *exsistentia,* quo et unde contrahitur ut sit *haec,* quae est et de *natura;* nam si natura specifica eadem sit in pluribus individuis, habet exsistentiam eiusdem rationis in eis; sicut ergo probatur *in solutione primae quaestionis* [n. 234], quod ista natura non sit *de se haec,* ita potest quaeri per quid *exsistentia* sit *haec,* quia non est dare quod sit *de se haec;* et ita non sufficit dare primam exsistentiam, qua natura sit haec.

252. (3) — Solvitur argumentum praeexpositae sententiae. — Per hoc patet ad *argumentum* pro *opinione* [n. 250]: dico quod actus distinguit *eo modo* quo *est actus;* sed actus accidentalis distinguit accidentaliter, sicut actus essentialis distinguit essentialiter. Ita dico quod ultima distinctio in coordinatione praedicamentali est distinctio *individualis,* et illa est per ultimum actum per se pertinentem ad coordinationem praedicamentalem: sed ad hanc coordinationem praedicamentalem non per se pertinet *exsistentia actualis;* actualis autem exsistentia est ultimus actus, sed posterior tota coordinatione praedicamentali. Et ideo concedo quod exsistentia distinguit ultimate, sed distinctione quae est extra totam per se coordinationem praedicamentalem, quae distinctio est aliquo modo *accidentalis,* licet non sit vere accidentalis; tamen sequitur totam distinctionem secundum esse quidditativum. Eo ergo modo quo est actus distinguit, et in quo est ultimus actus ultimate distinguit.

QUAESTIO IV.

253. — Proponitur quaestio. — * *Quarto* quaero: * *Utrum substantia materialis sit per quantitatem individua vel singularis?*

254. — Argumenta principalia (1). — Quod sic: — *a)* Boetius, *De Trinit.*: *In numero differentiam variabilitas accidentium facit; nam tres homines nec specie, nec genere differunt, sed suis accidentibus. Nam si animo cuncta his accidentia separemus, locus tamen cunctis diversus est, quem unum fingere duobus minime possumus. Duo igitur corpora unum locum non obtinebunt, qui est accidens, et ideo sunt plures numero, quanto accidentia plura sunt.* Inter omnia autem accidentia primum est *quantitas*, quam * etiam * videtur specialiter exprimere in *loco*, dicendo quod eumdem locum fingere duobus non possumus, qui competit eis in quantum *quanta*.

b) Praeterea, Damasc. in *Elementario, cap. 5.* non computando prooemium: *Omnis res in qua differt hypostasis ab eiusdem speciei hypostasi dicitur adventitia differentia, et characteristica proprietas, et qualitas hypostatica.* Hoc autem accidens est, velut homo differt ab altero homine, quoniam hic quidem longus, hic autem brevis.

c) Praeterea, V. *Metaph.* Avicen.: *Naturae, quae eget materia ad eius esse, adveniunt accidentia et dispositiones extrinsecae, per quas individuatur.*

255. — Contra: Sicut arguitur ad *secundam quaest.* [n. 243], *prima* substantia per se generatur, et per se operatur, et hoc in quantum distinguitur a *secunda*, cui ista non conveniunt *per se:* sed ista non conveniunt enti *per accidens.* De *gene-*

---

(1) Solvuntur ad n. 272.

rari patet VI. (*a*) *Metaph.*; de *operari* patet, quia unum per se agens est unum *per se* ens, et hoc in uno ordine causae.

256. (2) — Exponitur sententia tenens substantiam materialem esse singularem et individuam per quantitatem (1). — Hic *dicitur* quod *substantia materialis est singularis et individua per quantitatem,* et ponitur talis ratio: — *a)* Quia quod *primo* convenit alicui, et *per se* convenit cuilibet alteri per *rationem eius:* sed *substantia* et *quantitas* non faciunt *unum per se,* sed tantum *unum per accidens,* et per consequens nulla proprietas convenit per se una eis simul et aeque *primo,* sed uni per aliud: *dividi* autem in partes *eiusdem rationis* est proprietas una quae *per se* convenit *quantitati,* ex V. *Metaph.*; ergo convenit alii, scilicet *substantiae,* per *rationem eius:* talis est divisio speciei in eius individua, quia ista dividentia (*b*) non sunt formaliter alterius rationis, sicut sunt species dividentes genus.

Et ex hoc ultra, esse *divisibile* in partes eiusdem rationis convenit alicui ratione *quantitatis,* ex V. *Metaph.*, et idem est principium divisionis in aliqua natura et distinctionis divisorum; igitur per *quantitatem* distinguuntur individua *individualiter* ab invicem, et ex hoc concluditur quod per *quantitatem* convenit rei divisio in *individua,* cui primo convenit talis distinctio; ergo per *quantitatem* individuum fit *individuum.*

b) Praeterea, *hic* ignis non differt ab *illo* igne, nisi quia forma differt a forma: nec forma differt a forma, nisi quia recipitur in alia et alia parte materiae; nec pars materiae ab alia parte, nisi quia est sub alia et alia parte *quantitatis;* ergo tota distinctio huius ignis ab illo igne reducetur ad *quantitatem* sicut ad primum *distinctivum.*

Confirmatur ratio, quia generans generat aliud propter distinctionem materiae; materia ista geniti necessario praesupponitur *quanta* et sub *quantitate distincta.* — Quod *quanta* patet, quia agens naturale non potest agere in non quantum. — Patet etiam quod quanta *alia quantitate,* quia non potest esse quanta quantitate generantis. — Sed ista quantitas praecedit naturaliter esse ipsius geniti; igitur et distinctionem

(*a*) Ed. Ven. VII. — (*b*) Ed. Ven. individua.

(1) Cuius rationes solvuntur ad nn. 267 seqq.

ipsius generantis et geniti: non autem praecederet naturaliter si non esset naturaliter requisitum, et per se ut *distinctivum* ipsius.

257. (3) — Proponuntur quinque viae ad ostendendum quod nec quantitas nec quodcumque aliud accidens potest esse ratio individuationis substantiae materialis. — *Contra istam conclusionem* arguo quatuor viis: *a)* Primo ex *identitate rationis numeralis,* sive individuationis vel singularitatis: — *b)* secundo ex *ordine substantiae ad accidentia*: — *c)* tertio ex *ratione coordinationis praedicamentalis.* — Et istae tres viae probabunt communiter quod *nullum accidens* potest esse per se ratio per quam substantia materialis *individuatur.* — *d)* Quarta via erit specialiter contra *quantitatem,* quantum ad conclusionem opinionis: — *e)* et quinto arguetur specialiter *contra* illas *rationes* opinionis.

258. — Explicat Doctor quid intelligat per individuationem sive unitatem numeralem sive singularitatem. — Quantum ad * *primum* *, primo expono quid intelligo per *individuationem* sive *unitatem numeralem* sive per *singularitatem:* non quidem unitatem *indeterminatam,* secundum quam quodlibet in specie dicitur *unum numero,* sed unitatem *signatam* ut *hanc,* ita quod, sicut prius [n. 245 *c*] dictum est quod *individuum* impossibile est dividi in partes *subiectivas,* et quaeritur *ratio impossibilitatis,* ita dico quod *individuum* est incompossibile non esse *hoc* signatum *hac* singularitate, et quaeritur causa non singularitatis in communi, sed *huius* singularitatis in *speciali signatae,* scilicet ut est *haec determinate.*

259. — Ex identitate rationis numeralis ostenditur nullum accidens esse principium individuationis. — Hoc modo intelligendo *singularitatem,* ex *prima via* [n. 257 *a*] arguitur dupliciter:

a) Primo sic: substantia actu exsistens, non mutata aliqua transmutatione substantiali, non potest fieri de *hac non haec,* quia ista singularitas, sicut modo dictum est, non potest inesse alia et alia eidem substantiae manenti eadem, non substantialiter mutatae: sed substantia actu exsistens, nulla substantiali mutatione facta in ipsa, vel mutata, potest, sine contradictione, esse sub alia et alia quantitate et quocumque accidente absoluto; ergo nullo modo tali est formaliter *haec* substantia *hac singularitate signata.* — *Minor* patet, quia non est contra-

tradictio quod Deus substantiam quantam ista quantitate eamdem conservet, et informet eam alia quantitate; nec propter hoc substantia illa actu exsistens mutabitur mutatione substantiali, quia non erit * ibi * mutatio nisi a *quantitate* in *quantitatem*. Similiter si mutetur a quocumque accidente sine mutatione substantiali, sive hoc sit possibile, sive impossibile, non propter hoc erit formaliter *non haec*.

(4) *Si dicas* quod istud est miraculum, et ideo non concludit contra rationem naturalem, *contra:* miraculum non est respectu *contradictoriorum,* ad quae nulla est potentia: sed contradictio est *eamdem* substantiam manentem esse *duas* substias, sine mutatione substantiali, et hoc tam successive quam simul: quod tamen sequitur si per aliquod *accidens* esset formaliter *haec* substantia; tunc enim accidente succedente accidenti, *eadem* substantia non mutata esset successive *duae* substantiae.

Confirmatur etiam illud per simile de *unitate specifica;* quia impossibile est unam substantiam manentem non mutatam specifice esse simul vel successive *hanc* speciem, et *non hanc* speciem; ergo a simili in proposito.

b) Secundo sic: duarum productionum completarum in esse substantiali non potest esse eadem substantia primus terminus. — *Probo*, quia tunc utraque acciperet perfectum esse substantiale, ex quo utraque est completa, et ita idem bis produceretur complete; et tunc si istae duae productiones non essent simul, eadem substantia per se et actu exsistens produceretur cum iam actu exsistit; saltem igitur duarum productionum successivarum extremum et terminus idem esse non potest. Sed generationis panis erat *hic* panis terminus primus; panis autem iste transubstantiatus est, manente eadem quantitate; creetur igitur alius panis et afficiatur ista quantitate manente; sequitur quod terminus creationis erit panis idem cum illo pane qui erat terminus generationis, quia eadem singularitate numero erit hic panis formaliter *hic* qua fuit alius panis *hic;* et sequitur ultra quod idem panis erit transubstantiatus et non transubstantiatus; imo sequitur quod nullus panis sit transubstantiatus, quia non panis universalis, nec panis hic singularis, quia iste panis manet non mutata quantitate, qua erat formaliter hic panis, ex dato; igitur nihil omnino est transubstantiatum in corpus Christi: quod est haereticum dicere.

260. (5) — Idem ostenditur ex ordine substantiae ad accidentia. — Ex *secunda via* [n. 257 *b*] arguitur sic: — *a) Substantia* est *prior* naturaliter omni accidente, secundum Philos. VII. *Metaph.*, et est intentio sua de *substantia* secundum quod est unum istorum quae dividunt *ens;* ita quod exponere ibi *substantiam* pro *Deo* vel pro prima causa nihil est ad intentionem eius; ita enim probat substantiam esse *primam*, quomodo probat substantiam esse de numero dividentium *ens*, quod est prior omni accidente; ita scilicet ad determinandum de omnibus quae dividunt *ens* sufficit determinare de *substantia* tamquam de primo, pro eo quod cognitio accidentium habetur ex eo quod attribuuntur substantiae. Istud autem non potest esse nisi de substantia secundum totalem coordinationem suam; igitur nihil posterius ista coordinatione potest esse *ratio formalis* qua aliquid est in ista coordinatione. Ex ratione igitur *prioritatis* substantiae (*a*), secundum quod *communis* est, sufficit determinatio substantiae *primae*, cui convenit ista prioritas naturalis ad *omne accidens;* ergo convenit substantiae primae ex ratione sua quod sit *haec* prius naturaliter quam determinetur aliquo accidente.

Et potest *confirmari consequentia*, quia si aliquid sit prius ad aliud, maxime primum illius est primum ad illud: sed maxime primum substantiae in communi est substantia prima; igitur substantia prima est prior simpliciter omni accidente, et ita est prius *haec* quam aliquo modo determinetur per aliquid aliud.

Hic dicitur quod licet prima substantia sit prior quantitate in *essendo*, non tamen in *dividendo* (et in *individuando* (*b*)), sicut etiam substantia est prior in *entitate*, non tamen in *divisibilitate*. — *Contra*, ista responsio seipsam destruit; quia si prima substantia est prior naturaliter in *essendo* ipsa *quantitate*, et non potest intelligi prima substantia in suo esse nisi in quantum *haec*, ergo non erit *haec* per *quantitatem*.

(6) *b)* Praeterea, forma est simpliciter prior composito, secundum probationem Aristot. VII. *Metaph. cap. 2;* ergo si *quantitas* sit *forma* primae substantiae, ipsa erit prior prima substantia in *essendo;* quod si non sit *forma* in *esssendo*,

---

(*a*) Ed. Ven. addit: universaliter vel. — (*b*) Deest in Ed. Ven.

igitur nec in *unitate* competente primae substantiae in quantum tale ens; quamlibet enim entitatem consequitur propria unitas, non habens aliam causam propriam sui quam causam entitatis.

c) Praeterea, eodem modo substantia est *prior* naturaliter omni accidente quo est *subiectum* omnium accidentium; in quantum enim subiectum probatur esse prius definitione omni accidente, quia sic ponitur in ordine cuiuslibet definitionis per additamentum: sed ut est *subiectum* est *haec* substantia, quia secundum Philos. XII. *Metaph.*, singularium sunt causae singulares in quocumque genere causae; igitur singularis accidentis singulare subiectum est causa.

Et *confirmatur* maxime de accidente *per accidens*, quia illud primo inest singulari, secundum Philos. V. *Metaph. cap.* de *Eodem.*

d) Praeterea, omne quod est prius alio *natura* est prius *duratione*, hoc modo scilicet, quod quantum est de se non repugnat sibi contradictorie posse esse prius duratione suo posteriori; universaliter enim *prioritas naturae* includit in priori *posse esse sine posteriori*, sine contradictione, ex V. *Metaph. cap.* de *Priori;* igitur sine contradictione posset quaecumque substantia, quantum est ex se, esse *prius duratione* omni accidente, et ita *quantitate.*

261. (7) — Idem ostenditur ex ratione coordinationis praedicamentalis. — Ex *tertia via* [n. 257*c*] arguitur sic: — *a)* In quacumque coordinatione praedicamentali sunt omnia pertinentia ad illam coordinationem, circumscripto quocumque alio quod non est aliquid illius coordinationis essentialiter. — *Hoc probatur*, quia duae coordinationes sunt *primo diversae*, et ita nihil unius est tale per aliquid coordinationis alterius. — Sed ad coordinationem istam in quantum finita est, et in sursum et deorsum, secundum Philos. I. *Poster.*, sicut pertinet aliquid primum *praedicatum*, de quo nihil praedicatur, ita pertinet infimum *subiectum*, cui nihil subiicitur; ergo singulare vel *individuum* est in qualibet coordinatione per nihil alterius coordinationis.

b) Praeterea secundo, in qualibet coordinatione, circumscripto quocumque alterius coordinationis, est ratio *speciei;* nam speciem nulla opinio fingit in aliquo genere esse per ra-

tionem *alterius* generis, loquendo de absolutis: sed de ratione *speciei* est quod sit de pluribus *differentibus numero* praedicabilis; ergo in qualibet coordinatione potest inveniri aliquid *intrinsece individuum* et singulare, de quo species praedicatur, aut saltem potest inveniri aliquid non de multis praedicabile, alioquin non erit in ista coordinatione aliquid species *specialissima,* de cuius ratione est esse praedicabile, si nihil huius sit *subiicibile.*

c) Praeterea tertio, infimum subiicibile et subiectum recipit per se praedicationem cuiuslibet praedicabilis, sicut primum praedicatum praedicatur per se de quolibet * subiecto * illius coordinationis: sed ens per accidens in quantum ens per *accidens* nullius recipit praedicationem per se; igitur infimum subiicibile non potest esse ens *per accidens:* aggregans autem res diversorum generum est ens *per accidens,* secundum Philos. V. *Metaph.* c. de *Uno.*

(8) *d)* Praeterea, quando aliquid convenit seu natum est convenire alicui praecise secundum aliquam rationem, cuicumque convenit essentialiter secundum illam rationem, convenit ei simpliciter et essentialiter: sed esse *singulare* vel *universale* in coordinatione generis substantiae convenit alicui praecise in quantum est illius coordinationis, circumscripto omni quod est alterius generis; igitur cui essentialiter convenit *communitas,* in quantum est istius coordinationis, convenit ei simpliciter et *essentialiter:* sed quantumcumque contrahatur per aliud *alterius* generis, nihil tamen tollitur circa ipsum pertinens ad suam coordinationem; quantumcumque enim Socrates determinetur per *album* vel *nigrum,* ad quae fuit in potentia, non est Socrates magis determinate in genere *substantiae* quam erat prius, quia prius erat *hic;* igitur quantumcumque ponatur natura in genere substantiae contrahi ad individua per aliquod alterius generis, remanebit illa natura communis formaliter contracta sicut non contracta; et ideo ponere *commune* fieri *individuum* per aliquid *alterius* generis est ponere illud esse commune simul et individuum et singulare.

262. (9) — Exponitur alius sententiae supra impugnatae dicendi modus. — Propter argumenta forte istarum duarum viarum fugienda tenetur positio de *quantitate* alio hoc modo, scilicet, quod sicut *extensio* materiae est alia natura a natura

quantitatis ipsius materiae, et nihil addit super *essentiam* materiae sic *signatam*, sic signatio *materiae* quam habet *causaliter* per *quantitatem* est alia a signatione *quantitatis* et prior naturaliter signatione quam habet per quantitatem. Et ista *signatio materiae* est alia ab illa quae est *quantitatis*, sed non est alia a *substantia*, ita quod sicut materia non est habens partes per naturam quantitatis, quia pars materiae est materia, sic substantia signata non est nisi substantia; signatio enim solum dicit *modum* se habendi.

263. — Impugnatur. — *Contra,* ista positio videtur includere *contradictoria* dupliciter: — *a)* Primo quia impossibile est aliquid dependens a posteriori naturaliter esse idem priori naturaliter, quia tunc esset *prius* et *non prius:* sed *substantia* est *prior* naturaliter *quantitate,* per eos; igitur nihil causatum per quantitatem, sive qualitercumque praeexigens naturam quantitatis, potest esse idem substantiae; non igitur ista *signatio* est *idem substantiae,* et tamen causata a *quantitate.* — *Probatio maioris:* ubi est vera et realis identitas, licet non sit *formalis,* ibi impossibile est *hoc* esse et *illud* non esse, quia tunc *idem realiter* esset et non esset: sed possibile est prius naturaliter esse sine posteriori naturaliter; ergo per consequens multo magis absque eo quod derelictum est vel causatum a posteriori naturaliter.

b) Praeterea, illud quod est *necessaria conditio* causae in causando non potest habere esse a *causato;* quia tunc *causa* in quantum sufficiens ad causandum esset causata a *causato,* et esset illud causatum suiipsius causa, et pro tanto posset dare causae causationem suiipsius: sed *singularitas* substantiae sive *signatio* est necessaria conditio in substantia ad causandum *quantitatem,* quia, sicut argutum est, causatum singulare requirit causam singularem; ergo impossibile est istam signationem esse a causato a substantia in quantum singularis.

c) Praeterea, quaero, quid est quantitatem derelinquere vel causare modum talem in substantia? Si nihil est, nisi quod praefuit quantitati, tunc nullo modo est *signatio* per *quantitatem,* quia tunc simpliciter signatio substantiae praecederet naturaliter quantitatem. Si autem aliquid aliud, quaero, quomodo causetur a quantitate et quo genere causae? Non vide-

tur posse assignari ibi nisi genus causae *efficientis:* sed quantitas non est forma *activa.*

d) Praeterea, quare magis derelinquit *quantitas* talem modum in substantia eumdem realiter substantiae quam **qualitati** (*a*), ut albedo, non videtur ratio; quia sicut albedo seipsa est forma superficiei, et non mediante aliqua alia forma derelicta, ita videtur quantitas esse forma substantiae, qua substantia est quanta, et non derelinquere formam.

261. (10) — **Ostenditur specialiter quantitatem non esse principium individuationis substantiae materialis.** — Ex *quarta via* [n. 257 *d*] arguo sic: — *a) Quantitas* ista qua substantia est *haec signata* aut est quantitas *terminata,* aut *interminata.* — Non terminata, quia illa sequitur esse formae in materia, et per consequens *singularitatem* substantiae; quia sicut substantia est causa eius ut est terminata, ita *haec* substantia est causa eius ut est *haec* terminata. — Si autem quantitas *interminata* sit causa quare substantia est *haec,* contra: illa quantitas interminata manet eadem in generato et corrupto; ergo non est causa alicuius signationis terminatae.

Si dicatur quod non sequitur, quia quantitas non ponitur causa *singularitatis* nisi praesupposita unitate specifica: sed generatum et corruptum non sunt eiusdem speciei; *contra:* pono quod ex aqua primo generetur ignis, secundo ex igne generetur aqua; in prima aqua corrupta et secunda generata est *eadem* quantitas, et non solum quantitas interminata, sed etiam terminata, quia potest habere eumdem terminum a forma, vel saltem sufficit eadem interminata: et illa, per te, est causa *singularitatis,* praesupposita unitate specifica; ergo prima aqua et secunda aqua sunt haec aqua eadem numero: quod videtur impossibile, quia idem individuum numero non redit naturali actione, ex II *De Generatione* et V. *Physic.*

b) Praeterea, si *quantitas* sit *primo individuans* substantiam, oportet quod ipsa in se *primo* sit *haec* et de se distincta *numeraliter* ab alia: sed tunc tua propositio non est vera, scilicet quod omnis differentia *formalis* est *specifica,* quantitas enim *haec* et *illa* sunt *formae;* ergo differunt *specifice.* — Et si quantitatem excipias ab ista propositione fundamen-

---

(*a*) Wadd. qualitas quantitati.

tali aedificii ruinosi, unde probatur quod differentia *formalis* sit *specifica?* Quaecumque enim ratio fuit adducta ex *forma*, aeque habebit locum in proposito, cum *quantitas* sit forma, sicut alia praedicata.

(11) Et *si dicas*, imo *quantitas* habet ex se situm determinatum, et per hoc distinguitur ex se ab alia quantitate, *contra*, quaero, de *quo* situ loqueris? Aut de *situ* qui est *praedicamentum*, et iste est naturaliter posterior quantitate, aut de *situ* qui est *differentia quantitatis*, prout quantitas dicitur constare ex partibus habentibus *positionem*, et tunc est eadem quaestio quae prius, qualiter scilicet situs *istius* quantitatis differt ab illo situ *illius* quantitatis? Quae quaestio realiter est, quomodo *numeraliter* quantitas *haec* differt ab *illa?* Et ita, ut videtur, assignas rationem suiipsius; non enim notius est partes permanentes et continuatas in *isto* toto seipsis distingui a partibus permanentibus et continuatis in *illo* toto, quae duo, scilicet continuationem et permanentiam, includit *positio* ut est differentia *quantitatis*, quam quod *haec* quantitas differat seipsa ab *illa*.

c) Praeterea, omnia argumenta quae facta sunt contra opinionem in *1. quaest.* [n. 231 seqq.] ad probandum quod *caro* non sit *de se haec*, possunt eadem fieri ad probandum quod *quantitas* non sit *de se haec;* nam manifestum est quod *ratio lineae* de se communis est *huic* lineae et *illi*, nec maior est contradictio intelligere lineam sub ratione *universalis* quam carnem. — Habet etiam linea aliquam unitatem *realem* minorem unitate *numerali*, sicut et caro habet, propter easdem rationes quae positae sunt in *secunda ratione* contra opinionem in *1. quaest.* [n. 233]. — Patet etiam quod linea et superficies sunt eiusdem rationis in *hac* aqua et in *illa;* quare ergo haec aqua est *haec* aqua et *singularis?* Et non loquor de singularitate vaga et indeterminata, sed *signata* et *determinata*.

265. (12) — Arguitur specialiter contra rationes illius opinionis. — *Contra rationes* opinionis arguo: — *a)* Primo contra *primam* [n. 256 *a*], quod *quantitas non sit ratio divisibilitatis in individua:* quia quidquid est ratio divisibilitatis inest *formaliter* illi quod est divisibile ista divisione: sed quantitas non inest formaliter speciei seu toti universali, in quantum est divisibilis in partes subiectivas; igitur ipsa non est ratio divisibilitatis talis totius in partes tales.

Confirmatur ratio, quia *totum universale,* quod dividitur in *individua* et in partes *subiectivas,* praedicatur de *qualibet* illarum partium subiectivarum, ita quod quaelibet pars subiectiva *est ipsum:* partes autem *quantitativae,* in quas fit divisio totius *continui,* nunquam recipiunt praedicationem totius divisi in ipsas; et licet concurrant * simul * divisio *totius homogenei* in partes *quantitativas* et divisio speciei sive divisio *totius universalis* in partes *subiectivas,* quae partes sunt *individua,* non tamen sunt unius totius divisi, quia totum *quantum* dividitur divisione quantitativa, et non praedicatur de aliqua parte dividente, sicut nec quantum *heterogeneum* de suo dividente; universaliter enim nulla pars quantitativa est totum illud cuius est pars, sed cum hoc concomitatur quod sunt plura individua (*a*) habentia idem * esse * commune, quod commune dividitur in ipsa alia divisione, et illud commune non erat illud quantum quod dividebatur divisione quantitativa. Est igitur aliud totum divisum hac divisione et illa, et tamen in *easdem* partes *per accidens,* sed *formaliter* partes *alterius rationis* respectu huius totius et illius, quia respectu huius *integrales,* et respectu illius *subiectivas.* Et propter istum concursum duarum divisionum duorum totorum in partes, in quibus concurrit diversa ratio *partis,* putaverunt aliqui quod ista duo tota dividerentur in partes eiusdem rationis.

(13) Et quod *accipitur* a *Philosopho,* dicendum quod Philosophus non dicit *quantum* dividi in partes *eiusdem rationis,* sed quod *est divisibile in ea quae insunt, quorum utrumque vel singulum est natum esse aliquid et hoc aliquid,* in ea quae *insunt,* inquit, tamquam componentia totum cui insunt; igitur non sicut in (*b*) partes *subiectivas,* quae non sic insunt, quorum *utrumque,* si divisio fiat in duo, aut *singula,* si in plura, natum est esse aliquid *per se* scilicet exsistens, eo modo quo totum, quia in quantum aliquid est pars quantitativa dividens, ita per se potest esse sicut totum divisum; et hoc contra divisionem *compositi* in *materiam* et *formam* et *hoc aliquid,* et hoc contra divisionem *generis* in *species.* Et si numerus componeretur ex diversis numeris, non obstaret rationi numeri in quantum *quantus* quod divideretur in numeros al-

(*a*) Ed. Ven. quod talia sunt individua.
(*b*) Ed. Ven. sed totum universale dividitur in.

terius rationis; et eodem modo non obstaret universali, puta quanto, quod divideretur in partes alterius rationis, si componeretur ex bicubito et tricubito, quae differunt specie; ita etiam quantitati non obstaret divisio suiipsius in partes eiusdem rationis.

([14]) Concedo ergo universaliter de *facto*, quod licet *totum* non requirat quod dividatur in partes *alterius rationis*, tamen non requirit eas esse *distinctae rationis*, quia in quantum sunt partes *quanti* non sunt alterius rationis; licet enim caput, cor, et manus sint partes *quantitativae* et *alterius rationis*, non tamen sunt alterius rationis in quantum sunt praecise partes *quanti*. Eo ergo modo quo verum est, licet a Philosopho non posset accipi, quod *quantum* dividatur in partes *eiusdem rationis*, omnino non est ad propositum, quia non dividitur in partes in quibus includatur *ratio divisi*, sed in partes quae *infuerunt diviso* et habent rationem unam, non illius, sed alicuius *communis* illi toti et ipsis; *species* autem dividitur in partes eiusdem rationis, quarum quaelibet includit *rationem divisi*, et non aliquid aliud *alterius rationis* commune diviso et dividentibus.

b) Praeterea arguo contra *secundam* rationem [n. 256 *b*]: generans in quantum generans, circumscripto omni alio, distinguitur a genito * in quantum genito *, quia non est intelligibile quod idem generet se; etiam in Divinis persona non generat se: sed generans in quantum generans non includit *quantitatem* sicut proprium *generativum*, nec genitum ut genitum includit *quantitatem* ut per se *formalem terminum* generationis; ergo circumscripta utraque quantitate, scilicet gignentis et geniti, *haec* substantia distingueretur ab *illa* numeraliter.

266. — Corollarium. — Concedo ergo conclusionem omnium istarum rationum, quod *impossibile est per aliquod accidens substantiam esse individuam*, hoc est, quod per aliquod accidens sibi dividatur in partes *subiectivas*, et quod per illud repugnet sibi esse *non hanc*.

267. ([15]) — Solvuntur rationes prioris opinionis. — Ad *primam rationem* pro *opinione* [n. 256 *a*], patet ex *V. art. ad quaest.* [n. 265 *a*], quomodo male accipit *minorem*, et quae non potest haberi a Philosopho, et eo modo quo haberi potest vera illa *minor* non est ad propositum de divisione totius in partes *quantitativas*.

Quando etiam ulterius accipit quod eodem est aliquid *divisibile* per quod partes dividentes *distinguuntur*, hoc falsum est, nam natura communis divisibilis est ex se in dividentia, non autem dividentia distinguuntur ex ratione naturae, sed ex propriis distinctivis (*a*); ita enim apparet in *genere*, quia genus est divisibile secundum se in plura genera et in plures species, et tamen genus non est *ratio* distinctionis specierum, sed differentiae constituentes plures species.

b) Ad *secundam rationem* [n. 256 *b*] patet quomodo ex illa potest concludi per idem quod idem generaret se. — Sed ad *formam argumenti* dico quod ambae praemissae sunt falsae, licet enim alia forma sit in alia materia, non tamen propter *alietatem* materiae est alia forma, sed sicut *entitas* formae est prior illa, ita et sua *alietas*. — Similiter alia praemissa, scilicet quod est alia pars materiae propter aliam partem *quantitatis*, falsa est, quia sive sit distinctio partium materiae in se propter (*b*) quantitatem, sive non, prior est distinctio partium materiae quam quantitatis, quia huius accidentis subiectum est *hoc aliquid*.

Ad *confirmationem*, cum dicitur quod generans non generat nisi de materia *quanta alia quantitate*, sive ita sit, sive non, de quo alias, saltem in partibus materiae distinctis secundum formam quantitatis, dico quod *unitas* materiae est passio *immediata*, ita quod unitas eius naturaliter praecedit rationem quamcumque generationis; ratio enim generantis praecedit generans tale, scilicet naturale, quod scilicet requirit extra materiam suam aliam de qua generat, et requirit istam quantitatem, sicut concomitantem distinctionem materiae a materia; et deberet probari quod *quantitas* esset propria ratio *unitatis* talis, scilicet singularitatis in substantia, et probari (*c*) quod est ratio sine *qua non* respectu ultimi. — Unde locus illius *consequentiae* nullus est.

268. (16) — Solvitur obiectio. — *Si obiicitur* quod saltem ex *confirmatione* habebitur quod *quantitas praecedit* naturaliter *individuationem* substantiae generandae, quod est contra conclusionem *secundae viae* improbantis opinionem [n. 260],

---

(*a*) Ed. Ven. distinctionibus.

(*b*) Wadd. praeter.

(*c*) Ed. Ven. probatur.

nam si generans prius requirat materiam *quantam* antequam generet, ergo naturaliter praesupponitur quantitas materiae individuationi ipsius geniti, *respondeo* quod individuationi geniti praesupponitur *quantitas corrupti* et omnia accidentia corrupti ordine *durationis*, quia corruptum praeexsistit cum omnibus partibus suis; sed ex hoc nihil * consequitur * ad B, quod scilicet sit prioritas naturaliter quantitatis ad eius individuationem * vel divisionem * (substantiae (*a*)) illius in qua est quantitas; nam ista accidentia corrupti, quae praecedunt *tempore* genitum, *sequuntur substantiam* illam in qua sunt, et etiam illam ut *singularem*, et eodem modo accidentia geniti sequuntur substantiam genitam.

269. — Instantiae. — *a)* Sed adhuc *ulterius deducitur* (*b*) *argumentum*, quia quantitas non tantum praecedit ut in corrupto genitum, sed praecedit naturaliter in *genito formam* geniti. *Probatio*, alioquin in istanti in quo generans inducit formam induceret in *non quantum:* quod videtur esse contra illam propositionem, quod agens particulare non attingit ad *substantiam* materiae, sed praecise (*c*) attingit eam in quantum *quantam*.

b) Similiter hoc videtur esse contra Averroem in *De Substantia orbis*, ubi videtur velle quod maneat *eadem quantitas* in generato * et * corrupto, alioquin generans generaret de non corpore corpus.

270. — Solvuntur. — *Contra istud:* — *a)* Primo arguitur quod haec ratio non valet, nec debet adduci pro ista positione, quia fundator huius positionis videtur tenere contra hoc adductum; tenet enim quod quantitas non sit *primus* actus materiae, neque quod aliqua forma *corporeitatis* manet *eadem* in generato et corrupto, loquendo de corporeitate in genere substantiae, dicit nullam quantitatem manere *eamdem numero* in isto et in illo, et etiam cum ponat eam perficere substantiam *compositam* et non *materiam immediate* ut subiectum, debet ponere illam aliam quantitatem geniti posteriorem naturaliter ipso genito, sicut illam corrupti posteriorem naturaliter ipso

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(*b*) Ed. Ven. ad hoc ulterius reducitur.

(*c*) Ed. Ven. praecipue.

corrupto. Et ita ista deductio de *prioritate* (*a*) quantitatis ad substantiam (*b*) vel formam geniti, quidquid sit de Averroe, non est de opinione ponentis eam. — Hoc *quoad hominem.*

([17]) Sed * quo * ad *conclusionem* in se dico cum isto quoad istud quod si nulla formâ corporeitatis maneat formaliter in igne et in aqua, nullum omnino accidens quod requirit pro subiecto substantiam compositam potest manere idem numero, sed quodlibet vel erit in corrupto ut in subiecto vel in genito ut in subiecto. Et ita *quantitas* et quodcumque aliud accidens erit *posterius* naturaliter substantia, et ita *quantitas corrupti* et quodcumque accidens eius fuit naturaliter *posterius* substantia corrupta. Et tunc de illa propositione non multum curo, quia videtur impossibilis; nihil enim aliud videtur esse agens attingere passum in ratione passi quam inducere in ipsum actum quo perficiatur: agens autem particulare inducit formam substantialem, qua materia perficitur in quantum *materia*, et non materia in quantum *quanta*, ita quod *quantitas* sit ratio media inter agens et passum; ergo agens naturale illam attingit secundum substantiam nudam, ut passum ab eo immediate transmutatum.

b) Ad *Averroem* dico quod de eo quod aliquando esset non corpus posset generari corpus; sed forte non posset *naturale* agens generare de non corpore corpus, sicut de corrupto, (quia materia non corrumpitur, sed *totum* (*c*)); sed de eo quod fuit corpus usque ad instans generationis, et hoc quantitate inhaerente sibi, potest agens naturale aliud quantum alia quantitate generare in illo instanti, quia sicut potest producere substantiam, qûae non praefuit, ita potest producere omnia accidentia consequentia eam.

271. — **Solvitur ultima instantia.** — Et *si dicas* quod si non producat corpus de non corpore ut corrupto, producet tamen de materia non ut quanta aliquod corpus quantum, *dico* quod necesse est de non composito ut parte fieri vel produci compositum, vel ibitur in infinitum; et ita de materia secundum suam substantiam absolute ut de parte potest produci corpus aliquod, quod est substantia composita et concomitatur

(*a*) Ed. Ven. posterioritate.
(*b*) Ed. Ven. materiam.
(*c*) Deest in Ed. Ven.

substantia quanta, quia quantitas est passio istius substantiae compositae.

Ista responsio negat dimensionem interminatam manere eamdem numero in generato composito et corrupto, de quo alias diffusius, si occurrat; sed nunc tactum est propter argumenta.

272. (18) — Solvuntur argumenta principalia. — Ad *auctoritates* quae adducuntur. — *a)* Ad *Boetium* [n. 254 *a*] concedo quod variabilitas accidentium facit in substantia differentiam *numeralem*, eo modo quo forma dicitur facere differentiam, quia omnes distinctae formae faciunt aliquam differentiam in eis in quibus sunt; accidentia autem non possunt facere differentiam *specificam* in substantia in qua sunt, ex X. *Metaph. cap. penult.*, sed faciunt in substantiis differentiam, et hoc numeralem; sed non faciunt *primam* differentiam, sed alia est *prior* differentia *numerali* (*a*); nec illa sola faciunt differentiam numeralem. Et nullum istorum dicit auctoritas illa, et nisi alterum istorum duorum haberetur, non haberetur propositum quod intenditur.

Sed quid ad *intentionem Boetii?* Dico quod Boetius intendit probare quod non est *differentia numeralis* divinarum personarum. Et licet sparsim in principio illius libelli *De Trinitate* possint haberi tales propositiones, videtur tamen quod velit sic arguere: in *numero* varietas *accidentium* differentiam facit: sed in personis divinis nulla est talis varietas accidentium, quia forma simplex subiectum esse non potest; igitur ibi non est differentia *numeralis.* — Videtur argumentum non valere, nisi ipse intenderet quod *sola* accidentia possent distinguere numeraliter; si enim distinctio numeralis potest esse per aliqua alia, ergo ex negatione accidentis non sequitur negatio distinctionis numeralis. — Dico quod omnem distinctionem numeralem *concomitatur* distinctio accidentium, et propterea ubi nulla potest esse accidentium varietas, ibi nulla potest esse distinctio numeralis. — Et ex hoc patet argumentum Boetii tenere, quod cum non possit in Divinis esse accidens aliquod, nec accidentium varietas, ibi non potest esse distinctio numeralis vel differentia numeralis: non sicut a causa

(*a*) Ed. Ven. numeralis.

praecisa negata ad negationem illius cuius est causa, sed tamquam a necessario *concomitante* (negato, ad negationem (*a*)) illius quod necessario concomitatur.

(19) Sed quomodo ad istam intentionem est verum quod varietas accidentium facit differentiam *numeralem?* Dico quod facit aliquam differentiam, sed non *primam,* et necessario *concomitatur* omnem, et ita habet intelligi quod facit differentiam *numeralem.* — Nec videtur ista glossa extorta a littera, sed littera ipsa facit ut sic intelligatur, cum oporteat eos necessario exponere quod ipse subdit ibi de *loco:* non enim est locus *principium distinguens* duo individua ad invicem, nec loquendo de loco qui est *passio locantis,* nec de loco qui est *passio locati,* scilicet de *ubi* derelicto in locato. Cum ergo oporteat exponere locum pro *quantitate,* secundum opinionem suam, quid mali est exponere *facit differentiam* pro facere non *primam,* sed facere aliquam et *concomitantem* primam?

b) Ad *Damasc.* [n. 254 *b*] patet per ipsum *in fine cap. illius,* ubi exponit quomodo intelligit ibi *accidens,* dicens: *Quaecumque in aliquibus earum quae unius speciei hypostases sunt, in aliquibus autem non sunt, accidentia et adventitia sunt.* Concedo igitur quod quidquid est extra rationem per se ipsius naturae specificae, et non est per se consequens naturam illam, est tali naturae *accidens;* et hoc modo quidquid ponitur *individuans* est accidens; non tamen est *proprie accidens,* sicut alii intelligunt. Et quod ipse non intelligat *proprie* de *accidente,* patet per ipsum I. lib. *Sent., cap. 8: Intelligimus enim intellectu, quoniam Petrus et Paulus sunt eiusdem naturae, et communem habent naturam.* Et paulo post: *Neque enim hae hypostases in se invicem sunt; seorsum autem unaquaeque et secundum partem, id est, secundum seipsam separata est, plurima separantia eam ab altera habens. Etenim loco distant et tempore differunt, et mente dividuntur et virtute et forma, id est, figura et habitu et complexione et dignitate et adinventionibus et omnibus distinctis characteristicis proprietatibus.* Et subdit notabile: *Plus autem omnibus, eo quod non sunt in se invicem, sed separatim sunt; unde et duo et tres ho-*

(*a*) Deest in Ed. Ven.

mines dicuntur et multi. Hoc autem et in omni videre est creatura.

(20) Nota valde quod dicit, quod plus quam characteristicis proprietatibus differunt hypostases creatae per *non in se invicem esse,* sed separatim; et per oppositum ibidem statim dicit, hypostases Trinitatis in se invicem esse, causa cuius est unitas naturae, praesupposita distinctione personali, ex *dist.* 2. I. Est ergo divisio naturae in suppositis creatis prima et maxime ratio distinctionis.

c) Ad *Avicennam* [n. 254 *c*] dico quod praecisissime considerat *quidditatem* in quantum nihil includit quod non pertinet ad *per se rationem* quidditatis eius; et hoc modo *equinitas* tantum est equinitas, et nec una nec plures, quantumcumque unitas eius non sit alia res addita, sed necessario consequatur istam entitatem, sicut et omne ens secundum quamcumque entitatem consequitur propria unitas, non tamen ista unitas est intra *formalem rationem* quidditatis ut quidditas est, sed est quasi *passio* consequens quidditatem, et omne tale apud eum vocatur *accidens.* Et hoc modo Philosophus quandoque accipit *accidens,* a quo dicitur fallacia *accidentis,* pro omni eo quod est *extra rationem formalem* alterius; omne autem tale est extraneum illi alteri, ex comparatione ad aliud; et hoc modo differentia *accidit* generi et quidquid est individuans accidit naturae specificae; sed non sicut ipsi intelligunt de *accidente;* et ideo ibi est aequivocatio de *accidente.*

QUAESTIONES V ET VI.

273. (I) — Proponitur quaestio V(1). — * *Quinto* quaero:* *Utrum substantia materialis sit haec et individua per materiam?*

274. — Argumentum principale (2). — Quod sic: quia secundum Philos. V. *Metaph.* cap. de *Uno, Unum numero sunt quorum materia una,* etc.

275. — Contra: I. *Metaph.* antiquae translationis: *In fundamento naturae nihil est distinctum:* sed quod non est *secundum se* distinctum, nec diversum, non potest esse *prima ratio distinctionis* vel diversitatis alterius: sed *materia* est fundamentum naturae omnino indistinctum et indeterminatum; ergo non potest esse *prima ratio distinctionis* vel diversitatis alterius.

276. — Exponitur sententia tenens substantiam materialem esse individuam per materiam (3). — Hic *dicitur* quod sic: — *a)* Quod maxime tenetur propter multas auctoritates Aristot. quae hoc videntur sonare. Quarum una est in VII. *Metaph.*, quod generans generat aliud *propter materiam: Callias,* inquit, *et Socrates sunt diversa quidem propter materiam, idem vero specie; nam individua est species.*

b) Item, in VII. c. de *partibus definitionis: Quod quid erat esse in quibusdam substantiis idem est; quaecumque vero in materia sunt vel accepta sunt cum materia non idem.* Et idem videtur in VIII. c. 3: nam *anima et animae esse idem, homo et hominis esse non idem, nisi et anima homo dicatur.* Ergo videtur quod *materia* sit extra rationem *quidditatis* et cuiuslibet habentis primo quidditatem, et ita cum sit in entibus aliquid, videtur esse pars individui

(1) Solvitur n. 292. (2) Solvitur ad n. 293.

(3) Cuius argumenta solvuntur ad n. 294.

sive *individuatio* totius; nam quicquid (*a*) est in *individuo* quod repugnat rationi *quidditatis* omnino, hoc potest poni *prima ratio individuandi;* quare, etc.

(2) *c)* Praeterea, XII. *Metaph.* probat quod non possunt esse *plures coeli: Si,* inquit, *essent plures coeli, ut homines, foret principium quidem circa unumquodque specie unum, numero vero multa; sed quaecumque,* inquit, *numero sunt multa materiam habent. Quia autem quod quid erat esse non habet materiam primam, entelechia enim. Unum igitur, et ratione, et numero primum movens immobile ens.* Et ista ratio, qua concluditur unitas coeli ex *unitate motoris,* et unitas motoris non tantum specie, sed *numero,* propter hoc quod non habet *materiam,* non videtur valere nisi distinctio *numeralis* fieret per illam; ergo, etc.

d) Praeterea, I. *Coeli et Mundi: Cum dico coelum, dico formam; cum dico hoc coelum, dico materiam.*

277. (3) — Impugnatur. — *Contra istud:* — *a)* Primo per auctoritates eiusdem Philosophi, VII. *Metaph.* cap. *de partibus definitionis: Palam autem et quod anima quidem substantia prima, corpus vero materia, homo vero aut animal quod est ex utrisque ut universale; Coriscus autem et Socrates ut singulariter,* supple, ex his * dicuntur *. *Siquidem igitur anima dupliciter dicitur.* Et postea subdit: *Si vero anima haec et corpus hoc, ut homo, quidem universale et singulare.* Et ante in eodem cap.: *Homo et equus, et quae ita in singulis, universaliter autem non sunt substantia,* id est forma, *sed simul quoddam totum, id est compositum ex hac materia et hac ratione;* ubi per ly *hac* non intelligit materiam uniformem et singularem, sed *determinatam;* alioquin contradiceret sibi ipsi. Unde subdit ibid.: *ut universaliter;* et subdit postea: *Singulare vero ex ultima materia, ut Socrates, iam est,* etc.

b) Praeterea, idem per eumdem XII. *Metaph.* cap. 4, ubi vult quod principia sunt eadem sicut principiata; *et horum,* inquit, *quae sunt in eadem specie diversa non specie, sed quia singularium aliud tua materia, et movens et species, et mea, sed tamen ratione universali eadem.* Ergo ita con-

---

(*a*) Ed. Ven. quidquid autem.

cedit distinctionem formae sicut materiae in particulari, et ita unitatem materiae in communi sicut formae, et ideo oportet adhuc quaerere, *quo* materia sit *haec*.

c) Praeterea, sicut probatur ex multis locis VII. *Metaph.* cap. de *partibus definitionis, materia* est de essentia substantiae compositae, puta *hominis:* et non est tale compositum praecise essentia formae; ergo sicut illud compositum non potest de se esse *hoc,* ex 1. *quest.* [n. 234], ita nec *materia,* quae est pars eius, est *de se haec;* quia non potest esse compositum commune et eiusdem rationis in diversis, quin quodlibet quod est de essentia eius posset esse eiusdem rationis cum eis.

d) Praeterea, per *rationem:* materia est eadem in generato et corrupto; ergo habet *eamdem singularitatem* in genito et corrupto.

Et *si respondeas* quod non sit *eiusdem speciei* in genito et corrupto, *arguo* sicut prius contra quantitatem indeterminatam, et ita erit generatio circularis: primo ignis ex aqua: secundo aqua ex igne. Aqua primo corrupta et aqua secundo genita habent eamdem materiam et sunt eiusdem speciei; ergo sunt realiter *haec* aqua; igitur primum redit naturaliter *idem numero:* quod est contra eos.

278. — **Proponitur quaestio VI** (1). — Quia vero solutio *auctoritatum* Philosophi ad *oppositum* requirit solutionem *sextae quaestionis,* * *sexto* * quaero:

Utrum substantia materialis sit individua per aliquam entitatem positivam, per se determinantem naturam ad singularitatem?

279. (I) — **Argumenta principalia** (2). — Quod non: — *a)* Quia tunc illud determinans ad illam naturam haberet se ut *actus* ad *potentiam;* ergo ex natura specifica et illo determinante esset vere et proprie *compositum unum:* quod est inconveniens; nam illud determinans aut esset *materia,* aut *forma,* aut *compositum* ex eis: quodcumque detur, est inconveniens, quia tunc in composito esset alia materia ab illa * materia, vel alia forma ab illa * forma, quae ponitur *pars naturae,* vel aliud compositum quam compositum naturae.

(1) Solvitur a n. 285. (2) Solvuntur ad n. 290.

b) Item, tunc *singulare* compositum ex natura et illo per se determinante esset *per se unum;* ergo *per se intelligibile:* quod videtur contra Philos. III. *De Anima* et VII. *Metaph.*, ubi videtur aperte velle quod *intellectio* est *universalis* et sensus vel sensatio singularis.

c) Praeterea, si esset *per se intelligibile,* posset de ipso esse *demonstratio* et *scientia,* et ita de *singularibus* esset scientia propria in quantum singularia: quod negat Philos. VII. *Metaph.* cap. de *partibus definitionis.*

d) Item, si includeret naturam specificam et illud per se determinans, posset *per se definiri* per ista duo inclusa * per se * in ratione sua, et ita esset alia definitio *individui* et alia *speciei,* saltem addens super definitionem speciei, sicut definitio speciei addit super definitionem *generis.*

280. (2) — **Oppositum:** — Omne inferius includit in se aliquid quod non includitur in intellectu superioris; alioquin conceptus inferioris esset aeque communis sicut conceptus superioris, et tunc per se inferius non esset per se inferius, quia non subesset communi et superiori; ergo aliquid per se includitur in ratione *individui* quod non includitur in ratione *naturae:* illud autem inclusum est entitas *positiva,* ex solutione 2. *quaest.* [n. 246 seq.] et facit *unum per se* cum natura, ex solutione 4. *quaest.* [n. 257 seqq.]; ergo est per se determinans illam naturam ad singularitatem, sive ad rationem illius inferioris.

281. (3) — **Aliorum sententia** (1). — Hic *dicitur* quod natura specifica *de se* est *haec,* et tamen per *quantitatem* potest esse natura communis in *pluribus singularibus,* sive quantitas potest esse ratio quare *plura singularia* possunt esse sub natura.

Primum sic *declaratur:* — *a)* Species specialissima de se est *atoma;* ergo et *indivisibilis.* — Et hoc *confirmatur* per illud Porphyrii: *descendentibus nobis* per divisionem *a generalissimis ad specialissima iubet Plato quiescere:* sed si possibile esset divisionem esse ulteriorem huius naturae, non esset quiescendum in illa natura; ergo, etc. — Praetera, Boet. lib. *Division.*, enumerans omnes divisiones non tantum *per se,* sed etiam *per accidens,* non enumerat divisionem speciei in individua; ergo natura specifica non est *haec* per aliquid aliud.

(1) Cuius argumenta solvuntur ad n. 291.

b) Item, si aliqua realitas esset in individuo praeter solam realitatem (*a*) specificae naturae, *species* non diceret *totum* esse individuorum: quod est contra Porphyrium.

c) * Item * *secundum* declaratur; quia licet *quantitas* non sit *formalis ratio* divisionis alicuius in partes *subiectivas,* tamen quando totum quantitativum dividitur in partes *quantitativas,* natura dividitur per se in illa quae sunt *eiusdem rationis:* (hoc autem convenit ei per quantitatem (*b*)); idem * enim * est principium *divisionis* in aliqua et principium *distinctionis* illorum *dividentium;* ergo sicut ipsa quantitas est principium divisionis, ita est principium distinctionis illorum dividentium: sed illae sunt partes *subiectivae* naturae communis; ergo quantitas est principium distinctionis talium partium.

Qualiter autem ista duo membra possunt stare simul, patet per *exemplum;* quia secundum Philos. I. *Physic., substantia* de se est *indivisibilis,* loquendo de partibus *eiusdem rationis,* et tamen adveniente quantitate est partibilis in partes tales, immo tunc habet tales partes; ita ergo potest natura speciei esse *de se haec,* et tamen *per quantitatem* advenientem sibi extrinsece esse *haec* et *haec* et *illa,* etc.

282. (4) — **Duplex eiusdem sententiae intellectus.** — Ista positio videtur posse habere *duplicem intellectum:* — *a)* unum, quod substantia materialis in quantum distinguitur essentialiter a quantitate maneat eadem omnino non distincta secundum rationem suae propriae et essentialis entitatis, et tamen recipiat multas quantitates, et recipiendo eas cum eis constituat multa singularia. Hoc est dictu planis verbis, quod eadem substantia materialis in se non divisa nec distincta informatur multis quantitatibus, et ex hoc sunt multa individua sub specie.

b) Alio modo potest intelligi quod ista substantia materialis, quae *de se* esset *haec,* circumscripta omni quantitate, postea, quantitate informante, erit *haec* et *haec;* ita quod non tantum recipit quantitates distinctas, sed ipsa habet distinctionem in se in entitate sua substantiali; ita quod ista substantia, quae subiicitur illi quantitati, et distinguitur ab ea essentialiter, non est illa quae subest alii quantitati, et distinguitur ab ea

---

(*a*) Ed. Ven. naturam. (*b*) Deest in Ed. Ven.

essentialiter, licet tamen istud, scilicet quod *haec* non sit *illa*, non possit esse *sine quantitate* in hac et in illa.

283. (5) — **Impugnatur quoad primum intellectum.** — *Primus intellectus* videtur impossibilis; quia ex eo sequuntur inconvenientia in Theologia, Metaphysica et Scientia Naturali.

a) In *Theologia*, scilicet quod non sit proprium essentiae divinae esse *hanc*, sic quod ipsa, exsistens una in se indistincta, possit esse in pluribus suppositis distinctis; quod tamen non intelligitur communiter nisi de personis tantum *relative* distinctis: hic autem poneretur quod una natura substantialis, nullo modo in se distincta, haberet plura supposita re *absoluta* distincta.

Secundo sequitur quod non possit aliqua substantia panis et vini transubstantiari in Corpus et Sanguinem, nisi tota substantia vini transubstantiaretur; quia vinum non transubstantiaretur nisi secundum *substantiam* suam; nam *quantitas* manet eadem, et, per te, *substantia* quae est in *hoc* vino est *eadem* illi quae est in *illo* vino: *idem* autem non est *transubstantiatum* et *non transubstantiatum;* ergo, etc.

(6) *b)* In *Metaphysica* sequuntur inconvenientia: — *Primum* quia poneretur *idea* Platonis vel plusquam idea quam posuit Plato; Plato enim posuit ideam esse naturam per se exsistentem, separatam, sine accidentibus, sicut sibi imponitur a Philosopho, in qua esset tota natura speciei, quae, secundum quod imposuit sibi Aristoteles, diceretur de quolibet individuo praedicatione formali dicente *hoc est hoc:* haec autem opinio dicit hanc substantiam dici de quolibet huius speciei praedicatione dicente *hoc est hoc,* et tamen esse sub hoc accidente et illo; haec ergo opinio ponit tantam communitatem quantam posuit Plato in ideis.

Secundo, quia, per istos, duo accidentia eiusdem speciei non possunt esse in eodem subiecto, si fuerint accidentia *absoluta;* quia, secundum eos, sequeretur contradictio manifesta, quod scilicet idem esset in *actu* et in *potentia* secundum idem: oppositum autem sequitur ex isto, quia eadem natura erit in actu secundum multos actus eiusdem speciei.

Et iuxta hoc potest inferri impossibile ad *mathematicum,* in quantum pertinet ad considerationem mathematici, scilicet quod duae quantitates dimensivae eiusdem rationis simul idem

perficerent subiectum (*a*): quod est contra propriam rationem quantitatum dimensivarum eiusdem rationis, loquendo secundum intentionem mathematici.

(7) *c)* Tertio in *Scientia Naturali* sequuntur duo inconvenientia: — *Primum* quod nulla substantia naturalis potest generari et corrumpi: non quidem generari, quia si hic lapis est, erit in eo omnis substantia quae potest esse in lapide quocumque; potest tamen huic substantiae lapidis acquiri tanta quantitas et tanta, et non in natura alia (*b*): acquisitio autem novae quantitatis non est generatio; patet ex terminis generationis; ergo, etc. Similiter, hoc lapide manente, manet natura lapidis specifica in isto: omnis autem natura lapidis est ipsa natura; ergo, manente ista natura, manet omnis natura, et sic nulla (*c*) corrumpitur, manente isto lapide; licet quantitas vel qualitas non sit eadem, et sic de qualibet substantia naturali.

Secundo sequitur quod licet, secundum fictionem illius maledicti Averrois de *unitate intellectus*, in omnibus hominibus possit sic fingi de corporibus tuo et meo, sicut de lapidibus illo et isto, tamen non tantum secundum fidem, sed secundum Philosophiam veram, necessario tenendo aliam et aliam animam intellectivam, non potest poni natura humana esse de *se atoma*, et tamen alia et alia per *quantitatem*, quia in isto et in illo homine est alia et alia *forma* substantialis (*d*) praecedens naturaliter quantitatem. — Et ideo ad istam instantiam tamquam insolubilem non nituntur ipsi respondere, et ideo transferunt se ad alia homogenea, lapidem vel aquam; et tamen si haberent aliquid pro se ex ratione naturae specificae atomae, ita concederent de homine sicut de lapide. Possunt igitur videre quod nulla sunt principia ex quibus procedunt, cum ex eis sequuntur manifesta impossibilia.

284. (8) — Impugnatur quoad secundum intellectum. — *Secundus intellectus* videtur destruere seipsum; quia illud quod est *de se hoc*, illo modo quo expositum est prius [n. 282 *b*], est de se cui repugnat per se dividi in plures partes *subiectivas*, cui etiam repugnat de se esse *non hoc:* tale per nihil adveniens

(*a*) Ed. Ven. quantum.

(*b*) Ed. Ven. 1478 et 1490... et tanta natura alia acquisitio.

(*c*) Edd. cit.: «et sic natura corrumpitur»; et nihil amplius.

(*d*) Ed. Ven. addit: alietate praecedente.

potest dividi in plures partes; quia si sibi ex se repugnat dividi, sibi repugnat ex se aliquid recipere per quod fiat *non hoc*. Dicere ergo naturam esse *de se hanc*, secundum intellectum praeexpositum de natura quae *de se* est *haec*, et tamen ipsam posse esse *hanc* et *illam*, quocumque *alio adveniente*, est dicere contradictoria.

Et hoc patet in *exemplo* posito in illa positione; quia licet substantia materialis non sit ex se divisa in partes eiusdem rationis, tamen ipsa non est de se indivisibilis in partes tales; quia si esset de se indivisibilis, hoc est repugnaret ei divisio, non posset recipere quantitatem qua formaliter dividitur in tales partes. Quod patet, nam anima, quae de se est indivisibilis hoc modo, non potest recipere quantitatem, sicut nec partes. Videtur ergo deceptio in *consequentia* hac: non est de se *tale;* ergo est de se *non tale:* fallacia *consequentis;* vere enim substantia, secundum aliquam positionem, non est habens de se partes eiusdem rationis, et tamen non est de se non habens tales partes eiusdem rationis, ita quod * repugnaret * sibi habere partes; quia tunc non posset recipere formaliter per aliquod sibi adveniens tales partes, et ita natura speciei specialissimae non est *de se haec*, sicut nec aliquid divisibile ex natura sua est *de se hoc*, ita quod repugnet sibi *de se* dividi in partes, quia tunc non posset recipere aliquid per quod formaliter competeret sibi talis divisio.

285. (9) — **Ostenditur substantiam materialem esse individuam per aliquam entitatem positivam per se determinantem naturam ad singularitatem.** — Ad *quaestionem* ergo respondeo quod sic. — Ad quod sic arguo: — *a)* Sicut unitas in communi per se consequitur entitatem in communi, ita quaecumque unitas per se consequitur aliquam *entitatem;* ergo unitas simpliciter, qualis est *unitas individui* saepe prius [n. 258] descripta, scilicet *cui repugnat divisio* in plures partes *subiectivas* et cui repugnat *non esse hoc signatum*, si est in entibus, sicut omnis opinio supponit, consequitur per se aliquam *entitatem:* non autem consequitur per se entitatem *naturae*, quia illius est aliqua unitas *propria* et per se *realis*, sicut probatum est in *prima* solutione *1. quaest.* [n. 233]; igitur consequitur aliquam *entitatem aliam* determinantem istam; et illa faciet *unum per se* cum entitate *naturae;* quia totum cuius est haec unitas perfectum est de se.

b) Item, omnis differentia differentium reducitur ad aliqua *primo diversa;* alioquin non esset status in differentibus: sed *individua* proprie differunt, quia sunt *diversa aliquid idem entia;* ergo eorum differentia reducitur ad aliqua *primo diversa:* illa primo diversa non sunt *natura* in illo et *natura* in isto, quia non est *idem* quo aliqua *conveniunt* formaliter et quo *differunt* realiter, licet idem possit esse distinctum realiter et conveniens formaliter (*a*); multum enim refert esse *distinctum* et esse *quo* aliquid *primo distinguitur;* ergo sic erit de *unitate;* igitur, praeter *naturam* in hoc et in illo, sunt aliqua *primo diversa,* quibus hoc et illud *differunt,* illud in illo et hoc in isto: ista non possunt esse *negationes,* ex *2. quaest.* [n. 246], nec aliqua *accidentia,* ex *4. quaest.* [n. 257 seqq.]; ergo erunt aliquae *entitates positivae* per se determinantes naturam * ad esse *hanc* *.

286. (10) — Solvitur obiectio. — *a) Contra primam rationem obiicitur:* quia si est aliqua unitas realis *minor* unitate *numerali* [n. 233], aut est alicuius in *eodem* uno numeraliter, aut in aliquo *alio:* non in *eodem numero,* quia quicquid est in * uno * eodem numero est *unum numero:* nec est in *duobus,* quia in eis nihil est *unum* numero realiter, quia hoc est proprium suppositi in Divinis, sicut expositum est dictum Damasc. supra [n. 238 *b*]. — *Respondeo:* sicut dictum est in solutione *1. quaest.* de hac materia [n. 233], quod *natura* est prius naturaliter quam *haec* natura, et *unitas* propria consequens naturam ut *natura* prior est naturaliter unitate eius ut *haec* natura, et sub ista ratione (*b*) est de ea consideratio metaphysica (*c*) et assignatur definitio eius et sunt propositiones *per se primo modo;* in eodem ergo quod est idem numero est aliqua *entitas* quam consequitur *minor* unitas quam sit unitas *numeralis,* et est *realis,* et illud cuius est unitas talis formaliter non est *de se unum* unitate *numerali.* — Concedo ergo quod unitas *realis* non est alicuius entitatis exsistentis in *duobus* individuis, sed in *uno.*

b) Et *cum obiicis:* quicquid est in eodem individuo numero est *idem numero; respondeo* primo in alio *simili* manifestiori: quicquid est in una specie est *unum specie;* color

(*a*) Ed. Ven. realiter.
(*b*) Ed. Ven. consideratione.
(*c*) Ed. Ven. addit: de natura.

ergo in albedine est unum specie; ergo non habet unitatem minorem unitate speciei; non sequitur; nam, sicut alias dictum est, scilicet in I. Lib. *quaest.* de *attributis,* solvendo *primum dubium* [n. 673], aliquid potest dici *animatum denominative,* ut *corpus,* vel *per se primo,* ut *homo;* et ita *superficies* dicitur *alba denominative, superficies alba* dicitur *alba per se primo modo,* quia subiectum includit praedicatum. Ita dico quod *potentiale* quod contrahitur per *actuale* informatur ab * isto * actuali, et per hoc informatur ab * ista * unitate consequente illam actualitatem sive illum actum, et ita est *unum* unitate propria illius actualis, sed *denominative* est sic unum; non autem est de se sic unum, nec *primo,* nec per partem *essentialem. Color* ergo in albedine est *unum specie,* licet non de se, nec per se, nec primo, sed denominative tantum. *Differentia* autem *specifica* est *una specie primo;* quia sibi *primo* repugnat dividi in plura specie; *albedo* est *una specie per se,* sed non *primo,* quia per aliquid intrinsecum sibi, ut per illam differentiam. — Ita concedo quod quicquid est in *isto* lapide est *unum numero,* vel *primo* vel *per se,* vel *denominative. Primo* forte, ut illud per quod unitas talis convenit huic composito: *per se,* ut hic lapis, cuius illud quod est *primo unum* hac unitate est *per se pars: denominative* tantum, ut illud *potentiale* quod perficitur isto actuali, quod quasi *denominative* respicit *actualitatem* eius et unitatem similiter.

287. (11) — Declaratur quid sit entitas individualis per simile ad differentiam specificam. — Ulterius declarando solutionem istam, quae sit ista *entitas* a qua sit *unitas* ista perfecta, per *simile* ad *entitatem* a *qua sumitur differentia specifica* potest declarari. — Nam differentia quidem *specifica* sive entitas a qua sumitur differentia specifica potest comparari ad illud quod est *infra* se, vel ad illud quod est *supra* se, vel ad illud quod est *iuxta* se.

a) Primo modo differentiae specificae et illi entitati specificae *repugnat per se dividi* in plura essentialiter *specie* vel natura, et per hoc repugnat toti cuius illa entitas est per se pars. — Ita in proposito, huic entitati *individuali* (*a*) repugnat *primo dividi* in quascumque partes *subiectivas,* et per

(*a*) Ed. Ven. indivisibili.

ipsam repugnat talis divisio per se toti, cuius illa entitas est pars. Et tantummodo est differentia in hoc, quia illa unitas naturae *specificae* minor est ista unitate, et propter hoc illa non excludit omnem divisionem, quae est secundum partes *subiectivas* (*a*), sed tantum illam divisionem quae est partium *essentialium;* ista autem excludit omnem.

Et ex hoc *confirmatur* satis propositum; quia ex quo quaecumque unitas minor unitate ista habet *entitatem propriam*, quam per se consequitur, non videtur probabile isti unitati perfectissimae negare propriam entitatem quam consequitur.

(12) — *b)* Comparando autem ad illud quod est *supra* se, dico quod illa realitas (*b*) a qua sumitur differentia *specifica* est *actualis* respectu illius realitatis a qua sumitur *genus* vel ratio generis, ita quod haec realitas non est formaliter illa; alioquin in definitione esset nugatio et solum genus sufficienter definiret, quia indicaret totam entitatem definiti sine *differentia.* — Quandoque tamen illud *contrahens* est aliud a *forma* a qua sumitur ratio generis, quando scilicet species addit * *realitatem* * (*c*) aliquam super naturam generis; quandoque autem non est res alia, sed tantum alia *formalitas* vel alius *conceptus* * *formalis* * (*d*) eiusdem rei. Et secundum hoc aliqua differentia specifica habet conceptum non *simpliciter simplicem*, puta quae sumitur a *forma* (*e*); aliqua habet conceptum *simpliciter simplicem*, quae scilicet sumitur ab *ultima abstractione formae.* De qua distinctione differentiarum * specificarum * (*f*) dictum est *dist. 3.* Lib. I. [n. 386 *a*], qualiter aliquae differentiae specificae includunt *ens*, et aliquae non. Quoad hoc ista realitas *individui* est *similis* realitati *specificae*, quod est quasi *actus* determinans illam realitatem *speciei* quasi *possibilem* et *potentialem.* Sed quoad hoc *dissimilis*, quia ista nunquam sumitur a *forma addita*, sed praecise ab *ultima realitate* formae. Quoad aliud etiam est *dissimile*, quia illa realitas *specifica* constituit compositum cuius est pars in esse *quidditativo*, quia ipsa est entitas quaedam quidditativa; ista autem entitas *individui* est *primo diversa* ab omni entitate quidditativa. Quod probatur ex hoc, quia intelligendo quamcumque

---

(*a*) Ed. Ven. quantitativas. (*b*) Ed. Ven. entitas. (*c*) Wadd. rem. (*d*) Wadd. realis. (*e*) Wadd. formali. (*f*) Wadd. specierum.

entitatem *quidditativam*, loquendo de quidditativa entitate *limitata*, non habetur in quidditate intellecta unde ipsa sit *haec*; ergo illa entitas quae *de se* est *haec* est alia entitas a *quidditate* vel ab entitate quidditativa; non potest ergo constituere totum cuius est pars in esse *quidditativo*, sed in esse alterius rationis.

([13]) Et quia apud Philosophum *quidditas* dicitur *forma* frequenter, ut patet V. *Metaph.* cap. de *Causa* et in VII. c. de *partibus definitionis*, quod in quibuscumque non est materia idem est *quod quid* est cum eo *cuius* est, sicut exponitur loquendo de *materia* et *forma*, et *materia* apud eum vocatur quodlibet habens *quidditatem contractam*, et Boetius vult quod nulla forma potest esse subiectum accidentis, in lib. *De Trinit.*, quia forma dicitur in *quid* de quocumque alio, et si *humanitas* sit subiectum, hoc non convenit ei in quantum est forma, humanitas quidem non est forma alterius *partis* compositi, ut formae vel materiae, sed *totius* compositi habentis quidditatem contractam, sive in quo est quidditas contracta, ideo omnis realitas *specifica* constituit in esse *formali*, quia in esse *quidditativo*, et realitas *individui* constituit praecise in esse *materiali*, hoc est in esse *contracto*. Et ex hoc sequitur illa distinctio logicalis, quod ista entitas essentialiter est *formalis* et illa *materialis*, quia ista constituit in ratione *subiicibilis* et illa in ratione *praedicabilis* praecise: praedicatum autem *formale* habet rationem *formae* et *subiicibile* habet rationem *materiae*.

c) Comparando vero ad illud quod est *iuxta* se, scilicet *differentiam specificam*, licet quandoque posset esse *non primo* diversa ab alia, sicut est illa entitas quae sumitur a *forma*, tamen *ultima* differentia specifica est *primo diversa* ab alia, illa scilicet quae habet conceptum *simpliciter simplicem*. — Et quoad hoc dico quod differentia *individualis* assimilatur differentiae specificae *ultimo sumptae*, quia omnis entitas *individualis* (*a*) est *primo diversa* a quocumque alio.

288. ([14]) — Solvitur obiectio. — Et per hoc apparet responsio ad istam *obiectionem*: obiicitur enim: aut haec entitas et illa sunt *eiusdem rationis*, aut non. — Si sic, ergo potest ab eis aliqua entitas specifica abstrahi, et de illa quaerendum est per

---

(*a*) Ed. Ven. indisibilis.

quid *contrahitur* ad hanc entitatem et illam. Si *de se*, pari ratione potuit esse status in natura lapidis. Si *per aliud*, igitur erit processus in infinitum. — Si autem *alterius rationis*, igitur et *constituta* erunt alterius rationis, et sic non erunt individua *eiusdem speciei*. — *Respondeo:* differentiae specificae *ultimae* sunt *primo diversae*, et ideo ab eis nihil *unum* per se *commune* potest abstrahi. Non tamen propter hoc sequitur quod *constituta* sint *primo diversa* et non alicuius unius rationis. — Aliqua enim *aequaliter distingui* potest intelligi dupliciter: vel quia *aequaliter incompossibilia*, scilicet quia non possunt inesse eidem, vel quia *aequaliter in nullo conveniunt*. — Et *primo modo* verum est quod *distincta* sunt *aeque diversa* sicut ipsa *distinguentia;* non enim possunt distinguentia esse *incompossibilia*, quin etiam distincta sint incompossibilia. -- *Secundo modo* universaliter est impossibile; quia distincta non solum includunt distinguentia, sed etiam aliquid quod est quasi *potentiale* respectu distinguentium. Et tamen distinguentia *in eo non conveniunt*. — Et sicut responsum (*a*) est de differentiis *primo diversis*, ita respondeo de entitabus *individuantibus*, quae sunt *primo diversa*, id est in nullo eodem numero convenientia; et tamen non oportet distincta simpliciter esse diversa. — Sicut tamen illae entitates sunt *incompossibiles*, ita etiam individua habentia illas entitates.

289. ([15]) — Declaratur quae sit entitas individualis. — Et *si quaeras*, *quae* est ista *entitas individualis* a qua sumitur *differentia individualis:* estne *materia*, vel *forma*, vel *compositum?* — *Respondeo:* omnis entitas *quidditativa*, sive *partialis* sive *totalis* alicuius generis, est *de se* indifferens ut entitas quidditativa ad *hanc* entitatem et *illam*, ita quod ut *entitas quidditativa* est *naturaliter prior* ista entitate ut est *haec*, et ut prior est naturaliter, sicut non convenit sibi esse *hanc*, ita *non repugnat* sibi ex ratione sua suum oppositum. — Et sicut *compositum* non includit suam entitatem qua est *hoc* in quantum *natura*, ita nec *materia* in quantum *natura* includit suam entitatem qua est *haec* materia; nec *forma* in quantum *natura* includit suam. — Ergo ista entitas non est *materia*, vel *forma*, nec *compositum*, in quantum quodlibet

(*a*) Ed. Ven. visum.

istorum est *natura;* sed est *ultima realitas entis quod* est materia, vel quod est forma, vel quod est compositum, ita quod quodlibet *commune,* et tamen *determinabile,* adhuc (*a*) potest distingui, quantumcumque sit *una res,* in *plures realitates formaliter distinctas,* quarum *haec* formaliter non est *illa,* sed haec est formaliter entitas *singularis* et illa est entitas *naturae* formaliter. Nec possunt istae duae realitates esse *res* et *res,* sicut possunt esse *realitas* unde accipitur *genus* et *realitas* unde accipitur *differentia,* ex quibus realitas (*b*) *specifica* accipitur, sed semper in eodem, sive parte sive toto, sunt * quaecumque * realitates eiusdem rei *formaliter distinctae.*

290. (16) — **Solvuntur argumenta principalia quaest. VI.** — *a)* Et per hoc patet ad *argumentum primum* principale [n. 279 *a*] quod concludit quod omne individuum, in quo natura est *contrahibilis,* est *compositius* illa natura. — *Dico* quod *compositio* potest intelligi *proprie,* prout est ex re *actuali* et re *potentiali:* vel *minus proprie,* prout est ex *realitate* et *realitate actuali* et *potentiali* in *eadem re.* — *Primo modo* non est individuum *compositius* respectu naturae specificae, quia nullam *rem* addit, quia nec *materiam,* nec *formam,* nec *compositum,* sicut procedit argumentum. — *Secundo modo* est necessario *compositius* (*c*); quia illa realitas a qua accipitur differentia *specifica potentialis* est respectu huius realitatis a qua accipitur differentia *individualis,* sicut si essent *res* et *res;* non enim realitas specifica *ex se* habet unde per identitatem includat realitatem individualem, sed tantum aliquod *tertium* includit ambo ista per identitatem. — Et haec est talis *compositio* qualis non potest stare cum *simplicitate divina;* illa enim non tantum non compatitur compositionem *rei* et *rei* actualis et potentialis, sed nec *realitatis* actualis cum *realitate* potentiali; comparando enim quodcumque essentiale ad quodcumque essentiale in Divinis est *formaliter infinitum,* et ideo ex se habet unde *per identitatem* includat quodcumque quod potest secum esse, sicut frequenter tactum est supra in I. Lib. *quaest.* de *attributis* solvendo * argumentum * *principale primum* [n. 676], quia non sunt praecise

(*a*) Ed. Ven. ad haec. (*b*) Ed. Ven. entitas.
(*c*) Ed. Ven. compositum.

illa extrema eadem perfecte, quia aliquod tertium includit utrumque perfecte. — Sed in proposito nec entitas *specifica* includit per identitatem entitatem *individualem*, nec e converso, sed aliquod tertium tantum, cuius ista ambo quasi sunt *primo per se partes*, includit ambo ista *per identitatem*; et ita tollitur ista compositio perfectissima quae est ex *re* et *re*, non tamen omnis; universaliter enim quaecumque natura non est *de se haec*, sed determinabilis ad essendum *haec*, sive determinetur per aliam *rem*, quod est impossibile in quocumque, sive per aliam *realitatem*, non est *simpliciter simplex*.

b) Ad *secundum* [n. 279 *b*] concedo quod *singulare* est *per se intelligibile*, quantum est ex parte sui; si autem alicui intellectui non sit per se intelligibile, puta nostro, de hoc alias (1); saltem non est impossibilitas ex parte singularis quin per se posset intelligi; sicut nec ex parte Solis est impossibilitas videndi vel visionis in noctua, sed ex parte oculi.

c) Ad illud de *definitione* [n. 279 *d*] dico quod etsi aliqua ratio possit exprimere quidquid concurrit ad *entitatem individui*, non tamen illa ratio erit *perfecta definitio*, quia non exprimit *quod quid erat esse*, et secundum Philos. I. *Topic.*, *definitio est exprimens*, etc. Et ideo concedo quod singulare non est definibile definitione alia a definitione *speciei*. Et tamen est *per se ens*, addens aliquam entitatem entitati speciei; sed illa per se entitas quam addit non est entitas *quidditativa*.

d) Per hoc patet ad aliam de *scientia* et *demonstratione* [n. 279 *c*], quia *definitio* subiecti est medium in demonstratione potissima: *singulare* autem non habet definitionem propriam, sed tantum definitionem speciei, et ita non est de ipso *demonstratio propria*, sed tantum demonstratio quae est de specie; non enim habet aliquam passionem propriam, sed tantum passionem speciei.

291. (17) — Solvuntur argumenta sententiae expositae n. 281 — Ad *argumenta pro opinione*. — *a)* Cum *primo* dicitur [n. 281 *a*] quod *species* est *atoma*, dico quod est atoma, hoc est indivisibilis in *plures species*; non est tamen pure atoma, hoc est *simpliciter indivisibilis*; indivisibilitas enim in plures species compatitur secum *divisibilitatem* in plura *eiusdem speciei*.

---

(1) Infra, q 8. n. (15); q. 11, n. (9); d. 9. q. 1-2, n. (10) seqq.

— Et cum probatur *indivisibilitas* per illud *Porphyrii*, quod iubet Plato *quiescere* etc., *dico* quod divisio *artificialis* statum habet ad speciem specialissimam, quia ulterius procedere est in infinita, quae sunt relinquenda ab arte, secundum ipsum; non est enim ex parte individuorum unde sit eorum numerus certus, sed possunt esse infinita, non repugnante ratione eorum. — Et si accipiatur divisio *stricte*, prout est in illo quod requirit determinatas partes in multitudine et magnitudine, hoc modo species non dividitur in individua; genus autem requirit determinatam multitudinem specierum, quia secundum Boetium genus *primo divisibile* est in *duo;* quantum autem requirit determinatam magnitudinem, et ista praesupponit determinatam multitudinem, quia sunt in toto duae medietates. Et si *stricte* accipiatur *divisio*, prout est in partes proportionem habentes ad totum, quae vel constituunt vel sub eo continentur in determinata multitudine vel magnitudine, species per se non dividitur in individua. — Et per hoc potest exponi tam Plato quam Porphyrius. — Si autem accipiatur divisio *communiter*, prout est in quaecumque participantia naturam divisi, sive habeant talem proportionem ad totum in integrando, sive in subiiciendo, sive non, species per se dividitur in individua. — Et reducitur ista divisio ad *genus* apud Boetium; quia illae conditiones et proprietates quas assignat Boetius in divisione *generis* conveniunt huic divisioni quae est *speciei* in *individua.*

(19) *b)* Ad aliud [n. 281 *b*] *specie dicit esse totum* etc., *dico* quod ibi *esse* accipitur pro esse *quidditativo*, sicut Porphyrius loquitur in cap. de *Differentia*, ubi vult quod differentia per se non recipit magis neque minus, et probat ibi: *Esse enim unicuique unum et idem est, nec intensionem, nec remissionem suscipiens;* accipit *esse* pro *quidditate,* sicut Philos. VIII. *Metaph.: Anima et animae esse sunt idem.* Et quia ista *entitas* quam addit *singulare* super *speciem* non est entitas *quidditativa*, ideo dico quod *tota* quidditas quae est in individuo est entitas speciei, et ita *species dicit totum* (*esse individuorum;* non sic autem *genus* dicit *totum* esse *speciei*, quia species superaddit entitatem *quidditativam* (*a*)).

(*a*) Deest in Ed Ven.

c) Ad *argumentum* pro * *secundo* * *membro* de *quantitate* [n. 281 *c*] dico quod ista propositio est falsa: *idem est principium divisibilitatis et distinctionis dividentium:* conceptus quidem quidditativus secundum se communis speciebus est ratio divisibilitatis eius in species, sed non est ratio distinguendi species ab invicem, sed species una ab alia distinguitur per *differentiam.* In *quantitativa* (*a*) autem divisione tota quantitas (*a*) ut confuse continens omnes partes est ratio divisibilitatis in toto quanto; non sic autem est ratio distinctionis partium ad invicem, sed *haec* quantitas in quantum distincta in actu non est illa in actu quae est in toto.

Quod etiam deducitur ultra, quod, diviso toto quanto homogeneo, habetur per *quantitatem* divisio, *sit ita;* tamen ista divisio non est *prima* divisio *individuorum,* sed haec substantia et illa habent divisionem ab invicem et distinctionem, in quantum haec et haec, priorem naturaliter distinctione (*b*), in quantum erant partes distincti quanti per accidens; accidebat enim eis esse partes: tamen facta divisione secundum partes *quantitativas* (*c*) per accidens, fit divisio secundum partes *subiectivas.*

292. (20) — Solutio quaest. V. — Ad *quaestionem quintam* praecedentem de *materia* [n. 273] patet solutio per argumenta contra *opinionem* [n. 283 seq.]; concedo enim quod *materia* absolute ut *natura* * est * non est ratio distinctionis nec individuationis; quicquid enim est *natura* in quocumque genere, totalis vel partialis, non est *de se hoc,* et ideo inquirendum est *per quid* sit *hoc.*

293. — Solvitur argumentum principale quaest. V. — Ad *auctoritatem* Arist. V. *Metaph.* [n. 274], *unum numero,* etc., respondeo quod ibi accipit *materiam* pro illa entitate *individuali* (*d*) quae constituit in esse *materiali,* non autem in esse *formali,* prout *quidditas* dicitur forma, quia ista entitas non est *quidditativa.* Et ista expositio patet propter illud quod subdit: *unum specie quorum ratio est una,* etc.; *ratio* enim sumitur pro *quidditate,* quae dicitur *forma* respectu esse *individualis* (*d*).

(*a*) Wadd. quidditativa ... quidditas.
(*b*) Ed. Ven. in quantum hic et haec prior est naturaliter...
(*c*) Ed. Ven. quidditativas.
(*d*) Ed. Ven. indivisibili ... indivisibilis.

294. — Solvuntur argumenta sententiae tenentis substantiam materialem esse individuam per materiam. — *a)* Per idem patet ad illud de *coelo* et de *hoc* coelo [n. 276 *d*], quod confirmat propositum.

b) Per idem ad * illud * XII. *Metaph.* [n. 276 *c*], quod concedo quod non possunt esse plures *motores primi*, quia in Primo Motore non est *materia*, hoc est non est in eo aliquid *contrahens* ut materia vel aliquid aliud; sed est *de se hoc*, sine alio contrahente; nam talis contractio non stat cum perfecta simplicitate, et ideo quidditas Dei est *de se haec*.

c) Ad illud VII. *Metaph.* [n. 276 *b*], *in eis quae sunt sine materia quod quid est rei est idem cum eo cuius est*, dico: *quod quid* rei potest comparari ad illud cuius est *per se* et *primo*, et ad illud cuius est *per se*, et non *primo*; et universaliter eo modo quo est alicuius, eo modo est *idem* sibi, quia, sicut Philos. arguit c. 5. VII, *Singulum.* etc., *quod quid erat esse dicitur singuli substantia.* Si enim illud quod non est ens nihil est, *quod quid* autem rei est illud quo primo res est, et ideo cuius est *quod quid* * est * primo ipsum est idem ipsi primo, cuius est per se ipsum est idem illi per se; cuius est per accidens illi idem est per accidens, et ideo illi non est simpliciter idem. — Unde quod ipse vult in 3. cap. quod *in dictis per accidens non est idem quod quid est cum eo cuius est.* non mirum, quia in 2. cap. declaravit quod nihil eorum est *quod quid est,* nec definitio. Habens autem *quod quid est* potest intelligi vel ipsa natura, cuius est primo *quod quid est,* vel suppositum naturae, cuius est *quod quid* est *per se,* licet non *primo.* Primo modo *quod quid est,* tam in materialibus quam in immaterialibus, est idem cum eo *cuius est* etiam primo, quia primo habet *quod quid est.* Secundo modo habens non est idem * cum *quod quid est* primo, quia includit entitatem extra rationem suae quidditatis, quod non est idem cum *quod quid est* primo, quia *quod quid est* non est eius primo, pro eo quod habens illud includit entitatem aliquam extra rationem eius quod est *quod quid est* primo * (*a*).

(*a*) Ita etiam ed. 1478; Wadd. autem: idem ipsi *quod quid est* primo, quia *quod quid est* non est eius primo, pro eo quod habens illud includit entitatem aliquam extra rationem eius quod est *quod quid est* primo.

(21) Ad propositum ergo Philosophi dico quod in non constitutis cum *materia*, hoc est cum *non entitate individuali* contrahente quidditatem, idem est *quod quid est* primo cum eo *cuius est*, quia tale *cuius est* nullam rationem includit extra rationem eius quod est primo *quod quid est;* in constitutis autem cum *materia*, hoc est *cum entitate* individuali contrahente quidditatem, non est idem primo *quod quid est* cum eo *cuius est;* quia sic acceptum primo non habet *quod quid est ex se*, sed tantum *per partem*, scilicet per naturam quae contrahitur, scilicet per illam entitatem *individualem*. — Non igitur ex isto habetur quod *materia* quae est *altera pars compositi* sit extra rationem per se *quidditatis*, imo vere pertinet ad quidditatem, et species habens formam in universali habet primo *quod quid est* et primo est idem sibi; et ideo non sequitur quod *materia* quae est *altera pars* compositi sit *individuans*, sed tantum sequitur de materia quae est *entitas contrahens;* quod concessi.

Utrum autem carentia *materiae* quae est *altera pars* inferat carentiam huius *entitatis individualis* secundum Philosophum, de hoc *in quaest. seq.* [n. 301 *a*].

(22) *d)* Ad illud Aristot., quod *generans generat aliud propter materiam* [n. 276 *a*], dico quod intentio Philosophi est ibi quod *ideae* non sunt necessariae ad generationem, quia tam *distinctio* gignentis a genito quam *assimilatio* geniti cum generante, quae duo requiruntur ad generationem *univocam*, possunt haberi sine eis; agens enim particulare ex *forma* sua habet unde *assimilet* sibi passum, et generans genitum, et ex *materia* habet quod sit *distinctum* a genito, non principaliter, licet tamen sequatur necessario quod distinguitur per materiam a genito, quia materiam non suam, sed aliam perficit per formam terminantem generationem; sua enim materia iam perfecta est forma. Et ex hoc quod assimilat per formam perficit aliam materiam quam suam, et ita * materia * sua alia est ab illa quae privatur forma tali: cuiuscumque autem est alia materia, ex quo materia est pars essentialis rei, ipsum est *aliud* ab eo. — Dico tunc quod *assimilationis* vel similitudinis principalis ratio est ipsa *forma* inter generans et genitum, et hoc non secundum unitatem vel identitatem *individualem* in quantum forma *haec*, sed secundum unitatem vel

identitatem illam *minorem* in quantum *forma* est, et secundum hoc est ratio gignendi. *Forma* autem est principalior ratio *distinctionis* quam materia; quia sicut forma est illud principalius quo compositum *est* quam materia, ita est principalius quo compositum est *unum,* et per consequens *in se indistinctum* et *ab alio distinctum.* Appropriate tamen, distinguendo *assimilativum* contra *distinctivum,* forma est assimilativa, ita quod non materia proprie, quia non est qualitas substantialis vel accidentalis; materia autem est distinctiva appropriate loquendo, quia necessario ex hoc quod caret forma distinguitur ab illa materia quae praehabet formam, et ita compositum a composito.

Potest etiam alio modo *compositum* intelligi *aliud propter materiam,* sicut propter causam alietatis *praeexsistentem:* forma enim geniti, licet sit causa alietatis in composito principalior quam materia, non tamen est causa praeexsistens huius alietatis, sed materia, et hoc quia ipsa praeexsistit privata, et ideo non potest esse eadem cum materia informata.

QUAESTIO VII.

295. (1) — Proponitur quaestio. — *Ultimo* quaero quantum ad istam materiam:

Utrum sit possibile plures Angelos esse in eadem specie?

296. — Argumenta principalia (1). — Quod non: — *a)* Quia Philos., VII. *Metaph.* cap. de *partibus definitionis,* dicit quod in his quae sunt sine materia *idem est quod quid est et illud cuius est;* igitur cum Angelus sit sine materia, *quod quid est* eius est *idem* ipsi Angelo; ergo impossibile est Angelum *distingui* ab Angelo, nisi *quod quid est* eius distinguatur a *quod quid est* alterius; ergo non potest esse distinctio *individuorum* in Angelis, manente eodem *quod quid est.*

b) Praeterea, Avicen. IX. *Metaph.* ponit ordinem Intelligentiarum, ubi videtur velle quod Intelligentia inferior producatur a superiore quasi ipsam *creante:* illa causalitas non est in aliquo respectu *alterius eiusdem* speciei.

c) Praeterea, arguo per *rationem:* omnis differentia *formalis* est differentia *specifica:* Angeli, cum sint *plures* et *formae,* differunt aliqua differentia *formali;* ergo *specifice.* — *Probatio maioris* sumitur ex. VIII. *Metaph.*, ubi *formae* comparantur *numeris,* in quibus quodcumque additum vel subtractum variat speciem: ita in formis; igitur, etc.

d) Item, X. *Metaph.: Masculus et foemina non differunt specie, quia masculinitas et foemineitas sunt differentiae materiales formae humanitatis;* ex hoc innuens quod differentiae *formales* omnes distinguant *specie,* quia *forma* et *species* idem sunt.

(2) *e)* Praeterea, omnis forma *separata a materia* in se habet *totam perfectionem speciei* illius; ergo si ponatur aliqua

(1) Solvuntur ad n. 301

talis forma in specie, ut forma huius Angeli et illius, illa erit ista, et ista erit illa, quia uterque Angelus est forma separata a materia, et per consequens quilibet habet perfectionem totius speciei. — *Probatio antecedentis:* quia quod forma non habet totam essentiam speciei, hoc est quia participat eam: non autem habet essentiam formae per participationem, nisi ut est in materia; igitur, etc.

f) Praeterea, in entibus perfectis nihil est quod non intendatur a natura: sed *pluralitas numeralis* non per se intenditur a natura, quia differentia numeralis, quantum est ex (*a*) se, potest intendi in *infinitum: infinitas* autem non intenditur per se ab aliquo agente: quae autem sunt in Angelis, tamquam in perfectissimis entibus universi, sunt *per se intenta* * ab aliquo agente *; ergo non est in eis differentia *numeralis* (*b*), sed solum *specifica,* in qua principaliter consistit pulchritudo universi.

g) Praeterea, II. *De Anima* videtur haberi quod multitudo individuorum non est nisi propter salvationem speciei: sed in incorruptibilibus salvatur sufficienter natura in uno individuo; ergo, etc.

Confirmatur * etiam * I. *De Coel. et Mund,;* quia in corporibus supercoelestibus non est nisi unum individuum unius speciei, sicut unus Sol et una Luna; ergo, etc.

297. — Oppositum arguitur per Damasc. in *Elementario,* cap. 12: *Secundum unamquamque speciem fecit Deus Angelos.*

298. (3) — **Exponitur sententia tenens non posse plures Angelos esse in eadem specie.** — Qui dicunt ad *quaestiones praecedentes* de *individuatione* principium individuationis esse *quantitatem* vel *materiam,* dicunt consequenter ad *istam quaestionem* negative, scilicet quod *non possunt esse plures Angeli in eadem specie;* quia non potest in Angelis *ratio propria* talis differentiae inveniri. Et habent dicere quod non tantum hoc est impossibile ex proprietate *intrinseca,* sed etiam ex proprietate *extrinseca,* quia simpliciter est *incompossibile,* ita quod * naturae isti non potest * competere distinctio *individualis,* ex quo sibi repugnat illud quod praecise potest esse *principium talis distinctionis:* sicut impossibile esset sub *animali* esse plures species, si repugnaret animali alia et alia *actualitas,* per quas species distinguerentur.

(*a*) Ed. Ven. in.

(*b*) Ed. Ven. materialis.

Fundamenta autem istius *opinionis* in aliis *quaestionibus* praecedentibus dicta sunt [nn. 254 seqq. et 274 seqq.].

299. — Ostenditur possibile esse plures Angelos esse in eadem specie. — *Tenenda est* ergo *conclusio* simpliciter *opposita*, quod scilicet *simpliciter est possibile plures Angelos esse in eadem specie.* — Quod probatur: — *a)* Primo, quia omnis quidditas quantum est de se *communicabilis* est, etiam quidditas divina; quia nec ex *perfectione* repugnat sibi, ut patet de essentia divina, nec ex *imperfectione* repugnat, quia convenit generabilibus et corruptibilibus: nulla autem est communicabilis in *identitate numerali*, nisi sit *infinita;* ergo quaelibet alia est communicabilis, et hoc cum *distinctione numerali*, et ita propositum.

(4) *b)* Praeterea, quaelibet quidditas *creaturae* potest intelligi sub ratione *universalis*, absque contradictione: si autem ipsa *de se* esset *haec*, contradictio esset intelligere eam sub ratione *universalis:* sicut est contradictio intelligere essentiam divinam sub ratione universalis vel universalitatis; quia ratio intelligendi repugnat omnino subiecto intellecto: quod est intellectum esse falsum.

c) Praeterea, si Deus potest *hunc* Angelum in *hac* specie annihilare, isto annihilato, potest *istam speciem* de novo producere in aliquo *alio* individuo: non autem in *isto*, secundum illos qui sunt istius opinionis, quia homo, secundum istos, non posset resurgere *idem numero*, nisi anima intellectiva maneret eadem numero.

d) Item, animae intellectivae distinguuntur *numero* in *eadem* specie, et tamen sunt *formae purae*, licet perfectivae materiae; igitur non est impossibilitas a parte *formarum* quod distinguantur numero in eadem specie; quicquid enim concluderet istam impossibilitatem ratione *formae* in Angelis concluderet in animabus.

Quod *si dicas* quod animae habent *inclinationem* ad diversa corpora; igitur per haec distinguuntur; *contra: inclinatio* non est entitas *absoluta*, quia non potest aliquid inclinari *ad se;* ergo praesupponit aliquam entitatem absolutam et distinctam; quia enim est *haec* anima, ideo habet *talem* inclinationem, et non e converso; ergo haec *inclinatio* non est ratio essendi *hanc* animam, sed praesupponit eam.

e) Et *confirmatur* hoc etiam per aliquos, quibus est inconveniens quod aliqua species *simul tota* sit damnata naturae intellectualis simpliciter: multae autem species essent Angelorum, in quibus nulla * natura * esset salvata, posita ista positione; igitur non est vera.

(5) *f)* Et *persuadetur* prima positio per hoc quod dicit August. in *Ench.* cap. 28: *Placuit itaque universalitatis creatori atque moderatori Deo, ut quoniam non tota multitudo Angelorum Deum deserendo perierat, ea quae perierat in perpetua perditione remaneret; quae autem cum Deo, illa deserente, perstiterat de sua certissime cognita semper futura felicitate gauderet; alia vero creatura rationalis, quae in hominibus erat, quoniam peccatis atque suppliciis, et originalibus et propriis, tota perierat, ex eius parte reparáta, quod angelicae societati ruina illa diabolica minuerat, suppleretur.* Ista *totalitas* et *partialitas* in Angelis non videtur esse rationabilis, nisi ponatur quod nulla species angelica quantum ad *omnia* individua totaliter perierat, et ita aliqui de quacumque specie corruerunt, et aliqui perstiterunt; igitur, etc.

g) Praeterea, si concedatur quod quidditas Angeli ex se in *plura* sit *divisibilis*(*a*) vel *pluribus communicabilis,* et per consequens *quantum est de se* in *infinitum,* quia non est ratio finitatis ex parte multitudinis numeralis, si per hoc quod ipsa natura producta est in *ipso* individuo aufertur possibilitas eius essendi in pluribus, est ergo in *hoc* individuo secundum *totam* communicabilitatem suam, et per consequens *infinite,* quia est infinite communicabilis secundum quidditatem suam; igitur ille unus Angelus esset *formaliter infinitus: consequens* autem est inconveniens; igitur *antecedens.*

300. — Corollarium. — Dico igitur quod omnis natura quae non est de se *actus purus* potest, secundum illam realitatem secundum quam est *natura,* esse *potentialis* ad realitatem illam qua est *haec* natura, * et per consequens potest esse *haec* *; et sicut *de se* non includit aliquam entitatem quasi singularem, ita non repugnant sibi quotcumque tales entitates, et ita potest in quotcumque talibus inveniri. In Eo tamen quod est *necesse esse ex se* est determinatio in natura ad esse * *haec* * (*b*),

(*a*) Ed. Ven. communicata. (*b*) Wadd. hoc.

(quia tantum est quantum potest esse (*a*)), quia quicquid *potest* esse in natura *est* ibi, ita quod determinatio non potest esse per aliquod extrinsecum ad singularitatem, si possibilitas sit in natura per se ad infinitatem; secus est in omni natura possibili * ubi * (*b*) potest cadere *multitudo.*

301. (6) — **Solvuntur argumenta principalia.** — *a)* Ad *primum argumentum* [n. 296 *a*] dico quod licet Philosophus intelligat ibi per se de materia, hoc est de *entitate contrahente per se quidditatem,* tamen applicando ad habens materiam quae est *altera pars* compositi, et non habens, concedo intellectum Philosophi fuisse quod omne non habens *materiam* pro aliqua natura componente est *idem* suo *quod quid est* primo (*c*); quia omne tale *quod quid est* ponit per se *hoc.* — Et ratio ad hoc est, quia omne tale quod non habet materiam partem sui posuit *formaliter necessarium:* quicquid autem potest esse in natura formaliter * necessarium * (*d*) est in ea; ergo quodlibet quod potest habere illam quidditatem habet eam, quia non est *potentia* distans ab *actu;* igitur omnem possibilitatem quam posuit in tali natura ad supposita posuit in *actu.* Si autem ibi esset possibilitas (*e*) ad plura individua, esset possibilitas ad *infinita;* igitur essent infinita in actu. Quare cum *infinitas* sit impossibilis in aliqua natura, igitur et in hac natura, secundum eum, est impossibilitas ad infinitatem, ideo est *de se haec,* secundum ipsum.

Sed discordamus ab eo in hac propositione, *omnis quidditas non habens materiam est formaliter necessaria,* et ideo in conclusione; rationabilius est enim Theologo discordanti a Philosopho in principio, propter quod tenet aliquam conclusionem, consequenter discordare in conclusione, quam errare cum eo in conclusione, et discordare ab eo in principio propter quod ipse erravit; ita enim concordare cum eo nec est philosophari, nec theologice sentire; quia talis non habet rationem quae valeat apud Philosophum, quia nec Philosophus concederet illam conclusionem nisi propter principium illud; nec ad conclusionem suam habet principium theologicum, quia praecise ad ea est principium philosophicum, quod ipse negat.

(*a*) Deest in Ed. Ven.
(*b*) Wadd. ut.
(*c*) Wadd.... *quod quid est.* Primo quia.
(*d*) Wadd. necessaria.
(*e*) Ed. Ven. potentialitas.

b) Per idem patet ad *Avicen.* [n. 296 *b*]. Dico quod intentio eius fuit quod tantum sit unus Angelus in una specie; sed propositio cui haec conclusio innititur, scilicet quod Angelus superior *creat* inferiorem, a nullo Theologo vel catholico conceditur; quare nec eius conclusio debet concedi ab aliquo Theologo.

(7) *c)* Ad *rationem primam* [n. 296 *c*] alias [Lib. I. n. 843 *c*] fuit dictum quod *differentia formalis* potest accipi pro differentia in *forma,* et hoc videtur proprie significare hoc quod dicitur differentia *formalis:* vel potest accipi differentia formalis pro differentia *formarum,* licet non sit in forma ut in *ratione differendi.* — *Primo modo* potest concedi *maior,* et sic est *minor* falsa. — *Probatio* autem *minoris,* scilicet quod Angelus *differt* ab Angelo qui est *forma,* ergo habent *differentiam formalem,* includit *fallaciam consequentis;* non enim sequitur: *formae* differunt; ergo *formaliter* differunt vel differunt in *forma;* sicut non sequitur: *homines* plures differunt, igitur in *humanitate* differunt; aliud enim est aliquid *distingui,* et aliud ipsum esse *primam rationem* distinguendi vel distinctionis; quia cum hoc quod ipsum sit *distinctum* stat quod ipsum non sit *ratio* distinguendi; cum hoc autem quod ipsum sit *prima ratio distinguendi* non stat ipsum *non esse distinctum.* — Et ratio *logica* est ad hoc, quia negatio inclusa in nomine *differentiae* non tantum confundit terminum huius relationis *confuse* et *distributive,* sed etiam illud quod *specificat differentiam,* ut in quo notatur esse differentia; hoc quippe confunditur quantum ad negationem inclusam in hoc nomine *differentia;* quia si Socrates *differt* a Platone in *albedine,* non est *idem* sibi, nec in *hac* albedine, nec in *illa* albedine.

(8) Si autem accipiatur *maior* improprie, scilicet secundum intellectum secundum, nego *maiorem.* — Ad *probationem* dico quod Philosophus loquitur in VIII. *Metaph.* de *forma* prout indicat *quidditatem;* quod apparet ex prima comparatione formarum ad *numeros.* Dicit enim: *Si enim,* inquit, *sunt aliqualiter numeri substantiae, sic sunt, nam definitio numerus quidam, divisibilis enim etiam in indivisibilia; non enim infinitae rationes, et numerus autem tale;* hoc est, resolutio definitionis sic stat ad indivisibile (*a*) sicut resolutio nu-

(*a*) Ed. Ven. indiffinibile.

merorum ad indivisibile; et talis definitio est eius quod vocat *substantiam,* hoc est *quidditatis,* non *formae,* quae est *altera pars* eius. — Hoc autem modo dico quod nihil additur formae, quin *variet speciem:* vel *simpliciter,* hoc est de una specie aliam facit contrariam vel disparatam: vel *secundum quid,* hoc est de non tali specie * faciat * talem speciem; puta, si addatur differentia pertinens ad esse *quidditativum* generi, faciet speciem *specialissimam,* et non praefuit talis species specialissima, sed tantum praefuit species *intermedia.* — Et hoc modo dico quod quicquid est citra naturam in inferioribus nihil addit formae: sive sit proprietas *individualis,* sive *magis* vel *minus,* vel quodcumque aliud, quod non respicit naturam * ut * (*a*) est in suo esse quidditativo, non aufert nec addit aliquid substantiae hoc modo. — *Exemplum* huius esset, si unitas in quantum pars ternarii (*b*) esset pars praecise in quantum *differentia numeralis* vel individualis, et tamen ipsa posset in se intendi et remitti; ista differentia esset eius *per se,* et *per accidens* in quantum est pars ternarii (*b*); ideo non esset alius ternarius (*b*) unitate intensa et remissa.

Quando ergo dicis quod quaecumque distinctio *formarum* est sicut distinctio *numeri,* falsum est, nisi sit earum secundum esse *formale* quod pertinet ad *quidditatem* per se: et talis non est hic.

(9) *d)* Ad illud de X. *Metaph.* [n. 296 *d*.] dico quod est *fallacia consequentis,* inferendo ex textu omnes *formas* differre *specifice;* vere enim Philosophus vult ibi quod differentia * *non formalis* * non est specifica; sed ex hoc non sequitur quod *omnis* differentia formalis sit *specifica* (*c*); sed istud est quod isti volunt habere: sicut (*d*) non sequitur in affirmativis aequipollentibus istis; quia universalis affirmativa non convertitur, terminis eodem modo se habentibus. A Philosopho igitur accipi potest quod *sola* differentia formalis est specifica, non quod *omnis* differentia formalis est specifica; quia licet exclusiva inferat affirmativam de terminis transpositis, non tamen (*e*)

(*a*) Wadd. et.

(*b*) Ed. Ven. trinarii... trinarius.

(*c*) Ed. Ven. differentia non specifica est non formalis.

(*d*) Ed. Ven. dico quod.

(*e*) Ed. Ven. addit: affirmativa.

eodem modo de terminis non transpositis, sed est *fallacia consequentis:* sicut convertendo indefinitam in universalem affirmativam. — Imo ex illo loco magis videtur accipi oppositum huius propositionis, *omnis differentia formarum est specifica;* differentia enim hominis *albi* et equi *nigri* est differentia *formarum*, et aliquo modo per formas, non tamen *specifica* differentia, secundum eum ibi; quia illae formae respectu naturarum in quibus sunt non sunt *formales*, imo consequentes *individua*, non autem *per se* consequentes vel *per se* determinantes esse *quidditativum*.

e) Ad *aliud* [n. 296 *e*] dico quod si aliquod individuum ex hoc solo quod est *sine materia* habet in se *totam speciei perfectionem*, quae ex se nata est esse in *infinitis* quantum est ex se, igitur videretur habere perfectionem *infinitam* ex sola carentia materiae: quicquid autem potest habere perfectionem infinitam *habet* eam; et ita in qualibet specie esset perfectio *infinita*, et per consequens perfectio speciei non esset *finita* vel determinata per determinationem vel specificationem vel limitationem *differentiae ultimae*, quae ultimate *speciem* constituit addita generi: quod est falsum et contra omnes Philosophos. Falsa est ergo ista propositio, quod scilicet illud individuum quod potest esse *sine materia*, ex hac sola causa privativa, quia est sine materia, habet *totam perfectionem speciei*, quia si cum hoc ponatur quod nihil *positive* fiat circa ipsum, sed sola separatio materiae, nihil ponitur quod non praefuit, * et ita non est perfectius quam prius *.

([10]) Si autem intelligatur, prout habet aliquam probabilitatem, quod scilicet forma si esset separata a materia, *ipsa* haberet *totam perfectionem speciei*, quia non participabilis a materia, illa esset falsa et petit principium, nisi intelligatur prout *materia* dicit illam entitatem individualem *contrahentem* formam: hoc modo intelligendo aequivocationem istius propositionis assumptae, omnis forma habet totam perfectionem speciei, * quae etiam * est *de se haec* (quae non est participabilis a materia (*a*)); et tunc est *minor sumpta sub* de Angelo simpliciter falsa; quia licet ista essentia non sit *participabilis* a materia, quae est *altera pars* compositi, est tamen participabilis a *pluribus*

(*a*) Dest in Ed. Ven.

materialibus, id est a pluribus *individuis* habentibus quidditates *materiales,* quae dicuntur materiales, sicut saepe dictum est, respectu *quidditatis contractae,* prout *quidditas* dicitur *forma.*

f) Ad *aliud* [n. 296 *f*] dico quod in forma arguendi est *fallacia consequentis: infinitas* non intenditur; igitur nec *pluralitas numeralis;* non enim pluralitas numeralis est *de se* infinita, sed tantum stare potest infinitas, ipsa non repugnante; licet ergo nullus intendat infinitatem * numeralem * per se, tamen aliquis potest intendere *multitudinem* numeralem, quae de se non est infinita; quia sicut compatitur secum infinitatem, ita et finitatem. Et sic potest intelligi illud communiter dictum eorum. — Et secundum veritatem, licet in toto universo principaliter *ordo* attenditur secundum distinctionem *specierum,* in quibus est *imparitas* pertinens ad *ordinem,* tamen, quia, secundum August. *De Civit.* lib. XIX. cap. 13, *ordo est parium, impariumque rerum unicuique loca sua distribuens congrua dispositio,* ab illo autem agente qui principaliter intendit ordinem universi, sicut principale bonum intrinsecum sibi, non tantum intenditur ista *imparitas,* quae est unum requisitum ad ordinem, scilicet *specierum,* sed etiam *paritas individuorum* in eadem specie, quae est aliud concurrens ad ordinem, et similiter *individua* intenduntur ab ipso Primo prout ipsum intendit aliquid aliud a se, non ut finem, sed aliquid aliud ad finem; unde propter bonitatem suam communicandam et propter suam beatitudinem plura in eadem specie produxit. — In principalibus autem entibus est a Deo intentum *individuum* principaliter. — Et cum hoc modo sumitur (*a*) *non intenditur differentia numeralis,* falsum est. — Et cum probatur hoc modo: *potest esse infinitas,* non sequitur (*b*), potest esse infinitas, et ista infinitas non intenditur; ergo nulla *differentia numeralis* intenditur, non sequitur; potest enim esse aliqua differentia numeralis finita et est, et ista potest intendi et intenditur.

(11) *g)* Ad *ultimum* [n. 296 *g*]: licet Philosophus dicat quod generatio est perpetua ad salvandum esse divinum, et hoc in

(*a*) Ed. Ven. infinitum non est a Deo intentum principaliter, et tamen quod hoc modo non intenditur.

(*b*) Ed. Ven. addit: dicit numeralis.

corruptibilibus, * in quibus non potest species semper manere in uno individuo, non tamen dicit quod *multitudo* est *praecise* in individuis corruptibilibus *; unde ista est una causa multitudinis individuorum in eadem specie, sed non praecipua causa, sed illa quae dicta est.

Et quod *additur* de *corporibus coelestibus*, quod tantum in una specie est *unum* singulare * et unum individuum * corpus, *respondeo:* sua ratio fuit quod tale corpus singulare fuit ex tota materia illius speciei, et hoc non tantum actuali, sed etiam potentiali, secundum eum, quia secundum eum nulla erat materia * potentialis in aliqua specie tali * (*a*), quae non erat tota in uno singulari in tali specie; nihil enim posuit posse produci novum in immobilibus seu in sempiternis, secundum quod talia sunt, scilicet immobilia et sempiterna. Et quia non concordant cum eo Theologi in hac propositione, *omne corpus sempiternum est ex tota materia illius speciei actuali et potentiali,* ideo non est concordandum cum eo in *conclusione.*

(*a*) Wadd. possibilis, manente specie tali.

QUAESTIO VIII.

302. (1) — Proponitur quaestio. — Circa *cognitionem* Angelorum quaero:

Utrum Angelus possit se cognoscere per essentiam suam, ita quod essentia sua sit ratio cognoscendi, sine aliquo repraesentante praecedente actum naturaliter?

303. — Argumenta principalia (1). — Quod non: — *a)* Quia hoc non esset nisi quia eius essentia est actu intelligibilis et praesens * ipsi intellectui: sed anima nostra est actu intelligibilis et actu sibi praesens *, secundum Augustinum in pluribus locis; ergo ipsa esset ratio intelligendi seipsam respectu sui ipsius: sed hoc est contra Philos. III. *De Anima*, qui vult quod *anima intelligat se sicut alia*, et quod *nihil eorum est quae sunt ante intelligere*, et quod *non potest se intelligere, aliis non intellectis*.

b) Praeterea, essentia Angeli est singularis: *singulare* autem non est per se *intelligibile*, nec per se *ratio intelligendi;* ergo, etc.

(2) *c)* Praeterea, omnem cognitivam potentiam oportet secundum se denudari ab illo quod est ratio cognoscendi: sed Angelus in quantum cognitivus non denudatur ab essentia sua; ergo non est ratio cognoscendi seipsum. — *Probatio maioris: tum* secundum Philos. II. *De Anima: Oportet*, inquit, *oculum esse extra omnem colorem, ad hoc ut omnem colorem possit videre: tum* ex III. *De Anima*, ubi vult quod intellectus est *immixtus* et *immaterialis*, ad hoc ut omnia possit intelligere.

d) Praeterea, nihil idem *patitur a seipso*, quia idem esset in actu et in potentia: essentia Angeli est idem sibi; non ergo est obiectum imprimens immediate in ipsum intellectum.

---

(1) Solvuntur ad n. 312.

e) Item, si ita esset, tunc ista intellectio esset eadem vel idem cum Angelo vel essentia sua: *consequens* est falsum, quia hoc proprium est soli Deo, quod sua intellectio sit idem cum essentia sua; ergo et *antecedens* est falsum. — *Probatio consequentiae:* quia medium inter extrema magis inest utrique extremo quam alterum extremum alteri extremo: *intelligere* mediat inter potentiam et obiectum; ergo si idem est potentia et obiectum, multo magis erit idem actus cum obiecto.

304. — **Contra**: Aliqua forma materialis est ratio agendi secundum essentiam suam, sicut calor in igne ad calefaciendum, aut saltem aliqua forma in communi; aliter esset processus in infinitum in rationibus agendi; ergo cum immaterialia magis sint activa quam materialia, forma immaterialis erit per essentiam suam ratio agendi actionem suam sibi competentem: talis est ratio obiecti ad actum cognoscendi.

305. (3) — **Exponitur sententia tenens essentiam Angeli esse principium totale suae intellectionis** (1). — Hic *dicitur* (*a*): — *a)* Quod licet in actione *transeunte* obiectum sit separatum ab agente, tamen in actione *immanente* oportet esse unitum ipsi operanti, et ut unitum est *ratio formalis* talis operationis immanentis, sicut species visionis in oculo. Ex hoc ultra, cum *essentia* Angeli de se sit unita intellectui suo, potest esse principium intellectionis, quae est operatio *immanens*.

b) Et *si obiiciatur* quod oportet formam talem inesse illi cui inest talis operatio, *videntur respondere* quod forma exsistens in alio est principium operandi; et si per se esset, nihil minus esset ratio agendi, sicut calor separatus esset principium caloris quantum ex se est; ergo ita est de essentia Angeli, quod licet per se subsistat, potest tamen esse ratio operandi istas operationes immediate.

c) Et *si obiicis iterum* quod oportet passum aliquid recipere ab agente: hic autem intellectus nihil recipit ab ipsa essentia, quia non ponitur aliqua species praecedens actum, *respondent* quod potentia cognitiva aliqua quandoque est cognoscens in potentia, quandoque in actu; alia autem non sic: quod autem oporteat eam recipere, hoc non est quia potentia

---

(*a*) Ed. Ven. « Aliter dicitur, quod sic, quia », quia huic sententiae alteram infra n. 307 expositam praemittit.

(1) Cfr. Lib. I nn. 489 seqq.

cognitiva, sed tantum quia est in *potentia* ad actum: non sic hic; quare, etc.

306. (4) — Impugnatur. — *Contra: — a)* Haec opinio ponit, ut videtur, quod intellectus sit in *potentia essentiali* ad operationem vel intellectionem quam ponit *immanentem*, et quod *tota* ratio operationis sit *obiectum* unitum sibi in sua operatione, sicut *calor* est in ligno tota ratio calefaciendi. — Ex hoc arguo: nihil potest habere principium operationis (*a*) alicuius immanentis, nisi sit in *actu* per illud quod est principium talis operationis (*a*): intellectus autem non est in actu per illam essentiam, in hoc quod * est * per se subsistens, quia non informat, nec activitatem (*b*) aliquam tribuit ipsi intellectui; ergo per hoc quod talis essentia per se exsistens est praesens ipsi intellectui non potest intellectus habere operationem, cuius essentia vel similitudo nata est esse ratio.

Confirmatur istud per *exemplum* suum contra ipsum: quia licet *calor* separatus esset calefaciens vel ratio calefactionis, non esset tamen ratio calefactionis *ligno* a quo esset *separatus*, ita quod si *calere* (*c*) dicatur operatio immanens, impossibile est, calore separato a ligno, lignum habere istam operationem immanentem quae est *calere.* Ita in proposito.

b) Item secundo, contra illud quod dicit quod potentia cognitiva *nihil recipit*, quia non est in *potentia* quandoque, quandoque in *actu, contra:* obiectum respectu eius quod est in intellectu de eo, *scilicet* respectu *intellectionis,* non est tantum causa in *fieri,* sicut est aedificator respectu domus, sed est causa tam in *fieri* quam in *esse;* alioquin sicut, aedificatore corrupto, manet domus, ita, obiecto quantumcumque absente vel corrupto in ratione obiecti, remaneret illud quod est eius ut obiecti apud intellectum: quod est falsum, sicut in visu apparet: causa autem in *esse* et in *fieri* semper aeque causat, ut patet de Sole respectu radii; ergo si obiectum respectu cuiuslibet sui est apud intellectum sine receptione suae speciei, quia ponitur principium intellectionis, et cum obiectum semper aeque causet, et per consequens intellectus semper aeque recipit (*d*),

---

(*a*) Ed. Ven. actionis. (*b*) Ed. Ven. formam. (*c*) Ed. Ven. calefactio.

(*d*) Ed. Ven. ergo obiectum, quia ponitur principium operationis intellectionis, et semper aeque causat, et per consequens intellectus semper aeque recipit illud ab obiecto; non igitur...

non igitur solum ab obiecto recipit intellectus, quia recipit actum novum, quem quandoque non recipit, sed quia ipsum est causa in *esse* respectu eius quod habet, semper recipit illud ab eo.

307. (5) — **Exponitur sententia tenens Angelum cognoscere se per habitum scientialem** (*a*). — Ideo dicit Gandensis aliter, *Quolibeto 5, quaest. 14,* quod Angelus non cognoscit se per *essentiam suam,* sed per *habitum scientialem,* in quo intellectui suo repraesentatur sua essentia, sicut essentiae aliorum, ita quod si per se in nuda substantia sua per impossibile poneretur, absque omni habitu scientiali, a nullo omnino immutaretur ad actum intelligendi, neque a sua essentia propria, neque ab alia. — Ratio autem quae ibi innuitur est haec: intellectus angelicus per se et primo nullam essentiam *particularem* per se intelligit, sicut nec intellectus noster, quia essentiae non repraesentantur intellectui nisi ut sunt *abstractae* ab omnibus conditionibus particularibus (*b*), quia scientia non est nisi eorum quae necessaria sunt et incommutabilitatem (*c*) suae essentiae sortiuntur, secundum Boet. in sua *Arithmetica,* * qualia * solum sunt essentiae ut abstractae a conditionibus singularibus. — Sed essentia per seipsam in *actuali exsistentia* non praesentatur intellectui nisi sub ratione *particularitatis* (*d*): in habitu autem praesentatur et relucet sub ratione *universalis;* igitur primo intelligit suam essentiam ut relucet in habitu, et illa cognita in *universali* ab intellectu Angeli, est medium cognoscendi suam essentiam *singularem,* sicut et quaelibet alia species est sibi ratio cognoscendi quaecumque singularia sub ipsa.

308. (6) — **Impugnatur.** — *Contra istam opinionem* * arguitur sic *: — *a)* Inconveniens est quod intellectus creatus perfectus ex toto ordine causarum naturalium non possit in actum intelligendi intelligibile sibi proportionatum, quia hoc potest intellectus imperfectior, ut humanus, cum ordine causarum na-

---

(*a*) Cuius sententiae expositio et impugnatio, quae in aliquibus editionibus desiderantur, in Ed. Ven. 1490 praeexpositae sententiae anteponuntur et sic exordiuntur: « Hic dicitur quod »...

(*b*) Ed. Ven... essentiae non repraesentantur in conditionibus particularibus...

(*c*) Ed. Ven. immutabilitatem.

(*d*) Ed. Ven. nisi particularitas.

turalium, ut cum phantasmatibus et cum intellectu agente: sed hoc sequitur si Angelus nihil possit intelligere nisi per istum *habitum,* quia ille habitus a solo Deo est, et ita omnes causae naturales activae et passivae non possunt istum habitum causare.

b) Praeterea, si non potest intelligere essentiam suam nisi ut relucet in *habitu,* aut hoc est quia obiectum non est *intelligibile* nisi sit relucens in habitu: aut quia non est *huic intellectui* intelligibile nisi ut sic sit relucens: aut quia requiritur praesentia obiecti per *informationem.* — Non *primo modo,* quia tunc Deus non posset illam cognoscere nisi per habitum vel nisi in habitu, quia non potest cognoscere aliquid nisi sit * *cognoscibile* *. — Nec *secundo modo,* quia huic intellectui est summe proportionata, * nam omne intelligibile in se est alicui intellectui proportionatum *, et non est obiectum magis adaequatum et proportionatum alicui intellectui quam suo. — Nec *tertio modo,* quia non requiritur praesentia per *informationem,* ad hoc ut aliquod intelligibile sit praesens intellectui, quia tunc Deus non cognosceret essentiam suam. — Unde sufficit quod sit praesens sub ratione qua potest ad eam redire reditione completa; ergo est proportionatum intellectui eius praesentatum praeterquam per habitum; igitur alio modo est ab * intellectu * intelligibile quam per habitum.

(7) *c)* Praeterea, secundum sic opinantem, eadem est ratio *intellectivitatis* (*a*) et *intelligibilitatis,* (quia *immaterialitas* secundum ipsum (*b*)): sed essentia Angeli est *immaterialis* secundum se; (igitur secundum se (*b*)) est intelligibilis: sed tanta est *intelligibilitas* (*c*) uniuscuiusque quanta est eius *immaterialitas;* ergo Angelus secundum se, sine *habitu* tali, est intellectivus (et intelligibilis (*b*)).

d) Praeterea, si Angelus non potest intelligere nisi per talem *habitum,* sequitur quod non potest cognoscere *exsistentiam* rei. — *Probo:* quia illud cognoscens non potest praecise cognoscere exsistentiam rei quod cognoscit per rationem indifferentem ad exsistentiam et non exsistentiam: sed talis habitus, si ponatur, indifferenter se habet ad repraesentandum exsistentiam et non exsistentiam, quia quicquid repraesentat naturaliter

---

(*a*) Ed. Ven. immaterialitatis.

(*b*) Deest in Ed. Ven.

(*c*) Ed. Ven. intellectualitas.

repraesentat: aut igitur sibi repraesentat A *fore* et *non fore*, et tunc nihil repraesentat, quia contradictoria: aut tantum A *esse*, et sic non cognosceret ipsum quando non est: aut tantum A *non esse*, et sic e converso; igitur, etc.

Confirmatur, quia impossibile est quod aliquid sit repraesentativum alicuius secundario, nisi primum obiectum repraesentatum determinetur ad illud: *quidditas* autem, quae primo per istum habitum repraesentatur, non determinatur ad *exsistentiam*; ergo, etc.

e) Praeterea, contra hoc quod dicitur, quod non intelligit *per se particulare* nisi *per universale*. — * Patet quod * *singularitas* non impedit quin intelligatur; aliter Deus non posset seipsum intelligere. — Nec etiam *limitatio*, quia sic quidditas (angelica (*a*)) * non posset esse ab eo intelligibilis per se *. — Nec est ibi *materialitas*, aut * aliqua * alia conditio impediens; ergo, etc.

f) Praeterea, rationes quas facit contra *speciem* sunt aeque contra *habitum*, ut patet intuenti.

309. ([8]) — **Ostenditur Angelum posse se intelligere per essentiam suam.** — Ad *quaestionem* igitur dico quod *Angelus potest intelligere se per essentiam suam* secundum intellectum expositum in principio *quaest.* — Quod probo: — *a*) Primo, quia obiectum habet aliquam causalitatem partialem respectu intellectionis, et hoc in quantum est actu intelligibile, et intellectus habet suam causalitatem respectu eiusdem actus, secundum quam concurrit cum obiecto ad talem actionem perfecte producendam, ita quod ista duo, quando sunt in se perfecta et unita, sunt una causa integra respectu intellectionis [Vid. Lib. I. nn. 496 seqq.] Ex hoc arguitur sic: omnis causa partialis, quae est in actu sibi perfecto proprio, secundum quod talis causa, potest causare causalitate sibi correspondente effectum, et quando est unita alteri causae partiali in suo actu potest cum ea perfecte causare: sed essentia Angeli est de se in actu primo correspondente obiecto, quia de se est actu intelligibilis, et etiam de se est unita intellectui sicut obiectum in coniunctione utriusque causae partialis; ergo potest immediate cum alia causa partiali unita habere actum perfectum intellectionis respectu suae essentiae.

(*a*) Deest in Ed. Ven.

b) Praeterea, in intellectibus (*a*) habentibus species intelligibiles, istae species virtute obiectorum cum intellectu causant intellectionem, in quibus tamen obiecta habent esse diminutum; ergo si in se habent * tale esse absolutum et esse simpliciter, scilicet actu intelligibile * (*b*), possent melius et verius causare eumdem effectum, * quia * quicquid potest causari ab aliquo diminute tali in aliquo esse virtute alicuius simpliciter talis potest ab illo simpliciter tali causari: sed essentia Angeli ut in se est praesens intellectui suo, quae quidem essentia est simpliciter tale, scilicet actu intelligibilis in se, qualis ipsa est *secundum quid* in specie intelligibili; igitur si in specie intelligibili, ubi habet esse tale *secundum quid*, potest causare intellectionem, multo magis hoc potest ut est in se secundum esse *simpliciter* et absolutum.

310. (9) — **Obiectiones.** — *Obiicitur* contra istud:

a) Primo, quia secundum hoc etiam res sensibilis posset immediate, absque specie intelligibili, causare intellectionem: quod negatum est in I Lib. *dist. 3.* [n. 457]. — *Probatur consequentia:* quia res sensibilis praesens sensui est *simpliciter* talis qualis est *secundum quid* in specie intelligibili; igitur si in specie intelligibili, ubi est *secundum quid*, potest causare intellectionem, igitur multo magis ut est in se secundum esse *simpliciter* et absolutum.

b) Praeterea, videtur contra istam positionem posse argui sicut argutum est contra *opinionem* [n. 306*a*]; quia nihil est alicui ratio operandi operatione immanente nisi *informet* illud: essentia autem Angeli, licet sit actu intelligibilis et praesens intellectui, tamen non informat istum intellectum; ergo non est ei ratio operandi operatione immanente.

c) Praeterea, ista duo agentia semper concurrunt ad eumdem effectum communem; igitur habent ordinem, cum non sint eiusdem rationis; alterum igitur est prius sive superius, alterum posterius sive inferius, et ita unum est *movens motum*, et alterum in respectu eius erit *movens non motum:* obiectum autem non est movens motum respectu intellectus; igitur intellectus est movens motum respectu obiecti.

(*a*) Ed. Ven. intellectionibus.

(*b*) Wadd. tale esse absolutum simpliciter, et esse scilicet actu intelligibile.

d) Praeterea quarto, quod dicitur de istis causis partialibus concurrentibus ad *eumdem effectum* communem videtur inconveniens; quia duo distincta *genere* non possunt causare effectum *eiusdem rationis:* spirituale et corporale, sive intelligibile et sensibile differunt genere; quare, etc. — *Probo maiorem: tum* quia duabus illis rationibus in causis partialibus correspondent aliqua duo distincta in effectu, et ita idem effectus erit corporalis et spiritualis, quod est inconveniens: *tum* secundo, quia omne agens est praestantius patiente: corporale autem sive sensibile nullo modo est praestantius spirituali; igitur non potest esse agens respectu eius, nisi virtute alicuius alterius praestantioris agentis, et ita erit movens et motum: *tum* tertio, quia tunc unum posset ita intendi, quod virtus tota amborum esset in altero, et tunc illud potest causare istum effectum sufficienter sine alio: quod est inconveniens de talibus duobus agentibus.

311. (10) — Solvuntur. — *a)* Ad *primum* dico, sicut dictum est *dist. 3.* I [n. 451]: ideo posita est *species* intelligibilis differens ab *actu,* quia obiectum, sive ut in se exsistens, sive in quacumque specie extra intellectum possibilem, non habet rationem *actu intelligibilis;* et tunc conceditur hoc, quod ubicumque est aliquid exsistens *secundum quid* tale, et potest aliquid facere simpliciter, * idem * si esset ibi *simpliciter* tale in actu, posset simpliciter idem facere: obiectum autem tale *secundum quid* est in specie intelligibili, et non est extra istam *actu intelligibile,* et ideo licet in isto, ubi est *secundum quid,* possit causare diminutam intellectionem, nunquam tamen extra illam potest causare nec diminutam, nec perfectam, quia non est extra istam *actu* ens tale, sed *potentia* tantum, quale est suum activum: essentia autem Angeli est *diminute* ens tale in specie, est autem in se *simpliciter* ens tale, scilicet in actu intelligibile; quare, etc.

b) Ad *secundum* dico quod contra illam opinionem [Lib. I. n. 484], quae non ponit intellectum habere *activitatem* aliquam aliam ab illa quam habet formaliter ab *obiecto* vel per speciem obiecti, sicut nec lignum habet aliquam actionem in calefaciendo aliam ab illa quae est caloris, necessario sequitur quod intellectus non habens aliquid *formaliter* non operatur formaliter, et ita argutum est contra *primam* [n. 306*a*] *opinionem,* quae hoc

idem videtur sentire de intellectu; sed, sicut dictum fuit in I Lib. [n. 485 seqq.], intellectus habet *activitatem* suam propriam, sive obiecto praesente in se, sive in specie sua concurrente secum ad causandum effectum communem amborum, ita quod sufficit unio et approximatio istarum partialium causarum; nec tamen requiritur quod altera alteram *informet,* quia neutra dat alteri actum pertinentem ad suam causalitatem partialem.

(11) *c)* Ad *tertium* dico quod *movens motum* potest intelligi duobus modis: vel quod recipiat a movente non moto formam aliquam qua moveat, sicut actum *primum:* vel quod ipsa forma *primo* habita sicut actus primus, recipiat ab eo aliam formam ulteriorem sicut actum *secundum,* qua agat [Vid. Lib. I. n. 497 *a*]. — *Primo modo* est in quibusdam causis *ordinatis,* quod prima dat *virtutem* secundae. Hoc modo non est in proposito, quia nec intellectus ut agens causalitate sua partiali dat speciei obiecti istum actum quo operatur ad intellectionem, nec multo magis e converso, quia species nullam activitatem dat intellectui pertinentem ad causalitatem eius. — *Secundo modo* videtur esse in quibusdam moventibus *localiter,* sicut manus movet baculum, et baculus movet pilam; non autem manus dat baculo *duritiem,* per quam expellit corpus extra locum, sed dat praecise baculo *motionem* localem, qua scilicet applicatur ad istam expulsionem, propter incompossibilitatem corporis duri ad aliud corpus quod non cedit ei. Hoc modo videtur esse in agentibus ad aliquem effectum productum per *generationem* vel per *alterationem;* quia licet ibi causae ordinatae habeant aliam rationem causandi, et inferior non causet nisi in virtute superioris, ista tamen virtus sive assistentia sive influentia, quomodocumque nominetur, non est impressio alicuius *formae* vel alicuius inhaerentis in causa inferiori * a superiori *, sed tantum est *ordo* sive actualis coniunctio talium causarum activarum, ex quibus sic coniunctis et suis propriis activitatibus praesuppositis coniunctioni sequitur effectus communis ambarum causarum.

(12) Ad propositum igitur dico quod non solum ista non sunt *movens* et *motum* primo modo, sed nec secundo modo proprie, sicut se habet *Sol* et *pater* in generatione; sed tantum sunt duae causae quasi *ex aequo* se habentes, quantum ad hoc, quod neutra per se *totaliter* movet; et tamen una habet

priorem causalitatem respectu effectus quam altera. Forte enim causa inferior nunquam agit in virtute causae superioris, proprie loquendo, nisi in *forma* sua qua agit aliquo modo dependeat a superiori forma; licet non tunc quando agit recipiat eam ab illo, sed prius *duratione* vel *natura.* Nec enim obiectum dependet ab anima, saltem ut est intellectus possibilis, quantum ad istam formam, qua actualiter operatur ad istam intellectionem; nec multo magis e converso. Et ideo nullo modo est obiectum movens * non * motum (*a*) respectu animae ut *operatur* ad intellectionem. Potest tamen esse movens respectu eius in quantum ipsa *recipit* speciem intelligibilem; sed tunc non movet animam quantum ad *causalitatem* quam habet anima *per se*, sed *per accidens* quantum ad istam formam quam habet respectu causae partialis in quantum operatur ad illam. Et hoc modo dictum fuit in I. *dist. 3.* [n. 494 seqq.] quod intellectus agens et phantasma sunt *una* causa *totalis* speciei intelligibilis; et ulterius species intelligibilis et aliquid animae, sive sit intellectus agens sive possibilis, sunt *una* causa *totalis* intellectionis; ita quod in *primo signo* obiectum sive phantasma movet animam ad *intellectionem*, et non ad actum *primum* qui sit animae ut anima est, sed ad illum qui est *reliqua causa* partialis sibi praevia; in *secundo* autem *signo* obiectum omnino non movet animam neque ad actum *primum*, neque ad aliquam aliam *causam concurrentem*, sed praecise agit ad *effectum communem;* et tunc anima per suum actum quem habuit agit in suo ordine ad eumdem effectum, ita quod nulla est ibi *motio* animae ad agendum prior naturaliter effectu producto. Ad *effectum* tamen movetur anima non in quantum *activa*, sed in quantum *receptiva* illius effectus; et licet sit mota, non tamen est *movens mota*, quia non movetur ad *movere active*, sed ad *recipere*.

d) Ad *quartum* dico quod illa propositio prima est falsa de causis partialibus quomodocumque *ordinatis* ad eumdem effectum, hoc est quod sit ordo essentialis earum, et non sint omnino *eiusdem rationis;* tales enim quae sunt alterius rationis non sunt tantum distinctae *specie*, quia huiusmodi non concurrunt communiter ut causae *ordinatae* ad eumdem effe-

---

(*a*) Wadd. movens motum.

ctum, nec tantum distinctae *numero,* quia tunc non essent *alterius rationis* vel generis; igitur distinctae *genere.* — Et si accipias quod non in *tali* genere, ex ratione distinctionis *generis* non potest quaeri magis hoc in hoc genere quam in alio.

312. ([13]) — **Solvuntur argumenta principalia.** — Ad *argumenta principalia.* — *a)* Ad *primum* [n. 303 *a*] concedo quod anima de se actu intelligibilis est et praesens sibi. Et ex hoc sequitur quod possit intelligere se, si non esset impedita; nihil enim deficit actui *primo,* neque ex parte unius causae, neque ex parte ambarum, neque a parte unionis earum, et ita totus actus *primus* de se perfectus est, ad quem debet sequi iste actus *secundus* qui est intellectio. Et forte propter hoc dicit frequenter Augustinus quod anima *novit semper se,* propter istam propinquitatem ad actum noscendi, ubi nulla est imperfectio in actu *primo.* — Hoc autem modo anima non semper novit *lapidem;* quia etsi semper habeat actum perfectum intelligendi lapidem, ratione suae propriae causalitatis partialis, non tamen semper habet aliam causam partialem in actu praesentem; et ideo potest dici quod quandoque est in *potentia* essentiali ad intelligendum lapidem, quando scilicet caret ista forma, qua tamquam alia partiali causa (*a*) nata est esse in actu et in actu uniri sibi. — Et hoc modo *trinitatem* ponit Augustinus, et tamen ad solam *memoriam* pertinere; quia istud totum non est nisi praesentia obiecti sub ratione intelligibilis, quod pertinet ad memoriam; sed in hoc est intellectio virtualis obiecti illius, quae pertinet ad intelligentiam. Et hoc modo cum voluntas sit praesens ut actus primus perfectus ad habendum actum secundum respectu sui, est quodammodo actus secundus (*b*) sicut effectus in causa *efficiente,* ut in voluntate, et in eo *sine quo non,* ut in intellectione. Sed quia nihil est de isto toto in actu nisi solum quod pertinet ad *memoriam,* ideo tota ista *trinitas,* quae scilicet nata est esse *trinitas,* tantum est in *memoria* quantum ad realitatem eius actualem. [Vid. Lib. I. n. 521 seq.].

Sed quare *non exit* iste actus *totalis primus* in actum *secundum,* cum sit per se sufficiens principium eliciendi actum

(*a*) Ed. Ven... forma, qua partialis nata est.

(*b*) Ed. Ven.... ut actus primus, et quodam modo volitio virtualis sicut effectus....

secundum? — *Respondeo:* quia est impedimentum quod ista causa vincere non potest: sicut quantumcumque poneretur causa naturalis perfecta, numquam tamen (*a*) posset agere propter impedimentum vincens.

Sed quod est istud *impedimentum?* — *Respondeo:* intellectus noster pro statu isto non est natus moveri immediate nisi ab aliquo imaginabili vel sensibili extra prius moveatur. — Et quare hoc? Forte propter peccatum, sicut videtur Augustinus dicere XV. *Trinit.* cap. ult.: *Hoc tibi fecit infirmitas. Et quae causa infirmitatis nisi iniquitas?* Idem dicit Comment. VI. *Ethic.* et Linconiens. ibidem et *Super I. Poster.* similiter. — Vel forte ista causa est naturalis, prout natura isto modo instituta est, non absolute naturalis: puta si ordo iste potentiarum, de quo dictum est in I. [nn. 456*c* et 466*d*] diffuse, necessario hoc requirat, quod quodcumque universale intellectus intelligat, oportet phantasiam actu phantasiare singulare eiusdem: sed hoc non est ex natura, nec ista causa est absolute naturalis, sed est ex peccato, et non solum ex peccato, sed etiam ex natura potentiarum pro statu isto, quicquid dicat Augustinus. [Vid. Lib. I. nn. 391 seq.].

(14) Ad *formam argumenti* igitur dico quod ista causa quae est ex parte Angeli est sufficiens ad hoc quod essentia Angeli sit sufficiens ratio intelligendi se; etiam ipsa talis est ex parte animae; sed in anima sunt impedimenta, in Angelo non; non enim intellectus Angeli habet talem ordinem ad imaginabilia, sicut habet intellectus noster pro statu isto. Et propter istam impotentiam intelligendi immediate intelligibilia in actu, quae impotentia non est ex impossibilitate *intrinseca*, sed *extrinseca*, quam etiam experiebatur Philosophus, et non aliquam possibilitatem, * ideo * dixit ipse Philosophus quod intellectus *non est aliquod intelligibilium ante intelligere,* id est non possibile intelligi a se ante intelligere aliorum. Quae propositio multiplex est secundum *compositionem* et *divisionem,* sicut illa VI. *Topic.*, *hoc nunc est primo immortale vel incorruptibile*, ex eo quod praepositio cum suo casuali aequipollet adverbiali determinationi, et potest construi cum infinitivo illo significante terminum potentiae, et est sensus

---

(*a*) Ed. Ven. ratio.

compositionis; vel cum ipsa compositione significata per terminum vel per verbum indicativum, et est sensus *divisionis.* Ut primus sensus sit iste: non est possibile intellectum *intelligi a se* ante intelligere aliorum, et iste sensus verus est, secundum eum: alius sensus est quod ante intelligere aliorum intelligibilium a se non potest intellectus *intelligere se:* et sic falsa est, sicut ista, *hoc nunc primo est immortale,* falsa est pro homine in statu innocentiae. Et hoc modo Philosophus dicit quod *anima intelligit se sicut alia.* Et secundum istum modum expositionis movetur ab obiectis imaginabilibus, et eis cognitis, potest ex eis cognoscere rationes communes immaterialibus et materialibus, et ita reflectendo cognoscit se sub ratione communi sibi et imaginabilibus. Non autem potest statim intelligere se, nullo alio intellecto, quia non potest statim *moveri a se,* propter ordinem potentiarum eius necessarium pro statu isto ad imaginabilia.

b) Ad *secundum* [n. 303 *b*] *unus* Doctor *dicit* quod *singulare* potest per se intelligi, licet non singulare *materiale,* quia *singularitas* non prohibet, sed *materialitas;* alioquin Deus non esset intelligibilis, cum sit singulare: quod falsum est. Et tunc patet responsio, quod propositio assumpta de non intelligendo singulare non est vera, nisi de singulari *materiali.*

Alius dicit quod non, * quod * scilicet nec se, nec alia intelligit sub ratione *singularis* materialis vel immaterialis, sed sub ratione *universalis,* quod est per se obiectum intellectus; quod etiam relucet in habitu intelligibili. — Et secundum hoc patet responsio ad argumentum.

Neutrum credo esse verum, nisi forte loquendo de intellectu qui propter imperfectionem sui non potest forte quodcumque intelligibile intelligere; non sic intellectus angelicus.

(16) *c)* Ad *tertium* [n. 303 *c*] dico quod ratio istius propositionis maioris in potentiis sensitivis * est ista, quod * (*a*) omnis potentia sensitiva requirit *determinatum* organum. Unde ex determinato numero potentiarum organicarum (*b*) concludit Philos. II. *De Anima* determinatum numerum actionum vel obiectorum. Istud autem organum oportet ita esse *dispositum,* ut possit recipere ipsum sensibile sine materia; et in corporalibus quicquid est receptivum formae sine materia non

(*a*) Wadd. est vera, eo quod. (*b*) Ed. Ven. possibili organorum.

est receptivum formae cum materia communiter. Ideo dico *communiter,* quia non est modo sermo de organo *tactus,* de quo est difficultas specialis. Organum igitur sensus oportet esse *non tale,* hoc est carens obiecto secundum suum esse materiale et sensibile; non tantum in *actu,* sed etiam *potentia,* quod non sit receptivum istius secundum esse materiale secundum quod *esse* ipsum est obiectum sensus: sicut bene apparet de *colore,* cuius receptivum secundum esse *materiale* est *superficies* corporis *terminati,* receptivum autem eius *sine materia* est corpus *perspicuum,* sive *non terminatum.* Et ita oppositae dispositiones requiruntur in organo sensus, quod debet esse receptivum sensibilis *sine materia,* et in eo quod debet recipere obiectum secundum esse *materiale;* ideo oportet organum *denudari* a forma quam recipit, et per consequens sensum qui est in tali organo. Ex hoc sequitur propositum Philos. III. *De Anima,* quod scilicet intellectus non sit potentia organica, et ideo separatur ab omni materia, sicut ab omni organo quo operatur. Si enim requireret aliquod, illud esset determinatae dispositionis, sicut est omne organum corporeum, et ideo ex hoc quod esset receptivus aliquorum secundum esse materiale determinatum, propter determinatam dispositionem corporis, non esset receptivus omnium formarum corporalium secundum esse immateriale, et ita intellectus non posset recipere formas omnium materialium ut obiectorum, si esset virtus materialis et organica. Tamen, hoc habito, quod sit non organica, non oportet ipsum esse *non tale* realiter, quale illud cuius debet esse receptivus intellectualiter; non enim oportet oppositam esse dispositionem in receptivo alicuius realiter et intellectualiter, supposito quod intellectus non sit virtus organica; quod tamen requireretur si esset virtus organica; idem enim intellectus potest esse ipsemet realiter et in actu per habitum realiter, et tamen receptivus intellectualiter, et sui, et habitus, et cuiuscumque informantis eum realiter. Et est tota ratio, quia talia sic recepta intellectualiter non requirunt in recipiente determinatam dispositionem oppositam enti intelligibili reali. — Ista igitur propositio quae dicit quod oportet cognoscens esse *non tale,* vel esse *denudatum* ab eo quod cognoscit vel recipit et a ratione cognoscendi, si generaliter accipiatur, concludit omnem intellectum esse *nihil;* quia

omnis intellectus secundum se est *totius* entis, et ita ipse nihil erit entium; et intellectus iste est falsus. Sed tantum non est *materiale* vel *organicum*, ut sit capax omnium; quia si esset materiale vel organicum, esset tantum capax aliquorum sine materia, quorum talis receptio non repugnaret suae entitati materiali: suae autem entitati intellectuali non repugnat receptio intellectualis quorumcumque.

d) Ad *quartum* [n. 303 *d*] responsum est frequenter [Lib. I. n. 501. — II. n. 207] quod idem potest *se movere*, non tantum motione *corporali*, sed etiam *spirituali*; et etiam universaliter quaecumque actio virtualis univoca potest stare cum potentia ad actum suum formalem. Et tunc quomodo idem non sit in *potentia* et in *actu* prout sunt *differentiae entis* oppositae, neque per se, neque denominative, et tamen idem est in *potentia*, hoc est principium *passivum*, et in actu, hoc est principium *activum* eiusdem, hoc frequenter dictum est.

(17) *e)* Ad *ultimum* [n. 303 *e*] etsi aliqui concedant conclusionem illam ibi illatam (*a*), videtur impossibilis, quia tunc sequeretur quod illa intellectio esset actu *infinita*, potest enim intellectus quicumque esse infinitorum intelligibilium, et si tunc haberet intellectionem eamdem sibi, pari ratione intellectio cuiuslibet esset eadem sibi, et ita haberet intellectionem eamdem sibi quae esset vel esse posset infinitorum intelligibilium; nego igitur *consequentiam* [Vid. Lib. I. n. 615]. — Et ad *probationem* dico quod intellectio illa secundum veritatem est extremum tam respectu potentiae quam respectu obiecti, quia effectus est amborum; sicut quando a diversis cognoscente et cognito paritur notitia, notitia illa est effectus communis istorum duorum, IX. *De Trin. cap. ult.*; ita etiam quando gignitur ab eodem habente rationem tam potentiae quam obiecti est effectus illius unius habentis realiter illam duplicem causalitatem, et non medians inter idem et se secundum naturam rei, quomodo mediat medium inter contraria, et de tali medio prout est ex natura rei, vera est ista propositio, quod plus convenit cum extremo quocumque quam extrema inter se.

(*a*) Ed. Ven. addit: quae.

QUAESTIO IX.

313. ([1]) — **Proponitur quaestio.** — *Secundo* quaero de intellectione Angeli *aliorum a se.* — Et *primo:*

An Angelus habeat notitiam naturalem distinctam essentiae divinae?

314. — **Argumenta principalia** (1). — Quod non: — *a)* Quia aut esset per *essentiam* divinam, aut per *speciem* essentiae: non per *essentiam,* quia tunc esset naturaliter beatus, quod non potest competere creaturae: non per *speciem,* quia essentia divina est *intimior* intellectui quam sit ista species; igitur superfluit ibi ponere speciem, quia essentia divina potest ibi (*a*) efficacius per se facere illud propter quod ponitur species quam ipsa species.

b) Philosophus * autem * in III. *De Anima* non videtur assignare *speciem* necessariam nisi quia obiectum non est per se *in anima: lapis,* inquit, *non est in anima, sed species lapidis;* quare, etc.

315. — **Contra:** Vel igitur Angelus *nullam* notitiam haberet essentiae divinae, et tunc frustra esset sibi datum illud praeceptum, videlicet, *Diliges Dominum Deum tuum,* etc.; frustra enim praecipitur illius dilectio quod omnino ignoratur: vel tantum haberet notitiam *confusam* istius essentiae, et tunc videtur intellectus iste esse *possibilis* sicut noster, qui potest procedere a confuso ad distinctum: quod videtur inconveniens.

316. ([2]) — **Exponitur sententia tenens Angelos non habere naturaliter notitiam distinctam essentiae divinae** (2). — Hic concordant *aliqui* in ista negativa: quod *Angeli non habent di-*

(*a*) Ed. Ven. sibi.

(1) Solvuntur ad n. 326.

(2) Cuius rationes solvuntur ad n. 324.

stinctam notitiam naturaliter (*a*). — *Probant:* — *a)* Primo sic: omnis propria ratio intelligendi aliquod obiectum per adaequationem repraesentat illud obiectum: nulla autem essentia vel species creata potest *adaequate* repraesentare *effigiem* divinam * vel * increatam. — *Minor* patet: (*tum* (*b*)) quia quodlibet tale est finitum: obiectum autem *infinitum:* finiti autem ad infinitum nulla est proportio; igitur, etc.: *tum* quia species creata (*c*) unius rei magis assimilatur alteri rei creatae quam Deo, quia utrumque * est * finitum; distinctius ergo repraesentat creaturam quam Deum; * igitur * non est propria ratio *distincte* (*d*) cognoscendi Deum.

b) Item, ratio formalis secundum quam * apprehenditur * (*e*) obiectum, * sicut et ratio obiecti, est * *determinata,* alias non magis repraesentaret hoc obiectum quam illud: sed Deus est maxime *indeterminatus,* * quia infinitus; igitur... Unde VIII. *De Trinit.* c. 3: *Tolle hoc* bonum, *et illud, et vide ipsum bonum si potes, ita Deum videbis, bonum omnis boni;* igitur non potest videri distincte per talem speciem * (*f*).

c) * Item, si sit necesse ponere speciem per quam distincte cognoscatur Deus, sequitur quod * illa species est magis *imago* * Dei * quam Angelus vel anima in se: quod est contra August., qui dicit quod aliquid est imago Dei quo *parti-*

(*a*) Ed. Ven. addit: « Istam *negativam* tenendo, si quaeris, per quid *affirmative?*, respondetur quod Angelus non cognoscit essentiam divinam naturaliter per aliquam speciem. Supponit enim primo quod divina essentia non potest cognosci per essentiam ipsius Angeli: secundo nec intellectus potest per se ipsum attingere divinam essentiam, propter improportionem, sicut ipse declarat in IV. a. 5. q. 9, ex intentione declarat hoc prolixius, quod scilicet mente angelica, specie quacumque data, non potest essentia divina cognosci primo, sic species talis quae est ratio videndi perfecte aliquid debet effigiem eius repraesentare per adaequationem, ad modum quo species hominis in speculo effigiem eius repraesentat. Sed species cuiuscumque creaturae non potest effigiem eius, scilicet Dei, adaequate repraesentare, eo quod in infinitum distat; species quaecumque creata est finiti et determinati esse, divinae autem essentiae effigies est infiniti et indeterminati esse, quae non est nisi ipsa essentia; quare per talem speciem non potest cognosci divina essentia distincte. Prima ratio est: omnis propria . . .

(*b*) Deest in Ed. Ven.

(*c*) Ed. Ven. igitur si essentia creata.

(*d*) Ed. Ven. et distincta.

(*e*) Wadd. cognoscitur.

(*f*) Wadd. habet tantum:... maxime indeterminatus, sicut dicit August. VIII. *De Trinit.;* igitur.

ceps eius esse potest (1): magis autem potest Angelus esse particeps quam species; ergo, etc.

(3) *d)* Praeterea, si species divinae essentiae esset in intellectu Angeli, igitur Angelus naturaliter cognosceret non solum essentiam, sed *personarum Trinitatem: consequens* videtur falsum, cum haec Trinitas non sit ibi nisi ratione *infinitatis*.

e) Praeterea, si illa species esset in intellectu unius beati vel Angeli, posset alius Angelus naturali acumine intellectus sui istam speciem videre; et cum illa sit repraesentativa essentiae et eorum quae sunt in essentia, tunc naturaliter iste Angelus videns speciem omnia haec videret: quod est impossibile, quia tantum ipse tunc videret naturaliter, quantum nos per fidem; igitur, etc. (*a*).

317. — **Exponitur sententia tenens Angelum cognoscere essentiam divinam per essentiam suam propriam** (2). — * *Alius* modus dicendi est, quod Angelus cognoscit Deum per essentiam suam, scilicet essentiam Angeli; quia essentia Angeli est imago et similitudo Dei: unumquodque autem cognoscitur per suam similitudinem et imaginem; igitur Angelus per essentiam suam in quantum est imago Dei potest divinam essentiam cognoscere * (*b*).

318. (4) — **Impugnatur prior sententia.** — *Contra primum* [n. 316], qui posuit istas rationes ad istam conclusionem *negativam*, arguitur sic: — *a)* Quia ex eisdem posset probari quod per nullum *repraesentativum* creatum Angelus cognoscit naturaliter essentiam divinam; et per *essentiam* non cognoscit, secundum eum, quia nulla creatura potest naturaliter videre

---

(*a*) Desiderantur in Ed. Ven. rationes *d* et *e*, quarum tamen solutionem habet, uti n. 324 *d* et *e*.

(*b*) Wadd.: Istam *negativam* tenendo, si quaeris, per quid *affirmative* cognoscit? Respondetur quod Angelus non cognoscit essentiam divinam naturaliter per aliquam *speciem*, neque per aliquam speciem inferiorem, neque per aliquam superiorem, sed per *essentiam suam* propriam; quia essentia Angeli est *imago* Dei et similitudo: unumquodque autem cognoscitur per suam *similitudinem;* igitur Angelus per essentiam suam cognoscit essentiam divinam; est enim angelica natura quoddam speculum divinam similitudinem repraesentans, etc.

(1) *Eo quippe ipso imago eius est, quo eius capax est, eiusque particeps esse potest.* — *De Trinit.* lib. XIV. c. 8.

(2) Cuius ratio solvitur ad n. 325.

illam essentiam; et ex hoc videtur sequi quod nullam notitiam naturalem potuit Angelus habere de illa essentia. Non enim de ea *distincte* et in *particulari* aliquid videtur, quia hoc non videtur possibile nisi per *essentiam*, vel per aliquod repraesentativum *distincte;* quorum utrumque negatur; non autem *indistincte* sive in aliquo priori conceptu *communiori*, qui non sit proprius isti essentiae, quia omnem conceptum communem univocum isti essentiae et alii negat iste (1).

b) Praeterea, essentia divina, secundum istum, nata est tantum facere conceptum *unum realem* in intellectu divino, ita quod nullus alius habetur de ea nisi per *intellectum negociantem;* igitur ista essentia nata est facere tantum per se conceptum unum realem in quocumque intellectu. — *Probatio consequentiae:* omnis conceptus qui natus est haberi et etiam causari virtute huius essentiae in aliquo intellectu est natus haberi virtute eius in intellectu comprehendente ipsam: talis est divinus intellectus; igitur. Et ultra sequitur quod conceptus nullus realis possit haberi de ista essentia nisi unus. — *Probatio* istius *consequentiae:* quia omnem conceptum realem quem potest aliquis intellectus habere de ista essentia ipsa potest causare; alioquin non esset perfecta in ratione obiecti, quia illud quod est in ratione obiecti imperfectissimum potest causare omnem conceptum de se causabilem. Et tunc sequitur ultra quod vel intellectus Angeli habebit istum unum conceptum, undecumque causetur, vel omnino nullum habebit: illum autem habere non poterit nisi vel cognosceret per *essentiam* vel per propriam *rationem repraesentantem;* quare nullum habebit.

319. (5) — Impugnatur sententia altera. — *Contra secundum* [n. 317], qui ponit quod Angelus intelligit * ipsam vel * illam essentiam per *seipsum* in quantum est *imago* Dei, licet *imago* quae est tantum *ratio* cognoscendi repraesentet non ut *cognita*, sicut est de specie visibili in oculo et de specie intelligibili in intellectu, quae repraesentat obiectum immediate absque discursu, tamen illa imago per quam non cognoscitur illud cuius est, nisi ut per speciem cognitam, non est ratio cognoscendi illud, nisi tantum per *discursum*, sicut discurri-

(1) Cfr. Lib. I. n. 346 seqq.

tur a cognito ad incognitum (*a*): sed essentia Angeli tantum potest poni (imago (*b*)) secundo modo et non primo modo; non igitur per illam imaginem cognoscit Angelus essentiam divinam nisi *discurrendo:* quod est inconveniens, quia, secundum eos, angelicus intellectus non discurrit [n. 78] (1). Praeterea, omnis discursus praesupponit notitiam illius *simplicis* ad quod (*c*) discurritur; igitur si per illam essentiam cognitam habetur notitia de essentia divina per discursum, oportet praehabere conceptum simplicem de essentia divina; et tunc illius quaerenda est ratio alia prior.

Confirmatur etiam, quia nullum obiectum facit distinctam notitiam alterius obiecti, nisi *includat* in *se virtualiter* illud aliud obiectum, quia unumquodque sicut se habet ad *esse*, sic ad *cognosci;* quod igitur non includit illud virtualiter in *entitate* non includit illud in *cognoscibilitate:* sed essentia Angeli non includit virtualiter essentiam divinam sub illa ratione distincta; igitur non est ratio cognoscendi eam distincte sub aliqua ratione.

320. (6) — Cognitio abstractiva-intuitiva. — Ad *quaestionem* igitur respondeo aliter: *primo* distinguendo de duplici cognitione; potest enim aliqua esse cognitio obiecti secundum quod *abstrahit* ab omni *exsistentia* actuali, et potest esse aliqua eius secundum quod *exsistens* et secundum quod *praesens* in aliqua exsistentia actuali. — Ista distinctio probatur per *rationem* et per *simile.*

a) Primum patet ex hoc quod possumus habere notitiam de aliquibus quidditatibus: scientia autem est obiecti secundum quod *abstrahit ab exsistentia* actuali, alioquin scientia posset quandoque esse et quandoque non esse, et ita non esset perpetua, sed, corrupta re, corrumperetur scientia illius rei: quod falsum est.

Secundum probatur, quia quod est perfectionis in potentia inferiori videtur eminentius esse in superiori, quae est eiusdem generis: in *sensu* autem, qui est potentia cognitiva inferior intellectu, perfectionis est quod est cognitiva rei se-

---

(*a*) Ed. Ven. a cognoscente ad cognitum.

(*b*) Deest in Ed. Ven. (*c*) Ed. Ven. a quo.

(1) Cfr. Lib. I. n. 91 *b*, et supra, n. 79 *d*, ac infra d. 7. n. (8).

cundum quod in se *exsistens* est et secundum quod est *praesens* secundum exsistentiam suam; igitur hoc est possibile in intellectu, qui est suprema vis cognitiva; igitur potest habere cognitionem rei secundum quod *praesens.*

Et, ut brevibus utar verbis, primam voco *abstractivam,* quae est ipsius quidditatis secundum quod *abstrahitur* ab exsistentia actuali et non exsistentia: secundam, scilicet quae est quidditatis rei secundum eius *exsistentiam* actualem, vel quae est rei *praesentis* secundum talem exsistentiam, voco cognitionem *intuitivam:* non prout intuitiva distinguitur contra *discursivam,* quia sic aliqua abstractiva est intuitiva, * ut cognitio principii *, sed simpliciter intuitiva, eo modo quo dicimur *intueri* rem sicut est *in se.*

Istud etiam secundum membrum per hoc *declaratur,* quod non expectamus cognitionem de Deo, qualis posset haberi de eo, ipso per impossibile non exsistente, vel non praesente per essentiam, sed expectamus *intuitivam,* quae dicitur *facie ad faciem;* quia sicut sensitiva est *facialis,* scilicet rei secundum quod est praesentialiter exsistens, ita et illa quam expectamus.

(7) *b)* Secunda *declaratio* huius distinctionis est per *simile* in potentiis sensitivis: aliter enim potentia vel sensus particularis cognoscit obiectum, aliter * phantasia * (*a*); sensus enim particularis est obiecti secundum quod est per se vel *in se exsistens;* * phantasia * (*a*) cognoscit idem secundum quod est praesens *per speciem;* quae species posset esse eius, licet non esset exsistens vel praesens, ita quod cognitio phantastica est abstractiva respectu sensus particularis; quia quae sunt dispersa in inferioribus quandoque sunt unita in superioribus; ita isti duo modi cognoscendi, qui sunt dispersi in potentiis sensitivis propter organum, quia non est idem organum quod est bene *receptivum* et quod est bene *retentivum,* uniti sunt in intellectu, cui ut uni potentiae potest uterque actus competere.

321. — **Explicatur quo sensu Angelus possit habere naturaliter cognitionem abstractivam divinae essentiae.** — Hac distinctione praemissa, ad *quaestionem* respondeo quod licet, secundum communiter loquentes, non posset Angelus *ex puris naturalibus* habere cognitionem Dei *intuitivam,* de qua in IV.

(*a*) Wadd. phantasma.

Lib., tamen non videtur negandum quin possit *naturaliter* habere cognitionem eius *abstractivam,* hoc modo intelligendo, quod *species* aliqua *distincte* repraesentet istam essentiam, licet non repraesentet eam ut *in se praesentialiter exsistentem;* bene quidem possibile est habere cognitionem *distinctam,* licet *abstractivam;* nam abstractiva distinguitur in *confusam* et *distinctam* penes rationem aliam et aliam cognoscendi. — Et istam talem speciem repraesentantem essentiam divinam intellectui angelico non videtur inconveniens ponere intellectui Angeli *inditam* esse *a principio,* ita quod licet ipsa non sit *naturalis intellectui,* hoc modo quod iste intellectus possit ex naturalibus suis eam *acquirere,* neque etiam quod possit eam habere ex actione alicuius obiecti agentis naturaliter, quia non potest eam habere praesentialitate alicuius obiecti finiti moventis, nisi essentiae divinae tantum, quae nihil aliud a se causat *naturaliter* naturali causatione, tamen sicut perfectiones datae Angelo in sua prima creatione, licet non necessario sequantur naturam eius, dicerentur *naturales* distinguendo contra mere *supernaturales,* scilicet et *gratiae* et *gloriae,* ita ista perfectio data intellectui angelico, qua essentia divina esset ei praesens *distincte,* licet *abstractive,* potest dici *naturalis* et ad cognitionem naturalem Angeli pertinere. Ita quod quicquid cognoscit Angelus de Deo virtute huius speciei, aliquo modo cognoscit naturaliter, et aliquo modo non naturaliter: *naturaliter* in quantum ista non est principium *gratuiti* actus, nec *gloriosi: non naturaliter* autem quantum ad istam non posset pertingere ex naturalibus, neque aliqua actione naturali.

322. (8) — **Persuadetur poni debere speciem distincte repraesentantem essentiam divinam, licet abstractive.** — Quod autem talis species poni debeat *distincte* repraesentans essentiam divinam, licet *abstractive,* persuadetur: — *a) Primo* sic: quia beatitudo naturalis Angeli excedit naturalem beatitudinem hominis, etiamsi fuisset in statu innocentiae tam Angelus quam homo per quantumcumque tempus; igitur cum homo pro statu naturae lapsae possit habere cognitionem de ultimo fine in universali, et volitionem consequentem, et pro statu innocentiae habere potuerit aliquo modo notitiam distinctam, et volitio summi boni sequatur cognitionem ultimi veri, sequitur ut sic

quod in tali cognitione et volitione summi boni distincte possit haberi maior beatitudo * quam ab homine ab Angelo * (*a*).

b) Secundo modo persuadetur per hoc, quod aliquis raptus videns transitorie essentiam divinam, cessante isto actu videndi, potest habere memoriam obiecti, et hoc sub ratione *distincta* sub qua erat obiectum visionis, licet non sub ratione *praesentis* actualiter, quia talis praesentia non manet post actum in ratione cognoscibilis; igitur per aliam rationem perficientem intellectum talem potest obiectum istud isto modo obiective esse praesens. Et ita non est contra rationem essentiae quod species illius sit in aliquo intellectu *distincte* repraesentans eam; igitur nec videtur talis species neganda ab intellectu perfectissimo creato; nihil enim videtur debere negari ab intellectu summo creato, quod non repugnat alicui intellectui creato in naturalibus, quia non est perfectio excellens nimis.

Assumptum potest probari per raptum Pauli, qui transeunte isto raptu, recordabatur illorum visorum, secundum quod ille scribit ad *Corinth.* II. c. XII. vv. 3. 4: *Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, sive in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit,* etc. *Et audivit arcana verba, quae non licet homini loqui.*

Quod autem post raptum posset species obiecti distincte manere, videtur, quia hoc est perfectionis in intellectu, * quod * potest conservare speciem obiecti, cessante praesentia obiecti.

(9) *c) Tertio* persuadetur propositum; quia, secundum August. IV. *Super Gen.* 23 * vel 29 *, *dies* illi sex non erant in successione *temporis*, sed in *cognitione angelica* creaturarum ordinem naturalem habentium, ita quod prius naturaliter novit Angelus creaturam in Verbo, secundo in genere proprio, et non stando ibi rediit in Verbum, laudans ipsum ex opere suo, et in illo iterum videt rationem sequentis creaturae naturaliter, ita quod quando Deus dixit: *Fiat lux,* vidit Angelus se in Verbo aeterno; cum *facta est lux*, et cum *factum est vespere*, vidit se in genere proprio, et cum *factum est vespere et mane dies unus*, ex se exsurrexit in laudem Dei, in quo vidit secundam creaturam, ita quod ista visio erat terminus praecedentis diei, in quantum ex cognitione creaturae primae in Verbo surrexit

(*a*) Wadd. ab Angelo quam ab homine.

in cognitionem Verbi: immo requies omnium creaturarum in primo artifice et opifice. Ita distinguit August. singulos dies usque ad diem septimum, cuius erat *mane* ultimae creaturae in Verbo, et non sequebatur vespere, et erat principium sequentis diei in quantum vidit illam creaturam in genere proprio.

(10) *d)* Et licet ipse illam cognitionem rerum in Verbo posuerit cognitionem *beatificam,* sicut apparet ibi in principio 23 cap.: *Cum sancti Angeli semper videant faciem Dei Verboque eius Unigenito Filio, sicut Patri aequalis est, perfruantur, creaturam universam, in qua ipsi principaliter sunt conditi, in ipso Verbo Dei prius noverunt;* perfruitio igitur pertinet ad *beatitudinem;* similiter in *eodem cap.* [25]: *Tunc nox ad diem pertinet, non dies ad noctem, cum sublimes et sancti Angeli id quod creaturam in ipso Creatore noverunt, referunt in illius honorem et amorem, in quo aeternas rationes quibus creata est contemplantur, eaque concordissima contemplatione sunt unus dies, quem fecit Dominus: cui coniungetur ecclesia ex hac peregrinatione liberata, ut et nos exultemus et iucundemur in eo,* etc.; potest tamen probari ex dictis eius quod haec cognitio, quae vocatur communissime cognitio *matutina,* sit *naturalis,* et non praecise *beatifica;* quia, secundum eum, iste ordo erat in cognitione angelica creaturae post creaturam: quod prius naturaliter praecessit cognitio angelica creaturarum in Verbo cognitionem earum in genere proprio; factis autem creaturis in genere proprio, statim potuit Angelus cognitionem earum habere in genere proprio; igitur (omnes istae cognitiones in Verbo praecesserunt naturaliter cognitionem creaturarum in genere proprio (*a*)); omnes igitur, secundum eum, erant simul productae; igitur cognitio ista in Verbo naturaliter praecessit productionem earum in genere proprio: sed tunc erant Angeli in statu innocentiae, et non *beati,* quia aliqua morula fuit inter creationem et lapsum * eius, sicut inferius dicitur *; erat igitur aliqua cognitio Angelorum *matutina,* scilicet creaturarum in Verbo exsistentium in naturalibus, aut saltem non beatorum. Et ita videtur quod oporteat dare distinctam cognitionem Angeli stantis in cognitione *naturali* vel in *gratia;* quia alias in ipsa causa prae-

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.

cise cognita non posset prius cognoscere creaturas (et effectus ordinatos (*a*)) quam in genere proprio; nam ratio cognoscendi rem *confuse* non est ratio cognoscendi eam *distincte*, et effectus ordinatos.

e) Et *si obiiciatur*, quomodo potuit in Verbo non intuitive, sed abstractive cognito alia cognoscere?, *respondeo:* tota scientia naturaliter est nunc de passionibus abstractive per intellectum, ita quod non tantum subiectum intuitive cognitum, sed etiam abstractive est illud in quo cognoscitur passio.

(11) *f) Dico* igitur breviter ad *quaestionem:* quia non habemus regulam de intellectu angelico, neque enim possumus attribuere illi omnem perfectionem quae est in intellectu simpliciter, neque tantam imperfectionem quantam experimur in intellectu nostro; quia rationabile est illi attribuere omnem perfectionem quae convenit intellectui creato, et nulla repugnantia occurrit quod intellectus creatus habeat talem cognitionem per speciem *distincte* representantem divinam essentiam, dum tamen non *intuitive,* ideo hoc videtur rationabile concedere.

323. — **Solvitur obiectio.** — * Si *obiiciatur* quod Deus potest *immediate* causare illam intellectionem, sine *specie*, *respondeo:* concedo quod Deus posset immediate causare intellectionem; sed quia Angelus non potest simul plures intellectiones habere, vel illa intellectio quam Deus causaret semper inesset sibi actualiter, et per consequens non intelligeret aliud, vel oporteret quod Deus de novo causaret istam postquam aliud intellexit Angelus: et utrumque est inconveniens. — Melius igitur ponitur *species* causari, ut sit habitus et cognitio per speciem, et sic posset ad actum se reducere quando ei placet *.

324. (12) — **Solvuntur rationes prioris sententiae.** — Ad *rationes* pro *prima* opinione, quae improbant istam *speciem.* — *a)* Ad *primam* [n. 316 *a*] dico quod non videtur esse proprium vocabulum, loquendo de Deo, hoc vocabulum *effigies:* forte enim effigiatum non dicitur aliquid proprie, nisi quod est *figuratum.* — Sed utendo propriis verbis, si accipiatur ista propositio, omnis propria ratio intelligendi aliquod obiectum per *adaequationem* repraesentat illud obiectum, dico quod hic potest

(*a*) Deest in Ed. Ven.

intelligi *adaequatio* simpliciter *entitatis* ad *entitatem:* vel adaequatio *secundum proportionem* repraesentantis ad repraesentatum (absolute (*a*)): vel tertio modo per adaequationem secundum proportionem, non absolute, sed *per comparationem ad actum talem:* sicut *materia* dicitur adaequari formae secundum *proportionem,* licet non secundum *entitatem,* pro eo quod eorum entitates sunt inaequales, tamen ista est ita perfectibilis sicut illa est perfectiva, hoc est, quod tantum ista repraesentat quantum illa est repraesentabilis: puta quod istud repraesentat obiectum ita perfectum et ita perfecte sicut ipsum apprehenditur a potentia per talem actum per quem repraesentatur.

Primo modo universaliter nullum per se repraesentans, quod est *ratio* repraesentandi, et non *cognitum,* adaequatur illi quod repraesentat, sed deficit, sicut patet de albedine et specie albi. — *Secundo modo* aliqua ratio repraesentat per adaequationem, sicut species perfectissima albi repraesentat illud album, et ipsa est ratio quasi comprehensive videndi album illud. — *Tertio modo* quaecumque albi species etiam in oculo caecutiente, licet non ita perfecte repraesentet album sicut esset repraesentabile, tamen perfecte repraesentat illud per comparationem ad actum sequentem, quia ita perfecte repraesentat sicut requiritur ad habendum talem actum (*b*) circa obiectum.

(13) Ad propositum igitur dico quod nulla species per *adaequationem* potest repraesentare essentiam divinam *secundo modo,* nec etiam *primo modo;* quia illa essentia, quae comprehensibilis est ab intellectu suo, non potest comprehendi nisi per essentiam ut per rationem; sed *tertio modo,* comparando ad intellectum creatum, aliquo modo potest habere speciem, quae scilicet ita perfecte illam essentiam representat sicut actus talis intellectus attingit.

Cum probatur minor primo per illam *infinitatem, dico* quod sicut actus finitus potest habere obiectum ex parte sui infinitum, et tamen actus immediatius attingit obiectum quam species, ita species potest repraesentare (obiectum infinitum sub ratione infinita (*a*)), non tamen ipsa est adaequata in essendo, nec in cognoscendo simpliciter, quia ipsa non est principium comprehendendi.

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(*b*) Ed. Ven. speciem.

Ad *aliam probationem* de *specie* unius creaturae respectu alterius, *dico* quod *similitudo* naturalis in *essendo* non est per se ratio repraesentandi unius repectu alterius, quia *hoc album*, quantumcumque simile sit alteri albo, non est ratio repraesentandi illud: species autem, quae multo minus est in entitate naturali similis huic (est repraesentativa (*a*)). Ita hic licet species, propter suam finitatem in entitate et in essendo, plus conveniat cum essentia creata quam cum essentia divina, non tamen plus convenit cum ea convenientia *proportionis*, quae est repraesentantis ad repraesentatum.

(14) *b)* Ad *secundum* [n. 316 *b*] dico quod *determinatio* in obiecto potest intelligi duobus modis: uno modo ad singularitatem, per oppositum *indeterminationis* universalis: alio modo determinatio ad certum gradum participatum, per oppositum ad *illimitationem* istius quod participatur. — *Primo modo* determinatio in obiecto non impedit intellectionem summi boni, quod Deus est, imo est ipsum summum bonum, quod de se *singularitas* quaedam est. — *Secundo modo* impedit, quia non est bonum secundum aliquem gradum *determinatum*, sed absolute bonum, participabile ab omnibus gradibus. Et licet August. dicat de *hoc* bono et *illo* bono, forte singularibus bonis, quae occurrunt animae: *tolle hoc, et tolle illud, et vide ipsum bonum, si potes*, etc., non tamen intelligit hic nisi quia ista bona particularia includunt *limitationem*, qua limitatione remota et ablata, statur in *illimitatione* boni in *communi*, et in hoc intelligitur Deus in universali, ut dictum fuit in I. Lib. *dist.* 3 [nn. 346 *g* et 625], vel ulterius statur in bono *universalissimo* secundum *perfectionem*, et tunc intelligitur Deus magis in particulari, et illud bonum nec est *hoc*, nec *illud*, per ablationem gradus boni * *limitati* * (*b*).

(15) *c)* Ad *tertium* [n. 316 *c*] dico quod *imago* uno modo accipitur pro *similitudine* praecise imitante sive repraesentante, quia non represenat quia *cognita*, sed praecise quia *ratio* cognoscendi. — Alio modo imago accipitur pro imitante aliquid quod est aliud a se, et repraesentat *quia cognitum*. — *Primo modo* species albi in oculo est imago: *secundo modo* statua Herculis est imago eius. — *Primo modo* ista species Dei in

(*a*) Deest in Ed. Ven. (*b*) Wadd. limitantis.

Angelo magis est imago quam Angelus. — *Secundo modo* Angelus est imago; et ad istam imaginem pertinet *similitudo* aliquo modo naturalis in exsistendo, et consistit in proposito aliqualiter in hoc, quod anima habet *trinitatem* et *unitatem* aliquo modo, sicut essentia divina habet, et illa similitudo concurrit ad rationem beatificabilis. Licet igitur *species* divina *repraesentet distinctius* essentiam divinam quam Angelus, tamen Angelus est *magis imago*, prout imago est aliquid *simile*, magis in natura habens actus similes illis actibus qui ponuntur in Trinitate, cui ex hoc quod habet tales actus convenit esse capax istius cuius est imago, et hoc per ista media, scilicet similitudinem naturalem in actibus convenit imagini Dei, prout August. loquitur de ea, quod sit capax eius et particeps esse possit.

d) Ad *aliud* [n. 316 *d*] posset dici quod licet illa species in intellectu Angeli sit ratio distincte cognoscendi essentiam divinam, non tamen est ratio distincte cognoscendi *modum* istius essentiae in suppositis: sicut etiam in nobis distincte cognosci potest aliqua quidditas creata, licet non cognoscatur in quibus *suppositis* sit, vel qualiter sit in eis.

(16) Et *si obiicitur* contra istud, quod quando supposita sunt in natura ex naturali necessitate intrinseca, quod est ratio distincta cognoscendi *naturam* erit ratio distincte cognoscendi *supposita* ista in natura, et tunc videretur quod Angelus posset cognoscere naturaliter essentiam divinam in *tribus suppositis*, pro eo quod posset naturaliter cognoscere in primo supposito esse memoriam infinitam productivam alterius suppositi, et in duobus esse voluntatem infinitam productivam alterius suppositi, *posset dici* quod illa cognitio non esset *mere naturalis*, quia ad eam non posset Angelus naturaliter attingere ex naturalibus suis, neque ex causis necessariis alicuius naturaliter agentis, ita quod licet Angelus habens speciem essentiae divinae posset naturaliter uti ea, tamen ipsa species est a causa supernaturali et supernaturaliter agente.

Contra istud *obiicitur*, quia quodlibet etiam aliud a Deo naturaliter cognoscit, licet illas alias (species (*a*)) recipiat a Deo supernaliter imprimente. — *Posset dici* quod illas alias

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(species (a)) posset habere ab illis obiectis in se, nullis aliis ab ipsis agentibus requisitis, sed nullo modo posset habere illam speciem distinctam respectu essentiae divinae, nisi ab ipso imprimente, et hoc non naturaliter, sed *supernaturaliter*.

e) Ad *ultimum* [n. 316*e*] dico quod si teneatur quod Angelus beatus non videt per istam speciem, tunc nec alius videns eam in intellectu eius videbit per eam supernaturalia. — Si autem ponatur quod ista sit ratio ipsi intellectui ut in quo videndi Trinitatem, potest concedi quod etiam alii * videnti * (b) sit ratio; quia etiam et alius habet in se similem speciem videndi; et tunc oportet dicere quod visio est *naturalis* uno modo, et non alio modo, sicut est expositum in *responsione praecedente* [n. 321].

325. (17) — Solvuntur rationes alterius opinionis. — Ad *aliud* pro *opinione secunda* [n. 317] quod Angelus est *imago*, dico quod aequivocatur * *imago* *; quia non est talis imago quae sit praecise *ratio cognoscendi non ut cognita*, sed est imago habens *similitudinem* naturalem aliquo modo in *cognoscendo* et in ratione cognoscendi ut *cognita;* et praeter omnem talem cognoscendi rationem, quae est ratio in quantum cognita, oportet ponere aliam praesuppositam discursui ab ipsa.

326. — Solvuntur argumenta principalia. — *a)* Ad *rationes principales* [n. 314] patet quomodo Angelus potest per *species* distincte cognoscere essentiam divinam.

Et *cum obiicitur* quod essentia secundum seipsam est *intimior* intellectui quam ipsa species, *dico* quod propter istam intimitatem posset causare illum actum quem causat species; non tamen iste actus esset in *potestate Angeli*, sicut nec ipsa causa causans ipsum, et si quandoque cessaret ab actu, non posset istum actum iterum habere, nisi ab essentia illa causante illum actum, quod non esset in potestate ipsius Angeli. Ut igitur iste actus (non (a)) necessario perpetuus, sit in potestate operantis, ponitur *species*.

(a) Deest in Ed. Ven.

(b) Wadd. videndi.

QUAESTIO X.

327. ([1]) — Proponitur quaestio. — *Tertio* quaero de cognitione Angeli respectu cognitorum *aliorum* a se:

Utrum ad hoc quod Angelus cognoscat quidditates creatas alias a se requiratur necessario quod habeat proprias et distinctas rationes cognoscendi eas?

328. — Argumenta principalia (1). — Quod non: — *a)* VIII. *Metaph.*: *Formae se habent sicut numeri;* igitur perfectior *includit* virtualiter imperfectiorem, et per consequens erit sufficiens ratio cognoscendi eam, sicut maior numerus est ratio cognoscendi minorem.

Confirmatur per Philos. II. *De Anima*, ubi vult quod sensitiva est in intellectiva sicut trigonum in tetragono, et talis videtur esse ordo formarum ordinatarum in universo: tetragonum autem potest esse sufficiens ratio cognoscendi trigonum; igitur, etc.

b) Item, res materialis perfectior est sua specie, quia ista ad rem materialem cuius est habet habitudinem mensurati ad mensuram: sed mensuratum est naturaliter posterius et imperfectius sua mensura: nihil autem imperfectius re materiali videtur perfectio rei immaterialis; igitur nulla species rei materialis erit intellectui Angeli propria ratio cognoscendi: sed illud quod est ei ratio intelligendi quodcumque intelligibile est ei perfectio naturalis, vel in quantum intellectualis est; igitur, etc.

([2]) *c)* Item, intelligit se per essentiam suam, ex 1. *quaest.* [n. 309]; igitur et *alia*. — *Consequentia* patet, quia eodem modo est quidditas eius intelligibilis sicut aliae quidditates creatae sunt intelligibiles; igitur si alicui intellectui essentia ipsius

(1) Solvitur ad n. 337 et 341.

est immediata ratio cognoscendi seipsam, pari ratione quidditas alterius erit ratio cognoscendi se, et ita non erunt propriae rationes respectu quidditatum propriarum aliae ab ipsis.

d) Item ex 1 propos. *De Causis*, omnis causa primaria plus influit in causatum quam causa secunda; igitur (*a*) (1).

e) * Istud * *confirmatur*, quia intellectus humanus *perspicacior* plura intelligit in *una* ratione intelligendi vel cognoscendi quam minus perspicax; igitur ita videtur intellectus angelicus, propter maiorem perfectionem intellectualitatis suae, quod possit *plura* intelligere distincte per *unam* rationem (2).

329. — Contra: Intellectus divinus, secundum multos, plura intelligit distincte per plures rationes respectu plurium intelligibilium, et propter hoc ponitur ab aliquibus idearum necessitas, et intellectus noster praecise intelligit plura per plures rationes; (igitur hoc quod est habere *plures rationes* (*b*)) respectu plurium intelligibilium nec est ex *imperfectione* intellectus, quia convenit supremo, nec ex *perfectione* intellectus, quia convenit infimo; igitur est absoluta perfectio intellectus in se.

330. (3) — Exponitur sententia tenens Angelum cognoscere omnes quidditates rerum per unum habitum scientialem (3). — Hic *dicitur* quod Angelus *omnes quidditates cognoscit per unum habitum scientialem.* — Modus ponendi est iste: — *a)* Quod licet *habitus* sit in intellectu sicut forma in subiecto, sive *impressive,* tamen *obiectum* quod resplendet in ipso habitu non est nisi *obiective.*

b) Et si quaeratur, qualiter per *habitum* possit *obiectum* esse *praesens* tamquam resplendens?, dicitur quod habitus scientiales, licet sint habitus de *prima* specie *qualitatis,* tamen super ipsam scientiam fundatur *respectus essentialis* ad scibile, qui ab ea absolvi non potest, tamquam ad aliquid a quo in essentia et esse suo dependet, ita quod intellectus capere eam non potest nisi capiendo *scibile* respectu cuius est, propter naturalem colligantiam correlationis quam habet ad illud. Et licet ibi sit divinitus indita, non minus habet respe-

---

(*a*) Ed. Ven. Si igitur Angelus sit in aliqua causa rei influens, continebit naturam perfecte; igitur, etc. (*b*) Deest in Ed. Ven.

(1) Solvitur ad n. 341 *b*.

(2) Solvitur ad n. 341 *a*. (3) Vid. n. 335, et cf. Lib. I. n. 445.

ctum illum essentialem ad scibile; ita quod ex natura *habitus* scientialis *resplendet* semper *scibile* ab eo cuius est in ipso intellectu, multo naturalius quam possibile esset fieri per *speciem*, quanto essentialius dependet scientia a scibili quam species a re a qua habet causari.

c) Et si quaeratur, quomodo per *unum* habitum sunt *plura* obiecta praesentia?, respondetur quod unicus habitus scientiae continet *virtualiter multa* intelligibilia circa quae est scientia, et tanto magis *actualiter* quanto simplicior est; ita quod si essent infinitae species creaturarum, ille unus habitus sufficeret ad intelligendum omnia illa, etiam in infinitum procedendo, unam post aliam, et hoc tanto facilius et limpidius singula intelligendo, quanto habitus fuerit magis *indeterminatus* (*a*) et minus determinatus in *natura* et *essentia* sua, secundum quod Angeli superiores ponuntur intelligere per habitus universaliores et simpliciores quam inferiores.

(4) *d)* Si autem quaeratur, quomodo iste habitus reducit intellectum Angeli de *potentia* intelligendi ad *actum* intelligendi?, *dicitur* quod intellectus Angeli habitu illo sibi concreato *naturaliter inclinatur* ad intelligendum rerum simplicium quidditates: quemadmodum grave non impeditum statim sua gravitate inclinatur deorsum; et tanto magis inclinatur illo habitu naturaliter ad intelligendum hoc quam illud, quanto ille habitus essentialius ordinatur ad unum quam ad aliud, ut ad intellectionem suiipsius vel creaturae (*b*) magis perfectae, quae habet plus intelligibilitatis; et tunc cum intellectus sit factus in actu primo ad intelligendum primum, libero arbitrio voluntatis ex habitu discurrit ad singula, tam complexa quam incomplexa, cognoscenda, discursu dico cognoscendo hoc *post* hoc, non cognoscendo hoc *ex* hoc; et secundum quod ex imperio voluntatis ad aliquid tendit determinate, ad illud idem habitus inclinat determinate; habitus enim determinate movet ad aliquid secundum quod impellitur erga illud ex imperio voluntatis.

331. (5) — **Adducuntur rationes pro praefata sententia** (1). — Pro ista *opinione* ex dictis sic opinantis possunt elici *quinque* rationes: — *a)* Quarum *prima* est, quia secundum Philos., II.

(*a*) Ed. Ven. determinatus. (*b*) Ed. Ven. addit: magis abstractae.

(1) Solvuntur ad n. 338.

Ethic., in anima non sunt nisi tria, *potentia, habitus* et *passio:* sed *ratio intelligendi* in Angelo non potest esse sola *potentia* sua, quia aliquid sic naturale esset (*a*) sufficiens principium repraesentandi omnia intelligibilia: nec *passio*, certum est; ergo * *habitus* *.

b) Secunda talis est: in intellectu non habente habitum potest generari habitus per frequentes actus elicitos; ergo si Angelo non esset concreatus habitus scientialis ad cognoscendum, posset in se generare talem habitum, et sic esset in *potentia essentiali* ad actum, non solum *secundum*, sed *primum*, sicut intellectus noster: quod est inconveniens.

c) Tertio, quia dicit Dionys., *De Divin. Nomin.* cap. 7, quod connexio universi consistit in hoc, quod *supremum inferioris coniungitur cum infimo superioris:* sed supremum in cognitione humana est quod prompte cognoscat per habitum scientialem huius; ergo haec cognitio ponenda est in Angelo.

d) Quarto, si nulla esset ratio nisi quod species sine habitu non sufficit ad perfectam cognitionem, et habitus perfectus sine specie sufficit, frustra ponitur species propter actum intelligendi.

e) Quinto, in *voluntate* non ponuntur aliqua plura ut principia *volendi* diversa obiecta; igitur nec in *intellectu* ponuntur diversa principia *intelligendi*, sed sufficit unus habitus in intellectu perfecto ad repraesentandum quaecumque sibi naturaliter cognoscibilia.

332. (6) — **Exponitur sententia tenens non oportere ponere in Angelo proprias rationes respectu quidditatum creaturarum singularum** (1). — *Alia opinio* dicit quod *non oportet ponere in Angelo proprias rationes respectu quidditatum creaturarum singularum. — a)* Quia Angelus inferior, licet per plures rationes cognoscendi cognoscat plures quidditates, superior tamen potest cognoscere per aliquam *unam* rationem, secundum quod probatur per Dionys. c. 12. *Angelic. Hierarch.*: *Angeli*, inquit, *superiores habent universaliorem scientiam quam inferiores.*

b) Et per *rationem:* quia priora sunt primo propinquiora, sicut in entitatibus ita et in *intellectionibus;* igitur cum intel-

---

(*a*) Ed. Ven. posset esse.

(1) Rationes solvuntur ad n. 340.

lectus primus intelligat omnia per rationem *unam*, intellectus superior per *pauciores* rationes intelliget quae intellectus inferior intelligit per plures.

c) Praeterea, ad hoc etiam arguitur: quia quanto aliqua ratio cognoscendi est in aliquo *immaterialiori* sive *actualiori*, tanto universalius repraesentat. — *Maior* ista patet de specie in sensu, phantasia (*a*) et intellectu. — Ratio huius est, quia *receptum est in recipiente per modum recipientis*. Igitur ratio illa quae est in Angelo superiori actualiori erit ratio cognoscendi *plura* in superiori quam in inferiori (1).

333. (7) — **In quo praedictae sententiae coincidant.** — Ista opinio videtur coincidere cum praecedente in hoc: quia sicut illa praecedens ponit quod infinitae quidditates possunt cognosci per illum *unum habitum* quantum est ex se, ita ista habet ponere quod in aliquo uno Angelo erit aliqua *ratio una* quae esset ratio repraesentandi non tot quidditates, quin plures; procedendo enim secundum multitudinem *quidditatum* in universo et *specierum* intelligibilium in Angelis, quarum semper est minor numerus in superiori, devenietur tandem ad aliquam *unam* speciem in aliquo Angelo, quae poterit esse ratio cognoscendi *omnia* inferiora, vel saltem ad aliquot *paucas* species; et ita quotcumque quidditates inferiores possent fieri, possent cognosci per tot species; et ita attribuendo uni speciei aliquam certam multitudinem quidditatum cognoscibilium, non esset ex parte eius invenire unde esset ratio cognoscendi tot et non plura. Et licet ista opinio *secunda* posset aliquo modo vitare hanc conclusionem, tamen contra ipsam, licet non sit *prima* ratio quam ponam, erunt tamen contra eam *aliae tres* sicut contra *primam*.

334. (8) — **Contra praefatas sententias ostenditur rationem creatam unam esse non posse rationem cognoscendi plures quidditates.** — Probo igitur *primo* quod *una* ratio creata non potest esse ratio cognoscendi *infinitas* quidditates, sive non tot quin plures: — *a)* Quia ubi pluralitas numeralis requirit maiorem perfectionem, ibi *infinita* pluralitas sive numeralis *infinitas* requirit infinitam perfectionem et virtutem. — *Exemplum:* si posse portare simul plura pondera concludit maiorem

(*a*) Ed. Ven. phantasmate.

(1) Solvitur ad n. 342.

virtutem, posse simul portare *infinita,* sive non tot quin plura, concludit *infinitatem* intensivam. Sed aliquid esse rationem distincte cognoscendi plures quidditates concludit maiorem perfectionem in ipso quam esse rationem cognoscendi tantum unam; igitur si in Angelo aliquid potest esse *ratio* cognoscendi *infinita,* sive non tot quin plura, illud erit *infinitum:* quod est impossibile. — *Assumptum* probo: quia accipiatur propria ratio repraesentativa istius quidditatis, quae aliquam perfectionem includit in quantum est ratio repraesentativa *istius;* similiter propria ratio *illius* quidditatis aliquam perfectionem includit: et illae perfectiones in propriis rationibus repraesentativis sunt *alterius rationis;* igitur illa *una* quae repraesentat distincte ambo illa ut obiecta *includit* in se *virtualiter* plures perfectiones alterius rationis, et ita est quid perfectius in se quam sit tantum alterum illorum. — Hoc *confirmatur* ex hoc quod dictum est Lib. I. *dist. 2.* [n. 254], ubi probatum est Deum esse *infinitum* ex *infinitate repraesentatorum* per essentiam suam.

b) Secundo probo quod nulla *una* ratio creata potest esse ratio *distincte* cognoscendi *plures* quidditates. — Primo quia omnis *una* ratio cognoscendi habet obiectum unum *adaequatum* sibi, in quo obiecto includuntur perfecte omnia cognoscibilia per rationem illam, si plura sunt cognoscibilia per illam. — Patet per *simile* de essentia divina ut *ratio* et ut *obiectum;* ideo enim ut ratio est respectu infinitorum obiectorum distincte repraesentativa, quia est unius primi obiecti quod perfecte includit omnia illa in quantum cognoscibilia. Sed illa *una* ratio quae ponitur non habet aliquod primum obiectum includens virtualiter *omnes* alias quidditates secundum totam cognoscibilitatem suam; ponitur enim praecise habere pro obiecto *omnia creata,* et nulla creatura sic includit omnes. — *Maior* etiam probatur per *rationem;* quia unitas posterioris naturaliter dependet ab unitate prioris, quia ad distinctionem in priori sequitur distinctio in posteriori, et non e contra: omnis autem ratio cognoscendi quae non est *participata,* sicut est essentia divina, se habet ad ipsum cognitum sicut mensuratum ad mensuram, et ita sicut posterius naturaliter ad prius; quare unitas eius naturaliter dependet ab unitate obiecti (mensurantis; igitur necesse est aliquod unum obiectum esse mensuram eius: sed obiectum quod est mensura eius est ei *adaequatum;* igi-

tur non est ratio cognoscendi alia, nisi quia virtualiter continetur in primo obiecto, quod est mensura (*a*)).

(9) c) *Praeterea*, omnis ratio una cognoscendi potest habere aliquem *unum actum* intelligendi *adaequatum* sibi: sed ista quae ponitur esse ratio respectu plurium quidditatum cognoscendarum non potest habere aliquem unum actum adaequatum sibi, quia, secundum istos, intellectus iste non potest simul cognoscere distincte *plures* quidditates, quarum est illa ratio; quare, etc. — *Probatio maioris:* quia omnis memoria perfecta potest habere intelligentiam adaequatam sibi, quoad hoc quod ipsa secundum actum suum primum et totalem potest producere effectum sibi adaequatum. Quod patet, quia etiam memoria infinita Patris potest esse principium producendi notitiam actualem infinitam. — *Probatio minoris* per *rationem:* non enim potest habere unum actum *adaequatum* sibi *intensive,* quia tunc iste actus contineret virtualiter actum intelligendi omnium aliarum quidditatum: quod non potest esse; nec *extensive,* quia tunc posset simul * actu * et distincte intelligere omnes istas quidditates: quod non est verum, nec illi concedunt.

(10) *Contra istas duas rationes instatur,* quia aliqua forma plurium *productiva* non oportet quod habeat unum obiectum primum in *quo contineantur omnia* alia obiecta virtualiter, sicut patet de forma Solis respectu formarum generabilium et corruptibilium; nec etiam oportet quod possit habere unum actum sibi *adaequatum,* sed plures. Sic in proposito. — *Respondeo:* vis *productiva* illimitata aliquo modo ad aliquos effectus est *aequivoca,* et ideo est simpliciter nobilior et superior quolibet suo effectu, propter quod unitas eius non dependet ab unitate effectus, sed effectus dependet a causa ista, et effectus possunt esse plures, hac causa exsistente una, quia in

(*a*) Deest in Ed. Ven. — Wadd. addit: « Tertio probatur *maior* sic: nihil est ratio cognoscendi alterum perfecte, nisi *sit propria* ratio eius, vel *virtualiter contineat propriam* rationem eius cognoscendi: sed non primo modo, cum sit ratio cognoscendi distincte plura alia; igitur oportet quod contineat virtualiter rationes cognoscendi plurium, si sit ratio distincte cognoscendi illa. — *Minor* patet, quia quidditas istius obiecti est creata, et ita non potest continere dictincte in cognoscibilitate alias quidditates; quia aliqua est entitas in inferiori quae non continetur in superiori; igitur similiter in cognoscibilitate; quare, etc.».

posterioribus potest esse pluralitas cum unitate naturaliter prioris. In *operationibus* autem quae non sunt productiones obiectum habet ibi rationem prioris naturaliter respectu eius quod est proxima ratio operandi, loquendo in creaturis, et unitas posterioris naturaliter dependet ab unitate prioris. — Similiter etiam talem formam productivam non oportet habere necessario passum *adaequatum* sibi, tam secundum *intensionem* quam secundum *extensionem*, ita quod posset agere actione adaequata; sed memoria ipsa in quantum operativa * potentia * habet intelligentiam naturalem in eadem natura tamquam passum vel quasi passum sibi adaequatum, quod scilicet potest recipere actionem sive actum *secundum* omnimodo adaequatum, tam *intensive* scilicet quam *extensive*, actui *primo* ipsius memoriae; alioquin esset in memoria aliqua ratio cognoscendi, quae omnino excederet virtutem gignendi ipsius memoriae ut est parens, et ita non caperent se partes *imaginis* mutuo: quod est contra August. *De Trinit.* [Lib. X. c. 11], ideo enim aequantur comparando ad obiecta, quia omne obiectum eo modo quo potest esse in memoria potest esse in intelligentia actualiter, et in voluntate secundum actum eius, amabiliter vel odibiliter. Et Magister *dist. 3.* I. Lib. [pag. 298] adducit auctoritates Augustini ad hoc dicentis quod *quidquid scio memini.*

(11) *d)* * *Quarto* * arguo sic: ille intellectus non *eodem* formaliter novit habitualiter plura, qui, sine contradictione, potest nosse hoc habitualiter, et non nosse illud; quia contradictio est quod habeat idem formaliter, et non habeat, et quod habeat aliquid quo sit formaliter tale, et non sit tale; igitur si potest non (*a*) nosse A habitualiter, et nosse B habitualiter, non *eodem* novit A et B habitualiter: sed omnis intellectus creatus potest nosse unum obiectum, non noto alio; igitur nullus talis novit *eodem* habitualiter plura obiecta. — *Probatio minoris:* quia si non posset nosse habitualiter A, absque hoc quod cognosceret B, sine contradictione, aut hoc esset ex parte *intellectus talis:* quod falsum est, quia potest * aliquid nosse habitualiter, non noto alio, alias simul plura cognosceret: * aut ex parte necessariae *colligantiae obiectorum:* quod falsum est, quia unum illorum intelligi potest ab intellectu nostro, non

(*a*) Ed. Ven. non potest.

intellecto alio. Si ergo non propter necessariam connexionem obiectorum, nec obiecti ad potentiam, ergo nullo modo.

335. ([12]) — **Impugnatur specialiter prima sententia.** — Praeterea, in speciali contra *primam opinionem* de *habitu* arguo *quadrupliciter: — a) Primo* contra id quod ponunt [n. 330 *b*] de *respectu essentiali*, videtur contradicere August. VII. *De Trinit.* cap. 2: *Omne quod relative dicitur est aliquid, excepto relativo*, et probatum est *dist. 1.* huius II. *quaest. de relatione creaturae ad Deum* [n. 64 seqq.], quod nulla *relatio* est *formaliter* vel essentialiter eadem fundamento, licet per *identitatem* sit quandoque eadem res. Si igitur iste *habitus* est quaedam qualitas et entitas *absoluta*, non habet *respectum* ita essentialem quin possest sine ipso intelligi. — *Praeterea,* si *respectus* ponatur idem alicui absoluto, non est nisi ad *prius naturaliter*, sicut patet ex *quaest. praealleg.:* ille autem respectus habitus in intellectu angelico ad lapidem non est ad prius naturaliter, quia lapis in nullo genere causae se habet respectu talis habitus.

([13]) *b) Secundo* contra hoc quod posuit obiectum praesens sub ratione *intelligibilis* per *habitum*, et primo per rationem suam; probat enim quod species intelligibilis non potest esse ratio praesentiae obiecti, quia perficit intellectum ut *ens* quoddam est, sicut forma materiam, et per consequens non perficiet intellectum ut *intellectus* est, nec per se erit a specie intelligibile praesens in quantum intelligibile. Multo magis potest hoc argui de *habitu;* quia habitus in quantum habitus est perfectio potentiae. — *Praeterea,* secundo sequeretur quod habitus noster scientialis esset *respectus,* vel illud per quod obiectum intelligibile praesens esset, et ita, adepto habitu scientiali, non requireretur conversio ad phantasmata ad actualem intellectionem: quod ipse negat.

Respondetur quod intellectio nostra dependet a sensibus; non sic intellectio Angeli. — *Contra*, si necessaria colligatio sive respectus *essentialis* in habitu est ratio propter quam obiectum est sufficienter praesens per habitum, et ille respectus est essentialior in habitu nostro quam in habitu Angeli, quia * noster * causatur ab obiecto, non autem ille; igitur propter istum respectum essentialem magis erit habitus noster ratio talis praesentiae quam habitus angelicus.

(14) *c) Tertio* contra hoc quod dicit quod omne obiectum intelligibile creatum est praesens per istum habitum. Hoc enim videtur inconveniens; quia si Angelus in puris naturalibus crearetur sine aliquo tali habitu, quod est possibile, quia nullam contradictionem includit, cum ille habitus differat sicut qualitas ab essentia Angeli, ille Angelus non posset se cognoscere, et ita esset imperfectior in intellectualitate natura Angeli de se quam natura hominis, quia natura hominis quantumcumque nuda facta habet unde acquirat cognitionem intellectualem aliquorum obiectorum: Angelus autem non posset aliquid intelligere (*a*); ergo. — *Praeterea, habitus,* secundum istum, ideo non repraesentat singulare sicut repraesentaret *species,* quia non est natus generari immediate ab ipsa re, sed tantum per actum intellectus conferentis simplicia: sed ipse arguit contra *speciem,* quia quando aliquid genitum a sua causa naturali natum est sic repraesentare (*b*), a quocumque imprimatur, semper sic repraesentabit; igitur habitus qui si gigneretur a sua causa naturali sequeretur naturaliter apprehensionem simplicium, a quocumque etiam imprimatur, sequetur et praesupponet illam apprehensionem simplicium; igitur non potest esse propria ratio apprehendendi simplicia.

d) Praeterea *quarto*, quod dicitur [n. 330 *e*] quod iste habitus est principium cognoscendi quaecumque distincta obiecta, videtur esse contra hoc *prima* ratio contra opinionem *primam* [n. 334 *a*]; quia sequeretur quod esset *naturaliter infinitus.*

e) Quod etiam dicit [n. 330 *d*] quod *naturaliter inclinat* in id ad quod *voluntas* imperando determinat, videtur esse irrationabile; quia illius habitus ut formae naturalis est inclinatio determinata naturalis, et si sint multae inclinationes ad diversa, sunt ordinatae, ita quod saltem una est prima; et per consequens uti eo ad aliquid ad quod non inclinatur primo videtur esse contra primam inclinationem eius naturalem, et ita non mere naturaliter ad hoc inclinabitur. Nec videtur rationabile quod una forma naturalis quantum ad inclinationem suam *naturalem* subsit *voluntati* creatae; si enim grave moveretur sursum a Deo, etsi grave sit in perfecta potentia obedientiali ad Deum, non tamen videtur moveri passive *naturaliter* ex

(*a*) Ed. Ven. Angelus autem non potest acquirere istum habitum, sine isto posset aliquid intelligere.

(*b*) Wadd. addit: illud sub illa ratione, sub qua gignitur ab eo.

parte sua. Et quicquid sit ibi, non videtur quod aliqua forma *naturalis* in inclinatione sua naturali subsit omnino in omni actu suo *voluntati* creatae, ita quod ad hoc *naturaliter* inclinetur ad quod *voluntas* creata vult eam inclinari. — *Praeterea,* quomodocumque ipse poterit dicere quod per imperium *voluntatis* habitus repraesentet aliud et aliud, multo melius potest poni quod habens *multas species intelligibiles* posset uti nunc una specie, nunc alia, et erit *naturalitas* in qualibet specie, repraesentante et inclinante ad suum obiectum, et *libertas* in ipso utente hac specie vel illa.

336. (15) — **Ostenditur Angelum ad cognoscendum distinctas quidditates habere distinctas rationes cognoscendi.** — Ad *quaestionem* igitur: — *a)* Concedo conclusiones *quatuor* primarum rationum, quae probant quod *Angelus ad cognoscendum distinctas quidditates habeat distinctas rationes cognoscendi.*

b) Et si quaeratur, quae sunt illae *rationes* cognoscendi?, dico quod habet *rationes* cognoscendi alias ab *essentiis* cognitis, rapraesentantes eas; quae rationes proprie et vere dicuntur *species intelligibiles;* et si ab aliquibus dicantur *habitus*, per hoc exprimuntur accidentaliter ut per accidentia speciei (et in universali(*a*)); nam ratio *habitus* accidit speciei prout species est in intellectu, a quo non de facili deletur, et ideo habet rationem *habitus,* quia rationem formae *permanentis;* sed hoc non dicitur *in quid* de hac qualitate, sicut habitus non dicitur *in quid* de specie; eadem enim essentia absoluta in genere qualitatis potest esse *habitus* et *dispositio.* — Similiter habitus est *universale* ad talem speciem intelligibilem fixam; quia licet omnis talis firmata sit habitus, non tamen e converso; imo nec omnis habitus intellectualis est eiusdem speciei cum specie intelligibili eiusdem obiecti(*b*). Quod patet: *tum* quia species primi obiecti, quod non est praesens naturaliter per essentiam, praecedit naturaliter actum cognoscendi illud; habitus autem respectu illius obiecti sequitur naturaliter illa ex quibus generatur: idem autem essentialiter non sequitur naturaliter et praecedit naturaliter, quia non est circulus in essentialiter ordinatis, nec in causis, nec in causatis: *tum* quia *habitus* potest esse *intensior* cuius *species* intelligibilis est *remissior,* et e

(*a*) Deest in Ed. Ven. (*b*) Ed. Ven. imo nec habitus intelligibilis est eiusdem obiecti cuius est species intelligibilis est idem cum ea.

converso; nam habens intellectum imperfectum, in quo recipitur species intelligibilis imperfecta, habet speciem intelligibilem remissiorem quam alius habens perspicaciorem intellectum; quod patet, quia causae naturales in isto et in illo sunt inaequales, scilicet intellectus agens et phantasma, et causae naturales agunt secundum ultimum suae potentiae; ergo species intelligibilis in isto imperfectioris intellectus est remissior quam in illo perfectioris, ubi est intensior: et tamen ille tardior potest frequentius considerare istud intelligibile, cuius habet speciem, et ex hoc habere *intensiorem habitum* respectu illius obiecti, qui habitus sit qualitas facilitans ad considerationem istius obiecti. — Sic igitur *per accidens* et in *universali* dicitur ista ratio intelligibilis *habitus; per se* autem et *essentialiter* dicitur esse talis ratio *species intelligibilis;* quia in hoc propriissime exprimitur, et magis proprie etiam quam in ratione *similitudinis*..

(16) *c)* Quod autem talem *rationem* cognoscendi aliam ab *essentia* sua habeat Angelus respectu *aliarum* quidditatum *a se*, probatur; quia cognoscit per aliquid per quod illas quidditates cognosceret etiam si illae quidditates non essent in se exsistentes; hoc enim est perfectionis in intellectu nostro, quod habemus cognitionem actualem de re, ipsa non exsistente; igitur multo magis convenit intellectui angelico: sed talis cognitio de re quae potest haberi de ipsa non exsistente in se non posset haberi nisi per *rationem repraesentantem* ipsam; igitur.

d) Et ex hoc sequitur ulterius quod etiam de *quidditate sua* habeat *rationem* cognoscendi; quia nulla cognitio ex suo genere imperfecta convenit superiori Angelo, quin inferior posset habere de eodem imperfectiorem secundum genus: sed superior potest habere de inferiori cognitionem, ex iam probato, per *speciem* et per *essentiam:* cognitio autem per speciem est imperfectior ex suo genere cognitione per essentiam; igitur Angelus inferior potest habere de se cognitionem per speciem.

e) Et *si obiicitur* quod hoc contradicit dictis in *1 quaest.* [n. 309], quod Angelus cognoscit *per se* essentiam suam, *dico* quod Angelus quamlibet quidditatem aliam a se et suam et seipsum potest cognoscere per *essentiam,* quando cognoscit cognitione *intuitiva,* scilicet sub ratione qua praesens est in exsistentia actuali; et potest cognoscere per *speciem* quando cognoscit eam cognitione *abstractiva,* de qua aliquantulum tangetur *dist. 9., quaest.* de *locutione* Angelorum.

337. ([17]) — Solvuntur tria priora argumenta principalia. — Ad *argumenta* — *a)* Ad *primum* [n. 328 *a*] dico quod intentio Philos. VIII. *Metaph.* est de speciebus *subalternis*. Patet ex prima proprietate numeri, ubi vult quod sicut numerus stat ad indivisibilia, ita resolutio definitionum stat ad indivisibilia; igitur quidditates istae sunt ordinatae in universo, sicut numeri sunt ordinati resolubiles in unitatem. Loquitur ergo de speciebus *subalternis;* et ita non est ad propositum, loquendo de speciebus *specialissimis* in universo. — Tamen si de illis accipiatur, non ab auctoritate, sed tamquam aliquid in se verum, dico quod superior Angelus habet perfectiorem entitatem quam inferior, non tamen includit *totam* entitatem inferioris, ita quod inferior non differat ab eo nisi per *negationem;* non enim species in universo distinguuntur per negationes, sed per *proprias rationes.* — Verumtamen essentia divina, quae infinita est, includit eminenter omnes perfectiones; et ideo nulla superior est sufficiens ratio cognoscendi inferiorem, sed sola essentia divina.

Ad illud II. *De Anima* dico quod Philosophus loquitur ibi specialiter de sensitiva et vegetativa et intellectiva; nec est simile de speciebus *numerorum* et figurarum et speciebus *specialissimis* in universo, quia numeri et figurae maiores includunt minores sicut partes secundum *totam* entitatem eorum, et ex hoc sunt rationes sufficientes cognoscendi eos; non ita species in universo superiores includunt inferiores.

b) Ad *secundum* [n. 328 *b*] dico quod species rei materialis est perfectio Angeli in esse *intelligibili*, non quidem substantialis vel essentialis, sed *accidentalis;* et talis non semper excedit suum perfectibile simpliciter, imo omne accidens est simpliciter minus ens quam substantia, ex VII. *Metaph.*

Et *si dicatur*, qualiter potest esse *perfectio* accidentalis naturae ita perfectae, si est inferior infima natura, scilicet substantiae corporalis? (*a*), *dico* quod non est omnino inferior illa natura, quia non est effectus eius ut causae *totalis*, sed est effectus eius et intellectus Angeli tamquam aliquorum integrantium unam causam totalem. Possibile autem est effectum alicuius causae partialis excedere suam causam partialem; quia aliquid perfectionis potest habere ab alia causa partiali, propter quam perfectionem potest excedere illam causam partialem; ita quod species albedinis in intellectu Angeli est per-

(*a*) Ed. Ven. corporali.

fectio intellectus eius, non quidem perfectior *entitas* entitate quae est albedo, secundum quod est genita ab *albedine,* quia ut sic (*a*) deficit aliquo modo ab entitate simpliciter, quia est accidens genitum ab albedine, sed quia est etiam genita ab *intellectu Angeli,* est perfectio *vitalis,* et quodammodo perfectior ipsa albedine; sed iste excessus perfectionis non est nisi *secundum quid.*

c) Ad *ultimum* [n. 328*c*] patet quod simul stant quod intelligat *se* per *speciem* et per *essentiam,* sicut quaecumque *alia* a se, et hoc naturaliter, excepta sola essentia divina.

338. ([18]) — **Solvuntur rationes primae sententiae.** — Ad *argumenta* pro *prima* opinione. — *a)* Ad *primum* de II. *Ethic.* [n. 331 *a*] procedendo per divisionem eorum quae sunt in anima, concedo quod *species* vere potest dici *habitus.* Unde habitus potest praedicari de ipsa specie tamquam praedicatum *universale* et *per accidens.* Quod si debeat per se et in particulari exprimi, recte dicitur *species intelligibilis* talis. Non autem intelligit Philosophus quod nihil sit in anima nisi quod est habitus *per se* (*b*), immo illud cui convenit ratio habitus est sic praedicatum universale.

b) Ad *secundum* [n. 331 *b*] dico quod Angelus non potest generare in se habitum ex actibus: habitum dico qui sit *alia res* a *specie;* quia habitus non generatur in *naturaliter* inclinatis, (sive idem *summe determinatis* ad unum (*c*)), sicut non (*d*) generatur in *gravi* per quotiescumque descendere ratio descensus, nec generatur in *violenter motis* per quotiescumque tale moveri aliqua ratio vel habitus facilitans vel habilitans ad talem motum violentum, sicut patet de *lapide* moto *sursum.* Sed generatur in potentiis de se *indeterminatis* ad actum per actum frequenter elicitum. Non autem est imperfectionis aliquem intellectum creatum esse *summe habilitatum* ad intellectionem. Quod si aliquis est talis, erit angelicus, et ita in illo, sicut in summe habilitato ad actum, non poterit generari *habilitas* aliqua, quae dicatur *habitus* illo modo. — Aut si careat tali habitu, qui sit habilitas quaedam ad considerandum hoc intelligibile, et intellectus eius erit capax, tunc dico quod non est inconveniens quod possit in se generare talem habitum.

(*a*) Ed. Ven. non quidem imperfectior entitative entitate illa quae est albedo, ideo est perfectior *secundum quid,* et hoc non convenit sibi secundum quod est genita ab albedine, quia ut sic... (*b*) Ed. Ven. per accidens. (*c*) Deest in Ed. Ven. (*d*) Ed. Ven. enim sic.

Et *cum dicis:* ergo est *potentialis* sicut noster, non tantum ad actum *secundum*, sed ad *primum*(*a*), *nego consequentiam;* quia actus *primus* in intellectu est ille qui *praesupponitur* actui *secundo,* qui est intellectio; *habitus* autem ille qui est habilitas quaedam ad intelligendum, et distinguitur a *specie,* non praecedit actum naturaliter, sed *sequitur;* * ideo * est posterior actu *secundo,* et ita non est actus *primus.* Et propter hoc potentia ad istud non est potentia *essentialis,* imo quasi posterior potentia accidentali, quia potentia essentialis proprie est ad actum *primum* praecedentem secundum actum.

(19) *c)* Per hoc patet ad illud *Dionys.* [n. 331 *c*]; dico enim quod supremum in inferiori est infimum in superiori, ubi *non repugnat* superiori illud quod ponitur supremum in inferiori: hić autem repugnat, quia in nobis (*habitus scientiae* (*b*)) est perfectio supplens imperfectionem intellectus nostri, pro quanto noster non est *summe habilitatus* de se, etiam quando habet (*c*) rationem activam, per quam obiectum est praesens sufficienter; adhuc enim deficit talis inclinatio summa, quae requiritur ad actum perfectissimum. Ista perfectio (*d*) licet in nobis suppleat imperfectionem, Angelo tamen repugnat, quia non potest * in eo * esse *imperfectio* quae suppleatur per istam perfectionem. Ita posset dici in multis aliis; quia si supremum in elemento sit generare sibi simile, non oportet quod sit infimum in quolibet mixto proximo, quia aliqua mixta non generant sibi simile, quia repugnat eis talis perfectio supplens imperfectionem in inferiori, ita etiam inferiori potest repugnare quod est infimum in superiori, et tunc non valet e converso, scilicet quod *infima* superiorum sint *suprema* inferiorum. * Unde concluderet multa falsa, ut sensitiva, quae est suprema forma in brutis, sit formaliter in intellectiva *.

d) Ad *quartum* [n. 331 *d*] dico quod si non esset alia ratio nisi quod species quando est perfecta sufficit ad perfectam * cognitionem, * sine aliquo alio habitu a se, et in Angelo forte necessario sufficit sine aliquo habitu, * si sit sibi impossibilis habitus ut distinguitur a *specie,* vel si est ibi possibilis, * non sufficit sine specie, hoc solum sufficit ad negandum *habitum* in Angelo alium a *specie* tamquam principium necessarium ad actum intelligendi.

(20) *e)* Ad *ultimum* [n. 331 *e*] dico quod si obiectum appetibile esset praesens appetitui praesentia propria *alia* ab illa

---

(*a*) Ed. Ven. non solum ad actum primum, sed ad secundum. — (*b*) Deest in Ed. Ven. — (*c*) Ed. Ven. non habet. — (*d*) Ed. Ven. addit: totale.

qua est praesens potentiae cognitivae illius appetitus requirerentur in appetitu propriae rationes, quibus diversa obiecta essent praesentia; sed suppositum est falsum, quia obiectum praesens alicui potentiae cognitivae per *idem* est praesens appetitivae correspondenti illi cognitivae.

339. — **Solvitur obiectio.** — Et tunc *si arguas:* voluntas non requirit diversas rationes; igitur nec intellectus; *dico* quod *antecedens* est falsum, si intelligatur de illis rationibus quibus obiectum est praesens intellectui; * illae enim sunt rationes per quas sunt principia intelligendi, quae* sunt diversae, et illis eisdem sunt obiecta praesentia voluntati. — Sed si intelligas quod non requiruntur in ipsa voluntate rationes per quas obiecta sunt praesentia, *dico* quod *consequentia* non valet, quia appetitiva non est nata habere obiectum in se eo modo quo est praesens potentiae cognitivae.

Nec valet instare contra hoc de potentiis cognitivis ordinatis; non enim est similis ordo eorum inter se quae sunt eiusdem generis, cuiusmodi sunt potentiae cognitivae ordinatae, et eorum quae sunt alterius generis, cuiusmodi sunt potentiae cognitivae et appetitivae eis correspondentes; et ideo diversae cognitivae ordinatae habent diversas rationes, quibus obiecta sunt eis praesentia; non sic autem cognitivae et appetitivae sibi correspondentes.

340. ([21]) — **Solvuntur rationes alterius sententiae.** — Ad *argumenta* alterius opinionis. — *a)* Ad *Dionys.* [n. 332 *a*] patet per aliam translationem quae * adducitur; nam, sicut ipse exponit, per *universalitatem* speciei intelligitur *totalitas*, etc. Quaere Linconiensem *. Ista autem *totalitas* est *perfectionis*, ut limpiditatis et intensionis; non autem quod *una* ratio sit uni ratio cognoscendi *plura* quam alii, quia hoc est aequale in omni intellectu finito, quia quilibet respectu plurium cognoscendorum requirit *proprias* rationes.

b) Cum *arguitur secundo* [n. 332 *b*] quod priora sunt propinquiora primo, *concedo;* sed non oportet in hoc esse propinquiora, quod per *pauciora* (cognoscat (*a*)), sed quia potest *limpidius* cognoscere; (in hoc enim est propinquitas *perfectionis* per se, et non in altero, si esset; *perfectior* enim *intellectus* simpliciter est qui *limpidius* cognoscit (*a*)); nihil autem deperit

(*a*) Deest in Ed. Ven.

sibi, si per *aliud* et *aliud* cognoscat, et tamen limpidius cognoscat; si enim per *idem* cognosceret, et non limpidius, non perfectius cognosceret: quod est falsum; in ista enim *limpiditate* est per se *propinquitas*, non autem in *paucitate* rationum cognoscendi, quia absolute hoc non est in ratione alicuius * rationis * (*a*) creatae, quod *una* sit *plurium*.

341. — **Solvuntur duo postrema argumenta principalia.** — *a)* Et per hoc patet ad illud argumentum quod factum est [n. 328 *e*] de *ingeniosiori* et *tardiori*, quod cognosceret per *pauciora*, etc., falsum est, sed tot species cognoscibilium habet (ingeniosior (*b*)) quot et tardior; tamen *clarius* per illas cognoscit obiecta, et citius utitur eis componendo hoc obiectum cum illo et discurrendo ab uno cognito ad aliud; sed ex limpiditate maiori et velocitate non potest concludi quod per *pauciores* rationes (intelligat (*b*)). Sic in proposito.

b) Ad *illud* quod dictum fuit ibi [n. 328 *d*] de auctoritate Auctoris *De Causis*, non est curandum; * intelligendum est de causa *simpliciter prima*, et non de aliis *.

342. (22) — **Solvitur ultima ratio alterius sententiae.** — Ad *ultimum* [n. 332*c*] pro ista *opinione* dico quod non est *una* species in sensu, imaginatione et intellectu, sed *alia* et *alia;* nec ex hoc solum quod est in subiecto *immaterialiori* repraesentat *universalius*; quia si per impossibile illa species quae est in sensu esset in phantasia, et illa quae est in phantasia esset in intellectu, non repraesentaret perfectius, neque secundum quidditatem, neque secundum intensionem, scilicet quod esset ratio plurium. Non igitur ex sola *immaterialitate* vel maiori *actualitate* recipientis potest concludi maior actualitas speciei receptae in *repraesentando;* sed hoc tantum erit ex natura ipsius speciei *in se*. — Tamen istae conditiones specierum receptarum proportionantur receptivis, iuxta illud Boetii: *Receptum est in recipiente per modum recipientis*, etc.; sed absolute, sicut nulla essentia recipiens est universalis respectu omnium essentiarum, nec etiam perfecte continens omnem aliam essentiam a se, ita nec aliquid receptum in ea potest esse ratio universalis repraesentandi omnia alia perfecte. Sed talis universalis repraesentatio * praecise * competere potest essentiae divinae infinitae, et eminenter, et nulli alteri essentiae.

(*a*) Wadd. naturae. (*b*) Deest in Ed. Ven.

QUAESTIO XI.

343. (1) — **Proponitur quaestio.** — * Circa *quartum* *: *Utrum scilicet Angeli possint proficere accipiendo cognitionem a rebus?*

344. — **Argumenta principalia** (1). — Arguitur quod non: — *a)* Quia oportet receptivum denudari a toto genere receptibilis, II. *De Anima:* sed Angelus non denudatur a speciebus, imo est plenus formis; quia 9. propos. *De Causis* dicitur quod omnis Intelligentia est *plena formis.*

b) Item, August. XII. *Super Genes. ad Litteram:* agens est praestantius patiente (2): sed corpus non est praestantius spiritu, per ipsum *ibid.;* igitur corpus non potest agere in Angelum, qui est spiritus; igitur non potest Angelus accipere cognitionem a rebus,

c) Item, Dionys. 7 c. *Angelic. Hierarch.: Angeli non congregant divinas illuminationes, vel notitiam divinam ex rebus sensibilibus.*

d) Item, Angelus est *medium* inter Deum et hominem vel animam: sed Deus non intelligit per aliquas species; anima autem intelligit per species receptas a rebus sensibilibus et intelligibilibus; igitur Angelus medio modo intelligit, scilicet per species non acceptas ab aliis rebus, sed sibi concreatas. — Et iste modus arguendi patet per Philos. I. *De Gener.* et per Richard. I. *De Trinit.*

345. — **Contra**: Omne quod cognoscitur cognosci videtur per *similitudinem* ipsius: sed Angelus cognoscit singulare; igitur per similitudinem singularis: sed similitudo singularis non est sibi concreata; quia qua ratione similitudo unius, et

(1) Solvuntur ad n. 353.

(2) *Omni enim modo praestantior est qui facit ea re de qua aliquid facit; neque ullo modo spiritu praestantius est corpus.* — Cap. 16.

alterius, et cum (*a*) singularia possint esse infinita, haberet infinitas rationes vel species sibi concreatas.

346. (2) — **Exponitur sententia tenens Angelum non accipere cognitionem a rebus.** — *Una opinio* dicit quod *non accipit cognitionem a rebus, nec proficit in accipiendo vel recipiendo cognitionem ab eis:* — *a)* Quia tunc Angelus haberet intellectum *causativum* istarum specierum, et intellectum *receptivum*, sive intellectum *agentem* (et *possibilem:* sed non habet intellectum agentem (*b*)), quia intellectus agens solum requiritur in illis intelligentibus (*c*), ubi scilicet *primum* obiectum intellectus est intelligibile in *potentia*, ut scilicet per intellectum agentem reducatur ad actum: sed *primum* obiectum intellectus angelici est *actu intelligibile*, quia immateriale. — Item non habet intellectum *possibilem*, quia intellectus possibilis quandoque est in *potentia:* intellectus autem Angeli semper est in *actu;* quare, etc.

Confirmatur quoad utrumque: quia secundum August. II. (*Super Gen.* (1) res istae prius fuerunt in cognitione angelica quam in proprio genere; igitur nunc non recipit ab eis cognitionem ut sunt in proprio genere.

b) Item *corpora* superiora, scilicet *coelestia*, habent qualitates et perfectiones suas sibi possibiles non receptas ab aliis, sed sibi concreatas; igitur similiter erit in spiritibus superioribus et inferioribus, quod superiores, cuiusmodi sunt Angeli, suas qualitates et perfectiones non recipiunt a rebus inferioribus, sed illas habebunt sibi concreatas; spiritus autem inferiores et humanae animae habent illas receptas a rebus.

c) Item, sicut se habet modus essendi animae nostrae ad modum essendi Angeli, sic modus operandi ad modum operandi: sed intellectus noster ex hoc accipit notitiam a rebus corporalibus, quia quoad esse compositi dependet a corpore et unitur corpori: sed Angelus quoad esse non unitur corpori, nec dependet a corpore; ergo nec quoad receptionem notitiae.

(*a*) Ed. Ven. similitudo singularis est sibi concreata, quia cum . . .

(*b*) Deest in Ed. Ven. (*c*) Ed. Ven. intelligibilibus.

(1) *Conditio coeli prius erat in Verbo Dei secundum genitam Sapientiam; deinde facta est in creatura spirituali, hoc est in cognitione Angelorum secundum creatam in illis sapientiam; deinde coelum factum est, ut esset etiam ipsa coeli creatura in genere proprio.* — Cap. 8.

(3) *d)* Item, intellectus *agens* et *possibilis* non distinguuntur nisi per *comparationem* ad *phantasmata:* sed in Angelo non sunt phantasmata; ergo nec istorum intellectuum distinctio; igitur nec a rebus receptio.

e) Item, non convenit transire de extremo in extremum nisi per medium: sed inter sensibile et intelligibile est medium *imaginabile;* igitur ab esse sensibili non convenit transire ad intelligibile nisi per imaginabile: sed in Angelo non est *imaginatio;* igitur nec talis transitus.

347. — **Quae tamen sententia tenet Angelum cognoscere singularia.** — Dicit tamen *ista opinio* quod *Angelus cognoscit singularia.* — Et arguitur hic contra Avicen. sic: — *a)* Quia Angelus habet *providentiam* de *singularibus*: quod non esset nisi *cognitionem* haberet de eis.

b) Item, quod continetur sparsim et divisim in inferioribus continetur *unitive* in *superioribus:* sed in inferioribus est sparsim cognitio rerum, scilicet particularium vel singularium, per sensum, et universalium per intellectum; ergo in intellectu superiori *unitive* continentur istae duae cognitiones.

c) Item, III. *Metaph.* contra Empedoclem habet Aristoteles pro inconvenienti quod Deus non cognoscit litem.

d) Modus autem *ponendi* videtur esse talis: sicut res effluunt a Deo quoad esse essentiae et exsistentiae, superiores et inferiores quoad materiam et formam, sic etiam fluunt in intellectu Angeli quoad cognitionem singularis et universalis, ita quod nihil accipiunt ab istis inferioribus et corporalibus, sed fluit ab ideis illa cognitio.

348. (4) — **Impugnatur praedicta sententia quoad primam partem.** — *Contra,* ex eisdem principiis arguo contrarium: — *a)* Angelus habet intellectum *agentem* et *possibilem;* ergo potest habere notitiam a rebus. — *Consequentiam* concederet ipse, secundum dicta sua supra. — *Probo antecedens:* potentia *activa,* quae non est imperfectionis, imo perfectionis in creatura aliqua, non est neganda a superiori creatura, quae est superior quantum ad hoc: sed Angelus est superior homine in *intellectualitate:* intellectus autem *agens,* qui est potentia *activa* in homine, non est imperfectionis in ipso, imo perfectionis; ergo non debet negari Angelo, qui est creatura superior; quare, etc.

Tunc ad rationem: *quando dicis* [n. 346 *a*] quod nulla natura habet intellectum *agentem,* nisi cuius intellectus obiectum *primum* est intelligibile in *potentia, dico* quod est ibi aequivocatio de *primo:* si enim loquaris de primo, id est *adaequato,* hoc non est aliquod *unum singulare immateriale;* quia nihil est unum intelligibile adaequatum intellectui creato, nisi in illo contineantur eminenter vel virtualiter *omnia* cognoscibilia ab illo intellectu. Probo, quia nihil est obiectum adaequatum intellectus, nisi in quo salvatur ratio *omnis* illius ad quod potest se extendere: (sed, secundum eum, intellectus potest se extendere (*a*)) * etiam * ad *omnia* singularia; ergo obiectum eius adaequatum oportet quod contineat virtualiter rationes omnium singularium cognoscibilium ab ipso: sed tale quid non potest esse *essentia* Angeli, nec aliqua essentia *immaterialis creata* singularis sive quae de se est *haec,* nisi essentia *increata,* quae est obiectum adaequatum intellectus divini, et non angelici; ergo oportet intelligere quod obiectum adaequatum intellectus angelici sit aliquod commune communitate *praedicationis* vel *analogiae* respectu omnium cognoscibilium ab ipso; et ideo oportet quod sit commune per praedicationem ad intelligibilia omnia et ad *sensibilia,* quia etiam ista considerantur et intelliguntur ab Angelo; cum ergo sensibilia sint intelligibilia in *potentia,* oportebit quod habeat intellectum *agentem* reducentem illa ad hoc quod *actu* intelligantur ab eo.

(5) Item, habet intellectum *possibilem;* ergo et agentem. — Patet *consequentia.* — Probo *antecedens:* in omni * eo * quod formam recipit necesse est dare *potentiam receptivam* ipsius formae, etiam si recipiens non praecedat *duratione* receptionem formae ipsius: sed Angelus recipit speciem, * saltem a Deo *, *aliam a se;* ergo habet potentiam intellectualem receptivam illius (*b*), dato quod non praecesserit duratione receptionem eius (*c*); igitur in Angelo est intellectus *possibilis.*

Confirmo utrumque per *exemplum:* quia si Deus concreasset animae nostrae species omnium intelligibilium, adhuc esset in ea intellectus *agens,* quia est perfectio naturalis eius, et etiam intellectus *possibilis;* ergo, etc. — Consimiliter etiam

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(*b*) Ed. Ven. istarum. (*c*) Ed. Ven. illarum.

patet in Christo, qui licet omnia viderit in Verbo ab instanti suae nativitatis in utero, tamen fuit in eo intellectus *agens* et *possibilis;* alias non fuisset perfectus; et eodem modo si vidisset omnia in genere proprio, habuisset intellectum agentem et possibilem. — Ideo similiter, posito quod Angelus species omnium receperit ab instanti suae creationis, et non possit non esse in actu, cum sit praeventus ab agente superiori, tamen est perfectionis naturalis suae quod habeat *potentiam* qua possit in operationem suam, si non esset praeventus a superiori agente. — *Exemplum* etiam de igne qui calefacit (*a*) passum sibi approximatum, nisi illud passum praeveniatur a Deo calefaciente. Sic in proposito.

b) Item, ad *aliud* cum dicitur [n. 346 *d*]: intellectus *agens* et *possibilis* non distinguuntur nisi per *comparationem* ad *phantasmata,* falsum est, imo distinguuntur inter se *formaliter,* vel etiam extrinsece per comparationem ad *obiecta,* vel ad illa in quibus obiecta relucent.

(6) *c)* Ad argumentum de *corporibus coelestibus* [n. 346 *b*] dico quod est ad oppositum, et arguitur sic: illam perfectionem necesse est a solo Deo causari, ut est administrator totius naturae (dico necessitate *ordinata*), quam non potest tota natura creata causare (*b*): sed qualitas coeli a tota natura creata non potest causari; ergo a Deo debuit sibi concreari. Sed qualitates aliorum quae possunt causari a natura creata Deus permittit illas habere suas causalitates proprias; quia sic *Deus res quas condidit administrat,* etc.: virtus autem creata potest causare cognitionem alicuius incogniti in intellectu Angeli, ut patebit infra *dist. 9.* de *locutione* Angelorum; nam intellectus Angeli cum obiecto potest causare perfectam cognitionem obiecti; ex quo igitur possibile est Angelum recipere cognitionem a rebus, non est necesse Deum causare istam cognitionem.

Dices: ista cognitio est perfectio Angeli; ergo non potest causari a creatura inferiori. — *Verum* est, *principaliter,* vel ut a causa *totali:* ista autem causalitas est principaliter in Angelo, vel habet perfectionem in Angelo ex parte intellectus agentis, non autem ex parte intellecti vel obiecti.

(*a*) Ed. Ven. comburit. (*b*) Ed. Ven. addit: sed ipse solus.

d) Ex *tertia* ratione eorum [n. 346*c*] arguo sic contra eos: necesse est omnem intellectum non habentem *in se obiectum* dependere ab ipso aliqualiter: sed hic Angelus non habet obiectum in se cuiuscumque corporis vel rei corporalis; ergo dependet ab eo in intellectione. — Et tunc patet quod *ratio* est *sophistica,* quia non sequitur: non dependet a corpore ut sit *actus* corporis; ergo non dependet a corpore ut ab *obiecto;* anima autem dependet a corpore ut *actus* eius. Etsi enim concludat modus essendi animae in corpore quod recipiat a corpore, non tamen incorporeitas Angeli concludit quod non recipiat, nisi concederes quod Angelus esset *infinitus* sicut quidam deus, habens *in se* omnium singularium rationes.

(7) *e)* Et ad illud de *imaginabili* medio [n. 346*e*] arguo sic contra eos: quod est medium virtuti minori non est vel non oportet esse medium maiori. — *Exemplum:* si aliquod calidum aliquid calefaceret, posset esse ita debile in calefaciendo, quod nunquam induceret decem gradus caloris, nisi prius induceret duos vel quatuor, vel sic [sex?]; aliud vero posset esse ita virtuosum, quod induceret in primo actu calorem in decimo gradu, et tunc non esset sibi medium aliquis gradus infra decem, qui tamen erat medium virtuti minori. Sed intellectus perfectior est in Angelis quam in nobis; ergo non oportet quod si *imaginabile* est (*a*) in nobis medium, quod etiam sit in Angelo similiter. — *Item,* si esse *imaginabile* est per se *medium,* vel ergo ex parte *rei* in se, vel ex parte *potentiae.* Si ordo iste se tenet ex parte *rei* vel *obiecti* intelligibilis vel intellecti, tunc sequeretur quod Deus non posset intelligere nisi mediante phantasmate vel imaginatione. — Si ex parte *potentiae,* sic dico quod Angelo non est medium; tamen est mihi medium propter naturam meam, quam habeo compositam ex corporali et spirituali. — *Aliter potest dici* quod non est *medium* mihi esse *imaginabile,* sed est *extremum,* ita quod esse *imaginabile* et esse *sensibile* sunt duo extrema, vel quasi unum extremum ad esse *intelligibile.* — Et esto quod sit medium nobis, non tamen Angelo, ut dictum est.

349. — Impugnatur modus quo praefata sententia explicat Angelorum cognitionem de singularibus. — De isto autem *modo*

(*a*) Ed. Ven. addit: in Angelis quam.

cognoscendi *singulare,* quem ponit [n. 347 *d*] per *effluxum* a *Deo* dico quod, posito quod res quoad materiam et formam fluant a Deo, non tamen sequitur: ergo quoad *cognitionem singularitatis* effluunt in *intellectu Angeli,* praecipue secundum eum, quia ipse tenet contra Commen. VII. *Metaph.*, quod materia pertinet ad *quod quid est,* non *individualis* tamen, ut ponit; ergo licet res effluant a Deo secundum formam et materiam ut sunt partes *quidditatis,* non oportet tamen ex hoc arguere *cognitionem singularis.*

b) Item, secundum eos, Deus non influit nisi *species:* sed species est ratio cognoscendi quidditatem, non *singulare,* ut probatum fuit supra de *cognitione* Angelorum; ergo per hanc speciem non cognoscet *singulare.*

c) Et *cum dicis* quod essentia divina est ratio cognoscendi singulare et universale vel quidditatem, ergo et species influxa in mente Angeli, *dico* quod in *consequentia* est fallacia *accidentis,* procedendo a magis perfecto ad minus perfectum affirmative.

350. (8) — **Exponitur sententia tenens Angelum sine habitu scientiali concreato nihil intelligere**(1). — *Alii dicunt* quod *si Angelus non haberet habitum concreatum, nihil intelligeret,* nec singulare, nec universale; sed per habitum, qui repraesentat *quidditatem,* intelligit primo ipsum *universale,* secundo *singulare,* quia singulare non addit, secundum eum, super universale in *essendo* nisi duplicem *negationem* [n. 244.], et ideo etiam nec in *cognoscendo;* non tamen sicut nos, scilicet, secundum lineam *reflexam.*

Hoc probatur: — *a)* Primo sic: sicut res se habet ad *esse,* sic ad *cognosci,* II. *Metaph.*: sed singulare non addit quoad *esse* super universale; ergo *cognitio* eius non addit etiam aliquid super cognitionem *universalis.*

b) Praeterea, inter illud quod obiicitur alicui virtuti primo et ipsam virtutem oportet esse proportionem determinatam; ergo si intellectus Angeli ex natura sua est primo apprehensivus singularis et directe cognoscit singulare, tunc est determinatior quam noster intellectus, qui non est sic determinatus ad singulare, sed sensus; et tunc videtur quod intellectus

(1) Cfr. supra, n. 307.

Angeli esset magis limitatus quam noster intellectus, sicut sensus videtur respectu intellectus nostri; et si intelligeret per speciem singularis, ergo esset magis determinabilis quam intellectus noster, quia sic determinari tali specie videtur proprie esse ipsius sensus.

c) Item, ista cognitio *singularis* sub propria ratione impediret cognitionem *universalis;* quia enim singulare impedit cognitionem, propter hoc fit abstractio; ergo etc.

d) Item, si intelligeret singularia primo, posset de eis acquirere proprium *habitum,* quia proprius habitus ex propriis actibus generatur, et per consequens *scientiam* acquireret a rebus: quod videtur inconveniens.

e) Item, si singulare esset primo cognitum, esset primo praesens intellectui angelico: hoc autem non esset per essentiam Angeli, quia illa est tantum ratio cognoscendi seipsam; nec per illum habitum praedictum, quia habitus est ratio cognoscendi tantum universalia; ergo per seipsum: quod est falsum, quia quod sic cognoscitur verius cognoscitur quam universale, quod cognoscitur per habitum.

351. (9) — Impugnatur. — *Contra istam viam* de illo *habitu* est mihi valde improbabile; quia ponere talem naturam perfectissimam ita sicut est angelica, et tamen quod nihil posset cognoscere sine habitu concreato, ita quod sine influxu speciali talis habitus vel speciei a Deo non posset acquirere cognitionem, sed sine habitu tali staret sicut truncus, videtur mirabile; talis etiam natura praecise sine tali habitu non videretur de se magis intellectualis quam substantia vel natura lapidis (1).

a) Ad *primam* rationem dico quod *tota entitas* singularis non continetur sub universali; et hoc suppono modo sicut supponit ipse; ergo similiter nec *tota cognoscibilitas* singularis continetur sub cognoscibilitate universalis.

b) Ad *aliud* dico quod non est *imperfectionis* cognoscere *singulare,* quia hoc convenit intellectui divino; non tamen est tanta *perfectio,* quod tantum sibi conveniat, sed etiam aliis; quia sicut sensus est omnis sensibilis, sic intellectus est *omnis intelligibilis:* sed singulare est *intelligile;* ergo, etc. Non

---

(1) Vide alia argumenta ad rem infra, dist. 9, n. (10).

igitur impedit cognitionem Angeli singulare, ex quo est intelligibile. — Et *cum dicis*, quod intellectus noster non intelligit *singulare primo*, *dico* quod hoc est imperfectionis pro statu isto.

c) Ad *aliud* dicendum quod si *habitus* accipitur prout *habilitat potentiam*, sic non oportet ponere in intellectu Angeli aliquem habitum, eo quod intellectus eius ex sua natura est habilitatus ad intelligendum, sicut grave ad movendum vel ad motum deorsum, * propter * (*a*) hoc quod species et intellectus subsunt liberae inclinationi et motioni voluntatis, quod si non esset aeque naturaliter inclinaret, sicut grave inclinat deorsum. — Si tamen ibi ponitur habitus iste, ita potest poni *singularis*, sicut *universalis*. nec iste pertinet ad definitionem. Et secundum hoc non est habitus *scientificus*, nec pertinet ad scientiam per se, quia scientia est *quidditatum* (1).

(10) *d)* Ad *aliud* quod ibi dicunt: nihil movet intellectum nisi in ratione *primi obiecti*, sed *primum* obiectum intellectus creati est *universale;* ergo, etc., *respondeo:* hic est aequivocatio de *primo* et *per se;* quia uno modo dicitur *per se obiectum* quod tamen in sua formali ratione non includit rationem formalem primi obiecti, per quam movet potentiam, sicut patet de *sensibili communi*, quod est *per se* obiectum visus, sicut magnitudo et figura, licet sint per se obiectum potentiae visivae, non tamen includunt *rationem formalem* primam *motivam visus*, sine qua non est videre, sicut est *color* et *lux*. — Alio modo sumitur obiectum solum primum *adaequatione*, et hoc includit in se vel sub se multa *per se* obiecta; quae tamen essentialiter includunt rationem primi obiecti, et addunt respectu primi obiecti aliquas differentias perficientes, secundum quem modum *albedo* et *nigredo* se habent ad *colorem*. Et isto modo quodlibet moveret potentiam sub ratione *primi obiecti* communis in quantum includitur in eo, et etiam sub ratione propria quoad hoc quod addit perfectionem pertinentem ad illud genus. Et hoc modo *ens* est obiectum commune *adaequatum*, et hoc potentiae intellectivae: ens dico in communi, et quodlibet ens speciale quacumque differentia entis contractum sub eadem ratione movet, sive hoc sit ratio individui, sive ratio speciei.

(*a*) Wadd. praeter.

(1) Cfr. supra, n. 338 *b*.

352. (11) — Ostenditur Angelum posse proficere in cognitione rerum accipiendo ab eis aliquam notitiam actualem. — *Respondeo* ergo ad *quaestionem* quod *Angelus potest proficere in cognitione rerum,* et hoc *accipiendo notitiam actualem aliquam a rebus.* — Et dico quod *tribus modis* potest acquirere a rebus notitiam: — *a) Prima* notitia est singularis *ut singulare.* — Quod probo, quia Angelus potest cognoscere hoc singulare ut *hoc,* quia haec cognitio non est improportionata, nec repugnat intellectui creato: sed non potest cognoscere singulare ut hoc ex ratione *universalis;* probo, quia haec natura ut *haec* non continetur *determinate,* scilicet ut *haec,* sub *universalitate.* Si ergo cognoscitur singulariter hoc ut *hoc,* hoc est per *propriam* speciem: sed non est probabile quod sint concreatae *omnes* species singularium omnium possibilium sibi cognoscere, quia cum talia sint infinita, haberent species infinitas actu, quodlibet enim individuum potest cognoscere.

b) Praeterea, *secundo* dico quod si haberet notitiam singularis *ut singulare* est non acceptam a rebus, adhuc necessario *habet* accipere notitiam *exsistentiae actualis* rei vel *non exsistentiae,* et etiam *accidentium* notitiam, quae requiruntur ad exsistentiam vel non exsistentiam a rebus. — Probo, quia ex notitia *quidditatum* et *universalium,* quae scilicet sunt *necessaria,* non potest cognosci complexio *contingens:* sed exsistentiae rerum vel non exsistentiae sunt *contingentes;* ergo non sufficit habere notitiam quidditatum et universalium ad hoc quod cognoscat hoc singulare *esse,* puta hunc *Socratem currere,* sed oportet quod istam notitiam accipiat *a rebus.*

Confirmatur, quia si habet rationes terminorum complexionis *contingentis* sibi concreatas, aut istae rationes istorum scilicet terminorum, *me sedere cras,* repraesentant *determinate* hanc veritatem, *me sedere cras,* vel *non determinate.* — Si *determinate,* igitur impossibile est per ipsos terminos ipsum habere notitiam, quod hoc sit *contingens.* — Si *non determinate,* ergo nunquam per hos terminos habebit quod *determinate* sedeam; igitur oportet quod accipiat aliunde certam notitiam huius.

Item, ideae divinae non sunt rationes repraesentandi contradictoria; ergo nec *contingentia,* non enim repraesentant

nunc unam rem, nunc oppositam, vel contradictorium illius: sed notitia contingentium dependet ex voluntatis determinatione, ut determinat ea ponere in effectu, vel non; igitur nec rationes terminorum exprimunt ex sua evidentia, nec faciunt notitiam *contingentium* in Angelis.

(12) *c) Tertio* dico quod quantumcumque haberet concreatam sibi notitiam singularis et notitiam exsistentiae contingentis, tamen cognitionem *intuitivam* singularium necessario recipit a rebus. Non enim omnis (*a*) cognoscens *exsistentiam* alicuius cognoscit ipsam *intuitive,* quia potest ipsam cognoscere *abstractive;* nam cognitionem *intuitivam* singularium non potest habere in Verbo, ubi tamen cognitionem *exsistentiae* habet; et ideo ad cognitionem intuitivam rei necessario concurrit obiectum reale, vel *ipsa res* ut praesens.

Item, impossibile est cognitionem *intuitivam* esse per * aliam et aliam * (*b*) rationem quae sit * eadem * (*c*) et eodem modo repraesentans, re manente, et etiam non manente: sed universale, quod est species vel habitus, vel quicquid ponitur in intellectu Angeli, eodem modo se habet, re exsistente vel non exsistente; igitur nullum eorum potest esse ratio cognoscendi rem *intuitive;* ergo oportet quod Angelus accipiat ipsam a *re ipsa* singulari, * si non habet eam * (*d*), vel ad hoc quod possit eam habere. Probo quod possit eam habere; quia possibile est imperfectiori potentiae; ergo et perfectiori, est enim possibilis potentiae sensitivae.

d) Quarto dico quod *species universales* posset accipere a rebus, si non essent sibi concreatae; quia probatum est supra [n. 348 *a*] quod habet intellectum *agentem* et *possibilem,* et utrumque perfectiorem habet quam habemus nos, sicut etiam est perfectioris naturae. Cum ergo intellectus noster agens possit abstrahere, ergo et superior, et etiam modo perfectiori; vel cum sensibile aeque repraesentet universale sicut imaginabile, * possibile * (*e*) est ipsum recipere species a sensibili.

e) Et si nulla ratio esset alia, adhuc sufficeret mihi concedere hoc, quia non oportet removere ab aliqua natura nobi-

---

(*a*) Ed. Ven. Nam non omne.
(*b*) Wadd. aliquam.
(*c*) Wadd. in eadem dispositione.
(*d*) Wadd. si habet eam.
(*e*) Wadd. impossibile.

liori quod non possit acquirere perfectionem suam, si non habet eam; ergo nec ab Angelo, cum hoc possit sensitiva.

353. ([13]) — Solvuntur argumenta principalia. — Ad *rationes principales*. — *a)* Ad *primam* rationem [n. 344 *a*], si velim tenere auctoritatem istam *De Causis*, dico: verum est quod plena est formis *universalibus*, non tamen *singularium*. Alium processum concedo in argumento.

b) Ad *aliud* [n. 344 *b*] dico quod ratio August. bene concludit quod nullum *corporale* potest agere in spiritum ut *totale* agens et ut totalis causa vel *principalis*, non tamen ut *partialis* et *minus principalis*; intellectu enim Angeli agente ut causa magis principali, potest corporale causare notitiam illam [Vid. Lib. I. n. 499].

c) Ad *Dionysium* [n. 344 *c*] dico quod auctoritas illa solvit seipsam; quia concedo quod *divinas* illuminationes vel notitiam *divinam*, quia illam a solo Deo habent, non congregant ex sensibilibus; bene aliam notitiam possunt habere ex sensibilibus.

d) Ad *aliud* [n. 344 *d*] de simili modo arguendi Philosophi et Richardi, scilicet de *medio*, Angelus tenet medium, etc., iste modus arguendi fundatur in ista propositione, quod scilicet *in ente omnis gradus possibilis est*, et hoc concedatur, et ego concedo quod Angelus habet *aliquam* cognitionem quam non recipit a rebus, ut est cognitio *universalium*, in qua *differt* ab anima, et aliquam in qua cum anima *convenit*, ut istam quam accipit a rebus.

DISTINCTIO QUARTA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

An perfectos et beatos creavit Deus Angelos, an miseros et imperfectos? — Post haec videndum est, utrum *perfectos* et *beatos* creaverit Deus Angelos, an *miseros* et *imperfectos.* — Ad quod dici potest quod nec in *beatitudine,* nec in *miseria* creati sunt. *Miseri* enim ante peccatum esse non potuerunt, quia ex peccato miseria est; nam si non fuisset peccatum, nulla esset miseria. *Beati* quoque nunquam fuerunt illi qui ceciderunt, quia sui eventus ignari fuerunt, id est peccati et supplicii futuri; si enim lapsum suum praescierunt, aut vitare voluerunt, sed non potuerunt, et ita erant miseri: aut potuerunt, sed noluerunt, et ita erant stulti et maligni. Ideoque dicimus quod non erant praescii eventus sui, nec eis data est cognitio eorum quae futura erant super eos. — Boni vero et qui perstiterunt forte suae beatitudinis praescii fuerunt. Unde Augustinus, *Super Genesim* (1): « Quomodo, inquit, beatus inter Angelos fuit qui futuri peccati atque supplicii praescius non fuit? Quaeritur autem, cur non fuerit? Forte hoc Deus revelare diabolo noluit, quid facturus vel passurus esset; caeteris vero revelare voluit, quod in veritate mansuri essent ». — His verbis videtur Augustinus significare quod Angeli qui corruerunt non fuerunt praescii sui casus, ideoque beati non fuerunt; et quod Angeli qui perstiterunt beatitudinem sibi affuturam praescierunt atque de ea certi in spe exstiterunt; unde quodam modo iam beati erant. Et revera, si ita fuisset, posset dici illos aliquo modo fuisse beatos, alios vero non, qui nescierunt eventum suum.

Quod opinando Augustinus hoc dixit, non asserendo, scilicet quod Angeli qui perstiterunt praescii fuerunt futuri sui boni. — Sed hoc magis *opinando* et *quaerendo* dicit Augustinus quam *asserendo.* Unde et huic opinioni opponens consequenter subdit: « Sed quare discernebantur illi a caeteris, ut Deus istis quae ad ipsos pertinerent non revelaret, aliis vero revelaret, cum non prius sit ipse ultor quam aliquis peccator? Non enim damnat ipse innocentes ». — Hic videtur innuere quod nec peccaturis futurum malum, nec permansuris futurum bonum revelaverit. Ideoque nec illi qui ceciderunt *unquam,* nec illi qui perstiterunt

(1) Lib. XI. c. 17.

usque ad consummationem beati fuerunt; quia beati non poterant esse, si de beatitudine certi non erant, vel si damnationis incerti erant. Unde Augustinus in eodem (1): « Dicere, inquit, de Angelis quod in suo genere beati esse possunt, damnationis vel salutis incerti, quibus nec spes esset, quod mutandi essent in melius, nimia praesumptio est ». « Quomodo enim beati esse possunt, quibus est incerta sua beatitudo? » (2).

Summam colligit praedictorum, confirmans omnes Angelos ante confirmationem vel lapsum non fuisse beatos, nisi quis per beatitudinem accipiat illum statum innocentiae in quo fuerunt ante casum. — Ex praedictis consequitur quod Angeli qui corruerunt nunquam beati fuerunt, nisi *beatitudinem* aliquis accipiat illum statum *innocentiae* in quo fuerunt ante peccatum. Illi vero qui perstiterunt, aut suam beatitudinem futuram, Deo revelante, praescierunt, et ita spei certitudine aliquo modo beati fuerunt: vel incerti exstiterunt suae beatudinis, et ita aliter beati non fuerunt quam reliqui qui ceciderunt. Mihi autem quod posterius dictum est probabilius videtur.

Responsio ad id quod quaerebatur, an Angeli essent creati perfecti, an imperfecti, et dicitur quod perfecti fuerunt secundum aliquid, et imperfecti secundum aliquid. — Ad hoc autem quod quaerebatur, utrum *perfecti* vel *imperfecti* fuerint creati, dici potest quia quodam modo perfecti fuerunt, et quodam alio modo imperfecti; non enim uno modo aliquid dicitur *perfectum,* sed pluribus.

Quod tribus modis dicitur perfectum: *secundum tempus, secundum naturam, et universaliter perfectum.* — Dicitur namque *perfectum* tribus modis: est enim perfectum secundum *tempus,* et etiam perfectum secundum *naturam,* et etiam *universaliter perfectum.* — Secundum *tempus* perfectum est quod habet quidquid tempus requirit et convenit secundum tempus haberi; et hoc modo Angeli erant perfecti ante confirmationem vel lapsum. — Secundum *naturam* perfectum est quod habet quidquid debitum est, vel expedit naturae suae ad glorificationem; et hoc modo perfecti fuerunt Angeli post confirmationem, et erunt Sancti post resurrectionem. — *Universaliter et summe perfectum* est cui nihil unquam deest, et a quo universa proveniunt bona, quod est solius Dei. — Prima ergo perfectio est naturae *conditae,* secunda naturae *glorificatae,* tertia naturae *increatae.*

Praedicta breviter tangit, addens quales fuerunt Angeli in conversione et aversione. — Quales fuerint Angeli in creatione ostensum est, *boni* scilicet et non mali, et *iusti,* id est innocentes, et *perfecti* quodam modo, alio vero *imperfecti.* — *Beati* vero non fuerunt usque ad confirmationem, nisi *beatitudo* accipiatur, ut iam dictum est, ille status *innocentiae* et *bonitatis* in quo conditi sunt.

---

(1) Cap. 19. (2) *Ib.* c. 17.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE IV. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIO UNICA.

354. ([1]) — **Proponitur quaestio.** — Circa *distinctionem quartam*, ubi Magister tractat quales Angeli creati fuerunt, *perfecti* vel *imperfecti, beati* an *miseri*, quaero:

Utrum inter creationem et beatitudinem Angeli boni fuerit aliqua mora?

355. — **Argumenta principalia** (1). — Quod non: — *a)* Quia *sine mora* habuit beatitudinem naturalem; ergo et supernaturalem. — *Probatio antecedentis:* statim enim creatus Angelus habuit speciem illam, de qua dictum est *dist. 3.* [n. 322], in qua fuit obiectum beatitudinis naturalis praesens, et potentiam, et per consequens non impeditus potuit uti illa specie considerando essentiam divinam sub illa ratione, neque enim erat impeditus, et etiam illa species movebat super omnes alias: in considerando autem essentiam divinam, sub illo modo essentiam divinam intelligendo et eam diligendo, erat beatitudo naturalis. — *Probatio consequentiae:* quia causa naturalis non est perfectior ad producendum suum effectum quam causa supernàturalis ad producendum suum: sed causa naturalis statim habuit effectum suum, scilicet beatitudinem naturalem; ergo et supernaturalis suum, scilicet supernaturalem beatitudinem.

b) Praeterea, August. XII. *De Civit.* cap. 9: *Simul condens naturam et largiens gratiam;* ergo statim habuit Angelus creatus gratiam: sed simul habuit gratiam et beatitudinem. — *Probatio*, quia simul in malis fuit culpa et poena, alioquin culpa eorum esset remediabilis.

356. ([2]) — **Contra:** August. *Super Genes.* (2): *Angelus primo est factus informis, secundo lux;* ergo, etc.

357. — **Solutio.** — Et quia solutio huius *quaest.* dependet ex solutione *quaest. seq.*, ideo solvetur post illam [n. 364 seqq.].

(1) Solvuntur ad n. 379. (2) Lib. I. c. 5.

DISTINCTIO QUINTA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM (1).

De confirmatione et conversione stantium, et aversione et lapsu cadentium. — « Post haec consideratio adducit inquirere, *quales effecti* sint dum dividerentur *aversione* et *conversione.* Post creationem namque mox quidam *conversi* sunt ad Creatorem suum, quidam *aversi.* — *Converti* ad Deum fuit ei charitate adhaerere; *averti* odio habere vel invidere; invidiae namque mater est superbia, qua voluerunt se parificare Deo. — In conversis quasi in speculo relucere coepit Dei sapientia, qua *illuminati* sunt; aversi vero *excaecati* sunt. Et illi quidem conversi sunt et illuminati a Deo, *gratia apposita;* isti vero sunt excaecati, non immissione malitiae, sed *desertione gratiae,* a qua deserti sunt, non ita quod prius dedita subtraheretur, sed quia *nunquam* est *apposita,* ut converterentur. — Haec est ergo *conversio* et *aversio* qua divisi sunt qui natura boni erant, ut sint alii supra illud bonum per iustitiam *boni,* alii, illo corrupto per culpam, *mali.* Conversio iustos fecit, et aversio iniustos. Utraque fuit voluntatis, et voluntas utrinque libertatis ».

De libero arbitrio breviter tangit, docens quid sit. — « Habebant enim omnes *liberum arbitrium,* quod est *libera potestas et habilitas voluntatis rationalis.* Poterant enim voluntate *eligere* quodlibet et ratione iudicare, id est *discernere:* in quibus constat *liberum arbitrium.* Nec creati sunt *volentes* averti vel converti, sed *habiles* ad volendum hoc vel illud; et post creationem *spontanea voluntate* alii elegerunt malum, alii bonum. Et ita discrevit *Deus lucem a tenebris,* sicut dicit Scriptura (2), id est *bonos* Angelos a *malis;* et lucem appellavit *diem,* tenebras vero *noctem,* quia bonos Angelos gratia sua *illuminavit,* malos vero *excaecavit.*

Post creationem aliquid datum est stantibus per quod converterentur, nec merito aliquo, sed gratia cooperante. — « Si autem quaeritur, utrum post creationem conversis *aliquid collatum* sit, per quod converterentur, id est diligerent Deum, dicimus quia est eis collata gratia *cooperans,* sine qua non potest proficere rationalis creatura ad meritum vitae; cadere enim potest per se, sed proficere non potest sine gratia adiuvante ».

Qua gratia indigebat Angelus, et qua non? — Non indigebat Angelus gratia per quam *iustificaretur,* quia malus non erat, sed qua ad diligendum Deum perfecte et obediendum *adiuvaretur.* *Operans* quidem gratia dicitur qua *iustificatur* impius, id est de impio fit pius,

(1) Magna ex parte ex Hugone desumptus. (2) *Gen.* c. I. v. 4.

de malo bonus; *cooperans* vero qua *iuvatur* ad bene volendum efficaciter, et Deum prae omnibus diligendum, et operandum bonum, et ad perseverandum in bono et huiusmodi, de quibus postea plenius agemus. Data est ergo Angelis, qui perstiterunt, *cooperans* gratia, per quam conversi sunt ut Deum perfecte diligerent. Conversi ergo sunt a bono quod habebant non perdito ad *maius bonum* quod non habebant; et facta est ista conversio per gratiam *cooperantem* libero arbitrio, quae gratia aliis qui ceciderunt apposita non fuit.

An sit imputandum illis qui aversi sunt? — Ideoque a quibusdam dici solet *non esse imputandum* illis qui aversi sunt et non conversi, quia sine gratia converti non poterant: sed illa non est eis data, nec culpa illorum fuit, quod non est data, quia in eis nulla culpa adhuc praecesserat. — Ad quod dici potest, quoniam quibus apposita est ipsa gratia non fuit ex *meritis* eorum, alioquin iam non esset *gratia* (1), si ex merito quod esset ante gratiam daretur.

Qua culpa gratia non est data eis qui ceciderunt? — Quod vero aliis non est data, *culpa* eorum fuit; quia cum stare possent, noluerunt, quousque gratia apponeretur, sicut alii perstiterunt donec, illis cadentibus per superbiam, eis gratia est apposita. Aperte ergo cadentium culpa in hoc deprehendi potest, quia licet sine gratia nequirent *proficere,* quam nondum acceperant, per id tamen quod eis collatum erat in creatione poterant *non cadere,* id est *stare;* quia nihil erat quod ad casum eos compelleret, sed sua spontanea voluntate declinaverunt; quod si non fecissent, quod datum est aliis, utique daretur et istis.

Quod Angeli in ipsa confirmatione beati fuerunt, sed utrum eam meruerint per gratiam tunc sibi datam, ambiguum est: de hoc enim diversi diversa sentiunt. — Hic quaeri solet, utrum in *ipsa confirmatione* beati fuerint Angeli, et an ipsam beatitudinem aliquo modo *meruerint?* — Quod in *ipsa confirmatione* beati fuerint, plures contestantur auctoritates, et ideo pro constanti habendum est. — Utrum vero per *gratiam* tunc sibi datam ipsam beatitudinem meruerint, ambiguum est. Quibusdam enim placet quod eam meruerint *per gratiam* quam in confirmatione perceperunt, *simulque* in eis *meritum* et *praemium* fuisse dicunt, nec meritum praecessisse praemium *tempore,* sed *causa.* Aliis autem videtur quod beatitudinem, quam receperunt in confirmatione, *per gratiam* tunc appositam *non meruerint,* dicentes tunc non fuisse eis collatam gratiam ad *merendum,* sed ad *beate vivendum;* nec tunc eis datum esse bonum quo *mererentur,* sed quo *feliciter fruerentur.* Quod autem tunc in praemium acceperunt per obsequia nobis exhibita, ex Dei obedientia et reverentia mereri dicunt; et ita praemium praecessit merita. — Et hoc mihi magis placere fateor.

---

(1) Cfr. *Rom.* c. XI. v. 6.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE V. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIONES

QUAESTIO I.

358. (1) — Proponitur quaestio. — Circa *distinctionem quintam:*

Utrum Angelus prius meruerit beatitudinem quam eam acceperit?

359. — Argumenta principalia (1). — Quod non: — *a)* Quia aliquis solum meretur aliquid ex obsequiis impensis homini: non autem meretur aliquid quod *expectet,* quia *spes quae differtur affligit animam* (2); igitur illud quod meretur iam habet: hoc autem non esset nisi iam haberet illam beatitudinem quam meretur pro obsequio.

b) Praeterea, maius praemium requirit *maius meritum,* secundum rectam regulam: sed Angeli maiorem gloriam habent multis hominibus electis; ergo requiritur maius meritum in eis: homo autem est viator magno tempore et habet multa opera bona et merita et opera difficilia; ergo ita ista requirit praemium Angelorum: sed tanta mora non fuit ante beatitudinem Angelorum; ergo, etc.

360. — Ad oppositum est August. *De Correct.* et *Gratia: Angeli sancti qui perstiterunt meruerunt illius vitae mercedem recipere:* sed non meruerunt illud recipere postquam receperunt; ergo prius, etc. Quaere ibi (3).

361. (2) — Impugnatur sententia Magistri tenentis Angelos fuisse beatos antequam beatitudinem meruerint. — In ista *quaestione secunda* non tenetur Magister, qui in fine huius 5 *dist.*

(1) Solvuntur ad n. 363. (2) *Prov.* c. XIII. v. 12.

(3) Ubi, cap. 11 sic ait: .... *sicut fecerunt Angeli sancti* [*cum divino adiutorio*], *qui, cadentibus aliis per liberum arbitrium, per idem liberum arbitrium steterunt ipsi, et huius permansionis debitam mercedem recipere meruerunt, tantam scilicet beatitudinis plenitudinem, qua eis certissimum sit semper se in illa esse permansuros.*

[pag. 349] magis illam opinionem approbat quae dicit *ipsos fuisse beatos antequam ipsi eam meruerunt;* sed merentur eam modo per obsequia impensa electis, sicut miles meretur equum bene militaturus per eum.

Sed non tenetur hoc: — *a)* Primo quia si homo non fuisset creatus, Angelus non habuisset beatitudinem, quia non habuisset actum *extrinsecum,* per quem mereretur sibi, secundum istos, * beatitudinem *: hoc autem videtur inconveniens, quia * unus * Angelus non dependet * ab alio in movendo, multo minus * ab homine in merendo. — Similiter actus *intrinsecus* est meritorius, circumscripto actu extrinseco; igitur per illum potuerunt mereri.

b) Praeterea, per hoc quod aliquis *praevidetur* bene usurus accepto non meretur accipere illud; tunc enim posset homo mereri *primam* gratiam, quia praevidetur a Deo dante eam bene usurus ea, et tunc *gratia* non esset gratia, quia esset ex meritis, licet non positis in effectu, tamen praevisis; igitur Angelus non meruit beatitudinem, si (*a*) tantum habuit eam propter bonum usum *praevisum* ipsius in obsequendo circa electos.

c) Item, * tunc * status beatitudinis non esset ex se *certus;* nam licet de facto mundus finietur, et ex hoc numerus obsequiorum sit finitus, quae impenduntur a quibuscumque Angelis electis, tamen posset mundus diutius durare plus quam per mille annis, vel quantumcumque duret, non propter hoc status beatitudinis esset minus certus: sed hoc posito, non esset certitudo meriti, *quantum* esset; ergo istud praemium de se certum non * necessario * correspondet illi merito, quod de se non est certum in quantum meritum (*b*).

362. (3) — **Ostenditur Angelos meruisse beatitudinem prius quam eam receperint.** — Ideo tenetur quod *Angeli meruerunt beatitudinem* suam, et *prius * natura et duratione * quam receperunt eam.*

a) Primum declaratur; quia omnis natura consequitur perfectionem suam per *operationem* propriam: sed *perfectio* et finis cuiuslibet creaturae rationalis est *beatitudo,* quae soli Deo est *naturalis:* omnis autem operatio talis in finem * de-

---

(*a*) Ed. Ven. sed.

(*b*) Ed. Ven. quod non est certum ex eo quod praemium est de se certum.

ducens * vel est *factiva* finis, quando scilicet finis non excedit virtutem operantis propter finem, sicut medicatio respectu sanitatis, vel est *meritoria* finis, quando scilicet finis excedit virtutem operantis propter finem; et tunc expectatur finis ex dono alterius: beatitudo autem * ultra * excedit omnem naturam creatam; ideo tam Angelus quam homo meruit suam beatitudinem. — * Et sic patet *primum* *.

b) Secundum declaratur sic: non potest idem esse ex gratia *perfecta* et *imperfecta: meritum* autem est ex gratia imperfecta; *praemium* ex gratia perfecta.

Sed *ista ratio non videtur cogere;* quia est possibile aliquam animam habere tantam gratiam in via, quantam habet in Patria, licet non modo possit habere ita perfectum *usum* eius sicut habebit in Patria; unde idem *habitus* manebit et posset aequalis manere, sed non idem *actus.*

c) Ideo *aliter declaro secundum;* quia voluntas non simul vult *mutabiliter* et *immutabiliter* sive *fixe,* ita quod * tunc * non posset velle oppositum et *non fixe:* quando autem *praemiatur* vult *immutabiliter,* hoc est in quantum consideratur ut iam eliciens actum, et per consequens ut prius naturaliter ipso actu comparatur ad illam; sed quando *meretur* non sic immutabiliter vult, sed ut eliciens actum *contingenter* videtur elicere.

d) Ad hoc etiam adducuntur *congruentiae,* quia *dispositio* debet *praecedere* illud ad quod est, et (*a*) *via* terminum: meritum est dispositio et via respectu beatitudinis; quare, etc.

363. (4) — Solvuntur argumenta principalia. — Ad *argumenta.* — *a)* Ad *primum* [n. 359 *a*] conceditur quod per illa obsequia meretur aliquam beatitudinem *accidentalem;* immo obsequia sunt * quasi * quaedam opera redundantia ex perfectione beatitudinis, et non sunt ordinata ad ulteriorem perfectionem, sicut est de actibus generatis et procedentibus ab habitu generato perfecto; illi enim nullam perfectionem generant, neque intendunt habitum, quia non est intensibilis, sed tantum procedunt ex plena perfectione ipsius habitus. Ita hic. Eo autem modo quo merentur beatitudinem *accidentalem* concedo quod non habent illam quando merentur. Nec ex hoc est *afflictio,* quia habent beatitudinem *essentialem,* quam maxime volunt.

(*a*) Ed. Ven. ut.

b) Ad *secundum* [n. 539 *b*] dico quod *maximum meritum* fuit Angelorum volendo finem ultimum motu *intrinseco,* quando mali aversi erant a fine isto superbiendo, sicut patebit *dist.* 6; non autem ad magnum praemium requiritur *multitudo* meritorum, sed multo magis requiritur *unum* meritum *intensum* quam centum millia *remissa;* et in eis fuit motus meriti *valde intensus* pro ista morula qua merebantur, in tantum forte quod nullus homo, secundum communem legem, posset habere ita intensum actum meriti sicut ipsi habuerunt.

SOLVITUR QUAESTIO DIST. IV: UTRUM INTER CREATIONEM ET BEATITUDINEM ANGELI BONI FUERIT ALIQUA MORA?

364. (5) — **Divisio.** — Ad * *primam* * *quaestionem* (praeced. *dist.*(a)) [n. 354] quae dependet ex solutione istius, *duo* sunt videnda: primo *quot erant morae ponendae circa Angelos:* secundo *quae sunt illae morae.*

ARTICULUS I.

QUOT ERANT MORAE PONENDAE CIRCA ANGELOS (1).

365. — **Sententia I. ponens duas moras.** — Quantum ad *primum* potest dici multipliciter; possunt enim poni *duae morae:* una scilicet in qua sint in *termino,* et alia sola praecedens in qua sunt in *via.* Et ita ponit quidam Doctor quod simul erant creati in *gratia* omnes in *primo* instanti, et in illo omnes (*b*) meruerunt: in *secundo* instanti isti meruerunt, et non illi, quia posuerunt obicem, ita quod si non posuissent, fuissent praemiati sicut alii.

366. — **Sententia II. ponens tres moras.** — Possunt tamen poni *tres morae,* et hoc multipliciter: — *a) Uno modo* quod in *prima* mora fuerunt omnes in naturalibus suis, in *secunda* mali in peccato et iusti in merito, in *tertia* in gratia fuerunt boni simul et in praemio et in gloria, et mali in poena. — Et haec videtur via Magistri, qui videtur dicere quod mali de-

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(*b*) Ed. Ven. nihil.

(1) Vide infra n. 409 seqq.

meruerunt apponi sibi gratiam quando apponebatur bonis, quasi iam peccassent in *secunda* mora antequam in *tertia*, in qua gratia imponebatur bonis, et tunc in *tertia* mora boni simul *duratione* habuerunt gratiam et gloriam.

b) Alio modo ponendo *tres* moras, quod scilicet in *prima* omnes fuerunt in naturalibus, in *secunda* boni in gratia et in merito, et mali in demerito, in *tertia* et isti et illi in termino.

c) Tertio modo ponendo *tres* moras, ita quod omnes in *prima* mora fuerunt creati in gratia et meruerunt (*a*), in *secunda* mora boni * soli * steterunt in merito, et mali ceciderunt, in *tertia* fuerunt isti et illi in termino.

367. — **Sententia III. ponens quatuor moras.** — Alio modo possunt poni *quatuor* morae, et hoc dupliciter: — *a) Uno modo* quod omnes in *prima* mora fuerunt in naturalibus, in *secunda* mali peccaverunt et boni perstiterunt, in *tertia* quod bonis appposita sit gratia et meruerunt, in *quarta* boni praemiati sunt et mali similiter condemnati.

b) Alio modo quod in *prima* mora omnes fuerunt in naturalibus, in *secunda* omnes in gratia, in *tertia* boni steterunt et meruerunt in gratia, et mali deliquerunt, in *quarta* et hi et illi in termino.

368. (6) — **Propositio I.** — Ad inquirendum de istis *viis* supponendae sunt *sex propositiones* probabiles. — Quarum *prima* est haec: *Merentes usque ad nunc praemiationis in illo nunc praemiati sunt.* — Hoc probatur, quia in isto *nunc* non sunt in *via;* quia illud *nunc* est *nunc* praemii; ergo in isto *nunc* nullus potest demereri; quia illud non potest impediri, quin reddatur sibi praemium debitum pro merito pro tota duratione meriti protracta usque ad illud *nunc.*

Confirmatur: homo enim tota vita sua exsistens in merito in instanti mortis non potest demereri (1), nec ponere obicem, quin praemietur; meruit enim ut tunc daretur sibi impeccabilitas, ne tunc posset ponere obicem; et ideo de merentibus per totam moram viae non potest dici quod ille in instanti remunerationis ponat obicem, et ille non; hoc enim videtur ponere quod instans praemii non sit *terminus*, sed quod tunc sit in *via*, aut saltem ille qui potest ponere obicem est in *via.*

(*a*) Ed. Ven. addit: merito.

(1) Vide infra n. 409 seqq.

Et ex hoc improbatur statim *prima* opinio [n. 365], quod non possunt tantum poni *duae morae,* sicut illa ponit.

369. — Propositio II. — *Secunda* propositio est ista: quod *meritum praecessit duratione praemium.* — Quae probatur ex probatione *praec. quaest.* [n. 362].

Item ex hoc improbatur via *prima* ponendi *tres* moras [n. 366 *a*].

370. — Propositio III. — *Tertia* propositio est ista: quod *tota mora viae praefixae quibuscumque Angelis erat eis aequalis.* — Hoc enim est verisimile; quia sicut tota mora praefixa homini est usque ad instans mortis, ita etiam istis et illis praefixa est aequalis mora essendi in *via.*

371. — Propositio IV. — Et ex istis sequitur *quarta:* quod *quando boni ultimate meruerunt, in eodem instanti tunc mali demeruerunt.* Nam si non demeruerunt, aut tunc meruerunt, et per consequens cum bonis praemiati fuissent, ex *propositione prima* [n. 368], aut tunc fuissent in *termino,* et hoc est contra *tertiam* propositionem [n. 370], quia tunc boni erant in *via:* aut tunc fuissent in *puris naturalibus,* et ita adhuc in mora sequente fuissent in *via,* in qua tamen boni erant in *termino,* et hoc est contra *tertiam* propositionem.

372. — Propositio V. — *Quinta* propositio est quod *omnes creati sunt uniformes* (*a*).

373. — Corollarium. — Et ex istis propositionibus sequitur quod necesse sit ponere ad minus *tres* moras: unam scilicet in qua omnes in *termino* sunt, et * unam * in qua boni ultimate merentur et mali demerentur, tertiam in qua omnes creati sunt uniformes ex *quinta* propositione; et tunc si ponatur quod omnes fuerunt creati in *gratia,* tenet ultimus modus [n. 366 *c*] ponendi tres moras. — Possunt etiam poni probabiliter *quatuor* morae secundum ponentes quatuor moras [n. 367].

374. (7) — Propositio VI. — Sed ad inquirendum ulterius de dispositione eorum in moris istis, videtur ponenda propositio *sexta* probabilis, et est: quod *quilibet Angelus aliquando fuerit in gratia, sive in instanti creationis, sive postea.* — Nam etsi non sit necesse, sicut alias forte dicetur, quod ad

---

(*a*) Ed. Ven. addit: sibi.

hoc quod aliquis *peccet* prius habuit *gratiam*, tamen congruum est quod illi non solum non fuerunt iniusti, quia acceperunt libertatem naturalem, per quam potuerunt salvare iustitiam naturalem, sed quod acceperunt iustitiam *gratuitam*, secundum Anselm., *De Casu diaboli*, 12 et 16. — Similiter videtur *ista* *sexta* propositio probari ex propositione quadam *septima:* quod *Deus non discernit inter istos et illos antequam ipsi se per actus suos discreverint*; quia, secundum August. XI. *Super Gen.*, quaere ibi, et ponitur *dist.* *3* huius II, quare isti dercernebantur (*a*) et non illi, quaere ibi [pag. 221 et 345]: *Non enim Deus est prius ultor quam aliquis sit peccator;* igitur usque ad instans meriti et demeriti erant omnes *uniformes;* et si tunc primo *gratia* apponebatur bonis, videtur etiam tunc quod debuerit etiam apponi aliis. Nam ante illud instans non demeruerunt; quare igitur non debuit eis apponi gratia sicut aliis qui meruerunt? Si autem istam fuissent demeriti, igitur prius eam habuerunt, quia gratia et culpa non sunt simul (*b*).

375. — **Corollarium.** — *a)* Igitur si concedatur ista propositio *sexta*, quod *quilibet peccans aliquando fuit in gratia*, sequitur ergo necessario quod illae *tres morae*, si ponantur, erunt istae: *prima* mora est omnium in gratia, et *secunda* istorum bonorum in merito et istorum malorum in demerito, in *tertia* omnes in termino.

b) Vel si dicatur eos aliquando fuisse in *puris naturalibus*, necesse est tunc ponere *quatuor moras:* ita quod omnes in *prima* mora fuerunt in puris naturalibus, in *secunda* omnes in gratia, et meruerunt boni et mali demeruerunt, in *tertia* boni perseveraverunt in bono et mali in malo, in *quarta* et isti et illi in termino.

c) Et ista ultima via de *quatuor moris* salvat plures status in eis et plures affirmativas auctoritates. — Quae pluralitas, si non placeat, quia non habet necessitatem evidentem, saltem ad minus *tres* istas *moras* prius assignatas probabile est ponere.

(*a*) Ed. Ven. distinguebantur.

(*b*) Ed. Ven. si autem illi fuisset demeriti, non habuissent; igitur prius iam habuerunt, quia gratia et culpa non sunt simul.

Articulus II.

QUANTAE FUERINT ISTAE MORAE.

376. (8) — **Praesupponitur moras Angelorum fuisse diversa nunc aevi.** — De *secundo articulo,* scilicet *quantae* fuerunt istae *morae,* quamvis *aliqui* ponant eas esse diversa *instantia* temporis *discreti,* tamen ex *dist. 2.* [n. 124] patet quod propter nihil in Angelis oportet ponere tempus *discretum,* sed diversa *nunc aevi.*

377. — **Declaratur quibus correspondebant instantia aevi in tempore nostro continuo.** — Sed *quaero,* quibus correspondebant ista *nunc aevi* in tempore nostro continuo? Dico quod *ultima* mora, scilicet exsistendi in termino, correspondet toti tempori post instans primum beatitudinis bonorum et damnationis malorum; mora tamen *prima,* in qua erant uniformes, potest poni coexstitisse instanti nostro vel parti temporis nostri; et secundum hoc consequenter oportet ponere de *secunda* mora; si enim *prima* mora coexstitit tempori et ultimo instanti eius, igitur *secunda* mora non habuit aliquod primum instans in tempore nostro correspondens sibi. — Et licet videatur *quibusdam* quod necesse *fuerit* Angelum primo peccasse in instanti vel cum instanti temporis nostri, et *aliis* videatur quod necessario oporteat ipsum peccasse cum tempore nostro, *primi* habent pro se quia inter privative opposita circa subiectum aptum natum non est medium, et quando est subiectum indivisibile nulla est causa * sui * successionis a termino in terminum, neque ex parte terminorum, neque ex parte mobilis; *secundi* autem habent pro se quod nulla virtus creata agit in instanti, quia tunc maior virtus ageret in minori quam in istanti; neutrae tamen rationes concludunt. — De *prima* patebit lib. III. *dist. 3* (1), ubi respondebitur ad istas rationes sustinendo quod anima Beatae Virginis potuit praecise esse in peccato *per instans,* et postea fuisse munda. — Nec etiam *secunda* concludit, et responsum est ad eam prius, *dist.* 2. huius II. [n. 218]. — Utroque ergo modo potuit esse: et quod prima illa mora innocentiae coexsisteret

(1) q. 1.

tempori et non ultimo eius instanti, et tunc *secunda* mora habuit primum instans temporis coexsistens sibi: vel quod *prima* mora coexsisteret tempori et ultimo instanti eius, aut soli instanti uni temporis, et tunc *secunda* mora non habuit aliquod primum instans sibi correspondens, sicut non est dare primam mutationem in moto continuo, ex VI. *Physic.*

378. (9) — **Ostenditur secundam moram in se non fuisse instantaneam vel indivisibilem.** — Sed qualis erat *secunda* mora *in se?* Nunquid *instantanea*, vel *indivisibilis*? — Videtur quod non, propter duo: — *a)* Primo quia Angeli mali peccaverunt pluribus peccatis diversae speciei, et non habuerunt simul omnes actus illos; igitur habuerunt unum post alium, et in tota mora in qua habuerunt actus istos fuerunt in via; alioquin actus eorum posteriores non fuissent eis demeritorii, sed quasi poenae exsistentium in termino.

b) Secundo, quia Angelis bonis pro magno merito ascribitur quod vicerunt praelium tentationis, *Apocal.* c. XII. v. 7: *Factum est praelium magnum in coelo: Michael et Angeli eius praeliabantur cum dracone,* etc. Si enim praecise esset *unum* instans, in quo mali demeruerunt et boni meruerunt, in illo non fuisset ista pugna (*a*), nec victoria tentationis, et ita non ascriberetur ista victoria eis in laudem et excellens meritum eorum. — *Assumptum* probatur, quia si tantum fuisset unum instans, simul peccassent mali et boni meruissent; sed in illo instanti *naturae,* in quo mali peccaverunt, peccatum eorum non tentavit bonos, neque enim tentavit eos nisi posterius *natura* quam fuit commissum a malis; posterius igitur vicerunt boni tentationem quam mali peccaverunt; ex quo concluditur quod mora demeriti malorum non erat *indivisibilis.* — Ex hoc sequitur quod nec mora meriti bonorum, quia erant aequales, ex *propositione tertia* [n. 370]. Et *secunda via* [n. 366] hoc specialiter concludit de mora meriti bonorum.

379. (10) — **Solvuntur argumenta principalia.** — Ad *argumenta.* — *a)* Ad *primum* [n. 355 *a*] dico quod *consequentia* non valet. — Ad *probationem consequentiae* dico quod Deus potuisset eis dedisse beatitudinem in instanti creationis, si voluisset; sed gloriosius est eam habere ex *merito,* et ita dispo-

---

(*a*) Ed. Ven. repugnantia.

suit sua sapientia: meritum autem istud non potuit esse, supposita liberalitate divina, quae creavit omnes aequales [n. 372], nisi ad minus *duobus moris* praecedentibus ipsam beatitudinem.

b) Ad *aliud* [n. 355 *b*] licet negetur similitudo de gratia et gloria ad culpam et poenam, tamen dico quod non simul erant mali demeritorie et culpabiliter damnati, quia non simul erant ipsi in via et in termino, sicut nec boni. Et licet modo sint in culpa, non tamen demerentur ut viatores, eliciendo actum, quem elicere imputetur eis ad demeritum.

380. — **Praemittitur solutio ad rationem sententiae tenentis duas tantum fuisse Angelorum moras.** — Ad *probationem* quae innuitur [n. 409 *c*] pro opinione quae ponit duas *moras* tantum [n. 365], scilicet, quia intelligunt *sine discursu,* et ita acquirunt perfectionem suam, *respondeo:* si ex hoc fuissent statim beati post *unum* actum, sequeretur quod mali, qui, secundum eum, *meruerunt* (*a*) in primo instanti, fuissent beati et nunquam peccassent. Et ideo illud *assumptum* est falsum de perfectione Angelorum *naturali,* sicut tactum est *dist. 3,* * *quaest.* 3 [?] * huius Libri, et multo falsius de perfectione *supernaturali* quam acquirunt *meritorie;* illa enim est secundum acceptionem praemiantis, cuius lex est quod *qui perseveraverit usque ad finem, hic salvus erit* (1), et qui ceciderit condemnabitur (2); et ideo si aliquando meruerunt, et non perseveraverunt pro tota mora deputata viae, non sufficienter ad beatitudinem aeternam meruerunt [Vid. n. 412].

(*a*) Ed. Ven. demeruerunt.

(1) *Matth.* c. X. v. 22.

(2) *Eccles.* c. XI. v. 3.

QUAESTIO II.

381. ([1]) — Proponitur quaestio. — Quaeritur hic: *Utrum Angeli boni fuerunt beati in primo instanti creationis suae, et Angeli mali miseri?*

382. — Argumenta principalia (1). — Quod sic videtur: — *a)* Nam in primo instanti fuerunt beati beatitudine naturali; ergo et beatitudine supernaturali. — *Probatio consequentiae:* causa efficiens beatitudinis supernaturalis est *efficacior* causa efficiente beatitudinis naturalis; ergo *aeque cito* vel citius potest producere effectum suum. — *Probatio antecedentis:* quia Angeli in primo instanti suae creationis habuerunt vel habere potuerunt intellectum perfectum et voluntatem, et obiectum utriusque praesens; ergo fuerunt vel esse potuerunt beati beatitudine naturali in primo instanti.

b) Item, *boni* fuerunt in *primo instanti* in gratia; ergo in primo instanti fuerunt beati. — *Probatio antecedentis:* per August. XII. *De Civit.* cap. 9, dicentem quod *Deus fuit simul condens naturam Angelorum et largiens gratiam.* — *Probatio consequentiae:* quia Angelus *sine discursu* statim consequitur suam perfectionem naturalem, habita dispositione naturali requisita; ergo et habita dispositione supernaturali, quae est gratia, statim *sine discursu* consequitur suam perfectionem supernaturalem, quia dispositio supernaturalis, quae est gratia, non magis repugnat vel non minus convenit perfectioni supernaturali ad illam inducendam quam dispositio naturalis perfectioni naturali ad quam disponit.

([2]) *c)* Item, quod mali ab initio fuerunt *miseri.* — *Probatio:* August. *Super Gen.* lib. XI. cap. 16. et habetur *dist.* 3. cap. illo, *Putaverunt quidam,* etc. [Vid. pag. 219], et probatur ibi, ut videtur, hoc per illam auctoritatem *Ioan.* VIII. v. 44: *Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit.*

---

(1) Solvuntur ad n. 411.

d) Item, August. ubi supra, et ponitur *dist.* 3, eodem cap. quo prius, allegat auctoritatem Iob. XL. v. 14, ubi dicitur de diabolo: *hic est,* inquit, *initium figmenti Dei,* et nostra translatio habet: *ipse est principium viarum Dei;* et ibidem allegatur auctoritas Psal. CIII. v. 26: *Draco iste quem formasti ad illudendum ei;* ergoin principio fuit malus.

383. — **Oppositum:** — *a)* De *bonis:* August. lib. I, cap. 1 *Super Gen.* et ponitur *dist.* 3, cap. illo, *Aliis autem videtur,* etc. [Vid. pag. 220]: *Angelicam,* inquit, *naturam primo informem creatam, et coelum dictam, postea formatam, et lucem appellatam, quando scilicet ad Creatorem est conversa perfecta dilectione sibi inhaerens.*

b) Item de *malis,* quod non statim fuerunt mali, probatur per auctoritatem Origen. in *glos. super Ezech.*, et ponitur *dist.* 3, cap. *Adhuc autem videtur* (1), etc. [Vid. pag. 221], ubi dicitur: *Serpens hostis contrarius veritati; non tamen a principio super pectus suum et ventrem ambulavit, sicut nec Eva, nec Adam statim peccaverunt;* et loquitur de diabolo sub nomine *serpentis.*

Item, *Ezech.* XXVIII. vv. 12-13, dicitur: *Tu signaculum similitudinis, plenus scientia et perfectus decore, in deliciis Paradisi Dei fuisti;* ergo non statim in miseria.

Articulus I.

AN ANGELI POTUERINT ESSE IN PRIMO INSTANTI BEATI VEL MISERI?

384. (3) — **Ostenditur Angelos bonos potuisse esse beatos in primo instanti** — *Respondeo:* primo * dicendum * quod *boni potuerunt in primo instanti esse beati.* — Cuius ratio est ista: quia beatitudo non potest inesse alicui creaturae capaci beatitudinis nisi a Deo; ergo pro quocumque instanti est beatitudo possibilis dari a Deo et inesse creaturae capaci illius, pro illo instanti est simpliciter possibilis: sed pro quocumque instanti Deus potuit illam dare, ita bene in primo sicut in secundo vel in tertio instanti, et Angelus pro quocumque instanti fuit

(1) Cap. *Deinde qualiter.*

capax, quia per naturam est imago Dei, qua est capax Dei, et illam plenam habuit naturam et perfectam in naturalibus; quare, etc.

385. — **Ostenditur Angelos malos potuisse esse miseros in primo instanti miseria poenae.** — Utrum autem in *primo instanti* potuerunt esse *miseri?* — Distinguitur de *miseria;* est enim duplex, scilicet *poenae* et *culpae.* — De miseria *poenae* quantum ad illud quod est, scilicet quantum ad illud incommodum quod nunc infligitur vel infligetur pro culpa, *potuerunt esse miseri;* * sed hoc proprie non fuisset *poena,* quia non fuisset *punitiva culpae.* — Probatur autem quod potuerunt esse miseri * *in primo instanti;* quia non videtur contradictio quod in primo instanti insit vel infuisset naturae Angeli. Potuit etiam immediate dari a Deo pro illo primo instanti, sicut et beatitudo, dicente August. III. *De Lib. Arb.: Si Deus ab initio fecisset hominem in poena, non esset propter hoc vituperandus Deus, nec iniustus; sed si ab initio non fuisset in poena, et postea fecisset eum in poena sine suo demerito, vituperandus esset.*

386. (4) — **Prima aliorum ratio ad probandum Angelos non potuisse in primo instanti peccare.** — De miseria *culpae* dicitur quod *non potuit in primo instanti peccasse.* — Et ratio unius Doctoris *prima* est haec: quia illud peccatum in primo illo instanti aut eis inesset a *Deo* creante: quod non est verum, quia Deus non est auctor mali culpae, nec potest esse causa defectiva respectu culpae: aut inesset eis per *proprium actum* voluntatis suae: sed hoc non potest esse; probatio, quia omnis operatio quae simul incipit * esse * cum *esse rei* est effective a *causa* producente rem in esse. — *Exemplum:* quia descensus gravis simul incipit cum esse eius, ideo descensus ille causatur a generante grave. — Ponitur etiam *exemplum de tibia clauda.* — Cum igitur nec a Deo effective, nec a proprio actu suae voluntatis vel a propria voluntate effective in primo instanti potuerunt habere peccatum, vel actum talem vitiosum, sequitur, etc. [Vid. n. 394 *a*].

387. — **Impugnatur.** — Sed *haec ratio non valet:* — *a)* Quia, secundum August. XI. *De Civit. Dei,* cap. 13 ubi dicit (1): qui dicunt Angelos a principio fuisse malos, non sen-

(1) Ad sensum.

tiunt cum Manichaeis, qui *Manichaei* ponebant unum deum malum immediate esse causam mali, et alterum esse immediate causam boni; ergo, secundum August., non sequitur: ipsi fuerunt mali a principio; ergo eorum malitia fuit causata a Deo (*a*).

b) Item, *defectus* causae secundae in agendo, in quantum defectus est, non est effectus causae primae; ergo defectus procedens a voluntate Angeli in illo primo instanti, si fuisset, non fuisset a Deo, vel a causa prima, sicut nec nunc est.

c) Item, secunda causa, scilicet *voluntas*, semper aequaliter causatur a Deo, non solum (*b*) quantum ad conservari, sed quantum ad *causari*, secundum August. VIII. *Super Gen.*, volentem quod Sol sicut causat lucem in aere, quod aer semper sit lucidus a Sole quamdiu lux est in aere; sic Deus semper causat; nam *conservari* continue ab ipso est continue *causari;* sicut ergo defectus causae secundae infuisset a Deo in primo instanti, cum Deus nunc causet voluntatem sicut in primo instanti, nunc causaret peccatum sicut in principio (*c*).

388. (5) — Secunda aliorum ratio. — Arguitur etiam ad eamdem conclusionem *secundo* sic: Angelus non potest habere primum velle a se, sed *ab alio:* sed tale velle non faceret Angelum peccare vel esse in culpa; quare, etc. — *Probatio assumpti:* per Ansel. *De Casu diaboli,* cap. 13; quia, secundum eum, *si primum velle * a se ipso * habet, aut * habet * nolens, aut volens: * non nollens, certum est: si volens, sive volendo, ergo ante primum velle fuit aliud velle, et sic posset esse processus in infinitum.* Et similiter posset etiam argui de *nolle* * (*d*).

(*a*) Non sequitur: hoc est ab initio cum re creata; ergo est a Deo immediate.

(*b*) Ed. Ven. Item, est causa voluntatis Deus non solum....

(*c*) Ed. Ven. si ergo defectus causae secundae fuisset a Deo in primo instanti, cum Deus non causet voluntatem, et sic causa voluntatis quantum ad istam per contrarium (?), sequitur quod Deus non causaret peccatum sicut in primo instanti.

(*d*) Wadd. si volens, igitur illud non est primum velle: si nolens, idem sequitur; quia ante illud velle noluit illud; igitur voluit illud non esse; igitur aliquid voluit. Cum igitur, per positum, peccatum fuerit in primo instanti, non fuit ab actu voluntatis proprie, nec a Deo; igitur nullo modo.

389. — Impugnatur. — *Dico ad istud argumentum:* — *a)* Supposito quod voluntas possit esse causa *activa* suae volitionis, obiecto sibi praeostenso et praesente, dico tunc quod potest esse causa *primae* volitionis, sicut et secundae, cum sit eiusdem rationis; imo secundum sic ponentes esset processus in infinitum, nisi haberet *primum* velle *a se primo;* nam quaero, a quo primum habet velle?: aut *a se,* et habetur propositum: aut *ab alio,* et tunc hoc erit per aliud *velle.* Et de isto quaero, a quo habet: si *a se,* habetur propositum: si *ab alio,* erit processus in infinitum.

b) Ad *Anselmum* dico quod ipse finxit unum Angelum qui prius esset una essentia nuda non habens formaliter potentiam *volitivam,* quam ipse vocavit *instrumentum.* Iste Angelus sic imaginatus secundum Anselmum non potest habere *primum velle a se,* quia * est in aptitudine remota, et * oportet ipsum reduci ad actum *primum,* scilicet quod habeat *voluntatem* antequam eliciat *volitionem,* et hoc non potest a se esse.

c) Et tunc *cum dicitur:* si habet a se, aut *volens,* aut *nolens, dicendum* quod nec volens, nec nolens habet primum velle.

d) Vel si dicamus illum Angelum habere *instrumentum,* scilicet potentiam volitivam, tamen fingimus ipsum *sine affectione* commodi vel incommodi, vel iusti vel iniusti, tunc non potest habere velle a se, sed a Deo secundum primam (*a*) affectionem commodi vel incommodi, quae superadditur naturae suae; sed habita affectione commodi, *prima volitio* elicita est *a se.* Et isto modo intelligit Anselmus.

390. (6) — Tertia aliorum ratio. — Arguitur *tertio* ad istam conclusionem sic: si voluntas Angeli peccat in primo instanti, ergo non peccat. — *Probatio consequentiae:* quia si in primo instanti peccavit, non potuit non peccare; ergo necessario peccavit (*b*). — *Probatio istius consequentiae:* quia si potuit non peccare, aut potentia *ante* actum: quod falsum est, nam ante primum instans non fuit potentia in ipso: nec potentia *cum*

(*a*) Ed. Ven. a Deo dante ipsius affectionem.

(*b*) Ed. Ven. Arguitur *tertio* ad istam quaestionem sic: ponatur quod si potuerit in primo instanti quod peccaverit; sequitur: ergo necesse peccavit: sed nullum necessarium est peccatum; peccatum enim adeo est voluntarium, quare etc. *Probatio istius consequentiae....*

actu, quia in isto instanti in quo peccavit non potuit non peccare, et ideo per illam potentiam non potuit non peccare. [Vid. n. 394 *b*].

391. — Impugnatur. — Sed *hoc argumentum non valet:* — *a)* Solutum enim est *dist.* 1. huius II, in *quaest.* de *aeternitate mundi* [n. 44 *b*], et in I. Libro * *dist.* 39, * de *praedestinatione* [n. 1124], quia, ut dictum est ibi, causa non causat effectum nisi ut prior *natura*, non prior *duratione;* nam etsi non sit *duratione* prior causa quam causans, tamen prior fuit *natura.* Ergo si omnis causa dum causat necessario causat, omnis causa necessario causat, (et tunc nihil *contingenter* eveniet(*a*)); quia causa non est contingenter causans antequam causet.

b) Item, omnis libertas arbitrii tolletur; nam voluntas in isto instanti non elicit actum libere, et non elicit illum libere antequam eliciat; si ergo nunc elicit de necessitate, per te, quia pro nunc non potest non elicere, ergo nunquam *libere* eliciet.

c) Hoc etiam esset *contra eos,* qui dicunt quod voluntas *necessario* vult *finem,* non autem ea *quae sunt ad finem;* si ergo necessario vult quando vult, tunc ita necessario vult ea quae sunt ad finem sicut finem, quia neutrum vult antequam velit, et ideo utrumque volet vel vult *necessario*, ut dictum est.

(7) *d)* Ideo *dico* quod *potentia contradictionis* non necessario est potentia *ante* actum, nam cuilibet contingenti propositioni de futuro correspondet sua de praesenti contingens similiter, sicut ista, *tu sedes,* est vera contingens de praesenti, sicut fuit illa sibi correspondens contingens de futuro, *tu sedebis;* sed * ista * est magis determinata, ista de futuro minus; unde Aristot. I. *Periher.* dicit in propositionibus de praesenti esse veritatem *determinatam,* et non necessariam.

e) Cum ergo *dicis:* aut potuit potentia *ante* actum, aut potentia *cum* actu; *dico* quod potuit peccasse potentia *ante* actum, anterioritate vel ordine *naturae,* non prius *duratione* necessario. Et sic ista glossa non valet: Deus nullum contingenter, sed necessario praedestinavit; quia non est dare instans vel tempus *durationis* ante praedestinationem; ideo se-

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.

cundum illud non potuit non praedestinasse: quod falsum est, sufficit enim ad hoc quod causa *contingenter* producat, quod prius ordine *naturae* sit quam effectus productus; nec requiritur necessario prius *duratione* ad hoc quod *contingenter* Deus aliquid producat extra se.

392. — **Quarta aliorum ratio.** — Arguitur etiam *quarto* sic ad dictam conclusionem: Angelus non potuit in primo instanti habere *deliberationem;* ergo nec peccare. — *Consequentia patet.* — *Probatio antecedentis:* quia in primo instanti non potuit simul *multa* intelligere *distincte:* quod tamen oportebat, si *deliberasset* [Vid. n. 394 *c*].

393. — **Impugnatur.** — *Nec ista ratio valet;* nam volitio quando elicitur a volente non requirit nisi *unam* intellectionem, si sit volitio unica: intellectionem dico unicam *distinctam*, quia plures intellectiones distinctae simul non possunt esse in intellectu, et si possent esse, tamen *una sufficeret* ad unam volitionem eliciendam; *et* ita posset esse una intellectio distincta, etiamsi *deliberatio* non praecederet, sicut si multae praecessissent; ergo *deliberatio* respiciens plures intellectiones non requiritur ad *unam* volitionem: sed in una sola volitione potest esse obliquitas et peccatum; quare, etc.

394. (8) — **Ex praedictis rationibus arguit Doctor ad hominem.** — Rationes etiam praefatae sunt *contra ipsos;* quia ponunt quod Angelus in *primo instanti* potuit *mereri.* — *a) Maior* enim *primae* rationis eorum ad illam opinionem fuit ista [n. 386]: Prima operatio rei simul exsistens cum re est a *producente* rem; tunc *subdas* *minorem* sub ista sic: sed operatio Angeli *non sua* non potest sibi esse *meritoria;* ergo non potuit mereri in primo instanti.

b) Item *tertia* (*a*) ratio [n. 390] est contra eos; quia in illo instanti non potest *mereri* in quo non potest *peccare,* quia in quocumque instanti potuit peccare, in eodem potuit mereri, et e contra: sed per illam rationem si in *illo primo instanti* non potuit peccare, ergo non potuit mereri in illo. — *Probatur* secundum eos *minor:* quia vel illa potentia esset *ante* actum, vel *cum* actu etiam contrario, autem est contra eos* (*b*).

(*a*) Ed. Ven. secunda.

(*b*) Wadd. si in primo instanti non eliciat actum meritorium, vel bonum, non potest peccare, secundum eos; quia non potentia *ante* actum, etc.

c) Item *alia* ratio [n. 392] videtur adduci contra eos; aequaliter enim videtur requiri *deliberatio* vel magis ad *bene* operandum sicut ad *male;* bona enim operatio non potest esse nisi concurrentibus circumstantiis debitis *omnibus;* sed mala, *quacumque* deficiente; ergo si *sine deliberatione* posset *meritorie* agere, multo fortius *male.*

d) Si instetur de Christo, qui potuit *mereri,* et tamen non potuit *peccare, patebit* de hoc Lib. III. * dist. 18 *. Videtur autem ille Doctor concedere quod Christus potuit peccare *denominative,* non autem *effective.*

395. (9) — **Quinta aliorum ratio.** — Arguitur etiam *quinto* sic ad conclusionem: motus *naturalis* voluntatis Angeli in primo instanti fuit *rectissimus;* ergo in illo instanti non potuit esse *malus* actus vel motus malus *liberi arbitrii;* si enim fuisset malus, remissum et per consequens minus rectum fecisset motum vel actum naturalem voluntatis, et tunc non fuisset voluntas rectissima vel actus eius naturalis.

396. — **Impugnatur.** — *a) Nec illa ratio valet;* quia semper dum manet integra *natura* voluntatis, manet inclinatio vel motus naturalis integer rectus, ita bene in *primo* instanti sicut in *secundo:* sed secundum Dionys., *naturalia* in damnatis Angelis manent splendidissima; ergo et inclinationes *rectissimae* (*a*).

b) Nec illa ratio valet; quia sequitur quod sicut non posset peccare in *primo* instanti, sic nec in *secundo* vel *tertio;* sicut enim peccatum nihil *naturae* adimit, alioquin tota posset consumi per peccata, sic etiam nihil *inclinationis naturalis* adimit.

397. — **Sexta aliorum ratio.** — *Aliter* arguitur et * probatur * (*b*) sic * *sexto* *: — *a)* In habitu concreato (1) ipsi Angelo primo relucent quidditates intelligibiles ab Angelo. Cum igitur intellectus angelicus non intelligat alia (*c*) nisi ut praesentata in isto habitu, intelligit *primo* istas *quidditates,* et *deinde* specialia

---

(*a*) Wadd. addit: Dico igitur quod in primo instanti fuit *natura* rectissima, et tamen potuit esse obliquitas in actu elicito a voluntate *libera,* quia rectitudo naturae stat cum voluntate non recta.

(*b*) Wadd. probabiliter; contra antiquiores editiones.

(*c*) Ed. Ven. aliqua.

(1) Cfr. supra n. 307 seqq. et 330 seqq.

singularia; ideo in *primo* istanti non potuit habere cognitionem *practicam;* igitur nec *peccare;* quia quidditates istae relucentes in tali habitu scientiali, ad quas primo habitus inclinat, sola *speculativa* cognitione intelliguntur (*a*).

b) Praeterea, istarum considerationem quidditatum consequitur primo quaedam complacentia *naturalis,* sicut cum considero Lunam complacet mihi; igitur et in primo instanti, quando ista complacentia naturalis fuit, non potuit demereri vel peccare.

398. (10) — Impugnatur. — *Hoc potest solvi:* — *a)* Quia velle *concupiscentiae* praesupponit velle *amicitiae;* nullus enim concupiscit nisi *magis amet* illud *cui* concupiscit bonum concupitum quam amet *ipsum concupitum,* et prius aliquo modo: ergo *prius* amat quis *se* amore *amicitiae* quam aliquod *bonum sibi;* et in isto priori potest vel potuit esse *inordinata* volitio amicitiae, plus scilicet amando se quam iuste debuisset amare secundum rectam rationem: sed ista volitio *inordinata* potuit esse in *primo* instanti creationis Angeli, quia in primo instanti potuit sibi ostendi *bonum diligibile* sibi, et aeque primo vel prius *natura* potuit amare *se in se;* ergo potuit *inordinate* amare se in *primo* instanti; prius etiam *natura* potest obiectum bonum esse cognitum *in se;* et *esse* amabile *in se,* quam ut relucet *in habitu;* quia non quietat amantem nisi ut *in se.*

b) Istud *confirmatur* per Augustinum, qui dicit XIV. *De Civit. Dei,* cap. ult., quod *civitatem diaboli fecit inordinatus amor sui:* iste autem potuit esse in *primo* instanti, ut dictum est.

399. (11) — Septima aliorum ratio. — *Septimo* arguitur pro conclusione sic: Nullus potest peccare, nisi sit *debitor iustitiae:* sed in *primo* instanti non fuit Angelus debitor iustitiae; ergo, etc. — *Maior* patet, quia iustitia et peccatum sunt sicut *habitus* et *privatio.* — *Probatio minoris:* quia, sicut patet per Anselmum, in lib. *De Casu diaboli,* 13 et 14, in primo instanti non accepit *iustitiam.*

(*a*) Ed. Ven. ... istas *quidditates* sequitur intelligentia vel intellectio singularium; ita quod primo ille intellectus considerat quidditates, deinde singularia, quae considerando est practice et in ista cadit *deliberatio,* non in speculando; propter quod patet quod in primo instanti non potuit demereri illam.

400. — Impugnatur. — *Nec istud valet:* — *a)* Duplex enim est *iustitia,* scilicet *acquisita* (*a*) et *infusa,* et de neutra concludit ratio. Iustitia enim *infusa* statim amittitur *unico* actu peccati; ergo ista amissa, non posset iste amplius peccare, quia non est *debitor iustitiae,* cum non habeat iustitiam (*b*). — Similiter Sarracenus, qui nunquam habuit iustitiam *infusam,* non esset *debitor iustitiae,* et per consequens non posset peccare.

b) Item, manifestum est quod non fuit in illo *primo* instanti *debitor iustitiae,* quia *non accepit* eam; * semper enim * (*c*) exsistens in peccato mortali nunquam esset *debitor iustitiae,* quia nunquam accepit eam. — Ideo de ista iustitia non valet argumentum.

c) Similiter nec de iustitia *acquisita;* nam ista potest amitti *multis* actibus iniustitiae elicitis; nec ille qui nunquam fuit iustus moraliter tenetur ad iuste operari, si non esset *debitor iustitiae,* quia nunquam istam accepit.

d) Dico igitur quod *iustitia* ista, ratione cuius *debitor* est homo vel Angelus *iustitiae,* non est nisi *potentia naturalis voluntatis* moderandi inclinationem naturalem, quae est contra iustitiam infundendam; et illud est *libertas,* quae non est aliquid superadditum voluntati, imo de per se ratione eius. Dico igitur quod illam *iustitiam* naturalem, * sive * potentiam * vel libertatem *, qua potuit conservare iustitiam infusam sibi, * vel qua potuisset recepisse illam, scilicet si stetisset, qua enim est dominus suorum actuum, * *recepit* Angelus, et ideo *debitor* * illius * *iustitiae* fuit.

e) Ad *Anselmum* dico quod non accepit iustitiam *infusam;* et hoc dicit August. XI. *Super Gen.,* et ponitur auctoritas in principio *dist.* 3 [Vid. pag. 219 seqq.].

401. ([12]) — Octava aliorum ratio. — (*Alia ratio* est: duae (*d*)) mutationes non sunt simul, quarum terminus *ad quem* unius est terminus *a quo* alterius: * sed mala volitio vel peccare sequitur terminum *ad quem* creationis, quia praesupponit *esse;* * (*e*) ergo non sunt simul.

(*a*) Ed. Ven. moralis.

(*b*) Ed. Ven. iniustitiam.

(*c*) Wadd. sequeretur enim quod.

(*d*) Deest. in Ed. Ven.

(*e*) Wadd. sed *creatio* et *peccatum* sunt duae mutationes illo modo se habentes, quia mala volitio vel peccatum praesupponit *esse,* quod est terminus *ad quem* creationis; ergo...

402. — Impugnatur. — *a) Istud non valet* de passionibus et subiectis quae consequuntur se solum ordine *naturae,* quia possunt esse *simul duratione;* nam Luna eodem instanti *temporis* in quo accipit lumen a Sole diffundit ipsum in alias partes medii.

b) Si tamen fiat vis de vocabulo *mutationis,* dico quod *peccatum* in primo instanti *temporis* non est *mutatio,* sed est *passio* de genere passionis, quia mutatio est a *privatione* in *habitum,* vel e converso, quae non se compatiuntur in *eodem instanti durationis;* nec *prius* fuit *duratione* iste habitus cuius privatio est peccatum in voluntate Angeli, si peccavit in *primo* instanti; ideo non est *mutatio,* sed est *passio* de genere passionis. De hoc in IV in materia de *resurrectione* (1).

403. — Nona aliorum ratio. — *Alia ratio* ponitur talis: actio creaturae non potest esse in *instanti;* igitur in *primo* instanti non potuit habere actum aliquem, per quem peccaret. — *Probatio antecedentis:* per rationem Aristot. VI. *Physic.*, ubi arguit sic: si aliqua virtus potest movere in instanti, ergo maior virtus potest in minori quam in instanti: hoc est impossibile: sed omni virtute creata potest esse maior et est; ergo nulla virtus creata potest moveri in instanti.

404. — Impugnatur. — *Dico* quod ratio Aristot. procedit in his in quibus potest esse *excessus* in mensura, quod scilicet si aliqua virtus movet in aliquo tempore, dupla virtus movebit in dimidia parte temporis: sed *instans* non potest *excedi* ab aliqua mensura in *parvitate;* ideo non valet. — Tamen de *motu* tenet argumentum Aristot.; quia motus necessario habet mensuram *divisibilem,* cum ipse sit divisibilis, et ideo si motus esset in *instanti,* necessario instans esset divisibile; ergo contingeret dare mensuram minorem.

405. (13) — Sententia Doctoris. — *Teneo* igitur quod **potuit peccare in primo instanti;* quia * potuit in *primo instanti* habere potentiam volitivam perfectam, et non limitabatur ad *rectam* operationem; non enim habuit in *secundo* instanti magis *determinans* quam in *primo;* ergo, etc. — Et hoc potuit esse, ut dictum est [n. 398], quia in illo instanti potuit *se* amare amore amicitiae *ultra rectam rationem.*

---

(1) Dist. 43.

Articulus II.

UTRUM ANGELI BONI DE FACTO FUERINT BEATI IN PRIMO INSTANTI, ET MALI MISERI?

406. (13) — Ostenditur Angelos malos non fuisse beatos in primo instanti. — De SECUNDO *articulo: utrum boni de facto beati in primo instanti fuerunt, et mali * beati *(a) vel miseri,* dico *primo* de *malis,* quod mali *non fuerunt beati in primo instanti.* — Probatio: — *a)* Quia tunc non fuerunt *certi* de beatitudine sua, sic enim postea non cecidissent: sed si non fuerunt certi de beatitudine, non fuerunt *beati.*

b) Similiter, sicut dicit August. IV. *Super Gen., non prius discernebat Deus bonos a malis quam essent discreti inter se;* non ergo qui mali modo sunt in primo instanti fuerunt beati, quia *erant* creati *uniformes* boni et mali.

407. — Neque fuisse in primo instanti miseros vel malos. — *a) Nec erant in primo instanti miseri* vel *mali,* ut patet in littera ista *4. dist.* cap. *Sed hoc magis* [Vid. pag. 345].

b) Ut etiam dicit August. XI. c. 17. *Super Gen.,* ubi dicitur quod *Deus non est prius ultor quam aliquis peccator.*

c) Item, *Isai.* XIV. v. 12, dicitur de malo angelo: *Quomodo cecidisti, Lucifer, qui mane oriebaris?* Et ponitur *dist. 6.* c. 1 [Vid. pag. 376]; ergo prius oriebatur et luxit quam caderet.

d) Item, *Ezech.* XXVIII. v. 13, et ponitur ubi supra: *In deliciis paradisi fuisti;* ergo non statim cecidit. — Ideo concluditur quod *mora* fuit inter principium *creationis* et *damnationis.*

408. — Eadem asseruntur de Angelis bonis. — Et eodem modo patet de *bonis* in littera *dist.* ista c. 1 [Vid. pag. 345], et similiter *dist. 3.* cap. illo: *Aliis autem videtur* etc. Vide ibi [pag. 220].

Articulus III.

UBERIUS EXPLICANTUR MORAE ANGELORUM (1).

409. (14) — Exponitur sententia tenens duas tantum fuisse Angelorum moras [Vid. n. 365]. — *a)* De TERTIO *articulo,*

(*a*) Wadd. damnati.

(1) Cfr. supra, n. 365 seqq.

quot fuerunt morae et quantae, communiter dicitur *duas* fuisse moras: una est in *via* et alia in *termino;* nam ponitur quod non simul praemiabantur et meruerunt, nec boni, nec mali.

b) Sed utrum *prima* mora in *via* fuisset *unica?* — Dicit unus Doctor quod *unica;* quia omnes Angeli in *primo* instanti temporis discreti habuerunt gratiam, per quam in eodem instanti potuerunt elicere actum meritorium, et per consequens in *secundo* instanti temporis discreti potuerunt praemiari, et praemiati sunt boni; sed mali in instanti temporis posuerunt obicem, ideo non fuerunt praemiati.

c) Ratio ad hoc est, quia gratia non tollit naturam, sed perficit eam: sed natura Angeli acquirit suam perfectionem naturalem *sine discursu;* ergo et perfectionem quam potest acquirere per gratiam, quae est beatitudo, acquirit *sine discursu:* quare, etc. [Vid. nn. 380, 382 *b* 411-12]. Mali autem non acquisierunt illam beatitudinem in *secundo* instanti, quia posuerunt obicem.

410. — **Sententia Doctoris.** — *Contra illud:* — *a)* Quicumque pro *tota* mora viae manet in *merito*, necessario in *termino* erit *beatus*. Et hoc patet ex Evangelio *Matth.* XXIV. v. 13, ubi dicitur: *Qui perseveraverit usque ad finem, hic salvus erit;* in ultimo enim instanti *viae,* in quo debuit recipere beatitudinem, non potuit ponere obicem; aliter illud instans non fuisset *terminus:* sed pro mora *viae,* per te, boni et mali fuerunt *aequales* in *merito*; ergo et in *praemio* (*a*). (15) *b) Dico* ergo quod boni et mali fuerunt ad invicem *discreti* in *via;* aliter non fuissent discreti finali discretione in *termino.*

c) In *via* ergo fuerunt necessario morae *duae: prima* in qua fuerunt *uniformes* in *gratia,* si volumus dicere quod mali habuerunt gratiam, vel *uniformes* saltem in *natura: secunda* mora in qua adhuc in *via* exsistentes fuerunt *difformes,* ita scilicet quod isti ultimate *meruerunt,* et isti ultimate *demeruerunt.* — *Tertia* mora fuit *distinctio* finalis unius ab alio necessario.

(*a*) Ed. Ven.... aequales in termino pro tota mora viae sive in primo instanti temporis discreti; ergo in termino fuerunt aequales in praemio.

d) Probabile est etiam quod in *secunda* mora, in qua fuerunt *difformes* in *via,* fuerunt multae *morulae;* quia mali peccaverunt multis speciebus peccati, scilicet superbia, odio et invidia, et isti actus ordinate * secundi * non in eodem instanti fuerunt eliciti, ut patet *dist.* 5, in principio, et est ibi auctoritas August. [Vid. pag. 348]. — Hoc iterum patet per illud *Apoc.* c. XII. v. 7: *Fiebat praelium magnum in Coelo;* et dicitur ibi quod Michael *fecit victoriam,* quae victoria cedebat in laudem bonorum: hoc non fuit nisi quia peccatum malorum Angelorum fuit incentivum tentationis in bonis, qui tentationem istam vicerunt. — Cum igitur Angelus bonus non fuit praescius futurorum, prius fuit elicitum peccatum a malo Angelo antequam per ipsum esset tentatio boni; et ideo in *secunda* mora fuerunt *multae morulae* elicitae a malis.

e) Sed de *prima* mora, in qua fuerunt *uniformes,* potest probabiliter sustineri quod in *primo* instanti fuerunt uniformes in statu *naturae,* creati sine gratia: postea in *secundo* instanti erant in *gratia* uniformes: et postea in *tertio* instanti *viae* mali multipliciter *demeruerunt* et boni multipliciter *meruerunt:* et in *quarto* fuerunt in *termino.* — Et hoc videtur rationabile, quia sic experti erant de omni statu et maiorem occasionem habebant intensius eliciendi actum meritorium, postea cum simul habebant gratiam, ex hoc quod experti erant quod ex naturalibus in primo instanti hoc non poterant.

f) Vel potest dici quod *primo* erant *uniformes* creati in *gratia,* et in *secundo* instanti boni *meruerunt* et mali *demeruerunt* ante *terminum,* quia Deus non discernit eos antequam fuissent inter se discreti.

(16) *g) Nec valet* quod dicebatur superius, quod si stetissent in *secundo* instanti, debebant recepisse *beatitudinem,* et ideo boni tunc fuerunt in termino, longior enim fuit via illorum quam mora *unius instantis;* et forte per duo vel tria sequentia non debebant habere beatitudinem.

h) Si dicamus quod tantum in *primo* instanti erant uniformes in *naturalibus,* ita quod nunquam fuerunt uniformes in *gratia,* tunc *debet* dici quod in *secundo* instanti dabatur gratia non ponentibus obicem, et tunc fuisset data malis, si non apposuissent obicem. Et bene potuerunt ponere obicem respectu gratiae recipiendae, licet non respectu praemii reci-

piendi in instanti in quo debuit recipi; quia tunc non est recipiens in *via,* sed in *termino;* et tunc ipsi *demeruerunt* et boni *meruerunt,* omnes adhuc in statu *viae* exsistentes; et in *termino* isti erant *beati,* mali vero *obstinati;* ita quod non credo quod *omnino pares* (in via (*a*)) fuissent *dispares* in termino.

i) Sed *quantae* sunt istae morae? Dicit unus Doctor quod dicuntur esse instantia *discreti temporis.* — Dictum est autem quod nulla est necessitas ponendi tempus *discretum,* 2. *dist.* huius. *quaest.* 1 et 4: quaere ibi.

411. (17) — Solvuntur argumenta principalia. — *a)* Ad *primum principale* [n. 382 *a*] dico quod causa *efficacior* non necessario producit effectum *aeque cito* sicut causa minus efficax, si illa efficacior sit agens *voluntarium,* quale est Deus respectu beatitudinis.

b) Ad *secundum* [n. 382 *b*] dico quod dubium est utrum *boni* fuerunt in *primo instanti* in gratia. — Et ad *auctoritatem* August. potest dici quod intelligit de gratia *gratis data,* quae non facit ad propositum. — Vel esto quod fuerunt in gratia *gratum faciente* in primo instanti, adhuc non valet *consequentia;* quia licet *sine discursu* statim Angeli habeant beatitudinem *naturalem,* tamen non oportet quod statim habeant, habita ista gratia, *supernaturalem,* quia diceretur quod est quaedam dispositio *in fieri* tantum, non in *facto esse* remanens, requisita ad beatitudinem supernaturalem, et huiusmodi * beatitudinis * dispositio est actus *meritorius* respectu beatitudinis simpliciter, ideo non simul insunt Angelo. In naturali autem beatitudine non est huiusmodi dispositio requisita. [Vid. n. 380].

c) Ad aliud [n. 382 *c*] de auctoritate Ioan. c. VIII. respondet August. XI *Super Gen.* c. 21, et ponitur *dist.* 3, cap. illo: *Deinde qualiter verba Domini* [Vid. pag. 221], ubi dicit sic: *quod ab initio homicida fuit, et in veritate non stetit, quia ex quo homo conditus fuit, ipsum per invidiam in mortem praecipitavit.* — Unde post initium temporis cecidit, et, ut ibi dicitur, patet quod homicida non fuit in primo instanti suae creationis respectu hominis quem tentavit. Et quam-

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.

vis etiam in primo instanti suae creationis malus non fuit, sed satis cito post, tamen bene nunc dicitur quod *in veritate non stetit,* simpliciter loquendo.

412. (18) — **Solvitur ratio sententiae tenentis duas tantum fuisse moras Angelorum.** — Ad *rationem* factam in *tertio articulo* [n. 409*c*]: — *a)* Posset negari quod Angelus sequatur omnem suam perfectionem naturalem *sine discursu;* non est enim necesse quod *simul* cognoscat principium et omnes conclusiones virtualiter contentas in principio, licet non ponat annum vel diem, vel non tantum sicut intellectus noster, pro statu isto.

b) Vel esto quod *non discurrat:* si *unus actus meritorius* sufficit in uno instanti tantum ad hoc quod Angelus sequatur suam beatitudinem supernaturalem, quare ergo Angeli mali non habuerunt beatitudinem, ex quo omnes in illo *primo* instanti eliciebant *unum actum meritorium,* secundum illum Doctorem? [Vid. n. 365]. Non enim videtur congruum secundum iustitiam commutativam quod viatores eliciant actus *aequales* pro toto statu *viae,* et quod unus praemietur in termino, et alius non [Vid. n. 380].

c) Ideo dico quod unum opus supernaturale et unus actus meritorius non est sufficienter inductivus ex congruo beatitudinis supernaturalis; si enim dispositio naturalis est quod operando *hoc post hoc* acquiratur beatitudo *naturalis,* multo magis requiritur in gratia, quae est dispositio respectu beatitudinis *supernaturalis,* operatio *huius post hoc* in acquirendo beatitudinem supernaturalem.

DISTINCTIO SEXTA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Quod de maioribus et minoribus quidam ceciderunt, inter quos unus fuit excelsior, scilicet Lucifer. — Praeterea sciri oportet, quoniam sicut de *maioribus* et de *minoribus* quidam perstiterunt, ita de utroque gradu quidam corruerunt. Inter quos unus fuit omnibus aliis cadentibus excellentior, nec inter stantes aliquis eo fuit dignior, sicut testimoniis auctoritatum monstratur. Ait enim Iob (1): *Ipse principium viarum Dei.* Et in Ezechiele (2) legitur: *Tu signaculum similitudinis, plenus scientia et perfectione decorus, in deliciis paradisi Dei fuisti.* Quod Gregorius (3) exponens ait: « Quanto in eo subtilior est natura, eo magis in illo imago Dei similis insinuatur impressa ». Item in Ezechiele (4) legitur: *Omnis lapis pretiosus operimentum eius,* id est omnis Angelus quasi operimentum eius erat; quia, ut dicit Gregorius, « in aliorum comparatione caeteris clarior fuit ». Unde vocatus est *Lucifer,* sicut testatur Isaias (5): *Quomodo,* inquit, *cecidisti, Lucifer, qui mane oriebaris?* etc. Qui non *unus ordo,* sed *unus spiritus* accipiendus est, qui, teste Isidoro (6), postquam creatus est, eminentiam naturae et profunditatem scientiae suae perpendens, in suum Creatorem superbivit, in tantum, quod etiam *Deo se aequare* voluit, ut i· Isaia (7) dicitur: *In coelum ascendam, super astra coeli exaltabo solium meum, et ero similis Altissimo.* Similis quidem Deo esse voluit, non per imitationem, sed per *aequalitatem potentiae.*

Et tantae superbiae merito de coelo, id est de *empyreo,* in quo cum aliis fuerat, deiectus est in istum caliginosum aerem, cum omnibus suae pravitatis consortibus. Nam, ut Ioannes ait in Apocalypsi (8); *Draco de coelo cadens secum traxit tertiam partem stellarum,* quia Lucifer ille aliis maior non solus cecidit, sed cum eo alii multi, qui ei in malitia con-

(1) Cap. XL. v. 14.
(2) Cap. XXVIII. v. 12-13.
(3) *Mor.* lib. XXXII. c. 23.
(4) Loc. cit.
(5) Cap. XIV. v. 12.
(6) *Sent.* I. c. 10.
(7) Cap. XIV. vv. 13-14.
(8) Cap. XII. vv. 3-4.

senserunt, eosque cadentes huius caliginosi aeris habitaculum recepit. — Et hoc ad nostram probationem factum est, ut sit nobis exercitationis causa. Unde Apostolus (1): *Colluctatio est nobis adversus principes et potestates mundi huius, et adversus rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae in coelestibus;* quia daemones, qui sunt spirituales et nequam, in hoc turbulento aere nobis propinquo, quod *coelum* appellatur, habitant. Unde et diabolus *princeps aeris* dicitur.

Quare non est concessum eis habitare in coelo, vel in terra? — Non enim est eis concessum habitare in *coelo,* quia clarus locus est et amoenus; nec in *terra* nobiscum, ne homines nimis infestarent; sed iuxta Apostoli Petri doctrinam in epistola Canonica (2) traditam, in *aere* isto *caliginoso,* qui eis quasi carcer usque ad tempus iudicii deputatus est. Tunc autem detrudentur in baratrum inferni, secundum illud (3): *Ite maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius.*

Quod daemones aliis praesunt, et habent etiam alias praelationes. — Et sicut inter bonos Angelos alii aliis praesunt, ita et inter malos *alii aliis praelati* sunt, et alii aliis subiecti. Quamdiu durat mundus Angeli Angelis, daemones daemonibus, homines hominibus praesunt; sed in futuro omnis evacuabitur praelatio, ut docet Apostolus (4). Habent quoque, secundum modum scientiae maioris vel minoris, *praelationes* alias *maiores* vel *minores;* quidam enim uni provinciae, alii uni homini, aliqui etiam uni vitio praesunt, unde dicitur *spiritus superbiae, spiritus luxuriae,* et huiusmodi, quia de illo vitio maxime potest homines tentare, a quo nominatur. Inde etiam est quod nomine daemonis *divitiae* vocantur, scilicet Mammona, est enim *Mammon* nomen daemonis, quo nomine vocantur divitiae secundum Syriacam linguam. Hoc autem non ideo est quod diabolus in potestate habeat dare vel auferre divitias cui velit, sed quia eis utitur ad hominum tentationem et deceptionem.

An omnes daemones sint in hoc aere caliginoso, an aliqui sint in inferno? — Solet autem quaeri, utrum *omnes* in isto *aere caliginoso* sint, an aliqui iam sint in *inferno?* — Quod in inferno *quotidie descendant* aliqui daemonum, verisimile est, quia animas illuc cruciandas deducunt; et quod *illic* aliqui *semper sint,* alternatis forte vicibus, non procul est a vero, qui illic animas detinent atque cruciant. Quod autem animae malorum illuc descendant atque illic puniantur, ex eo constat quod Christus ad inferos descendit, ut iustos qui ibi teneban-

---

(1) *Eph.* c. VI. v. 12.
(2) II. c. I. v. 19.
(3) *Matth.* c. XXV. v. 41.
(4) I. *Cor.* c. XV. v. 24.

tur educeret; si enim iusti illuc descendebant, multo magis iniusti; et sicut tradit auctoritas (1), cum iustos eduxit, iniquos ibi reliquit; momordit enim infernum, non absorbuit.

Quidam putant Luciferum esse in inferno religatum, ex quo tentavit Christum, et victus fuit, quem dicunt primum hominem tentasse et vicisse. — De *Lucifero* autem quidam opinantur quod ibi religatus sit, et ad nos tentandos nunc accessum non habeat, quia in Apocalypsi (2) legitur: *Cum consummati fuerint mille anni, solvetur Satanas de carcere suo, et exiet et seducet gentes;* quod erit novissimo tempore Antichristi, quando erit tanta tribulatio, ut etiam, *si fieri potest* (3), moveantur *electi.* Quem ibi religatum dicunt ab eo tempore quo tentavit Christum (4) in deserto vel in passione, et victus fuit ab eo. Ipsum putant primum hominem tentasse et vicisse, et secundo Deum, sed ab eo victum esse, et ideo in inferno religatum. — Alii autem putant, ex quo cecidit, pro peccati sui magnitudine, illuc fuisse demersum.

Quod Lucifer non habet potestatem quam habebit in tempore Antichristi. — Sed sive in infernum demersus sit, sive non, credibile est eum non habere facultatem accedendi ad nos, quam habebit in tempore Antichristi; in quo fraudulenter ac violenter operabitur; et ideo forte dicitur (5) tunc *solvendus,* quia tunc dabitur ei a Deo potestas tentandi homines, quam modo non habet.

Quod daemones semel victi a Sanctis, non accedunt amplius ad alios. — Aliis quoque qui a Sanctis iuste et pudice viventibus vincuntur, potestas alios tentandi videtur adimi. Unde Origenes (6): «Puto, inquit, sane, quia Sancti, repugnantes adversus istos incentores et vincentes, minuant exercitum daemonum, et velut quam plurimos eorum interimant; nec ultra fas sit illi spiritui, qui ab aliquo Sancto caste et pudice vivendo victus est, impugnare iterum alium hominem». — Hoc autem quidam putant intelligendum tantum de illo vitio, in quo superatus est, ut si de superbia aliquem virum sanctum tentat et vincitur, ulterius non liceat ei illum vel alium de superbia tentare.

---

(1) *Os.* c. XIII. v. 14.
(2) Cap. XX. v. 7.
(3) *Matth.* c. XXIV. v. 24.
(4) *Matth.* c. IV. v. 1-11.
(5) *Apoc.* c. XX. v. 3.
(6) Homil. XV.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE VI. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIONES

QUAESTIO I.

413. (¹) — **Proponitur quaestio.** — Circa *distinctionem sextam* quaero:

Utrum Angelus malus potuerit appetere aequalitatem Dei?

414. — **Argumentum principale** (1). — Quod non: intellectus intelligendo summum verum non errat; ergo nec voluntas amando summum bonum peccat; ergo appetens aequalitatem Dei non peccaret; ergo Angelus in primo actu peccandi non potuit appetere * aequalitatem Dei * (*a*).

415. — **Contra** Magister in littera.

416. — **Exponitur sententia tenens Angelum malum non potuisse appetere aequalitatem Dei** (2). — Dicitur quod *non potuit aequalitatem istam appetere.* — Ad quod videntur esse quatuor rationes: — *a)* Prima, quia non peccavit ex *passione*, patet; nec ex *ignorantia*, quia poena non praecessit culpam; igitur ex *electione:* sed electio non est *impossibilium*, ex III. *Ethic.*: Angelum autem esse aequalem Deo est impossibile; ergo, etc.

b) Praeterea, Angelum esse aequalem Deo includit *contradictionem;* ergo non includit aliquam rationem entis; ergo non continetur aliquo modo sub primo obiecto voluntatis vel intellectus; ergo non * est * aliquo modo *volibile.*

c) Praeterea * tertio *, nihil potest voluntas velle, nisi quod est *praeintellectum;* ergo Angelum esse aequalem Deo oportuit esse praeintellectum vel praeostensum ab intellectu.

(*a*) Wadd. summum bonum.

(1) Solvitur ad n. 420.

(2) Cuius rationes solvuntur ad n. 419.

Aut igitur ab intellectu *errante,* et tunc poena fuisset ante culpam: vel ab intellectu *non errante,* et hoc impossibile, quia intellectus non errans non potest ostendere illud quod includit *contradictionem.*

d) Praeterea quarto, et videtur esse ratio Anselmi, *De Casu diaboli,* cap. 4: Angelum esse aequalem Deo includit Angelum *non esse,* quia Angelus non potest esse Angelus nisi sit *inferior* Deo: sed nullus potest appetere se non esse; per August. III. *De Lib. Arb.*(1): ergo nullus inferior Deo potest appetere aequalitatem Dei.

e) (Anselmus etiam, *De Similitudinibus,* c. 6: *Si beato Petro par esse volueris, eris in gloria Dei; quia ut Petrus sis in persona tua non poteris, nam hoc si velles, teipsum nihil esse velles: quod velle nequibis* (*a*)).

417. (2) — **Ostenditur Angelum malum potuisse appetere aequalitatem Dei.** — Quia tamen istae rationes non cogunt, potest aliter ad *quaestionem* responderi, scilicet quod *Angelus potuit appetere aequalitatem Dei.* Quod persuadetur: — *a)* Primo sic: quia voluntas habet duplicem actum *amandi,* scilicet amore *amicitiae* et actum *concupiscendi* aliquid amato [Vid. n. 425]. Et secundum utrumque actum habet *totum ens* pro obiecto, ita quod sicut quodcumque ens potest ipsa amare amore *amicitiae,* ita quodcumque ens potest *concupiscere* ipsi amato; igitur cum Angelus potuerit se amare amore *amicitiae,* potuit sibi *concupiscere* omne bonum concupiscibile; et ita cum *aequalitas* Dei sit bonum quoddam concupiscibile secundum se sibi, potuit illud bonum concupiscere.

b) Praeterea, si aequalitas Dei esset *possibilis* Angelo, posset Angelus istam concupiscere sibi. * Istud * planum est. Sed *impossibilitas* huius non prohibet quin posset Angelus hoc velle; quia voluntas potest esse *impossibilium,* secundum Philos. III. *Ethic.* et Damasc. — Hoc etiam *probatur,* quia damnati odiunt Deum, ex illo Psalm. LXXIII. v. 23: *Superbia eorum qui te oderunt,* etc.: odiens autem vult oditum *non esse,* secundum Philos. II. *Rhetor.;* ergo volunt Deum non esse: sed hoc est *impossibile* in se et incompossibile; ergo *impossibilitas* istius appetibilis non prohibet quin posset appeti a voluntate pec-

(*a*) Deest in Ed. Ven., quae tamen solutionem n. 419 *e* positam habet.
(1) Cap. 6 seqq.

cante. — Hoc etiam *confirmatur,* quia voluntas peccans potuit velle Deum non esse, et potuit etiam cum hoc velle illum gradum et illam eminentiam Dei esse in aliquo; ergo potuit velle eam esse in *se* sicut in alio, et ita potuit velle sibi *eminentiam* Dei.

c) Praeterea, secundum August. *LXXXIII. QQ.* q. 30, voluntas potest *uti fruendis* et *frui utendis;* ergo potest frui *se;* cum ergo non debeat frui nisi summo bono, et potest frui se, potest sibi concupiscere tantum bonum quantum bonum potest concupiscere summo bono: et hoc est aequalitas divina.

418. (3) — **Sed volitione tantum complacentiae, non vero efficaci.** — *Respondeo* ad *quaestionem* et dico: — *a)* Quod actus *volendi* duplex est: *simplex,* et sub *conditione.* Vel sub aliis verbis: quod est volitio *efficax,* et volitio *complacentiae.* — *Exemplum:* alio modo infirmus *sperans* sanitatem vult sanitatem, et alio modo infirmus *desperans* de sanitate. Vult enim sanitatem primus, quia sperat sanitatem sibi possibilem, et habet respectu eius volitionem *efficacem* et imperativam mediis inducentibus sanitatem. Sed desperans vult volitione *complacentiae,* sed non volitione *efficaci,* quia non quaerit media inducentia sanitatem, pro eo quod non existimat illam posse sibi acquiri.

b) Et ista volitio secunda, quae est solum *complacentiae,* potest esse *impossibilis;* et hoc sufficit ad meritum et demeritum, quia etsi sit impossibile, tamen potest consentire illi pleno consensu. — Et ista volitione potuit Angelus appetere aequalitatem divinam.

c) Sed de prima volitione, quae *efficax* est, dico quod Angelus non potuit appetere.

d) Simplici tamen volitione potuit sibi *concupiscere* tantum bonum, et tanto desiderio, quanto concupisceret si esset sibi possibile.

419. (4) — **Solvuntur rationes contrariae sententiae.** — Ad *argumenta* pro *opinione.* — *a)* Ad *primum* [n. 416 *a*] dici potest quod *electio* aequivoce accipitur: *uno modo* pro actu voluntatis consequente *plenam* apprehensionem intellectus, quomodo dicitur quis peccare ex *electione* quando non est *passio* perturbans intellectum, nec est *ignorantia: alio modo* pro actu

voluntatis consequente *conclusionem syllogismi practici;* quae electio non est nisi volitio *efficax* obiecti, quae est ad inquirendum medium per quod possit obiectum attingi. — *Primo modo* electio est impossibilium, sicut dicit Philos. III. *Ethic.* quod *voluntas* est *impossibilium:* non tantum voluntas *errans,* sed voluntas praesupposita plena apprehensione intellectus. — *Secundo modo* electio non est impossibilium; quia nullus de impossibilibus *syllogizat practice;* syllogismus enim practicus ex fine concludit illud quod est ad finem, ut per illud quod est ad finem deveniatur ad finem: et talis discursus numquam habetur de *impossibili.*

Vel planius dici potest quod *electio uno modo* praecise dicit volitionem consequentem plenam apprehensionem (*a*): *alio modo* volitionem *efficacem* consequentem *syllogismum practicum.* — *Primo modo* potest esse cuiuscumque cui praesupponitur notitia perfecta obiecti. — *Secundo modo* non potest esse alicuius nisi ad cuius esse operatur voluntas *quantum potest,* quia nihil vult *efficaciter* nisi ad quod disponit media per quae potest deduci. Et talis volitio *efficax* numquam est alicuius *impossibilis;* nullus enim consiliatur de impossibilibus, nec praecepit intellectui practico ad inquirendum media ad illud. Et hoc modo habet intelligi verbum Philosophi: *electio non est impossibilium.* — Hoc etiam modo Angeli non peccaverunt ex *electione,* hoc est ex volitione *efficaci,* per quam vellent niti ad consequendum propositum, * impugnando * et surripiendo sibi eminentiam Dei. Potuerunt tamen peccare ex electione, hoc est ex non surreptione, sed ex *perfecta volitione* illius aequalitatis.

(5) *b)* Ad *secundum* [n. 416 *b*] dico quod sicut est duplex *intellectio,* scilicet *absoluta* et *comparativa,* et absoluta quidem non est nisi alicuius obiecti simplicis contenti sub obiecto intellectus, et comparativa sive collativa potest esse ad quodcumque, et hoc sive ista comparatio sit possibilis, sive impossibilis, non enim intellectus tantum componit propositiones possibiles, sed impossibiles, ita etiam aliqua volitio est *absoluta,* et illa non est nisi alicuius obiecti simplicis contenti sub primo obiecto volibili: aliqua est *comparativa,* et *ista* potest com-

---

(*a*) Ed. Ven. dicit plenam acceptationem vel volitionem.

parare quodcumque volibile simplex ad quodcumque, licet in illa comparatione includatur *contradictio.*

De *prima* volitione loquendo, hoc complexum non est volibile, quia non est aliquid simplex includens in se rationem primi obiecti; sed tantum est quaedam habitudo obiecti simplicis ad aliud obiectum, quorum utrumque obiectum simplex est per se volibile; nam et illud *quod* vult, et illud *cui* vult est per se volibile.

(6) Quando ergo *dicis* quod hoc totum non includit in se rationem primi obiecti sui, *falsum est* loquendo de *partibus* totius, utraque enim pars, scilicet *quod* et *cui,* per se includit in se obiectum voluntatis; et hoc sufficit ad hoc quod voluntas velit unam partem in ordine ad aliam, sicut ad hoc quod intellectus componat quodcumque simplex cuicumque simplici sufficit quod utrumque simplex possit per se apprehendi ab intellectu.

c) Ad *tertium* [n. 416 *c*] dico quod intellectus *simplex* potest apprehendere *aequalitatem* Dei sine *errore;* et sufficit sola simplex apprehensio ad hoc quod appetitus * vel voluntas * appetat illud apprehensum alteri, sicut intellectus apprehendens albedinem et apprehendens corvum potest velle albedinem corvo: *aequalitas* autem Dei potest apprehendi sine errore, quia in aliquo est sine errore, nam Filius Dei est aequalis Patri, et ille potest apprehendi; vel si nihil esset aequale, adhuc aequalitas posset apprehendi absolute. — Nec in apprehensione illa simplici est *error,* nec aliqua falsitas; et tamen illa apprehensio simplex sufficit ad volitionem illius simplicis cuicumque intellecto et amato.

Si igitur arguas: a quo intellectu hoc ostenditur, *errante* vel *non errante?* Dico quod a *non errante,* sed *simplici,* cuius non est errare, nec verum dicere; istae enim sunt conditiones intellectus *componentis* et *dividentis;* et non oportet intellectum ante appetere, hoc componere cum hoc, vel dividere hoc ab illo, sed sufficit voluntatem comparare hoc ad illud, quia voluntas est vis *collativa* sicut intellectus, et per consequens potens conferre quecumque simplicia sibi ostensa, sicut intellectus potest.

(7) *d)* Ad *quartum* [n. 416 *d*] potest dici quod voluntas posset velle *consequenter* se non esse, quia quilibet peccans mor-

taliter vult aliquid in quo non vult *subesse Deo*, et in hoc ex consequenti vult se *non esse*, quia non potest esse nisi subsit Deo. — Tamen ad *formam argumenti* potest dici quod non oportet quod velit consequens, etsi vult antecedens, quando consequens non est de *per se intellectu* antecedentis: sicut ponitur *exemplum* quod aliquis potest appetere *episcopatum*, non volendo *sacerdotium*. Cuius ratio est ista: quia sicut ad *scire* antecedens non sequitur scire consequens, nisi sciatur consequentia huius ex illo, ita ex *velle* antecedentis non sequitur velle consequentis, nisi sit velle huius consequentiae; si enim vel nesciatur consequentia, vel non sit velle consequentiae, non oportet propter velle antecedens velle consequens. Nunc autem in proposito consequens non est de *intellectu* antecedentis; nec si esset, esset per se ista habitudo cognita vel volita; et ita potest non velle consequens.

e) Ad illud *Anselm. De Similitudinibus* [n. 416 *e*] dicitur quod non potest quis *ordinate* velle se *non esse* (*a*), quia ordinata voluntas non est volendo aliquid, * nolendo * (*b*) illud quod necessario sequitur ad ipsum: sive sit sibi intrinsecum, sive non; sed de voluntate *non ordinata* non oportet.

420. — Solvitur argumentum principale. — Ad *primum principale* [n. 414] dico quod intellectus intelligens summum verum de *aliquo* non summo vero errat: sicut intelligendo lapidem esse summum verum; non tamen errat intelligendo lapidem in se intellectione *simplici*, vel intellectione *collativa* intelligendo illud *cui* ipsum *convenit*. Ita voluntas volendo primum bonum voluntate *simplici* complacendo non errat, nec volendo illud alicui *cui* illud bonum *convenit:* non autem congruit nisi Ipsi soli, et ideo volendo illud cuicumque alii a se, quasi volitione *collativa*, errat.

(*a*) Ed. Ven. peius esse. (*b*) Wadd. non volendo.

QUAESTIO II.

421. (1) — Proponitur quaestio. — *Secundo* quaero: *Utrum primum peccatum Angeli formaliter fuit superbia?*

422. — Argumenta principalia (1). — Quod sic: — *a)* August. XIV. *De Civit. Dei*, cap. 13.: *Malae voluntatis initium quid potuit esse nisi superbia?*. Et probat per illud * *Eccli* * X. v. 15: *Initium omnis peccati superbia*, etc. — * Item * in eodem cap.: *Elationis vitium in diabolo maxime dominari sacris Litteris edocetur.*

b) Praeterea, in Canon. Ioan. I. c. II. v. 16: Omne quod est in mundo aut est concupiscentia *carnis*, aut concupiscentia *oculorum*, aut *superbia vitae:* non peccaverunt concupiscentia *oculorum*, nec concupiscentia *carnis;* ergo, etc.

c) Praeterea, per viam *divisivam:* quia non potuit primo peccare per aliquod *nolle*, et per consequens non primo per *iram*, nec per *avaritiam*. — Et probatur *antecedens;* quia omne nolle praesupponit aliquod *velle.* — Nec peccaverunt aliquo velle inordinato circa *temporalia*, nec peccato *carnis*, quia talia non sunt eis appetibilia. — Ergo, per divisionem exclusis aliis, sequitur quod peccaverunt per *superbiam.*

d) Praeterea, *Psalm.* LXXIII. v. 23: *Superbia eorum qui te oderunt*, etc.: sed non peccaverunt nisi *unico* peccato, quia alias peccatum eorum fuisset remediabile; quia nec peccaverunt *simul* pluribus peccatis, quia voluntas non potest habere simul duos actus perfectos, sicut nec intellectus; igitur si peccaverunt pluribus peccatis, peccaverunt uno post alterum; et ita in illo instanti secundo potuerunt poenitere, et ita peccaverunt post primum instans: quod tenetur communiter pro inconvenienti, quia tenetur communiter quod peccatum eorum fuerit *irremediabile* (2).

---

(1) Solvuntur ad n. 446. (2) Vid. n. 437.

423. (2) — **Oppositum** (1): — *a)* Peccatum eorum fuit *maximum,* quia irremediabile: superbia non est maximum peccatum; quod patet per eius oppositum, quod non est maximum bonum: *tum* quia humilitas potest esse informis: charitas autem non; ergo est humilitas minus bona: *tum* quia loquendo de virtutibus moralibus, humilitas est quaedam temperantia: omnis autem temperantia est minus perfecta virtus quam *amicitia,* quae est perfectissima virtus sub iustitia, VIII. *Ethic.*

b) Praeterea, superbia consistit in *irascibili:* nullus autem actus irascibilis potest esse primus simpliciter, quia irascibilis est propugnatrix *concupiscibilis;* ideo passiones irascibilis oriuntur ex passionibus concupiscibilis.

c) Praeterea, superbia videtur esse appetitus *excellentiae,* quia secundum August., XIV. *Civit. Dei,* c. 5, quid est superbia nisi *perversae celsitudinis appetitus?,* et per consequens excellentia respectu aliquorum quibus excellat: sed non primo appetebat aliquid in ordine ad *alios,* sed primo appetebat aliquid in *se* quam in comparatione appeteret ad alios: sicut nihil est ad alterum nisi quod prius est ad se; ita nullus appeteret aliquid in ordine ad aliud, nisi quia primo appetit sibi, et per consequens primo appetebat sibi illam.

d) Praeterea, inferiores daemones non videntur appetivisse dominium disconveniens; nec etiam consensisse dominio Luciferi, quia magis videtur probabile quod magis appetierunt subesse Deo quam Lucifero; igitur primum peccatum eorum non fuit *superbia.*

424. — (3) — **Divisio.** — In ista *quaestione* tenetur communiter pars *affirmativa* propter argumentum *divisivum* ad primam partem [n. 422 *c*].

Sed ad videndum veritatem quaestionis, *primo* est ostendendum *quae fuit malitia in primo Angelo peccante,* et *secundo ad quod genus peccati pertinebat* ista malitia.

Articulus I.

OSTENDITUR QUAE FUIT MALITIA IN PRIMO ANGELO PECCANTE.

425. — **Actuum voluntatis distinctio.** — Circa PRIMUM videndum est de *ordine* actuum *voluntatis.* — Et circa hoc

(1) Vid. explicationem ad n. 447.

dico quod est in communi duplex actus voluntatis, scilicet *velle* et *nolle*. *Nolle* enim est actus positivus voluntatis, quo *fugit* disconveniens seu resilit ab obiecto disconveniente; *velle* est actus quo *acceptat* obiectum aliquod conveniens. — Et est ulterius duplex *velle*, quod potest nominari *amicitiae* et *concupiscentiae*. Et dicatur velle *amicitiae* esse istius (*a*) obiecti *cui* volo bonum, et velle *concupiscentiae* esse istius obiecti *quod* volo alicui alii amato. [Vid. n. 417 *a*].

426. (4) — Eorumdem actuum ordo. — Istorum autem actuum patet *ordo:* — *a)* Quia omne *nolle* praesupponit aliquod *velle;* a nullo enim refugio, nisi quia non potest stare cum aliquo quod accepto tamquam conveniens. Et hoc dicit Anselmus, *De Casu diaboli*, cap. 3, ponens exemplum de *avaro, nummo* et *pane*. — Et istorum duorum *velle* [n. 425] patet ordo, quia *concupiscentia* praesupponit illud velle *amicitiae;* cum enim amatum sit respectu concupiti quasi finis cui volo bonum, nam propter amatum concupisco sibi bonum quod sibi volo, et cum finis voluntatis habeat primam rationem obiecti voliti, patet quod velle *amicitiae* praecedit velle *concupiscentiae*.

b) Ex isto probato sequitur ulterius quod similis est processus in *velle* et *nolle deordinatis;* nullum enim *nolle* est primus actus deordinatus voluntatis; quia non posset habere *nolle* nisi respectu vel in virtute alicuius *velle*, et si *velle* esset ordinatum acceptando obiectum cum circumstantiis debitis, *nolle* quod habetur consequenter similiter esset sibi ordinatum; nam si ordinate amo, ordinate odio nociva amati. Eodem modo si velle *amicitiae* esset ordinatum, velle *concupiscentiae* consequens ad illud esset ordinatum; nam si ordinate amo illud cui volo bonum, ordinate concupisco sibi bonum.

427. — Ostenditur primum actum inordinatum Angeli fuisse velle amicitiae respectu sui ipsius. — Sequitur igitur quod simpliciter actus primus inordinatus voluntatis fuit primum *velle amicitiae* respectu eius *cui* voluit bonum. Hoc autem obiectum non fuit *Deus;* quia non potuit Deum inordinate ex intensione amare amore amicitiae; nam Deus est tale amabile, quod ex sola ratione sui ut obiectum est dat completam rationem bonitatis actui perfecte intenso. Nec est verisimile quod aliquid *aliud a se* nimis intense dilexerit actu amicitiae: *tum* quia

(*a*) Ed. Ven. respectu.

inclinatio naturalis magis inclinavit ad se quam ad aliquid aliud creatum sic amandum: *tum* quia non videtur quod aliquid aliud creatum a se sic intellexerit sicut se: * *tum* quia *amicitia* fundatur super *unitatem*, VIII. *Ethic.:* nihil autem cum eo erat ita verum [unum?] sicut ipsemet cum seipso; et etiam *amicabilia ad alterum procedunt ex amicabilibus* ad seipsum, ex IX. *Ethic.* *; ergo primus actus inordinatus fuit actus *amicitiae* respectu sui ipsius. — Et hoc est quod dicit August. XIV. *De Civit. Dei* (1): * hoc est quod fecit duas civitates *, civitatem Dei amor Dei usque ad contemptum sui; civitatem diaboli amor sui usque ad contemptum Dei. — Prima igitur radix civitatis diaboli fuit *inordinatus amor amicitiae sui*, quae radix germinavit usque ad *contemptum Dei*, in quo est consummata ista malitia. — Sic patet de *inordinatione* simpliciter *prima*, quae fuit simpliciter (*a*) in primo velle inordinato.

428. (5) — **Et primam velle concupiscentiae deordinationem fuisse immoderatum appetitum beatitudinis.** — Restat nunc videre de * prima * *inordinatione* ipsius *velle concupiscentiae*. — Et videtur ibi dicendum quod primo concupierunt sibi *immoderate beatitudinem*. Quod probatur *primo* sic: — *a)* Nam primum concupiscere inordinatum non processit ex affectione *iustitiae*, sicut nec aliquod peccatum processit ex illa affectione; ergo processit ex affectione *commodi*; quia omnis actus voluntatis elicitus aut elicitur secundum affectionem *iustitiae*, aut *commodi*, secundum Anselmum; maximum igitur commodum maxime appetitur a voluntate non sequente regulam iustitiae; et ita *primo*, quia nihil aliud regulat illam voluntatem non rectam nisi inordinatus appetitus et immoderatus illius maximi commodi: maximum autem commodum est *beatitudo* perfecta. — Et haec ratio habetur ab Anselmo, *De Casu diaboli*, cap. 4. Quaere in textu (2).

b) Secundo probatur hoc, quia primum peccatum in concupiscendo fuit aliquod *velle*, nihil enim refugit a se, hoc est, ne aliquid sibi contingat, nisi quia concupiscit oppositum sibi. Aut igitur illud concupivit amore *honesti*, vel *utilis*, aut *delectabilis*, quia non est nisi iste triplex amor quo aliquid

(*a*) Ed. Ven. similiter.

(1) Cap. ult.

(2) *Peccavit ergo volendo aliquod commodum, quod nec habebat, nec tunc velle debuit, quod tamen ad augmentum beatitudinis esse illi poterat.*

amatur: non amore *honesti*, quia tunc non peccasset: nec amore *utilis*, quia ille non est primus amor; ex quo enim utile est *ad aliquid* utile, nullus prius concupiscit utile quam illud ad quod est utile; ergo primo peccavit amando aliquid excessive tamquam *delectabile* summum: delectabile autem summum est bonum honestum in quantum honestum, ut ipsa *beatitudo* unde talis; igitur, etc. — Ista ratio potest accipi a Philos., VIII. *Ethic.*, et ex illa distinctione communi boni, *utilis, honesti* et *delectabilis.*

c) Tertio hoc persuadetur sic: quia omnis potentia appetitiva consequens in actu suo actum apprehensivae primo appetit *delectabile* convenientissimum suae cognitivae, vel *delectationem* in tali delectabili, quia in tali appetibili maxime quietatur. Quod patet de appetitu consequente apprehensionem gustus vel auditus vel tactus; quia quilibet talis maxime appetit obiectum convenientissimum potentiae cognitivae, cuius actum sequitur in appetendo. Igitur voluntas separata ab omni appetitu sensitivo primo * omnino * (*a*) appetit illud quod est convenientissimum intellectui, cuius convenientiam sequitur illud appetere, vel primo appetit delectationem in tali obiecto; et per consequens beatitudinem includentem tale obiectum, et actum et delectationem consequentem.

d) Quarto hoc persuadetur sic: illud enim primo appetitur a voluntate non regulata per iustitiam, quod si esset solum appeteretur, et nihil aliud sine eo: talis est *delectatio;* non enim *excellentia,* vel quodcumque aliud, si esset *triste,* appeteretur; sed delectatio vel aliquid tale appeteretur.

429. (6) — **Corollarium.** — Quantum igitur ad istum secundum gradum, scilicet quantum ad *peccatum* Angeli, videtur quod primo concupivit *beatitudinem;* quia sicut peccatum primum appetitus * correspondens visui * (*b*) esset in appetendo pulcherrimum visibile convenientissimum suae cognitivae et sibi, in quo perfectissime delectaretur, ita voluntatis coniunctae appetitui sensitivo, quando ipsa non sequitur iustitiam, nec regulam rationis, videtur primum appetibile esse aliquid summe delectabile illi appetitui, cui voluntas maxime conformatur in agendo. — Et ideo in hominibus secundum diversitatem complexionum est dominium appetitiuum sensitivorum, et siquidem quaelibet cognitiva habet proprium appetitum, tunc secundum

(*a*) Wadd. omnium. (*b*) Wadd. appetitus visivi.

diversitatem complexionum est diversitas dominii in cognitivis diversis et in eorum appetitivis: in quolibet, inquam, voluntas secundum praedominium appetitus sensitivi maxime inclinatur ad actum eius. Et ideo quidam sequentes inclinationem primam, sine regula iustitiae, primo inclinantur ad luxuriam, quidam primo ad superbiam. Voluntas ergo separata ab omni appetitu sensitivo, et per consequens ad nihil inclinata propter inclinationem appetitus sensitivi, ipsa deserta a iustitia, * sequeretur * absolutam inclinationem voluntatis unde voluntas est, et ista videtur ad maximum conveniens voluntati, sive potentiae cognitivae; nam in quo perficitur maxime cognitiva, in illo perficitur maxime appetitiva correspondens illi cognitivae.

430. (7) — **Obiectiones**(1). — Et *si arguas* contra istud: — *a)* Primo, quia secundum August., XIII. *Trinit.* c. 5, beatitudo ab omnibus appetitur: quod autem in omnibus est uniformiter videtur esse *naturale;* igitur beatitudo *naturaliter* appetitur: appetitus autem naturalis semper est *rectus,* quia a Deo; igitur et voluntas sibi consona semper est recta, quia quod est consonum recto * semper * est rectum; ergo in appetendo beatitudinem nullus *peccat.*

b) Praeterea, nullus intellectus errat circa prima principia, II. *Metaph.;* ergo nec voluntas circa *ultimum finem.* — *Consequentia* probatur per illam similitudinem Philosophi ex VII. *Ethic.* et II. *Physic.: Sicut principium in speculabilibus, ita finis in agibilibus vel operabilibus.*

c) Praeterea, boni habuerunt affectionem *commodi* sicut mali, secundum Anselmum, *De Concordia:* voluntas commodum non velle nequit(*a*); igitur ita volunt commodum boni sicut mali; igitur omnes *aequaliter peccaverunt,* si ex affectione *commodi* peccaverunt; ergo.

431. (8) — **Affectio iustitiae — commodi** — (*b*). Ad videndum solutionem istarum rationum, — *a)* distinguo quid possit intelligi per istas affectiones *iustitiae* et *commodi,* de quibus loquitur Ansel., *De Casu diaboli.* — *Iustitia* potest intelligi vel *infusa,* quae dicitur *gratuita,* vel *acquisita,* quae dicitur *moralis,* vel *innata,* quae est ipsa libertas voluntatis. Si enim intelligeretur secundum illam fictionem Ansel., *De Casu diaboli,*

(*a*) Ed. Ven. commodi non esse nequit velle.

(*b*) Ed. Ven. anteponit: Ad primum.

(1) Solvuntur ad n. 434.

(quaere ibi (1)), quod esset Angelus (*a*) tantum habens affectionem *commodi*, et non *iustitiae*, hoc est habens * intellectum et * appetitum intellectivum *mere* ut appetitum talem, et non ut *liberum*, talis Angelus non posset *non velle* commoda, nec etiam non *summe* velle talia; nec imputaretur sibi in peccatum; quia iste appetitus se haberet ad suam cognitivam sicut modo appetitus visivus ad visum, necessario consequendo ostensionem istius cognitivae et inclinationem ad optimum ostensum a tali potentia, quia non haberet unde se refraenaret. Illa igitur affectio *iustitiae*, quae est prima moderatrix affectionis *commodi*, et quantum ad hoc quod non oportet voluntatem *actu appetere* illud ad quod inclinat (*b*) affectio *commodi*, nec etiam *summe* appetere, illa, inquam, affectio *iustitiae* est *libertas* innata voluntati, quia ipsa est prima moderatrix affectionis talis.

b) Et licet Anselmus frequenter loquatur non tantum de actu iustitiae quae est *infusa*, sed *acquisita*, tamen ibi videtur loqui de *infusa*, quia illam dicit amitti per peccatum mortale, quod non esset verum nisi de iustitia infusa.

c) Tamen distinguendo ex natura rei duas rationes primas istarum rationum, in quantum altera *inclinat* voluntatem naturaliter et summe ad commodum, altera autem quasi *moderatur* eam, ne in eliciendo actum oporteat eam sequi inclinationem eius, nihil aliud sunt ista quam *eadem voluntas*, in quantum est appetitus intellectivus *nude*, et ultra hoc in quantum *libera;* quia, sicut dictum est, in quantum est mere appetitus intellectivus *summe* inclinaretur actualiter ad optimum intelligibile, sicut est de optimo visibili et visu; tamen in quantum *libera* est, potest *se refraenare* in eliciendo actum, ne sequatur istam inclinationem, nec quantum ad *substantiam* actus, nec quantum ad *intensionem*, ad quam potentia naturaliter inclinatur.

432. — Sine libertate non datur peccatum. — *a)* Potentia autem aliqua si fuisset *appetitiva praecise* sequens in actu suo inclinationem eius, sicut appetitus visivus sequitur visum et eius inclinationem, tunc licet illa non posset appetere nisi intelligibile,

---

(*a*) Ed. Ven. Angelus enim. (*b*) Ed. Ven. et quantum ad hoc quod non oporteat eam summe appetere illud, scilicet ad quod inclinat affectio commodi in quantum affectio... (1) Cap. 4.

sicut appetitus visivus non potest appetere nisi visibile, tamen non posset tunc peccare, quia non esset in potestate eius aliud, nec aliter appetere, quam cognitiva ostenderet et inclinaret.

(9) *b)* Ipsa eadem facta iam *libera,* quia nihil aliud est nisi quod una res includat virtualiter plures rationes perfectionales quam includeret si esset sine ratione libertatis (*a*), per rationem *libertatis* potest se moderari in volendo, et quantum ad hoc quod est *non velle* illud ad quod inclinat affectio commodi, et quantum ad hoc quod est non *summe* velle illud; et ex quo potest moderari, tenetur moderari secundum regulam iustitiae, quae accipitur ex voluntate superiore.

c) Secundum hoc ergo patet quod voluntas *libera* non tenetur omni modo velle beatitudinem, quo voluntas si esset tantummodo appetitus intellectivus sine libertate vellet eam; sed tenetur in eliciendo actum moderari appetitum, unde est appetitus intellectivus, quod est moderari affectionem *commodi,* ne scilicet immoderate vellet.

433. — Qualiter potuerit Angelus peccare in appetendo beatitudinem. — *a)* Potest autem voluntas, seipsam potens moderari, *immoderate* beatitudinem velle, quae sibi congruit, tripliciter: vel quantum ad *intensionem,* puta volendo eam maiori conatu quam sibi conveniat: vel quantum ad *accelerationem,* puta volendo eam sibi citius quam sibi conveniat: vel quantum ad *causam,* puta volendo sibi eam aliter quam sibi congruat, puta sine meritis: vel forte modis aliis, de quibus omnibus non oportet hic curare.

b) Aliquo istorum modorum est probabile quod excesserit voluntas eius [Angeli], scilicet vel plus appetendo sibi beatitudinem in quantum est bonum *sibi* quam amando illud bonum in *se,* vel plus appetendo illud bonum ut obiectum beatificum esse bonum suum tamquam *sibi* bonum, quam appetendo illud inesse alii, ut *Deo suo,* et in hoc est summa perversitas voluntatis, quae est *uti fruendis* et *frui utendis,* secundum August., LXXXIII. *QQ.*, q. 30: vel secundo modo potuit appetere habere *statim* eam, cum tamen Deus velit eum illam habere post morulam viae: vel tertio modo appetendo eam *ex naturalibus* habere, non habendo eam gratiose, cum tamen Deus velit eam haberi ex meritis.

(*a*) Ed. Ven. addit: ipsa enim.

c) Debuit ergo *libera* voluntas moderari affectionem quantum ad istas circumstantias, quas recta ratio habuit ostendere; quia beatitudo debuit minus appeti *sibi* quam *Deo,* et debuit appeti pro *tempore* pro quo Deus voluit, et ex *meritis* pro quibus Deus voluit, eam debere appeti; ergo si aliquo istorum modorum sequebatur affectionem *commodi,* non moderando eam per *iustitiam,* hoc est per infusam si habuit, vel acquisitam, vel innatam sive naturalem, quae est ipsamet libertas, peccavit.

434. (10) — **Solvuntur obiectiones supra propositae.** — Per hoc ergo ad *argumenta.* — *a)* Ad *primum* [n. 430*a*]: voluntas *naturalis* non est de se immoderata, sed tantum inclinat per modum *naturae,* et in hoc non est immoderatio, quia inclinat sicut accepit inclinari, nec est in potestate sua aliud. In potestate autem voluntatis ut *libera* est in eliciendo actum est *tantum* inclinari, vel *minus.*

Quando ergo *accipis* quod voluntas *naturalis* est respectu beatitudinis, *concedo;* sed non actualiter immoderata actu *elicito;* non est enim inclinatio appetitus naturalis aliquis actus elicitus, sed est sicut perfectio *prima,* et haec non est immoderata, sicut nec natura cuius est, cum ita inclinetur affectione *commodi* in obiectum suum, quod si haberet ex se actum elicitum non posset illum moderari, quin eliceretur summe quantum posset elici: sed voluntas ut habens solam affectionem *commodi naturalem* non est causa alicuius actus *eliciti,* sed tantum ut *libera;* et ideo ut eliciens actum habet unde moderetur passionem.

Quando ergo *accipitur* quod voluntas consona voluntati naturali semper est *recta,* quia et illa semper est recta, *respondeo* et dico quod si consonat sibi in eliciendo actum, sicut illa eliceret si ex se sola ageret, non est recta, quia habet aliam regulam in agendo, quam illa non haberet (*a*) si ex se sola ageret; tenetur enim sequi voluntatem superiorem in moderando illam inclinationem naturalem, ex quo in potestate eius est moderari, vel non moderari; quia in potestate eius est non *summe* agere, vel non tantum quantum potest.

(11) *b)* Ad *secundum* [n. 430*b*] dico per idem, quod non est in *potestate* intellectus moderari assensum suum veris quae apprehendit; nam quantum ostenditur veritas principiorum ex

(*a*) Ed. Ven. illa haberet.

terminis, vel conclusionum ex principiis, tantum oportet assentire, propter carentiam *libertatis;* sed voluntas *potest* in se et in potentiis inferioribus *moderari,* ne ista inclinatio omnino dominetur in eliciendo actum, vel saltem ne actus eliciatur; potest enim avertere intellectum, ne speculetur talia speculabilia circa quae inclinaretur; et *tenetur* avertere, si speculatio sit peccatum materialiter intellectui et formaliter voluntati. Sic ex alia parte voluntas respectu *finis ultimi* tenetur moderari inclinationem sui ad ipsum, ne immoderate velit aliquo praedictorum modorum [n. 433], * quam debet velle, et ne alio modo velit sibi quam illud sit in se *.

Aliter potest dici quod sicut actus intellectus considerando principium *in se* non potest esse falsus, ita nec actus voluntatis amando finem *in se* potest esse malus; et iste actus est actus *amicitiae,* non actus *concupiscentiae.* Tamen sicut actus intellectus posset esse falsus attribuendo veritatem Primae (*a*) Causae alicui principio creato, *cui non convenit* illa veritas, ita actus voluntatis potest esse malus concupiscendo bonitatem ultimi finis alicui alii ab ultimo fine, eo modo quo *non congruit alicui* alii [Vid. Lib. I. nn. 194 et 424].

([12]) *c)* Ad *tertium* [n. 430 *c*] dico quod in bonis erat inclinatio naturalis ad beatitudinem tanta quanta erat in malis, et maior si habebant *meliora naturalia,* quia inclinatio ista est secundum perfectionem naturalium. Tamen boni in eliciendo actum non utebantur voluntate secundum eius rationem *imperfectam,* in quantum scilicet est *tantum* appetitus intellectivus, agendo scilicet tali modo quod competeret appetitui intellectivo agere, sed utebantur voluntate secundum *perfectam* eius rationem, quae est *libertas,* agendo scilicet secundum voluntatem, eo modo quo congruit agere libere in quantum liberum agit; hoc autem erat secundum regulam *superioris voluntatis* determinantis, et hoc iuste.

Et *cum dicitur:* commodum non velle nequit, *respondeo:* boni nec potuerunt, nec voluerunt *nolle* sibi beatitudinem, etiam sibi concupiscendo; sed illam non voluerunt *plus* sibi quam Deo bene esse in se, sed *minus,* quia illud velle ita potuerunt moderari per libertatem.

(*a*) Ed. Ven. suae.

435. — Solvitur instantia. — Et *si obiicias:* ergo nullo modo *appetebant* bene sibi beatitudinem, sed tantum bene *moderabantur* illud appetere, *respondeo:* appetere *actum perfectum,* ut per illum magis ametur obiectum in se, est ex affectione *iustitiae,* quia unde amo aliquid in se, inde volo aliquid in se; et ita boni potuerunt appetere beatitudinem, ut habentes illam *perfectius amarent* Summum Bonum; et iste actus concupiscendi beatitudinem esset meritorius, quia non *utitur fruendo,* sed *fruitur eo,* quia bonum quod concupisco mihi ad hoc concupisco, ut plus amem illud bonum *in se.*

436. (13) — Alii Angelorum pravi actus. — Viso igitur de *primo inordinate concupito,* potest poni quod inordinate ulterius concupivit sibi aliquod bonum, scilicet *excellentiam* respectu aliorum; * vel * habuit inordinatum *nolle,* nolendo scilicet opposita eorum quae concupivit, puta nolendo beatitudinem *sibi minus* inesse quam *Deo* in se, sive quam *Deum esse,* vel nolendo expectare beatitudinem usque ad *terminum* viae, vel nolendo eam habere ex *meritis,* sed ex se, et ex consequenti nolendo *subesse Deo,* et tandem nolendo *Deum esse,* in quo tamquam in summo malo consummata videtur malitia, sicut enim formaliter nullus actus est melior quam Deum diligere, ita nullus peior est quam Deum odire [Vid. n. 433].

437. — An possibile sit odium Dei? (1). — Sed hic est unum dubium, an scilicet aliquis posset appetere Deum *non esse?* Quia sicut nihil potest esse obiectum *volitionis* nisi sub ratione *boni,* sic nec *nolitionis* nisi sub ratione *mali:* in Deo autem nulla apprehenditur ab Angelo ratio *mali.* — Nec potest dici quod propter *iustitiam* possit odiri, quia in sua iustitia non apprehenditur aliqua ratio *mali,* sicut nec in seipso; licet enim in *effectu* eius appareat ratio mali aliqua, non tamen in ipso.

Et si hoc est verum, tunc est dicendum quod *odium* non est respectu *Dei* in *se,* nec respectu *iustitiae* eius, sed quantum ad *effectum* appropriatum perfectioni iustitiae. — Et per hoc potest dici ad illud Psalm. LXXIII. v. 23. *Superbia eorum qui te oderunt,* etc., [n. 422 *d*], non quantum ad *ipsum in se,* sed volendo iustitiam eius non esse *vindicantem;* et sic nolunt iustitiam eius quantum ad *effectum vindicantem.*

(1) Cfr. infra, d. 43. q. 1.

Sed si hoc verum sit, tunc est dicendum quod odium Dei non est maximum peccatum, quia non respicit Deum *in se;* sed est contra ipsum in comparatione ad *effectum.* — Similiter tunc sequitur quod *amare* Deum non habeat actum *directe* contrarium, sed tantum contrarium dilectioni *effectus* (*a*).

Articulus II.

EXPLICATUR AD QUOD GENUS PECCATI PERTINEBAT MALITIA ANGELI.

438. (14) — Divisio. — Quantum ad SECUNDUM *articulum* restat videre de immoderato amore *amicitiae* [n. 427], quale peccatum fuit, et de immoderata *concupiscentia* beatitudinis, quam concupivit sibi secundum aliquem trium modorum expressorum [n. 433], et de immoderato *nolle* consequente [n. 436], et hoc qualecumque *nolle* inordinatum praedictorum fuerit.

439. — **Exponitur sententia tenens immoderatum amorem amicitiae Angeli fuisse superbiam.** — Quantum ad *primum* dicitur quod fuit *superbia.* Et videtur esse intentio August. XIV. *De Civit. Dei*, c. 13 (*b*), ubi vult quod praesumptio est *nimis placere* sibi, et ideo superbi in Scriptura (1) dicuntur *sibi placentes;* ergo ista immoderata dilectio sui proprie fuit praesumptio, et ita *superbia* (*c*).

440. — **Ostenditur immoderatum amorem amicitiae Angeli non fuisse superbiam proprie dictam** (2). — Sed hic videtur dubium: — *a)* Quia si *superbia* proprie sit immoderatus appetitus propriae *excellentiae,* et immoderata *complacentia* sui non videtur esse proprie immoderatus appetitus * propriae * excellentiae, quomodo igitur *superbia*?

b) Item secundo, *praesumptuosus* videtur praeferre se aliis, vel in bonis quae *habet vere*, vel in his quae *reputat* habere de se: amor autem sui immoderatus non videtur esse talis praelatio sui, quia eiusdem rationis videtur esse in malitia immoderate *se* amare amore amicitiae et *alium* ut proximum: sed amando alium immoderate nullus dicitur superbus, vel praesumptuosus, sed magis *luxuriosus;* ergo nec sic amando se.

(*a*) Ed. Ven. repetit: in quo tamquam in summo malo... *uti* n. 436.

(*b*) Ed. Ven. perperam: *De Trinit.* c. 17, sicut et infra in respons.

(*c*) Ed Ven. superbia, et ita praesumptio.

(1) *II. Petri,* c. II. v. 10.

(2) Vid. n. 442.

c) Item, non peccavit primo in appetendo excellentiam *respectu aliorum,* ut tamquam dominus, quia bonum *sibi* et *ad se* est praecedens; nec appetendo excellentiam in *opinione* aliorum, quia tunc falsam excellentiam appetivisset.

441. — **Bene vero luxuriam.** — Ideo dico quod primum peccatum eius non fuit *superbia proprie dicta;* sed propter delectationem quam importabat magis videtur reduci ad *luxuriam,* sicut peccatum quo inordinate delectatur quis in speculatione conclusionis geometricae ad *luxuriam* reducitur [Vid. infra n. 443].

442. — **Vel etiam praesumptionem.** — Ad ista dico quod amans aliquod bonum immoderate vult illud immoderate esse magnum bonum, imo maximum; et ideo *immoderate,* quia absque eo quod velit aliquid advenire, per quod crescat, vult illud maius esse in se quam sit; et quando non potest ad hoc attingere, ut illud in se sit maius quam est, quia hoc est impossibile, vult ex consequenti illud esse maximum, sicut potest esse maximum: vel in *comparatione,* ut scilicet praesit bonis aliorum, vel in *opinione,* ut scilicet opinentur bonum suum esse maximum. Ideo *voluntas praeeminendi* vel dominandi super alios omnes sequitur illud *velle* quo quis vult immoderate bonum suum.

(15) Dico igitur ad *primum* argumentum [n. 439] quod praesumens, ut *praesumptio* est prima species *superbiae,* non vult bonum suum praeeminere bonis aliorum secundum aliquam *superioritatem,* nec etiam vult praeeminere illud secundum *famam,* sicut est de illo qui appetit laudem, sed vult illud magnum, quod sine alicuius alterius adventu vult illud esse maius omnibus aliis quae non ita diligit. — Hoc modo potest concedi quod *immoderata dilectio* sui, quae est radix civitatis diaboli, est *praesumptio;* quia quilibet immoderate se diligens vult se esse tantum bonum quantum posset proportionari actui quo se diligit.

Et hoc modo potest exponi August. XIV. *De Civit. Dei,* et bene, quod *sibi placens* immoderate est *superbus,* et hoc prima specie superbiae, et hoc non appetendo excellentiam quae est quaedam *relatio* [n. 440 *c*], sed appetendo excellentiam, id est magnitudinem *in se,* ex qua magnitudine sequitur eius excellentia ad alios.

b) Ad *secundum* [n. 440] dico quod *praesumptio* non est peccatum *intellectus,* quasi intellectus praesumptuosi iudicaret vel ostenderet se esse tantum quantus non est, sed est peccatum *voluntatis* immoderate appetentis bonum suum esse tantum quantum non est. Ex hoc sequitur excaecatio intellectus. — Sed quando *additur,* quod etiam illud velle *sui* immoderatum non videtur *superbia,* sicut nec velle immoderatum *alterius, responsionem* quaere (1).

443. (16) — **Neque immoderata concupiscentia beatitudinis fuit proprie superbia.** — Quantum vero ad deordinationem velle *concupiscentiae,* videtur quod ille appetitus beatitudinis non fuerit *proprie superbia:* non quidem quantum ad eius primam speciem, patet, quia *praesumptio,* secundum quod expositum est in *praecedenti articulo* si pertinebat ad primum velle inordinatum *amicitiae,* non pertinet ad aliquod velle inordinatum *concupiscentiae;* et si ad aliquod debeat reduci, videtur magis consonare cum peccato *luxuriae;* licet enim proprie luxuria sit in actibus carnis, tamen omne delectabile immoderate appetitum, in quantum delectabile, potest dici *luxuria,* si non est *excellentia* appetita, qualis non fuit ista appetitio beatitudinis.

444. — **Neque alii pravi actus Angeli fuerunt superbia.** — Quantum ad *deordinationem* tertii scilicet *nolle* [n. 436], satis patet, quia quodlibet illorum *nolle* inordinatorum fuit *ira* vel *invidia.*

445. — **Solvitur obiectio.** — Et *si obiiciatur* de ipso *concupiscere* inordinato, quod non fuit peccatum *luxuriae;* ergo fuit proprie aliquod aliud peccatum: et non videtur, per divisionem, quod fuerit aliud quam *superbia;* et probatur divisio per illam famosam et communem divisionem peccatorum mortalium in *septem; respondeo:* sive peccata mortalia distinguantur per *habitus malos* oppositos bonis, quales sunt septem habitus boni, quatuor scilicet *morales* et tres *theologici,* sive,

---

(1) Quam hic habes ex *Report.* II. d. 6. q. 2. n. 13: « Dico quod superbia sibi infuit et praesumptio, quia omnis innobediens praesumit, et interpretative praesumit de Deo; sed concupiscentia, qua concupivit sibi beatitudinem ultra id quod debuit, non fuit superbia *specialis,* sed concupivit hoc ut sibi delectabile; igitur in neutro actu fuit *formaliter* superbia *specialis,* nisi interpretative . . . . . Tamen maxime convenit cum *luxuria* primum peccatum Angeli, amando *se* immoderate amore *amicitiae;* et in secundo actu *concupiscendo* immoderate *sibi* beatitudinem, simpliciter plus convenit cum luxuria quam cum alio capitali, ratione delectationis ».

quod magis videtur, per *actus bonos*, quales sunt actus *decem praeceptorum*, sive sic, sive sic, non esset illa divisio septenaria peccatorum capitalium sufficiens; quia *primo modo* deberent esse septem peccata capitalia alia ab istis; siquidem *infidelitas* et *desperatio* sunt proprie opposita illi septenario, et non sunt contenta sub aliquo istorum septem; *secundo modo* deberent esse *decem* capitalia secundum transgressionem Decalogi. — Haec ergo divisio non oportet quod teneatur sufficiens in omnibus malis actibus, sive quoad omnes malos actus; quia istae non sunt primae radices, nec forte principalia peccata, sed forte multum communes ad alia peccata, sicut occasiones peccandi.

446. (17) — Solvuntur argumenta principalia. — Ad *argumenta principalia.* — Ad *primum* [n. 422 *a*] dico quod August. loquitur de simpliciter primo peccato, quod fuit *inordinatum velle amicitiae,* et illud fuit *praesumptio;* et concedo quod illa praesumptio fuit simpliciter primum peccatum; sed non ut est prima species *superbiae,* secundum quod proprie sumitur.

b) Ad *aliud* [n. 422 *b*] de illa divisione Ioannis patet per hoc quod praemittit, omne quod est in *mundo,* * hoc est allectivum hominum *habitantium in mundo* *, ita quod peccata quibus communiter peccant *homines* continentur sub illo trinario; sed non oportet primum peccatum *spirituale Angeli,* quo Angeli primitus peccaverunt, sub isto peccato *carnali* contineri; imo illud peccatum concupiscendi in secundo gradu [n. 428], si deberet reduci ad aliquod istorum, magis deberet reduci ad concupiscentiam *oculorum;* sicut enim in nobis ad concupiscentiam oculorum spectant immoderati appetitus alicuius visibilis pulchri, ita et in eis ad concupiscentiam oculorum debet spectare immoderatus appetitus *delectabilis.*

c) Ad *tertium* [n. 422 *c*] patet [n. 445] quod divisio per septenarium istum de peccatis *capitalibus* non est sufficiens, comparando ad actum *concupiscentiae,* nisi per quamdam reductionem; et sic potest concedi quod reducitur ad *luxuriam,* sicut omnis inordinatus appetitus *delectabilis* ut est delectabile ad concupiscentiam *oculorum.*

d) Ad *quartum* [n. 422 *d*] dico quod non fuit unicum peccatum tantum, quia fuerunt *multa* peccata, sicut dictum fuit *dist.* 5 [n. 378]. — Et *cum dicis* quod primum fuit *irremedia-*

bile, dico quod quando peccavit secundo peccato adhuc fuit in *via,* et per consequens quando peccavit secundo peccato potuit poenitere de primo peccato, et ita primum peccatum *ex se* non fuit *irremediabile,* quia si poenituisset, invenisset veniam et misericordiam. Tamen ex quo in illo peccato devenit ad *terminum,* omnia peccata eius facta sunt *irremediabilia;* omne enim peccatum alicuius peccatoris perdurans usque ad *terminum* viae est irremediabile. Et qualiter ista irremediabilitas sit tantum ex lege Dei nulli habenti gratiam cum fuerit in termino, dicetur *dist.* 7. — Nego igitur quod *assumitur* ibi, tantum esse *unum* peccatum. — Unde incepit malitia daemonis ab *immoderato amore sui,* quod non erat maximum peccatum, et consummabatur in *odio Dei,* quod est *maximum* peccatum; quod sequebatur ex hoc, quia non potuit habere volita, manente Deo, et ideo ex inordinato appetitu prius potuit Deum velle *non esse,* et ita *odire* [Vid. n. 436].

447. (18) — **Explicantur rationes fundamentales.** — Ad *primum* argumentum in *oppositum* [n. 423 *a*] dico quod primum peccatum non fuit *maximum;* sicut enim in bonis proceditur a magis bonis ad minus bona, scilicet a dilectione finis ad dilectionem eorum quae sunt ad finem, ita e contra in malis a minus malo proceditur ad magis malum, iuxta illud August., XIV. *De Civit. Dei* c. ult.: *amor sui, usque ad contemptum Dei.*

Alia duo argumenta, scilicet de passione *irascibilis* respectu concupiscibilis [n. 423 *b*], et de appetitu *excellentiae* [*ib. c*], loquendo de excellentia prout dicit *comparationem* excellentis ad alios, possent concedi; quia quantum ad actum *concupiscentiae* non primo concupivit excellentiam quae est passio irascibilis vel concupiscibilis, sed perfectissimam *beatitudinem.* Tamen si loquamur de primo velle inordinato *amicitiae,* potest dici quod iste non erat actus, nec passio irascibilis, sed *concupiscibilis;* si enim concupiscibilis est concupiscere bonum amatum, eius etiam est amare bonum amatum, cui concupiscit illud bonum.

DISTINCTIO SEPTIMA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Quod boni Angeli adeo sunt confirmati per gratiam, ut peccare non possint, et mali ita obdurati in malo, ut bene vivere nequeant. — Supra (1) dictum est quod Angeli qui perstiterunt per gratiam confirmati sunt, et qui ceciderunt a gratia Dei deserti sunt. Et *boni* quidem in tantum confirmati sunt per gratiam, quod *peccare nequeunt; mali* vero per malitiam adeo sunt obstinati, quod *bonam voluntatem* habere, sive bene velle *non valent,* etsi *bonum* sit quod aliquando volunt; volunt enim aliquando aliquid fieri quod Deus vult fieri, et utique illud bonum est et iustum fieri; nec tamen bona voluntate illud volunt, nec bene illud volunt.

Quod utrique liberum arbitrium habent, nec tamen ad utrumque flecti possunt. — Sed cum nec boni peccare possint, nec mali bene velle vel bene operari, videtur quod iam non habeant *liberum arbitrium,* quia in utramque partem flecti non possunt, cum liberum arbitrium ad utrumque se habeat. Unde Hieronymus in *tractatu* de *prodigo filio* dicit: « Solus Deus est in quem peccatum cadere non potest; caetera, cum sint liberi arbitrii, in utramque partem flecti possunt ». Hic videtur dicere quod omnis creatura in libero arbitrio constituta flecti potest ad bonum et ad malum. Quod si est, ergo et boni Angeli et mali ad utrumque flecti possunt; ergo et boni possunt fieri mali, et mali boni. — Ad quod dicimus, quia boni tanta gratia confirmati sunt, ut nequeant fieri mali, et mali in malitia adeo obdurati sunt, ut non valeant fieri boni; et tamen utrique habent liberum arbitrium, quia et boni non aliqua cogente necessitate, sed propria ac spontanea voluntate, per gratiam quidem adiuti, bonum eligunt et malum respuunt; et mali similiter spontanea voluntate, a gratia destituti, bonum vitant et malum sequuntur; et habent mali liberum arbitrium, sed depressum atque corruptum, quod surgere ad bonum non valent.

(1) Dist. V. pag. 348.

Quod boni post confirmationem liberius habent arbitrium quam ante. — Boni vero arbitrium habent *multo liberius* post confirmationem quam ante. Ut enim Augustinus tradidit in *Enchiridio* (1): « Non ideo carent libero arbitrio, quia male velle non possunt; multo quippe liberius est arbitrium quod non potest servire peccato. Neque culpanda est voluntas, aut voluntas non est, aut libera dicenda non est, qua beati esse sic volunt, ut esse miseri non solum nolint, sed nec prorsus velle possint ». Non possunt itaque boni Angeli velle malum, vel velle esse miseri; neque hoc habent ex naturae, sed ex gratiae beneficio; ante gratiae namque confirmationem potuerunt peccare Angeli, et quidam etiam peccaverunt et daemones facti sunt. Unde Augustinus in lib. *contra Maximinum* (2): « Creaturarum natura coelestium mori potuit, quia peccare potuit; nam et Angeli peccaverunt, et daemones facti sunt, quorum diabolus est princeps; et qui non peccaverunt peccare potuerunt; et cuicumque creaturae rationali praestatur ut peccare non possit, non est hoc naturae propriae, sed Dei gratiae. Ideoque solus Deus est qui non gratia cuiusquam, sed natura sua nec potuit, nec potest, nec poterit peccare ». — Ecce hic insinuatur quod Angeli ante confirmationem peccare potuerunt, sed post confirmationem non possunt. Et quod *potuerunt* fuit eis ex *libero arbitrio,* quod est eis naturale; quod vero modo *non possunt* peccare, non est eis ex natura, id est libero arbitrio, sed ex *gratia,* ex qua gratia etiam est ut ipsum liberum arbitrium iam non possit peccato servire.

Quod post confirmationem Angeli non possunt ex natura peccare sicut ante, non quod debilitatum sit eorum liberum arbitrium, sed confirmatum. — Non ergo post confirmationem Angeli de natura, sicut ante, peccare potuerunt: non quod liberum arbitrium eorum debilitatum sit per gratiam, sed ita potius confirmatum, ut iam per illud non possit bonus Angelus peccare; quod utique non est ex ipso libero arbitrio, sed ex gratia Dei. — Quod ergo Hieronymus ait, « caetera, cum sint liberi arbitrii, possunt flecti in utramque partem », accipi oportet secundum statum *in quo creata* sunt; talis enim et homo et Angelus creatus est, qui ad utrumque flecti poterat; sed postea boni Angeli ita per gratiam sunt confirmati, ut peccare non possint; et mali ita in vitio obdurati, ut bene vivere nequeant. — Similiter etiam illud Isidori (3) intelligendum est: « Angeli mutabiles natura, immutabiles sunt gratia »; quia *ex natura* in primordio suae conditionis mutari potuerunt ad bonum, sive ad malum; sed post *per gratiam* ita bono addicti sunt, ut inde mutari nequeant; ad hoc enim repugnat gratia, non natura.

---

(1) Cap. 5. (2) Lib. II. c. 12. (3) *Sent.* I. c. 10.

Quod Angeli mali vivacem sensum non perdiderunt, et quibus modis sciant. — Et licet mali Angeli ita per malitiam sint obdurati, *vivaci* tamen *sensu* non sunt penitus privati. Nam, ut tradit Isidorus (1), triplici acumine scientiae vigent daemones, scilicet *subtilitate* naturae, *experientia* temporum, *revelatione* superiorum spirituum. — De hoc etiam Augustinus ait (2): « Spiritus mali quaedam vera de temporalibus rebus noscere permittuntur, partim *subtilitate* sensus, partim *experientia* temporum, callidiores propter tam magnam longitudinem vitae, partim sanctis Angelis, quod ipsi ab omnipotenti Deo discunt, iussu eius sibi *revelantibus*. — Aliquando iidem nefandi spiritus et quae ipsi facturi sunt, velut divinando, praedicunt ».

Quod magicae artes virtute et scientia diaboli valent, quae virtus et scientia est ei data a Deo, vel ad fallendum malos, vel ad monendum vel exercendum bonos. — Quorum scientia atque virtute etiam magicae artes exercentur; quibus tamen tam scientia quam potestas a Deo data est, vel ad *fallendum fallaces,* vel ad *monendum fideles,* vel ad *exercendam* probandamque iustorum *patientiam.* — Unde Augustinus in lib. III. *De Trinit.* (3): « Video, inquit, infirmae cogitationi quod possit occurrere, cur scilicet ista miracula etiam magicis artibus fiant. Nam et magi Pharaonis serpentes fecerunt et alia. Sed illud est amplius admirandum, quomodo magorum potentia, quae serpentes facere potuit, ubi ad muscas minutissimas, scilicet cinifes, ventum est, omnino defecit, qua tertia plaga Aegyptus caedebatur. Ibi certe defecerunt magi dicentes: *Digitus Dei est hic* (4). Unde datur intelligi, ne ipsos quidem transgressores Angelos et aereas potestates, in imam istam caliginem tamquam in sui generis carcerem ab illius sublimis aethereae puritatis habitatione detrusos, per quos magicae artes possunt quidquid possunt, aliquid valere, nisi data desuper potestate. Datur autem vel ad *fallendum fallaces,* sicut in Aegyptios, et in ipsos etiam magos data est, ut in eorum spirituum operatione viderentur admirandi, a quibus fiebant damnandi, vel ad *monendum fideles,* ne tale aliquid facere pro magno desiderent, propter quod etiam nobis in Scriptura sunt prodita, vel ad *exercendam,* probandam manifestandamque *iustorum patientiam* ».

Quod transgressoribus Angelis non servit ad nutum materia rerum visibilium. — « Nec putandum est, istis transgressoribus Angelis ad nutum servire hanc visibilium rerum materiam, sed Deo potius, a quo haec potestas datur, quantum incommutabilis iudicat » (5).

---

(1) *Ib.* (2) *De Gen. ad litt.* l. II. c. 17. (3) Cap. 7.
(4) *Exod.* c. VII. v. 8. (5) D. August. loc. cit. c. 8.

Quod non sunt creatores, licet per eos magi ranas et alia fecerint, sed solus Deus. — « Nec sane *creatores* illi *mali* Angeli dicendi sunt, quia per illos magi ranas et serpentes fecerunt; non enim ipsi eas creaverunt. Omnium quippe rerum, quae corporaliter visibililerque nascuntur, occulta quaedam semina in corporeis mundi huius elementis latent, quae Deus originaliter eis indidit. Ipse ergo creator est omnium rerum, qui creator est invisibilium seminum; quia quaecumque nascendo ad oculos nostros exeunt, ex occultis seminibus accipiunt progrediendi hic primordia et incrementa debitae magnitudinis, distinctionesque formarum ab originalibus tamquam, ut ita dicam, regulis sumunt » (1).

Sicut parentes non dicuntur creatores filiorum, nec agricolae frugum, ita nec boni Angeli, nec mali, etsi per eorum ministerium fiant creaturae. — « Sicut ergo nec parentes dicimus *creatores hominum,* nec agricolas *creatores frugum,* quamvis, eorum extrinsecus adhibitis motibus, ista creanda Dei virtus interius operetur, ita non solum malos, sed nec *bonos* Angelos fas est putare *creatores;* sed pro subtilitate sui sensus et corporis semina istarum rerum nobis occultiora noverunt, et ea per congruas temperationes elementorum latenter spargunt, atque ita et gignendarum rerum et accelerandorum incrementorum praebent occasiones. Sed nec *boni* haec, nisi quantum Deus iubet, nec *mali* haec iniuste faciunt, nisi quantum iuste ipse permittit; nam iniqui malitia voluntatem suam habent iniustam, potestatem autem non nisi iuste accipit, sive ad suam poenam, sive ad aliorum, vel poenam malorum, vel laudem bonorum.» (2).

Sicut iustificationem mentis, ita creationem rerum solus Deus operatur, licet creatura extrinsecus serviat. — « Sicut ergo mentem nostram *iustificando* formare non potest nisi Deus, praedicare autem extrinsecus Evangelium etiam homines possunt, non solum boni per veritatem, sed etiam mali per occasionem, ita *creationem* rerum visibilium Deus interius operatur, exteriores autem operationes atque contemperationes sive occasiones ab Angelis tam bonis quam malis, vel etiam ab hominibus adhibentur » (3). « Sed haec ab hominibus tanto difficilius adhibentur quantum desunt sensuum subtilitates et corporum mobilitates in membris terrenis et pigris. Unde qualibuscumque Angelis vicinas causas ab elementis contrahere quanto facilius est, tanto mirabiliores in huiusmodi operibus eorum exsistunt celeritates. Sed non est *creator* nisi qui principaliter ista format; nec quisquam hoc potest nisi unus *creator Deus* » (4). « Aliud est enim ex intimo ac

(1) Id. *ib.* (2) Id. *ib.* (3) Id. *ib.* (4) Id. *ib.* c. 9.

summo causarum cardine condere ac ministrare creaturam, quod facit solus creator Deus; aliud autem pro distributis ab illo viribus et facultatibus aliquam operationem forinsecus admovere, ut tunc vel tunc, sic vel sic exeat quod creatur; ista quippe originaliter et primordialiter in quadam textura elementorum cuncta iam creata sunt, sed acceptis opportunitatibus prodeunt » (1).

Quod Angeli mali multa possunt per naturae vigorem, quae non possunt propter bonorum Angelorum et Dei prohibitionem, id est quia non permittuntur. — Illud quoque sciendum est, quod Angeli mali quaedam possunt per naturae *subtilitatem,* quae tamen non possunt propter Dei vel bonorum Angelorum *prohibitionem,* id est, quia non permittuntur illa facere a Deo vel ab Angelis bonis. Possent utique fecisse cinifes qui ranas serpentesque fecerunt. — Quaedam vero non possunt facere, etiamsi permittantur ab Angelis superioribus, quia non permittit Deus. Unde Augustinus in lib. III. *De Trinit.* (2). « Ex ineffabili potentatu Dei fit, ut quod possent mali Angeli, si permitterentur, ideo non possunt, quia non permittuntur. Neque enim occurrit alia ratio, cur non potuerunt facere cinifes qui ranas serpentesque fecerunt, nisi quia maior aderat dominatio prohibentis Dei per Spiritum Sanctum; quod etiam magi confessi sunt, dicentes: *Digitus Dei est hic.* Quid autem per naturam possint, nec tamen possint propter prohibitionem, et quid per ipsius naturae suae conditionem facere non sinantur, homini explorare difficile est, imo impossibile. Novimus hominem posse *ambulare,* et neque hoc posse, si non permittatur; *volare* autem non posse, etiamsi permittatur. Sic et illi Angeli quaedam possunt facere, si permittantur ab Angelis potentioribus, ex imperio Dei; quaedam vero non possunt, etiamsi ab eis permittantur, quia ille non permittit, a quo illis est talis naturae modus, qui etiam per Angelos suos illa plerumque non permittit quae concessit ut possint ».

---

(1) Id. *ib.* (2) Cap. 9.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE VII. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIO UNICA.

448. (1) — Proponitur quaestio. — Circa *distinctionem septimam* quaero:

Utrum malus Angelus velit necessario male?

449. — Argumenta principalia. (1). — Quod non: — *a)* Iacob. c. II. v. 19: *Daemones credunt, et contremiscunt:* isti autem, ut videtur, sunt actus *boni;* ergo, etc.

b) Praeterea, in eis manet *imago,* secundum illud *Psalm.* XXXVIII. v. 7: *In imagine pertransit homo,* etc. In hoc ergo sunt capaces * Dei *, in hoc enim imago Dei est in anima, quo *capax* Dei est et particeps eius esse potest, secundum August. XIV. *De Trinit.* 8: non possunt autem Deum capere nec participes eius fieri nisi per actum *bonum;* ergo in illis possunt esse actus boni.

c) Praeterea, Dionys. IV. *De Divin. Nomin: In Daemonibus manent naturalia integra;* ergo liberum arbitrium integrum: sed posse peccare nec est libertas, nec pars libertatis, secundum Ansel. III. *De Lib. Arb.* cap. 10, liberum enim arbitrium est potestas servandi rectitudinem propter se; ergo habent libertatem liberi arbitrii quantum ad illud quod est per se, quod est *bene* velle; ergo possunt bene velle.

d) Praeterea, *nullum violentum est perpetuum,* I *Coel. et Mund.,* quia est contra inclinationem eius cui inest, et ideo si ipsum sibi dimittatur, redit ad oppositum eius: sicut aqua calefacta, si dimittatur sibi, redit ad frigiditatem: sed malitia est contra naturam, secundum Damascenum; ergo non est perpetua; non igitur necessario inest voluntati.

---

(1) Solvuntur ad n. 477.

(2) *e)* Praeterea, nullus intellectus est ita aversus, quin possit intelligere aliquod verum, quia *prima principia* omni intellectui sunt nota ex terminis; ergo nulla voluntas est ita *aversa* ab ultimo fine, quin possit velle *ultimum finem.* — *Consequentia* patet per illam similitudinem Philos. II. *Physic.* et VII. *Ethic.*: *Sicut principium in speculabilibus, sic finis in moralibus.* — Probatur etiam aliter *consequentia,* quia omnis malus est *ignorans,* III. *Ethic.*; ergo non est malitia in voluntate sine *errore* in intellectu; ergo ubi non potest intellectus excaecari circa obiectum ut intelligibile, ibi nec voluntas poterit obliquari circa idem ut appetibile vel amabile.

f) Item, si necessario male volunt, et semper sunt in actu volendi, quia non habent aliquod impedimentum, ergo semper male volunt, et ita in infinitum augent malitiam suam: sed ex lege iustitiae divinae augmento culpae correspondet augmentum *poenae;* ergo in infinitum cresceret poena eorum; ergo nunquam erunt in termino malitiae: quod est inconveniens. — Sequitur etiam aliud inconveniens, quod pari ratione posset augeri charitas in infinitum in bonis, si in istis posset augeri malitia; et ita sequitur quod boni numquam essent in termino beatitudinis, sicut nec mali in termino malitiae: quod est inconveniens.

450. — Ad oppositum: in *Psalm.* LXXIII, v. 23: *Superbia eorum qui te oderunt ascendit semper:* sed hoc non potest intelligi *intensive,* quia ita non esset aliquod malum intensive, quo non esset maius malum; ergo debet intelligi *extensive,* et ita *semper peccant.*

Articulus I.

PROPONUNTUR ET IMPUGNANTUR ALIORUM SENTENTIAE.

451. (3) — Proponitur I. sententia (1). — *Hic ponitur* duplex ratio continuationis malitiae in eis. — *Primo* sic: appetitus proportionatur suae apprehensivae, a qua movetur, sicut mobile motori: Angelus autem *apprehendit immobiliter*, sine discursu, quod intelligit: homo autem (*a*) *mobiliter* discurrendo,

(*a*) Ed Ven. homo per intellectum mobiliter.

(1) Impugnatur generaliter ad n. 453, specialiter ad n. 454.

quia per *rationem*, in qua viam habet discurrendi ad utrumque oppositum; igitur voluntas Angeli *immobiliter adhaeret*, post primam apprehensionem completam; voluntas autem hominis post volitionem completam sequentem rationem *adhaeret mobiliter*. Et ideo licet voluntas Angeli antequam firmasset se per volitionem completam fuisset *mobilis* ad opposita, alioquin non potuisset indifferenter peccasse vel meruisse, tamen post primam electionem *immobiliter adhaesit* ei quod elegit, et ita radicaliter ex immobilitate cognitivae factus est bonus impeccabilis, et malus impoenitens.

452. — Proponitur II. sententia (1). — *Alia via* ponitur sic: quod voluntas quanto perfectior tanto perfectius *immergit* se in volibili: voluntas separata a corpore, qualis est angelica, est omnino *perfecte libera*, nostra autem, corpori corruptibili coniuncta, habet *libertatem diminutam;* et ideo licet nostra habeat libertatem, illa tamen maxime habet libertatem quae est omnino separata a corpore. Voluntas etiam nostra separata, vel exsistens in corpore incorruptibili, *immobiliter* se *immergit* in obiecto, ita ut ab illo resilire non possit. — *Modus* assignatur ex illo *Prov.* c. XVIII. v. 3: *Peccator* (*a*) *cum in profundum* (*a*) *pervenerit, contemnit.* Quando es tergo voluntas perfecte libera, praecedente electione perfecta, efficaciter currit in volitum, ponendo ibi finem. Veniens autem ad obstaculum synderisis non ibi sistit, sed contemnendo impingit, et in illam etiam retunditur, ut se retrahere nec velit, nec possit velle: ut si *ferrum* impingatur ossi retunditur, nec retrahi potest, nec eadem virtute qua immititur, nec maiori.

453. (4) — Impugnatur conclusio praedictarum sententiarum. — *Contra conclusionem* istam, in qua conveniunt (*b*) istae duae opiniones: — *a)* Videtur esse auctoritas August. *De Fide ad Petrum*, cap. 3, ubi sic ait: *Si possibile esset ut humana natura, quae postquam a Deo aversa est bonitatem perdidit voluntatis, ex seipsa rursum eam habere potuisset, multo possibilius hoc natura haberet angelica, quae quanto minus gravatur terreni corporis pondere, tanto magis hac esset praedita facultate*, et hoc habere posset. Arguitur igitur sic:

(*a*) Vulg. *Impius .... peccatorum.* (*b*) Ed. Ven. quam tenent.

(1) Impugnatur generaliter ad n. 453, specialiter ad n. 455.

si voluntas humana *ex se* posset redire ad iustitiam, multo magis voluntas angelica; ergo illa, nec propter *immobilitatem* suae potentiae *cognitivae,* qualis non est cognitiva voluntatis nostrae, nec propter *plenam libertatem* eius, ex hoc quod est separata a corpore, est impossibilis redire ad iustitiam, postquam peccavit, imo, secundum eum, magis videtur possibilis quam nostra.

b) Praeterea, contra conclusionem istam arguo primo sic: non tantum voluntas Angeli damnati est obstinata, sed etiam *hominis* damnati, et oportet utriusque assignare causam *communem,* secundum quod videtur August. dicere, *De Fide ad Petrum,* paulo post litteram praeallegatam, ubi vult quod sit una causa communis, quare Deus iudicabit simul spiritus humanos et Angelos damnatos; et idem videtur velle *De Civit. Dei,* * c. 9 *. Sed neutra istarum potest poni causa obstinationis *hominis* damnati; ergo nec Angeli. — *Probatio assumpti:* quia anima coniuncta non habet cognitivam *immobiliter apprehendentem,* sicut Angelus, secundum *primam viam* [n. 451], nec ut se *immergat* in volitum et *immobiliter* secundum *perfectam libertatem,* secundum *secundam viam* [n. 452] (*a*); ergo oportet assignare causam istius obstinationis in anima quando est separata. Aut ergo tunc *ante omnem actum* elicitum est obstinata, et per consequens neutra praedictarum causarum est causa obstinationis suae, quia antequam velit aliquid secundum actum intellectus *immobiliter apprehendentis,* vel ex *plena libertate* quam habet separata, est obstinata: aut fit (*b*) obstinata *per aliquem actum* quem elicit separata: qui secundum *primam viam* sequitur *apprehensionem* intellectus separati *immobilem,* vel * penes * *secundam viam* ex sua libertate *immergit* se in volitum: sed hoc secundum videtur inconveniens, quia separata non *demeretur,* sed tantum per actus quos habuit in via recipit quod meruit vel quod demeruit; ergo nullum actum habet praecedentem obstinationem, per quem reddatur obstinata.

Et posset *confirmari* de Lazaro (1), quo mortuo, intellectus habuit *apprehensionem* animae separatae et eius vo-

---

(*a*) Ed. Ven. addit: nec etiam se iniungit in obiectum tunc esset obstinata falsum est, nec posset resilire [*sic*]. (*b*) Ed. Ven. est.

(1) *Ioan.* c. XI.

luntas habuit *plenam libertatem,* quia tunc separata; et tamen ex neutro istorum *immobiliter voluit,* quia tunc fuisset impeccabilis si bonus, vel obstinatus si malus: quorum utrumque est falsum, quia adhuc erat *viator;* nisi fingatur quod Deus miraculose suspendit eum ab operatione, qualis consequitur animam separatam, pro tanto quia praeordinaverat eum resurrecturum: sed hoc non videtur probabile, quia multa dicitur narrasse quae viderat.

(5) *c)* Praeterea secundo: causa *totalis* non *aliter* causat nisi ipsa secundum quod causa *aliter* se habeat, et hoc quando non ponitur aliqua diversitas ex parte passi vel aliquorum impedimentorum extrinsecorum: sed voluntas ut *prior* naturaliter actu suo, non ut exsistens actualiter *sub actu,* est causa actus sui; quod est manifestum ex hoc quod est causa *libera* actus sui, quae libertas non est eius nisi ut *prior* actu suo; quia ut est *sub actu* habet actum ut formam naturalem; patet etiam, quia aliquid ut est *sub effectu* tamquam forma eius posterius est, sicut compositum est posterius forma sua, VII. *Metaph.;* voluntas ergo non *aliter* se habet in eliciendo actum, nisi aliter se habeat in quantum est prior actu: sed per hoc quod ponitur habere actum inhaerentem sibi ipsa non aliter se habet in quantum est *prior* naturaliter actu, quia licet aliter se habeat in quantum est *sub actu,* quantum videlicet ad aliquod *accidens,* non tamen quantum ad suam *naturam* secundum quam est talis *actus primus,* qui est voluntas; ergo ipsa, sub quocumque actu intelligatur, non *aliter* se habebit in eliciendo actum quemcumque; ergo per nullum actum vel habitum qui potuerit poni in ea separata, qui non potest poni in ea coniuncta, erit ipsa opposito modo eliciens actum bonum vel malum, illo modo quo prius eliciebat, et ita si prius *contingenter* egit, per nihil tale in ea positum *necessario* eliciet.

(6) Et *confirmatur* ratio, quia nulla causa secunda potest esse causa principalis causae agendi opposito modo illi qui convenit principali agenti ex sua causalitate; sic enim causa principalis non esset principalis, quia determinaretur ad oppositum modum a causa secunda ad agendum suo proprio modo agendi; ergo cum voluntas sit causa principalis sui actus, quodcumque ponatur in voluntate respectu actus eius, vel non

erit causa actus sic eliciendi, vel si sit causa, est secunda causa respectu voluntatis, et non causa principalis; sequitur ergo quod voluntas per nihil aliud determinatur ad agendum.

d) Praeterea, sicut fuit dictum *dist.* 5 [n. 378] *et* 6 [n. 406 seqq.], tam bonus quam malus Angelus habuit tempus *viae*, ita quod non tantum per *instans* fuit viator, sed habuit malus Angelus diversa peccata ordinata: puta ex actu *amandi se* eliciebat actum *concupiscendi sibi* summum commodum, et ex illo actum *excellentiae*, quo voluit habere illud commodum non sub regula voluntatis superioris, sed contra eam, et tandem actum *odiendi Deum*, qui restitit sibi in illud appetendo: et non habuit omnes istos actus distinctos simul; ergo quando demerebatur secundo peccato adhuc fuit in via, et tamen peccaverat iam primo peccato ex * plena * (*a*) electione; ergo non qualiscumque *immobilis apprehensio*, vel quodcumque primum peccatum, vel *plena immersio* in obiectum fecit ipsum impoenitentem; quandocumque enim aliquo istorum peccatorum peccavit sistebat in *via*, et non fuit idem peccatum cum peccato praecedenti.

454. (7) — Impugnatur specialiter I. sententia. — Praeterea contra *primam viam* [n. 451] arguitur specialiter: — *a)* Primo quia ipsa supponit falsum, scilicet quod intellectus sit *sufficiens* motor voluntatis, sicut declarabitur *dist.* 25. huius II.

b) Secundo hoc falsum repugnat dictis eorum in ista positione dupliciter: *primo* quia cum intellectus Angelorum ante primum peccatum fuit *rectus* in apprehendendo, non enim poena praecessit culpam; ergo movit voluntatem ad aliquid *recte* appetendum; nec potuit aliter movere, quia intellectus movet per modum *naturae*, et per consequens non potest movere nisi secundum modum cognitionis quam habet; ergo movit voluntatem ad recte volendum; ergo voluntas illa numquam potuit peccare. — *Secundo* contradicit illud falsum positioni eorum; quia si ex ratione *motoris* et *mobilis* sit talis proportio, voluntas non tantum esset *immobilis* post primam electionem voluntatis, sed in ipsa prima, vel ante primam, quia intellectus eorum sicut immobiliter ostendit aliquid post primam electionem, ita et ante eam; * et * si ipse immobiliter

---

(*a*) Wadd. prima.

apprehendens moveat appetitum immobiliter, ergo in primo actu movebitur immobiliter, et per consequens non tantum post primum actum.

(8) *c)* Praeterea, ex illa via videtur sequi quod cum, secundum eos, Angelus fuerit creatus in *gratia,* et sic habuit aliquem *actum* in *gratia,* quia non est verisimile quod in primo instanti fuerit ociosus, quia non fuit impeditus, et si fuisset tunc ociosus, peccasset forte peccato omissionis; nec simul cum gratia peccavit; planum est; ergo aliquando secundum gratiam habuit *bonam* electionem et *plenam,* quia sequentem perfectam apprehensionem intellectus, quia, secundum eos, non est nisi talis apprehensio in eis, et hoc *immobiliter,* et non per discursum; ergo quilibet in illa electione prima bona firmavit se, et factus est *impeccabilis.*

d) Praeterea, differentia de voluntate *hominis* et *Angeli* non valet; quia etsi intelligat Angelus *sine discursu* quod secundum eos homo intelligit per *discursum,* tamen intellectus hominis non *mobiliter* adhaeret illi ad quod discurrit; ita enim certitudinaliter, hoc est non dubitando, tenet conclusionem ad quam discurrit sicut Angelus tenet eam videndo eam in principio sine discursu; ergo ista immobilitas intellectus humani, hoc est certitudo, haberet aeque immobilem voluntatem sicut illa alia quae ponitur in Angelo.

Quod etiam negatur ab Angelis omnis *discursus* non videtur probabile, sicut probatur supra in Prooemio I. Lib., *quaest.* illa: *Utrum Theologia sit scientia?* [n. 91 *b*].

455. (9) — Impugnatur specialiter II. sententia. — *Contra secundam viam* [n. 452] arguitur specialiter: — *a)* Quia sicut agens *naturaliter* non dominatur *actui,* sic nec *modo* agendi; et per oppositum sicut agens *liberum* dominatur suae *actioni,* sic et *modo* agendi, et per consequens in potestate eius est *intense* vel *remisse* agere. Igitur non oportet quod ex hoc quod voluntas est perfecte *libera,* quod cum *summo* conatu se immergat in obiectum; imo ipsa magis dominatur sibiipsi, cum quantocumque conatu tendat in obiectum, et ita libere fertur in quodcumque obiectum fertur, et posset etiam de absoluta eius libertate non sic ferri in illud.

Hoc etiam *confirmatur,* quia non videntur omnes Angeli mali ex *summo* conatu *peccasse,* sicut nec omnes boni ex

summo conatu *meruisse,* aut saltem possibile fuit non secundum totam facultatem naturae suae elicere actum.

b) Praeterea, eodem principio *tendit* aliquid vel movetur in terminum et *quiescit* in termino; ergo si voluntas perfecte libera ex perfecta libertate sua tendat in obiectum, ex eadem libertate quiescit in obiecto; ergo ex tali plena libertate tendendi in obiectum (*a*) quali Angeli mali peccaverunt non *necessario* sequitur *quietatio* eius in illo, sed tantum *voluntaria* et *contingens,* sicut contingenter tendit in illud.

(10) *c)* Praeterea, sicut tactum fuit supra [n. 453] contra *ambas vias*, non potest dici quod voluntas animae separatae per aliquem actum quem *tunc eliciat* reddat se obstinatam, quia prius naturaliter quam ipsa separata aliquem actum eliciat est obstinata, quia est in termino; ergo per aliquem actum quem aliciebat in corpore reddit se obstinatam impingendo tunc in synderesim. Sed hoc est falsum, tum quia viator, tum quia potest aliquis ex minori conatu peccare illo peccato propter quod damnetur, si non sequatur poenitentia, quam quo alius peccat, vel ipsemet alio peccato quod deletur per poenitentiam.

d) Praeterea, contra *exemplum* eius de *ferro acuto* [n. 452] impingendo in os, quamvis videtur exemplum illud et tota positio similis positioni Hesiodi, III. *Metaph.*, quia *immortales facti sunt qui gustaverunt nectar et manna,* quos ibi deridet Philosophus, quia *despexerunt intellectum nostrum,* non enim potest intelligi, secundum Philosophum ibi, quid dicitur per tales sermones parabolicos vel metaphoricos, nec est modus Philosophi vel scientifici sic loqui, tamen accipiendo *exemplum* pro quanto potest esse ad propositum, potest reduci ad oppositum: quare enim ferrum acutum infixum duro corpori non potest extrahi a causa vel virtute illa quae ipsum infixit, ratio est, quia partes corporis magis concurrunt in quas impinxit, et ideo magis coarctatur illud infixum quam in principio quando infigebatur; sed si augmentaretur virtus motiva secundum augmentationem quam addit illa coarctatio partium, et illud infixum remaneret in sua natura, aeque rectum, posset iam extrahi. Ergo cum voluntas impingens in quodcumque remaneat *recta* (*b*) in *naturalibus*, licet habeat curvitatem,

---

(*a*) Ed. Ven. addit: et tali libertate. (*b*) Ed. Ven. addit: via.

hoc est quamdam deformitatem, quasi privationem inhaerentem, et illud cui se immergit non habeat maiorem virtutem includendi ipsam, cum in se immergit, quia non est in obiecto aliquis talis concursus, sequitur quod voluntas *activa* potest se retrahere.

456. (11) — Divisio. — Ad *solutionem* quaestionis duo sunt videnda: primo scilicet de *gradibus bonitatis* et *malitiae:* secundo *quae bonitas possit inesse volitioni Angeli dannati,* vel *si aliqua malitia necessario insit.*

Articulus II.

DE GRADIBUS BONITATIS ET MALITIAE.

457. — Triplex bonitas moralis distinguitur. — *a) Distinctio.* — De PRIMO dico quod ultra bonitatem *naturalem* volitionis, quae competit sibi in quantum est *ens positivum,* quae etiam competit cuicumque enti positivo, secundum gradum suae entitatis, magis et minus, praeter illam est *triplex* bonitas *moralis,* secundum ordinem (*a*) se habens: prima dicitur bonitas ex *genere:* secunda potest dici bonitas *virtuosa,* sive ex *circumstantia:* tertia bonitas *meritoria,* sive bonitas *gratuita,* sive bonitas ex *acceptatione divina* in ordine ad praemium.

b) Bonitas ex genere. — *Prima* competit volitioni ex hoc quod ipsa transit super *obiectum conveniens tali actui,* secundum dictamen rectae rationis, et non solum quia est conveniens tali actui *naturaliter,* ut Sol visioni. Et haec est prima bonitas moralis; quae ideo potest dici ex *genere,* quia est quasi *materialis* respectu omnis boni ulterioris in genere moris; nam actus transiens super obiectum est quasi *formalis* (*b*) per quamcumque aliam circumstantiam moralem, et ita quasi potentiale, non omnino extra genus moris, sicut fuit ipse actus in genere naturae (*c*), sed in genere *moris,* quia iam habet aliquid de illo genere, puta *obiectum conveveniens actui.*

(*a*) Ed Ven. gradum.
(*b*) Ed. Ven. formabilis. (*c*) Ed. Ven. causae.

c) Bonitas virtuosa. — *Secunda* bonitas convenit volitioni ex hoc quod ipsa elicitur a voluntate *cum omnibus circumstantiis* dictatis a recta ratione debere sibi competere in eliciendo ipsam; *bonum* enim est *ex causa integra,* secundum Dionys. IV. *De Divin. Nom.;* et illud est quasi bonum in *specie* moris, quia iam habet quasi omnes *differentias* morales contrahentes bonum ex *genere.*

d) Bonitas meritoria. — *Tertia* bonitas convenit actui ex hoc quod, praesupposita duplici bonitate iam dicta, ipsa elicitur *conformiter principio merendi,* quod est gratia vel charitas, sive secundum inclinationem charitatis.

e) Exempla. — Exemplum de *primo:* dare eleemosynam. Exemplum de *secundo:* dare eleemosynam de *proprio, pauperi* qui eget, et in *loco* quo melius potest sibi competere, et *propter amorem Dei.* Exemplum *tertii:* istud opus facere non tantum ex inclinatione *naturali,* sicut potuit fieri in statu innocentiae, vel forte modo potest fieri a peccatore, si adhuc peccator exsistens et non poenitens ex pietate naturali moveretur ad proximum; sed ex *charitate,* ex qua faciens est amicus Dei, in quantum respicit opera eius.

f) Earum ordo. — Haec triplex bonitas est ita *ordinata,* quod prima praesupponitur secundae, et non e converso, secunda tertiae, et non e converso.

458. (12) — **Triplex malitia distinguitur.** — *a) Distinctio.* — Huic *triplici bonitati* opponitur *triplex malitia: prima* quidem malitia *ex genere,* quando scilicet actus qui tantum habet bonitatem *naturae,* ex quo deberet constitui in genere *moris,* habet malitiam, quia transit super *obiectum disconveniens,* puta si *odire* transit super *Deum: secunda* est malitia ex aliqua *circumstantia* deordinante actum, licet transeat super obiectum conveniens secundum rectam rationem actui: *tertia* est malitia in *demerito.*

b) Malitia contrarie — privative. — Quaelibet istarum malitiarum potest accipi *contrarie,* vel *privative* respectu suae *bonitatis.* Et ut *privative* accipitur tantum *privat* ipsam bonitatem; ut accipitur *contrarie ponit* aliquid ultra carentiam illam repugnans tali bonitati. — Haec distinctio apparet per Boetium, *Super Praedicam.* c. de *Qualitate.*

c) Malitia ex genere contrarie et privative convertuntur. — Sed malitia ex *genere contrarie* accepta et *privative* convertuntur; et ideo sicut inter privationem et habitum immediatum non est medium, ita *bonum* ex genere et *malum* ex genere sunt contraria *immediata.* Ratio est quia actus non potest esse quin transeat super *obiectum,* et illud necessario est *conveniens* vel *disconveniens* actui; et ita necessario actus *bonus* ex genere, ex obiecto convenienti, vel actus *malus* ex genere, ex obiecto disconvenienti.

d) Non vero malitia ex circumstantia. — Malitia *privative* accepta in *secundo modo* et *contrarie* non convertuntur; potest enim aliquis actus *carere* circumstantia requisita ad perfectionem actus *virtuosi,* et tamen non elici cum circumstantia *repugnante,* quae redderet illum actum *vitiosum,* puta si det eleemosynam pauperi non ex circumstantia finis, quia non considerat, nec secundum alias circumstantias requisitas ad actum virtuosum: iste quidem actus non est bonus vel *virtuosus* moraliter, quia non est circumstantionatus; nec tamen *malus contrarie,* quia non ordinatur ad finem indebitum, sicut faceret qui daret eleemosynam pauperi propter *vanam gloriam,* vel propter aliquem alium finem indebitum.

(13) *e) Neque malitia demeritoria.* — Malitia *tertio modo contrarie* et *privative* accepta non convertuntur; quia actus potest esse malus *privative,* ita quod non eliciatur ex *gratia,* et tamen non erit *demeritorius.* Quod patet ex *secundo membro,* quia ille actus qui est bonus simpliciter in *genere moris* non est *meritorius,* et tamen non omnis actus talis est *demeritorius.*

459. — De actu indifferenti. — *a)* Et ita tam in *secundo membro* quam in hoc *tertio* videtur poni actus *indifferens,* qui licet sit malus *privative,* non tamen *contrarie,* quia indifferens. Et de hac *indifferentia* dicetur alias, * *dist.* 41 (1) huius *.

b) Similiter non solum propter neutralitatem actus in *secundo modo* potest esse *neuter* in *tertio modo,* id est nec bonus nec malus, accipiendo ista *contrarie,* sed propter *dispositionem* ipsius *operantis,* puta si in statu innocentiae, absque gratia, aliquis recte egisset, fuisset quidem ille actus perfecte bonus *secundo modo,* et tamen non bonus *tertio modo,* quia non habuisset principium *merendi;* nec malus *contrarie.*

(1) Vid. etiam dist. 25.

c) Forte tamen in statu isto non est aliquis actus *neuter* inter bonum et malum * sumpta * *tertio modo,* nisi in uno casu, * ubi * scilicet actus est bonus ex *circumstantia,* ad quem non inclinat *charitas.* Et ratio est, quia modo quilibet vel est in *gratia,* vel in *peccato.* Si in *gratia,* et habet actum bonum *secundo modo,* ergo gratia inclinat ad illum, et ita est *meritorius.* Si autem habet actum malum *secundo modo,* planum est quod ille est *demeritorius;* semper enim malitia prior infert secundam, non e converso. Si est *malus,* et habet actum malum *secundo modo,* peccat illo actu. Si est malus, et habet actum bonum *secundo modo,* ille non est bonus *tertio modo,* nec malus *tertio modo;* ergo *neuter* quantum ad bonum et malum ut sunt contraria *tertio modo;* nec tamen est neuter loquendo de *secundo modo.*

Articulus III.

EXPLICATUR QUAE BONITAS POSSIT INESSE VOLITIONI ANGELI DAMNATI, VEL SI ALIQUA MALITIA NECESSARIO INSIT.

460. (14) — **Angelus malus potest elicere actum bonum ex obiecto.** — De SECUNDO dico quod Angelum malum non posse habere volitionem *bonam,* potest intelligi de ista *triplici bonitate.* — Et de illa prima quae est ex *genere,* non est dubium quin habere possit et habeat multas volitiones transeuntes super *obiectum conveniens* tali actui, puta, amando se, odiendo poenam, et sic de aliis multis.

461. — **Non vero actum meritorium in sensu compositionis.** — Sed de aliis duobus modis bonitatis, scilicet *virtuosae* et *meritoriae,* est difficultas. — Et primo videndum est de bonitate *meritoria.* — Ubi dico quod non potest habere volitionem sic bonam, intelligendo in sensu *compositionis;* quia non stant simul quod sit *malus* et habeat volitionem *sic bonam,* sicut nec *album* potest esse *nigrum* in sensu *compositionis,* quia tunc idem simul esset album et nigrum.

462. — **In sensu autem divisionis habet potentiam realem in ratione principii passivi respectu actus meritorii.** — Sed in sensu *divisionis* potest ibi negari aut potentia *logica,* aut potentia *realis.* — Si *realis,* aut illa quae dicit rationem *principii,* aut illa quae est *differentia entis,* quae dicit ordinem

ad *actum*. — De potentia igitur *reali* videndum est quomodo non habet potentiam quae est *principium* ad sic volendum. — Ubi dico quod hoc principium aut intelligitur esse *passivum*, aut *activum*. — Si *passivum*, dico quod illud habet; quia voluntas est quoddam receptivum rectae volitionis; quod enim de se est receptivum alicuius rectae volitionis, quamdiu idem in se manet non est non receptivum illius: illa autem voluntas fuit aliquando receptiva bonae volitionis, quia ante damnationem potuit meruisse et fuisse beatus.

463. ([15]) — **Habet etiam, in sensu divisionis, principium activum partiale volitionis meritoriae.** — De principio *activo* respectu rectae volitionis possumus loqui aut de principio *totali* volitionis, aut principio *partiali*. — Voluntas quidem respectu rectae volitionis est principium activum *partiale*, sicut tactum fuit *dist.* 17. I. [n. 818] et tangetur infra, *dist.* 25: et illam habet *integram*, secundum Dionys., et *eamdem* quam habuit in statu innocentiae; et per consequens non est verum negare ab eo *potentiam*, hoc est principium *activum partiale* volitionis meritoriae.

464. — **Nequit tamen acquirere aliud principium partiale seu gratiam.** — Sed istud principium non est *totale;* quia non sufficit sola voluntas ad *meritorie* volendum, sed requiritur *gratia* tamquam principium cooperans. Nec ista voluntas est partiale principium *principale,* vel sufficiens ad ponendum partiale principium, scilicet gratiam in esse; quamvis enim gratia iam habita voluntas utens sit principale agens respectu actus, tamen gratia non habita, ipsa non est sufficiens ad ponendum gratiam in esse, quia gratia non potest inesse nisi a solo Deo creante. Et ita Angelus non habet *totale* principium activum ad agendum talem actum, nec est *principale* partiale principium activum, in cuius potestate sit producere reliquum principium activum, partiale in esse et amovere impedimentum usus sui et sui principii ad eliciendum actum et effectum communem eorum.

Exemplum istius esset, si quis habens *visum* esset in *tenebris*. Licet tunc habeat principium *partiale actus* videndi et *principale* principium videndi, quando concurrunt lumen et potentia visiva, non tamen habet tunc *totale* principium, nec principium principale *sufficiens* ad ponendum illud quod requiritur ad effectum istorum duorum principiorum partia-

lium, nec etiam posset amovere impedimenta. Et ideo licet iste habeat potentiam visivam, pro quanto habet principium diminutum respectu visionis, non tamen in potestate eius esset *videre*. — Ita dico quod in potestate Angeli non est *meritorie* velle, quia non est in potestate eius habere *gratiam*, nec per consequens uti gratia, nec etiam uti voluntate sua cum gratia ista ad actum suum eliciendum. Et omnes hae negativae sunt verae, quia non est in potestate eius habere formam qua utatur, nec amovere impedimenta.

465. (16) — **Nec potest se disponere ad gratiam.** — Sed hic est dubium; quia quod dictum est de principio *activo* etsi verum sit comparando ad effectum principalem, qui est *meritorie* agere ex gratia, qua meritorie velit, restat dubium de principio *dispositivo* sive activo ad dispositionem respectu principalis agentis, an scilicet habens voluntatem tamquam principale principium activum possit se *disponere* ad gratiam. Et si hoc, videtur quod in potestate eius sit *bene velle*, sicut in potestate peccatoris viatoris; non plus enim potest peccator viator malus nisi se disponere, et tunc dabitur sibi gratia a Deo, qua bene postea agit.

Utrum autem * peccator * viator possit habere aliquem motum *attritionis* ex puris naturalibus, exsistente influentia generali, vel requiratur aliqua operatio *specialis*, de hoc in IV (1). Sed supposito quod sic, negaret aliquis istam potentiam *dispositivam* ab Angelo damnato, et diceret eam convenire posse peccatori viatori.

Sed huic videtur obviare auctoritas Augustini supra [n. 453] allegata, *De Fide ad Petrum*, quae magis concedit potestatem Angelo lapso redeundi ab bonum ex puris naturalibus, quam homini lapso; ergo si homo viator potest ex naturalibus suis habere istam potentiam *dispositivam*, multo magis Angelus.

466. (17) — **Corollarium.** — Secundum hoc ergo, quantum ad omnia membra de *potentia* ut est *principium*, non videtur negandum ab Angelis posse meritorie velle, nisi quia non habent principium merendi *totale*, nec *principale partiale* respectu volitionis bonae, nec respectu *gratiae* specialis quae requiritur ad bonam volitionem. Nec tamen eodem modo potest ipse bene velle quo viator peccator, sicut postea dicetur.

(1) Dist. 14. q. 2. n. (14).

467. — **Angelus malus habet potentiam, ut differentia entis, ad merendum remotam, non vero proximam.** — Si autem intelligatur de *potentia* quae est *differentia entis* [n. 462], quae scilicet ordinatur ad *actum*, concedi potest de potentia *remota*, quae scilicet consequitur rationem potentiae activae et passivae, licet *partialis* secundarie et diminute. Non tamen potest concedi de potentia *propinqua*; quia illa non exit in actum nisi amotis omnibus impedimentis, ita quod habens eam statim posset exire in actum, qualis non est ex illa potentia passiva sola quam habet Angelus, nec ex illa causa partiali quae est voluntas; deficit enim una causa partialis quae requiritur ad agendum.

468. — **Habet etiam potentiam logicam seu non repugnantiam intrinsecam, cum repugnantia tamen extrinseca.** — Si intelligatur de potentia *logica* [n. 462], quae dicit *modum compositionis formatae ab intellectu*, hoc modo impossibilitas potest esse in compositione vel ex repugnantia *intrinseca* extremorum inter se, vel ex aliquo **extrinseco* (a)* quod requiritur ad hoc quod extrema sint unita. *Exemplum* primi: *homo* est *irrationalis*. *Exemplum* secundi: si *oculus* esset in *tenebris*, et impossibile esset illud opacum causans tenebram amoveri, impossibile esset talem oculum videre: non quidem ex repugnantia *intrinseca* terminorum, quae est *oculi* ad *videre*, sed ex repugnantia alicuius *extrinseci* ad alterum extremorum, scilicet illius *opaci* ad *videre*.

(18) Ad propositum ergo applicando, dico quod non est hic impossibilitas ex repugnantia *intrinseca* extremorum, immo in *subiecto* non est repugnantia intrinseca ad *praedicatum*. — Si qua ergo sit impossibilitas, erit ex repugnantia alicuius *extrinseci* ad unionem istorum extremorum. Illud extrinsecum non potest esse nisi causa cuius actio requiritur ad hoc ut extrema uniantur. Talis causa respectu unionis *gratiae* ad aliquod subiectum non est nata esse alia nisi solus Deus tantum. Igitur erit impossibile Angelum *bene* velle vel gratiam habere, quia impossibile est Deum sibi gratiam dare.

469. — **De potentia Dei ordinata repugnat Angelum malum posse mereri.** — *Impossibilitas* autem ex *parte* * potentiae * *Dei* assignatur duplex: scilicet ex parte potentiae Dei *absolutae*, et potentiae *ordinatae*. — *Absoluta* est respectu cuiuslibet quod

(a) Wadd. intrinseco.

non includit contradictionem. — Et patet quod sic non est impossibile Deum dare gratiam illi naturae; cum enim illa natura sit capax gratiae, sicut tactum fuit supra in materia de *potentia passiva* [n. 462], sequitur quod nulla sit *contradictio* in hoc quod est gratiam actu informare illam naturam.

Potentia *ordinata* Dei, sicut tactum fuit in I. Lib. *dist.* 44 [n. 1180 seqq.], est illa quae conformis est in agendo *regulis praedeterminatis a divina sapientia,* vel magis a divina *voluntate;* et quantum ad creaturam rationalem beatificandam vel puniendam sunt regulae *iustitiae ordinatae.* Hae regulae ex Scriptura colliguntur, inter quas est illa auctoritas *Eccles.* c. XI. v. 3: *Ubicumque ceciderit lignum, ibi erit,* hoc est, in cuiuscumque creatura rationalis amore permanserit, in illo permanebit; et *Isai.* ult. v. 24: *Ignis eorum non extinguetur et vermis eorum non morietur;* et *Matth.* c. XXV. v. 46: *Ibunt hi in supplicium aeternum, iusti autem in vitam aeternam.* Et ex talibus regulis Scripturae concludit August. XXI. *De Civit. Dei,* cap. 23 et 24, quod certum est Deum nunquam daturum eis gratiam. — Secundum hoc ergo impossibile est eos bene velle, quia impossibile est Deo, de potentia dico *ordinata,* eis gratiam dare.

470. (19) — Solvuntur obiectiones. — *a)* Sed *contra* istud *arguitur,* quia tunc videretur eodem modo esse impossibile de peccatore *viatore,* qui tamen finaliter non poenitebit; nam Deus non praeordinavit dare illi gratiam; et si tantum sit impossibilitas ex parte ista propter talem *ordinationem,* non videtur impossibilius daemonem poenitere quam talem viatorem poenitere. — *Respondeo:* potentia *ordinata* Dei non respicit *actus particulares* diversos, de quibus non sunt leges universales, sed respicit *leges* vel *regulas universales* operabilium: talis est lex de *damnatis,* non autem de malis dum sunt in *via,* licet finaliter remaneant mali. — *Exemplum* huius: si quis statuisset quod omnis homicida occideretur, non posset de potentia *ordinata* secundum illum ordinem iam positum salvare *istum* homicidam. Si tamen ipse posset illum (*a*) occidere, non propter aliquam talem legem *universalem,* illum posset salvare, sive non occidere, etiam de potentia *ordinata.* Ita *viator* qui non salvabitur potest salvari, quia contra hoc non est aliqua lex *universalis* iam statuta, qualis est contra salvationem *damnati.*

(*a*) Ed. Ven. alium.

b) Si *obiiciatur* contra hoc, quod sicut *lex* est de *universali,* ita *iudicium* conforme legi est de *universali,* et illud iudicium sequitur ex lege; ergo qua ratione non potest contra *legem,* pari ratione nec contra *iudicium* ex lege: sed iste viator si damnabitur, erit secundum *iudicium* consonum legi; ergo, etc.; *respondeo:* lex est de illo qui est *malus* in *termino,* et ideo quando ad aliquem particularem applicatur illa lex, puta ad *hunc* vel *illum* iam iudicatum, quia est in *termino,* non magis revocatur iudicium quam lex; sed de *isto* malo adhuc exsistente in *via* non est *iudicium* per legem aliquam, sicut nec lex illa in communi se extendit ad *viatorem.*

471. (20) — **A quo sit obstinatio malae voluntatis?** — Aliud dubium est, si illa *obstinatio* voluntatis malae sit a *Deo,* vel ab ipsa voluntate mala. — Si enim sit a *voluntate,* videtur quod ipsa possit resilire ex se ab ea, sicut ipsa potuit ex se illud malum male velle; qua enim virtute *movet* se ad aliquid, eadem *quiescit* in illo, et aequali potest se *retrahere* ab illo et movere in aliud magis inclinans, quale est oppositum illius. — Si autem ista obstinatio ponatur a *Deo,* ergo ista malitia erit a Deo, et sic Deus est causa peccati: quod videtur inconveniens.

a) De isto, quamvis videatur August. dicere, *De Fide ad Petrum,* auctoritate supra [n. 453] allegata, quod Deus ordinavit aversionem voluntatis in malum semper manere, et obstinatio sit significatum voluntatis malae, tamen quia actus dum manet habet quasi continue causam, quia eius esse est quasi in continuo causari, sicut Deus non potest esse causa mali in quantum malum in prima electione sui, ita nec in esse suo continuato, quod est continue elici; ergo sola *voluntas* erit causa. A Deo tamen est illa *poena* ignis, quod est malum puniens [Cfr. Lib. I. d. 41].

b) Haec etiam obstinatio, ut dicit malitiam peccati in voluntate, potest dici esse a Deo, non *positive* volente eam, sed *deserente* et nolente dare gratiam; sicut enim illum gratificat cui disposuit dare gratiam, ita illum non gratificat quem derelinquit, hoc est respectu gratificationis eius habet nolle.

c) Cum ergo *arguitur* quod si ista est a *voluntate* sola, ergo voluntas sola potest in oppositum resilire, scilicet ab illo obiecto in quod inordinate se inclinavit, *respondeo:* dico quod ad resiliendum *meritorie* requiritur aliud principium a voluntate, puta

gratia, quam Angelus malus non potest ex se habere, et Deus, secundum quod deseruit ipsum, disposuit sibi eam non dare.

d) Sed *si arguas* quod saltem potest habere *velle circumstantionatum* circa illud quod inordinate voluit, licet illud velle non sit sibi *meritorium*, hoc pertinet ad membrum sequens, scilicet de bonitate *morali* [n. 473].

472. (21) — **Corollarium alterum.** — Ex dictis ergo videtur quod non sit negatio potentiae, hoc est *principii* activi, nisi accipiatur *activum* principium *totale*, vel partiale *principale*; nec potentiae quae est ordo ad *actum*, nisi *propinquae;* nec potentiae *logicae*, nisi ex *extrinseco*, ex cuius parte non est impossibilitas ad uniendum extrema, loquendo de potentia eius *absoluta*, sed de potentia *ordinata*, quae colligitur ex Scriptura, sicut prius [n. 469] dictum est, de Augustino, quod non disposuit Deus illa extrema unire, et quod non sit aliqua causa permanentiae eorum in malo nisi *derelictio* divina, sive quod disposuit eis non dare gratiam, cum sint in *termino*, quomodo non disposuit de *viatoribus* malis. — Et videtur etiam hoc posse probari per auctoritates Sanctorum. — Primo, per Damas. cap. 18: *Quod est Angelis casus, hoc est hominibus mors.* — Secundo, per August. XXI [?] *De Civit. Dei: In Scriptura nihil est certius quam sententia Scripturae.*

473. (22) — **Duplex exponitur sententia negans Angelum malum posse aliquem actum moraliter bonum elicere.** — Restat nunc dicendum de *bonitate morali* et *malitia* sibi opposita. — Ubi *dicitur: — a)* Quod non possunt habere volitionem moraliter bonam; quia omnem volitionem deformant ex aliqua circumstantia inordinata, referendo illud inordinate ad amorem sui.

b) Similer habitus in eis est perfecte malus in termino, et ideo perfectissime inclinat in malum: nunquam ergo bene volunt propter primum: sed semper male volunt propter secundum, videlicet propter vehementem inclinationem in malum.

Ad primum istorum adducitur August. *super Psal.* CXVIII. v. 35: *Deduc me, Domine, in semitam mandatorum tuorum.*

474. — **Impugnatur prima sententia.** — *Contra primum* [473*a*]: — *a)* Habent naturalia integra, secundum Dionys., *De Divin. Nom.;* ergo est in eis inclinatio naturalis ad bonum; ergo secundum illam inclinationem possunt aliquid conformiter velle; quia potentia ut in natura sua mere consideratur potest aliquem

actum elicere consonum inclinationi naturali; ergo possunt habere actum non malum, quia non est contrarium naturae eorum.

b) Praeterea, habent vermem, qui est remorsus de peccato eorum: remorsus iste est aliqua displicentia: haec displicentia non est actus malus moraliter; quia licet posset deformari per circumstantiam inordinatam, tamen sistendo in hoc quod est *nolle se peccasse,* non videtur esse formaliter malitia moralis.

c) Praeterea, si nolunt poenam, in quantum est laesiva naturae, sistendo tantum in hoc, absque aliqua circumstantia, non videtur actus malus moraliter; quia sicut potest amare naturam suam non male moraliter, ita potest odire contrarium sibi.

475. (23) — Impugnatur sententia altera. — *Contra secundum* [n. 473 *b*] arguo tripliciter: — *a)* Primo, quia videtur quod voluntas ex libertate sua posset *non velle,* et ita nullum actum habere. Quod probatur, quia, secundum August., lib. *Retract.* I. cap. 22, *nihil est tam in potestate voluntatis quam ipsa voluntas;* quod non intelligitur de voluntate quantum ad esse eius *primum,* quia quantum ad esse eius primum magis est in potestate eius non voluntas quam voluntas; sed intelligitur quantum ad *operari;* ergo voluntas magis est in potestate eius quantum ad operari quam alia potentia inferior: sed voluntas potest aliquam potentiam inferiorem suspendere ab omni actu; ergo seipsam; ergo non necessario vult malum.

b) Praeterea, quod etiam adducitur de *habitu,* improbatur dupliciter: *Primo,* quia omnis habitus inclinat ad aliquem actum in eadem specie; ille ergo habitus qui ponitur causa peccandi, aut inclinat tantum ad actum superbiendi, aut tantum ad actum odiendi: ad quemcumque actum ponatur inclinare, videtur probabile quod possit aliquando illum actum *non habere,* quia potest habere alium distincte et ex toto conatu, et non potest simul habere duos actus perfectos simul; ergo nullus *unus* actus est qui necessario sit perpetuus, ex vehementi inclinatione ad ipsum, et per consequens nec in communi necessario inest actus malus ex habitu. — Praeterea *secundo:* habitus non est ratio agendi potentiae modo opposito proprio modo ipsius potentiae. Quod probatur, sicut fuit supra [n. 453 *c*] probatum contra duas opiniones in illa ratione de *prioritate causae* in quantum causa; quia causa secunda non determinat modum agendi causae primae, sed e converso. Ergo si voluntas non

habituata possit non necessario velle hoc, * quia * hoc est libertatis in ea, ergo voluntas habituata non necessario volet hoc. — Et tunc quod dicit Aristot. VII. *Ethic.*, quod *malus est impoenitens*, oportet quod exponatur, id est, de *difficili* poenitens, quia nullus actus potest ita esse intensus in voluntate quod tollat omnino eius potentiam ad oppositum.

476. (24) — **Sententia Doctoris.** — Quantum ergo ad istum *articulum* videtur posse dici quod *non necessario habent aliquem actum malum:* nec loquendo de aliquo actu *determinato*, vel *indeterminato* sive vago. — *a)* De *determinato* videtur satis patere; quia si tantum habeant habitum determinatum, ille inclinat ad certum actum, unum in specie. Et patet quod potest habere aliquem alium actum ab illo in specie, et pro tunc non habere illum, et per consequens non habere quemcumque alium, ad quem non est talis habitus inclinans. Si etiam habeat plures habitus inclinantes ad diversos actus in specie, aliquis tamen habitus non vehementissime inclinat, et potest non habere actum illius habitus non maxime inclinantis; ergo potest non habere actum cuiuscumque alterius.

b) De *indeterminato* sive vago probatur idem: vel quod possit se *suspendere* ab omni volitione, sicut processit una ratio, quae tamen assumit dubium, quia non videtur quod possit se suspendere ab omni actu sine volitione: vel quia aliquando potest habere volitionem *non malam* malitia (*a*) contraria bonitati morali, licet non habeat bonam bonitate morali completa, quae est ex omnibus circumstantiis; licet in hoc non appareat impossibilitas, quin possit habere complete bonum moraliter.

c) Saltem hoc videtur probabile, quod actum bonum ex *genere* potest habere, hoc est sistendo ibi, non deformando per circumstantias contrarias circumstantiis bonae volitionis. Vel si habeat illum actum circumstantionatum quibusdam bonis, et deordinatum quibusdam malis, non tamen oportet quod ille sit semper malus; mirum enim videtur negare potentiam naturalem in natura illa excellente, ubi non apparet aliquid propter quod sit neganda.

d) Probabile est tamen quod secundum hanc potentiam *non exeant in actum*, propter vehementem malitiam, secundum quam magis probabile est quod agunt quam secundum

(*a*) Ed. Ven. volitionem malam non malitia.

potestatem naturalem, secundum quam possent in actus aliquo modo oppositos.

477. (25) — Solvuntur argumenta principalia. — *a)* Ad *primum* argumentum [n. 449 *a*] *dicitur* quod licet credant, ille tamen actus credendi est in eis *malus*, quia odiunt illud creditum.

Sed *contra* hoc: actus intellectus, ut praecedit actum voluntatis, non habet deformitatem ab actu voluntatis sequente: sed in illo priori possunt aliquod verum concipere, et hoc tam speculabile, puta Deum esse trinum, quam agibile, puta Deum esse diligendum.

Potest ergo *dici* quod hoc argumentum probat verum, scilicet quod habent aliquem *bonum* actum *diminute* bonitate morali, quia non malum *malitia contraria*, puta non habentem aliquam circumstantiam contrariam circumstantiae debitae, licet careat aliqua circumstantia debita; non enim credunt propter illum finem propter quem credendum est, et circumstantia *finis* est necessaria ad bonitatem moralem.

b) Ad *secundum* [n. 449 *b*] dico quod voluntatem esse *capacem* vel *participem* sonat in potentiam remotam, loquendo de potentia ad *actum;* vel loquendo de potentia quae est *principium*, sonat in principium *passivum* vel activum(*a*) *partiale diminutum*.

c) Ad *tertium* [n. 449 *c*] concedo quod in eis sit liberum arbitrium. — Et *cum arguis* quod posse peccare non est pars libertatis, secundum Anselmum, *dico* quod aliud est loqui de *posse peccare,* aliud de *potentia* ad peccandum. *Primum* dicit ordinem ad *actum* difformem: *secundum* dicit rationem *principii* quo potest elici actus difformis. — *Primus* ordo non est liberi arbitrii, nec aliquid eius, nec absolute aliquis ordo ad *actum* est aliquod principium *activum* vel pars eius. — *Secundo* modo dico quod illud *quo* potest peccare includit duo, quorum alterum est *posse*, aliud *deficere*. Et illud *quo* potest in illud est eius *posse;* quod *posse* est per se *libertatis arbitrii* et potentiae; reliquum vero non est eius unde liberum arbitrium, sed unde *tale*, scilicet *defectivum*. Ita quod sicut in communi liberum arbitrium est quo quis potest *velle*, et hoc accipiendo ita in communi, sicut Anselmus accipit, scilicet ut convenit Deo et beatis; ita liberum arbitrium hoc, scilicet *via-*

(*a*) Ed. Ven. sonat in principium activum vel passivum partiale.

toris, est quo quis potest velle *defectibiliter*. — Tamen quantum ad aliquid potest poni dissimile: quia ad absolute *velle* tota entitas *positiva* liberi arbitri et sola est principium; ad illam autem *difformitatem* in actu nihil *positivum* in libero arbitrio est principium.

Et tunc ad *formam* dico quod, dato quod ibi sit libertas arbitrii, non sequitur nisi quod est potentia quae potest in actum *positivum*, qui actus est a potentia positiva, unde positivus; et per consequens unde ad ipsum est liberum arbitrium non est peccatum; tamen ex *defectu* concomitante illum actum potest esse peccatum.

(26) Potest tamen concedi totum argumentum, scilicet quod ipsi habent potentiam *non peccandi*, quia habent potentiam quae non est *formaliter* peccatum, licet non habeant potentiam non peccandi, hoc est non *esse in peccato*, quomodo peccator dicitur esse in peccato postquam transivit actus quem commisit, et privatus gratia remanet reatus, usque scilicet ad poenitentiam de peccato commisso. Hoc modo non possunt ex se non peccare, id est non esse in peccato. Nec oportet liberum arbitrium esse potentiam ad non peccandum, hoc est ad non esse in peccato.

Et *si arguas:* secundum Anselmum liberum arbitrium est potestas servandi rectitudinem propter se; ergo ex ipsa habens eam potest servare rectitudinem, et ita non esse in peccato; *respondeo* quod servare eam cum inest potest quis per liberum arbitrium; non aliter; et hoc modo exponitur Anselmus.

d) Ad *aliud* [n. 449 *d*] dico quod in agentibus *mere naturalibus*, cessantibus impedimentis, reditur ad dispositionem naturalem, non prohibente actione violenta. Et ratio est quia principium *intrinsecum* est *necessarium* respectu bonitatis naturalis, quantum est ex se, et ideo semper causat eam, nisi vincatur per dominans. — Hoc modo *voluntas* non est causa respectu suae bonitatis in actu suo, sed tantum habet inclinationem quamdam naturalem quasi passivam ad bonitatem in actu, quam licet posset dare actui, non tamen inclinatur ad dandum eam *necessitate naturali*, sicut grave ad descendendum deorsum.

Aliter potest dici quod peccatum est contra *naturam*, hoc est contra illum actum qui natus est elici concorditer et

conformiter *inclinationi naturali;* sed ex hoc non oportet illud quod contrariatur effectui vel accidenti contrariari causae vel subiecto, maxime quando talis causa non est causa *naturalis* effectus, sed *libera.*

(27) *e)* Ad *aliud* [n. 449 *e*] de *simili* dico quod licet concluderet illud contra illos qui dicunt intellectum esse *motivum sufficiens* voluntatis, quia oportet eos dicere intellectum primi Angeli nullum principium practicum recte concipere, quia si recte conciperet, moveret voluntatem conformiter sibi, et ita recte, tamen credo hoc esse falsum; quia sicut principia speculabilia sunt vera *ex terminis*, ita et principia operabilia, et per consequens intellectus qui potest concipere quidditates terminorum primi principii practici, et illos componere, habet sufficiens motivum, et per modum *naturae*, movens ad assentiendum illi principio; ergo per *voluntatem*, cuius actus est posterior, non potest impediri, vel saltem non ferretur in contrarium.

Quomodo autem hoc sit verum, quod dicitur III. *Ethic.*, quod omnis malus est *ignorans*, habet alias tractari (1). — Potest tamen dici ad *argumentum* quod *simile* nihil valet; quia intellectus potest *cogi* ad assentiendum, ita quod non potest esse ita caecus, quin apprehendens aliquos terminos, ex evidentia eorum, potest concipere veritatem complexionis compositae ex eis; voluntas autem *non cogitur* ex bonitate obiecti; ideo potest esse ita aversa, quod quantumcumque bonum sibi ostensum non movet ipsam ad amandum ipsum, saltem *ordinate.*

f) Ad *aliud* [n. 449 *f*] dico quod habitu exsistente perfecto vel in summo, quantum potest perfici in tali subiecto, vel secundum terminum sibi praefixum a sapientia divina, omnes actus sequentes *nihil augent*, sed tantum procedunt ex habitu iam generato: quemadmodum actus Angeli boni non augent habitum charitatis eius, nec effective, nec meritorie, quia ille est in termino, vel secundum naturam habitus, vel secundum capacitatem subiecti, vel saltem secundum terminum sibi praefixum a Deo; sed omnes illi actus procedunt ex plenitudine illius habitus sic perfecti. Ita in proposito per-

(1) Obiter infra, d. 22, q. unic.

fectio istius habitus est in termino secundum regulam divinae sapientiae, quae non permittit eos crescere in malitia intensive; et ideo actus sequentes tantum se habent sicut *effectus* habitus mali, et non sicut *causae* agentes.

(28) Per idem ad illud de *poena*, quia sicut praemium *substantiale* in primo instanti in quo aliquis Angelus est beatus est determinatum, nec ex tunc crescit, quia actus boni qui sequuntur non sunt *meritorii,* licet sint boni, ita etiam in Angelo damnato, in primo istanti suae damnationis determinatur ad *certam poenam,* quae non crescit *intensive;* nec tamen erunt mali actus eius quos elicit *impuniti,* sicut nec boni Angeli boni actus erunt *irremunerati:* illi quidem boni actus includuntur in primo actu, quia procedunt ex perfectione actus beatifici; sed quantum ad *accidentale* praemium quod possunt habere quilibet actus est sibi praemium. Ita etiam isti mali actus quos elicit damnatus includuntur in prima poena sibi certitudinaliter determinata, et quilibet sicut posset habere poenam *accidentalem* et propriam habet seipsum pro poena. *Iussisti Domine,* inquit, August. Lib. *Confes., et ita est, ut sit sibi poena omnis peccator*; potissima enim et maxima poena est privatio maximi boni, qualis est formaliter in actu malo, malitia culpae peccatorem avertente a Deo. Crescet ergo poena eorum in infinitum *extensive,* sicut et malitia, et neutrum *intensive.*

Et *si obiicias* quod secundum malum est actus demeritorius; ergo correspondet sibi propria poena; *respondeo:* etsi concedi possit esse *culpa,* non tamen proprie *demeritoria,* quia non elicitur a *viatore,* cuius solius est mereri et demereri, qui magis proprie potest dici esse actus *damnatorius,* sive damnati; sicut ex alia parte actus beati, licet sit acceptabilis Deo, non tamen proprie est *meritorius,* sed magis actus *beatificus,* vel actus beati, vel ex beatitudine procedens.

DISTINCTIO OCTAVA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Utrum omnes Angeli corporei sint. — Solet etiam in quaestione versari apud doctos, utrum Angeli omnes, boni scilicet ac mali, *corporei* sint, id est corpora habeant sibi unita. — Quod aliqui putant, innitentes verbis Augustini (1), qui dicere videtur quod Angeli omnes ante confirmationem vel lapsum *corpora aerea* habuerint de puriori ac superiore aeris parte formata, ad *faciendum* habilia, non ad *patiendum;* et Angelis bonis qui perstiterunt talia sunt servata corpora, ut in eis possint facere et non pati, quae tantae sunt tenuitatis, ut a mortalibus videri non valeant, nisi supervestita aliqua grossiori forma, qua assumpta videntur, depositaque videri desinunt. Angelis vero malis mutata sunt in casu corpora in deteriorem qualitatem spissioris aeris; sicut enim a loco digniori in inferiorem locum, id est caliginosum aerem, deiecti sunt, ita illa corpora tenuia mutata sunt transformata in deteriora corpora et spissiora, in quibus possunt pati a superiori elemento, id est ab igne. — Et hoc Augustinus sensisse videtur *Super Genesim* (2) ita dicens: « Daemones dicuntur *aerea animalia,* quia corporum aereorum natura vigent, nec per mortem dissolvuntur, quia praevalet in eis elementum aptius ad faciendum quam ad patiendum. Ad patiendum enim humor et humus, ad faciendum aer et ignis aptitudinem praebent ». « Transgressores vero Angeli cum principe suo, nunc diabolo, tunc Archangelo, non mirum si post peccatum in hanc caliginem detrusi sunt. Neque etiam hoc mirum est, si conversi sunt ex poena in aeream qualitatem, qua possunt ab igne pati. Caliginosa tamen aeris loca tenere tantum permissi sunt, qui eis quasi carcer sit usque ad tempus iudicii ». — Ecce his verbis videtur Augustinus id tradere, quod quidam opinantur de corporibus Angelorum. — Hoc autem eum al i dixisse astruunt non ita sentiendo, sed *opinionem aliorum referendo,* quod ex ipsius verbis diiudicare volunt, quibus ait: « Daemones *dicuntur* aerea animalia »: non ait *sunt;* ita enim quidam *dice-*

---

(1) *Retract.* l. I. c. 26.

(2) Lib. III. c. 10. — Cfr. *De Civit. Dei,* lib. VIII. c. 16.

bant. — De *habitatione* vero *caliginosi aeris,* in quem detrusi sunt, non opinando, sed rei veritatem *asserendo* eum tradidisse dicunt; quod ipsius locutionis distinctio ostendit. — Dicunt quoque, plurimos Catholicos tractatores in hoc convenisse atque id concorditer docuisse, quod Angeli *incorporei* sunt, nec corpora habent sibi unita; assumunt autem aliquando corpora, Deo praeparante, ad impletionem ministerii sibi a Deo iniuncti, eademque post expletionem deponunt, in quibus corporibus hominibus apparuerunt atque locuti sunt. Et aliquando quidem locuti sunt ex persona Dei, sine distinctione alicuius personae, aliquando ex persona Patris vel Filii sive Spiritus Sancti.

Quod Deus in corporalibus illis formis antiquis apparuit. — Nec dubitandum est, Deum in corporalibus formis apparuisse hominibus, sicut Augustinus in II. lib. *De Trinit.* (1) ostendit, conferens diversa Scripturae testimonia, ex quibus Deum in corporeis figuris hominibus apparuisse probat: et aliquando ex persona Dei, sine distinctione, aliquando sub distinctione personarum sermonem eis factum esse.

De perplexa quaestione quam ponit Augustinus quaerens: an ad exhibendum has corporales apparitiones creatura nova sit formata, an Angeli, qui ante erant, missi; et si ipsi missi sunt, utrum servata sui spiritualis corporis qualitate, aliquam speciem corporalem de corpulentiori materia assumpserint, an proprium corpus suum mutaverint in speciem actioni suae aptam? — Sed ubi Deum hominibus in corporalibus imaginibus apparuisse asserit, perplexam quaestionem proponit, quam nec absolvit, quaerens: utrum in illis corporalibus apparitionibus *creatura aliqua crearetur* ad illud opus tantum, in qua Deus hominibus appareret; an *Angeli,* qui ante erant, ita *mitterentur,* ut manentes in suis spiritualibus corporibus, *assumerent* ex corpulenta inferiorum elementorum materia *aliquam speciem corporalem,* quam coaptatam quasi aliquam vestem mutarent in quaslibet species corporales, veras quidem; an *corpus suum proprium* verterent in species aptas actionibus suis, sed per virtutem sibi a Deo datam? Ait enim ita Augustinus in III. lib. *De Trinit.* (2). «Quaerendum est in illis antiquis corporalibus formis et visis, utrum ad hoc opus tantum creatura formata sit, in qua Deus, sicut tunc oportuisse iudicavit, humanis ostenderetur aspectibus; an Angeli, qui iam erant, ita mittebantur, ut ex persona Dei loquerentur, assumentes corporalem speciem de creatura corporea in usum ministerii sui; an ipsum corpus suum,

---

(1) Cap. 5 seqq.
(2) Cap. 1 et Lib. II. c. 7.

cui non subduntur, sed subditum regunt, mutantes atque vertentes in species quas vellent, accommodatas atque aptas actionibus suis, secundum attributam sibi a Creatore potentiam? Sed fateor excedere vires intentionis meae, utrum Angeli, manente spirituali sui corporis qualitate, per hanc occultius operantes assumant ex inferioribus elementis corpulentioribus corpus, quod sibi coaptatum quasi aliquam vestem mutent et vertant in quaslibet species corporales, et ipsas veras, sicut aqua vera in vinum verum conversa est a Domino (1); an ipsa propria corpora sua transforment in id quod volunt, accommodatum ad id quod agunt. Sed quod horum sit, quoniam homo sum, nullo experimento comprehendere valeo, sicut Angeli qui hoc agunt ». — Attende, lector, quia quaestionem propositam non solvit, sed indiscussam reliquit, utrum Angeli qui mittebantur, servatis suis propriis spiritualibus corporibus, supervestirentur aliqua corpulentiori specie, in qua possent videri; an ipsum corpus mutarent et transformarent in quamcumque vellent speciem, in qua possent cerni. In quibus verbis videtur Augustinus attestari Angelos esse *corporeos* ac propria et spiritualia habere corpora.

Quod Deus in specie qua est Deus nunquam mortalibus apparuit. — Caeterum haec velut nimis profunda atque obscura relinquentes, illud indubitanter teneamus, quod Deus in *specie essentiae suae* nunquam mortalibus apparuit, sicut famulo suo Moysi dicit (2): *Non videbit me homo, et vivet.* Et in Evangelio Ioannis (3) legitur: *Deum nemo vidit unquam.* « Visibile enim quidquam non est quod non sit mutabile » (4). « Ideo substantia sive essentia Dei, quoniam nullo modo mutabilis est, nullo modo potest per se ipsam esse visibilis. Proinde illa omnia quae Patribus visa sunt, cum Deus illis praesentaretur, per creaturam facta esse manifestum est. Etsi nos latet quomodo ea, ministris Angelis, fecerit Deus, per Angelos tamen facta esse dicimus. Audeo igitur fiducialiter dicere, nec Deum Patrem, nec Verbum eius, nec Spiritum eius, qui est unus Deus, per id quod est, atque id ipsum est, ullo modo esse mutabilem, ac per hoc multo minus visibilem » (5).

Utrum daemones intrent corpora hominum substantialiter, an illabantur mentibus hominum? — Illud etiam consideratione dignissimum videtur, utrum daemones, sive corporei sive incorporei sint, hominum *substantialiter* intrent *corpora,* eorumque *animabus illabantur;* an ideo intrare dicantur, quia malitiae suae ibi *effectum* exercent, Dei

(1) *Ioan.* c. II. VV. 8-9.
(2) *Exod.* c. XXXIII. v. 20.
(3) Cap. I. v. 18.
(4) August. *De Trinit.* Lib. III. c. 10.
(5) *Ib.* c. 11.

permissione, opprimendo atque vexando eas, vel in peccatum pro voluntate sua trahendo. — Quod in *homines introeant* atque ab eis expulsi exeant, Evangelium (1) aperte declarat, commemorans daemonia quosdam ingressa et per Christum eiecta. Sed utrum *secundum substantiam* fuerint ingressa, an propter mali *effectum* dicantur ingressa, non adeo perspicuum est. De hoc autem Gennadius in *Definitionibus Ecclesiasticorum dogmatum* (2) ait: « Daemones per energicam operationem non credimus *substantialiter illabi* animae, sed applicatione et oppressione *uniri*. *Illabi* autem menti illi soli possibile est, qui creavit, qui natura subsistens incorporeus, capabilis est suae facturae ». — Ecce hic videtur insinuari quod substantialiter non illabantur daemones vel introeant corda hominum. — Beda quoque super illum locum Actuum Apostolorum (3), ubi Petrus ait Ananiae: *Cur tentavit* (a) *Satanas cor tuum?* dicit: « Notandum quod mentem hominis iuxta substantiam nihil *implere* possit nisi creatrix Trinitas, quia tantummodo secundum *operationem* et voluntatis instinctum anima de his quae sunt creata impletur. *Implet* vero Satanas cor alicuius, non quidem ingrediens in eum et in sensum eius, neque introiens aditum cordis siquidem potestas haec solius Dei est, sed callida et fraudulenta deceptione animam in effectum malitiae trahens per cogitationes et incentiva vitiorum, quibus plenus est. *Implevit* ergo Satanas cor Ananiae, non intrando, sed malitiae suae virus inserendo ». Idem: « Spiritus immundus, flamma virtutum de cordibus fidelium expulsus, doctoribus veritatis luctantibus venenum persecutionis infundit ». — His auctoritatibus ostenditur quod daemones non *substantialiter* intrant corda hominum, sed propter *malitiae effectum;* de quibus *pelli* dicuntur cum nocere non sinuntur.

(*a*) Apud Bed. additur *et implevit.*

(1) *Matth.* c. VIII. v. 16; *Marc.* c. I. v. 23 seqq.; *Luc.* c. IV. v. 41 seqq.

(2) Cap. 50.

(3) Cap. V. v. 3.

QUAESTIO UNICA.

478. (1) — Proponitur quaestio. — Circa *distinctionem octavam* quaero:

Utrum Angelus possit assumere corpus, in quo exerceat opera vitae?

479. — Argumenta principalia (1). — Quod non videtur: — *a*) Quia si assumat, ergo habet *maiorem unitatem* ad corpus assumptum quam ad non assumptum, quia *assumere* est *ad se sumere:* sed hoc non videtur possibile; quia non potest esse illius corporis *forma,* patet, quia est forma separata naturaliter; nec illud potest sumi ab eo in unitatem *suppositi,* quomodo Verbum assumpsit naturam nostram; ergo erit tantum *unitas* sicut *motoris* ad *mobile:* sed talis unitas potest esse eius ad corpus non assumptum, ut ad coelum quod movet; ergo, etc.

b) Praeterea secundo: si assumeret corpus, aut assumeret corpus *elementare:* quod non apparet, quia non habet illud corpus accidentia, ut colorem et huiusmodi qualitates, quae apparent; aut corpus *mixtum:* quod non videtur: *tum* quia non potest habere virtutem activam ad miscendum elementa omnia secundum commixtionem talis corporis: *tum* quia a tota natura agente non potest generari corpus mixtum ita perfectum sicut est corpus humanum: nec assumit corpus *coeleste;* planum est, quia illud non recipit peregrinas impressiones, et nec per consequens operationes vitales.

c) Praeterea tertio: si potest in corpore assumpto exercere opera *vitae,* igitur est ibi aliquid *vivum: consequens* est falsum, quia corpus non est vivum nisi per *formam vitalem*

---

(1) Solvuntur ad n. 484.

informantem: talis autem non est ibi. — *Consequentia* probatur, quia operationes vitales sunt compositi, I. *De Anima* et *De Sensu et Sensato.* — Probatur etiam, quia forma separata a materia non potest transmutare materiam, secundum Comment. VII. *Metaph.:* in istis actibus vitae, saltem in actibus vitae vegetativae, transmutatur materia; ergo, etc.

480. — Ad oppositum: *Gen.* c. XVIII, v. 2. de tribus Angelis apparentibus Abrahae, et *Tobiae,* per totum, de Raphaele, et in pluribus aliis locis Scripturae.

481. (2) — Explicatur quid sit Angelum assumere corpus. — In ista *quaestione,* sicut tangunt *tria argumenta,* tria sunt videnda: — *Primo* quid sit Angelum *assumere corpus?* — Hoc quidem non est *informare* corpus, nec etiam *hypostatice* sibi unire, sed tantum esse *intrinsecus motor* corporis, * et ibi esse *definitive,* qui est alius modus *essendi* ibi quam per *operationes,* ut patet supra de *locatione* Angeli, *dist.* 2. *quaest.* 5. [n. 139 seqq.]; et etiam quia probatur Deum esse ubique, quia ubique *operatur;* quod si esset idem modus essendi in aliquo, esset *petitio,* et argueretur ab eodem ad idem. Et secundum hoc dicitur *assumere* *; nam tunc *assumit,* id est, *ad se sumit,* quia ad operationes proprias sibi * exercendas * utitur illo sicut instrumento. — Nec dicitur ista assumptio fieri quando corpus assumptum movetur motu *progressivo;* quia talis motus non congruit fini propter quem assumitur tale corpus.

482. (3) — Quale corpus possit Angelus assumere. — *Secundo* dico: — *a)* Quod non assumit corpus *coeleste,* nec corpus *elementare,* in quibus appareat; quia in elementari non *visibiliter* appareret, nec corpus elementare est susceptivum illorum accidentium in quibus apparet.

b) Corpora autem *mixta* iam a natura generata potest assumere, sicut est cadaver mortui, vel lapis, vel aliquid tale.

c) Et quando assumit aliquod corpus quod non videtur prius causatum vel formatum a causis naturalibus, sed quasi formari tunc, et subito, completa operatione, disparere, sicut fuit de Raphaele(1) et Samuele(2), tunc videtur probabile quod illud * erit * corpus *mixtum* propter accidentia quae apparent in corpore; sed non mixtum *plena mixtione:* tum quia ex

---

(1) *Tob.* c. V-XIII.

(2) *I. Reg.* c. XXVIII v. 12 seqq.

generatione tale mixtum non posset ita subito formari, quia non esset natum generari nisi secundum determinatum processum naturae, qualis non est ibi: puta si appareat in corpore hominis non prius geniti per naturam, illud corpus non esset natum vel aptum generari nisi in matrice.

d) Nec potest dici quod Angelus *subito* inducat illam formam in materia; quia non potest *naturalem formam* inducere, sed tantum elementa activa et passiva potest convenienter simul adhibere, et corporibus coelestibus in situ convenienti approximare, ut inducatur forma particularis, qualis nata est a talibus agentibus particularibus induci.

e) Itaque corpus quod ita quasi subito formatur et resolvitur est mixtum *imperfecta mixtione,* qualis potest induci ab agentibus naturalibus, quasi subito facta approximatione elementorum, ita quod magis tale corpus assimilatur impressioni, quae est imperfecte mixta. Et signum huius est quia quando disparet tale corpus, non remanet aliquid talis corporis, in quod naturaliter esset immediate resolubile corpus illud assumptum, si perfecte fuisset mixtum; corpus enim humanum, si esset perfecte mixtum, non esset natum redire nisi ad cadaver. Sed tale imperfecte mixtum resolvitur statim in elementa, sicut ex eis potuit statim generari, propter eorum imperfectam mixtionem.

483. (4) — Quales motus et operationes in corpore assumpto possit Angelus agere. — *a)* De *tertio* dico quod motum *localem* potest causare in corpore assumpto, et ita motum qui videtur esse *progressivus;* motum etiam qui esset *inspirationis* et *respirationis,* motionem palpebrarum et manuum et similium. — Et ratio est, quia non est aliquod corpus ita imperfectum in universo, quin habeat in virtute sua activa aliquod *ubi.* Patet de gravi respectu centri. Ergo multo magis habet hoc Angelus respectu corporis.

b) Sed operationum naturalium, quae consistunt in agere et pati, cuiusmodi sunt operationes *sensuales,* in illas non potest; quia illae non sunt natae recipi nisi in composito ex *organo* saltem perfecte *mixto* et ex *anima* in quantum habet potentiam perfectivam: quorum neutrum est ibi, nec scilicet talis mixtio, nec anima perficiens; et ideo simpliciter in tali corpore composito quod assumit nulla est *sensatio.*

c) Operationes etiam quae consistunt in vere agendo, cuiusmodi sunt operationes *vegetativae*, non competunt illi composito; quia vel illae operationes natae sunt esse compositi *animati*, quale non est ibi, vel natae sunt esse corporis *perfecte* mixti, puta si caro generaret carnem: neutrum autem est ibi.

d) Quantum autem ad *cognitionem*, quam videtur habere de particularibus factis, audiendo vel videndo, nihil aliud est quam *intellectio;* et illam intellectionem suam potest exprimere formando verba et movendo linguam *localiter*.

e) Quantum etiam ad actus vegetativae, qui apparent, si loquamur de vera *nutritione*, nihil ibi potest nutriri.

f) Sed si loquamur de *comestione* quae praecedit nutritionem, illa non est nisi divisio cibi per motum *localem* maxillarum, et traiectio eius in ventrem per motum *localem*, et tunc potest fieri exhalatio et resolutio in humores vel elementa; et isti motus *locales* possunt fieri circa corpus virtute activa Angeli.

g) Sicut autem dictum est de nutritiva, ita dicendum est de *augmentativa*, quia ibi nulla est nutritio vel augmentatio.

h) Potest tamen esse vera *iuxtapositio*, si ipse velit subito alia elementa, quae possunt imperfecte misceri, ad talem imperfectam mixtionem apponere corpori suo, ut videatur *crescere*.

(5) *i)* Et *si dicas:* si comestio non sit operatio vitalis, ergo non valet argumentum, ad probandum veram Christi resurrectionem, de *comestione* eius cum Discipulis suis (1): quod est contra Sanctos*; respondeo:* ad probandum resurrectionem eius sunt multa alia argumenta in Evangelio efficaciora isto, et ita cum aliis bene probat, etsi non per se tantum. — Vel *dico* quod erat comestio ordinata ad veram nutritionem; quia non est inconveniens quod corpus gloriosum possit convertere corpus non gloriosum in ipsum, sicut esse simul potest cum corpore non glorioso. Nec propter hoc est corruptibile, quia potest aliud convertere in se; posset enim Deus facere corpus gloriosum in minima quantitate, et illud augere per comestionem. Nec tamen aliquid corrumperetur de nutrito et aucto. In corporibus autem talibus assumptis non est *nutritio*, sed tantum additio vel appositio.

k) Sed quantum ad *generationem* dicendum quod illa fit virtute seminis decisi a mare in feminam, in qua servatur

(1) *Luc.* c. XXIV. v. 36 seqq. — *Ioan.* c. XXI. v. 1 seqq.

virtus patris, sicut communiter dicitur. — Si ipse potest illud semen ab aliquo succumbendo recipere, et servare illud in sua naturali qualitate conveniente suae generationi naturali, quousque illud transfundat, ipse nihil facit ibi nisi quia primo recipit in corpore illo assumpto illud quod postea movet *localiter* in aliquam cui est incubus, et si illud semen antequam sit receptum in matrice non amittat suam qualitatem naturalem, potest per ipsum fieri generatio, sicut si immediate transfunderetur a primo decidente in eamdem matricem. Et hoc modo attribuitur, non quidem Angelo bono, quia absit quod talibus vilibus se immisceat, sed daemoni generare; quia idem primo succubus, et postea incubus, semen a decidente primo transfusum recipit, et deinde transfundit illud in matricem.

484. (6) — **Solvuntur argumenta principalia.** — Ad *argumenta.* — *a)* Ad *primum* [n. 479 *a*] dico quod coelum non dicitur *assumi*, quia ad nullam specialem assumptionem vel formam (*a*), et maxime in qua Angelus intendat apparere visibiliter nobis, ad se assumit coelum. Similiter qui movet coelum perpetuo movet, et ita non temporaliter assumit corpus; haec enim assumptio appropriata est corpori quod ad tempus movetur, et movetur propter aliquem effectum appariturum hominibus.

b) Ad *secundum* [n. 479 *b*] dico quod iam apparet per ea quae dicta sunt [n. 482], quod assumit corpus *imperfecte mixtum;* quod quidem ipse non producit ad esse virtute propria, sed tantum naturaliter miscibilia unit inter se et respectu coeli in tali proportione in qua virtute coeli et miscibilium possit talis forma induci.

c) Ad *tertium* [n. 479 *c*] patet quod nullus actus *vegetativae* vel *cognitivae* competit proprie Angelo in corpore, vel etiam corpori assumpto, sed tantum actus potentiae *motivae:* * non quidem actus potentiae motivae *organicae* * (*b*) qualis est potentia motiva animati, quia eius actus est actus *compositi,* sicut et actus cognitivae, sensitivae et vegetativae, sed potentiae motivae *superioris,* qua Angelus potest corpus movere de loco ad locum, quod non improportionabiliter excedit ipsius virtutem motivam.

(*a*) Ed. Ven. spiritualem operationem.

(*b*) Wadd.... tantum actus potentiae motivae organicae, qualis...

DISTINCTIO NONA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

De ordinum distinctione, qui et quot sunt. — Post praedicta superest cognoscere de *Ordinibus* Angelorum quid Scriptura tradat, quae in pluribus locis *novem* esse Ordines Angelorum promulgat, scilicet: Angelos, Archangelos, Principatus, Potestates, Virtutes, Dominationes, Thronos, Cherubim et Seraphim. Et inveniuntur in istis Ordinibus *tria terna* esse, et in singulis *tres Ordines,* ut Trinitatis similitudo in eis insinuetur impressa. Unde Dionysius tres Ordines Angelorum esse tradit, ternos in singulis ponens: «Sunt enim tres superiores, tres inferiores, tres medii. *Superiores:* Seraphim, Cherubim, Throni; *medii:* Dominationes, Principatus, Potestates; *inferiores:* Virtutes, Archangeli, Angeli» (1).

Quid appellatur Ordo, et quae sit ratio nominis cuiusque? — Hic considerandum est quid appelletur *Ordo;* deinde, utrum ab ipsa creatione fuerit distinctio illorum Ordinum. — *Ordo Angelorum* autem dicitur multitudo coelestium Spirituum, qui inter se in aliquo munere gratiae similantur, sicut et in naturalium datorum munere conveniunt. Ut verbi gratia «*Seraphim* dicuntur qui prae aliis ardent charitate; *Seraphim* enim interpretatur *ardens* vel succendens. *Cherubim* qui prae aliis in scientia eminent; *Cherubim* enim interpretatur *plenitudo scientiae. Thronus* dicitur *sedes; Throni* autem vocantur, ut beatus Gregorius ait (2), qui tanta divinitatis gratia replentur, ut in eis sedeat Deus et per eos judicia decernat atque informet. *Dominationes* vocantur qui Principatus et Potestates transcendunt. *Principatus* dicuntur qui sibi subiectis quae sunt agenda disponunt, eisque ad explenda divina mysteria principantur. *Potestates* nominantur hi qui hoc caeteris potentius in suo Ordine acceperunt, ut virtutes adversae eis subiectae eorum refraenentur potestate, ne homines tantum tentare valeant quantum desiderant. *Virtutes* vocantur illi per quos signa et miracula frequenter fiunt. *Archangeli* qui maiora nuntiant. *Angeli* qui minora».

Quod haec nomina non propter se, sed propter nos eis data sunt, quae sumpta sunt a donis gratiae, quae non habent singulariter, sed excellenter, et a praecipuis nominantur. — Haec nomina illis non *propter se,* sed *propter nos* eis data sunt. Qui enim sibi noti sunt

(1) *De Coel. Hier.* c. 6. (2) Homil. XXXIV. in Evang.

contemplatione nobis innotescunt *cognominatione*. Et nominantur singuli Ordines a donis gratiarum, quae non *singulariter,* sed *excellenter* data sunt in participatione; in illa enim coelesti patria, ubi plenitudo boni est, licet quaedam data sint excellenter, nihil tamen possidetur singulariter, omnia enim in omnibus sunt, non quidem *aequaliter,* quia aliis alii sublimius possident, quae tamen omnes habent. Cumque omnia dona gratiarum superiores Ordines sublimius et perfectius perceperint, tamen ex *praecipuis* sortiti sunt vocabula, inferioribus caetera relinquentes Ordinibus ad cognominationem. Ut *Seraphim,* qui Ordo exellentissimus aestimatur, tam *dilectionem* quam *cognitionem* Divinitatis, et caetera virtutum dona caeteris omnibus sublimius percepit; et tamen ab excellentiori dono, id est a *charitate,* nomen accepit ille superior Ordo; maius enim donum est ipsa charitas quam scientia (1). Item, maius est scire quam iudicare; scientia namque informat iudicium; ideoque secundus Ordo a secundo dono, id est *cognitione* veritatis appellatus est, scilicet *Cherubim.* Ita et de aliis intelligendum est. Assignatur ergo excellentia Ordinum secundum excellentiam donorum; et tamen, sicut Gregorius ait, « illa dona omnibus sunt communia; omnes enim ardent charitate et scientia pleni sunt » ; sic et de aliis; sed superiores aliis excellentius, ut iam dictum est, ipsa acceperunt, a quibus et nominantur. Unde Gregorius « In illa summa civitate quisque Ordo eius rei censetur nomine, quam plenius accepit in munere ».

Quaestio ex verbis Gregorii orta. — Sed oritur hic quaestio talis: si quisque Ordo ab illo dono nominatur quod plenius possidet, tunc Ordo *Cherubim* in scientia praeeminet omnibus, quia a *scientia* nominatur. Sed qui magis diligit plus cognoscit; tantum enim, ut tradit auctoritas (2), cognoscit ibi quisque quantum diligit. Itaque *Seraphim* non solum in charitate, sed etiam in scientia praeeminent. — Ideoque auctoritas illa sic videtur intelligenda, ut comparatio non referatur ad *omnes* Ordines, sed ad quosdam, scilicet *inferiores.* Ille enim Ordo non plenius Seraphim accepit scientiam in munere, sed plenius aliis Ordinibus qui sunt inferiores. Nec nominatur quisque Ordo ab *omni* re quam plenius aliis accepit, sed ab *aliqua* rerum quas accepit. — Vel potest comparatio referri non ad ipsos Ordines, sed ad *alia dona;* nec ad omnia alia dona, sed ad *quaedam.* Sicut enim homines, cum plura habeant dona, quaedam aliis excellentius possident, ita forte et Angeli quibusdam muneribus magis pollent et aliis quibusdam minus.

Utrum Ordines ab initio creationis ita distincti fuerint? — Iam nunc inquirere restat, utrum isti Ordines a *creationis initio* ita

---

(1) *I. Cor.* c. XIII. v. 13. (2) Gregor. loc. cit.

distincti fuerint? — Quod ita fuerint distincti a primordio suae conditionis, videtur testimonio auctoritatis (1) insinuari, quae tradit de singulis Ordinibus aliquos cecidisse. De Ordine namque superiori Lucifer ille fuit, quo nullus dignior conditus fuit. Apostolus (2) etiam *Principatus* et *Potestates tenebrarum* nominat, ostendens de Ordinibus illis cecidisse qui, cum in malis ministerium exerceant, non tamen penitus nominibus Ordinum suorum privati sunt. — Sed non videtur illud posse stare, non enim tunc *charitate ardebant*, nec *sapientia pollebant*, neque in eis Deus *sedebat;* si enim haec habuissent, non cecidissent. Non ergo tunc erant Seraphim, vel Cherubim, vel Throni. — Ad quod dicimus, quia ante casum quorumdam non erant isti Ordines, quia nondum habebant dona in quorum participationibus conveniunt, sed quibusdam cadentibus, aliis apposita sunt, eisque qui ceciderunt collata fuissent eadem dona, si perstitissent. Ideoque Scriptura dicit de singulis Ordinibus aliquos cecidisse, non quia fuissent in Ordinibus et postea corruerint, sed quia si perstitissent, eorum aliqui in singulis fuissent Ordinibus, qui et in naturae tenuitate et in formae perspicacitate differentes gradus habebant, sicut illi qui perstiterunt. Alii enim, ut praediximus, superiores, alii inferiores conditi sunt; superiores qui natura magis subtiles et sapientia amplius perspicaces; inferiores qui natura minus subtiles et intelligentia minus perspicaces facti sunt. — Has autem invisibiles differentias invisibilium solus ille ponderare potuit qui *omnia in numero et mensura et pondere disposuit* (3), id est, «in se ipso, qui est mensura, omni rei modum praefigens, et numerus, omni rei speciem praebens, et pondus, omnem rem ad stabilitatem trahens, id est, terminans et formans et ordinans omnia (4)».

Utrum omnes Angeli eiusdem Ordinis sint aequales? — Praeterea considerare oportet, utrum omnes Angeli *eiusdem Ordinis aequales* sint*?* — Ita esse quibusdam placuit. — Sed non est hoc probabile, nec assertione dignum; quia Lucifer, qui fuit de collegio superiorum, ipsis etiam dignior exstitit, qui aliis excellentiores creati fuerant. Ex quo percipitur quod si perstitisset, in Ordine superiori fuisset et aliis eiusdem Ordinis dignior exstitisset; sicut enim unus est Ordo Apostolorum et alter Martyrum, et tamen in Apostolis alii aliis sunt digniores, similiter et in Martyribus alii aliis sunt superiores, ita et in Ordinibus Angelorum recte creditur esse.

Quomodo dicat Scriptura, decimum Ordinem ex hominibus compleri, cum non sint nisi novem Ordines? — Notandum etiam quod *decimus* Ordo legitur de hominibus restaurandus. — Sed cum non sint

---

(1) *Ezech.* c. XXVIII. v. 12 seqq.
(2) *Eph.* c. VI. v. 12.
(3) *Sap.* c. XI. v. 21.
(4) D. August. IV. *De Gen. ad Litt.* c. 3.

nisi novem Ordines, nec plures fuissent, etiam si illi qui ceciderunt perstitissent, moventur lectores, quomodo Scriptura dicat *decimum* Ordinem compleri ex hominibus. Gregorius namque dicit homines assumendos in Ordine Angelorum, quorum alii assumuntur in Ordine superiorum, qui scilicet magis ardent charitate, alii in Ordine inferiorum, qui scilicet minus perfecti sunt. Ex quo apparet non esse de hominibus formandum *decimum* Ordinem, tamquam *novem* sint Angelorum et *decimus* hominum, sed homines pro qualitate meritorum statuendos in Ordinibus Angelorum. — Quod vero legitur decimus Ordo complendus de hominibus, ex tali sensu dictum fore accipi potest, quia de hominibus restaurabitur quod in Angelis lapsum est, de quibus tot corruerunt, unde posset fieri decimus Ordo. Propter quod Apostolus dicit (1) *restaurari omnia in Christo, quae in coelis et quae in terris sunt;* quia per Christum redemptum est genus humanum, de quo fit reparatio ruinae angelicae. Tamen non minus salvaretur homo, etsi Angelus non cecidisset.

Utrum homines assumuntur iuxta numerum stantium, non lapsorum? — Non enim iuxta numerum eorum qui *ceciderunt,* sed eorum qui *permanserunt* homines ad beatitudinem admittuntur. — Unde Gregorius (2): « Superna illa civitas ex Angelis et hominibus constat, ad quam credimus tantos humani generis ascendere, quantos illic contingit Angelos remansisse, sicut scriptum est in Cantico Deuter.: *Statuit terminos populorum iuxta numerum Angelorum Dei.*

Quidam dicunt secundum numerum lapsorum Angelorum homines reparandos. — A quibusdam tamen putatur quod homines reparentur iuxta numerum Angelorum qui *cediderunt,* ut illa coelestis civitas nec suorum civium numero privetur, nec maiori copia regnet. Quod Augustinus in *Enchiridio* (3) sentire videtur, asserens de hominibus plus salvari quam corruit de Angelis, sed non minus, ita dicens: « Superna Ierusalem, mater nostra, civitas Dei, nulla civium suorum numerositate fraudabitur, aut uberiore etiam copia fortasse regnabit. Neque enim numerum aut sanctorum hominum, aut immundorum daemonum novimus, in quorum locum succedentes filii Catholicae matris, quae sterilis apparebat in terris (4), in ea pace, de qua illi ceciderunt, sine ullo temporis termino permanebunt. Sed illorum civium numerus, sive qui est, sive qui fuit, sive qui futurus est, in contemplatione eius Artificis est *qui vocat ea quae non sunt tamquam ea quae sunt* (5) ». — Ecce aperte dicit, non minus de hominibus salvari quam corruit de Angelis; sed *plus* non asserit.

(1) *Eph.* c. I. v. 10.
(2) Loc. cit.
(3) Cap. 29.
(4) *Isai* c. LIV. v. 1.
(5) *Rom.* c. IV. v. 17.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE IX. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIONES

QUAESTIONES I ET II.

Articulus I.

PROPONUNTUR QUAESTIONES CUM ARGUMENTIS PRINCIPALIBUS.

485. (1) — Proponitur quaestio I. — Circa *distinctionem nonam,* ubi Magister tractat de *Ordinibus* Angelorum, ubi dicit quod ad superiores Angelos pertinet inferiores illuminare, quaero *primo:*

Utrum Angelus superior possit illuminare inferiorem? (1)

486. — Argumenta principalia quaest. I. (2). — Quod non: — *a) Illuminare* vel est lumen *causare,* vel lumen causatum *intendere:* neutrum autem potest aliquis Angelus: *primum* non, quia lumen causare in alio non potest nisi per *creationem:* Angelus autem non potest creare, ut dicit Damasc. lib. II. cap. 17: *secundum* non, quia ab eodem causatur habitus et *intenditur,* secundum Philos. II. *Ethic.*

b) Praeterea secundo: omnis mutatio est inter opposita; ergo omne illud quod illuminatur prius fuit *tenebrosum:* in Angelis autem beatis non est aliqua *tenebra;* ergo, etc.

c) Praeterea tertio: Angelus superior est lumen superius respectu inferioris: sed in corporibus maius lumen *obfuscat* minus lumen, vel saltem impedit effectum suum, sicut patet, quia de die non videntur stellae in praesentia Solis; ergo a simili in proposito Angelus superior impedit inferiorem ab operatione; ergo non perficit eum ipsum *illuminando.*

487. — Contra: Damasc. lib. II. c. 17 et 18, etc.

---

(1) Solvitur ad n. 516 seqq. (2) Solvuntur ad n. 518.

488. ([1]) — Proponitur quaestio II. — Iuxta hoc quaero de *locutione* Angelorum, quia similis est praecedenti:

Utrum unus Angelus possit intellectualiter loqui alteri? (1)

489. — Argumenta principalia quaest. II. — Quod non: — *a)* Essentia Angeli est sibi intimior quam sua intellectio: et tamen, non obstante illa intimitate, unus Angelus videt *essentiam* alterius; ergo et suam *intellectionem:* sed *frustra* fit locutio de hoc quod ante locutionem fuit manifestum; ergo, etc. (2).

b) Praeterea secundo: si Angelus posset *loqui*, ita posset alicui *distanti* sicut praesenti, quia et hoc convenit hominibus, in quibus est imperfectior virtus: sed *consequens* est falsum propter duo: *primo* quia tunc oporteret quod primo immutaret *medium,* et postea Angelum, quia omni actione in extremum prior est actio in medium: sed hoc est inconveniens, quia nec ab intellectuali gignitur aliquid in medio corporali, nec ulterius a medio corporali potest aliquid gigni in ipso Angelo: *secundo* quia tunc oportet eum loqui omnibus Angelis aeque praesentibus, et prius oporteret eum loqui Angelo propinquiori quam distantiori, in eadem linea recta: quorum utrumque videtur inconveniens, videtur enim quod possit unicuique loqui sine alio (3).

([2]) *c)* Praeterea tertio: Angelus non intelligit nisi per species *innatas:* sed illas habet quilibet Angelus de quocumque sibi intelligibili; ergo quilibet Angelus quodcumque intelligibile habet sibi praesens eo modo quo potest esse praesens; ergo superflua est *locutio.*

Probatio primae propositionis (*a*) (4) [Vid. n. 346]: Quia si possent intelligere per species *acquisitas,* ergo haberent intellectum *agentem,* per quem *potentia intelligibile* fieret in eis *actu intelligibile:* sed hoc est falsum, quia cum obiectum eorum sit *de se* actu intelligibile, non oportet quod fiat de potentia intelligibili actu intelligibile. — Similiter non videtur in eis esse intellectus *possibilis;* ergo nec intellectus *agens.* — *Probatur antecedens,* quia intellectus eorum non est aliquando in actu, aliquando in potentia ad actum *primum.*

(*a*) Ed. Ven. addit: videtur.

(1) Solvitur n. 502 seqq.

(2) Vid. solutionem ad n. 519 *a*.

(3) Vid. solutionem ad n. 519 *b*.

(4) Quae probationes solvuntur ad n. 521.

Secundo, sicut se habent ad *esse,* sic et ad *operari:* sed Angeli non dependent in *esse* a *corpore;* ergo nec in *operari;* ergo non accipiunt aliquam speciem a *corpore.* — *Confirmatur* ratio: propter hoc enim anima intelligendo dependet a corpore, quia *unitur corpori;* et haec est ratio unionis eius cum corpore, quia recipit perfectionem suam a corpore.

Tertio, quia ab extremo ad extremum non transitur nisi per medium: esse autem *imaginabile* est medium inter esse *sensibile* et esse actu *intelligibile;* ergo cum Angelus non possit habere aliquid in esse *imaginabili,* quia non habet phantasma, nec potest aliquid de esse *sensibili* ad esse *intelligibile* transire in Angelo; quare, etc.

Quarto, quia sicut se habent corpora *coelestia* ad alia corpora, sic intellectus angelicus ad alios intellectus: sed illa corpora habent perfectionem sibi concreatam, et non acquirunt eam per motum; ergo a simili intellectus illi habent perfectiones suas sibi concreatas.

(5) *Quinto,* quia si possunt habere species *acquisitas,* ergo obiectum extra ageret ad gignitionem illius speciei, et oportet ponere quod intellectus Angeli etiam coagat, alioquin intellectus (*a*) Angeli esset vilior quam intellectus noster; simul igitur ista duo agent ad gignitionem speciei acquisitae alicuius obiecti, intellectus scilicet et obiectum: sed hoc falsum est, quia agentia diversa genere non possunt producere eumdem effectum: talia autem sunt ista; ergo, etc. — *Probatio maioris:* quia aut requiruntur in quantum *diversa genere,* aut non. — Si sic, ergo correspondet eis in *effectu* aliqua *diversitas* proportionabilis, et sic effectus *non* esset *simplex* et homogeneus, sed heterogeneus. — Si non, igitur sine tali distinctione posset esse virtus ita *intensa,* quod alterum coagentium sufficeret ad talem actionem producendam. — Hoc probatur, quia ubi accidit distinctio in duobus moventibus potest virtus in uno ita intendi, quod potest supplere vicem utriusque; ergo obiectum corporale posset ita intendi in actione sua, quod ipsum solum posset gignere illam speciem in intellectu Angeli: sed hoc est falsum: *tum* quia agens est praestantius patiente, secundum August. XII. *Super Genes.* (1): nullum autem corpus

(*a*) Ed. Ven. addit: possibilis.

(1) Cap. 16.

est praestantius spiritu; ergo nullum corpus agit in spiritum, secundum eum. — Hoc videtur verius posse intelligi (de agente virtute propria quam (*a*)) de agente virtute alterius; ergo corpus non agit in intellectum angelicum virtute sua, sed virtute intellectus Angeli; non ergo ista duo erunt duae causae partiales, quarum neutra agat virtute alterius.

d) Praeterea, *simile cognoscitur per suum simile;* singulare igitur si gigneret speciem * singularem * (*b*) in intellectu Angeli, ergo intellectus assimilatus per illam speciem cognosceret singulare per *rationem propriam:* quod est absurdum; ergo, etc. (1).

490. — Oppositum vult Damasc. *ubi prius:* quaere eum.

Articulus II.

ALIORUM SOLUTIO AD PROPOSITAS QUAESTIONES.

491. (4) — Divisio. — Circa istas *quaestiones* primo videndum est de *locutione* Angelorum. — Et praetermissis multis opinionibus, una opinio tantum recitabitur; ubi *quatuor* sunt videnda: *primo* videlicet quomodo loquens cognoscat illud de quo loquitur, quod ponitur esse *singulare,* secundum illam opinionem: *secundo* quomodo illud ab uno cognitum possit alium latere: *tertio* quomodo sit ei patens per aliquam rationem, quando loquendo ei exprimit illud: et *quarto* de *illuminatione.*

492. — **Exponitur sententia tenens Angelum cognoscere singulare per universale concreatum suo intellectui** (2). — Quantum ad *primum* dicitur quod Angelus cognoscit *singulare,* non primo, nec per aliquam rationem propriam, sed per *universale concreatum suo intellectui* [Vid. nn. 307, 330 et 350]. — Quod probatur quadrupliciter: — *a) Primo* quia unumquodque sicut se habet ad *esse* ita ad *cognitionem,* II. *Metaph.:* forma autem singularis nihil addit super esse universalis nisi *negationem;* ergo nec in cognitione.

(*a*) Deest in Ed. Ven. (*b*) Wadd. suam.

(1) Vid. solutionem ad n. 522.

(2) Impugnatur ad n. 497 seqq. Rationes solvuntur ad n. 523.

b) Secundo quia si non cognosceret (*a*) singulare sub ratione sui universalis, cum non sit alia ratio sibi intrinseca qua cognoscatur, quia nec *essentia* Angeli, nec *habitus,* quia habitus est primo respectu *universalis,* sequitur quod ipsum singulare praesentaretur ipsi intellectui Angeli ad movendum ipsum tamquam *primum* et *per se* obiectum eius sub ratione *singularitatis:* quod est falsum, quia quae sunt *per se* obiecta, et non *primo,* non movent nisi per rationem eorum quae sunt *per se* et *primo* obiecta, sicut magnitudo et figura non movent visum nisi simul cum colore: *singulare* autem non est primum obiectum intellectus, quia nihil est obiectum primum intellectus nisi *universale.*

c) Tertio sic: omnem virtutem cognitivam oportet in apprehendendo esse *determinatam proportionabiliter* illi quod debet apprehendere; ergo intellectus intelligens singulare est *determinatus proportionabiliter* determinationi illius singularis. Et tunc vel ex *natura sua* est determinatus, vel determinabilis *ea specie* quam recipit, ut per speciem illius singularis; et tunc intellectus ille esset *magis determinabilis* quam intellectus noster; immo utroque modo sequitur *determinatio* vel *determinabilitas* intellectus angelici magis quam *sensus* nostri; quia sensus noster nec ex *natura sua* est limitatus vel determinatus vel determinabilis ex *specie* quam recipit, species enim *singularis* non recipitur in sensu primo, sed in *organo.* — Ultra deducitur tunc quod talis determinatio ad *singulare* obiectum esset quaedam *limitatio* et impedimentum ad intellectionem *universalis,* sicut impedit eam in sensu, et multo magis hic quam in sensu, quia non recipit speciem singularis.

d) Quarto quia sicut per apprehensionem *universalium* ad extra generatur in intellectu nostro habitus *scientialis,* sic in intellectu Angeli, si *primo* cognosceret *singularia,* posset esse habitus *scientiae* acquisitus, praeter scientiam universalium suorum: quod est contra Aristot. III. *Metaph.,* ubi vult quod non est *alius habitus* scientialis universalium et singularium.

493. (5) — Iuxta eamdem sententiam explicatur modus quo Angelus cognoscit singulare. — Quantum ad istum articulum,

(*a*) Ed. Ven. si cognosceret.

modus cognoscendi singulare ab Angelo loquente ponitur iste: — *a)* Intellectus Angeli apprehendit formam per rationem universalis a suo habitu; sed postquam suppositum habet esse in re vel in imaginatione, statim apprehendit formam in illo sub ratione universalis *primo* et *per se*, eadem apprehensione qua eam apprehendit antequam fuerit participata in illo; et accidit intellectui angelico quod eam apprehendat in illo, sicut accidit essentiae rei quod sit in illo quod est inferius.

b) Primo ergo et *per se* cognoscit in singulari formam sub ratione *universalis*, id est sub ratione indeterminata et confusa et indesignata. Sed quia ipsa eadem forma, ut est in ipsa re, determinata est et designata, intellectus *secundario* intelligit hanc *designationem*. Et est eadem cognitio universalis et singularis, addito solo *respectu* et *negatione*, quia intelligitur ut in hoc designata; non enim differunt ex parte rei cognitae, neque ex parte actus cognoscendi, sed solummodo in *modo* cognoscendi, *indesignate* et *designate*, quorum unum super aliud non apponit nisi rationem *negationis*, ut dictum est. (6) *c)* Et ex hoc apparet quomodo intellectus angelicus quasi secundum *lineam protensam* intelligit *singulare*. Primo quidem essentia in *habitu* movet, non sub ratione *obiecti*, sed sub ratione alicuius *inhaerentis*; terminat autem actum cognoscendi sub ratione *cogniti*, et non alicuius inhaerentis. Et ita ab obiecto in habitum non est *circumflexio* proprie, sed quasi *linea protensa* a puncto in punctum. Deinde ab obiecto in universali cognito procedit intellectus ad (universale(*a*)) in *supposito* sub ratione *universalis*; et tandem ab eodem cognito in supposito sub ratione universalis ad cognoscendum idem sub ratione *singularis*; ita quod est quasi *linea recta* ab obiecto in habitum, quasi a primo puncto, ad singulare, quasi ad ultimum punctum, per duo puncta media.

494. (7) — **Et quomodo singulare ab uno Angelo cognitum posset alium latere** (1). — Et ex hoc etiam apparet *secundum* [n. 491], quomodo scilicet potest Angelum aliquem *latere* intellectio huius Angeli de *singulari*. Nam, secundum istam positionem, eadem apprehensione antiqua, qua apprehendebat prius quidditatem sibi obiectam in *habitu absolute*, compre-

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(1) Impugnatur ad n. 498.

hendit eam modo in *quocumque* fuerit, sive *exsistens*, sive *revelata*, quia in nullo potest eum latere, sed solum prius conceptum modo concipit sub *novo respectu*. — *Exemplum:* si in omnibus esset *unus* intellectus *numero*, a cuiuscumque phantasmate abstraheret universale, postquam semel haberet abstractum illud, et in illo a quo abstraxit illud intellexerit, si stante illo intellectu in alio incipit illud intelligere, non *novo* intellectu *novum* universale perciperet, sed solum *antiquum*, quod prius perceperat sub antiquo respectu, modo perciperet sub *novo respectu*, ut in *hoc* phantasmate. — Sic est de intellectu angelico, quod non *innovando* aliquid sub concepto universali, sed *renovando* conceptum, * multotiens * concipiendo universale in diversis particularibus, concipitur *hoc singulare* et *illud*, et quia iste videt singulare quod prius non vidit, sine omni innovatione conceptus, ideo licet alius videat in isto formas universales, quae sunt rationes cognoscendi particularia, per illas tamen non videt particularia quae ille videt, sive exsistentia, sive revelata, aut saltem si *exsistentia* posset videre per habitum suum et per universalia relucentia in illo, non tamen *revelata*, nec etiam posset videre quod ille videt singularia illa, quia videt ea sine omni innovatione conceptus.

Breviter igitur quantum ad istum *articulum*, ideo ponitur *singulare intelligi* ab illo et *latere* alium, quia licet *intellectio* huius et *universale*, quod est ratio intelligendi huic, pateat illi, non tamen patet ei conceptus huius ut est de illo *singulari*, quia per hoc quod iste utitur forma universali ad concipiendum singulare, nihil innovatur in intellectu istius; et si singulare non sit *exsistens*, non potest alius videre etiam ipsum cognitum per habitum suum, nec per habitum alterius. Si autem sit *exsistens*, et possit illud videre per habitum suum proprium, non tamen potest videre actus illius propter singulare cognitum vel non cognitum; et ideo vel est necessaria *locutio* propter (singulare cognitum, quod latet, sicut quando est(*a*)) singulare *revelatum*, non exsistens, vel propter ipsum actum cognoscendi latentem alium Angelum, et hoc sive de singulari *revelato*, sive *naturaliter cognito*.

(*a*) Deest in Ed. Ven.

495. (8) — Item, quomodo singulare fit Angelo patens per aliquam rationem quando alius loquendo ei exprimit illud (1). — De *tertio* [n. 491] dicitur quod sicut *signata* singularia a nobis cognita nos alteri loquendo exprimere non possumus nisi exprimendo singularia *vaga*, cum quibuscumque proprietatibus et accidentibus designantur, sic nec potest unus Angelus, sub eadem *signatione* sub qua ei revelatum est, alteri loquendo manifestare; sed format alteri conceptum *novum* realiter alium de singulari *vago;* quem quidem conceptum alius intellectus angelicus videt in *intellectu* ipsius Angeli, quasi *legens in libro*, quo immutatur intellectus Angeli videntis ad percipiendum illud, non tamen (*a*) ut est aliquid *in se*, sed ut est aliquid *latens*, sicut est in sermone nostro. Unde et Angelus format similem conceptum vagum in suo intellectu de illo *particulari*, sub ratione *universalis*, et per hoc ille dicitur *audire*, quia in Angelo *videre* et *audire* non differunt; et quia ille secundus conceptus non ordinatur nisi ad *videndum* conceptum occultum mentis, ideo non dicitur proprie *intelligere*, sed *loqui*, licet *intelligere* in se sit quoddam *loqui*.

496. (9) — Exponitur aliorum sententia de illuminatione Angelorum (2). — De *quarto* articulo [n. 491] dicitur quod potest *quadrupliciter* intelligi Angelum superiorem *illuminare* inferiorem, videlicet: *lumen* infundendo, vel *luminosum* offerendo, vel *obstaculum* amovendo, vel *aliquod faciendo*, quo facto, causetur lumen in receptivo. Primo modo *Sol* illuminat medium: secundo modo *deferens candelam* illuminat domum de nocte: tertio modo *aperiens fenestram* de die: quarto modo *sanans oculum*, qui prius infirmus non erat capax luminis, et modo est capax, dicitur *illuminare* oculum.

a) Primo modo dicitur quod solus Deus illuminat, et hoc sive causando lumen *naturale*, sive imprimendo lumen *supernaturale*, *creatum*, gratiae vel gloriae, vel *increatum:* sive dicat *rationem* videndi, sive *obiectum* visum, et hoc vel *transitorie*, sicut in raptis, vel *permanenter*, sicut in beatis.

b) Secundo modo unus Angelus illuminat alium de vero perfectivo intellectus, loquendo ei modo praedicto.

(*a*) Ed. Ven. ut non tantum.

(1) Impugnatur n. 499.

(2) Impugnatur ad n. 500.

c) Tertio modo etiam illuminat, sicut probatur per August. super illud Psal.: *Da mihi intellectum. Potest,* inquit, *Angelus agere aliquid in mente hominis, ut capiat lucem Dei, quemadmodum quisque dicitur illuminare domum, cui fenestram facit* (1).

d) Quarto etiam *modo* potest Angelus illuminare. — Et probatur per August. *ibid.: Deus,* inquit, *Angelum talem fecit, qui operari aliquid posset; unde ad capiendum lumen Dei mens iuvaretur humana.* — Et hoc etiam probatur per *rationem;* quia omnia sunt ordinata et ad invicem connexa, secundum Philos. XII. *Metaph.* et Dionys. *De Divin. Nomin.;* et attenditur iste ordo non tantum secundum *essentias,* sed etiam secundum *operationes.*

Et ex hoc arguitur: Angelus inferior per naturalem influentiam Angeli superioris in ipsum reducibilis est in statum suae *ultimatae* perfectionis naturalis: ultima autem perfectio eius est opus ultimum, sive in opere ultimo: ultimum autem et perfectissimum opus Angeli est intelligere aliquid, ut opus divinum, supra communem cursum intelligendi lumine intellectus naturalis; ergo per influentiam superioris Angeli reducitur inferior de *potentia* ad *actum;* ergo aliquid facit in eo, ut quo * ad actum * (*a*) cognitionis *illuminetur.*

Articulus III.

PRAEFATA ALIORUM SOLUTIO IMPUGNATUR.

497. (10) — **Impugnatur sententia tenens Angelum cognoscere singulare per universale concreatum suo intellectui [Vid. nn. 308, 335 et 351].** — *Contra ista,* et primo contra *primum articulum* [n. 492]: — *a)* Sicut unumquodque se habet ad *esse* sic ad *cognitionem,* II. *Metaph.:* sed *singulare* addit aliquam *entitatem* supra entitatem *universalis,* ex *dist.* 3 huius II, *quaest.* de *individuatione* [n. 285 seqq.]; ergo universale cognitum non est ratio perfecta cognoscendi singulare secundum *totam* cognoscibilitatem singularis: quod est contra opinantem.

(*a*) Wadd. respectu talis.

(1) *Enarrat. in Psal.* serm. 18.

b) Praeterea, ubi pluralitas concludit maiorem perfectionem, *infinitas* numeralis concludit *infinitam* perfectionem: sic autem est in rationibus repraesentativis, quia posse repraesentare plura concludit maiorem perfectionem, concludit enim hanc unam rationem includere perfectionem duarum propriarum rationum repraesentativarum; posse igitur repraesentare *infinita* distincte concludit rationem repraesentantem esse *infinite* perfectam vel esse *infinitae* perfectionis.

c) Praeterea, ratio repraesentans *uniformiter* in se et in intellectu non repraesentat *difformiter* aliquid; immo nec ideae divinae, quia sunt rationes *naturaliter* repraesentantes, possunt repraesentare intellectui divino aliquam *diversitatem* in obiectis, nisi ipsam naturaliter necessario repraesentent, sicut tactum fuit *dist.* 39 I, de *futuris contingentibus;* ergo ista ratio *una* quae ponitur, vel repraesentabit *simul opposita* pertinentia ad exsistentias rerum, et hoc *naturaliter*, et tunc semper repraesentabit opposita, et ita Angelus intelliget opposita, et ita *nihil:* vel repraesentabit alterum istorum *determinate*, et ita nunquam reliquum. Si igitur quandoque habebit certam et determinatam cognitionem de uno opposito quantum ad exsistentiam, nunquam per eamdem rationem habebit notitiam determinatam et certam de alio opposito.

(11) *d)* Praeterea quarto arguitur specialiter, quod non potest Angelus per istum *habitum* cognoscere singulare *revelatum.* Ponitur enim quod singulare non cognoscatur per universale relucens in habitu, nisi quia ipsum universale *participatum* est ab ipso singulari. Hoc supposito, arguo sic: *prius* naturaliter singulare est in *revelatione* quam habitus sit *ratio* cognoscendi illud; ergo *prius* naturaliter singulare *cognoscitur distincte* quam habitus sit ratio cognoscendi illud; ergo habitus non est ratio primae cognitionis distinctae ipsius singularis, et ita propositum. — *Probatio antecedentis* ex dictis eorum; quia universale relucens in habitu non est ratio cognoscendi singulare, nisi per hoc quod *universale est* in *singulari*, vel *exsistente* in se, vel in *revelatione.* Prius ergo naturaliter singulare habet esse *tale* vel *tale,* et ita universale in eo abstractum ab eo, quam habitus sit ratio cognoscendi illud singulare. — *Probatio primae consequentiae:* esse in *revelatione* non est nisi esse *actu cognitum* in eo *cui fit revelatio;* non

enim est esse in intellectu *revelantis,* quia hoc est *aeternum* et perpetuum; nec est esse in aliqua *exsistentia* alia a cognitione illius cui fit revelatio, quia tunc per hoc quod esset in tali esse fieret naturaliter cognitum cuilibet alii, sicut ponit ista opinio quod de quolibet exsistente potest quilibet per habitum suum habere distinctam notitiam.

e) Praeterea, ex ista positione sequitur quod quodlibet singulare exsistens *statim* esset *naturaliter notum* cuilibet alteri Angelo, et ita distantia localis non impediret intellectionem Angeli: quod a multis negatur, et videtur esse contra August., Lib. *De Cura pro mortuis agenda.*

f) Praeterea, rationes suae, quibus probat non posse singulare intelligi ab Angelo, videntur procedere ex hoc quod *imperfectionis* est in intellectu cognoscere *singulare:* sed hoc est falsum, quia tunc intellectus divinus non intelligeret singulare; ergo rationes (*a*) non concludunt; nec conclusio est concedenda, nisi rationes necessariae inducantur; probabile enim est quod sicut *sensus communis* aliquis potest sentire *omne sensibile,* * quod * sic intellectus creatus aliquis potest intelligere *omne per se intelligibile,* cuiusmodi est *singulare.*

498. (12) — **Impugnatur modus explicandi quomodo singulare ab uno Angelo cognitum potest alium latere.** — Contra *secundum articulum* [n. 494] arguitur sic: — *a)* Ipsemet improbat *speciem* in *beatitudine,* per hoc quod unus beatus videret eam naturaliter in intellectu alterius beati, et per consequens videret naturaliter obiectum illud quod repraesentat illa species. Ita arguitur in proposito: si habitus est ratio naturaliter cognoscendi singularia, cum unus Angelus videat eum naturaliter in alio, non poterit eum latere obiectum quod per istum habitum cognoscit ille Angelus.

b) Praeterea, quando duo intelligibilia comparantur ad eumdem intellectum non alligatum virtuti phantasticae, *magis actuale* et *perfectius,* non excedens facultatem naturalem illius naturae, *magis* est *intelligibile* ab illo intellectu: sed per eum, conceptus *vagus* formatus in intellectu Angeli loquentis est intelligibilis ab Angelo alio virtute *naturali;* ergo multo magis ille conceptus *determinatus*, quem exprimit ille conceptus va-

---

(*a*) Ed. Ven singulare. Etiam rationes.

gus, quia ille determinatus est perfectior et magis intelligibilis, et intellectus cuiuscumque Angeli habet conceptum creatum (*a*) quemlibet pro intelligibili non excedente suam virtutem: nec alligatus est virtuti phantasticae, ut patet; ergo, etc.

c) Praeterea tertio: aut est *unus* actus intelligendi omnium singularium, aut *alius* et *alius.* — Si *idem,* et ille est *naturaliter* omnium, ipse est enim eorum in quantum praecedit actum *voluntatis* ipsius intelligentis, quia per actionem intelligendi praecedentem omnem imperatam intellectionem et volitionem, ergo non potest ille actus esse *unius* singularis, quin sit alterius singularis, sicut nec aliqua causa naturalis potest quantum est de se esse unius effectus, ad quem ordinatur naturaliter, et non alterius, et si una actione est omnium effectivum (*b*) in universali, necessario est omnium simul. Si ergo iste actus non potest esse simul omnium, non potest in quantum *naturalis* esse unus et idem omnium. — Si est *alius* et *alius,* ergo unus videns istum et illum actum esse alium et alium in intellectu Angeli potest distincte videre *cuius obiecti* est iste actus et cuius ille, et sic non latebit eum quod singulare considerat iste, propter identitatem actus in isto non variati; esset enim alius est alius.

499. (13) — **Impugnatur modus explicandi quomodo singulare fit Angelo patens.** — Contra *tertium articulum* [n. 495]: — *a)* Primo sequitur quod in intellectu Angeli loquentis sunt *conceptus duo* de eodem: unus *vagus signans,* et alius *determinatus signatus;* tunc enim est determinatus signatus quando est ratio gignendi illum vagum signantem.

b) Praeterea, superfluum videtur ponere illum conceptum *vagum;* nos enim exprimimus singulare *determinatum* nobis notum per singulare *vagum,* quia scimus nos non posse causare conceptum (distinctum (*c*)) in intellectu illius cui loquimur, et scimus ei notas esse conditiones universales particularis vagi; sed si possemus facere conceptum *distinctum* de illo de quo loqueremur, non exprimeremus singulare determinatum nobis notum per *vagum* particulare; ergo cum Angelus possit *immediate* facere conceptum distinctum singularis sibi distincte noti in intellectu alterius, ut patebit solvendo [n. 502], frustra ponit conceptum vagum indeterminatum.

(*a*) Ed. Ven. causatum. (*b*) Ed. Ven. effectuum. (*c*) Deest in Ed. Ven.

500. (14) — Impugnatur aliorum sententia de illuminatione Angelorum. — Contra *quartum articulum* [n. 496]: — *a)* Primo non videtur quod *dispositio* illa ad formam *mere supernaturalem* possit causari ab Angelo; quia licet ad formam immediate producibilem a Deo, tamen cooperante communi cursu naturae, possit aliqua causa naturalis disponere, sicut de corpore organico respectu animae intellectivae, ad formam tamen *omnino supernaturalem,* id est, non cooperante communi cursu naturae, quod dispositionem immediatam agens naturale possit producere, videtur inconveniens.

b) Praeterea, ratio adducta ad illum *articulum* concluderet quod Angelus superior posset facere (*a*) Angelum inferiorem aliquid videre in *Verbo* revelatum; haec enim est perfectio *ultimata* intellectus, intelligere Verbum, multo magis quam intelligere aliquod verum revelatum, ultra communem cursum intellectionis naturalis.

501. — Exponuntur aliae praefatae sententiae difficultates. — Praeterea: Contra *totam* illam *opinionem* [n. 492 seqq.] sunt duo difficilia:

a) Primo quomodo loquens non *cuilibet* loquitur; si enim *loqui* est praecise exprimere conceptum qui in *ipso* videtur sicut in *libro*, et hoc expressum a quolibet potest videri aequaliter; ergo exprimens illud *cuilibet* aequaliter *loquitur*.

b) Aliud est, quomodo iste loquitur illi in quo *nihil causat,* sed tantum in *se;* nulla enim videtur ratio, quare alius nunc magis intelligat quam prius, si nihil aliud fiat in eo. — Et specialiter videtur absurdum hoc in *illuminatione;* nam constat primum Angelum illuminari a Deo immediate, et Deus illuminans nihil facit in se, sed primum quod facit est in intellectu vel in Angelo illuminato; ergo ita verisimile est in aliis illuminantibus * inferioribus * (*b*), quod illuminans non causat aliquid in se, per hoc quod est *illuminans;* sed primum causatum est in illuminato.

Articulus IV.

DOCTORIS SENTENTIA.

502. (15) — Ostenditur Angelum loqui Angelo causando in eo conceptum immediate illius obiecti de quo loquitur. — Ad *quae-*

(*a*) Ed. Ven. faceret. (*b*) Wadd. inferiores.

stionem istam de *locutione* [n. 488] primo respondeo quod Angelus *loquitur Angelo causando in eo conceptum immediate illius obiecti de quo loquitur.* — Ad quod pono duas rationes: — *Prima* est talis: omnis loquens intellectualiter causaret *immediate* in eo cui loquitur de eo de quo loquitur *conceptum* si posset: Angelus autem hoc potest respectu alterius Angeli; ergo, etc. — *Probatio maioris:* quia quodlibet agens naturale statim induceret, si posset, illud quod principaliter intendit: et loquens principaliter intendit exprimere *conceptum* illi intellectui cui loquitur. — *Probatio minoris:* illud quod sufficienter est in actu *primo* respectu alicuius effectus potest illum causare in receptivo proportionato approximato: Angelus autem habens notitiam habitualem alicuius obiecti, quod sit A, est sufficienter in actu *primo* ad causandum intellectionem actualem illius A; ergo potest illum effectum causare in quocumque intellectu receptivo illius effectus: intellectus autem alterius Angeli non concipientis A distincte receptivus est; ergo in illo intellectu potest Angelus talis causare talem conceptum. — *Probatio maioris:* quia prima extrema proporportionis (*a*) *activi* et *passivi* sunt universalissima abstracta a quocumque activo et a quocumque passivo; et ista proportio inest particularibus, sub utroque extremo, per rationem communem, et per consequens extremis. — *Probatio minoris:* Angelus in se habet actum *primum* cognoscendi A, et speciem et quaecumque ponuntur necessaria ad cognitionem; et per consequens per illud quod habet potest facere intellectum suum in actu *secundo*, causando in se intellectionem A sicut effectum. Sequitur igitur quod in intellectu alterius passivo, qui est eiusdem rationis cum intellectu suo, potest hoc causare.

503. (16) — Instantiae (1). — *Instatur* contra *rationem:* — *a)* Quia non videtur concludere nisi de Angelo et Angelo absolute sumptis; quia si distent ab invicem, distantia erit impedimentum propter quod non potest unus agere in alium; non enim potest distans agere in distans, nisi prius agat in medium: medium autem non est locutionis Angeli receptivum, nec auditivum Angeli loquentis; ergo, etc. — *Confirmatur* istud per Aristot. II. *De Anima,* ubi vult quod si esset vacuum, nihil *videretur,* quia species visibilis non posset pertingere ad oculum.

(*a*) Ed. Ven. propositionis.

(1) Solvuntur ad n. 506.

b) Item, vult VII. *Physic.* quod *movens* et *motum* sint *simul,* et hoc loquendo de moto immediato, quod oportet prius moveri a movente quam moveatur motum mediatum.

504. — **Ostenditur Angelum distantem posse causare conceptum in Angelo distante.** — Ad ista excludenda, primo ostendo quod *Angelus* etiam *distans potest causare conceptum in Angelo distante;* nam si non esset *prioritas naturae* actionis in *medium* ad actionem in *termino,* actio in terminum non dependeret ab actione in medium; patet ex ratione *prioritatis naturalis;* quia causa sufficiens duorum, quorum neutrum est prius naturaliter alio, potest utrumque sine altero causare: sed in proposito non est talis prioritas; ergo potest Angelus agere in terminum distantem, nihil agendo in medium. — *Probatio minoris:* actio in medium non praecedit naturaliter actionem in terminum, nisi duplici de causa: aut quia est *eiusdem rationis* medium et terminus, et tunc prius naturaliter recipitur in medio, sicut passum propinquius naturaliter prius patitur quam passum remotius: aut si est *alterius rationis,* agens habet *duas formas activas,* quarum una est prior naturaliter reliqua, et secundum illam formam quae est *prior* activa natum est agere in *medium,* et secundum *aliam* in *terminum.* — *Exemplum primi* est ut quando Sol illuminat partes medii. — *Exemplum secundi* ut quando Sol generat mineram in visceribus terrae, vel vermem in terra, et illuminat medium interpositum. — Ergo exclusa utraque harum causarum, scilicet quod nec medium sit receptivum *eiusdem actionis* cum termino, nec agens habet *aliam formam* activam realiter vel virtualiter, per quam sit natum agere in *medium* actione *alterius rationis* ab actione in *terminum,* nullo modo praecedit actio in medium actionem naturalem in terminum. Et ita est in proposito; medium enim corporale, quod est inter Angelos distantes, neque est natum recipere actionem *eiusdem rationis* cum Angelo distante audiente, nec aliam *alterius rationis* priorem illa, quia Angelus loquens nec habet formam virtualiter, nec formaliter activam actionis prioris ad illam quae est *locutio.*

505. ([17]) — **Quod tripliciter confirmatur.** — *Confirmatur* istud ultimum tripliciter: — *a) Primo* ponendo unum impossibile, scilicet quod Deus non esset *ubique* secundum essentiam;

esset tamen *omnipotens,* secundum superius dicta *dist.* 37 I. Lib., et tunc posset immediate aliquid causare alicubi, ubi tamen non esset praesens per essentiam: nec tamen ageret in *medium* actione eiusdem rationis, nec alterius, quia causatum esset immediate ab eo.

b) Secundo, si non admittatur ista positio impossibilis, remota impossibili positione (*a*), satis habebitur propositum; quia Sol immediate causat vermem vel aliam substantiam generabilem et corruptibilem; et tamen actione illius rationis, scilicet generationis, non agit in medium, nec actione alterius rationis, nisi quia Sol habet aliam formam activam, scilicet qualitatem, per quam natus est agere prius aliquo modo quam per suam formam substantialem, sicut alteratio praecedit generationem.

c) Praeterea *tertio,* si hoc non concedatur, patet quod omne corpus generans generat corpus *naturale,* non tantum *superficiem;* et tamen non est immediate praesens nisi secundum superficiem, et in superficie ipsius geniti agit; ergo generans ubi non est, nec per essentiam, nec per contactum *mathematicum* praesens, agit: est tamen ibi per contactum *virtualem;* et hoc sufficit ad agendum, sicut si esset praesens per essentiam vel mathematice. Et quod agat prius in medium inter ipsum et illud cui est sic praesens, non requiritur absolute ad hoc quod agat in illud; * sed * quia (*b*) medium est capax actionis eiusdem rationis cum termino.

d) Post haec tria aptius *exemplum* ad propositum est de actu *cognoscendi;* quia cognitio intuitiva visus non est eiusdem rationis in *medio* cum illa quae est in *organo;* et si actio alterius rationis fiat in medio quam in organo visus, tamen (*c*) accidit visioni in quantum est effectus visibilis, per hoc quod visibile est natum gignere et speciem et visionem sicut duos effectus ordinatos. Hic igitur receptivum remotum recipit aliquid cui nihil eiusdem rationis recipitur in medio, sed receptum alterius rationis recipitur in medio, et hoc accidit, quia receptum in medio non est causa recepti in termino, sed est sicut effectus prior illo, comparando illa ad eamdem causam.

(*a*) Ed. Ven. ratione.

(*b*) Wadd. hoc est quia.

(*c*) Ed. Ven. fiat in organo visus quam in medio, accidit.

506. (18) — Solvuntur instantiae supra propositae. — *a)* Per hoc patet ad *instantiam* de II. *De Anima* [n. 503 *a*], quod non *videretur* aliquid nisi esset medium: non quod de per se ratione coloris visibilis sit aliquid *causare* in medio, ad hoc quod videatur, sed quia species visibilis et visio sunt *effectus ordinati* eiusdem obiecti, ut coloris, ita quod *species* prius nata est gigni quam *visio,* sicut actus *primus* quam actus *secundus,* et prius est species in medio vel organo *propinquiori* quam in medio vel organo *distantiori;* sicut et universaliter forma eiusdem rationis prius causatur in propinquiori quam in remotiori.

b) Et per idem patet ad illud VII. *Physic.* [n. 503 *b*]; agens enim est immediatum passo proximo, et hoc immediatione correspondente tactui *mathematico,* quando medium est receptivum actionis eiusdem rationis, vel alterius rationis, respectu cuius agens habet formam: vel immediatione correspondente tactui *virtuali,* quia ita est agens praesens distanti mathematice ad effectum causandum in eo sicut si esset praesens sibi secundum essentiam suam; et hoc modo esse praesens per potentiam suam est sic, non quod potentia sua sit ibi, sed quod potentia sua possit *causare* ibi effectum ac si esset ibi, licet nec ipsum, nec potentia sua sit ibi.

507. — Obiectio. — Sed contra hoc *obiicitur,* quia tunc distantia localis non impediet *locutionem* Angeli; si enim Angelus distans immediate causaret *illuminationem* in alio distante, nihil causando in medio, illud medium erit in actione sua sibi tamquam esset indistans; perinde enim est quantum ad actionem eius ac si essent immediati; ergo ita est, quod localis distantia non impediet locutionem. — *Respondeo:* inter agens et patiens potest esse medium *mathematicum* tripliciter.

508. — (19) — Secunda ratio principalis ad ostendendum Angelum loqui Angelo causando in eo conceptum immediate illius obiecti de quo loquitur. — *Secundo* principaliter ad *solutionem* [n. 502] arguo sic: — Angelus inferior cognoscit se intuitive per essentiam, ut patet supra *dist.* 3. [n. 309]; ergo et superior cognoscit illum inferiorem per essentiam suam intuitive. — *Probatio consequentiae:* quia omne obiectum cognoscibile ab inferiori potest esse cognoscibile a superiori aeque perfecte vel perfectius: nulla autem cognitio *abstractiva* alicuius obiecti

perfectior est cognitione *intuitiva;* quia cognitio abstractiva per speciem potest esse de re non exsistente in se praesentialiter, et ita non perfectissime cognoscitur, nec attingitur: non autem oportet Angelos esse immediatos sibi localiter, ad hoc ut superior intelligat inferiorem intuitive; ergo dato quod distent localiter, superior intuitive cognoscit inferiorem: sed ista cognitio non est per aliquam speciem vel habitum, qui possit esse, re non exsistente; * ergo in Angelo intuente causat illam cognitionem intuitivam; et tamen illa exsistentia cognita nihil eiusdem rationis vel alterius rationis gignit in medio, quia medium nec est capax intellectionis, nec speciei mere intelligibilis *. Ergo a simili, si in illo Angelo ponatur aliquid actu intelligibile natum gignere aliquam cognitionem, licet intuitivam, in quolibet intellectu passivo et receptivo potest illud actu intelligibile gignere suam notitiam: sed intellectus Angeli distantis est receptivus talis notitiae; ergo illud intelligibile actu in intellectu Angeli exsistens potest causare in intellectu Angeli distantis notitiam actualem sui.

509. (20) — **Explicatur quid gignatur in intellectu audientis ab Angelo loquente.** — Ad ulteriorem autem declarationem propositi restant *duo* intelligenda: *primo* quid gignatur in intellectu audientis ab Angelo loquente: *secundo* qualiter Angelus potest loqui uni, et non alteri, si sint aeque praesentes.

(21) — De *primo* dico quod potest causare *actum tantum,* ita quod non *speciem,* et potest causare *simul* actum et speciem, et potest causare *tantum speciem.*

a) Probatio primi: locutio potest esse de aliquo habitualiter *noto* audienti; quia sicut nos possumus perfecte loqui de eo quod perfecte sciremus, communicando conceptus nostros aliis, licet sciremus illos eosdem alias scire, ita possibile videtur locutionem esse de habitualiter *noto utrique.* Sed tunc non gignitur *species* ab Angelo, alia ab illa quae habetur, quia tunc essent duae in eodem respectu eiusdem obiecti: nec etiam praehabita illa intenditur, quia ponamus quod praehabeatur perfectissima. — Similiter locutiones ut plurimum sunt de complexis pertinentibus ad *actualem exsistentiam* rerum: tales autem complexiones non sunt evidentes ex terminis; licet ergo aliquis habeat species extremorum, non propter hoc est intellectus suus minus capax alicuius intellectionis sive cognitionis

complexae de illis extremis, quae videlicet est *determinate* de altera parte contradictionis, ut de *exsistentia* rei vel *non exsistentia;* potest ergo tunc causari aliquis *actus* cognoscendi tale complexum, sine causatione alicuius *speciei.*

b) Secundum probo, quia si Angelus audiens non habet speciem illius singularis de quo loquens loquitur, intellectus suus est *receptivus* tam *speciei* quam *actus,* et carens utroque, et intellectus Angeli loquentis est in actu primo sufficienti ad gignitionem utriusque. — Quod patet de *specie,* quia species intelligibilis potest gignere speciem intelligibilem eiusdem rationis, sicut species rei sensibilis in medio potest gignere speciem sensibilem eiusdem rationis. — Similiter de *actu* patet, quia illa species quae est in loquente principium cognoscendi illud cuius est potest etiam esse ratio gignendi actualem intellectionem illius obiecti in intellectu alio capace.

c) Tertium probo, quia minor virtus activa non potest maiorem virtutem impedire a sua actione; ergo si superior consideret aliquid in genere proprio, puta A, inferior volens loqui sibi de B non poterit impedire suam intellectionem actualem; ergo tunc non causabit intellectionem actualem ipsius B, quia non possunt duae inesse sibi, et aliquid causabit quantum poterit, quia vult conceptum suum alii communicare quantum potest; ergo causabit *speciem* illius B, si non praehabeatur in intellectu superioris.

Ex eadem etiam *maiore* quae prius et ista *minore,* quod scilicet superior et inferior possunt simul loqui eidem, sequitur quod superior faciet istum actu intelligere (*a*) illud de quo vult loqui; inferior autem non, sed tantum facit aliquid compossibile cum intellectione sua, scilicet speciem illius de quo vult loqui.

In istis duobus casibus ita potest loquens gignere *speciem,* quod nullum potest tunc gignere *actum.*

Dato etiam quod nullum sit impedimentum ex parte audientis, quin utrumque possit, et *speciem* et *actum* recipere, loquens, ex quo voluntarie causat, sicut dicetur postea, potest causare unum et non alterum, scilicet prius, non causando posterius, ex quo se non necessario concomitantur. Et

---

(*a*) Ed. Ven. intelligentem.

in isto ultimo membro loquens loquitur, et tamen audiens non audit perfecte, quia auditio *est* (a) aliqua intellectio actualis illius quod exprimitur a loquente. Et est *simile,* sicut si homo loqueretur homini distracto per studium, in cuius aure acciperetur species *soni,* et tamen non audiret, id est, non conciperet illud distincte sub ratione *signi,* nec haberet intellectionem de illo expresso, sed tantum ista species soni gigneret in memoria vel phantasia aliam speciem remanentem, et posset postea rediens a distractione considerare illud cuius est signum, et ita locutio praecedens esset sibi occasio illius intellectionis, etiam licet prius per eam nihil distincte audisset. — Sed in aliis duobus primis membris, in quibus intellectio actualis exprimitur a loquente, quando aliquis loquitur, tunc ille cui loquitur audit, quae auditio intellectio quaedam est.

510. (22) — **Explicatur qualis intellectio sit auditio.** — Sed qualis actus intelligendi est iste actus qui dicitur *auditio?* — *Respondeo:* — *a) Quadrupliciter* potest Angelus intelligere A, praeter *visionem* ipsius in Verbo, videlicet: *intuitive in se, intuitive in intellectu alterius* Angeli cognoscentis illud, et *abstractive* per speciem habitualem *concreatam* vel *acquisitam.* — Et nulla istarum intellectionum est *auditio;* quia nulla est per se *expressa* ab *intelligente,* in quantum intelligens est; imo accidit quod obiectum movens sit intelligens, aeque enim moveret si non esset intelligens; et in omnibus istis, si aliquis intellectus causet, est intellectus ipsius intelligentis, non alterius, et ipsum obiectum concurrit ibi cum intellectu ut causa partialis, sicut fuit dictum *dist.* 3. I. Lib. [n. 496]. — *Quarto modo* potest iste cognoscere A, ita quod intellectio fiat in eo per *intellectum alium exprimentem,* et intellectus istius nullam habeat causalitatem respectu actus, sed tantum sit *passivus.* Ista autem sola cognitio est *auditio,* et est expressa ab intelligente *in quantum intelligens* est.

b) Patet ergo differentia *auditionis* ab illa triplici cognitione, quae communiter potest dici *visio;* quia in auditione intellectus *audientis* tantum est *passivus,* et quicquid est in eo, ita quod si habet speciem habitualem ipsius auditi, illa species etiam *non agit* ad *auditionem.* Quicquid etiam est sibi praesens, ut

(a) Wadd. auditio non est.

est sibi praesens, nihil agit ad eam; nam si intuitive esset idem singulare sibi praesens quod est praesens loquenti, illud ut praesens sibi non gigneret in eo *auditionem,* sed solum gigneret in eo *visionem.* Solummodo ergo intellectus *loquentis,* vel quae sunt in ipso ut in ipso, vel praesentia sibi, sunt *activa* respectu *auditionis;* et hoc non ut *proximi* effectus, nam prius causant ista praesentia loquenti intellectionem actualem in loquente quam causent illam auditionem in audiente.

511. ([23]) — Corollaria. — *a)* Ex hoc patet quomodo *voluntas* loquentis faciat ad ipsam *locutionem;* quia sicut ipsa post primam intellectionem facit ad copulationem memoriae et intelligentiae, ad quemcumque actum secundum habendum in ipso Angelo in quo est voluntas, ita potest facere ad actum illum posteriorem habendum in Angelo audiente; si enim effectus prior, sine quo non causatur posterior, est in potestate alicuius, si prior non sit, nec posterior erit.

b) Et ex hoc etiam apparet aliud, quomodo scilicet *actualis intellectio* in ipso loquente non est *ratio agendi* sibi in quantum loquitur, sed aliquid pertinens ad *memoriam* loquentis; quia in effectibus ordinatis quasi eiusdem rationis, quorum uterque natus est gigni a causa aequivoca, non oportet priorem esse causam posterioris, sub utrumque causari ab eadem causa aequivoca; et hoc specialiter est in proposito, quia intellectio actualis non ita habet rationem *parentis* sicut memoria; unde Pater in Divinis gignit *memoria,* non *intelligentia.*

512. — Explicatur ordo auditionis ad visionem. — Patet etiam *tertio,* quis sit ordo *auditionis* ad intellectionem quae est *visio;* licet enim in Michaele *visionem* obiecti sive intellectionem ipsius obiecti posset sequi *locutio* Gabrielis de eodem, tamen tunc non causat cognitionem alicuius non prius noti; nec tunc est locutio ita necessaria sicut quando praecedit utramque visionem illam; quando enim Gabriel novit aliquid in *genere proprio,* vel *revelatum,* quod non novit Michael in particulari, potest iste in intellectu ipsius causare conceptum qui proprie dicitur *auditio;* quo causato, potest Michael convertere se ad intellectum Gabrielis videndum, et in eo videbitur illa *intellectio* quam Gabriel habet, et etiam in ista intellectione videbitur aliquo modo *obiectum* ipsius intellectionis;

et si illud obiectum non possit ulterius videri nec *in se,* nec in *Verbo,* ultima perfectio quam potest Michael de hoc cognito habere est videre illud in *intellectu Gabrielis.* — Sic igitur in quantum auditio ordinatur ad cognitionem habendam alicuius *incogniti,* ipsa praecedit omnem visionem, tam rei in *se,* quam rei in *intellectu alterius* videntis, quam etiam rei per *speciem habitualem;* quae triplex *visio* dicta est [n. 510] distingui ab *auditione.* — Dicitur etiam *auditio* differre ab omni *visione* quantum ad *certitudinem;* quae differentia forte potest concludi ex ratione effectuum ordinatorum, quorum posterior est perfectior, etc.

513. (24) — **Explicatur quomodo possit Angelus loqui uni et non alteri.** — De *secundo* declarando principali [n. 509], scilicet quomodo potest loqui *uni* et *non alteri,* dico quod sicut in potestate Angeli est quantum ad primam intellectionem uti hac specie in memoria vel illa, ad intellectionem actualem istius vel illius, ita si haberet plures intelligentias esset in potestate eius quod notitia gigneretur in ista intelligentia vel in illa; non enim magis determinatur passivum naturale ad patiendum quam activum naturale ad agendum; sicut ergo illud activum quod de se subest voluntati potest ex se agere et non agere, propter eius imperium, ita potest illud activum determinari ad agendum in hoc passivum et non in illud; et sicut fieret determinatio ad intelligentias *intrinsecas* ipsi Angelo, si essent plures, sic potest fieri determinatio ad intellectum hunc vel illum *extrinsecum,* qui quoad hoc sunt passiva eiusdem rationis cum illo passivo intrinseco, in quo ageret activum intrinsecum per imperium voluntatis.

514. — **Corollarium.** — Ex hoc sequitur *corollarium,* quod tot sunt *locutiones* quot *audientes;* quia quantumcumque sunt praesentes vel unus propinquior, alius remotior, sicut memoria non gigneret in intelligentia Michaelis nisi ex imperio voluntatis suae, ita non gignit in intellectu unius, et non alterius, nisi ex determinatione ipsius loquentis.

515. — **Proponitur dubium.** — Sed tunc est *dubium, quot* potest simul loqui; quia agens naturale non potest quotcumque effectus adaequatos simul habere, et ita *una* gignitio non sufficit ad hoc, ut *plures* audiant, quia una gignitio est unius intellectionis in uno, quam ille solus audit. — *Responsionem* quaere.

516. (25) — Solvitur quaestio I. — Ad *aliam quaestionem* de *illuminatione* [n. 485] dico: — *a)* Quod *illuminatio* in Angelo est quaedam *locutio de vero perfectiva in esse secundo;* sicut enim non omnis intellectio est simpliciter *perfectio* angelici intellectus, sed visio *Verbi,* et non visio *quidditatum,* sive per species habituales, sive intuitive, sic nec omnis cognitio singularium, alia a visione Verbi ét a cognitione quidditatum, aeque perficit intellectum angelicum quasi secundario; sed visio veri *revelati* perficit in esse *secundo;* non autem sic cognitio singularis in *genero proprio.* — Dico tunc quod Angelus superior, cui secundum communem cursum revelatur primo aliquid particulare, causat in inferiori conceptum quemdam de illo revelato, qui dicitur *auditio,* et hoc *causare,* quod est quoddam speciale loqui, est *illuminare.*

b) Probabile etiam videtur quod Angelus illuminans aliquid causet in illuminato, et non in se; quia ipse Deus illuminans primum Angelum nihil causat in se ipso, sed in Angelo illuminato.

517. — Solvuntur duo dubia. — Sed est *dubium,* utrum superior illuminans possit facere inferiorem aliquid videre in Verbo, et an inferior possit illuminare superiorem; videtur enim quod sic, si sibi sit prius revelatum.

a) Ad *primum* videtur quod sicut cognitio Verbi est mere *supernaturalis,* ita quod non subest causalitati alicuius causae * causatae *, sic nec etiam visio alicuius in Verbo. Tamen superior modo praedicto illuminando inferiorem potest *dispositive* agere ut videat aliquid in Verbo; nam illa *auditio* disponit ut audiens convertat se ad intellectum loquentis, et ibi videat illud de quo loquitur loquens. Et ista *visio* est aliquo modo perfectior illa auditione. Et ulterius disponit ad hoc, ut Angelus videns prius in Angelo videat idem in Verbo; quia si desideret illud quod ibi videt sicut in speculo imperfecto videre in speculo perfecto, videbit gaudens, et tunc perfecte illuminatur: perfectius quidem a Verbo, *dispositive* autem ab Angelo superiore.

b) Ad *secundum* dubium dico quod Deus de potentia sua *absoluta* posset aliquid revelare Angelo inferiori, quod non esset revelatum vel notum superiori; et tunc ille inferior posset loqui aliquo modo superiori de hoc quod superior ignoraret,

et illa locutio esset aliquo modo *illuminatio*. Tamen non potest habere tantam efficaciam super intellectum superioris sicut super intellectum inferioris; et ideo non posset iste *necessario* facere superiorem audire, sicut e converso; quia si superior consideret aliquid in genere proprio, iste inferior non faceret ipsum audire simpliciter. Simpliciter autem superior potest facere inferiorem audire, et potest impedire intellectionem eius de aliquo intelligibili. — De *facto* tamen verisimile est quod Deus ordinate distribuat suas illuminationes, sicut distribuit Angelos in Ordinibus suis: primo quidem superioribus, deinde inferioribus.

Articulus V.

SOLUTIO ARGUMENTORUM.

518. (26) — Solvuntur argumenta principalia I. quaest. — Ad *argumenta primae quaestionis*. — *a)* Ad *primum* [n. 486 *a*] dico quod Angelus potest causare illam auditionem, id est visionem perfectivam in esse *secundo*. — Et *cum dicitur*: igitur *creabit, non sequitur*, sicut patebit in *quaest.* de *rationibus seminalibus* (1); creatio enim est actio, non concurrente alia causa alicuius generis, nisi tantum primo efficiente et primo fine: et talis nulla est actio *creaturae*.

b) Ad *secundum* [n. 486 *b*] dico quod visio in Verbo est perfectissima illuminatio, et ideo intellectus habens illam dicitur perfecte luminosus vel illuminatus, quantumcumque non habeat illam cognitionem quae respectu istius dicitur se habere ad lumen sicut *tenebra;* et ideo nec carentia cuiuslibet alterius intellectionis in habente istam dicitur facere intellectum *tenebrosum*. — Potest tamen concedi quod sicut in potentia (sunt aliquid quod est *lumen*, ita (*a*)) sunt in potentia ad aliquid quod est *tenebrosum*.

c) Ad *tertium* [n. 486 *c*] quod accipitur de *lumine corporali*, quantum ad aliquid falsum est; non enim Sol impedit alias stellas multiplicare radios suos ad superficiem terrae; quod patet, quia exsistens in profundo puteo in meridie videret stellas; non enim ad oculos eius pertingerent radii, nisi prius attingerent ad superficiem medii illuminati. Ipse tamen Sol luminaria minora impedit ab aliqua actione, scilicet ab illa

(*a*) Deest in Ed. Ven. (1) Dist. 18. q. unic.

quam haberent in visum, quia non possunt videri in praesentia Solis. Et ratio est quia excellens visibile prius agit in visum excellenter, ita quod actuat ipsum secundum totam eius capacitatem, et forte aliquo modo immutat cum dolore, secundum Alacem, I. *Perspectivae.* Sed ad hoc non est simile de lumine intelligibili respectu intellectus, sicut patet per Aristot. III. *De Anima*; nam post excellentia intelligibilia non minus intelligimus alia, sed magis; sed post excellentia sensibilia minus sentimus alia sensibilia, quia potentia vel organum debilitatur.

519. (27) — Solvuntur duo priora argumenta principalia II. quaest. — Ad *argumenta secundae quaestionis.* — *a)* Ad *primum* [n. 489 *a*]: licet aliqui dicant quod Angelus potest *intellectionem* suam per actum voluntatis suae *occultare* et *non occultare,* et istud *non occultare* est *loqui,* tamen non videtur quare aliquid actu intelligibile esset praesens intellectui passivo, et non posset ipsum immutare. Nec videtur maior ratio quare per voluntatem suam possit occultare magis *intellectionem* suam quam *essentiam;* quare etiam alius Angelus, cui *vult* occultare intellectionem suam, non potest videre illam *volitionem.* Si ponatur illa occultari; ergo per aliam volitionem, et sic in infinitum. Et ideo si concedatur quod *cognitio* huius Angeli est praesens alii sicut *essentia* sua, tamen *locutio* potest esse qua exprimitur ista cognitio vel cogitatio, non propter hoc quod sine tali expressione non posset videri, sed quia sine expressione non cognosceretur cognitione illa quae est *auditio,* et etiam frequenter sine auditione praevia (*a*) non esset visio huius cognitionis.

Et *si dicas* quod tunc saltem potest *frustra* loqui, ex quo posset illud esse manifestum, de quo vult loqui, sine locutione, *dico* quod licet Angelus *prius* videret *intellectionem* alterius Angeli quam haberet *auditionem* ab eo, non tamen *frustra* esset auditio, quia esset per se *perfectio* communicata Angelo ab alio Angelo *liberaliter,* et ad hoc potissime est *locutio* in intelligentibus, ut liberaliter et libere *communicent* sibi invicem conceptus suos. Si autem *cogitatio* huius videretur, in hoc iste liberaliter non communicat suum conceptum alteri; se enim habet iste in ista visione sicut non intelligens et non volens, quia ista cogitatio est *naturaliter* visibilis; naturaliter autem

(*a*) Ed. Ven. prima.

activum et motivum ad sui visionem simili modo ageret, si non esset in intelligente et volente.

Similiter etiam *auditio* quando praecedit excitat ad intellectionem visionis Angeli loquentis, ita quod licet illa visio posset esse sine excitatione, non tamen est sine.

Confirmatur istud, scilicet quod non ponatur *frustra* ista locutio; quia Angeli conceduntur *loqui Deo,* et tamen non possunt aliquid sibi facere *manifestius* quam prius, nec etiam *aliud* vel *alio modo* manifestum quam prius; et tamen haec possunt esse in Angelo, sed tantum ex liberalitate; velle hoc esse patens Deo appetunt omnino quantum possunt, ita quod si possent causare in eo conceptum illum, causarent, et hoc est loqui Deo. Magis ergo necessaria est haec *locutio.*

(28) *b)* Ad *secundum* argumentum [n. 489 *b*] patet ex dictis, quomodo potest unus Angelus alii *distanti* Angelo loqui, nihil agendo in *medium* [n. 504], et quomodo uni et non *alteri,* sive propinquiori, sive magis distanti [n. 513].

520. — Solvitur III. argument. princ. II. quaest. — Ad *tertium* [n. 489 *c*] dico: — *a)* Quod etsi verum sit Deum communicasse Angelo species omnium quidditatum, tamen si non essent illae species communicatae sive concreatae, non esset inconveniens Angelum *acquirere* illas; quia illud quod est perfectionis in inferiori intellectu non est negandum ab intellectu superiori et perfectiori: perfectionis autem in intellectu nostro est quod habeat aliquid quo *active* possit acquirere species omnium quidditatum, ita quod licet posse *recipere* tales species sit imperfectionis, tamen *active* posse eas acquirere perfectionis est supplentis imperfectionem, quales sunt communiter perfectiones creaturarum [Vid. n. 352 *e*].

b) Similiter, etiam dato quod Deus communicaverit species *quidditatum,* non oportet tamen dicere quod communicaverit species *omnium singularium* intelligibilium ab Angelo; non enim est verisimile quod possibile esset aliquid singulare fieri, cuius non posset Angelus habere distinctam notitiam; et tamen si mundus duraret in infinitum, sicut est possibile durare, essent infinita singularia, quorum quodlibet posset Angelus distincte cognoscere: et tamen non haberet simul infinitas species concreatas; ergo posset speciem alicuius de novo *acquirere* [Vid. n. 352 *a*].

(29) *c)* Dato etiam quod tam species *singularium* quam *quidditatum* communicaverit Deus intellectui Angeli, adhuc tamen per illas non potest habere *omnem cognitionem* sibi possibilem, quia non *intuitivam,* ista enim non potest haberi per speciem *obiecti,* quae manere potest, obiecto absente: hoc autem est contra rationem cognitionis *intuitivae,* quod sit de re *non actualiter exsistente* et *praesentialiter* (*a*) [Vid. n. 352 *c*].

Negetur ergo propositio illa *assumpta,* quod nihil potest Angelus cognoscere nisi per speciem *innatam.*

d) Et dato quarto quod esset *vera,* adhuc posset esse *locutio* de *complexis,* quorum *incomplexorum* habet species *innatas;* quia istae species non essent sufficientes causae cognoscendi *complexionem* unionis *contingentis* de ipsis extremis, quia talis contingens non cognoscitur esse vera ex terminis [Vid. n. 352 *b*].

521. — Solvuntur rationes adductae [n. 489 *c*] ad probandum Angelum non intelligere nisi per species innatas. — Ad *probationes* illas quae adducuntur, quod non possunt habere species *acquisitas, respondeo:* — *a)* Ad *primam,* quod habet intellectum *agentem* et *possibilem.* — Et cum hoc *improbatur* de intellectu *agente, dico* quod obiectum suum primum, id est *adaequatum,* non est *essentia* sua, sed *totum ens* comprehendens sub se species *intelligibiles* et *sensibiles.* Licet autem essentia sua sit *actu intelligibilis,* non tamen *singulare sensibile,* loquendo de intelligibili intellectione *abstractiva,* tali quali cognoscitur universale [Vid. n. 348 *a*].

(30) *b)* Cum etiam *improbatur* de intellectu *possibili,* quod non est in *potentia* ad actum *primum, dico* quod si superficies esset creata sub albedine, non minus esset de se receptiva albedinis, quia potentia receptiva non oportet quod praecedat *duratione* actum ad quem est, sed tantum *natura.* Ita intellectus Angeli, licet creatus esset sub omnibus speciebus intelligibilium, esset tamen vere *possibilis* et vere in *potentia* ad actum *primum,* licet illum nunquam *duratione* praecederet. Nec in nobis etiam negaretur *possibilis,* si creatus fuisset sub speciebus intelligibilibus, quia *simultas durationis* non aufert rationem *passivi* [Vid. n. cit.].

(*a*) Ed. Ven. principaliter.

c) Eodem etiam modo ex alia parte, dato quod Angelus non *indigeret* abstrahere aliquas species, sed haberet omnes tales concreatas, non minus haberet *potentiam* abstrahendi; quia potentia activa, quae est perfectionis in natura inferiori, non debet negari in natura superiori, licet causa superior praevenerit actionem inferioris illius potentiae activae: sicut non negaretur in nobis intellectus *agens*, dato quod agens noster non posset habere actum aliquem abstrahendi, non ratione sui, sed quia praeveniretur ab aliquo agente superiori producente effectum qui posset per eum produci.

d) Ad *secundam*, si arguitur uniformiter, concedo totum; Angelus enim est sine *corpore* quod sit *pars* eius vel *organum* eius in *operando*. Et ita conclude quod non dependet a corpore ut a parte vel organo eius, *mediante quo operetur*. — Sed non sequitur quod non dependeat a corpore ut *obiecto*; omnis enim intellectus *passivus*, qui non potest *in se* habere *totam* perfectionem obiecti, dependet ab obiecto circa quod operatur, et proportionabiliter secundum proportionem obiecti. — Et *cum dicitur* de *unione animae* ad corpus, *dico* quod non tantum unitur ut operetur circa corpus ut *obiectum*, sed unitur ut totum *compositum sit*, cuius ipsa est pars, ita quod totum operans habet corpus non tantum pro *obiecto*, sed pro *parte operantis*; non sic autem Angelus [Vid. n. 348 *d*].

(31) *e)* Ad *tertiam* dico quod concluderet quod Deus non posset intelligere *singulare*, quia non posset habere obiectum in illo esse medio, scilicet *imaginabili*. — Ideo dico quod medium agenti inferiori alii agenti *perfectiori* non est *medium*, sicut dictum est in *quaest.* de *motu Angeli* [*dist.* 2. q. 12.], licet sit possibilis successio in medium, non tamen actualis successio, nisi comparando ad virtutem *limitatam*, cui illud medium est quod est ex se medium inter extrema; nec potest facere simul mobile sub medio et termino, nec statim sub termino, quasi non esset medium. Secus autem de virtute *infinita*. — Similiter si oporteret calorem imperfectum procedere per multos gradus usque ad gradum A, omnes illi gradus calori perfecto non essent gradus *medii*, quia statim inciperet ab ipso A. — Ita dico quod intellectus agens *perfectior* potest statim ab obiecto sensibili causare speciem intelligibilem, in qua res habeat esse ut actu intelligibile; virtus autem imper-

fectior potest requirere esse *imaginabile* sicut dispositionem mediam ad esse *intelligibile* [Vid. n. 348 *e*].

f) Aliter posset responderi dicendo quod esse *imaginabile* non est *medium* in proposito, sed *extremum;* quia duo extrema sunt hic *intelligibile* in actu et *non intelligibile* in actu (*a*); et licet hoc extremum quod est *non intelligibile* in actu posset habere multa extrema, puta esse *sensibile*, esse *imaginabile*, etc., *accidit* tamen in *quo* istorum sit illud extremum, quia omnia ista habent illud extremum, et ab illo extremo ut in uno istorum potest aliqua virtus immediate agere ad aliud extremum, aliqua autem non [Vid. n. cit.].

g) Ad *quartam* dico quod illa *congruentia* de corporibus *coelestibus* non concludit; nam si qualitates illae non essent concreatae corpori coelesti, cum nihil sit datum ei unde posset illas qualitates acquirere, semper esset non perfectum, comparando ad se et ad omnem causam naturalem, quia nulla causa naturalis potest illas qualitates producere in corpore illo. Universaliter autem omnem perfectionem quam non potest natura supplere supplet Deus immediate. Non sic autem est in proposito, quia Angelus habet unde cum aliis causis naturalibus cooperantibus possit talem perfectionem acquirere, scilicet omnium rerum cognitionem, dato quod sibi non essent concreatae species; posset enim cuiuscumque obiecti, ex naturali virtute intellectus et obiecti, habere intellectionem; nam actione intellectus et obiecti ut causarum partialium potest habere speciem *quidditatis* cuiuscumque obiecti, et postea uti illa specie ad intellectionem *abstractivam* [Vid. n. 348 *c*].

h) Et *cum* postea *accipitur* quod tunc *obiectum ageret* ad intellectionem Angeli, *concedo* quod verum est, *cum intellectu Angeli.* — Et *cum accipitur* quod duo *diversa genere* non possunt esse causa *unius* effectus, *dico* quod hoc est universaliter falsum; nam essentialis ordo causarum non est individuorum eiusdem speciei. Patet per Avicen., VI. *Metaph.;* individua enim eiusdem speciei non sunt ad invicem ordinata. Neque ordo essentialis causarum est diversorum specie; talia enim sunt contraria vel media, quae non ordinantur essentialiter ad causandum idem. Ergo omnes causae efficientes diversae *essentialiter ordinatae* sunt *diversae genere.*

(*a*) Ed. Ven. non intelligibile in actu et intelligibile actu.

(32) *i)* Et *cum probatur* ulterius, quia aut requiruntur * in quantum *altera* genere, aut * in quantum *eadem* genere, etc., *dico* quod utrumque membrum potest dari, propter argumentum quod fit contra ipsum; si enim dicatur quod requirantur in quantum sunt *altera genere,* non sequitur quin effectus sit homogeneus et *simplex* effectus; effectus enim simplicissimus potest causari a causis *essentialiter ordinatis,* quae *differunt genere.* Patet hoc de *calore,* qui gignitur a corpore coelesti et igne, vel a substantia et qualitate; quorum prima duo differunt *genere physico,* alia autem duo *genere praedicamentali;* et tamen effectus est *simplex,* non compositus ex rebus diversis genere. Sic hoc * etiam * est universaliter falsum, quod effectus ordinati in * causa * (*a*) requirant duas naturas in effectu, quarum una sit causata a superiori et alia ab inferiori; tunc enim non essent effectus ordinati respectu unius, nec * respectu * alterius, nam hoc esset immediate causatum ab una causa, et hoc immediate ab alia. — Si autem detur aliud membrum, quod non requirantur in quantum *altera genere,* non sequitur quod tunc tantum posset unum *intendi,* quod sufficeret ad agendum; aliqua enim perfectio causalitatis requiritur in duobus, licet non oporteat esse *diversa genere,* quae perfectio non potest esse in altero eorum, quantumcumque intenso; ita nec effectus eorum.

(33) *j)* Sed non curando de *consequentiis,* quae non valent ad veritatem, dico quod non requiruntur per se in quantum *diversa genere,* diversitate absoluta; bene enim requiruntur duae causalitates ad intellectionem, quarum una causalitas sit ex parte *intellectus* et alia ex parte *obiecti;* sed quandoque istae duae causalitates possunt concurrere in *una natura,* sicut quando intellectus intelligit *se;* nam altera causalitas est communis toti enti, illa scilicet quae est ex parte *obiecti;* reliqua autem est determinata ad determinatam naturam, scilicet *intellectualem;* et sic in natura intellectuali concurrit ista causalitas *communis* cum illa *speciali.* Non ergo requiruntur per se ad causandum in quantum *differentes genere* diversitate absoluta; et concedo non propter argumentum in se, quia secundum veritatem in eodem potest concurrere utraque causalitas; nam ubi est illa entitas quam consequitur causalitas

(*a*) Wadd. ab aliqua causa.

obiecti et illa entitas quam consequitur causalitas *intellectus, idem* potest esse totalis causa secundum utramque causalitatem respectu intellectionis.

k) Sed *adhuc obiicitur*, quia licet *diversa genere* possint causare *idem,* non tamen sic diversa genere ut *intelligibile* et *sensibile,* aut saltem non possunt causare quin unum agat in *virtute alterius,* et ita vel obiectum ageret in virtute intellectus, vel e converso, et non erunt duae causae agentes ad effectum *ex aequo.* — *Respondeo:* dico quod si arguatur ex ratione *diversitatis genere* et applicetur ad *intelligibile* et *sensibile,* quasi magis hoc concludat in illis quam in aliis, receditur a *medio* unde arguitur, quia hic non est maior diversitas generis quam in aliis; magis enim sunt diversa *substantia* et *accidens,* quae sunt diversa genera generalissima, quam substantia *sensibilis* et *intelligibilis,* quae sunt eiusdem generis generalissimi; possunt enim substantia et accidens esse causae agentes respectu eiusdem effectus etiam *simplicis,* ut caloris. Et in proposito etiam dico quod ad actionem illam quae consequitur *omne ens* necesse est *sensibile* operari sicut et *intelligibile,* sensibile enim est quoddam ens: talis autem actio est immutare intellectum; et ideo accidit sensibili illa differentia generis, quam habet ad intelligibile, in quantum sensibili convenit immutare intellectum, quia illud non competit sibi praecise in quantum non est intelligibile, sed competeret sibi si esset intelligibile, nec potest aliquid ita differre genere ab intelligibili, quasi sit in genere *disparato,* quia quodcumque ens, quantumcumque *sensibile,* est tamen *intelligibile;* quidquid enim potest virtus inferior *per se* et *non primo,* hoc potest virtus superior *per se* et *primo.* — Quando ergo dicitur quod ita diversa genere sicut sunt *intelligibile* et *sensibile* non possunt causare idem, nec concurrere ad eamdem actionem, falsum est de illa actione in qua sensibile est quoddam *intelligibile.*

(34) *l)* Et *cum addis* quod unum agit in virtute alterius, *dico* quod A agere in virtute B potest intelligi dupliciter: vel quod A recipiat ab ipso B *formam* qua agat: vel quod, habita forma, recipiat ab ipso ipsam *actionem* vel *motum* ad actionem. — Secundo modo causa efficiens non agit in virtute alterius; nam ignis habens formam activam qua *agit non accipit*(*a*) *actio-*

(*a*) Wadd. qua agit accipit.

nem calefaciendi a Sole, sive specialem *motionem* ad calefaciendum. -- Tantum igitur dicitur ibi inferius agere in virtute agentis superioris, quia *formam* illam aliquo modo accipit a superiori. Sic agentia naturalia ordinata habent formas suas ordinate, ita quod elementum recipit formam suam aliquo modo a corpore coelesti ut a superiori agente. — In proposito autem, nec actum *primum,* nec *secundum* accipit una causa partialis ab alia; et ideo neutro modo in proposito dicitur una causa agere in *virtute alterius;* nec etiam hoc est de ratione causarum ordinatarum agentium, quod scilicet una agat in virtute alterius, sed sufficit quod una *principalius* agat quam alia [Vid. Lib. I. n. 224].

m) Ad August. XII. *Super Gen.* responsum fuit *dist.* 3. I. Lib. [n. 499]; ibi enim probat Augustinus quod corpus non potest esse *totalis* causa alicuius actionis in spiritum, quod concedo; potest tamen esse causa *partialis,* quia patiens potest excedere in nobilitate causam partialem agentem [Vid. supra, n. 353 *b*]; nam ista propositio XII. *Super Gen.,* ut alias dictum fuit [Lib. I. loc. cit.], dependet ab ista: *causa* vel *agens praestantius est effectu,* et *effectus ut actus praestantior est receptivo actus ut potentia;* quarum prima non est vera nisi de virtute agente *totali,* nec secunda nisi de *perfectione simpliciter;* ergo nec ista quae infertur de *activo* comparato ad *passivum* erit vera loquendo de agente *partiali,* et ita non oportet quod illud agere sit in virtute partialis * agentis *.

522. — **Solvitur ultimum argumentum principale quaest. II.** — Ad *ultimum* [n. 489 *d*], cum arguitur quod *simile cognoscitur per suum simile,* in Angelo non concludit inconveniens, quia Angelus potest habere cognitionem tam *abstractivam* quam *intuitivam* de singulari secundum *rationem propriam;* non enim neganda est perfectio ab illo intellectu, ad quam negandam non habetur ratio manifesta: perfectionis autem est in intellectu posse distincte cognoscere *singulare;* alias non competeret intellectui divino [Vid. n. 352].

Sed *si arguatur* de intellectu nostro, quod phantasma in nobis, quod est obiecti *singularis,* gignit speciem intelligibilem; ergo reducit intellectum ad *actum* respectu *singularis, dico* quod in illatione est *fallacia consequentis,* non enim similitudo concludit omnem similitudinem: phantasma quidem gignit spe-

ciem sibi similem, et repraesentativam obiecti, similitudine *naturali,* sed non similitudine *determinationis* vel *indeterminationis;* nam ista similitudo potest auferri ratione intellectus agentis concausantis (*a*), qui potest tribuere effectui maiorem indeterminationem quam potuit habere a solo phantasmate, ita quod similitudo est naturae repraesentatae, sive phantasma sit causa totalis, sive partialis; sed de similitudine determinationis vel indeterminationis non est omnino simile, concurrente agente potente tribuere maiorem indeterminationem.

523. (35) — **Solvuntur argumenta sententiae tenentis Angelum cognoscere singulare per universale concreatum suo intellectui.** — Ad *argumenta* pro *prima opinione recitata,* quae posita fuerunt pro *primo articulo.* — *a)* Ad *primum* [n. 492 *a*] patet quod *minor* est falsa, et improbata in *quaest.* de *individuatione, dist.* 3. huius II [n. 246].

b) Ad *secundum* [n. 492 *b*] dico quod aequivocat de obiecto *primo* et *per se;* nam uno modo dicitur obiectum *primum* illud quod habet *per se* rationem movendi potentiam, et *per se* illud quod non habet quod moveat, sed tantum *cum alio* movet. Et hoc modo loquitur Philos. II. *De Anima* de sensibili *primo,* quale est sensibile *proprium,* et de sensibili *per se,* quale est sensibile *commune.* — Alio modo dicitur quandoque obiectum primum *adaequatum,* et hoc *potentiae* vel *actui.* Et contentum sub primo adaequato *potentiae* dicitur *per se* obiectum; inclusum autem in primo adaequato *actui* dicitur *per se* obiectum *actus.* — Licet igitur obiectum *per se, non primo,* eo modo quo loquitur de eo Aristot. II. *De Anima,* non possit movere nisi *virtute primi* obiecti vel cum primo obiecto, loquendo autem de obiecto *per se, non adaequato* potentiae, sed contento sub primo obiecto adaequato, illud potest movere potentiam sub *propria ratione,* etiam in quantum addit aliquid supra primum obiectum.

Cum autem *accipitur* quod *universale* est *primum* obiectum intellectus angelici, *falsum est* de primo obiecto, id est *adaequato,* loquendo de universali in quantum universale est; quia licet illud cui accidit universalitas, ut *ens,* sit hoc modo primum obiectum, tamen ipsum aeque salvatur in singulari sicut in universali, et ita ipsum sub ratione qua *universale*

(*a*) Ed. Ven. concreantis.

non est obiectum *adaequatum,* ita quod *universalitas* includatur in adaequato [Vid. Lib. I. n. 381 seqq.]. — Similiter *universale* non est *primum* illo alio modo quo loquitur Philos. II. *De Anima,* et singulare *per se* illo modo, sicut sensibile commune respectu sensus, quia eamdem rationem motivam includit singulare quam includit universale. Et tamen non procederet argumentum sine *aequivocatione,* nisi glossando vel sumendo *maiorem* de hoc modo primo.

(36) *c)* Ad *tertium* [n. 492 *c*] dico quod *proportionalitas* non semper includit *similitudinem,* sed multoties *dissimilitudinem* magis; *quatuor* enim sunt *duplum* ad *duo,* et est sibi *proportionale* secundum proportionem *duplam;* et *agens* est proportionale *passivo,* quia hoc est *actus* et illud *potentia;* et *materia* est proportionalis *formae;* et tamen in istis omnibus requiritur *dissimilitudo* magis quam *similitudo.* — Ita dico in proposito quod potentiam oportet *proportionari* obiecto (*a*), non autem *assimilari;* quia nec si obiectum est indeterminatum seu infinitum oportet potentiam esse infinitam, quia intellectus finitus cognoscit finite infinitum ut infinitum; neque oportet potentiam esse determinatam, id est finitam, si obiectum sit determinatum; nam intellectus infinitus infinite cognoscit finitum ut finitum. — *Quando* igitur *accipitur* potentiam esse determinatam, quia obiectum est determinatum, si intelligatur quod oportet eam sic esse *determinati obiecti,* et in hoc *proportionari* obiecto determinato, verum est; et tunc cum in *minore* accipitur quod intellectus Angeli non potest esse *determinatus,* hoc est, non habet *proportionem* ad obiectum ita determinatum, falsum est. — Et *cum quaeris,* per quid est sic determinatus, aut ex *natura sua,* aut per *speciem?, dico* quod utroque modo; nam *sine specie* potest cognoscere singulare ut singulare cognitione *intuitiva,* et per speciem potest cognoscere singulare ut singulare cognitione *abstractiva.* — Et *cum concluditur* contra *primum* membrum, quia tunc esset magis intellectus Angeli determinatus quam *intellectus* noster, et contra *secundum,* quia tunc esset magis determinabilis quam *sensus* noster, *dico* quod determinatio ista non est *intrinseca* potentiae, nec de se, nec per speciem, sed est ad *determinatum obiectum;* et hoc modo intellectus divinus est ad determinatum

(*a*) Ed. Ven. actui.

singulare; et non est inconveniens intellectum perfectiorem esse determinatum et determinabilem respectu obiecti, quomodo intellectus imperfectior non est determinatus vel determinabilis respectu eiusdem. — Sed *si concluditur:* igitur est *limitatio*, quasi ista determinatio inferat imperfectionem, *nego consequentiam* illam, quia ista determinatio non est limitationis, sed *perfectionis;* omnino enim intellectus est determinatus ad obiectum omnino determinatissime cognoscendum.

(37) Et *si obiicitur* quod magis *passivus* esset intellectus angelicus quam noster, quia a pluribus obiectis, *responsionem* quaere.

d) Ad *quartum* [n. 492*d*] dico quod *habitus* vel non potest esse in intellectu angelico, accipiendo *habitum* pro illa qualitate consequente actus, quae distinguitur contra primum actum, per quem res est praesens sub ratione actu intelligibilis, et hoc si ille intellectus de se esset summe habilitatus: vel si ille intellectus est capax, et non esset talis habitus concreatus sibi, tunc concedo quod posset generare in se talem habitum ex actibus, sicut dictum est *dist.* 3 huius II. ad simile argumentum de generatione habitus in intellectu angelico [n. 338].

Et *cum adducitur Aristot.*, qui vult quod non sit *alius habitus* universalium quam singularium, *dico,* sicut dictum est in *quaest. ultima de individuatione* [n. 290*d*], quod *singulare* non habet proprias passiones quae sint de ipso *scibiles,* et ideo nec de ipso est proprie *scientia,* et ita nec *habitus* aliquis, loquendo de illo habitu quo *scibilia sunt praesentia intellectui,* quae apud Philosophum dicuntur proprie *scibilia,* scilicet continentia passiones demonstratas de eis ut subiectis. Tamen habitus qui est *facilitas* considerandi, derelicta ex actibus, bene potest esse *alius* de singulari quam universali; potest enim intellectus distincte cognitivus singularis hoc considerare frequenter, et non frequenter considerare illam naturam in universali, et in illo fieret qualitas habilitans ad actus consimiles considerandi hoc, non autem universaliter inclinans ad considerandum naturam in universali. Etsi ergo sit alius habitus sequens actus singularis quam universalis, qui scilicet est qualitas *habilitans* ad considerandum respectu obiecti, non tamen est alius habitus *scientialis,* eo modo quo Philosophus loquitur ibi de habitu *scientiali.*

DISTINCTIO DECIMA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

An omnes Spiritus mittantur? et ponit duas opiniones et auctoritates quibus innituntur. — Hoc etiam investigandum est, utrum omnes illi coelestes Spiritus ad exteriora nuntianda *mittantur?* — Quidam putant aliquos in illa multitudine esse qui foras pro officio exeunt; alios qui semper intus assistunt, sicut scriptum est in Daniele (1): *Millia millium ministrabant ei, et decies centena millia assistebant ei.* — Item Dionysius in *Hierarchia* (2), quae *sacer principatus* dicitur, de praelatione Spirituum ait: « Superiora illa agmina ab intimis numquam recedunt, quoniam ea quae praeeminent usum exterioris officii numquam habent ». — His auctoritatibus innituntur qui Angelos mitti nisi inferiores inficiantur.

Obiectio contra illos. — Quibus obiicitur quod Isaias ait (3): *Volavit ad me unus de Seraphim,* qui Ordo superior est et excellentior; ideoque si de illo Ordine mittuntur, non est ambigendum quin etiam et de aliis mittantur. Apostolus quoque ait (4): *Omnes sunt administratorii Spiritus in ministerium missi.* — His testimoniis asserunt quidam omnes Angelos mitti. — Nec debet indignum videri si etiam superiores mittantur, cum et ille qui Creator est omnium ad haec inferiora descenderit.

Quaestio, si omnes mittuntur, cur unus tantum Ordo nomine Angelorum *censetur?* — Hic oritur quaestio: si omnes mittuntur et nuntii Dei exsistunt, quare unus tantum inter novem Ordines *Angelorum* nomine censetur? — Ad quod quidam dicunt omnes quidem mitti, sed alios saepius et quasi ex officio iniuncto, qui proprie *Angeli* vel *Archangeli* nominantur; alios vero rarius mitti, scilicet maiores, causa extra communem dispensationem oborta, qui cum Angelorum ministerium suscipiunt, etiam nomen assumunt; unde in Psal. (5); *Qui facit Angelos suos Spiritus,* quia illi qui natura *Spiritus* sunt, *aliquando Angeli,* id est *nuntii* fiunt.

---

(1) Cap. VII. v. 10.
(2) Cap. 7, 9 et 13.
(3) Cap. VI. v. 6.
(4) *Hebr.* c. I. v. 14.
(5) CIII. v. 4.

Putant quidam Michael, Gabriel, Raphael de superiori Ordine fuisse, et sunt nomina Spirituum, et non Ordinum. — Et putant illi Michael, Gabriel, Raphael de superiori Ordine fuisse. « *Michael* interpretatur, quis ut Deus? *Gabriel,* fortitudo Dei, *Raphael,* medicina Dei (1) ». Nec sunt ista nomina *Ordinum,* sed *Spirituum.* — Et dicunt quidam singulum horum unius proprie ac *singulariter* Spiritus esse nomen. — Alii vero *non unius singulariter* et determinate, sed nunc huius, nunc illius esse nomen, secundum qualitatem eorum ad quae nuntianda vel gerenda mittuntur: sicut et daemonum quaedam nomina sunt quae quidam putant esse unius propria, alii vero pluribus communia. Diabolus quippe, qui graece ita vocatur, et *criminator* interpretatur, vel *deorsum fluens,* hebraice dicitur *Satan,* id est *adversarius.* Dicitur et *Belial,* id est *apostata* et *absque iugo.* Dicitur etiam *Leviathan,* id est *additamentum* eorum. Et alia plura reperies nomina, quae vel unius Spiritus sunt propria, vel pluribus communia.

Quomodo determinent praedictas auctoritates, quae videntur adversari, qui dicunt omnes Angelos mitti? — Qui autem omnes Angelos mitti asserunt praedictas auctoritates, Danielis scilicet et Dionysii, ita determinant: dicuntur superiora agmina *Deo assistere* et *ab intimis numquam recedere,* non quin aliquando mittantur, sed quia *rarissime* ad exteriora prodeunt; neque tunc ab *intimis recedunt,* sed Dei praesentiae et contemplationi semper assistunt, quod etiam faciunt qui frequenter mittuntur.

Quos alii dicant mitti, et quos dicant non mitti, cum determinatione auctoritatum quae videntur sibi adversari. — Alii vero dicunt tres Ordines *supremos,* scilicet Seraphim, Cherubim et Thronos, ita Creatori assistere, quod ad exteriora non exeunt; *inferiores* autem tres ad exteriora mitti; tres vero *medios* inter utrosque consistere, non modo dignitate vel loco, sed etiam officio, quia praeceptum divinum a superioribus accipiunt et deferunt ad inferiores. Ideoque cum supremi mediis, et medii imis, atque hi hominibus praeceptum Dei nuntient, merito omnes *Angeli* nominari debent. Et ob id forte Apostolus ait: *omnes Spiritus administratores* esse Filii et mitti in ministerium. Vel per *omnes* non singulos Ordines, sed de *inferioribus* Ordinibus singulos Angelos complexus est. Illud vero quod Isaias dicit per verba Dionysii determinant dicentis: « Hi Spiritus qui mittuntur percipiunt horum vocabulum quorum gerunt officium ». Unde dicunt illum Angelum qui missus est ad Isaiam, ut mundaret et incenderet labia Prophetae, fuisse de Ordine inferiorum; sed ideo dictus est forte de *Seraphim,* quia veniebat *incendere* et consumere delicta Isaiae.

(1) D. Gregor. *Homil.* XXXIV. in Evang.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE X. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIO UNICA.

524. (1) — Proponitur quaestio. — Circa *distinctionem decimam,* ubi quaerit Magister de *missione* Angelorum, quaero: *Utrum omnes Angeli mittantur?*

525. — Argumentum principale (1). — Quod non: *Daniel.* VII. cap. v. 10: *Millia millium ministrabant ei, et decies centena millia assistebant ei;* ergo, etc.

526. — Contra: ad *Hebraeos* I. v. 14: *Omnes sunt administratorii Spiritus.*

527. (2) — Ostenditur omnes Angelos mitti ad extra vel ad intra. — *Respondeo:* absolute concedenda est auctoritas Apostoli. — Sed distinguendum est de missione *intra* et *extra.* — *a)* Secundum enim communem processum et ordinem revelantur maiora Dei mysteria superioribus prius quam inferioribus; et ita superiores mittuntur ad inferiores, loquendo et illuminando eos *interius,* et alii inferiores mittuntur *exterius* ad illa revelata nuncianda hominibus vel explenda. Et ita non omnes communiter mittuntur *extra.*

b) Et sic possunt exponi omnes *auctoritates,* dicendo quod omnes mittuntur, *extra* vel *intra* (*a*).

c) Videtur tamen quod supremi vel aliqui de supremis mittantur quandoque ad *extra;* nam Incarnationem nescierunt multi Angeli ante tempus incarnationis vel passionis Christi, sicut patet per illud *Isai.* LXIII. v. 1, ubi quaeritur in persona inferiorum Angelorum: *Quis est iste qui venit de Edom tinctis* etc.; et per illud *Psal.* XXIII. v. 8: *Quis est iste rex gloriae?* Et respondit: *Dominus fortis,* etc. — Apparet etiam

---

(*a*) Ed. Ven. exponi omnes auctoritates, dicentes: mittuntur extra.

(1) Solvitur ad n. 528.

per Apostolum ad *Ephesios,* III. v. 10: *Ut innotescat Principatibus et Potestatibus per Ecclesiam,* etc. Ubi glossa Hieronymi Angelicas Potestates vel dignitates praefatum dicit mysterium Incarnationis ad plenum nescisse, donec completa esset passio Christi et Apostolorum praedicatio fuisset gentibus dilatata; quod tamen usque tunc non latuit maiores, secundum glossam Augustini ibidem dicentis: *Constat autem quod Angelum missum ad Beatam Virginem ad hoc nuntiandum non latuit;* ergo ille cui hoc patuit erat de superioribus, et non de infimis, quos latuit illud sacrum mysterium.

528. — **Solvitur argumentum principale.** — Per hoc patet ad illud *Daniel.* VII. [n. 525]; distinguendum enim est de communiter *assistentibus* et de communiter *ministrantibus.* — Auctoritas autem Apostoli concedenda est ad litteram; sed indistincte de missione ad *intra* et ad *extra.*

DISTINCTIO UNDECIMA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Quod quaeque anima habet Angelum bonum ad sui custodiam delegatum et malum ad exercitium. — Illud quoque sciendum est, quod Angeli boni deputati sunt ad *custodiam* hominum, ita ut quisque electorum habeat Angelum ad sui profectum atque custodiam specialiter delegatum. — Unde in Evangelio (1) Veritas, a pusillorum scandalo prohibens, ait: *Angeli eorum semper vident faciem Patris.* Angelos dicit *eorum* esse *quibus* ad custodiam deputati sunt. Super quem locum Hieronymus tradit unamquamque animam ab exordio nativitatis habere Angelum ad sui custodiam deputatum, inquiens ita: « Magna dignitas animarum est, ut unaquaeque habeat ab ortu nativitatis in custodiam sui Angelum delegatum ». Gregorius quoque dicit quod « quisque unum bonum Angelum sibi ad custodiam deputatum, et unum malum ad exercitium habet ». Cum enim omnes Angeli boni nostrum bonum velint communiterque saluti omnium studeant, ille tamen qui deputatus est alicui ad custodiam eum specialiter hortatur ad bonum, sicut legitur de Angelo Tobiae (2) et de Angelo Petri in *Actibus Apostolorum* (3). Similiter et mali Angeli, cum desiderent malum hominum, magis tamen hominem ad malum incitat et ad nocendum fortius instat ille qui ad exercitium eius deputatus est.

Utrum singulis hominibus singuli Angeli, an pluribus deputatus sit unus? — Solet autem quaeri, utrum *singuli Angeli singulis hominibus,* an *unus pluribus* ad custodiam vel exercitium deputatus sit? — Sed cum electi tot sint quot et boni Angeli sunt, plures constat esse omnes simul bonos et malos homines quam boni Angeli sunt. Et cum tot sint electi quot Angeli boni, et Angeli boni plures sint quam mali, pluresque sint homines mali quam boni, non est ambigendum plures esse bonos homines quam sint mali Angeli, et plures esse malos homines quam sint mali Angeli vel boni Angeli.

Confirmat unum Angelum pluribus hominibus deputari, sive simul, sive temporibus diversis. — Ideoque dici oportet *unum* eumdemque Angelum, bonum vel malum, *pluribus* hominibus deputari ad custodiam vel exercitium, sive eodem tempore, sive diversis temporibus. — Ideo autem dicimus *eodem tempore,* vel *diversis temporibus,* quia videtur quibusdam quod omnes homines qui sunt simul in aliquo tempore singulis ingulos Angelos habere possunt, bonos vel malos; quia licet maior

---

(1) *Matth.* c. XVIII. v. 10. (2) *Tob.* c. V. seqq. (3) Cap. XII. vv. 7-8.

sit numerus hominum, computatis in unum omnibus qui fuerunt et sunt et futuri sunt, quam Angelorum, tamen quia homines decedentibus hominibus succedunt, et ideo nunquam simul sunt in hac vita, Angeli vero nunquam decedunt, sed simul omnes sunt, ideo esse potest ut singuli hominum, dum in hac vita sunt, singulos habeant Angelos bonos vel malos ad sui custodiam vel exercitium destinatos. — Caeterum sive ita sit, sive non, non est dubitandum unumquemque habere Angelum sibi deputatum, sive pluribus simul destinatus sit, sive uni singulariter. — Nec est mirandum, unum Angelum pluribus hominibus ad custodiam deputari, cum uni homini plurium custodia deputetur, ita ut eorum quisque suum dicatur habere Dominum, vel Episcopum, vel Abbatem.

Utrum Angeli proficiant in merito et praemio usque ad iudicium? — Praeterea illud considerari oportet, utrum Angeli boni in praemio vel in merito *proficiant* usque ad iudicium? — Quod in *meritis* proficiant atque quotidie magis ac magis mereantur, quibusdam videtur, ex eo quia quotidie hominum utilitatibus inserviunt eorumque profectibus student. Quibus etiam nihilominus videtur quod et in *praemio* proficiant, scilicet in cognitione et dilectione Dei. Licet enim, ut aiunt, in confirmatione beatitudinem acceperint aeternam atque perfectam, augetur tamen quotidie eorum beatitudo, quia magis ac magis diligunt atque cognoscunt. Et est eorum *charitas,* qua Deum et nos diligunt, et *meritum et praemium: meritum,* quia per eam et per obsequia ex ea nobis impensa merentur et in beatitudine proficiunt; et ipsa eadem est *praemium,* quia ea beati sunt.

Auctoritatibus confirmant quod dicunt. — Et quod Angeli *proficiant* in *cognitione,* ac per hoc in *beatitudine,* testimoniis Sanctorum confirmant. Dicit enim Isaias (1) ex persona Angelorum, Christi ascendentis magnificentiam admirantium: *Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra?* Et in Psalmo (2): *Quis est iste Rex gloriae?* Ex quibus apparet quod mysterium Verbi incarnati plenius cognoverunt Angeli post impletionem quam ante. Et sicut in cognitione huius mysterii profecerunt, ita, dicunt, eos in Deitatis cognitione proficere. — Quod autem in huius mysterii cognitione profecerint, evidenter docet Apostolus (3) dicens: *Quae sit dispensatio sacramenti absconditi a saeculis in Deo, ut innotescat multiformis sapientia Dei per Ecclesiam Principibus et Potestatibus in coelestibus.* Super quem locum dicit Hieronymus: « Angelicas dignitates praefatum mysterium ad purum non intellexisse donec completa est passio Christi, et Apostolorum praedicatio per gentes dilatata ».

Quod in hac sententia videtur Augustinus adversari Hieronymo. — His autem videtur contradicere Augustinus, super eumdem locum

(1) Cap. LXIII. v. 1. (2) XXIII. v. 8. (3) *Eph.* c. III. vv. 9-10.

Epistolae dicens: « Non latuit Angelos mysterium regni coelorum, quod opportuno tempore revelatum est pro salute nostra. Illis ergo a saeculis innotuit supra memoratum mysterium, quia omnis creatura non ante saecula, sed a saeculis est ». — Attende, lector, quia videntur dissentire in hac sententia illustres Doctores. Ideoque, ut omnis repugnantia de medio tollatur, praedicta verba, Haymonem sequentes, ita determinemus, « ut illis Angelis qui maioris dignitatis sunt, et per quorum ministerium illa nuntiata sunt, ex parte cognita a saeculis fuisse, utpote familiaribus et nuntiis; illis vero qui minoris dignitatis sunt incognita exstitisse dicamus usquequo impleta sunt et per Ecclesiam praedicata, et tunc ab omnibus Angelis perfecte fuerunt cognita ». — Constat itaque omnes Angelos in cognitione divinorum mysteriorum secundum processum temporis profecisse. Unde non incongruenter ipsi dicunt Angelorum scientiam ac beatitudinem augeri usque ad futuram consummationem, quando in scientia ac beatitudine perfectissimi erunt, ut nec augeatur amplius, nec minuatur.

Aliorum opinio, qui dicunt Angelos in quibusdam praedictorum non profecisse. — Alii autem dicunt Angelos in confirmatione tanta *Deitatis* dilectione atque notitia fuisse praeditos, ut in his ulterius *non profecerint,* nec profecturi sint. Profecerunt tamen in scientia *rerum exteriorum,* sicut in cognitione sacramenti Incarnationis et huiusmodi; sed non in contemplatione Deitatis, quia Trinitatem in Unitate atque Unitatem in Trinitate non plenius intelligunt sive intellecturi sunt quam ab ipsa confirmatione perceperunt. — Ita etiam dicunt eos in *charitate* non profecisse post confirmationem, quia eorum charitas postea non est aucta; et sic dicunt eos postea non profecisse in *meritis,* sed hoc quantum ad *vim merendi,* sed non quantum ad *numerum meritorum;* plura enim bona fecerunt postea, quae tunc non fecerant; sed eorum charitas, ex qua illa processerunt, non est aucta, ex qua tantum meruerunt, antequam ista adderentur, quantum postea his adiectis. — Illud vero quod alii superius dicunt probabilius videtur, scilicet quod Angeli usque ad iudicium in scientia et aliis proficiant.

Quaedam auctoritates videntur obviare probabiliori sententiae. — Quibus tamen videntur obviare quorumdam auctoritatum verba. Ait enim Isidorus, *De Summo Bono* (1): « Angeli in Verbo Dei omnia sciunt antequam fiant ». Sed nec *omnes,* nec *omnia perfecte* Angelos scire dixit, et ideo eos in scientia *proficere* non removit. — Gregorius quoque in lib. *Dialogorum* (2) ait: « Quid est quod ibi nesciant, ubi scientem omnia sciunt? ». Ubi videtur dicere quod omnia sciant Angeli, et nihil sit quod nesciant. — Sed accipiendum est hoc de his quorum cognitio beatum facit cognitorem, ut sunt ea quae ad mysterium Trinitatis et Unitatis pertinent.

(1) *Sent.* I. c. 10. (2) Lib. IV. c. 33.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE XI. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIO UNICA.

(i) 529. — Proponitur quaestio. — Circa *distinctionem undecimam,* ubi Magister tractat de *custodia* hominum ab Angelis, quaero:

Utrum Angelus custodiens possit effective aliquid causare in intellectu hominis custoditi?

530. — Argumenta principalia (1). — Quod sic: — *a)* Quia aliter *frustra* custodiret, nisi posset ipsum dirigere in actibus humanis, et regere in quantum (*homo* quoad ea (*a*)) quae sunt ipsius quantum ad intellectum et voluntatem; nec aliter posset aliquid circa ipsum facere in quantum *rationalis* est, ex quo nec circa voluntatem vel intellectum (aliquid facit (*a*)).

b) Praeterea, Angelus potest effective aliquid causare in intellectu alterius *Angeli,* sicut dictum est *dist.* 9 [n. 502]; ergo et in intellectu *hominis.* — *Probatio consequentiae:* quia activum quod potest aliquid causare in passivo *excellentiori* potest etiam in passivo *minus excellenti:* tum quia omne agens habens actum *primum* potest causare actum *secundum* in quocumque receptivo, per hoc enim probatum est propositum *dist.* 9*:* Angelus autem actu cognoscens est habens actum *primum*, et intellectus noster est in potentia ad actum *secundum;* ergo, etc.

c) Praeterea, *sensibile* potest immediate aliquid agere in intellectum nostrum, sicut patet de phantasmate; ergo et multo magis illud quod est actu *intelligibile,* quale est illud quod est in intellectu Angeli.

---

(1) Solvuntur an n. 542.

(*a*) Deest in Ed. Ven.

531. — **Contra**: Glossa Augustini super illud *Matth.* c. XVIII. v. 10, *Angeli eorum*, etc., dicit: *Homines non sunt contemnendi, quia ad illorum custodias mittuntur Angeli.*

(2) 532. — **Exponitur opinio Avicennae.** — Hic est *opinio Avicennae*, VI. *Natural.*, parte 5. cap. 6, quod superior Intelligentia est causa inferioris quantum ad *esse* et quantum ad *cognitionem;* et sic descendendo a suprema Intelligentia, tandem Intelligentia quaedam separata, superior anima intellectiva, causat in ipsa notitiam actualem et suam speciem, et intelligit per conversionem intellectualem actualem ad illam Intelligentiam. Vult ergo dicere quod species rerum fluunt ab Intelligentia separata superiore ad notitiam naruralem hominum habendam. Itaque, secundum eum, naturale est intellectui nostro converti ad Intelligentiam separatam, ad hoc quod intelligat. — Quod si verum sit, patet *dist.* 3. I. Lib. q. 4. (*a*).

533. — **Ab aliis impugnatur.** — *Contra opinionem* Avicen. arguitur, quod tunc frustra anima uniretur corpori, quia propter nullam perfectionem ipsius animae unitae; non enim propter perfectionem ipsius in *se*, quia forma non est propter materiam, sed e converso, II. *Physic.*; nec propter perfectionem ipsius in *operando*, quia non unita posset habere speciem ab Intelligentia sicut unita.

(3) 534. — **At minus efficaciter.** — Ista ratio *videtur peccare:* — *a)* Quia videtur concludere quod frustra uniretur anima *beata* corpori, quia non propter perfectionem aliquam necessariam ad suam *operationem*, quia operationem habet in qua nihil recipit a corpore.

b) Praeterea, secundum aliquos, anima intelligit in quantum est supra corpus; ergo non convenit sibi intelligere in quantum unitur corpori; ergo nec unitur per se propter aliquam perfectionem, quae sit quasi necessaria propter *operationem eius*, ut propter intelligere.

535. — **Impugnatur a Doctore.** — *Aliter improbatur dicta positio:* — *a)* Primo quia omnis nostra cognitio oritur a sensu, I. *Poster.* et I. *Metaph.* et II. *Physic.*; caecus enim natus non

---

(*a*) Ed. Ven. tantum habet: Hic est opinio Avicen. VI. *Natural.* part. 5. cap. 6, quod Intelligentia superior est causa essendi et causa cognitionis animae intellectivae, ita quod solum anima intelligit per conversionem actualem ad illam Intelligentiam.

potest habere perfectam notitiam de coloribus: haec autem omnia essent falsa, si species illae intelligibiles imprimerentur in anima ab ipsa Intelligentia.

b) Praeterea, si nulla maneret notitia *habitualis*, non manente *actu* intelligendi, sequeretur quod semper esset intellectus aeque in *potentia essentiali* ad intelligendum; licet enim ex actibus generaretur aliqua habilitas ad faciliter convertendum intellectum ad intelligendum, quia tamen nunquam haberetur forma qua posset intelligere, quae est actus *primus*, faciens ipsum esse in *potentia accidentali*, sed semper de novo oporteret recipere talem formam, per quam posset operari, semper in intellectu non intelligente esset *potentia essentialis* ad actum intelligendi, quia potentia ad formam illam quae esset principium intellectionis; licet enim intellectus habens illum habitum acquisitum sequentem actum posset facilius acquirere illam formam quam alius non habens eum, unde licet unum passivum sit magis dispositum ad patiendum quam aliud, utrumque tamen est in *potentia essentiali* antequam formam recipiat, sicut si lignum quando non calefieret esset non calidum, et unum esset siccum et aliud humidum, quamvis siccum esset faciliter receptivum caloris, humidum autem difficilius, utrumque tamen quando non calefaceret esset in *potentia essentiali* ad calefaciendum. Ita hic.

(4) 536. — **Divisio.** — Ad *quaestionem* ergo respondeo: *primo* quid *non possit* Angelus effective causare in intellectu hominis custoditi: *secundo* quid *possit*.

537. — **Declaratur quid non possit Angelus effective causare in intellectu hominis custoditi.** — De *primo* dico quod nullam *intellectionem* actualem, nec *speciem intelligibilem* potest Angelus causare in intellectu nostro ut *totalis* causa. Ratio autem non est ex aliqua *impotentia* ex parte Angeli, quia sufficienter est in actu *primo*, et potest causare in alio Angelo actum *secundum;* sed ratio est ex intellectu nostro, qui pro statu isto est passivum *determinatum* ad determinatum activum, ut ad *phantasmata* et *intellectum agentem*, et ideo impeditur, ne possit recipere *immediate* immutationem ab aliquo actu intelligibili sine phantasmate; quia phantasmata se habent pro statu isto ad intellectum nostrum sicut sensibilia ad sensum, quoad hoc scilicet, ut sicut sensus non immutatur

primo nisi a sensibili extra, sic nec intellectus noster *prima immutatione* immutatur nisi a phantasmate. — Unde autem hoc sit, tactum est *dist.* 3. I. [n. 392], scilicet ex *ordine potentiarum,* qui ordo non est mere ex *natura hominis* unde homo, quia tunc non esset alius ordo in *beatitudine;* vel igitur ex *culpa,* vel ex *isto statu,* propter aliquid pertinens ad culpam; cuius causa quaeratur.

538. — **Corollarium.** — Ex hoc sequitur quoddam *corollarium,* scilicet quod Angelus non potest aliquem *intellectum rapere* ad intellectualem visionem, et quod omnis raptus factus virtute diaboli est praecise ad aliquid *intense imaginandum,* * et raptus eorum sunt magis furiosi quam raptus Angeli, scilicet boni; quia illa * intensa imaginatio facit animum ita distractum ab omni alia cogitatione (*a*) cuiuscumque actualis intellectionis, quod videtur ipsum *intellectualiter* videre. Et concomitatur forte illam intensam imaginationem alicuius rei intellectio illius *imaginabilis*; sed nulla est ibi intellectio alicuius *mere intelligibilis,* non imaginabilis. Ita etiam omnis raptus, ad quem potest homo seipsum disponere in hac vita per consuetudinem, non est ad aliquam visionem *intellectualem,* sed solum *imaginariam* et intellectionem concomitantem illam imaginariam; licet forte talis quietatio in homine ab omnibus extrinsecis per talem visionem quandoque disponat ut *Deus* animum sic tranquillum rapiat ad *visionem intellectualem.*

(5) 539. — **Ostenditur Angelum posse docere hominem perfectius quam alius homo.** — De *secundo,* (scilicet *quid possit* Angelus facere in intellectu: — *a)* Propter dicta Sanctorum, praecipue Dionysii, IV. *Coelest. Hierarch.*, dicentis revelationes fieri hominibus per Angelos (*b*)), manifestum est quod Angelus potest *docere* hominem, sicut homo facit; sed *perfectius,* quia homo docet proponendo quaedam *signa* nota audienti, quibus propositis, audiens circa illa sola quamplurimum occupatus est, et ita in se *unitus,* qualis unio non est in adinveniente scientiam, quia inveniens scientiam circa multa distrahitur.

b) Similiter ex illis signis ordinate *componit* ad invicem conceptus *simplices,* sicut componit loquens et docens, et conce-

---

(*a*) Ed. Ven. cognitione. (*b*) Deest in Ed. Ven.

ptus *complexos* ordinate coniungens, sicut sunt signa ordinatae coniunctionis apud loquentem, et ex talibus signis percipit veritatem *complexorum* ex terminis et *habitudinem* complexi ad complexum, a quo habet veritatem suam, et ita *addiscit*. Quam veritatem vel complexionem *per se* non haberet, nec disceret sine omni docente, licet haberet species omnium incomplexorum; non enim habens multorum incomplexorum conceptus novit qualiter componat ea, et quae complexa inferant (*a*) incomplexa, qualitercumque ordinata; si enim hoc facere posset, cito ex terminis conciperet veritates multarum complexionum, et ex quibusdam complexionibus veritatem aliarum complexionum; et sic addiscunt ingeniosi per se adinveniendo; sed tardioribus oportet proponi ab alio aliqua *signa* nota, ut addiscant per doctrinam.

c) Et hoc modo certum est Angelum posse *docere* sive utendo signis *ad placitum institutis*, et hoc in corpore assumpto, vel modo alio, *formando talia signa:* vel utendo signis *naturalibus,* scilicet ipsis rebus, adhibendo eas praesentes sensibus, a quibus sensus ordinate * immutantur *, et ex eis *phantasmata* ordinate generantur; et sic ulterius ex eis species *intelligibiles* ordinate abstrahuntur.

d) Dubium autem esset utrum citius posset Angelus uti signis *naturalibus* quam ipse vel homo posset uti signis *ad placitum institutis;* mirum enim videretur si citius posset immutare visum multis sensibilibus vel visibilibus, a quibus abstraherentur species necessariae ad unam magnam argumentationem hominis, quam posset ipse vel homo uti signis illis ad placitum institutis repraesentantibus illa obiecta.

(6) 540. — **Declaratur quid possit Angelus in hominis intellectu circa phantasmata.** — Sed de aliis *affirmativis,* quid scilicet possit Angelus circa virtutem *phantasticam* hominis agere vel causare, utrum possit *novum phantasma* causare effective, vel offerendo novum imaginabile, vel *transporre* sive transponere phantasmata iam habita, dubium est.

a) Conceditur tamen communiter quod *phantasma novum* non posset causare sine causa naturali, puta obiecto nato causare tale phantasma.

(*a*) Ed. Ven. faciant.

b) De *translatione* phantasmatis, etiam de uno organo ad organum *alterius*, dubium esse videtur, utrum spiritum vel humorem informatum phantasmate in organo Socratis possit transferre ad organum Platonis, manente *eodem* phantasmate; non enim potest aliter phantasma tranferre, nisi transferat subiectum.

Et *forte diceretur* quod, translato humore ab organo Socratis, non remaneret in eo phantasma, quia non esset in eadem proportione ad suam causam a qua gignebatur. — *Sed ista ratio non concludit,* quia sensus particularis respectu phantasmatis est tantum causa in *fieri*, et non in *facto esse* (*a*). — Si etiam talis translatio fieret a Socrate informato, phantasmate manente, negaretur ille, ad cuius organum fieret translatio, posse uti tali phantasmate, quia nullius phantasia nata est uti phantasmate nisi genito a sensibili praesenti suo sensui. — *Sed nec ista ratio cogit,* quia si Deus imprimeret caeco nato phantasma de colore, posset uti eo vigilans ad imaginandum colores; quod enim non est (*b*) causa formae in *esse,* sed tantum in *fieri*, non videtur esse necessaria causa formae quantum ad actum eius *secundum.* — Ad neutrum istorum duorum videtur esse ratio necessaria pro una parte, vel pro alia.

(7) *c) Tertio modo*, de translatione phantasmatum in *eodem*, dicitur quod potest facere motum localem humorum et spirituum, ad quem motum sequitur transpositio phantasmatum et ordinata immutatio *intellectus possibilis* ab eis.

Sed hoc videtur difficile ad intelligendum; non enim quodlibet phantasma habet spiritum vel humorem pro subiecto, quia tot possent simul phantasmata esse in virtute phantastica quod (*c*) eis non possent assignari propria subiecta; nec etiam motus aliquis localis spiritus vel humorum videtur facere aliquod phantasma movere magis quam prius, nisi aliquid faciat circa illud phantasma per alterationem.

d) Hoc tandem *quarto* conceditur: quod possit circa virtutem phantasticam *amovere impedimentum;* puta si impedimentum ordinatae immutationis a phantasmatibus erat per-

---

(*a*) Ed. Ven. addit: et non in *fieri* tantum.

(*b*) Ed. Ven. quod enim est. (*c*) Wadd. quot.

turbatio spirituum vel humorum, Angelus potest illam sedare, qua sedata, occurrent ordinate.

541. — **Declaratur quid possit Angelus circa intellectum possibilem hominis.** — Posset etiam dici quod praeter illam viam qua potest *docere* per *signa sensibilia* excellentius quam homo [n. 539], et praeter quamcumque viam circa virtutem *phantasticam* [n 540], ubi non est aliqua via multum certa, nisi ultima de *amotione impedimenti*, aliquid posset operari circa *intellectum possibilem*, non immediate causando speciem intelligibilem ut *totalis* causa, sed ut causa *partialis* per intellectum suum *agentem* coagens intellectui agenti hominis, ita quod illi duo intellectus agentes, Angeli et hominis, qui sunt eiusdem rationis, possent cum phantasmate efficacius operari quam solus intellectus agens hominis, et ita producere speciem intelligibilem perfectiorem et distinctius repraesentantem quidditatem.

(8) 542. — **Solvuntur argumenta principalia.** — Ad *argumenta* — *a)* Ad *primum* [n. 530 *a*] dico quod non *frustra* custodit hominem; quia potest circa intellectum eius, *docendo* per signa sensibilia, *efficacius* aliquid facere quam homo [n 539], et forte aliquid operando circa *phantasiam* [n. 540], et forte circa *intellectum possibilem*, secundum ultimum modum [n. 541]. Dato etiam quod nullum istorum possit esse, adhuc non *frustra* esset custodia eorum, quia custodiunt nos a *multis impugnationibus* daemonum, secundum quod dicit Hieronymus in *Homil.* super illud *Matth.* XVIII., *Angeli eorum semper vident*, etc : *Neque etiam tuta posset esse vita mortalium*, etc. Quaere eum ibi.

b) Ad *secundum* [n. 530 *b*]: *consequentia* non valet; quia istud passum inferius non est capax *pro statu isto* ab illo agente, et hoc quia passum (*a*) est impeditum pro statu isto, ne aliquid tale recipiat. Unde ista impotentia non est ex defectu potentiae activae Angeli, vel ex impotentia virtutis passivae intellectus nostri *absolute* in recipiendo, sed ex impedimento *pro statu isto*. — Per hoc patet ad utramque *probationem consequentiae*; activum enim potest agere in passivum, quando non est impeditum a receptione formae ad quam agit tale agens; sed dum est impeditum non potest agere potentia *propinqua*, licet possit agere potentia *remota*.

(*a*) Ed. Ven. passivum.

Et *si dicas:* tunc non posset Deus pro statu isto immediate agere in intellectum nostrum sine phantasmate, *dico* quod *consequentia* non valet, quia illud impedimentum pro statu isto, scilicet *ordo* inter potentias inferiores, subest causalitati Dei; non autem causalitati alicuius creaturae; et ideo cuilibet creaturae, quae praesupponit istum ordinem, est impedimentum; non autem Deo vel ad Deum, qui est super istum ordinem.

c) Ad *ultimum* [n. 530 *c*] patet quod *sensibilia* possunt immutare intellectum pro statu isto, non autem *mere intelligibilia:* non quia illa non sunt *activa,* nec quia intellectus noster non est *passivus* respectu eorum absolute, sed quia pro statu isto impeditur, ne patiatur vel recipiat a talibus *immediate.* Amoto autem tali impedimento, tunc recipit: sicut est in beatitudine; tunc loquetur Angelus homini beato, et homo beatus alii homini beato, sicut dictum est prius [n. 502 seqq.] Angelum loqui intellectualiter Angelo, quia tunc, secundum promissum Salvatoris in *Matth.* c. XXII. v. 30, erimus *sicut Angeli Dei.* Cui laus et gloria, etc.

Et ex hoc patet quare doctor non potest *causare* scientiam in discipulo: non propter defectum virtutis activae in scientia docentis, sed propter capacitatem intellectus discipuli pro statu isto, pro quo habet impedimentum, ne sic immutetur, quia pro statu isto determinatur ad *phantasmata,* sicut ad ipsum immutantia, sicut dictum est.

DISTINCTIO DUODECIMA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Post considerationem de Angelis habitam agitur de aliarum rerum creatione et praecipue de operum sex dierum distinctione. — Haec de *angelicae* naturae conditione dicta sufficiant. — Nunc superest de *aliarum* quoque *rerum creatione,* ac praecipue de *operum sex dierum distinctione,* nonnulla in medium proferre.

Cum Deus in sapientia sua angelicos condidit Spiritus, alia etiam *creavit,* sicut ostendit supradicta Scriptura *Genesis* (1), quae dicit *in principio* Deum creasse *coelum,* id est, Angelos, et *terram,* scilicet materiam quatuor elementorum adhuc confusam et informem, quae a Graecis dicta est *chaos;* et hoc fuit ante omnem diem. Deinde elementa *distinxit* Deus, et species proprias atque distinctas singulis rebus secundum genus suum dedit, quae non *simul,* ut quibusdam Sanctorum Patrum placuit, sed *per intervalla temporum* ac sex volumina dierum, ut aliis visum est, formavit.

Quod Sancti tractatores videntur super hoc quasi adversa tradidisse, aliis dicentibus omnia simul facta in materia et forma, aliis per intervalla temporum. — Quidam namque Sanctorum Patrum, qui verba Dei atque arcana excellenter scrutati sunt, super hoc quasi adversa scripsisse videntur. — Alii quidem tradiderunt *omnia simul* in *materia* et *forma* fuisse creata; quod Augustinus (2) sensisse videtur. — Alii vero hoc magis probaverunt ac asseruerunt, ut primum *materia rudis* atque *informis,* quatuor elementorum commixtionem atque confusionem tenens, creata sit; postmodum vero per intervalla sex *dierum* ex illa materia rerum corporalium *genera* sint formata secundum *species* proprias. Quam sententiam Gregorius (3), Hieronymus (4), Beda (5) aliique plures commendant ac praeferunt, quae etiam Scripturae *Genesis,* unde prima huius rei cognitio ad nos manavit, magis congruere videtur.

---

(1) Cap. I. v. 1.
(2) *De Gen. ad Lit.* Lib. I. c. 15.
(3) *Moral.* Lib. XXXII. c. 12.
(4) Com. in Epist. ad Tit. c. 1.
(5) *Hexaëm.* in init.

Quomodo per intervalla temporis res corporales conditae sint. — Secundum hanc itaque traditionem, *ordinem* atque *modum* creationis formationisque rerum inspiciamus. — Sicut supra (1) memoratum est: *In principio creavit Deus coelum,* id est, angelicam naturam, sed adhuc *informem,* ut quibusdam placet, *et terram,* id est, illam confusam materiam quatuor elementorum, quam nomine *terrae,* ut ait Augustinus, *Contra Manichaeos* (2), ideo appellavit Moyses, « quia terra inter omnia elementa minus est speciosa. Et illa *inanis* erat et *incomposita,* propter omnium elementorum commixtionem. Eamdem etiam vocat *abyssum* dicens: *Et tenebrae erant super faciem abyssi,* etc.; quia confusa erat et commixta, specie distincta carens. Eadem etiam materia informis dicta est *aqua,* super quam *ferebatur spiritus Domini,* sicut superfertur fabricandis rebus voluntas artificis; quia subjacebat bonae voluntati Creatoris, quod formandum perficiendumque inchoaverat, qui sicut Dominus et Conditor praeerat fluitanti et confusae materiae, ut distingueret per species varias, quando vellet et sicut vellet. Haec ideo dicta est *aqua,* quia omnia quae in terra nascuntur, sive animalia, sive arbores vel herbae, et similia, ab humore incipiunt formari atque nutriri. His omnibus vocabulis vocata est illa *informis materia,* ut res ignota notis vocabulis insinuaretur imperitioribus, et non uno tantum; nam si uno tantum significaretur vocabulo, hoc esse putaretur quod consueverant homines in illo vocabulo intelligere ». Sub his ergo nominibus significata est materia illa confusa et informis, quae nulla specie cerni ac tractari poterat, id est, nominibus visibilium rerum, quae inde futurae erant, propter infirmitatem parvulorum, qui minus idonei sunt invisibilia comprehendere. — Et tunc erant *tenebrae,* id est, *lucis absentia.* « Non enim *tenebrae* aliquid sunt, sed ipsa lucis absentia; sicut *silentium* non aliqua res est, sed ubi sonus non est *silentium* dicitur; et *nuditas* non aliqua res est, sed in corpore ubi tegumentum non est *nuditas* dicitur; sicut et *inanitas* non est aliquid, sed *inanis* dicitur locus esse ubi non est corpus, et *inanitas* est absentia corporis » (3).

Quo sensu tenebrae dicantur non esse aliquid, et quo dicantur esse aliquid. — Attende, quia hic Augustinus *tenebras* dicit non esse *aliquid,* cum alibi tenebrae inter creaturas ponantur, quae benedicunt Dominum; unde dicitur (4): *Benedicite lux et tenebrae Domino.* — Ideoque sciendum est *tenebras* diversis modis accipi, scilicet vel pro *lucis absentia,* qualiter supra accepit Augustinus, iuxta quam acceptionem non sunt aliquid: vel pro *aere obscurato,* sive aeris obscura qualitate; et

---

(1) Dist. I, pag. 1; dist. II, pag. 86.

(2) Lib. I. c. 7.

(3) D. August. l. c. et *Confes.* Lib. XII. c. 3.

(4) *Dan.* c. III. v. 72.

secundum hoc aliqua *res creata* sunt. Ideo ergo dicit *tenebras* tunc fuisse super faciem abyssi, quia nondum erat lux, quae si esset, et superesset et superfunderetur; sed nondum lucis gratia opus suum Deus venustaverat, quae postea in primo die formata est.

Duo hic consideranda sunt: quare illa materia confusa sit dicta informis, et ubi ad esse *prodiit, et quamtumque in altum ascenderit.* — De qua re priusquam tractemus, duo nobis discutienda occurrunt: primum, quare illa materia confusa *informis* dicatur, an quia omni forma caruerit, an propter aliud: secundo, *ubi* ad *esse* prodierit, et *quantum* in *altum* ascenderit. — Ad illud ergo quod primo positum est breviter respondentes, dicimus illam primam materiam non ideo dictam fore *informem,* quod nullam omnino formam habuerit, quia non aliquid corporeum tale exsistere potest quod nullam habeat formam, sed ideo non absurde *informem* appellari posse dicimus, quia in confusione et permixtione quadam subsistens, nondum pulchram apertamque et *distinctam* receperat formam, qualem modo cernimus. Facta est ergo illa materia in forma *confusionis* ante formam *dispositionis.* In forma *confusionis* prius omnia corporalia materialiter simul et semel sunt creata; postmodum in forma *dispositionis* sex diebus sunt ordinata. — Ecce absolutum est quod primo in discussione propositum fuit, scilicet quare illa materia dicatur *informis.*

Hic ad id quod secundo quaerebatur respondet. — « Nunc superest quod secundo proponebatur explicare, *ubi* scilicet illa materia substiterit, et *quantum* in *altitudine* porrigebatur. — Ad quod nihil temere asserentes, dicimus quod illa prima rerum omnium moles, quando creata est, ibidem ad *esse* videtur prodiisse ubi nunc formata subsistit; eratque terreum hoc elementum in uno loco eodemqne medio subsistens, caeteris tribus in una confusione permixtis, eisdemque circumquaque in modo cujusdam nebulae oppansis, ita obvolutum erat, ut apparere posset quod fuit. — Illa vero tria, in una permixtione confusa circumquaque suspensa, eousque in *altum* porrigebantur, quousque nunc summitas corporeae naturae pertingit». Et sicut quibusdam videtur, ultra locum firmamenti extendebatur illa moles, quae in inferiori parte spissior atque grossior erat, in superiori vero rarior et levior atque subtilior exsistebat; de qua rariori substantia putant quidam fuisse *aquas,* quae super firmamentum esse dicuntur. « Talis fuit mundi facies in principio, priusquam reciperet formam vel dispositionem ».

Ostenso qualis fuit mundi facies in ipso primordio, incipit prosequi operum sex dierum distinctionem. — Nunc superest ut dispositionem illam, qualiter perfecta sit, ordine prosequamur. — *Sex diebus,* sicut docet Scriptura *Genesis, distinxit* Deus et in formas redegit proprias cuncta quae simul materialiter fecerat; perfecitque opus suum in die

sexto, et sic deinde *die septimo* requievit *ab omni opere* suo, id est cessavit novam creaturam facere. Sex enim diebus sex rerum genera distinxit, nihilque postea fecit quod in aliquo illorum non contineatur. Operatus est tamen postea, sicut Veritas in Evangelio (1) ait: *Pater meus operatur usque nunc, et ego operor illud.*

De quatuor modis divinae operationis. — *Quatuor* enim *modis*, ut ait Alcuinus, *Super Genesim* (2), operatur Deus: « *Primo* in Verbo omnia disponendo. *Secundo* in materia informi quatuor elementorum, de nihilo eam creando; unde: *Qui vivit in aeternum creavit omnia simul* (3), omnia scilicet elementa, vel omnia corpora materialiter simul creavit. *Tertio* per opera sex dierum varias *distinxit* creaturas. *Quarto* ex primordialibus seminibus non incognitae oriuntur naturae, sed notae saepius reformantur, ne pereant ».

---

(1) *Ioan.* c. V. v. 17.

(2) *Interrog. et Respons.* inter. 19.

(3) *Eccli.* c. XVIII. v. 1.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE XII. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIONES

QUAESTIO I.

543. (1) — Proponitur quaestio. — Circa *distinctionem duodecimam,* in qua Magister agit de creatura *pure corporali,* quaeruntur duo de *principio materiali:* — *Primo:*

Utrum in substantia generabili et corruptibili sit aliqua entitas positiva realiter distincta a forma? — * *Secundo, utrum per aliquam potentiam materia posset esse sine forma?* *

544. — Argumenta principalia (1). — * Circa *primum* * arguitur quod non: — *a)* Philos. VII. *Metaph.: Materia non est quid, nec quale,* et sic de aliis praedicamentis; ergo non continetur sub aliquo illorum quibus *ens* dividitur et distinguitur; ergo non distinguitur a *forma,* forma enim substantialis est *substantia.*

Sed dices quod non est ens *actu,* sed tantum est ens in *potentia.* — *Contra:* materia non est *materia* in *potentia,* quia materia non est in materia, nec est forma, ut dictum est, nec compositum, et sic de aliis; ergo *nihil.*

(2) *b)* Praeterea, V. *Physic.: Quod movetur est; sed quod generatur non est,* per hoc volens probare differentiam *generationis* a *motu;* igitur oportet quod intelligatur ibi eodem modo *esse* in secundo *negative* et in primo *affirmative:* sed *esse* quod affirmatur de eo quod *movetur* est esse in *potentia;* quia *motus* est *actus entis in potentia secundum quod huiusmodi,* III. *Physic.;* ergo *esse* * negatum * de eo quod *generatur* est esse in *potentia;* igitur *materia,* quae est subie-

(1) Solvuntur ad n. 561.

ctum generationis, non est ens in *potentia;* quia argumentum non procedit de *termino* generationis, sed de *subiecto,* quia de termino motus non est verum dicere quod sit, sicut nec generationis dum est in *generari* (*a*). Cum igitur materia non sit ens in *actu,* nec ens in *potentia*; ergo est *nihil.*

c) Praeterea, I. *Physic.*: *Materia non est scibilis nisi in analogia ad formam:* sed si esset per se ens sine entitate formae, sive ens distinctum a forma, esset *per se intelligibilis;* ergo.

d) Praeterea, si materia esset aliquid, esset aliquis *actus,* quia ens positivum extra animam actus quidam est: sed non est *actus,* quia actus *distinguit* et *dividit,* materia autem nec dividit, nec distinguit, quia *in fundamento naturae nihil est distinctum,* I. *Metaph.* etc.

e) Praeterea, si esset *actus,* compositum non esset *per se unum,* quia ex duobus entibus in actu non fit per se unum; nec potest esse *compositum,* quia compositum non est principium, sed principiatum: si autem esset actus, esset vel actus qui est *forma,* vel actu ens *compositum;* cum igitur non sit nec hoc, nec illud, est *nihil,* vel non est aliqua entitas distincta a forma.

545. — **Contra**: Philos. II. *Physic.* et V. *Metaph.*: *Materia est ex qua fit res cum insit.* Et ponitur *cum insit,* ad differentiam *termini oppositi,* ex quo fit res, non tamen *inest.* Forma autem * non potest esse *illud ex quo* fit res, quia forma est *terminus* factionis: sed illud ex quo fit compositum *praecedit* formam; ergo * (*b*).

546. (3) — **Aliorum sententia** (1). — Hic dicit *una opinio* rem generabilem et corruptibilem habere in se *tantum unam* realitatem positivam; et quidam dicunt illam esse *materiam,* et quidam *formam.* — Et differunt opiniones istae solum in *voce,* et non in *re.* — Nam dicentes illam realitatem esse *mate-*

(*a*) Ed. Ven. quia de motu non est verum dicere quod terminus eius sit.

(*b*) Wadd. Forma autem est terminus factionis, vel per hoc quod est, ex quo patet quod non est forma, quia illud ex quo fit compositum praecedit formam; per hoc quod dicitur *cum insit,* excluditur privatio; ergo.

(1) Rationes solvuntur ad n. 550.

riam dicunt materiam proficere in gradu *entitatis* non per aliquod *extrinsecum*, sed per suum *intrinsecum*. — *Exemplum* de quantitate *interminata*, quae terminatur non per aliquid *extrinsecum*, sed per terminum *intrinsecum*. — Sic, ut dicunt, forma non est terminus *extrinsecus*, sed *intrinsecus* materiae; quae licet sit terminus, non tamen est *aliud* a materia; et ipsa ut aliter et aliter terminatur dicitur aliud et aliud compositum; et tamen omnes illi gradus sunt idem materiae identice.

547. (4) — Impugnatur primo. — Positio ista *non videtur* * *rationalis* *, nec videtur esse secundum intentionem Philosophi. Arguo enim sic: — *a)* In generatione naturali, secundum Philos. I. *De Gener*, semper aliquid corrumpitur et aliquid generatur. Sed tunc accipit Philosophus quod in generatione ex opposito fit oppositum: non quod oppositum maneat, sed aliquod commune utrique termino, quod vult esse *materiam*, quae non potest esse idem cum aliquo oppositorum, quia unum oppositorum non manet cum alio.

(5) *b)* Sed *respondetur* quod agens naturale requirit aliquid in quod agat, et hoc est terminus corrumpendus. Tunc igitur quando dicitur quod *hoc fit illud*, verum est; non tamen dicitur quod aliquid *maneat* eius quod praefuit, quod sit commune illis, sed ita fit ex opposito, quod *hoc totum* fit *hoc totum*. Et ista videtur intentio Philos., I. *De Gener.*, ubi dicit quod in hoc distinguitur *generatio* ab *alteratione*, quia in generatione *totum* convertitur in totum; non sic in alteratione, propter hoc quod generabilia et corruptibilia sunt per se entia simplicia. — *Contra:* nihil prohibet effectum produci ab agente sine illo, quo praesente, virtus agentis magis debilitatur quam fortificetur: sed praesentia contrarii in aere, quod debet corrumpi ab igne, magis debilitat virtutem ignis ad producendum ignem quam fortificet; ergo ignis agens, qui praehabet in virtute sua totum ignem generandum, quia ignis generandus non est nisi quid simplex, secundum illos, non habens partem et partes realiter distinctas, poterit ignem generare, nullo contrario praesupposito.

c) Ex hoc idem arguitur aliter sic: Agens naturale potens in aliquem effectum totum de necessitate producit eum, si non prohibetur, quia agens naturale non impeditum de ne-

cessitate agit in quolibet quod est in virtute eius activa, ut patet de forma quam producit et inducit necessario agens non impeditum, nec ab aliquo agente, nec ex parte passi. Si igitur agens naturale habet aliquem totalem effectum in virtute sua activa, necessario ponet ipsum, si non fuerit impeditum: sed non impeditur nisi per contrarium corrumpendum. Si autem in corrumpendo non sit aliquid (non contrarium (*a*)) quod de se sit *pars* compositi, sed *totum* est contrarium, agens non indiget opposito in producendo, nec oportet quod corrumpat, quia non corrumpit nisi ut aliquid quod est in corrupto sit ipsius geniti, quia etiam ex eius praesentia (*b*) magis impediretur quam promoveretur in actione sua; ideo enim agens non potest producere nisi corrumpendo, quia non habet totum effectum in virtute sua, et ideo oportet corrumpere aliquid, ut quod fuit aliquid alterius, scilicet corrupti, sit aliquid ipsius geniti; ergo, etc.

548. (6) — Impugnatur secundo. — Praeterea *secundo* sic: — *a)* Aliqua substantia est corruptibilis per aliquid *intrinsecum* sibi, * secundum * Philos., VII. *Metaph.* c. 5: sed nulla substantia quae est *forma* simplex est corruptibilis per aliquid sibi intrinsecum; ergo cum aliqua sit corruptibilis, hoc erit per aliquid intrinsecum *aliud a forma:* hoc non est nisi *materia*, ut dicit Philos. in eodem VII., quod *materia est qua res potest esse et non esse.*

b) Dices quod ideo est corruptibilis, quia habet *contrarium.* — *Sed hoc non valet,* quia non habet (*c*) contrarium alicui, ratione cuius sit corruptibile, nisi quia habet aliquid *intrinsecum,* ratione cuius habet posse non esse, quia scilicet per hoc potest recipere suum contrarium. Et hoc insinuat Philosophus, dicens ibi quod materia est illud *quo res potest esse et non esse.* Et ratio est, quia est capax alicuius formae quam non habet, quae opponitur illi sub qua est.

c) Praeterea, si materia non est distincta a forma, non est possibilis aliqua *mutatio substantialis.* — Probo per Philos. V. *Physic.:* mutatio quaedam est de *non subiecto* in *subiectum,* alia a *subiecto* in *non subiectum,* alia de *subiecto* in *subiectum;* de *non subiecto* autem in *non subiectum* est im-

(*a*) Deest in Ed. Ven. (*b*) Ed. Ven. potentia. (*c*) Ed. Ven. est.

possibilis: sed omnis mutatio est *aliter se habentis.* Tunc sic: generatio est mutatio de *non subiecto* in *subiectum,* * corruptio est a *subiecto* in *non subiectum* *; igitur est ibi aliquid aliter se habens. * Si igitur * non est ibi materia, quae ponitur subiectum commune, igitur generatio non est a non subiecto in subiectum, nec corruptio a subiecto in non subiectum, hoc est, non erit in corruptione mutatio a forma in privationem, nec in generatione a privatione ad formam, si ibi non est subiectum materia, quia *privatio* non est nisi in *apto nato.*

(7) *d)* Et *si dicas* quod ignis qui generatur vel corrumpitur aliter se habet, *non valet,* quia nihil ignis manet; ergo nec ignis aliter se habet, quia *aliter se habere* est conditio *entis,* ut patet * X. * *Metaph.*

e) Et *si dicas,* quare non potest converti totum in totum, ut ex toto generetur totum? — *Dico* quod bene potest hoc fieri, sed non generando, sed magis *transubstantiando,* sicut panis convertitur in corpus Christi, et ista conversio non est *mutatio,* ut dicitur in IV. [*dist.* 11].

f) Et tunc respondeo ad auctoritatem, quae est *vocalis* cum dicitur: generatio est mutatio *totius* in totum. Sciendum est enim quod in aliis mutationibus extra substantiam, sicut in alteratione, non est mutatio *totius* in totum, quia ibi non est proprie aliquod totum; eo tamen modo quo est ibi *totum* quasi *per accidens* et quadam aggregatione, eo modo est ibi mutatio totius in totum. Unde in VII. *Metaph.* dicit Philos. quod non generatur *albedo,* sed *lignum album;* tamen *lignum album* non est vere *totum,* nisi *secundum quid,* sicut nec acervus lapidum est proprie totum, sed partes vel lapides; sed *lignum* est quoddam *per se totum* et generatur totum per se, quod est per se unum, quotcumque formae sint in tali per se uno; quia enim ignis est aliquod totum per se unum ens quod est generatum, et aqua similiter est quoddam totum habens partes realiter distinctas, quae vere faciunt unum per se, ideo tota dicitur corrumpi vel esse corrupta, quando ex ea fit ignis, et hinc est quod totum dicitur converti in totum, quia totum per se unum fit post corruptionem alicuius totius, quod vere fuit unum, et per consequens vere totum corruptum, quamvis subiectum maneat commune.

(8) *g)* Item, in omni genere est reperire per se ordinem et statum, II. *Metaph.*, sicut patet in genere causae *efficientis*. In genere igitur causae *materialis* erit ordo essentialis, et sic in receptivis materialibus erit dare primum receptivum essentialiter: sed primum receptivum non est nisi ad primum actum: sed primus actus est substantialis: *idem* autem non recipit *seipsum*, sed oportet quod *realiter distinguatur* ab illo; ergo primum compositum erit compositum ex *primo receptivo* et *actu primo realiter distincto* ab illo.

h) Praeterea, aliquod causatum est causatum a quatuor causis; quia si non, sequitur quod aliqua causa ultima causabit sine priori, vel erit dare quod *materia* non erit causa per se alicuius. — *Probatio:* nullum causatum est quin habeat *formam;* igitur si non est ex omnibus quatuor causis, sequitur quod vel non habeat *efficientem*, sive *finem*, quae sunt causae priores quam sit forma; vel si habet illas, sequitur quod *materia* nullius erit causa. Tunc arguo sic: si aliquod causatum est vere causatum, vere est a quatuor causis: sed materia non est idem causato; ergo causatum habet in se *materiam* et *formam*, quae sunt duae causae.

(9) *i)* Praeterea, substantia per se exsistens (*a*) dividitur in substantiam simplicem et compositam: sed composita non potest esse per se divisa contra simplicem, nisi habeat partem * realiter * differentem et realiter distinctam (*b*) a forma; ergo.

549. — Impugnatur tertio. — *a)* Praeterea, August. XII. *Confess.: Duo fecisti, Domine: unum prope te, et aliud prope nihil,* quod vocat *materiam: forma* autem non potest esse *prope nihil.*

b) Praeterea, Augustinus probat ibi materiam esse notam per mutationem, quia oportet aliquid moveri, sicut dicit Philosophus; propter quod dicit Commentator quod transmutatio fecit scire materiam.

550. — Solvuntur rationes praefatae sententiae. — Ad *rationes oppositas* [n. 546] dico: — *a)* Quod si forma substantialis non esset nisi gradus *intrinsecus* materiae, sequeretur tunc quod per illos gradus generabilia non distinguantur specie, quia isti gradus sunt essentialiter *idem tertio*, scilicet materiae, nec alterius rationis secundum illos gradus.

(*a*) Ed. Ven. ens (*b*) Ed. Ven. partes.... differentes.... distinctas.

b) Praeterea, certum est quod anima intellectiva non potest esse gradus *intrinsecus* materiae, quia ipsa est terminus creationis.

551. (10) — **Potentia obiectiva-subiectiva.** — Est igitur videndum primo *quale ens* est *materia.* — Ad quod praemitto quamdam distinctionem de *potentia.* Aliquid enim potest esse in *potentia* dupliciter: uno modo ut *terminus:* alio modo ut *subiectum* quod est in potentia ad terminum. — Et forte est eadem potentia; sed ut comparata ad diversa dicitur *obiectiva* vel *subiectiva,* ita quod *subiectum* exsistens dicitur in potentia *subiectiva,* et *eadem* ut respicit *agens* dicitur *obiectiva.* Possunt tamen separari, ut in *creabili,* ubi est potentia *obiectiva,* et non *subiectiva,* quia ibi non subiicitur aliquid.

552. — **Aliorum sententia circa potentialitatem materiae.** — Dicunt ergo *aliqui* quod *materia* est in potentia *obiectiva tantum:* sicut *albedo* est in potentia obiectiva *quando non est,* quae tamen *secundum quid* est, quia est in virtute causae vel causarum suarum.

553. — **Impugnatur.** — *Contra hoc:* — *a)* Concludunt omnes rationes factae superius [n. 547 seqq.].

b) Et iterum arguo sic: qui habet totum ignem generandum in virtute sua activa potest totum illum generare, ex quo non supponit aliquid per se ens in potentia subiectiva; ergo.

c) Similiter etiam (*a*) nec ignis, nec quodcumque generatum vel generandum erit realiter *compositum* ex diversis entibus, sed simplex quoddam.

d) Non salvatur etiam *mutatio substantialis* secundum hanc viam; quia nihil *aliter se habet* in mutatione substantiali; quod enim áliter se habet nunc quam prius oportet manere et esse: et secundum hanc viam materia non est nisi in termino vel terminis generationis, ut videtur.

e) Similiter patet quod haec via negat *compositionem;* sicut enim quando albedo de potentia obiectiva redit ad actum, non propter hoc fit in albedine realis compositio, sic cum ex igne in *potentia* fiet ignis in *actu* nulla erit ibi compositio. — Et ideo ponens materiam solum in potentia obiectiva, et non subiectiva, negat omnem rationem Philosophi de *materia.*

(*a*) Wadd. ergo similiter etiam...

554. (11) — **Doctoris sententia circa entitatem materiae primae.** — *a)* Dico igitur quod *materia* est per se unum *principium naturae*, ut dicit Philos. I. *Physic.* et II, quod est per se *causa*, ut dicit II. *Physic.* et * V. * *Metaph.*, quod est per se *fundamentum* **formarum**, I. *Metaph.*, quod est per se *subiectum mutationum* substantialium, V. *Physic.*, quod est per se *causa compositi*, II. *Physic.*, quod est *terminus creationis* (1); igitur sequitur quod est aliquid non in potentia *obiectiva* tantum, ut probant omnes rationes supradictae, sed oportet tunc quod sit in potentia *subiectiva* exsistens in *actu*, vel *actus*, non curo quodcumque dicatur, secundum quod omne illud dicitur esse *actu* vel *actus* quod est *extra causam suam;* cum enim sit principium et causa *entis*, oportet necessario quod sit aliquod *ens*, quia cum principiatum et causatum dependeat a causa sua et a principio suo, si esset nihil vel non ens, dependeret *ens* a *nihilo* vel non ente: quod est impossibile.

b) Praeterea, manet sub terminis oppositis *eadem*, et sub potentiis numero diversis, quae in ipsa corrumpuntur, et est *terminus creationis*, patet, et secundum hoc est *realitas distincta* a *forma*, ex eisdem causis, et est quid *positivum*, quia receptivum formae.

c) Tamen dicitur ens in *potentia*, quia quanto aliquid habet minus de *actu*, tanto magis est in *potentia;* et quia materia est receptiva omnium formarum substantialium et accidentalium, ideo maxime est in *potentia* respectu earum, et ideo definitur per esse in *potentia*, secundum Aristot.; non enim habet actum *distinguentem*, vel *dividentem*, vel *receptum*, vel *informantem*, et dantem sibi esse *specificum*. — Ex quo tamen est *receptivum* istius actus, per suppositum, et est *causa compositi*, non potest esse *nihil*, quia nihil non est alicuius receptivum (2).

555. (12) — **Obiectiones.** — Sed *contra* hoc *obiicitur*, quod scilicet materia non habeat tale esse in actu. — *a)* Philos.

---

(1) *Quam sine specie feceras, unde speciosum mundum faceres.* August. *Confes.* Lib. XII. c. 4.

(2) *Priusquam istam informem materiam formares atque distingueres non erat aliquid: non color, non figura, non corpus, non spiritus; non tamen omnino nihil: erat quaedam informitas sine ulla specie.* — August. *Confes.* Lib. XII. c. 3.

enim 1. *De Gener.* arguit contra illos qui ponebant subiectum generationis sive materiam aliquod corpus in *actu,* quia tunc *generatio,* secundum Philosophum, non esset nisi *alteratio;* quia omne quod advenit enti in *actu* est *accidens;* igitur eodem modo hic, si materia sit de se aliqua entitas in *actu* vel actualiter, distincta contra formam, et solum diceretur ens in *potentia,* quia *receptiva* actus *completivi speciei,* quicquid igitur adveniret constitueret *unum* ens *per accidens* cum eo; tolleretur igitur omnis *mutatio substantialis* per hunc modum.

b) Praeterea, *potentiale* in omnibus aliis generibus a *substantia* non est actu illius generis. Patet in omni genere *accidentis;* nam susceptivum coloris nihil est in genere coloris. Igitur in genere *substantiae* receptivum istius generis nihil erit generis substantiae; igitur susceptivum formae substantialis non est realiter distinctum a forma substantiali, quia illud receptivum non ponitur in aliquo genere, nec reducitur ad aliquod aliud genus quam ad *substantiam;* non igitur realiter distinguitur a forma.

c) Praeterea, ex duobus entibus in *actu* non fit *per se unum;* igitur ex materia, quae secundum istum modum est in actu, non fieret *per se unum* cum forma, nec resultaret unum compositum quod esset *per se unum.*

556. (13) — Solvuntur. — *Respondeo:* — *a)* Ut prius, quod *materia* dicit entitatem aliquam *positivam* extra intellectum et causam suam, secundum quam entitatem est capax formarum substantialium, quae sunt *actus simpliciter.* Unde oportet quod res *generabilis* et *corruptibilis* vel sit omnino *simplex,* ut forma, vel componatur ex *aliquo* et *nihilo,* vel sit compositum ex *aliquo* et *aliquo.* — *Primum* est absurdum, scilicet quod generabile sit *simplex,* et contra hoc sunt rationes superius [n. 547 seqq.] factae. — *Secundum* etiam est impossibile, scilicet quod aliquid componatur ex *nihilo* et *aliquo.* — Igitur sequitur necessario *tertium,* scilicet quod aliquid componitur ex *aliquo* et *aliquo,* sicut ex *materia* et *forma.* — Non est autem inconveniens quod in composito sit *aliquid* et *aliquid,* sicut non est inconveniens quod aliquid sit compositum.

b) Et tunc ad argumentum *tertium* [n. 555*c*] dico quod sicut non repugnat *per se uni* quod sit *compositum,* ita non repugnat ei quod sit ex aliquibus *actualibus* entitatibus realiter distinctis.

c) Sed dices quod ita ex *albo* et *ligno* potest fieri *unum per se,* quia quoddam compositum. — *Respondeo:* in ente communi *unitas* vel est *idem* quod *ens*, vel est passio *immediate* consequens ens, et ideo non potest demonstrari de ente; quia si demonstraretur, aut hoc esset ex definitione subiecti, scilicet *entis* vel *unius:* sed ista sunt transcendentia, et non habent definitionem; et ideo *unitas* in communi vel passio immediata entis, quae est esse *unum*, non potest demonstrari de ente: vel si esse unum sit passio *mediata,* illud tamen per quod inest enti non est nobis notum. Sic etiam dico in speciali: *unitas* entis specialis vel est passio *immediata* eius, et secundum hoc cuilibet enti speciali immediate inest sua unitas, vel si inest ex natura alterius, illud non est nobis notum.

d) Quando ergo quaeritur, quare hoc compositum est *per se unum?* non est reddenda alia causa nisi quia habet *talem* formam qua est *per se ens,* ideo *per se unum;* et ita de composito (*a*) non est alia causa reddenda; et ideo sicut ens *per se* potest esse *simplex* et *compositum,* sic nec repugnat per se passioni entis, scilicet suae *unitati*, esse *simplex* vel *composita.*

(14) *e) Sed dices:* tu bene assignas rationem *unitatis* ex parte *totius,* quia scilicet totum ideo est *per se unum* quia habet *talem* formam, et aliud est *per accidens unum* propter *talem* formam; sed quaero de *partibus* compositi, unde habent quod istae dant esse *per se unum,* et aliae non? — *Respondeo:* Philos. VIII. *Metaph.* quaerit quare aliquid est *unum*, et dicit quod *simplex* est *unum,* quia statim est id quod est. Sed in *compositis* est dare aliquam rationem, et nescivit Philosophus aliam dare, nisi quia hoc est *actus* et illud *potentia,* ita quod hoc est potentia essentialiter *receptiva* secundum totum genus suum, et illud actus essentialiter *perficiens* aliud; et ideo ex his fit *unum per se,* scilicet ex *materia* et *forma.* Non sic est de *subiecto* et *accidente;* quia enim tam materia quam forma sunt causae *intrinsecae* entis compositi, ideo faciunt *per se unum; albedo* vero et *homo* non sunt causae *intrinsecae,* quia homo in ultima actualitate sua potest esse sine albedine, et ideo nec per se habet potentialitatem ad albedinem, et ideo

(*a*) Ed. Ven. et e converso de composito per accidens.

tantum faciunt *unum per accidens.* Aliqua etiam constituunt unum tantum aggregatione; ideo * possunt * (*a*) esse *unum aggregatione.* Aliqua etiam sunt unum unitate *ordinis,* quia scilicet ordinantur ad *unum.*

(15) *f)* Et si fiat altercatio, sicut argutum est supra, quod ex *actu* et *actu* non fit *unum per se,* nec ex *esse* et *esse, dico* quod si accipias esse *actu* ut distinguitur contra *potentiam*, secundum quod *actus* et *potentia* dividunt *totum ens,* sic dico quod *materia* potest dici in *actu,* et licet non dicatur *actus,* quia actus habet eam distinguere et denominare, posset tamen dici *actus* secundum quod Aristot. accipit *actum* in VI. et VIII. *Metaph.* — Si autem *actus* dividatur contra illud quod *recipit* actum, sic materia non est actus, quia est *primum receptivum* actus: tale autem oportet esse denudatum ab omni actu, quia est distinguibile per omnem actum, ut sic possit esse pars omnis entis. — *Cum* igitur *dicis* quod ex *duobus* entibus non fit *unum, dico* quod falsum est quando unum est in *potentia* ad aliud; et similiter dicendum est de *esse* et *esse.*

g) Ad *aliud* * etiam quod * dicis [n. 555*a*] quod *generatio* esset *alteratio,* ut probatur per Aristot. contra antiquos (*b*), *dico* quod antiqui ponebant corpus habens formam substantialem esse materiam et subiectum generationis, ut patet I. *De Gener.;* alii scilicet terram, etc.; et sequitur quod faciebant omnem generationem *alterationem.* Sed in proposito non pono quod *materia* sit *actuata* et *distincta* per aliquam formam substantialem.

h) Ad *aliud* [n. 555*b*] de *receptivo* in genere substantiae et accidentis, *dico* quod si *albedo* poneretur compositum ex partibus essentialibus, secundum quod Philosophus videtur ponere XII. *Metaph.* principia proportionabilia in omni genere, tunc est ad oppositum. — Et si hoc non ponatur, pono tunc in accidentibus receptivum alicuius accidentis non esse eiusdem generis cum recepto, nec per se, nec per reductionem; et tunc etiam sequitur oppositum, quia potentiale et receptivum accidentis alicuius in uno genere * respectu * alicuius generis prioris est actuale, ut receptivum in genere coloris, et universaliter in genere *qualitatis* est aliquod actuale de genere priori,

(*a*) Wadd. posset.

(*b*) Ed. Ven. ut probatur per antiquos.

scilicet de genere *quantitatis*, ut superficies respectu colorum; igitur potentiale et receptivum in primo genere non potest esse de aliquo alio priori genere. Ideo oportet esse de eodem genere, scilicet de genere *substantiae*.

557. ([16]) — **Declaratur quomodo materia realiter distinguitur a forma.** — Sequitur *secundo* (*a*) videre *quomodo materia realiter distinguitur a forma*. — Ubi dico quod sunt omnino *alterius rationis*, et *primo diversa*. — Quod *probo* sic: — *a) Actus* et *potentia*, quae sunt principia entis, sunt *primo diversa:* materia et forma sunt huiusmodi; ergo.

b) Si enim forma esset eiusdem rationis cum materia, non competeret sibi *dare* esse; et si materia esset eiusdem rationis cum forma, non competeret sibi *recipere* esse.

c) Si etiam aliquid formae includeretur in materia, forma quantum ad hoc non esset apta nata *recipi*, sed magis *recipere*, et sic forma non esset primum *receptum*, sed aliquid eius esset non receptum, sed *receptivum*. Eodem modo si aliquid materiae esset inclusum in forma, ipsa non esset primo *receptiva*, sed *recepta* quantum ad aliquid sui.

d) Sic igitur sunt omnino *alterius rationis* et *primo diversa* inter se.

558. — **Declaratur quomodo materia et forma constituunt unum simpliciter.** — Quomodo igitur, ex quo sunt duo principia distincta et primo diversa, possunt constituere aliquid *unum simpliciter?* — Dico quod quanto aliqua sunt magis distincta et diversa formaliter, tanto sunt magis disposita ad faciendum *per se unum;* quia in illa constitutione non requiritur *similitudo* in natura, sed *proportio* conveniens, quae potest esse inter *primo diversa*.

559. — **Conclusio Doctoris.** — Dico igitur quod mihi est *contradictio* quod materia sit *terminus creationis* et *pars compositi*, et quod non habeat aliquod *esse*, cum tamen sit aliqua *essentia;* quod enim aliqua essentia sit extra causam suam, et quod non habeat aliquod *esse* quo sit *essentia*, est mihi contradictio.

560. ([17]) — **Obiectio.** — *a) Proponitur.* — *Obiicitur* etiam ab aliis contra dicta per Comment. VIII. *Metaph.*, ubi dicit

(*a*) Ed. Ven. tertio.

quod generans non facit aliud quam *extrahere* illud quod est in *potentia* ad *actum*. Unde dicit quod non largitur *multitunem*, sed *perfectionem*. Sed si produceret aliquam actualitatem quae prius non fuisset in materia, iam largiretur *multitudinem:* quod est contra eum. Oportet ergo quod sicut fuit tantum unum in potentia, ita sit unum tantum in actu, et sic non erunt duae entitates absolutae in generato.

b) Solvitur. — *Respondeo:* in generationibus et corruptionibus communiter concurrunt potentia *obiectiva* et *subiectiva* [Vid. n. 551], et ex potentia *obiectiva* trahit agens ad *actum* illud quod est in tali potentia, puta *totalem terminum* generationis, qui includit formam et materiam dum est in potentia obiectiva, sicut quando est in actu habet utrumque. Et hoc modo agens non largitur *multitudinem,* sed *perfectionem* solum; sicut enim totus ignis est factus in actu, sic totus fuit in potentia. Et haec est *prima extractio* eius quod fuit in potentia *obiectiva.* — *Secunda extractio* est secundum quod agens de potentia materiae praeexsistentis, et quae in fine generationis est pars compositi, educit formam, quae est altera pars compositi, quae prius non fuit in actu, nec in re extra, sicut materia. Et sic agens vel generans largitur *multitudinem,* loquendo de multitudine in actu. Sic igitur generans largitur *perfectionem,* prout accipit totum terminum generationis, quod erat in potentia obiectiva — Alio autem modo accipiendo potentiam *subiectivam,* ut de qua extrahit formam, sic largitur aliquam *multitudinem* actualem.

561. (18) — Solvuntur argumenta principalia. — *a)* Ad *argumentum primum* [n. 544 *a*] dico quod illa propositio non facit ad propositum; quia Aristoteles non dicit eam ex intentione, sed arguendo ad partem falsam pro opinione antiquorum. Quod patet primo ex processu litterae, quia postquam dixit quod nec est *quid,* nec *quale,* etc. subdit: *Sic quidem intendentibus accidit materiam subiectum esse, sed impossibile:* sed non est modus Aristotelis subiungere *sed impossibile* suae determinationi. — Esto tamen quod sit verum, auctoritas tamen solvit argumentum; ponit enim illa quibus ens *determinatur* et *distinguitur:* distinctio autem vel determinatio fit ab actu *actuante* et *distinguente*, qualis est forma, et nihil huiusmodi est *materia.*

Sed *dices* ultra quod materia praedicatur de omnibus *denominative;* unde VII. *Metaph.* dicit Philos. quod arca non est lignum, sed *lignea;* ergo de nullo praedicatur *essentialiter;* ergo si nullum est eorum quae sunt, erit *nihil.* — *Dico* quod ex hoc quod materia praedicatur *denominative* de aliquo, patet quod non est *nihil,* sed aliquid, quia *nihil* non denominat aliquid.

Dico igitur quod *denominativa* proprie dicuntur quae differunt *cadentia* ab alio. Patet in *Praedicamentis. Casus* autem iste potest esse vel sicut *accidentis* ad subiectum, vel sicut *formae* ad suppositum eiusdem naturae. — Et secundum hoc est *duplex* praedicatio denominativa: una *accidentis* denominantis subiectum, * ut *homo* est *albus* *: alia *formae* non acceptae in *abstracto,* nec secundum rationem quidditatis absolutae, sed quasi in *concreto* per cadentiam formae ad suppositum naturae propriae, secundum quod dicimus *homo* est *animatus,* non *homo* est *anima;* et isto modo omnia superiora dicuntur de suis inferioribus, ut *Socrates* est *homo, homo* est *animal;* non *homo* est *animalitas,* vel *Socrates* est *humanitas.* — Et sic etiam in proposito dicitur quod materia est *informata;* non tamen quod materia sit *forma.*

(19) *b)* Ad *aliud* V. *Physic.* [n. 544 *b*], *quod movetur,* etc. dico quod licet entitas *actualis* non sit mobili *ratio* recipiendi motum, sed magis ut est ens in *potentia,* est tamen actus *necessario requisitus* ad hoc quod moveatur; et sic loquitur Philos. dicens: *quod movetur est:* non quod haec sit conditio mobilis *per se,* sed *per accidens,* requisita tamen necessario ad motum. *Per se* autem conditio mobilis est esse in *potentia.* Bene tamen potest esse aliquid conveniens alicui *per accidens,* et tamen *necessario: per accidens,* * in quantum * (*a*) non includitur in ratione formae illius; *necessario* tamen requisitum ad illud, quia sine illo illud non esset, sicut *privatio* est principium *per accidens naturae,* I. *Physic.* — Ad probandum igitur quod *generatio* non sit *motus,* sufficit Aristoteli quod subiectum generationis non necessario est ens *actu,* sed est ens in *potentia;* subiecto autem motus sive ei quod movetur necessario coniungitur quod est *ens actu,* licet *per accidens,* ut dictum est.

(*a*) Wadd. et tamen necessario per accidens, quia.

c) Ad aliud [n. 544 *c*] de *materia,* quod *non est scibilis,* etc., dico quod Philos. indistincte et in universali loquitur de *motu* usque ad V. Librum; et ideo consideratio eius de *materia* se extendit ad subiectum tam *mutationis* quam *motus;* loquitur enim ibi de materia ut est *subiectum,* non solum in *generatione,* sed etiam in *alteratione,* et ut habet ordinem ad *transmutationem.* Sic nec subiectum motus, nec mutationis est *scibile per se,* nec scitur per se, sed in *comparatione* ad aliud. — Sed non sequitur quod non sit *alio modo* scibile *per se* et secundum se: sicut ignis ut *transmutatur localiter* non potest cognosci nisi per comparationem ad locum; potest tamen cognosci *alio modo* et perfectiori quam per comparationem ad locum. — Intentio autem Philosophi est ibi quod quantumcumque materia vel subiectum cognoscatur et sit cognoscibile in se et per se, est tamen cognoscibilis in comparatione ad formam.

(20) Dico igitur quod materia secundum se in sua essentia est *cognoscibilis;* sed non a *nobis.* — *Primum* patet, quia omnis entitas absoluta in se est cognoscibilis: materia est huiusmodi; ergo; habet enim ideam in Deo, vel ex parte *obiecti,* vel secundum rationem ex parte *essentiae,* secundum aliam opinionem. — *Secundum* patet; nam forma est magis cognoscibilis a nobis quam materia: sed forma non cognoscitur nisi ex operationibus; igitur nec materia; quanto enim est aliquid magis remotum a sensibus tanto minus est a nobis cognoscibile. Cognoscimus igitur materiam, ut dicit Comment., per *transmutationem;* videmus enim unam formam novam post aliam, quia videmus novam operationem, quae arguit novam formam; igitur subiectum transmutationis commune manet: hoc est materia. Non igitur sequitur: est cognoscibilis in *analogia ad formam;* igitur *alio modo* vel in se vel secundum se non est cognoscibilis.

d) Ad *aliud* de *actu* [n. 544 *d*] dico quod si accipis *actum* pro actu *informante,* materia non est *actus;* si autem accipias *actum* pro omni eo quod est *extra causam* suam, sic materia potest dici ens *actu* vel *actus.* — Sed secundum communem modum loquendi esse *actu* attribuitur et appropriatur *formae.*

e) Ad *ultimum* [n. 544 *e*] in oppositum patet quomodo materia est ens *actu* et quomodo non.

QUAESTIO II.

562. (1) — Proponitur quaestio. — * Secundo quaero: * *Utrum per aliquam potentiam materia possit esse sine forma?*

563. — Argumenta principalia (1) — Videtur quod non: — *a)* Quanto aliqua sunt *magis unum,* tanto sunt *minus separabilia:* sed materia est magis unum cum forma quam *passio* propria cum *subiecto:* et passio non potest separari a subiecto; ergo nec materia a forma. — *Maior* est manifesta. — *Minorem probo;* quia materia facit unum essentialiter cum forma et per se: sed propria passio non sic facit unum cum subiecto, quia facit unum *secundo modo dicendi per se* tantum.

b) Item, omni eo quod potest *per se* esse potest aliquid fieri *inferius. Probo:* illud quod *non potest per se* esse est inferius eo quod *potest per se* esse; ergo Deus potest facere: sed nihil potest esse inferius *materia,* quia cum materia sit ens in potentia et *prope nihil,* tunc illud inferius esset *nihil.*

c) Item, *privationes* sunt *oppositae,* sicut et formae quibus sunt oppositae: sed formae oppositae nunquam sunt simul in materia; ergo nec privationes oppositae: sed privationes oppositae non sunt simul, nec possunt esse, quia forma opposita uni actu (*a*) est in materia; si igitur materia non habet aliquam formam, sunt in ea oppositae privationes simul: quod est impossibile; ergo, etc.

564. — Contra: Non minus dependet accidens a substantia quam materia a forma: sed accidens potest fieri sine subiecto; ergo et materia sine forma.

565. (2) — Sententia I. negativa. — *a) Exponitur* — *Responsio:* secundum illos qui dicunt quod materia non est aliud a forma non est [n. 546], mirum si non potest esse sine forma; idem enim non potest fieri sine seipso.

(*a*) Ed. Ven. actui.

(1) Solvuntur ad n. 571.

566. — *b) Impugnatur.* — Sed hoc est falsum, ut probatum est supra [n. 547 seqq.], quia omne generabile est compositum ex *re* et *re.*

567. — **Sententia II. negativa.** — *a) Exponitur.* — *Alii* dicunt materiam habere *realitatem distinctam a forma;* non tamen potest esse sine forma, quia non est *actus,* nec habens actum, quia est tantum ens *potentiale* vel possibile; cum enim dividatur *ens* per *actum* et *potentiam,* materia non cadit sub primo membro, sed sub secundo, est enim potentia. Nihil ergo habet *actus* vel *actualitatis,* sed tantum habet esse *potentiale,* quod tamen esse est *aliqualis realitas distincta* a *forma.* Et per hoc salvant *compositionem realem.* Implicat autem contradictionem quod aliquid habeat esse tantum *potentiale* et sit *actualiter.*

b) Impugnatur. — Si isti intelligant per *realitatem* materiae aliquam entitatem vel realitatem *extra causam suam,* non video quod sit contradictio si ponatur virtute divina sine forma.

568. — **Exponitur III. sententia negativa** (1). — *Alii* habent aliam imaginationem de *materia;* quia ponunt eam esse terminum creationis alium absolute a forma; tamen dicunt quod non potest esse *sine forma.* — Quod probant: — *a)* Quia si fieret sine forma, esset *actus:* sed *materia* non est *actus;* ergo, etc.

b) Item, secundum Boetium, *omne esse est a forma;* ergo si materia sit sine forma, erit sine *esse:* quod est contradictio.

c) Praeterea, quod non habet *ideam* non potest fieri sine alio: materia est huiusmodi; ergo, etc.

d) Praeterea, illud in quod Deus non habet actionem non potest fieri *per se:* sed, secundum Doctores peritissimos, Deus non habet actionem in *materia;* ergo, etc.

e) Item, quae *analogantur* in aliquo primo, illud est *realiter* in uno primo, et in aliis non nisi per *attributionem* ad illud; patet de *sanitate,* quae est *realiter* in animali, et in urina non nisi per attributionem ad illud aliud; sed *esse* est a forma; ergo materia non est nisi in *analogia* ad formam, cui primo attribuitur.

---

(1) Cuius argumenta solvuntur ad n. 572.

f) Item arguitur: si materia haberet esse per se sine forma, tunc compositum non esset *vere unum*, quia haberet in se plura esse. *

(3) 569. — **Sententia Doctoris tenentis non esse contradictionem quod materia sit sine forma.** — *Respondeo* ad *quaestionem:* tenendo, ut in priori *quaest.* [n. 554] dictum est, *rem materialem* esse compositam ex *duobus*, quae sunt partes rei compositae, et quod semper aliquid generati praeexsistit generato sub forma corrumpendi, dico quod non est contradictio *materiam* esse *sine forma* quaecumque, *substantiali* et *accidentali.* — Quod *probo:* — *a) Absolutum distinctum* et *prius* alio absoluto potest esse, sine contradictione, sine illo: materia est ens absolutum distinctum et prius forma quacumque, substantiali scilicet et accidentali; igitur potest esse sine alio absoluto, sive sine forma substantiali vel accidentali absoluta. — *Maior declaratur;* nam ideo ponitur ibi *absolutum* ad excludendum *correlativum,* quia in his esset instantia: *prius* ponitur ibi ad excludendum *simultatem originis,* quae includit etiam simultatem correlativorum. — *Minor* etiam probata est supra in *quaest.* praec. [n. 554]. — Quod enim *materia* sit quid *absolutum,* satis patet, quia facit compositionem realem et *absolutam.* Quod autem sit *prior* forma, saltem *natura* et *origine,* patet, quia est *receptivum formae* et *fundamentum* eius: sed receptivum et fundamentum formae est prius forma. — Hoc etiam *confirmatur* per August., qui XIII *Confes.* dicit quod *prius origine* terminatur creatio ad *materiam* quam ad *formam,* licet, secundum eum, primo fuerit creata cum forma.

b) Item, quidquid Deus absolutum facit in creaturis, mediante causa secunda, potest facere *sine illa* causa secunda, quae non est de *essentia* causati: sed *forma* est causa secunda quae non est de *essentia materiae* in quantum *materia* est, mediante qua Deus dat esse materiae (*a*); ergo Deus sine illa * etc. * (*b*). — Quod autem forma non sit de *essentia materiae,* patet, quia aliter, adveniente alia et alia forma, esset *alia* et *alia essentia* materiae.

(*a*) Ed. Ven. sive quae non dat materiae esse.

(*b*) Wadd. potest facere materiam.

(4) *c)* Item, quod Deus immediate *creat* immediate *conservat* vel potest conservare: sed materia est terminus creationis, etiam secundum alios, et sic *immediate creatur* a Deo, ut probabo; ergo, etc. Quia ex quo materia est aliquid *primum* in entibus, non potest subesse causalitati alicuius creaturae. Similiter cum non possit produci nisi per *creationem*, et nulla creatura potest *creare*, ut probabitur (*a*) in I. *quaest.* IV., sequitur necessario quod *solus Deus* eam creat. Sed entitas absoluta quae est a solo Deo, sine alia aliqua entitate absoluta posteriore, potest conservari a Deo; quia Deus sine omni absoluto, quod non est de *essentia* rei, et quod est *posterius* ipsa re, potest rem conservare.

d) Item, non est necesse Deum velle aliquid *aliud a se* absolute et de *necessitate* [Vid. Lib. I. n. 689 seqq.]; ergo si vult necessario formam esse, ad hoc quod velit materiam esse, hoc non est *simpliciter*, sed propter *necessariam connexionem* materiae ad formam: sed non est talis necessitas absoluta connexionis materiae ad formam. — Probo; quia si est necessitas absoluta connexionis materiae ad formam, ut tu dicis, igitur materia sibi *determinat* aliquam formam de necessitate. — *Probatio consequentiae:* quod determinat sibi aliquod *genus* determinat sibi aliquam *speciem* in genere illo: et omne quod determinat sibi *speciem* de necessitate determinat sibi esse in aliquo *uno individuo* istius speciei: ut omne quod de necessitate est *homo* est *hic* homo vel *ille:* sed materia non determinat sibi de necessitate *hanc* formam vel *illam;* manifestum est; ergo nec *totum genus* formae.

Confirmatur: quicquid *contingenter* se habet ad *quodlibet* cuiuslibet generis absoluti habet se contingenter ad illud *genus* absolutum; hoc patet: sed materia *contingenter* se habet ad quamlibet formam; ergo et *contingenter* se habet ad *totum genus* formae. — Probo etiam quod si de necessitate absoluta determinat sibi *genus formae,* quod necessario determinat sibi *unum solum* illius generis; quia *unum* essentialiter unum et singulare est impossibile dependere essentialiter a *pluribus* eiusdem generis. — Si ergo materia necessario determinat sibi totum genus formae, hoc est quia

---

(*a*) Ed. Ven. probatum est.

necessario determinat sibi aliquod *unum* illius generis: quod falsum est. — Si igitur *contingenter* se habet ad *totum genus* formae, potest virtute divina esse *sine forma.*

570. (5) — **Solvuntur dubia et instantiae.** — *a)* Et *si quaeras, ubi* esset illa materia sine forma? — *Dico* quod sicut Angelus, qui non est quantus, est in loco aliquo *definitive*, non *circumscriptive*, supposito quod sit in universo, si tamen fieret *extra universum* ubi locus non est, non esset in loco *definitive*, sic materia si fieret *in universo* sine forma, esset *definitive* alicubi; si autem fieret *extra universum*, nusquam esset localiter vel *definitive;* tamen esset natura quaedam absoluta.

b) Si *quaeras* etiam, an habeat *partes?* — *Dico* quod partes *substantiales* habet, illas enim non habet per quantitatem.

c) Si dicas quod est ens in *potentia;* ergo si conservetur sine forma, *esse* erit sibi *accidens; dico* quod falsum est, quia sicut homo essentiam propriam habet extra omnem intellectum, sic et esse, et tunc etiam haberet illud esse sicut et essentiam.

d) Si etiam *dicas:* materia sic exsistens sine forma habet saltem respectum ad Deum *conservantem;* igitur habet aliquam formam; *dico*, sicut dictum est supra, *dist.* 1 [n. 64 seqq.], quod ille *respectus* (*a*) est *idem* realiter cum materia, nec est forma *addita;* quaelibet enim essentia creata non est aliud quam dependentia sui ad Deum.

571. (6) — **Solvuntur argumenta principalia.** — Ad *argumenta principalia.* — *a)* Ad *primum* [n. 563*a*], *quanto aliqua sunt magis*, etc., dico quod procedit de unitate *identitatis*, qua aliqua dicuntur *unum*, quia *idem realiter;* non de unitate (*b*) *unionis* aliquorum in *tertio*, sicut ex *materia* et *forma* fit unum tertium, scilicet *compositum.* Si intelligitur primo modo, tunc *maior* propositio est vera. Si secundo modo, est falsa. — Vel sic: si *maior* intelligatur de unione *identitatis* aliquorum inter se, *minor* est falsa. Si autem intelligatur *maior* de *unione* aliquorum in *tertio*, sic *maior* est falsa; quia illo modo in maxime dependentibus non potest esse ordo ad aliquod unum, et in quibus est minima dependentia possunt ordinari ad aliquod unum sive ad unionem totius.

(*a*) Ed. Ven. illa res. (*b*) Ed. Ven. identitate.

b) Ad *aliud* [n. 563 *b*] dico, concedendo *maiorem,* quia non video quin esse *in alio* ente sit *inferius* quam esse *in se,* et quin sit magis imperfectionis dependere quam non dependere. Et ideo dico quod omne esse cuiuscumque alterius generis a *substantia,* scilicet *accidentis,* est imperfectius quocumque quod est *pars substantiae,* sicut est *materia* (*a*). — Et tunc ad August. (1), qui communiter hic allegatur : *Duo fecisti, Domine, unum prope te,* etc., * *ut materiam* *, dico quod loquitur de ordine entium in genere *substantiae,* et ibi est Angelus ens supremum, et materia ens infimum.

Sed *dices:* nihil alterius generis potest esse superius Angelo; ergo nihil alterius generis potest esse inferius materia prima. — *Dico* quod non est simile; ideo enim non est superius, quia nullum genus est superius genere *substantiae,* sed alia genera sunt inferiora.

Utrum autem posset fieri in genere *substantiae* aliquid inferius, de hoc est dubium.

c) Ad *tertium* [n. 563 *c*] dico quod nullae *privationes* sunt *oppositae* in *eodem,* nisi sint privationes formarum oppositarum *immediatarum* circa idem de *necessitate* sequentium. Et si sic sit, tunc dico quod privationes sic sunt incompossibiles; sic enim se habent formae oppositae, quod si susceptivum habet unam, caret alia, et e converso; alias esset contradictio, si formae consequerentur susceptivum de *necessitate,* et tamen posset esse sine eis. Sed circa *materiam* nullae formae sic sunt simpliciter *immediatae,* licet aliquae sint immediatae respectu *agentis naturalis,* quod non agit nisi in *quanto,* et per consequens simpliciter et immediate non potest attingere ad *nudam essentiam* materiae. — Nec etiam Deus posset facere materiam sine forma, secundum Aristot. Sed hoc fuit pro tanto, quia ipse posuit *necessariam connexionem* causarum, ita quod impossibile est, secundum eum, primas causas agere sine secundis, sive Causam omnino Primam sine secunda causa. Sed si hoc negasset, habuisset ponere, secundum ea quae posuit de *materia,* quod potuisset eam Deus fecisse sine forma.

(*a*) Ed. Ven. scilicet materiae.

(1) *Confes.* lib. XII. c. 7.

572. (7) — Solvuntur rationes III. sententiae. — *a)* Ad *primam* rationem alterius opinionis [n. 568 *a*] dico quod si accipiatur *actus* prout distinguitur contra *potentiam*, secundum quae, scilicet actum et potentiam, totum *ens* dividitur, sic *actus* non convertitur cum *forma*, secundum hoc enim omne quod est *extra causam* suam est in *actu*, et secundum hoc etiam *privationes* dicuntur esse *actu;* unde *caecitas* dicitur esse *actualiter* in oculo carente *visu*, sicut dicitur in IV. et VII. *Metaph.* Si autem loquaris de *actu* secundum quod loquitur Philos. VII. *Metaph.*, scilicet secundum quod est actus *receptus* et *actuans* et *distinguens*, sic distinguitur contra *receptivum*, et *materia* est receptivum illo modo, et non est *actus*.

b) Ad auctoritatem Boetii [n. 568 *b*], *omne esse est a forma*, verum est, esse *specificum* et *perfectum*. — Vel dicendum quod loquitur de *facto*, et non de *possibili* fieri per potentiam Dei. Et esse etiam *formale*, licet sit communicatum (*a*) materiae a forma, tamen est communicatum materiae esse *proprium*, quod est idem cum eius *essentia*, non sibi communicatum a *forma*, sicut nec eius essentia.

c) Ad *aliud* [n. 568 *c*] dico: sive *idea* accipiatur pro *obiecto* cognito, sive pro *ratione* cognoscendi, falsum est quod materia non habeat *ideam;* imo quocumque modo *idea* accipiatur, dico quod materia ipsa habet *ideam;* sicut enim materia est quid *creabile* distinctum a forma, sic est quoddam *ideale*, quod habet ideam distinctam. Sive etiam *idea* ponatur ratio *imitandi* essentiam divinam in tali gradu, adhuc habet ideam; quia *alium* gradum imitandi habet materia essentiam divinam quam forma vel aliud quodcumque.

(8) *d)* Ad *aliud* [n. 568 *d*]: quod ipsi dicunt quod *Deus non habet actionem in eam*, dico quod falsum est; et si dicunt hoc Doctores periti, non tamen in hoc sunt *periti;* imo, secundum eos, habet eam pro *termino actionis* suae; ergo potest aliquid circa eam agere. Et hoc concedunt alii, quod nullum agens *naturale* potest attingere *essentiam* materiae; Deus tamen potest, ut illi dicunt in IV. *Sententiarum*, et hoc necessario habent dicere sui sequaces.

e) Ad *aliud* de *analogia* [n. 568 *e*], quod illud recipitur tantum in uno *realiter*, et in aliis per *attributionem*, dico

(*a*) Ed. Ven. concreatum.

quod hoc est falsum; quia si ita est in uno exemplo, in centum est contrarium; nulla enim maior est analogia quam sit creaturae ad Deum in ratione *essendi*, et tamen sic *esse* primo et principaliter convenit Deo, quod tamen *realiter* et univoce convenit creaturae. Simile est de bonitate et sapientia et huiusmodi. Gradus etiam sunt in perfectionibus specierum, et per *attributionem* se habent ad aliquam perfectionem; et tamen non est tota perfectio in una, nec etiam tota *entitas* in *substantia*, ita quod accidens non sit *ens*, nec habeat formalem entitatem, quamvis per *attributionem* se habeat ad *substantiam*. — Nec etiam *exemplum* multum valet, quia non est *idem conceptus* sanitatis qui dicitur de *urina* et de *animali* et de *diaeta;* nam non est idem formalis conceptus sanitatis ut est *aequalitas humorum*, et ut est quid *causativum* sanitatis, vel *significativum* sanitatis, licet in utroque *materialiter* includatur formalis conceptus sanitatis. Et tunc dico quod huiusmodi conceptus sunt *formaliter diversi* in illis de quibus dicuntur; nam *causativum* sanitatis est formaliter in diaeta, vel in tali potione vel herba; *significativum* in urina est; et hi conceptus formaliter diversi ordinantur ad istum conceptum *sanitatis*, qui est *aequalitas* vel *proportio humorum*, quae ut sic formaliter est solum in *animali.*

(9) *f)* Ad *aliud* [n. 568*f*] *respondet unus Doctor* quod materia potest intelligi habere *triplex esse:* primo esse *suum*, quod debetur sibi secundum quod est aliqua essentia distincta a quacumque alia: aliud esse quod communicatur sibi a *forma:* tertium esse quod communicatur sibi *supernaturaliter* a Deo. — Et illud esse communicatum sibi a Deo non habet quando est in *composito*, quia repugnaret per se *unitati* suppositi (*a*), sed illud haberet si Deus faceret ipsam *sine forma.*

Sed hoc est falsum, quia hoc non est aliud dicere quam materiam, sine omni addito, non posse esse sine forma. Item sicut *accidenti*, postquam panis transubstantiatur, non communicatur *aliud esse* quam habuit quando fuit actu informans panem, sed idem sibi conservatur, sicut probabitur in IV. Libro [Dist. 12. q. 1.], ergo similiter in proposito non communicaretur materiae *aliud esse* ab illo quod habet dum est sub forma. — Et eaedem rationes quae ibi positae sunt de *accidentibus* concludunt de *materia.*

(*a*) alias, compositi.

Si vero intelligit sic, quod materiae separatae a forma et sine forma communicatur *esse* a Deo, non *actus* aliquis, sed *negatio* ipsius *esse communicati a forma*, id est quod materia sit *per se* exsistens, sine esse sibi communicato a forma, ita quod *per se esse* sit quaedam negatio talis esse communicati a forma, quia in isto esse per se non recipit esse a forma, si, inquam, sic intelligit, potest concedi quod materiae separatae communicatur a Deo huiusmodi esse, vel per se esse negative, ut dictum est. — Et consequenter etiam posset dici quod tale esse non convenit sibi in *composito*, et eadem ratione, sicut supra dictum est, quia compositum, secundum hoc, non esset *unum*; oportet enim ad unitatem per se compositi materiam recipere formam et subesse formae, non quod tunc materiae detur aliqua actualitas nova, quando non est sub forma.

573. (10) — Obiectio. — *a) Proponitur.* — Posset etiam fieri una ratio contra *conclusionem principalem* sic: materia videtur *plus dependere* a forma quam forma quaecumque a materia: sed formae naturales aliquae non possunt separari a materia; ergo nec materia a forma. — *Minorem probo;* quia si essent separatae, essent spirituales, et sic intellectuales, et per consequens immateriales: sed formam talem esse intellectualem, vel formam materialem esse immaterialem, videtur includere contradictionem; ergo nec materia potest separari a forma.

b) Solvitur. — Potest dici *uno modo* quod licet entitas materiae sit minus perfecta quam formae, non tamen *plus* est *dependens,* imo minus, et ideo potest fieri sine forma, et non e converso. — *Alio modo* potest dici quod forma est *magis ens,* nec tamen est *causa constituens* esse *materiale* (*a*), sed est causa concurrens ad esse *compositi* constituendi, et ideo potest separari forma a materia, sicut e converso. — Et ad *probationem,* istae formae essent spirituales, *dico* quod non oportet; quia sicut quantitas est forma eiusdem naturae quando separatur et quando est in subiecto, sic etiam istae formae essent eiusdem naturae, si * separarentur * sicut cum sunt coniunctae, sive cum informant materiam, nec essent *intellectuales,* quia hoc repugnat eis secundum se.

(*a*) Ed. Ven. materiae.

DISTINCTIO DECIMATERTIA

TEXTUS MAGISTRI SENTETIARUM.

Quae fuerit prima distinctionis operatio? — Prima autem *distinctionis operatio* fuit *formatio lucis,* sicut ostendit Scriptura *Genes.* (1), quae, commemorata rerum informitate, earum dispositionem a luce inchoavit subdens: *Dixit Deus: Fiat lux, et facta est lux: et divisit lucem a tenebris, appellavitque lucem diem et tenebras noctem. Et factum est vespere et mane dies unus.* — « Congrue mundi ornatus a luce incipit, unde caetera quae creanda erant viderentur » (2).

Qualis fuerit lux illa, corporalis, an spiritualis? — Si quaeritur, qualis illa lux fuerit, *corporalis* scilicet, an *spiritualis?,* id respondemus quod a Sanctis legimus traditum. — Dicit enim Augustinus (3), quia lux illa *corporalis,* vel *spiritualis* intelligi potest. Si *spiritualis* accipitur, *angelica natura* intelligitur, quae prius *informis* fuit, sed postea *formata* est, cum ad Creatorem suum conversa, ei charitate adhaesit. Cuius *informitatis* creatio superius (4) significata est, ubi dictum est: *In principio creavit Deus coelum et terram.* Hic vero ejusdem *formatio* ostenditur cum ait: *Fiat lux, et facta est lux.* Haec ergo angelica natura prius *tenebrae* et postea *lux* fuit; quia prius habuit informitatem et imperfectionem, deinde formationis perfectionem. Et ita divisit Deus lucem a tenebris. Nam, ut ait Augustinus *Super Genes.* (5), « hujus creaturae informitas et imperfectio fuit antequam formaretur in amore Conditoris; formata vero est quando conversa est ad incommutabile lumen Verbi ». — Si vero *corporalis* fuit lux illa, quod utique probabile est, *corpus lucidum* fuisse intelligitur, velut lucida nubes, quod non de nihilo, sed de praeiacenti materia formaliter factum est, ut lux esset et vim lucendi haberet; cum qua *dies prima* exorta est, quia ante lucem nec fuit *dies,* nec *nox,* licet *tempus* fuerit.

---

(1) Cap. I. v. 3 seqq.
(2) Glos. interl.
(3) *De Gen. ad Litt.* Lib. I. c. 3.
(4) *Gen.* c. I. v. 1.
(5) Lib. I. c. 5.

Quod lux illa facta est ubi Sol apparet, quae in aquis lucere poterat. — Si autem quaeritur: *ubi* est facta lux illa, cum abyssus omnem terrae altitudinem tegeret?, dici potest in illis partibus facta quas nuc illustrat Solis diurna lux. Nec mirum, lucem in aquis posse lucere, cum etiam nautarum operatione saepius illustrentur, qui in profundum mersi, misso ex ore oleo, aquas sibi illustrant; quae multo rariores fuerunt in principio quam modo sunt, quia nondum congregatae fuerant in uno loco. Facta ergo lux illa vicem et locum Solis tenebat, quae motu suo circumagitata, *noctem diemque* discernebat. Ibi ergo primum lucem apparuisse verisimile est, ubi Sol quotidiano cursu circumvectus apparet, ut eodem tramite lux circumcurrens ac primo ad occasum descendens, *vesperam* faceret, deinde revocata ad ortum, *auroram,* id est mane illustraret. Et ita divisit Deus lucem et tenebras, et appellavit lucem *diem,* et tenebras *noctem.*

Quod dies diversis modis accipitur. — Hic notandum est quod *dies* diversis modis accipitur in Scriptura (1). — Dicitur enim *dies* lux illa quae illo triduo tenebras illuminabat, et dicitur *dies* illuminatio ipsa aeris. Dicitur etiam *dies* spatium viginti quatuor horarum, qualiter accipitur cum ait: *Factum est vespere et mane dies unus.* Quod ita distinguendum est: factum est vespere prius, et postea mane, et ita fuit dies unus expletus viginti quatuor horarum, dies scilicet na-naturalis, qui habuit *vesperam,* sed non *mane; mane* enim dicitur finis praecedentis et initium sequentis diei, quod est *aurora,* quae nec plenam lucem nec omnino tenebras habet. *Mane* ergo primus dies non habuit, quia nec dies praecesserat, qui sequentis diei initio terminaretur, et eo praecipue, quia luce apparente, mox super terram plenus atque praeclarus dies exstitit, qui non ab aurora, sed a plena luce inchoavit, et mane sequentis diei consummatus est. Unde Beda *Super Genesim* (2): « Decebat ut dies a luce inciperet et in mane sequentis diei tenderet, ut opera Dei a luce inchoasse et in lucem completa esse significarentur ». Reliqui autem dies *mane* habuerunt et *vesperam,* quorum quisque, a suo *mane* incipiens, usque ad alterius diei *mane* tendebatur.

De naturali ordine computationis dierum, et de illo qui pro mysterio introductus est. — Hic est *naturalis* ordo distinctionis dierum, ut distinguantur atque computentur dies a mane usque ad mane. Postea vero in *mysterio* factum est ut dies computentur a vespera in vesperam, et adiungatur dies praecedenti nocti in computatione, cum iuxta naturalem ordinem praecedens dies sequenti nocti adiungi debeat, quia homo a luce per peccatum corruit in tenebras ignorantiae pecca-

(1) Cfr. D. August. *De Genes. ad Litt.* Lib. I. c. 10. (2) *Hexaëm.* Lib. I.

torum, deinde per Christum a tenebris ad lucem rediit. Unde Apostolus (1): *Eramus aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino.* Primus itaque dies non ab aurora, sed a plena luce incipiens, et post paulatim vesperam, occidente luce, excipiens mane sequentis diei expletus est. Unde Beda (2): « Occidente luce paulatim et post spatium diurnae longitudinis inferiores partes subeunte, factum est *vespere,* sicut nunc usitato cursu Solis fieri solet. Factum est autem *mane,* eadem luce super terram redeunte, et alium diem inchoante; et dies expletus est unus viginti quatuor horarum. Fuitque nox illo triduo omnino tenebrosa, quae post creata sidera aliqua luce claruit ».

Cur sol factus est, si lux illa sufficiebat? — Solet autem quaeri, quare factus est Sol, si lux illa faciendo diei sufficiebat? — Ad quod dici potest, quoniam lux illa forte superiores partes illustrabat, et ad illuminationem inferiorum Solem fieri oportebat: vel potius ideo quia, facto Sole, diei fulgor auctus est; ampliori enim multo luce radiavit dies postea quam ante. — Si autem quaeritur, quid de illa luce factum sit, cum modo non appareat?, potest dici, aut de ea corpus Solis formatum, aut in ea parte coeli esse in qua Sol est: non quod ipsa sit Sol, sed sic ei unita, ut discerni non valeat (3).

Quomodo accipiendum sit illud, dixit Deus, *an sono vocis id Deus dixerit, an aliter?* — Praeterea investigandum est, quomodo accipiendum sit quod ait: *Dixit Deus,* utrum *temporaliter* vel *sono vocis* illud dixerit, an *alio modo?* — Augustinus *Super Genes.* (4) tradit, nec *temporaliter,* nec *sono vocis* Deum locutum fuisse; quia si *temporaliter,* et mutabiliter; et si *corporaliter* dicatur sonuisse vox Dei, nec lingua erat, qua loqueretur, nec erat quem oporteret audire et intelligere. Bene ergo vox Dei ad naturam *Verbi,* per quod omnia facta sunt, refertur. Dixit ergo Deus: *Fiat,* etc., non *temporaliter,* non *sono vocis,* sed in *Verbo* sibi coaeterno, id est, Verbum genuit intemporaliter, in quo erat et disposuit ab aeterno ut fieret in tempore, et in eo factum est.

Quomodo accipiendum sit quod dicitur, Pater operari in Filio vel per Filium vel in Spiritu Sancto? — Hic quaeri solet, quomodo accipiendum sit quod dicitur, *Pater operari in Filio* vel *per Filium* vel *in Spiritu Sancto?* Hoc enim Scriptura frequenter nobis proponit, ut illud (5): *Omnia in Sapientia fecisti, Domine,* id est, in Filio. Et (6) *In principio,* id est, in Filio, *creavit Deus coelum et terram.* Et illud (7): *Per quem fecit et saecula.* Super illum quoque Psalmi (8) locum: *Verbo*

---

(1) *Eph.* c. V. v. 8.
(2) Loc. cit.
(3) Cfr. D. August. *De Genes. ad Litt.* Lib. I. c. 10.
(4) *Ib.* c. 11.
(5) *Ps.* CIII. v. 24.
(6) *Gen.* c. I. v. 1.
(7) *Hebr.* c. I. v. 2.
(8) XXXII. v. 6.

Domini coeli firmati sunt, etc. dicit Augustinus (1) quod « Pater operatur per Verbum suum et Spiritum Sanctum ». Quomodo ergo hoc accipiendum est? — Putaverunt quidam haeretici quod Pater, velut auctor et artifex, Filio et Spiritu Sancto in rerum operatione quasi instrumento uteretur, ex praedictis verbis errandi occasionem sumentes: quod velut blasphemum atque sanae doctrinae adversum abiicit pia fides. — Non est itaque intelligendum, ideo Scripturam frequenter commemorare *Patrem operari in Filio* vel *per Filium,* tamquam Filius non posset facere, si ei non porrexisset Pater dexteram, vel tamquam aliquod instrumentum fuerit Patris operantis; sed potius illis verbis Patrem intelligi voluit cum Filio et Spiritu Sancto operari, et sine eis nihil facere.

Contra hanc expositionem surgit haereticus. — Sed dicit haereticus: hac ratione posset dixisse, *Filium operari per Patrem* vel *in Patre,* et *Spiritum Sanctum cum utroque* vel *per utrumque,* quia Filius cum Patre, et Spiritus Sanctus cum utroque operatur. — Cui breviter respondetur, ideo illud dictum esse, et non istud, ut in Patre monstraretur *auctoritas,* non enim Pater a Filio, sed Filius a Patre operatur, et Spiritus Sanctus ab utroque. Ideoque etiam Filius per Spiritum Sanctum legitur operari, quia cum Spiritu Sancto operatur, hoc ipsum a Filio habente, ut operetur.

Alia praedictorum expositio. — Potest et aliter illud accipi, ut dicatur *Pater in Filio* vel *per Filium operari,* quia eum genuit omnium opificem, sicut dicitur Pater *per eum iudicare,* quia eum genuit iudicem; ita et per Spiritum Sanctum dicitur operari, sive Pater sive Filius, quia ab utroque procedit Spiritus Sanctus, factor omnium. Unde Ioannes Chrysostomus in expositione Epistolae *ad Hebraeos* (2) sic ait: « Non ut haereticus inaniter suspicatur, tamquam aliquod instrumentum Patris exstiterit Filius; neque per eum Pater dicitur fecisse, tamquam ipse facere non posset; sed sicut dicitur *Pater iudicare per Filium,* quia iudicem genuit, sic etiam dicitur *operari per Filium,* quia eum constat opificem genuisse. Si enim causa eius Pater est, secundum quod Pater est, multo amplius eorum causa est quae per Filium facta sunt ».

Haec de opere *primae diei* dicta sunt.

---

(1) *Enarrat. in Psalm.* (2) *Homil.* II.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE XIII. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIO UNICA.

574. — (¹) Proponitur quaestio. — Circa *distinctionem decimam tertiam* quaero simul de *luce* et *lumine*, et *primo* quaero:

Utrum lux gignat lumen tamquam propriam speciem sensibilem sui?

575. — Argumenta principalia (1). — Quod non: — *a)* August. VII. *Super Genes. ad Litter.* (2): *Anima ministrat corpus per lucem et aerem*, etc.

b) Praeterea, lumen gignit substantiam, ut patet de igne; ergo est *substantia.*

c) Praeterea, lumen *frangitur* et *reflectitur;* ergo est *corpus*, quia istae sunt passiones corporis.

d) Praeterea, quod non sit *species:* quia denominat medium: non sic species coloris.

e) Excludit etiam *oppositum*, scilicet tenebram: non ita species; simul enim sunt species oppositorum, ut simul sunt species *albi* et *nigri* in medio.

f) Tertio quia habet effectum *realem* in medio et organo, scilicet visum corrumpere et gignere calorem: effectus *realis* non convenit *speciei*, etc.

576. — Contra: Lux est de se sensibilis, II. *De Anima;* ergo habet aliquam speciem sensibilem: non aliam a *lumine;* ergo, etc.

577. — Divisio. — Hic *tria* sunt videnda: *primo* quid sit *lux: secundo* quid *lumen: tertio* qualiter lumen a luce *gignatur.*

---

(1) Solvuntur ad n. 582. (2) Cap. 15.

578. (2) — **Declaratur quid sit lux.** — De *primo* dico quod lux non potest poni *substantia:* — *a)* Quia est *per se sensibilis:* non sic substantia; ergo, etc.

b) Lux etiam in *aliquo* est *accidens;* ergo in *nullo* est *substantia*, quod enim vere est nulli *accidit*, ex I. *Physic.* — *Antecedens* patet, quia si in igne esset lux forma substantialis, vel esset ultima differentia specifica, vel aliqua imperfectior, quae esset in potentia ad formam specificam. — Non *primo modo,* quia tunc quaecumque haberent lucem essent eiusdem speciei. — Non *secundo modo,* quia tunc ista forma esset imperfectior forma specifica ignis, et ita non esset forma substantialis alicuius corporis coelestis, in quo nulla est forma substantialis imperfectior forma elementari.

c) Tertio est probabile formam substantialem corporis coelestis consequi aliquam formam *activam,* sicut formas substantiales generabilium et corruptibilium consequuntur qualitates activae: non est autem alia qualitas consequens formam substantialem corporis coelestis quam *lux.*

d) Confirmatur per Damasc. lib. II. cap. 8. Quaere.

579. (3) — **Declaratur quid sit lumen.** — De *secundo* dico: — *a)* Quod *lumen* non est *substantia completa,* hoc est *per se subsistens;* quia nec spiritualis, cum sit extensibilis, nec corporalis, quia tunc duo corpora essent simul, est enim lumen (*a*) cum toto aere, nec oportet aerem moveri localiter, adveniente lumine, quia tunc in medio illuminato non esset respiratio (*b*) aeris, si illud corpus esset localiter motum propter lumen.

b) Nec etiam lumen est *forma substantialis,* quia illud cui advenit manet perfectum in specie, illo recedente, sicut apparet de aere quandoque illuminato, quandoque tenebroso.

c) Nec est *materia;* patet.

d) Nec aliquid pertinens ad *genus substantiae.*

e) Nec est verisimile quod ad aliquod aliud genus pertineat, praeterquam ad genus *qualitatis.*

f) Cum autem quantum ad *tertiam speciem* distinguatur qualitas in qualitatem *sensibilem* et in qualitatem quae est *species* sive *intentio* qualitatis sensibilis, notandum quod *intentio* non dicitur hic illud *in quod tendit* sensus, quia hoc

---

(*a*) Ed. Ven. lux. (*b*) Ed. Ven. aspiratio.

modo ipsum *obiectum* esset intentio; sed *intentio* hic dicitur illud *per quod* tamquam per principium *formale* in obiectum tendit sensus. Et sicut quidquid est *signum* est *res*, secundum August., *De Doct. Christ.*, licet non e converso, et ideo in distinctione *rei* et *signi* res accipitur pro illa re quae *non est* signum, licet illa quae est signum sit etiam *res*, ita in distinctione *rei* et *intentionis*, licet *intentio* sit *res*, et forte sensibilis res, in quam possit sensus tendere, tamen illa dicitur *intentio* quae non est tantum res in quam tendit sensus, sed est *ratio tendendi* in alterum, cuius est propria similitudo.

Hoc modo dico quod *lumen* proprie est *intentio*, sive *species sensibilis* ipsius lucis. — Quod probatur: *tum* quia si non esset intentio, tunc positum supra sensum prohiberet sensum, quia quod est tantum *sensibile*, et non *ratio sentiendi*, si ponatur supra sensum, impedit sensationem, quia sensibile supra sensum positum non sentitur, et ita lumen suppositum oculo impediret ipsum videre: hoc autem est falsum, et contra Comment., super *De Sensu et Sensato*, ubi vult quod necesse est lumen proprium in oculo esse, ad hoc ut recipiat species colorum et videat.

g) Modus ponitur iste: quod sicut *lux* ut *visibile* est prius naturaliter *colore*, ita et *species* eius est naturaliter prior specie coloris, et ita tam in perficiendo *medium*, ita quod medium non illuminatum non sit capax ad percipiendum colores, quam in perficiendo *visum*, ita quod organum non illuminatum non sit visivum proxime.

580. (4) — **Declaratur qualiter lumen a luce gignatur** [Vid. n. 583] — *a)* * Et * quantum ad *tertium articulum*, qui declarat istum *secundum*, notandum est quod est dare *triplicem radium* (*a*), videlicet: radium *rectum* et *fractum* et *reflexum*, secundum ipsum Alacen. in *Perspectiva* sua.

Rectus radius est qui diffunditur a luminoso in medio eiusdem diaphaneitatis quantum durat virtus luminosi. — Radius *reflexus* est qui, occurrente opaco, antequam terminetur virtus activa luminosi, diffunditur in partem oppositam, non ex *electione*, sed quia *naturale* agens, cuius virtus activa non

---

(*a*) Ed. Ven. addit: et secundum istum triplicem radium gignitur lumen a luce.

est totaliter exhausta, in *directum* agit quantum potest, et quod non potest in directum agit in *obliquum*. — Radius *fractus* est qui, occurrente medio alterius diaphaneitatis, non tamen omnino opaco, multiplicatur in illo medio, sed non secundum lineam *rectam*, sed incidit ibi *angulus;* quando autem occurrit medium densius frangitur radius ad perpendicularem, quia ex quo est perpendicularis est fortissimus in agendo. Unde cum frangitur ad agendum in medium *densius* requiritur situs propinquior perpendiculari radio: talis est situs radii fracti ad perpendicularem; quando autem occurrit medium *rarius* frangitur radius a perpendiculari propter oppositam causam.

b) Dico tunc quod lumen multiplicatum secundum istos tres radios immediate gignitur ab ipsa luce, et etiam immediate est species sensibilis ipsius lucis — De *recto* patet. — De *reflexo* probatur: *tum* quia per illum radium videtur res in se, non autem aliqua species impressa speculo reflectente: *tum* quia * (quaere conclusionem de hoc, quae est *) (*a*). — Eodem modo etiam per radium *fractum* videtur ipsa res multiplicans se, et non species aliqua ipsius rei visae; et sicut ista lumina (*b*) primaria multiplicatione diffusa sunt immediate species lucis gignentis, forte ita immediate gignuntur * in radio reflexo et fracto * ab ea, loquendo de immediatione ad *causam,* non excludendo ordinem effectuum ordinatorum respectu eiusdem causae.

(5) *c)* Sed praeter ista est aliud lumen secundarium quod dicitur lumen *accidentale,* quale est ubi est *umbra.* In hoc enim distinguitur *umbra* in actu a *tenebra,* quia *tenebra* est *privatio luminis,* tam primarii quam secundarii, *umbra* est *privatio* luminis *primarii.* Istud autem secundarium lumen, licet quandoque diffundatur per *reflexionem,* non tamen a corpore *polito,* quia reflexio a tali corpore est gignitio radii primarii, quia est immediata species ipsius lucis gignentis; non autem sic istud lumen secundarium, immo gignitur ab ipso lumine

---

(*a*) Ita etiam Ed. 1478. — Wadd.: tum quia eodem modo etiam... — Ed. 1497: speculo reflectente. Eodem modo: — Ed. 1522.... tum quia: quaere Commentatorem de hoc, qui dicit quod radius egreditur a corpore radioso et effunditur in speculum, et inde reflectitur in eodem.

(*b*) Ed. Ven. luminaria.

primario, ita quod si per impossibile reflexio remaneret sine (*a*) lumine radii imprimentis, gigneret sphaerice vel hemisphaerice istud lumen secundarium; non sic autem gigneretur lumen reflexum a radio primario, qualis est reflexio a corpore *polito.*

d) Est ergo omne lumen *species;* sed lumen primarium est species lucis *gignentis;* lumen secundarium species luminis *primarii.*

581. — Solvitur obiectio. — Et ex hoc patet ad *argumenta* quae possunt fieri contra istam partem: quia cum lumen videatur, non erit *species visibilis.*

Respondeo: species aliqua intensa, non obstante quod sit *intentio* et species alterius visibilis, potest tamen in se esse *visibilis,* sicut dicit Comment., super *De Sensu et Sensato,* cap. 1; quia quando lumen reflectitur ad virides plantas colorantur parietes. — Similiter species non sunt visibiles nisi quando terminantur ad *opaca,* ita quod non contiguatae opacis non possunt gignere species sui, quibus videantur: sicut species coloris dum est in medio non videtur; sed quando continguatur opaco tunc videri potest, sicut patet de radio transeunte per vitrum coloratum, apparet color in pariete, ubi terminatur radius ille, et videtur coloratus similiter sicut vitrum; et tamen in medio non erit ille radius coloratus visibilis. Nec tamen propter hoc negatur ille rubor esse *species* qui apparet in pariete, quia oculus ibi exsistens, cui si supponeretur ille rubor, videret rubeum vitrum vel ruborem vitri.

(6) Unde haec est *falsa: illud* quod est *intentio obiecti visibilis non est visibile;* sed ista est vera: omnis *intentio* non tantum est visibilis, sed est etiam *ratio videndi.* — Unde forma illuminans Lunam *lumen* est, et non *lux,* quia non est corpus terminatum in Luna; et tamen est *sensibilis* et species lucis. Similiter per Aristot., in *De Sensu et Sensato,* fulgor emissus ab oculo moto in tenebris *visibilis* est, et tamen est *species* lucis tantum (*b*). Et eodem modo lumen non terminatum ad opacum non videtur; quod patet: *tum* quia radii solares de nocte non apparent, qui tamen intercipiuntur inter nos et coelum, et supra conum pyramidis umbrae terrae: *tum* quia ex-

(*a*) Ed. Ven. in.

(*b*) In Ed. Ven. « Unde haec est falsa »... usque « est species lucis tantum » habetur infra, in fine hui. numeri, post verba « ita in proposito ».

sistens in carcere opaco et tenebroso, ubi per opposita foramina transiret radius solaris, non videret, ita quod nusquam reflectente se ad opacum, non videret illum radium, si corpuscula illa non frangantur.

Similiter si medium illuminatum esset infinitum, et non terminatum ad corpus opacum, Sole exsistente super Horizontem, nihil videretur, quia non esset terminans.

(7) Eamdem ergo conditionem habet *lumen* quam habent aliae species principales colorum, quantum ad videri et non videri, *et* sicut principales species colorum, quae scilicet radiose multiplicantur, possunt generare alias secundarias accidentales non radiose multiplicatas, et per illas videri, et tamen non negatur illas primas esse *intentiones*, pro eo quod simpliciter sunt similitudines illorum primorum colorum gignentium, ita in proposito.

582. — Solvuntur argumenta principalia. — Ad *argumenta*. — *a)* Ad *primum* [n. 575*a*] dico quod Augustinus accipit ibi *lucem* pro *corpore subtili*, puta forte pro *igne*, qui est corpus subtilius in mixto, vel pro aliquo corpore subtili multum conveniente cum igne in natura, sicut et Scriptura dicit(1) lucem factam fuisse *prima die:* non quod tunc fieret accidens sine subiecto, sed tunc fiebat *corpus luminosum*, cuius forma notior erat *lux*, et ideo describitur subiectum ignotum per terminum notiorem.

b) Ad *secundum* [n. 575*b*] dico quod alterans in fine alterationis generat; non autem illa *qualitas* qua alteravit.

c) Ad *tertium* [n. 575*c*] dico quod ista sunt *metaphorice* dicta de lumine, sicut patet per Avicen. IV. *Natural.;* non enim aliquid idem procedit recte quasi motu locali, et tamen quandoque obliquatur *frangendo* vel *reflectendo* (*a*); sed quando virtus activa non est totaliter exhausta, id est non tantum causavit quantum potest causare, tunc ulterius, si non potest secundum lineam *rectam* agere, secundum quam natura maxime agit, quia illa est brevissima et efficacissima ad operandum, agit secundum aliam lineam isti propinquiorem, et hanc *fractam* vel *reflexam*, si nihil potest agere ulterius reagendo in idem passum in quod prius egit, causando tamen ibi cum illo prius causato aliquid simpliciter imperfectius.

(*a*) Ed. Ven. refrangendo. (1) *Gen.* c. I. v. 3.

Et *si obiicias* quod cum perfectiori causato priori non potest esse causatum imperfectius posterius, et ita cum toto medio illuminato radio primario non potest esse lux, nec etiam cum medio illuminato radio recto potest esse radius reflexus, *dico* quod falsitas conclusionis apparet ad sensum; patet enim, si radius Solis incidat in aquam et reflectatur in aliquem locum tenebrosum, ubi non est radius rectus, sensus dicit reflexionem fieri usque in locum illum tenebrosum. Non autem illic fieret, nisi prius esset radius reflexus in medio illuminato radio recto. Eodem modo dicit sensus lumen secundarium sive speciem luminis primarii diffundi a lumine primario contiguato alicui corpori opaco usque ad oculum, alioquin non videretur illud lumen primarium, et tamen per totum illud medium est lumen primarium. — Tunc ergo illa propositio est neganda: ubi est forma perfectior ibi non potest multiplicari aliqua imperfectior, sive species quae sit forma imperfectior.

(8) *d)* Ad *alia* quae sunt contra *speciem* sive *intentionem*, dico ad *primum* [n. 575 *d*] quod omne accidens forte posset denominare subiectum suum in quo est, si esset denominans vel nomen impositum quod significaret denominationem convenientem formae respectu talis subiecti. Hoc modo non est denominativum impositum a speciebus colorum; quia denominativa imposita a coloribus denominant subiectum habens colores secundum esse reale. Si autem esset denominativum impositum quod denominaret subiectum habere formam secundum esse *intentionale*, non secundum esse *reale*, bene posset medium denominari a tali nomine *albi;* et tale est impositum a lumine, et forte magis hic quam in coloribus, propter maiorem perfectionem et evidentiam huius intentionis quam aliarum intentionum visibilium.

e) Quod additur *secundo* [n. 575 *e*] de *opposito* dico quod lumen unum non excludit aliud lumen alterius rationis, sicut lumen Solis non excludit lumen Lunae in eadem parte medii, vel alterius stellae, sicut nec species nigri excludit speciem albi, vel e converso in eadem parte medii; sed sicut lumen quodcumque excludit a medio tenebram, quae est eius *privatio*, non *contrarium* vel disparatum, ita species cuiuscumque coloris excludit privationem illius coloris in medio.

(9) *f)* Ad *tertium* [n. 575 *f*] concedo quod *res* est et effectum *realem* habere potest; non tamen ita *res*, quod non possit esse *intentio*, quia cum ratione sua stat quod ipsa per se sit ratio tendendi in obiectum, et hoc sufficit ad rationem *intentionis*.

583. — **Declaratur amplius qualiter lumen a luce gignatur.** [Vid. n. 580]. — Quod autem *totus* radius gignatur immediate ab ipsa luce, et non pars radii a parte, probatur; quia si ponatur quod lumen in aliqua parte medii gignat lumen ex se, quilibet punctus lucis multiplicat se sphaerice, quia omne activum naturale agit in medium circumstans sphaerice, si sit ex omni parte aeque dispositum, et si habeat opacum obstans ex una parte sui, saltem multiplicat se hemisphaerice; ergo eodem modo si lumen esset gignens respectu alterius luminis, ex quo non habet opacum impediens ex aliqua parte sui, sphaerice se multiplicat, et ita sicut lumen principale gignit aliud lumen ulterius secundarium indirectum, ita gigneretur ex omni parte radii distantis: quod est contra sensum. — Praeterea, aliquod luminare potest agere in distans localiter; quia si non posset agere nisi ubi est localiter, tantum posset illuminare aliquod indivisibile; quod si praesens est in ratione agentis alicui distanti localiter, ergo et pari ratione toti medio usque ad tantam distantiam ad quantam sufficit virtus eius; et si praesens est illi toti, et potest in toto causare lumen, ergo causat, quia ipsum lumen genitum ab ipso, dato quod posset causare aliud lumen, tamen luminare praesens est maioris virtutis quam lumen genitum, et ita praevenit ipsum lumen in agendo in partem remotam.

DISTINCTIO DECIMAQUARTA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

De opere secundae diei qua factum est firmamentum. — Dixit quoque Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis. Divisitque aquas quae erant sub firmamento ab his quae erant super firmamentum (1).

« Sciendum est quod illius *coeli* describitur hic creatio, sicut ait Beda *Super Genes.* (2), in quo fixa sunt sidera, cui suppositae sunt aquae in aere et in terra, et superpositae aliae, de quibus dicitur (3): *Qui tegis aquis superiora eius.* In medio ergo *firmamentum* est, id est *sidereum coelum* ».

« Quod de *aquis* factum esse, credi potest ». Crystallinus enim lapis, cui magna est firmitas et perspicuitas, de aquis factus est (?).

« Si quem vero movet, quomodo aquae natura fluidae et in ima labiles super coelum possint consistere, de Deo scriptum esse (4) meminerit: *Qui ligat aquas in nubibus suis.* Qui enim infra coelum ligat aquas ad tempus vaporibus nubium retentas, potest etiam super coeli sphaeram non vaporali tenuitate, sed glaciali soliditate aquas suspendere, ne labantur. Quales autem et ad quid conditae sint, ipse novit qui condidit ». — Ecce ostensum est his verbis *quod coelum* factum sit, scilicet illud in quo fixa sunt sidera, id est, quod excedit aerem; et de *qua materia,* scilicet de *aquis;* et *quales* sint *aquae* quae super illud coelum sunt, scilicet ut *glacies* solidatae.

Alii putant coelum illud esse igneae naturae, quibus consentit Augustinus. — Quidam vero coelum quod excedit aeris spatia *igneae* naturae dicunt, asserentes super aerem purum ignem esse, qui dicitur esse *coelum,* de quo igne sidera et luminaria facta esse coniectant. Quibus Augustinus (5) consentire videtur. — Utrum vero nomine *firmamenti* coelum quod excedit aerem, an ipse aer hic intelligatur, idem Augustinus (6) quaerit, nec solvit. Magis tamen approbare videtur coelum illud hic accipi quod spatia aeris excedit. Aquas autem quae super illud coelum sunt dicit vaporaliter trahi et levissimis suspendi

(1) *Gen.* c. I. v. 6 seq.
(2) *Hexaëm.*
(3) *Ps.* CIII. v. 3.
(4) *Iob,* c. XXVI. v. 8.
(5) *De Genes. ad Litter.* Lib. II. c. 3.
(6) *Ib.* c. 4.

guttis, sicut aer iste nubilosus exhalatione terrae aquas vaporaliter trahit et per subtiles minutias suspendit, et post corpulentius conglobatas pluvialiter refundit. Si ergo « potest aqua, sicut videmus, ad tantas minutias pervenire, ut feratur vaporaliter super aerem aquis naturaliter leviorem, cur non credamus etiam super illud levius coelum minutioribus guttis et levioribus immanare vaporibus? ». Sed quoquo modo ibi sint, ibi esse non dubitamus.

Quae sit figura firmamenti? — « Quaeri etiam solet, cuius *figurae* sit coelum? — Sed Spiritus Sanctus, quamvis auctores nostri sciverint, per eos dicere noluit, nisi quod prosit saluti ». — « Quaeritur etiam, si *stet*, an *moveatur* coelum? — Si *movetur*, iniquiunt, quomodo est *firmamentum?* — Si *stat*, quomodo in eo fixa sidera circumeunt? — Sed *firmamentum* dici potest, non propter *stationem*, sed propter *firmitatem* vel terminum aquarum intrasgressibilem. — Si autem stat, nihil impedit moveri et circuire sidera » (1).

Quare tacuit Scriptura de opere secundae diei, quod in aliis dixit? — Post haec quaeri solet, quare hic non est dictum, sicut in aliorum dierum operibus: *Vidit Deus quod esset bonum?* — Sacramentum aliquod hic commendatur. Ideo enim fortassis non est hic dictum, quod tamen sicut in aliis factum est, quia *binarius* principium est alteritatis et signum *divisionis*.

De opere tertiae diei, quando aquae congregatae sunt in unum locum. — Sequitur (2): *Dixit Deus: Congregentur aquae in locum unum, et appareat arida.* — *Tertiae diei* opus est congregatio aquarum in unum locum, « Congregatae sunt enim omnes aquae coelo inferiores in unam matricem, ut lux, quae praeterito biduo aquas clara luce lustraverat, in puro aere clarior fulgeat, et appareat terra, quae cooperta latebat, et quae aquis limosa erat fieret arida et germinibus apta. Eodem enim die *protulit terra herbam virentem, lingnumque faciens fructum* » (3).

« Si autem quaeratur, *ubi* congregatae sunt aquae, quae totum texerant spatium usque ad coelum?, potuit fieri ut terra subsidens concavas partes praeberet ubi fluentes aquas reciperet. Potest etiam credi primarias aquas rariores fuisse, quae sicut nebula tegerent terras, sed congregatione esse spissatas, et ideo facile in unum posse redigi locum. — Cumque multa constet esse maria et flumina, in *unum* tamen *locum* dicit aquas congregatas, propter continuationem omnium aquarum, quae in terris sunt, quia cuncta flumina et maria magno mari iunguntur. Ideoque cum dixerit aquas congregatas in unum locum,

---

(1) D. August. *ib.* c. 9. (2) *Gen.* c. I. v. 9. (3) Beda in *Hexaëm.*

deinde dicit pluraliter *congregationesque aquarum,* propter multifidos sinus earum, quibus omnibus ex magno mari principium est (1) ».

De opere quartae diei, quando facta sunt luminaria. — Sequitur (2): *Dixit Deus: Fiant luminaria in firmamento coeli, et dividant diem ac noctem.* — In praecedenti triduo disposita est universitatis hujus mundi machina, et partibus suis distributa. Formata enim luce prima die, quae universa illustraret, duo sequentes dies attributi sunt supremae et infimae parti mundi, firmamento scilicet, aeri, terrae et aquae. Nam secunda die firmamentum desuper expansum est; tertia vero aquarum molibus intra receptacula sua collectis, terra est revelata, atque aer serenatus. Quatuor igitur mundi elementa illis diebus suis locis *distincta* sunt et ordinata. — Tribus autem sequentibus diebus *ornata* sunt illa quatuor elementa. *Quarta* enim *die* ornatum est firmamentum Sole et Luna et stellis; *quinta* aer in volatilibus et aquae in piscibus ornamenta acceperunt; *sexta* accepit terra iumenta et reptilia et bestias. — Post quae omnia factus est homo *de terra* et *in terra,* non tamen *ad terram,* nec *propter terram,* sed *ad coelum* et *propter coelum.*

Ante alia de ornatu coeli agitur, sicut prius factum est. — Quia ergo coelum caeteris elementis speciem praestat, priusquam aliis factum est, « ideo ante alia ornatur in quarto die, quo fiunt sidera; quae ideo facta sunt, ut per ea illustretur inferior pars, ne esset habitantibus tenebrosa; infirmitatique hominum provisum est, ut, circumeunte Sole, potirentur homines diei noctisque vicissitudine propter dormiendi vigilandique necessitatem, et etiam ideo ne nox indecora remaneret, sed Luna ac sideribus consolarentur homines, quibus in nocte operandi necessitas incumberet; et quia quaedam animalia sunt quae lucem ferre non possunt (3) ».

Quod autem subditur: *Et sint in signa et tempora, et dies et annos,* quomodo accipiendum sit, quaeri solet. — Ita enim « dictum videtur, quasi *quarto die* coepissent *tempora,* cum prius triduum sine tempore non fuerit. Ideoque *tempora* quae fiunt per sidera, non spatia morarum, sed vicissitudinem aereae qualitatis debemus accipere, quia talia motibus siderum fiunt, sicut dies et anni, quos usitate novimus. Sunt enim in *signa* serenitatis et tempestatis, et in *tempora,* quia per ea distinguimus quatuor tempora anni, scilicet ver, aestatem, autumnum, hyemem (4) ». Vel *sunt in signa et tempora,* id est, « in distinctionem horarum, quia priusquam fierent ordo temporum nullis notabatur indiciis, vel meridiana hora, vel qualibet hora (5) ».

Haec *quarta die* facta sunt.

(1) Beda in *Hexaëm.* (2) *Gen.* c. I. v. 14.
(3) D. August. *De Genes. ad Litt.* Lib. II. c. 13. (4) *Ib.* (5) *Ib.*

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE XIV. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIONES

QUAESTIO I (1).

(1) 584. — Proponitur quaestio. — Circa *distinctionem decimam quartam* quaero primo:

Utrum corpus coeleste sit ens simplex?

585. — Recitatur sententia Philosophorum tenentium corpus coeleste esse simplex. — *Respondeo:* alia videtur responsio danda secundum *Theologos*, alia secundum *Philosophos.* — *a)* Secundum *intentionem Philosophi*, cum omnis potentia passiva materiae (*a*) sit potentia *contraditionis*, ex IX. *Metaph.*, et *ibid.* cum quodcumque sempiternum sit *necessarium*, et ita nullo modo in potentia contradictionis, et coelum, secundum ipsum, sit *sempiternum*, sequitur, secundum ipsum, quod nihil sit in ipso quod sit in potentia *contradictionis* vel *corruptionis*, et per consequens nec habens *materiam;* quia si haberet materiam, esset formaliter *corruptibile*, sicut ignis; dato enim quod non esset aliquod agens *extra* quod posset ipsum corrumpere, quia non haberet contrarium, hoc non tolleret quin *intra se* haberet *principium corruptionis*, scilicet *materiam*, qua res potest esse et non esse, sicut ignis. — Et in hoc videtur * ille * Averroes, in tractatu *De Substantia orbis*, melius habere intentionem Philosophi quam alii ponentes in coelo *materiam.*

b) Ad ostendendum tamen *incorruptibilitatem* coeli *ex se*, quae hic supponitur, oportet procedere secundum viam Aristot. I. *Coeli et Mundi*, et in hoc ostendere quod non sit

(*a*) Ed. Ven. mere.

(1) In qua Doctor aliorum tantum recitat sententias, quin propriam proferat. — Cf. *Report.* II. d. 14. q. 1.

alicuius naturae *elementaris;* qua *incorruptibilitate* ostensa, ostendetur *carentia materiae,* nisi forma incorruptibilis posset *necessario* actuare materiam potentialem et de se possibilem carere (*a*) illa forma, ita quod habitudo non esset utriusque *necessaria,* sed tantum ex parte *formae,* e converso quantum est ex parte *materiae* esset *contingens;* quare non est simile de necessaria inhaerentia alicuius accidentis subiecto, ubi necessitas est ex parte utriusque extremi.

(2) *c)* Quod si *dicatur* materiam illam non esse *eiusdem rationis* cum materiis receptivis diversarum formarum, et ideo non posse quantum est ex se transmutari ab una forma ad aliam, *hoc videtur inconveniens.* — Et *primo* quidem, quia tunc essent *duae materiae* primae alterius et alterius rationis: *consequens* est falsum; ergo et *antecedens.* — *Probatio falsitatis consequentis:* non sunt *duo fines* primi, nec *duo efficientes* primi alterius et alterius rationis; ergo nec similiter *duae materiae* primae alterius et alterius rationis. — Item, videtur difficile assignare unde sit ista *alteritas* rationis in hac materia et in illa. — *Secundo,* data hac alteritate, saltem ista materia est in potentia ad hanc *formam* et ad *privationem* huius formae, ita quod ista materia de se est in potentia *contradictionis,* licet non ponatur in qua potentia formae est. Nunc autem non est materia per se ratio *corruptibilitatis,* in quantum est in potentia ad *formam aliam* ab ea quam habet, sed in quantum est in potentia ad *privationem* formae quam habet. — Similiter Philosophus non ponit materiam nisi propter potentialitatem ad *mutationem:* in coelo non est potentialitas mutationis nisi ad *ubi.*

(3) *d) Si dicatur* quod materia in coelo non est in potentia contradictionis, quia forma eius *complet* totum suum appetitum, *contra:* nulla forma complet *totum appetitum* materiae suae respectu alterius formae, nisi det *actum* oppositum privationi illius formae: forma coeli non dat actum oppositum privationi cuiuscumque formae alterius a se, puta formae ignis; ergo privatio formae ignis ibi manet. — *Probatio minoris:* nulla forma dat actum oppositum privationi cuiuscumque formae, nisi in se contineat omnes formas saltem virtualiter: sed

(*a*) Ed. Ven. materiam possibilem de se carere.

forma coeli non sic continet omnes formas, quia non *animam intellectivam.*

e) Ex hoc sequitur ulterius quod, secundum Philosophos, coelum non posset esse *animatum* formaliter; quia tunc vel coelum erit essentialiter anima tantum, et hoc *intellectiva,* quia ipsi non posuerunt ibi animam nisi intellectivam, et ita solus intellectus erit *quantus:* quod non est intelligibile; quia coelum, ut patet, est *quantum* formaliter: vel praeter animam quae est de essentia coeli erit *aliquid aliud* per se *perfectibile* per animam, et ita erit ibi *potentia passiva* et potentia *contradictionis,* et ita coelum non erit sempiternum et necessarium. Unde sive Philosophus sive Commentator ponat coelum *animatum* formaliter anima quae sit per se de essentia coeli, videtur statim recedere a prima positione praehabita.

f) Quicquid sit de Averroe, non dicamus Aristotelem recessisse a positione prima; nec verba eius cogunt hoc sibi imponere, quia ubicumque vocat *animam* coeli, exponitur quantum ad conditionem qua anima est *motrix,* non qua est *forma;* et illa anima est Intelligentia propria motiva huius orbis, coniuncta huic ut *motrix* propria: talis non est nisi unica unius. — Improbaretur ab Avicenna hoc (*a*), qui plane distinguit inter primam *Intelligentiam* productam et *animam* primi orbis; sed nulla est necessitas tantae pluralitatis.

g) Pro hoc est Philos. VIII. *Physic.*, qui motum ex se distinguit in duo, quorum unum est *motum* tantum, et reliquum *movens* tantum; illud distinguibile est compositum ex duobus unitis, scilicet *movente* et *mobili,* et hoc vere movet, et illud vere movetur; sed in nobis anima non movet, sed est *ratio movendi* tantum, ideo movetur *per accidens,* quia est forma moti; ibi autem movens nec per accidens movetur, nec secundum se.

586. (4) — **Recitatur sententia Theologorum tenentium corpus coeleste esse compositum ex materia.** — *a)* Secundum *Theologos* ponenda est *materia* ibi; quia illud *chaos,* quod ponitur ab eis attigisse usque ad coelum empyreum, erat *materia* omnium corporalium contentorum a coelo empyreo.

(*a*) Ed. Ven. Ita probaretur ab Avicenna, qui.

b) Et etiam ponetur materia secundum se et quantum est ex se *eiusdem rationis* in quocumque.

c) Et ita habent ipsi discordare a Philosopho in hac propositione, *coelum est necessarium et incorruptibile;* quantum enim est ex natura sua esset simpliciter *corruptibile,* quia sibi inesset illa potentia ad contrarium. Quia tamen forma coeli non habet contrarium potens vincere istam formam, ideo non potest corrumpi ab agente *naturali,* a quo recipit istam formam, vel etiam corrumpi in ignem vel aquam.

d) Sed tunc videtur quod saltem coelum posset corrumpere et convertere ignem in coelum, quia virtus activa coeli excedit formam ignis, et materia ignis est etiam capax formae coeli; ergo potest transmutari ad esse tale ab agente tali. — Forte coelum non potest alterare elementum ad qualitates convenientes tali corpori coelesti, et tamen forma illa in tantum dominatur illi materiae, ut non possit ab aliquo alio alterari, recipiendo peregrinas impressiones, et per consequens nec corrumpi.

587. (5) — **Recitatur doctrina Theologorum circa animationem coeli.** — *a)* Quantum ad *animationem* videtur esse dubium; quia August., in *Enchirid.* cap. 42 vel 58, loquitur dubitative: *Nec illud quidem certum habeo, utrum ad eamdem societatem* [Angelorum] *pertineant Sol et Luna et cuncta sidera, quamvis nonnullis lucida corpora esse, non cum sensu vel intelligentia videantur.* * Si sint animata coelestia corpora, pertinent ad societatem Angelorum eorum animae. Ibidem [?] *. — Similiter II. *Super Genes.* * cap. ult. *, et I. *Retract.* cap. 18, (quaere)(1), ubi facit mentionem de eo quod dicitur cap. 5: * *Coelos esse animatos Libris sanctis, sive veteris Testamenti sive novi, nullo modo potest esse adversum* *, videtur dicere coelum habere animam; quod cap. 10 dicit non retractatum tamquam falsum, ubi dicit: *Animal esse mundum istum, nec auctoritate, nec ratione indagare potui* (2); non tamen pro-

(1) Legas: « II. *Super Genes.* cap. ult. seu 18 (quaere), et I. *Retract.*, ubi »... Loc. cit. *Super Genes.* ait: *In processu tractandarum Scripturarum.... nobis de hac re, secundum sanctae auctoritatis regulas, etsi non ostendere certum aliquid, tamen credere licebit.*

(2) *Nec ratione certa indagare potui, nec divinarum Scripturarum auctoritate persuaderi posse cognovi.* — Cap. 11.

pter hoc negat. Unde videtur manifeste quod in nullo libro scripto ante librum *Retract.* asseruit quod in libro *Retractat.* retractet. Ergo illa auctoritas quae adducitur de libro August. *De Agnitione verae vitae* nihil valet, scilicet: *qui autem dicunt coelos esse rationales ipsi merito sunt irrationales.* Ostendit etiam illum librum non esse Augustini (1), vel quod illum fecerit post librum *Retract.*, quia nusquam videtur Augustinum asseruisse quod in libro *Retract.* est negatum.

b) Sed alius Graecus, scilicet Damascenus, asseruit coelos *non esse animatos.*

c) Ratio ad hoc ponitur: quia illa anima *frustra* uniretur tali corpori, ex quo non habet *sensum,* nec per consequens aliquam *perfectionem* ex corpore acquirit. — Sed illud *non videtur congrue* dictum, ut forma (*a*) uniatur materiae ut perfectionem *accipiat* a materia, sed magis ut perfectionem *communicet* materiae; imo principalius ut ex eis totum *compositum* sit perfectum. — *Respondeo:* forma unita materiae ab ea recipit aliquam *perfectionem;* alioquin anima beata frustra uniretur corpori, ex quo ex corpore non acquireret perfectionem.

d) Breviter, si coeli non sunt animati, hoc est creditum, et non ratione conclusum; quia nulla est conditio in corpore illo ita perfecto manifeste apparens repugnare animationi corporis. — Hoc de isto.

(*a*) Ed. Ven. potentia.

(1) Reapse apud Migne, tom. XL, inter *subdititia* Augustini Opuscula recensetur.

QUAESTIO II.

588. (1) — **Proponitur quaestio.** — *Secundo* quaero de *motu* coelorum:

Utrum aliquod sit coelum mobile, aliud a coelo stellato?

589. — **Argumenta principalia** (1). — Quod non: — *a) Gen.* I. v. 17, dicitur de *stellis* quod posuit eas Deus in firmamento coeli; ergo omnes stellae sunt in *uno* firmamento.

b) Similiter per *rationem: continuum* est cuius motus est unus, secundum Philos. V. *Metaph.*: motus autem cuiuscumque coeli inferioris unus est in coelo superiori, quia quodcumque coelum inferius, si ponatur, movetur motu diurno, et etiam aliis motibus propriis *coeli superioris*, si ponantur alii; ergo quodlibet inferius, si ponatur, est continuum cum toto coelo superiori.

c) Item, totum coelum, praeter stellam, * a se et * secundum se est uniforme; ergo propter ipsum non esset ponere aliquem motum, quia idem facit una pars praesens quod alia; non est ergo necessarius motus nisi motus *stellae:* sed motus stellarum proprii videntur posse salvari in uno coelo, sicut et multi motus proprii possunt salvari in aqua vel aere; ergo, etc.

590. — **Oppositum**: Stellae diversimode moventur; ergo habent diversos coelos; quia si non stellae moverentur proprio motu suo, sive motu orbis, et ita vel esset in coelo vacuum, vel scissio orbis, vel duo corpora simul.

591. — **Divisio.** — Ad videndum de *numero coelorum,* primo ostendendum est illud in quo omnes Astrologi *concordant:* secundo videndum est de illo in quo alii ab aliis *discordant.*

592. (2) — **Ostenditur illud in quo omnes Astrologi concordant.** — Quantum ad *primum:* — *a)* Hic *supponendum* est quod nulla stella habet *proprium* motum *localem,* * scilicet * quod non *moveatur* motu alio quam motu orbis in quo locatur; si enim

(1) Solvuntur ad n. 594.

ipsa partem illam orbis in qua est relinqueret aliquando, et ad aliquam aliam partem moveretur, vel sibi nihil succederet, et ita esset vacuum: vel aliquid aliud sibi succederet, et ita corpus coeleste esset rarefactibile et condensabile: vel posset scindi, et recedente corpore scindente, rursum continuari: vel si nullum istorum concedatur, sequitur quod stella mota semper sit simul cum alio corpore movente. Haec est intentio Aristot. II. *De Coelo et Mundo: Si natura dedisset virtutem progressivam*, etc.

b) Hoc supposito, sequitur quod quaecumque stellae non sunt inter se *aeque distantes* non sunt in *eodem* coelo; nam distantia alia et alia diversis temporibus non potest esse per proprium motum stellae, sed tantum per motum coeli in quo ipsa est; et si distet difformiter stella a stella, ergo coelum huius difformiter movetur a coelo illius, et ita aliud est coelum huius et illius. Moventur autem *septem* stellae difformiter, ita quod non semper aeque distant a stellis illis *fixis*, quae ideo dicuntur *fixae*, quia semper inter se *aeque* sunt *distantes*, et eumdem situm et figuram servantes. Et ideo respectu omnium illarum fixarum non oportet ponere nisi *unum* coelum; nec illae septem *inter se* semper aeque distant. Ista duo de *inaequali distantia* planetarum *inter se* et *ad alias* quae dicuntur *fixae* supponantur secundum considerationem Astronomorum; possibile est enim de locis planetarum certificari per instrumenta, de quorum uno, scilicet * armillaro (*a*) vel annullaro*, tractat Ptolomaeus in *Almag.* d. 5. c. 2.

(3) *c)* Et *si obiiciatur* quod radius visualis frangitur propter diversitatem mediorum, et ideo non certificat de *vero* loco stellae, *saltem certificabit* de loco *visibili* stellae; et si stellae secundum locum *visibilem* eorum *aequaliter distent*, ergo et secundum locum *verum*, quia loca visibilia nunc et tunc proportionabiliter se habent ad loca eorum vera nunc et tunc, aut saltem non ita improportionabiliter, ut posset esse distantia locorum visibilium sine aliqua distantia locorum verorum, et ista distantia sufficit ad propositum.

d) Ad minus ergo, praeter coelum quod ponitur omnium stellarum *fixarum*, quae semper *uniformiter* distant, *septem* coeli proprii *septem* planetarum qui *difformiter* moventur, et ab istis, et inter se, sunt; ergo *octo* coeli.

(*a*) Wadd. Armilla.

e) Ulterius etiam communiter conceditur *nonum* coelum superius coelo *stellato;* quia unius corporis coelestis tantum est unus motus proprius: motus autem diurnus non est motus proprius coeli stellati, cum illud coelum moveatur alio motu, sicut probatum est ex considerationibus; nec enim quaecumque stella fixa semper aeque distat a polis immobilibus; nec etiam semper in temporibus aequalibus aeque distat a capitibus Arietis et Librae; ergo iste motus diurnus est proprius alicuius alterius corporis: et non nisi superioris, quia hoc motu movetur coelum *octavum:* non autem movetur aliquod coelum motu proprio alterius, nisi illud alterum sit superius; erit ergo aliquod mobile quod uniformiter movetur motu diurno superius coelo *stellato.* Hoc dicit Avicen. IX. *Metaph.* et Ptolomaeus in *Almag.* Quaere.

593. (4) — **Ostenditur illud in quo Astrologi discordant.** — *a)* De *secundo*, in quo *non concordant* omnes tractantes de ista materia, dubium est, an sufficiat *unum* coelum *unicuique* planetae, et sic sufficiat tantum ponere *novem* coelos. — *Triplex* quippe in motibus planetarum apparet *differentia:* una in *latitudine*, quia non semper planeta aeque distat a polis immobilibus: alia in *longitudine* est, quia diversimode et non aequaliter percurrunt Zodiacum: tertia in *elevatione* et *depressione*, quia idem planeta quandoque plus appropinquat ad centrum terrae, quandoque plus distat, sicut probat Ptolomaeus in *Almag.*; quia cuius circuli diameter visualis in longitudine longiore est longior, in longitudine breviore est brevior (*a*). Apparet etiam de Marte, qui quando est in *auge* apparet notabiliter parvae quantitatis respectu illius quam habet quando est in opposito augis. Probatur etiam de Luna, quia ipsa et Sole exsistentibus aeque prope caudam et caput Draconis, non semper eclipsis aeque durat, sed quandoque diutius, quandoque minus. Hoc est impossibile, nisi quia Luna quandoque plus, quandoque minus in umbram terrae intrat, ita quod ubi transit diameter Lunae diutius moratur umbra, pro eo quod ibi est diameter umbrae longior quam alibi iuxta conum. — Si etiam universaliter negaretur ista *elevatio* et *depressio* Solis et Lunae, nec ex parte unius, nec ex parte alterius posset assignari

(*a*) Ed. Ven. circulus cuius diameter visualis in longitudine longiore in longitudine breviore est tanta [sic].

diversa quantitas umbrae; semper enim umbra aeque in altum porrigeretur, et ibi esset aequalis quantitas, et semper Luna, quando aequaliter esset prope conum, aeque esset iuxta et prope umbram. — Ex his et aliis considerationibus Ptolomaei supponatur *elevatio* et *depressio.*

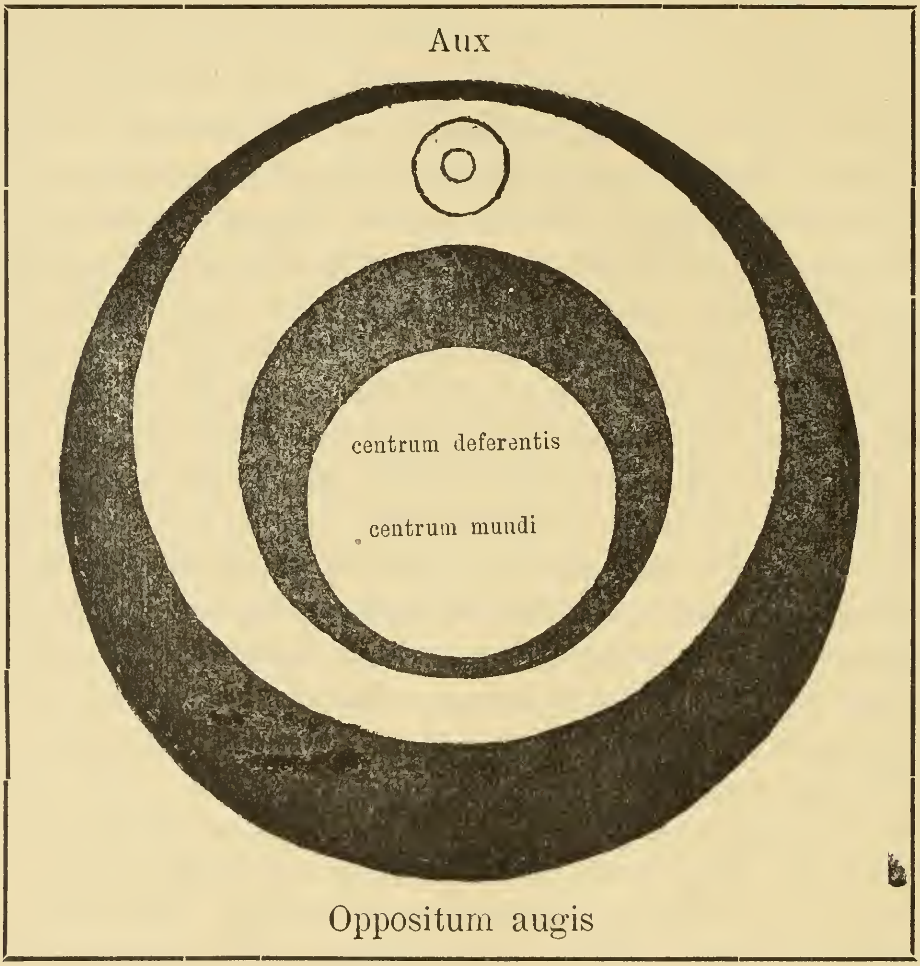
([5]) *b) Primas duas* differentias, scilicet *longitudinis* et *latitudinis,* posset quis forte salvare attribuendo planetae unum coelum, per exitum polorum illius coeli, quomodo nixus est Alpetragius salvare in libello suo *De Qualitate motuum coelestium,* qui ponens polos coeli *stellati* extra polos *noni* coeli, et per consequens circa illos polos immobiles describere parvos circulos, ponit coelum *octavum* super suos polos: sed non contrario motu moveri motui coeli *noni,* sed ad eamdem partem, et quod polus *octavi* coeli minus efficaciter recipit influentiam quam ipsum coelum *nonum,* et ideo ipse polus complet circulum, dum punctus aliquis in coelo *nono* complet circulum; et quod polus inferioris coeli deficit a completione circuli vocat *intercisionem* primam, quam secundum eum, supplet motus coeli inferioris super illum polum, et in coelo *octavo* perfecte supplet quantum ad *longitudinem;* sed quantum ad *latitudinem* necessario est differentia, nam polus exit polum; nam motus factus super polum coeli inferioris, licet compleat motum coeli illius circa polum superiorem quantum ad *longitudinem,* tamen non potest esse verus *circulus* alicuius stellae motae in coelo inferiore, sed *sphaera,* quia non redit ad eumdem punctum a quo incepit motus. Ita universaliter, propter diversitatem polorum quorumdam coelorum ab aliis, et per intercisionem primam et suppletionem eius, et specialiter in quibusdam stellis, per hoc quod non situantur in medio sui coeli, nititur dare fundamenta ad salvandum differentias *longitudinis* et *latitudinis* in motibus planetarum, et hoc non ponendo aliquod coelum inferius moveri contra motum coeli superioris, quia talis, sed ponendo coelum superius moveri ad eamdem partem ad quam inferius, sed tamen minus efficaciter, quia naturale est quod virtus recepta in aliquibus ad invicem ordinatis efficacius recipiatur in proximioribus. — Ista traditio satis videtur consonare cum principiis naturalibus, si possent per eam salvari omnia apparentia secundum *longitudinem* et *latitudinem;* forte enim per eam possent salvari

stationes et *retrogradationes* et *processiones* planetarum, sicut et ipse nititur salvare in quibusdam polis in Libro suo.
(6) *c)* Sed *tertiam* differentiam, videlicet *elevationis* et *depressionis*, impossibile est salvare, ponendo omnes coelos esse *concentricos;* quia tunc si planeta non exit coelum suum, sed tantum partem sui coeli, et illa pars coeli sui qualitercumque moveatur, semper aeque distat a centro, pro eo quod totum istud coelum circulariter rotatum est concentricum (mundo (*a*)), ideo ubicumque stella fuerit, semper aeque elevabitur et aeque deprimetur per respectum ad suum coelum. — Et licet non esset necessarium propter duas *primas* differentias ponere *eccentricos*(*b*) et *epicyclos*, secundum Ptolomaeum et alios Astronomos, tamen propter *tertiam* differentiam est necessarium.

d) Et hoc supponendo, ad propositum concluditur nulli planetae sufficere ad motum suum *unicum* coelum. Accipiatur ergo, exempli gratia, coelum Saturni; si ponatur *concentricum* mundo, dum coelum *octavum* sit concentricum mundo, moveatur coelum Saturni; succedit ergo *aux* istius coeli *augis* opposito: sed (*c*) *aux* istius non intravit coelum stellatum, quia duo corpora essent simul, sed tantum attingebat oppositum augis; ergo si (*d*) minus est distans a centro terrae quam *aux*, non attinget superficiem concavam coeli stellati, et ita erit ibi vacuum; ergo non potest vitari inconveniens de *incisione* vel *simultate* corporum, vel *vacuo*, nisi attribuendo cuilibet planetae ad minus *tres* coelos circumdantes terram; quorum duo extremi, videlicet superior et inferior, habeant superficies ultimas concentricas, scilicet superius convexam et inferius concavam; habeant autem illae duae superficies alias duas, videlicet superius concavam et inferius convexam, *eccentricas* mundo, et inter illas duas superficies sit *tertius* orbis, qui dicatur *deferens*, eccentricus quidem terrae, concentricus autem illis duabus superficiebus deferentibus, ita quod illi duo revolventes ad quamcumque partem moveantur, non sequitur *vacuum*, semper enim spissior pars unius est contra partem minus spissam alterius, et e converso.
(7) Similiter qualitercumque moveatur *deferens* inter istos duos *revolventes*, superiorem et inferiorem, ex motione eius non se-

(*a*) Deest in Ed. Ven.
(*b*) Ed. Ven. concentricos.
(*c*) Ed. Ven. si.
(*d*) Ed. Ven. aut.

quitur *vacuum,* nec *scissio;* quia superficies sunt ambae *concentricae* illis superficiebus, inter quas continetur et movetur, et ita stella fixa in parte una illius *deferentis* quandoque erit in *auge,* quando scilicet illa pars *deferentis,* in qua est ipsa, directe supponitur spissiori parti inferioris *revolventis,* et supponitur minus spissae parti superioris *revolventis,* quia tunc maxime distabit a centro terrae. Erit autem stella in opposito *augis,* quando illa pars orbis *deferentis,* ubi ipsa fixa est, superponitur tenuissimae parti inferioris *revolventis,* et supponitur spississimae parti superioris *revolventis,* quia tunc minime distabit a centro terrae. Istius imaginatio patet expressius in figura:

e) Ulterius cum Mercurius habeat *deferens,* cuius centrum movetur, et non circa terram, sicut centrum Lunae, sed ex una parte describendo circulum parvum, sicut patet in *Almag.,* sequitur quod orbis *deferentis* non sit concentricus *revolventibus,* scilicet supremo et infimo, et ideo necesse est ad minus ibi ponere *quinque* orbes: quatuor *revolventes,* et orbem quintum *deferentem:*

Theorica Mercurii

f) Praeter istos autem necesse est ponere *epicyclos,* qui non sunt orbes circumdantes terram, sed parvi orbes situati in determinata parte orbium circumdantium terram; et hoc quia maior est elevatio stellae quandoque quam alias; quae elevatio non posset esse ex solo deferente. *Processio* etiam et *statio* et *retrogradatio* facilius salvantur per *epicyclum.*

g) Sed quicquid sit de *epicyclis,* saltem coeli mobiles circumdantes terram erunt *viginti quinque,* scilicet *viginti tres* planetarum, et praeter hoc coelum *octavum* et coelum *nonum.*

594. — **Solvuntur argumenta principalia.** — *a)* Ad argumentum primum [n. 589 *a*] dico quod Scriptura accipit *firmamentum* pro toto coelo inter empyreum et elementa.

b) Ad *secundum* [n. 589 *b*] dico quod illa *conformitas* motuum non concludit *continuitatem.*

c) Ad *tertium* [n. 589 *c*] dico quod non potest coelum cedere stellae motae, sicut potest aqua vel aer corpori imposito, moto per ipsam; quia corpus naturaliter incorruptibile est naturaliter indivisibile, si sit incorruptibile tam secundum partes quam secundum totum, quale ponitur esse coelum, et ita non potest esse motus alicuius in coelo non moto per aliquod agens naturale.

QUAESTIO III.

595. (1) — Proponitur quaestio. — Circa *tertium*, scilicet:

Utrum stellae agant in haec inferiora?

596. — Argumenta principalia (1). — Arguitur quod non: — *a)* Secundum Philos., VII. *Physic.*, oportet movens et motum *esse simul*, vel immediate, vel mediante medio: sed stellae et haec inferiora non sunt simul. — Patet, quia multum distant. — Nec possunt esse quantum ad agere mediante *medio*, quia illud medium esset aliquis orbis vel aliqui orbes: huiusmodi autem orbes non recipiunt impressiones tales, quibus scilicet haec inferiora alterantur et generantur et corrumpuntur; ergo.

b) Praeterea, si stellae agerent in haec inferiora, cum ipsae *determinate* agant, et non contingenter, in istis inferioribus, quantum ad generationem et corruptionem ipsorum, non esset aliqua *contingentia*, nec contingenter ibi aliquid eveniret.

c) Praeterea, si agerent in haec inferiora, hoc esset per aliquem *motum localem*, vel per aliquam *formam permanentem:* non primo modo, quia motus localis non est qualitas *activa*, nec principium agendi, cum tantum sit *ubi* fluens, et sic non videtur dicere formam absolutam substantialem, nec accidentalem: nec etiam per *formam permanentem* substantialem vel accidentalem, quia tunc, stante motu, scilicet si starent, possent agere, et per consequens, stante coelo et cessante motu, possent esse alterationes et huiusmodi mutationes et motus in istis inferioribus: quod est contra Aristotelem, qui vult quod, primo motu cessante, impossibile est esse aliquem alium inferiorem.

---

(1) Solvuntur ad n. 603.

597. — Contra. — *a) Gen.* I. v. 17 dicitur de stellis quod positae sunt in firmamento, ut sint in signa et tempora, et non solum aeris et terrae, ut exponit Magister.

b) Praeterea, II. *Physic.* dicit Aristot.: *Homo generat hominem et Sol;* et II. *De Generat.* dicit quod motus Solis in circulo obliquo est causa perpetuae generationis et corruptionis in istis inferioribus.

c) Praeterea *ratione* sic: si stellae non haberent aliquam actionem in haec inferiora, frustra poneretur varius motus in orbibus; nam orbis in se uniformis est, et motus orbis uniformis, et ideo oportet varietatem effectuum reduci in varietatem naturae stellarum.

598. (2) — Solutio quaestionis. — Dico ad *quaestionem* quod stellae habent actionem in haec inferiora: in *elementa,* in *mixta* inanimata et animata *irrationalia.*

599. — De influxu corporum coelestium in elementa. — In *elementa* habent actionem dupliciter: et quoad *alterationem,* et quoad *generationem.* — *a)* Accedente enim Sole et aliis stellis calidis ad zenith alicuius regionis, elementa superiora, scilicet ignis et aer, augentur, et inferiora, scilicet terra et aqua, minuuntur et convertuntur in superiora; et e converso, recedente Sole et accedentibus stellis effective frigidis, ut Saturnus et Mercurius, accidit generatio elementorum aquae et terrae.

Et *si dicatur* quod tunc sphaera aquae erit aliquando minor, aliquando maior, et etiam videtur esse vacuum, si non tantum augmentatur unum elementum quantum aliud minuitur, *dico* quod sicut, accedente planeta, puta Sole, ad zenith unius regionis, generatur ibi per eius * accessum * (*a*) plus de igne et minuitur de aqua, ita per * eius * recessum ab alia regione generatur plus proportionabiliter de elementis frigidis et minuitur de calidis, et sic generatur ibi aequalitas quoad totum.

b) Praeterea *secundo,* stellae habent actionem quoad *loci mutationem;* superior enim pars aeris fertur circulariter ad motum coeli; quod patet, quia impressiones ignitas, ut cometas et huiusmodi, quae in illis locis generantur, videmus transferri circulariter, et multo magis sphaera ignis, quae est propinquior coelo, movetur motu circulari ad motum corporis coelestis.

(*a*) Wadd. excessum.

c) Praeterea, corpora coelestia non solum causant motum in istis elementis sibi propinquis, sed in *remotioribus,* ut in aqua; nam Luna causat motum in mari, qui vocatur *fluxus* et *refluxus.* Et ex hoc supponunt Astrologi per experimentum quod Luna habet dominium super humida, sicut Sol super sicca; super quamcumque enim regionem elevatur Luna, aqua maris ascendit directe tamquam versus causam suam, ita quod aqua maris in illo loco qui directe supponitur centro Lunae est altior quam in quocumque alio loco. Iste autem locus habetur per lineam ductam a centro (terrae ad orbem Lunae (*a*)); illa enim linea necessario transibit per locum illum, qui est eminentior in aqua, et vocatur *tumor* aquae.

(3) *d)* Quomodo autem ista elevatio fiat effective a Luna, diversimode dicitur: *uno modo* ponitur quod Luna habet *virtutem* quamdam sibi *connaturalem* ad attrahendum ad se aquas maris, sicut magnes trahit ferrum: *alio modo* dicitur quod hoc fit propter *diversitatem angulorum,* quos faciunt radii Lunae super aquas in principio ortus Lunae, et in medio coeli exsistentis. — Ponitur *exemplum* de pulmento in olla super ignem, et de vapore resoluto a cibo faciente animal dormire. — De hoc nihil ad praesens.

Prima opinio fuit *Albumasaris,* II. lib. *Maioris Introductorii in Astronomia.*

e) Sed sequendo viam illam quae communis est utrisque, scilicet quod tumor ille semper est in directo Lunae, ubicumque sit Luna, sequitur quod ille tumor circuit totam terram in tanto tempore quanto Luna circuit suum orbem per motum firmamenti, scilicet 25 fere horis, quia Luna ab ortu eius usque ad eius iteratum ortum consumit plus temporis quam sit dies naturalis habens 24 horas per spatium temporis, in quo oriuntur 13 gradus aequinoctiales, quia in una revolutione firmamenti tantum pertransit Luna de spatio, motu suo proprio, qui est ad Orientem contra motum firmamenti: sed elevatio 5 graduum aequinoctialis facit unam horam; ideo ferunt quod Luna percurrit orbem suum in 25 horis, minus duobus gradibus, et tumor aquae in totidem horis circuit totum Oceanum regulariter; et si tamen irregulariter accidat fluxus in maribus me-

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.

diterraneis et fluviis, ratio est quia inundatio aliorum marium venit in isto tumore Oceani in directo alicuius regionis, et tumore Oceani in directo motus Lunae; pars autem aquae eiusdem tumescentis in Oceano fluit ad locum et alveos humiles vicinos, propter naturam gravitatis aquae, et fluunt tunc maria mediterranea. Recedente autem Luna ab illo aspectu vel situ, recedit tumor praedictus, et per consequens in loco Oceani, ubi prius fuit aqua eminentior quam in mari et in fluminibus mediterraneis, iam per recessum illius tumoris fit aqua ibidem humilior terra, et ideo aquae inundantes ad loca illorum fluviorum, propter loci humilitatem, ex eadem lege naturae fluunt ad Oceanum. — Et haec est causa in generali *fluxus* et *refluxus* maris. — Sed mare Mediterraneum magnum quod decurrit ab Occidente in Orientem, dividens Italiam ab Aegypto et ab aliis regionibus Africae et Asiae, non fluit, ex illa causa, ita sensibiliter; quia Oceanus ingreditur mare illud per angustum introitum ex parte Orientis versus Hispaniam, qui vocatur angustia maris. Regulariter tamen non accidit in aliis maribus sicut in Oceano; quia maria quanto propinquiora sunt Oceano, tanto citius fluunt, sicut maria Septentrionalia, praecipue mare inter * Normandiam sive * Norvegiam et Scotiam et inter Hiberniam et Hispaniam; maria autem distantia tardius.

(4) *f)* Sed quare *bis* in *die* fluit et refluit? — Albumasar, *ubi supra,* dicit quod Luna in quartis coeli habet effectum consimilem in quartis terrae oppositis, ita quod sicut in quarta Orientali, inter Orientem et Meridiem, dum Luna est in ascendendo super hemisphaerium, tunc habet fluxum in hac quarta, et descendente Luna a puncto Meridiei ad Occidentem continue, incipit mare decrescere in illa quarta, in qua prius crevit, et fluit in alia quarta Occidentali: et descendente Luna ab Occidente, sub terram usque ad angulum mediae noctis, fluit mare in quarta Orientali super terram, illi quartae * oppositae (*a*) *, in qua tunc est Luna, et ita iam bis in illa die fit fluxus in illa quarta, et ita de aliis.

Sed quae sit causa huius, ipse non dicit; nam videtur quod radii Lunae non possint penetrare terram, et ideo vide-

(*a*) Wadd. oppositum.

tur quod eumdem effectum quem causavit per radios *incidentes* dum esset in quarta Orientali sub terra, eumdem tunc causet per radios suos *reflexos* a firmamento, dum est in quarta Occidentali (sub terra (*a*)).

600. (5) — **De influxu corporum coelestium in mixta imperfecta.** — *a) Secundo* dico quod planetae et stellae habent actionem super *mixta;* nam mixta *imperfecta,* ut impressiones quaedam, generantur ab illis; nam materia illarum impressionum, quae est *vapor,* non elevatur ad locum generationis illarum nisi per calorem incorporatum, vel virtute alicuius stellae; et hoc maxime patet in stellis *comatis,* quae non tantum moventur ab Oriente in Occidens, sequendo motum coeli, sed ab Aquilone in Austrum, sequendo scilicet determinatum motum alicuius planetae, a quo generantur.

b) Sed dices: ex quo habent talem causalitatem stellae et orbes super inferiora, quae quidem causalitas est *determinata* et necessaria, quare non iudicant *determinate* Astrologi de effectibus eorum? — *Dico* quod causa huius est, quia non sciunt *perfecte* qualitates et virtutes coelorum et stellarum concurrentium ad talem effectum; quas si cognoscerent, possent de his iudicare. Et ideo credo quod Angeli habent harum perfectam notitiam, ita quod possunt de his bene iudicare, et quoad *tempus* quando venturi sunt illi effectus, et quoad *qualitatem* eorum vel *quantitatem,* et etiam si talis effectus sit *impedibilis* per aliam stellam; poterunt enim scire quod non elevabitur nisi *tantum* de materia, vel *sic*, et possunt scire si erunt venti dissipantes, et in quo situ et ubi dissipabuntur et cadent. Haec vero omnia, quia non plene noverunt Astrologi, ideo nec plene, nec perfecte, nec secure de his possunt iudicare; tot enim causas oportet ibi concurrere, quod nimis est difficile iudicare de talibus.

601. — **De influxu corporum coelestium in mixta perfecta inanimata.** — *Tertio* dico quod habent actionem in *mixta perfecta inanimata,* ut sunt metalla, quae in quibusdam regionibus generantur ex constellatione habente respectum ad illam regionem, et non ad aliam; nam terra non est *activa* huius diversitatis.

(*a*) Deest in Ed. Ven.

602. (6) — De influxu corporum coelestium in animata. — *a) Quarto* dico quod habent actionem super *animata*, alterando scilicet corpora mixta ad qualitatem convenientem vel disconvenientem animae perficienti tale corpus; et ita possunt agere ad generationem et corruptionem. — Et ita similiter in *sensitivis;* nam organa sensuum, quae sunt corpora *mixta*, possunt immutari et alterari ad aliquem gradum convenientem illis, ut nata sunt esse organa sensuum, et etiam ad disconvenientem sensui, et ita posset organum corrumpi et laedi.

b) Et per consequens possunt habere aliquam actionem quoad *intellectionem quodammodo;* quia si deordinatur sensus in actu suo, per consequens deordinatur intellectus, ut puta in phraeneticis et lunaticis, in quibus est imaginatio confusa.

c) Et etiam quoad hoc potest esse causa deordinationis in *voluntate;* possunt enim appetitum sensitivum alterare, ut magis inclinetur ad hoc quam ad illud. — Et quia in viatore voluntas rationalis inclinatur ad prosequendum quod efficaciter appetitur ab appetitu sensitivo, ideo hoc modo inclinant voluntatem planetae et alia corpora coelestia. — In nullo tamen *necessitatur* absolute voluntas propter hoc; sed ex sua *libertate* potest contraire. — Et propter istam pronitatem ad sequendum appetitum sensitivum contra dictamen rationis, quam causant corpora coelestia, accidit frequenter Astrologos vere praenosticare de moribus hominum, puta, quod erunt luxuriosi vel * huiusmodi per * (*a*) constellationes nativitatis: non quod ita eveniat *necessario,* quod non posset aliter esse de his quae dependent a *voluntate* rationali, si homo vellet magis sequi per voluntatem legem rationis quam sensus; sed cogitationes hominum pronae sunt ad malum, *Gen.* c. VIII. v. 21, et *Eccles.* c. I. v. 15: *Perversi difficile corriguntur,* et *stultorum infinitus est numerus.*

603. (7) — Solvuntur argumenta principalia. — *a)* Ad *primum argumentum* [n. 596 *a*] dico quod sufficit quod agens et patiens sint simul vel secundum *contactum,* vel mediante aliquo *medio;* sed hic est simul secundum *medium* (*b*). — Et ad *probationem* in oppositum dico quod non oportet quod

(*a*) Wadd. vel per huiusmodi.

(*b*) Ed. Ven. tantum habet: dico quod agens et patiens sunt simul secundum contactum, mediante aliquo medio.

medium sit capax actionis secundum *eamdem rationem* cum extremo, in quo perfecte dicitur esse alteratio; sed secundum aliam rationem huius actionis alterius rationis: puta sub ratione *luminis* bene est capax coelum; omnis enim pars coeli, quae potest esse sub septem pyramidibus, potest esse *tenebrosa*. Patet de Luna, et aliis quae patiuntur tenebras, et huiusmodi. — Et patet per *exemplum* commune de *pisce*, qui per *rete medium* facit stuporem; qui tamen stupor non est in rete. [Vid. n. 506 *b*]

b) Ad *secundum* [n. 596 *b*] dico quod, circumscripto *omni* libero arbitrio, humano, angelico et divino, omnia evenirent de *necessitate*, et nihil contingenter eveniret, et nihil esset in entibus in *potentia* ad *contradictoria*; si enim aliqua causa nata esset elevare vaporem, de necessitate generaret pluviam; si vero fortior causa in oppositum eveniret, de necessitate impediretur. Et hoc notum est Angelo; et secundum hoc, quiquid ex talibus causis evenit pro illo instanti in quo evenit, et in sensu *divisionis*, non evenit *contingenter*, ita quod possit non evenire.

Sed quid de *infirmitatibus?* aguntne ad hoc? — Dico quod sic; habent enim aliquam actionem dispositivam in remittendo et intendendo qualitates et huiusmodi. — Et sic est conveniens et necessarium quod bonus medicus habeat scientiam Astronomiae; possunt enim propinare aliquo tempore medicinam quae interficit, quae tamen alio tempore liberaret.

c) Ad *tertium* [n. 596 *c*] dico quod non possunt tantum per *motum localem*, quia omnis forma absoluta est perfectior respectiva; ergo oportet quod sit per *formam absolutam* substantialem vel accidentalem: quod concedo. — *Tu dicis contra*, quia tunc si planeta vel corpus coeleste staret, causaret. — *Concedo:* causaret quantum de se esset: nec eius motus localis facit ad actionem suam; latio enim vel motus Solis requiritur ad hoc, ut adducat agens. Patet II. *De Generat.* — Nec valet illud, *cessante primo motu*, etc.; quod enim est primum solum secundum eminentiam et non essentialiter respectu aliorum, non oportet quod, ipso destructo, alia destruantur.

DISTINCTIO DECIMAQUINTA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

De opere quintae diei, quando creavit Deus ex aquis volatilia et natatilia. — *Dixit etiam Deus: Producant aquae reptile animae viventis et volatile super terram* (1), etc. — Opus *quintae diei* est formatio piscium et avium, quibus duo elementa ornantur; et de eadem materia, id est de aquis, pisces et aves creavit, volatilia levans in aera, et natatilia remittens gurgiti.

De opere sextae diei, quando creata sunt animalia et reptilia terrae. — Sequitur (2): *Dixit Deus: producat terra animam viventem, iumenta et reptilia et bestias terrœ secundum species suas,* etc. — *Sextae diei* opus describitur, cum terra suis animalibus ornari dicitur.

Utrum post peccatum venenosa animalia noxia facta fuerint, an propter peccatum nocere coeperint, prius facta innoxia? — Quaeri solet « de *venenosis* et *perniciosis* animantibus, utrum post peccatum hominis ad vindictam creata sint, an potius creata innoxia peccatoribus nocere coeperint? — Sane dici potest quod creata nihil homini nocuissent, si non peccasset; puniendorum namque vitiorum et terrendorum, vel probandae vel perficiendae virtutis causa nocere coeperunt. Fuerunt ergo creata innoxia; sed propter peccatum facta sunt noxia (3) ».

Utrum minuta animalia tunc creata fuerint? — « De quibusdam etiam *minutis* animantibus quaestio est, utrum in primis conditionibus creata sint, an ex rebus corruptis postea orta sint? Pleraque enim de humidorum corporum vitiis, vel exhalationibus terrae, sive de cadaveribus gignuntur; quaedam etiam de corruptione lignorum et herbarum et fructuum; et Deus auctor omnium est. — Potest autem dici quod ea quae de corporibus animalium, maxime mortuorum, nascuntur, cum animalibus creata non fuerint nisi potentialiter et materialiter; ea vero quae ex terra vel aquis nascuntur, vel ex eis quae terra germinante orta sunt, creata fuisse, non incongrue dici potest (4) »?

Quare post omnia factus est homo? — Omnibus autem creatis atque dispositis, novissime factus est *homo,* tamquam dominus et possessor, qui et omnibus praeferendus erat. Unde sequitur (5): *Vidit Deus quod esset bonum, et ait: Faciamus hominem ad imaginem,* etc. — Sed antequam de *hominis creatione* tractemus, quod supra (6) breviter

---

(1) *Gen.* c. I. v. 20.
(2) *Ib* v. 24.
(3) D. August. *De Gen. ad Lit.* Lib. III. c. 15.
(4) Id. *ib.* c. 14.
(5) *Gen.* c. I. vv. 25-26.
(6) Dist. 12. pag. 493.

tetigimus plenius versantes clarius faciamus. In hac enim rerum distinctione Catholici tractatores dissentire, ut supra diximus, inveniuntur, aliis dicentibus res creatas atque distinctas secundum species suas per intervalla *sex dierum;* quorum sententiae quia littera Genesis magis inservire videtur atque Catholica Ecclesia magis approbat, ideo hactenus studiose docuimus, quomodo ex illa communi materia prius informiter facta, postea corporalium rerum genera per sex dierum volumina distinctim sint formata.

Aliis autem videtur quod non per *intervalla* temporum facta sint, sed *simul* ita formata ad *esse* prodierunt. Quod Augustinus *Super Genes.* (1) pluribus modis nititur ostendere, dicens elementa quatuor ita formata sicut modo apparent ab initio exstitisse, et coelum sideribus ornatum fuisse; quaedam vero non formaliter, sed materialiter tunc facta fuisse, quae post per temporis accessum formaliter distincta sunt, ut herbae, arbores et forte animalia. — Omnia ergo in ipso temporis initio facta esse dicunt, sed quaedam *formaliter* et secundum *species,* quas habere cernimus, ut maiores mundi partes; quaedam vero *materialiter* tantum. — Sed, ut dicunt, Moyses, loquens rudi et carnali populo, locutionis modum temperavit, de Deo loquens a simili hominis, qui per moras temporum opera sua perficit, cum ipse simul sua opera fecerit. Unde Augustinus (2), « ideo, iniquit, Moyses divisim refert Deum illa opera fecisse, quia non potuit simul ab homine dici quod a Deo simul potuit fieri ». Item: « Potuit dividere Scriptura loquendi temporibus quod Deus operandi temporibus non divisit ». Illi qui his auctoritatibus et aliis huiusmodi inhaerentes, dicunt quatuor elementa atque coeli luminaria ita formata simul esse, et habuisse illos sex dies quos Scriptura commemorat, *sex rerum genera,* id est, distinctiones appellant, quae simul factae sunt, partim *formaliter*, partim *causaliter.*

Quomodo intelligendum sit Deum requievisse ab omni opere suo? — Iam de *septimae diei requie* aliquid nos eloqui oportet. — Scriptum est enim (3) quia *complevit Deus die septimo opus suum, et requievit die septimo ab universo opere, quod patrarat.* Requievisse dicitur Deus die septimo, non quasi operando lassus, sed ab universo opere requievit, quia novam creaturam facere cessavit. *Requiescere* enim *cessare* dicitur. Unde in Apocalypsi (4): *Non habebant requiem dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus,* id est dicere non cessabant. Requievisse igitur Deus dicitur, quia cessavit a faciendis generibus creaturae, quia ultra nova non condidit. Usque nunc tamen, ut Veritas in Evangelio (5) ait, operatur Pater cum Filio, scilicet administrationem eorumdem generum

(1) Lib. IV. c. 32.
(2) *Ib.* Lib. I. c. 10 et 15.
(3) *Gen.* c. II. v. 2.
(4) Cap. IV. v. 8.
(5) *Ioan.* c. V. v. 17.

quae tunc instituta sunt; Creatoris enim virtus causa subsistendi est omni creaturae. Quod ergo dicitur: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor,* illud universae creaturae continuam administrationem ostendit. — Die ergo septimo *requievit,* ut novam creaturam ulterius non faceret, cujus materia vel similitudo non praecesserit; sed *usque nunc operatur,* ut quod condidit continere et gubernare non cesset (1).

Qualiter accipiendum sit quod dicitur Deus complesse opus suum septimo die, cum tunc requievit ab omni opere suo? — Sed quaeritur, quomodo septimo die dicatur Deus complesse opus suum, cum ab omni opere illo die requieverit, nec aliquod genus novum rerum fecerit? « Alia translatio habet: *Consummavit Deus die sexto opera sua;* quae nihil quaestionis affert, quia manifesta sunt quae in eo facta sunt », et omnium consummatio eo die perfecta est, sicut Scriptura ostendit, cum ait (2): *Vidit Deus cuncta quae fecerat, et erant valde bona.*

« Omnia quidem naturaliter bona erant nihilque in sui natura vitii habentia. Et sunt *bona* quae condidit Deus, etiam *singula; simul* vero universa *valde bona,* quia ex omnibus consistit universitatis admirabilis pulchritudo, in qua etiam illud quod *malum* dicitur, bene ordinatum et loco suo positum, eminentius commendat bona, ut magis placeant et laudabiliora sint, dum comparantur malis » (3). — *Sexto* ergo *die* facta est omnium *operum consummatio.* — Ideo praemissa oritur quaestio, quomodo dicatur Deus *die septimo* opus suum *complesse,* quod « hebraica veritas habet, in quo tamen nihil novum creasse dicitur, nisi forte dicatur die septimo complevisse opus suum, quia ipsum benedixit et sanctificavit, sicut subiicit Scriptura (4): *Benedixit diei septimo et sanctificavit illum:* Opus enim est benedictio et sanctificatio, sicut Salomon (5) aliquid operis fecit, cum templum dedicavit » (6).

Quae sit benedictio et sanctificatio septimae diei? — Illum autem diem sanctificasse et benedixisse dicitur, quia mystica prae caeteris benedictione et sanctificatione eum donavit. Unde in Lege (7) dicitur: *Memento sanctificare diem sabbati.* Et inde est quod numerando dies, usque ad septimum procedimus et dicimus septem esse dies, quorum repetitione omne tempus agitur: non quia alius sit ab illis dies octavus et nonus, et sic de caeteris, sed quia in sex diebus rerum genera distincta sunt, et in septimo, licet non fuerit novum genus rerum institutum, fuit tamen in eo quasi quidam novus status sanctificationis operum et requietionis Opificis. — Potest etiam sic exponi illud: *Complevit Deus die septimo opus suum,* id est completum et consummatum *vidit.*

---

(1) Cfr. D. August. *De Genes. ad Lit.* Lib. IV. cap. 8 et 12.
(2) *Gen.* c. I. v. 31.
(3) D. August. *Enchirid.* c. 10.
(4) *Gen.* c. II. v. 3.
(5) III. *Reg.* c. VIII.
(6) Glos. ord.
(7) *Exod.* c. XX. v. 8.

QUAESTIO UNICA.

604. (1) — **Proponitur quaestio.** — * Circa *distinctionem decimam quintam* quaero: *

Utrum in mixto remaneant elementa secundum substantiam in actu?

605. — **Argumenta principalia** (1). — Quod non videtur: — *a)* Nam animalia aliqua producebantur sive generabantur ex aqua; patet hoc *Gen.* c. I. v. 20: *Producant aquae reptile et viventia super terram:* sed *generatio unius est corruptio alterius;* ergo aqua corrumpitur cum ex ea generatur piscis; ergo et similiter alia elementa corrumpuntur, et non manent.

b) Item, si aliquod elementum *secundum substantiam* maneret in mixto, eadem ratione et *omne* elementum maneret; et tunc cum inclinatio illorum sit ad loca contraria, mixtum ex illis *violenter* moveretur et quiesceret in quocumque loco.

c) Item, omne habens in se contraria necessario corrumpitur a causa *intrinseca:* sed non omne mixtum corrumpitur a causa intrinseca, ut patet de lapidibus et metallis, ut auro et huiusmodi, quae non nutriuntur; ergo nec corrumpuntur a causa intrinseca; omnia enim inanimata quae non recipiunt alimentum non marcescunt ex se, nec corrumpuntur nisi ab extrinseco; ergo non omne mixtum habet in se elementa secundum substantiam.

606. (2) — **Contra** (2): — *a)* I. *De Generat.* c. de *Mixtione: Mixtio est* (*miscibilium* (a)) *alteratorum unio.* Ex hoc dupli-

---

(a) Deest in Ed. Ven.

(1) Quae potius *fundamenta* sunt resolutionis Doctoris, qui n. 616 tenet elementa non manere in mixto *secundum substantiam,* sed tantum *virtualiter.*

(2) Melius *argumenta principalia* dixeris, quae a Doctore solvuntur n. 617.

citer arguo: si est *alteratorum*, ergo non est *corruptorum*. — Similiter, si mixtio est *unio* miscibilium, et unio non est *corruptorum*, sed entium, ergo miscibilia manent.

b) Item, qualitas elementi non est sine elemento: sed qualitas elementi apparet in mixto; ergo, etc. — *Probatio maioris:* II. *De Anima* dixit Aristot. quod corpora non possunt se tangere in aere vel aqua, nisi intercipiatur aer vel aqua medius. Quod probat, quia humida sunt in superficiebus contingentibus, et humiditas aquae non est sine aqua.

c) Item, I. *Coeli et Mundi:* mixtum movetur secundum naturam elementi *praedominantis:* sed si effectus est, causa est; ergo si grave mixtum movetur deorsum, in eo est terra actualiter.

d) Item, Aristot., lib. *De Morte et Vita:* In omnibus corruptibilibus duplex est corruptio: *marcedo,* quae est corruptio *interior*, et *extinctio*, quae est corruptio *exterior:* sed non esset corruptio *intrinseca,* nisi a contrariis intra exsistentibus; ergo quoad primam corruptionem necessario est dare aliquid intrinsecum activum quod agit ad corruptionem, et aliquod passivum corruptivum (*a*): ubi autem in transmutatione substantiali est dare activum et passivum, est ibi saltem dare duas substantias in actu: unam *corrumpentem* et aliam quae *corrumpitur;* ergo, etc.

607. (3) — **Sententia Avicennae.** — Hic est *una opinio* Avicen., quam recitat Commentator III. *Coeli et Mundi*, com. 67, et I. *De Generat.* cap. de *Mixtione*, quod elementa manent in mixto, secundum *substantiam* non remissa, sed secundum *qualitates* sunt *remissa.*

608. — **Impugnatur a Commentatore.** — *Contra* illud arguit Commentator, quod si elementa remittantur secundum *qualitates*, quod etiam remittantur secundum *substantiam.* — Primo * quia * idem est iudicium de *toto* et de *parte;* ergo si qualitas potest remitti secundum partem; manente substantia elementi omnino non remissa, eadem ratione potest elementum remanere secundum *substantiam*, amissa tota qualitate, et sic posset esse *ignis* et non *calidus.* [Vid. n. 612].

609. — **Sententia Commentatoris (1).** — Ideo ponit ipse *substantiam* elementi remitti, sicut et qualitatem. — Probat au-

(*a*) Ed. Ven. corruptum.

(1) Cuius rationes solvuntur ad n. 618.

tem quod *elementum aliqualiter manet*, sed tamen secundum *substantiam remissam*. — Primo sic: — *a) Elementum est ex quo componitur res et in ea manet*, V. *Metaph.*; ergo substantia elementi manet, licet remissa.

b) Secundo sic: si elementa non manerent in mixto, sed omnino corrumperentur, adveniente forma mixti, sequeretur quod materia prima *immediate* susciperet omnem formam *sine ordine*.

610. — Instantiae ipsius Commentatoris. — Sed ipse *arguit contra se* tripliciter: — *a)* Primo sic: Quia tunc forma mixti adveniret enti in *actu*, composito ex materia et forma elementari, et sic esset forma *accidentalis*.

b) Item, contra hoc quod dicit, formam substantialem *remitti*, arguit: quia nulli formae intendi convenit et remitti, nisi *accidentali*; ergo forma elementaris *accidentalis* esset.

c) Item, quod non maneat forma elementaris, probat sic: quia oportet receptivum denudari a natura recepti; ergo oportet materiam carere omni forma substantiali, ad hoc quod possit aliam recipere, ut formam mixti.

611. (4) — Eiusdem responsiones. — *a)* Ad istud *ultimum* respondet sic: quod non oportet ipsum denudari a toto *genere* recepti, sed oportet denudari a natura *specifica* recepti. — *Contra:* tunc materia sub forma aquae exsistens posset recipere formam ignis. — *Sed ad hoc innuit responsionem* in fine Commenti: quia omnes formae elementares sunt eiusdem ordinis in substantialitate; sic autem non sunt formae elementares cum formis mixtorum. — Et tunc *maior* debet intelligi, quod necesse est receptivum denudari ab omni forma *eiusdem ordinis*, ad hoc quod aliquam illarum recipiat; sed non oportet quod denudetur ab omni forma *alterius ordinis*. Unde dicit quod non oportet recipientem denudari a toto genere eius quod debet recipere; sed tantum ab eis quae sunt eiusdem generis *proximi*, non autem *remoti*. Et ideo non potest materia, manente forma unius elementi quantumcumque remissi, recipere aliam formam elementarem, quia tunc non esset mixtio; et ideo dicit quod oportet materiam denudari ab omni forma eiusdem generis proximi et eiusdem ordinis, si debeat aliquod eorum recipere. Huiusmodi sunt formae elementares inter se, non in comparatione ad mixtum.

b) Ad *aliam obiectionem* respondet quod formae elementares sunt sicut *mediae* inter formas *substantiales* et *accidentales;* ideo utriusque habent proprietates. et ideo possunt intendi et remitti. (Utrum autem forma *substantialis* possit intendi (*a*)), hoc non tractabitur modo.

612. — **Impugnat Doctor responsiones Commentatoris.** — Quod autem necesse sit ipsas intendi ad intensionem qualitatum, (vel remitti ad remissionem (*a*)), non concludit ratio Commentatoris; nam cum dicit [n. 608]: eadem est ratio *totius* et *partis* qualitatis, verum est *inter se* comparata, sed non oportet respectu *tertii;* nam quantum ad esse in subiecto *necessario* vel *contingenter,* vel concomitari subiectum, non est eadem ratio totius caloris et partis caloris; subiectum enim sive elementum habet talem qualitatem in quadam latitudine, sed non praecise sub tali vel tali gradu. Unde sicut non sequitur: hoc corpus potest esse sine hoc loco, et sine illo; ergo pari ratione sine omni, sic in proposito non videtur valere ratio Commentatoris.

613. (5) — **Ostenditur elementa non manere in mixto secundum substantiam.** — *Dico* ergo ad *quaestionem,* tenendo oppositum utriusque, quod *elementa non manent in mixto secundum substantiam,* sive *remissam,* sicut dicit Commentator [n. 609], sive *non remissam,* sicut ponit Avicenna [n. 608]. — Cuius ratio est: — *a)* Quia non est ponenda pluralitas sine necessitate: nihil autem cogit ponere pluralitatem elementorum vel formarum substantialium manere in mixto, quia non *operatio,* quae maxime concludit formam; non enim operatio mixti est eiusdem speciei cum aliqua operatione elementi: nec *transmutatio;* nam forma elementi et forma mixti habent sufficientem entitatem, ut una sit terminus unius generationis et alia alterius, vel ut haec sit terminus *a quo* corruptionis et illa terminus *ad quem* generationis; ergo sicut nihil potest esse simul sub forma aeris et ignis, sic nec sub istis et mixti.

b) Item, forma elementaris nata est (cum materia (*a*)) constituere *suppositum* per se subsistens in genere substantiae; ergo si sint plures formae elementares in mixto, quaelibet constituet suppositum; et sic in omni mixto essent *plura suppo-*

(*a*) Deest in Ed. Ven.

sita, quia ibi erit suppositum *aquae* et suppositum *ignis,* quorum quodlibet natum est *per se* subsistere (*a*).

c) Item, omnem substantiam corporalem consequitur *quantitas,* quae est propria passio substantiae corporeae: sed forma elementi, quantumcumque remissa, cum materia constituit substantiam compositam; ergo ipsam consequitur propria quantitas sicut passio propria: sed * eadem * propria passio non est plurium subiectorum; ergo in uno subiecto erunt plures quantitates, ut alia quantitas mixti et alia elementi; et ita vel duo corpora erunt simul, vel quaecumque pars mixti non erit mixta, et ita non erit *mixtio* nisi *iuxtapositio.*

d) Item, mixtum generatur ex elemento vel elementis, et corrumpitur in illa; ergo talis est incompossibilitas inter formam mixti et formam elementi qualis est inter terminum generationis *a quo* et terminum generationis *ad quem;* ergo non compatiuntur se in eodem susceptivo simul forma mixti et forma elementi. Unde sicut impossibile est, quando ex aqua fit ignis, materiam perfici simul forma aquae et forma ignis, ita in proposito.

614. (6) — **Explicatur sententia Aristotelis tenentis elementa manere in mixto.** — Sed tamen propter verba Aristotelis, qui videtur dicere quod elementa manent in mixto, oportet dicere *quomodo manent.* — Dico ergo: — *a)* Quod in omni genere est invenire medium eiusdem rationis cum extremis, ut patet ex X. *Metaph.*, et medium dicitur componi ex extremis, ut *rubor* ex *albo* et *nigro;* et ista compositio non est nisi *convenientia naturalis* medii cum extremis, quae non est extremi ad extremum: non ita quod media qualitas habeat extremas partes sui, imo est ita simplex sicut extremum. Et ideo sicut qualitates extremae dicuntur manere vel habere esse in medio, et non dicitur quod extremum sit in extremo, ita dico de forma mixti, quod in mixto dicuntur manere formae substantiales elementorum, *propter naturalem convenientiam* quae est formae mixti cum elementis, quae non est unius elementi ad aliud.

b) Item, Aristoteles vult quod forma generati sive mixti est actualior et perfectior forma elementi, ita quod forma elementi

---

(*a*) Wadd. addit: quod est inconveniens; inconveniens etiam est quod subsistens possit habere *duas* formas *specificas,* quarum una non est nata perfici ab alia: hoc autem poneretur, si elementa ponerentur in mixto secundum formas suas.

inferior et potentialior est; ideo dicuntur elementa *virtualiter manere* in mixto, sicut imperfecta et inferiora manent in superioribus, in quibus non manent nisi *virtualiter*. Unde Aristoteles, postquam dixit quod elementa manent in mixto, subdit: *Salvatur enim virtus eorum*. Dico ergo quod elementa non manent in mixto secundum *substantiam:* nec oportet dicere quod maneant secundum *qualitates* suas, sicut nec qualitates extremae manent in medio; manent ergo in mixto, sicut si diceretur quod sensitiva et vegetativa manent in intellectiva.

615. (7) — **Explicatur quomodo mixtum ex elementis generatur.** — *a)* Sed quomodo *generatur mixtum* ex elementis? — Dico quod non oportet necessario *quatuor* elementa concurrere ad compositionem mixti; aliquando enim mixtum fuit factum ex uno elemento. Patet per litteram *Gen.* I. v. 20: *Producant aquae reptile*, etc. Quando etiam concurrunt elementa ad generationem non generatur mixtum per actionem illorum corrumpentium *se mutuo;* quia quaero de instanti in quo generatur mixtum, utrum in illo sint omnia corrupta, vel adhuc manent? — Si *omnia* sint *corrupta*, et in illo instanti in quo inducitur forma substantialis mixti est vera actio et productio et generatio, ergo mixtum generatur ex *non ente*. — Si *aliquod* illorum *maneat*, ergo non corrumpunt *se mutuo* in generatione mixti, et tunc etiam non generaretur mixtum nisi ex illo unico.

b) Praeterea, causa aequivoca nobilior est suo causato: sed elementa in instanti in quo corrumpuntur et in quolibet instanti sunt imperfectiora ipso mixto; ergo non causant nec generant ipsum mixtum per actionem suam.

616. — **Sententia Doctoris, quod elementa manent in mixto virtualiter.** — Dico ergo quod quatuor elementa manent in uno mixto *virtualiter* habente formam substantialem, continentem in virtute formas elementorum; non tamen secundum *substantiam*, ut partes sui, sed propter praedictam *convenientiam* [n. 614] et *continentiam virtualem*. — Et pro hoc videtur esse Philosophus, qui dicit quod manent *potentia* et *virtute*.

617. (8) — **Solvuntur rationes ad oppositum.** — *a)* Ad *primum in oppositum* [n. 606 *a*] dico quod *alteratorum* est praeteritum passivum; et verum est quod *mixtio* est eorum quae fuerunt *alterata*. — Sed quod dicitur, quod est *unio*, debet sic intelligi: quia omnis mixtio est quaedam generatio, et per

consequens *corruptio* alterius: in generatione autem illius formae mixti dicuntur elementa uniri secundum *virtutem,* non secundum *substantiam,* ita quod aliqua forma producatur ex illis, quae contineat unitive *qualitates* illorum in *virtute,* et non *substantias* in *actu.* Manent ergo in mixto, sicut si diceretur quod sensitiva et vegetativa manent in intellectiva.

b) Ad *aliud* [n. 606 *b*] cum dicitur, *qualitates elementi non sunt sine elemento,* dico quod in mixto sunt qualitates *similes* qualitatibus elementi, non *eaedem.* (Unde est ibi *convenientia* qualitatis elementaris cum qualitate mixti; in *mixto* enim *animato* est calor, et *alius* quam in *igne,* licet sint in aliquo *similes;* calor enim ignis alterat ad ignem, et ille alius alterat ad carnem, non ad ignem. Unde qualitas mixti est perfectior quam qualitas elementi (*a*)).

(9) *c)* Ad *aliud* [n. 606 *c*] dico quod *praedominium* elementi in mixto attenditur secundum *convenientiam* in qualitate naturali, quae qualitas est principium motus, ut gravitas movendi deorsum: non quod elementum sit secundum *substantiam.* Unde secundum diversam mixtionem elementorum concurrentium in generatione illa, aliquando mixtum *magis convenit* in forma cum uno elemento quam cum alio, et sic in qualitate *simili,* quae est qualitas mixti, et non elementi, et ideo habet similem modum consequentem et similem actionem.

d) Ad *aliud* [n. 606 *d*] dico quod dubium est, utrum ista corpora quae non nutriuntur, nec fluit aliquid ex illis, ut aurum et huiusmodi *inanimata,* habeant corruptionem *intrinsecam* quae vocatur *marcedo.* — Sed de omnibus *vivis* manifestum est quod habent corruptionem *intrinsecam,* quia nutriuntur propter restaurationem deperditi. Sed huius causa non est quia habent in se *contraria elementa* in *actu,* quia extrema ut sunt in medio non agunt ad corruptionem sui, sicut cum sunt in seipsis; non enim *rubor,* in quo dicuntur extrema manere, corrumpit se magis quam *albedo* vel aliud extremum.

Sed quomodo tunc est in *animali corruptio?* — Dico quod animalia habent partes multas organicas et diversas, et in istis partibus organicis diversis nihil prohibet esse *qualitates contrarias* alterantes se invicem; cor enim est calidum et cerebrum est frigidum et hepar etiam. Unde calor in corde potest

(*a*) Deest in Ed. Ven.

alterare frigiditatem hepatis sive cerebri. Quando autem ultra debitam proportionem augetur qualitas activa unius organi supra qualitatem et virtutem alterius accidit *infirmitas* in animali, si sit pars minus principalis, et *mors*, si sit principalis, nisi ei apponatur medicina iuvans partem debiliorem. — * Non solum autem sic accidit corruptio * (*a*), ab intrinseco propter *contrarietatem partium* organicarum, verum etiam propter *corruptionem* quae potest accidere in *eadem parte*, ut in digito sunt *diversae qualitates*, nam una pars fluit, et alia refluit, quae convertitur in carnem per virtutem caloris naturalis, quae debilitatur in agendo, cum sit activum naturale; et caro secundo genita non est ita pura sicut prima, et ideo magis est disposita ad iterum fluendum, et sic tandem redditur improportionabilis animae. Et sic ex ista actione contraria accidit corruptio intrinseca in omnibus illis quae nutriuntur, licet non haberent partes organicas diversarum complexionum.

618. — **Solvuntur rationes Commentatoris.** — *a)* Ad dictum Commentatoris de definitione *elementi* [n. 609 *a*] dico quod definitio illa elementi posita in V. *Metaph.* convenit soli *materiae primae* generaliter, nam illa manet in re quae componitur ex ea. (10) *b)* Ad *aliud* [n. 609 *b*] cum dicit quod non esset *ordo* formarum, si elementum non maneret, quia *immediate* quaelibet perficeret materiam primam, dico quod nihil prohiberet formam *mixti* aeque immediate perficere materiam primam sicut formam *elementi*, et hoc loquendo de immediatione *perfectionis*, scilicet quod perficiat materiam non mediante alia forma. Sed non perficit immediate immediatione *transmutationis*; natura enim servat ordinem in transmutando, quia una forma praecedit aliam in materia, quantum ad fieri et transmutari; nam prius est materia sub forma *seminis* quam *sanguinis*, et *sanguinis* quam *carnis*, et *carnis* quam *hominis*; ita quod observatur ordo formarum in *transmutando*, sed non in *essendo* et *perficiendo*. Et sic dico de formis *elementorum* respectu formae *mixti*; forma enim mixti non perficit materiam mediante forma elementi, licet * sit * ordo in *transmutari*, quia prius materia transmutatur in * formam * elementi quam mixti, ita quod non inducitur forma mixti nisi praecesserit forma elementi.

(*a*) Wadd. Alio modo accidit corruptio.....

DISTINCTIO DECIMA SEXTA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

De hominis creatione, ubi considerandum est quare creatus sit homo et qualiter sit institutus; quae duo supra tractata sunt, et qualis factus et qualiter lapsus: postremo quomodo sit reparatus; quae discutienda sunt. — His excursis quae supra (1) de *hominis creatione* praemisimus, effectui mancipare atque ordine explanare nunc suscipimus; ubi haec consideranda videntur, scilicet: *quare creatus* sit homo, et *qualiter institutus,* et *qualis* vel *quomodo factus;* deinde *qualiter* sit *lapsus;* postremo *qualiter* et *per quae* sit *reparatus.* — Horum autem primo et secundo posita, id est, *causam creationis humanae* et *modum institutionis,* superius (2) pro modulo nostrae facultatis tractavimus.

Ideoque superest ut *qualis* vel *quomodo* factus sit discutiamus.

In *Genesi* (3) legitur: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram,* etc. In eo quod dicit *faciamus,* una operatio trium Personarum ostenditur; in hoc vero quod dicit *ad imaginem et similitudinem nostram,* una et aequalis substantia trium Personarum monstratur; ex persona enim Patris hoc dicitur ad Filium et Spiritum Sanctum: non, ut quidam putant, Angelis, quia Dei et Angelorum non est una et eadem imago et similitudo (4).

Quod imago et similitudo hic a diversis accipitur varie: a quibusdam increata et ab aliis creata, et increata vel essentia Trinitatis, vel Filius et Spiritus Sanctus. — *Imago* autem et *similitudo* in hoc loco vel increata intelligitur, id est Trinitatis essentia, *ad quam* factus est homo, vel creata, *in qua* factus est homo, et ipsi homini concreata. *Increatam* enim imaginem, quae Deus est, intellexisse videtur Beda (5) cum dicit « non esse unam imaginem Dei et Angelo-

(1) Dist. XV. (2) Loc. cit. (3) Cap. I. v. 26.
(4) Cfr. D. August. *De Genes. ad Lit.* Lib. III. c. 19.
(5) *Hexaëm. ad Genes.* c. I. v. 26.

rum, sed trium Personarum »; et ideo Personis, non Angelis fit ibi sermo. *Improprie* tamen *imago* dicitur, quia *imago* relative ad aliud dicitur, cuius similitudinem gerit et ad quod repraesentandum facta est: sicut imago Caesaris, quae ipsius similitudinem praeferebat ipsumque quodammodo repraesentabat. *Proprie* (*a*) autem imago dicitur id ad quod aliud fit; sicut *exemplum* proprie dicitur quod sumitur ex aliquo, et *exemplar* ex quo sumitur aliquid. Ponitur tamen aliquando abusive alterum pro altero. Ita et *minus proprie* accipitur *imago* essentia Trinitatis, si tamen ea nomine *imaginis* in hoc loco intelligitur.

Opinio eorum qui putaverunt Filium per imaginem *et* similitudinem *hic accipi.* — Filius vero *proprie* imago Patris dicitur, sicut supra (1) in tractatu de *Trinitate* diximus. Unde fuerunt nonnulli qui ita distinxerunt, ut *imaginem* in hoc loco intelligerent *Filium*; hominem vero non *imaginem,* sed *ad imaginem* factum dicerent. — Quos refellit Apostolus (2) dicens: *Vir quidem est imago et gloria Dei.* Haec namque imago, id est homo, cum dicitur *fieri ad imaginem,* non quasi ad Filium dicitur fieri, alioquin non diceretur *ad imaginem nostram;* quomodo enim *nostram* diceretur, cum Filius solius Patris imago sit? — Fuerunt autem et alii, perspicacius hoc tractantes, qui per *imaginem* Filium et per *similitudinem* Spiritum Sanctum intelligerent, qui similitudo est Patris et Filii. Et ideo pluraliter putaverunt dici *nostram,* id referentes ad *similitudinem* tantum, ad imaginem vero subintelligendum esse *meam.* Hominem vero et *imaginem* esse, et *ad imaginem* et *similitudinem* factum esse tradiderunt, et imaginem imaginis esse et similitudinis (3).

Nec horum sententiam approbat, sed imaginem et similitudinem Dei in homine quaerendam et considerandam docet, ut imago et similitudo creata intelligatur. — Verumtamen haec distinctio, licet reprobabilis penitus non videatur, quia *de medio montium* (4), id est auctoritatibus Sanctorum non manat, congruentius in ipso homine *imago* et *similitudo* Dei quaerenda est et consideranda. — Factus est ergo homo *ad imaginem* Dei et *similitudinem* secundum *mentem,* qua irrationalibus antecellit; sed *ad imaginem* secundum *memoriam, intelligentiam* et *dilectionem;* ad *similitudinem* secundum *innocentiam* (*b*) et *iustitiam,* quae in mente rationali naturaliter sunt. Vel *imago* consideratur in cognitione veritatis, *similitudo* in amore virtutis. Vel *imago* in aliis omnibus, *similitudo* in essentia, quia immortalis et

---

(*a*) Alias *improprie.* (*b*) Ed. Ven. notitiam.

(1) Lib. I. dist. 27 pag. 1019, dist. 28, pag. 1051.

(2) *I. Cor.* c. XI. v. 7.

(3) Cfr. D. August. *De Trinit.* Lib. VII. c. 6. (4) *Ps.* CIII. v. 10.

indivisibilis est. Unde Augustinus in lib. *De Quantitate animae* (1): Anima facta est similis Deo, quia immortalem et indissolubilem fecit eam Deus. Imago ergo pertinet ad formam, similitudo ad naturam. Factus est ergo homo secundum animam ad *imaginem* et *similitudinem* non Patris, vel Filii, vel Spiritus Sancti, sed totius Trinitatis; ita et secundum animam dicitur homo esse imago Dei, quia imago Dei in eo est: sicut *imago* dicitur et *tabula* et *pictura,* quae in ea est; sed propter *picturam* quae in ea est simul et *tabula* imago appellatur; ita propter imaginem Trinitatis etiam illud in quo est haec imago nomine *imaginis* vocatur (2).

Quod homo dicitur imago et ad imaginem, Filius vero imago, non ad imaginem. — Quocirca homo et *imago* dicitur et *ad imaginem;* Filius autem *imago,* non *ad imaginem,* quia natus, non creatus, aequalis et in nullo dissimilis; homo creatus est a Deo, non genitus, non parilitate aequalis, sed quadam similitudine accedens ei. Unde Augustinus in *lib. VII. De Trinit.* (3) « In *Genesi* legitur: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Faciamus* et *nostram* pluraliter dixit, et nisi ex relativis accipi non oportet, ut facere intelligantur Pater et Filius et Spiritus Sanctus *ad imaginem* Patris et Filii et Spiritus Sancti, ut subsisteret homo imago Dei. Sed quia non omnino aequalis fiebat illa imago, tamquam non ab illo nata, sed ab eo creata, ideo ita *imago* dicitur, quod et *ad imaginem,* quia non aequatur parilitate, sed accedit quadam similitudine. Filius autem est *imago,* sed *non ad imaginem,* quia aequalis Patri. Dictus est ergo homo *ad imaginem,* propter imparem similitudinem; et ideo dicit *nostram,* ut imago Trinitatis esse homo intelligatur, non Trinitati aequalis, sicut Filius Patri ». — Ecce ostensum est secundum quid sit homo *similis* Deo, scilicet secundum *animam.* Sed et « in *corpore* quamdam proprietatem habet, quae hoc indicat, quia est erecta statura, secundum quam corpus animae rationali congruit, quia in coelum erectum est ».

---

(1) Cap. 2.
(2) Cfr. D. August. *De Trinit.* Lib. XII. c. 6. et Lib. XV. c. 22.
(3) Cap. 6.

QUAESTIO UNICA.

619. ([1]) — Proponitur quaestio. — Circa *distinctionem decimam sextam* quaero:

Utrum imago Trinitatis consistat in tribus potentiis animae rationalis realiter distinctis?

620. — Argumenta principalia (1). — Quod sic videtur: — *a)* Quia in Trinitate Personae sunt realiter distinctae: sed imago Trinitatis est in anima hominis; ergo anima hominis habet *tria realiter distincta:* sed non sunt *actus*, quia imago est *perpetua*, cuiusmodi non sunt actus; ergo sunt *potentiae*.

b) Item, II. *De Anima: Potentiae distinguuntur per actus:* sed *actus* illarum potentiarum in quibus est imago Trinitatis sunt *realiter distincti;* ergo et *potentiae*.

c) Item, quorum est identitas realis, eorum est praedicatio vera praedicando *hoc* esse *hoc;* si ergo intellectus et voluntas essent idem realiter, haec esset vera, *intellectus est voluntas:* quod est inconveniens. — Quod si non habeatur pro inconvenienti, contra: si intellectus formaliter esset voluntas, quicquid formaliter conveniret alicui per unum illorum conveniret sibi per alterum; ergo sicut aliquis dicitur *intelligere* per *intellectum*, ita dicetur *intelligere* per *voluntatem*. — Et per idem probatur conclusio principalis, quod non sint *idem realiter;* quia tunc quod realiter conveniret uni, realiter convenit alteri.

621. ([2]) — Contra: — *a)* August. XIV. *De Trinit.* c. 16: *In eo quaerenda est imago, quo in anima nostra nihil est melius:* sed *essentia* animae nihil est melius; ergo potentiae in quibus est imago *non differunt* ab essentia *realiter;* quia si sic, tunc essentia animae, quae est substantia simplex et indivisibilis, esset melior ipsis.

(1) Solvuntur ad n. 641.

b) Praeterea, anima est immaterialis intrinsece et per essentiam suam; ergo per essentiam est intelligibilis et intellectualis sive intelligens, secundum illam propositionem Proculi famosam: *Omne immateriale est supra se conversivum;* et sic intelligens et intellectum sunt idem *realiter* in anima; ergo potentia non differt ab essentia, et sic erit de aliis; quare nec inter se.

c) Praeterea, August. XV. *Trinit.* c. 6 et 7 *de parvis,* dicit quod *memoria* pertinet ad imaginem, quia repraesentat Patrem, et *intelligentia* similiter, quia repraesentat Filium; cuius rationem assignat, quia memoria perfecta est principium sufficiens intellectionis tamquam actus *primus:* sed actus *primus* est principium operationis; ergo *memoria* et *intelligentia,* quae sunt principium operationis, non differunt realiter; et sic erit de *voluntate.*

622. (3) — **Ponitur I. sententia tenens intellectum et voluntatem esse duas potentias realiter distinctas inter se et ab essentia animae.** — Hic est *unus modus* dicendi, quod *intellectus et voluntas sunt duae potentiae realiter distinctae inter se et ab essentia animae,* (de *memoria* modo non loquor); passiones enim animae sunt illae duae potentiae, et proprietates et *accidentia* fluentia ab ipsa: *accidens* autem realiter differt a *substantia.*

623. — **Ponitur II. sententia tenens intellectum et voluntatem esse partes essentiales animae.** — *Alius modus* dicendi est, quod istae potentiae non sunt accidentia animae, sed *partes essentiales* eius (1).

624. — **Probatur I. sententia ratione.** — *Primus modus* tenetur a multis, et probatur sic ab uno antiquo Doctore: — *a) Potentia* et *actus* pertinent ad idem genus: sed actus potentiarum istarum, scilicet *intelligere* et *velle,* sunt *accidentia* animae; ergo et potentiae animae (2).

b) Praeterea, si anima secundum suam essentiam sit immediate principium operationis, cum semper sit in actu, quia est *actus,* semper ageret et operaretur; igitur habens animam semper *intelligit,* sicut habens animam vel essentiam animae semper *vivit* (3).

---

(1) Cfr. n. 630.

(2) Vid. solutionem ad n. 626. (3) Vid. solutionem ad n. 627.

c) Unus *Doctor modernus* addit talem rationem: nullum *simplex* creatum potest esse immediatum et totale principium *diversarum operationum.* — Et hoc probat in illo ubi magis videtur; nam *materia* una et simplex non potest secundum se esse principium receptivum diversarum formarum alterius rationis, nisi mediantibus perfectionibus et dispositionibus quibusdam determinantibus ipsam ad diversas formas; alias enim quodlibet posset fieri ex quolibet: (quod est impossibile, ut (*a*)) patet I. *Physic.*, et multo minus in potentiis activis; igitur una essentia simplex non potest esse principium *immediatum* diversarum operationum, cuiusmodi sunt *intelligere* et *velle*; ergo hoc erit per potentias *realiter distinctas* (1).

(4) *d)* Unus *alius modernus* ponit rationem talem: accidens *variabile* non inest substantiae nisi mediante accidente invariabili: *intelligere* et *velle* sunt accidentia *variabilia* et conveniunt animae mediante intellectu et voluntate; ergo. — *Maior* probatur, quia maior differentia non procedit ab unitate, nisi mediante aliqua * differentia * (*b*) minore (2).

e) Praeterea, apponitur ratio talis: agens *per essentiam* suam, vel semper agit, vel semper potest agere: sed anima, cum in operando maxime dependeat ab alio agente, non potest sic semper agere; igitur quo agit non est *essentia* (3).

f) Praeterea, sicut *esse* ad *essentiam* ita *operari* ad *potentiam;* igitur, per commutationem proportionis, sicut esse ad operari, ita essentia ad potentiam: sed in omni creato *esse* realiter differt ab *operari;* ergo et *essentia* a *potentia* (4).

625. — **Confirmatur auctoritate** (5). — *a)* Praeterea, hoc ostenditur per August. *De Spiritu et Anima,* per Aristot. in *Praedicam.*, per Simplicium *Super Praedicam.* cap. de *qualitate,* et per Damasc. in *Logica* sua; qui omnes ponunt potentias naturales in *secunda specie qualitatis;* igitur sunt *accidentia.*

b) Praeterea, Commentator, I. *De Anima,* dicit quod anima dividitur in has potentias sicut pomum in colorem, odorem et saporem: talis est in *accidentia;* ergo.

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(*b*) Wadd. distinctione.

(1) Vid. solutionem ad n. 628.

(2) Vid. solutionem ad n. 629 *a*.

(3) Vid. solutionem ad n. 629 *b*.

(4) Vid. solutionem ad n. 629 *c*.

(5) Vid. solutionem ad n. 642-643.

c) Praeterea, quod recipit *magis* et *minus* non est substantia: sed istae potentiae recipiunt magis et minus; ergo, etc. — *Maior* patet in *Praedicam.* — *Minorem* videtur ponere August. XV. *De Trinit.* c. 23.

d) Praeterea, Ansel., *De Casu Diab.* c. 8, dicit quod potentiae istae, etsi non sunt substantiae, non sunt tamen nihil.

626. (5) — Solvitur ratio prima I. sententiae. — *Rationes istae non cogunt:* et cum pluralitas non sit sine ratione cogente ponenda; ergo. — Ad *primam* [n. 624 *a*] dico: — *a)* Quod ibi est aequivocatio de *potentia;* nam *potentia* uno modo est *principium operandi;* et sic dividitur in potentiam *activam* et *passivam*, V. et IX. *Metaph.* — Alio modo accipitur ut dividitur contra *actum;* et hoc modo potentia et actus non sunt tantum *eiusdem speciei*, sed etiam *eiusdem numeri*, ut dicitur IX. *Metaph.;* illud enim individuum quod nunc est in *actu*, illud *idem* fuit in *potentia.* — *Potentia* autem primo modo est *principium transmutandi aliud in quantum aliud,* vel ab alio in quantum aliud.

b) Cum ergo *dicitur* quod *potentia* et *actus* sunt *eiusdem generis*, *falsum est* de potentia quae est *principium transmutationis,* quia accidens *immediate* recipitur in substantia; aliter esset processus in infinitum; ergo *potentia* passiva vel activa sic accepta non est *eiusdem generis* cum suo *actu.*

c) Hoc etiam *probatur* per Aristot. VII. *Metaph.* in fine, qui dicit quod *substantia* non producitur in esse nisi a substantia praeexsistente in *actu;* sed *quantum* vel *quale* producuntur in esse, nullo quanto vel quali praesupposito in *actu,* sed in *potentia* tantum; ergo, secundum ipsum, substantia ponitur *immediate* esse effectiva accidentis.

d) Item, iste ponit in anima virtutem activam respectu istarum potentiarum, quia fluere ab essentia attribuitur virtuti activae essentiae.

(6) *e)* Similiter Doctor iste ponit in III. suo quod essentia animae est *immediatum* principium et proximum receptivum istarum potentiarum, quantumcumque sint *accidentia,* secundum ipsum; et tamen, secundum ipsum, non sunt in *eodem genere* cum essentia animae; ergo receptivum non semper est *eiusdem generis* cum recepto, vel receptivum actus et ipse actus.

627. — Solvitur ratio secunda I. sententiae. — *a) Secunda* ratio [n. 624 *b*] non valet; non enim sequitur: anima secundum suam essentiam est *actus;* igitur habens ipsam semper *operatur*, vel *potest operari* semper; sed bene sequitur: ergo semper est in *actu.* — Nec est simile de *dare vitam* et *operari*, quod scilicet sicut est principium vivendi per essentiam, ita est principium operandi per essentiam, etc.; quia anima est principium *formale* quo vivum est *vivum*, quia ipsa formaliter dat esse vivum; sed anima est principium *operationis* secundum quod reducta ad genus causae *efficientis*, et sicut ars se habet ad effectum, scilicet in genere principii *effectivi.* — Est igitur ibi aequivocatio quantum ad *immediationem;* uno enim modo est sic, et alio modo non sic; est enim anima immediatum principium formale *essendi*, et immediatum principium *operandi;* sed non similiter (*a*) se habet ad causam *formalem* et ad *effectivam;* non enim oportet quod habens formam sit semper in actu *secundo.*

b) Tu dicis: actus non est immediatum principium recipiendi actum; *falsum est;* et etiam contra te sicut contra me, quia essentia et substantia, quae est *actus*, est receptiva actus alicuius accidentalis, scilicet *potentiae*, quae est forma quaedam et actus in anima, secundum eos. Nec est maius inconveniens quam de forma substantiali, quae est propria ratio recipiendi propriam passionem, sicut propria forma hominis est ratio recipiendi risibilitatem. — *Praeterea*, si actus non potest recipere actum, cum omnis potentia naturalis animae sit quidam *actus*, nulla recipiet actum.

(7) *c) Sed dicunt* quod anima non recipit actum per potentiam, quae sit actus in quantum huius, sed per potentiam *intellectivam*, quae non est actus, sed *potentia pura*, ut dicitur III. *De Anima*, quod intellectus ante suum intelligere nihil est de numero intelligibilium, sed est sicut *materia prima.* — *Hoc nihil est*, quia omnes ponunt quod intellectus est quidam *actus.* — *Praeterea*, omnes ponunt quod accidens simpliciter non recipitur nisi in entitate actuali, quae est necessario subiectum accidentis, non in *potentia pura*, quam ponis esse intellectum. — *Praeterea*, si intellectus esset *potentia pura*,

---

(*a*) Ed. Ven. sic.

sequeretur quod tot essent intellectus in homine quot intellectiones, quia pura potentia est variabilis sicut actus sunt varii, dicente Aristot. III. *Physic.*, quod *posse sanari* et *posse aegrotari* differunt sicut *sanari* et *aegrotari*.

(8) Ad illud autem *Philos.* III. *De Anima* dico quod illa propositio est distinguenda secundum amphibologiam, eo quod ly *ante* potest construi cum ly *intelligere,* et tunc propositio est vera sub hoc intellectu: intellectus nihil intelligit *ante intelligere,* vel intellectus non est potens de *propinquo* seipsum intelligere ante intelligere aliorum intelligibilium. Si autem construitur cum ly *posse,* vel cum ly *possibilis,* sic est propositio falsa; quia tunc esset *sensus,* quod non est possibile quod habeat *intelligere* [Vid. n. 312*a* et Lib. I. n. 504*a*]. — Quod additur de *materia*, dico quod hoc non concludit nisi quod intellectus non est primo intelligibilis *a se.*

628. — Solvitur ratio tertia I. sententiae. — *a)* Ad *tertium* [n. 624*c*]: idem *simplex* non potest esse principium *diversarum operationum; falsum* est; tunc enim substantia animae non posset esse immediatum receptivum trium potentiarum.

b) Dices quod verum est *aeque primo,* sed quodam ordine, sic quod una recipitur mediante alia, vel prius natura alia. — *Hoc non valet;* quia una forma in corporalibus non est principium recipiendi aliam, ut *raritas* non est principium recipiendi calorem, etiamsi prius recipiatur, nec calor in igne vel in ligno est ratio (receptiva (*a*)) levitatis; quia si sic, nusquam posset inveniri levitas nisi esset ibi calor, ex quo esset per se ratio recipiendi ipsam. Sic in proposito, si una prius alia recipiatur, tamen *immediate* intelligere et velle in *eodem* susceptivo recipiuntur, scilicet in essentia animae.

(9) *c) Quod dicis* de *materia,* quod non recipit diversas formas nisi diversimode determinata, *hoc posito, habetur propositum,* quia saltem immediate recipit ista absoluta.

d) Et *quod dicis,* quod mediantibus illis recipit, *falsum est,* quia quod est per se receptivum vel per se ratio recipiendi formam substantialem est de substantia compositi; igitur illud absolutum quod determinat materiam vel est forma *substantialis,* et tunc sunt plures formae substantiales in eodem,

(*a*) Deest in Ed. Ven.

quod tu negas, quia prima faceret ens unum per se cum materia, et sic secunda adveniret enti in actu, et ita esset *accidentalis:* vel si est simpliciter *accidens,* hoc est impossibile, quia tunc de ratione compositi, quod est in genere *substantiae,* esset *accidens.*

629. — **Solvuntur tres postremae rationes I. sententiae.** — *a)* Ad *aliud* [n. 624 *d*] quaero, utrum *potentia* sit *variabilis,* vel non. — Si non, cum anima sit ita *invariabilis* sicut potentia, ipsa poterit immediate recipere actus *variabiles* sicut potentiae. — Si autem potentia est *variabilis,* non potest, per te, recipere variabile nisi mediante invariabili, cuiusmodi est essentia; ergo.

(10) *b)* Ad *aliud* [n. 624 *e*] dico quod *agere per essentiam* est dupliciter: uno modo idem est quod in agendo *non dependere* ab alio, et non habere essentiam per participationem; et secundum hoc *maior* est vera, sed *minor* falsa. — Alio modo idem est quod non *per accidens,* sive per additum, licet dependeat; et secundum hoc *maior* est falsa; et hoc patet per Avicen. VI. *Metaph.* c. 2, qui dicit quod virtutes aliquae sunt agentes non per *additum.*

c) Ad *aliud* [n. 624 *f*] dico quod *maior* propositio est falsa, sicut se habet *esse* ad *essentiam* ita *operari* ad *potentiam,* quia *esse* est idem realiter cum *essentia,* non progrediens ab essentia; actus autem vel *operari* est progrediens a *potentia,* nec est idem sibi realiter. Sed si argueres sic: sicut *essentia* ad *esse,* sic *potentia* ad *posse;* igitur sicut *essentia* est *potentia,* sic *esse* est *posse,* concederetur argumentum.

Auctoritates solventur inferius [nn. 642-643] quia solutio earum dependet a solutione *quaestionis* [n. 640].

630. (11) — **Exponitur II. sententia tenens intellectum et voluntatem esse partes animae realiter distinctas inter se, quamvis non ab essentia animae** (1). — *Alia opinio* [n. 623] dicit quod sunt * sicut * *partes animae realiter distinctae inter se,* quamvis *non ab essentia.* — Quod confirmatur: — *a)* Per Philos. III. *De Anima. De parte,* inquit, *animae,* etc.

b) Praeterea, per Boetium, in lib. *Divisionum: Anima dividitur in potentias, sicut totum in partes virtuales.*

---

(1) Auctoritates explicantur ad n. 639.

c) Praeterea, August. XV. *De Trinit.* c. 7: *Detracto etiam corpore, si sola anima cogitetur, aliquid eius est mens, tamquam caput eius, vel oculus, vel facies.* Et sequitur: *Non igitur anima, sed quod excellit in anima mens vocatur.*

d) Praetera, Anselmus, *De Concord. gratiae, et lib. arb.* c. 19, dicit quod potentiae sic sunt in anima sicut in corpore membra; ergo (1).

631. — Impugnatur. — *a)* Hoc videtur contra August. IX. *De Trinit.* c. 4, ubi dicit quod quaelibet istarum complectitur totam essentiam animae: *pars* autem non complectitur suum totum. Et ibi etiam concludendo dicit: *Unius eiusdemque essentiae necesse est haec tria sint:* nulla autem *pars* est *eiusdem essentiae* cum alia. Unde cum (*a*) istae tres potentiae sunt una essentia (*b*), una vita, ut in pluribus locis dicit, sequitur quod non sunt *partes* essentiae.

b) Praeterea, *pars* in esse naturali *praecedit* suum totum origine: sed intellectus vel quaecumque alia potentia *sequitur* essentiam animae; ergo non est *pars* animae.

c) Praeterea, si sunt partes, aut *integrales,* aut *essentiales.* — Si *integrales,* igitur oportet dare aliquod tertium praeter ista, quia semper partes integrales faciunt aliquod totum aliud a qualibet partium, per aliquod formale concurrens, ut patet VII. *Metaph.* de hac syllaba AB, cuius partes sunt A et B; AB autem non est nec A, nec B. — Si sunt partes *essentiales* substantiales, igitur una erit perfectibilis ab alia essentialiter, ut intellectus a voluntate; igitur anima non posset *informare* corpus. — Probo, quia potentia receptiva et perfectibilis ab alia potentia non potest esse magis dependens quam materia ignis vel alterius corporis: sed materia ignis vel ignis ipse non potest inesse alicui ipsum informando; igitur sic nec anima potest esse forma vel actus *primus* alicuius, quia suae parti essentiali, scilicet potentiae illi, repugnat informare; igitur tota anima non potest esse forma alicuius. — Si autem dicatur, quod in idem redit, scilicet quod *una non perficit* aliam, sed *omnes perficiunt materiam* (*c*) *animae,* tunc videtur idem quod prius, scilicet quod toti animae repugnat esse actum *pri-*

(*a*) Ed. Ven. si. (*b*) Wadd. in una essentia. (*c*) Ed. Ven. naturam.

(1) Vide praedictarum auctoritatum explicationem ad n. 639.

mum alicuius, et informare primo, quia parti suae essentiali, scilicet suae materiae, repugnat informare. — *Homo* etiam non esset *unum per se* et *primo*.

632. (12) — Exponitur III. sententia tenens potentias esse idem essentiae animae, distinctas tamen inter se realitate relativa. — *Alii dicunt* quod potentiae animae *sunt idem essentiae animae, realiter distinctae tamen inter se realitate*(*a*) *relativa*. — *a)* Quia anima secundum se non dicit potentiam, quia IX. *Metaph.* dicitur quod *potentia* definitur per *actum*, et e converso: anima autem secundum se considerata non definitur *hic per actum*(*b*); ergo nec sic est potentia; sed *essentia* animae sub *tali* respectu dicitur *talis potentia*. Secundum hoc gitur quod anima secundum se comparatur ad diversos *actus* * et ad diversa obiecta * sunt in anima diversi *respectus*, qui dicuntur diversae *potentiae*, (et per huiusmodi diversos respectus determinatur ad diversos *actus* (*c*)).

b) Aliter tamen et aliter determinatur his respectibus, secundum quosdam; nam ad potentiarum *organicarum* actus determinatur anima per *organa;* ad *intellectum* autem agentem et *voluntatem*, quae sunt potentiae *activae*, determinatur anima ex comparatione ad *obiectum*, sive determinetur *ex se*, ex eo quod huiusmodi potentiae habent determinatum agere, sicut intellectus *agens* et *voluntas*, sive *per species* receptas, sicut intellectus *possibilis*.

c) Haec opinio videtur consona rationi *imaginis*, quae est in anima; nam sicut in Divinis est una essentia et distinctio personalis per tres res *relativas*, sic in imagine creata erit una essentia cum tribus potentiis *re relativa* distinctis.

d) Praeterea, August. IX. *De Trinit.* c. 4: *Unius ergo eiusdemque essentiae necesse est haec tria sint;* ergo non sunt tria absoluta. — Item pro hoc est auctor *De Spiritu et Anima* c. 2.

633. (13) — Impugnatur. — *Contra:* — *a)* Quia non quaerimus hic de potentia prout dicit *respectum* ad actum, sed quaerimus de *fundamento* istius *respectus*, quasi de potentia quae est vel potest esse principium *operationis* sive actus,

---

(*a*) Ed. Ven. re.

(*b*) Wadd. non definitur per huiusmodi actum. (*c*) Deest in Ed. Ven.

quantum ad potentiam *activam*, vel principium *receptionis* alicuius absoluti, quantum ad *passivam*. Quaerimus igitur de *proximo fundamento relationis* principii ad principiatum, sive de principio immediato actionis vel operationis.

b) Istud autem principium non potest esse *absolutum* cum *relatione*. — Probo, quia impossibile est *absolutum* cum *relatione* facere *per se unum:* sed unius operationis per se est *unum* principium *per se;* ergo impossibile est quod in ratione illius principii includatur per se *relatio:* sed *intelligere* est actus *per se unus*, et similiter *velle;* ergo, etc.

c) Praeterea, principium per se unum prius est operatione, et potest esse, absque contradictione, *sine ipsa:* sed relatio nec potest esse, nec intelligi *sine termino*, qui in proposito est *operatio;* ergo.

d) Praeterea, *respectus* non est per se de ratione potentiarum *receptivarum* sive passivarum; ergo nec *activarum*. — *Consequentia* patet. — *Antecedens* probatur, quia recipiens, cuiusmodi est materia, recipit formas per *essentiam* suam, non per *relationem*. — Aliter probatur, quia quod est per se de ratione principii *passivi* est per se *pars compositi*, faciens *per se unum* cum illo: *respectus* autem non est per se *pars* alicuius *absoluti*, nec facit *per se unum* cum *absoluto*.

e) Praeterea, secundum ipsum, *respectus* est idem essentialiter et realiter cum *fundamento* [Vid. n. 53]; ergo *essentia* animae non est *nobilior* illo *respectu;* nec etiam *una potentia* erit *nobilior alia;* quae enim uni et eidem fundamento reali sunt eadem realiter, unum non est nobilius alio: quod est contra eum, qui ponit *voluntatem* nobiliorem *intellectu* realiter.

f) Praeterea, ipse ponit quod intellectus et voluntas sunt *duo distincta*, ita quod non est talis distinctio in aliquo eorum per se, ut in voluntate per se, vel in intellectu per se, qualis est inter intellectum et voluntatem: sed posito quod isti respectus sint *idem* fundamento suo, non videtur hoc verum.

(14) *g)* Praeterea, si potentia includit respectum et distinguitur per respectum, voluntas erit *duae potentiae*, vel plures. — Probo, quia *ante relationem* ad actum, ut ad velle, non distinguitur vel non est distincta voluntas contra aliam potentiam; igitur secundum multiplicationem *respectuum* ad *di-*

versa velle erit multiplicatio *potentiarum* volitivarum: ibi autem sunt diversa velle, scilicet respectu *finis* et respectu eorum *quae sunt ad finem.* — Et sic etiam erit de *intellectu.*

h) Praeterea, contra illud quod dicit de potentia *organica* est * Philos. * (*a*) I. *De Anima,* qui dicit quod membra cervi non differunt a membris leonis, nisi quia *anima* cervi differt ab *anima* leonis; forma enim determinat sibi membra convenientia, et distinguit; non autem materia respectu talium actuum, materia enim non distinguit formam, sed e converso.

i) Praeterea, dicit quod intellectus possibilis determinatur ad actum per *speciem,* et tamen negat species *recipi* in intellectu, sed tantum ponit *phantasmata;* quomodo autem determinetur intellectus vel distinguatur per *phantasmata* non video.

k) Praeterea, si species determinat intellectum possibilem, igitur *species alterius rationis* constituet *intellectum alterius rationis;* si enim determinantia aliquorum sunt alterius rationis, et determinata erunt similiter.

l) Ad *primum* pro opinione ista [n. 632 *c*) dico quod necesse est imaginem creatam in aliquo *deficere* ab increata; et illud in quo deficit est quia principium operandi et distinguendi non potest esse *relatio.*

m) Ad *auctoritates* [n. 632 *d*] dico quod loquuntur de relationibus potentiarum comparatis *inter se,* non autem ut comparantur *ad extra.*

634. ([15]) — **Sententia Doctoris tenentis potentias animae non distingui realiter inter se, nec ab essentia.** — *Dico* igitur quod *potentiae non distinguuntur realiter inter se, nec ab essentia.* — *a)* Illud enim est ponendum in natura quod melius est, si sit possibile, ex II. *De Generat.;* natura enim semper desiderat quod melius est: sed *paucitas* sine multitudine est melior in natura, si sit possibilis; patet I. *Physic.;* igitur si possunt esse *actus diversi* ab *una essentia* simplici animae, sine distinctione *reali* potentiarum, hoc est ponendum: sed huiusmodi paucitas est possibilis. — Patet autem per praedicta quod non est necesse quod istae potentiae sint *accidentia* absoluta vel relativa [n. 626 seqq.], nec *partes* animae essentiales, sive integrales [n. 631]; haec enim omnia patent per responsionem ad argu-

---

(*a*) Wadd. Commentator.

menta * opinionum *. — Quod autem ista paucitas sit *nobilitatis,* patet, quia aliter non competeret Enti nobilissimo, cui competit per *unicam essentiam* suam *operari diversa.*

b) Praeterea, quanto ordinatum ad finem *immediatius attingit finem,* tanto maioris nobilitatis est: sed essentia ordinatur ad finem; igitur quanto immediatiori modo attingit finem, tanto erit nobilior: sed hoc est si *seipsa* immediate, non mediante aliquo accidente *realiter* differente ab ipsa, operetur et agat; ergo.

c) Et praeterea, sequeretur quod anima non esset *beata* nisi *per accidens.* — Probatio: illa non est perfectio *propria* alicuius quae non recipitur in illo, nisi recipiatur *prius* in alio *realiter differente* ab illo, in quo etiam reciperetur si esset separatum ab illo. Verbi gratia, *color* non est *propria* perfectio *substantiae* corporeae, quia non recipitur in illa, nisi mediante *superficie,* quae *realiter distinguitur* ab ea, et reciperetur in ipsa, si esset separata ab ipsa et maneret; ideo *substantia* est *colorata per accidens.* Sed *visio* vel intellectio Dei non recipitur in anima nisi quia recipitur in *intellectu,* qui, secundum te, est potentia *realiter distincta* ab anima, et reciperetur in ipso etiam si esset separatus; igitur *anima* non esset *beata* nisi *per accidens,* et intellectus *per se.*

(16) *d)* Praeterea, aliquis actus vel aliqua forma *inferior anima* potest esse principium *immediatum* agendi. Patet de *calore* et qualitatibus activis; aliter esset processus in infinitum. Hoc etiam est nobilitatis; aliter non competeret Deo sic operari, scilicet *immediate* per essentiam suam. Igitur multo magis debet hoc competere animae intellectivae.

e) Praeterea, necesse est *substantiam* generari a *substantia,* tam in generatione *univoca* quam *aequivoca.* — Probo, quia necesse est quod forma generantis, quae est principium generationis, sit nobilior vel aeque nobilis sicut forma geniti: sed impossibile est formam *accidentalem* quamcumque esse perfectiorem forma *substantiali;* ergo non potest esse principium *immediatum* generandi.

Dices quod forma accidentalis non est agens principale, sed instrumentale. — *Contra,* quia si sic, habetur propositum; instrumentale enim agens non movet nisi quia *motum;* igitur aliqua immediata efficientia datur superiori agenti, * id est *

substantiae. — *Praeterea*, principale agens ubi non potest habere instrumentum, quod attingat terminum vel passum, ibi *immediate* attingit terminum: sed in generatione substantiali instrumentum non potest attingere passum, scilicet materiam primam; ergo tunc non utitur eo; igitur saltem tunc attingit immediate passum, scilicet materiam primam.

635. — **Corollarium.** — Dico igitur quod potest sustineri quod essentia animae, *indistincta re* et *ratione*, est principium *plurium* actionum, sine diversitate reali potentiarum, ita quod sint vel *partes* animae, vel *accidentia* eius, vel *respectus;* nam non est necesse quod pluralitas in *effectu* realis arguat pluralitatem realem in *causa;* pluralitas enim ab uno illimitato procedere potest.

636. — **Solvitur instantia.** — *Dices* quod erit ibi saltem differentia *rationis* (penes diversa connotata, a quibus imponitur nomen *intellectus* et *voluntatis* (*a*)); *concedo*, sed hoc nihil faciet ad principium operationis *realis;* concipere enim Solem ut est principium vermis vel ranae, iste *conceptus* nihil facit ad hoc quod Sol producat *realiter* vermem vel ranam. — Et tunc oportet dicere quod potentiae ut *distinctae* includunt respectus, sed non ut sunt *principium* operandi.

Ista via sustineri posset, sicut sustinetur de Deo, quod omnino *idem re* et ratione *reali* est principium plurium *realiter distinctorum.*

637. (17) — **Ostenditur potentias animae distingui formaliter inter se et ab essentia.** — Sed quia via haec non posset salvare aliquas auctoritates, quae ponunt quod potentiae *exeunt* et quod *fluunt* ab essentia, et huiusmodi, ideo dico aliter sic: — *a)* Secundum Dionys. 5 c. *De Div. Nom.*, *continentia unitiva* non est eorum quae *omnino* sunt *idem*, quia illa non *uniuntur;* nec est eorum quae *manent distincta* ista distinctione qua fuerunt distincta ante unionem; sed quae sunt *unum realiter*, manent tamen *distincta formaliter*, sive quae sunt idem identitate reali, distincta tamen formaliter.

b) Huiusmodi autem *contenta* sunt in *duplici* differentia: — Quia quaedam sunt de *natura continentis*, ut quaecumque sunt superiora ad continens. Verbi gratia, ab *eadem re* acci-

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.

pitur ratio *albedinis, coloris, qualitatis sensibilis* et *qualitatis.* Et haec sunt *superiora* ad hanc *albedinem,* et ideo omnia sunt de *essentia* eius. — Alia sunt contenta in aliquo unitive quasi *posteriora,* quia quasi *passiones* continentis, nec sunt *res aliae* ab ipso continente. Isto modo *ens* continet multas *passiones,* quae non sunt *res aliae* ab ipso ente, ut probat Aristot. in princ. IV. *Metaph.; distinguuntur* tamen ab invicem *formaliter* et quidditative, et etiam ab ente, *formalitate* dico *reali* et quidditativa; aliter Metaphysica concludens tales passiones de ente, et illas considerans, non esset scientia *realis.*

c) Sicut ergo *ens* continet unitive rationem *unius, veri* et *boni* * et * aliorum, sic anima continet potentias istas unitive, quamquam *formaliter* sint *distinctae.*

(18) *d)* Praeterea, accipio hanc propositionem positam in principio I. *Sentent.*(1): quaecumque habent aliquam distinctionem *realem,* si essent separata realiter, illam distinctionem habent secundum *rationem* ubi non sunt distincta realiter: sed *ens* et *unum* si essent separata, essent distincta distinctione *quidditativa reali;* igitur et nunc habent illam *formalem* distinctionem secundum *rationem.* — Vel forma sic rationem: quaecumque habent aliquem ordinem inter se ubi sunt distincta *realiter,* eumdem ordinem habent ubi sunt *unitive* contenta. Unde si esset *unum* prius quam *verum,* si essent *distincta realiter,* etiam et in *ente,* in quo *unitive* continentur, et habent distinctionem *rationis, unum* esset prius quam *verum.* Si ergo *unum, verum* et *bonum* essent realiter distincta ab *ente,* essent passsiones entis, sequitur etiam quod unitive contenta in ente habent eumdem ordinem ad ens, scilicet quod sunt quasi *passiones* entis.

e) Sic ergo possumus accipere de *intellectu* et *voluntate,* quae non sunt *partes* essentiales animae, sed sunt *unitive contenta* in anima, quasi *passiones* eius, propter quas anima est *operativa:* non quod sint *essentia* eius *formaliter,* sed sunt *formaliter distinctae,* idem tamen identice et unitive, ut in I. Lib. [n. 325 seqq.; 660 seqq., 766] probatum est de *attributis Divinis.* — Imaginandum est ergo quod anima quasi in *primo instanti* naturae est *natura talis,* in *secundo*

(1) Scil. in *Report.* Prol. q. 1. art. 4.

instanti est *operativa*, sive potens operari secundum hanc operationem vel illam, et *potentiae*, quae sunt principia operationum, *continentur unitive* in essentia.

638. ([19]) — **Corollaria.** — *a)* Et secundum istam viam possunt salvari omnes auctoritates illae, quae dicunt quod huiusmodi potentiae *egrediuntur* ab essentia animae ut virtutes; item quod sunt *mediae* inter formas *substantiales* et *accidentales;* quia sunt quasi passiones animae, et passio egreditur a subiecto vel ebullit; sunt tamen idem essentiae, ut dictum est. — Et possunt etiam dici *partes*, secundum quod nulla dicit *totam* perfectionem essentiae continentis, sed quasi partialem.

b) Similiter isto modo facile est concipere quod una potentia non continet perfectiones *omnium*, nec *totam* perfectionem ipsius animae, licet sit *eadem res*, propter illam distinctionem formalem; unde sic contenta non continent se mutuo, quia sunt distincta formaliter, et inter se * et * a continente primo, cui sunt idem realiter. Unde duo contenta inter se distinguuntur, et respectu tertii sunt idem realiter.

e) Ex hoc patet quod *relatio* in Divinis est *idem essentiae* et continetur ab essentia; non tamen continet aliquam relationem, nec essentiam *formaliter*, sed omnes relationes continentur *unitive* ab essentia. * Una * tamen persona in Divinis habet intra se omnes perfectiones propter *illimitationem essentiae.* Non sic autem est in imagine creata vel in anima, quia anima non est *illimitata.*

639. — **Explicantur auctoritates n. 630 adductae.** — *a)* Ex hoc patet ad *Augustinum*, qui dicit quod mens *meminit sui*, quia meminit eius quod est *idem sibi realiter*, non tamen *formaliter*.

b) Similiter ad illud III. *De Anima, de parte autem animae;* patet enim quod sunt perfectiones *partiales*.

c) Similiter de *Anselmo* est dicendum quod sicut in corpore sunt diversa membra, quae respondent diversis potentiis, sic in anima sunt diversae perfectiones formaliter distinctae; propter quam formalem distinctionem currit similitudo.

640. ([20]) — **Solutio quaestionis.** — Ex hoc dico ad *formam quaestionis*, quod *imago* non consistit in aliquibus tribus *potentiis* realiter distinctis, sed consistit in aliquibus tribus realiter distinctis, puta in *actibus*. — Ubi sciendum: — *a)* Quod

differt *imago* a *vestigio*, ut dictum est in I. Lib. [nn. 432 et 517], quia *imago* repraesentat per modum *totius* primo, *vestigium* autem primo repraesentat *partem*, licet arguitive repraesentet totum, ut patet de pede in pulvere.

b) Trinitas autem in Divinis est *quasi* quoddam *totum* numerale, et ideo quod repraesentat (ipsam *totam* dicitur *imago*, sed quod repraesentat *quasi* (*a*)) *partes* dicitur *vestigium*. — Anima autem repraesentat *totam* Trinitatem; in quantum enim est *una essentia* habens intellectum et voluntatem repraesentat *divinam essentiam;* non sic autem tres personas, quia *essentia* et *intellectus* et *voluntas* sunt in *qualibet* persona. Repraesentat autem *tres personas* ut potentiae suae sunt *sub actibus* suis; quia unus actus est *ab alio* per modum *originis*, sicut personae inter se originantur; sicut enim a Patre Verbum et ab utroque Spiritus Sanctus, sic quodammodo a memoria actus intellectus, et velle ab utroque originatur.

641. (21) — **Solvuntur argumenta principalia.** — *a)* Ad *primum argumentum* [n. 620 *a*] dico quod imago Trinitatis non est complete in anima *absolute considerata* nisi in radice; sed ut est *sub actibus* suis cum unitate suae essentiae repraesentat Trinitatem; et sic consistit in tribus *realiter distinctis;* non autem in *potentiis*, quae realiter non distinguuntur; imago enim ut est *perpetua* solum est *virtualiter* in *anima*, et *formaliter* ut est sub *actibus*.

b) Ad *aliud* [n. 620 *b*], *potentiae distinguuntur per actus*, verum est; non tamen oportet quod sit *tanta* distinctio in potentiis sicut in actibus, licet sit aliqua; *una* enim potentia visiva est *plurium* colorum.

c) Ad *aliud* [n. 620 *c*] de *praedicatione* unius de alio, dico quod quantumcumque istae perfectiones sint *unitive* in essentia, ex quo tamen non sunt *quidditative* idem essentiae, non sequitur in *abstracto* quod *hoc* sit *illud:* sicut *animal* est de ratione quidditativa *hominis*, et tamen non sequitur quod unum abstractive praedicetur de alio; haec enim est falsa, * *animalitas* est *humanitas* *. Accipiendo autem *concretive*, sic unum praedicatur de alio, ut *homo* est *animal*; sic etiam potest dici quod *intellectivum* est *volitivum*.

(*a*) Deest in Ed. Ven.

642. — **Auctoritates pro I. sententia adductae aliis auctoritatibus infirmantur.** — *a)* Ad *auctoritates* pro opinione ponente quod sunt *accidentia* [n. 625] dico quod aeque probabiles et apparentes auctoritates sunt ad oppositum; nam August. V. *De Trinit.* dicit quod sunt una essentia et una substantia, etc.

b) Item, Philos. VII. *Metaph.* et II. *De Anima* dicit quod unumquodque dicitur *tale* cum potest in operationem sibi debitam; quod autem non potest non dicitur *tale* nisi *aequivoce;* patet de dolabra, acutie remota, et de oculo eruto: sed propter amissionem *accidentis* non dicitur *tale aequivoce;* ergo.

c) Praeterea, Aristot. II. *De Anima* dicit quod si oculus esset animal, potentia visiva esset eius forma; ergo.

643. (22) — **Explicantur auctoritates pro I. sententia adductae.** — Ad *auctoritates* in oppositum. — Ad *primam* [n. 625*a*] dico quod potentia naturalis absolute non est in *secunda specie qualitatis,* sed *facilitas* ad utendum illa potentia; unde *posse levare* festucam vel baculum non est in *secunda specie,* sed *facilitas levandi;* unde huiusmodi agilitas dicitur hic *potentia naturalis.* Et patet hoc per eius *exempla* de *pugilatore* et *cursore.* Et ideo eius *potentia* currendi *absolute* non est in *secunda specie,* sed *agilitas* illius potentiae, sive in utendo illa potentia, sive potentia quoad illam agilitatem.

b) Ad illud *Comment.* [n. 625*b*] dico quod similitudo est pro tanto, quia sicut color non est *tota perfectio* pomi ut est quid *sensibile,* similiter nec sapor, sic una potentia non continet *totam perfectionem* animae.

c) Ad illud *Anselmi* [n. 625*d*] dico quod non dicit quod *non sunt* substantiae, sed *supposito* quod non essent substantiae, adhuc haberet intentum suum, quia non sunt *nihil,* et hoc sufficit sibi.

d) Ad illud de *magis* et *minus* [n. 625*c*] dico quod *potentia* de *secunda specie* qualitatis recipit magis et minus; unus enim dicitur *magis ingeniosus* altero; non tamen illud quod *vere* est *potentia,* sed habilitates illae. — *Vel potest aliter dici,* quod ipse X. *De Trinit.* dicit quod sunt una mens, una vita; unde ibi ponit eas *aequales.* Et tunc quod in XV. ponit eas *inaequales* est intelligendum ut sunt *sub actibus suis,* et non aliter.

DISTINCTIO DECIMA SEPTIMA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

De creatione animae, utrum de aliquo facta sit, vel non, et quando facta et quam gratiam habuerit in creatione? — Hic de *origine animae* plura quaeri solent, scilicet: *unde* creata fuerit, et *quando,* et *quam gratiam* habuerit in creatione. — Sicut hominis formatio secundum *corpus* describitur cum dicitur (1): *Formavit Deus hominem de limo terrae,* ita eiusdem secundum animam factura describitur cum subditur: *Et inspiravit in faciem eius spiraculum vitae* (2).

Corpus enim de limo terrae formavit Deus, cui animam *inspiravit;* vel secundum aliam litteram *flavit,* vel *sufflavit:* non quod faucibus sufflaverit, vel manibus corporeis corpus formaverit; spiritus enim Deus est, nec lineamentis membrorum compositus. Non ergo carnaliter putemus Deum corporeis manibus formasse corpus, vel faucibus inspirasse animam, sed potius hominem de limo terrae secundum corpus formavit iubendo, volendo, id est, voluit et verbo suo iussit, ut ita fieret: *et inspiravit in faciem eius spiraculum vitae,* id est substantiam animae, in qua viveret, *creavit,* non de materia aliqua corporali vel spirituali, sed de *nihilo.*

Opinio quorumdam haereticorum, qui putaverunt animam esse de substantia Dei. — Putaverunt enim quidam haeretici Deum *de sua substantia* animam creasse, verbis Scripturae pertinaciter inhaerentes, quibus dicitur: *inspiravit* vel *insufflavit,* etc. Cum flat, inquiunt, vel spirat homo, *de se* flatum emittit; sic ergo cum dicitur Deus *flasse* vel *spirasse spiraculum in faciem* hominis, *ex se* spiritum hominis emisisse intelligitur, id est de *sua substantia.* — Qui hoc dicunt non capiunt tropica locutione dictum esse *sufflavit* vel *flavit,* id est *flatum* hominis, scilicet *animam,* fecit. *Flare* enim est flatum facere;

---

(1) *Gen.* c. II. v. 7.

(2) Cfr. D. August. *De Genes. ad Litt.* Lib. VII. c. 1-3.

flatum facere est animam facere. Unde Dominus per Isaiam (1): *Omnem flatum ego feci.* — Non sunt ergo audiendi qui putant animam esse *partem Dei;* si enim hoc esset, nec a se, nec ab alio decipi posset, nec ad malum faciendum vel patiendum compelli, nec in melius vel deterius mutari. Flatus ergo, quo hominem animavit, factus est *a Deo,* non *de Deo,* nec de aliqua materia, sed *de nihilo.*

Hic quando facta sit anima, an ante corpus, an in corpore? — Sed utrum *in* corpore, vel *extra* corpus, etiam inter doctos scrupulosa quaestio est. — Augustinus enim, *Super Genes.* (2), tradit animam cum Angelis *sine corpore* fuisse creatam, postea vero ad corpus accessisse: « Neque compulsa est incorporari, sed naturaliter illud voluit, id est sic creata fuit, ut vellet; sicut naturale nobis est velle vivere; male autem velle vivere, non naturae, sed voluntatis est perversae ». — Alii vero dicunt animam primi hominis *in corpore* fuisse creatam, ita exponentes verba illa: *Inspiravit in faciem eius spiraculum vitae,* id est animam in corpore creavit, quae totum corpus animaret. *Faciem* tamen specialiter expressit, quia haec pars sensibus ornata est ad intuenda superiora. — Sed quidquid de anima *primi hominis* aestimetur, de aliis certissime sentiendum est quod *in corpore* creentur; creando enim infundit eas Deus, et infundendo creat. — Dicendum est etiam animam illam non sic esse creatam, ut praescia esset operis futuri, iusti vel iniusti.

In qua aetate Deus hominem fecerit? — Solet etiam quaeri, utrum Deus hominem *repente* in virili aetate fecerit, an *perficiendo* et aetates augendo, sicut nunc format in matris utero? — Augustinus, *Super Genes.* (3), dicit quod Adam in *virili aetate continuo* factus est, et hoc secundum superiores, non inferiores causas, id est secundum voluntatem et potentiam Dei, quam naturae generibus non alligavit, qualiter et virga Moysi conversa est in draconem (4). Nec talia *contra naturam* fiunt nisi *nobis,* quibus aliter naturae cursus innotuit; *Deo* autem natura est quod facit. Non ergo contra dispositionem suam illud fecit Deus. Erat enim in prima creaturarum conditione, sic hominem *posse* fieri, sed non ibi erat necesse ut sic *fieret;* « hoc enim non erat in conditione creaturae, sed in beneplacito Creatoris, cuius voluntas necessitas est. Hoc enim necessario futurum est quod vult et praescit. Multa vero secundum inferiores causas futura sunt, sed in praescientia Dei futura non sunt. Si autem ibi aliter futura sunt, potius futura sunt sicut ibi sunt ubi praescit ille qui non potest falli. — Sic

---

(1) Cap. LVII. v. 16.
(2) Lib. VII. c. 24 et 27.
(3) Lib. VI. Cap. 13-17.
(4) *Exod.* c. VII. v. 10.

ergo factus est Adam, non secundum *inferiores* causas, quia non erat in rerum causis seminalibus ut ita fieret, sed secundum superiores, non *contra* naturam operantes, quia in rerum causis naturalibus erat ut ita posset fieri ».

Quod homo extra paradisum creatus, in paradiso sit positus, et quare ita factum sit. — Hominem autem ita formatum tulit Deus, ut Scriptura (1) docet, et posuit in paradiso voluptatis, *quem plantaverat a principio.* His verbis aperte Moyses insinuat quod homo, *extra paradisum* creatus, postmodum in paradiso sit positus. Quod ideo factum dicitur, quia non erat in eo permansurus, vel ut non *naturae,* sed *gratiae* hoc assignaretur.

Intelligitur autem paradisus *localis* et *corporalis,* in quo homo locatus est. — « Tres enim generales de *paradiso* sententiae sunt: una eorum qui *corporaliter* intelligi volunt *tantum:* alia eorum qui *spiritualiter tantum:* tertia eorum qui *utroque modo* paradisum accipiunt. — Tertiam mihi placere fateor, ut homo in corporali paradiso sit positus » (2), qui ab illo principio plantatus accipi potest, quo terram omnem, remotis aquis, herbas et ligna producere iussit. « Qui etsi praesentis Ecclesiae vel futurae typum tenet, ad litteram tamen intelligendum est esse locum amoenissimum, fructuosis arboribus magnum et magno fonte foecundum. — Quod dicimus *a principio,* antiqua translatio dicit *ad orientem.* Unde volunt in orientali parte esse paradisum, longo interiacente spatio vel maris vel terrae, a regionibus quas incolunt homines secretum et in alto situm, usque ad lunarem circulum pertingentem; unde nec aquae diluvii illuc pervenerunt » (3).

De lignis paradisi, inter quae erat lignum vitae, lignum scientiae boni et mali. — In hoc autem paradiso erant ligna diversi generis, inter quae unum erat, quod vocatum est *lignum vitae,* alterum vero *lignum scientiae boni et mali.* — *Lignum* autem *vitae* dictum est, sicut docet Beda et Strabus, « quia divinitus accepit hanc vim, ut qui ex eius fructu comederet, corpus eius stabili sanitate et perpetua soliditate firmaretur, nec ulla infirmitate vel aetatis imbecillitate in deterius vel in occasum laberetur ».

Lignum autem *scientiae boni et mali* non a natura hoc nomen accepit, sed ab occasione rei postea secutae. « Arbor enim illa non erat mala, sed *scientiae boni et mali* ideo dicta est, quia post

(1) *Gen.* c. II. v. 8.

(2) D. August. *De Genes. ad Litt.* Lib. VIII. c. 1.

(3) Beda, *Hexaëm.*

prohibitionem erat in illa transgressio futura, qua homo experiendo disceret quid esset inter obedientiae bonum et inobedientiae malum. Non ergo de *fructu* qui nasceretur inde positum est illud nomen, sed de *re transgressionem secuta* » (1). Cognovit enim homo, priusquam tangeret hoc lignum, bonum et malum; sed bonum per *prudentiam* et *experientiam*, malum vero per *prudentiam* tantum; quod etiam per *experientiam* novit, usurpato ligno vetito, quia per experientiam mali didicit quid sit inter bonum obedientiae et malum inobedientiae. — Si vero primi parentes obedientes essent, nec contra praeceptum peccassent, non ideo tamen minus diceretur *lignum scientiae boni et mali,* quia hoc ex eius tactu accideret, si usurparetur. A ligno ergo homo prohibitus est, quod malum non erat, ut ipsa praecepti *conservatio* bonum illi esset, *trasgressio* malum. Nec melius consideratur quantum malum sit inobedientia quam hoc modo, cum scilicet ideo reus factus esse homo intelligitur, quia prohibitus rem tetigit, quam si non prohibitus tetigisset, nec peccasset, nec poenam sensisset. Si enim venenosam herbam prohibitus tetigeris, poena sequitur, etsi nemo prohibuisset; similiter sequeretur, si etiam prohiberetur res tangi, quae non tangenti tantum, sed prohibenti obest, sicut aliena pecunia; ideo prohibitum est peccatum, quia prohibenti est damnosum. Cum vero tangitur quod nec tangenti obest, si non prohibetur, nec cuilibet, si tangatur, ideo prohibetur, ut per se bonum obedientiae et malum inobedientiae monstretur; sicut primus homo, a re bona prohibitus, poenam incurrit, ut non ex re mala, sed ex inobedientia poena esse monstretur, sicut ex obedientia palma.

---

(1) Glos. ordin.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE XVII. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIONES

QUAESTIO I.

644. ([1]) — Proponitur quaestio. — Circa *distinctionem decimam septimam*, in qua Magister agit de *origine animae* Adae et de *loco in quo productus* fuit, quaeruntur duo: primo:

Utrum anima Adae fuit creata in corpore?

Secundo:

Utrum Paradisus sit locus conveniens habitationi humanae?

645. — Argumenta principalia (1). — Circa *primum* arguitur quod non: — *a)* Quia eadem productione producitur *compositum* et *forma* compositi, quia forma non producitur nisi quia compositum producitur, VIII. *Metaph.: Materia non fit, nec forma, sed compositum:* sed Adam non fuit productus *creatione*, quia fecit eum Deus *de limo terrae* (2); ergo nec eius forma, scilicet *anima*, fuit *creata*.

b) Praeterea, sicut res se habet ad *esse*, ita et ad *fieri:* sed anima Adae, cum sit *pars* eius, non habuit esse nisi in materia, scilicet in *corpore;* ergo et in corpore fuit *facta*. — *Minor* probatur, quia pars alicuius totius non habet esse nisi esse totius; ergo anima Adae, quae est pars compositi ut totius, non habet esse nisi esse compositi, et per consequens nec fieri nisi fieri compositi.

646. — Contra: Magister in littera [pag. 586], ubi exponit illud *Gen.* c. II. v. 7; *Formavit Deus hominem, et inspiravit in faciem eius spiraculum vitae;* dicit: id est animam in corpore creavit.

---

(1) Solvuntur ad n. 653.

(2) *Gen.* c. II. v. 7.

647. (2) — **Exponitur error tenentium animam esse de substantia Dei.** — *Respondeo:* Circa istam *quaestionem* fuit unus error: quod anima esset *de substantia Dei* producta. — Et ad hoc accipit argumentum ab August. VII. *Super Genes.* (1), super isto verbo *inspiravit,* ubi dicit quod flatus dicitur esse de *substantia* flantis; et hoc dicit glossa August. super illud *Ioan.* c. XX. v. 22: *Insufflavit, et dixit: accipite Spiritum Sanctum.*

648. — **Impugnatur.** — *Hic error est nullus: — a)* Quia qui concipit substantiam Dei concipit eam ut *indivisibilem* et inalterabilem, quae nullo modo potest aliter et aliter se habere; igitur si anima est de substantia Dei, est *tota* substantia Dei, et sic erit *Deus.*

b) Praeterea, anima potest *mutari,* et *mutatur* ab ignorantia ad scientiam, a vitiis ad virtutes, et e converso: Deus autem *non* sic *mutabilis* est.

649. — **Exponitur sententia tenens animam esse ex materia, et tamen creatam.** — Dimissa opinione ista, videndum est utrum anima sit ex *materia.* — Ubi dicit una opinio quod sic, et tamen *creatur,* quia non est ex materia praecedente vel *praeexsistente,* sicut videtur dicere August. VII. *Super Genes.* (2); sed retractat illud I. *Retractat.;* et ideo quia anima et eius materia simul, non de aliquo, producitur, ideo anima *creari* dicitur.

650. (3) — **Ostenditur possibile esse animam creari sine corpore.** — Quicquid sit de hoc, dico quod *possibile est animam creari sine corpore.* Forma enim quae producitur in esse non nisi productione totius non *producitur* nisi *per accidens,* quia non nisi productione totius; nec etiam *est* nisi *per accidens,* loquendo de entitate *per se,* quae competit *composito.* Patet VII. *Metaph.* Forma ergo quae potest *per se* esse producitur productione *propria,* vel potest sic produci: anima Adae est huiusmodi (*a*); ergo.

651. — **Secundum doctrinam Philosophi non demonstraretur animam creari propria creatione.** — Sed quid est de *facto?* — *a)* Dico quod non potest *demonstrari* quod sit per se producta; non enim potest demonstrari quod sit *immortalis,* ut

(*a*) Ven. addit: hoc supponitur, quare ergo.

(1) Cap. 2 seqq., ubi hunc errorem D. Augustinus multis profligat.

(2) Cap. 6 seqq.

videbitur (*a*) in IV (1); igitur nec quod sit *per se* producta *propria* productione.

b) Supposito etiam quod sit *immortalis*, et quod non subsit alicui agenti naturali, nec quantum ad esse, nec quantum ad non esse, adhuc Philosophus non poneret eam *creari;* quia dicerent Philosophi quod sicut forma coeli non potest produci nisi a solo Deo, et tamen non dicitur (*b*) *creari*, quia Deus non alia productione produxit formam coeli quam totum coelum, et ideo non prius natura fuit forma coeli terminus creationis quam coelum, ita dicerent quod, passo exsistente disposito, crearet et produceret Deus de necessitate animam: non creatione quae terminaretur ad *formam*, sed ad *compositum*. Unde non concederent animam creari; non enim * est imaginatus * sicut nos, scilicet quod actio Dei in *primo* instanti *naturae* vel *temporis* terminetur ad *esse* ipsius *animae*, et postea in *secundo* instanti *infundatur corpori;* sed poneret actionem Dei terminari ad esse *totius* in *primo* instanti *naturae.*

652. (4) — **Exponitur sententia tenens animam fuisse creatam, formato iam corpore.** — Sed supposito quod fuerit *creata*, fuit ne *simul* creata cum *formatione corporis?* — *a)* De hoc videtur sentire August. quod non, VII. *Super Genes.* (2), sed quod fuerint creatae simul cum Angelis, et postea accessisse ad corpora.

b) Sed contrarium huius habetur ab August. *De Eccl. Dogm.* (3) c. 14, ubi dicit sic: *Animas hominum non esse ab initio inter caeteras intellectuales naturas, nec simul creatas, sicut fingit Origen.* * *dicimus, neque cum corporibus per coitum seminatas, sicut Luciferiani et Cyrillus et aliqui Latinorum praesumptores affirmant; sed dicimus creatio-*

(*a*) Ed. Ven. visum est. (*b*) Ed. Ven. non debet dici.

(1) Dist. 43 q. 2.

(2) Cap. 24, ubi haec habet: *Credatur ergo, si nulla Scripturarum auctoritas seu veritatis ratio contradicit, hominem ita factum sexto die, ut corporis quidem humani ratio causalis in elementis mundi, anima vero iam ipsa crearetur, sicut primitus conditus est dies, et creata lateret in operibus Dei, donec eam suo tempore sufflando, hoc est inspirando, formato ex limo corpori insereret.*

(3) Inter *subdititia* opuscula: Gennadio tribuitur. — Migne, P. L. tom. 42.

nem animae solum Creatorem omnium nosse, et corpus tantum per coniugii copulam seminari, Dei vero iudicio coagulari in vulva et compingi atque formari, ac formato iam corpore, animam creari et infundi, ut vivat in utero homo ex anima constans et corpore, etc. * Vide litteram in *dist. sequenti* [pag. 600].

c) * Praeterea * ad hoc ratio *congruentiae* talis: *Dei perfecta sunt opera, Deut.* c. XXXII. v. 4; quod etiam est rationabile, si Propheta taceret, quod opera Dei sint perfecta: anima est pars imperfecta, dum actu non informat; igitur non debuit sic creari.

d) Praeterea, non fuisset rationabile, si fuisset creata ante corpus, quin habuisset aliquem actum vel operationem propriam ante corpus; igitur similiter potuit mereri et demereri: quod est contra Apostolum, *Rom.* IX. v. 11; loquens enim ibi de Iacob et Esau, dicit: *Cum nondum nati essent, aut aliquid egissent* (1), *ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus * vocanti dictum est ei: maior serviet minori* *, etc.

653. (5) — Solvuntur argumenta principalia. — *a)* Ad *primum argumentum* [n. 645 *a*] dico quod illud verum est de *forma* quae non producitur *alia productione* quam productione totius; quando autem forma producitur productione quae saltem ordine *naturae* praecedit unionem sui cum materia, non est verum. — Et secundum hoc possunt assignari hic *duae productiones* passivae: una ad *animam* sicut ad unum terminum partialem: alia ad *totum.*

b) Secundum etiam argumentum [n. 645 *b*] currit de *forma* quae accipit esse *quia compositum* accipit esse; in hac enim productione fieri totius est via et ratio ad esse partis. — Illa etiam probatio de *parte* non est vera de parte cui non repugnat *per se* esse, si separetur: vel vera est quantum ad esse totius in quo includitur esse partis.

(1) Vulg. *aliquid boni egissent aut mali.*

QUAESTIO II.

654. — **Proponitur quaestio.** — Circa *secundum: Utrum scilicet Paradisus sit locus conveniens habitationi humanae?*

655. (1) — **Argumenta principalia** (1). — Arguitur quod non: — *a)* Quia Magister dicit quod Paradisus, prae altitudine loci, attingebat ad globum lunarem: sed sphaera ignis attingit ad illum globum Lunae; ergo non est conveniens habitatio hominum.

b) Praeterea, Paradisus est locus superior omni monte; quia aquae *diluvii,* ascendentes super cacumina montium quindecim cubitis (2), non ascenderunt usque ad Paradisum: sed in aliquibus montibus non est conveniens locus habitationi humanae, propter raritatem aeris; quod patet per Philosophos, qui, volentes inquirere de astris, ascendebant altissimos montes, portantes secum spongias plenas aqua, ad condensandum aerem, sive ad hauriendum aerem grossum; unde nec ros, nec pluvia, nec ventus ibi ascendunt, sicut dicit Solinus de Monte Olimpi.

656. — **Contra**: Gen. II. v. 15: *Tulit Deus hominem, et posuit eum in Paradiso voluptatis,* etc.

657. (2) — **Ostenditur Paradisum fuisse locum convenientem habitationi humanae.** — Dico quod sic, tam pro statu naturae *lapsae* quam *innocentiae.* — *a)* Pro statu naturae *lapsae* patet de Enoch, *Eccli.* XLIV. v. 16, et *Gen.* II. v. 15, de Elia IV. Reg. c. II. v. 11. Nec oportet recurrere ad *miraculum*; ex quo non est necessitas, ut patebit.

b) Pro statu naturae *rectae,* patet de Adam et Eva.

658. — **Aliorum sententia de situatione Paradisi.** — *a)* De modo *altitudinis* dicunt quidam quod attingit usque ad globum *lunarem.*

---

(1) Solvuntur ad nn. 659*d* et 661.

(2) *Gen.* c. VII. v. 20.

b) Sed quoad *longitudinem* dicunt ipsum esse ad *Orientem*. Unde alia translatio habet: Paradisus, quem plantaverat Deus *ad Orientem*, (ubi nostra habet *a principio* (*a*)), etc.

c) Quantum ad *latitudinem* dicunt ipsum esse *sub aequinoctiali.*

d) Et dicunt ultra quod locus aequinoctialis est maxime habitabilis; quia licet habitantes ibi habeant Solem bis in anno super Zenith capitum suorum, cito tamen recedit ab eis, propter *motum* quem habet ibi *velociorem*, et ideo modicum calorem causabit et temperatum, quia pauciores facit ibi reflexiones. Quod autem sit motus Solis *velocior*, patet, quia circulus aequinoctialis est maior circulus, cum non attingat alterutrum tropicorum: una autem die naturali Sol currit totam terram motu firmamenti; igitur sub aequinoctiali citius movetur quam sub altero tropicorum. Patet per illam regulam: *mobile in aequali tempore magis transiens de spatio velocius movetur.*

659. — **Impugnatur.** — *a)* Si ratio ista [n. 658 *d*] valeret, videtur magis concludere *oppositum:* quia *motus* facit calorem, et per consequens maior vel fortior motus *maiorem calorem* causabit. — Ratio etiam *in se* non valet, sed est falsigraphica; propter quod currendum est ad sententiam Avicen. I. *Canon. Sent.* 2 *doct.* 2. c. 8, quod intitulatur de *accidentibus aeris et impressionibus*, et ad Ptolom. lib. de *dispositione sphaerae.*

(3) *b)* Quantum ad hoc quod dicunt [n. 658 *b*] quod est ad *Orientem*, dico quod in quocumque situ sit, potest intelligi esse ad *Orientem;* quilibet enim punctus in terra potest intelligi esse ad Orientem in comparatione ad coelum, vel respectu diversorum situum terrae, praeterquam respectu duorum polorum, qui sunt immobiles. Unde per esse ad Orientem non habetur *determinatio* terrae certa et praecisa, in qua scilicet parte terrae sit Paradisus.

c) Quod dicunt [n. 658 *a*] de *altitudine* et quod pertingit usque ad globum *lunarem*, vel sunt verba metaphorica, vel falsa, supposito quod Paradisus sit locus *habitabilis;* quia experimur ignem moveri super aerem, ex motu scilicet elementorum; etsi enim parvus ignis non possit ascendere super aerem usque ad sphaeram ignis, hoc est propter virtutem parvam ipsius, non potentem resistere corrumpentibus ipsam; igitur

(*a*) Deest in Ed. Ven.

oportet locum *ignis* esse usque ad locum *Lunae:* sed in *igne* non est habitatio conveniens humanae naturae, nec naturae mixtorum, propter calorem nimium. — Nec potest dici quod sit in *superiori parte* aeris; quia illa inflammatur vehementer propter propinquitatem ignis. — Nec etiam potest attingere usque ad *medium interstitium* aeris; quia locus ille est *frigidissimus* perpetuo, secundum Philosophum; cuius causa *positiva* est frigiditas nubium in eisdem locis; causa *privativa* duplex: scilicet carentia caloris generati per *reflexionem* radiorum solis a terra, et carentia caloris causati a sole *directe.* — Cum igitur Paradisus ponatur locus conveniens habitationi humanae, sequitur quod non sit in loco aliquo praedictorum, nisi ponatur locus ille accidentaliter temperatus, sicut sunt loca sub polo Artico, secundum Martianum, in *Mundi Descriptione,* et Plinium, * IV. * *Naturalium,* c. 7.

(4) *d)* Nec valet argumentum de *diluvio* [n. 655 *b*]; quia aquae diluvii innundaverunt *miraculose* sic ascendentes ad *punitionem peccatorum.* Ubi igitur non innundaverunt non fuit factum miraculum ibi; in Paradiso autem, cum non essent ibi peccatores, non debuerunt per miraculum innundari. — Nec ratio istorum valet, qui ponunt quod fuit *naturalis* ascensus ille, quia scilicet per congregationem stellarum humidarum in aliquo signo, sicut alibi patere poterit; quia hic satis per Scripturam et Sanctos patet oppositum.

e) Quod dicitur [n. 658 *d*] de *aequinoctiali,* quod ibi est regio *temperata,* non videtur verum; quia quando hyems est nobis frigidissima non removetur ab eis Sol nisi per viginti quatuor gradus, et tunc est eis propinquior quam sit nobis in maxima aestate, in qua distat a nobis per viginti quinque gradus; quare plus habent de calore in fortissima hyeme nostra quam nos in maxima aestate nostra.

f) Aliam rationem non posuit Doctor iste.

660. — **Sententia Doctoris.** — Dico igitur ad *quaestionem* quod est *locus conveniens habitationi humanae.* — * Quare * non oportet quod sit in tanta altitudine, * nec * sub aequinoctiali, sed est in regione *temperata.* Nec est necessarium quod sit ad *Orientem;* et si ibi est, tamen est aeque temperata.

661. — **Solvuntur argumenta principalia.** — Per dicta patet ad *argumenta* [n. 655].

DISTINCTIO DECIMA OCTAVA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

De formatione mulieris. — In eodem quoque Paradiso *mulierem* formavit Deus de *substantia viri,* sicut post plantatum Paradisum hominemque in eo positum, et post universa animalia ad eum ducta suisque nominibus designata, subnectit Scriptura (1): *Immisit Deus soporem in Adam. Cumque obdormisset, tulit unam de costis eius,* et formavit eam in mulierem.

Quare virum prius, et postea de viro mulierem creavit, non simul utrumque? — Hic attendendum est, quare non creavit *simul* virum et mulierem, sicut Angelos, sed prius virum, deinde mulierem de viro? — « Ideo, scilicet, ut *unum* esset generis humani principium, quatenus in hoc et superbia diaboli confunderetur, et hominis humilitas Dei similitudine sublimaretur. Diabolus quippe aliud a Deo principium esse concupierat; ideoque ut eius superbia retunderetur, hoc homo in munere accepit, quod diabolus perverse rapere voluit, sed obtinere non potuit. Et per hoc imago Dei in homine apparuit, quia sicut Deus omnibus rebus exsistit principium creationis, ita homo omnibus hominibus principium generationis. — Ideo etiam ex uno homine omnes esse voluit Deus, ut dum cognoscerent se ab uno esse omnes, se quasi *unum* amarent » (2).

Quare de latere viri et non de alia corporis parte formata sit mulier? — Cum autem his de causis « facta sit mulier de viro, non de qualibet parte corporis viri, sed de *latere* eius formata est, ut ostenderetur quia in consortium creabatur dilectionis, ne forte si fuisset de capite facta, viro ad dominationem videretur praeferenda, aut si de pedibus, ad servitutem subiicienda. Quia igitur viro nec domina nec ancilla parabatur, sed *socia,* nec de capite nec de pedibus, sed de *latere* fuerat producenda, ut iuxta se ponendam cognosceret, quam de suo latere sumptam didicisset » (3).

(1) *Gen.* c. II. v. 21-22.

(2) D. August. *De Civit. Dei,* Lib. XII. c. 27.

(3) *Ib.* et *De Genes. ad Lit.* Lib. IX. c. 13.

Quare dormienti viro, et non vigilanti, costa subtracta est? — Non sine causa « *dormienti* quoque viro potius quam *vigilanti* detracta est costa, de qua mulier in adiutorium generationis viro est formata, sed ut nullam in eo sensisse poenam monstraretur, et divinae simul (*a*) potentiae opus mirabile ostenderetur, quae hominis dormientis latus aperuit, nec eum tamen a quiete soporis excitavit (1). — « In quo etiam opere Sacramentum Christi et Ecclesiae figuratum est (2); quia sicut mulier de latere viri dormientis formata est, ita Ecclesia ex Sacramentis, quae de latere Christi in Cruce dormientis profluxerunt, scilicet sanguine et aqua (3), quibus redimimur a poenis atque abluimur a culpis » (4).

Quod de illa costa, sine extrinseco additamento, facta fuit per Dei potentiam, sicut quinque panes in se multiplicati sunt. — Solet etiam quaeri, utrum de « illa costa, *sine adiectione rei extrinsecae,* facta sit mulier? — Quod quibusdam non placuit. — Caeterum si ad perficiendum corpus mulieris Deus extrinsecum augmentum addidisset, maius illud esset quam ipsa costa. Ideoque potius de illo addito quam de ipsa costa mulier facta deberet dici, de quo plures accepisset substantiae partes. — Restat ergo ut de *sola* ipsius *costae substantia,* sine omni extrinseco additamento, per divinam potentiam in semetipsa multiplicata, mulieris corpus factum dicatur, eo sane miraculo quo postea de quinque panibus, Iesu coelesti benedictione multiplicatis, quinque milia hominum satiata sunt » (5). — Illud etiam scire oportet, quod cum Angelorum ministerio facta sit mulieris formatio, non est eis tamen tribuenda creationis potentia. « Angeli enim nullam possunt creare naturam; ergo nec formare costam in mulierem, nec carnis supplementum in loco costae: non quod nihil agant ut aliquid creetur, sed non ideo *creatores* sunt, sicut nec agricolae segetum vel arborum. Solus Deus, id est, Trinitas est Creator » (6). — Facta est ergo foemina a Deo, etiamsi costa ministrata sit per Angelos.

Utrum secundum superiores, an secundum inferiores causas ita facta sit mulier, id est, an ratio seminalis id haberet ut ita fieret, an tantum ut ita fieri posset, sed ut sic fieret in Deo tantum esset causa? — Sed quaeritur, an ratio, quam Deus primis operibus concreavit, id haberet ut secundum ipsam ex viri latere foeminam fieri *necesse* foret,

(*a*) Ed. Ven. similis.

(1) Hugo, *De Sacram.* I. p. 6. c. 36.

(2) *Eph.* c. V. v. 32.

(3) *Ioan.* c. XIX. v. 34.

(4) Id. *Summ. Sent.* tr. 3. c. 3.

(5) Hugo, *ib.* — Pro S. Script. *Matth.* c. XIV. vv. 17 seqq. *Marc.* c. VI. vv. 38 seqq.

(6) D. August. *De Genes. ad Lit.* Lib. IX. c. 15 et 16.

an hoc tantum ut fieri *posset?* — « Ad quod sciendum est, omnium rerum causas in Deo ab aeterno esse. Ut enim homo sic fieret, vel equus et huiusmodi, in Dei potentia et dispositione ab aeterno fuit. Et hae dicuntur *primordiales causae,* quia istas aliae non praecedunt, sed istae alias, quae sunt causae causarum. Cumque unum sit divina *potentia, dispositio* sive *voluntas,* et ideo una omnium principalis causa, tamen propter effectus diversos pluraliter dicit Augustinus (1) *causas primordiales* omnium rerum in Deo esse, inducens similitudinem artificis, in cuius dispositione est qualis futura sit arca. Ita et in Deo uniuscuiusque rei futurae causa praecessit. — In creaturis vero quarumdam rerum, sed non omnium, causae sunt, ut ait Augustinus, quia inseruit Deus *seminales rationes* rebus, secundum quas alia ex aliis proveniunt, ut de hoc semine tale granum, de hac arbore talis fructus, et huiusmodi. « Et hae quoque dicuntur *primordiales causae,* etsi non adeo proprie, quia habent ante se causam aeternam, quae proprie et universaliter prima est. Illae vero ad res aliquas dicuntur *primae,* quae scilicet ex eis proveniunt. — Ideo etiam *primordiales* dicuntur, quia in prima rerum conditione rebus a Deo insitae sunt. — Et sicut creaturae mutabiles sunt, ita et hae causae mutari possunt » (2); quae autem in immutabili Deo causa est, mutari non potest.

Distinctio causarum rerum perutilis, scilicet quod quaedam in Deo et in creaturis, quaedam in Deo tantum sunt. — Omnium igitur rerum causae in Deo sunt; sed quarumdam causae et in *Deo* sunt *et in creaturis;* quarumdam vero causae in *Deo tantum* sunt. Et illarum rerum causae dicuntur *absconditae in Deo,* quia ita est in divina dispositione, ut hoc vel illud fiat, quod non est in *seminali* creaturae ratione. — Et illa quidem quae secundum causam seminalem fiunt dicuntur *naturaliter* fieri, quia ita cursus naturae hominibus innotuit; alia vero *praeter naturam,* quorum causae tantum sunt in Deo. — Haec autem dicit Augustinus (3) esse illa quae per *gratiam* fiunt, vel ad ea significanda non *naturaliter,* sed *mirabiliter* fiunt. Inter quae mulieris facturam de costa viri ponit, ita dicens: Ut mulierem ita fieri necesse foret, non in rebus conditum, sed in Deo absconditum erat. Omnis naturae (*a*) cursus habet naturales leges. Super hunc naturalem cursum Creator habet apud se posse de omnibus facere aliud quam eorum naturalis ratio habet, ut virga scilicet arida repente flo-

---

(*a*) Ed. Ven. creaturae.

(1) *De Genes. ad Lit.* Lib. IX. c. 16 et 17. — Cfr. *LXXXIII. QQ.* q. 46.

(2) Hugo, l. cit.

(3) *De Genes. ad Lit.* Lib. IX. c. 17 et 18.

reat et fructum gignat (1), et in iuventute sterilis foemina in senectute pariat (2), ut asina loquatur (3), et huiusmodi. Dedit autem naturis ut *ex his* etiam haec fieri *possent*, non ut in *naturali motu* haberent. Habet ergo Deus in se absconditas quorumdam futurorum causas, quas rebus conditis non inseruit, easque implet non opere providentiae quo naturae subsistunt ut sint, sed quo illas administrat ut voluerit, quas ut voluit condidit. Omnium ergo quae ad gratiam significandam, non naturali motu rerum, sed mirabiliter facta sunt, absconditae causae in Deo fuerunt, quorum unum erat, quod mulier facta est de latere viri dormientis. Non habuit prima rerum conditio ut foemina sic *fieret*, sed ut *fieri posset*, ne contra causas, quas Deus voluntarie instituit, mutabili voluntate aliquid facere putaretur.

De anima mulieris, quae non est ex anima viri, ut quidam putaverunt, dicentes animas esse ex traduce. — « Quemadmodum mulieris corpus de viri corpore traductum fuit, ita putaverunt aliqui ipsius *animam* de *viri anima* propagatam, et omnes animas praeter primam *de traduce* esse, sicut corpora » (4). — Alii autem putaverunt *simul* omnes animas ab initio *creatas*. — Catholica autem Ecclesia nec *simul*, nec ex *traduce* factas esse animas docet, sed in corporibus per coitum seminatis atque formatis infundi, et infundendo *creari*. Unde in *Ecclesiasticis Dogmatibus* (5): « Animas hominum non esse ab initio inter creaturas intellectuales natas, nec simul creatas, sicut Origenes fingit, dicimus; neque cum corporibus per coitum seminari, sicut Luciferiani et Cyrillus, et quidam Latinorum praesumptores affirmant. Sed dicimus *corpus* tantum per coniugii copulam seminari, *creationem* vero *animae* solum Creatorem nosse, eiusque iudicio corpus coagulari in vulva, et compingi atque formari, ac formato iam corpore, animam creari atque infundi, ut vivat in utero homo, ex anima constans et corpore, et egrediatur vivus ex utero plenus humana substantia ». — Hieronymus etiam (6) anathematis vinculo illos condemnat qui animas *ex traduce* dicunt, inducens auctoritatem Prophetae (7): *Qui finxit singillatim corda eorum.* Hoc satis, inquit, innuit Propheta, quod non animam de anima facit Deus, sed singillatim animas de nihilo creat.

---

(1) *Num.* c. XVII. v. 8.

(2) *Gen.* c. XVIII. v. 10 seqq. *Hebr.* c. XI. v. 11.

(3) *Num.* c. XXII. vv. 23 seqq.

(4) D. August. *De Genes. ad Lit.* Lib. X. c. 1.

(5) Cap. 14.

(6) Lib. *contra Ioan. Hier.*

(7) *Ps.* XXXII. v. 15.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE XVIII. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIO UNICA.

662. (1) — **Proponitur quaestio.** — Circa *distinctionem decimam octavam,* in qua Magister agit de *productione mulieris* quantum ad corpus et animam principaliter, et de *rationibus seminalibus* incidenter quasi, unum quaeritur:

Utrum scilicet in materia sit ratio seminalis ad formam naturaliter educendam de ipsa?

663. — **Argumenta principalia.** — Quod sic: — *a)* Quaero enim: aut aliquid formae praecedit in materia, et habetur propositum: aut nihil, et tunc forma *creatur,* quia de *nihilo* producitur; et pari ratione per corruptionem *annihilatur,* a quo enim res incipit, in idem resolvitur; ergo *agens naturale* potest *annihilare* et *creare* (1).

b) Praeterea, generatio est *naturalis;* igitur habet principium *activum* intrinsecum naturale. — *Antecedens* patet. — *Consequentia* probatur; quia II. *Physic.: Natura est principium motus et quietis:* forma est magis *natura* quam materia, ut dicitur ibidem; ergo oportet quod sit non tantum principium passivum, sed *activum:* illud autem principium non est forma *inducenda,* quia illa nondum est; igitur oportet quod sit inchoativum formae, quod est *ratio seminalis* (2).

c) Praeterea, VII. *Metaph.* dicit Philos. quod ea quae sunt vel generantur a *casu* generantur a causa *aequivoca,* ut a corpore coelesti; igitur oportet quod in eis pars formae sit principium intrinsecum, sicut in generatione *univoca* extrinsecum movet materiam.

664. (2) — **Contra:** — Si est, aut est *eadem* respectu contrariarum formarum: aut sunt *singulae* rationes seminales

---

(1) Vid. solutionem ad nn. 668 et 680. (2) Vid. solutionem ad n. 670.

singularum formarum specificarum. — Non *eadem*, quia (*a*) formae contrariae in aliquo differunt, et non in illa ratione seminali univoca, quia illa est *eadem* respectu earum, secundum te; igitur ex quo conveniunt et differunt, sunt compositae (*b*): quod est falsum. — Si sint *singulae singularum*, igitur vel *una informabit* materiam, et *non aliae;* et tunc illae aliae erunt subsistentes exsistentes partes formarum materialium, nec informantes materiam: aut *omnes informant*, et sunt distinctae secundum speciem; et tunc illa una materia erit informata diversis formis substantialibus specificis: quod est impossibile, quia non magis repugnat formas specie differentes *intensas* informare simul unam materiam quam *remissas* (1).

665. (3) — **Ostenditur rationem seminalem non esse materiam, nec potentiam passivam materiae.** — *Responsio:* hic videndum est *quid sit ratio seminalis* et *quomodo* et *ad quid* ponatur in materia.

Ubi sciendum est, secundum aliquos, quod in materia sunt tria, scilicet: *materia, potentia receptiva* et *actus.*

a) Ratio seminalis non potest esse ipsa *materia*, vel *potentia passiva* materiae, si non differunt realiter; quia August., X. *Super Genes.* (2), dicit quod Levi fuit in Abraham, et similiter Christus, secundum Apostolum *ad Hebr.* VII; sed diversimode; nam, secundum Augustinum, Levi in Abraham secundum *rationem seminalem;* unde et Apostolus *ibid.* v. 10 dicit eum fuisse in *lumbis paternis;* sed Christus non fuit in Abraham secundum rationem seminalem, sed tantum secundum *corpulentam substantiam:* uterque tamen, tam Levi quam Christus, fuit ibi secundum *materiam* vel *potentiam passivam* materiae; igitur *materia* et *potentia passiva* eius non est *ratio seminalis.*

b) Probatur etiam quod non sit ratio seminalis *potentia receptiva* materiae; quia secundum August. IX. *Super Genes.*, et ponitur in littera huius *dist.* [pag. 599], Deus multa producit in materia vel de materia, ad quae non fuit *potentia seminalis*

(*a*) Wadd. addit: tunc idem numero erit pars formarum contrariarum, illae etiam formae....

(*b*) Wadd. addit: ex partibus diversarum rationum.

(1) Vid. explicationem ad n. 681.

(2) Cap. 19 seqq.: *Secundum rationem quippe seminalem ibi fuit Levi, secundum quam rationem non ibi erat Christi caro.*

in ea: sed Deus nihil potest causare vel producere de materia, ad quod ipsa non sit in *potentia receptiva;* igitur *potentia receptiva* non est *ratio seminalis.*

666. — **Exponitur sententia tenens rationem seminalem esse actum.** — Relinquitur igitur quod sit *actus.* — *a)* Et huiusmodi *actus* ponitur ab eis *eiusdem rationis* vel essentiae cum *forma* per generationem *inducenda* (*a*): quae *imperfecta* praeexsistens est ratio seminalis, quae licet sit imperfecta, est tamen nata coagere generanti extrinseco.

b) Et in hoc salvare volunt quod ibi non sit *creatio,* quia *aliquid* formae *praesupponitur.*

c) In hoc etiam salvant quod est generatio *naturalis;* si enim principium activum esset *totaliter* ab *extrinseco,* non videretur generatio *naturalis.*

d) Hoc autem confirmant per Aristot. II. *Physic.*, ubi dicit quod *artificialia* differunt a *naturalibus,* quia naturalia habent *in se* principium motus, artificialia non: sed illud principium non est principium *passivum,* quia illud habent artificialia; igitur debet intelligi de principio *activo.*

e) Praeterea, VI. *Metaph.* dicit Philos. quod principium artificialium est in *cognoscente,* et principium naturalium in *moto:* cum ergo accipiat ibi *principium* aequaliter vel uniformiter, aliter argumentum non valeret, et principium artificialium in *cognoscente* sit *activum,* oportet, etc.

f) Praeterea, III. *Ethic.*: *Violentum* est *cuius principium est extra, non conferente vim passo;* igitur, per oppositum, passum *naturale,* quod non movetur *totaliter* ab *extrinseco,* sed *ab intra,* confert aliquam vim; aliter si passum naturale totaliter moveretur ab extra, esset motus *violentus.*

667. (4) — **Impugnatur primo quoad modum salvandi quod in generatione non sit creatio.** -- *Contra primum* motivum de *creatione* [n. 666 *b*] arguitur sic: — *a)* Quaero enim, utrum *illa pars* formae de *novo* adveniens per generationem praefuerit, aut non? — Si *non,* igitur cum illa pars non sit a se, nec aliquid eius praefuerit, ergo *creatur.* — Si *praefuit,* ergo nihil *novi* per generationem acquiritur; igitur nihil est totaliter novum, sed omnia fuerunt simul creata, et quodlibet erit in quolibet: quod Philosophus improbat I. *Physic.*

(*a*) Ed. Ven. addit: perfecta.

b) Praeterea, illud *praecedens* ponitur forma *imperfectior* forma inducenda per generationem; aliter ante generationem esset in materia forma perfecta eiusdem rationis cum forma inducenda per generationem. — Et tunc ultra, cum in his quae sunt eiusdem rationis minus perfectum non agat nisi in virtute magis perfecti, sequitur quod ratio seminalis vel illa forma imperfecta praecedens non aget nisi in virtute formae inducendae, quae nondum est.

Vel formetur sic ratio: oportet quod forma praecedens et subsequens, quae ponitur perfectior, sint eiusdem rationis; aliter illa forma esset ex diversis rebus diversarum rationum. — Tunc sic: agens quod in virtute sua activa habet formam perfectiorem habet etiam imperfectiorem eiusdem rationis; igitur sicut perfectior ponitur in esse per generans, sic et imperfectior; non igitur in materia praefuit ratio seminalis perpetuo.

c) Praeterea, pars formae quae per generationem inducitur, aut educitur *immediate* de potentia materiae; et tunc frustra ponitur ratio seminalis praecedere in materia: aut *non immediate* de materia, sed de illa *parte formae* praeexsistente, sive de ratione seminali, vel de materia ut est sub illa parte vel ratione seminali: et utrobique sequitur inconveniens, scilicet quod aliquid educeretur ad actum de aliquo eiusdem rationis cum ipso.

668. — **Solvitur primum argumentum principale.** — Ad *rationem* [n. 663 *a*] autem quae probat *creationem* ibi esse ratione novi acquisiti quod non praefuit, dico (*a*) quod aliquid novi * fit (*b*) * ibi naturaliter: quod oportet ponere propter causationem causarum secundarum et motum et mutationem earum, quae sunt ad illud novum causandum. Non est ibi tamen *creatio,* quia creatio est productio quae excludit *omnem aliam causalitatem,* et causae materialis, et * formalis * (*c*), et efficientis creati: quodlibet autem agens creatum requirit aliquid in agendo ut concausam efficientem, vel saltem ut principium materiale; igitur eius actio non est *creatio.* — Patet igitur ad *rationem* de *creatione,* quia licet forma illa perfecta vel nova non sit de aliquo ut ly *de* dicit circumstantiam *rei ma-*

(*a*) Edd. 1478 et 1490: dicunt; 1497 et deinceps: dico.

(*b*) Wadd. sit.

(*c*) Edd. 1478 et 1490: formalis; 1497 et deinceps: seminalis.

terialis ad creationem, tamen requiritur quod nihil praecesserit necessario requisitum ad esse suum. — Et per idem patet ad rationem de *annihilatione.*

669. ([5]) — **Impugnatur secundo quoad modum salvandi quod generatio sit naturalis.** — Arguitur etiam contra illud quod dicunt [n. 666 *c*] de *naturalitate* generationis, vel de ratione transmutationis naturalis: — *a) Naturalis* enim mutatio est quando passum mutatur sicut aptum natum est mutari, a *quocumque agente* fiat, sicut dicitur II. et VIII. *Physic.*: sed nunquam passum est sic aptum propter principium *activum* intrinsecum (*a*) inexsistens sibi, sed solum propter principium *passivum.*

b) Praeterea, natura ut est principium motus vel mutationis naturalis est principium *intrinsecum:* sed natura est huiusmodi ratione principii *passivi,* et non quia est principium *activum;* ergo. — *Probatur * minor ** per Arist. II. *Physic.*, qui vult quod *accidit* infirmo qui movetur ad sanitatem, quod sit *medicus,* vel quod habet illam artem quae est principium activum intrinsecum; tunc enim si *per se* esset quod haberet tale principium, sanaretur in quantum medicus: quod est falsum.

c) Praeterea, illa vis activa non agit nisi agens extrinsecum agat prius; si enim ageret ante per unum diem, eadem ratione et per quatuor, et sic semper ascendendo, et ita perpetuo illa ratio egisset in materia; agens igitur extrinsecum prius agit et prius illam excitat: sed in illo instanti in quo prius agens agit extrinsecum est actio *naturalis,* aliter nunquam esset *naturalis,* quia non est transmutatio, nisi causata ab illo.

d) Respondetur ad argumentum de *artificialibus* et *naturalibus* [n. 666 *d*] distinguendo de *natura:* quod uno modo *natura* distinguitur contra agens *a proposito;* et sic distinguuntur *artificialia* a *naturalibus* ex parte principii *activi;* quia natura est principium intrinsecum sic determinatum, quo agens naturale agit sic, et non aliter; sed ars, vel voluntas, vel propositum est principium quo habens illud potest sic et aliter agere, sicut placet sibi. — Alio modo distinguitur *arti-*

(*a*) Wadd. addit: eius in quo est; ex quo patet quod natura est principium intrinsecum motus in eo quod movetur, in quantum movetur....

ficiale contra *naturale* ex parte principii *passivi;* quia naturalia habent in se principium passivum inclinans et tendens in hoc, ad hoc ut sic agantur; artificialia autem non habent huiusmodi principium sic inclinativum vel inclinans ad talem incisionem vel erectionem, ut patet in aedificiis, immo inclinatur ad contrarium. Unde artificialia vel moventur ad formam talem contra inclinationem naturalem, et per consequens violenter, vel diceretur quod sunt in potentia neutra, si talis forma artificialis non insit eis contra inclinationem principii receptivi. — Ad hoc igitur quod motus sit *naturalis* sufficit quod potentia *passiva* rei sit ad talem formam *inclinata;* nec requiritur ibi principium *activum* intrinsecum, sed a quocumque agente agatur, erit quod acquiritur simpliciter *naturale,* solum propter illam *inclinationem* ex parte principii passivi. Unde grave, posito quod non habeat in se principium *activum* descensus deorsum, a quocumque tamen active descendat, movetur *naturaliter.*

670. (6) — Solvitur II. argumentum principale. — Ad illud de definitione *naturae* [n. 663 *b*] dico quod *natura* ut est principium *passivum* dicitur non solum de *materia,* sed etiam de *forma;* motus enim lapidis deorsum est ex forma, scilicet ex gravitate lapidis; nam per eamdem formam per quam res est *haec,* per eamdem est receptiva passionis consequentis (*a*) naturaliter naturam eiusdem rei, ut patet de risibilitate respectu formae specificae hominis. Ideo dico quod *natura* ut est principium passivum motus dicitur de *forma.*

671. — Prosequitur secunda impugnatio. — *a)* Ad aliud de *differentia artificialium* et *naturalium* [n. 666 *d*] dictum est [n. 669 *d*] quod differunt in principio *passivo; passivum* enim rei *artificialis* valde bene *recipit* formam contra inclinationem suam, ut dictum est; non sic autem *passivum* rei *naturalis,* sed secundum inclinationem suam *movetur.*

b) Ad aliud VI. *Metaph.* [n. 666 *e*]: principium rei *factibilis* est in *cognoscente,* verum est, principium *activum;* principium autem rei *naturalis* est in *moto,* verum est, principium *passivum,* ut dictum est supra.

c) Ad illud de *violento* [n. 666 *f*], quod est *ab extra,* non conferente vim passo, dico quod debet exponi *non conferente,*

(*a*) Ed. Ven. continentis.

id est non *praebente inclinationem* et tendentiam, immo magis contrariam inclinationem; non autem debet exponi *non conferente,* id est non *coagente* agenti exteriori. Unde respectu nullius formae potest esse generatio *violenta* in materia, quia materia inclinatur naturaliter ad quamlibet formam inducendam in ea; quamvis per comparationem ad qualitates quae expellunt et corrumpuntur, et ad formam etiam substantialem, quae corrumpitur *per accidens,* posset dici *violenta.*

672. — Corollarium. — Patet igitur quod *ratio seminalis* non est *materia,* nec *potentia receptiva* materiae [n. 665], nec *actus,* secundum istos [n. 667 seqq.]. Patet etiam quod nec propter vitandam *creationem* vel *annihilationem,* nec propter *naturalitatem* generationis servandam, sunt necessariae *rationes seminales.*

673. (7) — **Ostenditur non requiri rationem seminalem in agente aequivoco, nec in univoco immediate agente.** — Restat igitur nunc videre de *affirmativa, in quo* sit *ratio seminalis* et *ad quid* et *qualiter.*

Ubi sciendum quod aliqua producunt sibi *dissimilia* in specie et in forma, ut Sol producens ranam et agentia aequivoca: alia sunt quae producunt sibi *similia,* et hoc dupliciter: vel *immediate,* ut ignis ignem, vel *mediante* propagatione. — In primis duobus non requiritur *ratio seminalis* mediante qua forma inducatur; sed in ultimo sic: — *a)* Nihil enim est dicere quod ignis in producendo ignem de aqua primo causet sibi rationem seminalem, quae sibi coagat vel agenti universali, quia elementa sunt imperfectissima entia in genere substantiae, secundum Comment., III. *Coeli et Mundi,* comm. 22: semen autem cuiuscumque agentis est imperfectius eo; non ergo ratio illa seminalis ageret ad formam perfectam mixti.

b) Praeterea, ratio seminalis agit, absente agente principali: sed, cessante igne a sua actione, non continuatur caliditas vel actio caloris, mediante qua generatur ignis, sed redit aqua ad frigiditatem; ergo.

c) Praeterea, semen ponitur ut sit medium inter generans et genitum: sed hic est actio ignis immediata sine semine, quia ignis immediate generat ignem; ergo.

d) Praeterea, Aristot. VII. *Metaph.* dicit quod sicut in artificialibus non fit aliquid nisi ab extra, ita in naturalibus fit aliquid tantum ab extra, ut ignis ab igne; igitur non praecessit in materia ratio seminalis, quae est inchoatio formae.

674. ([8]) — **Declaratur quid est semen.** — Quid ergo est *semen,* et quid *ratio seminalis?* — *a)* Dico quod *semen* est corpus quoddam, cuius forma non est intenta *propter se,* sed *propter aliud,* ut scilicet ex illo generetur aliquid simile generanti (*a*).

b) Et ut hoc melius videatur, potest distingui in natura duplex processus: unus *ascendendo,* ut a forma seminis ad formam sanguinis, a forma sanguinis ad formam aliam, scilicet embrionis vel alterius (*b*); et iste processus est ab *imperfecto* ad *perfectum.* — Alius processus est *descendendo* e converso a *perfectis* ad *imperfectiora,* resolvendo scilicet in cadaver et in foeces, et sic procedendo usque ad elementa vel materiam primam.

c) Illud autem *a quo* incipit natura in primo processu est *semen;* et constat naturam in illo non sistere, sed ulterius procedere et ascendere usque ad ultimam formam perfectam. Et e converso est in descendendo vel resolvendo, quod natura non sistit citra ultimam. Et tota natura est astricta huic ordini et processui.

d) Semen igitur est quoddam corpus imperfectum productum a generante, ut sit via *ascendendi* ad ulteriores formas perfectas.

675. — **Declaratur quid est ratio seminalis.** — Quid est *ratio seminalis?* — Dico quod est aliqua *forma seminis* in quantum semen est; et illud vel est *forma substantialis* seminis, vel *qualitas* necessario consequens formam substantialem seminis, sicut forma tritici in tritico, vel qualitas consequens formam substantialem eius.

Nec semen, nec ratio seminis sunt *coaeva* materiae, quia semen fit ex nutrimento, in quo semine est ratio seminalis sicut in subiecto; nec semper est semen in seminante, cum fiat de superfluo alimenti.

(*a*) Ed. Ven. agenti.

(*b*) Ed. Ven. addit: ergo.

676. (9) — Explicatur ad quid est semen. — *Ad quid* est semen? Estne propter generationem, ita quod sit principium generationis *activum?* — *a)* Dico quod non, si est semen *uniforme;* quod dico pro semine maris, quod agit in semine mulieris

b) Semen tamen *uniforme* ex quo fit res, quod scilicet decisum est a generante, sive sit patris, sive matris, ex quo est uniforme respectu geniti vel generantis (*a*), quae uniformitas et unigeneitas in semine poni debet, non potest esse principium *activum* generationis, propter duplicem rationem: *primo,* quia quod *non est* non potest esse principium productivum substantiae: sed semen non est in instanti generationis; ergo tunc non est principium inductivum vel productivum generationis vel termini generationis. — Nec etiam *dum est* potest esse principium *activum* tale, quia semen est aliquid de proximo convertibile in illud quod debet generari: hoc autem habet rationem *passivi,* non *activi.*

c) Praeterea, imperfectius non est causa sufficiens *activa* perfectioris: sed semen est imperfectius quam res generanda, etiam cum omnibus spiritibus suis; igitur etiam si maneret, non posset esse principium *activum* generationis.

d) Respondetur quod semen movet et agit in virtute decidentis, et ideo sic potest agere ad productionem substantiae et geniti. Et hoc patet per Galenum, qui dicit in semine esse virtutem divinam. — *Contra,* in virtute *non entis,* eo modo quo est *non ens,* nihil agit: sed generans vel decidens semen in proposito est *non ens,* cum non sit praesens illi corpori in quod debet agere semen vel ratio seminalis, et potest non esse simpliciter; ergo si hic agit, hoc erit virtute alicuius infra se contenti.

e) Praeterea, causae per se et essentialiter ordinatae, licet simul concurrant ad unum effectum causandum, sicut patet de Sole et homine in generando hominem, causae tamen accidentaliter ordinatae non requirunt se in causando, sed licet una sit ab alia, ex quo tamen est habet, et habere potest propriam causalitatem respectu alicuius effectus, non exsistente causa a qua est, sicut patet de Platone generato a Socrate, qui potest ge-

---

(*a*) Ed. Ven. generati.

nerare Ciceronem, Socrate non exsistente, nec causante. Unaquaeque igitur causarum accidentaliter ordinatarum agit et causat propria virtute: sed generans vel seminans et semen sunt accidentaliter ordinata, sicut Socrates et Plato; igitur ad actionem introductivam formae ultimae non concurrit virtus generantis.

(10) *f) Dico* igitur quod nullum semen, nec aliquid in semine est principium *activum* generationis vel ultimae formae: nec est a patre, quia patre qua patre non exsistente, filius generatur: nec a forma coeli, quia multa viventia sunt perfectiora forma coeli. — Vel igitur ab Angelo, vel a Deo est anima dans vitam, vel oportet interimere aliquam praemissarum: non ab Angelo, quia Angelus non agit nisi mediante motu coeli; relinquitur ergo quod a Deo.

677. — An semen sit principium alterativum? — Sed estne principium *alterativum* praevium illud semen? — Videtur quod non: — *a)* Quia si est *uniforme*, non potest per aliquem gradum entitatis suae, vel per qualitatem suam seipsum corrumpere, vel promovere ad ulteriorem gradum, sicut patet de igne et suo calore.

b) Ista etiam qualitas si esset principium alterandi, si alteraret, alteraret se.

c) Praeterea, principium *uniforme* non est principium activum *difformitatis,* nisi passivum sit difforme: sed semen est uniforme et unigeneum, etiamsi est activum, et similiter materia; igitur non potest alterare (*a*) ad tantam diversitatem, quanta apparet in organis ipsius geniti, scilicet corporis organici.

d) Quid ergo? — Dico quod recurrendum est hic ad virtutem divinam, sicut et Averroes facit, ut patet in dissolutione illarum quaestionum difficilium, II. *Coeli et Mundi;* et Galenus etiam virtutes seminum vocat divinas. — Illa igitur virtus quae facit diversitatem organorum in corpore animalis oportet quod sit agens difforme, et huiusmodi est difformis actio caloris, vel corporis coelestis, quae consona est virtuti divinae.

(*a*) Ed. Ven. addit: nisi ad uniformem effectum, si alteraret; igitur non potest alterare.

678. (11) — **Declaratur in quibus est ratio seminalis.** — Qualiter ergo ponitur *ratio seminalis* in *aliis ab animalibus?* — *a)* Dico quod omnia *mixta* possunt habere rationes seminales; quia a generante recipiunt qualitates quae sunt viae ad formas ulteriores et perfectiores; in cadavere enim *bovis* potest induci qualitas aliqua a corpore coelesti, quae est via ad formam *apis,* et est similis illi quae datur a generante univoco, et est *ratio seminalis.*

b) Potest etiam ratio seminalis esse in non vere mixtis, sicut in mixtis per iuxtapositionem; corpora enim coelestia non semper generant de vere mixtis, sed de mixtis per iuxtapositionem; et tale mixtum potest habere qualitatem, quae est via ad formam perfectiorem.

c) Item, unum elementum potest esse per *potentiam divinam* quasi ratio seminalis respectu mixti, ita quod ex uno elemento potest Deus causare mixtum, sicut de *aqua* fecit *pisces: Gen.* I. v. 21.

679. — **Explicatur Divi Augustini doctrina.** — Ex dictis patet quomodo intelligendum est illud August. III. *De Trinit.* cap. 8 (1), quod in elementis mundi huius ponendae sunt *rationes seminales;* quia possunt sic contemperari, vel per simplicem *mixtionem,* vel per illam quae est per *iuxtapositionem,* quod causabitur ex eis quaedam qualitas vel forma quae erit via ad aliquid perfectius. Et ex hoc potest Augustinus habere intentum suum III. *De Trinit.*, ubi ostendit quomodo magi Pharaonis fecerunt *ranas.* Nam rationes seminales istorum sunt in elementis contemperatis ad invicem; quae contemperantia non est nisi quaedam *iuxtapositio* elementi cum elemento secundum proportionatam quantitatem (et qualitatem (*a*)). Et quia malus Angelus novit illam quantitatem et proportionem, et corpora huius mundi talia obediunt ei ad nutum quantum ad motum localem, et ideo potest coniungere et potuit elementa activa passivis, secundum debitum contemperamentum, et apponere illa directe corporibus coelestibus habentibus influere secundum huiusmodi contemperamentum, et sic generare ranas.

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(1) *Omnium quippe rerum quae corporaliter visibiliterque nascuntur occulta quaedam semina in istis corporeis mundi huius elementis latent.*

Ex hoc patet quod huiusmodi rationes seminales non sunt perpetuo cum ipsa materia prima.

680. ([12]) — **Solvuntur argumenta principalia.** — Ad *argumenta* [n. 663] de *creatione* et *annihilatione* solutum est iam [n. 668], et similiter ad alia [n. 670].

681. — **Explicatur ratio fundamentalis.** — Ad illud *in oppositum* [n. 664] dico quod sunt *singulae* rationes *singularum* formarum, et quod sunt ibi per *informationem*. Nec hoc est inconveniens, quia plures formae similes, sub gradu *imperfecto,* non repugnant, sicut repugnarent sub esse *perfecto;* patet de frigido ac calido et tepido.

682. — **Declaratur costam Adae non fuisse semen nec rationem seminalem respectu productionis Evae.** — Ex his quae dicta sunt patet quaestio qua quaeritur, utrum in costa Adae, de qua formata fuit Eva, fuerit *ratio seminalis?* — *a)* Dico enim quod non; quia secundum Aristot., V. *Metaph.* c. 6, *semen* non est potentia quaecumque remota, sed potentia *propinqua,* de quo *proxime* et per *unum* processum potest formari res: sed in costa Adae non fuit aliquid huiusmodi, quia non solum per unam transmutationem, sed nec per quamcumque poterat sic converti *naturaliter.* — Potest ergo dici quod duplici ratione non poterat *costa* illa esse *semen,* nec in ea *ratio seminalis:* *primo* quia, ut dictum est, semen est *propinquum* convertendum in genitum, cuiusmodi non fuit costa illa: *secundo* quia per quamcumque transmutationem non potuit transmutari costa in totum corpus Evae, quod fuit in perfecta quantitate formatum, sine materiae additione; nec etiam aliquid illius corporis fieri potuit ex ista costa *naturaliter,* nisi per multas transmutationes.

b) Adducit etiam Magister auctoritatem Augustini ult. c. huius *dist.* [pag. 599], quod factura mulieris de costa Adae non habuit causam nisi a Deo, * sic dicens: ut mulierem illam ita fieri necesse foret, non in rebus conditum, sed in Deo absconditum erat *.

DISTINCTIO DECIMA NONA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

De primo hominis statu ante peccatum, scilicet qualis fuit secundum corpus, et secundum animam? — Solent quaeri plura de primo hominis *statu ante peccatum*, scilicet *qualis* fuerit homo priusquam peccaret, et in *corpore* et in *anima: mortalis,* an *immortalis, passibilis,* an *impassibilis*; de *termino inferioris vitae,* et de *transitu ad superiorem;* de *modo propagationis* filiorum, et alia multa, quae non inutiliter sciuntur, licet aliquando curiositate quaerantur. — Et priusquam ad *animi qualitatem* pertinentia prosequamur, de *qualitate* eius secundum *corpus* et *modo propagationis* filiorum, et de aliis quibusdam inspiciamus.

« Primus igitur homo, secundum naturam *corporis* terreni, et *immortalis* fuit quodam modo secundum aliquid, quia potuit non mori, et *mortalis* quodam modo, quia potuit mori. In illo namque primo statu habuit *posse mori* et *posse non mori.* Et haec fuit prima humani corporis *immortalitas,* scilicet *posse non mori.* — In *secundo* vero statu post peccatum habuit *posse mori* et *non posse non mori,* quia in hoc statu moriendi est necessitas. — In *tertio* statu habebit *posse non mori* et *non posse mori,* quia ad illum statum pertinet moriendi impossibilitas, quod ex *gratia* erit, non ex natura » (1).

Quomodo dicitur homo factus in animam viventem? — In *primo* statu fuit corpus hominis *animale,* id est, egens alimoniis ciborum; unde et *homo factus* dicitur *in animam viventem* (2), non spiritualem, id est, in animam corpus *sensificantem,* quod adhuc erat *animale,* non spirituale, quod egebat cibis, ut per animam viveret. *Factus est* igitur *in animam viventem,* id est vitam corpori dantem, tamen per sustentamenta ciborum; et tunc erat corpus *mortale* et *immortale,* qui poterat mori et poterat non mori. — « *Post peccatum* vero factum est

---

(1) Hugo, *De Sacram.* I. p. 6. c. 18 — Cfr. D. August. *De Genes. ad Lit.* Lib. VI. c. 25-26.

(2) *Gen.* c. II. v. 7 — *I. Cor.* c. XV. v. 45.

mortuum, sicut dicit Apostolus (1): *Corpus propter peccatum mortuum est,* id est necessitatem moriendi in se habet. — In *resurrectione* vero erit *spirituale,* scilicet agile et cibis non egens, et *immortale,* non sicut in statu primo tantum fuit, scilicet quod *possit non mori,* sed etiam quod *non poterit mori.* — Unde Augustinus *Super Genes.* (2): « Apostolus ait: *Corpus quidem mortuum est propter peccatum,* etc. Prius de limo terrae formatum est corpus *animale,* non *spirituale,* cum quali resurgemus, et *renovabimur a vetustate,* non in corpus animale, quale fuit, sed in melius, id est, spirituale, *cum hoc mortale induet immortalitatem* (3), in quam mutandus erat Adam, nisi mortem corporis animalis peccando meruisset. Non ait Apostolus: corpus *mortale* est propter peccatum, sed *mortuum* ».

« Illud enim ante peccatum *mortale* et *immortale* erat, quia poterat mori et non mori. Aliud autem est *non posse mori,* aliud *posse non mori.* Ideo factum est per peccatum non *mortale,* quod erat, sed *mortuum,* quod non fieret, nisi peccaret. *Animale* enim est et hoc corpus, sicut primi hominis fuit, sed iam *deterius* est; habet enim *necessitatem moriendi* » (4). — Ecce hic evidenter aperit Augustinus quod corpus hominis ante peccatum mortale et immortale fuit, sed non qualiter fiet in resurrectione. — De hoc eodem Beda *Super Genes.* (5) ait: « Non est credendum, ante peccatum ita fuisse *mortua* corpora sicut modo; ait enim Apostolus: *Corpus propter peccatum mortuum est;* sed licet fuissent animalia nondum spiritualia, non tamen mortua, quae scilicet necesse esset mori ».

Utrum immortalitas quam habuit ante peccatum fuerit de conditione naturae, an ex gratiae beneficio? — Solet hic quaeri, cum homo primus mortale et immortale corpus habuerit, utrum ex *conditione naturae* ipsius corporis habuerit utrumque, an alterum beneficium esset gratiae, scilicet immortalitas, id est *posse non mori?* — Ad quod dici potest, quia alterum habebat in *natura* corporis, id est *posse mori;* alterum vero, scilicet *posse non mori,* erat ei ex *ligno vitae,* scilicet ex *dono gratiae.* — Unde Augustinus *Super Genes.* (6): « Quodam modo creatus est homo *immortalis,* quod erat ei de *ligno vitae,* non de conditione naturae. *Mortalis* erat conditione corporis animalis; *immortalis* beneficio Conditoris; non enim immortale erat, quod omnino mori non posset; quod non erit, nisi cum fuerit spirituale ». — Aperte

---

(1) *Rom.* c. VIII. v. 10.
(2) Lib. VI. c. 22.
(3) *I. Cor.* c. XV. v. 44 seqq.
(4) D. August. l. cit. c. 24 seqq.
(5) *Hexaem.* I. ad *Gen.* c. II. v. 17.
(6) Lib. VI. c. 25.

dicit quod non ex *natura,* sed ex *ligno vitae* habebat *posse non mori.* — Propter hoc aliqui dicunt quod nisi illo ligno vitae uteretur, non semper viveret, quia peccaret. Peccaret enim si illo ligno non uteretur, quia praeceptum erat ei ut comederet de omni ligno paradisi, nisi de ligno *scientiae boni et mali.* Sicut ergo peccavit comedendo quod erat prohibitum, ita etiam peccaret si non comederet quod erat iussum.

Si non foret praeceptum ut de illo ligno comederet et aliis, et non illo uteretur, an posset non mori? — Sed adhuc quaeritur, si non esset praeceptum ut de *ligno vitae* ederet et *aliis,* et *non illo* vesceretur, numquid posset non mori? — Si semper viveret, non utens illo ligno, non erat ei ex illo ligno *posse non mori;* si vero non posset semper vivere, id erat ei ex illo ligno. — Aliqui dicunt quod si non fuisset ei praeceptum vesci illo ligno et aliis, et non illo vesceretur, viveret semper; sic determinantes illud quod supra dixit Augustinus, scilicet, « Erat ei de ligno vitae, non de conditione naturae » *tantum,* scilicet: quasi non ex conditione naturae solummodo erat ei, sed etiam ex illo ligno. — Aliis autem videtur quod ex ligno vitae erat ei *posse non mori,* non ex natura; ideo enim dicitur potuisse non mori, quia poterat uti illo ligno, de quo edens non moreretur.

Quaestio Augustini, quomodo immortalis factus sit homo? — De hac vero hominis *immortalitate, qualis* fuerit, Augustinus *Super Genes.* (1), quaestionem movens, sic ait: « Quaeritur, quomodo immortalis factus sit homo prae aliis animantibus, et quomodo cum illis communem acceperit alimoniam? — Sed alia est *immortalitas* carnis, quam in *Adam* accepimus: alia quam in *resurrectione* speramus per Christum. Ille factus est homo immortalis, ut non posset mori, si non peccaret; moreretur autem, si peccaret; filii vero resurrectionis non poterunt ultra peccare, nec mori. Caro nostra non tunc egebit refectione ciborum, quia nulla poterit esse defectio. Caro Adae ante peccatum ita immortalis creata est, ut, per alimoniam adiuta, esset mortis et doloris expers. Sic ergo immortalis et incorruptibilis condita est caro hominis, ut suam immortalitatem et incorruptionem per observantiam mandatorum Dei custodiret. In quibus mandatis hoc continebatur, ut de illis lignis concessis manducaret, et ab interdicto abstineret; per horum edulium immortalitatis dona conservaret, donec corporalibus incrementis perductus ad aetatem quae Conditori placeret, multiplicata progenie, ipso iubente, sumeret de *ligno vitae,* quo *perfecte immortalis* factus, cibi alimenta ulterius non requireret ».

---

(1) Lib. III. c. 21.

Summatim superiorum verborum sententiam perstringit. — Ecce his verbis videtur Augustinus tradere quod caro primi hominis immortalitatem in se habuerit, quae per alimoniam ciborum conservaretur usque ad tempus suae translationis in melius, quando de ligno vitae comederet et fieret omnino immortalis, ita ut *non posset mori.*

Quod ex praedictis consequi videtur, hominem de naturae suae conditione quodam modo fuisse immortalem, sed non omnino fieret immortalis, nisi participato ligno vitae. — Ideo aliqui dicunt quod immortalitatem *de natura* habebat, qua poterat non mori, quae aliorum lignorum esu poterat conservari; sed non poterat consummari nisi per assumptionem ligni vitae. Quod videtur Augustinus sentire *Super Genes.* (1) dicens: «Hoc quoque addo, talem cibum illam arborem praestitisse, quo corpus hominis stabili sanitate firmaretur: non sicut ex alio cibo, sed inspiratione salubritatis occulta». — Hic innuere videtur quod cum aliis cibis posset corpus sustentari, hoc cibo indeficiente sanitate firmaretur. — Ex quo consequi videtur quod sicut in natura sua habuit mortalitatem quamdam, scilicet aptitudinem moriendi, ita aliquam immortalitatem in natura sua habuit, id est aptitudinem qua poterat non mori, cibis adiutus; sed si perstitisset, immortalitatis perfectio esset ei de ligno vitae. — Sed qui hoc tradunt, quomodo superiora Augustini verba, quibus dicit quod erat immortalis ex *ligno vitae,* huic sententiae non contradicant, diligenter inquirant.

---

(1) Lib. VIII. c. 5.

SUPER DISTINCTIONE XIX. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIO UNICA.

683. ([1]) — **Proponitur quaestio.** — Circa istam *distinctionem decimam nonam,* in qua Magister agit de statu hominis secundum se et absolute, quem habuisset in vita sua illa, quaeritur unum:

Utrum in statu innocentiae habuissemus corpora immortalia?

684. — **Argumenta principalia** (1). — Quod non: — *a)* Quia corpus quod indiget alimento et nutritur videtur esse corruptibile: tale fuisset corpus in illo statu. Patet *Gen.* c. II. v. 16: *De omni ligno Paradisi comede,* etc. — *Maior* satis patet, quia omne nutribile habet partes *fluentes,* quae indigent restauratione, ut in aetate debita, et augmentatione usque ad aetatem debitam: quae quidem restauratio non fit sine deperditione vel debilitatione humidi radicalis et caloris naturalis; si igitur pars sit *deperdibilis,* et totum.

b) Praeterea, secundum Philos. I. *Coeli et Mundi,* omne generabile necessario corrumpetur; cum igitur non sit maioris virtutis posse rem corrumpere quam posse rem generare, si poterant generari, per consequens poterant corrumpi.

c) Praeterea, *nullum violentum est perpetuum:* sed in corpore naturali mixto tali sunt elementa extra loca sua naturalia; ergo violenter detinentur. Sunt etiam ibi qualitates contrariae simul: quod videtur violentum.

685. — **Contra:** — Ad *Rom.* c. V. v. 12: *Per unum hominem intravit mors in omnes;* et cap. VIII. v. 10: *Corpus propter peccatum mortuum est* (2).

686. ([2]) — **Aliorum sententia exponitur et quo sensu admitti possit determinatur.** — *a)* Hic *dicitur* quod haec * propositio *, *corpus in statu innocentiae fuisset immortale,* aequipollet huic, *corpus in statu innocentiae non potuit mori.*

(1) Solvuntur ad n. 695. (2) Vid. explicationem ad n. 696.

b) Haec tamen distinguitur: quia ly *non* potest determinare vel addi ad hoc verbum *potuit* in habitudine ad illud *infinitum* (*a*) *mori;* et sic est falsa. Secundo modo potest praecise determinare vel addi ad illud *infinitum* (*a*) *mori,* dicendo sic: homo in statu innocentiae potuit *non mori;* et sic est vera; ex quo enim modo habet *potentiam* moriendi, cum per peccatum non sit facta mutatio in *natura,* ad hoc quod dicta propositio sit vera, *negatio* non debet addi ad *posse* vel ad *potentiam,* quam semper habuit, sed ad *terminum* illius potentiae, qui potuit non esse.

c) Conceditur etiam quod in sensu *composito* haec est vera, *homo in statu innocentiae non potuit mori;* quia ly *non* determinat *potuit* in habitudine ad *mori, stante statu innocentiae,* quo stante, homo non potuit mori. In sensu *divisionis* est falsa. Et hoc patet in hac: *album non potest esse nigrum.*

d) Ratio autem quare non potuit mori, stante illo statu, assignatur talis: *poena* non potest esse sine *culpa: mors* autem est *poena* peccati, *Gen.* c. II. v. 17: *Quacumque hora comederitis,* etc.: stante autem statu *innocentiae,* non potuit esse peccatum; igitur nec mors (1).

e) Praeterea, in statu illo fuisset plenum dominium animae super corpus, et ideo non poterat fieri resolutio in corpore, quia vires inferiores obedissent animae ad nutum.

f) Alia ratio assignatur, scilicet quod fuisset hoc propter aliquam qualitatem supernaturalem traditam animae in statu illo; quae quidem conservasset corpus a corruptione; et haec dicitur esse illa *iustitia originalis.*

687. — **Doctoris sententia.** — *a)* Non tamen video quod illa qualitas posset facere quod tale corpus non pateretur a contrario, et sic tantum potuisset pati, quod fuisset mortuum; nec aliquid morti repugnans necessario includebatur in innocentia. (3) *b)* Concedo quod primus parens *habuit potentiam ad mori* (2).

---

(1) Vid solutionem ad n. 697.

(*a*) Wadd. infinitivum.

(2) *Illud quippe* [corpus Adae] *ante peccatum et mortale secundum aliam, et immortale secundum aliam causam dici poterat: id est, mortale, quia poterat mori; immortale, quia poterat non mori.* — D. August. *De Genes. ad Lit.* Lib. VI. c. 25.

c) Sed *cum dicunt* quod, stante statu innocentiae, *non potuit* mori, *nego,* et dico quod homo in statu seu stante statu innocentiae *potuit mori.*

d) Ista tamen potentia non fuisset reducta ad actum, et sic *poterat non mori:* sicut si diceretur de aliquo, et vere, quod *potest esse* episcopus, qui tamen *nunquam erit* episcopus, vel cuius possibilitas nunquam reducetur ad actum.

688. — **Mortis causae ab intrinseco describuntur.** — Et hoc patet in proposito per *causas mortis* post lapsum, quae sunt *duae* in genere, scilicet, vel ab *intrinseco,* vel ab aliquo *extrinseco.* — *Prima* est *duplex:* quia vel corrumpitur ab intrinseco per * rationem vel * *actionem mutuam* contrariorum inter se et infra corpus, vel propter *actionem intensam* unius intrinseci in aliud, vel corrumpitur propter *defectum* alterius contingentem, scilicet ex subtractione nutrimenti, vel huiusmodi. — *Primo modo* accidit corruptio naturalis in animatis, non propter actionem elementi in elementum, vel propter aliquam qualitatem elementarem activam vel passivam, quia nec elementa, nec eorum qualitates manent in mixto, ut dictum est supra in *quaest.* de *mixtione elementorum* [n. 612 seqq.], sed propter actionem *unius partis organicae* in *aliam* partem, corrumpendo ipsam, ut corpus fiat indispositum et inhabile ad animationem.

(4) Ista autem *actio* ponitur *caloris naturalis* in *humidum radicale,* corrumpendo et consumendo humidum; ad cuius corruptionem et consumptionem sequitur corruptio et consumptio propria etiam caloris, et per consequens animalis, ut patet de igne et oleo; et hoc modo: quia pars secundum *speciem* habet certam periodum et determinatam, in qua potest convertere in se partem nutrimenti appositam, et in qua non; hoc autem potest quamdiu potest agere sufficienter in nutrimentum; et quia omne *agens physicum agendo repatitur,* et *repatiendo debilitatur,* ita tandem quod non potest amplius convertere nec resistere corrumpenti; et tunc huiusmodi pars secundum *speciem* incipit esse secundum *materiam,* et fluere in partem secundum *materiam,* desinendo esse secundum *speciem.* — Haec ergo est causa *corruptionis,* scilicet *deperditio* paulatina illarum partium.

689. — **Causa immortalitatis ab aliis assignata reiicitur.** —*a)* Et de ista corruptione *dicunt* quod non fuisset homo in statu innocentiae corruptus; quia deperditio paulatina fuisset restaurata per *esum* fructus *ligni vitae.* Quod probatur per illud *Gen.* III. v. 22: *Ne forte sumat de fructu ligni vitae, et vivat in aeternum.*

b) Sed *contra:* quidquid fuisset principium activum in homine, non potuisset continuare actionem, quin aliquando debilitaretur, quia omne agens physicum in agendo debilitatur. Esto ergo quod natura esset debilitata et sumeret de fructu, non potuit sustentari per istum fructum, nisi convertendo ipsum ut alimentum in substantiam et naturam suam: sed illud conversum non potuit esse nobilius quam convertens. — Similiter natura convertens prius fuit debilitata, et in convertendo etiam nutrimentum illius fructus debilitatur magis, sicut enim in una actione, ita et in alia; et ideo magis, et magis debilitatur, quanto magis et magis agit in convertendo; ergo semper debilitatur, et ideo quandoque deficiet. — *Exemplum* Aristotelis: de *aqua mixta vino;* nam vinum primo convertit aquam in se; totiens autem potest apponi aqua, quod deficiet virtus vini in convertendo; unde secunda vice minus fortiter operatur quam prima.

690. (5) — **Alia causa a Doctore assignata.** — *Dico* tamen: — *a)* Quod, stante innocentia, *non accidisset mors.* — Cuius causam assigno talem: quia quilibet *fuisset translatus* in Paradisum antequam fuisset alteratus alteratione *improportionata* animae sive formae.

b) Et haec translatio non fuit miraculosa, sed iusta et regularis, quod quilibet in statu suo transformetur, et *non omnes simul.* — Quod sic ostendo: nam illi parentes, aut semper continue meruissent dum essent in vita ista, vel non. — Si *sic,* et postea omnes simul fuissent translati, primo natus fuisset maioris meriti quam posterius natus: quod falsum est, nam si mansisset status innocentiae, beata Virgo et multi posteriores fuissent beatiores quam multi praecedentes vel quam ullus praecedentium. — Si dicas quod in illo statu *non semper* meruissent, sed usque ad certum terminum vitae, tunc si non fuissent translati ad gloriam, illo termino adveniente, Deus fecisset eis iniustitiam, differendo dare praemium, postquam opera meritoria consummassent quae facturi erant. — Ideo sequitur quod in statu innocentiae unus fuisset translatus prius alio, et cuilibet fuisset

redditum praemium suorum meritorum, antequam virtus alicuius esset in tantum debilitata, quod necessario adesset *corruptio.*

691. (6) — **Ostenditur quod in statu innocentiae non fuisset corruptio ob defectum alimenti.** — Sed fuissetne ibi corruptio *secundo modo* ab *intrinseco* [n. 688], scilicet per *subtractionem* alimenti possibilis, stante innocentia? — Dico: — *a)* Quod, stante innocentia *particulari* in isto, potuit esse corruptio et mors per subtractionem sive non ministrationem nutrimenti convenientis. — Cuius ratio est, nam parvulus in statu innocentiae non habuisset usum membrorum, ut nunc suppono, et ideo non potuisset sibi acquirere cibum per potentiam propriam, et per consequens potuisset deficere, stante innocentia in ipso.

b) Sed stante innocentia *universali* in omnibus, dico quod non fuisset talis defectus; quia parentes providissent filiis suis, aliter fuissent *nocentes.* Nec etiam adultus innocens fuisset passus talem defectum illatum ab alio, stante innocentia in omnibus aliis.

692. — **Neque propter dispositionem contrariam continentis.** — Sed quid de causa *extrinseca* corruptiva? — Dico quod illa est duplex: vel scilicet propter *dispositionem contrariam* continentis, vel propter *violentiam* illatam ab aliquo extrinseco. — *Primo modo* contingit dupliciter: quia uno modo continens *directe corrumpit* contentum, ut ignis corpus quod continet: aliud est continens quod non directe corrumpit, sed *prohibet* illud quod est *necessarium* ad vitam, cuiusmodi est aqua, quae prohibet inspirationem et respirationem, et similiter terra; et ista sunt cito corrumpentia. — Est etiam continens corrumpens, sed non ita subito, ut aer regionis *intemperatae.*

A *prima* et *secunda* corruptione fuissent immunes, stante innocentia *universaliter* in omnibus; quia tunc non se exposuissent periculis, aliter fuissent *nocentes*; nec unus alii intulisset violentiam, cum uterque fuisset *innocens.* — Nec etiam fuisset ibi corruptio ex causa *tertia,* quia in Paradiso fuissent, ubi est aer temperatissimus.

693. — **Neque ob violentiam.** — Quid de corruptione per *violentiam*? — Dico quod illa potest fieri vel ab *homine,* vel ab *angelo malo,* vel a *bestia* sive animali quocumque. — Dico igitur quod a nullo *animali* recepissent nocumentum, stante statu innocentiae; quia omnia animalia fuissent homini mitia et amicabilia, vel saltem non inimica. — Nec ab *angelo*

malo; quia Deus conservasset eum: non quia non (*a*) potuisset corpus innocentis scindi et dividi a malo angelo, cui obediunt corpora inferiora, *Iob.* XLI. v. 24: *Non est potestas quae ei valeat comparari;* et etiam ab alio *malo homine*, si non fuisset innocentia universalis; sed Deus innocentem conservasset.

694. — **Corollarium.** — Dico ergo quod solum habuit posse non mori *per illatum* ab his causis extrinsecis.

695. (7) — **Solvuntur argumenta principalia.** — *a)* Ad *primum argumentum* [n. 684 *a*] dico quod habuit tunc et habuisset partes *fluxibiles* et *deperdibiles;* non tamen fuisset corruptus, quia fuisset *translatus* ante mortem, ut dictum est [n. 690]. — *Alii* autem dicebant quod fiebat restauratio per *esum ligni vitae* [n. 689].

b) Ad *secundum* [n. 684 *b*] patet per dicta in *corpore* quaestionis [n. 687], scilicet quod *poterant* corrumpi; illa tamen potentia *non fuisset reducta* ad *actum*, quia fuisset praeventa per illam translationem [n. 690].

c) Ad *aliud* [n. 684 *c*]: posset negari *assumptum*, quia non oportet quod omne *violentum* aliquando *corrumpatur*, nisi *naturaliter* loquendo. — *Vel potest dici* quod non sunt ibi *violenter*, nec est ibi actio vel passio *violenta;* nam si sit violentum aquae, *ut aqua* per se consideratur, calefieri ab igne, vel moveri sursum, non tamen considerando aquam *ut* est *pars universi.* Unde et aqua ascendit propter vacuum fugiendum, et ignis movetur circulariter ad motum sphaerae, cuius tamen motus est rectus, ut secundum se consideratur. Elementa etiam non sunt in mixto *formaliter*, sed solum *virtualiter* [n. 618].

696. — **Explicatur ratio fundamentalis.** — Ad *argumentum in oppositum* [n. 685] dico quod verum est pro tanto, quia *propter peccatum* fuit potentia illa *reducta* ad *actum;* si tamen non peccassent, nihilominus habuissent huiusmodi *potentiam moriendi.*

697. — **Solvitur ratio alterius opinionis.** — Ad *argumentum* opinionis [n. 686 *d*], quod *mors* est *poena* peccati, dico quod, stante illo statu, si Deus non transtulisset homines modo quo dictum est [n. 690], si fuissent mortui, mors *non fuisset plus poena* in *hominibus* quam in *brutis*, et fuisset conditio vel passio consequens talem naturam, sic per mixtionem compositam, sicut modo.

(*a*) Ed. Ven. Nunquid.

DISTINCTIO VIGESIMA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

De modo procreationis filiorum, si non peccassent primi parentes, et quales nascerentur filii? — Post haec videndum est, qualiter primi parentes, si non peccassent, *filios procreassent*, et quales ipsi filii nascerentur. — Quidam putant ad gignendos filios primos homines in Paradiso misceri non potuisse nisi post peccatum, dicentes concubitum sine corruptione vel macula non posse fieri: sed ante peccatum nec corruptio, nec macula in homine esse poterat, quoniam ex peccato haec consecuta sunt. — Ad quod dicendum est quod si non peccassent primi homines, sine omni peccato et macula in Paradiso carnali copula convenissent, et esset sibi *thorus immaculatus* (1), et commixtio sine concupiscentia, atque genitalibus membris sicut caeteris imperarent, ut ibi nullum motum illicitum sentirent; et sicut alia membra corporis aliis admovemus, ut manum ori, sine ardore libidinis, ita genitalibus uterentur membris sine aliquo pruritu carnis. Haec enim lethalis aegritudo membris humanis ex peccato inhaesit. Genuissent itaque filios in Paradiso per coitum immaculatum et sine corruptione. — Unde Augustinus, *Super Genes.* (2): « Cur non credamus primos homines ante peccatum genitalibus membris ad procreationem imperare potuisse, sicut caeteris, in quolibet opere, sine voluptatis pruritu utimur? Incredibile enim non est Deum talia fecisse illa corpora, ut si non peccassent, illis membris sicut pedibus imperarent, nec cum ardore seminarent vel cum dolore parerent. Sed post peccatum motum illum meruerunt, quem nuptiae ordinant, continentia cohibet ». « Infirmitas enim prona in ruinam turpitudinis excipitur honestate nuptiali, et quod sanis esset officium, aegrotis est remedium » (3). « Emissi quidem de Paradiso, convenerunt et genuerunt; sed potuerunt in Paradiso eis esse *nuptiae honorabiles et thorus immaculatus*, sine ardore libidinis, sine labore pariendi » (4).

Quare in Paradiso non coierunt, duobus modis solvit. — Cur ergo non coierunt in Paradiso? — Quia, creata muliere, mox transgressio facta est, et eiecti sunt de Paradiso: vel quia nondum Deus iusserat ut coirent, et poterat divina expectari auctoritas, ubi concupiscentia eos non angebat. Deus vero non iusserat, quia casum eorum praesciebat, de quibus homo propagandus erat (5). — Ecce expresse habes de *modo propagationis* filiorum.

---

(1) *Hebr.* c. XIII. v. 4. (2) Lib. IX. c. 10. (3) *Ib.* c. 7. (4) *Ib.* c. 3.
(5) *Ib.* c. 4.

De termino illius inferioris vitae: utrum, natis filiis, per successiones, an simul omnes transferendi essent? — De *termino* vero temporis quo transferrentur ad *spiritualem coelestemque vitam*, certum aliquid Scriptura non tradit. Et ideo ambiguum est utrum parentes, genitis filiis, perfectaque humani officii iustitia, ad meliorem statum transferrentur, non per mortem, sed per aliquam mutationem; an parentes in aliquo statu vitae remanerent, *ligno vitae* utentes, donec filii ad eumdem statum pervenirent, et sic, impleto numero, omnes simul ad meliora transferrentur, ut essent sicut sancti Angeli in coelis. — De quo Augustinus ambigue disserit, *Super Genes.* (1) ita inquiens: « Potuerunt primi homines in Paradiso filios gignere, non ut morientibus parentibus succederent filii, sed in aliquo formae statu manentibus et de ligno vitae vigorem sumentibus, et filii ad eumdem perducerentur statum, donec, impleto numero, sine morte, animalia corpora in aliam qualitatem transirent, in qua omnino regenti spiritui deservirent, et solo spiritu vivificante, sine corporeis alimentis, viverent ». « Vel potuerunt parentes filiis cedere, ut per successionem numerus impleretur, qui, genitis filiis perfectaque humani officii iustitia, ad meliora transferrentur, non per mortem, sed per aliquam mutationem » (2). — Ecce hic habemus de transitu hominis ad meliora, sed incertum nobis relinquitur, utrum *simul* transferrentur, an per *successiones*.

Quales procreassent filios, utrum perfectionem staturae et usum membrorum habentes, qualis homo primus fuit conditus? « Si vero quaeritur, *quales*, si non peccasset homo, *filios* genuisset, utrum videlicet, sicut ipse primus homo secundum staturam corporis et usum membrorum perfectus mox conditus exstitit, ita etiam eius filii in ipso *nativitatis exordio perfecti* exsisterent, qui ambulare et loqui et cuncta facere possent? » (3) — Responderi potest quod filios parvulos nasci oportebat, propter materni uteri necessitatem. Sed utrum mox nati perfectionem staturae et membrorum usum haberent; an parvuli et in minore aetate constituti uti possent membrorum officiis; an per intervalla temporum, eo modo quo nunc fit, perfectionem staturae et usum membrorum recepturi essent, de auctoritatibus definitum non habemus.

Ambigua Augustini verba ponit, ubi tamen videtur innuere quod filii et parvuli possent *membrorum uti officiis.* — Et super hoc Augustinus ambigue loquitur (4). « Movet nos, inquit, si primi homines non peccassent, utrum tales filios essent habituri, qui nec lingua, nec manibus, nec pedibus uterentur; nam propter uteri necessitatem forte necesse erat parvulos nasci. Sed quamvis exigua pars corporis sit costa, non tamen propter hoc parvulam viro coniugem fecit; unde et eius filios poterat omnipotentia Creatoris mox natos grandes facere.

(1) L. cit. c. 3. (2) *Ib.* c. 6. (3) Hugo, *Sum. Sent.* t. 3. c. 4.
(4) *De Peccat. merit. et Bapt. parv.* Lib. I. c. 37 et 38.

Sed, ut hoc omittam, poterat certe eis praestare quod multis animalibus praestitit, quorum pulli, quamvis sint parvuli, tamen mox ut nascuntur, currunt et matrem sequuntur. E contra homini nato nec ad incessum pedes idonei sunt, nec manus, saltem ad scalpendum, habiles, et iuxta se mammis positis, nascentes magis possunt esurientes flere quam sugere, propriaeque infirmitati mentis congruit haec infirmitas carnis » (1). — His verbis videtur insinuari quod filii, etiam parvuli, officiis membrorum valerent uti.

Quibusdam non absurde placuit, quod filii parvi nascerentur, et per accessum temporis in statura et in aliis, sicut nunc, proficerent, quod non esset vitio imputandum. — « Sed cum Augustinus sub assertione de his nihil tradat, non irrationabiliter quibusdam placuit primorum parentum filios nascituros parvos, ac deinde per intervalla temporum, eadem lege qua et nunc nativitatem humanam ordinatam cernimus, staturae incrementum et membrorum usum recepturos, ut in illis expectaretur aetas ad ambulandum et loquendum, sicut modo in nobis; quod utique non esset vitio deputandum, sed conditioni naturae: sicut a cibo non penitus abstinere valebant; nec tamen illud erat ex vitio, sed ex natura conditionis » (2).

Oppositio quorumdam volentium probare eos posse vivere sine alimonia. — « Ad hoc autem opponitur ita: si non peccarent, non morerentur: sed non peccarent, si non comederent; poterant igitur sine alimonia vivere. — Caeterum, sicut supra (3) diximus, non solum peccarent, si de ligno vetito ederent, sed etiam si concessis non uterentur, quia sicut erat eis praeceptum non illo ligno vesci, ita aliis vesci. — Praeterea, contra naturalem rationem facerent, qua intelligebant de illis esse edendum, quod et naturaliter appetebant. — Item opponitur: cum fames sit poena peccati, si non peccarent, famem non sentirent: sed sine fame superfluum videretur comedere. Unde putant quidam eos cibis non indiguisse ante peccatum, quia non poterant esurire, si non peccassent. — Ad quod dici potest quod fames vere defectus est et poena peccati; est enim *immoderatus* appetitus edendi, cui non subiacuisset homo, si non peccasset. Sed proculdubio peccaret, nisi hunc defectum cibo praeveniret, habebat enim naturalem appetitum et *moderatum,* cui ita satisfaciendum erat, ne defectum famis sentiret. Sicut igitur non ex vitio, sed ex naturae conditione erat quod ante peccatum homo cibis indigebat, ita non ex vitio esset, sed de natura, si hominis conditio in principio suo, id est in primo parente, a perfecto inchoata, in subsequenti propagatione a modico ad

---

(1) Hug. et D. August. l. cit. (2) Hug. ib. (3) Dist. 19, pag. 615.

maiora proficeret, ut scilicet per intervalla temporis staturae corporeae incrementa usumque membrorum susciperet » (1).

Utrum sicut statura corporis, ita etiam sensu mentis parvuli nascerentur, et per accessum temporis proficerent in sensu et notitia veritatis, scilicet an mox nati, in his essent perfecti? — « Et cum de corpore humano non sit absurdum vel inconveniens hoc existimare, quaeri solet, utrum de *sensu animae* et *cognitione veritatis* eodem modo sentiendum sit, ut scilicet hi qui sine peccato nascerentur, sensu et intelligentia mentis imperfecti exsisterent, et per accessum temporis in his proficerent usque ad perfectionem; an mox conditi perfectionem sensus et cognitionis perciperent? — Illi qui sentiunt parvulos natos in statura corporis et usu membrorum per accessum temporis profecturos, non diffitentur eosdem in exordio nativitatis sensu imperfectos exsistere, et per intervallum temporis in sensu et cognitione proficere usque ad perfectum » (2).

Contra illorum sententiam opponunt quidam. — « Ad quod quidam opponunt dicentes: si mox nati non haberent perfectionem sensus et intelligentiae, ignorantia in eis esset: ignorantia autem peccati est poena. — Sed qui hoc dicunt non satis diligenter considerant, quia non omnis qui aliquid nescit vel minus perfecte aliquid scit, statim ignorantiam habere, sive in ignorantia esse dicendus est; quia ignorantia non dicitur nisi cum id quod *sciri* et non ignorari *debet* nescitur. Talisque ignorantia poena peccati est, cum mens vitio obscuratur, ne cognoscere valeat ea quae scire deberet » (3).

De hominis translatione in meliorem statum, et de duobus bonis, altero hic dato, altero promisso. — « Talis erat hominis institutio ante peccatum secundum *corporis* conditionem. — De hoc autem statu transferendus erat cum universa posteritate sua ad meliorem digniorem que statum, ubi *coelesti* et *aeterno bono* in coelis sibi parato frueretur. Sicut enim ex duplici natura compactus est homo, ita illi duo bona Conditor a principio praeparavit: unum *temporale,* alterum *aeternum;* unum *visibile,* alterum *invisibile;* unum *carni,* alterum *spiritui* (4). Et quia primum est quod est *animale, deinde quod* est *spirituale* (5), temporale ac visibile bonum prius dedit. Invisibile autem et aeternum promisit, et meritis quaerendum proposuit. — Ad illius autem custodiam quod dederat, et ad aliud promerendum quod promiserat, *naturali rationi* in creatione animae hominis inditae, qua poterat inter *bonum* et *malum* discernere, praeceptum addidit *obedientiae,* per cuius observantiam datum non perderet et promissum obtineret, ut per meritum veniret ad praemium » (6).

---

(1) Hug. ib.
(2) Id. *De Sacr.* Lib. I. p. 6. c. 26.
(3) Ib.
(4) Ib. c. 6.
(5) *I. Cor.* c. XV. v. 46.
(6) Hug. ib. c. 27.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE XX. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIONES

QUAESTIO I.

698. (1) — Proponuntur quaestiones. — Circa istam *vigesimam distinctionem,* in qua Magister agit de statu primi hominis secundum quod erat *principium aliorum,* quaeruntur tria: — Primum est, *utrum filii procreati in statu innocentiae fuissent statim confirmati in iustitia?* — Secundum, *utrum in statu illo fuissent illi soli geniti qui nunc sunt electi?* — Tertium, *utrum filii crevissent in corpore et scientia sicut modo?*

699. — Argumenta principalia I. quaest. (1). — Circa *primum* videtur quod sic: — Probatio — *a)* Anselmus, *Cur Deus homo?,* lib. I. cap. * 18 *, dicit: *Si primi parentes sic vixissent, ut primo tentati non peccassent, ita confirmati fuissent cum omni progenie sua, ut ultra peccare non possent.*

b) Item, Gregor., IV. *Moral.,* dicit quod parentes non genuissent *reprobos* in statu innocentiae; ergo nec *potentes peccare,* quia tunc potuissent esse damnati, et per consequens reprobi; ergo in iustitia confirmati fuissent geniti.

c) Item, Dionys. 4. cap. *De Div. Nom.: Bonum est potentius malo:* sed malum peccati originalis primis parentibus est causa quod filii nascuntur mali malitia peccati originalis; ergo si primi parentes stetissent in iustitia et rectitudine, in qua confirmati fuissent, genuissent filios in illa iustitia confirmatos.

---

(1) Solvuntur ad n. 705.

d) Item, si unum oppositorum est alicuius oppositi causa, et suum oppositum erit consimile causativum: sed peccatum in homine est causa peccati in progenito; ergo et iustitia fuisset causa iustitiae.

700. — **Oppositum**: quia illi filii fuissent *viatores;* ergo peccatores esse poterant; non ergo confirmati.

701. (2) — **Duplex confirmatio in gratia distinguitur.** — *Dico* ad *quaestionem* quod aliquis potest dici *confirmatus* in iustitia: *a)* vel quia *non potest peccare,* eo modo quo *non posse peccare* potest creaturae competere, de quo dicetur Lib. IV.: *b)* alio modo potest dici *confirmatus,* quod *non peccat,* vel non peccabit, sicut de multis viatoribus sanctificatis in utero; et forte omnes peccaverunt venialiter, quia *si dixerimus quod peccatum non habuerimus,* etc. (1).

702. — **Ostenditur non posse peccare viatori non competere.** — Non *posse peccare primo* non potest competere *viatori:* — *a)* Alioquin esset contradictio, quia certitudo de beatitudine est maxima beatitudinis pars: non posse autem peccare fuisset tunc scibile a quolibet, sicut et modo posse peccare nobis est (certum; ergo fuisset (*a*)) certitudo infallibilis de beatitudine: hoc autem competere potest *comprehensori* * solum * (*b*): *viator* autem et *comprehensor* distinguuntur, sicut citra terminum et esse in termino.

b) (Item, voluntas cuius capacitas non est ad *plenum satiata* non est *perfecte confirmata:* talis fuisset voluntas eorum, alioquin habuissent pro statu illo quicquid vellent, et nihil mali vellent, et per consequens essent *beati,* quia beatus est, secundum Augustinum (2), *qui habet quidquid vult, et nihil mali vult* (*c*)).

c) Item, quamdiu in obiecto voluntatis viatoris est *defectus boni* potest voluntas viatoris deficere a rectitudine, volendo illud non secundum debitam circumstantiam: sed dum est *viator* non potest voluntas coniungi tali obiecto, in quo est *omnis boni* ratio; igitur quamdiu est viator potest deficere a rectitudine, et per consequens peccare.

(*a*) Deest in Ed. Ven. (*b*) Wadd. soli. (*c*) Deest in Ed. Ven.

(1) *I. Ioan.* c. I. v. 8.

(2) *De Trinit.* Lib. XIII. c. 5.

703. (3) — Bene vero de facto non peccare. — *Secundo modo* accipiendo *esse confirmatum* [n. 701*b*], dico quod sic mere viator posset esse confirmatus, et fuissent filii in statu innocentiae in iustitia sic confirmati, scilicet *postquam primam tentationem vicissent,* sicut pater primus fuisset confirmatus, si primae tentationi restitisset, in ista iustitia, quam tunc recepisset pro filiis, secundum Anselmum, pro tanto quia omnes illam habuissent, et in ipsa confirmati fuissent, qui primae tentationi restitissent sicut primus pater.

704. — Solvuntur quaestiunculae. — *a)* Sed *transfundissetne Adam* istam iustitiam? — *Dico* quod non, cum sit donum *supernaturale;* sed ex mera *liberalitate divina* esset datum proli, sicut fuit datum parenti, qui si primae tentationi restitisset, confirmatus in illa iustitia fuisset, scilicet sic, inquam, confirmatus, quia nunquam illam amisisset, nec peccasset.

b) Sed habuissetne filius illam per patrem, vel per *merita patris* vel parentum? — *Dico* quod non; quod enim congruit *toti naturae* non datur uni individuo *mediante alio,* vel per *meritum* illius; sed singulis individuis singulae fuissent appositae iustitiae originales.

c) Sed fuissetne filius *confirmatus* in illa *natus?* — *Dico* quod non; quia filius non recepisset perfectiorem iustitiam quam pater: sed pater potuit eam perdere, et perdidit; ergo et filius. Nec etiam illa iustitia necessitabat eos ad bene agendum.

Potest etiam sic *persuaderi:* nam si nullum fuisset meritum in prole respectu iustitiae, sed in parente solum, illud non fuisset tantum sicut meritum Christi, qui fuit secundus Adam; et tamen gratia quae confertur per meritum Christi in Baptismo vel in aliis Sacramentis *non confirmat* recipientem; ergo multo minus suffecisset meritum cuiuscumque parentis vel prolis ad confirmandum in iustitia.

705. (4) — Solvuntur argumenta principalia. — *a)* Ad *primum argumentum* [n. 699 *a*] dicitur quod Anselmus hoc dicit *opinando;* vel hoc dixit quia *mirabiliter* fuissent *adiuti* filii, ne peccassent: tum propter iustitiam originalem: tum propter sollicitam doctrinam parentum; qui filii, si habuissent victoriam de prima tentatione, sic fuissent confirmati sicut et pri-

mus parens, si primae tentationi restitisset et victoriam habuisset, qui fuisset sic confirmatus, quod nunquam postea *peccasset;* sed peccare *potuisset,* occurrente inductivo ad peccandum.

b) (Ad *aliud* [n. 699 *b*] concedo quod *reprobi* non fuissent nati, quia omnes nati *servassent* iustitiam; quia non servare non potuissent (*a*)).

c) Ad *aliud* argumentum [n. 699 *c*] dico quod bonum est efficacius quam malum, (quia parum facere de bono est maioris potentiae et virtutis quam multa mala facere (*b*)); tamen malum aliquod potest *pluribus obesse* quam bonum aliquod prodesse. — *Aliter potest dici* quod etsi malum in Adam fuisset causa mali in prole, tamen non fuit causa *confirmationis* in malo in prole, quia tunc unusquisque natus fuisset obstinatus (*c*) in malo; ergo similiter nec iustitia causa *confirmationis* iustitiae fuisset in prole.

d) Ad *ultimum* [n. 699 *d*] dico quod si illa duo opposita essent a causa *univoca,* scilicet *bonum* iustitiae originalis et *malum* peccati, argumentum concluderet. * Si vero una est *aequivoca* cum altera *univoca,* argumentum non tenet * (*d*). — *Exemplum:* qualitas *corporalis* potest generare qualitatem corporalem, ut calor *calorem;* non autem qualitas *incorporalis* potest generare qualitatem incorporalem, qualitas enim incorporalis immediate a Deo creatur. Ita in proposito.

(*a*) Deest in Ed. Ven.; quae tamen *argumentum* sub n. 699 *b* positum habet. (*b*) Deest in Ed. Ven.

(*c*) Ed. Ven.... etsi malum fuisset causa mali, tamen nullus fuisset nec est obstinatus.

(*d*) Wadd. Sed dico quod illa regula fallit in omnibus ubi unum oppositorum potest produci a causa *univoca,* et alterum tantum a causa *aequivoca.*

QUAESTIO II.

706. — **Proponitur quaestio.** — *Utrum in statu innocentiae fuissent illi soli geniti qui nunc sunt electi?*

707. (1) — **Argumenta principalia** (1): — Quod non probo: — *a)* Quia aliqui nunc electi ex reprobis sunt nati: sed tunc non fuissent reprobi; ergo nec filii eorum; vel oportet dicere quod unus et idem filius electus posset esse a *diversis parentibus*, ita quod iste electus, qui nunc est de patre *malo*, in statu innocentiae fuisset de patre *bono:* quod est inconveniens.

b) Item, in illo statu fuissent tot unius sexus sicut alterius: sed non probabile est quod nunc salventur tot de uno sexu sicut de alio; ergo eaedem personae electae nunc non fuissent * et * tunc. — *Assumptum* probatur, quia nulla persona fuisset coniuncta cum alia in linea ascendente vel descendente, quia haec contra naturam fuissent. Unde Adam, si nunc viveret, non posset contrahere. *Quaelibet* tamen persona fuisset alii *coniuncta,* per obligationem istius praecepti: *Crescite et multiplicamini,* etc. (2); et unus etiam non fuisset coniunctus *duabus,* quia bigamia fuisset contra legem naturae; ergo in linea laterali oportebat tot esse foeminas quot viros.

708. — **Oppositum** patet per Gregor., IV. *Moral.*, in fine: *Si parentem primum nulla peccati rubigo corrupisset, nequaquam ex se filios gehennae generaret; sed illi qui nunc per Redemptorem salvandi sunt soli ab illo electi nascerentur.*

709. (2) — **Ostenditur in statu innocentiae illos solummodo fuisse nascituros qui modo electi sunt** (3). — *Dico* quod *soli nunc electi fuissent in statu innocentiae nati.* — Ratio huius est, quia omnis ordinate volens, post volitionem finis, immediate vult illud quod est immediatius vel proximius fini: Deus est volens ordinate; ergo *primo* vult *seipsum* vel bonitatem suam tamquam finem: *secundo* vult bonum *creaturae rationalis*

---

(1) Solvuntur ad n. 711.

(2) *Gen.* c. I. v. 22.

(3) Cfr. Lib. I. dd. 39 et 41.

ultimatum, quod est communicatio * beatitudinis * (a), sive communicatio beatifica suae bonitatis, creaturae tali: et *postea* vult *gratiam*, quae ordinatur ad beatitudinem huius vel ad fruitionem eius: et *posterius* vult istum beatum vel beatificabilem esse nasciturum a *tali* parente. * Si * ergo, ut dictum est, prius sunt *beatitudini determinati* quam quod nascantur a *talibus* parentibus, per quoscumque parentes nascantur, ex quo habent rationem posterioris, huiusmodi parentes non poterunt variare determinatos beatificandos a voluntate divina, quin iidem in numero nascantur..

710. (3) — **Solvuntur instantiae.** — *a) Sed dices* contra: quantumcumque medicus primo velit sanitatem sibi vel amico suo, quia tamen illam non potest dare sine potione amara tali, ideo vult talem potionem amaram; ergo similiter in proposito, quamvis Deus velit illum beatificare, quia tamen non potest generari iste nisi per illum parentem, ideo sicut iste beatificandus est determinatus unus et idem in numero, sic suus parens, licet posterius natura ut sic consideratus. — *Dico,* sicut dictum est, quod idem homo in numero non solum quoad *animam,* sed etiam quoad *corpus* organicum, potuit esse filius Adae et filius Abrahae; et ex quocumque istorum duorum fuisset, idem in numero fuisset, quia si nihil substantiae filii sit de substantia patris, sed totum de menstruo, ut vult Philos. II. *De Gener. Animal.*, vel si ibi concurrat semen viri cum isto semine mulieris, dico tamen quod eadem materia ex qua iste generatur, quae fuit in statu naturae lapsae sub forma alimenti, talis potuit esse in statu innocentiae sub forma alia, puta pomi vel huiusmodi.

b) Dices quod identitas numeralis in effectu non solum requirit identitatem numeralem materiae, sed etiam *efficientis,* sicut tangit primum argumentum [n. 707 *a*]. — *Dico* quod non oportet; ignis enim A quantitatis et virtutis tantae, si ex tali materia ignem talem generaret, ignis B eiusdem virtutis et qualitatis, pro eodem instanti, si in istam materiam ageret, eumdem ignem in numero produceret, non obstante quod generans sit aliud et aliud numero, quia generatum non sequitur praecise unitatem vel pluralitatem ex generante. Unde corpus organicum, ad hoc quod sit idem numero, non requirit agens idem nu-

(a) Wadd. creaturae.

mero, licet requiratur ibi materia eadem numero; et tunc materia exsistente eadem, induceretur a diversis generantibus eadem forma numero. — Si ponamus ergo filios procreari de semine quod est superfluum alimenti, idem alimentum in numero, quod etiam potuit esse in utroque statu, vel materia nutrimenti, quae potuit esse hic sub una forma et ibi sub alia, * et induta (*a*) * forma seminis ab uno agente per actum virtutis generativae, posset transmutari ad eamdem formam ab alio agente, et sic esset idem numero, et sic qui modo est filius reprobi potuit fuisse filius electi.

711. — Solvuntur argumenta principalia. — *a)* Et ex hoc patet ad *primum* argumentum [n. 707 *a*].

(4) *b)* Ad *secundum* [n. 707 *b*] dico quod si volumus dicere quod aequalis est numerus salvandorum *virorum* sicut et *mulierum,* solutum est argumentum. — Sed esto quod non sint aequales in numero; potest dici, ut videtur, quod non fuissent in numero aequali in statu innocentiae per hunc modum: quod maritus diu vixisset, et accepisset aliam uxorem, sua mortua, et sic fuissent in statu illo plures foeminae, vel si e converso, plures viri. — Sed quia secundae nuptiae non sunt modo multum laudabiles, et multo minus tunc, ideo dico quod eadem persona potuit esse mas et foemina; nam *masculus* et *foemina* sunt differentiae *accidentales,* ita quod huiusmodi sexus non variant *speciem,* secundum Aristot. X. *Metaph.*, et sicut sexus muliebris non variat speciem hominis, sic nec *hic* sexus *hanc* personam, et tunc qui nunc est talis sexus potuit fuisse tunc alterius, vel e converso.

QUAESTIO III.

712. — Proponitur quaestio. — *Utrum filii in statu innocentiae crevissent in corpore et scientia sicut modo?*

713. — Solutio quaestionis. — *Dico* quod fuissent primo *nescii,* et quod nervi eorum *non fuissent* primo *apti* ad motum *progressivum;* ideo, etc.

(*a*) Alias: et ibi sub alia inductum vel inducta.

DISTINCTIO VIGESIMA PRIMA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

De invidia diaboli, qua ad hominem tentandum accessit. — «Videns igitur *diabolus* hominem per obedientiae humilitatem posse ascendere unde ipse per superbiam corruerat, *invidit* ei; et qui prius per superbiam fuerat *diabolus,* id est *deorsum lapsus,* zelo invidiae factus est *satan,* id est *adversarius.* Unde et mulierem tentavit, in qua minus quam in viro rationem vigere novit. Eius enim malitia, ad tentandum virtutem timida, humanam naturam in ea parte ubi debilior videbatur aggressa est, ut si forte illic aliquatenus praevaleret, postmodum fiducialius ad alteram, quae robustior fuit, pulsandam vel potius subvertendam accederet. Primum igitur solitariam foeminam exploravit, ut in ea primum omnem suae tentationis vim experiretur» (1).

Quare in aliena forma venit? — «Sed quia illi per violentiam nocere non poterat, ad *fraudem* se convertit, ut dolo hominem supplantaret, quem virtute superare nequiret. Ne autem fraus illius nimis manifestaretur, in sua specie non venit, ne aperte cognosceretur et ita repelleretur. Iterum, ne nimis occulta foret fraus eius, quae caveri non posset, et homo simul videretur iniuriam pati, si taliter circumveniri permitteret eum Deus, ut praecavere non posset, in aliena quidem forma venire permissus est diabolus, sed in tali in qua eius malitia facile posset deprehendi. Ut igitur in propria forma non veniret, voluntate sua factum est; ut autem in forma suae malitiae congruenti veniret, divinitus factum est. Venit ergo ad hominem in *serpente,* qui forte, si permitteretur, in columbae specie venire maluisset. Sed non erat dignum ut spiritus malignus illam formam homini odiosam faceret in qua Spiritus Sanctus appariturus erat. Non ergo nisi per serpentem tentare permissus fuit diabolus, ut per illud quod foris erat astutiam tentantis animadvertere foemina quiret» (2). Diabolus enim per serpentem tentabat, in quo loquebatur.

---

(1) Hugo, *Summ. Sent.* t. 3. c. 4. (2) Id. ib.

Ideoque serpens dictus est esse *callidior cunctis animantibus terrae* (1), quia, ut ait Augustinus (2). « Mali Angeli, licet superbia deiecti, natura tamen sunt excellentiores omnibus bestiis propter eminentiam rationis; quamvis serpens non rationali anima, sed spiritu diabolico possit sapientissimus dici. Non ergo mirum, si diabolus, spiritu suo implens serpentem sicut vates implebat, sapientissimum reddiderat omnium bestiarum; quem tamen ad tentandum non elegit diabolus, sed per quod animal permissus fuit tentavit ».

Unde Augustinus *Super Genes.* «Non est putandum quod diabolus per quem tentaret elegerit, sed cum decipere cuperet, non potuit nisi serpentem per quod animal posse permissus est. Nocendi enim voluntas inest cuique a se, sed potestas a Deo. Sic autem loquebatur diabolus per serpentem ignorantem, sicut per energumenos vel phanaticos loquitur; serpente enim velut organo est usus, movens naturam eius ad exprimendum sonos verborum et signa, quibus suam monstraret voluntatem. Serpens ergo nec verba intelligebat, nec rationalis est factus; *callidissimus* tamen est dictus, propter astutiam diaboli. Locutus est autem sicut asina Balaam (3); sed hoc diabolicum, illud angelicum fuit; boni enim et mali Angeli similiter operantur».

Hic quaeri solet: quare mulier non horruit serpentem? — Quia a Deo cum noverit creatum esse, etiam officium loquendi a Deo accepisse putavit.

De modo tentationis. — « Tentatio autem hoc modo facta est: Stans coram foemina hostis superbus, non audet in verba *persuasionis* exire, metuens deprehendi; sed sub *interrogatione* eam aggreditur, ut ex responsione colligeret qualiter in malitia procedere posset. *Cur,* inquit, *praecepit vobis Deus, ut non comederetis de omni ligno Paradisi? Cui respondit mulier: De fructu lignorum quae sunt in Paradiso vescimur; de fructu vero ligni quod est in medio Paradisi praecepit nobis Deus, ne comederemus et ne tangeremus, ne forte moriamur* (4). In quo verbo dedit locum tentanti, cum dixit: *Ne forte moriamur;* unde mox diabolus *dixit ad mulierem: Nequaquam moriemini; scit enim Deus quod in quacumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri et eritis sicut dii, scientes bonum et malum.* — Attende ordinem ac progressum humanae perditionis. Primo Deus dixerat: *Quocumque die comederitis ex eo, morte moriemini;* deinde mulier dixit: *Ne forte moriamur;* novissime serpens dixit: *Nequa-*

---

(1) *Gen.* c. III. v. 1.

(2) *Super Genes. ad Lit.* Lib. XI; unde et sequentia.

(3) *Num.* c. XXII. v. 28.

(4) *Gen.* c. III. vv. 1 seqq.

quam moriemini. Deus *affirmavit,* mulier quasi *ambigendo* illud dixit, diabolus *negavit.* Quae igitur dubitavit ab affirmante recessit et neganti appropinquavit ».

De versutia diaboli, qui ad facilius persuadendum, malum removit, et bonum in pollicito duplicavit. — Qui ad suam persuasionem pleniter suffulciendam, id est ut malum quod intendebat libere persuaderet, « et malum quod mulier timuit negando removit, et repromissionem addidit, et ut eius persuasio citius reciperetur, promissionem duplicavit. Unam nempe comestionem suadens, duo in praemio proposuit: *similitudinem Dei scientiamque boni* et *mali* spondens. — Ubi tribus modis hominem tentavit, scilicet *gula* in persuasione cibi, cum dixit: *In quocumque die comederetis: inani gloria* in promissione Deitatis, cum dixit: *Eritis sicut dii: avaritia* in promissione scientiae, cum dixit: *Scientes bonum et malum. Gula* est immoderata cibi aviditas, *vana gloria* amor propriae excellentiae, *avaritia* immoderata habendi cupiditas; quae non est tantum pecuniae, sed etiam altitudinis et scientiae, cum supra modum sublimitas ambitur » (1).

De duplici tentationis specie. — « Porro sciendum est duas esse species tentationis, *interiorem* scilicet et *exteriorem.* — *Exterior* tentatio est quando nobis extrinsecus malum visibiliter suggeritur verbo vel signo aliquo, ut ille cui fit ad consensum peccati declinet; et talis tentatio tantum fit ab adversario. — *Interior* vero tentatio est quando invisibiliter malum nobis intrinsecus suggeritur. Et haec tentatio aliquando fit ab *hoste,* aliquando a *carne;* nam et diabolus invisibiliter mala suggerit, et ex carnis corruptione suboritur motus illicitus et titillatio prava; ideoque tentatio quae est ex *carne* non fit sine peccato; quae autem est ab *hoste,* nisi ei consentiatur, non habet peccatum, sed est materia exercendae virtutis. Tentatio autem *carnis* interior difficilius vincitur, quia interius oppugnans de nostro contra nos roboratur ».

« Homo igitur, qui sola *exteriori* tentatione pulsatus cecidit, tanto gravius plectendus erat quanto leviori impulsu fuerat prostratus. — Et tamen quia aliquam, licet modicam, cadendi occasionem habuit, idcirco per Dei gratiam iuvari potuit ad veniam, ut qui per alium ceciderat per alium erigeretur. Qui ergo incitatorem habuit ad malum, non iniuste reparatorem habuit ad bonum. Diabolus vero, quia sine alicuius tentatione peccavit, per alium ut surgeret iuvari non debuit, nec per se potuit, et ideo irremediabile peccatum eius exstitit.

---

(1) D. Gregor. *Sup. Evang.* Homil. 16.

Peccatum vero hominis, sicut per alium habuit initium, ita per alium non incongrue habet remedium » (1).

Quare homo, non Angelus, sit redemptus? — Praeterea angelica natura, quoniam *non tota* perierat, sed ex parte perstiterat, non est redempta; humana vero *tota* perierat, et ideo ne penitus repente perderetur, ex parte est redempta, ut inde ruina suppleretur angelica. Unde Augustinus in *Enchir.* (2). « Placuit universitatis Creatori et Moderatori, ut quoniam non tota multitudo Angelorum Deum deserendo perierat, ea quae perierat in perpetua perditione remaneret; quae autem cum Deo, illa deserente, perstiterat, de sua certissime cognita semper felicitate gauderet. At vero creatura rationalis quae in hominibus erat, quoniam peccatis atque suppliciis tota perierat, ex parte poterat reparari, unde angelicae societati suppleretur quod ruina illa minuerat. Hoc enim promissum est Sanctis, quod erunt aequales *Angelis Dei* (3) ».

Quod non soli viro praeceptum fuit datum. — Illud etiam notandum est, quod non soli viro praeceptum videtur esse datum, cum ipsa mulier testatur sibi etiam esse mandatum, dicens: *Praecepit nobis Deus,* etc. Supra tamen legitur, ante factam mulierem Deum dixisse viro: *De ligno scientiae boni et mali ne comedas.* Non dixit: *Ne comedatis:* forte quia facturus erat mulierem de viro, sic praecepit, ut per virum ad mulierem perveniret mandatum; quia mulier quae subiecta viro fuit, non nisi mediante viro divinum debuit accipere praeceptum. Unde Apostolus (4): *Si quid discere mulieres voluerint, domi viros suos interrogent* (5).

Si quaeritur: quomodo loqui potuerunt vel loquentem intelligere, qui non didicerant inter loquentes crescendo vel magisterio? « Dicimus, quia Deus eos tales fecerat, qui possent loqui et discere ab aliis, si essent » (6).

(1) Hug. *I. De Sacr.* p. 7. c. 6.
(2) Cap. 29.
(3) *Matth.* c. XXII. v. 30.
(4) *I. Cor.* c. XIV. v. 35.
(5) D. August. *De Genes. ad Lit.* Lib. VIII. c. 17.
(6) Ib. c. 16.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE XXI. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIONES

QUAESTIO I.

714. (1) — Proponitur quaestio. — Circa *distinctionem vigesimam primam* quaeritur:

Utrum peccatum hominis primum in statu innocentiae potuit fuisse veniale?

715. — Argumenta principalia (1). — Quod sic, probo: — *a)* Rectitudo innocentiae magis repugnat peccato *mortali* quam *veniali:* sed, non obstante sua rectitudine, potuit peccare mortaliter; igitur multo magis potuit peccare venialiter, etiam ipso remanente in statu innocentiae; aliter non videretur minus repugnare rectitudini innocentiae peccatum veniale quam mortale, si utrumque totaliter corrumperet.

b) Item, ab extremo in extremum non fit transitus nisi per medium: peccatum *veniale* medium est inter iustitiam et peccatum *mortale;* ergo, etc.

716. — Oppositum (2): — *a)* Peccatum omne est deordinatio aliqualis: sed deordinatio quaecumque, quantumcumque modica, non potuit stare cum summa rectitudine possibili tunc homini in statu innocentiae, in qua creatus fuit; ergo quodcumque peccatum corrumpisset illam rectitudinem rationis et voluntatis: (sed non corrumpitur rectitudo per peccatum *veniale* (*a*)); non ergo fuisset veniale.

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(1) Quae a Doctore non solvuntur, quia pro ipsius sententia faciunt.

(2) Scil. contra Doctoris sententiam. Vid. solutionem ad n. 722.

b) Item, omni peccato debetur aliqua *poena* (*a*); ergo si Adam peccasset quocumque modo, sibi debebatur poena: sed poena non potuit sibi deberi, ipso remanente in statu innocentiae; ergo omne peccatum fuit sibi *mortale,* et nullum *veniale,* quia non patiebatur secum illam *innocentiae* rectitudinem.

717. (2) — **Exponitur sententia tenens primum Adae peccatum non potuisse esse veniale** (1). — *Dicitur* quod primum peccatum *non potuit fuisse veniale: — a)* Quia peccatum pure veniale corrumpere non habet, remanens veniale, summam rectitudinem, quam habuisset homo in statu innocentiae: peccatum autem quodcumque tunc illam corrumpisset; quare non potuit esse nisi *mortale.*

b) Item, quamdiu vires superiores sunt ordinatae ad Deum, in viribus inferioribus nulla potest esse obliquitas; quia, stante illo statu, non est deordinatio in viribus inferioribus, nisi primo sit in superioribus; peccatum ergo primum oportuit quod haberet deordinationem virium superiorum: sed omnis talis deordinatio fuisset peccatum mortale; ergo, etc.

718. — **Impugnatur.** — *Contra: — a)* Quia illud donum non coniungebat perfectius ultimo fini quam quaecumque gratia gratum faciens coniungit nunc viatorem: sed cum gratia quacumque nunc potest stare veniale, etiam in perfectissimis; unde Ioan. in *Can.* sua (2): *Si dixerimus quod peccatum non habemus, nos ipsos seducimus,* etc.

b) Item, suppono quod aliquis actus *ex genere* potest esse peccatum *veniale,* puta *verbum otiosum:* sed Adam potuit talem actum exercere, otiose scilicet loquendo: sed actus de se venialis non fit mortalis, nisi quatenus super ipsum cadit praeceptum; ergo cum nullum praeceptum habuisset Adam de abstinendo ex necessitate salutis a talibus verbis, ad nimis enim difficile obligasset viatorem, si eum in isto statu de necessitate salutis obligasset ad faciendum semper quod fuisset melius vel expedientius, vel ad vitandum quodcumque retardativum ad melius, *dico* ergo quod *potuit peccare venialiter in illo statu.*

(*a*) Wadd. addit: primo peccato non debebatur alia nisi mors, *Gen.* II. v. 17: sed mors non debetur culpae veniali; ergo...

(1) Cuius rationes solvuntur ad n. 721.

(2) *I. Ioan.* c. I. v. 8.

719. — **Peccatum mortale — veniale.** — Circa quod sciendum quod peccatum *mortale* non distinguitur a *veniali* in hoc quod unum est respectu *finis*, ut *mortale*, et aliud *eorum quae sunt ad finem*, ut *veniale;* sed utrumque potest esse et circa ea quae sunt ad finem, et circa finem. Sed in hoc distinguuntur, quia peccatum *mortale* est deordinatio opposita ordinationi *sine qua finis non potest sequi* aliquo modo; quae quidem ordinatio habet *praeceptum* contra quod deordinatio fit, et ideo omnis deordinatio cadens sub praecepto avertit a fine necessario. — Sed alia est ordinatio quae potest esse respectu *finis* sequendi, quae non est *necessaria*, sed *utilis*, quae non est de *praecepto*, sed potius de *consilio;* et deordinatio opposita huic est peccatum *veniale*, nec facit cadere a fine necessario, * licet talis * (*a*) non procedat meliori modo quo potest.

720. — **Conclusio.** — Dico ergo quod Adam potuit non tantum exercere actum deordinatum contra *praeceptum*, sed etiam contra *consilium* tantum: ut non faciendo maxime expedienda, vel faciendo aliqua retardativa, licet non faceret directe contra praeceptum necessarium ad salutem.

721. (4) — **Solvuntur rationes alterius opinionis.** — *a)* Ad *primum* pro *opinione* opposita [n. 717 *a*] dico quod *mortale* plus repugnat, et quoad intentionem, et quoad necessitatem, illi rectitudini, non solum habituali, sed etiam actuali, quam *venialis* obliquitas; quia * ista * potuit stare cum summa rectitudine habituali tunc possibili viatori: sicut cum *certitudine* intellectus de aliqua conclusione potest stare *opinio* de alia, quia non repugnant; et forte etiam non repugnabat actuali: sicut nunc actum maximum meritorium et valde excellentem potest nunc sequi aliqua vana gloria, quae est peccatum veniale; nec veniale illud tolleret meritum istius actus sic meritorii.

Sed *dices* quod tunc posset esse similiter in *beato* veniale. — *Dico* quod si beatus dimitteretur sibi, posset in illum actum; sed non esset sibi *venialis*, ratione *praecepti* quod habet de semper eliciendo illum actum beatificum, et propter praeceptum de semper operando *optima*, esset sibi quaecumque deordinatio talis *mortale* peccatum.

(*a*) Wadd. sed facit quod actus.

b) Ad *secundum* [n. 717 *b*]: esto quod verum sit quod in *inferioribus* viribus non potuerit fuisse deordinatio nisi praefuisset in *superioribus,* tamen dico quod non omnis deordinatio in virtute superiori est peccatum *mortale;* nam levis motus per surreptionem de opinione aliqua circa articulos fidei est deordinatio in portione vel in virtute superiori, nam potest esse circa tale obiectum quod non potest considerari nisi per virtutes superiores, ut Deum esse trinum et unum; et tamen non omnis motus levis est ibi peccatum mortale, licet in superiori virtute sit gravius peccatum quam in inferiori, ut patebit *dist.* 24.

722. — **Solvuntur rationes fundamentales.** — *a)* Ad *primum* in *oppositum* [n. 716 *a*] per dicta patet

b) Ad *secundum* [n. 716 *b*] de *poena* dico * quod * alia *poena* quam *mors* potest respondere *veniali,* puta *displicentia* aliqua, vel aliquid huiusmodi. — *Vel potest dici* quod *poena* sibi proprie non correspondet; sed committens veniale est debitor ferventioris actus voluntatis quam prius, qui fervor consumeret peccatum veniale. De hoc Lib. IV. *dist.* 21. * c. 2 *. — Nec obfuisset *innocentiae* Adae habuisse poenam debitam veniali, praeter *mortem.*

QUAESTIO II (1).

723. (1) — Proponitur quaestio. — * Circa *secundum* * quaeritur:

Utrum peccatum Adae fuerit gravissimum?

724. — Argumenta principalia (2). — Quod sic: — *a)* Per August. in *Enchir.* (3), qui vult quod peccatum ideo est malum, quia adimit bonum: sed peccatum Adae ademit *maximum* bonum, quia iustitiam originalem, a se et ab omnibus suis posterioribus; ergo, etc.

b) Item, secundum iustitiam divinam *poena* correspondet culpae, quia in *Apoc.* XVIII. c. v. 7: *Quantum glorificavit se et in deliciis fuit,* etc., et ibidem (4): *Secundum mensuram delicti erit et plagarum modus:* sed peccato Adae *maxima* poena fuit inflicta, quia *mors,* quae est ultimum terribilium, et sui, et omnium posteriorum; ergo, etc.

c) Item, glossa Augustini super illud verbum *Psal.* LXVIII. v. 5, *quae non rapui, tunc exsolvebam,* dicit quod Eva et Adam rapere voluerunt Divinitatem, et perdiderunt felicitatem: sed appetere Divinitatem sibi voluisse inesse fuit, ut dicitur, maximum malum in Angelo malo, patet de hoc supra [n. 417 seq.]; adhuc autem multo magis in homine, quia Divinitas multo magis est improportionata homini quam Angelo; ergo magis peccavit Adam quam Angelus. Et ponitur ista auctoritas in littera (5).

725. — Oppositum: — August. XI. *Super Genes.* c. ult., et ponitur in littera (6) cap. illo, *Ex quo manifeste,* dicit quod Adam *non carnali concupiscentia victus, sed amicabili quadam compulsus benevolentia, qua plerumque fit ut offendatur Deus, ne offendatur amicus,* peccavit. Eva autem, secundum

---

(1) Quae potius ad *distinctionem* sequentem pertinet, ut legenti patet et ex iterata ad *litteram* illius Distinctionis remissione deducitur, sicque aliqui codices ferunt, teste Waddingo.

(2) Solvuntur ad n. 730.

(3) Cap. 8.

(4) *Deut.* c. XXV. v. 2.

(5) Distinctionis 22 pag. 650.

(6) Eiusd. Distinctionis pag. 649.

eum, multo magis peccavit, quia appetivit illam aequalitatem divinam (quam numquam appetebat Adam (*a*)).

726. (2) — Divisio. — Hic sunt *tria* videnda: *primo quale* fuit primum peccatum Adae: *secundo quam grave* fuit eius peccatum: *tertio* de comparatione gravitatis peccati *Adae* ad gravitatem peccati *Evae.*

727. — **Ostenditur primum Adae peccatum non fuisse inordinatum amorem sui, sed inordinatum amorem amicitiae uxoris.** — De *primo* dico: — *a)* Quod in genere sunt *duo* actus voluntatis, *velle* et *nolle* [n. 425 et Lib. I. n. 1200]. — In *nolle* autem non potest *primo* consistere peccatum, ut dictum est supra * *dist.* 6, q. 2 *, sed in *velle.* — Est autem *velle duplex:* aut est velle aliquid amore *amicitiae,* qui est *propter* se vel *propter amatum:* vel amore *commodi,* qui est *propter aliud.* Et ita quod amatur amore *amicitiae* magis amatur quam quod amatur amore *commodi,* ut dicit Aristot. I. *Poster.*: *Propter quod unumquodque,* etc.

b) Primum autem peccatum Adae non fuit ex *immoderato amore sui,* sicut fuit primum peccatum Angeli [n. 427]; Angelus autem per essentiam suam intelligit se primo [n. 309], et homo prius intelligit alia quam se, et utitur obiecto sensibili in sui cognitione. Primum ergo peccatum hominis non potuit esse immoderatus amor sui.

c) Sed, secundum quod dicit Augustinus, *ubi supra,* immoderatus amor *amicitiae uxoris.* Nam dicit Augustinus quod *noluit contristare eam, quam credebat sine suo solatio contabescere, et a se alienatam omnino interire,* ut habetur in littera (1), c. illo, *Ex quo manifeste.*

d) Patet ergo quod non fuit amor *concupiscentiae* vel libidinis, quia ille nondum fuerat.

e) Ex isto autem amore inordinato peccatum gravius sequebatur, scilicet voluntas explendi illud quod non licuit, puta praeceptum de *esu pomi* violare; quod quidem non fuit expresse praeceptum ex *natura rei,* vel de *lege naturae,* sicut sunt praecepta Decalogi; esus enim illius pomi in se non fuit de genere mali, sed solum fuit malum *quia prohibitum,* ad experiendum eorum obedientiam.

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(1) Dist. 22, pag. 649.

728. (3) — **Ostenditur peccatum Adae non fuisse maximum.** — Ex isto patet *secundum* [n. 726], scilicet de *gravitate* huius peccati. — *a)* Nam gravitas peccati vel concluditur ex hoc quod opponitur *magis intensae bonitati*, vel quia bonitas opposita est *magis necessaria*, scilicet quia peccatum tale est magis contra *plura praecepta* et *magis ardua* quam aliud peccatum.

b) Neutro autem modo fuit peccatum Adae *maximum;* quia non privabat *formaliter* bonitatem maximam; non enim fuit *directe* contra maximum bonum *divinum*, sed *formaliter* contra bonum *creatum*, quamvis *indirecte* privaret bonum maximum. — Nec etiam fuit illud peccatum *directe* contra *arduissimum* vel *necessarium* praeceptum, quod est: *Diliges Dominum Deum* (1), etc.; nec contra *secundum* magis necessarium post illud, quod est de dilectione *proximi* (2); *excessus* enim de *diligendo* eum minus est directe contra illud quam *odium* proximi: idem excessus etiam de diligendo proximum minus est contra *dilectionem Dei* quam est *odium Dei*, si tamen Deus potest odiri. Quia igitur *esus ligni* vitae (3) non fuit peccatum nisi *quia prohibitum*, ita enim bene licuisset sumpsisse de illo ligno sicut de quolibet alio, si non affuisset praeceptum; peccata autem contra decem praecepta Decalogi sunt peccata quae sunt contra illud cuius contrarium praecipitur et quod est etiam tenendum et observandum ex *lege naturae;* ergo sequitur quod peccatum hominis primi non fuit quantum ad hoc *gravissimum;* imo dico quod multa peccata fiunt modo a multis quae sunt *graviora*, ita quod si Adam debuisset fuisse damnatus pro illo, multo minorem poenam sustinuisset.

729. (4) — **Ostenditur peccatum Evae gravius fuisse peccato Adae.** — *De tertio* [n. 726] dico: — *a)* Quod peccatum Evae fuit *gravius* quam peccatum Adae, pro eo quod voluit sibi usurpare *aequalitatem Divinitatis*, ut dicit Magister et Augustinus; patet in littera (4). Unde, habens aviditatem aequalitatis Dei et scientiae divinae, fuit seducta; vir autem non fuit seductus, ut vult Apostolus, *I. ad Tim.* II. cap. v. 14, et ideo sic appetendo

---

(1) *Deut.* c. VI. 5. (2) *Matth.* c. XXII. v. 39. (3) Legas: scientiae boni et mali, *Gen.* c. II. vv. 9 et 17. (4) Dist. 22 pag. 649.

non peccavit, sed ex inordinato amore, ut dictum est [n. 727]; et ideo peccatum mulieris fuit gravius. — *Item*, fuit peccati viri causa, et ideo gravius addendo, quod praedictum est.

b) Dico tamen quod peccatum potest aggravari ex *circumstantia accidentali*, ut propter excellentiam personae et dignitatem, quae ex hoc magis debet praecavere peccatum. — Item propter fortitudinem et possibilitatem resistendi. — Ideo dicit Magister in littera (1), quod quia Adam *exteriori* tentatione pulsatus cecidit, tanto gravius plectendus erat, quanto leviori impulsu erat prostratus; tentatio enim carnis difficilius vincitur, quia de nostro contra nos roboratur. Quia igitur Adam fuit circumspectior et nobilior et fortior ad resistendum, ideo *per accidens* suum peccatum fuit maius; tradita enim fuit Adae iustitia originalis tamquam digniori et circumspectiori et fortiori, ita quod si eam perderet, pro se et tota sua posteritate perderet: non sic autem fuit tradita mulieri. Ideo Adae peccatum *accidentaliter* fuit gravius peccato Evae; *formaliter* tamen, per se mere et praecise in se, peccatum Evae fuit gravius.

730. ([5]) — Solvuntur argumenta principalia. — Ad *primum argumentum* [n. 724 *a*]: illud est *gravius* quod *plus adimit* de *bono*, verum est, si adimit *formaliter*, quod non fecit peccatum Adae, ut visum est; sed nec iustitiam originalem ademit *formaliter*, sed solum *demeritorie*.

b) Ad *secundum* [n. 724 *b*] dicendum quod peccatum illud est maius cui debetur *maior poena*, dummodo illa poena sit *formaliter* punitio illius culpae. Sic autem peccato Adae non debebatur maxima poena, immo si ipse damnatus fuisset pro illo peccato, non fuisset ita graviter punitus pro isto peccato sicut multi alii. — Et *cum dicis* quod *mors* infligebatur sibi pro illo peccato, quae est maxima poena, *dico* quod non dicebatur *immortalis* ante culpam per aliqua *intrinseca* [n. 690 seqq.], quae postea fuissent corrupta per peccatum, sed per *gratuita* sibi collata. Videmus autem aliquando quod ex parva (*a*) culpa subtrahuntur maxima beneficia, licet pro illa non infligatur *maxima poena*, imo modica. Et potest dici quod

---

(*a*) Ed. Ven. una.

(1) Pag. 636.

mors, quae debetur peccato Adae, licet sit poena *generalior* et magis extensa quam alia quaecumque poena homini pro quocumque peccato data, non tamen est *maior poena* quam illa quae debetur peccato mortali; nam licet Adam per peccatum suum amiserit iustitiam originalem pro eo et pro tota sua posteritate, non sequitur ex hoc quod *mors* consequuta per subtractionem illius iustitiae sit *gravior* poena: sicut nec dehaereditatio, quae sequitur dehaereditatum et posteritatem totam, est gravior poena quam decapitatio unius hominis, quam non sequitur decapitatio alicuius de posteritate; nec exulatio alicuius, quam sequitur tota posteritas, est maior poena quam illa decapitatio.

c) Ad *aliud* [n. 724 *c*] dico quod Adam non appetebat aequalitatem Dei *directe* et *formaliter*, sed tantum *interpretative;* et sic omnis peccans, secundum quod dicit Ansel., *De Casu diaboli,* vult rapere aequalitatem Dei, imo vult esse maior Deo, in eo quod voluntatem suam vult praeferri voluntati divinae, non obediendo voluntati eius. Et hoc est solum *interpretative*, et non *formaliter* appetere aequalitatem Dei. Et sic tantum *interpretative,* et non *formaliter* appetierunt tam homo quam Angeli mali aequalitatem Dei.

DISTINCTIO VIGESIMA SECUNDA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

De origine illius peccati. — Hic videtur diligenter investigandum esse quae fuerit *origo* et *radix* illius peccati. — Quidam putant quamdam *elationem* in animo hominis praecesisse, ex qua diaboli suggestioni consensit. Quod videtur Augustinus innuere, *Super Genes.* (1), ita inquiens: « Non est putandum quod homo deiiceretur, nisi praecessisset in eo quaedam *elatio* comprimenda, ut per humilitatem peccati sciret quam falso de se praesumpserit, et quod non bene se habet natura, si a faciente recesserit ». Item in *eodem* (2): « Quomodo verbis tentatoris crederet mulier, Deum se a re bona et utili prohibuisse, nisi inesset eius menti amor ille propriae potestatis et de se *superba praesumptio, quae* per tentationem fuerat convincenda aut perimenda? Denique non contenta suasione serpentis, aspexit lignum bonum esu, decorum aspectu (3); nec credens se inde posse mori, forte putavit Deum alicuius causa significationis illa dixisse. Ideo manducavit et dedit viro suo, fortassis cum aliqua suasione, quam Scriptura intelligendam reliquit. Vel forte non fuit suaderi necesse, cum eam mortuam esse illo cibo non videret vir ». « Sicut ergo non est permissus diabolus tentare foeminam nisi per serpentem, ita nec virum nisi per foeminam » (4), ut sicut praeceptum Dei per virum venit ad mulierem, ita diaboli tentatio per mulierem transiret ad virum. « In muliere vero, quae rationalis erat, non est ipse locutus, ut in serpente, sed persuasio eius, quamvis instinctu adiuvaret interius, quod per serpentem gerebat exterius » (5). — Ex praedictis *tentationis modus* atque *progressus* insinuatur, nec non etiam quod praediximus innui videtur, scilicet quod tentationem praecesserat quaedam *elatio* et praesumptio in mente hominis.

Obiectio contra illos qui dicunt elationem praecessisse in mente. — Quod si ita fuit, non igitur alterius *suggestione* prius peccavit; cum auctoritas (6) tradat ideo peccatum diaboli incurabile esse, quia

(1) Lib. XI. c. 5.
(2) Cap. 30.
(3) *Gen* c. III. v. 6 seqq.
(4) D. August. *ib.* c. 27.
(5) *Ib.*
(6) D. Gregor. *Mor.* Lib. IV. c. 13; D. Anselm. *Cur Deus homo?* Lib. II. c. 22; D. August. loc. cit. c. 42.

non suggestione, sed *propria superbia* cecidit; hominis vero curabile, quia non per se, sed *per alium* cecidit, et ideo per alium resurgere potuit [Vid. pag. 636]. — Quocirca praedicta verba Augustini pium ac diligentem lectorem efflagitant, quae sic intelligere sane quimus: Non deiiceretur homo in *actum* illius peccati, ut scilicet lignum vetitum ederet, et in has miserias per tentationem diaboli, nisi *elatio* comprimenda praecessisset, non utique tentationem, sed *opus peccati*. Talis enim fuit ordinis processus: diabolus tentando dixit: *Si comederitis, eritis sicut dii, scientes bonum et malum;* quo audito, statim menti mulieris surrepsit *elatio* quaedam et amor propriae potestatis; ex quo placuit ei facere quod diabolus suadebat, et utique fecit. *Suggestione* igitur peccavit, quia tentatio praecessit, ex qua in mente eius orta est *elatio,* quam *peccatum operis* secutum est et poena peccati.

Quae fuit elatio mulieris? — Et talis quidem elatio in mente mulieris fuit pro certo, qua credidit et voluit habere similitudinem Dei cum *aequalitate* quadam, putans esse verum quod diabolus dicebat. Et ideo specialiter mulierem commemorat Augustinus (1) inquiens: «Quomodo crederet mulier diabolo, nisi esset in mente eius de se *superba praesumptio?*» Et quod ibi sequitur, scilicet: «*Quae* per tentationem fuerat convincenda vel perimenda», ad mulierem referendum est, ut intelligatur *quae* mulier, non elatio, fuerat per tentationem, etc.

Quae fuit elatio viri, an crediderit et voluerit quod mulier? — Solet quaeri, utrum illa talis *elatio* et amor propriae potestatis in *viro* fuerit sicut in *muliere?* — Ad quod dicimus quia *Adam non* fuit *seductus* (2) *eo modo quo mulier;* non enim putavit esse verum quod diabolus suggerebat. In eo tamen fuisse seductum credi potest, quod commissum *veniale* putaverit, quod peremptorium erat. — Sed nec *prior* seductus fuit, nec in eo *in quo* mulier, ut crederet Deum illud lignum ideo tangere prohibuisse, quoniam si tangerent, *fierent sicut dii.* Verumtamen praevaricator fuit Adam, ut testatur Apostolus (3). Potuit ergo *aliqua elatio* menti eius inesse *illico post tentationem,* ex qua voluit lignum vetitum *experiri,* cum mulierem non videret mortuam, esca illa percepta. — Unde Augustinus, *Super Genes.* (4): «Cum Apostolus Adam praevaricatorem fuisse ostendat dicens: *In similitudinem praevaricationis Adae,* seductum tamen negat, ubi ait: *Adam non est seductus, sed mulier.* Unde et interrogatus non ait: *Mulier seduxit me,* sed: *Dedit mihi et comedi.* Mulier vero inquit: *Serpens seduxit me*». — Hanc autem *seductionem* proprie vocavit Apostolus, per quam id quod suadebatur, cum falsum esset, verum putatum est, scilicet: quod

(1) Lib. cit. c. 30.
(2) *I. Tim.* c. II. v. 14.
(3) *Rom.* c. V. v. 14.
(4) Lib. XI. c. 42 — *De Civit. Dei,* Lib. XIV. v. 11.

Deus lignum illud ideo tangere prohibuerit, quia sciebat eos, si tetigissent, sicut deos futuros, tamquam eis Divinitatem invideret, qui eos homines fecerat. — « Sed etsi virum propter aliquam mentis elationem, quae Deum latere non poterat, sollicitavit aliqua experiendi cupiditas, cum mulierem videret, accepta illa esca, non esse mortuam, non tamen eum arbitror, si iam spirituali mente praeditus erat, ullo modo credidisse quod diabolus suggerebat » (1).

Quis plus peccavit, Adam vel Eva? — Ex quo manifeste animadverti potest, quis eorum *plus peccaverit*, Adam scilicet vel Eva. Plus enim videtur peccasse *mulier*, quae voluit usurpare Divinitatis aequalitatem et nimia praesumptione elata credidit ita esse futurum. « Adam vero nec illud credidit, et de poenitentia et Dei misericordia cogitavit, dum uxori morem gerens, eius persuasioni consensit, nolens eam contristare et a se alienatam relinquere, ne periret, arbitratus illud esse *veniale,* non *mortale* delictum ». — Unde Augustinus (2): Apostolus ait: *Adam non est seductus;* quod utique ita accipi potest, ut intelligatur non esse seductus *prior* scilicet vel, *in eo in quo mulier,* ut scilicet crederet illud esse verum: *Eritis sicut dii;* sed putavit utrumque posse fieri, ut et uxori morem gereret, et per poenitantiam veniam haberet. Minus ergo peccavit qui de poenitentia et Dei misericordia cogitavit. Postquam enim mulier seducta manducavit eique dedit, ut simul ederent, noluit eam contristare, quam credebat sine suo solatio contabescere et a se alienatam omnino interire; non quidem carnali victus concupiscentia, quam nondum senserat, sed amicabili quadam benevolentia, qua plerumque fit ut offendatur Deus, ne offendatur amicus, quod eum facere non debuisse, divinae sententiae iustus exitus indicavit. Ergo alio quodam modo ipse etiam deceptus est. Inexpertus enim divinae severitatis, in eo falli potuit, ut *veniale* crederet esse commissum. Sed dolo illo serpentino, quo mulier seducta est, nullo modo arbitror illum potuisse seduci ». — Ex his datur intelligi quod mulier plus peccaverit, in qua maioris tumoris praesumptio fuit; quae etiam in *se* et in *proximum* et in *Deum* peccavit; vir autem tantum in *se* et in *Deum.* — Inde etiam colligitur quod mulier plus peccaverit, quia gravius punita est, cui dictum fuit (3): *In dolore paries filios,* etc.

Quod praedictae sententiae adversari videtur. — Sed huic videtur contrarium quod Augustinus, *Super Genes.* (4), de viro et muliere peccatum suum excusantibus ait: « *Dixit Adam: mulier, quam dedisti mihi, dedit mihi de ligno, et comedi;* non dicit: *peccavi.* Superbia enim habet confusionis deformitatem, non confessionis humilita-

(1) D. August. *Sup. Genes. ad lit.* Lib. XI. c. 42.
(2) *Ib.* et *De Civit. Dei,* Lib. XIV. c. 11.
(3) *Gen.* c. III. v. 16.
(4) Lib. XI. c. 35.

tem. Nec etiam mulier confitetur peccatum, sed refert in alterum, dicens: *Serpens decepit me, et comedi,* impari sexu, sed pari fastu». — Ecce hic dicit Augustinus quia parem *fastum* habuit mulier cum viro; pariter ergo superbierunt et pariter peccaverunt. — Sed hoc ita determinari potest, ut dicamus *parem* utriusque fuisse *fastum* in *excusatione* peccati, et etiam in *esu* ligni vetiti, sed *disparem,* et in muliere multo maiorem, in eo quod *credidit* et *voluit* esse sicut Deus, quod non vir. — Verumtamen et de viro legitur quod *voluit* esse *sicut Deus.* Dicit enim Augustinus (1) super illum locum Psalmi (2), *quae non rapui, tunc exsolvebam:* « Rapuit Adam et Eva, praesumentes ut diabolus de Divinitate; rapere voluerunt *Divinitatem,* et perdiderunt felicitatem». Item super illum locum (3), *Deus, quis similis tibi?:* « Qui per se vult esse *ut Deus* perverse vult esse *similis Deo,* ut diabolus, qui noluit sub eo esse, et homo, qui ut servus noluit teneri praecepto, sed voluit ut, nullo sibi dominante, esset *quasi Deus* ». Item super illum Epistolae (4) locum, *non rapinam arbitratus est se esse aequalem Deo,* «quia non usurpavit, quod suum non esset, ut diabolus et primus homo » (5).

Quorumdam sententia, quod Adam ambierit esse ut Deus, sed non crediderit possibile. — Ideo quibusdam videtur quod etiam Adam *ambierit* esse sicut Deus; non tamen *credidit* id fieri posse; et ideo falsum esse quod diabolus promittebat cognovit. Et licet Divinitatis aequalitatem concupierit, non tamen adeo exarsit, nec tanta est affectus ambitione sicut mulier, quae illud *fieri posse putavit,* et ideo magis illud ambiendo superbivit. Virum autem aliqua forte *ambitionis subreptio* movit, sed non ita ut illud verum vel possibile fore putaret. — Aliis autem videtur ideo dictum esse quod Adam illud voluerit, quia mulier *de eo sumpta* illud voluit, sicut, inquiunt, peccatum dicitur (6) *per unum hominem intrasse in mundum,* id est, in humanam naturam, cum tamen mulier ante virum peccaverit, quia per mulierem intraverit *de viro factam.* Vel potius ideo per *hominem* dicitur intrasse, quia, etiam peccante muliere, si vir non peccasset, humanum genus minime peccatis corruptum periret. — Minus ergo peccavit vir quam mulier.

Obiectio contra id quod dictum est, virum minus peccasse. — His autem opponi solet hoc modo: «Tribus modis, ut Isidorus ait (7), peccatum geritur, scilicet: *ignorantia, infirmitate, industria.* Et gravius est *infirmitate* peccare quam *ignorantia,* graviusque *industria* quam *infirmitate.* Eva autem videtur ex *ignorantia* peccasse, quia seducta fuit; Adam vero ex *industria,* quia non fuit seductus, ut Apostolus ait ». — Ad quod dicimus quia licet Eva in hoc per *igno-*

---

(1) *Enarrat. in Psalm.* (2) LXVIII. v. 5. (3) *Ps.* LXX. v. 19.
(4) *Philip.* c. II. v. 6. (5) *Tract. XVII. in Ioan.* (6) *Rom.* c. V. v. 12.
(7) *Sent.* II. c. 17 — D. Gregor. *Moral.* Lib. XXV. c. 11.

rantiam deliquerit, quod putavit verum esse quod diabolus suadebat, non tamen in hoc, quin noverit illud Dei esse mandatum, et peccatum esse contra agere; et ideo excusari a peccato per *ignorantiam* non potuit.

Quod ignorantia alia excusat, alia non. — Est enim ignorantia quae *excusat* peccantem, et est ignorantia talis quae *non excusat.* Est autem ignorantia *vincibilis,* et ignorantia *invincibilis.* — Excusatio omnis tollitur ubi mandatum non ignoratur.

De triplici ignorantia, quae excusat, et quae non. — Est enim ignorantia triplex: et eorum scilicet qui scire *nolunt,* cum possint; quae non excusat, quia et ipsa peccatum est: et eorum qui volunt, sed *non possunt;* quae excusat et est poena peccati, non peccatum: et eorum qui quasi *simpliciter nesciunt,* non renuentes vel proponentes scire; quae neminem plene excusat, sed sic fortasse ut minus puniatur. — Unde Augustinus ad Valentinum (1): « Eis aufertur excusatio qui mandata Dei noverunt, quam solent habere homines de ignorantia. Et licet gravius sit peccare scienter quam nescienter, non ideo tamen confugiendum est ad ignorantiae tenebras, ut in eis quisquam excusationem requirat. Aliud est enim *nescisse,* aliud *scire noluisse* »; « quia in eis qui intelligere *noluerunt* ipsa ignorantia peccatum est; in eis vero qui *non potuerunt* poena peccati » (2). « Ignorantia vero quae non est eorum qui *scire nolunt,* sed eorum qui tamquam *simpliciter nesciunt,* nullum sic excusat, ut aeterno igne non ardeat, sed fortasse ut minus ardeat» (3). — Non igitur mulier excusationem habuit de *ignorantia,* cum mandatum noverit, et peccatum esse secus agere non ignoraverit.

Unde processerit consensus illius peccati, cum natura hominis esset incorrupta? — Solet etiam quaeri, cum *sine vitio* esset natura hominis, unde *consensus* mali processerit? — Ad quod responderi potest quia ex *libero arbitrio* propriae voluntatis fuit. In *ipso* enim et in *alio* causa exstitit ut fieret deterior: in *alio,* quia in diabolo, qui *suasit;* in *ipso,* quia voluntate liberi arbitrii *consensit.* Et cum liberum arbitrium sit bonum, ex re utique bona malus ille consensus provenit, et ita ex bono malum manavit. — De hoc autem in sequenti (4) plenius tractabimus, cum *origo mali,* et in qua re coalescat, investigabitur.

An voluntas praecesserit illud peccatum? — Si vero quaeritur, utrum *voluntas* illud peccatum *praecesserit?* — Dicimus, quia peccatum illud et in *voluntate* et in *actu* constitit; et voluntas actum praecessit; sed ipsam voluntatem *alia* hominis *voluntas mala* non praecessit; atque ex diaboli persuasione et hominis arbitrio illa voluntas mala prodiit, qua iustitiam deseruit et iniquitatem inchoavit; et ipsa voluntas iniquitas fuit.

(1) *De Gratia et Lib. Arb.* c. 3.
(2) S. Prosper, Lib. *Sentent.*
(3) S. August. l. cit.
(4) Dist. 34.

SUPER DISTINCTIONE XXII. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIO UNICA.

731. ([1]) — **Proponitur quaestio.** — Circa *distinctionem vigesimam secundam* quaeritur:

Utrum peccatum primi hominis fuerit ex ignorantia?

732. — **Argumenta principalia** (1). — Quod sic: — *a*) August., *De Civit.* XIV. (2) et etiam XI. *Super Genes.* c. 42, dicit quod Adam credidit peccatum suum fuisse veniale.

b) Item, omnis peccans vel peccat ex *electione*, vel ex *passione*, vel ex *ignorantia:* illud peccatum non fuit ex *passione*, quia nulla inordinata passio potuit esse ante primum peccatum: nec ex *electione*, quia electio sequitur consilium; unde electionis defectus videtur provenire ex ratione, cuius defectus praesupponit peccatum: (quod non convenit (*a*)) quantum ad illum statum; ergo ex *ignorantia* peccavit.

733. — **Contra**: — I. *ad Timot.* II. v. 14: *Adam non est seductus*, sed Eva (3).

734. ([2]) — **Peccati ex ignorantia distinctio.** — *Respondeo:* — *a)* Proprie loquendo *peccatum ex ignorantia* est *triplex:* vel ubi ignorantia est *causa*, et sic *praecedit* peccatum, quia si sciret non peccaret, et sic est quasi dispositio ad peccatum: secundo modo *concomitatur* peccatum; sic enim dicitur peccare ignorans, vel aliquis peccando ignorare: tertio modo potest ignorantia *sequi* ex peccato quasi poena eius.

b) Item distinguitur, quod potest accipi pro simplici *nescientia*, vel pro ignorantia *erronea*.

c) Item distinguitur, quod (*b*) potest esse ipsius *facti in se*, vel quoad aliquas *circumstantias*, vel quoad aliquid *consequens*.

735. — **An et qua ignorantia Adam peccaverit?** — *a)* Loquendo ergo de ignorantia quae est *error*, sic non peccavit ex ignorantia, quia error non praecessit, ita scilicet quod crederet illud factum esse bonum, vel bonum ex hoc sequi; quia,

---

(*a*) Deest in Ed. Ven. (*b*) Ed. Ven. Secundo potest.

(1) Solvuntur ad n. 736.

(2) Cap. 11. (3) *Mulier autem seducta in praevaricatione fuit.*

ut dicit August. III. *De Lib. Arb.*, *approbare vera pro falsis est naturae lapsae, non institutae.*

b) Contra si offerebatur sibi quando peccavit bonum *verum*, in eligendo non peccavit; si bonum *apparens*, erravit. — *Dico* quod aliquid *simplex* offerebatur sibi, et ut verum bonum potuit apprehendi, scilicet diligere uxorem; tamen non est usus sicut apprehendit. Unde scivit esse melius Deo placere quam uxori; et volitio qua voluit uxori placere fuit peccatum. Et ante illam non habuit *errorem* nisi *improprie* vocando errorem; et ideo prius peccavit quam erravit. Cuius probatio est, quia si ante peccatum erravit, bonum aliquid ergo *apparuit* sibi quod *non erat* bonum, sed apparebat, et tunc circa *principium* potuit esse *error*, quia illud est principium quod apparet de se verum. (3) *c) Si* autem *dicatur* quod non est *principium*, ergo si apparuit falsum ex syllogismo falso in *forma*, non concluditur sibi necessario, quia non oportet voluntatem adhaerere propter syllogismum *sophisticum*. Si ex syllogismo falso in *materia*, quaero: aut *de se* apparet falsum, et sic esset oppositum principii veri, quod neminem deciperet: si *ex alio* appareret falsum, tunc erit processus in infinitum, aut erit devenire ad aliquod quod *de se* apparet falsum (*a*).

d) Ideo dicendum quod non peccavit ex *errore*.

e) Similiter ignorantia *facti* non praecessit peccatum; scivit enim hoc esse contra praeceptum Dei: comedere de ligno.

f) Sed ignorantia *circumstantiarum* consequentium, utpote utrum *tanta poena* sequeretur, bene potuit habere illam ignorantiam ante peccatum.

g) Similiter ignorantia potuit *sequi* peccatum primum in quantum ex immoderato appetitu complacendi uxori suae peccando credidit oppositum, scilicet esse *veniale* quod erat *mortale*.

736. — Solvuntur argumenta principalia. — *a)* Ad *primam rationem* [n. 732 *a*] dicendum quod ista credulitas erronea vel *concomitabatur*, vel *sequebatur* primum peccatum.

b) Ad *secundum* [n. 732 *b*] dico quod peccavit ex *electione*, in eo quod elegit sic complacere uxori; non tamen intelligendo *electionem* prout est * conclusio * syllogismi practici; potuit enim quod inordinate appetiit fuisse absolute apprehensum, apprehensione simplici, absque aliquo erroneo iudicio praecedente, et hoc sufficit ad hoc quod illud inordinate appeteret.

(*a*) Ed. Ven. verum.

DISTINCTIO VIGESIMA TERTIA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Quare Deus permiserit hominem tentari, quem sciebat casurum? — Praeterea quaeri solet, « cur Deus hominem *tentari permiserit,* quem decipiendum esse praesciebat? — Sed non esset laudabile homini, si ideo bene vivere posset, quia nemo male vivere suaderet, cum in natura haberet *posse,* et in potestate haberet *velle* non consentire suadenti, Deo iuvante » (1); « et est gloriosius non consentire quam tentari non posse » (2).

Moventur etiam quidam dicentes: « Cur *creavit* Deus quos futuros malos praesciebat? — Quia praevidit *quid boni* de malis eorum esset facturus; sic enim eos fecit, ut relinqueret eis unde aliquid facerent; et si culpabiliter aliquid facerent, illum de se laudabiliter operantem invenirent. A *se* habent voluntatem malam; *ab illo* naturam bonam et iustam poenam » (3). — « Frustra igitur dicitur: non deberet Deus creare quos praesciebat malos futuros; sciebat enim bonis profuturos et iuste pro mala voluntate puniendos » (4).

Addunt etiam: « Talem hominem deberet facere, qui *nollet omnino peccare.* — Concedimus quidem *meliorem* naturam esse quae omnino peccare nollet. Concedant et ipsi non esse *malam* quae talis facta est ut posset non peccare, si vellet, et iuste punitam quae *voluntate,* non *necessitate* peccavit. Cum ergo haec bona sit, illa melior, cur non utramque faceret, ut uberius laudaretur de utraque? Illa enim in sanctis Angelis, haec in hominibus est » (5).

Item inquiunt: « Si Deus *vellet,* et illi boni essent. — Et hoc quidem concedimus; sed melius voluit, ut quod vellent essent, et boni quidem non infructuose, mali vero non impune essent » (6).

---

(1) D. August. *Sup. Genes. ad lit.* Lib. XI. c. 4.
(2) *Ib.* c. 6. (3) *Ib.* c. 9. (4) *Ib.* c. 6.
(5) *Ib.* c. 7. (6) *Ib.* c. 9.

Item inquiunt: « Posset Deus voluntatem eorum vertere in bonum, quia omnipotens est. — Posset revera. Cur non fecit? Quia noluit. Cur noluit? Ipse novit. Non debemus *plus sapere quam oportet* » (1).

Hic qualis secundum animam, et agit de scientia hominis ante peccatum. — « Et quidem secundum animam *rationalis* fuit homo, habens discretionem boni et mali. *Scientiam* quoque *rerum creatarum* et *cognitionem veritatis,* quae primae perfectioni congruebat, mox conditus non incongrue accepisse putatur, et ad illam non studio vel disciplina aliqua per intervallum temporis profecisse, sed ab exordio suae conditionis divinitus illam percepisse » (2).

Quod triplicem habuit homo ante lapsum cognitionem, scilicet: rerum propter se factarum, et Creatoris et sui. — « Fuitque homo primus ante lapsum *triplici cognitione* praeditus: *rerum* scilicet propter se *factarum,* et *Creatoris* et *sui.* — *Rerum* quippe cognitionem hominem accepisse perspicuum est, cum non ipse Creator vel Angelus aliquis, sed homo omnibus animantibus nomina imposuerit (3), ut ostenderetur quod singulorum notitiam homo ipse habuerit. Quae enim propter illum creata erant et ab illo regenda et disponenda erant, horum omnium Deus illi scientiam tribuit et providentiam atque curam reliquit, quia, ut ait Apostolus (4): *Non est cura Deo de bobus.* Quorum aliorumque animalium Deus homini curam reliquit et providentiam, ut dominationi eius subiicerentur et ratione illius gubernarentur; ut sciret illis necessaria providere, a quibus emolumentum debebat recipere. Hanc autem scientiam homo peccando non perdidit, sicut nec illam qua carnis necessaria providentur; et idcirco in Scriptura homo de huiusmodi non eruditur, sed de *scientia animae,* quam peccando amisit » (5).

De cognitione Creatoris. — « Cognitionem quoque *Creatoris* primus homo habuisse creditur. Cognovit enim a quo creatus fuerat, non eo modo cognoscendi quo ex *auditu* (6) solo percipitur, quo modo a credentibus absens quaeritur, sed quadam *interiori* aspiratione, qua Dei praesentiam contemplabatur; non tamen ita *excellenter* sicut post hanc

---

(1) *Ib.* c. 10 — *Rom.* c. XII. v. 3.
(2) Hugo, I. *De Sacr.* p. 6. c. 12-15.
(3) *Gen.* c. II. vv. 19-20.
(4) *I. Cor.* c. IX. v. 9.
(5) Hugo, l. cit.
(6) *Rom.* c. X. v. 17.

vitam Sancti visuri sunt, neque ita in *aenigmate* (1) qualiter in hac vita videmus » (2).

De cognitione sui. — « Porro *sui* cognitionem idem homo talem accepisse videtur, ut et quid deberet *superiori,* et quid *aequali* et *inferiori* non ignoraret. Conditionem quoque suam et ordinem, scilicet qualis factus esset, et qualiter incedere deberet, quid agere, quid cavere, intellexit. Si horum notitiam non habuisset, non esset reus praevaricationis, neque seipsum cognovisset » (3).

Utrum homo praescius fuerit eorum quae sibi futura erant? — « Si autem quaeratur, utrum homo scientiam habuerit eorum quae circa eum *futura* erant, id est, si *ruinam* suam praesciverit, et similiter, si praescierit *bona* quae habiturus fuisset, si in obedientia perstitisset? — Responderi potest quod ei magis *facienda* indicta sunt quam *futura* revelata. Accepit enim scientiam et praeceptum eorum quae facienda fuerant, sed non habuit praescientiam eorum quae futura erant » (3). Non fuit ergo homo praescius sui *casus,* sicut et de Angelo diximus; quod Augustinus *Super Genes.* (4) asserit, ratione utens, quam supra (5) posuimus.

« Haec de *scientia* hominis, quantum ad *primum statum* pertinet, dixisse sufficiat » (6).

---

(1) *I. Cor.* c. XIII. v. 12.
(2) Hugo, l. cit.
(3) Hugo, ib.
(4) Lib. XI. c. 17.
(5) Dist. 4, pag. 345.
(6) Hugo, l. cit.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE XXIII. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIO UNICA.

737. ([1]) — **Proponitur quaestio.** — Circa *distinctionem vigesimam tertiam* quaero:

Utrum Deus possit facere voluntatem creaturae rationalis impeccabilem per naturam?

738. — **Argumenta principalia** (1). — Quod sic, probo: — *a)* Deus potest facere aliquod *corpus* quod non potest *deordinari* a motu suo, (ut est corpus coeli (*a*)); ergo similiter potest facere aliquem *spiritum* qui non poterit *deordinari* a motu suo; ergo erit *impeccabilis.*

b) Item, Deus potest facere voluntatem aliquam quae *necessario tendat* in aliquod bonum, puta in finem; ergo facere poterit quod necessario ista voluntas tendat in *omne ordinatum* ad illum *finem;* quare, etc. — *Antecedens* patet per August., XIII. *De Trinit.* (2), qui dicit quod omnes volunt necessario beatitudinem. — *Consequentia* probatur; eadem enim necessitate qua aliquid tendit in finem tendit et in ea quae sunt ad finem.

c) Praeterea, Anselmus dicit, et est supra [n. 449 *c*] dictum, quod *posse peccare non est libertas, nec pars libertatis:* sed quod non est de essentia alicuius potest per potentiam Dei, saltem si est absolutum, fieri sine illo; ergo liberum arbitrium esse sine potentia peccandi non includit contradictionem.

([2]) *d)* Item, Deus potest facere creaturam impeccabilem per *gratiam;* ergo et per *naturam.* — *Antecedens* patet de Angelis confirmatis. — *Consequentia* probatur; quia Deus potest facere in creatura quicquid non repugnat limitationi creatu-

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(1) Solvuntur ad n. 743.

(2) Cap. 3. 5 et 8.

rae: sed non repugnat naturae limitatae quod Deus creet aliquam creaturam in qua unitive contineatur perfectio charitatis vel gratiae; charitas enim est quid finitum, sicut et gratia; et ideo non possunt facere creaturam infinitam, licet unitive contineantur in ea; et ita (*a*) videtur, cum Deus possit omni creatura data nobiliorem creare, quod possit creare creaturam in tali gradu entitatis, quod unitive contineat perfectionem charitatis et gratiae. — Vel proba sic *consequentiam:* quia quod non opponitur alicui creaturae potest concreari illi, et per consequens potest esse *connaturale* sibi: gratia vel charitas est huiusmodi respectu rationalis creaturae; ergo, etc.

e) Item, aliqua voluntas potest esse et est impeccabilis in primo instanti creationis; quia in primo instanti tali est motus voluntatis *naturalis,* et per consequens rectus naturaliter et necessario; ergo et in quolibet instanti sequenti potest voluntas illa talis continuari. — *Consequentia* patet, quia ex quo manet forma eadem in instantibus sequentibus sicut in primo, si in primo potest et necessario est impeccabilis, igitur et in aliis.

739. — (3) **Oppositum:** — *a)* Anselmus, *Cur Deus homo?,* lib. II. c. 10, in fine, respondens discipulo quaerenti ab eo, cur non potuit Deus facere creaturam rationabilem impeccabilem per *naturam?,* dicit Anselmus: quia non potuit ipsam facere *Deum;* ergo nulla creatura potest esse impeccabilis, nisi sit assumpta a supposito divino.

b) Item, hoc idem dicit August., *Contra Maximum,* lib. III. c. 12; unde dicit ibi quod *Angeli peccaverunt, et daemones facti sunt, et cuicumque rationali creaturae praestatur ut peccare non possit, non est hoc naturae propriae, sed Dei gratiae.*

c) Item, Hieronymus, in *Tractatu de filio prodigo,* dicit quod *solus Deus est in quem non potest cadere peccatum.* Et ponitur *dist.* 7 c. 2 [Vid. sup. pag. 401].

740. (4) — **Aliorum rationes ad probandum impossibilem esse creaturam impeccabilem per naturam.** — Ad *quaestionem* dicitur quod Deus *non potest hoc facere.* — Quod patet per *auctoritates* dictas et per *rationes.* — *a)* Prima talis est:

(*a*) Ed. Ven. ideo.

omnis voluntas quae non est regula suae actionis, sed habet regulam superiorem, aliam scilicet a se, potest ab ista, sibi dimissa, discrepare, et per consequens peccare: sed omnis voluntas creata est huiusmodi, etc. (1).

b) Praeterea, voluntas creata, sibi derelicta, vel secundum se considerata, non tantum habet pro obiecto adaequato primum bonum et *verum,* quod est *finis ultimus,* sed bonum quod convertitur cum *ente,* scilicet bonum commune ad bonum *verum* et ad bonum *apparens:* sed nulla potentia esse potest quae *naturaliter* non posset tendere in *totum* suum obiectum; ergo omnis voluntas creata per *naturam* potest tendere in bonum *apparens,* et per consequens poterit deficere et deviare (2).

c) Item, omnis creata voluntas, ex hoc quod est de *nihilo,* necessario *tendit* in *nihil;* ergo non potest de nihilo creari, quin possit *deficere* (3).

741. (5) — Impugnantur. — *Dico* quod *istae rationes non concludunt.*

a) Ad *primam:* nego *assumptum;* non enim est necesse quod voluntas quae *non est sua regula* in agendo possit *deficere;* sufficit enim quod in agendo conformetur *necessario* regulae quae non potest deviare. — *Exemplum:* intellectus noster non est * regula sua circa * (*a*) prima principia intelligibilia, quia ante omnia (*b*) intelligere est sicut *tabula rasa,* in qua nihil depictum est; et tamen intellectus noster circa prima principia non potest errare, II. *Metaph.*, cum tamen non sit in intelligendo regula sua. Eodem modo de *voluntate beati;* nam in operando non potest errare. — Unde omne illud quod *necessario conformatur* regulae suae, etsi non *sit ipsa regula* sua, non potest plus deficere quam ipsa regula sua.

b) Contra *secundam rationem:* quidquid sit obiectum voluntatis divinae, voluntas divina extendit se ad *omne* id ad quod extendit se voluntas creata, sicut intellectus divinus extendit se ad omnia intelligibilia ad quae extendit se intellectus creatus; igitur extendit se voluntas divina ad bonum *appa-*

(*a*) Wadd. non est sua prima principia. (*b*) Ed Ven. esse.

(1) Vid. solution. ad n. 741 *a*, confirmationem vero ad n. 742 *a*.

(2) Vid. solution. ad n. 741 *b*, confirmationem vero ad n. 742 *b*.

(3) Vid. solution. ad n. 741 *c*, confirmationem vero ad n. 742 *b*.

rens, sicut voluntas creata: et tamen non potest *deviare.* Et similiter voluntas *beati* extendit se ad quodcumque obiectum extendit se voluntas damnati: et tamen non sequitur quod possit *peccare.* — *Dico* igitur quod bonum *apparens* potest esse obiectum voluntatis Dei et beati; non tamen quantum ad *omnem actum* voluntatis quem habet circa illud *viator* vel *damnatus;* quia duplex est actus voluntatis, scilicet *velle* et *nolle* [nn. 425 et 727, Lib. I. n. 1200]; ideo bonum *apparens* potest esse obiectum *Dei* voluntatis et *beati,* sed non respectu *cuiuscumque* actus voluntatis.

c) Ad *aliud;* si concedatur quod voluntas sibi demissa *tendat* in *nihil,* tamen ex hoc non sequitur quod possit *peccare* vel errare; quia pari ratione, cum *intellectus* sit ex *nihilo,* potest deficere, et per consequens, secundum tuam rationem, posset *errare* circa *prima principia:* quod falsum est, quia circa prima principia non potest errare, stante natura sua. Similiter *amare Deum* est actus voluntatis *creatae* de *nihilo;* et tamen, stante actu, impossibile est ipsum *deficere* a rectitudine, ita quod posset esse non rectus. Si etiam esset bona ratio, concluderet quod *lapis* posset peccare, quia sibi demissus *tendit* in *nihil,* et voluntas etiam *beati.* — *Dico* igitur quod omnis creatura potest *tendere* in *nihil* et in *non esse,* eo quod de *nihilo* est, et sua *actio* similiter *tendit* in *non esse,* et huiusmodi tendentia surgit necessario ex *natura* rei; sed ex hoc non potest poni defectus *culpabilis.*

742. (6) — Ostendit Doctor Deum non posse facere voluntatem creatam impeccabilem per naturam, bene vero per gratiam. — *Dico* igitur ad *quaestionem* quod *non potest fieri* talis natura sive *voluntas* quae sit *impeccabilis per naturam;* quia *auctoritates* Sanctorum sunt expresse de hoc [n. 739].

a) Ad quod *probabiliter* declarandum suppono hic quod omnis voluntas potest appetere *commodum,* quia hoc competit appetitui sequenti apprehensionem; et si omnis appetitus potest appetere commodum, potest appetere *proprium* commodum. — Tunc sic probatur: omnis voluntas, in qua non *necessario* coniunguntur *appetere* commodum et *recte* appetere, potest appetere *recte* et *non recte:* sed in nulla voluntate creata possunt coniungi illa *necessario;* igitur, etc. — *Minor* patet, quia nulla voluntas potest appetere *recte,* ex hoc solo quod *appe-*

tit, nisi voluntas Primi. — *Maior* est similiter plana, quia ex quo non necessario coniunguntur, unum potest ab alio separari.

Dices quod voluntas potest creari talis, quae, ex hoc quod appetit, *recte appetit,* et potest creari in tali natura, quod non possit appetere nisi *conformiter* regulae suae, et per consequens in appetendo, sive ex hoc quod appetit, non poterit non recte appetere, sicut nec regula. — *Contra:* omnis voluntas, sicut potest sibi velle commodum, sic videtur quod potest velle eo modo quo esset sibi *maius commodum,* et sic inesset sibi; qui quidem modus non est *ordinatus a Deo,* ut suppono; et per consequens voluntas appetens commodum, sub tali modo quo esset sibi *maius* vel *summum* commodum, *non conformabitur regulae* suae.

Ex hoc potest *confirmari* ratio *prima* [n. 740 *a*] soluta [n. 741 *a*] sic: omnis voluntas quae non est *sua regula,* nec *necessario* est *conformis regulae* suae, potest *deficere* in rectitudine: sed omnis voluntas creata, derelicta naturae suae, est talis, ut patet.

(7) *b)* Item *secundo* arguo: omnis voluntas quae in appetendo non est satiata nec quietata, nec potest, sibi demissa, quietari, nisi in *obiecto infinito,* quod non habet praesens, et per consequens *non tendit actualiter* in illud, talis, inquam, voluntas potest appetere aliquid *non in ordine ad illud,* vel tendere in bonum *apparens,* ex quo non est immobilitata in isto infinito: sed omnis voluntas creata, naturaliter sibi demissa, est huiusmodi; quare, etc.

Et ex hoc potest *confirmari* et verificari *secunda* ratio [n. 740 *b*] soluta [n. 741 *b*], quae dicebat obiectum voluntatis creatae esse bonum indifferens ad *apparens* bonum et ad *verum* bonum; quia enim voluntas creata in puris naturalibus non potest necessario immobilitari in summo bono, ideo potest tendere in aliud non in ordine ad illud.

Et *tertia* ratio [n. 740 *c*] etiam soluta [n. 741 *c*] posset etiam ex hoc *confirmari.*

c) Teneo igitur, propter *auctoritates* magis, quod Deus non potest facere voluntatem rationalem impeccabilem *per naturam,* sed per *donum supernaturale.* — Sed *quomodo,* dicendum est Lib. IV. *dist.* 49, in materia de *beatitudine* (1).

---

(1) q. 6.

743. ([8]) — Solvuntur argumenta principalia. — *a)* Ad *primum* [n. 738 *a*]: verum est quod Deus potest facere corpus quod non potest *deordinari* in suo motu deordinatione *culpabili*, quia corpus tale non potest esse susceptibile *peccati* vel *culpae*, sicut voluntas; tamen non potest facere corpus quod non posset moveri *difformiter*, nec cui *repugnet necessario* ex principio *intrinseco* difformiter moveri, si Deus velit illud sic movere. — Et per simile, voluntas, quae ex natura sua creatur *libera*, non potest creari, quin, naturae suae dimissa, posset se movere sic *ordinate* vel *aliter*, vel quin possit sic moveri et *contrario modo*, quantum est de se; nisi imaginetur unus Angelus, sicut fingit Ansel., *De Casu diab.* [n. 389], quod primo esset quaedam *natura*, et deinde daretur sibi *affectio commodi, sine ratione;* tunc ista voluntas non esset capax *peccati*, nisi daretur sibi plus, sicut etiam est in phreneticis et in habentibus usum rationis perpetuo impeditum; talis enim non est capax peccati, nec actus meritorii, cum illis circumstantiis. Sed quaestio intelligi debet de habente *voluntatem* et simul *usum rationis.*

b) Ad *aliud* [n. 738 *b*] dico, sicut dixi in I. [n. 193], quod voluntas creata *non necessario tendit* in finem sibi ostensum, nec in universali, nec in particulari. — Tenendo tamen communem viam, potest dici quod non sequitur: tendit necessario in hoc bonum *infinitum;* ergo et in *quodlibet* quod est *in illud ordinatum,* quia in illis non est perfecte ratio boni; et si etiam tenderet in finem *necessario,* non sequitur quod tenderet in omne quod est ad finem *modo debito.*

([9]) *c)* Ad *aliud* de Anselmo [n. 738 *c*], *posse peccare non est libertas, nec pars libertatis,* dico quod verum est quod posse praecise in *peccatum,* quod est carentia vel privatio debitae circumstantiae, non est libertas vel libertatis pars; tamen posse in *actum* cui annexa est deformitas est bene pars libertatis, non simpliciter, sed *creatae.* — *Vel dici potest,* et redit quasi in idem, quod potest loqui de *posse peccare* prout dicit ordinem ad *actum talem,* qui quidem ordo est relatio, quae nihil est sui fundamenti vel potentiae quae est principium illius actus, et sic *posse peccare* non est *libertas* vel *pars libertatis.* Nec tamen sequitur fundamentum nec principium illius actus posse esse sine tali respectu, quia quando respectus de neces-

sitate sequitur fundamentum, licet non sit pars vel aliquid *fundamenti*, tamen non potest esse fundamentum sine illo, sicut nec respectus * iste * sine fundamento. Si autem accipiatur *posse peccare* pro *fundamento* illius respectus, quod quidem fundamentum est principium actus cui annexa est deformitas, potest esse pars libertatis huius: non dico libertatis *absolute*, quae abstrahit a creata et increata, sed est pars libertatis *creatae*. Unde deformitas actus magis convenit libero arbitrio in quantum *creatum* quam in quantum *liberum* [Vid. n. 477*c*].

d) Ad *aliud* [n. 738 *d*]: an Angeli beati vel homines sint *impeccabiles* per *gratiam*, patebit in IV (1). — Et si ita sit, nego tamen *consequentiam;* quia illud quod habet de ratione sua formali quod sit *perficiens* alterum, et alterum sit *susceptivum* illius, et de ratione sua est perfectibile ab illo, haec in quantum huiusmodi sunt *diversa primo*, in tantum quod impossibile est quod unum, quantumcumque crescat in perfectione substantiali et essentiali in suo genere, sit alterum essentialiter vel contineat illud unitive, sicut patet de materia et forma, substantia et accidente; nam, stante limitatione subiecti, impossibile erit ipsum includere perfectionem suam essentialiter et unitive: puta si potentia materiae sit potentia receptiva formae, quantumcumque crescat huiusmodi potentia in perfectione talis potentiae, nunquam continebit unitive formam, nec subiectum sive substantiam accidens; sed quantumcumque crescerent huiusmodi perfectibilia, tantum crescerent in capacitate et potentia; nisi poneretur substantia creata *formaliter infinita*, sicut Deus, tunc enim unitive contineret suas perfectiones, et esset eadem eis, sicut Deus: quod est impossibile, ipsam scilicet esse infinitam. Quantumcumque igitur charitas sit perfectio finita, vel gratia, tamen nullus gradus entis sive substantiae, quantumcumque maximus, ex quo tamen finitus est, potest esse, in quo unitive perfectio charitatis contineatur. Quantum igitur cresceret creatura rationalis in entitate et nobilitate substantiali, tantum cresceret in potentia vel capacitate, et non aliter; quantumcumque etiam concrearetur gratia alicui creaturae, semper tamen gratia esset *gratia*, nec esset *naturalis*, ita quod de natura sua vel consequens naturam necessario.

(1) Dist. 49. q. 6. n. (10) seqq.

(10) *e)* Ad *ultimum* [n. 738 *e*] dico quod motus *naturalis* vel inclinatio voluntatis in finem non est actus *elicitus*. Si tamen voluntas in primo instanti habeat actum elicitum, non video quin possit tunc *peccare*. Nullus tamen actus elicitus voluntatis est *naturalis*, nisi pro tanto quia est *conformis inclinationi naturali*, quae non est actus elicitus; sed omnis actus voluntatis elicitus est mere *liber*. — Illi autem qui negarent voluntatem Angeli vel hominis posse habere actum elicitum *nisi rectum* in primo instanti, dicerent quod non est simile de *primo* instanti et de *aliis*, quia dicerent quod totum quidquid est in primo instanti creationis vel productionis esset a producente vel creante, et ideo in primo instanti non posset peccare, nisi redundaret in Deum; sed in sequentibus instantibus aliis potest elicere actum bonum vel malum. — De actu tamen *elicito* Angeli, utrum in primo instanti potuit esse malus, dictum est supra [n. 405].

DISTINCTIO VIGESIMA QUARTA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

De gratia hominis et de potentia ante casum. — Nunc diligenter investigari oportet, quam *gratiam* vel *potentiam* habuerit homo ante casum, et utrum per eam potuerit stare, vel non. — Sciendum est igitur quod homini in *creatione,* sicut de Angelis diximus (1), datum est per *gratiam* auxilium et collata est potentia, per quam poterat *stare,* id est, non declinare ab eo quod acceperat; sed non poterat *proficere* in tantum ut per gratiam *creationis,* sine alia, mereri salutem valeret. Poterat quidem per illud auxilium gratiae *creationis* resistere malo, sed non perficere bonum. Poterat tamen per illud *bene* vivere quodam modo, quia poterat vivere sine peccato; sed non poterat sine alio gratiae adiutorio *spiritualiter* vivere, quo vitam mereretur aeternam. — Unde Augustinus in *Enchir.* (2): « Sic factus est homo rectus, ut et manere in ea rectitudine posset, non sine divino adiutorio, et suo fieri perversus arbitrio. Utrumlibet horum elegisset, Dei voluntas fieret, vel *ab illo,* vel *de illo.* Et quia suam maluit facere voluntatem quam Dei, *de illo* facta est voluntas Dei ». Item in *eodem* (3) « Sic oportebat hominem fieri, ut et bene posset velle et male; nec frustra, si bene; nec impune, si male ». Idem quoque in *lib. De Correptione et Gratia* (4) ait: « Si hoc adiutorium vel Angelo vel homini, cum primum facti sunt, defuisset, quoniam non talis natura facta erat, ut sine divino auxilio posset manere, si vellet, non utique sua culpa cecidisset; defuisset quippe adiutorium, sine quo manere non posset ». Idem: « Dederat Deus homini bonam voluntatem; in illa quippe eum fecerat rectum; dederat adiutorium, sine quo non posset in ea manere, si vellet, et per quod posset. Ut autem hoc vellet, in eius dimisit arbitrio ». In eodem: « Acceperat *posse,* si vellet, sed non habuit *velle* quo posset; nam si habuisset, perseverasset ». — His testimoniis evidenter monstratur quod homo rectitudinem et bonam voluntatem in creatione accepit atque *auxilium* quo *stare poterat,* alioquin non sua culpa videretur cecidisse.

---

(1) Dist. 5, pag. 348.
(2) Cap. 107.
(3) Cap. 105.
(4) Cap. 11.

Qualis fuerit illa rectitudo et bonitas voluntatis, in quà creatus est? — Sed quomodo *rectam* et *bonam* voluntatem habuit homo, si per eam nec mereri vitam valuit, nec ea stare voluit? — Quia nec aliquid *mali* ea tunc volebat, et ad tempus stare valuit, sed non perseveranter; et ideo recta et bona fuit tunc voluntas hominis.

Oppositio contra illud quod dictum est, hominem non potuisse proficere. — Ad hoc autem quod dicimus, hominem non potuisse *proficere* vel mereri per gratiam *creationis,* solet opponi sic: per illud auxilium gratiae creationis potuit *stare* in bono quod acceperat; potuit ergo *resistere tentationi:* sed resistere tentationibus atque suggestionibus malis *meritum* est ac bonum remunerabile: omne autem bonum meritum *profectus* est; per gratiam igitur creationis *proficere* potuit, sine adiectione alterius gratiae. — Ad quod dicimus quia resistere malo et non consentire tentationi non fecisset illi *meritum,* etsi non consensisset, quia nihil in eo erat quod ad malum impelleret: sicut Angelis, qui non ceciderunt, non fuit meritum, quod steterunt, id est, quod non corruerunt. Nobis autem *meritum* est aliquando, si malum non facimus, sed resistimus, ibi dumtaxat ubi causa subest, quae nos id facere movet, quia ex peccati corruptela proni sunt ad lapsum gressus nostri (1). Ubi autem non intervenit causa nos ad malum impellens, non meremur, si ab eo declinamus; declinare enim a malo semper vitat poenam, sed non semper meretur palmam.

De adiutorio homini in creatione dato, quo stare poterat. — Hic considerandum est, quod fuerit illud *adiutorium* homini datum in creatione, quo poterat manere, si vellet. — Illud utique fuit *libertas arbitrii,* ab omni labe et corruptela immunis, atque *voluntatis rectitudo,* et omnium *naturalium potentiarum* animae *sinceritas* atque *vivacitas.*

De libero arbitrio (2). — *Liberum* vero *arbitrium* est *facultas rationis et voluntatis, qua bonum eligitur, gratia assistente, vel malum, eadem desistente.* Et dicitur *liberum* quantum ad *voluntatem,* quae ad utrumlibet flecti potest; *arbitrium* vero quantum ad *rationem,* cuius est facultas vel potentia illa, cuius etiam est discernere inter *bonum* et *malum;* et aliquando quidem discretionem habens boni et mali, quod *malum* est eligit, aliquando vero quod *bonum* est. Sed quod *bonum* est *nisi gratia adiuta* non eligit, *malum* vero *per se* eligit. Est enim in anima rationali voluntas naturalis, qua naturaliter vult bonum, licet *tenuiter* et *exiliter,* nisi gratia iuvet, quae adveniens

---

(1) *Gen.* c. VIII. v. 21.

(2) Cfr. Dist. 25, pag. 678.

iuvat eam et erigit, ut *efficaciter* velit bonum. Per se autem potest velle malum efficaciter. Illa igitur rationalis animae potentia, qua bonum vel malum potest velle, utrumque discernens, *liberum arbitrium* nuncupatur. Quod bruta animalia non habent, quia ratione carent; habent tamen sensum et apppetitum *sensualitatis* (1).

De sensualitate. — Est enim *sensualitas quaedam vis animae inferior, ex qua est motus, qui intenditur in corporis sensus atque appetitus rerum ad corpus pertinentium. Ratio* vero vis animae est superior; quae, ut ita dicamus, duas habet partes vel differentias, *superiorem* et *inferiorem.* Secundum *superiorem* supernis conspiciendis vel consulendis intendit; secundum *inferiorem* ad temporalium dispositionem prospicit. — Quidquid ergo in anima nostra nobis considerantibus occurrit, quod non sit commune cum bestiis, ad *rationem* pertinet; quod autem in ea reperis commune cum belluis, ad *sensualitatem* pertinet. Et ubi nobis gradatim in consideratione partium animae progredientibus primum aliquid occurrit quod non est commune cum bestiis, ibi incipit *ratio.* Hoc autem Augustinus docet XII. *lib. De Trinit.* ita dicens (2): « Videamus, ubi sit quasi quoddam hominis *exterioris interiorisque* confinium. Quidquid enim habemus in animo commune cum pecore, recte dicitur ad *exteriorem hominem* pertinere. Non enim solum corpus *homo exterior* deputabitur, sed adiuncta quadam vita sua, qua compages corporis et omnes sensus vigent, quibus instructus est ad exteriora sentienda ». Ascendentibus ergo introrsum quibusdam gradibus considerationis per animae partes, ubi incipit aliquid occurrere quod nobis non sit commune cum bestiis, ibi incipit *ratio,* ubi homo *interior* iam possit agnosci » (3).

« Rationis autem pars *superior* aeternis rationibus conspiciendis vel consulendis adhaerescit; portio *inferior* ad temporalia gubernanda deflectitur » (4). « Et illa rationis intentio qua contemplamur aeterna *sapientiae* deputatur; illa vero qua bene utimur rebus temporalibus *scientiae* deputatur » (5). — « Cum vero disserimus de natura mentis humanae, de *una* quadam re disserimus, nec eam in haec duo, quae commemoravimus, nisi per *officia* geminamus » (6). — « Carnalis autem vel sensualis animae motus, qui in corporis sensus intenditur, nobis pecoribusque communis est, qui seclusus est a ratione *sapientiae,* rationi autem *scientiae* vicinus est » (7).

---

(1) Ex Hugone, *Sent.* t. 3. c. 7.
(2) Cap. 1.
(3) *Ib.* c. 8.
(4) *Ib* c. 7.
(5) *Ib.* c. 14.
(6) *Ib.* c. 4.
(7) *Ib.* c. 12.

Quod talis est ordo peccandi vel cadendi in nobis, qualis fuit in primis hominibus. — Illud quoque praetermittendum non est, quod talis nunc in uno homine *tentationis* est *ordo* et *progressio,* qualis tunc in primis praecessit parentibus; ut enim tunc serpens mulieri malum suasit, ipsaque consensit, deinde viro suo dedit, sicque consummatum est peccatum, ita et nunc in nobis pro *serpente* est sensualis motus animae, pro *muliere* inferior portio rationis, pro *viro* superior rationis portio. Et hic est vir, qui secundum Apostolum (1) dicitur *imago et gloria Dei;* et illa est mulier, quae secundum eumdem, dicitur *gloria viri.*

Atque inter hunc virum et hanc mulierem est velut quoddam *spirituale coniugium* naturalisque contractus, quo *superior* rationis portio, quasi *vir,* debet praeesse et dominari; *inferior* vero, quasi *mulier,* debet subesse et obedire. Ideo vir, secundum Apostolum (2), non debet habere *velamen,* sed mulier. — Et sicut in cunctis animantibus non est repertum homini *adiutorium simile sibi* (3), sed de illo sumptum quod ei formaretur in coniugium, ita et in partibus animae, quas cum pecoribus habemus communes, nullum menti nostrae simile est adiutorium. Unde Augustinus in *eodem* (4): « Illud nostrum quod in actione temporalium tractandorum ita versatur, ut non sit nobis commune cum pecore, *rationale* est quidem, sed ex illa rationali mente, qua subhaeremus intelligibili et incommutabili veritati, tamquam ductum et inferioribus tractandis gubernandisque deputatum est. Sicut enim in omnibus pecoribus non est inventum viro adiutorium simile illi, nisi de illo detractum in coniugium formaretur, ita menti nostrae, qua supernam consulimus veritatem, nullum est ad usum rerum temporalium, quantum naturae hominis satis est, simile adiutorium ex animae partibus quas communes cum pecoribus habemus. Ideoque rationale nostrum non ad unitatis divortium separatum, sed in auxilium societatis quasi derivatum, in suo dispertitur officio. Et sicut una caro est duorum in masculo et in foemina, sic intellectum nostrum, et actionem sive rationem et appetitum rationalem, vel si aliquo modo significantius dici possunt, una mentis natura complectitur, ut sicut de illis dictum est (5): *Erunt duo in carne una,* sic de his dici possit: duo in *mente una.* — Ecce ex his aperte intelligi potest qualiter in anima hominis exsistat *imago* illius *coniugii,* et qualiter in singulis nostrum spiritualiter sint illa tria, scilicet *vir, mulier, serpens.*

---

(1) *I. Cor.* c. XI. v. 7.
(2) *Ib.* v. 6.
(3) *Gen.* c. II. v. 20.
(4) *De Trinit.* Lib. XII. c. 3.
(5) *Gen.* c. II. v. 14.

Qualiter per illa tria in nobis consummetur tentatio. — Nunc superest ostendere, quomodo per haec tria in nobis *consummetur peccatum;* ubi agnosci poterit, si diligenter intendatur, quid sit in anima *mortale,* vel *veniale* peccatum. Ut enim ibi serpens suasit mulieri, et mulier viro, ita et in nobis *sensualis motus,* cum illecebram peccati conceperit, quasi serpens suggerit mulieri, scilicet *inferiori* parti rationis, id est, rationi *scientiae;* quae si consenserit illecebrae, mulier edit cibum vetitum; post de eodem dat viro, cum *superiori* parti rationis, id est rationi *sapientiae,* eamdem illecebram suggerit; quae si consentit, tunc vir etiam cum foemina cibum vetitum gustat. Si ergo in motu *sensuali* tantum peccati illecebra teneatur, *veniale* ac levissimum est peccatum.

Quando mulier sola manducat cibum vetitum. — Si vero *inferior* pars *rationis* consenserit, ita ut sola cogitationis delectatione, *sine voluntate* perficiendi teneatur, *mulier* sola manducavit, non vir, cuius auctoritate cohibetur voluntas, ne ad opus usque perveniat.

Si vero adsit plena *voluntas perficiendi,* ut si adsit facultas et ad effectum perducatur, *vir* quoque manducat, quia *superior* pars rationis illecebrae consensit; et tunc est damnabile et *grave* peccatum.

Quando autem mulier sine viro gustat, aliquando est *mortale,* aliquando *veniale* peccatum. Ut enim dictum est, tunc mulier sine viro gustat cum ita delectatione cogitationis peccatum tenetur, ut faciendum non decernatur: vel cum quidam terminus et mensura peccato adhibetur a viro, ut non liceat mulieri effraenata libertate in peccatum progredi. Si ergo peccatum non diu teneatur delectatione cogitationis, sed *statim,* ut mulierem tetigit, viri auctoritate repellatur, *veniale* est. Si vero *diu* in delectatione cogitationis teneatur, etsi voluntas perficiendi desit, *mortale* est, et pro eo damnabitur simul vir et mulier, id est totus homo; quia et tunc vir non sicut debuit mulierem cohibuit, unde potest dici consensisse.

Repetitio summam perstringens. — Itaque, ut breviter summam perstringam, quando peccatum ita in anima concipitur, ut illud facere *disponat* vel etiam *perficiat,* aliud frequenter, aliud semel, vel etiam quando delectatione cogitationis *diu* tenetur, *mortale* est. Cum vero in *sensuali motu* tantum est, ut praediximus, tunc *levissimum* est, quia ratio tunc non delectatur. — Ideo autem supra dixi *aliud frequenter, aliud semel,* quia quaedam sunt quae, si tantum *semel* fiant vel facienda disponantur, damnant; quaedam vero non nisi *saepius* fiant vel facienda decernantur: ut de otioso verbo et huiusmodi.

Haec Augustinus in *XII. lib. De Trinit.* (1) tradit ita: « Sicut in illo coniugio primorum hominum serpens manducandum persuasit, mulier autem non manducavit sola, sed viro suo dedit, et simul manducaverunt, ita et in quodam secreto coniugio, quod in uno homine geritur et dignoscitur, cum rationi *scientiae,* quae in rebus temporalibus agendis ratiocinandi vivacitate versatur, animalis sensus ingerit quamdam illecebram, tunc velut *serpens alloquitur* foeminam. Huic autem illecebrae consentire de ligno vetito est edere. Sed iste consensus si sola cogitationis delectatione contentus est, superiori vero auctoritate ita retinentur membra, ut non *exhibeantur arma iniquitatis peccato* (2), sic habendum existimo velut *lignum vetitum mulier sola* comederit. Si autem in consensu illo ita decernitur quodque peccatum, ut, si potestas sit, etiam opere impleatur, intelligenda est *mulier dedisse viro suo* simul edendum illicitum cibum. Neque enim potest peccatum non solum cogitandum suaviter, verum etiam perpetrandum efficaciter mente decerni, nisi et illa mentis intentio, penes quam summa potestas est membra in opus movendi vel ab opere cohibendi, malae actioni cedat. Nec sane cum sola cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidem decernens esse facienda, tenens tamen et volvens libenter, quae statim ut attigerunt animum respui debuerunt, negandum est esse peccatum; sed longe minus quam si et opere statuatur implendum. Et ideo de talibus quoque cogitationibus venia petenda est, pectusque percutiendum et dicendum: *Dimitte nobis debita nostra* (3). Neque enim, sicut in illis duobus primis hominibus personam suam quisque portabat, et ideo si sola mulier cibum edisset illicitum, sola utique mortis supplicio plecteretur, ita dici potest in homine uno, si delectationibus illicitis, a quibus continuo se deberet avertere, cogitatio libenter sola pascatur, nec facienda decernantur mala, sed tantum suaviter in recordatione teneantur, quasi mulierem sine viro posse damnari. Absit hoc credere. Haec quippe *una* persona est, *unus* homo est, totusque damnabitur, nisi haec quae sine voluntate *operandi,* sed tamen cum voluntate animum talibus *oblectandi,* solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per Mediatoris gratiam remittantur ».

Idem quoque in *lib. Contra Manichaeos* (4), de hoc eodem sic ait: « Apostolus dicit (5): *Secundum principem potestatis aeris huius, spiritus, qui nunc operatur in filiis diffidentiae.* Numquid ergo *visibiliter* eis apparet, aut quasi corporeis locis accedit ad eos et operatur? Sed miris modis per *cogitationem* suggerit quidquid potest; quibus sugge-

(1) Cap. 12.
(2) *Rom.* c. VI. v. 13.
(3) *Matth.* c. VI. v. 12.
(4) *De Genes. contra Manich.* Lib. II. c. 14.
(5) *Eph.* c. II. v. 2.

stionibus resistendum est. *Non enim ignoramus* (1) astutias eius. Quomodo enim accessit ad Iudam, quando ei persuasit ut Dominum traderet? (2) Numquid in locis, aut per hos oculos ei visus est? Sed utique, ut dictum est, *in cor eius intravit.* Repellit autem illum homo, si paradisum mentis custodiat, *posuit enim hominem Deus in Paradiso ut operaretur et custodiret illum* (3), quia sic Ecclesiae dicitur in *Canticis Canticorum* (4): *Hortus conclusus, fons signatus*; quo utique non admittitur perversitatis ille persuasor, sed tamen per mulierem decepit. Non enim etiam ratio nostra deduci ad consensionem peccati potest, nisi cum delectatio mota fuerit in illa parte animi quae debet obtemperare rationi tamquam rectori viro. Etiam in unoquoque nostrum nihil aliud agitur nunc, cum ad peccatum quisque delabitur, quam tunc actum est in illis tribus: *serpente, muliere* et *viro.* Nam primo fit suggestio sive per *cogitationem,* sive per *sensus* corporis: vel videndo, vel tangendo, vel audiendo, vel gustando, vel olfaciendo; quae suggestio cum facta fuerit, si *cupiditas* nostra non moveatur ad peccandum, excluditur serpentis astutia. Si autem mota fuerit, quasi iam mulieri persuasum erit; sed aliquando *ratio* viriliter etiam commotam cupiditatem refraenat atque compescit. Quod cum fit, non labimur in peccatum, sed cum aliquantula luctatione coronamur. Si autem ratio consentiat et quod libido commoverit faciendum esse decernat, ab omni vita beata, tamquam de paradiso, expellitur homo; iam enim peccatum imputatur, etiamsi non subsequatur factum, quando rea tenetur in consensione conscientia ».

Quare haec de animae partibus dixit. — Haec de *animae partibus* interseruimus, ut ipsius animae *natura* plenius cognosceretur, et secundum quam sui *portionem* in ea sit *liberum arbitrium* intelligatur, scilicet secundum *rationem,* qua omne peccatum mortale geritur, sed non omne veniale, illud scilicet quod in solo motu sensualitatis exsistit.

Quod sensualitas saepe in Scriptura aliter quam supra accipitur, scilicet, ut etiam inferior rationis portio eius nomine intelligatur. — Non est autem silentio praetereundum quod saepe in Scriptura nomine *sensualitatis* non id solum in anima quod est nobis commune cum pecore, sed etiam *inferior portio rationis,* quae temporalium dispositioni intendit, intelligitur. Quod diligens lector in locis Scripturae, ubi de ipsa fit mentio, vigilanter annotet (5).

(1) *II. Cor.* c. II. v. 11.
(2) *Luc.* c. XXII. v. 3; *Ioan.* c. XIII. v. 2.
(3) *Gen.* c. II. v. 15.
(4) Cap. IV. v. 12.
(5) Cfr. D. August. *De Trinit.* Lib. XII. c. 13.

SUPER DISTINCTIONE XXIV. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIO UNICA.

744. (1) — Proponitur quaestio. — Circa *distinctionem vigesimam quartam* * quaero *:

Utrum portio superior sit potentia distincta a portione inferiori?

745. — Argumenta principalia (1). — Quod sic: — *a)* Secundum August., XII. *De Trinit.* c. 4, *imago est* in superiori portione, sed in inferiori non est (2): sed hoc non esset, si essent *una* et *eadem* potentia.

b) Item, potentiae distinguuntur per *obiecta*, II. *De Anima*: sed obiectum portionis superioris est *aeternum*, et inferioris *temporale*, quae sunt obiecta valde distincta; ergo, etc. — *Confirmatur* III. *Ethic.*: *Sciëntificum* et ratiocinativum sunt alterae particulae animae, quia obiecta eorum, scilicet *necessarium* et *contingens*, differunt genere.

746. — Oppositum per Augustinum, *ubi supra*, in principio capituli, inquit: Animam *in haec duo*, scilicet portionem *superiorem* et *inferiorem*, non *nisi per officia geminamus.*

747. (2) Ostenditur tam portionem superiorem quam inferiorem plures complecti potentias. — *Dico* quod potest esse *unus intellectus* quaestionis, utrum *portio superior* sit *tantum una* potentia, et *portio inferior tantum una alia, distincta ab illa?* — Et tunc dico quod ille intellectus est falsus et impossibilis; quia neutra portio tantum est *una* potentia. Nam, secundum Augustinum, *ubi supra,* portio *superior* est respectu *aeterno-*

---

(1) Solvuntur ad n. 749.

(2) *In eo solo quod ad contemplationem pertinet aeternorum non solum Trinitas, sed etiam imago Dei; in hoc autem quod derivatum est in actione temporalium, etiamsi Trinitas possit, non tamen imago Dei possit inveniri.* — Cfr. Lib. I. d. 3. q. 11. pag. 471 seqq.

rum: sed respectu aeternorum potest esse et est memoria, intelligentia et voluntas, quae sunt *plures* potentiae distinctae; igitur, etc. — *Maior* patet per Augustinum, distinguendo *superiorem* portionem ab *inferiori.* — *Minor* patet per eumdem, qui dicit quod imago Trinitatis, quae non est nisi quantum ad illas tres potentias, est in portione *superiori* (*a*) rationis; ergo sequitur quod portio superior non est *unica* potentia.

b) Quod etiam huiusmodi potentiae dictae sint respectu *aeternorum,* patet per potentias quae ponuntur principia productionum in Divinis, quae sunt necessario *intellectus* et *voluntas;* haec enim principia sive potentiae sunt respectu obiecti *aeterni,* scilicet *essentiae divinae;* non enim praedictae potentiae, intelligendo et volendo obiectum *temporale* sive non aeternum, producunt Filium et Spiritum Sanctum, quia tunc dependerent personae istae a temporali; sed huiusmodi principia vel potentiae, intelligendo et volendo essentiam divinam, quae *aeterna* est, principiant personas. — Igitur similiter erit de huiusmodi potentiis in creatura rationali, scilicet quod memoria, intelligentia et voluntas erunt respectu *aeternorum.*

c) Portio igitur *superior,* quae est respectu aeternorum, cum non sit respectu eorum nisi ratione praedictarum potentiarum, non erit *una* potentia tantum. — Eodem modo de portione *inferiori,* in qua scilicet est illa eadem imago Trinitatis, quae etiam consistit in illis tribus potentiis; quia anima potest esse et est quandoque in *potentia accidentali* respectu obiecti temporalis intelligibilis, habens notitiam habitualem sive habitum scientiae vel conclusionis alicuius, et hoc respicit *memoriam:* aliquando est in *actu secundo* intelligendi illud, et hoc respicit *intelligentiam.* Ex hoc autem quod in *actu intelligit* sequitur *volitio,* quae respicit voluntatem. Quare (*b*) cum ista *tria* non possint esse *una* potentia, portio *inferior* non erit *tantum una* potentia.

d) Portio etiam *superior* et *inferior* non possunt distingui per hoc quod una sit contemplativa vel * *speculativa* * (*c*), et alia *practica;* immo tam speculativa quam practica pertinent,

---

(*a*) Ed. Ven. imago Trinitatis non est nisi quantum ad illas tres potentias in portione superiori.

(*b*) Ed. Ven. quia. (*c*) Wadd. respectiva.

secundum Augustinum, ad portionem *superiorem*, quia *contemplatio*, secundum Augustinum, non est nisi actus respiciens *aeternum;* et *praxis* eiusdem portionis superioris est actus eius respiciens temporale *respectu aeterni*, sive in ordine ad aeternum.

748. (3) — **Singulas vero potentias easdem esse in portione superiori et inferiori.** — Est igitur *alius intellectus* quaestionis, accipiendo aliquam potentiam in portione *superiori*, ut intellectivam, et aliquam *similem* in *inferiori*, scilicet etiam intellectivam, et sic de voluntate et memoria, utrum sint *distinctae potentiae?*

Et dico quod non. — Hoc probo: — *a) Primo* ex *actu* et *operatione*. Nam Augustinus, *ubi supra*, dicit quod portio superior intendit regulis *aeternis* et superioribus contemplandis; inferior autem intendit *temporalibus agendis*. Arguo tunc sic: *eadem* potentia cognoscit *principia* et *conclusionem*, aliter * nulla eadem potentia cognosceret principium * (*a*), quia principium non cognoscitur nisi sciatur elici conclusio contenta in illo. — Et Aristot. etiam. II. *De Anima*, dicit quod oportet esse *sensum unum* qui cognoscat diversa obiecta *diversorum sensuum* et *diversitatem* illorum *obiectorum*. — Sed portio *inferior* cognoscit *conclusionem*, quae est de hoc agibili *temporali*, cuius *principium* et regulam aeternam cognoscit portio *superior*, scilicet, quod praecepta Dei ex charitate sunt implenda, vel aliquod tale; igitur *eadem* erit potentia *intellectiva* illius portionis superioris cognoscentis principium et portionis inferioris cognoscentis conclusionem.

(4) *b) Secundo* probatur idem ex actu *beatifico* speciali; nam beatitudo non consistit in pluribus potentiis *eiusdem rationis;* nam si sit in intellectu simul et voluntate, non tamen est in *duabus intellectivis* potentiis vel in *duabus volitivis*, sed tantum in una intellectiva vel volitiva, quia beatitudo, secundum omnes Philosophos, est optimum hominis, ideo in una virtute consistit eiusdem rationis: sed beatitudo est portionis *superioris* rationis; hoc est manifestum; et etiam portionis *inferioris* rationis; probo, quia oportet quod beatitudo * sit illius * poten-

---

(*a*) Wadd. nulla eadem potentia cognosceret conclusionem, cum non cognoscatur per se nisi ex collatione ad principium, quia principium...

tiae quae est *principium merendi:* huiusmodi est tota portio rationis *inferioris;* si ergo tota intellectiva, et superioris et inferioris portionis, est beatificabilis, illa intellectiva utriusque portionis erit *una potentia.*

c) Tertio ex ratione *habitus* idem ostenditur: idem *habitus simplex* non perficit *duas potentias:* sed *eadem charitas* perficit voluntatem *superioris* portionis et *inferioris;* igitur non sunt *duae* potentiae. — Et similiter erit de intelligentia. — *Probatio maioris:* quia distinctio in posteriori non arguit distinctionem in priori; maior unitas semper debet esse in priori quam in posteriori: sed habitus est unus; igitur potentia quam informat magis est una. — *Probatio minoris:* quia charitas est in voluntate portionis *superioris,* qua *Deus* diligitur, et eadem in voluntate portionis *inferioris,* qua diligitur *proximus,* qui est obiectum temporale, una enim charitas extendit se ad omnia diligibilia; igitur non est nisi *una voluntas.* — Et similiter: igitur nisi *unus intellectus.*

749. (5) — Solvuntur argumenta principalia. — Ad *primum* [n. 745 *a*] dico quod *imago* consistit in anima, non secundum quod totaliter est *unum ens,* quia essentia animae repraesentat unitatem et distinctionem: *unitatem* respectu *essentiae, distinctionem* respectu *potentiarum,* ut suae potentiae sunt *sub actibus,* quia tunc consideratur ibi *origo* quasi unius potentiae ab alia, ut dictum est *dist.* 16 [n. 640]. — Potentiae autem animae possunt comparari vel respectu *temporalium,* vel respectu *aeternorum.* — Et ut respectu *aeternorum* habent quamdam specialem similitudinem, ratione qua est *expressior* imago in ipsis ut sic quam ut sub actibus respectu *temporalium;* minus enim repugnant memoria, intelligentia et voluntas creatae, ut sunt respectu *aeternorum,* Patri et Filio et Spiritui Sancto aeternis, quam ut sunt respectu lapidis vel alterius obiecti *temporalis.* — Et quia *minus expresse* repraesentatur *imago* in anima prout huiusmodi potentiae animae sunt sub actibus respectu *temporalium* quam quando sunt sub actibus respectu *aeternorum,* hinc est quod Augustinus dicit *imaginem* esse in portione *superiori,* quae est respectu aeternorum, non in portione *inferiori,* quae est respectu temporalium: non quod ibi non sit imago in eisdem potentiis, licet minus expressa, ut dictum est.

(6) *b)* Ad *aliud* [n. 745 *b*], cum dicitur *potentiae distinguuntur per obiecta,* dicitur quod duplex est obiectum, *formale* scilicet et *materiale.* Formale est *adaequatum* potentiae, ut color visui: materiale quod *non* est *adaequatum,* ut albedo. — Sed non video quin *albedo* sit obiectum visus ita formale sicut color; si enim nullus esset intellectus abstrahens hoc universale, quod est *color,* oculus bovis videret *album* et *nigrum;* imo *color* ut quid commune abstractum non videtur, sed *hoc album* et *hoc nigrum,* quorum neutrum est obiectum *adaequatum* visui, quia nulla potentia habet obiectum adaequatum *non abstractum,* nisi divinus intellectus, quia nulla res est in qua contineantur omnia perceptibilia a potentia, nisi essentia divina. Obiecta igitur formalia in re possunt esse album et nigrum; sed non est aliquod istorum obiectorum *adaequatum* visivae potentiae.

(7) *Dico* ergo ad *argumentum* quod non omnis distinctio *obiectorum* formalis facit distinctionem *potentiarum;* nam manifestum est quod non oportet tot esse *visus* quot sunt *colores,* nec tot esse *auditus* quot sunt *soni;* imo Philos., II. *De Anima,* ex ratione *talis* mixtionis in *tali* organo, puta visus, concludit illam potentiam, puta visum, esse *istius* obiecti, et non alterius. Et pro tanto sequitur quod distinctio *obiectorum* facit distinctionem *potentiarum,* quia *tale* obiectum limitatum et distinctum non percipitur nisi a *tali* potentia, et numquam ab alia; quae quidem potentia est limitata ad tale obiectum ratione talis mixtionis organi. — Sed aliud est de potentiis *non organicis,* quae sunt abstractissimae, et sunt totius entis. Unde ibi non habet veritatem propositio illa, quod distinctio *obiectorum* facit distinctionem *potentiarum;* sed solum est vera in *organicis potentiis,* quae non sunt abstractivae.

(8) Si *quaeras,* quod est obiectum *adaequatum* potentiae *non organicae?* — *Dico* quod si *ens* potest habere conceptum vel *rationem communem* ad ens *creatum* et *increatum,* est obiectum adaequatum *intellectus:* non quod per abstractionem illam sit obiectum intellectus, sed quia a quolibet intelligibili potest abstrahi una talis ratio vel conceptus. — Et tunc non distinguerentur portio *superior* et *inferior,* nec etiam *intellectus* et *voluntas* formaliter per *obiecta.* — Si autem *ens* non posset habere talem conceptum communem, si debeat assi-

gnari potentiae *non organicae,* quae se extendit ad omne ens, aliquod obiectum *adaequatum* et *primum,* illud non erit nisi *essentia divina,* in se continens omnes rationes aliorum entium, et ad quam omnia alia entia habent attributionem. — *Sed hoc falsum est,* ut probatum est in I. Libro [n. 375 seqq.], scilicet quod essentia divina non potest esse obiectum primum et adaequatum intellectus *creati,* sed solum intellectus *Dei,* cui est proportionata, et respectu creati intellectus est improportionata. — Et si essentia divina non ponatur esse obiectum primum intellectus creati, cum, secundum communiter loquentes, creato et increato nihil posset esse commune *univocum,* sequitur quod potentia *non organica* non habebit unum obiectum *unius rationis* et adaequatum. Et hoc est probabile, propter perfectionem potentiae; a sensibilibus enim particularibus, puta albo et nigro, et ab aliis, ad quae se extendit potentia visiva, quae ad illa limitata est, abstrahitur quoddam commune univocum; et ultra ab huiusmodi sensibilibus et aliis aliarum potentiarum quoddam commune univocum; et tandem potest procedi sic abstrahendo, quod unum erit univocum obiectum sensibile, commune omnibus sensibilibus. — Sic etiam (*a*) et obiectum potentiae divinae, obiectum dico *operabile,* non potest esse aliquid adaequatum, nisi tantum *ens possibile,* quod non est *unum in re,* sed * si * aliquo modo est unum, hoc est tantum in *intellectu,* quia non potest esse aliquid univocum reale omnibus operabilibus a potentia divina: sicut etiam ponitur, propter perfectionem intellectus, quod ipse intellectus ad tot se extendit, quod nullum unum obiectum habet sibi adaequatum et unius rationis.

Vel dic ad illam *rationem,* quod quantumcumque obiecta distinguantur primo penes *necessarium* et *contingens,* vel penes *aeternum* vel *temporale,* si tamen unum illorum possit accipi ut principium cognoscendi alterum, talis distinctio obiectorum non requirit distinctionem potentiarum: sic autem est de obiectis portionis *superioris* rationis et *inferioris;* quare, etc.

(*a*) Ed. Ven. sicut enim etiam.

DISTINCTIO VIGESIMA QUINTA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Iam vero ad propositum redeamus, scilicet ad *liberi arbitrii* tractatum. — Quod Philosophi definientes dixerunt *liberum de voluntate iudicium;* quia potestas ipsa et habilitas voluntatis et rationis, quam supra (1) diximus esse liberum arbitrium, libera est ad utrumlibet, quia libere potest moveri ad hoc, vel ad illud. Liberum ergo dicitur arbitrium quantum ad *voluntatem,* quia voluntarie moveri et spontaneo appetitu ferri potest ad ea quae bona vel mala iudicat, vel iudicare valet.

Quod liberum arbitrium non pertinet nisi ad futurum, nec ad omne futurum. — Hoc autem sciendum est, quod liberum arbitrium ad *praesens* vel ad *praeteritum* non refertur, sed ad *futura contingentia.* — Quod enim in *praesenti* est determinatum est, nec in potestate nostra est ut *tunc* sit vel non sit quando est; potest enim non esse, vel aliud esse *postea;* sed non potest non esse *dum est,* vel aliud esse dum *id est* quod est. Sed in *futuro* an hoc sit, vel illud, ad potestatem liberi arbitrii spectat. — Nec tamen *omnia futura* sub potestate liberi arbitrii veniunt, sed ea tantum quae per liberum arbitrium *possunt* fieri vel non fieri; si quis enim tale quid velit ac disponat facere quod in eius nullatenus sit potestate, vel quod sine ipsius dispositione aeque fieret, in hoc ipse liberum non habet arbitrium.

Quod supraposita descriptio liberi arbitrii non convenit Deo, nec his qui glorificati sunt. — Et quidem, secundum praedictam assignationem, in his tantum videtur esse liberum arbitrium qui voluntatem *mutare* et in *contraria* possunt deflectere, in quorum videlicet potestate est eligere bonum vel malum, et utrumlibet secundum electionem facere vel dimittere. Secundum quod nec in Deo, nec in his omnibus qui tanta beatitudinis gratia sunt roborati, ut iam peccare nequeant, liberum arbitrium esse nequit. — Sed quod Deus *liberum arbitrium habeat,* Augustinus docet in *lib. XXII. De Civ. Dei* (2), ita

---

(1) Dist. 24, pag. 666. (2) Cap. 30.

inquiens: « Certe Deus ipse numquid, quoniam peccare non potest, ideo *liberum arbitrium* habere negandus est »? Ambrosius quoque in *lib. De Trinit.*(1) ait: « Paulus(2) dicit: Quia *omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult,* id est, pro *liberae* voluntatis *arbitrio,* non pro necessitatis obsequio ».

Qualiter in Deo accipitur liberum arbitrium? — Sed *aliter* accipitur *liberum arbitrium* in Creatore quam in creaturis. Dei etenim liberum arbitrium dicitur eius sapientissima et omnipotens *voluntas,* quae non necessitate, sed *libera bonitate* omnia facit prout vult. Ideoque Hieronymus, attendens non ita esse liberum arbitrium in Deo sicut est in creaturis, ab ipso videtur *liberum arbitrium* excludere, in Homilia quadam de *filio prodigo* (3), dicens: « Solus Deus est in quem peccatum non cadit nec cadere potest; *caetera,* cum sint liberi arbitrii, in utramque partem flecti possunt ». Dum ait *caetera,* indicat liberum arbitrium, sicut est in caeteris, non esse in Deo.

Quod Angeli et Sancti qui iam beati sunt habent liberum arbitrium. — Angeli vero et Sancti, qui iam cum Domino feliciter vivunt, atque ita gratia beatitudinis confirmati sunt, ut ad malum flecti nec velint nec possint, *libero arbitrio* non carent. — Unde Augustinus *lib. XXII. De Civ. Dei*(4) ait: « Sicut prima immortalitas fuit, quam peccando Adam perdidit, *posse non mori,* ita primum liberum arbitrium *posse non peccare,* novissimum *non posse peccare.* Idem in *Enchir.*(5): « Sic oportebat prius hominem fieri, ut bene velle possit et male; postea vero sic erit, ut male velle non possit; nec ideo carebit libero arbitrio ».

Quod liberius erit liberum arbitrium quando peccare non poterit. — « Multo quippe *liberius* erit arbitrium quod omnino non poterit *servire* peccato. Neque aut *voluntas* non est, aut *libera* dicenda non est, qua beati sic esse volumus, ut esse miseri non solum nolimus, sed nequaquam prorsus velle possimus. Sicut ergo anima nostra nunc habet *nolle infelicitatem,* ita *nolle iniquitatem* semper habitura est. Sed ordo servandus fuit, quo Deus voluit ostendere, quam *bonum* sit animal rationale, quod etiam *peccare possit,* quamvis sit *melius* quod *peccare non possit* » (6). — Ecce his verbis evidenter adstruitur quod post beatitudinis confirmationem erit in homine *liberum arbitrium,* quo peccare non poterit. Et nunc in Angelis est et in

(1) Seu *De Fide,* Lib. II. c. 6.
(2) *I. Cor.* c. XII. v. 11.
(3) *Epist. XXI. ad Damasum.*
(4) Cap. 30.
(5) Cap. 105.
(6) D. August. l. cit.

Sanctis, qui cum Domino sunt, et tanto utique liberius quanto a peccato immunius et ad bonum pronius. Quo enim quisque ab illa peccati servitute, de qua scriptum est (1): *Qui facit peccatum servus est peccati,* longius absistit, tanto in eligendo bonum liberius habet iudicium. Unde si diligenter inspiciatur, *liberum* videtur dici arbitrium, quia sine coactione et necessitate valet appetere vel eligere quod ex ratione decreverit.

De libertatis arbitrii differentia secundum diversa tempora. — Ex praedictis perspicuum fit quod maior fuit libertas arbitrii *prima* quam *secunda,* et *tertia* multo maior quam *secunda* vel *prima. Prima* enim libertas arbitrii fuit in qua poterat peccare et non peccare; *ultima* vero erit in qua poterit non peccare, et non poterit peccare; *media* vero in qua potest peccare et non potest non peccare, ante reparationem etiam mortaliter, post reparationem vero saltem venialiter (2).

De quatuor statibus liberi arbitrii. — Et possunt notari in homine quatuor status liberi arbitrii. *Ante* peccatum enim ad bonum nil impediebat, ad malum nihil impellebat. Non habuit infirmitatem ad malum, et habuit adiutorium ad bonum. Tunc sine errore ratio iudicare et voluntas sine difficultate bonum appetere poterat. *Post* peccatum vero, *ante* reparationem gratiae, premitur a concupiscentia et vincitur, et habet infirmitatem in malo, sed non habet gratiam in bono; et ideo *potest peccare* et *non potest non peccare,* etiam damnabiliter. *Post* reparationem vero, *ante* confirmationem, premitur a concupiscentia, sed non vincitur, et habet quidem infirmitatem in malo, sed gratiam in bono, ut *possit peccare* propter libertatem et infirmitatem, et *possit non peccare* ad mortem propter libertatem et gratiam adiuvantem; nondum tamen habet *posse omnino non peccare* vel *non posse peccare,* propter infirmitatem nondum perfecte absorptam, et propter gratiam nondum plene consummatam. *Post* confirmationem vero, infirmitate penitus consumpta, et gratia consummata, nec vinci poterit, nec premi, et tunc habebit *non posse peccare* (3).

De corruptione liberi arbitrii per peccatum. — Unde manifestum est quod, praeter alias poenalitates, pro peccato illo incurrit homo poenam in *corruptione* et depressione *liberi arbitrii.* Per illud namque peccatum *naturalia* bona in homine *corrupta* sunt et *gratuita detracta.* Hic est enim ille qui a *latronibus vulneratus est et spoliatus* (4); *vulneratus* quidem in *naturalibus* bonis, quibus non est pri-

---

(1) *Ioan.* c. VIII. v. 34.
(2) Ex Hug. *I. De Sacr.* p. 6. c. 16.
(3) Ex eod. *Sent.* t. 3. c. 8.
(4) *Luc.* c. X. v. 30.

vatus, alioquin non posset fieri reparatio; *spoliatus* vero *gratuitis,* quae per gratiam naturalibus addita fuerant. Haec sunt *data optima et dona perfecta* (1), quorum alia sunt *corrupta* per peccatum, id est naturalia, ut ingenium, memoria, intellectus; alia *subtracta,* id est gratuita. Quamquam et naturalia ex *gratia* sint, ad *generalem* quippe Dei *gratiam* pertinent, saepe tamen huiusmodi fit distinctio, cum *gratiae* vocabulum ad *speciem,* non ad *genus* refertur. Corrupta est ergo libertas arbitrii per peccatum et ex parte perdita. — Unde Augustinus in *Enchir.* (2): « Libero arbitrio male utens, homo et se perdidit et ipsum. Cum enim libero arbitrio peccaretur, victore peccato amissum est et liberum arbitrium; a *quo enim quis devictus est, huic servus* addictus *est* (3) ». — Ecce liberum arbitrium dicit hominem amisisse, non quia post peccatum non habuerit *liberum arbitrium,* sed quia *libertatem arbitrii* perdidit, non quidem *omnem,* sed libertatem a *miseria* et a *peccato.*

De tribus modis libertatis arbitrii. — Est namque libertas triplex, scilicet a *necessitate,* a *peccato,* a *miseria* (4). — A *necessitate* et ante peccatum et post aeque liberum est arbitrium; sicut enim tunc cogi non poterat, ita nec modo. Ideoque *voluntas* merito apud Deum iudicatur, quae semper a necessitate libera est et numquam cogi potest. Ubi necessitas, ibi non est libertas: ubi non est libertas, nec voluntas, et ideo nec meritum. Haec libertas in omnibus est, tam in malis quam in bonis. Est et alia libertas, a *peccato* scilicet, de qua dicit Apostolus (5): *Ubi spiritus Domini, ibi libertas;* et Veritas in Evangelio (6): *Si Filius vos liberavit, vere liberi eritis.* Haec libertas a servitute peccati liberat, et servos iustitiae facit, sicut e converso servitus peccati liberos iustitiae facit. Unde Apostolus (7): *Liberati a peccato, servi facti estis iustitiae.* Et item (8): *Cum servi essetis peccati, liberi fuistis iustitiae.* Hanc libertatem homo peccando amisit; ideoque Augustinus (9) dicit, quod homo, male utens libero arbitrio, et se perdidit et ipsum, quia perdita est per peccatum libertas, non a *necessitate,* sed a *peccato; qui enim facit peccatum servus est peccati.*

Qui habent hanc libertatem, scilicet a peccato, et per quid? — Istam libertatem, quae est a *peccato,* illi soli nunc habent, quos Filius per gratiam liberat et reparat: non ita quod penitus sint sine

---

(1) *Iacob.* c. I. v. 17.
(2) Cap. 30.
(3) *II. Petr.* c. II. v. 19.
(4) D. Bernard. *De Grat. et Lib. Arb.* c. 3.
(5) *II. Cor.* c. III. v. 17.
(6) *Ioan.* c. VIII. v. 36.
(7) *Rom.* c. VI. v. 18.
(8) *Ib.* v. 20.
(9) *Enchir.* c. 30.

peccato in hac mortali carne, sed ut in eis peccatum non *dominetur* (1) neque *regnet.* Et haec est vera et bona libertas, quae bonam parit servitutem, scilicet iustitiae. — Unde Augustinus in *Enchir.* (2) ait: « Ad iustitiam faciendam non erit aliquis liber, nisi, a peccato liberatus, esse iustitiae coeperit servus, et ipsa est *vera libertas,* propter recti facti laetitiam, simul et *pia servitus,* propter praecepti obedientiam ». — Est alia libertas *non vera,* malae servituti adiuncta, quae est ad malum faciendum; ubi ratio dissentit a voluntate, iudicans non esse faciendum quod voluntas appetit. Ad bonum vero faciendum concordat ratio voluntati, et ideo ibi vera libertas est et pia. — De libertate autem ad *malum* et *servitute mala* ait Augustinus in *Enchir.* (3): « Servi addicti peccato, quae potest esse libertas, nisi quando eum peccare delectat? Liberaliter enim servit qui sui Domini voluntatem libenter facit; ac per hoc ad *peccandum liber* est qui *peccati servus* est ».

Quaestio de libertate ad malum, an sit ipsa libertas liberi arbitrii, an alia? — Hic quaeri potest, utrum haec *libertas* qua quis liber est ad *malum* sit *libertas arbitrii?* Si enim libertas arbitrii est, *bonum* quidem est, quia libertas arbitrii bonum naturale est. — Quibusdam videtur quod sit *ipsa libertas arbitrii,* quae semper bona est, sed propter peccati servitutem ad malum sit liberior et pronior; et ideo dicitur non esse *vera* libertas, quia ad malum est. — Aliis autem videtur quod haec libertas ad malum, quam *supra* commemoravit Augustinus, non sit ipsa libertas arbitrii, sed sit quaedam *pronitas peccandi* et curvitas, quae ex peccato est et mala est.

Quaestio alia de libertate ad bonum, an ipsa sit libertas arbitrii, an non? — Similiter etiam quaeri solet, utrum illa libertas vera quae est ad iustitiam faciendam sit ipsa *libertas arbitrii?* — Quidam dicunt illam eamdem esse, sed *reparatam* per gratiam, qua iuvante libera est ad bonum, sine gratia vero non est libera ad bonum. — Unde Augustinus in *Enchir.* (4): « Ista libertas ad bene faciendum unde erit homini addicto et vendito sub peccato, nisi eum redimat qui dîcit (5): *Si Filius vos liberaverit, vere liberi eritis?* Quod antequam fieri in homine incipiat, quomodo quisquam de libero arbitrio glorìatur, qui nondum est liber ad operandum bene? » — Ecce aperte ostendit liberum arbitrium per gratiam liberari, ut per illud bene operetur quis. — Ideoque dicunt illam libertatem veram quae est ad bene faciendum, cuius *supra* meminit Augustinus, esse libertatem

---

(1) *Rom.* c. VI. v. 14.
(2) Cap. 30.
(3) Loc. cit.
(4) Loc. cit.
(5) *Ioan.* c. VIII. v. 36.

ipsam arbitrii, gratia Dei liberatam et adiutam. — Alii vero putant non esse ipsam arbitrii libertatem, sed *aliam* quamdam, quae ex gratia et libero arbitrio in mente hominis, Deo operante, incipit esse, cum reparatur.

Certa determinatio utriusque quaestionis, qua dicitur libertas ad bonum, et ad malum esse libertas arbitrii. — Verum nobis magis placet, ut *ipsa libertas arbitrii* sit et illa qua quis liber est ad *malum,* et illa qua quis liber est ad *bonum* faciendum. Ex causis enim variis sortitur diversa vocabula: dicitur enim libertas ad *malum* faciendum antequam per gratiam sit reparata; sed cum per gratiam fuerit reparata dicitur libertas ad *bonum* faciendum, quia ante gratiam libera est voluntas ad malum, per gratiam vero libera fit ad bonum. Semper igitur voluntas hominis aliquo modo *libera* est, sed non semper *bona* est; non enim est *bona* nisi a peccato liberata; est tamen a *necessitate libera.* — Unde Augustinus in *lib. De Gratia et Lib. Arbit.* (1): « Semper in nobis voluntas *libera* est, sed non semper *bona* est; aut enim libera est *iustitiae,* quando servit peccato, et tunc est mala: aut a *peccato* libera est, quando servit iustitiae, et tunc est bona ».

De libertate a miseria. — Est iterum libertas a *miseria,* de qua Apostolus (2) ait: *Et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei.* — Hanc libertatem habuit homo ante peccatum, quia omni carebat miseria et nulla tangebatur molestia; et plenius habebit in futura beatitudine, ubi miser esse non poterit. Sed in hac vita, quae est inter primum peccatum et ultimam confirmationem, nemo a miseria liber est, quia poena peccati non caret.

Repetit de corruptione liberi arbitrii, ut addat alia. — Ex praedictis iam apparet, in quo per peccatum sit imminutum vel *corruptum* liberum arbitrium; quia ante peccatum nulla erat homini difficultas, nullumque impedimentum de lege membrorum ad bonum, nulla impulsio vel instigatio ad malum; nunc autem per legem carnis ad bonum impeditur et ad malum instigatur, ut non possit velle et perficere bonum, nisi per gratiam liberetur et adiuvetur, quia, ut ait Apostolus (3): *Peccatum habitat in carne.* Liberum ergo arbitrium, cum semper et in singulis sit liberum, non est tamen *pariter* liberum in bonis et in malis, et ad bona et ad mala. Liberius enim est in bonis, ubi liberatum est, quam in malis, ubi liberatum non est.

---

(1) Cap. 15.

(2) *Rom.* c. VIII. v. 21.

(3) *Ib.* c. VII. v. 17.

Et liberius est ad malum, quod per se potest, quam ad bonum, quod, nisi gratia liberetur et adiuvetur, non potest.

De libertate quae est ex gratia, et quae ex natura. — Libertas ergo a *peccato* et a *miseria* per gratiam est; libertas vero a *necessitate* per naturam. Utramque libertatem, naturae scilicet et gratia, notat Apostolus (1), cum ex persona hominis non redempti ait: *Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non invenio;* ac si diceret: habeo libertatem naturae, sed non habeo libertatem gratiae; ideo non est apud me perfectio boni. Nam voluntas hominis, quam naturaliter habet, non valet erigi ad bonum efficaciter volendum vel opere implendum, nisi per gratiam *liberetur* et *adiuvetur; liberetur* quidem ut velit, et *adiuvetur* ut perficiat; quia, ut ait Apostolus (2): *Non est volentis velle, neque currentis currere,* id est, operari, *sed miserentis Dei, qui operatur in nobis velle et operari bonum,* cuius gratiam non advocat hominis voluntas vel operatio, sed ipsa gratia voluntatem praevenit praeparando ut velit bonum, et praeparatam adiuvat ut perficiat.

---

(1) *Ib.* v. 18.
(2) *Ib.* c. IX. v. 16. — *Phil.* c. II. v. 13.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE XXV. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIO UNICA.

750. ([1]) — Proponitur quaestio. — Circa *distinctionem vigesimam quintam* quaero unum:

Utrum aliquid aliud a voluntate causet effective actum volendi in voluntate?

751. — Argumenta principalia (1). — Quod sic, probo: — *a)* III. *De Anima* ponit Aristot. ordinem moventium et motorum sic: scilicet, quod appetibile est movens non motum, appetitus movens et motum, ab ipso scilicet obiecto appetibili, et tertio motum non movens, quod scilicet movetur per actum et imperium voluntatis vel appetitus, ut corpus animalis. — Non potest dici quod appetibile movet *metaphorice,* sicut *finis* movet; quia tunc Philosophus statim *aequivocaret* de movente in suo processu, cum dicit quod primum, puta appetibile, movet secundum, scilicet appetitum, et secundum, scilicet appetitus, movet tertium, quia secundum, scilicet appetitus, movet *proprie,* et in essentialiter ordinatis videtur quod eo genere motus quo movetur ultimum a medio moveatur medium a primo.

b) Item, voluntas non est potentia *activa;* ergo effective non causat suam volitionem; et oportet tunc quod ab alio causetur. — *Consequentia* patet. — Probo *antecedens:* quia *potentia activa* est *principium transmutandi aliud in quantum aliud,* V. *Metaph.,* et sic potentia activa habet actum transeuntem in aliud: sed voluntas non potest agere in obiectum, quia illud non patitur a potentia; magis igitur est dicendum e converso.

c) Item, *accidens per accidens* non egreditur de per se principiis sui subiecti: sed volitio est *accidens per accidens,* quia quandoque inest, quandoque non inest; ergo, etc.

---

(1) Solvuntur ad n. 768.

d) Item, quod est de se indeterminatum ad unum oppositorum in quantum huiusmodi non agit nisi concurrat agens determinans, quia ut indeterminatum non plus se habet ad esse effectus quam ad non esse: voluntas autem de se sic se habet ad actum suum; quare oportet dare aliud agens: quod non videtur esse nisi *obiectum.*

752. — (2) **Ad oppositum**: — *a)* Per August. XII. *De Civit.* c. 6; dicit quod si duo sint aequaliter affecti animo et corpore, et postea tententur eadem pulchritudine vel obiecto, unde est quod unus cadit, et alius non cadit? Et dicit quod hoc solum est a *voluntate.*

b) * Item *, idem dicit Ansel., *De Concept. Virgin.* c. 8.

c) Item, August., II. *De Lib. Arb.* quod nisi ea quae sunt voluntaria nobis essent posita in potestate nostra, voluntas neque esset laudanda, neque vituperanda, neque etiam esset monenda. Et qui dicit vel sentit voluntatem non esse monendam, talis est exterminandus ab hominum numero.

d) Arguo igitur sic: In potestate patientis non est quod ipsum patiatur in quantum patiens. Probatio: quia patiens non patitur nisi quia agens agit: sed prius non est in potestate posterioris; igitur actio agentis non est in potestate patientis (in quantum patiens (*a*)); igitur nec passio eius. Probatio: quia si agens agit, patiens necessario patitur; ergo voluntas, si est solum *receptiva* et passiva respectu suae volitionis, nulla volitio est in *potestate* eius; ergo, etc.

e) Item, adducuntur *auctoritates* Anselmi: *Voluntas movet nos tamquam sua instrumenta*; et *De Concept. Virg.* cap. 4: *Voluntas * est * instrumentum seipsum movens.* Et August. I. Lib. *Retract.* cap. 22, ubi dicit quod nihil est tam in *potestate* nostra quam ipsa voluntas. Igitur ex hoc potest haberi quod nulla actio in nobis est ita *a nobis* sicut *volitio* voluntatis.

f) Item, August. LXXXIII. QQ. q. 8 (1).

g) Autoritas etiam Aristot. IX. *Metaph.* cap. 8, ubi dicit quod potestas *rationalis* est ad *opposita;* igitur cum, secundum ipsum, oporteat tale indeterminatum determinari ab alio, ideo subdit Aristoteles hoc solvendo: *Hoc autem dico appeti-*

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(1) *Nam si volumus, non alius de nobis vult.*

tum et prohaeresim, id est electionem; igitur appetitus est effectivus suae volitionis [vid. n. 767 *d*].

h) Item, una *ratio* talis: obiectum voluntatis est finis, ad quem terminatur eius volitio et propter quem est volitio eius: sed finis non movet nisi *metaphorice,* I. *De Gener.;* igitur non *effective* in quantum finis, quia vere movens effective movet propter finem: sed finis in quantum finis non movet (propter finem; ergo nullum obiectum voluntatis (*a*)) ipsam movet ad volendum effective; ergo a se movetur.

i) Item, nobilissimae potentiae consequentes formam nobilissimam non possunt esse tantum *passivae:* intellectus et voluntas sunt nobilissimae potentiae, maxime voluntas; ergo, etc.

753. (3) — **Exponitur sententia tenens phantasma esse causam effectivam volitionis** (1). — *Dicitur* hic ab uno Doctore *moderno* quod aliquid *aliud a voluntate est effectiva causa volitionis in ipsa,* et illud ponit esse *phantasma.* — *a)* Ratio sua principalis est ista: oportet movens et motum esse *distincta subiecto*: sed in parte animae intellectiva nihil potest esse distinctum *subiecto a voluntate;* igitur ibi nihil est motivum ipsius; igitur oportet esse aliquid aliud *extra partem intellectivam,* et illud ponitur *phantasma.* — *Primam propositionem* probat sic: quia idem est ponere movens et motum non esse distincta subiecto et *idem movere se:* quod est impossibile: *primo* quia idem tunc respectu eiusdem esset in *actu* et * in * *potentia,* quia III. *Physic.* dicitur quod tale est movens in actu quale est mobile in potentia. — *Item,* dicit quod illud, scilicet quod *idem non potest seipsum movere,* est principium metaphysicum; ideo tollere illud est auferre principium requirendi veritatem in Metaphysica (2).

b) Secunda ratio est talis: *materia* et *efficiens* non coincidunt in idem *numero,* II. *Physic.;* ergo nec *agens* et *patiens* (3).

c) Item, V. *Metaph.*: movens *refertur* ad mobile *realiter:* sed eiusdem ad seipsum non est *relatio realis.* — *Probatio:* quia relativa realiter sunt realiter *opposita:* sed opposita simul non possunt competere *eidem* (4).

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(1) Impugnatur n. 755 seqq.

(2) Vid. solutionem ad n. 757.

(3) Vid. solutionem ad n. 759.

(4) Vid. solutionem ad n. 760.

d) Item, agens approximatum passo disposito agit *necessario;* ideo dicit Aristot. II. *De Anima* quod si sensus esset *activus, semper ageret:* sicut ignis semper combureret, si haberet combustibile praesens; ergo eodem modo voluntas *semper vellet*, si esset causa *activa* suae volitionis.

Dices quod voluntas *libera* est; ideo non sequitur quod semper agat, sicut *ignis*, qui non est liber. — *Contra,* saltem sequitur quod semper *potest agere* cum vult, et semper *potest velle.*

(4) *Dices* quod *obiectum apprehensum* requiritur sicut causa *sine qua non;* quia, secundum Augustinum (1), *invisa* possumus diligere, *incognita* nequaquam. — *Contra:* quia sic posset * sustineri * quod *quodlibet agit in se;* nam si lignum approximatum igni comburatur, dicam eodem modo quod ignis non comburit, sed *lignum comburit se,* et ignis est causa *sine qua non,* et sic dicam de omnibus (2).

e) Item ad principale: omne agens *aequivocum* est *nobilius* effectu suo: sed voluntas, si causat volitionem suam, non causat nisi sicut causa aequivoca; (*a*) igitur voluntas ut praecise est causa activa vel principium productivum volitionis, cum ex hoc quod est principium productivum volitionis non sit habens volitionem, sequeretur quod esset nobilior quam ut volens formaliter (3).

f) Dicit ergo illa opinio quod intellectus *agens* nec movet intellectum possibilem, nec voluntatem, sed *phantasma* irradiatum ab intellectu agente movet immediate intellectum possibilem; quia quamquam ubi sit phantasma, ibi sit intellectus, intellectus tamen est alicubi, ubi non est phantasma. Et sic salvatur quod *movens* et *motum* sunt *distincta subiecto. Phantasma* igitur irradiatum *immediate* causat intellectionem et volitionem, immediatione *causae,* sed non immediatione *effectus,* quia prius causat intellectionem quam volitionem.

754. (5) — Exponitur sententia tenens causam activam volitionis esse obiectum ut cognitum (4). — *Alia* est *opinio* Doctoris *antiquioris,* quae ponit eamdem conclusionem, scilicet

(*a*) Ed. Ven. addit: cum.

(1) *De Trinit.* Lib. VIII. c. 4; Lib. IX. c. 3; Lib. X. c. 1.

(2) Vid. solutionem ad nn. 761 seq.

(3) Vid. solutionem ad n. 764.

(4) Cuius rationes solvuntur ad n. 765.

quod voluntas *movetur ab alio;* sed ponit illud aliud esse *obiectum cognitum* vel intellectum. — *a)* Et hoc confirmatur per *auctoritatem* Aver. XII. *Metaph.*, qui dicit quod *balneum* in re *extra* movet vires *sensitivas,* quas scilicet movet *effective;* sed balneum in *anima* movet *voluntatem;* igitur *obiectum* ut cognitum movet *effective* appetitum.

b) Item, appetitus *sensitivus* effective movetur ab appetibili *sensibili;* igitur et *intellectivus* ab appetibili *intelligibili.*

c) Si dicas contra hoc: *quod non est* non potest esse causa alicuius *entis:* sed obiectum intelligibile potest esse *non ens* in se simpliciter; ergo non potest esse causa volitionis; *respondent* quod obiectum *ut cognitum* causat, et hoc est dicere quod *intellectus* per intellectionem suam causat volitionem, et sic non oportet quod illud quod causat hoc sit *nihil;* cognitio enim abstractiva non est *nihil* in intellectu, licet obiectum non sit in se vel in re extra.

755. — Impugnatur conclusio utrique sententiae communis. — Istae duae opiniones concordant in hoc, quod ponunt aliquid *aliud a voluntate movere ipsam;* sed discordant in movente, ut patet.

(6) Contra *conclusionem* in se sunt rationes principales [n. 752 *c, d*], et replico eas sic deducendo: — *a)* Agens *naturale* non potest esse per se causa contrariorum circa *idem* passum (ut excludatur per hoc *instantia* de *dissolutione glaciei* et *constrictione luti*): sed in potestate voluntatis nostrae est habere *nolle* et *velle,* quae sunt *contraria* respectu *unius obiecti;* ergo illa non possunt fieri ab agente *naturaliter;* ergo non ab *obiecto,* quia est agens *naturale.* — Esto igitur quod *obiectum* esset causa ipsius *velle,* oportet tamen esse aliud quod esset causa ipsius *nolle.* Sed illud aliud a voluntate non posset esse nisi obiectum *malum:* sed malum, cum sit quid *privativum,* non posset esse causa actus *positivi,* cuiusmodi est *nolle;* ergo oportet quod sit effective a voluntate.

b) Item, *passio* non est in potestate patientis, specialiter quando est ab agente *naturali:* sed si *obiectum* est agens *naturaliter* volitionem, et non voluntas, igitur et *volitio* non erit in *potestate* voluntatis; et si sic, tunc nec aliquis actus alius *imperatus* a voluntate erit in potestate voluntatis, et sic nec *merebitur,* nec *demerebitur* per volitionem.

(7) *c) Dicitur* quod pro tanto in potestate voluntatis est volitio, pro quanto potest *determinare intellectum* ad considerationem huius vel illius, vel *avertere* eum ab hoc vel ab illo; et sic est in potestate voluntatis *volitio,* licet non quantum ad actum *primum.* — *Contra:* accipio primam actionem in voluntate causatam ab obiecto, quodcumque sit illud, quod oportet ponere, secundum te: illa actio est mere *naturalis;* ergo illa non est in *potestate* voluntatis; non enim est in potestate nostra quin visis tangamur, secundum Augustinum. Si igitur post istum actum *possum movere intellectum* ad considerandum hoc vel illud, quaero, per *quem actum?* — Non per istum, quia iste non est in *potestate* voluntatis; ergo oportet * quod * per alium. De illo alio quaero (*a*), *unde* est? — Vel est ab ipsa *voluntate,* vel ab *obiecto,* vel a *phantasmate.* — Si a *voluntate,* habeo propositum, quia tunc est in eius *potestate* illa *volitio* et *est effective* ab ipsa, et eadem ratione *prima volitio.* — Aut est ab *alio,* scilicet ab obiecto vel phantasmate; et si sic, tunc erit actus *naturalis,* et per consequens non plus erit in potestate voluntatis sic imperare intellectui de consideratione huius vel illius quam fuerit *primus* actus.

(8) *d) Dices* quod in considerando per intellectum potest occurrere *impedimentum* in illa circulatione actuum; est enim isti phantasmati primo moventi coniunctum aliud et aliud vicinum sibi, et ideo *fortius* movet vel potest movere intellectum ad intellectionem vel considerationem sui, et per consequens voluntatem ad actum volitionis; ita quod non erit necesse quod obiectum quod primo occurrit causet volitionem; si enim cogito aliquid delectabile movens appetitum, non est necesse moveri ad illud, quia potest occurrere per considerationem intellectus aliud obiectum magis movens voluntatem, ita quod sistat voluntas a prima sua volitione. — *Sed contra:* concedo quod potest occurrere *impedimentum* a *casu,* sed illud non erit in *potestate* voluntatis, nec ad *imperium* eius; eodem enim modo est de appetitu bruti; nam bos videt herbam, quae movet appetitum suum, et ex illo appetitu movetur progressive ad herbam; * sed in motu * (*b*) illo occurrit obiectum magis delectabile fortius movens appetitum, * et * tunc sistitur a primo

(*a*) Ed. Ven. addit: per quem actum? Non per istum, quia iste non est in potestate voluntatis; ergo oportet quod per alium. De illo alio quaero...
(*b*) Wadd. sed si in motu.

motu, et tamen non *libere,* quia necessario movetur ab illo maiori delectabili occurrente, quamquam casualiter (*a*) occurrat.

e) Alii dicunt ad *rationem* quod obiectum intellectus occurrit sub duplici ratione, scilicet sub ratione *illiciti,* et sub ratione *delectabilis,* ut patet in obiecto fornicationis; et tunc in *potestate* voluntatis est sistere intellectum in turpi, dimittendo aliam partem, et tunc sequitur mala electio. — *Contra:* quaero, vel istae duae rationes *aequaliter* movent, vel non. — Si *aequaliter,* ergo causabunt *simul nolle* et *velle* in voluntate respectu *eiusdem obiecti:* quod est impossibile. — Si *inaequaliter* movent, ergo alterum movet *efficacius* voluntatem, et movet *naturaliter* et *necessario,* et per consequens non erit illa volitio in *potestate* voluntatis, sed necessario etiam secundum illam movebit intellectum; non igitur poterit sistere eum in alio.

756. (9) — **Impugnatur specialiter I. sententia.** — Contra illud de *phantasmate* [n. 753]: — *a)* Agens aequivocum totale est *nobilius* effectu: sed *phantasma,* per ipsum, est agens aequivocum totale intellectionis et volitionis; ergo est *nobilius* omni *intellectione* et *volitione;* igitur *phantasiatio* est *nobilior felicitate* Philosophorum, quam ponebant consistere in *intellectione* et *volitione.*

Nec potest solvi per *lumen intellectus agentis;* quia illud non est *distinctum subiecto* a voluntate et intellectu; ergo phantasma non potest agere in ipsam voluntatem per ipsum, vel in intellectum possibilem, nec etiam intellectus agens in phantasma, cum non sit distinctum subiecto ab ipso; *agens* enim et *patiens* oportet esse *distincta subiecto,* secundum eum.

b) Item sequeretur, cum in anima separata vel in Angelo non sit *phantasma,* quod non poterunt *velle;* vel oportet quod *Deus* immediate causet malum velle in Angelo, vel *aliud obiectum* extrinsecum; et tunc *prima* volitio Angeli non fuisset *culpabilis,* ex quo non fuisset in *potestate* sua, nec causa activa eius. — Nec est probabile quod animae separatae vel Angeli nullo modo possint *se movere,* sed quod starent immobiliter ubicumque ponerentur, ac si essent in carcere.

Nec valet dicere quod Philosophi non viderunt quomodo esse poterat *nova* intellectio in Angelis; quia de Angelis erraverunt, et ubi falsa sunt principia, non est mirum si sequan-

---

(*a*) Ed. Ven. causaliter.

tur falsae conclusiones. Si tamen convenissent nobiscum quod Angeli accepissent esse novum, sive *esse post non esse*, bene admisissent *novas* intellectiones in * Angelis * (1).

757. (12) — Solvitur ratio prima I. sententiae. — *a)* Ad *primam rationem* pro illa opinione [n. 753*a*], cum dicitur quod *movens* et *motum* debent esse *subiecto distincta* necessario, *dicitur* quod verum est in *corporalibus* solum. Credo etiam quod ibi non *necessario* est verum. Saltem dico quod in *spiritibus* est simpliciter *falsa;* quia Deus non posset unum Angelum ita nudum in naturalibus creare, quin ille, suis naturalibus relictus, posset *suam essentiam* intelligere, et sic *idem* esset *movens* et *motum*, *indistinctum subiecto.*

b) Ad *probationem* suam, quod ista sunt eiusdem rationis, *movens* et *motum* esse *indistincta subiecto* et *idem movere se,* patet quod alius Doctor [n. 754] concederet voluntatem moveri ab *obiecto ut apprehenso ab intellectu;* et tamen obiectum ut apprehensum ab intellectu vel *intellectus* ostendens tale obiectum non sunt *distincta subiecto* a *voluntate;* et tamen non concederet *movens* et *motum* ibi esse *idem.* — Sed ego *dico* quod non solum *indistincta subiecto,* sed unum et *idem simplex* potest esse *movens* et *motum.*

c) Cum dicis: quale est agens in actu, tale est passum in potentia, etc., *dico* quod si accipiatur *actus* et *potentia* ut sunt duae primae *differentiae entis,* sic dividunt omne ens; unde et *hoc ens* * et * *idem numero* dividunt. Et isto modo est contradictio quod *idem* sit in *actu* et in *potentia simul* respectu *eiusdem;* quia *potentia* ut est differentia entis, distincta contra *actum,* est necessario includens oppositionem vel negationem eius respectu cuius ponitur potentia: ut *album* in *potentia* non est *album* in *actu* quamdiu est in potentia. Et isto modo est impossibile quod aliquid sic exsistens in *potentia* faciat se in *actu.* Non tamen est necesse omne passum vel motum esse sic in *potentia* et agens suum in *actu.*

(13) Alio vero (*a*) modo possunt considerari *actus* et *potentia,* prout scilicet dividunt potentiam vel principium *activum* et *passivum* per *univocum* et *aequivocum.* In univocis enim agentibus verum est quod tale est *passum* in *potentia* quale *agens*

(*a*) Ed. Ven. enim.

(1) Sequitur apud Waddingum *additio* sub nn. 10-11.

in *actu;* et ideo impossibile est quod idem sit in actu formaliter tale et in potentia tale simul. Tamen in actione *aequivoca* nunquam oportet hoc esse verum; quia ibi agens oportet esse nobilius et virtualiter tale.

d) Et *si dicas* quod nihil idem potest esse simul in potentia ad * aliquid * et actu habere illud eminenter vel virtualiter, *dico* quod hoc est falsum, quia hoc non est aliud dicere quam quod tale non sit capax suae perfectionis. Videmus autem quod illi, cui natura dedit potentiam ut possit augmentari, dedit ei potentiam augmentativam *activam* et effectivam augmenti et nutritivam, ad hoc quod possit conservari. — Et ideo absurdum est quod nobilissima forma, cuiusmodi est anima intellectiva, non habeat potentias *activas* suae perfectionis accidentalis et *receptivas* eiusdem. Et quia non potest in talibus formis dari potentia *activa* et *passiva,* quae sint *distinctae subiecto*, cum non sint potentiae organicae, ideo non distinguuntur subiecto. Et ideo ibi erunt *unitive*, sine distinctione ratione *subiecti;* non tamen sine distinctione *formali.*

([14]) *Item* ostenditur (*a*) in IV. Libro (1) quod anima separata habet potentiam *movendi seipsam* ad aliud et aliud *ubi;* nam sic moveri competit enti imperfectissimo, perfectiones enim distinctae in natura inferiori debent esse unitive vel non negari esse in natura perfectiori, et ad quam inferior ordinatur.

e) Cum dicitur: est principium *metaphysicum*, *dico* quod non est verum, quia principia talia cognoscuntur esse vera, notis terminis, ab omnibus ratione utentibus, vel saltem sapientibus: sed, notis terminis illius principii, non patet illud principium multis sapientibus esse verum. — *Vel potest dici* quod si intelligatur *potentia* pro principio *receptivo*, et *actus* pro *forma* qua agens agit, tunc nihil est aliud dicere quam quod nihil est receptivum quod habet rationem *activi* vel eminentioris: sed hoc patet esse falsum de *substantia* respectu propriae *passionis* vel alterius *accidentis*, respectu cuius est *activa* (*b*) et cuius est *receptiva.*

758. — Solvitur instantia. — *a) Si dicas* quod agens *virtualiter* tale non potest facere se *formaliter* tale, quia habens aliquid modo *eminentiori* faceret quod haberet illud modo *minus*

(*a*) Ed. Ven. ostensum est.

(*b*) Ed. Ven. actualior.

(1) Dist. 49. q. 14.

eminenti, quod est impossibile: sicut patet de *Sole*, qui est calidus virtualiter, et de *Deo*, in quo est *virtualis* potentia producendi asinum, vel in quo *virtualiter* perfectio asini continetur, et neutrum potest esse *formaliter* tale; *respondeo:* in talibus *exemplis* committitur *non causa* ut *causa*, quia quando in aliqua re sunt plures proprietates, ratione quarum proprietatum possunt sibi aliqua plura inesse, et in una alia re est una istarum proprietatum, ratione cuius dicatur illa plura debere eidem inesse, committitur *non causa* ut *causa*. Sic in proposito.

(15) *b)* Et ideo dico, quod universaliter haec propositio, quod nihil exsistens *virtualiter* tale, vel modo *eminentiori* exsistens tale, potest esse *formaliter* tale, est simpliciter *falsa* ex terminis; et si est vera, non est vera nisi ratione *materiae* in qua est. * Probo *: sicut in *exemplo* tuo, si *praecisa* causa est quod aliquid non potest recipere aliquam formam *formaliter* sic, quia modo *eminentiori* habet eam, tunc oppositum erit causa oppositi, quod scilicet si non habet modo *eminentiori* vel *virtualiter* eam, quod poterit recipere *formaliter* vel modo *minus eminenti;* cum igitur Saturnus non sit calidus *virtualiter*, poterit fieri *formaliter* calidus: quod est falsum. — Ratio igitur quare Sol, *virtualiter* calidus, non potest fieri *formaliter* calidus, non est *quia est virtualiter* calidus, sed quia *caliditas* est qualitas *sensibilis*, quae non est nata recipi nisi in corpore *mixto;* corpus enim Solis, quia non est corpus sic *mixtum* et compositum, non potest recipere *formaliter* calorem; ideo Sol *virtualiter* calidus non potest esse *formaliter* calidus vel causare in se caliditatem: sicut ignis, qui si frigefieret, subtracto infrigidante, quia est *virtualiter* calidus, fieri posset a seipso *formaliter* calidus: sicut patet de aqua summe calefacta, quae, subtracto calefaciente, reducit se ad *frigiditatem*. Non ergo ratione qua Sol est calidus *virtualiter* non potest non esse calidus *formaliter*.

c) Nec etiam *exemplum* de *Deo* valet; quia non *ex eo quod* Deus perfectiones omnium *virtualiter habet* et modo *eminentiori*, ideo non potest eas habere *formaliter*, sed ex eo quod est essentia *simplicissima*, in qua non potest esse compositio *rei* et *rei*, vel quia perfectio Dei est *infinita*, ideo non potest recipere aliam et aliam rem. — Propositio igitur universaliter intellecta est falsa.

d) Unde credo quod universaliter omne *subiectum virtualiter* continet *passionem* suam, * et * tamen *formaliter* recipit eam. — Et haec videtur sententia Philos. VII. *Metaph.*, ubi dicit quod ad hoc quod generetur *quantum* et *quale* non oportet praecedere, nec praeexsistere nisi *substantiam.*

759. ([16]) — **Solvitur ratio secunda I. sententiae.** — *a)* Ad *aliam* [n. 753*b*] de *materia* et *efficiente*, quae non coincidunt, *dicitur* quod in voluntate possumus duo considerare: vel in quantum est *appetitus*, vel in quantum est *libera.* In quantum libera *efficit,* in quantum appetitus *recipit;* ita quod est ibi *differentia intentionis* in voluntate, in quantum est *appetitus* et in quantum est *libera.*

b) Hoc non bene capio; quia proxima ratio constituendi speciem, cuiusmodi est differentia ultima, est proxima ratio recipiendi propriam passionem; non enim recipit homo *risibilitatem* ratione *animalis,* sed ratione qua *rationalis.* Ratio autem formalior voluntatis est magis * *libertas* * (*a*) quam ratio *appetitus;* quare est ratio * magis * *recipiendi* in quantum *libera:* sicut ratio *libertatis* est magis ratio *constituendi.*

c) Per illam etiam responsionem patet quod quaelibet species posset *agere in se,* ita bene non libera sicut libera; ita quod ratione *materialis* sive generis posset recipere, et ratione differentiae vel *formae* posset efficere.

d) Manifestum etiam est quod cum aqua calefacta reddit ad propriam naturalitatem et frigiditatem, quod tota aqua agit et tota patitur; forma enim non agit in materiam suam quam actu informat.

e) Praeterea, iste Doctor dicit alibi quod *genus* et *differentia* differunt penes *intentiones;* et dicit quod differentia *intentionis* non arguit quod sit *res* alia; igitur ipse habet concedere quod voluntas, cum agit in quantum *libera* et *patitur* in quantum *appetitus*, ratione *eiusdem realitatis* primo agit et patitur.

f) Ideo concedo quod per *eamdem realitatem primo* est voluntas *receptiva* actus et *effectiva* eiusdem; nec per aliam rationem *realem* elicit et recipit, nisi per aliam rationem causatam ab intellectu nostro.

g) Cum igitur *dicitur* quod *materia* et *efficiens non coincidunt, dico* quod Aristot. II. *Physic.*, ubi hoc scribitur,

(*a*) Wadd. libera.

loquitur ibi de materia quae est subiectum *transmutationis* realis, quae est alia quam sit subiectum receptivum, de quo nunc loquitur, quod coincidit cum efficiente.

([17]) *h)* Praeterea, *materia,* id est subiectum, non coincidit in *idem numero* cum efficiente quod dicitur proprie *efficiens,* distinctum contra *agens;* sic enim *efficere* transit in materiam *extrinsecam,* sicut et factio; sed non sic transit actio *agentis,* proprie loquendo de agente, cuius scilicet actio est tantum *ad intra.*

760. — Solvitur tertia ratio I. sententiae. — Ad *illud* de *relationibus oppositis* [n. 753*c*] dico: — *a)* Quod relationes *reales* sunt in *triplici* differentia: quaedam sunt relationes(*a*) quae *habent dependentiam essentialem,* ut causae ad causatum: aliae sunt relationes *originis,* quae tamen *non habent dependentiam* inter se, ut paternitas et filiatio in Divinis: aliae *habent dependentiam accidentalem* mutuo, ut movens et motum; motum enim non dependet essentialiter a movente, quia non dependet nisi ratione illius accidentis quod recipit; quidquid enim est de essentia *moti* praesupponitur *motui.*

b) Primae duae relationes repugnant in *eadem natura* vel *persona* sive *supposito.* — *Secundae* repugnant in *eadem persona* vel *supposito,* quia nullum suppositum *producit se;* sed non repugnant * ut * in *eadem natura,* si illa est *illimitata:* sicut patet quod in natura divina *(b)* est *producens* et *productum.* — Sed relationes *tertio modo* dictae *non repugnant* in *eodem,* sive *natura,* sive *supposito,* quia idem potest acquirere sibi et efficere in se perfectionem suam *accidentalem,* et sic accidentaliter dependere a se.

c) Unde dico quod non repugnant ex ratione relationum oppositarum *ut oppositae* sunt, scilicet quod non possunt fundari in eodem, sed quia habent *dependentiam essentialem.*

d) Ad *probationem,* cum dicitur relativa *realia* esse *opposita,* et opposita *non insunt simul, dico* quod relativa realia huiusmodi *denominative* accepta non sunt sic opposita, quod scilicet unum denominative sumptum neget suum correlativum, ut scilicet quod sequatur: si est *activum,* ergo non est *passivum,* sicut inferunt *contraria,* ut scilicet: si hoc est *album,* ergo non est *nigrum;* sed in *abstracto* bene inferunt, ut: si est *actio,* ergo non est *passio,* vel: si est *motio activa,* ergo

(*a*) Ed. Ven. relativa. (*b*) Ed Ven. addit: ibi.

non est *motio passiva*. Tamen non repugnant, quin possint simul esse in *eodem*, sicut * repugnant * *albedo* et *nigredo*.

761. (18) — Aliorum solutio ad rationem quartam I. sententiae infirmatur. — *a)* Ad *aliud* [n. 753*c*], sustinendo quod quamquam voluntas sit *activa*, tamen intellectio vel *obiectum apprehensum* est illud *sine quo non*, sicut ponunt alii [n. 753*d*], quod intellectio sine phantasmate non est in actu, et hoc facit naturalis ordo potentiarum, *cum dicitur* quod tunc pari ratione posset dici quod *lignum agit in se* et *comburitur a se*, praesente igne, et *ignis* est *sine quo non*, et sic de aliis, *dicitur* quod non est simile; quia ignis approximatus huic combustibili et illi, aequaliter disposito, aequaliter comburit et uniformiter ipsum lignum; duobus autem ostensis voluntati, quamvis aequaliter dispositis, non semper aequaliter vult voluntas. Et ideo patet quod illud *comburi* non potest esse *active* a ligno, sicut *volitio* a voluntate.

b) Sed haec responsio non sufficit; quia diceret adversarius quod hoc est, quia lignum *naturaliter* comburit se, praesente igne, sicut causa sine qua non, sed voluntas *libere*. — Vel sic solve *instantiam*, secundum aliam reportationem(*a*)(1).

c) Cum arguitur quod tunc sustineri posset quod *quodlibet ageret in se*, puta quod lignum comburet se, praesente igne, sicut causa sine qua non, *non sequitur*, quia nos videmus quod iste ignis appositus alii combustibili quam ligno comburit illud, et ideo scimus quod cum calefacit hoc lignum quod(*b*) est actio sua.

d) Sed hoc non sufficit; nam ego semper dicam quod cuicumque combustibili applicetur ignis, si illud comburatur, hoc erit per *actionem suam* propriam in seipsum *necessitate* naturali; tamen non sine igne praesente, sicut causa *sine qua non* solum.

762. (19) — Solvitur a Doctore ratio quarta I. sententiae. — *Dico* igitur hic: — *a) Primo* quod oportet in hac materia,

---

(*a*) Ed. Ven. repetitionem. (*b*) Ed. Ven. non.

(1) In *Report.* d. 25. n. 15, sic prosequitur: « Dico igitur quod oportet patiens *ab alio* pati; et ubi non potest ab alio pati, sequitur quod patitur *a se:* sed voluntas non patitur in actu suo ab alio creato *a se,* quia *velle* est in potestate volentis; sed agens extrinsecum non est in potestate volentis ».

etiam secundum eos, dare aliquid *prius;* quod tamen non sit causa *efficiens*, sed sit causa *sine qua non.* — Et hoc *probo* per ipsum qui hanc opinionem ponit. Nam, secundum ipsum, intellectus non est causa intellectionis, nec voluntas volitionis, sed solum *phantasma* est causa utriusque; et tamen, secundum eum, impossibile est phantasma prius causare volitionem nisi *prius natura* causet intellectionem. Et ita ponit *intellectionem* esse causam *sine qua non* ipsius *volitionis.* Quod igitur voce negat dictis suis affirmat, scilicet *causam sine qua non.* Intellectio enim, secundum eum, est *prior natura* volitione; tamen in nullo genere *causae* se habet respectu volitionis; quando enim aliquis effectus *praecedit* alium effectum ordine *naturae* non potest causa exire in actum causandi effectum posteriorem, non prius causato effectu priori illa prioritate. — *Exemplum:* Sol non potest illuminare posteriorem partem medii, nisi prius natura illuminet partem propinquiorem; et tamen pars propinqua illuminata non habet aliquam rationem *causae* respectu illuminationis partis magis distantis, quia et ipsa immediate illuminatur a Sole immediatione *causae.* — Unde esto quod *phantasiatio* vel *obiectum apprehensum* requiratur ad hoc quod sit volitio, non tamen requiritur nisi sicut causa *sine qua non.*

b) Secundo, ad auctoritatem Aristot. II. *De Anima* [n. 753*d*], cum dicit quod si sensus esset *activus, semper sentiret, dico* quod effectus prior non dependeret ab effectu posteriore, et si esset effectus simpliciter primus, non dependeret ab aliquo effectu, sed solum a suis causis: prima autem potentia inter potentias animae est *sensus exterior;* ideo eius effectus non dependet ab aliquo *effectu,* sed solum a suis *causis.* Si igitur sensus exterior esset *activus* et haberet in se principium sufficiens effectivum sensationis, ipse *semper ageret.* — Sed sic non est de *intellectu* et *voluntate;* quia volitio est effectus *posterior* intellectione *naturaliter,* et intellectio phantasmate vel phantasiatione; et propter illum ordinem necessarium non potest causari *volitio* a voluntate, nisi *prius* causetur ab intellectu *intellectio;* et simile est de *intellectione* respectu *phantasmatis* vel phantasiationis. Quamquam igitur *sensus* semper ageret vel sentiret, si esset activus, non tamen oportet hoc dicere de *voluntate,* nec etiam de *intellectu.*

(20) *c)* Dico *tertio* ad instantiam de *ligno calefactivo sui,* cum dicitur si ita esset de *voluntate,* ita posset dici de *quocumque* alio, scilicet quod lignum *comburit seipsum,* praesente igne, qui est causa *sine qua non,* concedo quod exsistens in actu *primo* movendi se, seipso *active* et non *alio* exit in actum *secundum:* sicut habens scientiam in actu *primo* non indiget aliquo effectivo vel motivo ducente ipsum ad actum considerandi; nisi habens actum *primum* deficiat in aliquo quod necessario requiritur ad hoc quod possit exire ad actum *secundum:* sicut quamvis oculus hominis, qui non potest immutare medium, haberet actum *primum* videndi, non tamen posset videre rem in *tenebris.*

Sed rationabile est quod (*a*) tam nobilis perfectio animae, cuiusmodi est *voluntas,* qua anima est in actu *primo,* possit exire in actum *secundum,* quo anima formaliter *perficitur* in actu secundo, nullo alio activo requisito. — Sed ad huiusmodi passiones, quae sunt *calefieri* et *humectari,* quibus *corrumpitur* natura ligni, et non perficitur, non potest poni rationabiliter ipsum lignum habere actum *primum* seu principium activum, quo active, praesente igne, sicut causa *sine qua non* solum, reducat se ad actum illum secundum, quo natura ligni *corrumpitur.*

763. — Solvuntur instantiae. — *a) Si* etiam *instes* sic: effectus non dependet a causis prioribus quantum ad suum *fieri,* nisi a *materia* et *efficiente;* cum igitur *obiectum* respectu actus volitionis non se habeat nec ut *materia,* nec ut *efficiens,* igitur *volitio* non dependebit ab obiecto, et sic esse poterit *sine obiecto; patet satis* per praedicta huius obiectionis solutio; licet enim effectus dependeat solum a causis prioribus quantum ad suum *fieri* per se et suum *esse* per se, *materia* scilicet et *efficiente,* potest tamen dependere ex alio tamquam ex illo quod est *praeexactum necessario* (*b*).

b) Si dicas etiam quod habens actum *primum* potest esse ratio sufficiens actus *secundi,* non in se, sed in alio, *contra:* si nos ponamus quod haec potentia prima est *activa,* puta calefactiva, quaero, quid reducit ipsam ad actum? Verbi gratia, quid reducit potentiam *calefactivam* ad actum, praesente li-

(*a*) Ed. Ven. addit: cum.

(*b*) Ed. Ven. quod est concomitans secundum actum necessario.

gno? Certum est quod nihil nisi *ipsamet potentia* activa, dicente Aristot. V. *Metaph.*, quod ad idem genus *causae* reducuntur *ars* et *aedificator:* sed ars non reducitur ad actum nisi *a se* respectu artificiati; ergo potentia activa est de se *sufficiens* principium eliciendi actionem suam, quae est actio vera de genere *actionis*, cuius terminus est *operatio*. Forma igitur quae non habet actum *primum* vel principium *activum* nisi respectu actus *secundi immanentis*, seu operationis, quae est terminus istius actionis, poterit habere huiusmodi actum secundum immanentem a *seipsa*, sicut potentia activa, quae non est nata exire in actum *secundum* in alio receptum vel in aliud *transeuntem*, exit a *seipsa*, praesente obiecto, in actum illum.

764. — Solvitur ratio quinta I. sententiae. — Ad *aliud* [n. 753*e*] cum dicitur: causa *aequivoca* totalis est *nobilior* suo effectu, vel producens aequivocum est nobilius producto, *verum est* quod est nobilius termino *formali* productionis, ratione cuius productum, quod est compositum unum *per accidens*, dicitur *productum*. Unde *voluntas* (*a*) est nobilior *volitione*. — Non tamen oportet quod sit nobilior *voluntate sub volitione* formaliter exsistente; immo nobilior est voluntas volens *actualiter*, ratione bonae volitionis, quam voluntas solum volens *virtualiter*. — Ponitur *exemplum*, quod non oportet producens esse nobilius producto *simpliciter*, nisi scilicet ratione termini *formalis*, de *accidente* generato in homine de novo ab alio accidente; quod quidem accidens non generatur, puta *albedo*, sed *homo albus;* et tamen non oportet quod *generans* album sit nobilius *homine albo*.

765. (2[1]) — Solvuntur rationes II. sententiae. — Ad illud de *balneo* [n. 754*a*], si sustineatur quod *obiectum* movet *effective*, licet non sit causa *totalis*, potest tunc sustineri quod balneum *intra* movet ut *efficiens*, et *extra* ut *finis*. — Sustinendo tamen quod sit tantum causa *sine qua non*, et nullo modo movens *effective*, tunc oportet glossare, quod non movet effective *per se*, sed *per accidens*.

Dices: causa *per se* est prior causa *per accidens:* sed obiectum *prius* est *natura* et *origine* volitione voluntatis vel voluntate volente; ergo, etc. — *Dico* quod causa *per se* est

---

(*a*) Ed. Ven. addit: virtualiter.

prior causa *per accidens,* vel *natura* vel *perfectione,* non autem semper *origine* vel *natura:* sicut amotio vel fractio trabis, * quae * est causa *per accidens* descensus gravis, est prior *natura* causa *per se* ipsius motus gravis. Causa etiam *per accidens* reducitur ad causam *per se* priorem, vel ad *seipsam* ut est causa per se respectu alterius effectus: sicut fodiens foditione est causa *per accidens* inventionis *thesauri,* et est causa inventionis *aquae per se:* et ut *per accidens* reducitur ad *seipsam* ut *per se,* vel reducitur ad aliam *per se* priorem *perfectione,* ut dictum est.

b) Ad *aliud* [n. 754*b*] de *appetitu sensitivo* qui movetur ab appetibili, *dico* quod est ad oppositum; quia ex hoc movetur appetitus sensitivus sic, quia non est *liber,* sed alius est liber. Unde Damasc. 42 cap. dicit quod sensitivus *ducitur,* et non ducit, sed intellectivus *ducit,* et non ducitur.

766. (22) — Ostenditur nihil aliud a voluntate esse causam totalem volitionis. — *Dico* ergo ad *quaestionem* quod *nihil aliud a voluntate est causa totalis volitionis in voluntate.* — Una ratio, praeter praedictas, est ista: aliquid evenit in rebus *contingenter.* Et voco *contingenter* evenire *evitabiliter* evenire. Aliter si omnia *inevitabiliter* evenirent, non oporteret consiliari, neque negociari, ut dicit Aristot. I. *Periherm.* Quaero ergo (*a*), illud quod *contingenter* evenit, unde vel a *qua causa* eveniat? — Non a causa *determinata,* quia pro isto instanti pro quo est sic *determinata* effectus non potest evenire *contingenter;* ergo a causa *indeterminata* ad *alterutrum* oppositorum. — Aut ergo illa causa potest *seipsam* determinare *contingenter* ad *unum* illorum, cum non possit in *utrumque simul,* sicut dicit Aristot. IX. *Metaph.* de *potentia rationali,* vel non potest seipsam determinare, sed *aliud* determinat ipsam ad unum illorum. — Si *potest* seipsam determinare ad unum illorum contingenter vel non inevitabiliter, habetur propositum. — Si *ab alio* determinatur ad unum illorum, vel ergo *necessario,* vel *contingenter.* — Si *necessario,* effectus evenit *inevitabiliter.* — Si determinans *contingenter* et evitabiliter ad unum illorum determinat, ita quod * posset * determinare ad aliud, tale determinans non potest esse nisi *voluntas,* quia omnis causa *naturalis* activa est *determinata* ad *unum* effectum;

(*a*) Ed. Ven. addit: utrum.

vel si causa naturalis est *indeterminata,* non potest seipsam, nec aliam determinare.

767. — Ostenditur indeterminationem voluntatis non esse ex parte intellectus. — *Dices:* ista *indeterminatio* est ex parte *intellectus,* sic repraesentantis ipsum obiectum voluntati, ut *fore* vel *non fore.*

Contra: — *a)* Intellectus non potest determinare voluntatem indifferenter ad alterum contradictoriorum, puta hoc *fore* vel *non fore,* nisi de uno demonstrando, et de altero paralogizando, sive sophistice syllogizando, ita quod in concludendo decipiatur; ergo si illa contingentia qua hoc potest fore vel non fore sit ab intellectu dictante sic propter conclusiones oppositas, secundum hoc a voluntate Dei vel a Deo nihil contingenter eveniret, quia ipse non paralogizat nec decipitur: sed hoc est falsum et improbatum *dist.* 8. I. Lib. [nn. 691 seqq].

b) Item, intellectus agit modo maxime *naturali,* per August. III. *De Trinit.* et in multis aliis locis; ideo intellectum ponit principium appropriatum respectu productionis Filii in Divinis, qui maxime *naturaliter* producitur; ergo intellectus minime est causa *indeterminata* alicuius effectus, sed *determinata.*

(23) *c) Dices:* Philosophus dividit *naturam* contra *intellectum* et contra agens *a proposito;* non igitur intelligit quod *intellectus* sit causa per modum *naturae.* — *Dico* quod *intellectus* potest accipi vel *per se,* secundum quod est quaedam *potentia operativa* tali operatione, distincta contra operationem *voluntatis,* et sic quantum est de se *naturaliter* agit: vel secundum quod est potentia *practica* respectu agibilis extra, et sic pro *eodem* Philosophus habet *artem, intellectum, propositum, electionem* (*a*) et *appetitum.* Et isto modo accipiendo *intellectum,* distinguit agens per *intellectum* contra agens per *naturam.* Et illo secundo modo frequenter loquitur de *intellectu,* fere per totum librum *Ethic.* et IX. *Metaph.* et III. *De Anima* et II. *Physic.* de *potentia rationali.* — Sed primo modo parum loquitur Philosophus de *intellectu.*

d) Item, sine omni contradictione posset intelligi appetitus intellectivus *non potens se determinare,* si appeteret per modum *naturae.* Sic fingit Anselm., *De Casu diaboli,* c. 12, quod esset unus Angelus qui haberet intellectum et appetitum tan-

---

(*a*) Ed. Ven. intellectionem.

tum respectu affectionis *commodi*, et non data esset ei affectio *iusti*. Iste Angelus non posset appetere nisi tantum *intelligibilia*, et hoc per modum *naturae:* sicut appetitus sensitivus appetit convenientia secundum *sensum*. Sed si *libertas* in appetitu intellectivo esset causata naturaliter ab *intellectu*, non posset esse aliquo modo appetitus *intellectivus*, et non *liber*, nec etiam intelligi.

768. (24) — Solvuntur argumenta principalia. — *a)* Ad *primum principale* [n. 751*a*]: qui diceret quod *obiectum* movet voluntatem *effective*, non tamen ut *totalis* causa, sed ut aliquid ibi faciens, tunc non esset glossanda auctoritas, quod movet scilicet *metaphorice;* et tunc auctoritas esset pro me. — Vel sustinendo et dicendo quod appetibile movet appetitum tantum *metaphorice*, tunc debet intelligi quod sicut appetibile movet appetitum metaphorice, ita appetitus sic motus movet *effective* membra ad exequendum, ut acquiratur illud appetibile. — Et *cum dicitur* * quod * *aequivocaret* de movente, *hoc nihil valet;* quia non oportet quod omnia ordinata secundum rationem *causandi* sint ordinata in *uno genere causae;* causa enim *efficiens* ordinatur ad *finalem*, quae est causa *alterius* generis, quae movet *metaphorice*. — Unde potest dici quod Aristoteles assignat ibi ordinem causarum qualitercumque moventium. — Et non est mirandum si glossatur auctoritas sic, quando auctoritas una dignior et superior, scilicet Scripturae, glossatur mirabilius, utpote quod una pars illius auctoritatis refertur ad quemlibet Sanctum, et altera solum ad Christum, quae tamen videtur apparentius loqui de *uno* et *eodem*, sicut ista: *Qui potuit transgredi, et non est transgressus* (1): qui *potuit transgredi* ad quemlibet Sanctum refertur, et *non est transgressus* ad solum Christum.

b) Ad *aliud* [n. 751*b*] concedo quod voluntas est potentia *activa*. — Et *cum dicitur* quod potentia activa est principium transmutandi aliud *in quantum aliud, dicitur* quod ibi datur definitio potentiae *factivae*, et concedo quod idem non potest *facere* seipsum. — *Sed dico aliter*, quod Aristot. in V. et IX. *Metaph.*, ubi hoc dicit, ponit exemplum de *medico*, qui *sanat seipsum;* qui tamen non est *aliud* a *seipso;* sed *in quantum*

---

(1) *Eccli.* c. XXXI. v. 10.

medicus est *sanans* est aliud a seipso in quantum sanatur; sanatur enim in quantum *infirmus*, non in quantum *medicus*. — Sic dico in proposito, quod voluntas in quantum potentia *activa*, quae potest *elicere* suam volitionem, est alia *formalis ratio* a potentia vel ratione *recipiendi* suam volitionem, ipsam perficientem. Unde ly *in quantum aliud* reduplicat formalem *rationem* aliam solum quando movens et motum sunt *indistincta subiecto;* sed quando sunt *distincta subiecto* reduplicat *rem* aliam et *rationem* aliam.

(25) *c)* Ad *aliud* [n. 751*c*] dico quod *accidens per accidens* non nisi a principiis *intrinsecis* alicuius entis oritur; cum enim causare tale accidens per accidens, puta volitionem, nullam perfectionem tollat a causante, * nec * imperfectionem ponat in recipiente, quia potius ipsum perficit, concedendum est quod talis forma perfecta, puta voluntas, possit causare *in se* volitionem, quae scilicet est tale *accidens per accidens*. — *Item*, oportet ponere quod tale *accidens per accidens*, cuiusmodi est volitio, ab aliquo procedat: nec potest poni, ut probatum est supra [n. 766], quod procedat nisi ab illo quod *contingenter* se habet ad illud; ideo illud non valet.

d) Ad *aliud* [n. 751*d*] de *potentia contradictionis*, quod est in potentia contradictionis ad aliqua non *se determinat* ad unum illorum, dico quod aliqua est forma in potentia contradictionis, ut *scientia*, quae est contrariorum, et ista non potest se determinare, quia est *diminuta* et *imperfecta* quantum ad hoc, et respicit utrumque contrariorum. Unde Aristoteles vult quod si ex se, sine alio determinante, procederet ad actum, simul produceret contraria. Alia est forma in (*a*) potentia indeterminata, *perfecta* tamen et *non diminuta*, obiecto sibi praesentato, cuiusmodi est *voluntas*, et ista potest *se determinare*, et etiam *alia*. Unde Aristot. IX. *Metaph.*, quia dixerat quod scientia est contrariorum, et tamen ad nullum illorum potest se determinare, ideo subdit determinativum: *hoc autem dico appetitum vel prohaeresim*. Potentia igitur rationalis *perfecta*, cuiusmodi est *voluntas*, quamvis sit contradictoriorum, poterit *determinare se*, obiecto praesente, ad unum illorum.

(*a*) Ed. Ven. vel.

DISTINCTIO VIGESIMA SEXTA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

De gratia operante et cooperante. — Haec est gratia *operans* et *cooperans.* — *Operans* enim gratia praeparat hominis voluntatem *ut velit* bonum; gratia *cooperans* adiuvat *ne frustra* velit. — Unde Augustinus in lib. *De Gratia et Libero arbitrio* (1)*:* « *Cooperando* Deus in nobis *perficit* quod *operando incipit;* quia ipse ut velimus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens. Ut ergo velimus, operatur; cum autem volumus, et sic volumus ut perficiamus, nobis cooperatur. Tamen sine illo, vel operante ut velimus, vel cooperante cum volumus, ad *bona pietatis opera* nihil valemus ». — Ecce his verbis satis aperitur quae sit *operans* gratia, et quae *cooperans.* — *Operans* enim gratia est quae *praevenit* voluntatem bonam; ea enim liberatur et praeparatur hominis voluntas ut sit bona bonumque efficaciter velit. — *Cooperans* vero gratia voluntatem iam bonam *sequitur* adiuvando. — Unde Augustinus, contra Iulianum haereticum (2), qui *bonam voluntatem* ex *libero arbitrio* tantum esse dicebat, atque hominem per liberum arbitrium posse bonum velle et operari *sine gratia* asserebat, ait: Apertam de commendatione gratiae Apostolus sententiam protulit cum ait (3): *Non est volentis neque currentis, sed Dei miserentis:* « Hoc si attenderes, Iuliane, non extenderes contra gratiam *merita voluntatis* humanae. Non enim ideo miseretur Deus alicuius, *quia voluit* et *cucurrit,* sed ideo voluit et cucurrit, *quia misertus est Deus.* Paratur enim voluntas hominis a Deo, et a *Domino gressus hominis diriguntur* (4). Ideoque congrue ait: *Non est volentis neque currentis, sed miserentis Dei;* non quia hoc sine voluntate nostra agatur, sed quia voluntas nostra nihil boni agit, nisi divinitus adiuvetur » (5). Unde alibi « Apostolus ait (6): *Non autem ego, sed gratia Dei mecum.* Non ideo dicit, quia nihil boni agebat, sed quia nihil boni ageret, si

(1) Cap. 17.
(2) Lib. I. c. 141.
(3) *Rom.* c. IX. v. 16.
(4) *Prov.* c. XVI, v. 9; *Ps.* XXXVI. v. 23.
(5) D. August. *De Perf. iust.* c. 19.
(6) *I. Cor.* c. XV. c. 10.

illa non adiuvaret » (1). — His testimoniis aperte insinuatur quia voluntas hominis gratia Dei praevenitur atque praeparatur ut fiat *bona,* non ut fiat *voluntas;* quia et ante gratiam voluntas erat, sed non erat *bona* et *recta* voluntas.

Quid sit voluntas? — *Voluntatem* ipsam Augustinus in *lib. De Duabus Animabus* (2) ita definit: « *Voluntas* est *animi motus, cogente nullo, ad aliquid non admittendum, vel adipiscendum* ». Haec autem, ut non admittat malum et adispiscatur bonum, *praevenitur* et *praeparatur* Dei *gratia.* Unde Apostolus gratiam praevenientem et subsequentem commendans, id est, *operantem* et *cooperantem,* vigilanter dixit: « *Non est volentis neque currentis, sed Dei miserentis;* et non e converso, non est miserentis Dei, sed volentis et currentis. Nam si, ut quibusdam placuit, quod dictum est ita accipiatur: *Non est volentis neque currentis, sed miserentis Dei,* tamquam diceretur: non sufficit sola voluntas hominis, si non sit etiam misericordia Dei; contra dicitur: non sufficit etiam misericordia Dei, si non sit voluntas hominis; ac per hoc, si recte dictum est illud, quia id voluntas hominis sola non implet, cur non etiam a contrario recte dicitur: non miserentis est Dei, sed volentis est hominis, cum id misericordia Dei sola non impleat? Homo enim credere vel sperare non poterit, nisi velit, nec pervenire ad palmam, nisi voluntate currat. Restat ergo ut ideo ita recte dictum intelligatur, ut totum detur Deo, qui hominis voluntatem bonam praevenit et *praeparat adiuvandam* et *adiuvat praeparatam;* nolentem praevenit *ut velit,* volentem subsequitur *ne frustra* velit » (3). — Ecce his verbis et aliis praemissis evidenter traditur quia voluntas hominis praeparatur et praevenitur gratia Dei ut velit bonum, et adiuvatur ne frustra velit.

Quod bona voluntas comitatur gratiam. — Itaque *bona voluntas comitatur gratiam,* non gratia voluntatem. — Unde Augustinus, ad Bonifacium Papam (4) scribens contra Pelagianos, inquit: « Cum fides impetrat iustificationem, sicut unicuique Deus partitus est mensuram fidei, non gratiam Dei *aliquid meriti praecedit humani,* sed ipsa meretur augeri, ut aucta mereatur et perfici, voluntate comitante, non ducente, pedissequa, non praevia ». — Ecce hic expresse habes quod gratia praevenit bonae voluntatis meritum, et ipsa bona voluntas pedissequa est gratiae, non praevia.

Quae sit gratia voluntatem praeveniens, scilicet fides cum dilectione. — Et si diligenter intendas, nihilominus tibi monstratur quae sit ipsa *gratia* voluntatem praeveniens et *praeparans,* scilicet *fides*

---

(1) D. August. *Epist.* CLXXXVI, ad Paulin. c. 10.

(2) Cap. 10. (3) Id. *Enchir.* c. 32. (4) Seu *Epist.* cit. c. 3.

cum dilectione. — Ideoque Augustinus in *eodem* (1), tractans quomodo iustificati sumus *ex fide,* et tamen *gratis,* (utrumque enim dicit Apostolus, qui dicit (2): *Iustificati ex fide,* alibi (3) ait: *Iustificati gratis per gratiam*), hoc, inquit, ideo dixit, « ne fides ipsa superba sit, ne dicat sibi: si ex fide iustificati, quomodo *gratis?* Quod enim fides meretur, cur non potius redditur quam donatur? Non dicat ista homo fidelis, quia cum dixerit: habeo fidem ut merear iustificationem, respondetur ei (4): *Quid habes, quod non accepisti?* » *Fides* enim, qua iustificatus es, *gratis* tibi data est. — Hic aperte ostenditur quod fides est causa iustificationis, et ipsa est gratia et beneficium quo hominis praevenitur voluntas et praeparatur. — Unde Augustinus in I. *Libro Retract.* (5): « Voluntas est qua et peccatur et recte vivitur. Voluntas vero ipsa, nisi Dei gratia liberetur a servitute qua peccati serva facta est, et ut vitia superet et adiuvetur, recte pieque vivi a mortalibus non potest, et hoc beneficium quo liberatur, nisi eam *praeveniret,* iam meritis daretur et non esset *gratia,* quae utique *gratis* datur ». — Praevenitur ergo bona hominis voluntas illo gratiae beneficio quo liberatur et praeparatur. — Et illud beneficium recte *fides* Christi intelligitur, sicut Augustinus in *Enchir.* (6) evidenter ostendit dicens: « Ipsum arbitrium liberandum est post illam ruinam a servitute peccati. Nec omnino per seipsum, sed per solam Dei gratiam, quae in fide Christi posita est, liberatur, ut voluntas ipsa praeparetur ». — Ecce aperte dicit gratiam per quam liberatur arbitrium et praeparatur voluntas positam esse in fide Christi. « Fides enim Christi, ut in *eodem* ait, impetrat quod lex imperat ».

Quod bona voluntas quae praevenitur gratia quaedam Dei dona praevenit. — Ipsa tamen eadem voluntas quaedam gratiae dona *praevenit.* — Unde Augustinus in *Enchir.* (7): « Praecedit bona voluntas hominis *multa Dei dona,* sed non omnia; quae autem non praecedit ipsa, in eis est et ipsa iuvat; nam utrumque legitur in sanctis Eloquiis (8): *Et misericordia eius praeveniet me, et misericordia Dei subsequetur me.* Nolentem quippe praevenit ut velit; volentem subsequitur ne frustra velit. Cur enim admonemur orare pro inimicis nostris nolentibus pie vivere, nisi ut Deus in eis operetur et *velle?* Itemque, cur admonemur petere ut accipiamus, nisi ut ab illo fiat quod volu-

(1) Cit. *Epist.* c. 3.
(2) *Rom.* c. V. v. 1.
(3) *Ib.* c. III. v. 24.
(4) *I. Cor.* c. IV. v. 7.
(5) Cap. 9.
(6) Cap. 106.
(7) Cap. 32.
(8) *Ps.* XXII. v. 6; *Ps.* LVIII. v. 11; *Matth.* c. V. v. 44; *Luc.* c. XI. v. 9; *Rom.* c. IX. v. 16.

mus, a quo factum est ut velimus? Unde Apostolus ait: *Non est volentis neque currentis, sed Dei miserentis* ». — Ex his apparet quod bona hominis voluntas quaedam dona Dei praevenit, quia eam comitatur gratia *adiuvans;* et quibusdam praevenitur, quia eam praevenit gratia *operans,* scilicet fides cum charitate.

Quae praedictis videantur adversari, scilicet quod videtur dici fidem esse ex voluntate. — Non est tamen ignorandum quod alibi Augustinus significare videtur quod *ex voluntate* sit *fides,* de illo verbo Apostoli (1), *Corde creditur ad iustitiam,* ita super Ioannem (2) tractans: « Ideo non simpliciter Apostolus ait *creditur,* sed *corde creditur,* quia caetera potest homo nolens, *credere* non nisi *volens;* intrare ecclesiam et accedere ad altare potest nolens, sed non *credere* ». Item *Super Genes.* (3), ubi Laban et Bathuel dixerunt: *Vocemus puellam et quaeramus eius voluntatem,* dicit expositor: quia *fides* est *voluntatis,* non necessitatis » (4). — Ad quod respondentes dicimus, non haec ita accipienda fore, ut *ex voluntate* hominis *fides* intelligatur provenire, cum ipsa sit proprie *Dei donum,* ut ait Apostolus (5), et ex ea bona hominis merita incipiant; per hanc enim, ut ait Augustinus super *Psalm. LXVII* (6), « iustificatur impius, id est, fit de impio pius, ut deinde ipsa fides incipiat per dilectionem operari, unde omnia bona merita incipiunt » ; sed potius haec ideo ita dicta sunt, quia non est fides *nisi in eo qui vult credere,* cuius bonam voluntatem fides praevenit, non *tempore,* sed *causa* et *natura.* Unde Augustinus supra congruenter dixit quod bona voluntas in eis donis *est,* quae non praecedit, et ipsa *iuvat;* quia ea *iuvat* quibus praevenitur, dum eis consentit ad effectum boni, et in eis *est,* quia tempore ab eis non praeceditur.

Quaedam adhuc addit quae graviorem faciunt quaestionem, scilicet quod cogitatio boni praecedit fidem. — Caeterum hanc quaestionem magis acuunt et urgent verba Augustini, quibus in *lib. De Praedest. Sanct.* (7) utitur, pertractans illud verbum Apostoli (8): « *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis.* Attendant, inquit, hic et verba ista perpendant qui putant *ex nobis* esse *fidei coeptum,* et *ex Deo* esse *fidei supplementum.* Commendans enim istam gratiam, quae non datur secundum aliqua merita, sed efficit omnia bona merita, inquit: *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid boni,* scilicet ex nobis. Quis autem non videat prius esse *cogitare* quam *credere?* Nullus quippe credit aliquid, nisi prius cogita-

---

(1) *Rom.* c. X. v. 10.
(2) *Tract. XXVI. in Ioan.*
(3) Ad Cap. XXIV. v. 56.
(4) Glos. interl.
(5) *Ephes.* c. II. v. 8.
(6) Ad v. 33: *Enarrat in Psalm.*
(7) Cap. 2.
(8) *II. Cor.* c. III. v. 5.

verit esse credendum. Si ergo *cogitare bonum* non est ex nobis, ut hic Apostolus tradit, nec *credere,* quamquam et ipsum *credere* nihil est aliud quam *cum assensione mentis cogitare* ». Hic videtur insinuare quod *cogitatio bona* praecedat fidem, et ita bona voluntas praeveniat fidem, non praeveniatur; quod praedictis adversari videtur. — Ad hoc autem dicimus quod aliquando cogitatio bona sive voluntas praevenit fidem; sed non est illa bona voluntas vel cogitatio qua *recte vivitur;* illa enim sine fide et charitate non est; nam, ut ait Augustinus ad Anastasium (1), « sine spiritu non est voluntas hominis libera, cum cupiditatibus vincatur », « non est libera ad bonum, nisi liberata fuerit » (2). Non autem liberatur nisi per *Spiritum Sanctum diffundatur charitas in cordibus* (3). Non est libera voluntas, nisi eam liberet gratia *per legem fidei* (4), id est, non est libera sine fide operante per dilectionem; et illa sufficienter et vere bona est. « Non est enim fructus bonus qui de charitatis radice non surgit. Si vero adsit fides operans per dilectionem, fit delectatio boni » (5).

De illa cogitatione boni quae praecedit fidem plene disseritur. — Illa autem cogitatio sive voluntas quae fidem et charitatem aliasque iustificationes praecedit *non sufficit ad salutem,* nec recte ea vivitur. Hac voluntate concupiscitur illa bona voluntas, quae est *magnum bonum,* ista vero non. Alia ergo illa est voluntas sive cogitatio, alia ista.

Et sicut illa istam praecedit, ita illam praevenit *intellectus.* Unde Augustinus, ista distinguens, super illum locum Psalmi CXVIII. (6), *Concupivit anima mea desiderare iustificationes,* ait: « *Concupivit desiderare,* inquit, non *desideravit.* Videmus enim ratione nonnunquam quam utiles sint iustificationes Dei; sed infirmitate praepediti, aliquando non desideramus. Praevolat ergo intellectus; sequitur tardus aut nullus affectus; scimus bonum, nec delectat agere, et cupimus ut delectet. Sic iste olim desiderare concupiscebat quae bona esse cernebat, cupiens eorum habere delectationem, quorum potuit videre rationem. Ostendit itaque quibus quasi gradibus ad eas perveniatur: prius enim est ut *videantur* quam sint utiles et honestae; deinde ut earum desiderium *concupiscatur;* postremo ut, proficiente gratia, *delectet* earum operatio, quarum sola ratio delectabat » (7). — Attende hunc ordinem gratiarum quem hic distincte assignat Augustinus, qualiter scilicet intellectus bonorum praecedit concupiscentiam eorumdem, et ipsa con-

---

(1) *Epist.* CXLV.
(2) Glos. ad II. Cor. c. III. v. 6.
(3) *Rom.* c. V. 5.
(4) *Ib.* c. III. v. 27.
(5) D. August. *De Spiritu et Litt.* c. 14. — Cfr. D. Gregor. *Homil.* XXVII.
(6) Vers. 20.
(7) *Serm. VIII.* in cit. Psalm.

cupiscentia delectationem, quae fit per fidem et charitatem; qua habita, vere bona est voluntas, qua recte vivitur, ipsaque fidei comes est, non praevia.

Qui verba Augustini praemissa (1) secundum hanc distinctionem considerat, nullam ibi repugnantiam fore animadvertit, non ignorans etiam ante gratiam praevenientem et operantem, qua voluntas bona praeparatur in homine, *praecedere* quaedam bona ex Dei *gratia et libero arbitrio,* quaedam etiam ex *solo libero arbitrio;* quibus tamen *vitam* non meretur, nec *gratiam* qua iustificatur; « illius enim gratiae percipiendae, quae voluntatem hominis sanat, ut sanata legem impleat, *nulla merita* praecedunt » (2). Ipsa est enim qua iustificatur impius, id est fit iustus, qui prius erat impius; « meritis autem impii non gratia, sed *poena* debetur; nec ista esset gratia, si non daretur *gratuita*» (3). Datur autem gratuita, quia nil ante *boni* feceramus unde hoc *mereremur.* — Non negamus tamen multa ante hanc gratiam et praeter hanc gratiam ab homine fieri *bona* per *liberum arbitrium,* ut tradit Augustinus in responsionibus contra Pelagianos (4), ubi dicit homines per liberum arbitrium agros colere, domos aedificare et alia plura *bona* facere sine gratia cooperante.

Utrum una eademque sit gratia quae dicitur operans et cooperans? — Hic considerandum est, cum praedictum sit per gratiam *operantem* et *praevenientem* voluntatem hominis liberari ac praeparari ut bonum *velit,* et per gratiam *cooperantem* et *subsequentem* adiuvari *ne frustra* velit, utrum *una* et *eadem* sit gratia, id est unum munus gratis datum, quod operetur et cooperetur, an *diversa,* alterum *operans,* et alterum *cooperans?* — Quibusdam non irrationabiliter videtur quod *una* et *eadem* sit gratia, idem donum, eadem virtus, quae *operatur* et *cooperatur,* sed propter diversos eius effectus et dicitur *operans* et *cooperans. Operans* enim dicitur in quantum *liberat* et *praeparat* voluntatem hominis ut bonum velit; *cooperans* in quantum eamdem *adiuvat* ne frustra velit, scilicet ut opus faciat bonum. Ipsa enim gratia non est otiosa, sed meretur augeri, ut aucta mereatur et perfici (5).

Quid sit ipsa gratia, et quomodo meretur augeri, quaeritur. — Si vero quaeritur, quomodo ipsa gratia praeveniens *mereatur augeri* et *perfici,* cum nullum meritum sit absque libero arbitrio; et quid sit

(1) Supra, ex lib. *De Praedest. Sanct.* c. 2.
(2) D. August. De *Spiritu et Litt.* c. 9.
(3) Glos. ad c. III. v. 24 Epist. *ad Rom.*
(4) *Hypognost.* Lib. III. c. 4.
(5) D. August. *Epist.* CLXXXVI. c. 3.

ipsa gratia, an *virtus,* an *non;* et si virtus, an *actus,* vel *non;* ut hoc aperte insinuari valeat, praemittendum est, *tria* esse *genera bonorum.*

Alia namque sunt *magna,* alia *minima,* alia *media,* ut Augustinus ait in I. *lib. Retract.* (1): « *Virtutes,* inquit, quibus recte vivitur, *magna* bona sunt. — *Species* autem quorumlibet *corporum,* sine quibus recte vivi potest, *minima* bona sunt. *Potentiae* vero *animi,* sine quibus recte vivi non potest, *media* bona sunt. — Item, *virtutibus* nemo *male* utitur; caeteris autem bonis, id est *mediis* et *minimis,* non solum *bene,* sed etiam *male* quisque uti potest. Et ideo virtute nemo male utitur, quia opus virtutis est *bonus usus* istorum, quibus etiam non bene uti possumus; nemo autem bene utendo male utitur. Non solum autem *magna,* sed etiam *media* et *minima* bona esse praestitit bonitas Dei ». — Ecce habes *tria genera bonorum* distincta.

In quibus bonis sit liberum arbitrium? — Quaeritur autem, in quibus bonis contineatur *liberum arbitrium?* — De hoc Augustinus in I. *lib. Retract.* (2) ita ait: « In *mediis* quidem bonis invenitur *liberum* voluntatis *arbitrium;* quia et male illo uti possumus, sed tamen tale est, ut sine illo recte vivere nequeamus. *Bonus* autem *usus* eius iam *virtus* est, quae in *magnis* reperitur bonis, quibus male uti nullus potest. Et quia bona, et *magna,* et *media,* et *minima,* ex Deo sunt, sequitur ut ex Deo sit etiam *bonus usus* liberae voluntatis, qui virtus est et in *magnis* numeratur bonis ». — Attende diligenter quae dicta sunt, et confer in unum; sic enim aperietur quod supra quaerebatur. Dixit equidem *opus virtutis* esse *bonum usum* illorum bonorum quibus etiam non bene uti possumus, id est *mediorum,* in quibus posuit *liberum arbitrium,* cuius quoque bonum usum dixit esse *virtutem.* Quod si est, non est ergo *opus virtutis,* quod supra dixit, quia aliud est *virtus,* aliud *opus* eius.

---

(1) Cap. 9. (2) Loc. cit.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE XXVI. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIO UNICA.

769. (1) — Proponitur quaestio. — Circa *distinctionem vigesimam sextam* * quaero de *gratia*, et primo *:

Utrum * ista * *sit in essentia animae, vel in potentia?*

770. — Argumenta principalia (1). — Quod in *essentia*, probo: — *a)* Quia essentia prius exit a Deo quam potentia; igitur prius reducitur in Deum. — *Consequentia* probatur: *tum* per Dionysium, quia res reducuntur in Deum eo modo quo exeunt a Deo: *tum* quia sicut quaelibet creatura habet Deum pro primo efficiente, ita et pro ultimo fine (2).

b) Praeterea, essentia est *indeterminatior* quam potentia; igitur magis indiget determinari quam potentia: sed gratia ponitur tamquam formaliter determinans animam indeterminatam; ergo, etc.

c) Praeterea, gratia semper est in *actu* suo: potentia non; ergo non est in potentia. — *Prima propositio* probatur: quia *actus* gratiae est *gratificare:* sed gratia semper gratificat. — *Consequentia* probatur: quia habitus non potest semper esse in suo actu, nisi illud cuius est sit in actu.

(2) *d)* Item, *acceptatio essentiae* sufficit ad acceptationem potentiae, et non e converso; ergo gratia, quae est principium acceptandi, debet poni per se in essentia. — *Probatio antecedentis: Gen.* IV. v. 4: *Respexit Deus ad Abel et ad munera*

---

(1) Solvuntur ad n. 776.

(2) Solutio desideratur in Ed. Ven. 1490 et apud Waddingum. — In Ed. Mauritii 1506 ita solvitur: « Et *quod dicitur*, quod res reducuntur in Deum eo ordine quo exeunt a Deo, *dicendum*, quod verum est de extremis productivis in personis diversis; non autem in illis quae sunt in *eodem supposito*, quia essentia prius accipit esse, et tamen prius reducitur per *potentiam* quam per *operationem* eius ».

eius. — *Praeterea,* cum essentia sit prior essentialiter in *esse* ipsa potentia; igitur similiter in *acceptatione.*

e) Praeterea, forma determinans ad agendum magis debet poni in principali agente quam in *instrumento:* essentia est principale agens; et potentia sicut instrumentale, secundum Anselmum, *De Concord.* c. 19; ergo, etc.

f) Praeterea, correspondentia debet esse imaginis recreatae ad imaginem creatam: imago creata requirit unitatem essentiae et trinitatem potentiarum; ergo et illud quod recreatur requirit unitatem gratiae perficientem essentiam, et trinitatem virtualiter perficientem potentiam.

771. — **Oppositum:** — Gratia est aliqua forma in anima, secundum quod probatur *dist.* 17, I. Lib. [n. 812 seqq.]: sed non est *passio* vel *potentia;* ergo *habitus,* secundum illam divisionem Philos. II. *Ethic.:* omnis autem habitus est in *potentia* (*a*), * quia opus habentis bonum reddit; ergo *, etc.

772. (3) — **Exponitur sententia tenens gratiam esse in essentia animae.** — Hic *dicitur* quod *gratia est primo in essentia.* — Quod probatur: — *a)* per August. *De laude charitatis:* quia ipsa est radix et vita omnium bonorum. — Ibid. etiam: *Charitas est vita morientium: vita* autem et *mors* pertinent ad *essentiam;* ergo, etc.

b) Confirmatur, quia si ibi ponatur, dat *esse* supernaturale et primum; igitur pari ratione poterit dare *agere* supernaturale: non autem daret *esse* per se supernaturale, si tantum esset in *potentia;* cum tamen necesse sit omne *agere* praecedere *esse,* et esse naturale praecedere *agere naturale,* et esse supernaturale agere supernaturale.

773. (4) — **Prima huius sententiae impugnatio.** — *Contra* istam positionem arguitur dupliciter: — *Primo:* — *a)* Quia cum *gratia* sit idem realiter cum *gloria,* vel *per se* sit *dispositio* ad eam, sequitur quod per se sit in *eodem subiecto* in quo est beatitudo: beatitudo autem non est per se in *essentia,* sed in *potentia* (1); ergo, etc.

b) Respondetur quod *beatitudo* principaliter est in *essentia,* et redundat mediante illa in potentias. Primo modo anima est *deiformis,* sicut carbo ignitus, ex speciali illapsu Dei.

(*a*) Wadd. est in potentia voluntatis. (1) Cf. Lib. IV. d. 49, q. 2.

— *Contra:* ergo, circumscriptis potentiis, posset anima esse beata per se, et ita esset beatitudo non in aliquo actu *secundo,* neque etiam in attingendo obiectum ultimum, nam non attingitur obiectum ut obiectum nisi per actum *secundum,* qui convenit animae ut est *potentia.*

c) (Item, beatitudo non est nisi quia *satiat* et *quietat* beatum: haec *quietatio* non potest esse nisi per *coniunctionem* ad obiectum beatificum: *coniunctio* autem non est nisi per *actum* aliquem qui tantum est *potentiae.* Et haec est sententia Philosophi ponentis quod beatitudo est in *actu* (*a*)).

d) Praeterea, si beatitudo poneretur in essentia, cum (*b*) eiusdem rationis sit gratia in essentia in *via* et in *Patria,* ergo nunc anima esset beata, licet minus quam in Patria: *consequens* est falsum; ergo et *antecedens.* — *Consequentia* probatur, quia nunc habet actum *primum eiusdem rationis,* per te, cum isto in quo est essentialiter beatitudo.

(5) *e) Respondetur* quod ita posset argui (de actu sicut (*a*)) de gratia, si esset in *potentia,* quia eiusdem rationis est actus nunc et tunc. — Nec valet instare de actu *videndi* et *lumine gloriae,* quia ista per se non pertinent ad *gloriam;* ergo, etc. — *Dico* quod argumentum de *actu primo* concludit quod nunc esset anima beata, licet minus quam tunc; non autem si ponatur beatitudo in *actu secundo,* etiam diligendi, quia ille non est *eiusdem rationis* in *via* et in *Patria;* si enim *intellectio* sit per se causa *partialis* respectu *volitionis,* sicut dicit * *secunda* * opinio in *quaest. praeced.* [n. 754], sequitur quod *visio* et *cognitio enigmatica,* quae sunt intellectiones alterius rationis, possint concurrere ad volitionem simpliciter alterius rationis. — Et haec fuit una ratio tacta (*c*) superius pro tertia (?) opinione; quia idem obiectum diversimode cognitum potest diligi diversis actibus etiam secundum speciem.

774. (6) — Impugnatio secunda. — Praeterea *secundo:* — *a)* Quando aliqua forma est *indeterminata* secundum virtutem *activam* ad plura, illud quod praecise respicit unam actionem *determinatam* non perficit eam in quantum est *indeterminata,* sed in quantum est *potentia determinata* re-

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(*b*) Ed. Ven. et.

(*c*) Wadd. facta.

spectu illius actionis. — *Exemplum:* si anima est *indeterminata* ad plures actus convenientes sibi secundum plures potentias, sapientia vel quicumque habitus intellectualis alius non perficit animam in quantum *indeterminata,* sed praecise in quantum *intellectus.* — Et ratio propositionis est ista: quia si perficeret eam in quantum *indeterminata* secundum virtutem *activam,* ergo aeque posset eam perficere in ordine ad *quemcumque* actum suum. Similiter si perficeret eam praecise in ordine ad *determinatum* actum, ita perficeret eam si tantum esset potentia activa *determinata* ad istum actum, et non *indeterminata* ad plures. Sed gratia tantum perficit animam in ordine ad *determinatum* actum, scilicet *meritorium,* qui scilicet est solius *voluntatis,* secundum Ansel., *De Conc. Virg.* c. 4., et alibi frequenter; ergo perficit praecise in quantum est illa *potentia* cuius est talis actus: haec est *voluntas;* ergo, etc.

b) Confirmatur ista ratio; quia si posset perficere vel perficeret essentiam animae *ut essentia,* posset redundare in actum prioris potentiae, scilicet *intellectus,* et sic actus *intellectus* ut praecedit actum voluntatis posset esse *gratificabilis* et *meritorius;* imo si solus intellectus esset, sine voluntate, in essentia illa posset esse gratia et meritum.

775. — Conclusio Doctoris. — *a)* Concedi potest conclusio istarum rationum; quia iste habitus, qui probatus est esse *supernaturalis, dist.* 17. I. [n. 809 seqq.], perficit *potentiam* animae, et *determinatam,* scilicet *voluntatem,* quia in ordine ad obiectum determinatum talis potentiae, et etiam *actum:* non autem perficit *essentiam,* quia ipsa ut sic nullum respicit *obiectum,* nec aliquem etiam *actum.*

b) Confirmatur per Anselm. *De Conc. Virg.* c. 3: *Omnis iustitia et iniustitia est formaliter in voluntate:* gratia est quaedam *iustitia* et rectitudo; ergo, etc.

776. — Solvuntur argumenta principalia. — *a)* Ad *argumenta* in *oppositum* [n. 770. *b*] dico quod gratia *determinat* ad operationem gratuitam, sicut pertinet ad habitum determinare; et hoc modo *potentia* est indeterminata indeterminatione *proxima,* et non *essentia.*

b) Ad *aliud* [n. 770 *c*] dico quod etsi *gratificare,* id est gratum reddere, significetur *active,* non tamen est *agere,* sicut nec albedinem facere parietem album est *agere,* sed *informare* parietem.

c) Ad *tertium* [n. 770 *d*] dico quod *acceptatio potentiae* sufficit ad acceptationem essentiae, et non e converso; sicut enim si homo posset videre actum alterius diligendi, propter illum actum acceptaret totum suppositum, ita Deus primo acceptat actum libere elicitum a potentia, non quidem acceptatione *generali,* qua acceptat omnem creaturam, quia sic primo essentia acceptatur, sed acceptatione *speciali,* qua ordinat acceptum ad *beatitudinem.* Acceptat autem sic primo et principaliter *potentiam,* quae est primo beatificabilis, et per illam ipsam essentiam. — Et *cum obiicitur* de *Abel* et *muneribus* eius, *dico* quod actus *exterior* non acceptatur nisi quia *interior,* nec interior nisi quia *potentia* illa cuius est actus, vel elicitus vel imperatus, acceptatur. Sed non est ulterius resolvere illam acceptationem istius potentiae in acceptationem alicuius prioris acceptati; quia nihil est *prius acceptabile* acceptatione *speciali,* nisi mediante illa *potentia.*

d) Ad *aliud* de *instrumento* [n. 770 *e*] posset concedi *maior* de instrumento *extrinseco;* non autem de *intrinseco,* quod est idem operanti: sic *ipsemet operans* dicitur *instrumentum,* in quantum habet rationem determinatam operativam; quia illo modo accipiendo *instrumentum,* forma determinans actionem debet poni in instrumento, non autem in principali agente, ut distinguitur ab instrumento debet poni nisi forma recipiens actionem.

DISTINCTIO VIGESIMA SEPTIMA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

De virtute, quid sit et quid sit actus eius? — Hic videndum est quid sit *virtus,* et quid sit *actus* vel *opus* eius. *Virtus* est, ut ait Augustinus (1), *bona qualitas mentis, qua recte vivitur, et qua nullus male utitur,* quam Deus solus in homine operatur. Ideoque opus Dei tantum est, sicut de virtute *iustitiae* Augustinus docet, super illum locum Psalmi (2), *Feci iudicium et iustitiam,* ita dicens: « Iustitia magna virtus animi est, quam non fecit in homine nisi Deus. Ideoque, cum ait Propheta ex persona Ecclesiae: *Feci iustitiam,* non ipsam *virtutem,* quam non facit homo, sed *opus* eius intelligi voluit » (3). — Ecce aperte insinuatur hic quod iustitia in homine non est opus *hominis,* sed *Dei;* quod et de aliis virtutibus itidem intelligendum est.

De fide itidem dicit, quod non est ex homine, sed ex Deo tantum. — Nam de gratia fidei, Ephesiis scribens Apostolus, similiter *fidem* non ex *homine,* sed ex *Deo tantum* esse, asserit inquiens (4): *Gratia estis salvati per fidem, et hoc non ex vobis; Dei enim donum est.* Quod a Sanctis ita exponitur: « Haec, scilicet *fides,* non est ex vi naturae nostrae, quia *donum* Dei *pure* est ». — Ecce et hic aperte traditur quod fides non est ex libertate *arbitrii* sive ex arbitrio voluntatis : quod superioribus consonat, ubi dictum est gratiam praevenientem vel operantem esse virtutem, quae voluntatem hominis liberat et sanat. Unde Augustinus in *lib. De Spiritu et Littera* (5) ait: « Iustificati sumus non per liberam voluntatem, sed per *gratiam Christi;* non quod sine voluntate nostra fiat, sed voluntas nostra ostenditur infirma per legem, ut sanet gratia voluntatem, et sana voluntas impleat legem ».

De gratia, quae liberat voluntatem, quae si virtus est, non est ex libero arbitrio, et sic non est motus mentis. — Si igitur gratia quae sanat

---

(1) *Retract.* Lib. I. c. 9; *De Lib. Arb.* Lib. II. c. 18.
(2) CXVIII. v. 121.
(3) *Serm.* 26.
(4) Cap. II. v. 8.
(5) Cap. 9.

et liberat voluntatem hominis *virtus* est, vel una vel plures, cum ipsa *gratia* non sit ex *arbitrio voluntatis,* sed eam potius sanet ac praeparet ut bona sit, consequitur ut *virtus* non sit ex *libero arbitrio,* et ita non sit motus vel affectus mentis, cum omnis motus vel affectus mentis sit ex libero arbitrio; sed *bonus* ex gratia et libero arbitrio, *malus* vero ex libero arbitrio tantum. Ut enim ait Augustinus in *lib. Retract.* (1): « Homo sponte et libero arbitrio cadere potuit; non etiam resurgere ». Idem in *lib. De Duabus Animabus* (2): « Animae si libero ad faciendum et non faciendum motu animi careant, si denique his abstinendi ab opere suo potestas nulla conceditur, earum peccatum tenere non possumus ». — Hic aperte ostenditur quod motus animi, sive ad bonum sive ad malum, ex *libero arbitrio* est. Ideoque, si gratia vel virtus *motus mentis* est, ex libero arbitrio est: si vero ex libero arbitrio vel ex parte est, iam non *solus Deus* sine homine eam facit. — Propterea quidam (3) non inerudite tradunt *virtutem* esse *bonam mentis qualitatem* sive *formam, quae animam informat;* et ipsa non est *motus* vel affectus *animi,* sed ea liberum arbitrium iuvatur, ut ad bonum moveatur et erigatur; et ita ex *virtute* et *libero arbitrio* nascitur bonus motus vel affectus animi, et exinde bonum opus procedit exterius. Sicut pluvia rigatur terra, ut germinet et fructum faciat: nec *pluvia* est terra nec germen nec fructus, nec *terra* germen vel fructus, nec *germen* fructus. Ita gratis *terrae* mentis nostrae, id est arbitrio voluntatis, infunditur *pluvia* divinae benedictionis, id est inspiratur *gratia;* quod *solus Deus* facit, non homo cum eo; qua rigatur voluntas hominis ut germinet et fructificet, id est sanatur et praeparatur ut bonum *velit,* secundum quod dicitur *operans;* et iuvatur ut bonum *faciat,* secundum quod dicitur *cooperans.* Et illa gratia *virtus* non incongrue nominatur, quia voluntatem hominis infirmam sanat et adiuvat.

Ex quo sensu dicuntur ex gratia incipere bona merita, et de qua gratia hoc intelligatur. — Cum ergo ex gratia dicuntur esse *bona merita* et incipere, aut intelligitur gratia *gratis dans,* id est Deus, vel potius gratia *gratis data,* quae voluntatem hominis praevenit. Non enim esset magnum, si haec *a Deo* dicerentur esse, a quo sunt omnia. Sed potius eius gratia *gratis data* intelligitur, ex qua incipiunt bona merita, quae cum ex *sola gratia* esse dicantur, non excluditur liberum arbitrium, quia nullum meritum est in homine quod non sit per liberum arbitrium. Sed in bonis merendis *causae principalitas* gratiae

---

(1) Lib. I. c. 9; *De Lib. Arb.* Lib. II. c. 20; *De Don. persev.* c. 11.

(2) Cap. 12; *Retract.* Lib. I. c. 15.

(3) Cfr. Hug. *De Sacr.* Lib. I. p. 6. c. 17.

attribuitur; quia principalis causa bonorum meritorum est ipsa gratia, qua excitatur liberum arbitrium et sanatur, atque iuvatur voluntas hominis ut sit *bona*.

Quod bona voluntas gratia principaliter dicitur, et etiam gratia est, sicut et omne bonum meritum. — Quae ipsa etiam *donum Dei* est et hominis meritum, imo *gratiae,* quia ex gratia principaliter est et *gratia* est. — Unde Augustinus, ad Sixtum presbyterum (1): « Quid est meritum hominis ante gratiam, cum omne bonum meritum nostrum non in nobis facit nisi gratia »? Ex *gratia* enim, ut dictum est, quae praevenit et sanat arbitrium hominis, et ex ipso *arbitrio* procreatur in anima hominis *bonus affectus* sive bonus motus mentis; et hoc est primum bonum hominis meritum. Sicut, verbi gratia, ex fidei virtute et hominis arbitrio generatur in mente motus quidam bonus et remunerabilis, scilicet ipsum *credere,* ita ex charitate et libero arbitrio alius quidam motus bonus provenit, scilicet *diligere,* bonus valde; sic de caeteris virtutibus intelligendum est. Et isti boni motus vel affectus *merita* sunt et *dona* Dei, quibus meremur et ipsorum *augmentationem,* et *alia* quae consequenter hic et in futuro nobis apponuntur.

Ex qua ratione dicitur fides mereri iustificationem et alia. — Cum ergo dicitur *fides mereri* iustificationem et vitam aeternam, ex ea ratione dictum accipitur, quia *per actum fidei* meretur illa. Similiter de *charitate* et *iustitia* et de aliis accipitur. Si enim *fides ipsa,* virtus *praeveniens,* diceretur esse *mentis actus,* qui est meritum, iam ipsa ex libero arbitrio originem haberet; quod quia non est, *sic* dicitur esse *meritum,* quia actus eius est meritum, *si tamen adsit charitas,* sine qua nec credere, nec sperare *meritum* est *vitae* — Unde apparet vere quia *charitas* est Spiritus Sanctus, quae animae qualitates informat et sanctificat, ut eis anima informetur et sanctificetur, sine qua animae qualitas non dicitur *virtus,* quia non valet *sanare animam* (2).

De muneribus virtutum, et de gratia quae non est, sed facit meritum. — Ex *muneribus* itaque *virtutum* boni sumus et iuste vivimus; et ex *gratia,* quae *non est meritum,* sed *facit,* non tamen sine libero arbitrio, proveniunt merita nostra, scilicet *boni affectus* eorumque progressus atque *bona opera,* quae Deus remunerat in nobis, et haec ipsa sunt *Dei dona.* — Unde Augustinus ad Sixtum presbyterum (3): « Cum coronat Deus *merita nostra,* nihil aliud coronat quam

(1) *Epist.* CXCIV. c. 5.

(2) De ha Magistri opinione cfr. Scotum, Lib. I. nn. 809 seqq. et n. 821.

(3) *Epist.* cit.

munera sua. Unde *vita aeterna,* quae in fine a Deo meritis praecedentibus redditur, quia et eadem merita quibus redditur non a nobis sunt, sed *in nobis* facta sunt *per gratiam,* recte et ipsa vita *gratia* nuncupatur, quia *gratis* datur. Nec ideo gratis, quia non meritis datur, sed quia data sunt *per gratiam* et *ipsa merita* quibus datur ».

Epilogat, ut alia addat. — Ex praemissis iam innotescere nobis aliquatenus potest qualiter gratia praeveniens *meretur augeri,* et alia; et quid ipsa sit, an *virtus,* an *aliud;* et si virtus, an sit *actus,* vel *non.* Ostensum enim est supra, ex parte quorumdam, quod ipsa est *virtus,* quia virtus non est *actus,* sed eius causa, non tamen sine libero arbitrio. Unde quod supra Augustinus dixit, *bonum usum* liberi arbitrii esse *virtutem,* ita accipi potest, id est *actum virtutis;* alioquin sibi contradicere videretur, qui etiam *opus virtutis* supra dixit esse *bonum usum* eorum quibus non bene uti possumus, in quibus posuit liberum arbitrium. Si vero bonus usus liberi arbitrii *opus virtutis* est, iam *virtus* non est. Cum ergo bonum usum eius virtutem esse dixit, nomine *virtutis* ipsius *usum* significavit.

Quod idem usus est virtutis et liberi arbitrii, sed virtutis principaliter. — Idem nempe *usus bonus* ex *virtute* est et ex *libero arbitrio,* sed ex *virtute principaliter.* Et bonus ille usus in *magnis* bonis (1) annumerandus est. — Illa autem *gratia praeveniens,* quae et *virtus* est, non *usus* liberi arbitrii est, sed ex ea potius est *bonus usus* liberi arbitrii; quae nobis est a Deo, non a nobis; usus vero bonus arbitrii et ex Deo est et ex nobis; et ideo *bonum meritum* est; ibi enim solus Deus operatur, hic Deus et homo. Hoc meritum ex illa purissima gratia provenit; quod Apostolus notavit dicens (2): *Gratia Dei sum id quod sum, et gratia eius in me vacua non fuit.* Super quem locum Augustinus (3) ita ait: « Recte *gratiam* nominat; primum enim solam gratiam dat Deus, et non nisi *gratis,* cum non praecedant nisi mala merita; sed post per gratiam incipiunt *bona merita.* Et ut ostenderet etiam liberum arbitrium, addit: *Et gratia eius in me vacua non fuit.* Et ne ipsa voluntas sine gratia Dei putetur aliquid boni posse, subdit: *Non autem ego,* solus scilicet sine gratia, sed *gratia Dei mecum,* id est, cum libero arbitrio ». Plane cum data fuerit gratia, incipiunt esse nostra merita bona; per illam tamen, quia si illa defuerit, cadit homo.

Aliorum sententia hic ostenditur, qui dicunt virtutes esse bonos usus liberi arbitrii, id est actus mentis. — Alii vero dicunt virtutes

---

(1) Cfr. dist. 26. pag. 711.
(2) *I. Cor.* c. XV. v. 10.
(3) *De Grat. et Lib. Arb.* c. 5; *De Corrept. et Grat.* c. 13.

esse *bonos usus* naturalium potentiarum; non tamen omnes, sed tantummodo interiores, qui in mente sunt; exteriores vero, qui per corpus geruntur, non *virtutes* esse dicunt, sed *opera virtutum.* Et ideo quod Augustinus dicit, *opus virtutis* esse bonum usum naturalium potentiarum, de usu *exteriori* accipiunt; quod vero dicit, *bonum usum* liberi arbitrii virtutem esse, et in *magnis* numerari bonis, de usu *interiori* intelligunt. Et virtutes nihil aliud esse quam bonos affectus vel motus mentis asserunt; quos Deus in homine facit, non homo; quia licet illi motus sint liberi arbitrii, non tamen esse queunt, nisi Deus ipsum liberet et adiuvet gratia sua operante et cooperante; quam Dei gratuitam voluntatem accipiunt, quia Deus est qui et *operatur in nobis velle et operari bonum.*

Quibus auctoritatibus muniunt, quod virtutes sint motus mentis. — Quod autem virtutes sint *motus mentis,* testimoniis Sanctorum adstruunt. Dicit enim Augustinus, *super Ioannem* (1): « Quid est *fides? Credere quod non vides* » : *credere* autem motus mentis est. Idem in *lib.* III. *De Doct. Christ.* (2): « *Charitatem* autem voco *motum animi* ». Si vero charitas et fides motus animi sunt, virtutes ergo motus animi sunt. — Quibus et alii respondentes, praemissa verba Augustini ita intelligenda fore inquiunt: *Fides* est credere quod non vides, id est, *fides* est virtus *qua creditur quod non videtur.* Item: *Charitas* est motus animi, id est *gratia, qua movetur animus* ad diligendum. — Et quod haec et his similia ita accipienda sint, ex his coniicitur quae alibi Augustinus ait; nam in II. *lib. Quaestionum Evangelii* (3) inquit: « Est *fides qua creduntur ea quae non videntur,* quae proprie dicitur *fides* ». Item in XIII. *lib. De Trinit.* (4): « Alia sunt ea *quae* creduntur, aliud est fides *qua* creduntur », — Ex quibus verbis sic argumentando procedunt: Aliud est *credere,* aliud illud *quo creditur:* praedictum autem est *fidem* id esse *quo creditur;* sic ergo *credere* non est *fides,* quia credere non est id quo creditur. — Addunt quoque: Virtus opus Dei tantum est, quam ipse solus facit in nobis; ipsa ergo non est *usus* vel actus liberi arbitrii: sed *credere* est actus liberi arbitrii; non est itaque *virtus.* — Praemissis aliisque rationibus ac testimoniis innituntur utrique. — Horum autem iudicium diligentis lectoris relinquo examini, ad alia properans.

(1) Tract. XL.
(2) Cap. 10.
(3) Quaest. 39.
(4) Cap. 2.

QUAESTIO UNICA.

777. (1) — Proponitur quaestio. — Circa *distinctionem vigesimam septimam* quaero:
Utrum gratia sit virtus?

778. — Argumentum principale (1). — Quod non; quia sic se habet lumen *supernaturale* respectu virtutum *gratuitarum* sicut lumen *naturale* respectu virtutum *naturalium:* sed lumen naturale non est *virtus* naturalis; ergo nec *gratia,* quae est lumen supernaturale, est *virtus* supernaturalis.

779. — Contra: Gratia est *habitus,* ex praec. *quaest.* et non *vitium;* ergo est habitus *virtus.*

780. (2) — Aliorum sententia. — *Opinio fuit* hic aliquando, quod gratia * esset * quoddam lumen supernaturale, se habens ad virtutes theologicas sicut lumen naturale ad virtutes acquisitas: sicut anima ponitur idem suis potentiis; vel ergo gratia esset radix earum, vel illae tres perficerent in ordine ad lumen supernaturale, quod est gratia, sicut virtutes acquisitae perficiunt in ordine ad lumen naturale.

781. — Impugnatur. — *Sed ex hoc sequeretur* quod fides non posset manere *informis,* quia non posset perficere, non manente illo lumine in ordine ad quod perficit: sicut nec virtus acquisita potest manere *virtus,* non manente habitudine eius naturali ad illud quod respicit (ut ad lumen, quod est *prudentia* (*a*)).

Et *si dicatur* quod est assignare gradus in gratia, et secundum gradum inferiorem est *fides* et *spes*, et secundum gradum superiorem meretur nomen *charitatis,* et ita inferior potest manere sine superiori, et hoc modo fides et spes manent sine charitate, *contra* hoc: eadem essentia non potest ita diversimode perficere potentias animae. Secundo etiam videtur

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(1) Solvitur ad n. 786.

quod istae tres virtutes theologicae essent in Patria; manebit enim tunc *perfecta gratia,* et ita omnes virtutes, secundum * istam * opinionem.

782. (3) — **Ostenditur gratiam formaliter esse charitatem.** — Ideo *alia est opinio,* quae dicit quod *gratia formaliter est* virtus quae est *charitas;* et quaecumque excellentiae attribuuntur gratiae, et charitati, et e converso: utraque enim formaliter dividit inter filios *regni* et *perditionis,* XV. *De Civit.* cap. 18: utraque est etiam forma virtutis, et neutra potest esse *informis:* utraque etiam *coniungit* ultimo fini perfecta coniunctione, qualis potest esse in via. — Et si poneretur *distincta,* altera superflueret, quia reliqua sufficeret.

783. — **Opinio Magistri Sententiarum.** — Et secundum hoc potest teneri opinio Magistri, sicut tenebatur *dist.* 17. I. [n. 821]: quod Spiritus Sanctus non per *alium* habitum distinctum a *charitate* movet voluntatem ad diligendum Deum meritorie, et distinctum ab illo habitu *quo animam inhabitat,* qui est *gratia,* et ipsa est *charitas;* et eodem habitu quo Spiritus Sanctus inhabitat animam inclinatur voluntas in suum actum *meritorium;* non sic autem eodem habitu quo Spiritus Sanctus inhabitat *credit* omnia et *sperat,* sed aliis habitibus imperfectis, quia actus istorum habituum requirunt imperfectionem.

784. — **Obiectio.** — *a) Proponitur.* — *Sed ex hoc videtur sequi* distinctio inter *gratiam* et *charitatem;* quia charitas est *perfectio simpliciter,* alias enim non formaliter competeret Deo, qui, secundum Ioan. (1), est charitas: gratia autem non est perfectio simpliciter, nec formaliter ponitur in Deo; ergo, etc.

(4) *b) Solvitur.* — *Respondeo: charitas* dicitur qua habens eam *habet Deum charum,* ita quod respicit *Deum* non in ratione *diligentis* (*a*), sed in ratione *diligibilis. Gratia* est qua Deus *habet aliquem gratum,* ita quod ipsa respicit Deum acceptantem sive *diligentem,* non autem *dilectum.* Non autem dicitur *gratia* quodcumque propter quod Deus diligit, quia tunc essentia divina in Filio posset dici *gratia;* quia propter eam diligit Filium; sed illud propter quod Deus acceptat habentem (*b*) ut dignum beatitudine, dignitate quae est in correspondentia meriti ad praemium, illud dicitur *gratia;* et ita aliquam imperfectionem

(*a*) Ed. Ven. diligibilitatis. (*b*) Ed. Ven. habens.

(1) *Epist. I.* cap. IV. v. 16.

includit illud quod est gratia, quia talis dignitas aliquam imperfectionem ponit in digno, quia non est *per se* beatus.

785. — Corollarium. — Sic ergo possumus concedere quod licet *idem absolutum* sit in anima, per quod anima *diligit Deum* ut obiectum, et per quod *acceptatur* speciali acceptatione *a Deo* et ordinatur ab beatitudinem, tamen *alia* et *alia ratio* est in isto absoluto, in quantum sic et sic respicit Deum, et una ratio prima, scilicet principalis, competit sibi in quantum est *perfectio simpliciter;* alia competit sibi ut est *perfectio limitata;* et ita appropriate secundum primam est *charitas;* secundum secundam dicitur *gratia;* et ut sic omnis gratia est charitas, licet non e converso.

Sed nec tamen ista distinctio *rationum* vel non convertibilitas concludit quod ubi concurrunt in eadem anima *gratia* et *charitas,* quod sint *distincta* secundum *formam;* sicut licet *sapientia* sit *perfectio simpliciter,* et sapientia *talis* sit perfectio *limitata,* ubi tamen concurrunt non sequitur quod haec ab illa sit *forma distincta,* vel quod sint distincta secundum formam; et tamen sunt distincta ab invicem formaliter; idem enim est quod est in intellectu meo scientia, et quod est acquisitum per doctrinam; et tamen in Deo est *sapientia,* et non aliquis talis habitus *limitatus.* * Dicunt igitur eamdem rem, aliter et aliter acceptam; nec tamen sic differunt *.

Differunt etiam in ratione *connotati,* quia illud *absolutum* potest considerari ut est habenti principium operandi, et sic non dicit imperfectionem, et potest esse in Deo, et dicitur *charitas:* potest etiam considerari ut obiectum Dei in me, prout Deus habet me * charum (*a*) *, et sic determinat obiectum, et dicitur *gratia;* est tamen *idem re.*

786. — Solvitur argumentum principale. — Ad *argumentum* [n. 778] dicendum quod virtutes *acquisitae* morales perficiunt in ordine ad quoddam lumen quod potest dici *prudentia,* quae non perficit in ordine ad aliud lumen nisi intellectus agentis: prudentia tamen est *virtus.* Sic in proposito virtutes *supernaturales* perficiunt in ordine ad virtutem quae est *charitas,* et illa ulterius in ordine ad finem supernaturalem.

(*a*) Wadd. gratum.

DISTINCTIO VIGESIMA OCTAVA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Praedicta repetit, ut alia addat definitam assignationem ponens de gratia et libero arbitrio contra Pelagianos — Id vero inconcusse et incunctanter teneamus, liberum arbitrium *sine gratia praeveniente et adiuvante* non sufficere ad iustitiam et salutem obtinendam; nec *meritis praecedentibus* gratiam Dei advocari, sicut Pelagiana haeresis tradidit. Nam, ut ait Augustinus I. *lib. Retract.* (1), « novi haeretici Pelagiani liberum sic asserunt voluntatis arbitrium, ut gratiae Dei non relinquant locum, quam secundum merita nostra dari asserunt ».

« Pelagianorum haeresis omnium recentissima a Pelagio Monacho exorta est. Hi Dei *gratiae,* qua praedestinati sumus, et qua meruimus de *potestate tenebrarum erui* (2), in tantum inimici sunt, ut *sine hac* credant hominem posse facere *omnia divina mandata.* — Denique Pelagius a Fratribus increpatus, quod *nihil* tribueret *adiutorio gratiae* Dei ad eius mandata facienda, non eam libero arbitrio *praeponebat,* sed infideli calliditate *supponebat,* dicens ad hoc etiam dari hominibus, ut quae facere per liberum arbitrium iubentur, *facilius possint* implere per gratiam. Dicendo utique *facilius possint,* voluit credi, etiamsi *difficilius,* tamen *posse* homines sine gratia facere iussa divina. — Illam vero gratiam Dei, sine qua nihil boni possumus facere, non esse dicunt nisi *in libero arbitrio,* quod nullis suis praecedentibus meritis ab illo accepit nostra natura, ipso ad hoc tantum iuvante nos per suam legem atque doctrinam, ut *discamus* quae facere et quae sperare debeamus; non autem ad hoc per donum Spiritus Sancti, ut quae didicerimus esse facienda *faciamus.* — Ac per hoc divinitus nobis dari *scientiam* confitentur, qua ignorantia pellitur; *charitatem* autem negant divinitus dari, qua pie vivitur: ut scilicet sit donum Dei scientia, quae sine charitate inflat, et non sit donum Dei ipsa *charitas, quae,* ut *scientia non inflet, aedificat.* (3) — Destruunt etiam orationes quas facit Ecclesia, sive pro infidelibus et doctrinae Dei resistentibus, ut convertantur ad Deum, sive pro fidelibus, ut augeatur eis fides et perseverent in ea. Haec quippe non ab ipso accipere, sed a seipsis homines habere contendunt, gratiam Dei, qua liberamur ab impietate, dicentes secundum merita nostra dari. — Parvulos etiam sine ullo *peccati originalis* vinculo asserunt nasci » (4).

---

(1) Cap. 9. (2) *Colos.* c. I. v. 13. (3) *I. Cor.* c. VIII, v. 1.
(4) D. August. *De Haeres.* et *Epist.* CLXXVII. ad Innoc. Pp.

Hic ponit ea quibus suum confirmant errorem, verbis Augustini contra ipsum utentes. — Quod vero dicunt, *sine gratia* hominem per liberum arbitrium omnia iussa implere, huiusmodi inductionibus muniunt. Si, inquiunt, *non potest* ea facere homo quae iubentur, *non est ei imputandum ad mortem,* sicut tu ipse, Augustine, in *lib. De Lib. Arbit.* (1) asseris: « Quis, inquis, peccat in eo quod nullo modo caveri potest? Peccatur autem; caveri igitur potest ». — Hoc testimonio Augustini Pelagius usus est, disputans adversus eum, imo adversus *gratiam,* sicut Augustinus in *libro Retract.* (2), illud et alia huiusmodi retractans, commemorat, inquiens: « In his atque huiusmodi verbis meis, quia *gratia* Dei commemorata non est, de qua tunc non agebatur, putant Pelagiani suam nos tenuisse sententiam; sed frustra hoc putant. Voluntas quippe est qua peccatur et recte vivitur, quod his verbis egimus; sed ipsa nisi Dei *gratia* liberetur et ut vitia superet adiuvetur, recte a mortalibus vivi non potest ». — Ecce aperte determinat ex quo sensu illa dixerit, inimicos gratiae refellens.

Aliud testimonium Augustini ponit, quo Pelagius pro se utebatur. — Similiter et innitebatur Pelagius verbis Augustini contra gratiam, qui in *lib. De Duabus Animabus* (3) dicit: « Peccati, inquit, reum tenere quemquam, quia non fecit quod facere non potuit, summae iniquitatis et insaniae est ». His auditis, exiliit Pelagius dicens: Cur ergo parvuli et illi qui non habent gratiam, sine qua non possunt facere mandata divina, rei tenentur? — Hoc autem qua occasione dixerit, in *Lib. Retract.* (4), Pelagio respondens aperit. Id enim contra Manichaeos dixit, qui in homine *duas naturas* esse contendunt: unam *bonam* ex Deo, alteram *malam* ex gente tenebrarum, quae nunquam bona fuit, nec bonum velle potest; quod si esset, non videretur ei imputandum esse, si non bonum faceret.

Aliud quod videtur contradicere gratiae Dei addit. — Alibi etiam Augustinus dicit quod huic gratiae contradicere videtur qua iustificamur. Ait enim in *lib. contra Adimantum* (5), Manichaei discipulum: « Nisi quisque voluntatem suam mutaverit, bonum operari non potest; quod in *nostra potestate* esse positum Dominus docet, ubi ait (6): *Aut facite arborem bonam, aut fructus eius bonos,* etc. ». — Quod Augustinus in *Retract.* (7) « non esse contra *gratiam* Dei, quam praedicamus, ostendit: In potestate quippe hominis est mutare in melius voluntatem; sed ea potestas nulla est, *nisi a Deo detur,* de quo dictum est (8): *Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Cum enim hoc sit in potestate quod cum volumus facimus, nihil tam in potestate quam ipsa voluntas est: sed praeparatur a Domino voluntas; eo ergo modo dat potestatem ».

---

(1) Lib. III. c. 18. (2) Lib. I. c. 9. (3) Cap. 12. (4) Lib. I. c. 51.
(5) Cap. 26. (6) *Matth.* c. XII. v. 33. (7) Lib. I. c. 22. (8) *Ioan.* c. I. v. 12.

Aliud testimonium eiusdem, quod videtur adversum. — Sic etiam intelligendum est quod in *eodem* ait, scilicet in *nostra potestate* esse, ut vel inseri bonitate Dei, vel excidi eius severitate mereamur; quia in potestate nostra non est, nisi quod nostram sequitur voluntatem, quae cum *praeparatur a Domino,* facile fit opus pietatis, etiam illud quod impossibile et difficile fuit.

Aliud testimonium. — In expositione quoque quarumdam propositionum *epistolae ad Romanos* quaedam Augustinus interserit quae videntur huic doctrinae gratiae adversari. Ait enim: « Quod *credimus* nostrum est; quod autem *bonum operamur* illius est qui credentibus dat Spiritum Sanctum ». Et paulo post: « Nostrum est *credere* et *velle;* illius autem dare credentibus et volentibus facultatem *bene operandi* per Spiritum Sanctum ». — Quae qualiter intelligi debeant, Augustinus in *lib. Retract.* (1) aperit dicens: « Verum est quidem a Deo esse quod *operamur bonum;* sed eadem regula utriusque est, et *volendi* scilicet et *faciendi;* et utrumque *ipsius* est, quia ipse *praeparat voluntatem;* et utrumque *nostrum* est, quia non fit *nisi volentibus nobis.* Illa itaque profecto non dixissem, si iam scirem, etiam ipsam *fidem* inter Spiritus Sancti munera reperiri ».

Adhuc addit aliud quod videtur contrarium. — Illud etiam diligenter est inspiciendum quod Augustinus in *lib. Sentent. Prosperi* ait, scilicet quod « *posse habere* fidem, sicut posse habere charitatem, naturae est hominum; *habere* autem fidem, sicut habere charitatem, gratiae est fidelium ». — Quod non ita dictum est, tamquam ex libero arbitrio valeat haberi fides vel charitas, sed quia *aptitudinem naturalem* habet mens hominis ad credendum vel diligendum, quae Dei gratia praeventa credit et diligit, quod sine gratia non valet.

Testimonium Hieronymi adstruit, quid tenendum sit de gratia et libero arbitrio, ubi triplex haeresis indicatur, scilicet Ioviniani, Manichaei et Pelagii. — Id ergo de *gratia* et *libero arbitrio* indubitanter teneamus quod Hieronymus in explanatione fidei catholicae (2) ad Damasum Papam, Ioviniani et Manichaei et Pelagii errores collidens, docet: « Liberum, inquit, sic confitemur arbitrium, ut dicamus nos semper *indigere Dei auxilio;* et tam illos errare qui cum Manichaeo dicunt hominem *peccatum vitare* non posse, quam illos qui cum Ioviniano asserunt hominem non posse *peccare.* Uterque tollit *arbitrii libertatem.* Nos vero dicimus hominem semper et *peccare* et *non peccare* posse, ut semper nos liberi confiteamur esse arbitrii. Haec est fides quam in catholica Ecclesia didicimus et quam semper tenuimus ».

---

(1) Lib. I. c. 23. (2) Inter Opera non genuina D. Hieronymi.

QUAESTIO UNICA.

787. (1) — Proponitur quaestio (1). — *Circa distinctionem vigesimam octavam* quaero de *errore Pelagii:*

Utrum liberum arbitrium hominis sine gratia posset cavere omne peccatum mortale?

788. — Argumenta principalia (2). — Quod sic: — *a)* Apostolus *Ad Rom.* II. v. 14: *Gentes quae legem * non habent sibi recte sunt lex* *, etc., ubi videtur Apostolus increpare Iudaeos in hoc, quod Gentes sine lege data servabant legem; ergo cavebant ab omni peccato: et tamen * videtur quod * non habuerunt *gratiam.*

b) Praeterea, August. II. *De Libero Arbit.*: *Nullus peccat in eo quod vitare non potest* (3). Aut igitur aliquis potest vitare peccatum *sine gratia,* aut non. — Si *non,* igitur non peccat. — Si *sic,* habeo propositum. — Ergo nullum peccatum est quod non possit vitari.

c) Item, Anselm., *De Libero Arb.*: *Liberum arbitrium est potestas servandi rectitudinem propter se;* ergo manente libero arbitrio, manet *potestas* eius.

789. — Contra: — *a)* Hoc videtur esse haeresis Pelagiana, quod liberum arbitrium sufficiat *sine gratia.*

b) Item, haec haeresis videtur potissime increpata ab August. *De Rectitudine iustitiae* (4). Quaere.

c) Gregor. XXV. *Moral.*, super illud *Iob.* c. XXXIV. v. 24: *Conteret multos * et innumerabiles peccatum* *, etc. — Item, Gregor. in Homil.: *Peccatum quod poenitentia non deletur mox suo pondere ad aliud trahit.*

---

(1) Pro cuius pleniore intelligentia conferas oportet Lib. I. n. 809 seq., supra nn. 361 *b,* 464 — dd. 26 et 27, et infra d. 32. — Lib. III. d. 13. q. 4. n. (21) — Lib. IV. d. 2. q. 1. n. (11) — d. 22. — *Report.* II. d. 29.

(2) Solvuntur ad n. 797. (3) In *Report:* « igitur si non possit vitare per liberum arbitrium, non potest peccare per liberum arbitrium ».

(4) Scil. *De Perfectione iustitiae hominis.*

790. (2) — **Doctrina communis proponitur.** — *Hic dicitur* quod, propter verba Augustini quae adducit contra Pelagianos, *non potest caveri ab omni peccato sine gratia.*

791. — **Ab aliis explicatur** (1). — Sed hoc diversimode ponitur: — *a) Uno modo,* quod liberum arbitrium possit vitare *singula* peccata mortalia, non tamen *omnia.* — *Exemplum* ponitur de exsistente in vase perforato, quod licet possit *quodlibet* singulorum foraminum obstruere, non tamen *omnia;* dum enim unum obstruit relinquitur aliud patens.

b) Alio modo dicitur quod liberum arbitrium potest considerari tripliciter: uno modo *ante* deliberationem et tempus deliberationis: secundo modo *post* utrumque, scilicet deliberationem et ipsum tempus deliberationis: vel tertio modo *post tempus* deliberationis elapsum, *non* autem *post deliberationem* habitam. — *Primo modo* ponitur non posse peccare mortaliter, sed venialiter. — *Secundo modo* ponitur posse vitare omne peccatum mortale post deliberationem habitam. — *Tertio modo* dicitur non posse cavere, si sit in peccato mortali, propter defectum intellectus ante tempus deliberandi, propter quod non recte deliberabit; licet transeat tempus in quo haberi potuit deliberatio, et ita tenebitur, quia quando transit conveniens tempus deliberationi, si non tunc deliberet, est consensus interpretativus.

792. (3) — **Ostenditur ad vitanda peccata non requiri gratiam habitualem.** — *Contra hoc arguitur,* et primo contra *conclusionem:* quia peccatum mortale non est nisi in transgrediendo praeceptum Dei: sed, secundum Hieronymum, *qui dicit Deum praecepisse impossibilia anathema sit.*

Respondetur: — *a)* Quod *exsistenti in peccato mortali* possibile est servare praeceptum; non autem ut manet in peccato, sed possibile est ipsum *praeparare* et *disponere* se ad gratiam, qua data, potest servare praeceptum; et ita si non praepararet se, illa impraeparatio imputaretur sibi in peccatum, sicut exemplificat Anselmus (de proiiciente se in puteum (*a*)) [Vide n. 793 *c*].

b) Alia responsio, quod licet *manens in peccato mortali* posset servare praeceptum quantum ad eius *explicationem,* non tamen quantum ad *intentionem mandantis;* quia

(*a*) Deest in Ed. Ven. (1) Quae explicationes n. 794 impugnantur.

intentio sua est ut consequeretur finem per ipsum: non autem per illorum observationem consequitur aliquis finem, nisi observet illa ex *charitate.*

793. — Ostenditur non esse obligationem servandi praecepta ex charitate (1). — *Contra:* — *a)* Si Deus praecipiens intendebat quemlibet obligare ad servandum praeceptum ex *charitate,* ergo quicumque faciens opus praecepti, et *non ex charitate,* peccat mortaliter; et hoc tam de praecepto *negativo,* ad quod tenetur *semper* et *pro semper,* et si teneatur ad illud servandum ex charitate, quando illud servat non ex charitate peccat mortaliter, quam (*a*) de praecepto *affirmativo,* ad quod tenetur *pro aliquando,* si pro tunc non servat *ex charitate,* peccat mortaliter: et ita quicumque commisit peccatum mortale, si postea non occidit, quia Deus praecepit non occidere, si etiam non furetur, quia Deus praecepit non furari, peccat mortaliter; similiter si servat Sabbatum, etiam quia Deus hoc praecepit, peccat mortaliter. Hoc dicere non videtur aliud quam pervertere omnes qui semel commiserunt peccacatum mortale, ut nullum bonum opus *ex genere* postea faciant, ad quod tamen alias sunt astricti; cum tamen suadendi sint et movendi ad oppositum, ut scilicet faciant bona opera ex *genere,* quia illa disponunt eos ad gratiam *citius* et *facilius* obtinendam.

b) Similiter exsistens in charitate potest facere aliquod opus praecepti, *non* tunc *motus* ex *charitate,* sed ex pietate et mansuetudine naturali, vel ex aliquo alio, non referendo tunc actualiter ad finem ultimum, ita quod ista impletio operis praecepti non esset sibi *meritoria.* Quod si teneretur servare praeceptum secundum *intentionem mandantis,* ut scilicet per ipsum possit finem pertingere, tenetur tunc ad *meritum,* et tunc peccaret mortaliter faciendo tale opus quod est bonum ex genere et ex praecepto: quod est absurdum.

(*a*) Ed. Ven. similiter.

(1) « Etsi Deus voluit hominem sic operari ex intentione mandantis, non tamen voluit hoc imponere homini ex *necessitate,* quod in quolibet actu esset obligatus ad operandum sub tali intentione; et si exsistens in peccato mortali non habeat ad hoc conscientiam de reddendo aliquid quod iniuste abstulit, potest habere vehementiorem modum diligendi Deum quam multi exsistentes in gratia; et tamen non eum diligit dilectione *meritoria;* nec tamen in sic diligendo peccat novo peccato ». — *Report.* II. d. 28. n. 7.

c) Per idem arguitur contra *primam responsionem* [n. 792 *b*]; quia ponamus quod *non disponat* se aliquis ad gratiam: si tunc stat in culpa, non potest se servare a culpa; ergo pro tunc est sibi *impossibile* servare se a culpa: quod est falsum, quia omnis culpa est *voluntaria;* si autem pro tunc potest se servare a culpa, quod saltem videtur manifestum quantum ad *genus operis* praecepti, redit argumentum prius factum, quia hoc sufficit ad excusandum eum a *peccato mortali.*

794. (5) — **Impugnantur aliorum explicationes doctrinae communis.** — *Contra istas duas vias* * arguo *: — *a)* In speciali primo contra *primam* [n. 791 *a*]: si in *hoc tempore* potest cavere ab *hoc* peccato mortali et *illo,* et dum cavet hoc cavet omne, et similiter de *tempore consequente,* et sic de *semper,* ergo si potest semper cavere *hoc* et *illud,* simul potest cavere *omnia.* — *Assumptum,* quod si potest cavere *hoc* peccatum mortale pro *tunc,* quod potest etiam cavere illud aliud, et ita omne pro tunc, patet, quia voluntas non potest habere (simul (*a*)) distinctos consensus, qui requiruntur ad *peccatum* mortale et ad *resistendum peccato* mortali, et ita dum distincte habet actum resistendi huic peccato mortali nullum aliud *velle* habet tunc, per quod aliud velle pro tunc peccet mortaliter, maxime cum praeservando se ab uno peccato mortali fit fortior ad resistendum aliis; ergo si nunc potest hoc peccatum cavere de quo tentatur (*b*), multo magis illud potest alias cavere, et sic de aliis.

b) Contra *secundam* viam [n. 791 *b*] arguo sic: tempore illo quo * possit * haberi *deliberatio* de hoc peccato A, aut potest deliberare de A, et sequitur quod dum deliberat non peccat mortaliter; completa etiam deliberatione, cavere potest, per te, ut non peccet actualiter ipso peccato, nec aliquo alio tunc (*c*), aut non potest deliberare de A in illo tempore deliberationis, et ita non habebit usum rationis.

795. (6) — **Solvuntur instantiae.** — Quod *si dicas* non posse deliberare *recte* propter excaecationem intellectus, *hoc videtur absurdum:* — *a)* Quia unum peccatum mortale non facit aliquem (*d*) intemperatum generali intemperantia, quia *una hyrundo non facit ver;* nec unus actus virtuosus vel

(*a*) Deest in Ed. Ven.
(*b*) Ed. Ven. timetur.
(*c*) Wadd. actu.
(*d*) Ed. Ven. aliquo modo.

vitiosus facit hominem virtuosum vel vitiosum generaliter, nec per consequens excaecatum generaliter circa omnia principia operabilium; ergo potest habere rectam deliberationem de multis de quibus tentatur, non obstante quod sit in uno peccato mortali.

b) Similiter vitia non sunt connexa in tantum quod unum peccatum excaecet circa omnia principia operabilium ad bene agendum; quia nec etiam unum peccatum depravat appetitum per se inclinando ad aliud; immo cum uno peccato potest stare virtus acquisita contraria illi peccato, quia unum peccatum mortale non corrumpit totum habitum virtutis; igitur per istos habitus, tam acquisitos circa *idem* agibile quam acquisitos circa *alia* agibilia, potest iste *recte* iudicare et deliberare, sive de eodem peccato, sive de alio. Et si posset recte deliberare, nec peccet consensu interpretativo, potest, per te, cavere omne peccatum; ergo simpliciter potest.

796. (7) — Solutio quaestionis. — *a)* Ad *quaestionem* potest dici quod *peccatum* uno modo potest accipi pro ipso *actu elicito* deformi, loquendo de peccato commissionis: alio modo pro *macula* quae remanet post actum elicitum, sive pro reatu permanente, quousque peccatum fuerit deletum per poenitentiam. — *Secundo modo* dico quod liberum arbitrium *non potest ex se cavere omne peccatum mortale* pro statu isto; quia anima sine gratia aliquo peccato maculatur, vel originali vel actuali, a quo non liberatur *nisi per gratiam.*

b) Sed si quaeratur, utrum hoc sit propter *immediatam oppositionem* culpae et gratiae, dico quod *non:* quia ista non essent *immediate opposita* pro statu innocentiae; tunc enim potuit aliquis esse in *puris naturalibus,* tam sine gratia quam culpa; ergo nullo modo sunt immediate opposita, nec etiam per comparationem ad potentiam facientis, quia qualem potuit Deus facere voluntatem, talem potest eam reparare postquam peccaverit. Sed hoc tantum est ex lege illa universali, qua nullo modo remittitur *inimicitia,* nisi fiat non tantum *non inimicus,* sed etiam *amicus* sibi *acceptus* per *gratiam gratificantem* (1).

---

(1) « Haec igitur est causa quare liberum arbitrium non sufficit ad vitandum peccatum, quia modo omnes sunt nati filii irae, *ad Ephes.* II. v. 3; ideo nunc nisi recipiat gratiam, est in peccato; et postquam gratiam receperit, non perdit eam sine peccato mortali, et tunc non potest redire sine gratia ». — *Report.* II. d. 28. n. 2. — Cfr. *Oxon.* IV. d. 16. q. 2 n. (5).

c) Si obiiciatur, quomodo potest Deus remittere culpam, non dando gratiam, videretur enim esse *mutatio* in Deo, si non ponatur in *ipso iustificato, de hoc* in IV. *dist.* 16 (1).

d) Et potest illa opinio *confirmari* per hoc quod illud praeceptum, *Diliges Dominum Deum,* etc., est primum, a quo *tota Lex pendet et Prophetae,* in *Matth.* XXII. v. 40. Ad *actum* igitur huius praecepti *aliquando* eliciendum tenetur voluntas, ita quod non potest esse semper omissio actus huius praecepti sine peccato mortali; quandocumque autem voluntas actum huius praecepti exequitur, licet *informis,* et disponit se *de congruo* ad gratiam gratificantem sibi oblatam, vel resistet, et peccabit mortaliter, vel consentit, et iustificabitur.

e) Haec igitur opinio non ponit partem *negativam* quasi propter impotentiam liberi arbitrii *absolute,* sed in quantum ipsum comparatur ad *Deum,* liberaliter gratiam offerentem, libero arbitrio aliqualiter tamen disposito.

797. — Solvuntur argumenta principalia. — Ad *argumenta* — *a)* Ad illud [n. 788 *a*] *ad Rom.* dici potest quod si non erant obligati ad legem Moysi nisi filii Israel, alii gentiles potuerunt iuste vivere servando legem *naturae;* et tunc ipsi facti sunt *sibi ipsis lex,* id est per legem naturae scriptam in cordibus eorum interius direxerunt se recte vivendo, sicut Iudaei per legem scriptam. Sed isti [gentiles] non bene vixerunt *sine omni gratia,* quia gratia potuit esse in eis, supposita hypothesi, absque observatione legis Mosaicae.

b) Ad *aliud* [n. 788 *b*] concedi potest ista propositio Augustini absolute, secundum istam opinionem. — Et ad *minorem* potest dici quod iste cui offertur gratia potest cavere *ne resistat* gratiae; sed non potest cavere a *peccato;* si enim non resistat gratiae, iustificabitur. Solum igitur potest hoc caveri; sed non potest caveri stando in peccato prius commisso (2).

c) Ad *tertium* [n. 788 *a*] respondit Anselmus quod quantum est *ex parte liberi arbitrii* potest servari iustitia, licet quando iustitia non habetur iustitia servari non possit.

---

(1) q. 2.

(2) In *Report.:* « Concedo quod illud non est peccatum in eo quod nullo modo vitari potest. Nunc autem, licet *exsistens in peccato mortali* non possit sufficienter ex se vitare omne peccatum, tamen potest se disponere, et tunc Deus dabit sibi gratiam, unde possit ».

DISTINCTIO VIGESIMA NONA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Utrum homo ante peccatum eguerit gratia operante et cooperante? — Post haec considerandum est, utrum homo ante peccatum eguerit gratia *operante* et *cooperante?* — Ad quod breviter dicimus, quia non *cooperante* tantum, sed etiam *operante* gratia indigebat: non quidem secundum *omnem operandi modum* operantis gratiae; operatur enim *liberando* et *praeparando* voluntatem hominis ad bonum. Egebat itaque homo ea, non ut *liberaret* voluntatem suam, quae peccati serva non fuerat, sed ut *praepararet* ad volendum efficaciter bonum, quod per se non poterat. Non enim poterat bonum mereri sine gratia, ut Augustinus in *Enchir.* (1) evidenter tradit. « Illam, inquit, immortalitatem, in qua *poterat non mori,* natura humana perdidit per liberum arbitrium; hanc vero, in qua *non poterit mori,* acceptura est per gratiam, quam fuerat, si non peccasset, acceptura per meritum; quamvis sine gratia nec tunc ullum meritum esse potuisset, quia etsi peccatum in solo erat arbitrio constitutum, non tamen iustitiae habendae vel retinendae sufficiebat liberum arbitrium, nisi divinum praeberetur adiutorium ». — Ecce his verbis satis ostenditur quod ante peccatum homo indigebat gratia *operante* et *cooperante;* non enim habebat quo *pedem movere* posset sine gratiae *operantis* et *cooperantis* auxilio; habuit tamen quo poterat *stare.*

Si homo ante lapsum virtutes habuerit? — Praeterea quaeri solet, utrum homo ante lapsum *virtutem* habuerit? — Quibusdam videtur quod non habuerit, id ita probare conantibus: *Iustitiam,* inquiunt, non habuit, quia praeceptum Dei contempsit: nec *prudentiam,* quia sibi non providit: nec *temperantiam,* quia aliena appetiit: nec *fortitudinem,* quia pravae suggestioni cessit. — Quibus respondentes dicimus, eum quidem non tunc habuisse has virtutes quando peccavit, sed *ante,* et tunc amisisse. Quod multis Sanctorum testimoniis com-

(1) Cap. 106.

probatur. Ait enim Augustinus in quadam Homilia (1): « Adam, perdita charitate, malus inventus est ». Item (2): « Princeps vitiorum, dum vidit Adam, de limo terrae ad imaginem Dei factum, *pudicitia* armatum, *temperantia* compositum, *charitate* splendidum, primos parentes illis donis ac tantis bonis expoliavit pariterque peremit ». — De hoc eodem Ambrosius *ad Sabinum* (3) ait: « Quando Adam solus erat, non est praevaricatus, quia eius mens Deo adhaerebat ». *Super Psalmum* (4) quoque dicit quod « homo ante peccatum beatissimus auram carpebat aetheream ». Sed quomodo sine virtute beatissimus erat? — Augustinus quoque *Super Genes.* (5) dicit Adam ante peccatum « spirituali mente praeditum fuisse ». — Non est ergo dubitandum hominem ante peccatum virtutibus fulsisse; sed illis per peccatum expoliatum fuisse.

De eiectione hominis de Paradiso. — In illius quoque peccati poenam *eiectus est de Paradiso* in istum miseriarum locum, sicut in *Genesi* (6) legitur: *Nunc ergo, ne forte mittat manum suam et sumat de ligno vitae, et comedat, et vivat in aeternum, emisit eum Deus de Paradiso voluptatis.* — His verbis insinuari videtur quod nunquam moreretur, si postea de illo ligno sumpsisset.

Quomodo intelligendum sit illud: Ne sumat de ligno vitae et comedat, et vivat in aeternum? — Sed quia per *peccatum iam mortuum corpus* habebat, illa verba ex tali intellectu accipi possunt: Deus modo irati loquens, de homine superbo ait: *Videte, ne forte mittat manum suam,* etc. id est: cavete, vos, Angeli, ne comedat de ligno vitae, quo indignus est; de quo, si perstitisset, comederet et viveret in aeternum; sed modo propter inobedientiam indignus est comedere. Et sicut verbo dixit, ita opere exhibuit: « Emisit enim eum Deus de Paradiso voluptatis in locum sibi congruum, sicut plerumque malus, cum inter bonos vivere coeperit, si in melius mutari noluerit, de bonorum congregatione pellitur, pondere pravae consuetudinis pressus » (7).

De flammeo gladio ante Paradisum posito. — Ne vero ad illud posset accedere, *collocavit Deus ante Paradisum Cherubim, et flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitae* (8). Quod iuxta litteram potest hoc modo accipi: quia per ministerium Angelo-

---

(1) Serm. de *Symbolo contra Iudaeos*, c. 2.
(2) Ib.
(3) Epist. XLIX.
(4) CXVIII. Serm. 4.
(5) Lib. XI. c. 42.
(6) Cap. III. v. 22 seq.
(7) D. August. *De Genes. contra Manich.* Lib. II. c. 22.
(8) Gen. c. III. v. 24.

rum *ignea custodia* ibi constituta fuit. « Hoc enim per coelestes potestates in Paradiso visibili factum esse credendum est, ut per angelicum ministerium ibi esset quaedam ignea custodia; non tamen frustra, sed quia aliquid significat de paradiso spirituali » (1). « *Cherubim* enim interpretatur *plenitudo scientiae,* haec est charitas, quia *plenitudo legis est dilectio* (2). *Gladius* autem *flammeus* poenae temporales sunt, quae versatiles sunt, quoniam tempora volubilia sunt. Illa ergo ad custodiendam viam ligni vitae ideo posita sunt ante Paradisum, quia ad vitam non reditur nisi per *Cherubim,* scilicet plenitudinem scientiae, id est, *charitatem,* et per *gladium versatilem,* id est, *tolerantiam* passionum temporalium (3) ».

An homo ante peccatum comederit de ligno vitae? — Potest autem quaeri, utrum de *ligno vitae* ante peccatum comederit homo? — De hoc Augustinus in *lib. De Baptismo parvul.* (4) sic ait: « Recte profecto intelliguntur primi homines ante malignam diaboli persuasionem abstinuisse a cibo vetito atque usi fuisse concessis ». — His verbis ostenditur quod de *ligno vitae* ante peccatum sumpserint, quibus praeceptum erat ut de omni ligno Paradisi comederent, nisi de *ligno scientiae boni et mali.*

Quare non sunt facti immortales, si comederunt de ligno vitae? — Quare ergo perpetua soliditate et beata immortalitate vestiti non sunt, ut nulla infirmitate vel aetate in deterius mutarentur? Hanc enim virtutem naturaliter illud lignum habuisse dicitur. — Sed forte hoc non conferebat, nisi *saepe* de illo sumeretur. Potuit ergo fieri ut de illo sumeret *semel,* et non saepius, qui per aliquam moram in Paradiso fuisse intelligitur, cum Scriptura dicat eum sibi soporatum fuisse, quando costa de latere eius assumpta est, et inde formata mulier, et animalia ante eum ducta, quibus nomina imposuit.

(1) D. August. *De Genes. ad Lit.* Lib. XI. c. 40.
(2) *Rom.* c. XIII. v. 10.
(3) D. August. *De Genes. contra Manich.* Lib. II. c. 23.
(4) *De Peccator. merit. et de Bapt. parvul.* Lib. II. c. 21.

SUPER DISTINCTIONE XXIX. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIO UNICA.

798. (1) — Proponitur quaestio. — Circa *distinctionem vigesimam nonam* quaero:

Utrum iustitiam originalem in Adam necesse sit ponere aliquod donum esse supernaturale?

799. — Argumenta principalia (1). — Quod non: — *a)* Quia si ponitur, ponitur propter *rectitudinem* excludentem omnem rebellionem potentiarum et propter *immortalitatem* pro statu illo habitam: utrumque istorum potest salvari ex *puris naturalibus*, quia utrumque istorum est *poena:* poena autem non est sine culpa. — Quod *mors* sit *poena*, patet. — De *rebellione* etiam probatur; quia pugna potentiarum inferiorum ad superiores *poena* est.

b) Praeterea, voluntas in *puris naturalibus* suis est *recta*, quia non fuit facta a Deo curva, et ita rectitudo est ab origine; ergo originaliter convenit homini, et per consequens iustitia, quia rectitudo voluntatis est iustitia; ergo voluntas in *puris naturalibus* habet *iustitiam* originalem.

c) Praeterea, si tantum esset donum *supernaturale*, ergo peccatum originale tantum esset carentia istius doni supernaturalis; ergo aliquis factus in *puris naturalibus* actu esset *aequalis* illi qui per *peccatum* amisisset iustitiam originalem, et ita essent aequaliter *puniendi:* quod videtur inconveniens.

d) [Item, sicut habens principium naturale potest in operationem naturalem, sic habens sufficiens principium supernaturale in operationem supernaturalem; et tunc per talem iustitiam originalem posset *mereri: consequens* est contra Ma-

(1) Solvuntur ad n. 806.

gistrum in littera, ubi dicit quod *homo habuit unde potuit stare, sed non unde proficere*] (1).

800. — Contra: — Naturalia manent integra in peccatore, secundum Dionysium: iustitia originalis non manet; patet per effectus sibi assignatos; ergo, etc.

801. (2) — **Exponitur sententia tenens, praeter dona infusa, ponendam esse in voluntate quamdam rectitudinem naturalem amissibilem per peccatum** (2). — *a) Hic dicitur* quod praeter istam rectitudinem *infusam,* si qua fuerit, oportet ponere in voluntate rectitudinem quae est sicut *qualitas* in quantitate (*a*), cui opponitur *curvitas naturalis* inflicta ipsi voluntati, quam ipsa incurrit peccando; et ex ista curvitate sequitur inobedientia virium inferiorum; quia licet voluntas *recta* possit eis dominari, non tamen voluntas sic *incurvata* [Vid. n. 821]. — *Exemplum* ponitur de *virga* recta, et postea incurvata; cuius *rectitudo* est *naturalis,* non tamen ita quod sit de *essentia* eius.

b) Declaratur istud; quia alias non videtur quod possit salvari quod peccatum *vulneret* in *naturalibus;* si enim corrumperet tantum aliquod donum *gratuitum*, spoliaret tantum in *gratuitis;* ergo ad hoc quod vulneratio ponatur in naturalibus, oportet ponere aliquam rectitudinem quae privetur per peccatum.

c) Si ergo ponatur aliquod donum *supernaturale* praeter illam rectitudinem, oportet dicere quod *iustitia originalis* includat utrumque; quia si tantum attenditur secundum illud *donum,* aequales essent iste qui est in *puris naturalibus* et *peccator.* Et sicut deduxit quoddam argumentum [n. 799 *c*] in opponendo, sequeretur quod essent *aequaliter puniendi.*

802. (3) — **Impugnatur.** — *Contra istud* obiicitur: — *a)* Quia, secundum istam positionem, non videtur possibile voluntatem peccare, nisi habeat rectitudinem naturalem quae posset corrumpi per peccatum. Fiat igitur sine isto addito, in sola essentia sua; ipsa non poterit peccare: quod videtur absurdum; quia ipsa *potest* iustitiam tenere, hoc est velle concorditer dictamini legis naturalis: et *non est necesse* ita velle, quia libera est; ergo potest peccare; ergo non oportet ponere talem qualitatem, ut eius opposita *curvitas* inducatur per peccatum.

---

(1) Ex *Report.* q. 2. n. 1; quod argumentum desideratur in *Oxon.,* in quo tamen habetur relativa solutio, uti infra, n. 806 *d.*

(2) Cuius rationes solvuntur ad n. 807. (*a*) Ed. Ven. addit: spirituali.

b) Praeterea, non tantum propter illam *curvitatem* videtur esse *rebellio* potentiarum, quia voluntas ex *libertate* sua naturali videtur melius et magis dominari virtutibus inferioribus quam ex illa qualitate accidentali, quia ipsa secundum essentiam suam est *suprema* potentia; igitur non erit ista *qualitas* tota ratio dominandi, ita quod si ipsa non insit, non dominetur voluntas.

c) Praeterea, tunc posset cognosci per *rationem naturalem* hunc statum non esse naturalem; quia manifestum est nunc esse rebellionem in potentiis inferioribus, et, per te, non potest esse, nisi corrumpatur rectitudo voluntatis: *consequens* est inconveniens, quia praeclarissimi Philosophi ad hoc pertingere non potuerunt.

d) Praeterea, ista rectitudo *corrupta* est *totaliter* per (primum(*a*)) peccatum mortale; igitur, cum secundum peccatum ita formaliter sit peccatum sicut primum, oportet quod ita corrumpat ipsam secundum sicut primum: sed secundum non potest illam rectitudinem corrumpere, quia iam non manet; ergo primum est *peccatum* ex hoc quod *corrumpit* istam.

e) Praeterea, * ista * *rebellio* videtur esse in homine exsistente in *puris naturalibus;* igitur non est propter aliquam *curvitatem* quam incurrit voluntas per *peccatum.* — *Probatio antecedentis:* naturale est unicuique appetitui ferri in suum appetibile, et si est appetitus non liber, naturale est ei summe ferri quantum potest; quia sicut talis appetitus, secundum Damasc. 43, ducitur, et non est in potestate sua eius *actus,* ita non est in potestate eius *intensio* actus, quin agat quantum potest. Igitur cum appetitus sensitivus exsistens in puris naturalibus habeat proprium appetibile et delectabile, summe haberet tendere in illud, quantum est ex se, et illud tendere impediret actum rationis, quia adhuc essent istae potentiae in *eadem essentia* sicut modo, propter quam *unitatem* impediunt se mutuo in actibus suis intensis, secundum Avicen. VI. *Natural.*; ergo deberet conari ratio ad impediendum istam delectationem summam partis sensitivae, et non posset inferior potentia cohiberi sine aliqua tristitia et difficultate in ipsa exsistente, quia sicut ipsa summe inclinatur ad hoc, ita

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.

ex parte sui summe remittitur ad oppositum; igitur ibi esset rebellio, quia *inclinatio* potentiae inferioris ad delectandum contra iudicium rationis, et *difficultas* in refraenando illum appetitum.

803. (4) — **Sententia Doctoris tenentis iustitiam originalem fuisse donum supernaturale.** — *a) Potest dici* ergo quod si *originalis iustitia* habuit illum effectum facere, scilicet perfectam *tranquillitatem* in anima quantum ad omnes potentias, ita quod natura inferior non inclinaretur contra iudicium superioris, aut si inclinaretur quantum est ex se, posset tamen (a superiori (*a*)) regulari et ordinari, sine difficultate superioris et sine tristitia inferioris, cum hoc non habuerit potentia facta in *puris naturalibus*, necesse est ipsam ponere donum *supernaturale*, quo sit ista tranquillitas perfecta in anima.

b) Ex hoc potest formari *secunda* ratio: voluntas enim coniuncta appetitui sensitivo nata est condelectari sibi, sicut intellectus coniunctus sensui natus est intelligere sensibilia; et si talis voluntas multis appetitibus sensitivis coniungitur, nata est condelectari illis omnibus, et ita non tantum illum appetitum non potest retrahere a suo delectabili, sine aliqua contraria inclinatione ex parte istius appetitus et difficultate, sed nec etiam * seipsam * (*b*) videtur posse retrahere, sine difficultate, a condelectando illi appetitui. Ad hoc igitur ut se *delectabiliter* retrahat, oportet eam in aliud ferri sibi delectabilius quam sit illud delectabile appetitus inferioris, cui condelectaretur. Si hoc non esset, igitur ad hoc quod voluntas possit se retrahere delectabiliter ab omni delectatione inordinata cum aliqua vi inferiori, oportuit aliquid ex se ipsi voluntati esse delectabilius quam aliquod delectabile alicuius vis inferioris; et cum nihil sit tale ex parte ipsius voluntatis, oportet aliquid fuisse in voluntate *supernaturale*, quo fieret sibi finis delectabilior quam aliquod delectabile alicuius appetitus sensitivi, propter quam rationem delectabilius se retraheret a condelectando appetitui sensitivo quam * recedet * ab illo delectabili, scilicet fine. — Si igitur in primo homine fuit ille effectus, scilicet *perfecta tranquillitas*, et erat effectus *originalis iustitiae*, illa iustitia fuit donum *supernaturale*; quia fecit Deum

---

(*a*) Deest in Ed. Ven. (*b*) Wadd. seipsum.

delectabiliorem voluntati quam aliquod appetibile sensibile: quod non potuit esse ex aliquo dono *naturali* ipsius voluntatis.

804. — **An per iustitiam originalem tolleretur omnis rebellio?** — Sed numquid ex hoc tollitur *omnis rebellio*, ut potentia inferior delectabiliter se retrahat a suo delectabili proprio? — *Respondeo:* — *a)* Si *voluntas* abstinet *delectabiliter* a condelectando potentiae inferiori, *totus homo* delectabiliter abstinet a delectabili appetitus sensitivi inferioris. Non autem totus homo *cum tristitia* abstinet, si vis illa inferior abstinet cum tristitia. Hoc enim convenit *homini* simpliciter quod ei convenit secundum potentiam *superiorem*; nec propter hoc ab eo negatur, etsi non conveniat ei secundum potentiam *inferiorem.*

(5) *b)* Quod si dicatur quod ipsa potentia inferior ex *parte sui* delectabiliter obediat rationi, tunc videtur quod oporteat aliquid ponere in potentia inferiori, quo sic delectabiliter feratur in delectabile voluntatis; non enim videtur quod ex *natura* illius potentiae esset delectabiliter avelli a suo delectabili; nec etiam erat ex natura sua in quantum est *inferior* voluntate delectabiliter avelli a suo delectabili ab ipsa voluntate; quia iste ordo essentialis manet nunc, et tamen nunc non est talis delectatio; oporteret enim ponere in singulis potentiis appetitivis inferioribus singula *dona*, ita quod quaelibet per suum donum delectabiliter moveretur a voluntate, et ipsa voluntas per *donum* suum delectabiliter moveret se ad potentias inferiores.

c) Et si essent talia plura dona, potissimum tamen fuit *iustitia originalis*, quae fuit in voluntate; per illud enim donum voluntas quasdam delectationes appetitus sensitivi *praevenisset* (*a*), ne unquam illae inessent: puta adulterandi cum puella (*b*) aliena; quasdam imperasset, et *bene eis fuisset usus* homo: puta cognoscendi suam, obediendo praecepto divino, illi scilicet: *Crescite et multiplicamini*, etc. (1). Ita quod istas delectationes licitas, quandoque habendas, pro tunc quando infuissent non habuisset voluntas pro *fine*, sed ad finem debi-

---

(*a*) Ed. Ven. praeveniebat. (*b*) Ed. Ven. pulchra.

(1) *Gen.* c. I. v. 22.

tum retulisset. — A quibusdam etiam delectabilibus licitis, quandoque habendis, quandoque *avertisset,* sicut ab illa delectatione quae non erat habenda nisi pro tempore. — Et quodcumque istorum, sive *praevenire,* sive *bene uti* habitis, sive *avertere* ab habendis (*a*) delectabilibus, voluntas delectabiliter faceret per donum illud *supernaturale,* quo delectabilius fuit sibi fini ultimo inhaerere, et omnibus ordinatis ad illum, quam ab illo separari inhaerendo alicui delectabili, non ordinato ad istum finem.

d) Ista omnia ex *puris naturalibus* suis non potuit habere; et si ex se haberet aliquod donum cui haec omnia convenirent, nec propter hoc esset delectata, licet totus homo delectaretur, cuius ista erat principalis potentia delectandi.

e) Nec forte necesse est ponere quod nullus sensitivus appetitus potuit tunc tristari; potuit enim visus tunc videre turpe visibile, et auditus audire turpe audibile, et utrumque potuit offendere appetitum sensitivum, sicut et conveniens sensibile delectare. Sed voluntas tunc bene usa fuisset istis tristitiis (*b*), et delectabiliter (*c*), appetituum inferiorum, ita quod non contristata fuisset immoderate ab appetitibus inferioribus, sicut bene usa fuisset delectabilibus eorum, non immoderate delectando.

805. — **An iustitia originalis conferebat immortalitatem?** — De alio effectu qui attribuitur (originali (*d*)) iustitiae, scilicet *immortalitate,* non oportet arguere; quia ista immortalitas, ut dictum fuit *dist.* 19 [n. 687, 690 seqq.], non fuit *impossibilitas moriendi,* etiam stante isto statu, sed *possibilitas non moriendi;* quae possibilitas conservata fuisset in *actu* non moriendi per multa adiutoria, quae dicta sunt ibi: puta per esum *ligni vitae,* per custodiam Angelorum, per protectionem divinam et bonum regimen intrinsecum, et caetera ibi dicta.

806. (6) — **Solvuntur argumenta principalia.** — *a)* Ad *primum argumentum* [n. 799 *a*] dico quod neutrum istorum ex *puris naturalibus* potest haberi.

Cum probatur, quia opposita istorum sunt *poenae, dico* quod non, sed *conditiones naturales:* sicut non est poena bovi mori, sed naturale, et quod appetitus eius feratur in suum de-

---

(*a*) Ed. Ven. habitis.

(*b*) Ed. Ven. addit: etiam ipsa.

(*c*) Ed. Ven. addit: usa fuisset tristitiis.

(*d*) Deest in Ed. Ven.

lectabile; ex quo enim homo compositus est ex multis partibus organicis, et ita sunt in eo multi appetitus, *naturale* est quemlibet ferri in suum delectabile, et etiam ipsum corpus consumi potest, nisi sint remedia quae suppleant abundanter, ne consumptio ista vincat.

Contra istud: quia ista fuissent passiones *involuntariae; ergo et poenae.* — *Respondeo:* dico quod licet involuntariae voluntate *naturali,* non tamen *poenae;* nam contra inclinationem naturalem bovis est mori, et tamen illa non est sibi *poena.* — Si autem dicas involuntarium, quia contra *actum voluntatis, dico* quod non fuisset poena involuntaria voluntati exsistenti in *puris naturalibus;* si enim ipsa voluisset naturam suam habuisse conditionem *supernaturalem,* peccasset.

b) Ad *secundum* [n. 799 *b*] dico quod ista *rectitudo naturalis* est *libertas innata* ipsi voluntati, in qua necessarium est voluntatem fieri a Deo; nec illa per peccatum corrumpitur. Et ita *iustitia originalis,* si ponatur *rectitudo naturalis* voluntatis, erit ipsa *libertas* eius: sed ista non habet illos effectus qui attribuuntur iustitiae originali. — Quod si isti effectus attribuuntur uni *qualitati mediae* inter *naturam* et virtutem *infusam,* illam qualitatem mediam non est necesse ponere, quia quaecumque apparent inconvenientia de voluntate salvabuntur sine ea.

c) Ad *tertium* [n. 799 *c*] dico quod exsistens in *puris naturalibus* non est aequalis ei qui *peccavit* * exsistenti * (*a*) in iustitia: non quia iste habeat aliquam *curvitatem,* quam ille non habet, sed quia iste *debitor* est iustitiae originalis quam accepit, ille non; et ideo iste est *reus,* et ille non. Et si neutri conferatur visio Dei, uni tamen est carentia visionis *poena,* alii non est; reus enim privatur ea propter reatum *peccati,* alter vero privatur ex *conditione naturae* [Vid. n. 855 *e*].

(7) *d)* Ad *quartum* [n. 799 *d*] dico quod si fuerit aliquod donum *supernaturale,* non tamen oportet quod sit principium *merendi;* se enim habet ad *gratiam,* quae est principium meriti, sicut *excedens* et *excessum:* excedens quidem, quia fini ultimo coniunxit *firmius* voluntatem quam gratia; ita enim coniunxit, secundum aliquos, quod non patiebatur secum aliquod

---

(*a*) Wadd. exsistens.

peccatum *veniale*, charitas autem compatitur: vel, secundum praedicta [n. 804], saltem ita coniunxit, quod facilius et *delectabilius* erat ei *pati* ab aliqua tristitia inferiori quam alicui delectationi inferiori acquiescere, recedendo a delectatione *finis*. Istam facilitatem non facit *gratia*, cum qua stat pronitas ad malum et *difficultas* ad bonum. — Sed *excedit gratia* in hoc, quia ipsa coniungit fini ut bono *supernaturali*, et ut *supernaturaliter* per meritum attingendo tale bonum; non sic istud *donum*, sed tantum coniungebat illi bono ut *convenienti* et *delectabili*.

807. — **Solvuntur rationes I. sententiae.** — *a)* Ad *aliud* [n. 801 *a*] quod tangit in positione de *virga*, non est *simile;* non enim quantitas *corporalis* potest fieri in aliquo, ut videtur, sine aliqua determinata *qualitate* quartae speciei; sed essentia et potentia *spiritualis* possunt fieri sine *habitu*.

b) Ad *aliud* [n. 801 *b*] quod tangit de *vulnerationibus* in *naturalibus* dicetur infra, *dist.* 35, quando dicetur quod peccatum est corruptio *boni*, et *cuius* boni, utrum ipsius naturae in qua est, vel alterius. — De hoc etiam in fine illius *quaestionis*.

DISTINCTIO TRIGESIMA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Quod per Adam peccatum et poena transit in posteros. — In superioribus (1) insinuatum est, licet ex parte, non enim perfecte sufficimus exponere, *qualiter* primus homo *deliquerit,* et quam pro peccato *poenam subierit.* — Quibus adiiciendum est, peccatum simul ac poenam per eum *transisse in posteros,* sicut Apostolus ostendit inquiens (2): *Sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, ita in omnes homines mors pertransiit.*

Utrum illud peccatum quod transit fuerit originale, vel actuale? — Hic primo videndum est quod fuerit illud peccatum, *originale* scilicet, an *actuale.* Et si de originali intelligatur, consequenter quid sit *originale peccatum,* et quare dicatur *originale,* et *quomodo* pertransierit vel pertranseat in omnes, diligenter investigandum est.

Quibusdam placuit de peccato *actuali* Adae illud accipere, asserentibus hoc Apostolum sensisse, cum inferius (3) ait: *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita,* etc. Evidenter, inquiunt, etiam ipso nomine exprimit Apostolus peccatum, quod per *unum hominem intravit in mundum,* scilicet *inobedientiam*: inobedientia vero peccatum *actuale* est.

Quomodo intrasse in mundum dicunt. — Hoc autem dicunt intrasse in mundum non *traductione originis,* sed *similitudine praevaricationis,* omnesque in illo uno peccasse dicunt, quia omnibus ille unus peccandi *exemplum* exstitit. — Hoc male senserunt quidam haeretici, qui dicti sunt Pelagiani, de quibus Augustinus in *lib. De Baptismo parvulorum* (4) commemorat dicens: « Sciendum est haereticos quosdam, qui nominati sunt Pelagiani, dixisse peccatum primae transgressionis in alios homines non propagatione, sed *imitatione* transisse. Unde etiam in parvulis nolunt credere per Baptismum solvi originale

---

(1) Dist. 21, pag. 634, seqq.; dist. 25 pag. 680 et 683.

(2) *Rom.* c. V. v. 12. (3) v. 19. (4) Lib. I. c. 9.

peccatum, quod in nascentibus nullum esse omnino contendunt. — Sed eis dicitur, quia si Apostolus peccatum *imitationis,* non propagationis intelligi voluisset, eius principem non *Adam,* sed *diabolum* diceret. De quo in libro *Sapientiae* (1) dicitur: *Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum.* Et quia non vult intelligi hoc esse factum propagatione, sed imitatione, continuo subiunxit Scriptura (2): *Imitantur autem eum qui sunt ex parte ipsius.* Imitantur quidem Adam quotquot per inobedientiam transgrediuntur mandatum Dei; sed aliud est quod *exemplum* est voluntate peccantibus, aliud quod *origo* est cum peccato nascentibus ». — Non est igitur accipiendum peccatum Adae transisse in omnes *imitationis tantum exemplo,* sed propagationis et *originis vitio.*

Hic aperit illud esse peccatum originale quod transit in posteros. — Et est illud peccatum *originale,* ut aperte Augustinus (3) testatur, quod per Adam transivit in omnes per eius carnem vitiatam concupiscentialiter generatos.

Quid sit originale peccatum hic inquiritur. — Quod diligenter investigandum est, *quid* sit. De hoc enim sancti Doctores sub obscuritate locuti sunt, atque scholastici Doctores varia senserunt. — Quidam enim putant originale peccatum esse *reatum poenae* pro peccato primi hominis, id est debitum vel obnoxietatem, qua obnoxii et addicti sumus poenae temporali et aeternae pro primi hominis actuali peccato, quia pro illo, ut aiunt, omnibus debetur poena aeterna, nisi per gratiam liberentur. — Iuxta horum sententiam oportet dici originale peccatum nec *culpam* esse, nec *poenam. Culpam* non esse ipsi fatentur; *poena* quoque, secundum eos, esse non potest, quia si *debitum poenae* originale peccatum est, cum *debitum poenae* non sit *poena,* nec originale peccatum est *poena.* Quod etiam quidam eorum admittunt dicentes in Scriptura originale peccatum saepe nominari *reatum,* et *reatum* ibi intelligunt, ut dictum est, obnoxietatem poenae; et ea ratione asserunt peccatum originale dici esse in parvulis, quia parvuli pro illo primo peccato *rei sunt poenae,* sicut pro peccato iniqui parentis aliquando exulant filii secundum iustitiam fori.

Quod originale peccatum est culpa, auctoritatibus probat. — Sed quod originale peccatum *culpa* sit, pluribus Sanctorum testimoniis edocetur. — Super Exodo (4), ubi dicitur: *primogenitum asini mutabis ove,* Gregorius (5) ait: « Omnes in peccatis nati sumus, et ex carnis delectatione concepti, culpam originalem nobis traximus, unde et volun-

(1) Cap. II. v. 24.
(2) v. 25.
(3) *De Trinit.* Lib. XIII. c. 16.
(4) Cap. XIII. v. 13.
(5) *Moral.* Lib. XXVII. c. 18.

tate nostra peccatis implicamur ». — Ecce *culpam originalem* dixit nos *trahere;* unde constat originale peccatum *culpam* esse. — Augustinus quoque, in *lib. De Natura et Gratia* (1), de hoc eodem sic ait: « *Omnes,* ut ait Apostolus, *peccaverunt,* utique vel in seipsis, vel in Adam; quia sine peccato non sunt, vel quod originaliter attraxerunt, vel quod malis moribus addiderunt ». « Peccatum enim primi hominis non solum ipsum, sed omne nocuit genus humanum, quia ex eo *damnationem* simul et *culpam* suscepimus » (2). Idem super *Psalmo L.* (3): « Quod de corpore mortuo seminatur cum vinculo peccati originalis nascitur et mortis. Ideo igitur se in iniquitatibus conceptum dicit David, quia in omnibus trahitur iniquitas ex Adam et vinculum mortis; nemo enim nascitur nisi trahens *poenam* et *meritum poenae. Meritum* autem *poenae* peccatum est. Omnis ergo qui nascitur per carnis concupiscentiam *peccatum* trahit. Peccatum itaque originale *culpa* est, quam omnes concupiscentialiter concepti trahunt ». — Unde in *Ecclesiasticis Dogmatibus* (4) scriptum est: « Firmissime tene et nullatenus dubites, omnem hominem, qui per concubitum viri et mulieris concipitur, cum originali peccato nasci, impietati subditum mortique subiectum, et ob hoc *natura irae nasci filium* (5), a qua nullus liberatur, nisi per fidem *Mediatoris Dei et hominum* » (6). — His et aliis auctoritatibus evidenter ostenditur peccatum originale *culpam* esse, et in omnibus concupiscentialiter genitis trahi a parentibus.

Quid sit quod dicitur peccatum originale, scilicet fomes peccati, id est concupiscentia? — Nunc superest videre *quid* sit ipsum originale peccatum. Quod cum non sit *actuale,* non est *actus* sive *motus* animae vel corporis; si enim *actus* est animae vel corporis, *actuale* utique peccatum est: sed *actuale* non est; non est ergo *actus* vel *motus.* — Quid igitur originale peccatum dicitur? *Fomes peccati,* scilicet concupiscentia vel concupiscibilitas, quae dicitur lex membrorum, sive *languor naturae,* sive *tyrannus,* qui est in membris nostris, sive *lex carnis.* — Unde Augustinus in *lib. De Baptismo parvulorum* (7): « Est in nobis concupiscentia, quae non est permittenda regnare. Sunt et eius *desideria,* quae sunt actuales concupiscentiae, quae sunt arma diaboli, quae veniunt ex *languore naturae* ». « Languor autem iste *tyrannus* est, qui movet mala desideria. Si ergo vis esse victor tyranni atque inermem inimicum invenire, non obedias concupiscentiae malae » (8). — His verbis satis ostenditur *fomitem peccati* esse concupiscentiam (9).

---

(1) Cap. 4.
(2) D. August. *Hypognost.* Lib. II. c. 4.
(3) *Enarrat. in Psalm.*
(4) *De Fide ad Petrum,* c. 26.
(5) *Eph.* c. II. v. 3.
(6) *I. Tim.* c. II. v. 5.
(7) *De Continentia,* c. 3.
(8) *Serm.* XXX. c. 5.
(9) Cfr. Doctorem, infra n. 832 seqq.

Quid nomine concupiscentiae *intelligitur, quae dicitur fomes peccati?* — Nomine autem *concupiscentiae* non *actum* concupiscendi, sed *vitium* primum significavit, cum eam dixit *legem carnis.* — Unde idem in *Tract. de Verbis Apostoli* (1) ait: « Semper pugna est in corpore mortis huius, quia ipsa concupiscentia, cum qua nati sumus, finiri non potest quamdiu vivimus; quotidie minui potest, finiri non potest ». — Quae autem est *concupiscentia,* cum qua nati sumus? *Vitium* utique est, quod parvulum *habilem* concupiscere facit, adultum etiam *concupiscentem* reddit. « Sicut enim in oculo caeci in nocte vitium caecitatis est, sed non apparet, nec discernitur inter videntem et caecum, nisi luce veniente, sic in puero vitium esse non apparet, donec aetatis provectior tempus occurrat » (2).

Quod per Adam originale peccatum intravit in omnes, id est concupiscentia. — Ex his datur intelligi *quid* sit *originale peccatum,* scilicet *vitium concupiscentiae,* quod in omnes concupiscentialiter natos per Adam intravit eosque vitiavit. — Unde Augustinus in *lib. De Baptismo parvulorum* (3): « Adam, praeter *imitationis* exemplum, occulta etiam tabe carnalis concupiscentiae suae *tabificavit* in se *omnes* de sua stirpe venturos. Unde Apostolus (4) recte ait: *In quo omnes peccaverunt.* Circumspecte et sine ambiguitate dicit hoc Apostolus; sive enim intelligatur, *in quo homine,* sive *in quo peccato,* sanum est. *In Adam enim omnes peccaverunt,* ut in *materia,* non solum eius *exemplo,* ut dicunt Pelagiani; omnes enim ille unus homo fuerant, id est in eo *materialiter* erant. Manifestum est itaque omnes in Adam peccasse quasi in massa; ipse enim per peccatum corruptus quos genuit, omnes nati sunt sub peccato; ex eo igitur cuncti constituti sunt peccatores ». — Ita et in illo uno *peccato,* quod intravit in mundum, recte *omnes* dicuntur *peccasse,* quia sicut ab illo *uno homine,* sic ab eodem *uno peccato* immunes esse non possunt, nisi ab eius reatu per Christi Baptismum absolvantur. — « Alia ergo sunt *propria* peccata, in quibus tantum peccant quorum peccata sunt; aliud hoc *unum,* in quo *omnes* peccaverunt, id est, ex quo omnes peccatores constituti sunt » (5).

Quid sit peccatum in quo omnes peccaverunt, scilicet originale, quod ex inobedientia processit? — Hoc est *originale* peccatum, quo peccatores nascuntur omnes concupiscentialiter geniti, quod ex Adam sive ex eius inobedientia emanavit et in posteros demigravit. Unde Apo-

---

(1) *Serm.* CLI. c. 5.
(2) Hug. *Sum. Sent.* t. III. c. 11.
(3) *De Peccator. meritis et Bapt. Parvul.* Lib. I. c. 9. seqq.
(4) *Rom.* c. V. v. 12.
(5) D. August. loc. cit.

stolus (1) consequenter *per inobedientiam unius hominis multos* dicit *constitutos esse peccatores,* quae est *actuale* peccatum. Cum autem dixerit *per unum hominem peccatum intrasse in mundum,* et *in eo omnes peccasse,* quod de *originali* dictum est oportere accipi.

Ex quo sensu dictum est: per inobedientiam unius multi sunt constituti peccatores? — Quod ergo ait: *Per inobedientiam unius multi constituti sunt peccatores,* eo sensu dictum esse intelligendum est, quia ex inobedientia Adae, scilicet ex peccato *actuali* Adae, processit *originale* peccatum, quo omnes peccatores nascuntur, ut et in illo esset et in omnes transiret.

Quod peccatum originale in Adam fuit et in nobis est. — Unde Augustinus (2) Iuliano haeretico, nullum peccatum in parvulis esse contendenti, respondens, aperte asserit peccatum originale ex voluntate Adae processisse ac per eius inobedientiam in mundum intrasse. Quaerit enim Iulianus per quid peccatum invenitur in parvulo, ita inquiens: « Non peccat iste qui nascitur, non peccat ille qui genuit, non peccat ille qui condidit; per quas igitur rimas, inter tot praesidia innocentiae, peccatum fingis ingressum? — Et respondet sancta Pagina: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, per unius inobedientiam,* ait Apostolus. Quid quaeris amplius, quid quaeris apertius? — Item, inquit Iulianus: si per hominem peccatum intravit in mundum, *peccatum* vel ex *voluntate* est, vel ex *natura* est. Si ex *voluntate* est, mala est voluntas quae peccatum facit: si autem ex *natura* est, mala est natura. — Cui respondeo: Ex *voluntate* peccatum est. — Quaerit forte, utrum *originale* peccatum ex *voluntate* sit? — Respondeo, prorsus et *originale* peccatum ex *voluntate* esse, quia hoc ex voluntate primi hominis seminatum est, ut in illo esset et in omnes transiret ».

Obiectio quorumdam contra id quod supra dictum est: omnes in Adam fuisse homines. — « Ad hoc autem quod diximus, in Adam fuisse omnes homines, quidam *verborum sectatores* (3) sic obiiciunt dicentes: non omnis caro quae ab Adam traducta est in eo simul exsistere potuit; quia multo maioris quantitatis est quam fuerit corpus Adae, in quo nec tot etiam atomi fuerunt, quot ab eo homines descenderunt. Quocirca verum non esse asserunt, substantiam uniuscuiusque in primo fuisse parente » (4).

Responsio, ubi aperitur qualiter fuerunt in Adam secundum rationem seminalem, et quomodo ex eo descenderunt, scilicet lege propagationis. — Quibus responderi potest quod *materialiter* atque *causa-*

---

(1) *Rom.* c. V. v. 19.

(2) *De Nuptiis et Concupisc.* Lib. II. c. 28.

(3) *Prov.* c. XIX. v. 7.

(4) Hug. loc. cit. c. 10.

liter, non *formaliter,* dicitur fuisse in primo homine omne quod in humanis corporibus naturaliter est, descenditque a primo parente lege propagationis, et *in se* auctum et multiplicatum est, nulla exteriori substantia in id transeunte, et ipsum in futuro resurget. *Fomentum* quidem *habet* a cibis, sed *non convertuntur* cibi in humanam substantiam (1), quae scilicet per propagationem descendit ab Adam. Transmisit enim Adam modicum quid de substantia sua in corpora filiorum, quando eos procreavit, id est, aliquid modicum de massa substantiae eius divisum est, et inde formatum corpus filii suique multiplicatione sine rei extrinsecae adiectione auctum est. Et de illo ita augmentato aliquid inde separatur, unde formantur posterorum corpora. Et ita progreditur procreationis ordo lege propagationis usque ad finem humani generis. Itaque diligenter ac perspicue intelligentibus patet, omnes secundum corpora in Adam fuisse per *seminalem rationem,* et ex eo descendisse propagationis lege.

Auctoritate et ratione probatur nihil extrinsecum converti in humanam substantiam. — Quod vero nihil extrinsecum in humani corporis naturam transeat, Veritas in Evangelio (2) significat dicens: *Omne quod intrat in os, in ventrem vadit et in secessum emittitur.* « Quod etiam ratione ostendi potest hoc modo: puer, qui statim post ortum moritur, in illa statura resurget, quam. habiturus erat, si viveret usque ad aetatem triginta annorum, nullo vitio corporis impeditus. Unde ergo illa substantia, quae adeo parva fuit mortua, in resurrectione tunc magna erit, nisi sui in se multiplicatione? Unde apparet quod etiam si viveret, non aliunde, sed in se augmentaretur illa substantia: sicut costa, de qua facta est mulier, et sicut panes Evangelici. — Non inficiamur tamen, quin cibi et humores in *carnem et sanguinem* transeant, sed non in *veritatem naturae humanae,* quae a primis descendit parentibus, quae sola in resurrectione erit; reliqua vero caro, in quam cibi transeunt, tamquam superflua in resurrectione deponetur » (3), quae tamen ciborum aliarumque rerum fomentis coalescit.

---

(1) Quam sententiam Doctor Subtilis impugnat Lib. IV. d 44. q. 1.; *Report.* ib.

(2) *Matth* c. XV. v. 17.

(3) Hug. loc. cit.

DISTINCTIO TRIGESIMA PRIMA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Quomodo peccatum originale a patribus transeat ad filios?; an secundum animam, an secundum carnem? — « Nunc superest investigare, qualiter illud peccatum a patribus traducatur in filios, scilicet an secundum solam *animam*, an secundum *carnem*, sive secundum *utrumque?* » (1).

« Putaverunt quidam secundum *animam* trahi peccatum originale, non solum secundum carnem, quia non solum carnem, sed et *animam* ex *traduce* esse arbitrati sunt. Sicut enim in generatione prolis de carne paterna substantialiter trahitur caro, ita etiam de gignentis anima animam geniti essentialiter deduci ab his existimatur. Ideoque sicut de corrupta carne caro corrupta seminatur, ita etiam de anima peccatrice anima peccatrix, corruptione originali infecta, ab illis trahi dicitur » (2).

Praedictam opinionem damnat, et quod per carnem traducatur peccatum dicit, et quomodo ostendit. — Hoc autem fides catholica respuit et tamquam veritati adversum damnat; quae non animas, sed *carnem solam,* sicut superius (3) diximus, ex *traduce* esse admittit. — Non igitur secundum *animam,* sed secundum *carnem* solam peccatum *originale* trahitur a parentibus. Est enim peccatum originale, ut supra (4) diximus, concupiscentia, non quidem *actus,* sed *vitium.* — Unde Augustinus (5): « Ipsa concupiscentia est *lex membrorum* vel carnis, quae est *morbidus* quidam *affectus* vel *languor,* qui commovet illicitum desiderium, id est carnalem concupiscentiam, quae *lex peccati* dicitur (6); quae dicitur *manere in carne,* non quia in *anima* sit, sed quia per corruptionem carnis in anima fit.

Causam corruptionis carnis ostendit, ex qua in anima peccatum fit. — Caro enim propter peccatum corrupta fuit in Adam, adeo ut cum *ante* peccatum vir et mulier sine incentivo libidinis et concupi-

---

(1) Hug. *De Sacr.* I. p. 7. c. 29.
(2) Id. ib.
(3) Dist. 18. pag. 600.
(4) Dist. 30. pag. 746 seqq.
(5) *De Nupt. et Concup.* Lib. I. c. 25. 30. et 31.
(6) *Rom.* c. VII. v. 23.

scentiae fervore possent convenire, essetque *thorus immaculatus* (1), iam *post* peccatum non valeat fieri carnalis copula absque libidinosa concupiscentia; quae semper *vitium* est, et etiam *culpa,* nisi excusetur per bona coniugii. In concupiscentia igitur et libidine concipitur caro formanda in corpus prolis. Unde caro ipsa, quae concipitur in vitiosa concupiscentia, polluitur et corrumpitur; ex cuius contactu anima, cum infunditur, maculam trahit, qua polluitur et fit rea, id est vitium concupiscentiae, quod est originale peccatum.

Quod propter corruptionem carnis, quae est causa peccati, dicitur peccatum esse in carne. — Ideoque ipsum peccatum dicitur *manere in carne.* Caro igitur, quae in concupiscentia libidinis seminatur, nec *culpam* habet, nec *actum culpae,* sed *causam.* In eo igitur quod seminatur *corruptio* est; in eo autem quod nascitur *concupiscentiae vitium* est. — Unde Ambrosius, *De Verbis Apostoli* (2), sic ait: « Quomodo habitat peccatum in carne, cum non sit substantia, sed privatio boni? Ecce primi hominis corpus corruptum est per peccatum, ipsaque corruptio per conditionem offensionis manet in corpore, robur tenens divinae sententiae datae in Adam, cuius consortio anima maculatur peccato. Per id ergo, quod facti causa manet, *inhabitare* dicitur peccatum in carne »; haec est lex carnis. Idem: « Non habitat peccatum in anima, sed in carne, quia peccati *causa* ex carne est, non ex anima; quia *caro* est ex origine carnis peccati, et per traducem omnis caro fit causa peccati »; *anima* vero non traducitur, et ideo in se causam peccati non habet. — Augustinus quoque, ex carne peccatum animam contrahere, in sermone quodam de *Verbis Apostoli* (3) ostendit dicens: « Vitium concupiscentiae est, quod anima non ex se, sed ex carne contraxit. Natura quippe humana non opere Dei cum vitio primitus est instituta, sed ex voluntatis arbitrio priorum hominum venienti vitio est sauciata, ita ut non sit in carne bonum, sed vitium, quo inficitur anima ».

De causa originalis peccati, quae est in carne, utrum sit culpa, vel poena? — Hic quaeri solet, utrum *causa* peccati originalis, quae dicta est esse in carne, *culpa* sit, vel *poena,* sive *aliquid aliud?* — *Culpa* esse non potest, quia culpa non est in re *irrationali;* si enim culpa esset in carne ante infusionem animae, *actualis* esset, vel *originalis.* Sed *actualis* ibi non est; nec *originalis culpa* est, quia ipsa *causa* est originalis peccati. — Si autem *poena* est, quae est illa?: *passi-*

---

(1) *Hebr.* c. XIII. v. 4.
(2) *Comment. in Epist. ad Rom.* ad c. VII. v. 18.
(3) *Serm.* XXX. c. 5. — Vid. *Contra Iulian.* Lib. II. v. 3.

bilitas vel *mortalitas,* vel *alia corruptio?* Hos enim defectus carni inesse constat.

Hic aperitur quid sit foeditas tracta ex libidine coeuntium, quae vitium vel corruptio dici potest. — Ad quod dici potest quod multiplex defectus carnis, et praecipue pollutio quaedam, quam ex fervore coitus parentum et concupiscentia libidinosa contrahit caro dum concipitur, causa est originalis peccati, quae recte *vitium* sive *corruptio* carnis appellari potest. Quae *foeditas* maior videtur esse in carne concupiscentialiter traducta quam in ea unde traducitur. Et quod *vitium* vel *corruptio* sit in carne ante coniunctionem animae, effectu probatur, cum anima infunditur, quae ex corruptione carnis maculatur; sicut in vase dignoscitur vitium esse, cum vinum infusum acescit.

Inductu similium ostendit non absurde dici filios trahere peccatum a parentibus, etiam mundis. — Ne autem miremur et intellectu turbemur audientes peccatum originale filios traducere a parentibus iam per Baptismum ab illo peccato mundatis, diversarum similitudinum inductione id posse fieri insinuat Augustinus in *lib. De Baptismo parvulorum* (1), ita inquiens: « Quomodo praeputium per circumcisionem aufertur, manet tamen in eo quem genuerunt circumcisi, quomodo etiam palea, quae opere humano tanta diligentia separatur, manet tamen in fructu, qui de purgato nascitur tritico », ita peccatum, quod in parentibus per Baptismum mundatur, manet in eis quos genuerunt. Ex hoc enim gignunt quod adhuc *vetustum* trahunt, non ex hoc quod lex in *novitate* (2) promovit eos inter filios Dei. Non enim generant parentes filios secundum illam generationem qua denuo nati sunt, sed potius secundum illam qua carnaliter et ipsi primum sunt generati.

Quare dicatur originale hic dicitur, cum epilogo. — Iam ostensum est (3) *quid* sit originale peccatum, et *qualiter* a parentibus in filios, et per carnem in animam transeat. — Ex quibus etiam innotescit quare dicatur *originale peccatum,* ideo scilicet quia ex vitiosa lege *originis* nostrae, in qua concipimur, scilicet carnis libidinosa concupiscentia, traducitur, ut supra dictum est. Non enim quia ex carne tracta ab Adam concepti sumus, ideo peccatum traximus; quia et Christi corpus ex eadem carne formatum est, quae ab Adam descendit, sed eius conceptus est celebratus non *lege peccati,* id est concupiscentia carnis, unde et caro eius peccatrix non fuit, imo operatione Spiritus Sancti. Noster vero conceptus non fit sine libidine, et ideo non est sine peccato. — Quod evidenter Augustinus ostendit in *lib. De Fide ad Petrum* (4), sic dicens:

(1) Lib. III. c. 8.

(2) *Cfr. Rom.* c. VI. vv. 4 et 6; *Ephes* c. IV. vv. 22 et 24.

(3) Dist. 30. pag. 746 seqq.

(4) Cap. 2.

« Quia dum sibi invicem vir mulierque miscentur, sine libidine non est parentum concubitus, ob hoc filiorum ex eorum carne nascentium non potest sine peccato esse conceptus, ubi peccatum in parvulos non transmittit *propagatio,* sed *libido* (1); nec *foecunditas humanae naturae* facit homines cum peccato nasci, sed *foeditas libidinis,* quam homines habent ex illius primi iustissima condemnatione peccati. Ideo beatus David, propter originale peccatum, quo naturaliter obstricti sunt filii irae, dicit (2): *In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea* ». — Ex hoc itaque apparet, ex lege conceptionis traduci originale peccatum, quia nisi conceptio sic fieret in carne, anima ex carnis coniunctione concupiscentiae vitium non traheret.

Obiectio quorumdam nitentium probare peccatum non traduci ex lege coitus. — Sed ad hoc opponitur hoc modo: in ipso conceptu, ubi dicitur transmitti peccatum, propagatur *caro,* nec tamen tunc infunditur *anima,* secundum Physicos, sed iam effigiato corpore; quod etiam Moyses in *Exodo* (3) aperte significat, ubi ait de percussura mulieris praegnantis: *Si quis,* inquit, *percusserit mulierem praegnantem et abortum fecerit, si adhuc informe fuerit puerperium, mulctabitur pecunia; si autem formatum fuerit, reddat animam pro anima. Formatum* vero intelligitur propria anima animatum, et *informe* quod nondum habet animam. In ipso ergo conceptu, cum caro propagatur, nondum infunditur anima. Quomodo ergo ibi peccatum transmittitur, cum peccatum non possit esse ubi anima non est? — Ad quod dici potest, quia in illo conceptu dicitur *peccatum transmitti,* non quia peccatum originale ibi sit, sed quia caro ibi contrahit id ex quo peccatum fit in anima cum infunditur. Et utrumque vocatur *conceptus,* scilicet et cum *caro* propagatur formamque corporis humani recipit, et cum *anima* infunditur; quod aliquando etiam dicitur *nativitas;* unde, *quod natum est in te* (4); proprie autem *nativitas* dicitur in *lucem editio.*

---

(1) Cfr. infra, n. 846.
(2) *Ps.* L. v. 7.
(3) Cap. XXI. v. 22. seqq.
(4) *Matth.* c. I. v. 20.

DISTINCTIO TRIGESIMA SECUNDA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Quomodo originale peccatum dimittatur in Baptismo, cum et post sit illa concupiscentia quae dicitur originale peccatum? — Quoniam supra (1) dictum est originale peccatum esse vitium *concupiscentiae*, assignatumque quomodo a parentibus trahatur et *originale* dicatur, superest investigare, quomodo in *Baptismo dimittatur*, cum etiam post Baptismum remaneat *concupiscentia* quae ante fuerat. Unde videtur vel peccatum originale *non esse concupiscentiam*, vel *non remitti in Baptismo.* — « Manet quippe, ut ait Augustinus (2), in corpore mortis huius carnalis concupiscentia, cuius vitiosis desideriis non obedire praecipimur; quae tamen concupiscentia quotidie minuitur in proficientibus et continentibus ». Sed licet *remaneat* concupiscentia post Baptismum, non tamen *dominatur* et *regnat* sicut ante; imo per gratiam Baptismi mitigatur et minuitur, ut post dominari non valeat, nisi quis reddat vires hosti *eundo post concupiscentias* (3). Nec post Baptismum remanet ad *reatum,* quia non imputatur in peccatum, sed tantum poena peccati est; ante Baptismum vero *poena* est et *culpa.*

Quod originale peccatum duobus modis dimittitur, scilicet extenuatione sui, et ob solutione reatus. — Duplici ergo ratione peccatum originale dicitur dimitti in Baptismo: quia per gratiam Baptismi vitium concupiscentiae *debilitatur* atque extenuatur, ita ut iam *non regnet,* nisi consensu reddantur ei vires; et quia *reatus* ipsius *solvitur.* — Unde Augustinus in *lib. De Baptismo parvulorum* (4): « Gratia per Baptismum id agitur, ut *vetus homo crucifigatur* et *corpus peccati destruatur* (5); non ita ut in ipsa vivente carne concupiscentia respersa et innata repente absumatur et non sit, sed ne obsit *mortuo* quae inerat *nato.* Nam si post Baptismum homo vixerit, in carne habet concupiscentiam, cum qua pugnet; eamque, adiuvante Deo, superet, si tamen non in *vacuum gratiam eius suscepit* (6). Non itaque hoc praestatur in

(1) Dist. 30. pag. 747. et dist. 31. pag. 751.

(2) *De Nupt. et Concup.* Lib. I. c. 25.

(3) *Eccli.* c. XV. v. 30.

(4) Scil. *De Peccator merit... et de Bapt. parv.* Lib. I. c. 39.

(5) *Rom* c. VI. v. 6.

(6) *II. Cor.* c. VI. v. 1.

Baptismo, nisi forte miraculo ineffabili Creatoris, ut *lex peccati* quae est in membris prorsus extinguatur et non sit, sed ut quidquid mali ab homine factum, dictum, cogitatumque est, totum aboleatur, ac velut factum non fuerit habeatur; ipsa vero concupiscentia, soluto reatus vinculo, quo per illam diabolus animam retinebat et a suo Creatore separabat, maneat in certamine ». — Ecce hic aperte ostendit ea ratione dimitti in Baptismo, non quia non maneat post Baptismum, sed quia *reatus* in Baptismo aboletur. — Deinde idem ipse ostendit eo modo etiam dimitti, quia Baptismi gratia concupiscentia ipsa *mitigatur* et minuitur, in *eodem libro* (1) ita dicens: « *Lex carnis,* quam Apostolus (2) appellat *peccatum,* cum ait: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore,* non sic manet in membris eorum qui ex *aqua et Spiritu Sancto renati sunt* (3), tamquam non sit eius facta remissio, ubi omnino plena fit remissio peccatorum; sed manet in vetustate carnis tamquam superatum et peremptum, nisi illicito consensu quodammodo reviviscat et in regnum proprium dominationemque revocetur ». — Hic aperte insinuatur in Baptismo concupiscentiam *debilitari,* ex quo et dicitur *dimitti,* non solum ideo quia *reatus* ibi solvitur. — Quem remissionis modum aliis etiam pluribus testimoniis Scriptura edocet. Ait enim Augustinus *contra Iulianum* (4): « Lex quae in membris est vitium carnis est, quod ex poena peccati et ex traduce mortis provenit. Sed lex ista, quae est in membris, *remissa* est regeneratione spirituali, et *manet* in carne mortali. *Remissa* est, quia reatus solutus est Sacramento quo renascuntur fideles. *Manet* autem, quia operatur desideria, contra quae dimicant etiam fideles ». — Idem in *Sermone quodam de concupiscentia carnis* (5): « Per gratiam Baptismatis et lavacrum regenerationis solutus est et ipse concupiscentiae reatus, cum quo eras natus, et quidquid antea consensisti malae concupiscentiae sive cogitatione, sive locutione, sive actione ». — Idem in *lib. De Nuptiis et Concupiscentia* (6): « Concupiscentia carnis, licet in regeneratis iam non deputetur in peccatum, quaecumque tamen proles nascitur obligata est originali peccato ». Item: « Dimittitur concupiscentia carnis in Baptismo, non ut non *sit,* sed ut non *imputetur* in peccatum. Hoc est enim *non habere peccatum, non esse reum peccati.* Quomodo ergo alia peccata praetereunt actu et remanent *reatu,* ut homicidium et similia, ita e converso fieri potest ut concupiscentia *praetereat reatu* et *remaneat actu* » (7). — Ex praedictis evidenter monstratur quomodo peccatum originale in Baptismo remittatur.

---

(1) Lib. II. c. 28.
(2) *Rom.* c. VI. v. 12.
(3) *Ioan.* c. III. v. 5.
(4) Lib. II. c. 3.
(5) *Serm.* CLV. (seu *De Verbis Apostoli*) c. 9.
(6) Lib. I. c. 24.
(7) *Ib.* c. 25, seqq.

De foeditate quam caro ex libidine coitus contrahit, utrum in Baptismo diluatur? — Solet autem hic quaeri, utrum et ipsa *caro* in Baptismo ab illa *foeditate* purgetur quam in conceptione ex concupiscentia libidinosa contraxit? — Quibusdam videtur quod sicut *anima* a reatu purificatur, ita et *caro* ab illa pollutione purgatur: ut sicut duobus completur mysterium Baptismi, scilicet *aqua* et *spiritu,* ita ibi duo purgentur, *anima* scilicet a reatu, et *caro* ab illa contagione; quod quidem probabile est. — Alii vero putant tantum animam ibi mundari, carnem vero non ab illa foeditate purgari. — Si vero remanet illa foeditas usque ad procreationem filiorum, quae fit in concupiscentia carnis, videtur natura carnis magis ac magis corrumpi, et magis corrupta videtur caro prolis quam parentis, quia de carne pollutionem quam habuit a conceptu retinente trahitur polluta et in concupiscentia concipitur, unde et polluitur, et ita ex duplici causa contaminatur. Unde et maior videtur pollutio carnis in prole quam fuerit in parente. — Ad quod illi dicunt, quia licet caro prolis ex carne foeda seminetur et in concupiscentia concipiatur, non tamen maiorem foeditatem trahit quam caro unde seminatur habuerit. — Quamvis etiam sit foedior atque immundior sit caro prolis, et ideo magis corrupta quam caro parentis, non tamen, ut aiunt, fit praeiudicium veritatis, quia nec absurdum esse dicunt, si carnis natura magis in posterioribus corrupta trahatur, neque ex ipsa magis corrupta anima amplius inficiatur.

Ex quo auctore sit illa concupiscentia, Deo scilicet, vel alio? — Praeterea quaeri solet, utrum concupiscentia, quae post Baptismum remanet et tantum *poenalitas* est, ante Baptismum vero *poena* erat et *culpa,* ex *Deo* auctore sit, vel ex alio? — Ad quod breviter respondentes dicimus, quia in quantum *poena* est Deum habet auctorem; in quantum vero *culpa* est diabolum sive hominem habet auctorem.

Qua iustitia animae mundae ex creatione illud peccatum imputetur, cum non possit vitare? — Solet etiam quaeri, qua *iustitia* teneatur illo peccato anima innocens a Deo creata, cum non sit in potestate sua illud vitare? Non enim per liberum arbitrium illud committitur, quia non prius est anima quam illi peccato est obnoxia. — Ad hoc quidam dicunt ideo animam ream esse illius peccati, licet munda a Deo sit creata, quia cum infunditur corpori *condelectatur* carni ex quo peccatum contrahit. — Quod si esset, iam non *originale,* sed *actuale* diceretur. — Potius ergo ideo recte potest dici imputari animae illud peccatum, quod ex corruptione corporis inevitabiliter

trahit, quia, ut ait Augustinus in *lib. De Civitate Dei* (1), « Non fuit corruptio corporis, quae aggravat animam, *causa* primi peccati, sed *poena;* nec *caro corruptibilis* animam peccatricem fecit, sed *peccatrix anima* carnem corruptibilem fecit ».

Utrum illud peccatum sit voluntarium, vel necessarium? — Illud etiam non immerito quaeri potest, utrum peccatum *originale* debeat dici *voluntarium,* vel *necessarium?* — Et *necessarium* potest dici, quia vitari non potest; unde et Propheta (2) dicit: *De necessitatibus meis erue me;* et *voluntarium* non incongrue appellatur, quia ex *voluntate primi hominis* processit, ut Augustinus *I. lib. Retract.* ostendit dicens (3): « Istud quod in parvulis dicitur *originale peccatum,* cum adhuc non utantur libero arbitrio voluntatis, non absurde vocatur *voluntarium,* quia ex prima hominis mala voluntate contractum, factum est quodammodo haereditarium ».

Quare Deus animam corpori iungit, sciens eam inde maculari, et ideo damnari? — Si vero quaeritur: cur Deus, qui fecit animam ipsam sine macula et scit eam ex corporis coniunctione maculam peccati contrahere, et aliquando ante Baptismum seiungi ab ipso corpore, et sic damnari, eam corpori coniungit?, respondemus, ex *altitudine iudiciorum Dei* (4) id provenire, et nec iniuste id a Deo fieri; ipse enim non incongrue humanae conditionis modum, quem a principio instituit, licet peccata hominum intercesserint, sine immutatione continue servat, corpora de materia, a principio sine vitio facta, fingens, animasque de nihilo creans, eorumque coniunctione *hominem* perficiens. Cum igitur utraque hominis natura a Deo sine vitio sit instituta, licet a se peccato sit vitiata, non ideo immutabilis Deus humanae conditionis primariam legem mutare debuit, sive a multiplicatione hominum desistere.

An anima sit talis qualis a Deo creatur? — Hic a quibusdam quaeri solet, utrum anima talis sit ante Baptismum *qualis a Deo creatur?* — Quod non esse probare conantur hoc modo: anima in corpore creatur, in cuius coniunctione peccato maculatur; quam cito igitur est, peccatum habet, nec prius fuit quam peccatum habuerit; non est igitur talis qualis a Deo creatur. Creatur enim a Deo innocens et sine vitio, et nunquam talis est. — Ad quod dici potest, quia non omnino talis est qualem eam Deus fecit; Deus enim *bonam* eam fecit et bonitatem ei sine corruptione indidit. Et dicitur illa *naturalis bonitas,* quam in

---

(1) Lib. XIV. c. 3.

(2) *Ps.* XXIV. v. 17.

(3) Cap. 13.

(4) *Rom.* c. XI. v. 33.

creatione a Conditore suscepit, quam bonitatem per peccatum penitus non amisit, sed vitiatam habuit, quam Deus tamen sine vitio fecit. Si enim res *bona* non esset anima, in ea malum esse nequiret, cum non possit malum esse nisi in bono, ut post (1) dicetur. Non igitur *omnino talis* est anima *qualis a Deo est creata.* Sicut quis, pollutas habens manus, non tale habuit pomum, quale ego dedi mundis manibus; ego enim dedi mundum.

An animae ex creatione sint aequales in donis naturalibus? — Illud quoque non incongrue quaeri solet: utrum omnes animae ex creatione *aequales* sint, an aliae aliis *excellentiores?* — Pluribus non irrationabiliter videtur quod ex ipsa creatione aliae aliis *excellant* in naturalibus donis, ut in *essentia* alia aliis sit *subtilior* et ad intelligendum memorandumque habilior, utpote acutiori ingenio et perspicaciori intellectu praedita. — Quod non improbabiliter dicitur, cum in Angelis ita fuisse constet (2). Et licet naturalibus donis aliae prae aliis polleant, tamen ante Baptismum a corpore discedentes *parem poenam,* et post Baptismum statim *aequalem coronam* sortiuntur, quia ingenii acumen vel tarditas praemium vel poenam in futuro non collocat.

(1) Dist. 34. pag. 790

(2) Cfr. Dist. 3. pag. 218.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCT. XXX, XXXI ET XXXII. LIBRI II. SENT.

QUAESTIONES (1)

Articulus I.

PROPONUNTUR QUAESTIONES ET ARGUMENTA PRINCIPALIA.

808. (1) — Proponitur quaestio I. dist. XXX (2). — Circa *distinctionem trigesimam* quaero:

Utrum quilibet secundum legem communem propagatus ab Adam contrahat peccatum originale?

809. — Argumenta principalia (3). — Quod non: — *a)* August., *De Vera Religione : Peccatum* adeo *voluntarium* est, ut si non est voluntarium, peccatum non dicitur: sed nihil est *voluntarium* in parvulis, qui non habent usum rationis; ergo, etc.

b) Item, nullus *peccat* in eo quod *vitare non potest,* III. *De Lib. Arb.:* parvulus quod sibi a conceptione convenit vitare non potest; igitur defectus naturalis qui intrat ab origine non est defectus *culpabilis,* sed *poenalis.*

c) Item, per argumentum quod ponitur in littera [pag. 749]: non peccat qui creat, non peccat qui generat, per quas igitur *rimas,* inter tot praesidia innocentiae, intrat peccatum?

d) Item, III. *Ethic.: Caeco nato nullus improperabit, sed magis miserebitur;* igitur defectus naturalis non est *culpabilis,* sed magis *poenalis.*

e) Item, Adam non fuit nobilior *tota* natura humana; ergo se inficiendo non potuit *totam* naturam humanam infi-

---

(1) Apud Wadd. post textum Magistri cuiusque Distinctionis habentur respectiva *argumenta principalia* et rationes fundamentales seu Contra.

(2) Solvitur ad. n. 835.

(3) Solvuntur ad n. 841.

cere. — *Antecedens* patet, quia natura humana habuit aliquod individuum ita nobile sicut ipse, vel habere potuit. — *Probatio consequentiae:* quia corruptio minoris boni non includit corruptionem maioris.

810. — **Contra**: — *a) Ad Rom.* V. v. 12.: *Per unum hominem peccatum in mundum intravit, in quo omnes peccaverunt.* Et ibidem, v. 19: *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per unius hominis obedientiam iusti constituentur multi.*

b) Item, August. *De Fide ad Petr.: Firmissime tene,* etc., et ponitur in littera [pag. 747].

811. (2) — **Proponitur quaestio II. dist. XXX.** (1) — *Secundo* quaero:

Utrum istud peccatum sit carentia originalis iustitiae?

812. — **Argumenta principalia** (2). — Quod non: — *a)* Quia Angelus caret ea (*a*): et tamen non habet aliquod peccatum.

b) Praeterea, Adam caruit ea, amisit enim iustitiam originalem peccando: et tamen non habuit peccatum *originale,* sed actuale.

c) Praeterea, baptizatus parvulus caret iustitia originali: et tamen non habet peccatum *originale.*

d) Si *dicatur* quod aliquo modo per gratiam est dimissum, ideo aliquo modo non habet illud; *contra:* baptizatus relapsus non habet gratiam; ergo non habet unde remittatur sibi illud peccatum: et non habet iustitiam originalem; ergo peccatum originale redit in eo.

e) Praeterea, tunc ipsa carentia esset in *voluntate,* sicut et iustitia, cuius est privatio, secundum Anselm., *De Concept. Virg.: consequens* est falsum, quia voluntas est vis immaterialissima, et per consequens maxime a carne separata; ergo non potest infici a carne, ex quo a carne separatur.

813. (3) — **Contra**: — *a)* Peccatum originale non potest esse aliud quam ista *privatio;* non enim est *concupiscentia: tum* quia illa est *naturalis,* ex *dist.* 29 [n. 802*e*]: *tum* quia ipsa est in parte *sensitiva,* ubi non est peccatum, secundum Anselm.: *tum*

(*a*) Ed. Ven. quia Angelus non caret est [sic].

(1) Solvitur ad n. 832 seqq. (2) Solvuntur ad n. 842.

quia non est *actualis,* quia tunc illa concupiscentia esset actualis, * non habitualis *, quia habitus derelictus in anima ex peccato mortali non est peccatum mortale, manet enim talis habitus, dimisso peccato, per poenitentiam: nec etiam *ignorantia* est; quia parvulus baptizatus ita ignorat sicut non baptizatus (1).

b) Praeterea, deordinat *totam* animam; ergo si est aliqua una culpa, in illa potentia est ad cuius deordinationem tota anima deordinatur: illa sola est *voluntas;* quia sicut ipsa ordinata ordinat alias, ita deordinata deordinat: non est autem aliquid *positivum;* ergo est *privatio iustitiae* * alicuius * oppositae huic culpae.

814. (1) — **Proponitur quaestio dist. XXXI.** (2) — Circa *distinctionem trigesimam primam* quaero:

Utrum anima contrahat peccatum originale a carne infecta concupiscibiliter seminata?

815. — **Argumenta principalia** (3). — Quod non: — *a)* Quia materia non agit in formam; ergo nec caro in animam. — *Confirmatur;* quia, secundum August. XII. *Super Genes.*(4), *agens praestantius est patiente,* et secundum ipsum, *ibidem,* nullus *corpus* est praestantius *spiritu*; ex quibus concludit quod nullum corpus agit in spiritum; ex quo habetur propositum.

b) Et si dicatur quod *maior* Augustini vera est in *bonis,* non in *malis,* quia defectus potest esse peior (causa (*a*)), *contra:* causa nuturalis mali *culpae* non potest esse sola *poena,* quia poena iusta est, et ad *iustum* praecise non sequitur naturaliter *culpa:* illud autem quod est in carne est pure poena, et si est causa culpae, non est nisi causa *naturalis,* quia non est *libera;* ergo, etc.

c) Praeterea, si a carne infecta contrahitur, ergo contrahetur a *proximo parente,* quia ab ipso seminatur talis caro: *consequens* est falsum, quia tunc peccatum originale posset *augeri* in parentibus intermediis; plura enim agentia eiusdem rationis possunt in effectum perfectiorem, et ita parens primus cum parentibus intermediis potest *intendere* peccatum originale ultra illud quod esset in filio primo immediate a primo parente genito.

(*a*) Deest in Ed. Ven. (2) Solvitur ad n. 839.
(1) Vid. tamen n. 843. (3) Solvuntur ad n. 843. (4) Cap. 16.

816. (2) — **Contra**(1): — *a)* Magister in littera [pag. 751seqq.] adducit auctoritates Sanctorum, quod anima a *carne inficiatur;* quia nisi esset ita, non videtur posse assignari aliqua causa unde istud peccatum causaretur in anima; non enim causatur *a se* actu suo, quia tunc esset peccatum *actuale:* nec a *Deo*, patet: nec ab ipso *Adam*, quia ponamus quod fuerit annihilatus, vel modo si est, saltem modo non habet aliquam culpam, quia ponitur beatus; ergo modo non est sub ratione *peccatoris*, sub qua ratione poni haberet causa huius peccati.

b) Praeterea, contraximus istud peccatum in quantum fuimus in Adam secundum rationem *seminalem*, secundum August. IV. *Super Genes.:* hoc autem fuit secundum *corpus*, non secundum animam; anima enim non est ex traduce, sicut adducit Magister auctoritatem in littera.

817. (1) — **Proponitur quaestio dist. XXXII.** (2) — Circa *distinctionem trigesimam secundam* quaero:

Utrum in Baptismo remittatur peccatum originale?

818. — **Argumentum principale** (3). — Quod non; quia culpa non remittitur nisi iustitia opposita restituatur: sed *iustitia originalis* non restituitur in Baptismo. Patet per effectus eius.

819. — **Contra** est Magister in littera [pag. 755 seqq.], et Ecclesia tenet oppositum.

Articulus II.

EXPONITUR ET IMPUGNATUR I. VIA.

820. — **Divisio.** — In ista materia de *peccato originali*, tenendo ipsum inesse, sicut sonant auctoritates quae sunt *primae quaestionis* [n. 810], *duo* sunt *modi dicendi* circa hoc: unus Magistri et aliorum sequentium et exponentium ipsum. — Ad intellectum autem istius *viae* quatuor sunt videnda: primo qualiter *ab anima contrahitur infectio in carne:* secundo qualiter *seminatur caro infecta:* tertio qualiter *ab ipsa inficitur anima:* quarto qualiter *anima ab infectione illa liberatur per Baptismum.*

---

(1) Vid. explicationem ad n. 845.

(2) Solvitur ad n. 840.

(3) Solvitur ad n. 847.

821. (2) — **Explicatur ab aliis qualiter ab anima contrahitur infectio in carne**(1). — Ad *primum* dicitur quod voluntas peccans in carne causavit quamdam *qualitatem morbidam* consequentem *curvitatem* voluntatis [n. 801]. Haec autem qualitas morbida dicitur *fomes, lex membrorum, tyrannus;* et est sicut quoddam *pondus* in carne, excitans motus sensuales, et *inclinans animam* ad condelectandum carni, et ita retardans et reprimens a delectationibus superioribus sive supernaturalibus, iuxta illud *Sap.* IX. v. 15: *Corpus quod corrumpitur aggravat animam,* propter istam qualitatem morbidam in ipsa carne sic *aggravantem,* id est inclinantem ad inferiora.

Et secundum quemdam ista qualitas *nunquam minuitur* in *essentia* sua, licet in *effectu* suo minuatur, hoc est, quod licet *gratia* tanta possit esse quod magis inclinet ad superiora quam *fomes* ad inferiora, non tamen minuit fomitem quantum ad *essentiam* suam, quia non contrariatur *fomiti,* qui est in *carne,* et *gratia* est in *anima.* — Et ponitur *exemplum* de lapide appenso et ligato ad alas avis: quantumcumque cresceret vis motiva in ala, numquam decresceret pondus lapidis, licet quantum ad *effectum* minus posset deprimere, quia virtus contraria vinceret in effectum.

822. — **Explicatur ab iisdem qualiter seminatur caro infecta**(2). — De *secundo* dicitur quod vel *tota* caro parentum fuit infecta hac qualitate morbida, et ita illa *quae seminatur:* vel si non tota, aut si illa quae seminatur non fuit caro patris, saltem ex *fervore* et *libidine* in seminatione inficitur ipsa *caro seminata.* — Et huic secundo videtur consentire Augustinus, qui infectionem illam attribuit non *propagationi,* sed *libidini* in propagatione, sicut patet *dist.* 31 huius [pag. 754].

823. (3) — **Et qualiter a carne infecta inficiatur anima**(3). — De *tertio* articulo dicitur quod in instanti creationis et infusionis animae ipsa maculatur a carne infecta; ita quod licet infectio vel maculatio carnis non fuerit culpa formaliter, sed sequela culpae, est tamen occasio culpae in anima carni unita, quia quando anima unitur (in carne (*a*)) infectio eius talis est

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(1) Vid. impugnat. n. 826 et 829.

(2) Vid. impugnat. n. 827 et 829.

(3) Vid. impugnat. n. 828 et 829.

qualis nata est esse in anima, talis est culpa. — *Exemplificatur* de pomo dato mundo, et faedato a manu recipientis [Vid. pag. 759].

824. — **Demum qualiter anima ab infectione illa liberetur per Baptismum** (1). — De *quarto:* vel ponitur quod ista *curvitas* manet in voluntate, quam incurrit peccando, vel si non, saltem manet *fomes* in carne. Sed sive utrumque, sive alterum manet, non imputatur animae post Baptismum sicut ante, quia totaliter tollitur *reatus;* manet autem praecise ut *poena* peccati praecedentis, et *materia exercendae virtutis.*

825. — **Corollarium.** — Secundum istam viam patet quid est dicendum ad *quaestiones* motas; est enim culpa originalis in quolibet sic propagato, et hoc quantum ad *primam quaestionem* [n. 808]; et quoad *tertiam quaestionem* [n. 814] dicendum est carnem infectam sic seminari, et ab illa infecta animam infici culpabiliter; quae culpa, quoad *secundam quaestionem* [n. 811], vel est *curvitas* opposita rectitudini naturali voluntatis, vel *concupiscentia,* id est pronitas ad concupiscendum effraenate delectabilia; et remittitur, quantum ad *quartam quaestionem* [n. 817], non in se, sed quantum ad *reatum.*

826. (4) — **Impugnatur aliorum explicatio ad I.** — *Contra istam viam,* quantum ad *singulos* articulos, sunt aliqua *dubia.*

Quantum ad *primum* [n. 821]: — *a)* Dubium est quomodo voluntas habeat tantum dominium super corpus, ut possit *immediate alterare* totum corpus ad istam qualitatem *morbidam;* maxime cum non habeat pro obiecto primo corpus, potuit enim peccare primo peccato appetendo excellentiam Dei, vel alio peccato spirituali, et in isto non erat *corpus* obiectum voluntatis, quod tamen ponitur alterari a voluntate. — Aut si salvetur quomodo ista *alteratio* potuit fieri, videtur difficile quomodo *eadem causa,* etiam cum maiori adiutorio extrinseco, *non potuit* corrumpere istam qualitatem; voluntas enim, quantumcumque adiuta gratia, non potest *corrumpere fomitem,* secundum istos: et quaecumque causa *totalis* alicuius effectus illum effectum videtur *posse corrumpere,* maxime si augeatur virtus eius activa.

b) Secundum dubium est: *ad quid* ponitur ille *fomes* in carne? — Si ponitur ut *principium rebellionis,* non oportet; non

(1) Vid impugnat. n. 830.

enim per se rebellat *caro* voluntati, sed *appetitus sensitivus*, quia, secundum Philos. I. *Politic.*, voluntas dominatur corpori principatu *despotico*, sed appetitui sensitivo principatu *politico;* ergo *fomes* deberet principaliter poni in *appetitu sensitivo*, vel si in corpore, non nisi in illo quod est organum appetitus sensitivi; et si hoc, cum nulla *talis caro* transfundatur, ergo non * transfundit *caro infecta* fomitem * (*a*).

c) Tertium dubium est, quia in *puris naturalibus* esset *rebellio*, sicut dictum est dist. 29 [n. 802*e*]; ergo *propter eam* non oportet ponere aliquam qualitatem morbidam in carne.

Si *dicatur* quod esset delectatio appetitus sensitivi propria, et in proprio delectabili, etiam in puris naturalibus, non tamen ipsa esset *cum libidine*, id est non effraenata, nec immoderata, sicut est modo, et huiusmodi libidinosae delectationis principium *fomes* est, *contra:* sicut in *potestate* appetitus sensitivi non est *delectari*, quia non *ducit*, sed *ducitur*, ita nec *modus* delectandi; ergo *summe* quantum potest delectatur in summo delectabili sensibili praesente. Quid addit ergo *libido* supra hoc quod est *summe* delectari, delectabili sensibili praesente, non facile videtur.

827. (5) — **Impugnatur aliorum explicatio ad II.** — Circa *secundum* articulum [n. 822]: — *a) Primum* dubium videtur esse quod *semen* nunquam fuit *animatum* anima patris; est enim relictum aliquid quod non est necessarium membro alendo: illud autem quod assumitur a membro, cum quo erat eiusdem dispositionis, non erat animatum; ergo nunquam perficiebatur. — *Confirmatur* per Anselm. *De Concept. Virg.* cap. 6 et 7, ubi vult quod non magis est *semen* infectum quam *sputum* vel *sanguis;* et si de istis formaretur corpus organicum, non videretur qualiter ex eius infectione *anima inficeretur.*

b) Secundum dubium est: si semen fuit infectum, cum transmutatur per *multas formas substantiales* antequam de ipso fiat corpus organicum, et forma substantialis prior, quae constituebat *subiectum* istius *qualitatis morbidae*, non manet, ergo nec illa *qualitas morbida.*

Diceretur quod de *infecto* generatur *infectum.* — *Exemplum:* de semine patris *leprosi* generatur corpus filii *lepro-*

(*a*) Wadd. non transfunditur caro infecta fomite.

sum. — *Contra:* ergo leo comedens cadaver hominis mortui contraheret, secundum hoc, *fomitem.* — *Probatio consequentiae:* illud enim cadaver *infectum* est fomite, et, per te, de infecto generatur infectum; ergo. — *Probatio assumpti:* resuscitetur mortuus, sicut fuit de Lazaro: anima reunita carni inveniet carnem *rebellem* spiritui; ergo tunc erit *fomes* in corpore illo. *A quo* ergo? Non ab *anima,* quia ipsa fuit purgata a peccato originali, ponamus per Baptismum vel Circumcisionem; nec oporteret fingere quod *a Deo;* remansit igitur *fomes* in *cadavere mortuo.*

Ad ista dubia posset responderi per hoc quod *virtus activa* seminis *infecta* generat de *infecto* infectum, et etiam de *non infecto* infectum. — Et ideo ad *primum:* de nutrimento *non infecto* generat *virtus activa* patris infecta *semen infectum* et culpam originalem transfundit. — Ad *secundum: virtus* illa *infecta* de *infecto* semine generat *carnem infectam.* — Et tunc non valet *tertia instantia* de *leone,* quia *virtus* eius *activa* conversiva cadaveris in membrum leonis non est *infecta.*

c) Tertium dubium circa istud videtur esse, quia homo *miraculose formatus* de carne digiti mei contraheret peccatum originale: quod est contra Anselm. c. 19, ubi vult quod duae sunt rationes quare Christus non contraxit peccatum originale, et quarum una per se sufficeret sine altera: una quia *purgata* fuit caro eius in Beata Virgine: secunda quia non erat *filius naturalis* Adae, et ideo non obligabatur in Adam.

828. (6) — **Impugnatur aliorum explicatio ad III.** — Circa *tertium* articulum [n. 823]: — *a)* Est dubium, qualiter *caro* causet istam infectionem *animae;* si enim anima causavit (*a*) illam infectionem in carne, et ex carne causatur (*a*) in anima, utraque causa est aequivoca suo effectui, et videtur quod *totalis;* et difficile * est * in causis *aequivocis totalibus* salvare *circulationem.*

b) Difficile etiam erit salvare illum * *motum* * (*b*), quo voluntas, quae est potentia mere *immaterialis,* transmutetur immediate a *corruptibili;* et cum intellectus non ponatur immediate posse transmutari a *phantasmate,* nisi virtute intel-

---

(*a*) Ed. Ven. creavit... creatur. (*b*) Wadd. modum.

lectus agentis, sequitur quod intellectus sit *immaterialior* quam voluntas.

c) Videtur etiam sequi quod istud peccatum primo sit in *essentia*, quia *essentia* primo *perficit* carnem: sed *consequens* est falsum, quia in *essentia* ut essentia non videtur esse *culpa* formaliter.

829. — **Impugnantur simul aliorum explicationes ad tres praefatos articulos.** — Contra omnes *tres articulos* est unum dubium *commune:* quare scilicet potuit *primus* homo actu suae voluntatis inficere carnem suam, quin *secundus* et *tertius* post eum possit similiter. Et ita cum multi patres intermedii peccaverunt mortaliter, semper caro seminata est *magis* et *magis* infecta: quod videtur absurdum; quia non omnis *modo genitus* pronior est ad inordinate delectandum quam quicumque *antiqui* prius geniti: tum etiam quia videretur sequi quod peccatum originale *intenderetur;* quamvis enim si ponatur peccatum originale *privatio totalis,* non recipiat *magis* et *minus,* tamen si ponatur *curvitas* vel *concupiscentia,* secundum illam opinionem, illa potest esse *maior* vel *minor.*

830. — **Impugnatur aliorum explicatio ad IV.** — Contra *quartum* articulum [n. 824] est dubium; quia peccatum non dimittitur formaliter, nisi illud quod est *formale* in peccato deleatur, non illud quod est *materiale: debitum* autem *iustitiae originalis* non est *formale* in peccato originali; non enim fuit * debitum innocentiae (*a*) *, nisi quia habens eam *debuit eam;* igitur non videtur formaliter remitti nisi tollatur illa deformitas vel carentia, aut in se, aut saltem per habitum aliquem aequivalentem habitui huius privationis.

Articulus III.

EXPONITUR ET PROPUGNATUR II. VIA.

831. (7) — **Divisio.** — Circa istam materiam est *alia via,* quae videtur Anselmi in toto I. libro *De Concept. Virg.*, ubi tractat de *peccato originali.* — Ad quam videndam etiam quatuor sunt tangenda: primo *quid sit* peccatum originale, et

(*a*) Wadd. in statu innocentiae.

in hoc solvitur *secunda quaestio* [n. 811]: secundo *an* tale peccatum *insit*, quoad *primam quaestionem* [n. 808]: tertio *qualiter contrahatur*, quoad *tertiam quaestionem* [n. 814]: quarto *qualiter remittatur per Baptismum*, et hoc quoad *quartam quaestionem* [n. 817].

832. — **Declaratur quid sit peccatum originale.** — *a)* Quoad *primum* dicit Anselm. in lib. I. *De Concept. Virg.* cap. 27: Per *peccatum quod originale dico aliud intelligere nequeo in ipsis infantibus nisi factam per inobedientiam Adae iustitiae debitae nuditatem, per quam omnes sunt filii irae.* — Ista *ratio* peccati originalis probatur ex hoc, quia peccatum formaliter est *iniustitia*; igitur et *tale* peccatum *talis* iniustitia: * *iniustitia* * (*a*) autem, secundum eum *ib.* cap. 5, et 16. *De Casu diaboli*, non est nisi *carentia iustitiae debitae.*

b) Dico igitur quod *peccatum originale*, quod est *carentia iustitiae originalis*, non est nisi *carentia iustitiae debitae.*

833. — **Solvitur obiectio.** — Et *si obiicitur* quod aliqui Sancti videntur dicere *concupiscentiam* esse peccatum originale [Vid. pag. 747 seqq.], *respondeo: concupiscentia* potest accipi vel prout est *actus*, vel *habitus*, vel *pronitas* in *appetitu sensitivo;* et nullum istorum est *formaliter peccatum*, quia non est peccatum in *parte sensitiva*, secundum ipsum, cap. 3 et 4, *ibi:* vel potest accipi prout est *pronitas* in *appetitu rationali*, id est in voluntate, ad concupiscendum delectabilia immoderate, quae nata est condelectari appetitui sensitivo, cui coniungitur; et hoc modo *concupiscentia* est *materiale* peccati originalis; quia per *carentiam iustitiae originalis*, quae erat sicut *fraenum* cohibens ipsam ab immoderata delectatione, ipsa, non *positive*, sed per *privationem*, fit *prona* ad concupiscendum immoderate delectabilia: sicut *exemplificat* cap. 5 de navi, fracto gubernaculo, et de equo, fracto fraeno, qui dimittitur sibi, et ex hoc exequitur *motum inordinatum*, quem cohiberet illud fraenum. Sic ad propositum.

834. — **Corollarium.** — Per hoc solvitur *secunda quaestio* [n. 811], qua quaeritur *quid sit peccatum originale?* Est enim formaliter *carentia iustitiae originalis debitae;* et non

---

(*a*) Wadd. iustitia.

qualitercumque debitae, * sed debitae * quia *acceptae in primo parente* et *in ipso amissae.* — Et ideo Adam non habuit *peccatum originale;* quia illud debitum non fuit ad ipsum traductum per aliquem parentem, sed ipse in se accepit illam iustitiam, et actu suo amisit.

835. (8) — **Ostenditur quemlibet secundum legem communem propagatum ab Adam contrahere peccatum originale.** — Quantum ad *secundum* [n. 831] solvitur *prima quaestio* [n. 808], tenendo, secundum auctoritates Sanctorum, quod sit hoc peccatum *in omnibus communiter propagatis.* — Hoc declaratur ex ista *ratione peccati originalis;* habet enim *quilibet* sic propagatus *carentiam iustitiae originalis.* Patet ex effectibus (*a*) illius iustitiae prius dictis, *dist.* 29 [n. 804] istius II. Et est *debitor* istius *iustitiae;* quia accepit eam in primo parente, per cuius parentis actum amisit eam; ergo, secundum dictam *descriptionem,* quilibet sic propagatus habet peccatum originale. — *Antecedens* patet ibi per Anselm. cap. 27: *Naturam accusat spontanea quam fecit in Adam iustitiae desertio; nec personas excusat recuperandi impotentia,* ut declarat cap. 2, *quoniam ipsa sibi eam deserendo iustitiam in primis parentibus, in quibus tota* natura *erat, et semper debitrix est habere potestatem, quam ad servandam semper iustitiam accepit.*

Ex dictis videtur concludi [cap. 28] debitum in parvulis, propter hoc quod Adam accepit iustitiam pro se et pro *tota natura,* quae tunc erat in eo, et ideo iuste Deus exigit a tota natura, in quocumque est, illam iustitiam quam dedit naturae; ita quod, secundum ipsum, cap. 7, Adam peccato personali nudavit naturam iustitia debita, * et nudata natura a tali iustitia debita *, in quocumque facit naturam nudam facit et talem debitricem.

836. (9) — **Obiectio.** — *a) Proponitur.* — *Contra hoc obiicitur:* quia *haec* natura *numero* quae est in * Petro * (*b*) non fuit in Adam, licet ibi fuerit natura eiusdem *speciei;* ergo illa natura non accepit aliquam iustitiam; ergo non est *debitrix.* — Et *si dicas* quod ista *natura* fuit in Adam *causaliter,* ita etiam haec *persona* fuit in Adam *causaliter;* ergo

---

(*a*) Ed. Ven. defectibus.

(*b*) Wadd. propagato.

idem est loqui de *personis* propagatis et de *naturis* propagatorum, quantum est ad propositum; eodem enim modo oportet ostendere quod *persona* sit debitrix, sicut haec *natura,* pro eo quod fuit in Adam *causaliter* quando accepit iustitiam formaliter. Qualiter igitur sufficit modus *accipiendi* iustitiam ad *debere* iustitiam acceptam? Si enim non fuit in ipso secundum *voluntatem,* sed tantum secundum *carnem,* et non potest esse *debitor iustitiae* nisi secundum *voluntatem,* secundum quam potest habere iustitiam, non igitur quia fuit in aliquo *causaliter* ut in principio propagativo, ideo est *debitor* iustitiae.

(10) *b) Solvitur. — Respondeo:* non faciendo mentionem de hac *natura* et hac *persona,* ostendo quod iste *debitor* est iustitiae, quia iustitiam *accepit formaliter Adam,* et *ipse in eo.* — Et hoc *probatur* sic: omne donum est *debitum,* quod datur ab ipso Deo dante *voluntate antecedente,* id est quantum est ex parte Dei, sine *speciali gratia* et *merito,* licet non *voluntate consequente:* sed Adam accipiente iustitiam, *filio* eius *data est* iustitia *voluntate* Dei *antecedente,* id est quantum erat ex parte Dei, quia *sine speciali dono* conferretur filio, nisi adesset impedimentum; ergo ex illa collatione facta patri *filius* est *debitor iustitiae sic datae.* — *Maior probatur;* accipiens enim *voluntatem* et *gratiam,* licet ei non detur opus *meritorium* in se, sive *voluntate consequente,* datur tamen sibi in gratia, in qua est *voluntate antecedente* et *virtualiter;* et propter hoc accipiens gratiam debitor est *bonorum operum,* quae virtualiter continentur in gratia illa, ita quod amittens gratiam et frequenter peccans non tantum punitur pro *amissione gratiae,* quia tunc qui pluries et qui paucius peccarent aequaliter punirentur. — *Minor* patet ex lege divina, quae statuit per patrem, non ponentem obicem per peccatum, quasi naturaliter *iustitiam originalem dari propagatis:* non quidem quia pater eam transfunderet, cum sit donum *supernaturale,* sed quod Deus ipse naturae cooperaretur regulariter, dando iustitiam propagato, sicut modo animam intellectivam creat, corpore perfecte organizato.

837. — **Instantia.** — *a) Proponitur. — Instatur contra probationem maioris:* quia si opera perfecta accepta formaliter in gratia sint debita, hoc est ab *eadem voluntate* quae accepit gratiam, quia in ipsa virtualiter continentur illa opera:

sed in proposito ista *voluntas filii* nunquam accepit iustitiam; nec videtur ista iustitia posse virtualiter accipi in illa iustitia voluntatis alterius, sicut opera accipiuntur virtualiter in ipsa gratia data. — *Confirmatur* hoc, quia si Deus creasset omnes homines simul, et dedisset Adae iustitiam originalem, si tunc solus Adam peccasset, non videtur aliqua lex iustitiae, quod alii qui non acceperunt in se iustitiam sint debitores illius iustitiae; ergo nec modo, quia non potuerunt plus modo obligari per Adam quam tunc, si Deus tunc statuisset quod, Adam non peccante, dedisset omnibus iustitiam. — *Assumptum*, scilicet quod ipsi *non essent debitores*, probatur per hoc, quia si Deus dedisset eis iustitiam, et immediate eos privasset ea sine actu suo, non reputarentur debitores iustitiae qua carerent; magis tamen possunt accipere rationem *debiti* a Deo dante quam ab hoc quod *pater* eorum accepit iustitiam formaliter, et suo actu amisit; et ita filius non erit debitor, ita quod *carentia* imputetur sibi ad *culpam*.

(11) *b) Solvitur. — Hanc instantiam excludendo, confirmatur ratio* sic: ratio *debiti*, tam ex parte *doni* quod debetur quam ex parte *voluntatis* quae debet, est ipsa *datio dantis*, qui dat *donum* receptum, et dat *voluntati* recipienti; ergo *datio* eiusdem rationis sufficit ad hoc quod *voluntas* sit *debitrix*, qualis sufficit ad hoc quod *donum* sit *debitum*: * sed ad hoc quod *donum* sit *debitum* * sufficit datio *voluntate antecedente*, sive virtualiter dare, licet non in se formaliter; ergo ad hoc quod *voluntas* sit *debitrix* sufficit *similis datio* facta illi voluntati: sed quando facta est datio *voluntati Adae* facta est tali modo quod quasi *eadem datione*, quantum erat ex se, dabatur similiter *omni voluntati* cuiuscumque filii, si non poneretur obex; ergo ex *tali datione* fit voluntas cuiuscumque filii *debitrix*. — Licet ergo non sit *omnino simile* de operibus *meritoriis* datis virtualiter in gratia et in proposito, est tamen simile *quantum ad propositum*, quia utrobique est praecise *datio ex parte dantis*, scilicet *voluntate antecedente* et non consequente, et ipsa est ita ratio *voluntati* ut sit *debitrix*, sicut *dono* ut sit *debitum*.

838. — **Iustitia potest esse debita dupliciter.** — Propter solutionem argumentorum est intelligendum quod *dupliciter* potest esse *iustitia debita*: uno modo quia *in se* accepta, et actione

accipientis amissa: alio modo quia accepta *in alio*, et actione *alterius* amissa. — *Primo modo* peccatum *actuale* est *iniustitia* et carentia iustitiae: *secundo modo originale.* — Unde magis comparatur peccato quasi *quiescenti* in anima post actum transeuntem quam comparatur peccato *actuali*, quod elicitur ab ipsa voluntate peccante.

839. (12) — **Declaratur qualiter contrahatur peccatum originale.** — Quantum ad *tertium* articulum [n. 831] et *tertiam quaest.* [n. 814] dicitur, secundum istam viam, quod anima contrahit *mediante carne:* non ita quod caro, quasi per qualitatem quamdam causatam in ea, causet istud peccatum originale, sed ex hoc quod caro *concupiscibiliter seminatur*, et ex ipsa formatur corpus organicum, cui infunditur anima constituens personam, quae est *filius Adae.* Ista ergo persona, quia *naturalis filius Adae*, ideo *debitrix* est *iustitiae originalis*, datae a Deo ipsi Adae pro *omnibus filiis:* et *caret ea;* ergo habet *peccatum originale* [n. 832]. — Contrahitur igitur illud peccatum in *carne*, in quantum est *naturalis ratio*, et ex hoc debet iustitiam, qua per peccatum Adae caret.

840. (13) — **Declaratur qualiter peccatum originale remittatur per Baptismum.** — Quantum ad *quartum* articulum [n. 831] et *quartam quaest.* [n. 817] dicitur quod illud quod est *formale* in peccato deleri debet in se per oppositum *formaliter* vel *virtualiter* in remissione peccati: *formale* autem in peccato non est *debitum iustitiae;* patet, quia in statu innocentiae fuit iustitia debita; sed est *carentia iustitiae.* Ista ergo debet deleri vel per *positivum proprium* oppositum, vel per aliud *virtualiter continens illud* oppositum. *Gratia* autem, licet non ita perfecte coniungat fini ultimo quantum ad aliquam conditionem accidentalem sicut *iustitia originalis*, perfectius tamen coniungit, sicut dictum est *dist.* 29 [n. 809*d*], et hoc quantum ad illud secundum quod *disiungit* a fine ultimo *peccatum originale;* simpliciter enim perfectius et eminentius coniungit gratia fini *sub ratione finis* quam iustitia originalis. Et ideo in Baptismo, cum redditur *gratia*, simpliciter *dimittitur* illud *peccatum* eminentius quam remitteretur per *proprium positivum;* et licet remaneat *carentia* illius positivi, non tamen est *culpa*, quia illud positivum non est *debitum;* solvitur enim debitum habendi istud donum, et commutatur in debitum habendi aliud donum.

Articulus IV.

SOLUTIO ARGUMENTORUM.

841. ([14]) — Solvuntur argumenta principalia quaest. I. dist. XXX. — Ad *argumenta quaestionum* per ordinem.

a) Ad *primum* [n. 809 *a*] dico quod *voluntarium* potest accipi vel pro eo quod est in *voluntate*, vel, prout communiter sumitur et magis proprie, pro eo quod est in *voluntatis potestate* ut est *activa*. — *Primo modo* istud peccatum posset dici *voluntarium*, quia ipsum, sicut quodlibet peccatum, est in *voluntate*, ubi solum nata est esse *iniustitia*, secundum iustitiam sibi oppositam, secundum Anselm., cap. 4. et 5. — *Secundo modo* dico quod peccatum non oportet esse voluntarium *ipsi habenti*, sed ei, *vel alii*, scilicet a quo contrahitur istud peccatum; et utrumque sufficit Augustino contra Manichaeos, qui posuerunt peccatum esse ab anima *mala*, et ita simpliciter esse *necessarium*, propter istam animam malam, et *involuntarium* cuicumque.

b) Ad illud *De Lib. Arb.* [n. 809 *b*] dico quod *peccare* potest esse vel *elicere actum* peccandi, vel *habere peccatum*. — *Primo modo* potest concedi illa auctoritas; quia parvuli non eliciunt actum peccandi, quia illud peccatum non est eis *actuale*, sed tantum contractum a parentibus. — *Secundo modo* propositio est falsa, nisi intelligatur in *generali*, sic: in eo quod nec *ipse in se* vitare potest, nec *in illo per quem contrahit* peccatum; et secundum falsum est in proposito; et ista propositio sic disiunctive vera sufficit Augustino contra Manichaeos, sicut prius.

([15]) *c)* Ad *tertium* [n. 809 *c*] dico quod ad istud peccatum concurrunt duo: *carentia iustitiae* scilicet, ut *formale*, et *debitum habendi eam*, ut *materiale:* sicut in aliis privationibus concurrit *privatio* et *aptitudo* ad habitum. Debitum istud est a Deo statuente legem istam: do iustitiam *tibi* Adae, et omnibus *filiis tuis* naturalibus do *eadem datione* quantum est ex parte mea; et ideo ex hac datione tenentur omnes eam habere, et ex patre propagante, per cuius actionem iste est *filius naturalis* Adae. Ergo hoc *debitum* per nullas *rimas ignotas* intrat, sed per

istas duas causas *positivas*. Illa autem *carentia* non habet causam nisi *negative*, scilicet *non dantem* iustitiam originalem. Cuius si quaeratur ulterius causa, non est nisi *demeritoria*, quia scilicet Adam demeruit ne iustitia originalis daretur: *negativa*, non dans, *Deus* est; *demeritoria*, quare non datur, *Adam peccans*.

Et *si obiicitur* quod quando effectus *actu* efficitur necesse est ponere tunc *causas* eius in *actu*: si autem Adam esset annihilatus, vel si modo de facto in voluntate Adae nullum esset peccatum vel demeritum, quomodo in isto instanti contrahit iste parvulus peccatum ab Adam? — *Respondeo*: sicut *meritum* (*a*) cum transit *in se*, manet tamen in scientia et *acceptatione divina*, quia ita praemiat pro eo ac si esset praesens, ita cum *demeritum* transit quantum ad *actum*, manet tamen in *scientia divina*, quia ita punit pro eo ac si iam esset praesens. Ita ergo, huius negationis, *non habere* iustitiam originalem, erunt viae per quas intrat: *Deum non dare*, et *demeritum* Adae in scientia Dei, propter quod non dat.

d) Ad *aliud* [n. 809 *d*] de III. *Ethic.* dico quod nullus est defectus contractus ab origine increpabilis, nisi iste; et ideo licet omnes defectus alii sint poenae non increpabiles, non ita iste.

e) Ad *ultimum* [n. 809 *e*] dicitur quod Adam non corrumpit *naturam hanc* numero, sicut nec *personam hanc* numero, sed corrumpit *se* peccato personali, et in hoc *demeritorie* totam posterioritatem suam.

842. (16) — **Solvuntur argumenta principalia quaest. II. dist. XXX.** — Ad *argumenta secundae quaest.* — *a)* Ad *primum* [n. 812 *b*] de Adam, patet quod habuit *carentiam* huius iustitiae *actu proprio*, et iustitiae *debitae*, quia *in se* acceptae: talis carentia non est peccatum *originale*, sed illa quae habetur *actu alieno*, et iustitiae debitae ex acceptatione *alterius*.

b) Et ad *aliud* de Angelo [n. 812 *a*], patet quod vel non est capax iustitiae originalis, vel si sic est, habet eam; si enim non respicit per se nisi *voluntatem*, et non appetitum *sensitivum*, etsi respiciat *finem* sub ratione *convenientis* et *delectabilis*, non est inconveniens ponere aliquod tale donum in Angelo.

(*a*) Ed. Ven. demeritum.

c) Ad *tertium* [n. 812 *c*] dico quod in Baptismo solvitur debitum habendi illud donum *in se*, et commutatur in debitum habendi donum *aequivalens*, scilicet *gratiam;* et istud debitum secundum semper ex tunc manet, nec primum redit; et qui caret secundo dono debito gravius peccat quam qui caret primo; nec tamen est peccator peccato *originali*, quia non redit debitum habendi illam iustitiam.

d) Ad *quartum* [n. 812 *d*] patet ex solutione *quartae quaest.* [n. 840].

e) Ad *quintum* [n. 812 *e*] concedo quod non est nisi in *voluntate*. — Et *cum dicis* voluntatem esse *immaterialem*, et ideo non posse pati immediate a carne, dico quod ista * iniustitia * (*a*) non est ibi quasi in subiecto alterato a carne alterante, sed est ibi, quia *iustitia non inest*, quae tamen debita est, quia * ista * est *voluntas filii Adae*.

843. — **Solvitur argumentum n. 813 *a* propositum.** — Ad *argumenta in oppositum* contra *concupiscentiam*, patet quia non concludunt oppositum secundum intentionem *quaestionis*.

844. (17) — **Solvuntur argumenta principalia dist. XXXI.** — Ad *argumenta tertiae quaest.* — *a)* Ad *primum* [n. 815 *a*] dico quod non est a carne in animam *agente*. — Et per idem ad *August.*, *Super Genes.*; tantum est enim a carne illa *relatio* in producto, quia est *filius naturalis* Adae, et hanc consequitur *debitum*, ex lege divina, et *carentia* est ibi ex negatione causae.

b) Cum arguitur [n. 815 *b*] reducendo (*b*) illud argumentum, quod *poena* non est causa *culpae*, verum est: *principalis* causa. — Si tamen ponatur aliqua *infectio* in carne, quod non est necessarium secundum istam viam, ipsa potest esse *instrumentalis* causa culpae: aut si nulla sit ibi infectio, adhuc *caro* potest esse causa *instrumentalis*, in quantum in ipso semine est vis activa producendi *filium Adae*, qui per hoc est *debitor*.

c) Ad *aliud* [n. 815 *c*] de *proximo parente* respondeo: quicumque accepisset iustitiam originalem *in se formaliter*, vel *voluntate consequente*, fuisset debitor pro se et pro *tota sua posterioritate*, pro qua accepisset *virtualiter*. Et ita si Adam non peccasset, sed Cain, tamen filii Cain contraxissent *originale*, non ab Adamo, sed a Cain. Nunc autem, nullus ac-

---

(*a*) Wadd. iustitia. (*b*) Ed. Ven. recitando.

cepit *formaliter* nisi Adam, et ideo omnes alii habuerunt eamdem rationem *debiti* habendi iustitiam et eamdem rationem *carentiae* ipsius, quia per actum alterius; et ideo modo a nullo parente proximo contrahitur, ita ut per ipsum posset intendi, sicut nec per ipsum posset per se causari.

845. ([18]) — **Explicantur argumenta in oppositum.** — Ad *argumenta in oppositum* [n. 816] patet, quia auctoritates quae dicunt quod anima *inficitur a carne* sunt intelligendae modo praedicto, in quantum scilicet anima est *forma carnis*, ex quorum unione resultat *filius Adae*, qui est debitor habendi iustitiam, qua caret.

846. — **Explicatur quaedam auctoritas.** — Sed hic facit dubium auctoritas Augustini, *De Fide ad Petrum* (1), quam adducit Magist. *dist.* hac [pag. 754], quae sonat quod istam maculam non transfundit *propagatio*, sed *libido;* ergo videtur quod non ex hoc solo quod iste est *filius naturalis* Adae est sic tali peccato obnoxius, sed ex hoc quod est filius Adae *libidinose propagatus* iste contrahit peccatum originale. — *Respondeo:* si fuisset *propagatio* in statu innocentiae, non fuisset peccatum originale contractum, et tunc fuisset omnino sine *libidine*, quia propagantes habuissent *iustitiam originalem.* Nunc autem quaecumque propagatio communis *libidinosa* est; ex illa igitur, quia *maculosa* est, maculat prolem; non autem quia *propagatio*, quia *propagatio* non est medium inter parentem et filium, per quod filius *maculetur,* secundum illam absolutam rationem propagationis quae fuisset in statu innocentiae, sed ex *carentia iustitiae originalis* in propagantibus, quam carentiam consequitur *libido.* Ita quod illa auctoritas debet exponi, ut *libido* accipiatur pro *carentia iustitiae originalis* in propagantibus, quae est causa libidinis in actu propagandi.

847. ([19]) — **Solvitur argumentum principale dist. XXXII.** — Ad *argumentum quaest. quartae* [n. 818] patet quod *iustitia originalis* restituitur in dono *aequivalenti;* imo etiam praeeminenti [Vid. n. 840].

848. — **Solvitur dubium.** — *a)* Sed hic *dubitatur:* cum enim iustitia originalis non sit *formaliter gratia*, igitur nec eius oppositum, scilicet *privatio, formaliter* est *privatio gratiae;* ergo ista privatio iustitiae originalis potest stare *cum gra-*

(1) Inter subdititia D. August. opera.

tia, et ita licet gratia detur, manet tamen *peccatum originale*. Nisi dicatur quod praecise solvitur debitum habendi iustitiam originalem. Et hoc incidit cum alia responsione.

b) Respondeo: in statu innocentiae erant dona ordinata, ita quod *iustitia originalis* potuit esse *sine gratia*, non e converso; et tunc privatio prioris includebat virtualiter privationem posterioris. Cuicumque igitur (*a*) tunc restituta fuisset gratia sine iustitia originali, si hoc factum fuisset, non habuisset ipse perfectum statum innocentiae. — Sed pro statu isto non habent talem ordinem, sed *gratia* potest inesse *sine* tali *iustitia;* et ipsa simpliciter est donum excellentius quam talis iustitia. Ipsa igitur gratia inexsistens simpliciter restituit hominem in statu isto ad perfectionem supernaturalem sibi possibilem; sed hoc sine iustitia, licet absolute non contradicant. Unde non repugnant *carentia iustitiae* originalis, absolute loquendo, et *gratia* pro statu isto; repugnant tamen in quantum illa carentia est *culpa* avertens a fine ultimo, quia conversio opposita illi pro statu isto nata est inesse filio Adae per *gratiam* sine isto dono.

(*a*) Ed. Ven. Cuiuscumque.

DISTINCTIO TRIGESIMA TERTIA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

An peccata omnium praecedentium patrum parvuli originaliter trahant, ut peccatum Adae? — Praedictis adiiciendum videtur, an peccata *praecedentium patrum* ad parvulos transeant, sicut illud primi hominis debitum in omnes carnaliter genitos diximus redundasse? Et si peccata parentum transeunt in parvulos, utrum *omnium,* qui fuerunt ab Adam usque ad ipsos, an *aliquorum,* et non omnium?

Quid super hoc Augustinus in Enchiridio dicere videtur? — De hoc Augustinus in *Enchir.* (1) ambigue disserit. Videtur enim approbare peccata *parentum praecedentium imputari parvulis; non omnium* tamen qui fuerunt ab Adam, ne importabili et nimia sarcina in poena aeterna gravarentur parvuli, sed tantum eorum parentum qui eos a *quarta generatione* praecesserunt. Quod confirmat illis verbis quibus in *Exodo* (2) Dominus ait: *Ego sum Deus visitans iniquitates patrum usque in tertiam et quartam generationem:* quasi peccata parentum proximorum tantum parvulis imputentur, et non alia, quod est per moderationem divinae miserationis.

Eorum ponit documenta qui dicunt transire in parvulos parentum delicta. — Et quod non illud solum primi hominis delictum parvulos teneat, sed etiam alia, illi, quibus ita videtur, ex eo confirmant, quod etiam parvuli, non modo maiores, dicuntur baptizari *in remissionem peccatorum,* per pluralem numerum, non per singularem, *in remissionem peccati.* Et David de legitimo matrimonio procreatus dicit (3): *In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea;* non dicit: *in iniquitate* vel *peccato.* Unde putant non tantum illud *unum* peccatum *originale,* sed etiam plura, quae in peccato Adae reperiri possunt, et alia *parentum peccata* parvulis imputari.

Quod in illo uno primo peccato plura reperiuntur. — Quod vero in *actuali* peccato Adae *plura* notari valeant peccata, Augustinus in *Enchir.* (4) insinuat: « Possunt, inquit, intelligi *plura peccata*

(1) Cap. 47.
(2) Cap. XX. v. 5.
(3) *Ps.* L. v. 7.
(4) Cap. 45.

in una transgressione Adae, si in sua quasi membra dividatur. Nam et *superbia* est illic, quia homo in sua potius esse quam Dei potestate dilexit: et *sacrilegium,* quia Deo non credidit: et *homicidium,* quia se in mortem praecipitavit: et *fornicatio spiritualis,* quia integritas mentis humanae serpentina suasione corrupta est: et *furtum,* quia cibus prohibitus usurpatus est: et *avaritia,* quia plus quam sufficere illi debuit appetivit: et si quid aliud in hoc uno peccato inveniri potest ».

Deinde de *parentum praecedentium* peccatis, utrum *parvulis imputentur,* magis *opinando* quam *asserendo* disceptat, ita inquiens (1): « Parentum peccatis parvulos obligari, non solum primorum hominum, sed etiam suorum, de quibus ipsi nati sunt, non improbabiliter dicitur. Illa quippe divina sententia (2) *Reddam peccata patrum in filios,* tenet eos ante regenerationem, usque adeo ut etiam de legitimo matrimonio procreatus dicat: *In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.* Non dixit: *in iniquitate* vel *in peccato,* cum et hoc recte dici posset, sed *iniquitates* et *peccata* dicere maluit; quia et in illo *uno,* quod in omnes homines pertransiit atque tam magnum est ut eo mutaretur humana natura, reperiuntur, sicut supra disserui, *plura* peccata; et alia parentum, quae non ita possunt mutare naturam, reatu obligant filios, nisi gratia Dei subveniat. — Sed de peccatis *aliorum parentum,* quibus ab ipso Adam usque ad patrem suum progeneratoribus suis quisque succedit, non immerito disceptari potest, utrum omnium malis actibus et multiplicatis delictis originalibus qui nascitur implicetur, ut tanto *peius* quanto *posterius* quisque nascatur; an propterea Deus *in tertiam et quartam generationem* de peccatis parentum posteris eorum comminetur, quia iram suam quantum ad progeneratorum culpas non extendit ulterius, moderatione miserationis suae, ne illi quibus regenerationis gratia non confertur nimia sarcina in ipsa aeterna damnatione premerentur, si cogerentur ab ipso initio generis humani omnium praecedentium parentum suorum originaliter peccata contrahere et poenas pro eis debitas pendere. An aliquid aliud de re tanta, Scripturis sanctis diligentius perscrutatis ac tractatis, valeat, vel non valeat reperiri, temere affirmare non audeo ». — Ecce perspicuum fit lectori Augustinum superiora dixisse non *asserendo,* sed *diversorum opiniones* referendo.

Ostendit Augustinum sibi fore contrarium, si id sentiret. — Alioquin sibi ipsi contradicere videretur, qui in eodem libro (3) omnium mitissimam dicit esse poenam parvulorum, qui *originali tantum* tenentur peccato, his verbis: « Mitissima sane poena eorum erit qui praeter

---

(1) *Ib.* c. 46. (2) *Deut.* c. V. v. 9. (3) Cap. 93.

peccatum quod *originale* contraxerunt, nullum insuper addiderunt; et in caeteris qui addiderunt tanto quisque ibi tolerabiliorem habebit damnationem, quanto hic minorem habebit iniquitatem ». — Ecce hic aperte dicit parvulorum poenam omnium aliarum poenarum esse levissimam. — Quod si est, non igitur peccatis patrum praecedentium obligantur, nisi Adae. Si enim pro peccatis actualibus parentum aeternaliter punirentur et pro suo originali, non iam minus, sed forte magis quam ipsorum parentes punirentur. Non igitur pro peccatis parentum *actualibus,* nec etiam pro *actualibus primi parentis,* sed pro *originali,* quod a parentibus trahitur, parvuli damnabuntur, pro eo nullam aliam ignis materialis vel conscientiae vermis poenam sensuri, nisi quod *Dei visione* carebunt in perpetuum. *Uno* igitur, et non *pluribus* peccatis, parvuli obligati sunt. — Unde etiam ea quibus illa opinio muniri videtur, scilicet quod *peccata* et *iniquitates* in parvulis aliquando Scriptura esse significat, utens plurali numero, ita determinat Augustinus in eodem libro (1): « Quia in Scriptura per *singularem* numerum pluralis numerus saepe significari solet, ut ibi (2): *Ora ergo ad Deum, ut auferat a nobis serpentem,* non ait *serpentes,* quos patiebatur populus; et e converso per *pluralem* significatur singularis numerus, ut in Evangelio (3): *Mortui sunt enim qui quaerebant animam pueri,* non ait *mortuus est,* cum loqueretur de Herode; et in *Exodo* (4): *Fecerunt Deos aureos,* cum unum fecerint vitulum, de quo dixerunt: *Isti sunt dii tui, Israel;* ita et illud *originale* unum *plurali* numero significatur, cum dicimus parvulos in *peccatorum* remissionem baptizari, et in *peccatis* vel *iniquitatibus* concipi.

An peccatum Adae sit gravius caeteris? — Hic quaeri solet, utrum peccatum transgressionis Adae, ex quo processit originale, et in quo plura superius notata sunt peccata, *gravius* fuerit caeteris peccatis? — Quibusdam ita esse videtur, quia illud peccatum totam humanam naturam mutavit, sicut Augustinus dicit in *Enchir.* (5): « Illud unum peccatum, in loco et habitu tantae felicitatis admissum, tam magnum est, ut in uno homine *originaliter,* et, ut ita dixerim, *radicaliter* totum genus humanum damnaretur ». Idem in *lib. De Civit. Dei* (6): « Tanto maiori iniustitia violatum est illud mandatum, quanto faciliori poterat observantia custodiri. Nondum enim ipsi voluntati cupiditas resistebat, quod de poena transgressionis postea secutum est ». — His aliisque utuntur auctoritatibus qui illud peccatum caeteris

---

(1) Cap. 44.

(2) *Num.* c. XXI. v. 7, ubi Vulgata habet *serpentes.*

(3) *Matth.* c. II. v. 20.

(4) Cap. XXXII. v. 4.

(5) Cap. 48.

(6) Lib. XIV. c. 12.

aliorum hominum peccatis *gravius* esse dicunt. — Quod etiam *ratione* ostendere laborant hoc modo: magis nocuit illud peccatum quam aliquod aliorum, quia totum humanum genus vitiavit ac morti utrique subdidit, quod nullo alio peccato factum est; maiorem ergo effectum mali habuit illud peccatum quam aliquod aliud.

Responsio contra illos, ubi alia peccata ostenduntur illo maiora. — Ad quod dici potest, quia licet illud peccatum humanam naturam mutaverit in necessitatem mortis et in totum genus humanum reatum diffuderit, non est tamen putandum gravius fuisse *peccato* in *Spiritum Sanctum*, quod *neque hic, neque in futuro,* ut Veritas ait (1), *dimittitur.* — Quod vero totam humanam naturam corrupit, non ideo est quia *gravius* fuerit cunctis aliis peccatis, sed quia ab homine commissum est quando in *uno* homine *tota* natura humana consistebat, et ideo tota in eo corrupta est, maioremque effectum mali intulit quantum ad *multiplices defectus* qui ex eo manaverunt, sed non quantum ad *poenam aeternam,* quam graviorem non meruit quam plures postea meruerunt per alia peccata; imo alios graviorem promeruisse credimus iram quam Adam meruerit.

An illud peccatum sit primis parentibus dimissum? — Si vero quaeritur, an illud peccatum primis parentibus fuerit *dimissum?*, dicimus eos per poenitentiam *veniam* consecutos. Unde Augustinus in *lib. De Baptismo parvulorum* (2) ait: « Sicut illi primi parentes postea iuste vivendo creduntur per Domini Sanguinem ab extremo liberati supplicio, non tamen in illa vita meruerunt ad Paradisum revocari, sic et caro peccati, etiam remissis peccatis, si homo in ea iuste vixerit, non continuo meretur eam mortem non perpeti, quam traxit de propagine peccati ».

Quod peccata parentum visitantur in filios, et quod non sunt adversa quae Deus dicit in Exodo et in Ezechiele. — Et licet peccatis parentum, nisi Adae, parvuli non obligentur, non est tamen diffitendum peccata parentum in *filios redundare,* sicut Dominus in *Exodo* (3) ad Moysen ait: *Ego sum Deus fortis, zelotes, visitans iniquitates patrum in filios usque in tertiam et quartam generationem, his qui oderunt me.* His verbis aperte insinuatur quod Deus reddit peccata patrum super filios tertios et quartos, — Huic autem videtur adversari quod Dominus ait in *Ezechiele* (4): *Quid est quod inter vos parabolam vertitis in proverbium istud, dicentes: patres comederunt uvam acerbam,*

(1) *Matth.* c. XII. v. 32.
(2) *De Peccator. merit. et remis. ac de Baptismo par.* Lib. II. c. 34.
(3) Cap. XX v. 5. (4) Cap. XVIII. v. 2. seqq. et v. 20.

et dentes filiorum obstupescunt? Vivo ego, dicit Dominus, si erit vobis ultra parabola haec in proverbium in Israel. Ecce omnes animae meae sunt: ut anima patris, ita anima filii mea est. Et anima quae peccaverit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii. Iustitia iusti super eum erit, et impietas impii erit super eum. His verbis videtur Deus corrigere per Prophetam quod male dixerit in Lege. Si enim peccata parentum reddit in tertiam et quartam generationem, iniustitia videtur Dei esse, ut alius peccet, et alius puniatur. Quomodo enim iustum est, alium peccare, et alium peccata lugere? ».

Determinatio praemissarum auctoritatum convenientiam ostendens. — Sed, ut ait Hieronymus (1), « ne Lex et Prophetae, id est Exodus et Ezechiel, imo ipse Deus, qui et hic et ibi locutus est, in sententiis discrepare videantur », attendamus *finem* illius auctoritatis Exodi. Dicto enim: *Reddo iniquitates patrum in filios,* addit: *His qui oderunt me;* per quod evidenter ostendit, « non ideo puniri filios, quia peccaverunt patres, sed quia *eis similes* quodam *haereditario malo* Deum oderunt ». Illud ergo quod in *Exodo* Dominus dicit, sicut Hieronymus tradit, non id sonat quod multi existimant, nec est simile huic proverbio: *Patres comederunt uvam acerbam,* etc. Illud enim *Exodi* Hieronymus super illud *Ezechielis,* et Augustinus super illud Psalmi (2): *Deus laudem meam ne tacueris,* de filiis peccata patrum *imitantibus* accipiendum censent; super quos dicitur Deus *reddere peccata patrum,* quia punit eos, eo quod *imitantur* peccata patrum, non quia *patres peccaverunt.* Non itaque corrigit Deus in Propheta quod ante dixerat in Lege, sed *quomodo intelligendum* sit aperit. Unde et illos qui prave intelligebant arguit, qui dicebant: *Patres comederunt,* etc.

Quare dixerit in tertiam et quartam generationem, *et quare patres tantum commemoravit?* — Verumtamen, si de *imitatoribus* malorum illud accipitur, quare *tertiam et quartam generationem* tantum commemoravit, cum in qualibet generatione rei teneantur qui peccata patrum imitantur? Et quare *patres* commemoravit, cum et illi omnes mali sint qui quorumlibet malorum peccata imitantur? — Sed ideo *patres* specialiter nominavit, quia maxime patres filii imitari solent, quos praecipue diligunt. — Et *tertiam et quartam generationem* ideo commemoravit, quia solent parentes interdum tamdiu vivere, donec filios tertios et quartos habeant, qui patrum iniquitates videntes, eorum impietatis haeredes per imitationem efficiuntur. Secundum hunc modum recte intelligitur ad litteram quod in *Exodo* dicitur.

Quomodo illud Exodi intelligi debeat secundum mysterium? — Quod etiam *mystice* intelligendum esse ostenditur, ex eo quod *para-*

(1) *Sup. Ezech.* c XVIII. v. 2. (2) *Enarrat. in Ps.* CVIII. v. 14.

bola dicitur. « Si enim parabola est, ut ait Hieronymus (1), aliud verbis sonat, aliud sensu continet. Unde aliqui ita edisserunt: *Patrem* in nobis esse dicunt levem punctum sensuum », scilicet primum motum *suggestionis*, vel cogitationis; « *filium* vero, si cogitatio conceperit peccatum », in quo notatur *consensus* et delectatio *mulieris;* « *nepotem*, si quod cogitaveris atque conceperis opere compleveris », vel complere decreveris, in quo notatur *consensus viri*, sive patratio peccati; « *pronepotem* autem, si non solum feceris, sed in eo glorieris, et haec est *quarta generatio* »: non quia tres praecesserint, sed *quarta* dicitur, quia *quarto loco* a primo motu, qui est quasi pater, enumeratur. Deus igitur « primos et secundos stimulos cogitationum, quos Graeci *propathias* vocant, sine quibus nullus hominum esse potest, non puniet aeternaliter; sed si cogitata quis facere decreverit, et quae fecit corrigere noluerit », quae sunt mortalia peccata et *tertia* et *quarta generatio.*

Per quid probatur, quod primus motus non puniatur aeternaliter? — Ad probandum vero, ut ait Hieronymus (2), quod primus pulsus cogitationis non puniatur aeternaliter a Deo, illud de *Genesi* (3) afferendum est: Cham enim peccavit, irridens nuditatem patris, et sententiam non ipse, sed filius eius Chanaam accepit: *Maledictus Chanaam, servus erit fratrum suorum.* Quae enim iustitia est, ut pater peccaverit, et filius punitus sit? ». Sed in *mysterio* illud dictum est.

(1) Loc cit. v. 1. seq. (2) *Ib.* (3) Cap. IX. v. 25.

SUPER DISTINCTIONE XXXIII. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIO UNICA.

849. (1) — **Proponitur quaestio.** — Circa *distinctionem trigesimam tertiam* quaero:

Utrum peccato originali debeatur sola carentia visionis divinae pro poena?

850. — **Argumenta principalia** (1). — Quod non: — *a)* August. in *Enchir.* 24 (2): *Firmissime tene, et nullatenus dubites, etiam parvulos qui sine Sacramento Baptismatis de hoc saeculo transeunt aeterni ignis supplicio sempiterno puniendos.*

b) Praeterea, parvuli habebunt corpora *passibilia,* quia non gloriosa; igitur poterunt pati ab activo eis praesente; ergo ab igne. — Aut si dicis quod praeservabuntur, ne ignis possit in ipsos agere, saltem videntur posse pati poena *interiori,* scilicet famis et sitis, et ita poena *sensus.*

c) Praeterea, *fomes* erit in eis non extinctus; ergo poterunt habere concupiscentias *inordinatas* secundum eum; poterunt igitur sibi inordinate appetere delectabilia, propter quorum ablationem et subtractionem poterunt tristari, et ita pati poena interiori.

d) Praeterea, habebunt usum rationis et cognoscent naturam suam; ergo poterunt cognoscere se ordinatos ad vitam aeternam; et cum quilibet habens ordinatum (*a*) appetitum *appetat illam,* secundum August. XIII. *Trinit.* cap. 5, ergo ex certitudine carentiae illius desiderati poterunt *tristari,* et ita pati poena interiori.

e) Praeterea, exsistens in *puris naturalibus* haberet istud *damnum;* ergo exsistens deordinatus per culpam, cum habeat malitiam, quam iste non habet, debet habere poenam, quam iste non habet, alioquin culpa esset impunita; et ita non solum *damnum* erit poena istis, sed aliquid aliud.

(*a*) Ed. Ven. inordinatum. (1) Solvuntur ad n. 855.

(2) Potius *De Fide ad Petrum,* c. 27 (subdititium).

851. — Oppositum vult Magister in littera, et Augustinus in *Enchir.*, quod *mitissima poena*, etc. [Vid. pag. 780].

852. (2) — Ostenditur damnatos ob solum peccatum originale nullam habituros poenam. — Hic videtur Magistrorum esse sententia: — *a)* Quod *damnati pro solo peccato originali nullam habebunt poenam sensus exterioris*, puta ignis; quia nullam delectationem inordinatam habuerunt, cui delectationi correspondeat acerbitas ignis affligentis ut propria poena.

b) Nullam etiam habebunt *interiorem*, ut tristitiam; quia si tristarentur de statu suo, et *tristitia*, secundum Augustinum (1), sit de his quae nobis *invitis* accidunt, ergo ipsi involuntarie sustinerent statum suum, et vellent oppositum, et ita murmurarent contra dispositionem divinam, et ita haberent inordinatam dispositionem voluntatis: quod videtur absurdum; nam sententia divina est dispositum quod *ubicumque ceciderit lignum, ibi erit*, in *Eccl.* (2); igitur cum isti nullam inordinatam volitionem habuerunt in isto statu, sequitur quod nullam tristitiam interiorem habebunt.

c) Praeterea, si tristarentur de carentia beatitudinis et visionis divinae, cum desperent de ea, quia non habebunt spem, igitur haberent poenam gravissimam inter poenas omnium damnatorum, scilicet *tristitiam* ex *desperatione*.

d) Videtur etiam quod simpliciter maior sit poena *tristitia* homini, ut distinguitur contra *dolorem*, quam aliqua *poena alia sensus*; quia sicut *voluntas* est magis appetitus *hominis* in quantum homo quam appetitus *sensitivus*, ita quidquid agit vel patitur secundum voluntatem simpliciter magis agit et patitur in quantum *homo* quam secundum aliquem alium appetitum; et ita simpliciter magis patitur si *tristatur* quam si *doleat*. Et ita non videtur quod sit ponenda in eis aliqua *tristitia*.

853. (3) — De cognitione damnatorum ob solum peccatum originale. — Et si quaeratur de eis quantum ad *cognitionem*, sine assertione potest concedi quod cum non * habeant * intellectum *impeditum corpore corruptibili*, in tantum quantum noster intellectus impeditur in isto corpore, nec etiam erit impedimentum per *tormenta*, sicut habebunt damnati, poterunt habere *cognitionem naturalem* rerum, et hoc *de novo acqui-*

(1) *De Civit. Dei*, Lib. XIV. c. 15. (2) Cap. XI. v. 3.

sitam; quia hoc non repugnat *immobilitati* status eorum, cum hoc etiam non repugnet immobilitati status *beatorum,* quod de novo intelligant aliqua facta *contingentia;* igitur a simili non repugnat firmitati status eorum, quae est in videndo Verbum, quod de novo intelligant aliquod verum *necessarium,* quod prius non intellexerunt, et ex uno vero necessario intelligere aliud verum necessarium, et ita possunt addiscere aliqua vera necessaria de necessariis in genere proprio. Ita igitur et isti, cum non habeant ita *perfectam* cognitionem, ut nullam possint recipere, nec sit verisimile ponere in eis *impedimentum* propter quod istam non possunt acquirere, videtur probabile concedere quod omnium naturaliter cognoscibilium possunt naturaliter cognitionem habere, excellentius quam aliqui * Philosophi * habuerunt pro statu isto; et ita aliqualem *beatitudinem naturalem* de Deo cognito in universali poterunt attingere.

854. (4) — **An beatitudinem in particulari noscant?** — Sed si quaeratur de cognitione *beatitudinis* in particulari, utrum illam habeant, vel de ea tristentur, *respondeo,* sicut dictum fuit in *prima quaest.* I. [n. 8]: ista cognitio non est possibilis homini, nisi *supernaturaliter* elevetur. — Vel igitur non dabitur illis illa cognitio *supernaturalis* in particulari, quia esset eis ad *tristitiam,* quam non demeruerunt habere, sicut demeruit paganus, propter quod demeritum sibi cedit cognitio beatitudinis in particulari ad *poenam gravissimam,* ut scilicet *tristetur desperans* se posse ad istam pervenire: vel si istam cognitionem in particulari habuerint, non tristabuntur, quia erunt contenti de statu suo, scientes Deum de se ita disposuisse, nec suo actu hoc aliquando demeruisse.

855. — **Solvuntur argumenta principalia.** — *a)* Ad *primum argumentum* [n. 850*a*] respondet Bonaventura dicens quod Augustinus excessive loquitur de illis *poenis,* sicut frequenter faciunt Sancti; quia aliqui dixerunt eos nullam habere culpam, et ita nullam poenam; quia, secundum Philosophum, sicut in moribus via deveniendi ad medium est aliqualiter procedere ultra medium versus extremum, II. *Ethic.*, ita frequenter Sancti, extinguendo contra se haereses pullulantes, excessive locuti sunt, volentes declinare ad aliud extremum. Et ita multum ponderandum est contra quos haereticos Sancti sunt locuti: sicut

Augustinus contra Arium videtur quasi declinare ad Sabellium, et e converso; similiter videtur contra Pelagium declinare ad Arium, et e converso.

(5) *Aliter posset dici* quod *aeterni ignis supplicio* in sensu *divisionis*, id est in illo supplicio quod est in aeterno igne, sunt cremandi, id est sunt puniendi poena *damni*, et non poena *sensus* aeterni.

b) Ad *secundum* [n. 850 *b*] dicendum quod sicut damnatorum corpora patientur ab aeterno igne, sed non dissolventur, ita isti carebunt perpetua *visione Dei supernaturali*, sine omni tali passione *exteriori;* nullam etiam passionem *interiorem* patientur, per quam possint consumi; ita quod, ex dispositione divina, corpora illa erunt *impassibilia*, licet non ex dote *impassibilitatis;* ita quod nec ab *extra*, nec ab *intra* patientur.

c) Ad *aliud* [n. 850 *c*] de *fomite* dico quod sicut fomes iste nullum motum *inordinatum* suscitavit in eis in via ista, nec ibi aliquem suscitabit.

d) Ad *aliud* [n. 850 *d*] dico quod *desiderium naturale* non causat *tristitiam* nisi sit *electivum* (*a*): sed hoc non videtur ponere per se istum *magis punitum* quam illum; quia sicut non est per se *praemium* intellectui cognoscere *creaturam*, sed Deum, ita non videtur per se poena damni intellectui non cognoscere *creaturam;* sed per se poena est *visione Dei privari;* et quoad hoc sunt isti aequales.

e) Et ideo (ad *quintum* (*b*)) [n. 850 *e*] dici potest, sicut dictum est *dist.* 29. huius II. (*c*) [n. 806 *c*], quod alter punitur, alter non; aliter enim debitor est iustitiae quam accepit iste, et modo non habet, et aliter ille cui non datur, non propter aliquam culpam suam et reatum: sicut si duos primo ex aequo acceptarem gratuite ad aliquem honorem vel ad aliquod donum accipiendum, postea alter offenderet, per quod demeretur illum honorem, et alter non, tamen non offendenti non datur, non propter aliquod demeritum, sed quia non placeret mihi istum honorem sibi dare; isti vero essent *inaequales*, quia alter privatur quia *reus*, et alter non. — Tamen de facto numquam erit aliquis in *puris naturalibus*, quia Deus naturam rationalem quam fecit semper producit *ad finem*, si non fuerit ex parte illius impedimentum vel defectus.

(*a*) Ed. Ven. elicitum. (*b*) Deest in Ed. Ven. (*c*) Ed. Ven. primi.

DISTINCTIO TRIGESIMA QUARTA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Quae de peccato animavertenda sunt? — Post praedicta, de *peccato actuali* diligenti indagine quaedam consideranda sunt, scilicet: quae fuerit *origo* et *causa* primi peccati, utrum res *bona,* an res *mala:* postea in *qua re* sit peccatum: deinde *quid* sit peccatum, et *quot modis* fiat: et de *differentia* ipsorum *peccatorum.*

Quae fuit origo et causa peccati prima? — *Causa* et *origo* prima peccati res *bona* exstitit, quia ante primum peccatum non erat aliquid mali, unde oriretur. Cum enim originem et causam habuerit, aut ex *bono,* aut ex *malo* habuit: sed malum ante non erat; ex *bono* igitur ortum est. Prius enim in Angelo ortum est peccatum, et postea in homine. Et quid erat Angelus nisi *bona* natura Dei? Non ex Deo ortum est malum quod fuit in Angelo: non ex alio quam ex Angelo; ex *bono* igitur ortum est. Unde Augustinus (1) in responsionibus contra Iulianum haereticum, qui dixerat: « Si ex natura peccatum est, tunc mala est natura », ait: « Quaeso ut, si potest, respondeat. Manifestum est, ex *voluntate mala,* tamquam ex arbore mala, fieri omnia opera mala, tamquam fructus malos; sed ipsam malam voluntatem unde dicit exortam nisi ex *bono?* Si enim ex *Angelo,* quid est Angelus nisi bonum opus Dei? Si ex *homine,* quid erat ipse homo nisi bonum opus Dei? Imo quid erant haec duo, antequam in eis oriretur mala voluntas, nisi bonum opus Dei et bona et laudanda natura? Ergo ex bono oritur malum, nec fuit unde oriri posset nisi ex bono. Dico ergo, quia voluntatem malam nullum malum praecessit, sed ex bono originem habuit ». — Hic aperte dicitur primam causam et originem mali *bonam* fuisse *naturam.* Et nihilominus ostenditur cuius peccati fuerit causa, scilicet *malae voluntatis.*

Quod mala voluntas secundaria causa fuit malorum. — *Mala* autem *voluntas* illa Angeli et hominis causa est etiam malorum subsequentium, scilicet malorum operum et malarum voluntatum. Unde

(1) *De Napt. et Concup.* Lib. II. c. 28.

Augustinus in *Enchir.*(1): « Nequaquam dubitare debemus, rerum bonarum quae ad nos pertinent causam non esse nisi bonitatem Dei; malarum vero ab immutabili bono deficientem boni mutabilis voluntatem, prius Angeli, postea hominis; hoc primum est creaturae rationalis malum, id est prima privatio boni ». — Ecce habes primam voluntatem boni mutabilis, id est Angeli vel hominis, deficientem ab immutabili bono, id est a Deo, causam esse malarum rerum ad nos pertinentium; quia causa est tam peccatorum quam poenarum quibus premitur humana natura. Prima igitur origo et causa peccati bonum fuit, et secunda malum quod ortum est ex bono.

In qua re sit peccatum, an in bona, an in mala?; et *dicitur quia in re bona tantum.* — Ostensa *origine* mali, superest videre in *qua re* sit malum, scilicet an in re *bona,* an in re *mala?* — Qui recte acuteque sapit non nisi in bono malum esse intelligit, id est in *natura bona.* Malum enim est corruptio vel *privatio boni:* ubi autem bonum non est, non potest esse corruptio vel privatio boni; peccatum igitur non potest esse nisi in re bona. Sicut enim morbis ac vulneribus corrumpuntur corpora, quae, ut ait Augustinus in *Enchir.* (2), « sunt privatio nes eius boni quod dicitur sanitas, ita et animorum quaecumque sunt vitia naturalium sunt privationes bonorum. Quid est enim aliud quod *malum* dicitur nisi *privatio boni?* ». « Bonum enim minui malum est; quamvis quantumcumque minuatur, necesse est ut aliquid remaneat, si adhuc natura est; non enim consumi potest bonum quod est natura, nisi et ipsa consumatur. Cum vero corrumpitur, ideo malum est eius corruptio, quia eam qualicumque privat bono; nam si nullo bono privat, non nocet: nocet autem; adimit igitur bonum. Quamdiu itaque natura corrumpitur, inest ei bonum, quo privetur » (3). « Ac per hoc nullum est quod dicitur malum, si nullum sit bonum. Sed bonum omnino malo carens integrum bonum est; cui vero inest malum vitiatum vel vitiosum bonum est; nec malum unquam potest esse ullum, ubi est nullum bonum. — Unde res mira conficitur, ut quia omnis natura, in quantum natura est, bonum est, nihil aliud dici videtur cum vitiosa natura mala natura esse dicitur, nisi malum esse quod bonum est, nec malum esse nisi quod bonum est » (4). — Hac contextione evidenter insinuatur malum non posse esse nisi in re bona; ubi etiam, licet absurdum videatur, manifeste dicitur esse malum quod bonum est.

Quod ex praemissis sequitur, scilicet quod cum dicitur malus homo dicitur malum bonum. — Ex quo colligitur nihil aliud significari cum dicitur *homo malus* nisi *bonum malum.* Unde Augustinus in *eodem* (5) subdit: « Quid est malus homo nisi mala natura?; quia homo natura est. Porro, si homo aliquod bonum est, quia natura est, quid

(1) Cap. 23 et 24. (2) Cap. 11. (3) *Ib.* c. 12. (4) *Ib.* c. 13. (5) Loc. cit.

aliud est malus homo nisi malum bonum? Tamen cum duo ista discernimus, invenimus nec ideo malum quia homo est, nec ideo bonum quia iniquus est; sed *bonum* quia *homo, malum* quia *iniquus*. Omnis itaque natura, etiam si vitiosa sit, in quantum *natura* est *bona* est; in quantum *vitiosa* est *mala* est ».

Quod regula Dialecticorum de contrariis fallit in his, scilicet bono et malo. — Ideoque « in his contrariis, quae bona et mala vocantur, illa Dialecticorum regula deficit, qua dicunt *nulli rei duo simul inessse contraria;* nullus enim potus aut cibus simul *dulcis* est et *amarus;* nullum simul corpus ubi *album* ibi et *nigrum;* et hoc in multis ac pene in omnibus reperitur contrariis, ut in una re simul esse non possint. Cum autem *bona* et *mala* nullus ambigat esse contraria, non solum simul esse possunt, sed mala omnino sine bonis et nisi in bonis esse non possunt. Et haec duo contraria ita simul sunt, ut si bonum non esset in quo malum esset, prorsus nec malum esse potuisset, quia non modo ubi consisteret, sed unde oriretur corruptio non haberet, nisi esset quod corrumperetur, quoniam nihil est aliud *corruptio* quam boni exterminatio. Ex bonis igitur mala orta sunt, et nisi in bonis non sunt » (1). « Nec fuit prorsus unde oriretur ulla *mali* natura, nisi ex Angeli et hominis natura *bona,* unde primitus orta est voluntas mala » (2).

Epilogum facit, ad alia transiturus. — Ex his aperitur quod *primo* et *secundo* supra diximus investigandum, scilicet quae fuerit *origo* mali, et in *qua re* sit; *ex bona* enim *re* ortum et *in re bona* consistere, praemissis testimoniis comprobatur.

Sententiae illi qua dictum est bonum esse malum opponitur de prophetia quae ait: Vae his qui dicunt bonum malum. — Ad hoc autem quod dictum est, « *malum* esse quod *bonum* est », quidam sic opponunt: si bonum malum esse dicimus, incidimus in illam sententiam propheticam (3), ubi legitur: *Vae his qui dicunt bonum malum, et malum bonum.* Igitur si hanc maledictionem vitare volumus, nullatenus dicere debemus bonum esse malum, et e converso. — Hoc autem Augustinus in *eodem* libro (4) determinat dicens: « Id quod dictum est in Prophetia intelligendum est de ipsis *rebus* quibus homines mali sunt, non de *hominibus.* Unde qui *adulterium* dicit *bonum,* in eum cadit illa prophetica detestatio », et in eum qui « dicit *malum* esse *hominem,* vel *bonum* esse *iniquum.* Qui enim dicit *hominem* in quantum homo est *malum* esse, et *bonitatem* esse *iniquitatem,* opus Dei culpat, quod est homo, et vitium hominis laudat, quod est iniquitas » (5).

---

(1) D. August. *ib.* c. 14.
(2) *Ib.* c. 15.
(3) *Isai.* c. V. v. 20.
(4) Cap. 19.
(5) *Ib.* c. 13.

DISTINCTIO TRIGESIMA QUINTA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Quid sit peccatum? — Post haec videndum est *quid* sit *peccatum*. — *Peccatum* est, ut ait Augustinus (1), « *omne dictum, vel factum, vel concupitum, quod fit contra legem Dei* ». — Idem in *lib. De Duabus Animabus* (2): « *Peccatum* est *voluntas retinendi vel consequendi quod iustitia vetat* ». — In utraque assignatione de *actuali* peccato agitur, et *mortali*, non veniali. — Ex prima descriptione ostenditur peccatum esse voluntas mala, sive locutio et operatio prava, id est actus malus, tam *interior* quam *exterior*; ex altera vero tantum ostenditur esse actus *interior*: voluntas enim, ut in superioribus (3) dictum est, *motus animi* est; actus ergo interior est. — Ambrosius quoque in *lib. de Paradiso* (4) ait: « Quid est *peccatum* nisi *legis divinae praevaricatio* et *coelestium inobedientia praeceptorum?* » Ergo in *praevaricante* peccatum est, sed in *mandante* culpa non est. Non enim consisteret peccatum, si interdictio non fuisset. Non consistente autem peccato, non solum malitia, sed etiam virtus fortasse non esset, quae, nisi aliqua malitiae fuissent ut semina, vel subsistere, vel eminere non posset ». — Ecce *praevaricationem* legis et *inobedientiam* definit Ambrosius esse peccatum.

Diversorum sententias de peccato ponit. — Quocirca, diversitatis huius verborum occasione, de peccato plurimi *diversa* senserunt. — Alii enim dixerunt *voluntatem malam* tantum esse peccatum et non *actus exteriores*: alii *voluntatem et actus*: alii *neutrum*, dicentes omnes actus esse bonos et a Deo et ex Deo auctore esse, malum autem nihil esse, ut ait Augustinus super Ioannem (5): *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (6), id est peccatum, quod nihil est; et nihil fiunt homines cum peccant ». Supra (7) enim dixit Augustinus, quod malum est privatio boni vel corruptio boni; quod etiam in *lib. LXXXIII. QQ. quaest.* 6, ait: « Summum malum nullum modum habet, caret enim omni bono »: at *modus* aliquid boni est; non igitur est, quia nulla specie continetur, totumque hoc nomen *mali* de speciei privatione repertum est ». — Item, in *Dogmatibus Ecclesiasticis* (8) dicitur: « Malum vel malitiam non esse a Deo creatam, sed a Diabolo inventam, qui et ipse bonus creatus est ». — Idem etiam in *lib. Contra Manichaeos* (9),

---

(1) *Contra Faust. Manich.* Lib. XXII. c. 27. (4) Cap. 8. (5) Tract. 1.
(2) Cap. 11. (6) Cap. I. v. 3. (7) Dist. 34. pag. 790.
(3) Dist 26. pag. 706. (8) Cap. 27. (9) Cap. 8.

quid sit *peccare* ostendit dicens: « *Peccare* quid aliud est nisi in veritatis praeceptis vel in ipsa veritate errare? Quod si non voluntate faciunt peccatores, iniuste iudicantur ».

Quid igitur in hac tanta varietate tenendum, quidve dicendum?

Vera sententia de peccato proponitur. — Sane dici potest et libere tradi debet peccatum esse *actum malum,* interiorem et exteriorem, scilicet malam *cogitationem, locutionem* et *operationem;* praecipue tamen in *voluntate* consistit peccatum, ex qua tamquam ex *arbore mala* procedunt opera mala tamquam *fructus mali* (1).

Traditio quorumdam, qui dicunt voluntatem malam et actum in quantum sunt esse naturas, et ideo bona; in quantum vero mala sunt esse peccata. — Quidam autem, diligenter attendentes verba Augustini, quibus supra et in aliis Scripturae locis utitur, non indocte tradunt voluntatem malam et actus malos, in quantum *sunt* vel in quantum *actus* sunt bona esse; in quantum vero *mala* sunt peccata esse; qui voluntatem et actum quemcumque bonam Dei naturam esse dicunt, in quantum *actus* est vel *voluntas,* et ex Deo auctore esse; in quantum vero inordinate et contra legem Dei fit. et fine debito caret, peccatum est, et ita in quantum peccatum est *nihil* est, nulla enim substantia est, nulla natura est.

Auctoritatibus probant voluntates et actus omnes esse bona in quantum sunt. — Quod autem voluntas omnis et actio bonum sit in quantum *est,* ex eo probant quod ait Augustinus *lib. LXXXIII QQ.* (2): « Deus *boni* tantummodo causa est; quocirca *mali* auctor non est, quia omnium quae sunt auctor est, quae in quantum *sunt* in tantum *bona* sunt ». Idem probans nihil casu fieri in mundo, ait in *eodem* (3): « Quidquid casu fit *temere* fit: quidquid temere fit non fit *providentia.* Si ergo *casu* aliqua fiunt in mundo, non providentia universus mundus administratur: si non providentia universus mundus administratur, aliqua natura vel substantia est quae ad opus providentiae non pertinet. Omne autem quod est in quantum est bonum est; summum enim est illud bonum cuius participatione sunt caetera bona; et omne quod mutabile est, non per se, sed boni illius participatione in quantum est bonum est, quod divinam etiam providentiam vocamus. Nihil igitur *casu* fit in mundo ». — His testimoniis innituntur ad ostendendum omne quod est in quantum est *bonum* esse. Unde idem Augustinus, *I. lib. De Doctr. Christ.* (4) ait: « Ille summe ac primitus est, qui omnino incommutabilis est, et caetera quae sunt, nisi ab illo esse non possunt, et in tantum *bona* sunt in quantum acceperunt ut *sint* ».

Quid ex praedictis sequatur? — Ex praedictis colligitur atque infertur, quia si mala voluntas et mala actio est, in quantum est bona

(1) *Matth.* c. VII. v. 17. (2) Quaest. 21. (3) Quaest. 24. (4) Cap. 32.

est. — Sed quis est qui diffitetur malam voluntatem esse et malam actionem? Mala igitur voluntas sive actio in quantum est bonum est, et in quantum voluntas est vel actio bonum similiter est; sed ex vitio mala est, quod vitium a Deo non est, neque aliquid est. Quod Augustinus notasse videtur *lib. LXXXIII QQ.* (1) dicens: « Vitium est voluntatis, quo est homo deterior; quod vitium longe abest a voluntate Dei, ut ratio docet ». — Ex hoc loco probant voluntatem in quantum vitiosa est non esse a Deo; et in quantum vitiosa est peccatum est; et peccatum est, ut aiunt, in quantum non habet ordinem nec finem debitum. Ita et actio, in quantum ex malo procedit et ordinem non habet et ad malum tendit.

Alia probatio, quod omnis actus in quantum est bonus est. — Item et aliter probant omnem actum, interiorem vel exteriorem, in quantum est esse *bonum;* quia non esset actus malus, nisi esset res bona, quia non est aliqua res mala, nisi eadem res bona sit. — Unde Augustinus in *Enchir.* (2): « Omnis natura bonum est, nec res aliqua mala esset, si res bona ipsa quae mala est natura non esset. Non igitur potest esse malum, nisi esset aliquod bonum. Quod cum dici videatur absurde, connexio tamen ratiocinationis nos compellit hoc dicere ». — Ex praemissis testimoniis asserunt omnes actus in quantum sunt esse res bonas, nec aliquid esse malum, id est peccatum, nisi idem quoque secundum aliquid bonum sit; et omnium quae sunt in quantum sunt Deum auctorem praedicant, et eius voluntate omnia esse quaecumque sunt, quae in quantum sunt naturae sunt.

Obiectio contra illos qui dicunt omnes actus in quantum sunt esse bonos. — Quibus opponitur: si omnia quae sunt in quantum sunt bona sunt et naturae sunt, ergo *adulterium* et *homicidium* et similia in quantum sunt *bona* sunt et naturae sunt, et Deo volente fiunt. Quod si est, tunc illi qui faciunt illa *bona* agunt: quod penitus absurdum est. — His vero sic illi respondent: dicunt equidem, adulterium, homicidium et huiusmodi non simpliciter *actus* denotare, sed *actuum vitia;* actusque ipsos adulterii et homicidii in quantum *sunt,* vel in quantum *actus* sunt, a Deo esse, et bonas naturas esse; sed non in quantum adulterium et homicidium sunt. Et ideo non sequi dicunt, si *actus* qui homicidia et adulteria sunt a Deo sunt, quod *homicidia* et *adulteria* a Deo sint.

Alia illorum oppositio contra eosdem. — Item aliter eis opponitur: si aliquid non est *malum* quod non sit *natura* vel *res bona,* quomodo igitur peccata sunt *non credere* in Deum, *non ire* ad ecclesiam et huiusmodi, cum ista non sint naturae, imo omnino *non sint?* Non est enim aliquid vel res aliqua *non ire ad ecclesiam,* vel *non credere*

(1) Quaest. 3. (2) Cap. 13.

et huiusmodi. — Ad quod dicunt, his atque huiusmodi dictionibus, quae videntur *privationes* simpliciter notare et nihil ponere, quia per negationem dicuntur, vere *aliqua poni, actusque* per eas significari. *Non credere* enim in Christum *incredulitatem* dicunt, et nomine *incredulitatis* malum mentis actum significari. Ita etiam cum dicitur *non ire ad ecclesiam* malum est, non euntis *contemptus* significatur, id est voluntas mala vel propositum; hoc est enim *declinare a bono,* et ideo malum est, sicut e converso *declinare a malo* bonum est. Sicut ergo *declinatio a malo* aliquid ponit, scilicet voluntatem et propositum vitandi malum, non enim potest esse bonum quod omnino nihil est, ita *declinatio a bono* quod *est* significat, scilicet voluntatem et propositum mali. — Et secundum hoc vera est et generalis illa *peccati mortalis* descriptio, quam supra (1) posuit Augustinus.

Utrum malus actus in quantum peccatum est sit privatio vel corruptio boni? — Potest etiam quaeri ab eisdem: cum peccatum sit, ut supra dictum est, *privatio* vel *corruptio boni,* et omnis actus malus sit peccatum, utrum sit privatio vel corruptio boni *in quantum peccatum* est, vel non? Si enim *in quantum peccatum* est corruptio boni est, cum corruptio vel privatio boni *poena* sit homini, in quantum igitur peccatum est *poena* est. Quod si *est,* tunc in quantum peccatum est bonum esse videtur et a Deo esse. Si autem *non* in quantum peccatum est corruptio est, quaeritur ergo, secundum quid corruptio sit? Si enim corruptio est, et non in quantum peccatum est, cum non sit nisi bonum, praeterquam in eo quod peccatum est, ergo in quantum bonum est corruptio vel privatio boni est. — Ad quod etiam ipsi dicunt actum malum, non in quantum est neque in quantum bonum est, esse privationem vel corruptionem boni, sed *in quantum peccatum* est; non tamen in quantum peccatum est *poena* est, vel aliquid quod a Deo sit. Ut enim ex verbis praemissis Augustini colligitur, peccatum dicitur corruptio vel privatio *active,* non *passive;* nam ideo malum vel peccatum dicitur corruptio boni, quia naturam bonam qualicumque privat bono; nam si non privat aliquo bono, non nocet, ut supra (2) Augustinus ait: nocet autem; adimit ergo bonum: non autem nocet nisi in quantum peccatum est; ergo in quantum peccatum est privat bono: itaque in quantum peccatum est privatio est vel corruptio boni.

Quomodo in quantum peccatum est possit corrumpere bonum, cum nihil sit? — Sed cum *nihil* sit in quantum peccatum est, quomodo potest *bonum corrumpere* vel adimere? — Augustinus te hoc docet in *lib. De Natura et Gratia* (4) dicens: « Abstinere a cibo non est aliqua substantia; tamen substantia corporis, si omnino abstineatur a cibo, languescit et frangitur. Sic non est substantia peccatum; eo tamen natura animae corrumpitur ».

(1) Dist. 34, pag. 790; hic, pag. 792. (2) Dist. 34, pag. 790. (3) Cap. 20.

Quod peccatum proprie corruptio est animae, et quomodo? — *Peccatum* vero, id est culpa, proprie *animae corruptio* est. — Si autem quaeritur, in *quo possit corrumpi anima?*, in parabola (1) illius qui incidit in latrones, qui eum spoliaverunt et vulneraverunt, clarescit. Incidit enim homo in latrones, quando per peccatum in *potestatem diaboli traditur;* et tunc per peccatum *spoliatur gratuitis bonis,* id est virtutibus, et in *naturalibus bonis vulneratur,* quae sunt ratio, intellectus, memoria et ingenium et huiusmodi, quae per peccatum obtenebrantur et vitiantur. Per peccatum etiam privatur illo bono cuius participatione caetera bona sunt; quo tanto magis privatur, quanto magis se ab eo elongat.

Qualiter homo se elongat a Deo, scilicet per dissimilitudinem, quam facit per peccatum. — Ab eo autem se elongat homo per peccatum, non loci distantia, quia ubique totus et praesens est omnibus, et « omnia in ipso sunt, ut ait Augustinus *lib. LXXXIII. QQ.*(2), et ipse locus non est. Locus tamen Dei abusive dicitur *templum Dei,* non quod eo contineatur, sed quod ei praesens sit et inhabitans; id autem anima munda intelligitur ». — Per peccatum igitur non secundum locum aliquis longe fit a Deo, sed in eo longe fit quod ab eius *similitudine* recedit, et tanto *longius* quanto fit *dissimilior.* « Illa autem, ut Augustinus ait *lib. LXXXIII. QQ.*(3), quae participatione similia sunt Deo recipiunt dissimilitudinem. At ipsa similitudo nullo modo ex aliqua parte potest esse dissimilis. Unde fit ut cum similitudo Patris Filius sit, ex nulla parte Patri possit esse dissimilis, cuius participatione similia sunt quaecumque Deo similia sunt; et illa possunt recipere dissimilitudinem ». Nihil est autem quod hominem adeo Deo *dissimilem* faciat quemadmodum peccatum. — Cum autem peccatum sit privatio vel corruptio boni, quae est in *anima,* est etiam privatio et corruptio *boni corporis,* sicut corpus hominis privavit beneficio illius immortalitatis et impassibilitatis quam habuit ante peccatum.

An poena sit privatio boni? — Quaeri autem solet, utrum et *poena* sit *privatio* vel *corruptio boni?* — Ad quod facile responderi potest, si praedicta ad memoriam revocentur. Diximus enim supra, privationem vel corruptionem boni accipi *active* vel *passive,* id est secundum *efficientiam* vel *effectum.* Ideoque privatio vel corruptio boni dicitur et *peccatum* et *poena;* sed *peccatum* secundum *efficientiam,* quia privat vel corrumpit bonum; *poena* autem secundum *effectum,* id est secundum passionem, quae est effectus peccati. Aliud est enim culpa, aliud poena; alterum est Dei, id est *poena,* alterum diaboli vel hominis est, id est *culpa.*

---

(1) *Luc.* c. X. v. 30. seqq. (2) Quaest. 20. (3) Quaest. 23.

DISTINCTIO TRIGESIMA SEXTA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Quod quaedam simul sunt peccatum et poena peccati, quaedam peccatum et causa peccati, alia vero peccatum et causa et poena peccati. — Sciendum est tamen quaedam sic esse *peccata*, ut sint *etiam poenae* peccatorum. Unde Augustinus super illum locum *Psalm.* 57 (1), *Supercecidit ignis et non viderunt Solem*, ait: « Ignis superbiae et concupiscentiae et irae intelligitur. Istas poenas pauci vident; ideo eas maxime commemorat Apostolus in Epistola *ad Romanos* (2), et enumerat multa quae *peccata* sunt et *poena* peccati. Inter primum enim peccatum apostasiae et ultimam poenam ignis aeterni media quae sunt et *peccata* sunt et *poena* peccati » (3). — Gregorius quoque *super Ezechielem* (4) ait: « Contemnenti, qui non vult poenitere, ponit Deus offendiculum, ut scilicet gravius impingat. Peccatum enim, quod per poenitentiam citius non deletur, aut *peccatum* est et *causa* peccati, aut *peccatum* et *poena* peccati, aut *peccatum* simul *et causa et poena* peccati. Unde Moyses (5): *Nondum sunt completa peccata Amorrhaeorum;* et David inquit (6): *Appone iniquitatem super iniquitatem eorum;* et alius Propheta (7): *Sanguis sanguinem tetigit,* id est peccatum peccato additum est. Paulus quoque ait (8): *Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiae,* etc.; et item (9): *Ut impleant peccata sua semper.* Ioanni quoque per Angelum dicitur: *Qui in sordibus est sordescat adhuc* » (10). — Ex his testimoniis colligitur peccatum aliquod et *peccatum* esse et *poenam* peccati.

Ex praedictis quaestio oritur, scilicet an in quantum peccatum est sit poena peccati? — Et ideo merito quaeritur, utrum *in quantum peccatum* est sit poena peccati? — Quod non videtur, cum omnis poena peccati *iusta* sit. Unde Augustinus in *lib. Retract.* (11): « Omnis

(1) v. 9.
(2) Cap. I. v. 23. seqq.
(3) *Enarrat. in Psalm.*
(4) Lib. I. Homil. 11. — Cfr. *Moral.* Lib. XXV. c. 9.
(5) *Gen.* c. XV. v. 16.
(6) *Ps.* LXVIII. v. 28.
(7) *Os.* c. IV. v. 2.
(8) *Rom.* c. I. v. 26.
(9) *I. Thes.* c. II. v. 16.
(10) *Apoc.* c. XXII. v. 11.
(11) Lib. I. c. 9; *De Lib. Arb.* Lib. III. c. 18.

poena peccati iusta est et supplicium nominatur ». Si ergo peccatum, quod est peccatum et poena peccati, *in quantum peccatum* est *poena* peccati est, cum omnis poena iusta de iustitia Dei veniat, videtur *in quantum peccatum* est *iustum* esse et *a Deo* provenire. — Ad quod illi respondent peccatum sic dici *poenam* peccati, quia *per peccatum,* in quod merito praecedentis peccati homo labitur, deserente Deo, corrumpitur bona natura. Sicut ignis aeternus dicitur poena malorum, quia ea cruciantur; nec tamen ipse cruciatus malorum *ignis* est, sed *per ignem* fit in homine. Ita *per peccatum* corrumpitur natura, et imminuitur bonum naturae; et est ipsa imminutio et corruptio boni *passio* et *poena;* et non est essentialiter *ipsa peccatum,* per quod fit, sed ideo peccatum dicitur, ut praemissum est, quia *per peccatum,* illico ut peccat homo, fit in homine illa corruptio; quae tamen fit a Deo auctore; illa enim poena sive passio, quae est boni corruptio, a Deo est. Illius tamen, ut sic dicam, *materia* et *causa* est peccatum, quod a Deo non est. — Quod videtur Augustinus notasse et iuxta hunc sensum intellexisse cum ait in *lib. De Praedest. Sanct.* (1): « Praedestinatione Deus ea praescivit quae fuerat ipse facturus. Sed praescivit Deus etiam quae non est ipse facturus, id est omnia mala, quia etsi sunt quaedam quae ita peccata sunt ut etiam *poenae* sint peccati, secundum illud Apostoli (2): *Tradidit illos Deus in passiones,* etc., non tamen peccatum Dei est, sed *iudicium* », scilicet *poena.* In Scriptura enim saepe nomine *iudicii* poena intelligitur. — Hic diligenter intendentibus insinuare videtur ea quae peccata sunt et poenae peccati, non in quantum *peccata* sunt, sed in quantum *poenae,* Dei esse dicuntur. Nam cum dixisset Deum non esse facturum mala aliqua, id est peccata, quia posset ei obiici quaedam peccata esse etiam *poenas* peccati, et *poena* peccati omnis iusta est, et ideo *a Deo* est, quasi determinando secundum quid faciat ea, vel secundum quid non faciat, addidit reliqua. Iuxta vero praedictam intelligentiam peccata sane dicuntur *poenae.* Unde Apostolus appellat eas *passiones ignominiae,* quia, ut ait auctoritas (3), « licet quaedam peccata sint quae delectant, sunt tamen passiones naturae non nominandae », quia per ea corrumpitur natura.

Quod cum omne peccatum possit dici poena, non tamen omne peccatum est poena peccati. — Et licet ex hoc sensu omne peccatum mortale possit dici *poena,* non tamen omne potest dici *poena peccati. Poena* enim *peccati,* ut praedictum est, est illud cuius causa est *aliud praecedens peccatum.* Nam peccatum sic dicitur *poena peccati* respectu praecedentis sicut dicitur *causa peccati* respectu sequentis. Quo fit

(1) Cap. 10. (2) *Rom.* c. I. v. 26. (3) Glos. ad *Rom.* c. I. v. 26.

ut idem peccatum et *causa* sit et *poena* peccati; sed *alterius* peccati *poena* et *alterius causa*. Ut enim Gregorius in *Moral.* (1) ait: « Peccatum quod poenitentia non diluitur suo pondere mox ad aliud trahit. Unde fit ut non solum *peccatum* sit, sed et *causa* peccati; ex illo quippe culpa subsequens oritur. Peccatum vero quod ex peccato oritur non solum *peccatum,* sed et *poena peccati* est; quia iusto iudicio Deus cor peccantis obnubilat, ut praecedentis peccati merito etiam in alia cadat. Quem enim liberare noluit deserendo percussit ». — Proinde, ut Augustinus ait (2): « Praecedentis est haec *poena* peccati, et tamen etiam ipsa *peccatum* est ». « Iudicio enim iustissimi Dei *traditi sunt,* ut ait Apostolus (3) de quibusdam, sive deserendo, sive alio modo explicabili vel inexplicabili, *in passiones ignominiae,* ut crimina criminibus vindicarentur, et supplicia peccantium non tantum sint tormenta, sed et vitiorum incrementa » (4). Illa ergo peccata quae enumerat Apostolus, quia de superbia sunt, non solum *peccata,* sed etiam supplicia sunt. — Ecce ex his iam fit perspicuum quaedam peccata etiam *poenas* et *causas* peccati esse; et illud peccatum esse *paenam* peccati quod causam praecedentem habet peccatum; atque illud peccatum esse *causam* peccati quod est meritum sequentis culpae.

Ex praedictis videtur significari ipsa eadem quae peccata sunt esse et poenas peccati. — Sed cum ait *crimina criminibus vindicari,* videtur insinuare ea ipsa quae peccata sunt *essentialiter* esse poenas peccati, id est punitiones peccati. — Ad hoc autem, inquiunt illi, haec et similia dicta esse secundum rationem praedictam, et ideo intelligenda fore secundum praemissam expositionem. « Intelligentia enim dictorum ex *causis* est assumenda *dicendi* » (5).

Quod non obviat veritati, si quis dicat ipsa peccata esse poenas peccati essentialiter. — In nullo tamen praeiudicium factum veritati putatur, si quis dicat ipsa eadem quae peccata sunt *essentialiter,* ut ita dicam, esse *poenas,* id est punitiones peccatorum praecedentium, quae iustae sunt et a Deo sunt. Nec tamen in quantum *peccata* sunt a Deo sunt, nec in quantum *peccata* sunt *poenae* peccati sunt; et tamen in quantum *peccata* sunt *privationes* boni sunt, sed ut supra (6) dictum est, *causaliter* et *active* dicuntur privationes.

Aperte ostendit peccata quaedam esse poenam peccati, et poenam ipsam iustam esse a Deo. — Quod autem quaedam peccata poenae sint, et ipsa poena iusta sit et a Deo sit, evidenter tra-

(1) Lib. XXV. c. 9.
(2) *Contra Iulian.* Lib. V. c. 3.
(3) *Rom.* c. I. v. 26.
(4) D. Aug. loc. cit.
(5) D. Hilar. *De Trinit.* Lib. IV.
(6) Dist. 35, pag. 795.

dit Augustinus in *lib. Retract.* I. (1) dicens, quaedam necessitate fieri ab homine, quae mala sunt, et eadem iusta poena peccati sunt. « Sunt, inquit, quaedam *necessitate* facta improbanda, ubi homo vult recte facere, et non potest. Unde est illud Apostoli (2): *Non quod volo facio bonum, sed quod odi malum hoc ago.* Et illud (3): *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. Haec enim invicem sibi adversantur, ut non ea quae vultis, faciatis.* Sed haec omnia ex illa mortis damnatione sunt. Nam si non est ista *poena* hominis, sed *natura,* nulla ista peccata sunt. Si enim non receditur ab eo modo quo naturaliter factus est homo, cum haec facit, ea utique facit quae debet. Si autem homo, quia ita est, non est bonus nec habet in potestate ut sit bonus, sive non videndo qualis esse debeat, sive videndo et non valendo esse qualem se esse debere videt, *poenam* istam esse quis dubitet? Omnis autem *poena,* si peccati poena est, *iusta* est et *supplicium* nominatur. Si autem *iniusta* est *poena,* quoniam poenam esse nemo ambigit, iniusto aliquo dominante homini imposita est. Porro, quia de omnipotentia Dei et iustitia dubitare dementis est, *iusta* est haec poena et pro peccato aliquo impenditur. Non enim quisquam iniuste dominans aut surripere hominem potuit, veluti ignoranti Deo, aut extorquere invito tamquam invalidiori, ut hominem iniusta poena cruciaret. Relinquitur ergo ut haec poena iusta de damnatione hominis veniat ». — His atque aliis pluribus testimoniis docetur quaedam esse peccata et poenas peccati essentialiter.

De quibusdam quae sine dubio peccata sunt et poenae, ut ira, invidia. — Praeterea, nullatenus ambigendum est quaedam *peccata* absque ullo scrupulo *poenas* esse, ut *invidia,* quae est *dolor alieni boni,* et *ira,* quae etiam, non in quantum *poenae* sunt, peccata sunt; ita etiam de *cupiditate* et *timore* et aliis huiusmodi sentiendum est. Unde Augustinus *lib. LXXXIII. QQ.* (4) ait: « Omnis perturbatio passio: omnis cupiditas perturbatio; omnis ergo cupiditas passio: omnis vero passio cum est in nobis ipsa passione patimur; omnis igitur cupiditas cum est in nobis ipsa cupiditate patimur, et in quantum cupiditas est patimur. Omnis autem passio in quantum ipsa patimur non est peccatum. Ita et de timore, non enim consequens est ut si patimur timorem, ideo non sit peccatum, quia multa sunt peccata quae patimur, sed non in quantum patimur eis ».

Quod verbis Augustini praemissis quaedam sententia Hieronymi obviare videtur. — Illud autem diligenter est annotandum, quod supra positis verbis Augustini dicentis, quaedam necessitate facta esse im-

---

(1) Cap. 9. *De Lib. Arb.* Lib. III. c. 18.
(2) *Rom.* c. VII. v. 15.
(3) *Gal.* c. V. v. 17.
(4) Quaest. 77.

probanda et mala, videtur obviare quod Hieronymus ait in *Explanatione fidei* (1), quod licet supra sit positum, tamen, ut perfectius sciatur, iterare non piget: « Execramur, inquit, eorum blasphemiam, qui dicunt impossibile aliquid homini a Deo esse praeceptum, et mandata Dei non a *singulis,* sed ab *omnibus in commune* posse servari ». Et paulo post: « Et tam illos errare dicimus qui cum Manichaeo dicunt hominem *peccatum vitare non posse,* quam illos qui cum Ioviniano asserunt hominem *non posse peccare* ». — Ecce Hieronymus dicit errorem esse, si quis dicat hominem vitare peccatum non posse. Qui autem dicit quaedam *necessitate* fieri, quaedam dicit non posse vitari. Cum ergo id Augustinus dicat, videtur aut erroris esse quod tradit, aut non esse verum quod Hieronymus ait.

Determinatio contrarietatem submovens de Sanctorum medio. — Ad quod dici potest, quia Augustinus secundum statum *huius miseriae* (ad quam pertinet ignorantia et difficultas, ut idem ait in *lib. De Lib. Arbit.* (2), quae ex iusta damnatione descenderunt), illud tradidit, ubi et *venialia* peccata inclusit. Hieronymus vero tantum de *mortalibus* peccatis loquitur, quae unusquisque, gratia illuminatus, vitare valet: vel de homine secundum statum liberi arbitrii *ante peccatum* illud ait.

Epilogum facit, ad alia transiturus. — Satis diligenter eorum posuimus sententiam qui dicunt omnes actus *naturas* esse, et in quantum sunt *bonos* esse. — In quo tractatu quaedam interseruimus quae non ex eorum tantum persona accipienda sunt, quia ab omnibus catholice sapientibus absque haesitatione tenentur; atque auctoritatum testimoniis et rationibus eorumdem traditionem munivimus, qui dicunt omnes actus essentia sui, id est in quantum sunt, esse bonos, quosdam vero in quantum inordinate fiunt peccata esse. — Addunt quoque, quosdam non tantum *essentia,* sed etiam *genere* bonos esse, ut *reficere esurientem,* qui actus est de genere operum misericordiae; quosdam vero actus absolute ac perfecte bonos dicunt, quos non solum *essentia* vel *genus,* sed etiam *causa* et *finis* commendat, ut sunt illi qui ex bona voluntate proveniunt et bonum finem metiuntur.

(1) *Symboli Explanatio ad Damas.* Cfr. supra, Dist. 28, pag. 727.
(2) Cap. 18.

DISTINCTIO TRIGESIMA SEPTIMA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Aliorum ponit sententiam qui dicunt malos actus nullo modo esse a Deo, nec esse bonos, sive in eo quod sunt, sive alio modo. — Sunt autem et alii plurimi, longe aliter de *peccato* et de *actu* sentientes; asserunt enim voluntatem malam et actum malum peccata esse, et nulla ratione bona, nec secundum aliquam rationem ex Deo auctore esse, quia sine Deo fiunt. Sine eo namque, ut ait Evangelista (1), *factum est nihil,* id est *peccatum,* quod dicitur esse *nihil:* non quia non sit actio, vel voluntas mala, quae *aliquid* est, sed quia a *vero esse* separat homines et ad malum trahit, et sic ad *non esse* deducit. « Qui enim a summi boni participatione recedunt, quod solum vere ac proprie *est,* merito *non esse* dicuntur » (2). — Ideoque Augustinus dicit *super Joannem* (3), « peccatum nihil esse, nihilque fieri homines cum peccant ». — Hac igitur ratione astruunt peccatum nihil esse, quia a *vero esse* hominem elongat; voluntatemque malam atque actionem sive locutionem malam peccatum esse dicunt, quia praevaricatio et inobedientia haec sunt et contra legem Dei fiunt; quae tamen *sunt,* sed ab homine, vel a diabolo, non a Deo; nullatenus enim haec a Deo esse dicunt, sive *in quantum sunt,* sive *alio modo.*

Qualiter determinent verba Augustini praemissa, quibus ait, omne quod est in quantum est bonum est? — Illa quoque Augustini verba (4), quibus dicit *omne quod est in quantum est bonum esse,* et Deum habere auctorem, de *naturis* sive de *substantiis* tantum accipienda fore tradunt. *Substantiae* vero nomine atque *naturae* dicunt significari substantias ipsas, et ea quae *naturaliter* habent, scilicet quae concreata sunt eis; sicut anima naturaliter habet intellectum et ingenium et voluntatem et huiusmodi. Quod ex verbis Augustini praemissis (5) colligitur, ubi bonum hominem appellat *bonam naturam,* et malum hominem *malam naturam.* Secundum hanc ergo assertionem vel acceptionem *mali actus* non sunt naturae vel substantiae, nec

---

(1) *Joan.* c. I. v. 3.
(2) D. Gregor. *Moral.* Lib. XIV. c. 18.
(3) *Tract.* I.
(4) Vid. Dist. 35, pag. 793.
(5) Dist. 34, pag. 790.

etiam *boni actus*. — Quod utique videtur Augustinus innuere in *lib.* I. *Retract.* (1), distinguens inter *substantias* sive naturas et bonas *actiones* sive malas. Aperiens enim quomodo intelligendum sit quiddam in *lib. De Vera Religione* (2) ab eo traditum, ait: « Hoc de *substantiis* atque *naturis* dictum est, inde enim disputabatur; non de bonis *actionibus* atque peccatis ». — Aperte hic videtur dividere inter *naturas* sive substantias et *actiones* sive peccata. Ideoque asserunt praefati Doctores *actiones* interiores vel exteriores non esse *naturas* vel substantias; quae si malae sunt, peccata sunt, neque a Deo sunt. — Quod vero mali *actus* non sint *naturae,* Augustinus videtur notare in prima responsione contra Pelagianos (3), ita dicens: « Opera diaboli, quae vitia dicuntur, *actus* sunt, non *res* ». Idem in quarta responsione (4): « Omne malum *natura* non est, sed *actus, accidens* alicui ex defectu boni. Quam ob rem quod *natura* non est Deus non fecit, quia natura est omne quod fecit ». Item (5): « Omne quod natura bonum est Deus ex nihilo fecit, non diabolus ».

Secundum hos, res aliquae sunt quae a Deo non sunt, quibus homines mali sunt. — Ex quo colligitur res aliquas esse quae *a Deo non sunt,* eisque homines mali sunt. Quod nihilominus et ipsi concedunt, innitentes verbis Augustini superius positis, qui in *Enchir.* (6) determinans illa verba Prophetae (7): *Vae his quis dicunt bonum malum!,* dicit « de ipsis rebus, quibus homines mali sunt, non de hominibus hoc esse intelligendum ». — Sunt ergo aliquae res quibus homines mali sunt. — Id autem quo homo fit deterior a Deo non est; quia, ut ait Augustinus in *lib. LXXXIII. QQ.* (8), « Deo auctore non fit homo deterior ». Non est igitur Deus auctor rerum quibus homo deterior fit: at sunt aliquae res, ut dictum est, quibus homines mali fiunt; sunt igitur aliquae res quae a Deo non sunt, quia *peccata* ipsae sunt. Ideoque Scriptura in pluribus contestatur locis (9) Deum non esse auctorem malorum, id est eorum quae peccata sunt.

Ex parte eorum praemissae opponitur sententiae in illo verbo: Deus auctor malorum non est. — In hoc autem verbo superiorum sententiae recte opponitur qui dicunt Deum non esse auctorem eorum quae mala sunt in quantum *mala* sunt, sed in quantum *sunt;* et in quantum *mala* sunt dicunt ea *nihil* esse. Quid igitur mirum si Deus dicitur non esse auctor eorum in quantum *nihil* sunt, cum

---

(1) Cap. 13.
(2) Cap. 41.
(3) *Hypognost.* Lib. I. c. 5.
(4) *Ib.* Lib. IV. c. 1.
(5) *Ib.*
(6) Cap. 19.
(7) *Isai.* c. V. v. 20. — Cf. dist 24 (c. 5).
(8) Quaest. 3.
(9) Ex. gr. *Deut* c. XXXII. v. 4; *Isai.* c. LIII. v. 9.

nihil nullus auctor exsistere queat? Ideoque cum dicitur Deus esse auctor omnium quae sunt, *bonorum* isti subintelligi volunt. *Bona* autem illa esse dicunt quae *naturaliter* sunt; ea vero *naturaliter esse* dicunt, non solum quae substantiae sunt vel concreata substantiis, qualiter supra acceperunt, sed et omnia quae naturam *non privant bono.* Et ita, secundum eosdem, multiplex in Scripturis fit intelligentia, ubi de *natura* sive *substantia,* vel de his quae *naturaliter* sunt sermo occurrit.

Sed super illum locum Psalmi (1): *Non est substantia,* ita Augustinus de *substantia* disseruit, ut praemissae sententiae videatur consentire, dicens (2): « *Substantia* intelligitur illud quod sumus, quidquid sumus, homo, pecus, terra, sol; omnia ista substantiae sunt, eo ipso quo sunt. *Naturae* ipsae *substantiae* dicuntur; nam quod nulla est substantia nihil omnino est; *substantia* ergo est *aliquid esse.* Deus fecit hominem *substantiam;* sed per iniquitatem lapsus est homo a substantia in qua factus est; *iniquitas* quippe ipsa non est substantia; non enim iniquitas est natura, quam formavit Deus, sed iniquitas est perversio, quam fecit homo. Naturae omnes per ipsum factae sunt; iniquitas per ipsum non facta est, quia iniquitas non est substantia. In illo hymno *trium Puerorum* (3) universa creatura laudans Deum commemoratur. Laudant enim omnia Deum, sed *quae fecit* Deus: laudat ibi serpens Deum, sed non *avaritia:* omnia reptibilia ibi nominata sunt, sed non aliqua *vitia;* vitia enim ex nobis et ex nostra voluntate habemus, et vitia non sunt substantia ». — Intendant diligenter his verbis praemissarum assertores sententiarum, et percipere poterunt rationem et causam dictorum, ubi Scriptura de *natura* vel *substantia* mentionem facit. — Illarum vero sententiarum iudicium prudentis lectoris, cui utriusque sententiae notitiam plenarie dedimus, arbitrio relinquimus, ad ea quae adhuc nobis supersunt tractanda festinantes.

Quod de peccato, non de poena intelligitur cum dicitur: Deus non est auctor mali. — Cum igitur in hoc omnes consentiant Catholici tractatores, scilicet quod Deus *non est auctor malorum,* cavendum est tamen ne *malorum* nomine *poenas,* sicut *peccata,* generaliter includas. *Poenarum* enim Deus auctor est, sicut ipse per Prophetam (4) ait: *Non est malum in civitate quod Dominus non fecerit.* Item alibi (5) ex persona sua ait: *Ego sum Deus, creans malum et faciens malum.* — Ecce hic dicitur creasse et fecisse *malum.* Sed *mali* nomine *poena*

(1) LXVIII. v. 3.
(2) *Enarrat. in Psalm.*
(3) *Dan.* c. III. v. 24 seqq.
(4) *Amos,* c. III. v. 6.
(5) *Isai.* c. XLV. v. 7. ubi vulgata: *Ego Dominus, et non est alter, formans lucem et creans tenebras, faciens pacem et creans malum.*

intelligitur, non *peccatum;* sicut e converso cum dicitur Deus non esse auctor malorum, nomine *mali* peccata intelliguntur. — Ideoque Augustinus, qui dixerat in *lib. LXXXIII. QQ.* (1) quod Deus auctor mali non sit, in I. *lib. Retract.* (2) quomodo intelligendum sit aperit dicens: « Videndum est ne male intelligatur quod dixi: Deus auctor mali non est, qui et omnium quae sunt auctor est, quia in quantum sunt in tantum bona sunt; et ne hinc putetur non ab illo esse *poenam* malorum, quae utique malum est his qui puniuntur. Sed hoc ita dixi, sicut dictum est (3): *Deus mortem non fecit,* cum alibi (4) scriptum sit: *Mors et vita a Domino est.* Malorum ergo *poena,* quae a Deo est, malum est quidem malis; sed in bonis Dei operibus est, quoniam iustum est ut mali puniantur; et utique bonum est omne quod iustum est ». — Sic ergo dicitur Deus non fecisse *mortem,* quia non fecit illud pro quo mors infligitur, id est *peccatum.* — Audisti, lector, causam dictorum, ex qua sana intelligentia sumatur cum dicitur: *Deus non est auctor mali,* et *Deus mortem non fecit.*

(1) Quaest. 21.
(2) Cap. 26.
(3) *Sap.* c. I. v. 13.
(4) *Eccli.* c. XI. v. 14.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCT. XXXIV. XXXV. XXXVI. ET XXXVII. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIONES (1)

Articulus I.

PROPONUNTUR QUAESTIONES CUM ARGUMENTIS PRINCIPALIBUS.

856. — **Proponitur quaestio dist. XXXIV** (2). — Circa *distinctionem trigesimam quartam,* in qua Magister agit de *peccato actuali,* quaero de *causa* peccati:

Utrum scilicet *peccatum sit a bono sicut a causa?*

857. — **Argumenta principalia** (3). — Quod non: — *a)* Quia *Matth.* VII. v. 18 dicitur quod *non potest arbor bona fructus malos facere;* et Glos. ibi: *Nihil dubium quin causa boni sit bona et mali mala.*

b) Praeterea, *omne agens assimilat sibi effectum,* I. *De Generat.*, saltem in remotissimis remotissima assimilatio est, puta in communissimis; ergo ad minus in perfectionibus communissimis assimilatur effectus causae; ergo et in *bonitate;* et per consequens a *bono* ut a causa non potest esse *peccatum,* sed a malo.

c) Praeterea, quicquid est a *bono* ut ab efficiente est ad *bonum* ut ad *finem:* * peccatum non est ad bonum ut ad finem *, quia deordinat a fine; ergo, etc. — *Probatio maioris:* Philos. V. *Metaph.* et II. *Physic.*: *Efficiens et finis sibi invicem sunt causae.*

d) Praeterea, malum in *natura* non est in effectu ab efficiente sicut a causa; nunquam enim producitur effectus mon-

---

(1) Apud Wadd. post textum Magistri cuiusque Distinctionis habentur respectiva *argumenta principalia* et rationes fundamentales seu Contra.

(2) Solvitur Art. III.

(3) Solvuntur ad n. 904.

struosus vel malus malitia *naturae* nisi a causa imperfecta; ergo ita hic.

e) Praeterea, aliquod est primum malum, ut probabo; ergo ab ipso est omne aliud malum. — Ista *consequentia* probatur de bono dicto in aliis, ut patet *dist.* 2. I. Lib. [n. 221 seqq.], et probatur a Philos. II. *Metaph.* de eo quod est maximum tale, a quo omnia sunt talia. — Et ulterius, si (*a*) ab illo primo malo non est aliquod bonum, ergo nec malum quod est a primo malo est ab aliquo bono. — Ista *consequentia* probatur, quia idem non est a diversis causis, quae non sunt ordinatae. — *Probatio primae propositionis:* quia aut est aliquod summum malum, et ita habebitur propositum, et hoc est primum: aut non, et ita omni malo est accipere aliquod peius in infinitum: sed est inconveniens procedere in infinitum in permanentibus, II. *Metaph.*, et declaratum est prius *dist.* 2. I. [n. 226 seqq.]; ergo potest esse unum malum intensive infinitum: quod est propositum.

858. — Contra est Magister in littera [pag. 789 seqq.], ubi adducit August. II. *De Nuptiis et Concupiscentia.*

859. (1) — Proponitur quaestio dist. XXXV (1). — Circa *distinctionem trigesimam quintam* quaero:

Utrum peccatum sit per se corruptio boni?

860. — Argumenta principalia (2). — Quod non: — *a)* August. XXII. *Contra Faustum*, et habetur in littera [pag. 792]: *Peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei:* quodlibet istorum est *positivum;* ergo, etc.

b) Item, illud est per se de ratione peccati, secundum cuius distinctionem distinguitur peccatum: sed ipsa distinguuntur ex distinctione alicuius *positivi:* puta ex conversione ad tale bonum creatum vel tale; igitur ipsa conversio ad bonum creatum in communi est conversio ad ipsum peccatum in communi (*b*).

c) Praeterea, quaero, *cuius boni* sit corruptio? — Non illius *in quo* est, quia accidens non corrumpit subiectum, quia

---

(*a*) Ed. Ven. sicut.

(*b*) Ed. Ven.: igitur ipsa conversio pertinet ad bonum creatum in communi ad ipsum peccatum in communi.

(1) Solvitur Art. II.

(2) Solvuntur ad n. 883.

naturaliter praesupponit ipsum: quod autem praesupponit aliquid naturaliter non corrumpit illud: nec etiam *alterius boni,* quia, secundum beatum August. XII. *De Civit.* cap. 6, malum illud bonum corrumpit *cui nocet:* sed non nocet nisi illi *in quo* est; igitur, etc.

861. — Oppositum vult August. super illud *Ioan.* I. v. 3: *Sine ipso factum est nihil,* dicit: *Peccatum nihil est.* Et Anselm. *De Concept. Virg.* et *Casu diaboli,* ex intentione hoc probat cap. 16. Vide eum ibi diligenter (1).

862. (1) — **Proponitur quaestio dist. XXXVI** (2). — Circa *distinctionem trigesimam sextam* quaeritur:

Utrum peccatum sit poena peccati?

863. — **Argumenta principalia** (3). — Quod non: — *a)* August. I. *Retract.* cap. 26.: Omnis poena *iusta* est: omne iustum a *Deo* est; ergo omnis poena a Deo est: nulla autem *culpa* a Deo est; ergo nulla culpa est poena peccati. — *Item,* omne peccatum est *voluntarium,* secundum August. *De Vera Relig.:* poena est *involuntaria,* secundum Anselm. *De Concept. Virg.* c. 4; ergo.

b) Praeterea, poena non excedit culpam, quia Deus punit semper citra condignum: sed quandoque sequens peccatum maius est praecedente. — Similiter etiam, cum sit status in peccatis, ultimum non punitur per aliquod peccatum; ergo non ita punitur sicut aliquod praecedens: et tamen ultimum potest esse maius praecedente; igitur aliqua poena minori punitur: quod est inconveniens.

864. — **Contra** est Magister in littera, et adducit auctoritates, ut ibi apparet [pag. 797].

865. (1) — **Proponuntur quaestiones I et II dist. XXXVII.** — Circa *distinctionem trigesimam septimam* quaeritur *primo:*

Utrum peccatum possit esse a Deo? (4)

Secundo:

Utrum voluntas sit causa totalis sui actus? (5)

---

(1) Discipulus: *Sufficienter video iniustitiam non esse nisi absentiam iustitiae, ubi debet esse iustitia.*

(2) Solvitur Art. VII.

(3) Solvuntur ad n. 910.

(4) Solvitur Art. V.

(5) Solvitur Art. IV.

866. — Argumenta principalia quaestionis I (1). — Circa *primum* arguitur quod sic: — *a)* Cuiuscumque causa *inferior* potest esse causa, et causa *superior* eiusdem erit causa: *quicquid est etiam causa causae est causa causati:* voluntas creata, quae est causa inferior respectu Dei, quia Deus est eius causa, est causa peccati; ergo et Deus.

Si dicatur quod non est causa peccati in quantum est a Deo, sed in quantum est ex *nihilo, contra:* Deus magis coagit causae activae creatae superiori quam inferiori: nulla est causa superior voluntate: sed Deus ita coagit *naturae,* quod nihil est naturale cui Deus non coagat in natura; igitur ita coagit *voluntati,* quod nihil est volitum cui Deus non coagat in volendo.

b) Praeterea ad principale: actus substractus peccato in voluntate a Deo est; igitur Deus est causa peccati. — *Probatio antecedentis: tum* quia est aliquod *ens:* et non a se; ergo ab alio, et ita a Deo: *tum* quia dare eleemosynam, praedicare Christum, facere miracula, generare filium, sunt opera *eiusdem rationis* in esse *naturae,* sive fiant *bene* moraliter, sive *male;* ergo habent causam eiusdem rationis quantum ad esse naturae eorum: Deus autem est causa istorum actuum quando sunt boni moraliter; ergo et quando sunt mali moraliter. — *Probatur* etiam illud *antecedens* per illud *Isaiae,* X. v. 15: *Nunquid gloriabitur securis * contra eum qui secat in ea? **. Loquitur de Senacherib. Ubi Glos.: *Sicut instrumenta per se nihil possunt, ita Senacherib nihil per se potuit contra Iudaeos.* Erat igitur instrumentum Dei in isto actu; et tamen mortaliter peccavit, sicut patet in cap. XIV; istum igitur actum substractum peccato mortali creavit Deus. — *Probatio consequentiae:* quia voluntas creata non ob aliud (*a*) est causa peccati, nisi quia causat actum substractum deformitati; quia, secundum Dionys., *De Divin. Nom.* c. 4., *nullus ad malum aspiciens omnino operatur.*

(2) *c)* Praeterea tertio ad principale: Deus potest subtrahere manutenentiam suam a gratia, et tunc non erit; imo quandocumque gratia non inest annihilatur: annihilare convenit soli Deo; ergo per actionem solius Dei potest anima esse non grata Deo;

(*a*) Ed. Ven. ab alio.

(1) Solvuntur ad n. 905.

ergo eodem modo potest esse causa peccati; quia non videtur magis esse ratio mali in peccato quam in privatione gratiae (1).

d) Praeterea, Deus est causa *poenae;* ergo et *peccati.* — *Probatio consequentiae:* quia poena ita est per se malum sicut culpa; imo magis per se malum, ut videtur; quia poena opponitur bono *naturae,* culpa opponitur bono *moris:* bonum naturae est per *prius* bonum quam bonum moris. — *Antecedens* patet per August., I. *Retract.* c. 25: *Omnis poena iusta est,* etc. (2).

867. — **In oppositum**: — *a)* Est August. super illud Ioan., *Sine ipso factum est nihil: Per Verbum non est factum peccatum.*

b) Praeterea, quod non possit esse causa actus *substracti peccato,* probatur; quia tunc faceret contra suam prohibitionem; prohibuit enim Adae comedere: nec aliqua delectatio in actu est peccatum, nisi quia prohibetur; ergo si fecisset illum actum positivum, fecisset immediate contra suam prohibitionem: quod videtur esse *duplicitatis* (3).

c) Praeterea, quidquid Deus facit, propter se facit: *Omnia enim propter seipsum operatus est* Altissimus (4), et ex charitate perfectissima, quae ipse est, facit; ergo eius actus est ordinatissimus, tam ex fine quam ex principio operativo; si ergo ille est actus inordinatus a voluntate creata peccante, idem actus videtur ordinatus et inordinatus: quod videtur impossibile (5).

d) Item, liberum arbitrium non errat quando in agendo concordat suae regulae: regula eius in agendo est voluntas divina; ergo si Deus vult illud quod liberum arbitrium *peccans* vult, tunc illud liberum arbitrium quando peccat non peccat (6).

868. (3) — **Ordo tractandorum praefigitur.** — Istae quaestiones, licet secundum Magistrum pertineant ad *diversas distinctiones,* tamen sunt connexae solutiones earum; propter quam connexionem possunt hoc modo simul quaeri. Et inter istas primo solvenda est *secunda* [n. 859], quia eius solutio habet locum in aliis.

---

(1) Vid. solutionem ad n. 903 *d.* (2) Vid. solutionem ad n. 903 *c.* 907 seqq. (3) Vid. n. 905 *b.* 906 *a.* (4) *Prov.* c. XVI. v. 4. (5) Vid. n. 906 *b.* (6) Vid. n. 906 *c.*

Articulus II.

SOLVITUR QUAESTIO: « UTRUM PECCATUM SIT PER SE CORRUPTIO BONI? »

869. — Ostenditur peccatum esse formaliter privationem boni. — Et licet ibi possit praefigi quid dicatur per nomen *peccati*, non probando, quia ante omnem quaestionem de aliquo oportet istam praecognitionem habere, *quid* scilicet dicitur per *nomen*, tamen quod *peccatum* sit *formaliter privatio boni*, ostenditur per *auctoritates* adductas *in oppositum* [n. 861] et per *rationem* talem: — Quia agens inferius tenetur in agendo conformare se agenti superiori; quia si in potestate eius sit se conformare illi * et non conformare *, non conformari illi est peccatum. Ideo loquendo de peccato, sive contra legem divinam sive contra legem humanam, aliquid dicitur *peccatum* quia peccans potuit concordari legi superioris *agentis*, et discordavit. Iste igitur *actus*, qui est in potestate discordantis, et per hoc *voluntarius*, non est *formaliter peccatum*, quia si ille esset concors regulae superiori non esset peccatum; ergo in illo actu praecisa ratio peccati est *privatio* illius concordiae.

870. — Triplex aliorum sententia circa bonum quo peccatum privat. — Ex hoc ulterius potest inferri *cuius boni* peccatum est formaliter privatio. — *a)* Ponitur quod illius boni *in quo est*, quia illi nocet, sicut argutum est per August. XII. *De Civit.* c. 6. [n. 860 *c*]. — *b) Alio* enim *modo* ponitur quod boni *supernaturalis,* scilicet *gratiae,* peccatum est privatio. — *c) Tertio modo* ponitur quod est privatio *habituum acquisitorum*, quibus repugnant actus virtualiter mali: sicut habitus generatus ex actibus formaliter malis repugnat formaliter habitibus virtuosis.

871. (4) — Ostenditur peccatum non esse formaliter privationem illius boni in quo est. — *Contra primum* istorum modorum [n. 870 *a*]: — *a)* * Primo * arguitur, quia cum illud bonum *in quo* est peccatum sit *finitum*, per ablationem alicuius finiti boni ab eo aliquoties factam *totaliter* posset consumi.

Et *si dicatur* quod ista ablatio fiat secundum partes *eiusdem proportionis,* ergo fit processus in infinitum; *contra:*

secundum malum potest esse aequale primo in malitia vel maius eo; ergo corrumpit partem eiusdem quantitatis vel maiorem; igitur sic procedendo in peccatis aequalibus vel maioribus, sequitur quod natura tandem *totaliter consumetur* (1).

b) Secundo, quia natura intellectualis a solo Deo est creabilis, et ex hoc simpliciter est incorruptibilis respectu creaturae, ita quod nulla creatura potest eam destruere; ergo peccans per actum suum non potest aliquid *de natura* sua destruere, cum illud esset eiusdem rationis cum tota natura quantum ad *incorruptibilitatem*, quia incorruptibile non componitur ex corruptibilibus.

c) Praeterea, quod repugnat effectui formaliter non destruit causam *non necessariam* istius effectus: peccatum dicit formaliter deformitatem et obliquitatem repugnantem rectitudini in actu; igitur non destruit causam non necessariam istius rectitudinis: voluntas est causa huius rectitudinis non necessaria: *tum* quia non necessario causat actum suum, sed contingenter: *tum* etiam quia si causat actum, non necessario causat eum *rectum*. — *Probatio maioris* * istius *: quia causa contingens respectu alicuius potest esse, et non causare; ergo propter non esse istius (*a*) causati non oportet causam destrui. — Patet per oppositum in *simili;* ideo enim alterans inducens aliquid repugnans qualitati corrumpit formam substantialem, quia ipsam necessario concomitatur qualitas talis. — Igitur quod est praecise corruptivum alicuius contingenter concomitantis non potest corrumpere illud quod sic contingenter concomitatur.

(5) *d)* (Praeterea, tunc peccata (*b*)) non differrent specie; quia sunt privationes unius boni: et (*c*) privationes non habent distinctionem specificam nisi ab habitibus.

872. — **Neque privationem gratiae.** — Eadem argumenta aliqua probant quod peccatum non est formaliter privatio seu corruptio *gratiae* [n. 870 *b*], licet hoc non probet *primum* [n. 871 *a*], quia per *primum* peccatum mortale *gratia* tollitur *totaliter*.

a) Tamen aliud est hic speciale contra hoc, scilicet: quod *secundum* peccatum non erit *peccatum*, quia *nihil* corrum-

---

(*a*) Wadd. addit: peccati.
(*b*) Deest in Ed. Ven.
(*c*) Ed. Ven quia.
(1) Vid. n. 904 *d*.

peret; quia peccatum natum est per se corrumpere, et *gratia* non inest, quae corrumpatur.

b) Secundum [n. 871 *b*] concludit hic; quia gratia est a *solo Deo* per creationem, et ab eo solo conservatur, et quando destruitur annihilatur, quia cuius productio est creatio, eius destructio est annihilatio.

c) Tertia etiam ratio [n. 871 *c*] hic concludit; quia gratia est causa *contingens* respectu rectitudinis in actu.

d) Quarta [n. 871 *d*] similiter, quia peccata mortalia essent eiusdem rationis in formali ratione *privationis.*

873. — **Neque privationem habituum acquisitorum.** — Eadem etiam argumenta (aliqua (*a*)) concludunt contra iustitiam sive *virtutem acquisitam* [n. 870 *c*]; quia licet illud non semper remaneat *incorruptibile,* sicut *natura,* nec per *unicum* peccatum mortale corrumpitur, sicut *gratia,* non tamen est peccatum mortale per se privatio eius; quia potest stare tam in isto peccante mortaliter quam in illo non peccante (*b*): puta si iste habuit iustitiam 9 graduum, et alter 10 graduum, et iste habens iustitiam 10 graduum peccat mortaliter, ponamus quod corrumpitur in eo gradus 10; ergo adhuc habet iustitiam (*c*) aequalem illi qui non peccavit mortaliter; igitur si alter peccasset mortaliter simili peccato, illud peccatum in eo non repugnasset suae iustitiae 9 graduum, et ita non corrupisset (aeque (*a*)) eam.

Tertium * argumentum * [n. 871 *c*] concludit hic, quia quicumque talis habitus est tantum causa *contingens* respectu actus peccati.

874. (6) — **Sed privationem rectitudinis actualis quae deberet inesse actui.** — Concedo igitur iuxta *solutionem quaestionis* praemissam [n. 869] quod *peccatum* est *corruptio rectitudinis in actu secundo;* non autem *naturalis,* nec cuiuscumque *habitualis.* — Sed non intelligo de corruptione quae est mutatio (de *esse* ad *non esse* (*a*)); potest enim peccatum manere post (*d*) talem mutationem iustitiae ab esse in non esse; sed intelligo corruptionem *formaliter:* sicut privatio dicitur for-

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(*b*) Wadd.: quam in illo non peccante. — Et si dicis de illo, contra, intensius potest esse in illo peccante mortaliter quam in illo non peccante: puta...

(*c*) Ed. Ven. gratiam.

(*d*) Ed. Ven. praeter.

maliter corruptio sui habitus; hoc enim modo peccatum est *formaliter corruptio rectitudinis in actu secundo*, quae opponitur illi rectitudini ut privatio habitui: non quidem rectitudini quae *inest*, quia tunc * duo * opposita simul inessent, nec quae *prius infuit* illi actui, quia actus non manet, ut possit alterari ab opposito in oppositum, * sed * quae *deberet inesse*; voluntas enim libera *debitrix* est ut omnem actum suum eliciat *conformiter regulae superiori*, scilicet secundum divinum praeceptum; et ideo quando agit *discorditer* ab illa regula caret iustitia actuali debita, * hoc est * (*a*) iustitia quae *deberet inesse* actui, et non inest; et haec carentia in quantum est actus voluntatis deficientis, sicut dicetur in *alia solutione* [n. 898], est formaliter *peccatum actuale.*

875. (7) — **Quod auctoritatibus confirmatur.** — Istud patet per *auctoritates: — a)* Primo per August. lib. *De Duabus Animabus* (1): *Peccatum est voluntas consequendi vel retinendi quod iustitia vetat, et a quo liberum est abstinere;* hoc est dictum breviter: *peccatum* est *velle vetitum;* ita quod ipsa *voluntas* est ibi *materialis,* et pro tanto totum imputatur voluntati, quia totum est in *potestate* eius. *Vetitum* autem vel prohibitum est ibi *formale,* quod significat *discordiam a regula superiori.*

b) Similiter Ambros. in lib. *De Paradiso,* et ponitur in littera [pag. 792]: *Peccatum* est *coelestium transgressio mandatorum,* etc.

c) Huic etiam consonat quod dicit August. *De Civit.* XII. c. 8: *In eo,* inquit, *fit mala voluntas, quod si nollet, non fieret; et ideo non necessarios, sed voluntarios defectus iusta consequitur poena. Deficit* (*b*) *enim non ad mala, sed male, id est, non ad malas naturas, sed ideo male, quia contra ordinem naturarum ab eo quod summe est ad illud quod minus est,* etc. Quaere eum ibi. Quasi diceret: iste *actus positivus volendi* creaturam non est *formaliter peccatum,* sed *carentia debiti ordinis* in actu illo, quo illud debet amari propter summum bonum; a quo ordine deficit voluntas quiescens in bono creato, et iste defectus est *formaliter peccatum.*

(*a*) Wadd. caret iustitia actuali debita. Haec est.

(*b*) Apud Migne: *Deficitur.*

(1) Cap. 11.

876. — Et ratione. — Cum istis auctoritatibus consonat *ratio;* quia omne peccatum est *iniustitia* formaliter, et *tale* peccatum *talis* iniustitia, et per consequens *privatio talis iustitiae;* ergo *peccatum actuale* est formaliter *iniustitia actualis;* ergo et *privatio iustitiae actualis,* scilicet iustitiae quae *deberet esse in actu.*

877. (8) — Proponuntur tres quaestiunculae de peccato. — Ex ista solutione patet solutio ad illas quaestiones (*a*) de *peccato:* — *a)* Primo, utrum magis per se sit de ratione peccati *aversio* quam *conversio?* — *b)* Secundo, quomodo possent peccata mortalia *distingui specie,* si formalis ratio est in *aversione?* — *c)* Tertio, quomodo unum potest esse *alio gravius,* si sint aversiones ab *eodem bono?;* non enim videtur *privatio* pura recipere *magis* et *minus,* secundum Anselm. *De Concep. Virg.* c. 24.

878. — Explicatur qualiter peccatum sit aversio a fine ultimo. — Ad *primum* dico: — *a)* Quod *aversio a fine ultimo* potest intelligi dupliciter: vel *formaliter,* vel *virtualiter.* — Formaliter *contrarie* vel *negative,* sic quod voluntas *nolit* illum *finem,* et tale nolle est *odire:* vel non *velit cum deberet velle,* et tale *non velle* est omittere illud praeceptum: *Diliges Dominum Deum tuum* (1). — *Virtualiter,* sic quod quando aliquid est *necessarium* ad consequendum finem ultimum voluntas *aversa ab illo* in hoc *virtualiter a fine avertitur:* sicut intellectus negans conclusionem *virtualiter avertitur* a *principio.*

b) Prima aversio secundum se est *eiusdem rationis;* nec includitur formaliter in quolibet peccato; est enim odium Dei *speciale* peccatum, et omissio istius praecepti, *Diliges Dominum,* etc., est *aliud speciale* peccatum.

c) Secundo modo aversio est *communis omni peccato mortali,* quia in omni tali peccato mortali voluntas inordinate se habet respectu alicuius *necessarii* ad finem. — Unde autem est illud necessarium? — Dico quod a voluntate divina praecipiente illud observari: *Si vis ad vitam ingredi* (2); non ab alio syllogismo practico; hic enim non oportet quaerere *moralem doctrinam* Philosophorum, sed *praecepta Dei* in Scri-

(*a*) Ed. Ven. illam quaestionem.

(1) *Deut.* c. VI. v. 5; *Matth.* c. XXII. v. 37.

(2) *Matth.* c. XIX v. 17.

ptura. Huiusmodi aversio a Deo est essentialis ratio peccati cuiuscumque; sicut enim formalis ratio rectitudinis est propria virtus in actu finis circa ens ad finem, sic et carentia rectitudinis talis est carentia propriae virtutis a fine, quia propria aversio formalis ab eo quod est necessarium ad finem. Et hoc modo nihil aliud est *aversio* nisi *inordinatio voluntatis* circa aliquid *ordinatum ad finem*, ex praecepto divino, circa quod deberet ordinari.

879. (9) — **Explicatur quomodo peccata mortalia distinguantur specie.** — Ex hoc patet *secundum* [n. 877 *b*]: — *a)* Quia cum *privationes* distinguantur *specie* ex distinctione *habituum specifica*, et *numero* ex distinctione *habituum numerali*, peccata, quae sunt privationes quaedam, scilicet *rectitudinum* quae deberent inesse *actibus*, *distinguuntur formaliter ex distinctione* talium *rectitudinum:* ut quando debent haberi diversae rectitudines *specie*, sunt carentiae *diversae specie;* et ita non per conversiones ad *obiecta*, quae non sunt *mala* nisi *materialiter*, distinguuntur ipsa peccata, sed *formalis* ratio in eis distinguitur in comparatione ad *rectitudinem* aliam et aliam *specie*, quae deberet inesse.

b) Ita etiam possunt plura peccata *eiusdem speciei* inesse quae privant plures rectitudines, quae deberent inesse in diversis *actibus* succedentibus (*a*).

880. — **Explicatur quomodo unum peccatum potest esse gravius alio.** — Ad *tertium* [n. 877 *c*] etiam patet: — *a)* Quia illud peccatum est *gravius* ex *genere* quod opponitur *rectitudini meliori:* illa autem est melior quae est *fini immediatior*, caeteris paribus. — Hoc patet per *simile* in *principio* et *conclusione;* ille enim error est maior qui magis redundat in principiis, sive quo negatur conclusio *verior* et principio propinquior.

b) Loquendo autem in *eodem genere* peccati mortalis, illud est *gravius* in quo voluntas *maiori libidine* peccat; quia quanto magis conatur, tanto perfectiorem actum causaret, et tenetur illi dare rectitudinem proportionalem, si est capax rectitudinis, vel magis cavere se ab illo, si non sit capax rectitudinis, quam ab alio actu minus repugnante, et ita * hoc * (*b*) omittendo *magis* peccat.

(*a*) Ed. Ven. successivis. (*b*) Wadd. illud.

c) Huius *exemplum* est si intellectus errans circa unam conclusionem habeat obiectum *magis necessarium* quam errans circa aliam conclusionem; error iste peior est, pro quanto actus verus oppositus deberet esse perfectior.

881. (10) — **Corollarium.** — Ex isto etiam faciliter apparet quod si peccata possent in infinitum continuari, nihil sequeretur inconveniens, quia quodlibet infinitum bonum corrumperet, non corruptione quae est *transmutatio*, sed formaliter corruptione quae est *privatio*, et hoc non boni quod *infuit*, sed quod *deberet inesse.* Infinita autem bona, hoc est infiniti actus recti, sunt debiti a voluntate, si in infinitum conservetur; et ideo absque diminutione voluntatis et cuiuscumque actus primi in ea possunt infinita talia bona privari.

882. — **Solvuntur obiectiones adductae ad probandum peccatum esse formaliter privationem naturae vel gratiae.** — Et *si obiicitur* contra istam *viam* pro aliis duabus, quae ponunt *naturam* corrumpi vel *gratiam* [n. 870]: quod *natura*, probatur per illud *Luc.* X. v. 30, *Plagis impositis,* etc. Glossa: *Peccatum vulnerat in naturalibus:* quod non esset verum si nihil auferret a perfectione *naturae*, sed tantum prohiberet tales perfectiones ab actu *secundo:* quod *gratia*, probatur, quia per peccatum mortale *destruitur gratia:* quod non esset nisi peccatum esset *formaliter corruptivum gratiae;* alias posset stare cum eo: quod est absurdum:

a) Ad *primum* respondeo quod qui *vulneratur* nullam *partem sui* amittit (*a*), licet continuitas solvatur, et per hoc reddatur minus habilis ad operationes suas, imo privetur bono usu sui; natura enim *integra* manens, secundum Dionys., *De Div. Nom.*, *vulneratur* quando fit inhabilis ad usum rectum, quod fit per crebram carentiam rectitudinis actualis.

b) Ad *secundum* dico quod peccatum non potest *effective* corrumpere gratiam, sed tantum *demeritorie*, ita quod prius voluntas avertit se naturaliter quam Deus cesset naturaliter conservare gratiam: necesse est autem omnem privationem esse alicuius positivi formaliter, cum quo impossibile est ipsam stare; non est igitur peccatum (*b*) *formaliter privatio gratiae*, quam non ex incompossibilitate destruit, sed ut *demeritum.*

(*a*) Ed. Ven. dimittit. (*b*) Ed Ven. addit sive.

883. (11) — **Solvuntur argumenta principalia dist. XXXV.** — Ad *argumenta*. — Ad *primum* [n. 860 *a*] dico quod *dictum, factum, concupitum* accipitur tamquam *materiale;* sed *dictum* et *factum* ut materiale *remotum;* sed *concupitum* dicit materiale *proximum: contra legem Dei* dicit *formale* in peccato.

b) Ad *secundum* [n. 860 *b*] patet [n. 879] quod distinguitur modo *privationum,* sicut privationes possunt distingui.

c) Ad *tertium* [n. 860 *c*] dico quod est *corruptio formaliter,* hoc est privatio illius boni quod inesset actui, nisi ipsa esset, et privatur per ipsam [n. 874]. — Et ad *Augustinum* dico quod nocet illi in alio, non in se auferendo aliquid quod sit de *natura* eius, sed ab eo auferendo aliquam *perfectionem* sibi convenientem, scilicet *iustitiam actualem.*

Et *si obiicitur:* ista iustitia (*a*) non infuit; ergo non potest corrumpi, *patet responsio* ex dictis [n. 874]; sequitur enim quod non corrumpitur corruptione quae est *mutatio* ab *esse* ad *non esse,* sed corrumpitur formaliter per hoc quod eius *privatio* inest, et non ipsa: sicut peccatum originale corrumpit iustitiam originalem quam privat, non tamen *prius inexsistentem;* et ita illam formaliter corrumpit.

Articulus III.

SOLVITUR QUAESTIO: « UTRUM PECCATUM SIT A BONO SICUT A CAUSA? »

884. (12) — **Ostenditur peccatum esse a bono tamquam a causa.** — Ad *aliam quaestionem* [n. 856], qua primo quaerebatur de *causa peccati,* dico quod peccatum, eo modo quo potest habere causam, est a *bono.* — Quod *probatur:* — *a)* Quia nullum est primum malum; alioquin illud in se careret summa perfectione nata sibi convenire (*b*): sed nulli nata est convenire summa perfectio nisi summo bono in natura; igitur summum malum esset summum bonum in natura, et ita Deus, quia nihil aliud a Deo est summum bonum in natura.

(*a*) Ed. Ven. iniustitia.

(*b*) Ed. Ven. summa perfectione sibi conveniente.

b) Et ad hanc haeresim sequuntur multa alia inconvenientia, non tantum contra *fidem*, sed etiam contra *Philosophiam;* quia destruit seipsam et includit contradictionem; quia si ponatur summum malum primum ex aequo ad primum bonum, oportet quod illud sit *necesse esse*, et omnino *independens* et *impartitum:* et tamen ista non conveniunt enti nisi *perfectissimo.*

c) Itaque * igitur * si *malum* habet causam, non potest habere nisi *bonum*, loquendo de primo malo creato.

d) Hoc patet per August. XII. *De Civit.* cap. 6: *Ipsi sibi ipsis videntur fecisse voluntatem malam*, etc.; ubi videtur velle quod propria voluntas sit causa cadendi, immoderate fruendo aliquo bono creato, id est aliquo quod est in potestate ipsius voluntatis, ita quod ipsa voluntas talis, sicut ex se potest frui et non frui, ita *moderate* (*a*) potest frui et non frui aliquo bono sibi conveniente, et ita potest illud peccatum primum esse immediate et primo a sola voluntate.

885. (13) — **Duplex proponitur sententia circa modum quo bonum potest esse causa peccati.** — Sed de *modo* ponendi diversimode dicitur: — *a) Uno modo* quod bonum est causa *per accidens* mali. — Et hoc potest intelligi dupliciter: vel quod *accidentalitas* sit ex parte *causae*, sicut Philosophus loquitur de *causa per accidens* V. *Metaph.* et II. *Physic.*, quod Polycletus est causa statuae *per accidens:* vel ex parte *effectus*, sicut dicitur, *ubi supra*, quod *causae per accidens* sunt *casus* et *fortuna;* ubi non est aliquid accidentaliter coniunctum *causae* per se, quod dicatur *causa per accidens*, sed est aliquid accidentaliter coniunctum *effectui* per se, quod dicitur *effectus per accidens* eiusdem causae, cuius effectus per se est intentus. — *Primo modo dicitur* (*b*) quod voluntas, non quidem unde voluntas, sed unde *defectibilis*, est causa peccati. — Et hoc ulterius reducitur in hoc, quod voluntas ex *nihilo* est.

Et hoc videtur probari per August., *ubi prius*, ubi dicere videtur quod si *quaerat* aliquis *cur eam fecit, inveniet malam voluntatem non ex eo esse incipere quod* (*c*) *facta est, sed ex eo quod de nihilo facta est.*

(*a*) Ed. Ven. immediate.

(*b*) Ed. Ven. addit: « Bonav. d. 44. ar. 1 q. 2 ». Sed est d. 34.

(*c*) Ed. Ven.: quod natura est, sed ex eo quod de nihilo natura facta est.

(14) *b) Aliter ponitur,* ponendo *accidentalitatem* ex parte *effectus:* puta quod voluntas per se intendat *positivum* in effectu, cui *per accidens* coniungitur *deformitas,* et istam deformitatem non per se intendit voluntas, sicut est in *fortuitis,* sicut patet per Dionys. *De Divin. Nom.* cap. 4: *Nemo agit ad malum aspiciens,* et multa similia *ibi.* — Et similes auctoritates inveniuntur apud Philosophum: *Unusquisque talia eligit qualia sibi videntur,* III. *Ethic.*, et ideo virtuosus bona eligit, et quae *sibi* sunt bona *simpliciter* sunt bona.

886. — **Impugnatur I. sententia** (1). — Contra *primam* viam [n. 885 *a*] arguitur sic: — *a)* Aut *defectibilitas* in voluntate est causa peccati *per se,* aut *per accidens.* — Si *per accidens,* ergo frustra ponitur. — Si *per se,* et *defectibilitas* in voluntate est a *Deo* ut a per se efficiente, et quidquid est per se in causato in quantum causatum est *per se* a *causa* eius, * et quidquid est causa causae est causa causati *, igitur *peccatum* esset per se a *Deo.* — *Probatio assumpti,* scilicet quod *defectibilitas* sit a Deo *efficiente:* quia licet defectibilitas consequatur naturam creatam, quia est ex *nihilo,* non tamen est *effective* ex nihilo, quia terminus *a quo* non dat effectui producto aliquam proprietatem sui; igitur defectibilitatem habet talis natura ab *ipso Deo,* sicut ab ipso efficiente.
(15) *b)* Si *dicatur* quod voluntas *defectibilis* est causa *per accidens* peccati *propinquior* quam voluntas *absolute,* sicut, secundum Philos. V. *Metaph.* cap. *De Causa,* ordo est in causis *per accidens,* propinquior enim est *Polycletus* quam *album* respectu statuae, *contra* hoc arguitur primo: quia *voluntas* creata videtur esse *convertibiliter* causa respectu peccati, licet *contingens: defectibilitas* autem, quae convenit alicui in quantum ex *nihilo,* non est *convertibilis*; ergo magis proprie causa respectu peccati est *voluntas talis* quam voluntas *defectibilis.*

c) Confirmatur ratio, quia idem sub eadem ratione propria est proprium subiectum *privationis* et *habitus;* et etiam in causa *libera,* quae potest in opposita, idem sub eadem ratione propria est causa *oppositorum,* licet unius *per se,* et alterius contingenter et *per accidens,* vel amborum contingenter: sed voluntas ut voluntas est subiectum proprium et causa propria *bonae* volitionis; ergo et *malae.*

(1) Cfr. n. 898.

d) Confirmatur iterum ratio, quia si voluntas in quantum *defectibilis* peccat, ita quod *defectibilitas* sit *per se* ratio vel *proxima* (*a*) *ratio* peccandi, licet *per accidens* (*b*), sequitur quod in quantum *defectibilis* non potest bene velle, et ita si peccat, non peccat, quia nullus peccat in eo quod *omnino vitare non potest.*

(16) *e)* Praeterea, non potest poni defectus *actualis* esse causam *per accidens;* quia tunc ante primum defectum voluntatis esset defectus; igitur tantum *potentialis;* sed non *alterius rationis* ab illo *actuali* qui inerit, quia iste defectus potentialis non est proxima causa *per accidens* respectu actualis defectus *alterius rationis;* igitur erit idem defectus ut potentialis respectu (*c*) suae causae potentialis *per accidens.*

(17) *f) Respondetur* quod non est * idem * *defectus potentialis,* sed *potentialitas* ad deficiendum, et ita non sunt eadem, sicut nec est idem *albedo* in *potentia* et *potentialitas* in superficie ad *albedinem.* — *Contra:* aut ista potentialitas in voluntate est *activa,* aut *passiva.* — Non *passiva,* quia voluntas in quantum passiva non comparatur ad *malum* ut *causa,* sed ut *subiectum.* — Si *activa,* cum illa non sit nisi *libertas* ei concreata, igitur redit propositum, quod *libertas* talis propria voluntati erit causa *per accidens* peccati: sed tantum valet dicere *voluntatem* istam esse causam per accidens peccati sicut dicere *libertatem* eius esse proximam rationem causae per accidens peccati.

887. — Impugnatur II. sententia (1). — Contra *secundam viam* [n. 885 *b*] arguitur sic: — *a)* Quia tunc peccatum videretur esse *casuale:* sed *casuale* non est *peccatum.*

b) Praeterea, si tantum *per accidens* est voluntas causa peccati, quia praecise vult illud *positivum,* ad quod sequitur ista deformitas, et Deus per se vult illud positivum, ad quod sequitur ista deformitas, igitur non magis sequitur quod voluntas *creata* peccet quam *divina.*

888. (18) — Proponitur III. sententia circa modum quo bonum potest esse causa peccati. — *Tertio modo* ponitur quod peccatum non habet causam *efficientem,* sed *deficientem;* et sic

(*a*) Ed. Ven. propria. (*b*) Ed. Ven. addit: propria.
(*c*) Ed. Ven. ratione.
(1) Cfr. nn. 890 et 898.

habet *voluntatem* pro causa *deficiente*, non efficiente. — Quod *confirmatur* per August. XII. *De Civit.* c. 7: *Nemo quaerat efficientem causam malae voluntatis. Non enim est efficiens, sed deficiens, quia nec illa effectio, sed defectio; deficere namque ab illo quod summe est ad id quod minus est, hoc est incipere habere malam voluntatem. Causas porro istarum defectionum, cum efficientes non sint, ut dixi, sed deficientes, velle invenire tale est ac si velit quisquam videre tenebras, vel audire silentium.* Et in fine: *Cum in quantum deficiunt male faciunt, et quid faciunt, nisi vana, quae causae deficientes habent?* Et idem ibidem, c. 9. in princ.: *Nec talem voluntatem facit nisi defectio, qua deseritur Deus, cuius etiam defectionis causa deficit.*

889. — Impugnatur (1). — *Contra istud:* — *a)* Quia tunc sequitur quod Deus sit causa peccati sicut voluntas creata; hic enim *deficere* est *non efficere,* sicut Philos. dicit V. *Metaph.*, quod quemadmodum nautae praesentia est causa salutis navis, sic eius absentia est causa periclitationis illius, et utrumque est in *eodem genere causae.* Ita igitur non efficere rectitudinem quae deberet effici est quasi causare effective vel defective peccatum: sed hoc ita convenit Deo sicut voluntati creatae. — Quod probo dupliciter: *primo* quia Deus non *necessario* causat vel dat rectitudinem actui, quia nihil aliud a se necessario causat [Vid. Lib. I. nn. 689 seqq.], et ita potest non dare; igitur potest esse causa *defectiva* respectu peccati, id est non efficiens *positivum* quod excluderet peccatum: *secundo* quia prius naturaliter causaret totam istam rectitudinem, si inesset, quam voluntas creata; causa enim naturaliter prior prius naturaliter causat; igitur quando non inest Deus per prius non causat quam voluntas creata non causat, et ita voluntas creata ideo deficit quia Deus deficit, id est *non efficit* aliquid causando.

b) Haec ratio excludit quamdam responsionem quae posset fieri ad *primam rationem:* quia Deus non deficit cum non causat, nisi prius *demereatur* voluntas creata. — *Istud* non probat nisi quod non est *prima* non causatio ex parte Dei.

(19) *c)* Et *si dicatur*, secundum Anselm., *De Casu diaboli.* c. 3., quod licet Deus dederit, tamen Angelus non accepit, non tamen

(1) Cfr. nn. 890 et 898.

quia Deus non dedit, ideo Angelus non accepit, sed e converso, ita hic, *contra:* accipio tempus in quo voluntas peccat, et divido in duo instantia naturae, A et B. In A comparatur Deus ad voluntatem ut causa prior; in B voluntas comparatur ad se ut causa posterior. Tunc quaero: aut in A Deus causat rectitudinem, et sequitur voluntas etiam causat in B illam, alioquin si voluntas causaret in B peccatum, oppositum rectitudini esset simul in voluntate, et per consequens simul erunt in voluntate illud peccatum et rectitudo sibi opposita; igitur oportet dicere quod Deus non causat rectitudinem, et per consequens quod voluntas in B non causat. Hoc enim praeexigit *naturaliter* Deum in A non causare.

d) Praeterea, in causis *praecisis si negatio est causa negationis, et affirmatio affirmationis:* Deum causare * rectitudinem est *praecisa* causa eius quod est voluntatem creatam causare rectitudinem in suo ordine causandi * (*a*); igitur ibi negatio est causa negationis. — *Maior* patet I. *Poster.* de *habere pulmonem* et *respirare.*

ARTICULUS IV.

SOLVITUR QUAESTIO: « UTRUM VOLUNTAS SIT CAUSA TOTALIS SUI ACTUS? »

890. (¹) — Proponitur quaestio (1). — Ex his *tribus* viis [nn. 885 et 888], si bene intelligantur, potest colligi una *solutio* de *modo* quo *voluntas* est *causa peccati.* — Tamen, quia istud est solutio *quartae quaestionis* [n. 865], *an* scilicet *Deus sit causa peccati,* dependet ex cognitione *activitatis* voluntatis creatae respectu sui actus, ideo *circa secundum* quaesitum [n. 865] quaero sine argumentis:

Utrum voluntas creata sit totalis causa et immediata sui velle, ita quod Deus respectu illius non habeat aliquam efficientiam immediatam, sed tantum mediatam?

(*a*) Wadd. Deum causare rectitudinem in suo ordine causandi est *praecisa* causa quare voluntas creata causet eam; igitur...

(1) Quam Waddingus seiunctam a quaestione I, sub propria numeratione, ponit.

891. — Adducuntur rationes pro sententia tenente voluntatem esse totalem et immediatam causam suae volitionis [Vid. n. 766]. — Et potest dici quod voluntas est *totalis* causa (et *immediata* (*a*)) respectu suae volitionis. — Quod probatur per *rationes:* — Primo quia aliter ipsa *non esset libera:* — Secundo quia etiam aliter *nihil contingenter causare posset:* — Tertio quia aliter *non posset peccare:* — Quarto quia aliter omnino *nullam actionem habere posset:* — Quinto ex *comparatione eius ad alias causas creatas.*

a) Ex *prima via* arguitur dupliciter: *Primo* sic: nulla potentia habet perfecte in *potestate* sua effectum qui non potest causari ab ea *immediate,* nec ab aliqua causa cuius causatio non est in potestate illius potentiae: causatio autem Dei non est in potestate voluntatis creatae; patet, sicut nec virtus agentis superioris est in potestate inferioris agentis; igitur si Deus necessario *immediate* concurrat ut causa immediata respectu volitionis creatae, voluntas creata non *plene* habet in sua *potestate* illam volitionem. — Propositio *maior* assumpta patet; quia quod habet in potestate sua perfecte effectum, vel potest ex se solo in illud, vel causatio cuiuscumque concurrentis est in potestate eius, scilicet quod illud causat, vel non. — *Exemplum* de intellectu, qui si concurrat ad causandum *volitionem,* secundum *tertiam* [?] *opinionem dist.* 25 huius Lib. [n. 754], non tamen causat nisi voluntate causante, ita quod eius causatio est in *potestate* voluntatis.

(2) *Secundo* arguitur sic: quod ab alio *determinatur* ad aliquid non habet perfecte illud in sua *potestate:* voluntas creata determinatur, ex hypothesi, a voluntate divina ad hoc; ergo. *Minor* probatur, quia aut una voluntas determinat aliam, et non nostra divinam, patet, quia temporale non est causa aeterni; ergo e converso, et habetur propositum: aut neutra aliam, et tunc neutra erit movens mota, nec erit inter istas ordo essentialis; immo si voluntas divina non determinat nostram, sicut arguit *secunda ratio,* posset illa aliquid velle, quod non fieret, propter voluntatem nostram non concordantem.

b) Praeterea ex *secunda via* arguitur sic: illud non est * *contingens* * (*b*) propter habitudinem sui ad aliquam causam,

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(*b*) Wadd. contingenter.

ad cuius eventum causa superior est *determinata,* cuius causae determinationem necessario sequitur determinatio omnium causarum inferiorum. — *Exemplum:* si voluntas mea esset modo determinata ad unam partem de *scribendo cras,* et non esset impedibilis nec mutabilis, non esset meum scribere cras *contingens* ad utrumlibet ex habitudine sui ad manum, quia sicut voluntas est determinata modo ad alteram partem, ita in ipsa virtualiter sunt omnes causae inferiores ad idem. Et similiter ex quo illud determinatum est, ad cuius determinationem effectus determinatus erit, eventus istius effectus non est simpliciter indeterminatus ad utrumque, saltem non est eius esse *contingens* propter potestatem causae inferioris. — Sed si voluntas divina sit causa *immediata* meae volitionis, iam est aliqua causa *determinata* respectu eius; quia voluntas Dei aeternaliter est determinata ad alterum contradictoriorum, et determinationem huius causae necessario concomitatur determinatio voluntatis meae respectu eiusdem, alioquin simul staret *Deum velle* hoc et hoc *non fore;* igitur illud velle non est *contingens* ad utrumlibet propter potestatem voluntatis meae.

(3) *c)* Ex *tertia via* arguitur sic: si Deus sit causa *immediata* volitionis, constat quod erit causa *prior* voluntate; ergo *prius natura* influit ad effectum quam voluntas creata. Accipio ergo illud *signum naturae,* in quo Deus causat velle, in quantum est *prius* illo signo in quo *voluntas creata* agit ad illud velle: aut in illo signo Deus *causat* immediate rectitudinem perfectam in velle, et per consequens voluntas in secundo signo *non peccat,* quia non causat in effectu oppositum istius quod prima causa causat: aut in isto primo signo Deus *non causat* rectitudinem perfectam immediate in velle; et sequitur quod voluntas in secundo signo *non peccat,* quia non potest tunc in velle rectum; in nihil enim potest ipsa in secundo signo nisi illud quod causa prior in primo signo producit: sed non habendo velle rectum si non potest habere rectum, non *peccat;* ergo, etc.

d) Ex *quarta via* arguitur sic: si Deus sit causa istius volitionis, erit *totalis* causa eius, quia *volendo* causabit eam: volendo autem est *totalis* causa perfectioris creaturae, puta Angeli, vel cuiuscumque creaturae de nihilo; ergo si *volendo*

esset causa eius, esset *totaliter* causa eius: sed cum *totali* causa alicuius *nihil* aliud potest causare cum illa in eodem genere causae; igitur voluntas *nullam causalitatem* haberet respectu volitionis suae.

(4) *e)* Ex *quinta via* arguitur sic: si aliqua est *totalis* causa creata respectu sui effectus, hoc maxime concedendum est de *voluntate*, quia ipsa est suprema inter omnes causas activas: sed aliqua *potest* esse *totalis* causa respectu sui effectus; ergo, etc. — *Minor* probatur dupliciter: *primo* quia hoc non repugnat creaturae; licet enim aliquid sit *totalis* causa caloris effectiva, hoc tamen non ponit in eo aliquam *infinitatem*, nec perfectionem repugnantem creaturae; si enim sit causa *univoca*, non oportet quod *excellat* effectum suum in perfectione: si autem est *aequivoca*, non oportet *in infinitum* excellere effectum, sed in aliquo gradu determinato. — *Secundo* probatur *minor*, quia illud est *totalis* causa alicuius quod si esset, omni alio per impossibile circumscripto, *perfecte causaret* illud: sed subiectum, si esset, omni alio circumscripto per impossibile, adhuc causaret suam propriam passionem; ergo subiectum est totalis causa suae passionis.

Ex hac *minori* dupliciter probata infertur *conclusio:* quod voluntas potest esse *totalis* causa respectu suae volitionis. — Et ultra, cum praeter *totalem* causam nihil aliud causet in eodem genere causae, alioquin idem bis causaretur, vel causaretur ab aliquo, sine quo nihil minus esset, et sic sequitur quod Deus *immediate* non causabit istam volitionem.

892. (5) — **Auctoritates pro eadem sententia.** — Per *auctoritates* probatur propositum. — *a)* Primo per illud *Eccli.* XV. v. 14 seqq.: *Deus initio constituit hominem, et reliquit eum in manu consilii sui, et adiecit mandata, et praecepta eius: Si volueris mandata servare, conservabunt te: Apposuit enim ante te ignem et aquam; ad quod volueris porrige manum. Ante hominem bonum et malum, vita et mors; quod placuerit ei dabitur ei.*

b) August. etiam VII. *De Civit.* c. 30: *Sic Deus res quas condidit administrat, ut eas agere proprios motus sinat.*

c) Anselm. etiam *De Concordia,* dicit: *Deus facit omnes actiones et omnes motus, quia ipse facit res a quibus et in quibus et ex quibus fiunt, et nulla res habet ullam pote-*

statem volendi aut faciendi, nisi ipso dante. — Ibidem etiam *parte II: Non ea Deus qua praedestinat facit voluntate cogendo, aut voluntati resistendo, sed in suo esse dimittendo.*

d) Ad hoc etiam Comment. IX. *Metaph.* com. 7, super illud, *Ergo possibile est ut aliquid habeat potentiam,* ubi dicit sic: *Moderni ponunt unum agens omnia entia causare sine medio, scilicet Deum, et convenit illis dicere ut nullum ens habet propriam actionem naturaliter, et cum entia non habuerint actiones proprias, non habebunt essentias proprias, sive potentias. Actiones enim non distinguuntur nisi per essentias diversas, et ista opinio est valde extranea a natura hominis* etc.

893. (6) — Corollarium. — Si haec *via* esset vera, posset secundum eam faciliter assignari quomodo *Deus non sit causa peccati;* loquendo enim sive de *materiali* sive *de formali* in peccato, totum esset causatum a voluntate sicut a *totali* causa, et ita nullo modo a Deo, nisi *mediate,* quia Deus produxit voluntatem talem quae posset sic et sic velle.

894. — Obiectio duplex contra praefatam sententiam. — Sed *contra istam viam* obiicitur: — *a)* Quia ista via non salvaret Deum esse causam *meriti,* cum meritum sit ita *liberum* sicut peccatum.

b) Et similiter non salvaret *ordinem essentialem* causarum; quia secundum primam propositionem *De Causis, omnis causa primaria,* etc.: secundum istam viam causa primaria non influeret in effectum, nisi quia produxit causam istam.

895. — Solutio. — *a)* Ad *primum* istorum potest dici quod Deus aliquo modo est causa meriti, quo modo non est causa peccati; quia *immediate* causat in anima gratiam vel charitatem, quae per modum *naturae* inclinat ad merendum. Et quandocumque forma activa per modum *naturae* est ab aliquo agente, etiam *actio* formae illius est ab eo. — Et ex hoc etiam pateret quomodo effectus aliarum causarum aliter essent a Deo quam effectus *voluntatis;* quia istae causae *determinatae* acceperunt inclinationem a Deo et necessitatem ad tales effectus; non sic voluntas.

(7) *b)* Ad *secundum* diceretur quia licet sit aliquando ordo causarum *principalium* et *minus principalium,* quarum *neutra movet* aliam, sicut se habent obiectum et potentia cognitiva

respectu actus cognoscendi, ex *dist.* 3. I. Libri [n. 493 seqq.]; aliquando autem sit ordo, ita quod *principale movet* minus principale, vel ad actum *secundum* vel *primum*, ita tamen quod si istae duae causae sint *partiales* et integrent per se unam causam totalem, sicut manus et baculus respectu motus pilae, vel sicut Sol et pater respectu filii, tamen in causis *totalibus* respectu suorum effectuum immediatorum potest etiam esse ordo *essentialis*, ita quod causa secunda sit causa totalis immediata respectu sui effectus, sicut causa prima respectu sui effectus, et tamen essentialiter sit secunda, quia secundum suam *causationem*, sicut secundum suum *esse*, essentialiter dependet a prima, non tamen ita quod ista dependentia sit immediata effectus sui ad ipsam et ad causam priorem.

Et cum dicit illa propositio quod *causa prima plus causat*, verum est, quia causat secundam.

Exemplum huius poni posset in causis essentialiter ordinatis alio modo causandi; si enim ponamus plures materias ordinatas in composito respectu ultimae formae, non quaelibet istarum materiat respectu ultimae formae, ita quod quaelibet earum perficiatur ab ultima forma, sed solum ultima (*a*) materia. Quaecumque (autem prior sit (*b*)) perficietur ab aliqua forma priore, quae constituit *materiale* respectu posterioris.

896. ([8]). — **Praefata sententia impugnatur** (1). — *Contra istam opinionem* arguitur dupliciter: — Primo, quia ex ipsa sequitur quod Deus *non sit* naturaliter *praescius futurorum:* — Secundo quod *non sit omnipotens.*

a) Probatio primae consequentiae: quia non habet scientiam de futuris contingentibus, nisi quia certitudinaliter novit determinationem voluntatis suae respectu eorum ad quae voluntas sua est immutabilis et inimpedibilis: sed si voluntas creata est *totalis* causa respectu sui velle, et ipsa *contingenter* se habet ad illud velle, ergo quantumcumque voluntas divina ponatur determinata ad unam partem eorum quae dependent a voluntate creata, poterit voluntas creata aliter velle, et ita non sequitur certitudo ex cognitione determinationis voluntatis divinae.

(*a*) Ed. Ven. prima. (*b*) Deest in Ed. Ven.

(1) Cfr. Lib. I. dist. 39 per tot.

b) Probatio secundae consequentiae tripliciter: — Primo quia quidquid vult *Omnipotens* hoc fit: sed si velit volitionem meam fore, et ista est in potestate voluntatis meae ut *totalis* causae contingenter se habentis ad illud, ergo ipsa potest determinari ex se ad unam partem vel ad aliam indifferenter, et ita potest non fieri illud aliud ad quod voluntas divina eam determinavit. — *Secundo* quia voluntas divina non potest impedire (*a*) voluntatem meam, nisi violentando eam; si enim ex se determinetur ad unam partem, ex quo determinata est ad unum, non potest impediri, nisi violenter: sed voluntatem violentari includit contradictionem; igitur Deus non potest volitum a voluntate mea impedire. — *Tertio* quia voluntas *Omnipotentis* (*b*) producit volitum in esse pro tunc pro quando vult illud esse; non enim est alius actus voluntatis divinae respectu Angeli, vel alicuius alterius creati, quo producitur in esse: sed si voluntas mea est totalis causa huius volitionis, illa voluntas nullo modo producit istam volitionem in esse.

897. (9) — **Corollarium.** — Propter igitur istas duas rationes, de *omnipotentia* et *omniscientia* Dei, non tenendo istam viam, restat inquirere qualiter peccatum possit esse a *voluntate creata*, quoad *primam quaestionem* [n. 856], et quomodo *non a Deo*, quoad *quaestionem quartam* [n. 865].

898. — **Ostenditur formale peccati non habere causam efficientem, sed deficientem.** — Quantum ad *primum* dico quod ex illis tribus viis, *duabus* scilicet quae ponunt causam *per accidens* respectu mali [n. 885], et *tertia* [n. 888] quae ponit respectu eius causam *deficientem*, potest colligi una solutio integralis talis: *a)* In peccato mortali concurrunt duo actus, scilicet *positivus* ut *materiale* et *privatio iustitiae debitae* ut *formale.*

b) Respectu huius *privationis* nulla est causa efficiens, sed tantum *deficiens*, secundum *tertiam* viam [n. 888]; voluntas enim, quae est debitrix dandi rectitudinem suo actui, et non dat, *deficiendo* peccat; * nam formaliter peccare est * (*c*)

(*a*) Ed. Ven. et ita non potest fieri illud quod voluntas divina, quia non potest impedire...

(*b*) Ed. Ven. omnipotens.

(*c*) Wadd. hoc est ergo formaliter peccare, scilicet....

causam huiusmodi liberam non dare debitam rectitudinem suo actui, quam tunc posset dare.

c) Ex hoc apparet illa via de *causa per accidens* [n. 885 *a*]; licet enim ista causa non causet *formaliter* quod est in peccato efficiendo, sed *deficiendo,* causat tamen *efficiendo* aliquod *positivum,* cui annexus est iste defectus *deficiendo* causatus. (10) *d)* Et ita stant auctoritates Dionysii de *accidentalitate* ex parte *effectus* [n. 885 *b*].

e) Est etiam *accidentalitas* ex parte *causae,* non *proprie,* sicut *album* dicitur esse causa *aedificandi* accidentaliter, et universaliter omne quod accidit causae per se, ita quod facit *unum per accidens* cum ea, sed *extendendo accidens* ad quodlibet quod est *extra per se rationem* alicuius, quomodo *differentia* dicitur accidere *generi;* hoc enim modo illud quo voluntas *nostra* specifice est *haec* voluntas *accidit* voluntati (in communi (*a*)), quia voluntas in communi est perfectio simpliciter, propter quod ponitur formaliter in Deo. — Et voluntas sub ista ratione non est proxima causa, etiam contingens, respectu *peccati;* quia tunc quodlibet inferius sub ipsa haberet talem rationem causalitatis, et ita voluntas divina. Sed voluntas contracta per differentiam aliquam ad voluntatem *creatam,* quam circumloquimur per hoc quod est *limitatum,* est proxima causa *defectiva,* et per hoc causa *per accidens,* respectu peccati, et ideo accidentaliter etiam ex parte causae, accipiendo voluntatem in communi pro causa, quia pro quanto intelligitur ista differentia superaddi accidit sibi per accidens esse *causae* respectu peccati: sicut si diceretur quod *animal* non est *per se* causa *intelligendi,* sed *per accidens,* quia animal perfectissimum intelligit: non quod *perfectissimum* sit propria ratio intelligendi, quia animali simpliciter accidit; sed (*b*) *rationale,* quod animali accidit ut differentia generi; quod *rationale* circumloquimur per hoc quod est *perfectissimum.* — Ita in proposito illam differentiam specificam, qua voluntas in communi contrahitur ad voluntatem *creatam,* quae contractio vel differentia nos modo latet, circumloquimur per hoc quod est esse *limitatum* vel *defectibile* vel *ex nihilo;* et isti toti attribuuntur actus isti tamquam causae magis propriae

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(*b*) Ed. Ven. secundum.

quam *voluntati de se;* quod verum est si intelligatur de hoc contracto, scilicet de ista voluntate in specie; ei enim convenit non tantum *per accidens,* sicut voluntati in communi, sed quasi causae propinquae, ita quod cuilibet tali voluntati potest convenire, et nulli alii. — Et hoc modo debet intelligi prima opinio de *defectibilitate* voluntatis [n. 885 *a*].

ARTICULUS V.

SOLVITUR QUAESTIO: «UTRUM PECCATUM POSSIT ESSE A DEO»?

899. (11) — **Adducuntur rationes ad probandum voluntatem divinam non posse esse causam peccati.** — Sed tunc restat videre quomodo voluntas defectibilis sit causa deficiens respectu peccati *aliter quam divina voluntas,* imo quod ipsa sit causa, et divina voluntas non sit causa; et hoc quantum ad solutionem *quartae quaestionis* [n. 865]. — Ubi dicitur et tenetur communiter quod *voluntas divina non potest esse causa peccati.* — Ad quod possunt poni tres rationes istorum.

a) Prima talis: August. LXXXIII. QQ. q. 3: *Nullo homine sapiente auctore fit homo deterior; tanta enim est ista in homine culpa, ut in homine sapiente non cadat:* est autem Deus omni homine sapiente praestantior; non igitur Deo auctore fit homo deterior, ut vult *ibidem* August. quaest. 4.

b) Item in *eodem* lib. q. 21: *Qui causa est omni enti ut sit non est causa non essendi vel ut non sit, quia illud quod est ab eo in quantum est bonum est:* est autem Deus causa omnis boni; non est ergo Deus causa non essendi alicui; ergo nec causa *peccati* alicui, quod formaliter est *non esse.*

c) Tertia ratio est Anselmi, *De Lib. Arb.* c. 8: *Cum Deus omnem substantiam,* etc. Quaere ibi (1).

---

(1) Cuius auctoritatem Ed. Ven. sequentibus affert: * Anselm. *De Lib. Arb.* c. 8. Quod nec Deus potest auferre voluntatis rectitudinem. *A voluntate vero habente rectitudinem non valet illam separare.* — Discip.: *Huius tuae mihi inauditae assertionis multum a te rationem expecto.* — Magist.: *Nos loquimur de illa voluntatis rectitudine qua iusta dicitur voluntas, id est quae propter se servatur: nulla autem iusta voluntas nisi quae vult quae Deus vult eam velle.* — Discip.: *Quae hoc non vult plane iniusta est.* — Magist.: *Servare igitur rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem est unicuique eam servanti velle quod Deus vult illum velle.* — Discip.: *Sic oportet*

900. (12) — Obiectiones contra praefatas rationes (1). — *Contra istas rationes* instatur: — *a)* Primo contra *primam:* quia homo sapiens *tenetur* ad servandum praeceptum Dei, et ideo non potest eo auctore alius esse deterior, nisi ipse peccet, et ita fiat non sapiens; non enim in potestate eius est libere cooperari alii ad bene agendum, vel non cooperari; quod si esset, posset non cooperari manens sapiens, et ideo eo auctore esset alius deterior, id est, eo non efficiente bonitatem in actu alterius, alius non bene ageret. In potestate autem Dei est libere cooperari voluntati creatae ad bene agendum, vel non cooperari; ergo ipso recte manente, potest non cooperari voluntati creatae, et ita ipsa peccabit. — *Confirmatur* ista ratio, quia sicut Deus prius naturaliter agit ad actionem rectam quam voluntas creata, ita videretur quod Deus prius non ageret quam voluntas creata non agat, quando actio esset non recta.

b) Contra *secundam* rationem arguitur; quia causa necessaria sive *naturalis* respectu *entitatis* tantum non est causa non essendi; quia talis agit secundum ultimum potentiae suae, et ita non potest non agere illud quod nata est agere: sed Deus non est talis causa essendi creaturarum secundum quodcumque esse (*a*), respectu cuius potest esse principium agendi, cuius ulterioris esse carentia est malum; ergo Deus potest esse deficiendo causa mali.

c) Praeterea, quare potest Deus magis esse causa *poenae* quam *culpae,* cum poena sit formaliter malum sicut culpa? Ita enim est simpliciter malum non frui Deo, et per

---

fateri. — Magist.: *Si Deus separat hanc rectitudinem ab alicuius voluntate, aut volens facit hoc, aut nolens.* — Discip.: *Nolens non potest.* — Magist.: *Si ergo aufert voluntati alicuius praefatam rectitudinem, vult quod facit.* — Discip.: *Absque dubio vult.* — Magist.: *Utique ab cuius voluntate vult separare eamdem rectitudinem, non vult eum rectitudinem servare voluntatis propter ipsam rectitudinem.* — Discip.: *Sic sequitur.* — Magist.: *Sed iam positum est servare hoc modo rectitudinem esse omni servanti velle quod Deus vult illum velle.* — Discip.: *Si positum non esset, ita tamen esset.* — Magist.: *Ergo si Deus saepe factam rectitudinem tollit ab aliquo, non vult eum velle quod vult eum velle.* — Discip.: *Nihil consequentius et nihil impossibilius.* — Magist.: *Igitur nihil magis impossibile quam Deum rectitudinem voluntatis auferre* *.

(*a*) Ed. Ven. sive cuiuscumque esse.

(1) Solvuntur ad n. 903.

comparationem ad *bonum* quod *privat*, et per comparationem ad *naturam* cui *nocet*, sicut non diligere Deum actu meritorio in via: et tamen ista poena conceditur esse a Deo, secundum August, I. *Retract.* c. 25.

d) Praeterea, tantum malum est privatio *gratiae* in se et in natura illa a qua privatur sicut est privatio *rectitudinis* iustitiae: sed Deus potest esse immediata causa privationis gratiae, immo est causa huius quandocumque gratia annihilatur, quia ipse solus potest aliquid annihilare, et maxime illud quod ipse immediate conservát; sicut igitur desistendo ab actione, id est non conservando gratiam, potest esse causa non essendi gratiam, ita non agendo potest esse causa carentiae rectitudinis in actu elicito.

(13) *e)* Contra *tertiam* rationem arguitur: quia videtur concludere quod homo non possit peccare: quod *consequens* est falsum; igitur ratio non concludit. — Quod autem illud *consequens* sequeretur ex illa ratione, probo: possum peccare in A; ergo Deus potest non velle me esse rectum in A; sequitur enim in illis de *inesse:* si pecco in A, ergo non vult me esse rectum in A; quia ex opposito sequitur oppositum: si vult me esse rectum in A, sum rectus in A, et ita non pecco. Sed si non vult me esse rectum in A, non vult me velle illud in A quod vult me velle in A; hoc enim est esse rectum, * scilicet * secundum rationem eius velle quod Deus vult me velle; ergo Deus potest non velle me velle in A quod ipse vult me velle in A: quod est impossibile.

Quod *si dicatur* rationem concludere quod Deus non possit de potentia *ordinata* auferre rectitudinem voluntatis sine actu voluntatis, *contra:* ratio * ista * absolute ostendit quod sequatur ex ratione illa absolute voluntatem meam non posse peccare. Similiter si concluderet hoc sine actu voluntatis meae, concluderet de Deo secundum potentiam *absolutam;* intendit enim inferre *contradictoria;* unde subdit: *Nihil impossibilius,* vel saltem aeque impossibile: sed contradictoria non sequuntur (*a*), nec est hoc possibile (*b*), etiam potentia Dei *absoluta;* quodlibet enim aliud a se Deus *contingenter* vult, et contingenter conservat, quia potest non conservare.

(*a*) Ed. Ven. consequuntur. (*b*) Ed. Ven. impossibile.

901. (14) — Declarat Doctor quomodo voluntas divina nequit esse causa peccati. — Ad solutionem istorum *obiectorum* et solutionem principalem istius *quaestionis*, dico quod quando duae causae partiales concurrunt ad effectum communem ambarum potest esse *defectus* in productione effectus ex defectu unius causae concurrentis praecise, et non alterius (*a*). — *Exemplum:* ad *velle,* secundum opinionem *tertiam* [?] *dist.* 25 huius [n. 754], concurrit *intellectus* et *voluntas:* potest igitur esse defectus in actu isto ex defectu voluntatis, licet non praecedat defectus in cognitione. — Ita igitur, si ad *velle* voluntatis creatae concurrunt duae voluntates, scilicet voluntas *creata* et *divina,* potest esse defectus in ipso velle ex defectu alterius causae, et hoc quia ista causa posset rectitudinem dare actui, quam tenetur dare, et tamen non dat; alia autem licet non teneatur eam dare, tamen quantum est ex se daret, si voluntas creata cooperaretur. Universaliter enim quidquid Deus dat antecedenter daret illud consequenter, quantum est ex se, nisi esset impedimentum: dando autem voluntatem liberam dedit antecedenter opera recta, quae sunt in potestate voluntatis, et ideo quantum est ex parte sui dedit rectitudinem omni actui voluntatis, et voluntati ex consequenti daret, si (*b*) ipsa voluntas quemcumque actum elicitum recte ageret ex parte sui. — Est igitur defectus in effectu duarum causarum, non propter defectum causae superioris, sed inferioris: non quia causa superior causet rectitudinem in effectu, et inferior obliquitatem, sed quia causa superior, quantum est de se, causaret, si causa inferior secundum suam causalitatem causaret; et ideo rectitudinem non causari est propter hoc, quia causa secunda, quantum ad se pertinet, non causat.

902. (15) — Solvitur obiectio. — Et *si obiicitur* de illis duobus instantibus *naturae*, sicut obiectum est, quod Deus in primo daret rectitudinem actui, *respondeo* et dico quod *prioritas*, quae includit posse esse sine se invicem, absque contradictione, non est ordo in causis ut causant effectum communem, sed *simul causant;* sicut enim, loquendo de diversis generibus causarum, non *prius natura* materia materiat quam efficiens efficiat, quasi sine contradictione possit esse *materiatum,* et

(*a*) Ed. Ven. ex defectu alteriusque causae concurrentis.

(*b*) Ed. Ven. Etsi.

non effectum, vel e converso, sed tantum *prius natura,* hoc est *perfectius,* una causat quam alia, ita in eodem genere causae diversae causae ordinatae, licet habeant ordinem secundum perfectius et imperfectius causare, non tamen habent prioritatem naturae, quae dicat posse esse *sine se invicem,* respectu tertii; imo, sicut in uno instanti naturae materia materiat et efficiens efficit, ita duae causae efficientes ordinatae in uno instanti naturae causant effectum communem, ita quod neutra tunc causat sine altera; sed quod effectus non rectus causetur, hoc non est * tunc * (*a*) propter causam priorem, quae, quantum est ex se, recte causaret, si secunda causaret, sed propter defectum causae secundae, quae in potestate sua habet concausare causae primae, vel non concausare, et si non concausat illi, ut tenetur, non est rectitudo in effectu communi ambarum.

903. ([16]) — Solvuntur obiectiones supra positae. — Ex isto respondetur ad *obiectiones.* — Ad *primam* [n. 900 *a*]: quod sapiens non tantum quia *tenetur* ex praecepto non subvertere proximum, ideo non potest esse auctor quo proximus est deterior, sed ex *perfectione sapientis* est quod manens sapiens non potest esse prima ratio deficiendi. Et quoad hoc bene tenet ratio Augustini; est enim [Deus] omni sapiente praestantior, id est voluntas eius est simpliciter perfectior, quia * ipsa * (*b*) non est prima ratio deficiendi alicui, cui ipsa potest coagere..

b) Ad *secundum* [n. 900 *b*] dicitur quod etsi non necessario causet *entitatem* competentem huic actui, tamen ita disposuit quod quicquid * dedit * *antecedenter* dat, quantum est ex parte sui, *consequenter.*

Sed tunc est *dubium* quantum ad *principalem quaestionem;* licet enim salvetur quod peccatum non adscribatur Deo sicut *causae,* sed voluntati creatae, non tamen * ostenditur * quod Deus non possit esse causa *prima deficiendi;* ex quo enim *libere* causat rectitudinem, et per *prius* quam voluntas creata, videtur semper stare quod prius possit non causare rectitudinem quam voluntas creata non causet, et ita potest esse ratio deficiendi, licet non sit propter illam legem suam, quam dedit: *quidquid Deus antecedenter * dedit *,* etc. — *Respondeo:* quod Deus in se *peccare* non possit, patet per hoc

---

(*a*) Wadd. nunc. (*b*) Wadd. ipse.

quod non potest *a se averti:* nec *formaliter*, quia non potest se non diligere summe et ordinate et cum omnibus circumstantiis requisitis, alioquin vel non posset se ordinate diligere, vel posset mutari, quorum utrumque est impossibile: nec etiam *virtualiter* potest a se averti, quia nihil aliud a se est necessarium sibi ad volendum se; quodcumque enim aliud a se est quia ab eo volitum, et hoc modo volitum, et pro nunc et pro tunc, ex hoc est sic ordinate volendum.

(17) Sed quare * voluntas increata * (*a*) non potest esse *prima ratio deficiendi?* — *Respondeo:* si Deus *non causat libere rectitudinem* quae deberet esse in actu voluntatis creatae, et hoc propter libertatem voluntatis suae, non autem propter defectum voluntatis creatae non voluntarie cooperantis, non est tunc causa peccati in voluntate *creata*, quia non est ibi carentia iustitiae *debitae;* non enim est iustitia debita a voluntate creata, nisi in quantum in *potestate* eius est recte agere, ita quod nulla intelligitur subtractio *causae prioris*, propter cuius defectum non possit voluntas recte agere. — Si igitur Deus esset prima causa non agens rectitudinem, actus non rectus non esset *peccatum.*

c) Ad *aliam* [n. 900 *c*] obiectionem de *poena* patebit in *quaest. tertia* istarum quatuor quaest. [Art. VII].

d) Ad *aliud* [n. 900 *d*] de *gratia* patet ex dictis; quia si Deus immediate subtrahendo manutenentiam suam annihilaret gratiam, sine defectu voluntatis in operando, ista carentia non esset *peccatum*, quia non esset carentia iustitiae *debitae;* voluntas enim non est debitrix istius iustitiae, nisi in quantum in *potestate* eius est conservare eam, ne scilicet *demeritorie* corrumpat eam. Licet igitur maius malum sit privatio *gratiae* quam privatio *iustitiae* actualis, tamen ista potest esse a Deo non agente, id est non conservante, sed non primo non agente, sed ideo non agente quia voluntas *demeruit* illud, propter quod Deus subtrahit conservationis suae manutenentiam a gratia. Sed respectu illius (privationis (*b*)) rectitudinis actualis, si est *primum* peccatum, non est aliquod peccatum praecedens vel demeritum, propter quod Deus posset se subtrahere, ut illa rectitudo non insit, quantum est ex parte

---

(*a*) Wadd. in voluntate increata. (*b*) Deest in Ed. Ven.

Dei; igitur nec (*a*) privatio gratiae est peccatum, nisi in quantum est iustitiae debitae, qua voluntas demeritorie se privavit, licet a Deo non causante sit ista annihilatio gratiae; sed si ista annihilatio gratiae esset non propter aliquam obliquitatem in voluntate priorem, ista non esset peccatum.

(18) *e)* Ad illud [n. 900 *e*] contra *rationes Anselmi* potest dici quod non concludit *contradictionem;* quia aequivocat de *velle;* nam rectum velle (*b*) includit voluntatem velle quod Deus vult *eam velle;* vult itaque voluntate *signi* et *antecedente,* non voluntate *beneplaciti* et *consequente;* nam pro instanti pro quo voluntas creata peccat Deus non vult eam velle hoc voluntate *consequente* vel voluntate *beneplaciti.* — Quando igitur infertur quod Deus non vult me velle quod vult me velle, non est *contradictio;* quia negatur voluntas *beneplaciti* et *consequens,* et affirmatur voluntas *signi* et *antecedens;* alioquin enim, ut argutum est, videretur absolute quod voluntas creata non posset peccare, quod falsum est, et quod Deus de potentia *absoluta* non posset auferre rectitudinem a voluntate creata, vel ab actu eius, absque demerito voluntatis creatae (*c*): quorum utrumque est falsum.

Tamen *exponendo rationem* suam ibi, potest dici quod sua ratio probat quod Deus *actu positivo* non potest auferre rectitudinem voluntatis, quia tunc *volens* auferret, et ita volens voluntate *beneplaciti,* et per consequens voluntate *beneplaciti* vellet me non velle quod vult voluntate *antecedente* me velle. Sed hoc *consequens,* licet non includat *contradictionem,* est tamen falsum, quia quicquid vult voluntate antecedente, hoc vult voluntate beneplaciti et consequente, quantum est de se (*d*), si non ponatur impedimentum in voluntate creata: sed si aufertur (a voluntate mea (*e*)) sine actu meo, ego non pono impedimentum; igitur hoc casu posito, ipsum Deum velle voluntate beneplaciti me non velle quod vult voluntate antecedente me velle, est *falsum,* licet non includat contradictionem. Et tunc non probat plus ista ratio nisi quod sine demerito voluntatis creatae non potest Deus de potentia *ordinata*

(*a*) Ed. Ven. nunc igitur.

(*b*) Ed. Ven. esse.

(*c*) Ed. Ven.: Deus... non posset facere rectitudinem in voluntate creata, vel in actu eius, absque merito...

(*d*) Ed. Ven. addit: et converso.

(*e*) Deest in Ed. Ven.

auferre voluntati rectitudinem; sed non probat hoc de potentia *absoluta;* nec etiam probat quod Deus non posset negative auferre, et hoc propter demeritum voluntatis creatae.

Articulus VI.

SOLUTIO ARGUMENTORUM.

904. (19) — Solvuntur argumenta principalia dist. XXXIV. — Ad *argumenta principalia primae quaestionis.* — *a)* Salvator [n. 857 *a*] intelligit per *arborem* actum *interiorem* et per *fructum* actum *exteriorem,* et increpat hypocritas, id est Pharisaeos, monens eos ut conforment actus exteriores interioribus, et e converso, ut scilicet appareant quales sunt, et e converso.

b) Ad *secundum* [n. 857 *b*]: quando est causa *efficiens* similitudo est inter causam et causatum, licet remota in causis aequivocis: hic autem non est causa efficiens, sed *deficiens,* respectu peccati.

c) Ad *aliud* [n. 857 *c*] dico quod illud quod est ab efficiente non efficiendo, sed *deficiendo,* non est ad *finem debitum.*

d) Ad *aliud* [n. 857 *e*] dico quod nullum malum est a malo. — Cum *probatur,* dico quod *uno modo* potest *malum* intelligi per privationem *partium* eiusdem naturae: *alio modo* per privationem *perfectionum* convenientium tali naturae. — *Primo modo* est processus in *infinitum* secundum partes eiusdem *proportionis,* secundum quod * finitum * (*a*) dividitur in infinitum secundum *proportionem,* et non secundum *quantitatem;* ita enim posset ab aliqua natura auferri pars et pars, et sic secundum partes eiusdem proportionis, et sic in infinitum. Secundum autem partes eiusdem *quantitatis* status est, non ad malum, sed ad *nihil,* quomodo est status in divisione continui ad nihil, si partes divisae destruerentur. — *Secundo modo* dico quod licet illud quod est bonum alicui, cuius carentia est malum ei, posset auferri ab eo, ista natura subtracta, dupliciter per modum praedictum, scilicet secundum partes

---

(*a*) Wadd. infinitum.

eiusdem *proportionis*, et sic proceditur in *infinitum*, vel eiusdem *quantitatis*, et sic stat ad *nihil;* alius tamen processus est ibi, secundum quem natura perfectibilis est melior et perfectio sibi correspondens est melior, qua tamen caret, et hoc modo est status in malo, scilicet ad unum bonum creatum carens summa perfectione sibi conveniente. Et hoc modo supremus diabolus, vel aliqua creatura factibilis nobilissima, quae caret perfectione sibi proportionata, diceretur summum malum. Sed a tali malo summo non sunt talia mala *positive*, nec positivum a positivo, neque privatio a privatione.

905. (20) — **Solvuntur argumenta principalia I. quaest. dist. XXXVII.** — Ad *argumenta quartae quaestionis* dicitur quod etsi peccatum sit a voluntate creata, non tamen est a Deo; quia Deus non primo deficit, sed, quantum est ex parte sui, omnino non deficit; sed tantum est defectus in actione propter deficere causae secundae in agendo. Nec etiam potest Deus prius deficere, ita quod defectus in effectu sit peccatum; quia si ipse primo non ageret, carentia rectitudinis in actu non esset *debita.*

a) Cum probatur [n. 866 *a*] de causa *superiori* et *inferiori, respondeo:* hoc est verum de causa *efficiente*, non *deficiente.*

Cum confirmatur de aliis, ut de causis *naturalibus,* dico quod istae non possunt causare nisi secundum illam inclinationem quam acceperunt a causa superiori, et conformantur illi; voluntas autem accepit *libertatem,* ut possit agere conformiter causae superiori, vel difformiter, hoc est quod quantum est ex se causaret quod causa superior causat, et hoc sibi conformiter, vel difformiter.

b) Ad *secundum* [n. 866 *b*]: concedo *antecedens,* et nego *consequentiam.* — Et ad *probationem consequentiae* dicitur quod non propter hoc solum imputaretur peccatum voluntati creatae, quia ipsa per accidens causat defectum, sed quia ipsa *tenetur agere recte,* in quantum effectus est sub potestate sua, et non agit recte. Non sic autem tenetur voluntas divina, et ex hoc ipsa in se peccare non potest; neque etiam ipsa potest non causando primo deficere respectu rectitudinis debitae in actu, ita quod tunc fiat debita, quando non est ex defectu voluntatis creatae.

906. (21) — Solvuntur rationes fundamentales eiusdem quaest. — *a)* Ad *argumenta in oppositum*, quae probant quod actus *substractus peccato* non sit a Deo, respondeo ad *primum* [n. 867 *b*] et dico quod multa vult Deus voluntate *signi*, quae prohibuit voluntate *beneplaciti*, et noluit omnia fieri quae praecepit: sicut noluit Isaac immolari, quod tamen praecepit. — Eius autem quod vult Deus voluntate beneplaciti oppositum aliquando praecepit, et hoc est signum voluntatis duplicis, et *duplicitas* est quando aliquis est praecepti finis consonus rectae rationi, sicut ibi fuit manifestatio praecepti Abrahae, sicut patet *Gen.* XXII. v. 1: *Tentavit Deus Abraham.*

b) Ad *aliud* [n. 867 *c*] dico quod illud quod est formaliter actus voluntatis meae, quo scilicet voluntas mea vult, non est actus voluntatis divinae, sed *effectus* eius; quia voluntas divina semper est ordinata et actus eius rectus, et iste actus voluntatis meae est inordinatus, quia caret rectitudine debita. Iste autem actus a Deo causante est ordinate volitus sicut *materiale* respectu causantis: quemadmodum in nobis actus noster materialiter est bonus, quia potest esse ex charitate elicitus. Sequitur igitur quod velle divinum sit simpliciter perfectum, quia ex charitate elicitum, et habet finem optimum; et ita opus exterius istius velle, quod est meum velle, est ordinatum *materialiter*, sive *secundum quid;* inordinatum autem *simpliciter*, in quantum est actus quo *formaliter* voluntas mea vult.

c) Ad *ultimum* [n. 867 *d*] dico quod voluntas divina non est regula voluntatis meae vel voluntatis creatae quantum ad rectitudinem quoad ipsum *volitum*, ut scilicet voluntas creata concordans voluntati illi in volito sit recta; sed est regula in quantum est volens voluntatem creatam sic vel sic velle; et hoc volendo voluntate *signi* et *antecedente*, non autem semper voluntate *beneplaciti* et *consequente*.

Articulus VII.

SOLVITUR QUAESTIO: « UTRUM PECCATUM SIT POENA PECCATI? »

907. (22) — Ostenditur omne peccatum esse poenam. — Ad *quaestionem tertiam* in ordine [n. 862] dico quod *omne pec-*

catum est poena, et *unum peccatum potest esse poena alterius*. — *Primum* probo; quia poena formaliter est carentia boni convenientis voluntati et volenti; ita quod si distinguamus in voluntate affectionem boni *iusti* et boni *commodi*, patet quod ablatio boni *commodi* poena est (quia *conveniens* ei (*a*)): sed bonum *iustitiae* est magis conveniens voluntati quam bonum *commodi*; igitur eius ablatio per se est *poena*. — *Probatio minoris:* quanto perfectibile est perfectius, et per consequens perfectio correspondens, tanto eorum maior est convenientia et melior, et privatio peior: sed voluntas in quantum habet affectionem *iustitiae*, id est in quantum *libera* est, loquendo de iustitia *innata*, est simpliciter nobilior seipsa in quantum habet affectionem *commodi:* et hoc convenit sibi simpliciter; igitur maior et melior est convenientia iustitiae ad voluntatem absolute quam boni commodi ad voluntatem; igitur ablatio istius est simpliciter poena et maior poena quam oblatio cuiuscumque commodi alterius a iustitia. — Et in hoc bene verificatur illud Augustini, lib. *Confes.* (1): *Iussisti, Domine, et ita est, ut omnis inordinatus animus poena sit sibi.* Et idem III. *De Lib. Arb.: Neque enim ad momentum est dedecus culpae sine decore iustitiae;* ut scilicet ipsa voluntas, seipsam privans iustitia, in hoc se privat maximo bono sibi conveniente, cuius carentia est sibi formaliter maior poena quam carentia alicuius boni commodi quae infertur propter talem culpam. — Et inde est quod *poena* dicitur *ordinare culpam*, quia ex quo Deus non vult culpam auferre, non potest melius sive ordinatius anima culpabilis esse quam (quod (*a*)) sit in poena, quae non est tantum malum formaliter quantum est culpa, quia naturam manentem sub culpa ordinat.

908. (23) — Solvitur obiectio. — Et *si obiicitur:* quomodo potest eadem carentia iustitiae esse formaliter *culpa* et *poena* formaliter?, *respondet* Magister distinguendo *carentiam* in quantum est privatio boni *active*, vel *passive*. — Primo modo est *culpa:* secundo modo est *poena*. — Hoc potest sic exponi: quod ipsa culpa est a voluntate ut causa *activa*, sed tamen *deficiente;* et ipsa poena est in voluntate sicut in *subiecto*, quod

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(1) Lib. I. c. 12.

per culpam privatur bono conveniente; quod quidem bonum debitum erat in quantum voluntas secundum primam rationem, scilicet in quantum potuit agere ad rectitudinem sibi debitam, et non egit; et ideo primo modo est culpa, et sic voluntaria, quia in potestate voluntatis ut causa *activa:* sicut *praesentia* (ad proram (*a*)) dicitur in potestate nautae, per quam posset salvare navem, si praesens diligenter laboraret. — Secundo modo formaliter est *poena,* quia corruptio sive privatio boni debiti in voluntate, et maxime sibi convenientis; et ut sic non est formaliter *voluntaria,* quia voluntas in quantum *subiectum* non habet formam sibi inhaerentem in sua *potestate;* et ita privatio *iustitiae* debitae inhaerens voluntati est contra inclinationem naturalem voluntatis magis quam quaecumque carentia boni commodi non iusti, vel praesentia incommodi.

909. — Ostenditur unum peccatum esse posse poenam alterius. — *a) Secundum* probo; quia sicut ablatio *gratiae* est poena peccati, pro eo quod exsistente primo defectu in voluntate non agente ad rectitudinem debitam, Deus ex demerito huius defectus subtrahit manutenentiam suam, ne gratia conservetur, ita ex demerito huius defectus voluntatis Deus potest se subtrahere a voluntate, ne agat ad rectitudinem in secundo actu, sicut ageret si nullum praecessisset demeritum; et ita ex hac subtractione est *carentia rectitudinis* in secundo actu. Et ista rectitudo erat *debita,* quia licet non esset in potestate voluntatis nunc dare rectitudinem, fuit tamen in potestate eius, prius, ante scilicet primum peccatum, dare, quia privavit se illa assistentia divina, qua Deus *paratus erat* cooperari sibi ad rectitudinem, et ideo imputatur sibi ad peccatum: sicut etiam imputatur quod non gratuite agit in secundo actu post gratiam corruptam, quia licet tunc non habeat gratiam, nec possit ex se habere, in hanc tamen impotentiam ex se incidit, potuit enim custodisse eam, et dabatur sibi ad hoc posse, ut custodiret eam.

(24) *b)* Sed iste modus, ut videtur, est *valde difficilis,* quod scilicet in aliquo actu elicito carentia rectitudinis possit esse ex parte Dei non causantis propter demeritum alicuius peccati; tunc enim licet voluntas prius potuerit non demereri, et tunc

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.

Deus sibi affuisset, et quantum est ex parte Dei, in secundo actu egisset ad rectitudinem, nisi in primo actu deviasset, tamen ex quo semel peccavit, si Deus in secundo actu non assistat ad causandum rectitudinem in eo, videtur quod illud peccatum ex tunc non sit in potestate voluntatis, ita quod ipsa tunc non possit non deficere: quod videtur inconveniens.

c) Ideo *posset dici aliter*, quod licet Deus in actu secundo, quantum est ex se, assistat voluntati, sicut et in primo et in quolibet actu, prima causa *deficiens*, hoc est non iuste vel recte agens, est voluntas creata; tamen defectus secundus est poena peccati primi, pro quanto privat se bono maxime sibi conveniente. — Nec est simile de privatione *gratiae* et *rectitudinis* in actu secundo: puta quod Deus, sicut propter demeritum non assistit ad causandum gratiam in anima, ita nec ad causandum rectitudinem in voluntate, quia ipse non dedit gratiam antecedenter, sicut dedit rectitudinem, et ideo potest eam non dare consequenter.

Carentia etiam gratiae est una iniustitia habitualis in anima, non semper propter aliud et aliud peccatum; sed in actibus malis succedentibus sibi est semper novum malum, et ideo oportet ibi quemlibet esse in potestate voluntatis creatae; non sic autem carentia gratiae, post instans annihilationis, oportet esse in potestate voluntatis, quia non est nova iniustitia, sed tantum una habitualis malitia quiescens in anima.

910. (25) — Solvuntur argumenta principalia dist. **XXXVI.** — Sed *primum argumentum* ad *quaestionem* [n. 863 *a*] habet difficultatem: quomodo peccatum sit poena cum omnis poena sit *a Deo.* — Ad quod *dicitur* quod etsi non semper illud quod est poena sit a Deo, tamen in quantum est *ordinativum culpae* sic est a Deo, quia ipse ordo est a Deo. — *Contra:* si poena non est aliquod ens quod possit esse a Deo, nec etiam culpa potest esse a Deo, ergo nec relatio fundata in altero extremorum, et ita nullus est ordo qui possit esse a Deo. — *Praeterea*, pari ratione *culpa* posset esse a Deo et effectus Dei; culpa enim ordinatur per poenam, sicut poena ordinat culpam: et tamen nullus concedit quod poena sit *nihil.*

Ideo *potest aliter dici:* quod *poena* * aliqua * est solum *carentia* boni convenientis naturae intellectuali: sicut est carentia visionis et fruitionis Dei; (et haec est pura priva-

tio (*a*)). Alio modo potest dici *poena* aliquod *positivum*, et tamen disconveniens tali naturae: sicut calor excellens est aliquod positivum disconveniens carni. — Omnes poenae *secundo modo* dictae possunt poni a Deo, quia sunt aliqua positiva; et de istis debet intelligi illud I. *Retract.* c. 25 et 26; ait enim: *In bonis operibus Dei bona opera sunt ista punitiva, licet sint mala istis punitis, quia disconveniunt eis.* — Sed poenae primo modo non sunt a Deo *efficiente*, quia non sunt effectibilia, nec *deficiente primo*, sed tantum propter *demeritum* voluntatis in actu peccati, non coagendo voluntati nunc (*b*) ad illud bonum habendum ad quod operatus fuisset, quantum est ex se. Talis ergo poena est a Deo non infligente, vel *efficiente*, nec *deficiente primo*, sed *deserente*, id est naturam quae deficit relinquente in suo defectu, et in omnibus defectibus consequentibus ad illum defectum. Ubi includuntur multae carentiae perfectionum convenientium tali naturae. Sic ergo poena quae est peccatum non est a Deo efficiente, vel deficiente primo, sed tantum est a Deo *deserente* voluntatem ratione primi demeriti, quae deserta a Deo cadit in secundum demeritum.

b) Ad *secundum* argumentum [n. 863 *b*] patet per idem; quia si esset poena inflicta a Deo, non esset maius malum, sed minus, ita quod secundum peccatum est poena inflicta a voluntate pecccante, et a Deo tantum ut *deserente*.

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(*b*) Ed. Ven. loco « nunc » habet: nec coagendo.

DISTINCTIO TRIGESIMA OCTAVA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

De voluntate et fine ex quo et ipsa iudicatur. — Post praedicta, de *voluntate* eiusque *fine* disserendum est. — Sciendum igitur est quod ex *fine* suo, ut ait Augustinus (1), voluntas cognoscitur, utrum *recta,* an *prava* sit. Finis autem *bonae* voluntatis beatitudo est, vita aeterna, Deus ipse; *malae* vero finis est aliud, scilicet mala delectatio, vel aliquid aliud, in quo non debet voluntas quiescere. — Finem bonum insinuat Propheta (2) dicens: *Omnis consummationis vidi finem,* etc. Charitas ergo, cuius *latum mandatum est,* finis *consummationis est,* id est omnis bonae voluntatis et actionis, ad quam omne praeceptum referendum est. — Unde Augustinus *in Enchir.* (3): « Omnia praecepta divina referuntur ad charitatem, de qua dicit Apostolus (4): *Finis praecepti est charitas de corde puro et conscientia bona et fide non ficta.* Omnis itaque praecepti finis charitas est, id est ad charitatem refertur omne praeceptum. Quod vero ita fit vel timore poenae, vel aliqua intentione carnali, ut non referatur ad charitatem, quae est dilectio Dei et proximi, nondum fit quemadmodum oportet fieri, quamvis fieri videatur. Tunc enim recte fiunt quae mandat Deus et quae consilio monet, cum referuntur ad dilectionem Dei et proximi ». — His verbis aperte insinuatur quis sit *rectus finis* voluntatis sive actionis, scilicet *charitas,* quae et Deus est, ut supra (5) ostendimns.

Quod Deus est finis omnis bonae actionis, quia charitas est; nec tantum Spiritus Sanctus, sed etiam Christus et Pater; nec hi sunt tres fines, sed unus. — Qui ergo *charitatem* sibi ponit finem *Deum* sibi ponit finem; unde et *Christum finem legis ad iustitiam* dicit Apostolus (6) esse *omni credenti.* Et recte dicitur Christus *finis legis ad iustitiam,* quia, ut ait Augustinus in *lib. Sentent. Prosperi* (7), « In Christo lex iustitiae non consumitur, sed impletur; omnis enim perfectio in ipso est, ultra quem non est quo spes se extendat. Finis fidelium Christus est, ad quem cum pervenerit currentis intentio, non habet quo possit amplius venire, sed habet in quo debeat permanere ». — Finis ergo rectus atque supremus Deus Pater est et Filius et Spiritus Sanctus. — Neque hi tres sunt tres fines, sed unus finis, quia non tres Dii, sed unus Deus.

(1) *De Trinit.* Lib. XI. c. 6.
(2) *Ps.* CXVIII. v. 96.
(3) Cap. 121.
(4) *I. Tim.* c. I. v. 5.
(5) Lib. I. dist. 17. pag. 777.
(6) *Rom.* c. X. v. 4.
(7) Sent. 190.

Quod omnes bonae voluntates unum habent finem, et tamen quaedam bonae diversos fines sortiuntur. — Sed quaeritur, utrum omnes bonae voluntates *unum* tantum habeant finem? — De hoc Augustinus in XI. *lib. De Trinit.* (1) ita ait: « Aliae atque aliae voluntates suos proprios fines habent, qui tamen referuntur ad finem illius voluntatis qua volumus beate vivere et ad eam pervenire vitam quae non referatur ad aliud, sed amanti per seipsam sufficiat; quemadmodum voluntas *videndi* finem habet visionem, et voluntas *videndi fenestram* finem habet fenestrae visionem; altera vero est voluntas per fenestram *videndi transeuntes,* cuius item finis est visio transeuntium. Ad quod etiam praedictae referuntur voluntates ». Item: « Rectae sunt voluntates omnes sibimet religatae, si bona est illa ad quam cunctae referuntur; si autem prava est, pravae sunt omnes. Et ideo rectarum voluntatum connexio iter quoddam est ascendentium ad beatitudinem, quod certis velut passibus agitur; pravarum autem et distortarum voluntatum implicatio vinculum est, quo alligabitur qui hoc agit, ut *proiiciatur in tenebras exteriores* (2) ». — His auctoritatum testimoniis evidenter monstratur plures in fidelibus rectas esse voluntates, proprios ac *diversos* fines habentes, et tamen *unum* eumdemque, quia omnes referuntur ad unum, qui est finis finium, de quo paulo ante diximus. Ita e converso forte est et in malis.

Quaedam huic sententiae videntur adversari. — Verumtamen huic sententiae, qua dictum est fidelium quasdam rectas voluntates *diversos fines* sortiri, et tamen ad *unum* referri, videtur obviare quod alibi Augustinus monet, ne scilicet nobis duos fines constituamus, ita inquiens in *lib. de Sermone Domini in Monte* (3): « Non debemus ideo evangelizare ut manducemus, sed ideo manducare ut evangelizemus, ut cibus non sit bonum quod appetitur, sed necessarium quod adiicitur, ut illud impleatur: *Quaerite primum regnum Dei, et haec omnia adiicientur vobis* (4) ». Non dixit: « *Primum quaerite regnum Dei,* et deinde *quaerite ista,* quamvis sint necessaria, sed ait: *haec omnia adiicientur vobis,* id est, haec consequentur, si illa quaeratis; ne, cum ista quaeritis, illinc avertamini, aut ne duos fines constituatis, ut et regnum *propter se* appetatis, et ista necessaria *propter illud.* Ergo propter regnum Dei tantum debemus operari omnia, non *solam* vel *cum regno Dei* mercedem temporalem meditari ». — Ecce hic aperte dicit, ne *duos* fines nobis constituamus, sed *unum* tantum, id est *regnum Dei,* cum supra dixerit bonas voluntates alios et alios proprios habere fines.

Hic ostenditur quomodo, licet videantur, non repugnent praedicta. — Haec autem sibi non repugnare animadvertit qui verbis praemissis

(1) Cap. 6.
(2) *Matth.* c. XXII. v. 13.
(3) Lib. II. c. 16.
(4) *Matth.* c. VI. v. 33.

simplici oculo diligenter intendit. Qui enim dixit, ne duos fines nobis constituamus, sed omnia propter regnum Dei faciamus, ipse praemisit quod debemus manducare ut evangelizemus. Cum autem hoc ita facimus, actionis illius finem *Evangelium* constituimus. Sed et hunc finem ad regnum Dei referimus; manducamus enim propter *Evangelium,* et manducamus et evangelizamus propter *regnum Dei.* Duos igitur fines nobis in manducando constituimus; sed ista facientes, numquid peccamus? Absit. Nam et ipse sic facere suadet, si diligenter eius verba inspiciamus. Cum ergo ait, ne duos fines nobis constituamus, *fines in diversa tendentes* intelligi voluit, scilicet quorum alter ad alterum non referatur. Ita et cum dicit *propter regnum Dei* tantum omnia agenda, nec *cum ipso* mercedem temporalem meditandam, ita intelligendum est, ut non appetendo meditemur *cum regno* mercedem temporalem, ita quod non *propter regnum,* sed *propter se,* ut scilicet *regnum propter se* appetamus et *ista propter illud,* sicut ipse docet. Sicut enim petimus vitam aeternam, petimusque etiam temporalia a Deo, si ea petimus propter vitam aeternam, non offendimus, neque *sinistra tunc scit quid faciat dextera* (1), quia mercedem temporalem non *propter se* meditamur, sed *propter regnum Dei,* ut sit *laeva sub capite, et dextera in amplexu* (2). Alioquin si haec temporalia *propter se* quaerimus, sicut aeterna, miscetur dextrae sinistra. Ideoque cum Dominus dixerit (3): *Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis,* alibi ait (4): *Sic luceant opera vestra bona coram hominibus, ut glorificent Patrem vestrum qui in coelis est.* Propter Deum ergo omnia facienda sunt, ut omnia quae facimus, omniumque fines ad eum referamus.

De differentia voluntatis et intentionis et finis. — Solet etiam quaeri, quid distet inter *voluntatem* et *intentionem* ac *finem?* — Ad quod dici potest, inter *voluntatem* et *finem* certo atque evidenti modo distingui, quia *voluntas* est *qua* volumus aliquid; finis vero voluntatis est vel *illud quod* volumus, per quod impletur ipsa voluntas, vel potius *aliud propter quod* illud volumus. — *Intentio* vero interdum pro *voluntate,* interdum pro *fine* voluntatis accipitur; quae diligens ac pius lector in Scriptura, ubi haec occurrunt, discernere studeat. — *Finis* vero voluntatis est delectatio *bona* vel *mala,* ad quam nititur quisque pervenire. — Unde Augustinus super illum locum Psalmi (5): *Scrutans corda et renes,* sic ait (6): « Deus solus scrutatur *corda,* id est quid quisque cogitet, et *renes,* id est quid quemque delectet; quia finis curae et cogitationis est delectatio, ad quam cura et cogi-

(1) *Matth.* c. VI. v. 3.
(2) *Cant.* c. II. v. 6.
(3) *Matth.* c. VI. v. 1.
(4) *Ib.* c. V. v. 16.
(5) *Ps.* VII. v. 10.
(6) *Enarrat. in Psalm.*

tatione nititur quisque pervenire ». Et paulo post: *Opera* nostra, quae sunt in dictis et factis, possunt homines videre, sed *quo animo* fiant et *quo* venire cupiant solus Deus videt, qui cum videt cor esse in coelo, et non *delectari* nos in carne, sed *in Domino*, id est cum bonae sunt cogitationes et earum fines, dirigit iustum ». — Idem super alterius Psalmi (1) locum illum, scilicet: *In laqueo isto quem absconderunt comprehensus est pes eorum,* dicit: « *Pes* animae *amor* est qui; si pravus est, dicitur *cupiditas* vel *libido;* si rectus, dicitur *charitas.* Eo movetur anima quasi ad locum quo tendit, id est ad delectationem bonam vel malam, quo se supervenisse per amorem laetatur » (2). *Finis* ergo voluntatis, ut praemissum est, dicitur et illud *quod* volumus, et illud *propter quod* volumus; et *intentio* ad illud respicit *propter quod* volumus, et *voluntas* ad illud *quod* volumus: ut verbi gratia, si velim esurientem reficere ut habeam vitam aeternam, *voluntas* est qua volo reficere esurientem, cuius *finis* est refectio esurientis; *intentio* vero est qua sic ad vitam pervenire volo; *finis* vero *supremus* est ipsa vita, ad quam et alius finis refertur.

An illa intentio sit voluntas? — Sed quaeritur, utrum *intentio* talis sit *voluntas,* et si voluntas est, an in hoc opere sit una eademque voluntas qua volo *reficere esurientem* et qua volo *habere vitam aeternam?* Videtur nempe talis *intentio* esse *voluntas;* ut enim voluntas est qua volo reficere pauperem, ita et voluntas est qua per istud volo habere vitam. — Et *alia* quidem videtur esse voluntas qua volo *habere vitam,* et alia qua *pauperi subvenire* volo. Sed ista ad illam refertur. « Nam etsi hoc ita placeat, ut in eo cum aliqua delectatione voluntas acquiescat, nondum est tamen illud quo tenditur, sed hoc ad illud refertur, ut illud deputetur tamquam patria civis, istud vero tamquam refectio vel mansio viatoris » (3). Et sunt istae voluntates affectus sive motus mentis, quibus quasi gressibus vel passibus tenditur ad patriam. Sicut ergo altera est voluntas videndi *fenestras,* ut supra, docente Augustino, didicimus, altera quae ex ista nectitur, voluntas scilicet per fenestras videndi *transeuntes,* ita nonnullis alia videtur esse voluntas eleemosynas dandi pauperi, alia voluntas habendi vitam. — *Alii* autem putant quod *una* sit voluntas et hic et ibi, sed propter subiectorum multiplicitatem diversitas memoratur voluntatum. — Caeterum quodlibet horum verum sit, illud nulli in ambiguum venit, quin voluntas *ex* suo *fine* pensetur, utrum *recta* sit, an *prava,* an peccatum, an gratia, et quin nomine intentionis aliquando *finis,* aliquando *voluntas* intelligatur.

(1) *Ps.* IX. v. 16.

(2) *Enarrat.* etc.

(3) D. August. *De Trinit.* Lib. XI. c. 6.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE XXXVIII. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIO UNICA.

911. (1) — Proponitur quaestio. — Circa *distinctionem trigesimam octavam* quaeritur:

Utrum intentio sit actus solius voluntatis?

912. — Argumenta principalia (1). — Quod non: — *a)* Omne *per se agens agit propter finem*, ex II. *Physic.*; ergo ex *intentione.*

b) Praeterea, *non est distincta visio sine intentione copulante*, secundum August. XI. *De Trinit.* c. 2: sed potest esse distincta visio praecedens actum intellectus, et per consequens omnem actum voluntatis; ergo *intentio* non erit actus solius voluntatis.

c) Praeterea, *Matth.* VI. v. 22: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum erit lucidum.* Et ibidem: *Vide ergo ne lumen quod in te est tenebrae sint.* Glos. exponit *oculum* et *lumen* de *intentione:* sed oculus et lumen pertinent ad *intellectum*; ergo, etc. (2).

d) Praeterea, intentio includit relationem unius ad alterum: sed *referre*, sicut et conferre, est solius *intellectus.*

913. — Contra Magister in littera [pag. 848]. Et praeterea August. XI. *De Trinit.*

914. (2) — Explicatur quid sit «intendere». — *Respondeo:* primo videndum est quid dicitur per hoc nomen *intendere.* —

---

(1) Solvuntur ad n. 916

(2) Solutio desideratur tam apud Waddingum quam in Ed. Veneta. Accipe eam ex *Reportat.* hic, n. 4: « Dico quod requiritur recta ratio, si debet esse recta visio spiritualis et utilis: vel quod recta intentio requiritur tamquam praevia vel saltem communiter ».

Intendere enim dicit *in aliud tendere.* — Hoc potest accipi generaliter: sive *ab alio* habeat quod in illud tendat, sive *a se* movente se in illud. Potest etiam tendere in aliquid sicut in *obiectum praesens,* vel ut in *terminum distantem* vel absentem. — *Primo modo* convenit *omnipotentiae* respectu sui obiecti: *secundo modo* magis proprie sumitur pro illo scilicet *quod tendit* in aliud, et non ducitur in illud, sed ducit se in illud. Et hoc modo non potest esse alicuius potentiae *naturalis,* sed tantum *liberae;* quia, secundum Damasc. c. 23., *appetitus non liber ducitur, et non ducit,* et ita est de omni potentia naturali.

915. — Solutio quaestionis. — Hoc ergo modo *proprie* accipiendo *intendere,* prout scilicet dicit *in aliud tendere ex se,* est principaliter potentiae *liberae.* Sed cum *libere* velle sit *totius* liberi arbitrii, quod includit intellectum et voluntatem, secundum illam opinionem *tertiam* [?] *dist.* 25, huius totius (*a*) erit *intendere;* et hoc si *propriissime* sumatur; et non erit alicuius potentiae respectu sui *obiecti,* sed respectu *finis.*

b) Et cum in omni volitione, secundum Anselmum, sit accipere *quid* et *cur,* intendere non respicit *quid,* sed *cur:* prout scilicet dicit tendentiam in aliquid ut distans per aliquid tamquam per aliquod medium.

c) Erit igitur *intentio* actus liberi arbitrii ratione *voluntatis,* et erit actus eius respectu eius quod vult. Quod si et *voliti* et eius *propter quod* est volitum sit idem actus volendi, idem actus erit *usus* et *intentio;* si autem alius, *intentio* dicet *formaliter* actum illum quo tendit voluntas in finem, et *materialiter* actum utendi quo refert aliud in istum finem.

916. (3) — Solvuntur argumenta principalia. — *a)* Ad *primum argumentum* [n. 912 *a*]: patet quod procedit de *intendere* prout dicit tendentiam alicuius *determinati* et *terminati ab alio.*

b) Ad *secundum* [n. 912 *b*] dico quod primam visionem non causat intentio voluntatis copulans, sed tamen illam (*b*) potest copulare; et concedo quod in eodem instanti temporis, et ita firmando illam visionem. Sed posita prima intellectione, voluntas potest se convertere et avertere respectu aliarum ope-

---

(*a*) Wadd. addit: potentiae. (*b*) Ed. Ven. sed totum.

rationum ad copulandum vel non copulandum, et ita diversimode copulare. Neganda est igitur ista *maior*, quod *nulla visio distincta possit haberi sine intentione copulante*, nisi intelligatur * ista copulatio non esse actus concomitans * (*a*); et hoc modo neganda est ista, quod visio distincta praecedit *tempore* omnem intellectionem, sive intentionem, licet ista *natura* praecedat. — Vel si illa visio, quae est sine intellectione et intentione concomitantibus, potest esse sine intentione *voluntatis* copulante, sicut ista, cum qua concomitatur intellectio et volitio, tunc neganda est ista propositio absolute, quod *visio distincta non potest esse sine intentione copulante*. Nec istam negare est contra Augustinum; vult enim * ipse * quod ipsa voluntas potest aciem convertere ad obiectum, et tendere in obiectum; sed non vult quod nulla visio possit fieri, nisi intentio sic teneat et convertat.

c) Ad *ultimum* [n. 912 *d*] dico quod *conferre* per modum *iudicii* est solius *intellectus*, sicut et *intelligere*. *Utendo* autem sive ordinando referre unum amabile ad aliud est *voluntatis;* sicut enim voluntas est reflexiva, quia immaterialis, ita et collativa, vel potens conferre suo modo vel referre.

(*a*) Wadd. istam copulationem non esse actum concomitantem

DISTINCTIO TRIGESIMA NONA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

Cum voluntas sit de his quae homo naturaliter habet, quare peccatum fore dicatur, cum nullum aliud naturale peccatum est? — Hic autem oritur quaestio satis necessaria, ex superioribus causam trahens. Dictum est enim supra (1) voluntatem inesse *naturaliter* homini, sicut intellectus et memoria. Quae autem homini *naturalia* sunt, quantumcumque vitientur, *bona* tamen esse non desinunt; quia non valet vitium bonitatem, in qua Deus eam fecit, penitus consumere: ut, verbi gratia, intellectus vel ratio et ingenium ac memoria, etsi vitiis ac peccatis obnubilentur et corrumpantur, bona tamen sunt, nec *peccata* nominantur, sicut Augustinus de *ratione,* quae est imago Dei, in qua facti sumus, evidenter ostendit in XV. lib. *De Trinit.* (2): « Haec est, inquit, imago, in qua homines sunt creati, qua caeteris animalibus praesunt; quae creatura, in rebus creatis excellentissima, cum a Deo iustificatur, a deformi forma in formosam mutatur formam; erat enim etiam inter vitia natura bona ». Haec autem imago ratio est vel intellectus. Cum ergo *voluntas* de *naturalibus* sit, quare ipsa non *semper bonum* est, etsi aliquando vitiis subiaceat? — Ad hoc facile respondent qui dicunt omnia quae sunt *in quantum sunt* bona esse; quia et ipsam voluntatem *in quantum est* vel *in quantum voluntas* est, ut supra posuimus (3), *bonum* esse asserunt, sed *in quantum inordinata* est mala est et *peccatum.*

Ubi potest ab eis rationabiliter quaeri: Si *voluntas* in quantum *inordinata* est *peccatum* est, quare ergo *intellectus, ratio* et *ingenium* et huiusmodi, cum *inordinata* sunt *peccata* non sunt? Inordinata vero sunt, sicut voluntas, cum ad rectum finem non tendunt, eorumque actus praevaricationes exsistunt. — Ad quod illi dicunt, *voluntatis* nomine aliquando *vim,* scilicet naturalem potentiam volendi, aliquando *actum* ipsius vis significari. *Vis* autem ipsa, naturaliter animae insita, nunquam peccatum est, sicut nec vis memorandi vel intelligendi; sed *actus* huius vis, qui et *voluntas* dicitur, tunc peccatum est quando *inordinatus* est.

---

(1) Dist. 37, pag. 802. (2) Cap. 8. (3) Dist. 35, pag. 793.

Quare actus voluntatis sit peccatum, si actus aliarum potentiarum non sunt peccata? — Sed adhuc quaeritur, quare huius naturalis *potentiae actus* peccatum sit, si *aliarum potentiarum actus* peccata non sunt, scilicet potentiae memorandi, cuius actus est memorare, et potentiae intelligendi, cuius actus est intelligere? — Ad quod et ipsi dicunt quia *alterius generis* est actus ille voluntatis quam actus memoriae vel intellectus; hic enim actus est ad aliquid *adipiscendum* vel *non amittendum,* qui non potest esse de *malis,* quin sit *malus; velle* enim mala malum est; sed *intelligere* vel *memorare* mala malum non est; quamvis eorum quidam etiam hos actus malos esse interdum non improbe asserant. Memorat enim interdum quis malum, ut *faciat,* et quaerit intelligere verum, ut sciat *impugnare.* — Ecce qualiter solvitur praemissa quaestio ab his qui tradunt omnia esse bona in quantum sunt. — Qui vero dicunt voluntates malas peccata esse et nullo modo bona brevius respondent dicentes *actum* voluntatis non esse de *naturalibus,* sed *vim* ipsam et potentiam volendi, quae semper bonum est et in omnibus est, etiam in parvulis, in quibus nondum est eius actus.

Quomodo intelligendum sit illud: et homo etiam qui servus est peccati naturaliter vult bonum? — Praeterea quaeri solet, quomodo intelligendum sit quod ait Ambrosius, exponens illud verbum Apostoli (1): *Non enim quod volo illud ago, sed quod nolo illud facio?* Dicit enim quod « homo, subiectus peccato, facit quod non vult, quia *naturaliter vult bonum.* Sed voluntas haec semper caret effectu, nisi gratia Dei adiuvet et liberet ». Si homo subiectus peccato est, vult quidem malum et operatur, quia *servus est peccati* (2), et eius voluntatem, sicut supra (3) dixit Augustinus, *libenter facit;* quomodo ergo *naturaliter vult bonum?* An est *eadem* voluntas, id est idem motus, qua libenter peccato servit, et qua naturaliter vult bonum? Si non est eadem voluntas, quae ergo istarum est, quae, cum homo iustificatur, a servitute peccati liberatur? Ut enim superius (4) disseruimus, gratia Dei voluntatem hominis liberat et adiuvat, quae voluntatem hominis praeparat adiuvandam et adiuvat praeparatam. Sed quae est illa *voluntas?* An illa quae *naturaliter vult bonum?* an quae *libenter servit peccato,* si tamen duae sunt voluntates? — Proposita est quaestio profunda, quae varia a diversis expositione determinatur.

Alii enim dicunt *duos* esse motus: *unum* quo *vult bonum naturaliter.* Quare *naturaliter* et quare *naturalis* dicitur? Quia talis fuit motus *naturae* humanae in prima conditione, in qua creati sine vitio

---

(1) *Rom.* c. VII. v. 19.
(2) *Rom.* c. VI. v. 20.
(3) Dist. 25, pag. 681.
(4) Dist. 26, pag. 705.

sumus, quae proprie *natura* dicitur; fuit enim homo creatus in voluntate rectus. Unde in *Ecclesiasticis Dogmatibus* (1) scriptum est: « Firmissime tene, primos homines bonos et rectos esse creatos cum libero arbitrio, quo possent, si vellent, propria voluntate peccare; eosque non necessitate, sed propria voluntate peccasse ». Recte igitur dicitur homo *naturaliter* velle bonum, quia in recta et bona voluntate conditus est. Superior enim *scintilla rationis*, quae etiam, ut ait Hieronymus (2), « in Cain non potuit extingui », bonum semper vult et malum odit. — *Alium* autem dicunt esse motum mentis, quo mens, relicta superiorum lege, *subiicit se peccatis* eisque oblectatur. Iste motus, ut aiunt, antequam adsit alicui gratia, dominatur et regnat in homine alterumque deprimit motum. Uterque tamen ex libero arbitrio est. Veniente autem gratia, ille malus motus eliditur, et alter naturaliter bonus liberatur et adiuvatur, ut efficaciter bonum velit. Ante gratiam vero, licet naturaliter homo velit bonum, non tamen absolute concedi oportet bonam habere voluntatem, sed potius malam.

Alii autem dicunt unam esse voluntatem, id est unum motum, quo *naturaliter* vult homo bonum et *ex vitio* vult malum eoque delectatur; et in quantum vult bonum *naturaliter* bonus est, in quantum malum vult malus est.

---

(1) Potius *De Fide ad Petrum*, c. 25.

(2) *Sup. Ezech.* cap. I. v. 7.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE XXXIX. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIONES.

917. (1) — **Proponitur quaestio I.** — Circa *distinctionem trigesimam nonam* * quaeritur * primo:
Utrum synderesis sit in voluntate?

918. — **Argumenta principalia** (1). — Quod sic: — *a)* Semper enim remurmurat malo: remurmurare est *voluntatis.*

b) Praeterea, voluntas necessario vult commoda, secundum Anselm. *De Concordia*, 44: *Commoda non velle nequit;* ergo aeque necessario vult *iustitiam,* quia *iustitia* est perfectio aeque conveniens sibi sicut *commodum:* sed illud quo homo necessario inclinatur in iustitiam ponitur *synderensis;* ergo aliquid est in *voluntate* quod potest poni *synderesis.*

c) Praeterea, voluntas naturalis *necessario* vult illud in quod tendit. — Quod patet ex XIII. *De Trinit.* cap. 5, ubi vult Augustinus quod certum est omnes velle beatitudinem propter inclinationem *naturalem* ad illam: quod non esset *certum* si voluntas non *necessario* vellet eam. — Ergo *naturaliter* volitum est *necessario* volitum: sed *iustitia* est naturaliter volita a voluntate, quia est perfectio ita naturalis voluntati sicut *commodum;* ergo est necessario volita. Debet ergo illud poni in *voluntate* quod ponitur necessario principium inclinandi voluntatem ad iustitiam: hoc est *synderesis;* ergo, etc.

d) Praeterea, natura inferior, puta irrationalis, habet principium tendendi in illud quod sibi convenit recte secundum naturam suam; ergo et *voluntas* habebit necessario principium tendendi in iustitiam, quae sibi convenit ex natura sua.

919. — **Oppositum** vult Magister in littera [pag. 853], adducens Hieronym., *super Ezech.*, quod *superior portio* rationis est synderesis; ergo est in superiori portione rationis; ergo in *intellectu,* qui intendit contemplationi.

---

(1) Solvuntur ad n. 927.

920. (1) — Proponitur quaestio II. — *Secundo* quaero: *Utrum conscientia sit in voluntate?*

921. — Argumenta principalia (1). — Quod sic: — *a) Confidimus enim quod bonam conscientiam habemus,* etc. *Ad Hebr.* XIII. v. 18: *bonitas* pertinet ad *voluntatem;* igitur et *conscientia.*

b) Praeterea, si esset in intellectu, tunc plus sciens de agibilibus esset plus conscientiatus: *consequens* falsum est; ergo et *antecedens.*

922. — Ad oppositum: *Eccl.* VII. v. 23, *Scit enim conscientia tua* * *quod maledixisti ei* (2); * ergo etc. Hoc etiam patet de actibus conscientiae, qui sunt testificare, accusare, iudicare, etc., quae omnia pertinent ad rationem et intellectum; ergo, etc.

923. — Aliorum sententia proponitur. — Hic *dicitur* quod lex naturae principia naturalia agendorum continet. (Et dicit quod *synderesis* est *pondus voluntatis; conscientia* vero est eiusdem *habitus* (*a*)) Quaere (*b*).

Hic est primo * sciendum * quod non sunt idem in operandis *ratio recta* et *conscientia.* Ex *universalibus* enim regulis operandorum, quae sunt de dictamine legis naturae, quasi ex propositione *maiori,* et *particularibus* operandis sumptis sub illis regulis universalibus consilio rationis, quasi ex *minori* propositione, formatur *ratio recta* operandorum particularium. — Sed nondum ex hoc habetur operandi *conscientia;* quia tunc omnis habens operandorum notitiam haberet de operando conscientiam, et habens maiorem notitiam haberet de operando conscientiam strictiorem: quod falsum est, quoniam videmus saepius habentes maiorem operandorum notitiam minorem habere operandi conscientiam.

Et hoc ideo quia *conscientia* ad partem animae *cognitivam* non pertinet, sed ad *affectivam;* sicut enim in *cognitiva* sunt *lex naturalis* et universalis regula operandorum, et *ratio recta* ut particularis, sic ex parte *voluntatis* est quidam *uni-*

(*a*) Deest in Ed. Ven

(*b*) Ed. Ven. citat Henric. Quodlib. I. q. 18, ex quo excerpta sunt sequentia usque ad n. 942, quae Waddingus *addita* dicit, Veneta vero editio in textu affert.

(1) Solvuntur ad n. 928.

(2) Vulg. et Wadd.: *quia et tu crebro maledixisti aliis.*

versalis motor stimulans ad opus, secundum regulas universales *legis naturae,* et dicitur *synderesis,* quae est in voluntate quaedam naturalis electio, semper concordans cum naturali dictamine legis naturae. — Et ideo dicitur *synderesis,* hoc est *conelectio,* a *syn,* quod est *con,* et *deresis,* quod est *electio.* — Et quidam *motor particularis* stimulans ad opus secundum dictamen *rationis rectae,* et dicitur *conscientia,* quae est in voluntate quaedam electio deliberativa semper concordans cum dictamine rationis rectae. Et ideo dicitur *conscientia,* hoc est *cum scientia,* quia electio in voluntate deliberativa concordans cum scientia in ratione recta.

924. (2) — Impugnatur praefatus modus ponendi synderesim. — *Contra istud* arguitur primo de *synderesi:* — *a)* Quia si ipsa habeat actum elicitum necessario tendentem in bonum, et resistentem malo, et nihil tale est in voluntate, ergo ipsa non est in voluntate. — *Probatio assumpti:* quia *dist.* 1 I. Lib. [n. 193] ostensum est quod voluntas non *necessario* fruitur *fine* ostenso, nec aliqua (potentia vel (*a*)) vis vel habitus in ea potest esse principium necessario fruendi; igitur nec principium *necessarium* concorditer volendi principiis practicis quae sumuntur *a fine.*

b) Praterea, si esset aliqua talis potentia vel vis vel portio in voluntate, quae actu elicito *necessario* tenderet in bonum et resisteret (*b*) malo, ipsa esset *suprema* in tota voluntate, quia ipsa respiceret finem ultimum, a quo sumuntur prima principia practica; igitur in *potestate* eius esset *ipsa voluntas* secundum quamlibet vim et portionem eius inferiorem, ita quod ipsa movente, portio vel vis inferior obediret sibi, et conformiter moveretur; igitur ipsa impediret omne peccatum in voluntate, quia sicut ipsa necessario moveretur, ita tota voluntas necessario moveretur ad eius motum, et ab ea; et si tota voluntas esset recta, nullum esset peccatum in voluntate.

925. (3) — Impugnatur etiam modus ponendi conscientiam. — *Contra aliud* de *conscientia* arguitur: — *a)* Primo, quia habitus appetitivus non generatur ex *uno actu,* sed ex uno *syllogismo* practico: deducendo evidenter aliquid conclusum ex primis principiis practicis fit *conscientia;* igitur non est ha-

---

(*a*) Deest in Ed. Ven. (*b*) Ed. Ven. addit: in.

bitus appetitivus *acquisitus*. — Patet etiam quod non est innatus, neque portio, nec vis.

b) Praeterea, quod natum est causari ab aliqua causa non potest causari ab alia nisi virtualiter contineat perfectionem illius causae: habitus voluntatis natus est causari ab actu voluntatis sicut a propria causa; igitur non potest causari ab alio actu, nisi iste actus contineat in se virtualiter actum voluntatis: sed actus intellectus non potest continere in se virtualiter actum voluntatis, secundum istum, * *Quodlib.* I. q. 14 *, quia actus voluntatis est perfectior; igitur non potest intellectus per actum suum causare in voluntate tale *pondus* quod sit quasi habitus voluntatis.

c) Praeterea, aut potest voluntas istud pondus non recipere, et tunc intellectus non erit causa eius sufficiens, causa enim sufficiente agente sequitur effectus, maxime quando passivum est debite approximatum: aut non potest non recipere, et tunc, stante illa consideratione actuali in ratione, non potest voluntas istud pondus deponere, quia non minorem necessitatem habet ratio in conservando pondus causatum quam in causando.

d) Praeterea, aut necesse est voluntatem agere secundum illud pondus datum, aut non. — Si sic, igitur non est *libera*, quia agens huius ponderis est *naturalis* causa; igitur et effectus eius erit forma *naturalis;* igitur necessario agens secundum illud pondus non libere agit, quia non est in potestate eius sic vel aliter agere. — Si non necesse est agere secundum istud pondus, quod etiam videtur velle Apostolus *ad Rom.* * *Quod non est ex fide peccatum est,* c. XIV. v. 23, est voluntas discordans a ratione errante *, secundum illam Glos. *Quidquid est contra conscientiam*, etc.; ex quo patet quod peccatum aliquod potest committi contra *conscientiam;* et tunc sequitur quod, stante conscientia perfecta, potest voluntas velle oppositum eius quod dictatur secundum illam, et ita nunquam per actum voluntatis corrumperetur iste habitus: quod videtur absurdum, ponendo quod sit habitus *voluntatis*.

926. (4) — Quaestionum solutio. — Ad *quaestiones* istas: — *a)* Si *synderesis* ponatur aliquid habens actum *elicitum* semper (*necessario* (*a*)) tendentem in actum iustum, et resistentem pec-

(*a*) Deest in Ed. Ven.

cato, cum nihil tale ponatur in *voluntate*, non potest ibi poni; igitur est in *intellectu*. — Et si sic, non potest aliud poni quam *habitus principiorum*, qui semper est rectus: quia ex ratione terminorum virtute luminis intellectus naturalis statim intellectus acquiescit illis; et quantum est tunc ex parte intellectus, liberum arbitrium natum est concorditer velle istis principiis, licet prout deficit reliqua causa partialis, libere non velit, quia non est ibi aliqua necessitas.

b) Secundum hoc etiam *conscientia* potest poni *habitus* proprius *conclusionis practicae;* secundum cuius actum nata est conformari electio * recta * (*a*) in agibilibus; et ita dicitur stimulare ad bonum in quantum liberum arbitrium totum habet unam causam partialem recte dispositam, et sequeretur recta et bona volitio, nisi esset defectus alterius causae partialis concurrentis, scilicet voluntatis.

927. (5) — Solvuntur argumenta principalia quaest. I. — *a)* Ad *primum argumentum* [n. 918 *a*] dico quod * synderesis * remurmurat *ostensive*, quia ostendit bonum esse volendum, et in hoc est occasio remurmurandi contra malum.

b) Ad *aliud* [n. 918 *b*] dico quod voluntas, quae est potentia *libere* agens, non necessario vult *commodum*, sicut nec necessario vult *iustum*, actu *elicito*. Tamen si ista una potentia consideratur ut habet affectionem *commodi tantum*, et non ut habet affectionem *iustitiae*, id est in quantum est appetitus non liber, non esset in eius potestate sic non velle commodum; quia sic praecise esset appetitus *naturalis* naturae intellectualis, non liber, sicut appetitus bruti est appetitus naturalis naturae sensitivae. — Dico igitur quod illa propositio Anselmi, *commoda non velle nequit*, debet intelligi non de *tota* potentia, quae modo libere potest non velle, non tantum commoda, sed etiam iusta, quia libere potest haec et illa velle et non velle; sed debet intelligi de illa *in quantum praecise affecta affectione commodi*, hoc est ut considerata sub ratione *talis appetitus:* non tamen includendo in appetitu tali *libertatem*. Sed hoc modo nullum actum elicit in nobis. Ideo dixi in solvendo [nn. 924 et 926] quod (*b*) synderesis est aliquid habens actum *elicitum*.

(*a*) Wadd. recte. (*b*) Ed. Ven. addit: si.

c) Per idem ad *tertium* [n. 918 *c*]: quod voluntas naturalis ut necessario tendit in volitum non habet actum *elicitum* circa illud, sed ipsa est tantum *inclinatio* quaedam in tali natura ad perfectionem sibi maxime convenientem. Et ista inclinatio necessario est in natura, licet *actus* conformis huic inclinationi et naturae non necessario eliciatur; *actus* enim non elicitur, sive conformis qui dicatur *naturalis*, sive difformis qui dicatur *contra naturam*, nisi a voluntate *libera*, quae quantumcumque velit oppositum eius ad quod est inclinatio, nihil minus est necessaria illa inclinatio ad illud ad quod inclinat, quia stat, stante natura.

d) Ad ultimum [n. 918 *d*] dico quod haec sola natura est *libera* et habens modum agendi superiorem omni alia natura creata.

928. (6) — Solvuntur argumenta principalia quaest. II. — Ad *argumenta secundae quaestionis* [n. 921 *a*] dico quod habitus *intellectus* practici dicuntur *boni* vel *mali* propter convenientiam eorum ad *voluntatem*, sicut e converso *voluntas* potest dici *recta* vel *curva* propter convenientiam eius ad actum rectum vel non rectum speculativum, qui est formaliter in *intellectu*. Tamen *bonitas* est voluntatis, sicut *rectitudo* intellectus; sed bonitas magis transumitur ad intellectum *practicum* quam *speculativum*.

b) Ad *aliud* [n. 921 *b*] responderi potest per illud Philos. VII. *Ethic.* cap. 3, quod *in passionibus exsistentes quidam dicunt * deficiationes* [*sic*] *et * verba aenigmatica; sciunt autem nequaquam*. Et ita posset concedi quod simpliciter sciens scientia practica, non tantum sciens dicere verba, est conscientiatus, et magis sciens magis conscientiatus. — Et hoc maxime videtur debere dici ab illo cuius opinio est iam improbata; quia secundum eum in eodem instanti temporis in quo est voluntas mala ratio excaecatur, ut sic nullus habeat minus de conscientia, etiam si pertineat ad voluntatem. Est igitur argumentum commune sibi, sicut alii parti, et solvi potest sicut modo praedicto.

DISTINCTIO QUADRAGESIMA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

An ex fine omnes actus pensari debeant, ut simpliciter boni vel mali dicantur? — Post haec, de *actibus* adiiciendum videtur, utrum et ipsi *ex fine,* sicut voluntas, pensari debeant *boni* vel *mali?* — Licet enim, secundum quosdam, omnes *boni* sint *in quantum sunt,* non tamen *absolute* dicendi sunt omnes boni, nec omnes remunerabiles, sed quidam simpliciter *mali* dicuntur, sicut et alii *boni.* Nam simpliciter ac vere *boni* sunt illi actus qui *bonam* habent *causam* et *intentionem,* id est qui *voluntatem bonam* comitantur et ad *bonum finem* tendunt. *Mali* vero simpliciter dici debent qui *perversam* habent *causam* et *intentionem.* — Unde Ambrosius ait (1): « Affectus tuus operi tuo nomen imponit ». Et Augustinus, *super Psalm.* XXXI (2): « Nemo computet bona opera sua ante fidem. Ita enim videntur mihi esse ut magnae vires et cursus celerrimus praeter viam; quia ubi ipsa fides non erat, bonum opus non erat; bonum enim opus *intentio facit,* intentionem *fides dirigit.* Non valde attendas quid homo *faciat,* sed quid cum facit *attendat,* quo lacertos optimae gubernationis dirigat ». — His testimoniis insinuari videtur ex *affectu* et *fine* opera *bona* esse vel *mala.* — Quibus consonat quod Veritas in Evangelio (3) ait: *Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere.* Nomine *arboris* non natura humanae mentis, sed *voluntas* intelligitur; quae si mala fuerit, non bona, sed mala opera facit; si vero bona fuerit, bona, non mala facit opera.

Utrum omnia opera hominis ex affectu et fine sint bona vel mala? — Sed quaeritur, utrum *omnia* opera hominis ex *affectu* et *fine* sint *bona* vel *mala?* — Quibusdam ita videtur esse, qui dicunt omnes actus esse indifferentes, ut nec boni nec mali *per se* sint, sed ex *intentione bona* bonus, et ex *mala* malus sit omnis actus. Secundum quos quilibet actus potest esse bonus, si bona intentione geratur. — Aliis autem videtur quod quidam actus *in se mali* sint, ita ut non possint esse nisi peccata, etiam si bonam habeant *causam;* et quidam

---

(1) *De Officiis,* Lib. I. c. 30.
(2) *Enarrat.* etc.
(3) *Matth.* c. VII. v. 18.

in se boni, ita ut, etsi malam habeant *causam,* non tamen boni esse desinant. — Quod testimonio Augustini (1) confirmant, qui dicit bonum aliquando non bene fieri. « Quod enim quis invitus vel necessitate facit non bene facit », quia non bona facit intentione, ut ait Augustinus, *super Ioan* (2): « Servilis, inquit, timor non est in charitate, in quo quamvis credatur *Deo,* non tamen *in Deum:* etsi bonum fiat, non tamen *bene;* nemo enim invitus bene facit, etiamsi bonum est quod facit ». — Ecce habes quod aliquis non bene facit illud quod bonum est; facit ergo quod bonum est intentione non bona. — Ideo asserunt illi quaedam opera esse talia, quae sic bona sunt, quod mala esse non possunt, quocumque modo fiant; sicut e converso quaedam sic sunt mala, ut non possint esse bona, quacumque ex causa fiant; alia autem esse opera, quae ex fine vel ex causa bona sunt, vel mala; et ad illa referunt Sanctorum testimonia, quibus vel affectu vel intentione iudicium operum pensari dicunt. Tripartitam edunt isti differentiam actuum.

Aliter Augustinus sentire videtur, qui dicit opera hominis esse bona vel mala ex intentione et causa, praeter quaedam quae per se peccata sunt. — Sed Augustinus evidentissime docet in *lib. Contra Mendacium* (3) omnes actus secundum *intentionem* et *causam* iudicandos bonos vel malos, praeter quosdam, qui ita sunt mali, ut numquam possint esse boni, etiamsi bonam videantur habere *causam.* « Interest, inquit, plurimum, qua causa, quo fine, qua intentione quid fiat. Sed ea quae constat esse *peccata,* nullo bonae causae obtentu, nullo quasi bono fine, nulla velut bona intentione facienda sunt. Ea quippe opera hominum, si causas habuerint bonas vel malas, nunc sunt bona, nunc mala, quae *non sunt per seipsa peccata:* sicut victum praebere pauperibus bonum est, si fit causa misericordiae cum recta fide; et concubitus coniugalis, quando fit causa generandi, si ea fide fiat ut gignantur regenerandi. Haec rursus mala sunt, si malas habeant causas: velut si iactantiae causa pascitur pauper, aut lasciviae causa cum uxore concumbitur, aut filii generantur non ut Deo, sed ut diabolo nutriantur. Cum vero opera ipsa per se *peccata* sunt, ut furta, stupra, blasphemiae, quis dicat, causis bonis esse facienda, vel peccata non esse, vel, quod est absurdius, iusta peccata esse? Quis dicat: furemur divitibus, ut habeamus quid demus pauperibus; aut falsa testimonia proferamus, non ut inde innocentes laedantur, sed potius salventur? Duo enim bona hic sunt: ut inops alatur, et innocens non puniatur. Aut quis dicat adulterium esse faciendum, ut per illam cum qua fit homo de morte liberetur? Testamenta etiam vera cur non supprimimus et falsa supponimus, ne haereditates habeant qui nihil boni agunt, sed

(1) *Confess.* Lib. I. c. 12. (2) *Tract.* 41. (3) Cap. 7 seqq.

hi potius qui indigentes adiuvant? Cur non fiant illa mala propter haec bona, si propter haec bona nec illa sunt mala? Cur non ab immundis meretricibus, quae ditant stupratores, rapiat divitias vir bonus, ut indigentibus eas largiatur, cum nullum malum malum sit, si pro bono fiat? Quis hoc dicat, nisi qui res humanas moresque conatur et leges subvertere? Quod enim facinus non dicatur recte fieri posse, nec impune tantum, verum etiam gloriose, ut in eo non timeatur supplicium, sed speretur et praemium, si semel concesserimus, in malis actibus non *quid* fiat, sed *quare* fiat esse quaerendum, ut quaecumque pro bonis fiunt causis, nec ipsa mala esse iudicentur? At iustitia merito punit eum qui dicit se subtraxisse superflua diviti, ut praeberet pauperi; et falsarium, qui alienum corrumpit testamentum, ut is esset haeres qui faceret eleemosynas largas, non ille qui nullas; et cum qui se fecisse adulterium ostendit, ut per illam cum qua fecit hominem de morte liberaret ».

Sed « dicet aliquis: ergo aequandus est fur quilibet furi qui voluntate misericordiae furatur. Quis hoc dixerit? — Sed horum duorum non ideo quisquam est *bonus,* quia *peior* est unus; peior enim est qui concupiscendo quam qui miserando furatur; sed si furtum omne peccatum est, ab omni furto abstinendum est. Quis enim dicat esse peccandum, etiam si aliud sit gravius, aliud levius peccatum? Nunc autem quaerimus, quis actus *peccatum* sit vel non, non quid *gravius* sit vel *levius* ». — Intende, lector, propositis verbis tota mentis consideratione, quae non inutilem habent exercitationem; et dignosces quis actus sit *peccatum,* qui scilicet malam habet causam; nec ille tantum, quia sunt nonnulli actus qui, etsi bonam habeant causam, tamen peccata sunt, ut supra positum est.

Ex quo consequi videtur, quia non semper ex *fine* iudicatur voluntas sive actio *mala,* sicut in illis quae per se peccata sunt; illa enim cum quis gesserit pro aliqua bona causa, bonum videtur habere finem; nec ex *fine* voluntas est mala, nec ex *voluntate* actio fit mala, sed ex *actione* voluntas fit prava. In quibus aliqui ponunt actum Iudaeorum, qui crucifigendo Christum arbitrabantur *se obsequium praestare Deo* (1); quia bonum finem dicunt eos sibi posuisse, scilicet Dei obsequium, et tamen voluntatem eorum et actionem perversam fore asserunt.

De *bonis* autem nulla fit exceptio in praemissis verbis Augustini, quin omnis voluntas bona ex fine sit bona, et ex *fine* et *voluntate* omnis actio bona bona est. Sed non omnis *mala voluntas* ex fine mala est, nec omnis *mala actio* ex fine et ex voluntate mala est; et omnis quae habet *malam* causam mala est, sed non omnis quae *bonam* ha-

---

(1) *Ioan.* c. XVI. v. 2.

bet causam bona est. — Ideoque cum ex *affectu* dicitur nomen imponi operi, in *bonis* operibus generaliter vera est haec regula; sed in *malis* excipiuntur illa quae *per se mala* sunt. Omnia igitur hominis opera secundum *intentionem* et *causam* iudicantur bona vel mala, exceptis his quae *per se mala* sunt, id est quae sine praevaricatione firi nequeunt.

Quidam dicunt praedicta non posse fieri bono fine. — Quae tamen quidam contendunt *nunquam* habere *bonam causam.* Qui enim aliena furatur ut pauperibus tribuat, non pro bono, ut aiunt, furatur, non enim bonum est aliena pauperibus erogare; qui enim de rapina *sacrificium* Deo *offert* idem facit, ut ait auctoritas, *ac si filium in conspectu patris victimet* (1), vel *sacrificium canis Deo offerat* (2); *abominabilis nempe Deo est impiorum oblatio* (3). Ita etiam et hominem per adulterium a morte liberare malum esse dicunt; etsi enim bonum sit hominem a morte liberare, tamen *sic* hominem liberare malum esse asserunt. — Ideoque Augustinum in superioribus dicunt temperasse sermonem cauteque locutum, ubi ait: Ea quae constat esse peccata, nullo quasi bono fine, nulla velut bona intentione facienda. Non enim simpliciter dixit *bono fine* et *bona intentione,* sed addidit *quasi* et *velut,* quia talia non fiunt bono fine et bona intentione, sed *intentione* quae *videtur* bona, et *fine* qui *putatur* bonus, sed non *est.* Nec ideo excepit Augustinus ista, ut aiunt, quin causas habeant malas, sed quia causas habent quae *videntur* bonae, *sunt* tamen malae.

---

(1) *Eccli.* c. XXXIV. v. 24: *Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui.*

(2) *Isai.* c. LXVI. v. 3: *Qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem.*

(3) *Prov.* c. XXI. v. 27: *Hostiae impiorum abominabiles, quia offeruntur ex scelere.*

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE XL. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIO UNICA.

929. — **Proponitur quaestio.** — Circa *distinctionem quadragesimam* quaero:

Utrum omnis actus sit bonus ex fine?

930. — **Argumenta principalia** (1). — Quod sic: — *a)* August. c. 3, in littera [pag. 861]: *Bonum opus intentio facit.*

b) Praeterea, actus *intelligendi* est verus ex *principio:* sed *finis* est hic sicut ibi principium; ergo, etc.

c) Praeterea, *bonitas* est ab aliqua *una causa:* nulla alia potest dari nisi finis.

931. — **Contra**: August. *Contra Mendacium,* et ponitur in littera [pag. 862], dicit quod multi actus non possunt esse boni, etiamsi propter finem bonum fiant.

932. (2) — **Divisio.** — *Respondeo:* — *a)* Primo dicendum est de bonitate *naturali:* — *b)* Secundo de bonitate *morali.*

933. — **Declaratur in quo consistit bonitas naturalis actus.** — De *primo* dico quod sicut in corpore pulchritudo est ex aggregatione omnium convenientium illi corpori et inter se, puta, quantitatis, coloris et figurae, sicut vult August. VIII. *De Trinit.*, cap. 4., *Bona facies * hominis dimensa pariliter et affecta ilariter et luculenter colorata,* et sic de aliis bonis, ut patet ibi *, etc., ita bonitas *naturalis,* non illa quae convertitur cum *ente,* sed illa quae habet oppositum *malum,* est perfectio secunda alicuius rei, integrata ex omnibus convenientibus sibi et sibi invicem. Et omnibus illis concurrentibus, est perfecta bonitas, iuxta illud Dionysii: *Bonum est ex perfecta et causa integra;* omnibus autem istis deficientibus et natura

---

(1) Solvuntur ad n. 935.

stante quae deberet perfici illis, est perfecte mala; quibusdam subtractis, est mala, sed non perfecte, sicut de pulchritudine et turpitudine in corpore. — *Actus* autem naturaliter natus est convenire *causae* suae *efficienti*, *obiecto*, *fini* et *formae*. Tunc igitur bonus est naturaliter quando habet omnia convenientia, quantum ad ista quae nata sunt convenire sibi naturaliter, et concurrere ad esse eius naturale.

934. (2) — **Declaratur in quo consistit bonitas moralis actus** (1). — De *secundo* dico quod bonitas actus *moralis* est ex aggregatione omnium convenientium *actui*, non absolute ex natura actus, sed quae conveniunt ei *secundum rectam rationem*. — Quia igitur actui ratio recta dictat determinatum *obiectum* convenire et determinatum *modum* et *alias circumstantias*, non est completa bonitas ex *solo fine;* sed prima ratio bonitatis eius est ex *convenientia actus ad efficiens*, a quo actus dicitur *moralis*, quia *libere* elicitus. Et hoc est commune actui bono et malo, neque enim actus est laudabilis, nec vituperabilis, nisi sit a *voluntate*. — Secunda conditio est ex *obiecto*, quod si sit conveniens, tunc est actus bonus ex *genere*, quia est indifferens ad bonitates ulteriores, quae sumuntur ex circumstantiis specialibus: sicut genus est indifferens ad multas differentias. — Post istud prima circumstantia est ipsius (*a*) *finis*. — Nec ista sufficit sine aliis circumstantiis, sicut est circumstantia *formae:* puta, quod *debito modo* fiat, quod pertinet ad quartam circumstantiam. — Et sequuntur circumstantiae magis extrinsecae, scilicet *quando* et *ubi* et huiusmodi.

Patet igitur quod sola bonitas finis, etiam cum intenditur secundum rectam rationem, non sufficit ad bonitatem actus, sed requiruntur aliae circumstantiae, secundum ordinem praedictum, ad hoc quod *bonitas* sit.

935. (4) — **Solvuntur argumenta principalia.** — *a)* Ad *auctoritatem* Augustini [n. 930 *a*]: patet quod est ad oppositum, quia etsi finis sit conditio *principalior* pertinens ad bonitatem actus, non tamen est *sufficiens* simpliciter. Loquendo etiam de bonitate *meriti*, quae addit super bonitatem *moralem*, illa

(*a*) Ed. Ven. primus.

(1) Cfr. Lib. I. n. 799 seqq.; supra, n. 457 seqq. — *Quodlib.* q. 18.

est *principaliter* ex fine, quia supposita completa bonitate morali superadditur bonitas *meritoria* ex relatione debita istius actus in finem, quae relatio debita fit in quantum elicitur a *charitate*. — Et quoad hoc possunt auctoritates de *fine* exponi, quod scilicet bonitas *meritoria* est ex *fine*.

b) Ad *secundum* [n. 930 *b*] dico quod causa efficiens actus *intelligendi*, illa quae est ex parte intellectus vel habitus intellectus, *naturaliter* agit, nec potest difformiter agere ipsi obiecto, et ideo semper *recte* agit. Non sic voluntas semper conformiter agit suo obiecto, quia est causa *libera*, non naturalis. Quando igitur est rectitudo ex parte principii moventis totus actus est rectus. Non sic hic ex parte *finis*.

c) Ad *tertium* [n. 930] dico quod illa una bonitas integrat in se perfectiones omnes convenientes actui; et non est aliqua *una sola*, sicut nec pulchritudo in corpore.

DISTINCTIO QUADRAGESIMA PRIMA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

An omnis intentio vel actio eorum qui carent fide sit mala? — Cumque *intentio,* ut supra (1) dictum est, *bonum opus faciat,* et *fides intentionem dirigat,* non immerito quaeri potest, utrum omnis intentio omneque illorum opus *malum* sit qui fidem non habent? Si enim fides intentionem dirigit, et intentio bonum opus facit, ubi non est fides, nec intentio bona, nec *bonum opus* esse videtur. — Quod a quibusdam non irrationabiliter astruitur, qui dicunt omnes actiones et voluntates hominis sine fide malas esse, quae, fide habita, bonae exsistunt. — Unde Apostolus (2) ait: *Omne quod non est ex fide peccatum est.* Quod exponens Augustinus (3) ait: « Omnis infidelium vita peccatum est, et nihil bonum est sine Summo Bono; ubi deest agnitio aeternae veritatis falsa *virtus* est, etiam in optimis moribus ». Et Iacobus in Epistola Canonica (4) ait: *Qui offenderit in uno,* scilicet in charitate, *factus est omnium reus.* Qui ergo fidem et charitatem non habet, omnis eius actio peccatum est, quia ad charitatem non refertur. Quod enim ad charitatem non refertur, ut supra (5) meminit Augustinus, non fit quemadmodum fieri oportet, ideoque malum est. Non igitur mandata custodit qui charitate caret, quia sine charitate nullum mandatorum custoditur. — Unde Augustinus *super Epistolam ad Gal.* (6) ait: « Custoditionem legis dicit Apostolus *non inebriari, non occidere, non moechari,* et alia huiusmodi ad bonos mores pertinentia, quae nisi charitate, fide et spe impleri non possunt ». Nullum ergo mandatum implet, nullum bonum opus facit, qui fidem charitatemque non habet; *Impossibile est enim,* ut ait Apostolus (7), *sine fide* aliquid *placere Deo.* Quae ergo sine fide fiunt *bona* non sunt, quia omne bonum placet Deo.

Quae praemissae sententiae obiiciuntur ex verbis Augustini? — His autem obiicitur quod supra (8) dixit Augustinus, scilicet quod in servili

(1) Dist. 40, pag. 861.

(2) *Rom.* c. XIV. v. 23.

(3) *Sent.* S. Prosperi; *Contra Iul.* Lib. IV. c. 3; *De gestis Pelag.* c. 14 *De Civ. Dei,* Lib. XIX. c. 25.

(4) Cap. II. v. 10.

(5) Dist. 38, pag. 844.

(6) Ad cap. VI. v. 13.

(7) *Hebr.* c. XI. v. 6.

(8) Dist. 40, pag. 862.

timore, etsi bonum fiat, non tamem *bene.* « Nemo enim invitus *bene* facit, etiamsi *bonum* est quod facit » (1). Hic enim *bonum* dicit fieri, sed non bene, ab illo qui charitatem non habet; qui enim serviliter timet charitate vacuus est; de quo tamen hic dicit quia *bonum* facit, sed non *bene.* Qui etiam super illum locum Psalmi (2), *Turtur invenit sibi nidum, ubi reponat pullos suos,* dicit quod « Iudaei, haeretici et pagani opera bona faciunt, quia vestiunt nudos et pascunt pauperes, et huiusmodi; sed non in *nido Ecclesiae,* id est in fide, et ideo conculcantur pulli eorum » (3). — Quibus illi respondent dicentes *bona* opera appellari huiusmodi quae sine charitate fiunt, non quia bona sint *quando sic fiunt,* quod supra evidenter Augustinus docuit, sed quia bona essent *si aliter fierent,* quae etiam suo genere sunt bona, sed ex affectu fiunt mala.

Aliorum sententia de praemissa quaestione, qua quaerebatur: Si omnis actio eorum mala est qui fidem non habent. — Alii vero, qui trifariam distinctionem actuum faciunt, opera cuncta quae ad *naturae subsidium* fiunt semper *bona* esse astruunt. — Sed quod Augustinus mala esse dicit, si malas habeant causas, non ita accipiendum est, quasi ipsa mala sint, sed quia peccant et *mali* sunt qui ea *malò fine* agunt. Item et illud aliud, scilicet « bonum opus intentio facit, et intentionem fides dirigit » (4), determinant dicentes ibi *bonum* vocatum quod *remunerabile* est ad vitam, non quod illud sit solum bonum opus, imo et alia plura, licet non ea ratione qua illud, sint bona.

Bonum enim multipliciter accipitur, scilicet: pro *utili,* pro *remunerabili,* pro *signo boni,* pro *specie boni,* pro *licito,* et aliis forte modis; solaque illa intentio *remunerabilis* est ad vitam quam fides dirigit; sed non illa sola *bona* est, ut aiunt. Nam si quis Iudaeus vel malus Christianus necessitatem proximi relevaverit, naturali pietate ductus, *bonum* fecit, et *bona* fuit *voluntas* qua illud fecit (5).

Hic ponuntur quaedam Augustini capitula quae retractavit, non quasi prave dicta, sed quo sensu dixerit insinuans. — Post haec investigari oportet qualiter intelligendum sit quod ait Augustinus in *lib. De Vera Relig.* (6): « Usque adeo, inquit, peccatum *voluntarium* malum est, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium »? —

---

(1) *Confes.* Lib. I. c. 12.

(2) *Ps.* LXXXIII. v. 3.

(3) *Enarrat. in Psalm.*

(4) Dist. 40, pag. 861.

(5) Omnia opera infidelium sunt peccata. — Omne quod agit peccator vel servus peccati peccatum est (*Propos.* 25 et 35 damnatae a S. Pio V. 1 Oct. 1587). — Necesse est infidelem in omni opere peccare (*Propos.* 8 damnata ab Alex. VIII. 7 Dec. 1690).

(6) Cap. 7.

Huius dicti rationem Augustinus aperiens, in *lib. Retract.* (1) dicit: « Potest videri falsa haec definitio: sed si diligenter discutiatur, invenitur esse verissima. Peccatum quippe illud cogitandum est quod tantummodo *peccatum* est, non quod est etiam *poena peccati* », scilicet peccatum primum hominis, quod fuit *peccatum* et *causa peccati,* sed non *poena;* « quamvis et illa quae *non voluntaria* peccata non immerito dicuntur, quia vel a *nescientibus* vel a *coactis* perpetrantur, non omni modo possunt sine voluntate committi; quoniam et ille qui peccat ignorans, *voluntate* utique facit quod, cum faciendum non sit, putat esse faciendum; et ille qui, concupiscente adversus spiritum carne, non ea quae vult facit, concupiscit quidem nolens, et in eo non facit quod vult; sed si vincitur, concupiscentiae *consentit volens,* et in eo non facit nisi quod vult; et illud quod in parvulis est originale peccatum, ex prima hominis voluntate mala contractum est. Non itaque falsum est quod dixi: Usque adeo peccatum voluntarium est », etc. — Ecce qualiter accipiendum sit illud, scilicet vel de primo peccato hominis, vel de omnibus generaliter peccatis mortiferis, quorum licet quaedam dicantur *non voluntaria,* quae scilicet per ignorantiam vel per infirmitatem fiunt, eadem tamen ratione ea possunt dici *voluntaria,* quia sine voluntate non committuntur.

Aliud capitulum. — Illius etiam intelligentia perquirenda est quod in *lib. De Duabus Animabus* (2) edidit, inquiens: « Nusquam nisi in voluntate peccatum est ». Quod etiam in *lib. Retract.* (3) plane determinat dicens: « Potest putari falsa esse ista sententia, qua diximus, nusquam nisi in voluntate esse peccatum, cum Apostolus (4) dicat: *Quod nolo, hoc facio,* etc. Sed peccatum, quod nusquam est nisi in voluntate, illud praecipue intelligendum est, quod iusta damnatio consecuta est, id est primum hominis peccatum.

In eodem quoque *lib. De Duabus Animabus* (5) aliud tradidit consideratione dignum; ait enim: « Non nisi voluntate peccatur », ipsamque voluntatem definit dicens: « Voluntas est animi motus, cogente nullo, ad aliquid vel non amittendum, vel adipiscendum ». Huius dicti causam aperiens et intelligentiam pandens, in *lib. Retract.* (6) ait: « Hoc propterea dictum est, ut hac definitione *volens* a *nolente* discerneretur, et sic ad illos referretur intentio qui in Paradiso fecerunt originem mali, nullo cogente, peccando, id est libera voluntate, quia et scientes contra praeceptum fecerunt, et ille tentator *suasit,* ut hoc fieret, non *coegit.* Nam qui *nesciens* peccavit non incongruenter *nolens* peccasse dici potest, quamvis et ipse quod nesciens fecit vo-

(1) Lib. I. c. 13.
(2) Cap. 10.
(3) Lib. I. c. 15.
(4) *Rom.* c. VII. v. 16.
(5) Cap. 10.
(6) Lib. I. c. 15.

lens tamen fecit. Ita nec tale peccatum sine voluntate esse potuit, sed voluntas *facti* ibi fuit, non voluntas *peccati;* quod tamen *factum* fuit *peccatum;* hoc enim factum est quod fieri non debuit. Quisquis autem sciens peccat, si potest cogenti ad peccatum sine peccato resistere, nec tamen facit, utique volens peccat; quia qui potest resistere non cogitur cedere. Quapropter peccatum sine voluntate esse non posse verissimum est ». — Ex his liquet qualiter superiora accipienda sint.

Quod mala voluntas est voluntarium peccatum. — Si autem peccatum mortale *voluntarium* est, cum *voluntas mala* peccatum sit mortale, constat ipsam esse *voluntarium* peccatum. « Quid enim, ut ait Augustinus (1), tam in voluntate quam ipsa voluntas sita est? » Voluntas itaque mala recte voluntarium dicitur peccatum, quod in voluntate consistit. « Voluntas quippe, ut ait Augustinus in eodem (2), est prima causa peccandi, aut nullum peccatum est prima causa peccandi, nec est cui recte imputetur peccatum nisi peccanti. Non ergo est cui recte imputetur nisi voluntati ». Hoc autem de peccato *actuali* et *mortali* intelligendum est. — Neque his verbis aliud voluit ostendere Augustinus, ut ipse ait in *Retract.* (3), nisi quia « voluntas est qua peccatur et qua recte vivitur ».

---

(1) *De Lib. Arb* Lib. I. c. 12; Lib. III. c. 3.
(2) Lib. III. c. 17.
(3) Lib. I. c. 9.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE XLI. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIO UNICA.

936. ([1]) — **Proponitur quaestio.** — Circa *distinctionem quadragesimam primam* quaeritur:

Utrum aliquis actus possit esse indifferens?

937. — **Argumenta principalia** (1). — Quod non: — *a)* Quia inter habitum et privationem non est medium: *bonum* et *malum* sunt *privative* opposita; ergo, etc. — *Maior* patet, quia, X. *Metaph.*, opposita privative sunt contradictorie opposita circa aptum natum: inter contradictoria non est medium, IV. *Metaph;* ergo, etc.

b) Praeterea, ex actibus generatur habitus; ergo si inter actum bonum et malum esset aliquod medium, aliquis esset habitus, qui nec esset bonus nec malus.

938. — **Contra:** — Ambrosius in littera [pag. 861]: *Affectus tuus operi nomen imponit:* sed si nullus actus ex se esset *indifferens,* non posset ex uno (*a*) esse bonus per se, et ex alio malus.

939. ([2]) — **Aliorum sententia proponitur.** — Hic *dicitur* quod nullus *singularis* actus est indifferens; actus tamen in *communi* (*b*) est indifferens. Quaere Bonav. (*c*).

940. — **Praemittitur distinctio** — *Aliter posset dici* (quod aliter potest (*d*)) esse de bonitate et malitia *morali,* et de bonitate *meritoria* et malitia *demeritoria.*

941. — **Tenet Doctor ut probabile dari actus indifferentes moraliter.** — In *prima* bonitate et malitia, comparando ad actum *naturalem,* videtur posse inveniri actus *indifferens,* qui scilicet habeat determinatam speciem in genere naturae, per comparationem ad omnes causas suas, et possit tamen habere indifferenter bonitatem *moralem* et malitiam. — Quod *probatur:*

(*a*) Wadd. addit: actu. (*b*) Ed. Ven. in hoc.

(*c*) Ed. Ven. addit: in d. 1. art. 1. q. 3. opin. 1, quam non tenet. Est opinio S. Thomae p. 2. q. 18. art. 2. (*d*) Deest in Ed. Ven.

(1) Solvuntur ad n. 944.

a) Primo, quia, secundum Philos. II. *Ethic.*, habitus iustitiae generatur ex operibus iustis, non tamen *iuste* factis: iste actus non est *bonus moraliter*, quia non ex virtute.

b) Similiter de actibus elicitis *post virtutem*; quia non videtur necessitas quod voluntas habens virtutem *semper utatur ea necessario,* sed tantum quando occurrit passio ita vehemens quae subverteret rationem, nisi utatur virtute.

942. — **Et etiam meritorie.** — *a) Secundo* etiam *modo* loquendo de *bono* et *malo,* videtur esse medium inter actum bonum et malum.

b) Supposita enim bonitate *morali,* ut dictum est in *quaest. praec.* [n. 934], *meritum* videtur esse ex relatione ad finem debitum, quae relatio est ex *charitate* inexsistente. — Potest autem actus *referri* ex charitate in finem ultimum *tripliciter:* — Uno modo *actualiter:* sicut cogitans actualiter de fine diligit illum et vult aliquid propter illum. — Alio modo *virtualiter:* sicut ex cognitione et dilectione finis deventum est ad volitionem huius entis ad finem: puta ex cognitione Dei pertinente ad portionem superiorem portio inferior considerat talem actum, puta poenitentiae, esse assumendum, et postea illum exequitur volendo, non tamen tunc referendo in finem, quia nec tunc actualiter cognoscitur, nec diligitur. — Tertio modo *habitualiter:* puta si omnis actus referibilis in finem manens cum charitate, quae est principium referendi, dicatur referri habitualiter.

(3) *c) Triplici* autem modo potest dici actus *non referri:* — Uno modo *negative* absolute, quia non refertur actualiter, nec virtualiter. — Alio modo *privative,* quia non est natus referri, sicut peccatum veniale, quia licet stet cum charitate, non est tamen natum cum charitate referri in finem. — Tertio modo *contrarie,* scilicet quia corrumpit principium referendi, scilicet charitatem, ut peccatum mortale.

d) De istis duobus membris *ultimis* certum est quod illi actus sunt *mali,* scilicet peccatum *veniale* et peccatum *mortale.*

e) De duobus *primis* certum est quod primus actus est *meritorius*, et satis probabile est de secundo.

f) De duobus *mediis,* scilicet de actu qui tantum refertur *habitualiter*, et *negative,* id est qui non refertur, nec actualiter, nec virtualiter, dubium est utrum talis actus sit *meritorius,* vel peccatum *veniale,* quia *mortale* peccatum non potest esse, aut sit talis actus *indifferens.* — Si ponatur alterum duorum primorum

membrorum, videtur quod homo exsistens continue in gratia, vel mereatur continue, vel peccet mortaliter, vel saltem venialiter, quia multos tales actus elicit continue, qui nec referuntur actualiter, nec virtualiter, secundum dictum modum.

(4) *g)* Ideo probabile videtur tales actus *indifferentes* ponere, quia non habent sufficientem rationem *malitiae* pertinentem ad peccatum *veniale,* quia possibile est nullam deordinationem esse in eis quae sufficiat ad rationem peccati; non enim tenetur homo, nec tentione necessitatis, contra quam sit peccatum *mortale,* nec tentione minori, contra quam sit peccatum *veniale,* referre semper actum suum in Deum actualiter vel virtualiter, quia Deus non obligavit nos ad hoc. — Neque videtur esse in istis actibus sufficiens ratio *bonitatis,* ut sint *meritorii,* quia non videtur minor relatio sufficere ad meritum quam relatio *virtualis,* qualis non est hic.

943. — Corollaria. — *a)* Sunt ergo multi actus *indifferentes,* non tantum secundum esse quod habent in specie *naturae,* sed etiam secundum esse quod habent in esse *morali,* et sunt etiam indifferentes ab bonum *meritorium,* quia unum individuum potest esse tale. et aliud tale.

b) Multi etiam *singulares* actus eliciti sunt indifferentes, qui nec sunt tales, neque tales; et non solum actus non *humani,* de quibus non est sermo, sicut movere barbam, levare festucam et huiusmodi, quae procedunt ex sola imaginatione, non ex libero arbitrio impellente, sed etiam de actibus *libere* elicitis.

944. (5) — Solvuntur argumenta principalia. — Ad *argumenta.* — *a)* Ad *primum* [n. 937 *a*] dico quod non sunt *privative* opposita circa actum, loquendo de bonitate et malitia *morali,* vel etiam loquendo de bonitate et malitia *meritoria* et *demeritoria;* non enim est actus malus ex hoc solo quod caret bonitate tali vel tali, sed quia caret bonitate *quam debet habere:* non autem omnis actus debet habere talem bonitatem.

b) Ad *aliud* [n. 937 *b*] concedo quod ex similibus actibus generatur similis habitus, et ita ex multis actibus indifferentibus potest generari consimilis habitus ad consimiles actus in genere immobiliter inclinans. Non tamen inclinat ad eos ut bonos, nec ut malos, sicut etiam ipse in se neque est bonus, neque malus, sicut nec etiam generatur ex actibus bonis vel malis. Et ita inconveniens ad quod deducit ratio non est inconveniens, sed tamquam verum concedendum est.

DIST. QUADRAGESIMA SECUNDA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

An voluntas et actio mala in eodem homine et circa eamdem rem sint unum peccatum, vel plura? — Cum autem *voluntas mala* et *operatio* sint peccatum, quaeri solet, utrum in eodem homine et circa eamdem rem haec duo *unum* sint peccatum, vel *diversa?* Ut si quis voluntate furatur, *voluntatem* habuit malam, quae peccatum est, et *actum* malum, qui item peccatum est: haec autem duo *diversa* sunt, scilicet *voluntas* et *actio;* sed numquid *diversa* sunt *peccata,* an *unum?* — Quidam dicunt *unum* esse peccatum. — Alii vero *diversa* esse peccata dicunt; quia cum constet haec duo esse diversa, aut diversa *duo peccata* dicuntur, aut duo diversa, non *peccata.* — Quibus alii respondent haec duo diversa esse, non *peccata;* non enim *plura* peccata sunt, sed peccatum *unum,* quia una praevaricatio vel inobedientia in utroque admittitur, sive quando *vult,* sive quando *agit,* et unus est ibi contemptus; sed *minor* cum in voluntate solum peccatum continetur, *maior* vero cum voluntati etiam operatio additur; et ideo *maius* fit peccatum, sed non *plura,* cum voluntas operi mancipatur.

Alia contra eosdem oppositio. — Sed adhuc eisdem obiicitur: Si *unum* tantum peccatum illa duo sunt, cum quis, *voluntate* mali prius concepta, deinde *opus* patraverit, non pro aliquo reus est, nisi pro quo ante opus reus erat, cum adhuc in sola voluntate peccatum consistebat; nullus enim reus est aeternae mortis nisi pro peccato: sed peccatum aliud non est admissum *actione* quam prius admissum erat *voluntate;* non igitur pro aliquo alio iste fit damnabilis *actu* peccando, quam ante fuerat, cum *sola voluntate* delinquebat. — Ad hoc etiam illi respondent dicentes, propter peccatum quidem tantum illum furem reum constitui; et quamvis eius voluntas et actio *unum* sint *peccatum,* pro *alio* tamen reus factus est *actu* peccando quam prius erat sola *voluntate* deliquendo, quia pro actu qui est *aliud* quam voluntas, licet non *aliud peccatum.*

Alia adversus eosdem obiectio. — Item et adhuc quaestioni instant dicentes, ideo haec duo *diversa* esse *peccata,* quia *diversorum* legis *mandatorum* praevaricationes sunt; alio enim mandato legis

prohibetur *actio* furti, scilicet *non furaberis* (1), alio *voluntas* furandi, scilicet *non concupisces rem proximi tui.* Cum autem haec duo diversa mandata sint, quibus illa duo prohibentur, patet illa duo diversas esse praevaricationes; diversa igitur peccata. — Ad quod esse etiam illi dicunt *diversa* quidem esse *mandata,* quibus illa duo distinctim prohibentur, ut Augustinus docet *super Exodum* (2), verumtamen in illis non observatis *una* tantum *praevaricatio* incurritur, unumque contrahitur peccatum, licet duo diversa illis prohibeantur; sicut e converso *duo* sunt *mandata charitatis,* quibus duo praecipiuntur diligi, *una* tamen in eis nobis commendatur *charitas.*

Si peccatum ab aliquo commissum in eo sit usquequo poeniteat? — Praeterea quaeri solet, cum ab aliquo perpetrato voluntate peccato, voluntas id agendi et actio transierit, nondum tamen vera habita poenitentia, utrum illud peccatum usquequo poeniteat sit in eo? — Quod non esse videtur; quia *voluntas* illa quae prius fuit non est, neque *actio,* quia non vult illud vel agit quod ante voluit et egit. — Sed non est ignorandum peccatum duobus modis dici *esse* in aliquo et *transire,* scilicet *actu* et *reatu* (3). *Actu* est in aliquo dum ipsum quod peccatum est, ut *actio* vel *voluntas,* in peccante est; *reatu* vero, cum pro eo, sive transierit sive adsit, mens hominis polluta est et corrupta, totusque homo suppliciis obligatur perpetuis. Nec unquam est in aliquo peccatum *actu,* praeter originale, quin sit etiam *reatu;* sed est *reatu* interdum, postquam transierit *actu.*

Quibus modis accipitur in Scriptura reatus? — *Reatus* autem in Scriptura multipliciter accipitur, scilicet: pro *culpa,* pro *poena,* pro *obligatione poenae* temporalis vel aeternae. Si enim *mortale* est, obligat nos poenae aeternae: si *veniale,* obligat nos poenae temporali; duo enim sunt peccatorum genera, *mortalium* scilicet et *venialium.* *Mortale* est per quod homo mortem aeternam meretur; «*crimen* enim, ut ait Augustinus (4), est quod est dignum accusatione et damnatione». *Veniale* autem est quod hominem usque in reatum perpetuae mortis non gravat; verumtamen poenam meretur, sed facile indulgetur.

De modis peccatorum, qui multipliciter assignantur. — *Modi* autem *peccatorum* varias in Scriptura habent distinctiones; in qua dicitur *duobus* modis peccatum committi, scilicet «*cupiditate* et *timore*».

(1) *Exod.* c. XX. v. 15 et 17; *Deut.* c. V. v. 19 et 21.
(2) *Quaest. in Pentat.* Lib. II. q. 71.
(3) Cfr. D. August. *De Nupt. et Concup.* Lib. I. c. 26; *Contra Iulian.* Lib. VI. v. 19.
(4) *In Evang. Ioan.* tract. 41.

ut Augustinus tradit, super illum locum Psalmi (1): *Incensa igni et suffossa.* His enim duobus modis dicit omnia peccata mortalia includi. Et *incensa* ea dicit quae ex cupiditate male incendente oriuntur; *suffossa* vero quae ex timore male humiliante proveniunt; quod est quando quis cupit non cupienda, vel timet non timenda. — Alibi vero dicitur peccatum fieri *tribus* modis, scilicet *cogitatu, verbo* et *opere.* Unde Hieronymus, *super Ezechielem* (2): « Tria generalia delicta sunt, quibus humanum subiacet genus; aut enim cogitatione, aut sermone, aut opere peccamus ». — His aliquando etiam additur *quartus modus,* scilicet *consuetudinis,* quod in quatriduano Lazaro (3) significatum est. — Dicitur quoque homo peccare *in Deum, in se* et in *proximum.* In *Deum* cum de Deo male *sentit,* ut haereticus, vel quae Dei sunt *usurpare praesumit,* indigne participando Sacramentis, vel quando *nomen Dei* peierando *contemptibile facit.* In *proximum* peccat cum proximum iniuste laedit. In *se* vero cum sibi, et non alii, nocet.

Quomodo differant delictum et peccatum? — Variam quoque appellationem habet; dicitur enim *peccatum* et *delictum.* — Et « *delictum* fortasse est, ut ait Augustinus in *Quaestionibus Levitici* (4), declinare a bono; *peccatum* est facere malum; aliud est enim declinare a bono, aliud est facere malum. *Peccatum* ergo est perpetratio mali; *delictum* desertio boni. Quod et ipsum nomen ostendit; quid enim aliud sonat *delictum* nisi *derelictum,* et qui delinquit quid *derelinquit* nisi bonum? — Vel *delictum* est quod *ignoranter* fit, *peccatum* quod *scienter* committitur. — Indifferenter tamen et *peccatum* nomine *delicti,* et *delictum* nomine *peccati* appellatur ».

De septem principalibus vitiis. — Praeterea sciendum est *septem* esse vitia principalia vel *capitalia,* ut Gregorius *super Exod.* (5) ait, « scilicet: *inanem gloriam, iram, invidiam, acediam,* vel *tristitiam, avaritiam, gastrimargiam, luxuriam* »; quae, ut ait Ioannes Chrysostomus, significata sunt in septem populis qui terram promissionis Israeli promissam tenebant. De his quasi septem fontibus cunctae animarum mortiferae corruptelae emanant. Et dicuntur haec *capitalia,* quia ex eis oriuntur omnia mala; nullum enim malum est quod non ab aliquo horum originem trahat.

---

(1) LXXIX. v. 17: *Enarrat. in Psalm.*
(2) Ad Cap. XLIII. v. 23. — Cfr. D. August. *Enchirid.* c. 64.
(3) *Ioan.* c. XI. v. 39.
(4) *Quaestion. in Pentat.* Lib. III. q. 20.
(5) *Moral.* Lib. XXXI. c. 45.

De superbia, quae est radix omnium malorum. — Ex *superbia* tamen omnia mala oriuntur, et haec et alia; quia, ut ait Gregorius (1), « radix cuncti mali est superbia »; de qua dicitur (2): *Initium omnis peccati est superbia,* quae « est amor propriae excellentiae » (3). — Cuius *quatuor* sunt *species,* ut Gregorius ait (4): « Prima est cum bonum quod habet quis *sibi attribuit:* secunda cum credit a Deo esse datum, sed tamen *pro suis meritis:* tertia cum *se iactat* habere quod *non habet:* quarta cum, caeteris despectis, *singulariter vult videri* ». — Merito ergo *radix omnis mali* dicitur superbia.

Huic autem videtur obviare quod Apostolus ait (5): *Radix omnium malorum est cupiditas;* quia si radix omnium malorum est cupiditas, ergo *superbiae;* quomodo ergo superbia radix est et initium omnis peccati?

Quomodo superbia dicatur radix omnium malorum et cupiditas, cum superbia non sit cupiditas? — Sed « utrumque recte dictum esse intelligitur, si *genera peccatorum singulorum,* non *singula generum* utraque locutione intelligantur includi; nullum quippe genus peccati est quod interdum ex *superbia* non proveniat; nullum etiam est quod ex *cupiditate* aliquando non descendat. Sunt enim nonnulli hominum qui ex *cupiditate* fiunt *superbi;* et aliqui ex *superbia* fiunt *cupidi.* Est enim, ut ait Augustinus (6), homo qui non esset amator pecuniae, nisi per hoc putaret se excellentiorem esse, ideoque ut excellat divitias cupit; tali ex superbia oboritur cupiditas. Et est aliquis qui non amaret excellere, nisi putaret per hoc maiores divitias habere » (7). Ideo ergo excellere laborat, quia divitias habere amat. Huic innascitur superbia, id est amor excellentiae, ex cupiditate. — Patet ergo quod ex superbia aliquando cupiditas, et ex cupiditate aliquando superbia oritur; et ideo de utraque recte dicitur quod sit radix omnis mali.

---

(1) Loc. cit.
(2) *Eccli.* c. X. v. 15.
(3) D. August. *De Genes. ad Litt.* Lib. XI c. 14.
(4) *Moral.* Lib. XXIII. c. 6.
(5) *I. Tim.* c. VI. v. 10.
(6) *De Genes. ad Litter.* Lib. XI. c. 15.
(7) Ex Glos. ad *I. Tim.* l. cit.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE XLII. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIONES I-V. (1)

945. (1) — Proponuntur quinque quaestiones hic solvendae. — Circa istam *quadragesimam secundam distinctionem,* in qua Magister recitat dictum Hieronymi, in quo innuitur quod *peccatum* consistit in *cogitatione, sermone* et *opere,* quaeruntur quinque: — *a) Primo,* utrum peccatum possit esse in *cogitatione?* (2) — *b) Secundo,* utrum in *sermone?* (3) — *c) Tertio,* utrum consistat in *opere?* (4) — *d) Quarto,* utrum *divisio Hieronymi* de peccato sit *sufficiens?* (5) — *e) Quinto* posset quaeri de *distinctione septem peccatorum capitalium* (6).

946. — Argumenta principalia quaest. I (7). — Circa *primum* arguitur quod non: — *a)* Quia, secundum August., *De Duabus Animabus,* peccatum nusquam est nisi in *voluntate.*

b) Item, *De Vera Religione: Peccatum adeo voluntarium est,* etc.: sed non est *voluntarium* nisi quia in *voluntate* vel in potestate voluntatis: *cogitatio* autem non est in potestate voluntatis, dicente August. III. *De Lib. Arb.* cap. 15: *Non est in potestate nostra quin visis tangamur;* ergo non est in *cogitatione* peccatum.

c) Praeterea, nihil est peccatum nisi sit *cognitum,* quia non est peccatum nisi *volitum,* et *nihil est volitum nisi cognitum:* sed *cogitatio* non est *cognita* vel intellecta; quia si sic, aut igitur *quando est,* quod non contingit, quia tunc duo actus essent simul in intellectu, quod non est necesse ad hoc quod aliquis peccet: nec *antequam insit,* quia tunc de ista intellectione quaererem, utrum esset intellecta, vel non; et si sic, iterum quaererem de illa, et sic in infinitum; nec etiam

(1) Quas Waddingus separatim enuntiat cum *argumentis principalibus.*
(2) Solvitur n. 955 seqq.
(3) Solvitur n. 966 seqq.
(4) Solvitur n. 970 seqq.
(5) Solvitur n. 975.
(6) Solvitur n. 976.
(7) Solvuntur ad n. 965.

postquam infuit, quia tunc in illa non esset peccatum actualiter: quod est propositum.

d) Praeterea, in *cogitatione* non est *malum;* ergo non *peccatum.* — *Probatio antecedentis:* quia si hoc esset verum, non esset nisi quia talis cogitatio est alicuius *mali:* sed *intellectio mali* non est *mala;* habet enim Deus cogitationem mali, in quo tamen non est malum vel peccatum: scientia etiam est eadem respectu oppositorum, et respectu unius oppositi est *bona;* igitur et respectu alterius.

947. — Contra est Hieronym. * in littera [pag. 877] et *Super Ezech. In omnem autem,* etc. * — Idem etiam dicit August. XII. *De Trinit.* c. 12.

948. (1) — Argumenta principalia quaest. II (1). — Circa *secundum,* utrum peccatum possit esse in *sermone,* arguitur quod non: — *a*) Utens *instrumento* ad finem illum ad quem est *ordinatum* non *peccat* sic utendo: sed sermo inventus est ad exprimendum mutuae voluntatis inditia, secundum Platonem in *Timaeo.*

b) Praeterea, si esset peccatum in *sermone,* hoc esset vel in quantum est *vox,* vel in quantum *significativa:* non in quantum *vox,* quia tunc in *brutis* esset peccatum: nec ut *significativa,* quia ad significandum est imposita, et eius *impositio* non est peccatum: tum etiam quia ex hoc quod est significativa non imprimitur sibi aliqua qualitas; ergo.

949. — Contra: — *Matth.* V, v. 22: *Qui dixerit fratri suo Raccha reus erit iudicio* (2); * *qui dixerit fatue,* etc. * — Praeterea, *Iac.* III. v. 2: *Si quis verbo non offendit.* — Item, ibi. v. 6: *Lingua ignis est.*

950. (1) — Argumenta principalia quaest. III (3). — Circa *tertium,* utrum peccatum consistat in *opere,* arguitur quod non: — *a)* Quia quod non est *voluntarium* non est peccatum: *opus* non est voluntarium, *ad Rom.* VII. v. 19: *Non quod volo bonum hoc * ago, sed quod odio malum illud * facio;* ergo.

b) Praeterea, in eo quod est *commune brutis* et hominibus non potest esse *peccatum;* per illud enim commune non possumus nos convertere ad finem, nec averti a fine: sed in multis operibus in quibus deberet esse peccatum *communicamus cum brutis;* ergo, etc.

(1) Solvuntur ad n. 969. (2) Vulg. *concilio.* (3) Solvuntur ad n. 974.

951. — **Contra:** — In *Psal.* (1): *Reddet unicuique iuxta opera sua.* Et *Apoc.* (2): *Opera enim illorum sequuntur eos.*

952. — **Proponitur quaestio IV** (3). — Circa *quartum*, utrum *divisio D. Hieronymi* de *peccato* sit sufficiens, proceditur sine argumentis.

953. (1) — **Ostenditur malitiam primo et formaliter non esse nisi in aliquo actu voluntatis** [Vid. n. 874]. — Ad *quaestiones* istas praemitto quoddam generale, scilicet quod *malitia primo et formaliter non est nisi in aliquo actu voluntatis.* — * Probo *: *a)* Quia iustitia habitualis, ut distinguitur contra peccatum originale, et actualis iustitia, ut distinguitur contra peccatum actuale, est in voluntate; ergo peccatum originale et actuale est in voluntate. Hoc satis patet per Anselm. *De Peccato Orig.* c. 4.

b) Item, August. III. *De Lib: Arb.: Causa *primo* (a) peccandi est voluntas;* nihil enim est peccatum nisi quod est in potestate facientis, et nihil est in potestate facientis nisi quod est in potestate *voluntatis* eius, quia nihil praeter hoc est imputabile; et ideo dicit XII. *De Civit.* cap. 8 quod defectus voluntarios sequitur debita poena. — Ex quo sequitur quod in solo *velle* est peccatum *primo,* et in aliis non nisi mediante velle.

c) Praeterea, omnis causa activa in universo, praeter voluntatem, est *naturaliter* activa; ergo nulla, praeter voluntatem, est vituperabilis propter suam actionem; hoc enim patet per August. III. *De Lib. Arb.;* causa enim *naturalis,* secundum eum, non agit nisi secundum quod accipit ut agat ab alio, et ideo in nulla sua propria actione est vituperabilis, et ideo in nulla actione sua est peccatum.

d) Ex quo sequitur quod in *cogitatione, sermone* et *opere* non est peccatum *formaliter* et *primo,* sed hoc est in solo actu *voluntatis.*

954. (2) — **Materialiter tamen potest etiam esse in cogitatione, sermone et opere** (4). — *Secundo* dico quod, licet peccatum

---

(a) Wadd. prima.

(1) XVII, v. 21, ubi Vulgata: *Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.* — Melius ad rem: *Prov.* c. XXIV. v. 12; *Eccli.* c. XVI. 15; *Matth.* c. XVI. v. 27; *Rom.* c. II. 6.

(2) Cap. XIV, v. 13.

(3) Solvitur ad n. 975.

(4) Cfr. *Quodlib.* q. 18, per tot.

non possit esse formaliter nisi in voluntate vel in actu eius, *materialiter* tamen *potest esse in* istis actibus dictis, scilicet *cogitatione, sermone et opere:* — *a)* Quia, secundum Anselm. *ubi supra,* voluntas est motor in toto regno animae, et omnia obediunt sibi. Sicut ergo voluntas tenetur habere in actu suo rectitudinem, sic tenetur habere illam in aliis actibus exterioribus, ad quos cooperatur ut motor. Sicut igitur movendo recte potentias inferiores, actus earum sunt recti rectitudine *participata,* ita etiam per oppositum movendo non recte actus sunt non recti, quam rectitudinem debet voluntas illis dare, et ita movendo eas non recte privat eas illa rectitudine.

b) Et hoc habetur expresse ab Anselmo, *ubi supra,* cap. 4, ubi loquens in forma aliarum potentiarum dicit: *Dedisti nobis dominum, * cui non obedire non * possumus,* etc. Et dicit quod movet alias potentias in nobis sicut *instrumenta.*

c) Ex quo etiam sequitur quod nullus actus possit esse malus, etiam *materialiter,* nisi qui potest imperari ab actu *voluntatis formaliter* malo.

955. (3) — **Divisio I. quaest.** — Ex istis respondeo ad *primam quaestionem* [n. 945 *a*]. — Ubi *primo* videndum est si *cogitatio* sit in *potestate voluntatis* et quomodo. — *Secundo,* quomodo potest esse *mala;* primum enim est necessarium ad secundum; cum enim in cogitatione non sit *formaliter* malitia vel peccatum, ad hoc quod sit aliqualiter *mala* oportet quod subsit imperio *voluntatis,* ex qua subiectione contrahat malitiam a malitia voluntatis.

956. — **Rationes tenentium cogitationem non esse in potestate voluntatis** (1). — Quantum ad *primum* non videtur quod subsit imperio voluntatis: — *a)* Quia omnis volitio requirit necessario intellectionem *naturaliter priorem,* licet *simul duratione.* Quaero igitur, quam cogitationem potest imperare? — Non illam *priorem;* patet. — Nec aliam *secundam;* quia ad nihil movet voluntas simul duratione nisi ad illud quod fuit *praecognitum;* igitur si movet ad cogitationem secundam, illa erat iam cognita. — Et sic posset procedi in infinitum.

Aliter deducitur argumentum sic: Si voluntas potest imperare intellectui cogitationem alicuius obiecti, tunc aut illam

(1) Solvuntur n. 963.

a qua (*a*) *avertit* intellectum, aut illam *ad quam convertit* ipsum. — Non *primum,* quia tunc non averteret ab ea. — Nec *secundum,* quia, ut dictum est, volitio requirit in intellectu actualem cognitionem *simul duratione,* et *priorem natura:* cogitatio vero ad quam convertit est *posterior natura* volitione per quam intellectus convertitur ad illam. — Igitur non videtur quod voluntas possit imperare cogitationem aliquam intellectui, nec ipsum avertere a consideratione alicuius obiecti, et convertere ad aliud.

(4) *b)* Praeterea, in *per se causis* eiusdem speciei non potest esse *circulus,* ex I. *Poster.*, tunc enim idem esset essentialiter prius et posterius: sed cogitatio in intellectu est per se causa requisita ad volitionem, cum voluntas non * potest * velle nisi praecedente cogitatione in intellectu; ergo non erit e converso voluntas causa cogitationis in intellectu, et per consequens nec imperabit illam.

Dices quod cogitatio in intellectu non est *per se* causa volitionis in voluntate, sed tantum causa *sine qua non.* — *Contra:* causa prior non solum non habet esse a causa posteriori, sed nec ad actum suum praesupponit actum causae posterioris: sed si voluntas imperat cogitationem in intellectu, oportet eam esse causam priorem intellectu; ergo non praesupponit actum intellectus ut causam *sine qua non.*

c) Praeterea, quilibet effectus habens causam sufficientem potest causari ab ea: sed quaelibet intellectio habet causam *sufficientem,* scilicet memoriam perfectam, ad cuius rationem non concurrit voluntas, ut patet in Divinis, ubi ad actum memoriae perfectae non concurrit voluntas concausans, quia voluntas non concurrit ad productionem Filii, ex *dist.* 6 I. Libri [n. 580]; ergo non potest imperare, nec intellectum movere ad actum intelligendi. — *Praeterea,* causa efficiens intellectionis meae videtur esse *obiectum* intelligibile (*b*) cum intellectu *agente.* Ex quo sequitur quod *voluntas* non habet causalitatem super illam; quia causae *naturales* habentes causalitatem super effectum communem causant illum *totaliter.*

957. (5) — **Ostenditur aliquam cogitationem esse a voluntate imperatam.** — *Respondeo* et dico quod *oportet actum intelle-*

(*a*) Wadd. quo. (*b*) Ed. Ven. intellectuale.

ctus esse in potestate voluntatis, ita quod possit intellectum avertere ab uno intelligibili, ad aliud intelligibile convertendo:

a) Alias intellectus staret semper in cognitione obiecti perfectissimi habitualiter sibi noti — * *Probo* *: agens perfectius circa idem passum fortius agit, et impedit minus perfectum; patet de igne et aqua, quae si agant circa idem, ignis totaliter impediet (*a*) aquam in sua actione, ita quod non habebit effectum suum: sed obiecta intelligibilia respectu intellectionis sunt causae naturales activae, et intellectus agens et possibilis, si ponantur agere ad intellectionem; igitur minus perfectum intelligibile, praesente magis perfecto intelligibili movente, nunquam moveret, neque averteretur intellectus ab illo magis perfecto et efficacissimo intelligibili.

b) Praeterea, August. XI. *De Trinit.* c. 2 et XV. c. 27 dicit quod voluntas vult et copulat intelligentiam proli. Verum est tamen quod in XI. loquitur de *sensu;* sed in XV. de *intellectu.*

c) Praeterea, II. *De Anima: Intelligimus cum volumus,* scilicet quorum notitiam habitualem habemus.

d) Praeterea, *habitus* est quo quis *potest uti cum voluerit,* I. *Ethic.;* ergo.

e) Dicitur igitur quod *aliqua intellectio vel cogitatio est a voluntate imperata.*

958. — **Non tamen primam.** — Et cum possit distingui *cogitatio* generaliter in *primam* et *secundam,* de *prima* probo quod *non potest esse in potestate voluntatis:* — *a)* Quia aliqua cogitatio praecedit necessario omne velle, saltem *natura:* sed quod praecedit omne velle et est prius, natura saltem, non est in potestate nostra.

b) Hoc etiam dicit August. III. *De Lib. Arb.* cap. 15: *Non est in potestate nostra quin visis tangamur.*

959. (6) — **Aliorum modi explicandi quomodo cogitatio sit in potestate voluntatis.** — Sed de *secunda* cogitatione videtur difficile quod sit in potestate nostra, cum ad nihil videatur movere voluntas nisi ad *cognitum.* — Et dicitur hic multipliciter:

a) Uno modo quod sufficit ad hoc, quod voluntas moveat ad cogitationem alicuius, quod illud sit cognitum solum *habitualiter,* non actualiter.

(*a*) Ed. Ven. formaliter impediret.

b) Alio modo dicitur quod sufficit cognitio vel cogitatio alicuius obiecti in *universali,* vel in aliquo *simili,* vel *contrario.*

c) Alio modo dicitur quod sufficit cognitio illius obiecti *remissa,* vel quod voluntas remittat intellectum ad cogitationem inexsistentem (*a*) sibi, et tunc illa cogitatione remissa occurrit aliud cogitabile.

d) Alii dicunt quod intellectus habet actum *collativum,* ita quod in quantum cognoscit unum correlativum comparando ipsum ad aliud, voluntas movet ad standum in cognitione illius.

e) Alii dicunt quod in potestate voluntatis non est cognitio simplex, sed *discursiva;* sed ex simplici movet ad discursivam, ita quod intellectui apprehendenti cognitione simplici aliqua duo obiecta voluntas *imperat collationem* unius ad alterum.

960. — **Impugnantur singillatim.** — *a) Contra primum* modum: impossibile * enim * est voluntatem velle actu, nisi sit *actualis* intellectio in intellectu; si enim sufficeret *habitualis,* tunc dormiens vel quantumcumque distractus posset *velle* aliquod notum in *habitu.*

b) Nec *secundus* modus valet; quia tunc cum in *lapide* intelligatur *substantia corporea,* intellectio *lapidis* sufficeret ad volendum *avem* vel *bovem,* quia haec intelliguntur in substantia corporea ut in *universali.*

Item, illa intellectio in *universali* vel est *idem* cum intellectione in *particulari,* vel *(alia* (*b*)*).* — Non potest esse *alia,* quia sicut universale in singulari non est aliud quam singulare, sic nec intellectio universalis in particulari est alia a particulari. Ergo est *idem* in particulari: sed per hanc non intelligitur nisi aliquid *determinatum;* ergo.

(7) *Praeterea,* intelligendo *universale* * possem (*c*) * velle quodlibet contentum sub universali, quod est volibile vel appetibile: puta intelligendo *animal* * possem * *d)* velle ovem vel bovem: hoc tamen non possum sine specie propria ovis vel bovis: quam speciem non causat illa intellectio *universalis,* nec etiam *voluntas,* sed obiectum *singulare* et *intellectus* agens; igitur intellectio *universalis* non sufficit.

(*a*) Ed. Ven. cogitatione illa inexsistente.

(*b*) Deest in Ed. Ven.

(*c*) Wadd. possum.

(8) *c) Tertius* etiam modus non est conveniens; bene enim concedo quod voluntas potest *remittere* cogitationem inexsistentem; sed tunc *a casu* accidit quod occurrit aliud intelligibile, vel cogitatio alterius intelligibilis, vel eiusdem aliter quam prius, quod quidem intelligibile moveat intellectum et voluntatem, et sic solum *casualiter*, et non *per se* esset cogitatio (*a*) in potestate voluntatis.

Praeterea, non salvat propositum; quia quantumcumque voluntas moveat ad aliud *remittendo* priorem cogitationem, hoc tamen non est per se ad aliquod *determinatum*, quia hoc solum est ad phantasma fortius quod fortius movet, et hoc per accidens, in quantum scilicet remittit illam cogitationem.

d) Quartus etiam modus non sufficit; non enim semper ad hoc, quod voluntas avertat intellectum ab uno et convertat ad aliud, oportet quod cognitio vel cogitatio sit *comparativa*, quia unum obiectum potest cognosci per se, sine comparatione ad aliud, et ab intellectione illius potest voluntas avertere intellectum.

(*Item* in comparatione non est *intellectio* alterius, sed tantum *cointellectio* (*b*)).

(9) *e) Ultimus* etiam modus non valet; quia si non est in potestate (nostra (*b*)) illud sine quo non potest haberi discursus, nec etiam ipse discursus erit in potestate nostra: discursus autem necessario praesupponit cognitionem *apprehensivam* obiecti, et illa *simplex* intellectio obiecti * qua * (*c*) debet intellectus discurrere, non est in potestate voluntatis, ut probatum est supra; ergo nec discursus.

961. — **Impugnantur omnes simul.** — Item, *contra omnes modos simul;* quia nullus eorum potest assignare aliquem *actum* in intellectu in *eodem instanti* cum volitione, qui ad hoc sufficiat. — Non *primus*, quia ille nullum *actum* ponit, sed solum cognitionem *habitualem.* — Nec *secundus*, quia volitio est in se *distincta:* sed actus vel cognitio in *universali* est *indistincta.* — Nec *tertius*, quia *remissio* intellectionis unius obiecti non ponit aliquam intellectionem alterius obiecti nisi *a casu.* — Nec *quartus*, quia quando intelligo lapidem absolute non habeo *comparationem* praeviam, nec

(*a*) Ed. Ven. cognitio. (*b*) Deest in Ed. Ven. (*c*) Wadd. ad quam

absoluta intellectio sufficit ad hoc quod velit *comparativam*. — Nec *quintus*, quia in instanti in quo voluntas convertit non intelligit extremum *a quo* discurrit, quia ab intellectione illius avertit; nec extremum *ad quod* discurrit, quia illius intellectio est naturaliter posterior volitione. — Stat ergo *difficultas* praedicta.

962. (10) — **Explicat Doctor quomodo cogitatio sit in potestate voluntatis.** — *Respondeo* ergo praemittendo *tres propositiones:* — *a) Prima*, quod *una intellectione perfecta et distincta exsistente in intellectu, multae intellectiones indistinctae et imperfectae possunt inesse.* — Patet in *exemplo in visu*, qui in pyramide et infra basim videt unum punctum in cono distincte; et tamen in eadem pyramide et infra eamdem basim videt multa imperfecte et indistincte (et tamen una est tantum visio perfecta istius, scilicet super quod cadit axis pyramidis (*a*)). Si hoc est possibile in *sensu*, multo magis in *intellectu.*

b) Secunda propositio est, quod *intellectione inexsistente, licet non cognita ut obiectum, potest voluntas velle et complacere sibi in obiecto illius intellectionis et in illa intellectione, et non complacere sibi.* Aliter enim voluntas non posset copulare parentem cum prole: quod est contra Augustinum, quasi ubique in lib. *De Trinit.*

c) Tertia propositio est, quod *voluntate complacente intellectioni, intellectio firmatur et intenditur; ipsa autem non complacente vel nolente, infirmatur et remittitur.* — Et hoc declaratur sic: agens quod est diversarum operationum et actionum, si circa unum et idem agit, fortius agit et perfectius quam si simul agat circa disparata; virtus enim unita fortior est et perfectior; igitur si anima secundum omnes suas potentias agit circa idem, fortius et perfectius agit quam si circa diversa secundum diversas potentias ageret. Et ideo si voluntas operatur circa idem circa quod intellectus, confirmatur intellectus in actione sua. — Et haec est ratio *propter quid.* — Quod vero *ita sit*, patet per *experientiam* certam, sicut quilibet potest experiri in se.

Praeterea, agens inferius perfectius agit, concurrente agente superiori, licet non necessario requisito: sed voluntas est agens

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.

superius respectu intellectus, licet non necessario requiratur ad actionem intellectus; ergo, etc.

(11) *d)* Dico igitur quod una intellectione intellectus exsistente perfecta, possunt ibi esse multae confusae et imperfectae, nisi illa intellectio esset ita perfecta et actualis, quod non pateretur secum aliam. Illis ergo confusis et imperfectis ibi exsistentibus, potest voluntas, secundum *propositionem secundam*, complacere in qualibet earum, etiamsi illa intellectio non fuerit cognita ut *obiectum* actualiter; et ex *tertia*, voluntate complacente in aliqua intellectione, confirmat illam et intendit. Illa igitur quae fuit remissa et imperfecta fit per istam complacentiam perfecta et intensa; et sic potest imperare cogitationem et *convertere* intellectum ad illam. Voluntate autem nolente aliam intellectionem et non complacente in ea, illa remittitur vel desinit esse, et sic dicitur voluntas *avertere* intellectum ab intellectione illius. — * Et est *simile*, ut dictum est, de *oculo*, qui stans * in comparatione eadem ad aliquod corpus visum, sine motu aliquo, et manente eadem pyramide, potest virtus visiva in aliud punctum, quod prius videbat, licet imperfecte; nisi forte visio illa esset ita perfecta, quod non permitteret secum aliam.

963. (12) — **Solvuntur rationes tenentium cogitationem non esse in potestate voluntatis.** — Ad *argumenta:* — *a)* Ad *primum* [n. 956 *a*] dico quod volitio requirit intellectionem *priorem natura;* sed sufficit quod illa intellectio sit *imperfecta,* ad hoc quod voluntas illi complaceat, ut dictum est [n. 000].

b) Ad *secundum* [n. 956 *b*] dico quod non est inconveniens esse *circulum* ubi causa superior non est *simpliciter necessaria*, sed contingenter concurrit cum inferiori, et potest effectus inferioris esse sine illa: sic autem est in proposito; voluntas enim non est causa necessaria intellectionis. — In causis autem *naturalibus* et *necessariis* ordinatis simpliciter illa propositio est vera.

c) Ad *tertium* [n. 956 *c*] dico quod intellectiones habent causam *sufficientem* memoriam, quoad *perfectionem* quam illa potest causare. Ipsa tamen eadem causa concurrente cum superiori, vel habente ordinem essentialem circa illud circa quod agit, ipsa (perfectius agit (*a*)). Propter quem ordinem

(*a*) Deest in Ed. Ven.

natae sunt istae potentiae se invicem impedire, cum circa diversa operantur; ideo circa idem se intendunt, et tunc sequitur operatio intensior et perfectior. Unde quando intellectus * intelligit * (*a*) aliquid, si esset operatio voluntatis circa idem, et imaginatio circa idem imaginabile, et sensus circa idem particulare, ut puta quod esset praesens, *perfectior* esset intellectio, quia potentiae distinctae circa diversa remittuntur in actionibus suis.

Aliter posset dici quod voluntas habeat *immediatam* actionem super intellectum. — Sed tamen hoc est difficilius.

964. ([13]) — **Declarat Doctor quomodo peccatum potest esse in cogitatione.** — Sequitur *secundum* [n. 955], quomodo scilicet potest esse peccatum in *cogitatione?* — Ad quod dico: — *a)* Quod ipsius voluntatis sunt duo actus, scilicet *complacentiae* et *concupiscentiae;* et actus complacentiae prior est, quia prius complacet voluntati ex dilectione in illo cui concupiscit quam concupiscat aliquid sibi.

b) Voluntas igitur potest aliquid sibi inordinate concupiscere et complacere in illo, et etiam potentiis inferioribus potest aliquod inordinatum concupiscibile concupiscere, et in hoc complacere in illo, et eodem modo potest quoad * actus * intellectus.

c) Quando igitur voluntas imperat cogitationem alicuius illiciti, qua vult quod obiectum sit sibi praesens ad continuandum delectationem et complacentiam in illo, si illud cogitatum sit illicitum, in complacentia plena illo modo praedicto est peccatum mortale; et hoc non solum de *carnalibus,* ut cogitare luxuriam, sed etiam in actibus *intellectus* respectu aliorum obiectorum, ut imaginari et morari cum delectatione in cogitatione mortis inimicorum. Et sic patet quod cogitatio de obiecto illicito procedens ex complacentia voluntatis in illo, post deliberationem, est peccatum mortale; sicut enim est peccatum mortale voluntati concupiscere sibi delectationem de obiecto illicito, et illam etiam vel aliam concupiscere potentiae inferiori, sic etiam est peccatum (ad (*b*)) hoc velle cogitationem de isto obiecto.

([14]) *d)* Haec est sententia August. XII. *De Trinit.* cap. 12, et Magister allegat *dist.* 24, cap. illo, *Itaque, ut breviter sum-*

(*a*) Wadd. intelligeret. (*b*) Deest in Ed. Ven.

mam perstringam, etc. [pag. 670]. Et quod Augustinus ibi intelligat quod delectatio sine consensu in *opus* sit peccatum mortale, patet per illud quod dicit: *Si sola mulier cogitat de re illicita, totus homo damnabitur, nisi Mediatoris gratia interveniente liberetur;* quod si esset *veniale*, posset sine gratia opposita liberari. Ex quo (patet quod (*a*)) in eadem cogitatione potest esse peccatum, et non esse; quia quantumcumque cogitatio sit delectabilis, cum tamen obiectum (non (*a*)) sit delectabile, non est peccatum. Unde vir sanctus potest delectari in cogitatione alicuius peccati, quod detestatur.

e) Delectari tamen in cogitatione alicuius peccati, quatenus obiectum sit sibi praesens, ut delectetur in illo ut in obiecto, est peccatum. — Et hoc patet per August. IX. *Trinit.* cap. 10: *Definire intemperantiam, verbumque eius dicere pertinet ad artem morum; esse autem intemperantem pertinet ad illud quod in illa arte culpatur: sicut nosse et definire quid sit solecismus pertinet ad artem loquendi; facere autem illud vitium est quod in eadem arte reprehenditur.*

f) Sic ergo si cogitatio placet, et continuatur non propter cogitatum, sed ut per eam quis ad finem debitum deducatur, non est peccatum; sed si propter obiectum illicitum, ut in ipso delectetur, sic est peccatum. Et isto modo sancti viri detestantur cogitationes illicitas.

965. (15) — **Solvuntur argumenta principalia quaest. I.** — *a)* Ad *primum* [n. 946 *a*] patet per praedicta; concedo enim quod peccatum *formaliter* non est nisi in voluntate [n. 953]; sed *materialiter* potest esse in aliis actibus [n. 954]; non tamen nisi ut imperantur a voluntate. Unde *prima* cogitatio, ut patet supra [n. 958], non inducit peccatum; sed totiens habet homo primas cogitationes, quotiens sibi occurrunt diversa obiecta, et quotiens surgit a somno.

b) Ad *secundum* [n. 946 *b*] concedo quod *prima* cogitatio non est in potestate voluntatis [n. 958]; sed sic complacere cogitationi, et sic acceptare, et tenere intellectum ibi, bene est in potestate voluntatis.

c) Ad *tertium* [946 *c*] dico quod non sequitur: cogitatio non est *prius cognita;* ergo nec *volita;* nam sufficit quod actus co-

---

(*a*) Deest in Ed. Ven

gitationis sit praesens in ratione *actus*, non in ratione *obiecti* considerati, nec recte, nec reflexe, ad hoc quod voluntas velit illam et complaceat sibi in illa [n. 962]. Unde ad hoc quod aliquid sit volitum sufficit eius cogitationem actualiter intellectui inhaerere.

d) Ad *ultimum* [946 *d*] patet ex alio *articulo quaestionis*, quomodo scilicet peccatum est in *cogitatione* [n. 964].

966. (16) — **Divisio II. quaest.** — Ad *quaestionem secundam* [n. 945 *b*] solvendam, *primo* videndum est quomodo *sermo* sit in *potestate voluntatis*. — *Secundo*, quomodo in eo est *malitia*.

967. — **Ostenditur sermonem esse in potestate voluntatis.** — Quantum ad *primum* dico quod *potentia motiva* in homine est in *obedientia servili* respectu *voluntatis*, quae I. *Politic.* vocatur *despotica*. Unde in tantum sibi obedit, quod nullum membrum habile ad motum, nisi sit aridum, resistit imperio voluntatis. Sed *formare voces articulatas* est actus potentiae *motivae*, licet non possit elici, nisi praecedente actu imaginationis vel intellectus; ergo *sermo* est in potestate voluntatis, si lingua non sit impedita, sed disposita ad motum.

968. — **Ostenditur malitiam esse posse in sermone materialiter, formaliter vero in voluntate.** — Quantum ad *secundum* dico quod *malitia* vel peccatum est in *sermone materialiter*, *formaliter* vero in *voluntate*. — Nam recta ratio iudicat omnes actus humanos debere esse recte circumstantionatos rectitudine sibi debita, scilicet *participata*, loquendo de actibus *potentiarum inferiorum:* sed actus potentiae motivae subest voluntati; ergo debet esse circumstantionatus et rectus rectitudine sibi debita: ut quod transeat super materiam debitam, ut ordinetur ad debitum finem, ut scilicet aedificet proximum, et quod notificet illud quod est in conceptu mentis; aliter enim esset mendacium. Ex defectu igitur alicuius circumstantiae, quam debet imperare voluntas, est peccatum et malitia formaliter in voluntate, et *materialiter* in *sermone*.

969. (17) — **Solvuntur argumenta principalia quaest. II.** — *a)* Ad *primum argumentum* [n. 948 *a*] dico quod usus *instrumenti* ad finem suum, licet in se non sit *formaliter malus*, potest tamen esse *malus materialiter*, in quantum imperatur a (*a*)

(*a*) Ed. Ven. in.

voluntate, in qua est malitia formaliter, ut cum intendit malum finem. Si autem talis usus sit secundum dictamen rectae rationis, non est in eo malitia aliquo modo.

b) Ad *secundum* [n. 948 *b*] dico quod illa malitia est in voce materialiter prout est *significativa*. — Et *cum dicis* quod impositio ad significandum nullam qualitatem voci tribuit, *concedo:* nec aliquam *intentionem*, nec aliquem *conceptum*.

Unde nihil valet quod dicunt aliqui, quod vox significativa *continet in se conceptum* rei quem causat in animo audientis; si enim hoc esset verum, tunc vox significativa audita movere posset intellectum audientis secundum illam intentionem, in quantum scilicet est sic significativa; et tunc vox *latina* significativa moveret intellectum *Graeci* audientis eam ad conceptum quem exprimit: quod falsum est. — Unde per hoc quod est *significativa* nulla qualitas sibi imprimitur, nec aliquem conceptum in se continet: sicut nec in *circulo* causatur qualitas aliqua de novo per hoc quod imponitur ad significandum *vinum*.

Ideo dico quod vox *significativa* solum est signum *rememorativum* ad placitum. Unde vox tantum immutat sensum auditus; nec habet causare in sensu vel in phantasia vel in intellectu nisi conceptum *vocis* ex se. Auditu tamen immutato a voce significativa, immutatur phantasia et memoria, et rememoratur *rei* cui tale nomen fuit impositum; et sic excitat intellectum ad considerationem illius rei, cuius prius habuit notitiam; aliter enim nihil moveret, nisi res cui imponitur prius fuerit sibi nota, et quod ad rem illam significandam imponebatur; et sic reducit intellectum ad *actualem* intellectionem rei prius notae *habitualiter*. — Et isto modo potest esse materialiter malitia in voce ut est instrumentum voluntatis.

970. ([18]) — **Divisio III. quaest.** — Ad *quaestionem tertiam* [n. 945 *c*] solvendam, videndum est *primo*, ut prius, quomodo *operationes aliarum potentiarum* sunt in *potestate voluntatis*. — *Secundo*, quomodo in eis est *malitia*.

971. — **Operis significatio determinatur.** — Quantum ad *primum* dico quod *opus* accipitur in proposito pro operatione *potentiarum inferiorum*, aliarum a potentia motiva *linguae;* licet enim *sermo* sit quoddam opus, distinguitur tamen contra

alia opera, quia secundum illud opus sermonis maxime se habet homo civiliter et politice.

972. — **Ostenditur operationes potentiarum inferiorum esse in potestate voluntatis.** — Dico ergo: — *a)* Quod potentia *motiva* est in potestate voluntatis, ut supra [n. 967] visum est, et similiter potentiae *sensitivae*, et etiam *vegetativae*, quatenus dependent a motiva: sicut potentia (*a*) vegetativa quantum ad nutritivam requirit appositionem nutribilis, et similiter approximationem activi ad passivum. — Et secundum hoc potentia *generativa* est in potestate nostra, et in ea potest esse peccatum materialiter in quantum ad actum inordinatum praecedit potentia motiva, quae est in potestate voluntatis. Similiter etiam quantum ad potentias *sensitivas*, quatenus operationes earum dependent a potentia motiva. — Unde August. XI. *De Trinit.* cap. 8 dicit quod quia operatio palpebrarum necessario requiritur ad visionem, et motus localis palpebrarum obedit animae, eatenus visio est in potestate voluntatis.

b) Sed suntne huiusmodi potentiae aliter in potestate voluntatis quam (per (*b*)) principium *motivum?* — Dico quod sic, in quantum scilicet *perfectius* possunt in actum suum, ex hoc quod voluntas habet actum suum circa idem obiectum. Patet in *visu;* nam, stante eadem dispositione obiecti et oculi, potest visus imperari a voluntate, ut absque motu locali intueatur nunc aliquem punctum perfectius quam prius, et hoc in eadem pyramide et infra eamdem basim, propter copulationem voluntatis.

973. — **Ostenditur malitiam esse in operationibus potentiarum inferiorum materialiter.** — De *secundo* dico quod malitia est in eis *materialiter*, eodem modo sicut in aliis [n. 954], scilicet *sermone* [n. 968] et *cogitatione* [n. 964], scilicet quando non sunt cum debitis circumstantiis elicitae, et carent rectitudine participata, quam debent habere.

974. (19) — **Solvuntur argumenta principalia quaest. III.** — *a)* Ad *primum* de Apostolo [n. 950 *a*] dico quod illud debet intelligi quoad *primos motus*, de quibus non video quod sint peccatum, quia praecedunt omnem actum voluntatis, et nulla ratio culpae est in aliquo praecedente actum voluntatis. Dele-

---

(*a*) Ed. Ven. addit: et

(*b*) Deest in Ed. Ven.

ctationes vero quae sunt in *voluntate* tamquam primi motus sunt peccatum quando sunt de obiecto illicito, ut quando voluntas delectatur appetitui sensitivo, quia illae non sunt sine actu rationis et *voluntatis* praecedente.

Si dicas quod *primi motus* sunt peccata ex eo quod voluntas *non praevenit*, tunc non est peccatum commissionis, sed *omissionis*. Et sic illa opera quae sunt peccata *formaliter* sunt illa opera *interiora*.

b) Ad *secundum* [n 950 *b*] dico quod *appetitus* noster in quo *convenimus cum brutis* est *liber* et *rationalis per participationem;* non autem per actum suum, sed per actum alterius potentiae, scilicet *voluntatis*, cui subest; et ideo potest converti ad bonum et averti a bono. In brutis autem, licet sit appetitus sensitivus, non tamen est *particeps rationis* in eis sicut in nobis.

975. (20) — **Solvitur quaestio. IV. et explicatur peccatorum divisio a D. Hieronymo tradita.** — Ad *quaestionem quartam* [n. 945 *d*] dicendum quod Hieronymus non dividit hic peccatum *actuale formaliter*, nec *subiectum* peccati *formalis*, quia * hoc * (*a*) est *actus voluntatis*, et non *cogitatio*, nec *sermo*, nec *opus exterius;* nec etiam *originale* peccatum, quia illud est solum in anima; sed distinguit hic tantum subiectum *materiale* peccati. — Et posset contineri illa divisio peccati sub duplici membro, scilicet: quod quoddam est peccatum in actu *interiori:* quoddam consistit in actu *exteriori*. — *Primo modo* est peccatum *cogitationis* — * *Secundo modo* * subdividitur; quia sic continet *locutionem* et *operationem;* quia *locutio* maxime convenit homini ut est *rationalis* et ut est *homo*, quia ut sic est *communicativus* [n. 971]. — Et sic circumloquimur actum *exteriorem* per duo membra. — Et debet intelligi divisio *positive*, quoad peccatum *commissionis; negative* quoad peccatum *omissionis*, in *cogitatione*, *locutione* et *opere*

976. (1) — **Explicatur distinctio peccatorum capitalium** (1). — Circa * *quintum* * [n. 945 *e*], scilicet de * distinctione * peccatorum *capitalium*, est sciendum: — *a)* Quod eius solutio patet *dist.* 6 huius [n. 445], ubi quaesitum fuit de peccato *Angeli;*

(*a*) Wadd. hic.

(1) Apud Waddingum est *Quaestio V.* ab aliis seiuncta.

voluntas enim coniuncta appetitui sensitivo nata est tendere in delectabilia talis appetitus, et maxime in maxima delectabilia et appetibilia appetitui sensitivo excellentiori: sicut intellectus coniunctus natus est intelligere sensibilia, et prius ea quae sunt prius sensibilia. Voluntas igitur nostra, propter coniunctionem sui cum appetitu sensitivo, nata est tendere in delectabilia tali appetitui.

b) Et secundum ista delectabilia possent assignari peccata capitalia *carnalia; spiritualia* autem secundum * id * quod est delectabile *voluntati* in se, non propter appetitum sensitivum. Peccatum autem *avaritiae* non videtur esse nisi circa appetibile *utile*, quod ordinatur ad appetibile *secundum se* altero dictorum modorum, *scilicet* ad *voluptatem* vel *honorem.*

c) Secundum tamen *formalem* rationem peccatorum ista divisio *septimembris* non est sufficiens; immo esset per se accipienda distinctio peccatorum vel ex carentia vel ex obliquitate *praeceptorum,* ita quod sicut sunt decem praecepta, ita sunt decem peccata capitalia, et ex oppositione ad *virtutes;* et de hoc dictum est *dist.* 6 [n. 445].

DIST. QUADRAGESIMA TERTIA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

De peccato in Spiritum Sanctum, quod dicitur etiam peccatum ad mortem. — Est praeterea quoddam peccati genus caeteris gravius et abominabilius, quod dicitur *peccatum in Spiritum Sanctum,* de quo in Evangelio (1) Veritas ait: *Qui peccaverit in Spiritum Sanctum non remittetur ei, neque hic, neque in futuro.* Et Ioannes in Epistola Canonica (2): *Est peccatum ad mortem; non pro eo dico ut quis oret. Qui enim peccat in Patrem, remitetur ei; et qui peccat in Filium, remittetur ei; qui autem blasphemaverit in Spiritum Sanctum, non remittetur ei, neque hic, neque in futuro.*

Sed quaeritur, quid sit illud peccatum in *Spiritum Sanctum* vel ad *mortem?* — « Quidam dicunt illud peccatum esse *desperationis* vel *obstinationis.* — *Obstinatio* est *induratae mentis in malitia pertinacia,* per quam homo fit impoenitens. — *Desperatio* est qua quis *penitus diffidit de Dei bonitate,* aestimans suam malitiam divinae bonitatis magnitudinem excedere » (3), sicut Cain, qui dixit (4): *Maior est iniquitas mea quam ut veniam merear.* — Utrumque vero dicitur peccatum in *Spiritum Sanctum;* quia Spiritus Sanctus amor est Patris et Filii, et benignitas, qua se invicem et nos diligunt, quae tanta est, cuius *finis non est.* Recte ergo in Spiritum Sanctum delinquere dicuntur qui sua malitia Dei bonitatem *superare putant,* et ideo poenitentiam non assumunt, et qui iniquitati tam pertinaci mente inhaerent, ut eam *nunquam relinquere proponant,* et ad bonitatem Spiritus Sancti nunquam redire, patientia Dei abutentes et de misericordia Dei nimis praesumentes; quibus placet malitia *propter se,* sicut piis bonitas. Isti nimia *pertinacia* et *praesumptione* peccant, autumantes Deum non esse *iustum;* illi *desperatione* Deum non *bonum* existimant, tollentes in hoc turbulentissimo iniquitatum mari portum di-

(1) *Matth.* c. XII. v. 32.

(2) I. c. V. v. 16; *Marc.* c. III. v. 29; *Luc.* c. XII. v. 10.

(3) Glos. in Ep. *ad Rom.* c II. v. 5. (4) *Gen* c. IV. 13.

vinae indulgentiae, quo se recipiant fluctuantes. Atque ipsa desperatione addunt peccata peccatis, dicentes misericordiam nullam esse, et quod super peccatores necessaria damnatio debetur.

Utrum omnis obstinatio vel desperatio sit peccatum in Spiritum Sanctum? — Sed quaeritur, utrum *omnis obstinatio* mentis in malitia obduratae *omnisque desperatio* sit *peccatum* in *Spiritum Sanctum?* — Quidam dicunt *omnem* obstinationem et omnem desperationem esse peccatum in Spiritum Sanctum. — Quod si est, aliquando illud peccatum remittitur; quia multi etiam obstinatissimi et desperatissimi convertuntur, ut Augustinus (1) ait super illum locum Psalmi (2): *Convertam in profundum maris,* id est, eos « qui erant desperatissimi »; et ibi (3): *Mittit crystallum suam sicut buccellas,* id est « obstinatos facit aliorum doctores ». Talium conversio ibi etiam evidenter ostenditur, ubi ait (4): *Qui educit vinctos in fortitudine, similiter eos qui exasperant, qui habitant in supulchris.*

Secundum istos illud peccatum dicitur *irremissibile,* non quin aliquando remittatur, sed quia *vix* et *raro* et *difficulter* dimittitur. Non enim solvitur crystallus, nisi vehementi spiritus impetu.

Alii vero tradunt non *quamlibet* obstinationem vel desperationem appellari peccatum in Spiritum Sanctum, sed illam tantum quam comitatur *impoenitentia,* qui etiam *impoenitentiam* dicunt peccatum in Spiritum Sanctum.

Sed quia Augustinus (5) dicit *impoenitentiam* esse peccatum in Spiritum Sanctum, cum sic obstinatus est aliquis, ut non poeniteat, discuti oportet, an aliud *obstinatio,* aliud *impoenitentia* sit in eo peccatum, an idem, sed diversis modis commissum? — Secundum *istos* peccatum illud dicitur *irremissibile,* eo quod *nunquam* dimittatur. — Unde Augustinus etiam dicit quod hoc solum peccatum veniam mereri non potest; et Hieronymus (6), *super Marcum,* quod taliter peccans digne poenitere non potest. Et ideo recte Ioannes dicit, *ut non pro eo oret quis,* quia qui sic peccat orationibus Ecclesiae hic vel in futuro iuvari non potest, habens cor induratum tamquam lapis, sicut de diabolo legitur. Post hanc vitam qui valde mali sunt meritis Ecclesiae iuvari non possunt.

Quod aliter accipitur peccatum in Spiritum Sanctum. — Est etiam alia huius peccati assignatio. Hoc enim peccatum Augustinus definiens in *lib. De Sermone Domini in Monte* (7) ait: « Peccatum *ad mortem* est cum post agnitionem Dei per gratiam Christi oppugnat

(1) *Enarr. in Psalm.*
(2) LXVII. 23.
(3) *Ps.* CXLVII. 17.
(4) *Ps.* LXVII. 7.
(5) *Serm.* LXXI. c. 12.
(6) In *Marc.* c. III. v. 29, et in *Matth.* c, XXVII. v. 4.
(7) Lib. I. c. 22.

aliquis fraternitatem, et adversus ipsam gratiam, qua reconciliatus est Deo, invidentiae facibus agitatur; quod fortasse est peccare in Spiritum Sanctum. Quod peccatum dicitur *non remitti,* non quia non sit ignoscendum peccanti, si poeniteat, sed quia tanta labes est peccati illius, ut deprecandi humilitatem subire non possit, etiamsi peccatum suum mala conscientia agnoscere et enuntiare cogatur; ut Iudas cum dixit: *Peccavi,* facilius desperans cucurrit ad laqueum quam humilitate veniam peteret; quod propter magnitudinem peccati iam ex damnatione peccati tales habere credendum est ». — Ecce quaedam assignatio peccati in *Spiritum Sanctum* vel *ad mortem* hic posita est, qua illud peccatum esse traditur *oppugnatio fraternitatis* post agnitionem, et *invidentia gratiae* post reconciliationem; quod species quaedam *obstinationis* intelligi potest. — Illam tamen definitionem Augustinus in *lib. Retract.* (1) rememorans, aliquid adiiciendum ibi fore, nec asserendo se dixisse aperit, ita dicens: « Quod quidem non confirmavi, quoniam hoc putare me dixi. Sed tamen addendum fuit: *si in hac scelerata mentis perversitate finierit hanc vitam;* quoniam de quocumque pessimo in hac vita constituto non est desperandum: nec pro illo imprudenter oratur de quo non desperatur ». — His verbis insinuatur peccatum praemissa definitione descriptum tunc solum debere dici *ad mortem* vel *in Spiritum Sanctum,* cum non habet comitem poenitentiam; nec de aliquo peccatore in hac vita desperandum esse, et ideo pro omni esse orandum. Unde illud Ioannis: *Non pro eo dico ut quis oret,* sic accipiendum videtur, ut pro aliquo peccante *ad mortem* vel in *Spiritum Sanctum,* postquam finierit hanc vitam, non oremus. Dum autem in hac vita est, nec peccatum illius iudicare, nec de illo desperare, sed pro illo orare debemus. — Unde Augustinus, *De Verbis Domini* (2), de *impoenitentia,* quae est blasphemia in Spiritum Sanctum, sic ait: « Ista impoenitentia vel cor impoenitens, quamdiu quisque in hac carne vivit, non potest iudicari. De nullo enim desperandum est, quamdiu patientia Dei *ad poenitentiam adducit.* Paganus est hodie, Iudaeus, infidelis est hodie, haereticus est hodie, schismaticus est hodie, quid si cras amplectatur catholicam fidem et sequatur catholicam veritatem? Quid si isti, quos in quocumque genere erroris notas et tamquam desperatissimos damnas, antequam finiant istam vitam, agant poenitentiam et inveniant veram requiem et vitam in futuro? *Nolite ergo ante tempus iudicare quidquam* (3) ». — Ex his ostenditur pro singulis peccatoribus in hac vita esse orandum, nec de aliquo esse diffidendum, qui converti potest dum in hac vita est; quia non potest sciri de aliquo, utrum peccaverit ad *mortem* vel

---

(1) Lib. I. c. 19. (2) *Serm.* LXXI. c. 13. (3) *I. Cor.* c. IV. v. 5.

in *Spiritum Sanctum,* nisi cum ab hac vita discesserit, nisi forte alicui per Spiritum Sanctum mirabiliter revelatum fuerit.

Ex praedictis aliquatenus capi potest, quomodo accipiatur *peccatum in Spiritum Sanctum,* scilicet *invidentia* gratiae fraternitatem impoenitenter oppugnans, quae utique obstinatio esse videtur, et omnis impoenitentis *obstinatio* atque *desperatio.* — Notandum vero est quod non omnis qui non poenitet *impoenitens* dici potest, quia *impoenitentia* proprie *obstinati* est, et, ut quidam volunt, etiam *desperati.*

Alia assignatio peccati in Spiritum Sanctum. — De hoc quoque *peccato in Spiritum Sanctum* Ambrosius, in *lib. de Spiritu Sancto* (1) disserens, definitam assignationem tradit dicens: « Cur Dominus dixerit (2): *Qui blasphemaverit in Filium hominis, remittetur ei; qui autem blasphemaverit in Spiritum Sanctum, neque hic, neque in futuro remittetur ei,* diligenter adverte. Numquid alia est offensio Filii, alia Spiritus Sancti? Sicut una dignitas, sic una iniuria. Sed si quis, corporis specie deceptus humani, remissius aliquid sentit de Christi carne quam dignum est, habet culpam; non est tamen exclusus a venia. Si quis vero Sancti Spiritus dignitatem, maiestatem et potestatem abneget sempiternam et putet *non in Spiritu Dei eiici daemonia, sed in Beelzebub* (3), non potest ibi exhortatio esse veniae, ubi sacrilegii plenitudo est ». — Satis aperte hic explicatur quid sit *peccatum in Spiritum Sanctum.* — Quod illi Augustini descriptioni congruere videtur, qua illud peccatum dicitur esse *invidentia gratiae oppugnans fraternitatem.* Qui enim post cognitionem veritatis Sancti Spiritus veritatem negat, eiusque opera dicit esse Beelzebub, potestati, bonitati et gratiae Dei invidere non dubitatur. — Non itaque distinctio illa verborum sic accipienda est, quasi trium personarum divisae sint offensae, sed ibi genera peccatorum distincta sunt. Peccatum enim in *Patrem* id intelligitur quod fit per *infirmitatem,* quia Patri Scriptura frequenter attribuit *potentiam;* peccatum in *Filium* quod fit per *ignorantiam,* quia *sapientia* Filio attribuitur; tertium expositum est. Qui ergo peccat per infirmitatem, vel per ignorantiam, facile veniam adipiscitur; sed non ille qui peccat in Spiritum Sanctum. — Cum autem una sit potentia, sapientia, bonitas trium, quare *Patri* potentia, *Filio* sapientia, *Spiritui Sancto* bonitas saepius assignetur, superius (4) dictum est.

---

(1) Lib. I. c. 3.
(2) *Matth.* c. XII. v. 32.
(3) *Matth.* c. XXIV. v. 28.
(4) Lib. I. dist. 34. pag. 1143.

DOCTORIS SUBTILIS AC MARIANI

SUPER DISTINCTIONE XLIII. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIONES

QUAESTIO I.

977. (1) — **Proponitur quaestio.** — Circa istam *quadragesimam tertiam distinctionem*, in qua Magister agit de *peccato in Spiritum Sanctum*, quaeruntur duo: — Primo:

Utrum voluntas possit peccare in Spiritum Sanctum?

Secundo:

Utrum voluntas creata possit peccare ex malitia, volendo aliquid non ostensum sibi sub ratione boni veri, id est boni simpliciter, vel boni apparentis et secundum quid?

978. — **Argumenta principalia** (1). — Circa *primum* arguitur quod non: — *a)* Quia *qui odit me odit et Patrem meum, Ioan.* XV. v. 23; ubi dicit Glossa quod *qui peccat in unam personam peccat et in aliam.* Et *Ioan.* XV. (2) : *Qui diligit me diligit et Patrem meum.*

b) Item, si potest esse peccatum in Spiritum Sanctum, hoc erit peccatum quod opponitur *charitati;* quia, secundum Magistrum, *dist.* 17. lib. I [pag. 777], *charitas* est *Spiritus Sanctus,* et patet I. *Ioan.* IV. v. 16: *Deus charitas est:* sed charitati opponitur *odium:* sed voluntas non potest odire Deum, quia in eo nulla ratio mali est.

c) Praeterea, si est aliquod peccatum in Spiritum Sanctum, illud est *irremissibile,* secundum sententiam Salvatoris, *Matth.* XII, v. 31 : sed nullum peccatum est irremissibile, secundum August. I *Retract.;* ergo nullum peccatum est in Spiritum Sanctum.

979. **Contra** est Magister in littera [pag. 896].

980. (2) — **Declaratur an et qualiter possit peccatum esse in unam personam praecise.** — *Respondeo:* hic primo videndum

(1) Solvuntur ad n. 984.

(2) Quo in *capit.* textus iste non invenitur; at in Epist. I. *Ioan.*, c. V. v. 1, ita legitur: *Omnis qui diligit eum qui genuit diligit et eum qui natus est ex eo.*

est quomodo potest esse peccatum aliquod *praecise* in *Spiritum Sanctum.*

a) Ubi sciendum est quod *peccatum* est *aversio a Deo* et *conversio ad creaturam.*

b) In quantum autem peccatum formaliter vel virtualiter avertit a Deo, et in quantum cedit in irreverentiam alicuius personae, sic non potest avertere ab una persona, quin avertat ab alia *virtualiter*, nec ut sic potest quis peccare in unam personam, quin peccet in aliam.

c) Sed si intelligatur quaestio de aversione *actuali*, posset videri eadem ratione quod nec aversio actualis posset fieri ab una persona, nisi actualiter fieret ab omnibus.

d) Videtur tamen mihi contrarium. scilicet quod posset fieri aversio actualis ab una persona, non ab alia. — Quod *probatur:* — Primo sic: cum enim sint tres articuli respicientes distincte tres personas, possibile est aliquem errare in uno articulo, et non in alio, et per consequens peccare actualiter in unam personam, et non in aliam; quia habita actuali consideratione de una, non oportet quod habeatur de alia: in qualibet autem persona invenitur ratio *ultimi finis*, quia ratio omnis boni; igitur illi ut sic potest fieri reverentia et irreverentia, non habita consideratione ad alias personas.

e) Et hoc videtur facere Ecclesia, ut patet in Collectis, in quibus includitur in fine *Per Dominum nostrum Iesum Christum*, etc.; primo enim praemittitur *Pater*, ad quem oratio communiter porrigitur, et in fine subnectitur *Mediator*, in cuius nomine petit et orat Ecclesia. Unde si quis orando *Per Dominum Nostrum Iesum Christum*, etc., intenderet petere in nomine *Trinitatis*, nihil peteret, quia petitur in nomine *Mediatoris*, qui Christus est. Videtur ergo Ecclesia in orando orare unam personam, et non aliam *actualiter*. — Hoc etiam patet in illo Hymno: *Veni, creator Spiritus*, ubi multa ponuntur quae non conveniunt nisi Spiritui Sancto, ut puta quod sit *donum*, et talia.

(3) *f)* Praeterea, magis distinguitur *persona* a *persona* quam *essentia* a *persona;* quia inter *personas* est oppositio relativa, non sic autem inter *essentiam* et *personam:* sed possibile est aliquem stare in actuali consideratione essentiae divinae, nihil cogitando de persona, ut patet in Philosophis; et sic considerare essentiam, non considerando personam, inveniet in ea rationem

finis et omnis boni; et per consequens *essentiae* ut essentia est potest facere reverentiam vel irreverentiam, non faciendo alicui personae; ergo potest facere uni personae, non faciendo alteri (1).

981. — **Solvitur obiectio.** — *Dices* quod non est simile de *personis* et de *persona* et *essentia*; quia personae sunt *correlativae*, et intellectus non potest habere actum circa unum correlativum, quin habeat circa aliud; et sic non potest fieri irreverentia uni personae, quin fiat omnibus. — *Sed hoc non valet;* quia quantumcumque sint *correlativa*, tamen circa extrema sunt *duo actus* intellectus: sicut patet de *accidente* et *subiecto;* qui enim intelligit *accidens*, non propter hoc intelligit *subiectum* eadem intellectione, licet actus comparandi sit unus.
(4) *Praeterea, Pater* sub ratione patris non dicitur correlative ad *Spiritum Sanctum;* igitur Patri potest fieri reverentia actualiter, licet actualiter non fiat Spiritui Sancto. Et sic possibile est quod *actualiter* quis peccet in unam personam, non peccando in aliam *actualiter*.

Sed tamen *virtualiter* necesse est ipsum cogitare de omni, cum facit reverentiam vel irreverentiam uni, et ita virtualiter facere idem omni; et si eliciat aliquam opinionem erroneam circa unam personam, *virtualiter* elicit circa *omnes*, quia earum est *una bonitas* et *una sapientia*. Non tamen est necesse, si *actualiter* peccat in unam, quod pecet *actualiter* in aliam.

982. — **Declaratur quid sit peccatum in Spiritum Sanctum.** — *a)* Sed isto modo non accipitur *peccatum in Spiritum Sanctum*, ut *scilicet* (*a*) aliquis peccet in ipsum, et non in aliam personam. Sed dicitur *peccatum in Spiritum Sanctum* non proprie, sed *appropriate*, ut quia peccatum aliquod est contra *appropriatum Spiritui Sancto:* secundum quod dicimus quod *bonitas* est appropriata *Spiritui Sancto*, ideo peccatum ex *certa malitia* dicitur esse peccatum in *Spiritum Sanctum: Patri* autem appropriatur *potentia*, ideo peccatum ex *infirmitate* dicitur appropriate contra *Patrem: sapientia* autem appropriatur *Filio;* ideo peccatum ex *ignorantia* dicitur esse contra *Filium* (2).
(5) *b)* Dico tamen breviter quod omne peccatum quod est in voluntate, non praecedente *perturbatione* vel *passione*, nec ex *ignorantia* in ratione, est peccatum ex *certa malitia*. Et sic

---

(*a*) Wadd. si. (1) Cfr. Lib. I n. 162 seqq. (2) Cfr. n. 988.

forte peccavit Adam, quia in eo non fuit perturbatio ex passione praecedente, nec ignorantia.

c) Sed tamen non omne (*a*) peccatum sic ex *malitia* * vel * (*b*) sine perturbatione voluntatis et ignorantia rationis commissum est (*c*) peccatum in *Spiritum Sanctum*; quia sic peccatum in Spiritum Sanctum non esset peccatum *gravissimum;* peccatum enim ex certa malitia potest esse contra praecepta *secundae* Tabulae, quae non sunt gravissima, quia tantum *virtualiter* avertunt a fine. Oportet igitur ut sit contra praeceptum *primae* Tabulae, quia tunc *actualiter* et *formaliter* avertit ab obiecto illo perfectissimo et ultimo fine. — Nec adhuc omnia praecepta *primae* Tabulae sunt in Spiritum Sanctum, quia oportet, ad hoc quod sit peccatum gravissimum, quod opponatur actui *perfectissimo conversivo ad Deum.* Et sic, quia actus *charitatis*, ut dilectio Dei, est actus perfectissimus conversivus ad Deum, si haberet oppositum, scilicet *odium Dei*, hoc esset maximum peccatum. Sed non credo (*d*) quod talis actus charitatis habeat oppositum actum contrarium; quia Deus non potest odiri ab aliqua voluntate, ut * dixi in IV. *dist.* 49. q. 1: *Utrum omnes velint de necessitate beatitudinem?* * (*e*).

d) Ergo *peccatum in Spiritum Sanctum* non est *odium Dei;* quia formaliter non potest Deus odiri. — Cum igitur post dilectionem Dei, actus perfectissimus quo voluntas tendit in Deum sit actus *spei*, oppositum eius erit peccatum *gravissimum.* Et hoc est peccatum *desperationis* sive *obstinationis* in malo cum desperatione et *proposito non poenitendi;* et hoc est peccatum in *Spiritum Sanctum.*

(6) *e)* Et secundum hoc ad peccatum in *Spiritum Sanctum* requiruntur tria, scilicet: quod sit ex *certa malitia,* quod sit contra praeceptum *primae* Tabulae,et quod sit actus oppositus *perfectissimo actui conversivo.* Et hoc modo est peccatum in *Spiritum Sanctum,* et est *finalis impoenitentia:* non quia homo decedit sine poenitentia, sed quia habet *propositum de nunquam poenitendo;* et oritur ex *desperatione.*

f) Et sic dicit August., *De Fid. ad Petr.*, quod pessimi homines incidunt in hoc peccatum, ut patet de Cain, qui dixit *Gen.* IV. v. 13: *Maior est iniquitas mea quam ut veniam*

(*a*) Ed. Ven. est. (*c*) Ed. Ven... rationis sit.
(*b*) Wadd. et. (*d*) Ed. Ven. non concedo. (*e*) Wadd. dicitur in IV.

merear; credidit enim misericordiam Dei esse minorem suo delicto; et misericordia Dei est *bonitas,* quae appropriatur *Spiritui Sancto,* et ideo dicitur peccatum in *Spiritum Sanctum,* ut patet in littera [pag. 896]. Eodem modo Iudas *Matth.* XXVII. v. 3 seqq., et ponitur in littera [pag. 898] c. illo: *Est autem peccati huius assignatio;* de quo dicit August. lib. I. *De Serm. Domini in Monte,* quod *Iudas desperans facilius cucurrit ad laqueum quam * humilitate * veniam peteret;* et de numero isto fuit Achitophel ille. * De eo habetur II. *Reg.* c. XVII v. 23. *

983. (7) — **Quare peccatum in Spiritum Sanctum dicitur irremissibile?** — Dicitur autem peccatum hoc *irremissibile,* non simpliciter; unde, secundum Magistrum in littera [pag. 898], hoc peccatum non remittetur hic, nec in futuro, quando non habet poenitentiam comitem; sed hoc convenit cuilibet peccato mortali. Verumtamen hoc peccatum dicitur *irremissimile,* eo modo quo nullum aliud peccatum dicitur irremissibile, dupliciter: — *Primo* (*a*), quia nullum peccatum aliud opponitur directe *principio remissionis* in remittente, nisi istud, quia hoc solum directe aufert a Deo *misericordiam,* quae est principium remittendi peccata, et non dat sibi nisi *iustitiam;* et hoc habet in quantum est cum *desperatione;* talis enim diffidit et desperat de misericordia Dei. — *Secundo,* quia corrumpit *dispositionem* ad remissionem in eo cui debet remitti, quia, sicut dictum est (*b*) in IV. * *dist.* 14. q. 4. art. 3 *, principium dispositivum ad remissionem peccati in peccatore est aliqualis *displicentia* de peccato cum conversione ad Deum: hoc autem peccatum in quantum habet propositum de *non poenitendo* in tali obstinato tollit omne tale dispositivum.

984. — **Solvuntur argumenta principalia.** — *a)* Ad *primum* [n. 978 *a*] patet per praedicta, quod non potest quis diligere nec odire unam personam, nisi *virtualiter* diligat vel odiat aliam; potest tamen *actualiter* diligere unam, non diligendo *actualiter* aliam.

b) Ad *secundum* [n. 978 *b*] etiam patet, quia illud peccatum est principaliter contra *spem.* Et potest sic dici, etiam si teneatur opinio Magistri de *charitate* [Lib. I. n. 809].

c) Ad *tertium* [n. 978 *c*] patet quomodo est *irremissibile.*

(*a*) Ed Ven. addit: modo. (*b*) Wadd. dicitur.

QUAESTIO II.

985. — **Proponitur quaestio**. — *Utrum voluntas creata possit peccare ex malitia, volendo aliquid non ostensum sibi sub ratione boni veri, id est boni simpliciter, vel boni apparentis, et secundum quid?*

986. (1) — **Aliorum sententia.** — * Et * hic dicitur quod non, secundum auctoritatem Dionysii, IV. *De Div. Nom.: Nullus operatur ad malum aspiciens* (*a*).

987. — **Impugnatur.** — Sed *contra hoc*: — *a)* Quia tunc videtur quod voluntas creata non posset tendere in obiectum sub aliqua ratione, sub qua non posset tendere voluntas divina; voluntas enim divina potest tendere in omne bonum subtractum illi deformitati, licet non in illam rationem *malitiae* concomitantem. — Et si concedatur quod omne volibile ab una voluntate sit volibile ab alia, quia omnis voluntas habet obiectum aeque commune, non tamen illud quod est *ordinate* volitum ab una voluntate est ordinate volitum ab alia; quia *ordinatum velle* non est ex solo *obiecto*, sed ex convenientia actus et obiecti circa illam potentiam [n. 934]; potest enim convenire uni voluntati aliquis actus circa aliquod obiectum, qui non convenit alteri.

b) Aliter arguitur contra illam opinionem: quia apprehendatur odium Dei ab aliqua potentia intellectiva creata non errante, nec per consequens ostendente illud sub ratione boni, sed tantum mali. — Si voluntas *potest* istud velle, patet propositum; quia nulla est bonitas in isto actu prior ipso actu volendi; si enim assignatur aliqua bonitas propter actum vo-

(*a*) Ed. Ven. addit: «Sanctus Bonaventura in II. dist. 34. art. 1. q. 3; voluntas tantum vult substantiam actus, et accidit ei talis deformitas in actu, sicut de *fodiente* habes exemplum».

lendi, hoc non est in obiecto ut *praecedit* actum, sed est in ipso ut *sequitur* actum volendi. — Si autem *non potest* in illud malum ostensum nisi sub aliqua ratione boni, et non mali, ergo vel simpliciter non potest in illud, vel oportet rationem esse excaecatam prius naturaliter: quod videtur inconveniens, et * contra art. parisiensem, qui est * contra illud VII. *Ethic.* c. 3: *Stante ratione universali et particulari*, etc.

988. (2) — **De distinctione peccati in Spiritum Sanctum ab aliis.** — Si teneatur in ista *quaestione* quod sic, facile est distinguere peccatum in *Spiritum Sanctum* ab aliis peccatis. — Voluntas enim, quia coniuncta est appetitui sensitivo, nata est condelectari sibi, et ideo peccans occasionaliter ex inclinatione appetitus sensitivi ad suum delectabile peccat ex *passione*, quod dicitur peccatum ex *infirmitate*, sive ex *impotentia*, et est appropriate in *Patrem*, cui attribuitur *potentia*. — Ipsa etiam * voluntas * agit per cognitionem intellectualem; et ideo ratione errante, ipsa recte non vult, et peccatum eius ex errore rationis dicitur peccatum ex *ignorantia*, et est contra *Filium*, cui attribuitur *sapientia*. — Tertium * est * peccatum ipsius secundum se, ex libertate sua, non * ex * condelectando appetitui sensitivo, neque ex errore rationis; et istud recte est ex *malitia*, et appropriate contra *Spiritum Sanctum*, cui appropriatur *bonitas* [Vid. n. 982].

Si tamen non ponatur voluntas creata posse velle malum sub *ratione mali* (1), adhuc potest assignari peccatum ex *certa malitia*, quando voluntas ex libertate sua, absque *passione* in appetitu sensitivo et *errore* in ratione, peccat; ibi enim est plenissima ratio peccati, quia nihil aliud est a voluntate alliciens eam ad malum, sed ex pura libertate, sine alia occasione extrinseca, eligit sibi malum velle; non tamen ex malitia, ita quod voluntas sic peccans tendat in malum *in quantum malum*.

(1) De quo cfr. Lib. I. n. 194, supra n. 437, et Lib. IV. d. 49 q. 10. n. (4) seqq.

DISTINCTIO QUADRAGESIMA QUARTA

TEXTUS MAGISTRI SENTENTIARUM.

De potentia peccandi, an sit homini vel diabolo a Deo? — Post praedicta, consideratione dignum occurrit, utrum *peccandi potentia* sit nobis a Deo, vel a nobis? — Putant quidam potentiam *recte agendi* nobis esse a *Deo;* potentiam vero *peccandi* non a Deo, sed a *nobis* vel a *diabolo* esse: sicut *mala voluntas* non a Deo nobis est, sed a nobis et a diabolo; bona autem nobis a Deo tantum est. « Bonae namque voluntatis et cogitationis initium non homini ex seipso nasci, sed divinitus parari et tribui, in eo Deus evidenter ostendit, quia nec diabolus, nec aliquis Angelorum eius, ex quo in hanc caliginem sunt detrusi, bonam potuit vel poterit resumere voluntatem; quia, si possibile foret ut humana natura, postquam, a Deo aversa, bonitatem perdidit voluntatis, ex seipsa rursus eam habere potuisset, multo possibilius hoc natura haberet angelica, quae quanto minus gravatur terreni corporis pondere, tanto magis hac esset praedicta facultate » (1). Non igitur homo vel Angelus a se voluntatem bonam habere potest, sed malam. — Similiter et de *potentia* inquiunt, per similitudinem *voluntatis* de *potentia* boni vel mali disserentes, quod illa sit a Deo, non ista.

Auctoritatibus astruit potentiam peccandi esse a Deo. — Sed pluribus Sanctorum testimoniis indubitanter monstratur quod *potestas mali* a Deo est, a quo est omnis potestas. Ait enim Apostolus (2): *Non est potestas nisi a Deo;* quod non de potestate *boni* tantum, sed et *mali* intelligi oportet, cum Pilato etiam Veritas dicat (3): *Non haberes in me potestatem, nisi datum esset tibi desuper.* « Malitia nempe hominum, ut ait Augustinus (4), *cupiditatem* nocendi per se habet; *potestatem* autem, si ille non dat, non habet ». Ideoque diabolus, antequam aliquid tolleret Iob (5), dicebat Domino: *Mitte manum tuam,* id est, da potestatem, « quia etiam nocentium potestas non est nisi a Deo, sicut Sapientia ait (6): *Per me reges regnant, et tyranni per me*

(1) D. Fulg. *De Fide ad Petr.* c. 3.
(2) *Rom.* c. XIII. v. 1.
(3) *Ioan.* c. XIX. v. 11.
(4) *Enarr. in Psalm.* XXXII. serm. 3.
(5) *Iob.* c. I. v. 11.
(6) *Prov.* c. VIII. v. 15-16.

terram tenent. Unde Iob de Domino ait (1): *Qui facit regnare hypocritam propter perversitatem populi.* Et de populo Israel dicit Deus (2): *Dedi eis regem in ira mea* » (3). — « Nocendi enim *voluntas* potest esse ab hominis animo; *potestas* autem non est nisi a Deo, et hoc abdita aptaque iustitia » (4) ; nam per potestatem diabolo datam iustos Deus facit suos. — De hoc etiam Gregorius in *Moralibus* (5) ait: « Tumoris elatio, non potestatis ordo, in crimine est. Potentiam Deus tribuit, elationem vero potentiae malitia nostrae mentis invenit. Tollamus ergo quod de nostro est, quia non potentia iusta, sed actio prava damnatur ». — His auctoritatibus aliisque pluribus evidenter ostenditur quod non est potestas *boni* vel *mali* cuicumque nisi a Deo aequo, etsi te lateat aequitas.

An aliquando resistendum sit potestati? — Hic oritur quaestio non transilienda silentio. Dictum est enim supra quod *potestas* peccandi et nocendi non est homini vel diabolo nisi a Deo: Apostolus autem dicit (6) quod *qui potestati resistit Dei ordinationi resistit.* Cum ergo diabolo sit potestas mali Dei ordinatione, eius potestati non esse resistendum videtur. — Sed sciendum est Apostolum ibi loqui de *saeculari potestate,* scilicet Rege et Principe et huiusmodi; quibus non est resistendum in his quae iubet Deus eis exhiberi, scilicet in tributis et huiusmodi. Si vero princeps aliquis vel diabolus aliquid iusserit vel suaserit *contra Deum,* tunc resistendum est. Unde Augustinus, determinans quando sit resistendum potestati, ait (7): « Si aliquid iubet potestas quod non debeas facere, hic sane contemne potestatem, timendo maiorem potestatem. Ipsos humanarum rerum gradus adverte. Si quid iusserit curator, numquid faciendum est, si contra Proconsulem iubeat? Rursus, si quid ipse Proconsul iubeat, et aliud iubeat Imperator, numquid dubitatur, illo contempto, illi esse serviendum? Ergo si aliud Imperator, aliud Deus iubeat, contempto illo, obtemperandum est Deo ». — Potestati ergo diaboli vel hominis tunc resistamus, cum aliquid contra Deum suggesserit; in quo Dei ordinationi non resistimus, sed obtemperamus; sic enim Deus praecepit, ut in malis nulli potestati obediamus.

Iam nunc his intelligendis atque pertractandis quae ad *Verbi Incarnati* mysterium pertinent, integra mentis consideratione intendamus, ut de ineffabilibus vel modicum aliquid fari, Deo revelante, valeamus.

(1) *Iob.* c. XXXIV. v. 30.
(2) *Ose.* c. XIII. v. 11.
(3) D. August. *De Natura boni,* c. 32.
(4) Id. *De Genes. ad Litt.* Lib. XI. c, 3.
(5) Lib. XXVI. c. 26.
(6) *Rom.* c. XIII v. 2.
(7) *Serm.* LXII. c. 8.

SUPER DISTINCTIONE XLIV. LIBRI II. SENTENTIARUM

QUAESTIO UNICA.

989. (1) — **Proponitur quaestio.** — *Utrum potentia peccandi sit a Deo?*

990. — **Argumentum principale** (1). — Videtur quod non, secundum Anselm., *De Liber. Arbit.: posse peccare non est libertas, nec pars libertatis;* ergo ex hoc quod liberum arbitrium est a Deo, non est potestas ab eo peccandi: * sed non est a Deo per hoc quod aliquid aliud a libero arbitrio est a Deo *; ergo nullo modo est a Deo.

991. — **Contra:** — Magister adducit in littera [pag. 907] * quod licet posset peccare * (auctoritates *cap.* 2, et allegat Paulum ad *Roman.* XIII. v. 1. ubi vult, quod *non est potestas nisi a Deo* (*a*)),

992. (2) — **Distinctiones praeviae.** — *Respondeo:* aut *potentia peccandi* dicit *immediatum ordinem* ad *actum peccandi,* aut dicit *ipsum fundamentum* huius ordinis, ratione cuius habens illud dicitur potens peccare. — Si *primo modo,* aut ordo est ad actum *subtractum* deformitati, aut ad illam *deformitatem* quae est in actu.

993. — **Solutio quaestionis.** — *a)* Si *primo modo,* ille ordo est a Deo, sicut et utrumque extremum ordinis, et ad illud etiam subtractum Deus habet potentiam, quia ipse illud causat, et non tantum voluntas creata, secundum unam opinionem [Vid. nn. 866 *b*, 906 *a*].

b) Si *secundo modo,* iste ordo ad peccare *nihil* est, sicut et terminus, scilicet *peccare,* nihil est, et ideo non est a Deo.

c) Si autem loquamur de *fundamento* huius ordinis, dico quia aliquid *positivum* est fundamentum illius ordinis utroque

---

(*a*) Deest in Ed. Ven.

(1) Solvitur ad n. 995.

modo sumpti; sicut enim (*a*) in potentiis *passivis* idem est proximum subiectum *habitus* et *privationis*, ita potentia *activa* libera defectibilis est immediatum subiectum, *agendo* et *deficiendo*, oppositorum: agendo quidem *rectitudinis*, deficiendo autem *peccati;* et istud absolutum est propria potentia respectu utriusque, eo modo quo potentia potest esse respectu eorum, scilicet *effective* et *defective*. — Hoc modo potentia peccandi est a Deo, hoc est illa *natura* qua (*b*), habens est potens peccare: potens quidem non *efficiendo*, sed *deficiendo;* cuius tamen deficere istud *positivum* est proxima ratio.

994. — Solvitur obiectio. — Et *si obiicitur* quod voluntas semper deficit, in quantum est ex *nihilo*, non per aliquid *positivum* in ea, *respondeo:* esse *defectibile*, id est esse *vertibile in nihil*, consequitur *omnem creaturam*, quia est ex nihilo; sed esse sic *defectibile*, scilicet *peccando*, est proprium *huic* naturae et consequitur eam ratione qua *haec natura specifica*, quae potest esse principium *oppositorum*, agendo scilicet et deficiendo.

995. (3) — Solvitur argumentum principale. — Ad *Anselmum* [n. 990] dico quod libertas *absolute* est *perfectio simpliciter;* unde formaliter ponitur in Deo, secundum eumdem; libertas *in nobis* est *limitata*. — Potest tamen considerari secundum rationem eius formalem, sine illa limitatione, et tunc non est perfectio limitata, sed *perfectio simpliciter*. — *Exemplum:* sapientia est perfectio simpliciter, et illius (*c*) ratio absolute est in nobis: non tantum sic, sed *cum limitatione*, ita quod sapientia nostra includit duo, quorum alterum est perfectio simpliciter, alterum non. — Ita dico quod *haec voluntas* huius speciei quae est in nobis includit *libertatem*, quae est perfectio simpliciter; sed non eam solam, sed *cum limitatione*, quae limitatio non est perfectio simpliciter. — Ratione *primi* non convenit sibi *peccare posse*, nec est fundamentum proximum huius ordinis ad deficere actualiter; sed ratione *secundi*. — Ita igitur exponenda est auctoritas Anselmi: quia *posse peccare* nihil est libertatis, ut libertas est *perfectio simpliciter*. — Nec aliud probat ratio sua per hoc quod non est in Deo. — Si autem accipiatur ista libertas *causata*, secundum ordinem

(*a*) Ed. Ven. addit: est. (*b*) Wadd. quam. (*c*) Ed. Ven. addit: et.

suum, adhuc non est aliquid eius; sed ut dicit *fundamentum proximum* huius ordinis est aliquid ipsius. — Sicut autem ista potestas est aliquod ens *positivum*, ita est a Deo; quoniam ex Ipso et in Ipso et per Ipsum sunt omnia, * Ipsi * honor et gloria in saecula saeculorum. Amen

---

In Ed. Veneta:

Secundus liber sentētiarū Ioānis Scoti ordis mi
norum sacre theologie doctoris excellētissimi a Rn
do sacre theologie pfessore magistro Grāno
Brixiano eiusdē ordinis i Vniuersitate Pa
duana publice theologiam legente di
ligēti cura ac sollicitudine emē
datus feliciter termiātur.
Ac Expēsa et industria
solerti Bernardini d'
Nouaria Impssus
Uenetiis anno
dn̄i. 1490.
die 3°.
mar
tii

INDEX ANALYTICUS

LIBER SECUNDUS SENTENTIARUM.

Distinctio prima.

QUAESTIO I.

UTRUM PRIMA CAUSALITAS RESPECTU OMNIUM CAUSABILIUM DE NECESSITATE SIT IN TRIBUS PERSONIS?

QUAESTIO II.

UTRUM DEUS POSSIT ALIQUID CREARE?

QUAESTIO III.

UTRUM POSSIBILE SIT DEUM PRODUCERE ALIQUID ALIUD A SE SINE PRINCIPIO DURATIONIS?

QUAESTIONES IV. ET V.

UTRUM CREATIO ANGELI SIT IDEM ANGELO? — UTRUM RELATIO CREATURAE AD DEUM SIT EADEM FUNDAMENTO?

QUAESTIO VI.

UTRUM ANGELUS ET ANIMA DIFFERANT SPECIE?

Distinctio secunda.

QUAESTIO I.

UTRUM IN EXSISTENTIA ACTUALI ANGELI SIT ALIQUA SUCCESSIO FORMALITER?

QUAESTIO II.

UTRUM IN ANGELO ACTUALITER EXSISTENTE NECESSE SIT PONERE ALIQUID MENSURANS EIUS EXSISTENTIAM VEL DURATIONEM EXSISTENTIAE EIUS, REALITER ALIUD AB IPSA EXSISTENTIA?

QUAESTIO III.

UTRUM OMNIUM AEVITERNORUM SIT UNUM AEVUM?

QUAESTIO IV.

UTRUM OPERATIO ANGELI MENSURETUR AEVO?

QUAESTIONES V. ET VI.

UTRUM ANGELUS SIT IN LOCO? — UTRUM REQUIRAT DETERMINATUM LOCUM?

QUAESTIO VII.

UTRUM UNUS ANGELUS POSSIT ESSE SIMUL IN PLURIBUS LOCIS?

QUAESTIO VIII.

UTRUM DUO ANGELI POSSINT SIMUL ESSE IN EODEM LOCO?

QUAESTIO IX.

UTRUM ANGELUS POSSIT MOVERI DE LOCO AD LOCUM MOTU CONTINUO?

QUAESTIO X.

UTRUM ANGELUS POSSIT MOVERE SE?

QUAESTIO XI.

UTRUM ANGELUS POSSIT MOVERI IN INSTANTI?

QUAESTIO XII.

UTRUM ANGELUS POSSIT MOVERI AB EXTREMO IN EXTREMUM NON TRANSEUNDO PER MEDIUM?

Distinctio tertia.

QUAESTIO I.

UTRUM MATERIALIS SUBSTANTIA EX SE SIVE EX NATURA SUA SIT INDIVIDUA VEL SINGULARIS?

QUAESTIO II.

UTRUM SUBSTANTIA MATERIALIS PER ALIQUID POSITIVUM INTRINSECUM SIT DE SE INDIVIDUA?

QUAESTIO III.

AN SUBSTANTIA MATERIALIS PER ACTUALEM EXSISTENTIAM SIT INDIVIDUA VEL RATIO INDIVIDUANDI ALIQUID ALIUD?

QUAESTIO IV.

UTRUM SUBSTANTIA MATERIALIS SIT PER QUANTITATEM INDIVIDUA VEL SINGULARIS?

QUAESTIONES V. ET VI.

UTRUM SUBSTANTIA MATERIALIS SIT HAEC ET INDIVIDUA PER MATERIAM? — UTRUM SUBSTANTIA MATERIALIS SIT INDIVIDUA PER ALIQUAM ENTITATEM POSITIVAM, PER SE DETERMINANTEM NATURAM AD SINGULARITATEM?

QUAESTIO VII.

UTRUM SIT POSSIBILE PLURES ANGELOS ESSE IN EADEM SPECIE?

QUAESTIO VIII.

UTRUM ANGELUS POSSIT SE COGNOSCERE PER ESSENTIAM SUAM, ITA QUOD ESSENTIA SUA SIT RATIO COGNOSCENDI, SINE ALIQUO REPRAESENTANTE PRAECEDENTE ACTUM NATURALITER?

QUAESTIO IX.

AN ANGELUS HABEAT NOTITIAM NATURALEM DISTINCTAM ESSENTIAE DIVINAE?

QUAESTIO X.

UTRUM AD HOC QUOD ANGELUS COGNOSCAT QUIDDITATES CREATAS ALIAS A SE REQUIRATUR NECESSARIO QUOD HABEAT PROPRIAS ET DISTINCTAS RATIONES COGNOSCENDI EAS?

QUAESTIO XI.

UTRUM ANGELI POSSINT PROFICERE ACCIPIENDO COGNITIONEM A REBUS?

Distinctio quarta.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM INTER CREATIONEM ET BEATITUDINEM ANGELI BONI FUERIT ALIQUA MORA?

Distinctio quinta.

QUAESTIO I.

UTRUM ANGELUS PRIUS MERUIT BEATITUDINEM QUAM EAM ACCEPERIT?

SOLVITUR QUAESTIO DIST. IV: UTRUM INTER CREATIONEM ET BEATITUDINEM ANGELI BONI FUERIT ALIQUA MORA?

QUAESTIO II.

UTRUM ANGELI BONI FUERUNT BEATI IN PRIMO INSTANTI CREATIONIS SUAE, ET ANGELI MALI MISERI?

Distinctio sexta.

QUAESTIO I.

UTRUM ANGELUS MALUS POTUERIT APPETERE AEQUALITATEM DEI?

QUAESTIO II.

UTRUM PRIMUM PECCATUM ANGELI FORMALITER FUIT SUPERBIA?

Distinctio septima.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM MALUS ANGELUS VELIT NECESSARIO MALE?

Distinctio octava.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM ANGELUS POSSIT ASSUMERE CORPUS, IN QUO EXERCEAT OPERA VITAE?

Distinctio nona.

QUAESTIONES I. ET II.

UTRUM ANGELUS SUPERIOR POSSIT ILLUMINARE INFERIOREM? — UTRUM UNUS ANGELUS POSSIT INTELLECTUALITER LOQUI ALTERI?

Distinctio decima.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM OMNES ANGELI MITTANTUR?

Distinctio undecima.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM ANGELUS CUSTODIENS POSSIT EFFECTIVE ALIQUID CAUSARE IN INTELLECTU HOMINIS CUSTODITI?

Distinctio duodecima.

QUAESTIO I.

UTRUM IN SUBSTANTIA GENERABILI ET CORRUPTIBILI SIT ALIQUA ENTITAS POSITIVA REALITER DISTINCTA A FORMA?

QUAESTIO II.

UTRUM PER ALIQUAM POTENTIAM MATERIA POSSIT ESSE SINE FORMA?

Distinctio decimatertia.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM LUX GIGNAT LUMEN TAMQUAM PROPRIAM SPECIEM SENSIBILEM SUI?

Distinctio decimaquarta.

QUAESTIO I.

UTRUM CORPUS COELESTE SIT ENS SIMPLEX?

QUAESTIO II.

UTRUM ALIQUOD SIT COELUM MOBILE, ALIUD A COELO STELLATO?

QUAESTIO III.

UTRUM STELLAE AGANT IN HAEC INFERIORA?

Distinctio decimaquinta.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM IN MIXTO REMANEANT ELEMENTA SECUNDUM SUBSTANTIAM IN ACTU?

Distinctio decima sexta.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM IMAGO TRINITATIS CONSISTAT IN TRIBUS POTENTIIS ANIMAE RATIONALIS REALITER DISTINCTIS?

Distinctio decima septima.

QUAESTIO I.

UTRUM ANIMA ADAE FUIT CREATA IN CORPORE?

QUAESTIO II.

UTRUM PARADISUS SIT LOCUS CONVENIENS HABITATIONI HUMANAE?

Distinctio decima octava.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM IN MATERIA SIT RATIO SEMINALIS AD FORMAM NATURALITER EDUCENDAM DE IPSA?

Distinctio decima nona.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM IN STATU INNOCENTIAE HABUISSEMUS CORPORA IMMORTALIA?

Distinctio vigesima.

QUAESTIO I.

UTRUM FILII PROCREATI IN STATU INNOCENTIAE FUISSENT STATIM CONFIRMATI IN IUSTITIA?

QUAESTIO II.

UTRUM IN STATU INNOCENTIAE FUISSENT ILLI SOLI GENITI QUI NUNC SUNT ELECTI?

QUAESTIO III.

UTRUM FILII IN STATU INNOCENTIAE CREVISSENT IN CORPORE ET SCIENTIA SICUT MODO?

Distinctio vigesima prima.

QUAESTIO I.

UTRUM PECCATUM HOMINIS PRIMUM IN STATU INNOCENTIAE POTUIT FUISSE VENIALE?

QUAESTIO II.

UTRUM PECCATUM ADAE FUERIT GRAVISSIMUM?

Distinctio vigesima secunda.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM PECCATUM PRIMI HOMINIS FUERIT EX IGNORANTIA?

Distinctio vigesima tertia.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM DEUS POSSIT FACERE VOLUNTATEM CREATURAE RATIONALIS IMPECCABILEM PER NATURAM?

Distinctio vigesima quarta.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM PORTIO SUPERIOR SIT POTENTIA DISTINCTA A PORTIONE INFERIORI?

Distinctio vigesima quinta.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM ALIQUID ALIUD A VOLUNTATE CAUSET EFFECTIVE ACTUM VOLENDI IN VOLUNTATE?

Distinctio vigesima sexta.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM GRATIA SIT IN ESSENTIA ANIMAE, VEL IN POTENTIA?

Distinctio vigesima septima.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM GRATIA SIT VIRTUS?

Distinctio vigesima octava.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM LIBERUM ARBITRIUM HOMINIS SINE GRATIA POSSET CAVERE OMNE PECCATUM MORTALE?

Distinctio vigesima nona.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM IUSTITIAM ORIGINALEM IN ADAM NECESSE SIT PONERE ALIQUOD DONUM ESSE SUPERNATURALE?

Distinctio trigesima.

Distinctio trigesima prima.

Distinctio trigesima secunda.

QUAESTIONES AD DIST. XXX-XXXII.

Distinctio trigesima octava.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM INTENTIO SIT ACTUS SOLIUS VOLUNTATIS?

Distinctio trigesima nona.

QUAESTIONES.

UTRUM SYNDERESIS SIT IN VOLUNTATE?

Distinctio quadragesima.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM OMNIS ACTUS SIT BONUS EX FINE?

Distinctio quadragesima prima.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM ALIQUIS ACTUS POSSIT ESSE INDIFFERENS?

Distinctio quadragesima secunda.

QUAESTIONES I–V.

Distinctio quadragesima tertia.

QUAESTIO I.

UTRUM VOLUNTAS POSSIT PECCARE IN SPIRITUM SANCTUM?

QUAESTIO II.

UTRUM VOLUNTAS CREATA POSSIT PECCARE EX MALITIA?

Distinctio quadragesima quarta.

QUAESTIO UNICA.

UTRUM POTENTIA PECCANDI SIT A DEO?